JO. BAPTISTÆ
DE LUCA
Venusini, S. R. E. Presbyteri Card.
THEATRUM
VERITATIS, ET JUSTITIÆ,

SIVE DECISIVI DISCURSUS PER MATERIAS, SEU TITULOS DISTINCTI, & ad veritatem editi in forensibus Controversiis Canonicis & Civilibus, in quibus in Urbe Advocatus, pro una Partium scripsit, vel consultus respondit.

Cum Annotationibus, ac Discursibus, qui antea in Supplemntis extabant; necnon aliquibus S. R. Rom. recentissimis Decisionibus, & Sum Pont. Constitutionibus.

Adjectis insuper in hac novissima EDITIONE quamplurimis EXCERPTIS selectisque RATIONIBUS potissimum ad rem facienribus, in materiis præsertim FEUDALIBUS, JURISDICTIONALIBUS, & de PRÆEMINENTIIS. Quæ quidem omnia ex authenticis ALLEGATIONIBUS, aliisque MSS. AUTHORIS CODICIBUS in BIBLIOTHECA BALLEONIANA asservatis, nunc primum eruerunt, suisque locis aptaverunt J. B. S & F. G.

LIBER QUINTUS,

Cujus I. Pars de Usuris, & Interesse; II. de Cambiis; III. de Censibus; IV. de Societatibus Officiorum.

VENETIIS,
EX TYPOGRAPHIA BALLEONIANA.
M. DCC. LIX.

Superiorum Permissu, ac Privilegiis.

INDEX ARGUMENTORUM IN DISCURSIBUS,

Qui in hac Prima Parte Quinti Libri, de Usuris, & Interesse continentur.

DISC. I.

Firmana.

DE contractu trino, seu de tribus contractibus, societatis, assecurationis sortis, & assecurationis lucri; An eodem tempore cum eadem persona celebrari possint? Et quid ubi dicti tres contractus non exprimuntur, sed datur simpliciter pecunia sub certo lucro? An subintelligantur pro eodem lucru substinendo?

DISC. II.

Tusculana societatis, seu locationis.

De Bulla Pii V. super prohibita societate animalium ad capitale salvum, an & quando locum habeat, necne? Et de eodem contractu trino, seu concursu trium contractuum, societatis, assecurationis sortis, & assecurationis lucri, quando sustineatur. Et quid in contractu locationis in quo conductor suscipiat in se casum, seu periculum rei locatæ.

DISC. III.

Romana nautici fœnoris.

De nautico fœnore, seu cambio maritimo, quando & quomodo subsistat, necne, ad materiam, & intellectum text. *in c. naviganti de usuris*: Et quando dicatur continere societatem, & sic contractum diversum ab illo, de quo *in d. c. naviganti*.

DISC. IV.

Romana locationis Vena ferri.

An & quando mixtura mutui veri, vel interpretativi reddat usurarium contractum locationis & conductionis, sive emptionis & venditionis, vel similem &c. Et quomodo in dictis contractibus locationis & conductionis, vel emptionis & venditionis cadat usura;

Et an mutuum necessarium, quia nempe promittat quis, & se obliget certam summam mutuare, vel ab aliis mutuari facere, reddat licitas accessiones vel aliud lucrum, & excuset ab usura?

DISC. V.

Romana cessionis usurarum.

An Christianus cessionarius Judæi exigere possit usuras judaicas, quæ per ipsum Judæum cedentem a debitore invito, etiam in judicio exigi possent? Et an usuræ Judæorum excedere possint duplum sortis.

DISC. VI.

Romana usurarum Judaicarum.

An Princeps sæcularis, vel etiam Summus Pontifex possit usuras Hebræis permittere, vel teneatur prohibere? Et quatenus dicta permissio fieri valeat. An illarum reductioni seu moderationi locus esse debeat necne? Et generaliter de ista materia usurarum judaicarum earumque reductionibus de præterito.

DISC. VII.

Romana Pignorum.

An & quando usuræ hebræorum exigi possint ultra terminum 18. seu respective 21. mensium, intra quorum spatium per capitula statutum est pignora vendi debere, ac usuras amplius non currere?

Et an bonis alienis per non dominum oppignoratis, possit dominus ea vindicare a bancherio hebræo non restituta pecunia, pro qua oppignorata sunt, cum usuris?

DISC. VIII.

Tiburtina Castri S. Angeli.

De pacto legis commissoriæ, ut creditor, certo casu, vel conditione contingente remaneat pignoris dominus. An & quando dicatur usurarium & invalidum, vel potius subsistat?

DISC. IX.

Romana, seu Reatina dotis.

De contractu *antichresis*, & ut vulgo dicitur, *ad gaudendum*. An & quando dicatur validus vel respective fœneratitius. Et de effectibus exinde resultantibus imputationis fructuum in sortem ac aliis.

DISC. X.

Romana fructuum Census.

De conclusione, quod ubi valor pignoris non excedit creditum, fructus non imputentur in sortem, sed creditor eos faciat suos, an & quando procedat?

DISC. XI.

Prænestina simulationis contractus.

De duplici contractu contemporanee celebrato, emptionis & venditionis cum pacto redimendi, ac locationis, conductionis, quia nempe vendat quis rem suam alteri cum pacto redimendi, & unico contextu eam conducat sub annua pensione, qui contractus *livellarius*, seu vulgo *patto a franchare* dici solet, an censeatur licitus, vel potius usurarius?

DISC. XII.

Savonen. Pecuniaria.

De probatione solutionis usurarum facienda per debitorem, ad effectum illas imputandi in sortem, vel repetendi, quomodo desideretur. Et de differentia probationis inter casum imputationis, & alterum repetitionis; Et an creditor licite usuras retineat ratione interesse lucri cessantis; Et aliqua de compromisso super usuris, an fieri possit in laicum, sive an laudum arbitri possit eas canonizare? Et quid de transactione super eisdem usuris inita; Et an utilitas debitori resultans ex mutuo reddat licitas accessiones?

DISC. XIII.

Romana imputationis fructuum.

An fructus, seu accessiones voluntarie & absque pacto solutæ pro credito pecuniario sint licitæ, ita ut non extenuent sortem? Et de circumstantiis dictam perceptionem licitam reddentibus.

DISC. XIV.

Æsina Census.

De interesse damni emergentis, & quando per creditorem a moroso debitore exigatur licite, & citra usuras, etiam sine requisitis desideratis per *dec. a. Mohed. de usuris*.

DISC. XV.

Viterbien. transactionis.

An sint licitæ vel respective usurariæ accessiones, quas donator quantitatis donatario, pendente solutione promisit,

misit, ac solvit? Et quid de accessionibus pro pretio alicujus mercimonii, seu negotiationis. An & quando intrent fructus recompensativi juxta terminos text. *in leg. curabit, Cod. de act. empt.* Et an substineantur accessiones solutæ pupillo, vel minori per ejus majorem conjunctum, qui de jure esset legitimus tutor, seu curator?

D I S C. XVI.

Fulginaten. Pecuniaria.

De eadem materia *disc. praeced.* An scil. & quando debeantur, seu in conventionem deduci possint fructus, vel accessiones pro pretio mercium, vel tabernæ ad terminos, *text. in l. curabit, C. de act. empt.*

D I S C. XVII.

Baren. Census,

De eadem materia fructuum recompensativorum pro pretio rei venditæ ad terminos *text. in l. curabit, Cod. de act. empt.* Et quatenus illi sint regulariter debiti, quia de pretio rei fructiferæ exigantur, an taxari possint ad majorem taxam, seu rationem, quam ipsius rei fructus importent? Et si solvantur in excessu. An & quando intret imputatio in sortem, eaque extincta competat repetitio indebite soluti? Et de differentia imputationis & repetitionis indebiti, & an in hoc bona fides creditoris, seu justa credulitas excuset, & quid si pro pretio constituatur census, sed nulliter, an debeantur fructus tamquam damna & interesse, & ad quam rationem?

D I S C. XVIII.

Lucana.

An & quando fructus, vel usuræ conventæ pendente solutione pretii rei fructiferæ, possint excedere ipsius rei fructus? Et quid ubi de tempore conventionis adæquarent, sed postea accidentaliter ipsius rei fructus diminuti sunt.

D I S C. XIX.

Senen. seu Florentina.

An interesse per emptorem debitum ratione pretii non soluti excedere possit ipsius rei venditæ fructus? Et quid ubi emptor non est in mora?

D I S C. XX.

Æsina Fructuum.

De eodem puncto. An fructus debiti per emptorem pendente solutione pretii, excedere possint, tamquam damna & interesse fructus ipsius rei, quia nempe conventum fuerit, ut ea pretio extinguerentur census, vel alia debita usuraria venditoris ad majorem rationem; Et quid ubi emptor justam non solvendi causam habuit, ob litem, vel molestias sibi illatas?

D I S C. XXI.

Neapolitana Pecuniaria.

De fructibus recompensativis pro pretio rei fructiferæ. An possint a principio conveniri & taxari ad certam summam? Et quando hæc dicatur justa, vel excessiva.

D I S C. XXII.

Ravennaten. Fructuum.

An fructus recompensativi debiti ex æquitate, *l. curabit* pendente solutione pretii rei fructiferæ, debeantur, si emptor per Judicis sequestrum, vel inhibitionem impeditus fuit ne solveret?

D I S C. XXIII.

Senen. Fructuum.

An emptor, in cujus facultate positum fuit, post lapsum certum terminum conventionalem deponere pretium penes publicum officialem, vel etiam penes se ipsum tamquam depositarium ad sui electionem, cum pacto, ut etiam in casu electionis de se ipso, ad aliquos fructus non teneatur, remaneat a dictorum fructuum cursu liberatus, eo ipso quod dictus terminus expiravit, absque alia interpellatione, vel declaratione quod retineret in titulum depositi?

D I S C. XXIV.

Pistorien. Fructuum.

Demandata per Judicem adjudicatione aliquorum bonorum debitoris ad favorem creditoris, si postea idem debitor, vel ejus hæres eadem bona vendat dilata solutione pretii sub conditione fructuum recompensativorum. An isti debeantur creditori, vel potius cedant ad commodum debitoris ejusque hæreditatis?

D I S C. XXV.

Romana Interusuriorum.

An & quando emptori debeantur fructus recompensativi ad terminos, *l. curabit* pro pretio soluto venditori, qui rem non tradidit?

D I S C. XXVI.

Romana Pacti.

An valeat, vel potius usurarium censendum sit pactum, per quod emens rem fructiferam dilata pretii solutione sub conventione fructuum recompensativorum, prohibeatur ad certum tempus restituere sortem; atque se eximere a dictis fructibus? Et aliqua de fructibus prædiorum urbanorum, quomodo illi calculandi sint, ad effectum regulandi fructus recompensativos pretii.

D I S C. XXVII.

Romana Fructuum.

Si emptor deposuit pretium, & deinde ex nova conventione illud in toto, vel in parte ad eum pervenit ex causa depositi. An pro eo tempore, quo habuit pretium in manibus, teneatur ad usuras recompensativas? Et aliqua de taxa fructuum bonorum feudalium, vel jurisdictionalium discretive ab allodialibus.

D I S C. XXVIII.

Nepesina.

An conveniri possit de fructibus recompensativis pendente solutione quantitatis promissæ per transactionem initam ratione litis vertentis super bonis stabilibus fructiferis?

D I S C. XXIX.

Marsicana Legati.

An & quando pro legato quantitatis debeantur per hæredem morosum usuræ, seu accessiones, præsertim ubi agitur de legato ad favorem Ecclesiæ vel piæ causæ, & quando in his legatis intret ratio interesse lucri cessantis, vel damni emergentis.

D I S C. XXX.

Neapolitana Legati.

De eadem materia usurarum, seu fructuum pro legato quantitatis ad favorem Ecclesiæ, vel piæ causæ. Et quatenus non debeantur, an de facto, & voluntarie soluti ipsius Ecclesiæ Administratoribus imputentur in sortem ad effectum illam extenuandi necne?

D I S C. XXXI.

Florentina fructuum Legati.

De usuris legati consistentis in quantitate. An debeantur legatario conditionali, cujus jus ex subsequutis resolutum sit, si pecunia interim fuerit per hæredem investita in bona fructifera?

D I S C. XXXII.

Taurinen.

Donatore reservante certam pecuniarum quantitatem a donatario sibi, vel alteri solvendam, an possit conveniri de usuris, vel accessionibus dictæ pecuniæ solutione penden-

se

I N D E X
C A U S A R U M

Hoc titulo de Usuris, & Interesse, ordine Alphabetico per Diœceses dispositus.

INDEX
ARGUMENTORUM
IN DISCURSIBUS,

Qui habentur in hac Secunda Parte Quinti Libri, de Cambiis.

DISC. I.

Romana Cambiorum.

De Cambiis platealibus an valeant, ubi circulata, seu continuata sint de plateis ad plateas absque mixtura nundinarum, & in quo differant a nundinalibus; Qua occasione agitur de cambiorum origine, introductione, natura & continuatione.

Et quatenus cambia, præsertim platealia sint excessiva, redolentia magnum damnum debitoris, & respective lucrum creditoris. An ex hoc remaneant invalida & usuraria, vel potius sit locus eorum reductioni, seu moderationi?

DISC. II.

Eadem.

Data campsori facultate accipiendi, & gyrandi super cambiis pecunias in vim cedulæ bancariæ per ipsum solvendas. An cambiare possit cum seipso, & sine interpellatione? Et an talis facultas expiret per mortem naturalem, vel civilem unius, vel alterius ex contrahentibus?

De justificatione spatiorum; An præcise requiratur per exhibitionem litterarum in actis? Et an correspondalis debeat esse Bancherius, ac litteræ, seu tractæ debeant impleri per Bancum?

Et de libertate pecuniæ solvendæ cedulistæ pro ejus reintegratione, ac de provisione cedulæ quanta sit.

DISC. III.

Romana Manutentionis.

An cambium creari possit ex credito antecedenti sine pecunia numerata?

Et an substineatur cambium si pecunia data debitori in alios usus creditori notos convertenda sit, itaut hic certo sciat debitorem non posse cambiare in nundinis, ibique litteras implere?

Et de conversione cambiorum decursorum in sortem, novi cambii an subsistat, vel potius importet anatocismum?

DISC. IV.

Camerinen. Cambii.

An mandatum datum ad cambiandum, seu gyrandum super cambiis, expiret per mortem mandantis, vel mandatarii? Ex qua occasione agitur de pluribus speciebus mandati dati ad cambiandum.

DISC. V.

Viterbien. Cambii, seu Societatis.

Debitore assumente in se onus cambiandi, seu gyrandi pecunias sub cambiis, ac facta ex conventione deputatione certi mercatoris, per quem cambium exerceri debeat, si deinde creditor, ut debitori rem gratam faceret, eum liberet ab obligatione utendi opera dicti mercatoris. An exinde resultet omnimoda novatio, itaut inducatur etiam liberatio ab onere cambiandi?

Dissoluta societate per mortem unius ex sociis. An & de quibus lucris, vel damnis socii defuncti hæredes debeant participare?

DISC. VI.

Romana Cambii de Sfortiis.

De justificatione realitatis cambiorum, an ad illam præcise sint necessariæ litteræ, itaut sine illis alia fieri possit probatio necne?

De simulatione personarum in isto contractu. Et an illa facultas, quæ data est mercatori, cum quo initus fuit contractus, suffragetur alteri non mercatori, cui creditor jura cesserit, seu ad cujus commodum mercator ab initio sub ipsius simulato nomine contraxerit?

De cambiis limitatis sub conventione, ut in casu moræ, seu in alterum eventum cesset limitatio, & cambia debeantur ad rationem currentium. An facto casu talis conditionis, requiratur nova intimatio, seu interpellatio debitoris?

DISC. VII.

Romana Pecuniaria de Benettis.

De justificatione cambiorum jam solutorum. An fieri possit per confessionem, aliaque adminicula, & alias quam per scripturam ipsarum litterarum, seu spatiorum, quomodo, & quando?

DISC. VIII.

Romana Cambiorum de Sabellis.

De cambiorum debito etiam absque spaciis, eorumque justificatione loco damnorum & interesse ob cambiandi onus assumptum per debitorem per seipsum, vel personam ab eo deputatam. Et quando id procedat.

DISC. IX.

Romana Cambii de Manfronis.

An onus cambiandi assumptum per debitorem obligatum proinde ad cambia etiam sine spaciis, & justificatione realitatis loco damnorum & interesse, si est limitatum ad certum tempus, illo elapso duret, vel potius expiratum censeatur, itaut in futurum dicta damna & interesse amplius non debeantur?

DISC. X.

Romana Cambii de Mantiis.

De eadem materia cambiorum debendorum per debitorem, etiam sine transmissione litterarum aliisque realitatis requisitis loco damnorum; & interesse, ex eo quod ipse debitor cambiandi onus in se suscepit. Quid ubi cum dicta susceptione oneris concurrit etiam facultas cambiandi data ipsi creditori.

Et aliqua de contractus cambii invaliditate, ex eo quod creditori innotescat debitorem suscipientem pecuniam, illam in alios usus conversurum esse, neque posse in nundinis litteras implere.

DISC. XI.

Romana Pecuniaria de Vecchis.

De fructibus, seu cambiis debitis absque cursu & justificatione spaciorum loco damnorum, & interesse ob non impletum onus ab ipso debitore susceptum. Et an illud limitatum ad certum tempus remaneat ultra illud operativum? Et de aliis ad hanc materiam.

DISC. XII.

Ravennaten. seu Faventina Cambii.

An facultas cambiandi data creditori operetur, ut iste cambiare possit cum seipso sine speciali mentione? Et quatenus hæc non adesset; an sufficiat præsumptiva probatio, deducta præsertim a solutione cambiorum & solidatione computorum. Et an ad justificationem

cam-

cambiorum sufficiant solum primæ litteræ nuncupatæ *dell' Andata*, absque eo quod doceatur de aliis responsivis nuncupatis *del Ritorno*?

D I S C. XIII.

Romana pecuniaria, seu cambiorum.

De probatione mandati, seu facultatis accipiendi ad cambium, & gyrandi, seu continuandi super cambiis, quomodo sufficienter facta esse dicitur, ut cambia debeantur.

D I S C. XIV.

Romana partitorum.

De facultate data socio administratori accipiendi pecunias ad cambium pro negotio sociali explendo in certo casu, an exerceri possit absque intimatione consocii, quod casus evenerit, quem ille credere poterat non evenisse?

Si socius ut extingueret cambium limitatum, iniit in præjudicium negotii socialis cambium rigorosum, an substincatur actus ad limites prioris cambii limitati, itaut ad eam rationem cambia deberentur necne? Et an facultas accipiendi ad cambium in solo casu indigentiæ possit exerceri prius quam indigentiæ casus veniret, ac præventive, ut eveniente casu pecunia esset prompta? Et aliqua de clausura nundinarum.

D I S C. XV.

Romana cambii de Vannini.

Stante pacto, quod super cambiorum justificatione stetur libro & scripturæ ipsius creditoris, an hic teneatur suum librum, seu scripturam exhibere, atque exinde justificare cursum & realitatem cambiorum, quamvis exhibeat spacia, & faciat justificationem per litteras reditus.

D I S C. XVI.

Romana census.

De cambiis limitatis cum pacto, ut debitore aliquid non adimplente, cesset limitatio, itaut debeantur cambia currentia, cum valeat. Et quatenus sic, an facto casu non implementi, requiratur nova debitoris interpellatio? Vel an per subsequentem receptionem implementi censeatur id remissum, itaut non debeantur cambia, nisi ad rationem limitatam?

D I S C. XVII.

Romana cambiorum, seu repetitionis.

De cambiis ab initio limitatis ad certam summam & ita exactis, an restitui debeant, quatenus cursus nundinarum anni non importasset? Et quid ubi super dicto cursu esset diversitas inter nundinas, & plateas; cujus sit electio. An debitoris, vel creditoris?

Et debitore in se assumente onus transmittendi spacia & gyrandi cambia, quatenus id non sequatur, ita ut cambia debeantur loco damnorum & interesse; An in istorum calculo haberi debeat ratio provisionum, vel potius istæ sint detrahendæ?

D I S C. XVIII.

Romana cambii de Bisclis.

An contractus cambii sit licitus clericis? Et quatenus non; An id impediat cursum cambiorum, ne a debitore peti valeant?

Si campsor, qui deputatus est ad transmittenda spacia, aliaque gerenda cambii gyrum concernentia, efficiatur ex cessione creditoris ejusdem cambii dominus, seu utilitarius; An ex hoc cessata dicatur ejus facultas, stante quod in contractu data non est facultas creditori cambiandi cum se ipso?

D I S C. XIX.

Romana continuationis cambii.

An post restituram sortem possit creditor continuare sub cambiis, & recambiis fructus, seu cambia quæ remanerent debenda?

D I S C. XX.

Romana, seu Bonon. litterarum cambii.

Cujus periculo cedat decoctio, an mandantis, seu scribentis litteras cambii post illarum acceptationem, vel mandatarii qui litteras acceptavit, & adhuc non implevit; Vel ejus in cujus gratiam scriptæ sunt?

D I S C. XXI.

Romana litterarum cambii.

An, & quando adjectus, cum litteræ cambii solvendæ sunt in casu non implementi a mandatario, teneatur protestari, aliasque diligentias facere contra istum, ut contra scribentem, seu mandantem habere possit regressum? Et de differentia litterarum cambii, quæ scribuntur per Italiam, ab illis quæ scribuntur per Hispanias; Et de voto *Cordubæ* super cambiis Hispaniarum.

D I S C. XXII.

Neapolitana litterarum cambii.

De regressu competente contra Scribentem litteras cambii ob illas non impletas a mandatario, an & quando cesset ob protestationem non factam in tempore, præsertim, in Regno Neapolitano stante dispositione, *pragm. 6. de litteris cambii*, & de processu executivo desuper competente.

D I S C. XXIII.

Bononien. Cambii.

Onus cambiandi susceptum per debitorem, seu receptorem pecuniæ ad certum tempus, seu certas nundinas; An duret in futurum donec pecunia restituatur, potissime dum partes, verbis, & factis id agnoverunt?

Onus prædictum an cesset per mortem debitoris, seu suscipientis? Et qualem contractum contineat hæc susceptio pecuniæ ad cambiandum.

An sit illicitum cambium, ubi dator pecuniæ scit illam per recipientem in alios usus esse convertendam? Et de expensis provisionum; An & quando cedant necne ad commodum creditoris, vel potius a cambiis defalcari debeant? Et si aliquis plus ob cambia solutum est, an ipso jure imputetur in sortem?

D I S C. XXIV.

Romana locationis venæ.

An in cambio detur usura ob mixturam alterius contractus, seu ratione certi lucri? Et quatenus detur, an talis mixtura, ex qua resultet usura, vitiet etiam ipsum cambium, vel potius, isto valido permanente, illa vitietur?

D I S C. XXV.

Romana, seu Neapolitana litterarum cambii.

An & quando decoctio mandantis, seu scribentis litteras cambii cedat damno mandatarii, seu correspondalis, qui illas acceptavit, vel potius adjecti, cui earumdem litterarum implementum fieri debebat, ac solutio facta est?

D I S C. XXVI.

Ariminen. litterarum cambii.

An scribens litteras cambii teneatur de casu decoctionis mandatarii, seu correspondalis cui directæ sunt eas non implentis, si creditoris, vel adjecti, cui solutio facienda erat, fuit negligens in præsentando, & exigendo litteras, & non certiorando scribentem de renuentia?

D I S C. XXVII.

Sopra la Validità dei cambii di Piazza.

In che differiscano da quelli di fiera, fatto in occasione della disputa avuta in Signatora di Grazia nella causa *Romana Cambiorum* trà la ragione bancharia di Filippo Valenti, & il Marchese Raimondo, della quale si tratta di sopra *al disc.* 1. & 2. e con la quale occasione si discorre di molte specie de cambii; Et quando in essi entri il sospetto dell'Usura?

D I S C. XXVIII.

Romana excessiva solutionis.

An debitori assumenti in se curam, & onus cambiandi, ac sponte & pacifice solvendi cambia juxta taxam ab initio concorditer limitatam, detur jus, vel actio imputandi in sortem, vel respective repetendi id, quod excessive solutum esset, eo quia detectum sit, cambia per nundinas tanti non importasse?

D I S C. XXIX.

Januen. Pecuniaria, seu partiti.

De acceptatione, ac implemento tractæ, seu litterarum cambii in nundinis, cum aliqua protestatione, ut vulgo dicitur *sotto preteſto*; An id alteret naturam negotii, ita ut solventi non competat illud jus, vel actio, quæ alias contra Scribentem, vel socios competerent? Et de litteris certi oratoris, vulgo nuncupatis *d'avviso*; An obligent necne Scribentem, & quid operentur in hac materia tractarum, seu litterarum cambii?

D I S C. XXX.

Romana, seu Anconitana pecuniaria.

An tertius scribens ei, cui litteræ cambii diriguntur ab alio in computandis alterius, quod eas impleret, quia habebant suum finem, remaneat exinde obligatus ad favorem implentis dictas litteras cambii, seu tractam, si non sit idoneus ille, in cujus computum sit tracta?

EX SUPPLEMENTO

D I S C. XXXI.

Romana, seu Tudertina Cambiorum.

De eadem materia, de qua supra, *disc.* 17. *&* 28. an scil. id, quod excessive pro cambiis per debitorem solutum, & per creditorem respective exactum est, imputetur ipso jure in sortem, quam in dies, & tempora paulatim extenuet, cum illo calculo, qui vulgo *scaletta* dicitur.

D I S C. XXXII.

Romana Cambiorum.

De eadem materia de qua supra, *disc.* 8. *&* 10. *cum seqq.* an scil. & quando cursus cambiorum detur etiam absque realitate litterarum, seu spaciorum in ratione damnorum & interesse?

Et an clericus possit facere illum contractum cambii juxta deducta supra, *disc.* 18.

D I S C. XXXIII.

Romana litterarum Cambii.

An & quando adjectus in litteris cambii, vel in pagella vulgo *pagarò* actionem habeat contra eum, cui directæ sunt? & an huic adjecto obstent illæ exceptiones, quæ obstare possent scribenti? Et quando quis dicatur adjectus rei suæ, necne?

Ac etiam de eodem puncto, de quo supra, *disc.* 25. An scilicet quando ille, qui litteras acceptavit, excusari possit ob superventam notitiam decoctionis, vel mutationis status scribentis?

D I S C. XXXIV.

Brundusina Pecuniaria.

An ad effectum imputationis, vel repetitionis cambiorum a quæ ob defectum justificationis indebita prætenduntur, sufficiat probatio illorum solutionis per solas quietantias, & solidationem computorum?

D I S C. XXXV.

Romana, seu Mantuana.

De eadem materia, de qua *disc.* 9. *&* 32. Sive an scilicet onus cambiandi susceptum per debitorem in cambio contracto ad certum tempus, isto elapso expiret? Et an post decoctionem, vel mortem mercatoris deputati cesset cursus cambiorum?

I N D E X
C A U S A R U M

Hoc titulo de Cambiis, ordine Alphabetico per Diœceses dispositus.

INDEX ARGUMENTORUM IN DISCURSIBUS,

Qui habentur in hac Tertia Parte Quinti Libri, de Censibus.

DISC. I.

Oppiden. Census.

De pacto rescissorio instrumenti censualis, & facultate repetendi sortem principalem ob non solutionem fructuum statutis temporibus; An improbetur per Bullam S. Pii V. & quatenus sic? An vitiet contractum, vel solum vitietur pactum?

Et an Bulla prædicta S. Pii V. sit recepta, vel servari debeat in omnibus in Regno Neapolitano?

DISC. II.

Tranen. Census.

De nullitate census creati ex fructibus alterius census; An procedat solum ex Bulla S. Pii V. vel etiam de jure communi, & ex infectione usuraria, itaut census mereatur sanationem necne?

DISC. III.

Baren. Census.

De sanatoria concessa per Signaturam cum clausula *arbitrio Rotæ*, denegata ex eo quod tarde petita esset post latas sententias super census invaliditate, per quas quæsitum dicitur jus debitori, ideoque non concedenda.

DISC. IV.

Sabinen. Census.

De forma pecuniæ numeratæ per Bullam Pianam in censuum creatione præscripta, num impleatur per cedulam bancariam, sive per ordinem directum banco?

DISC. V.

Spoletana.

Si in matrice, seu originali imbreviatura instrumenti censualis reperta inter rogitus notarii mortui, non exprimatur servatam esse formam Bullæ Pianæ; An id per notarium successorem in extensione instrumenti suppleri possit? Et an forma prædicta quamvis in instrumento non expressa probari possit per testes, vel alias extrinsecas probationes?

DISC. VI.

Urbevetana Census.

De nullitate census ex defectu fundi censiti certi, quia esset impositus super bonis aliquorum Castrorum in genere; Et an hæc exceptio impediat creditorem agentem in judicio executivo, vel in altero manutentionis?

DISC. VII.

Romana Census.

An census creari possit super domo construenda cum pecuniis ad census traditis, itaut de tempore creationis, fundus censitus fructifer, & capax non sit in rerum natura?

Et de impositione census sapiente veram alienationem, proindeque cadente sub *Extravaganti Ambitiosæ*.

DISC. VIII.

Romana, seu Farfen. Census.

An super re emphyteutica ad certas generationes concessa imponi possit census, itaut ex illo debeantur fructus necne?

DISC. IX.

Romana Pecuniaria, seu census Vitalitii.

De validitate, vel invaliditate census vitalitii ob defectum fundi capacis; Et an hujusmodi census subjaceat Bullæ S. Pii V. super necessitate fundi fructiferi, & capacis, vel dari possit census personalis?

An per mortem creditoris fiat locus lucro sortis principalis, ubi debitor ex parte sua non implevit promissa; Vel potius ex capite non implementi cesset lucrum? Et de aliis ad materiam census vitalitii.

DISC. X.

Prænestina Census.

An, & quando pactum repetitionis sortis principalis adjectum favore creditoris vitiet contractum censualem, illumque reddat usurarium, vel potius ipsum pactum vitietur?

DISC. XI.

Tuscanen. Census.

De eadem materia facultatis repetendi sortem principalem post certum tempus, an vitiet contractum, vel ipsum pactum vitietur? Et an hæc exceptio sit apta impedire summariissimum possessorium manutentionis in quasi possessione exigendi fructus census?

DISC. XII.

Romana, seu Terraciaca. Census.

De eadem materia pacti obligantis debitorem census ad illum redimendum; An & quando sustineatur, ubi non est ad favorem creditoris, sed tertii, puta fidejussoris, vel emptoris bonorum?

DISC. XIII.

Romana Salviani.

An & quando detecto contractu censuali invalido ex defectu fundi non liberi, vel non capacis; debeantur necne creditori fructus?

Et an eorumdem fructuum cursus cesset, ubi ex eadem, vel simili causa creditor pulsavit debitorem ad restitutionem sortis, atque mandatum contra ipsum obtinuit?

DISC. XIV.

Romana Reductionis.

Census pertinens ad fideicommissum: An per gravatum, vel alium alienare prohibitum possit sbassari, & ad minorem summam reduci in præjudicium successoris venientis independenter, & jure proprio?

DISC. XV.

Perusina Census.

De reviviscentia census extincti, vel novati mediante datione in solutum, vel sub alia conventione inita sub certo implemento; an scil. & quando ob sequutam evictionem, seu non sequutum implementum reviviscat idem census cum cursu fructuum, vel remaneat simplex creditum?

DISC. XVI.

Civitatis Castelli Census.

De eadem materia extinctionis census per novationem ejusque transfusionem in aliud creditum; An ob non implementum reviviscat, itaut fructus debeantur?

DISC.

D I S C. XVII.

Florentina Legati.

An sub Legato stabilium veniant census, ita ut istorum Fructus cadant sub dispositione facta de redditibus bonorum stabilium? Et an sub istorum nomine veniant pecuniæ investitæ super Montibus?

D I S C. XVIII.

Romana pecuniaria de Maximis.

Census consignativi, an importent onus reale fundi censiti, vel potius personale ad effectum videndi; an donato, vel legato fundo censito, onus census pertineat ad donatorem, vel hæredem testatoris, vel potius ad donatarium, seu legatarium?

D I S C. XIX.

Romana diminutionis Census.

De censu imposito super officio Custodis unius portæ Civitatis, ac emolumentis ex hujusmodi custodia pervenientibus; An cesset in toto, vel in parte per hujusmodi emolumentorum cessationem, vel diminutionem, de mandato Superiorum, seu ex alio casu sequutam?

D I S C. XX.

Ariminen. Census.

De materia præscriptionis, seu præsumptæ extinctionis census ob longissimam cessationem ab exactione, ac respective solutione fructuum.

D I S C. XXI.

Romana retentionis.

An & quando creditori censuario, seu ejus cessionario competat retentio bonorum debitoris pro debito sortis principalis adversus creditores posteriores?

D I S C. XXII.

Romana extinctionis census.

An & quando extinctio census fieri possit per usufructuarium in præjudicium proprietarii, seu ejus, qui vocatus est, per mortem illius, ad cujus favorem sub nomine ususfructus de censu per creditorem dispositum fuit?

D I S C. XXIII.

Romana fideicommissi de Alicornis.

De valida, vel invalida extinctione census facta cum hærede gravato in præjudicium vocatorum ad fideicommissum.

D I S C. XXIV.

Romana Census.

An extinctio census valide fieri possit cum eo procuratore, cum quo creatus fuit, & qui etiam ad fructuum exactionem deputatus erat.

D I S C. XXV.

Tudertina Census.

Male extinguens censum non servata forma in ipso instrumento censuali adjecta favore tertii, cujus cautela solam sortem principalem respiciat; An teneatur ad illa interusuria, ad quæ tertius actionem habet contra creditorem, cum quo census extinctus fuit?

D I S C. XXVI.

Camerinen. Census.

An & quando depositum sortis principalis dicatur bene, vel male factum pro extinctione census, ita ut ejus periculum cedat damno debitoris, vel respective creditoris?

D I S C. XXVII.

Romana extinctionis Census.

De validitate, vel invaliditate depositi sortis facti post elapsum bimestre in Bulla *Piana* præscriptum.

D I S C. XXVIII.

Romana Pecuniaria.

De extinctione census, ac cessatione fructuum, ex eo quod creditor efficiatur dominus fundi censiti; Et quid si ex facto mere voluntario desinat ille possideri, an census reviviscat?

D I S C. XXIX.

Romana Census de Massais.

Cessio census quando dicatur facta translative, vel potius extinctive, ad diversos effectus, illum præsertim; An in hujusmodi cessione per mulierem, vel alium prohibitum contrahere sine solemnitatibus statutariis, istæ requirantur? Et an hæres debitoris censuarii possit translative acquirere censum?

D I S C. XXX.

Imolen. Census.

De constitutione *Clementis Octavi* disponente, ut per Communitates imponi non possint census præter formam ibi præscriptam; An procedat in censibus impositis per aliquos particulares, quamvis revera pro Communitate deservientes?

D I S C. XXXI.

Sabinen. Census.

Imposito censu super fundo alieno, vel incapaci, quem debitor asseruit proprium capacem, absque eo quod creditori de tempore impositionis dictæ incapacitas innotesceret; An sequuta fundi evictione, seu alias superventa notitia, quod fundus esset alienus, vel incapax, cesset cursus fructuum, qui in futurum exigi non possint?

EX SUPPLEMENTO

D I S C. XXXII.

Romana reductionis Census.

An & quando Princeps possit, vel debeat reducere fructus censuum jam impositorum ad minorem summam, illamque taxare, etiam in futurum?

D I S C. XXXIII.

Romana Census.

De peremptione census ob peremptionem fundi censiti quamvis postea reædificetur.

D I S C. XXXIV.

Romana Census.

An ratione falsæ assertionis super pertinentia, vel libertate fundi censiti, qui detegatur non proprius; vel aliis hypothecis, & vinculis obnoxius, fiat locus, necne rescissioni contractus & repetitioni sortis. Vel potius admittatur subrogatio alterius fundi?

D I S C. XXXV.

Collen. Census.

De sanatoria census ob non servatam formam pecuniæ numeratæ; Et de justificatione clausulæ *Constito de vero credito*.

Et an defectus dictæ formæ vitiet totum contractum, vel potius in ea parte, in qua defectus adsit?

D I S C. XXXVI.

Florentina Census Vitalitii.

De eadem materia, de qua supra, *disc.* 9. an scil. Piana Constitutio super forma creandi census procedat in censu vitalitio, tam respectu formæ pecuniæ numeratæ, quam respectu fundi certi?

D I S C. XXXVII.

Aquipendii Census.

An requisita per Constitutionem Pianam quamvis in instrumento census non explicata, justificari possint aliunde etiam per præsumptiones & argumenta, sive ob eorum interventum in alio instrumento eodem tempore confecto.

DISC.

I N D E X
C A U S A R U M

Hoc titulo de Censibus, ordine Alphabetico per Dioeceses dispositus.

I N D E X
A R G U M E N T O R U M
I N D I S C U R S I B U S,

Qui habentur in hac Quarta Parte Quinti Libri, de Societate officii.

quando incipiat. Et an per diversam observantiam solvendi fructus censeatur novata prima conventio?

DISC. III.

Romana lucri societatis officii.

De eadem materia lucri fortis per mortem, quando illi obstet necne defectus implementi?

DISC. IV.

Romana nullitatis societatis officii.

An dissoluta societate per mortem creditoris absque eo quod factus esset locus lucro, illa renovari possit cum uno ex duobus hæredibus? Et quatenus id fieri non posset pro rata spectante ad cohæredem absentem; An substineatur pro rata spectante ad eum qui contraxit?

DISC. V.

Romana Renovationis.

Fidejussor debitoris in societate officii; An possit in præjudicium principalis absentis, vel ignari renovare societatem, sive alteram ex integro contrahere, ut priorem dissolveret? Et quid ubi ipsemet fidejussor est etiam creditor; An id agere possit ad proprium commodum?

DISC. VI.

Romana solidationis computorum.

An unus & idem possit esse debitor & creditor societatis officii, & quando id sit compatibile?

Inita societate inter officialem & duos creditores insolidum pecuniæ datores; An per mortem unius ex istis societas dissolvatur?

Quando dicatur valida societas inita cum absente, de cujus ratificatione tacite appareat per exactionem fructuum?

DISC. VII.

Romana nominationis.

An cessionarius societatis officii mutare possit personam, sub cujus vitæ periculo illa correre debeat, ac exercere talem nominandi, seu mutandi facultatem socio cedenti attributam? Et de materia dissolutionis societatis, quando illa sequi dicatur per mortem cedentis, vel per mortem cessionarii.

DISC. VIII.

Camerinen. Societatis officii.

An societas officii contrahi possit per eum qui non est officii titularis, sed fructuum emolumentorum reservatarius? Et quid econverso, an contrahi possit per Titularem, ubi alter est fructuum & emolumentorum reservatarius?

Et an idem reservatarius qui societatem contraxit, præstando nudum nomen in gratiam alterius qui pecuniam recepit, ac bonam fidem recognovit, possit ex cessione creditoris effici creditor, ita ut ad ejus commodum continuet, & duret societas?

DISC. IX.

Romana Societatis officii.

De fructibus non debendis post dissolutam societatem per disdictam; Et de renovatione societatis facta per solum officialem absente creditore; An valeat, & an sufficiat ratificatio tacita & conjecturalis?

DISC. X.

Romana, sive &c.

An in societate officii fructus decursi converti possint in sortem principalem, novam societatem ex eis creando?

DISC. XI.

Romana societatis officii renovata.

An & quando post dissolutam societatem officii per mortem, vel disdictam, adhuc debeantur fructus ei, qui dedit pecuniam ad societatem? Et aliqua de tacita renovatione cum hærede; Et an exceptio fructuum male solutorum impediat processum executivum pro solutione sortis principalis?

DISC. XII.

Compendium materia societatis officiorum.

De origine, seu introductione contractus societatis Officiorum in Romana Curia adeo frequenti, & usitati; An ille in utroque foro censeri debeat licitus necne? Quid vere & proprie contineat, & quæ ratio illum substineat? Et de pluribus ejus requisitis, & quæstionibus in eo cadentibus.

EX SUPPLEMENTO

DISC. XIII.

Farfen. Prædii.

An disdicta societatis officii fieri debeat tam officiali; quam fidejussori, vel Recognitori bonæ fidei, stante pacto, quod fiat tam uni, quam alteri, & de ejusdem disdictæ reproductione, & adnotatione in margine instrumenti?

DISC. XIV.

Romana societatis officii.

An & quando mutatio periculi vitæ attendatur, ac impediat lucrum, quamvis mors prioris personæ sequatur infra terminum quindecim dierum?

INDEX CAUSARUM

Hoc titulo de Societate officii, ordine Alphabetico per Diœceses dispositus.

JO: BA-

JO: BAPTISTÆ CARD. DE LUCA,

Libri Quinti Pars Prima;

DE USURIS, ET INTERESSE.

FIRMANA PRO PAITINIS CUM BENETTIS.

Discursus arbitramentalis pro veritate.

De contractu trino, seu de tribus contractibus, societatis, assecurationis sortis, & assecurationis lucri; An eodem tempore cum eadem persona celebrari possit? Et quid ubi dicti tres contractus non exprimuntur, sed datur simpliciter pecunia sub certo lucro; An subintelligantur pro eodem lucro substinendo?

SUMMARIUM.

1 *Facti series.*
2 *Ex pecunia non dantur accessiones.*
3 *De contractu trino, seu triplici contractu, societatis, & duplicis assecurationis sortis, & fructuum, quod valeat.*
4 *Non est necessaria explicita conventio dictorum trium contractuum, sed sufficit implicita.*
5 *De conclusione, de qua num. 3. quod non valeat.*
6 *In materia usuraria, aliisque materiis fori externi, Canonistis potius, quam Moralibus est deferendum.*
7 *Dicti contractus ex sensu Rotæ substinentur ex intervallo.*
8 *Decisiones Rotæ non attenduntur in eo, quod dicunt incidenter.*
9 *Minusque allegari possunt pro decisionibus, ubi pendet revisio.*
10 *De cons.* 520. *Romani, at sic receptam.*
11 *Expenditur* cap. per vestras, de donat. inter vir. & uxor.
12 *Quando procedat opinio Moralium? de qua num.* 13.
13 *De differentia inter forum internum, & externum in materia usuraria.*
14 *De differentia inter casum, in quo dicti tres contractus explicite deducantur, & quando tacite.*
15 *Major urget suspicio, ubi dicti contractus fiunt super pecunia, quam si super animalibus, & aliis rebus.*
16 *Etiam in casu quo dicta conventio trium contractuum sit licita, requiritur congrua recompensa assecurationis.*
17 *An observantiæ, & consuetudini sit deferendum in hac materia?*
18 *Quando dispositio text.* in cap. per vestras *locum habeat, & an favor alimentorum in hoc operetur?*
19 *De contractu, per quem dat quis alteri pecuniam ad eam traficandam, & gyrandum super cambiis.*
20 *Quando substineantur tres contractus prædicti etiam in sensu Canonistarum?*

DISC. I.

Antonius Benettus Bergomensis in Urbe negotiator, de annis respectivè 1613. 1616. 1625. & 1640. plures dedit pecuniarum summas Aurelio, & Jo: Baptistæ fratribus de Paitinis pariter Bergomensibus, ejusque attinentibus in Civitate Firmana negotiatoribus, ut illas eorum risico traficantes sibi responderent de lucro ad rationem quinque pro quolibet centenario, & anno; Mortuis autem tam dante, quam recipientibus, inter eorum hæredes ortæ fuerunt controversiæ super capitalium restitutione, ac respectivè fructibus, seu lucris, prætendentibus hæredibus recipientium, nedum ad aliqua lucra, quæ debenda remanebant, non teneri, verum etiam cum solutis, utpote usurariis ipsam sortem extinctam esse, potissime quia supponebatur aliquam notabilem dictæ pecuniæ partem, vel ob decoctionem debitorum, & corresponsalium, vel ob alia accidentia periisse, atque ut vulgo inter negotiatores dicitur, jam risicum incurrisse, Unde benevole agentes, dictas controversias oretenus compromiserunt in utriusque partis respective Advocatos pro veritate examinandas, quorum unus ego fui ex parte dictorum de Paitinis electus. 1

In congressu igitur habito cum altero Advocato electo ex parte creditorum, non dubitabatur de principio in Romana Curia absoluto, quod ex pecunia tamquam de sui natura sterili, nullum lucrum, nullaque accessio percipi potest citra usuram, non dato legitimo titulo lucrorum, seu accessionum justificativo, quo cessante, cum mutuum debeat esse gratuitum, omnisque accessio usuraria dicatur, exinde de plano resultat, ut quicquid in earum causam solutum esset, in sortem imputandum sit. 2

Credebat tamen alter Advocatus adesse titulum dictarum accessionum justificativum, quem *trinum* Canonistæ, & Morales nuncupare solent, resultantem ex concursu trium contractuum. Primo scilicet societatis, in qua unus ponat pecuniam, alter operam. Secundo assecurationis sortis principalis, quam pecuniæ receptor faciat. Et tertio assecurationis certi lucri, quam idem receptor, qui pecuniam negotiaturus est, pariter faciat ad tollendas contentiones super rationum redditione, ac lucrorum quantitate; Quam contrahendi speciem licitam esse, quamvis cum eadem persona ab initio, & contemporanee fiant, post Major. quem omnes in antesignanum allegant, tenet Navarr. in *Manual. cap. 17. num. 254. & in cap. si fœneraberis 14. notab. num. 32. & sequentib.* ubi late hanc opinionem ab impugnationibus Soti, & Cajetani tueri conatur, & sequuntur plene Lessius *de just. & jur. part. 2. capit. 25. num. 22. cum seq.* onac. *de contract. disput. 3. quæst. 3. punct. 11. num. 2.* Dian. *par. 1. tract. 8. de contract. resol. 30.* De Lugo *de just. & jur. disp. 30. num. 40. & seq.* plene Scac. *de camb.* §. 3. *gloss. 3. n. 36. & seq.* mul- 3

tos colligit Carleval. *de judic. tom 2. disp. 5. num. 17.* & omnium latius Giballin. *de usur. lib. 6. cap. 3. & seqq.* qui nedum illum librum, sed totum opus de usuris istorum trium contractuum occasione composuisse profitetur pro substinendo usu fori Lugdunensis super eorum contemporaneo concursu, atque cum eis (præter stylum) articulo non examinato, pertransire videtur Leotard. *de usur. qu. 31. n. 13.* Idemque agit Rota, seu verius decisionis extensor in Viterbien. transactionis 4. Junii 1663. coram Taja, de qua causa habetur etiam actum *hoc tit. disc. 15.*

Et licet pro eadem opinione aliqui, ex præfatis modernis allegare etiam soleant Covarr. *lib. 3. var. cap. 2. num. 4. vers. tertia conclusio*, nihilominus non videtur ista authoritas desuper attendenda, cum percutiat solum duos primos contractus, neppe societatis, & assecurationis sortis principalis, non descendit autem ad tertiam assecurationis certi lucri, in qua major est difficultas, ac proprie residet usuræ suspicio, idemque est sensus Manticæ *de tacitis, lib. 6. tit. 6. num. 4. 5. & 11.* & sic ubi duo tantum, non autem tres contractus concurrant.

4 Et quamvis ego replicarem, inanem videri laborem assumendi hujus assumpti veritatem in puncto juris, dum quæstio cessabat ex facto, quia in apocis, vel respective epistolis nulla de his mentio habebatur, sed solum dicebatur dari pecuniam ad traficandum eorum risico cum lucro, quod negotiatores *meritum* dicunt, ad rationem quinque pro centenario; Replicabat tamen idem Advocatus, ex eisdem authoritatibus supra allegatis, præcise necessarium non esse, ut id exprimatur, sed sufficere, ut implicite hujusmodi contrahendi forma contineatur, ut per Navarr. Less. Giballin. & alios, de quibus supra, ac etiam Carleval. *hoc tit. num. 21.*

His non obstantibus, contrarium in hac facti specie mihi verius videbatur, quoniam hoc admisso, nunquam dare-
5 tur casus usuræ, atque semper mutuator ex pecunia certum lucrum reportare posset; Ad id sentiendum innixus, nedum dictæ rationi, sed etiam authoritati antiquorum gravium Canonistarum, cum quibus etiam moderni præsertim forenses pertranseunt.

Ut in specialibus terminis conventionis, per quam unus dicat contrahere cum altero societatem, in qua unus ponat pecuniam, alter operam sub pacto, seu obligatione restituendi sortem, ac solvendi singulis annis certam, & uniformem quantitatem pecuniæ sub nomine lucri, quia in effectu est mutuum sub hoc specioso vocabulo, palliatum, firmat Gloss. *magistralis in cap. plerique, verbo negotiatores 14. q. 3.* cum qua pertransit Roman. *cons. 238. num. 7. & 8. & cons. 500. nu. 11.* & magis ex professo *consil. 520. num. 4. & 5. cum seqq.* quod reputatur in materia magistrale, Ananta *consil. 92. in principio*, ubique Bologninos *in addit* Bald. *in l. 1. C. pro socio* bene Abbas *cons. 114. n. 1. par. 2. & in repetitione, cap. per vestras, num. 8.* firmissime Ruin. *cons. 102. lib. 1. num. 1. & per tot.* ubi in fine dicit hanc esse veritatem, contra quam requisitus scribere noluit, plene Corrad. *de contract. tract. 7. qu. 97.* Lopez *in repet. 1. c. per vestras, notab. 6. §. 11. & præsertim, n. 6.* ubi pertransit cum Gloss. Romano, Anania, & aliis, Sarmient. *selectarum interpretationum, l. 7. cap. 1. n. 7. & seqq.* bene & late Parlador, *lib. 2. rerum quotidianarum, cap. 2. n. 9. cum seqq.* Torre *de cambiis, disp. 3. qu. 10.* Felic. *de societate, cap. 19.* ubi *num. 14. & seqq.* relatis opinione, & fundamentis Navarri, *ex nu. 16. & seqq.* impugnant tenendo opinionem Soti; Et ex Moralibus ultra Cajetanum per omnes allegatum, quem tunc occasio non dedit videndi, Sotus *de just. & jur. lib. 6. qu. 6 art. 1.* Azor. *instit. moral par. 3. lib. 9. cap. 3. qu. 8.* & cæteri relati per allegatos, præsertim per Carleval. *d. disp. 7. num. 16.* & per Giballin. qui omnium latius, & ex professo hujusmodi articulum pertractare profitetur, ac etiam per Leotard. *d. qu. 31. num. 12.*

Attentis igitur authoritatibus, dicebam, quod cum nos essemus arbitri, partes judicis fori externis explicantes, sequi debeamus opinionem potius Canonistarum quibus in
6 omni materia forensi, & quoad forum externum magis deferendum esse, quam Theologia, firmant, cæteris collectis, Mantica *de tacit. lib. 2. tit. 1. num. 58. in fine*, Lotther. *de benef. lib. 1. qu. 7. num. 99. & seqq* & in specialibus terminis materiæ usurariæ firmant Ancharan. Anania Dec. & cæteri relati per Mantic. *eod. n. 58. in princip.* & per Rotam *dec. 52. n. 13. par. 7. rec.*

7 Atque cum prædictis authoritatibus connecti etiam potest illa Rotæ apud Millin. *dec. 186. 201. & 212.* quarum prima & repetita *post 2. vol. cons. Farinac. dec. 137.* ubi expendendo *Constitut. 45. Clerti V.* super roborata societate ad capitale salvum, quam registrat enim Leotard. *d. q. 31. n. 10.* advertitur, conventionem super certa taxa, seu quantitate lucri, in societate substineri ea intervallo, sive etiam contemporanee, & ab initio, absque tamen assecuratione sortis a periculo, itaut juxta sensum Covarr. ubi supra, duorum tantum, non autem trium contractuum prædictorum simultaneus concursus intercedat, & sic, vel societas cum primo contractu assecurationis sortis, absque tamen aliqua assecuratione certi lucri, vel subjacente sorte periculo, juxta societatis naturam, fiat solum taxa lucri, de modo, quo pratis docet in societatibus officii, ut infra in sua materia, secus autem in simul concurrentibus utraque assecuratione sortis, & lucri certi, cum tunc, ut supra insinuatum est, usurarum prohibitio alias remaneret mere verbalis, atque diceretur lex imposita verbis, & non rebus, cum quodcumque simplex mutuum usurarium ita palliari posset.

Neque dicebam aliquam habendam esse rationem de dicta 8
decisione Viterbien. transactionis 4. Maji 1663. coram Taja; quoniam ut mihi in ea causa scribenti innotescebat, & patet ex eadem, de qua *hoc tit. disc. 15.* de hoc articulo disputatum non fuit, sed alia erant fundamenta creditoria accessiones percipientis, cujus parte ego substinebam, ideoque dici non potest Rotæ decisio, qualis dicitur in iis, quæ principaliter in disputationem deducta sunt, non autem in aliis quæ vel incidenter, vel ex sensu extensoris ad decisionia ornarum deducunt, ut perpetuo eadem Rota protestata est apud Seraph. *dec. 299. in fin. dec. 17. n. 6. par. 7. rec. dec. 185. n. 12. par. 9. & 156. n. 38. par. 11. & in aliis.*

Potissime, quia adversus dictam decisionem, ut patet *ex d. disc. 15.* etiam super puncto ibi principaliter deciso, concessa fuit nova audientia, & reproposita causa, ob difficultates habitas, nulla capta fuit resolutio, quod concordiæ occasionem dedit, ideoque allegari non potest pro decisione illa, cujus revisio pendet, fortius vero, ubi in revisione habita fuit difficultas, ut advertitur *dec. 405. nu. 54. p. 5. recent.* in Romana successionis de Capizucchis 3. Decembris 1633. coram Motmanno, in Albanen. pensionis 4. Decembris 1658. coram Priolo, & in aliis, quia de stylo est receptissimum. Et 9
reveta id fuit obiter insinuatum, cum in Rota receptissimum sit dictum *cons. 520. Romani*, ut apud Cæs. de Grassis *dec. 1. num. 2. de usur.* apud Ubald. *dec. 118. n. 7. in fine*, alias *dec. 372. post 2. vol. cons. Farinac. & in aliis*; Atque in Romana pecu-
niaria de Mathæis, in qua adest decisio 8. Junii 1665. cor. 10
Albergato, illud habitum fuit pro absoluto, accessionum autem licita perceptio ex aliis fundamentis in dicta decisione substinetur; licet non sine difficultate.

Et quidem fatuæ essent tot quæstiones, de quibus *hoc eodem tit.* ac illo *de cambiis*, ac etiam in aliis *de dote, & de censibus*, super justificatione accessionum ratione lucri cessantis, vel damni emergentis cum suis requisitis, vel super fructibus recompensativis, aut dotalibus, certis tantum casibus debendis, sive super cambiorum realitate cum similibus, si hac via mediante, mutuator ea pecunia ita simpliciter data sine periculo sortis, de certo, & uniformi lucro ab initio taxato certus reddi posset.

Examinando itaque fundamenta, seu rationes, quibus Navarri, & sequacium opinio innititur, ex eisdem convinci di-
cebam dictæ opinionis insubsistentiam, cum illa principali- 11
ter innitatur dispositioni text. *in cap. per vestras, de donat. inter virum, & uxorem*, ubi cum dicatur pecuniam dari posse alicui idoneo negotiatori, ut exinde aliquod lucrum obtineri valeat, inferunt propterea, ita per Decretalem supponi certitudinem lucri; Verum hæc est fallacia manifesta, quoniam idoneitas, quam exigit textus, percutit statum, & vires ipsius negotiatoris, ad evitandum periculum amissionis sortis ob istius decoctionem, vel insufficientiam; Non inde tamen inferri potest ad certitudinem lucri uniformis, atque in uniformi quantitate taxati, minusque ad assecurationem a periculis, & eventualitatibus negotiationis, quoniam nunquam fuit sensus Decretalis id disponere, ut præ cæteris bene advertit Lopez., alias Lupus *in eod. cap. per vestras §. 6. notab. 11.* quoniam ut dictum est, actum alias esset de usuraria materia, prorsusque fatuæ, & inanes remanerent tot quæstiones.

Opinio autem prædicta Moralium, cum quibus non bene pertransit aliquis forensis, ut est præsertim Scaccia, qui la-
te eam substinere studet, practicabilis est, licet adhuc satis ra- 12
ro, & difficile in foro interno, in quo animus, & propositum omnia distinguunt, solaque intentio spectatur, unde dari potest sincera intentio aliena ab animo depravato fœnerandi, ac palliandi mutuum sub hujusmodi contractibus, cum quo sinceræ intentionis præsupposito procedunt omnes dictam opinionem tenentes; Verum id impracticabile est in

foro

foro externo, in quo non judicatur de internis, quæ soli Deo patent, sed proceditur cum actis, & probatis; Atque ut etiam advertitur in Romana nautici fœnoris *hoc eod. tit. disc.* 3. ac etiam in Romana cambiorum de Valentibus *sub tit. de camb. disc.* 1. & in compendio contractus societatis officiorum *hoc tit.* hæc est potissima ratio, ob quam in foro externo nullatenus deferendum videtur Moralibus, quibus tamen multum, ac omnino deferendum in interno, in quo e converso Canonistæ Forenses non debent se ingerere, sed quilibet manus apponere debet in propria messe, quoniam
13 proceditur per omnino diversa media; Ubi enim creditor in foro externo justificat, puta realitate cambiorum cum literis, seu spaciis, vel interesse lucri cessantis, vel damni emergentis cum suis requisitis, non attenditur, an bonam, vel malam habuerit intentionem, & an ita sub hujusmodi pallio faceret mutuum usurarium, nisi id probetur. Et e converso si legitimæ justificationes non accedunt, nihil refert, quod mutuator, qui ex credito pecuniario accessiones exegit, vel exigere velit, revera in animo fuerit S. Joannes Baptista, vel S. Hilarion. Quod e converso principaliter inspiciunt, & bene Morales, quia in eo est Judex Deus, qui videt corda. Unde si creditor illas accessionis, quæ de juris rigore essent veræ illicitæ, & usurariæ, credens licitas sub bona fide consumat, concors est Moralium sententia, & quidem probabiliter, cessante existentia vera, vel æquipollenti, illum in conscientia excusari a restitutione, vel imputatione in sortem, quoniam stante bona fide, & sincera intentione alias non percepisset, neque consumpsisset, sed hoc in foro externo absque dubio fabulæ speciem haberet, quia si constet creditorem illicitas, & usurarias accessiones percepisse, intrat de plano imputatio in sortem, vel repetitio, non curatis moribus, & unotata conscientia percipientis, eo hujusmodi, & similes circumstantiæ tectæ considerabiles videantur in ordine evitandi pœnas quæ contra usurarios, tam in vita, quam in morte habentur in jure præscriptæ, non autem, ut usuras retineat.

Præterea ad summum dicta prima opinio Navarri, & Moralium in foro sustentari posset, quando expresse præfati tres contractus publice, & palam initi essent, juxta casum, de quo in Tusculana *disc. seq.* quatenus tamen alia
14 concurrant requisita illorum justificativa; Licet enim dicta expressio, ac publicitas, solum & de per se non sufficiant; Attamen magnum præbent sinceritatis, & bonæ fidei argumentum, sicuti e converso clandestinitas argumentum præbet depravatæ intentionis fœnerandi, atque fraudandi usuras; ut advertitur in Savonen. *hoc tit. disc.* 14. Et habemus a simili in creditore publice, & palam emente pignus, vel id faciente occulte sub simulato nomine alterius, ad text. *in l. & qui sub imagine, C. de distract. pignor.* cum ibi notatis; Sive de Tutore, Administratore, Officiali, & similibus prohibitis, &c. Et consequenter magnus videtur exorbitantiarum, & specialitatum cumulus, ut dicebam, numquam in foro admittendus, quod dare velimus licitum concursum simultaneum, seu contemporaneum, & ab initio dictorum trium contractuum, quodque admittenda sit eorum tacita, & subintellecta conventio in actu, per quem mutuator ita simpliciter det pecuniam, quoniam ut insinuatum est, ita usurarius, neque in civilibus, neque in criminalibus numquam convinci posset, neque daretur casus, in quo verificetur usura.

Ceterum, ubi etiam generaliter, & in abstracto dicta
15 prima opinio recipienda esset, ubi agitur de mercibus, vel animalibus juxta casum, de quo *disc. seq.* vel similem; Attamen ubi agitur de pecunia ita manualiter data, id videtur impracticabile. Tum quia concurrit mutuum expressum, & verum, cum in aliis casibus obstet solum mutuum interpretativum, vel subintellectum; Ac etiam concurrit major facilitas, seu suspicio usuræ ratione subjectæ materiæ, ob ejus usus promptitudinem pro indigentiis suffocati mutuatarii, ideoque magis urget suspicio usuræ.

Tum etiam, quia in sensu omnium dictam opinionem tenentium, requiritur, quod lucrum verisimiliter separatum
16 a socio, seu mutuatario assecuratore importet congruam, seu condignam mercedem utriusque assecurationis sortis, & lucri, adeout etiam a tertio non mutuatario, neque pecunia indigente, eadem conditio de facili obtineretur, ut præsertim advertit Scacc. *ubi sup. num.* 38. *vers. secundo respondeo*, & patet ex Lessio *in argumento d. cap.* 25. ubi ponit casum assecurationis parvi lucri ex magno, seu maximo sperato, atque cum hoc præsupposito procedunt cæteri, potissimum vero Leotar. *d. cap.* 31. qui ut patet ex toto discursu, eatenus in hanc sententiam descendit, quatenus clare istud requisitum verificetur, cum de jure prohibi non sint assecurationes sub congrua mercede, ut passim habemus in assecurationibus navium, ac etiam in iis, qui pro aliis fidejubent, seu cedulas bancarias faciunt, juxta casum, de quo in dicta Romana cambiorum de Valentibus *hoc tit. de cambiis disc.* 1. *vol.* 2.

Hoc autem impracticabile videtur in lucro retrahendo ex pecunia numerata, quoniam ad effectum, ut creditor, seu mutuator, assecuratus tam de sorte, quam de lucro, obtineat quinque pro centenario, oporteret dare lucrum in plusquam 40. pro centenario, dum ex lucro detrahere prius oportet portionem quodammodo colonicam debitam ipsi mutuatario tamquam socio ponenti operas pro istarum congrua, & proportionata remuneratione, deinde vero de eo, quod superesset ad commodum creditoris tamquam species portionis Dominicalis, detrahenda est magna, & notabilis quantitas, quæ verisimiliter sit congrua merx dictæ duplicis assecurationis, etiam a quolibet tertio negotiatore facienda, quod videtur impracticabile.

Insistebat alter Advocatus in communi usu Galliæ, Germaniæ, Hispaniæ, ac etiam Italiæ, per dictos Morales attestato, & in quo præsertim magnum fundamentum constituit Giballin. hujusmodi contrahendi formulæ majne defensor; sed hoc argumentum apud me versantem in Romana 17
Curia, atque in judicando cum ejus opinionibus procedere debentem in hac materia Ecclesiastica, utpote totius Orbis Metropoli in Ecclesiasticis, & spiritualibus, nullam faciebat impressionem, quoniam de facto videmus in plerisque Regnis, & Provinciis, usu non recipi in censibus Bullam Pii V. ejusque formam non servari; Sive substineri conventiones ab initio de certo lucro, seu certa accessione, ratione interesse lucri cessantis, vel damni emergentis, etiam non probatis in specie solis requisitis, ut praticatur in Regno Neapolitano, & alibi; & tamen, in istis, & similibus, in Rota, & Curia hujusmodi usus reputantur abusus, & corruptelæ, ac reprobantur, ut in Lucana *disc.* 18. in d. Savonen. *disc.* 12. & in aliis *hoc tit. frequenter*; Ideoque dicebam, quod quicquid sit in foro interno, de quo videant illi Theologi, & Morales ibi id approbantes; Quatenus pertinet ad forum externum, & in Curia Romana est allegare inconveniens, nam etiam nauticum fœnus alias cambium maritimum, de quo in Romana nautici fœnoris *disc.* 3. in plerisque partibus est in usu, sed ubi reducitur ad trutinam in foro externo, tunc stante Canonum dispositione non substinetur, ut ibi.

Ponderabam quoque in hac facti specie, neque omnino applicabilem esse dictam Moralium opinionem, ubi etiam generaliter, & abstracte recipienda veniret, dum ipsi, utpote principale, ac totum fundamentum constituentes in 18
prædicta Decretali *in cap. per vestras*, id magis communiter teneri videntur, ubi agitur juxta ejusdem Decretalis casum, de pecuniis viduarum, ac similium personarum naficis, & negotiatoribus ineptarum, & quæ utpote impeditæ per seipsas ad id agendum, ita mediante negotiatore tamquam in hac arte perito, ex earum pecunia, non ad lucrum, sed ad necessariam substentationem alimenta percipere valeant. Unde propterea non desunt volentes, hunc esse specialem favorem alimentorum, cui dictæ Decretalis dispositio principaliter innixa sit, ex deductis per Surd. *de alim. tit.* 9. *q.* 40. *num.* 37. & alios collectos per Barbos. *ad eamdem Decretalem, num.* 37. Verum quicquid sit de hac opinione, quæ plures habet impugnatores, de quibus Castill. 8. *tom. controv. cap.* 48. *num.* 12. *cum seq.* ubi quod causa alimentorum in materia usuraria nullum habet favorem, vel privilegium, neque usurarias conventiones salvat; Cessabat in præsenti controversia applicatio ad factum, cum creditor esset negotiator, qui per seipsum bene ejus pecunias traficare, & negotiari poterat, unde videbatur id gestum esse ex mera causa fœnoris, & lucri.

Discursum quoque fuit, an hujusmodi casui conveniret firmata per Rotam in Mediolanen, cambiorum coram Lan- 19
cellotto *dec.* 304. & 556. *p.* 2. *rec.* circa dantem alteri pecuniam ad cambiandum, seu girandum super cambiis, ex quorum lucris ipse pecuniæ Dominus, certa & determinata quantitate sit contentus, ut reliquum verisimiliter, & a communi usu excrescens lucrum cederet commodo recipientis pecuniam, tamquam congrua remuneratio ejus laboris, & industriæ, sed dicebam, quod non poterant stare simul isti termini dictorum trium contractuum cum ista conventione, quæ juxta probabiliorem sensum dictarum decisionum non importat societatem, neque concursum dictorum contractuum, sed solum quamdam institoriam, unde negotium exerceatur sub nomine ipsius Domini pecuniæ, & ad ejus pe-

ticulum, solaque conventio continet quamdam speciem divisionis, seu transactionis super verisimiliter sperato lucro, ita ad tollendas dissensiones, & controversias super redditionibus rationum divisa, ut una pars sit Domini pecuniæ, altera negotiatoris, tamquam institoris, & ministri pro ejus mercede, sed non adest susceptio periculi in sorte, qua concurrente, hujusmodi conventionis species corrumpi videtur, ut advertitur in Cametinen. *sub tit. de cambiis disc.* 4. ubi in specie habetur actum de hujusmodi forma contrahendi, & sic termini sunt omnino diversi.

Tunc autem istorum trinum contractuum simultaneus concursus admittendus videtur, quando secundus assecura-
33 tionis sortis non est simplex, & indefinitus, itaut pecuniæ receptor quodcumque periculum, seu risicum in se suscipiat etiam casus fortuiti, sed solum ubi suscipit illud periculum, seu risicum, quod congruum, & connaturale videtur suscepto mandato, seu susceptæ administrationi, quod scilicet pendeat a decoctione, vel insufficientia eorum, quibus pecuniæ, vel merces traficandæ creduntur, ut ita sit diligens ad investigandam conditionem personarum, cum quibus contrahit, & ne alias daretur occasio fraudibus, & collusionibus, quibus mediantibus hujusmodi socii, vel institores colludendo cum decocturis, ac minus idoneis, ipsum Dominum, seu socium supplantarent, cum tunc revera solum dum contractus societatis, & divisionis sperati lucri concurrere dicantur; Steterunt autem hæc in terminis simplicis discursus, neque ad aliquam determinationem deventum est.

S U M M A R I U M.

1 *DE varietate, quæ dignoscitur in hac materia, & inconvenientibus exinde resultantibus.*
2 *De contractu trino.*
3 *Quibus Scriptoribus non sit deferendum.*

ANNOT. AD DISC. I.

1 REpetendum in hac materia usuraria venit idem, quod jam alibi pluries insinuatur, quod nempe in ea, & aliis dependentibus, vel connexis, in quibus eadem usuraria infectio quandoque cadit, ut sunt cambia, census, & societates officiorum, de quibus in hoc eodem libro in suis titulis, ac etiam usuræ dotales, & usuræ pretii in contractu emptionis, & venditionis, de quibus in suis respective sedibus *sub tit. de dote*, & sub altero *de empt. & vend.* practicatur concursus contrariorum in eodem subjecto, magnæ scilicet facilitatis, & certitudinis, magnæque e converso difficultatis, & incertitudinis, adeout illa materia, quæ de per se, & in abstracto est omnium forte facilior, atque magis certa habet principia, meam superet capacitatem. Nullus enim Catholicus cujuscumque sit regionis ultra, & citra montes, & cujuscumque fori professor tam spiritualis, quam prophani negat, quod usura sit illicita, omnique jure etiam Divino utriusque veteris, & novi Testamenti damnata, adeout Pontificia potestas ei non dispenset, quodque posito mutuo vero, vel interpretativo quælibet accessio sit illicita, & usuraria juxta Divinum oraculum, mutuum date, nihil inde sperantes, adeout neque detur parvitas materiæ, quoties legitimus titulus refectionis interesse lucri cessantis, vel damni emergentis non accedat, neque Partium conventiones, ac spontaneæ solutiones usuras alias illicitas, reddant licitas, cum in hoc Partium conventiones, vel confessiones nil operentur, nisi ex post facto quocumque suffocationis motivo cessante, debitoris ex vera libera, & spontanea voluntate a gratitudine, vel benevolentia regulata accedat donatio, vel remissio, atque in his principiis, utpote certis omnes concordant.

Et tamen, ut patet ex censibus recensitis tam *hoc tit.* quam in aliis enunciatis *de cambiis, censibus, emptione, & venditione, & dote*, & ex tot Rotæ Romanæ, aliorumque Tribunalium decisionibus, totque utriusque fori Scriptoribus Juristis, & Moralibus adeo magna dignoscitur opinionum scissura, & praxis, vel stylorum diversitas, adeout unus, & idem præcisus, ac individuus contractus inter easdem partes, exempli gratia, in Romana Curia reputatur in utroq; interiori, & exteriori foro usuratius, & illicitus, In Regno vero Neapolitano, vel in Hetruria, & Liguria, aliisq; regionibus, & Principatibus ejusdemmet Provinciæ Italiæ intra viscera Catholicæ Religionis reputetur pariter in utroque foro licitus, & non usurarius, cum etenim eadem in omnibus sit Catholica Religio ex eisdem invariabilibus principiis regulanda, eademque individua sit anima, & conscientia, non videtur quomodo possint simul stare, ut qui in uno loco accessiones recipit, sit in statu peccati, ac damnationis censeri debeat, in altero autem ob easdem in statu salutis.

Quando etenim ista varietas consisteret in iis, quæ facti sunt, non autem juris, puta quod, exempli gratia, in dicto Regno Neapolitano, aliisque enunciatis Principatibus, & Regionibus, ac similibus requisita justificativa interesse lucri cessantis, vel damni emergentis, utpote in ea regione notoria, & habenda pro justificatis non egeant alia speciali, & expressa probatione, quæ in Romana Curia, istoque Principatu Romano necessaria reputatur, adeout consuetudo, vel stylus versetur circa temporalitatem facti, tunc ista diversitas esset comparabilis, ac practicabilis, quando tamen personarum, & contractuum, aliarumque conventionum accedat etiam diversitas, quoniam in contractu inito in una regione, cum illius consuetudine, ac stylo procedendum sit, In altero autem ejusdem generis, vel speciei in omnibus simili, sed initio in diversa regione, in qua cum diversa vivatur opinione, diversimode procedi debeat; Sed punctus imperceptibilis est in uno eodemque contractu, vel actu ejusdem loci, earumdemque personarum; quod si contingat de illo agi in una Curia judicetur albus, & si in altera niger, adeout accidentalis competentia fori justitiam negotii principalis, ac substantiam rei immutet etiam apud interni fori professores, hoc etenim ingenue fateor, quod meam superat capacitatem, meusque intellectus non percipit.

Exinde vero manant extrema vitiosa, quoniam in illis Principatibus, & regionibus, in quibus dicta requisita lucri cessantis, & damni emergentis, utpote habenda pro notoriis non indigent justificatione speciali, totum remissum videtur libertati contrahentium, adeout in hac materia usuraria juris theoricæ remaneant ideales, & in abstracto pro scholis, & academiis, vel circulis, in praxi autem, vel in concreto non sit verificabilis casus usuræ veræ, & illicitæ; Et e converso in illis Principatibus, & regionibus, in quibus eorumdem requisitorum justificatio specialis desideratur juxta illam formulam, quæ vulgo tribuitur Paulo de Castro, materia redacta sit ad meram formalitatem verborum, adeout longe melior sit conditio versuti, & callidi fœneratoris, qui usurarum cupidus talem formulam verbalem, & cærimonialem diligentissime adimplere satagit, quam sit proborum virorum, vel mulierum in simplicitate, ac bona fide ambulantium cum veritate naturali, ideoque mirandum est, ut ii ad quos pertinet, ad hæc non advertant, certamque formam, ac taxam statuant, ut ita tollantur tot cabalæ, & disputationes, & conscientiarum illaqueationes.

Præ cæteris autem id sequitur in puncto contento in hoc 2
disc. 1. in quo agitur de contractu trino pene ideali, ut in eo advertitur, de illo autem alia non suppetit occasio agendi; Et quamvis pro moderno elaborato collectorio stylo multa desuper cumulet, vel involvat Siculus Pilaja in quibusdam ejus privatis Collectaneis, quibus nescitur cum quo fundamento, decisionum titulum dedit *to. 1. lib. 2. dec. 9. de usur. & camb. n. 19. & to. 2. eod. lib. 2. dec. 10. de cens. petit. 10. n. 9. & seq.* Attamen ut in ipso discursu dicitur, theoricæ generales idealiter, ac in abstracto sunt veræ, sed difficultas est in earum reductione ad praxim; atque in isto præsertim Scriptore expertus sum super hoc puncto præciso, id quod sæpius in aliis agnovi, præsertim vero in Moralibus, & in aliquibus etiam Canonistis, & Legistis Cathedraticis, vel aliàs magnorum 3
Tribunalium, magnarumque Civitatum, & negotiorum praxim non bene callentibus, quod scilicet cum magno labore, summaque patientia, & quandoque etiam cum ingenio, & eruditione theoricæ multa bene scribunt, sed quando interrogantur de applicatione, & praxi, nec quidem superficiem negotiorum percipiunt; Cum etenim iste *Scriptor* post jam edita dicta opera ad Curiam accessisset, ubi obiit, atque meum studium frequentaret, quando ego admittendo conclusiones, & theoricas tamquam veras, eum interrogavi, quod reduceret rem ad praxim, ac ostenderet casum, vel exemplum, in quo id esset adaptabile, nescivit quid diceret.

TUSCULANA SOCIETATIS, SEU LOCATIONIS
PRO DESIDERIBUS, ET FRATRIBUS DE FANFONIIS
CUM DOMINICO PERSIANO.

Casus disputatus coram A. C.

De Bulla Pii V. super prohibita societate animalium ad capitale salvum, an & quando locum habeat, necne?

necne; Et de eodem contractu trino, seu concursu trium contractuum, societatis, assecurationis sortis, & assecurationis lucri, quando substineatur. Et quid in contractu locationis in quo conductor suscipiat in se casum, seu periculum rei locatæ.

S U M M A R I U M.

1 *FActi series,*
2 *De Bulla Sixti V. contractus ad capitale salvum, & n. 10.*
3 *De contractu per quem dentur animalia æstimata, sub pacto restituendi æstimationem infra certum tempus cum accessione, & num. 5. & 11.*
4 *Animalia possunt locari, ac deduci in contractum locationis.*
5 *Declaratur conclusio, de qua num. 3.*
6 *De ratione ob quam congruum est conductorem suscipere in se periculum rei conductæ, ubi agitur de animalibus, & similibus bonis.*
7 *An in contractu super animalibus deferendum sit usui, & de differentia ubi contractus est super pecunia.*
8 *De pacto per quod conducens equum a vetturino suscipit in se periculum.*
9 *Quando dicatur adesse congrua recompensa periculi.*
10 *De Bulla Sixti V. de qua n. 2.*
11 *De conclusione, de qua n. 3.*
12 *An & quando in contractu locationis adsit usura.*

D I S C. II.

1 HAbentes Fansonii in Oppido, seu Castro Montis Compatrum quinque currus, quorum singulis assignata erant duo juga boum, ad effectum vehendi sub conducitia mercede victualia aliaque bona, itaut essent in totum boves 20. dictos quinque currus ita instructos, seu, ut ibi dicitur, quinque sertas, sub assertione, quæ vera, & justificabilis supponebatur, quod locando singulis diebus, & temporibus ad proprium commodum, detracto sumptu famulorum, seu operariorum ad id necessariorum, sive dando ad simplicem societatem alteri, qui solam operam poneret, juxta commune experimentum reportatem utilitatem in scutis 60. circiter quolibet anno pro singulis curribus, vel sertis, iniit cum Dominico Persiano contractum trinum, ita a Notario expresse nuncupatum, per quem dictos currus, seu sertas illi locavit ad quinquennium, prævia tam boum, quam curruum æstimatione ad rationem scutorum 128. circiter pro qualibet serta, sub pacto, ut finito
2 dicto termino, conductor ea restituere deberet, in statu tamen ejusdem valoris cum obligatione supplendi diminutionem ex morte animalium, vel alia deteriorattione resultantem; E converso autem augmentum ipsius conductoris commodo cederet, atque intuitu hujus periculi deteriorationis per conductorem suscepti, illa locatoris verisimilis utilitas, quæ alias in casu simplicis locationis, vel societatis sub suo periculo futura esset scutorum 60. circiter, remaneret solum scutorum 20. dimisso reliquo ad commodum conductoris in compensationem dicti oneris; Cumque dicto quinquennio elapso, locator urgeret pro restitutione cursuum, & animalium, seu æstimationis, dum supponebantur ea partim mortua, & partim distracta esse, conductor opposuit de integra restitutione sortis, cum dicta pensione scutorum centum singulis annis in causam dictæ conventæ pensionis, ad rationem scutorum viginti pro qualibet serta sequuta, quasi quod ob hujusmodi contractus infectionem, ac usurariam qualitatem, totum id quod solutum est, in sortem cedere debuerit; Et introducta causa coram A. C. Scribentes pro conductore reo convento, pro hujusmodi prætensionis comprobatione, allegabant primo *Constitutio-*
3 *nem* 45. *Sixti V.* registratam etiam per Leotard. *de usur.* q. 31. n. 10. per quam prohibentur, nedum societates, sed omnes, & quicumque contractus, & conventiones, quibus mediantibus, dentur animalia, vel alia bona æstimata sub pacto ea restituendi ejusdem valoris, ac interim præstandi certum, & determinatum lucrum, & qui contractus vulgo dicitur, *ad caput salvum*.

Et secundo in communi traditione Moralium, de quibus Leotard. *ead.* q. 31. n. 7. ubi allegantur Conradus, Azorius, Filiuccius, Rebell. Molphes. & cæteri, quod si dentur animalia æstimata pastori, vel rustico, sub lege restituendi æstimationem infra certum tempus, cum certo lucro interim præstando, contractus dicatur usurarius, quoniam stante æstimatione ex quocumque casu non alterabili, vere & proprie occulari dicantur duo contractus, unus emptionis, & venditionis animalium pro eo pretio, alter vero mutui impliciti, seu interpretativi ejusdem pretii sub accessionibus ratione dilationis, vel temporis.

His tamen non obstantibus, Ego priusquam hujusmodi disputatio assumeretur, ex parte dicti locatoris consultus dicebam, prout in causæ disputatione deinde repetebam, hujusmodi quæstionem esse pro meo judicio, potius facti, quam juris, proindeque certam regulam, ac determinationem dari non posse, sed illam ea singulorum casuum particulatibus circumstantiis pendere. An scilicet major fructus, seu utilitas rei locatæ, qui conductori remittitur, adæquet, necne pretium dicti periculi, seu assecurationis, cum de reliquo non versaremur in contractu trino, seu concursu trium contractuum societatis, assecurationis sortis, & assecurationis lucri, ut alias primo aspectu credebam, ac etiam credidit Notarius ita in instrumento hunc contractum *trinum* vocando.

Siquidem vere, & proprie iste erat contractus locationis, & conductionis, qualem partes expresse, ac principaliter dixerunt, licet Notarius se involvendo, dictum alium terminum contractus trini quoque adhibuerit, dum animalia, & currus data non erant ad liberum usum, liberamque dispositionem recipientis, quia conventum erat, eadem restitui debere, cum sola obligatione supplendi decrementum, & sic erat locatio, & conductio qualem partes expresse dixerunt, 4
neque dubitatur animalia in contractum locationis deduci posse, ut admittunt Conradus, & cæteri Morales supra allegati, & firmavit pluries Rota, præsertim *in decis.* 126. post Zacchiam *de oblig. Cam.* & apud Dunoz. *decis.* 54.

Solumque hujus contractus natura sic alterata dicitur, quod quemadmodum periculum casus de jure est locatoris, ita transfundatur in conductorem, quæ alteratio, ubi agitur de locatione animalium, vel aliarum rerum usualium, quorum pretium prompte haberi potest, de facili corrumpit contractum, illumque transmutat in mutuum interpretativum, & successive usurarium, ita sub hoc vocabulo palliatum, justa doctrinam Bart. *in l. si ut certo*, §. *nunc videndum*, *ff. commodati*, Carocc. *de locato*, q. 9. Roderic. *lib.* 2. q. 3. *n.* 64. Leotard. q. 36. *n.* 25. Atque in idem conferunt dictæ aliæ authoritates, de quibus Leotard. *d.* q. 31. *n.* 7. de contractu venditionis, seu dationis animalium sub obligatione restituendi æstimationem infra certum tempus cum accessionibus, ut supra.

Verum dicta propositio fallit, ubi consueta pensio, seu rei locatæ utilitas verisimiliter sperata adeo diminuitur, quod lucrum ratione dictæ diminutionis a conductore reportandum, dicatur congrua compensatio dicti periculi, sive congruum pretium assecurationis, cum tunc id nullo jure prohi- 5
bitum videatur, ut in specie advertitur per Ugolinum *de usur.* c. 54. *n.* 3. Mulin. *de contract. disp.* 417. *n.* 15. cum quibus pertransit Leotard. *d.* q. 36. *n.* 25. & admittitur *in dict. decis.* 54. Dunozetti. Atque videtur opinio multum probabilis ratione subjectæ materiæ; Cum enim agatur de animalibus ad certum laborerium, seu fructum destinatis, in quibus frequentius peremptio, vel deterioratio pendere solet, vel 6
a modica diligentia conductoris, seu custodis, & operarii in illis nutriendis, & gubernandis, vel ab immoderato usu, ob nimiam aviditatem magis, quam ut par est ex fructando, atque justificari de facili non possint hujusmodi culpæ, pro quibus conductor alias etiam de jure teneretur, cum ipse præstare debeat, nedum latam, & levem actione locati, sed etiam levissimam saltem in committendo actione legis Aquiliæ, ex deductis apud Greg. *decis.* 528. *n.* 9. cum aliis in Romana incendii, & in Bononien. mercium, & in aliis in sua materia *sub tit. de locato*.

Hinc proinde cum dictæ culpæ, utpote satis difficilis, ac moraliter impossibilis probationis, convinci non valeant, rationabile, ac subjectæ materiæ adaptatum videtur dictum pactum susceptionis periculi per conductorem, dummodo æstimatio periculi, quod provenire potest a casibus fortuitis, & citra culpam remaneat congrue compensata; Ideoque, ut dictum est, quæstio remanet potius facti, quam juris, ex ipsius facti circumstantiis prudentis judicis arbitrio decidenda; inspecta qualitate personarum, ac bonorum, & temporum, ex quibus conjiciendum sit, an id in fraudem, & pallium usurarum ita conventum sit, necne.

Potissime vero in hac specie magnificanda venit ea circumstantia, quæ in proposito contractus trini, seu trium contractuum intervenientium inter datorem, & receptorem pecuniæ ad negotiandum magnificatur per Morales,

pro meo autem sensu nullius, vel modici momenti, ut habetur *in Firmana disc. præcedenti*, ob longam differentiam insistantem, inter contractum, in quo intervenit pecunia de sui natura sterili, & cujus contrectatio importat mutuum proprium & verum, neque in ea cadit contractus locationis & conductionis; Et animalia, vel alia bona mobilia, in quibus dictus contractus locationis & conductionis cadit, ille vero mutui solum intrat improprie & interpretative ob pacta alternativa contractum corrumpentia, Fortius vero ob dictam rationem subjectæ materiæ congruam, ut scilicet ita conductor, sciens periculum esse suum, magis diligenter invigilet, nedum in custodiendis, & gubernandis animalibus, & abstinendo ab indiscreto usu, indiscretaque exfructatione, sed etiam in curando eorum præservationem a casibus fortuitis.

Unde propterea, ut praxis etiam docet, quando dantur equi, aliaque animalia ad vecturam sine interventu ipsius vecturini, vel ejus famuli, ad discretionem conducturis, præsertim ad longum tempus, vel pro longo itinere, tunc
8 neque incongruum, neque damnabile videtur pactum, per quod conductor suscipiat in se periculum cujuscumque casus, cum obligatione restituendi animal in eodem statu & ejusdem valoris juxta æstimationem concorditer factam, dummodo pensio consueta ita diminuatur, quod congrue compensatum remaneat dictum periculum ex judicio peritorum ac usu communi, & dummodo actus vere & sincere ita fiat cum vere itineraturo, seu alias animalia ad vecturæ usum habituro, secus autem si talis contractus fiat cum eo, quem domino animalis constet talem usum habiturum non esse, sed illico venditurum pro habendis pecuniis, & tanquam per speciem stocchi, ut frequens praxis docet, ideoque totum pendet ex facti qualitate & circumstantiis, atque in hoc sensu capiendus est usus communis, non autem in eo, de quo *d. disc. præced.*

Applicando igitur ad rem, contractus vere ac sincere initus fuit cum illo, qui dictis curribus & animalibus vere usurus erat pro illo exercitio, in quo ipse erat peritus, ut etiam plurium annorum observantia comprobavit, atque talis est communis usus regionis, tam in illo, quam in aliis castris & locis adjacentibus. Unde propterea difficultas unice restringebatur ad circumstantiam congruæ compensatio-
9 nis suscepti periculi, ac illius deteriorationis animalium & currum, quæ ex ipso laborerio & usu naturaliter contingit; Atque retento dicto præsupposito quod ipso locatore dicta animalia cum famulis & operariis ad proprium commodum & respective periculum retinente, probabiliter percepturus esset annua scuta 60. pro quolibet curru, seu serra, dum sola tertia parte hujusmodi utilitatis contentus fuit, quas reliquas partes dimittendo conductori, reportaret iste ultra lucrum proprii laboris, & industriæ utilitatem scutorum 40. singulis annis pro qualibet serra, ita ut spatio quinquennii obtineret scuta 200. excedentia fere in duplo valorem in sorte principali, quæ erat scutorum 128. cum spe, quod stante ejus diligentia in bene custodiendis & gubernandis animalibus, & curribus, eorumque moderato usu, restitutionem bonorum locatorum absque detrimento, vel modico facere posset; Et qui contrahendi modus practicari etiam solet in locatione supellectilium domus, quod scilicet, ad effectum, ut conductor illis bene utatur, & non abutatur, convenitur quod in se suscipiat casum peremptionis, vel deteriorationis, sub diminutione tamen consuetæ pensionis, dummodo diminutio sit congrue compensativa oneris, atque concurrat dictum alterum primario necessarium requisitum sinceritatis & bonæ fidei, quod nempe non sit pallium, seu color quæsitus, dando bona sub titulo locationis, illi, qui vere simpliciter usum habiturus non est, neque conductoris personam gesturus, sed potius emptoris, ut illico revenderet per speciem stocchi, seu civantiæ, &c.

Hinc proinde dicebam non obstare ea quæ ut supra in contrarium ex parte conductoris deducebantur; Quatenus enim pertinet ad *Constit. Sixti V.* ut advertitur *d. disc. præcedenti* ea declaratione ejusdem Pontificis ottetenus facta, de qua testantur *Scortia, Justinianus*, & cæteri collecti per Leotar. *d. quæst.* 31. *n.* 13. *circa finem*, & per Carleval. *de judic.*
10 *to.* 2. *disp.* 7. *nu.* 22. illa non capit casus, in quibus ex magis communi & recepto Canonistarum & Theologorum sensu actus reputetur licitus, ut firmatur occasione contractus trini, societatis scilicet, & duplicis assecurationis sortis & fructuum, *d. disc. præced.*

Et quoad aliud objectum infectionis hujusmodi contractus super animalibus, dicebam id procedere, quando animalia dantur rustico, vel alteri ad liberum & indeterminatum usum, liberamque dispositionem absque conventione
illa conservandi & restituendi statuto tempore, cum tunc 11
vere & proprie inesse dicatur dictus implicitus contractus emptionis, & venditionis habita fide de pretio sub usuraria accessione ratione dilationis & temporis, & in his terminis loquuntur superius allegati, secus autem ubi dicta circumstantia cessat; Ideoque advertebam conclusionem esse veram in abstracto, sed cessare applicationem in concreto, & ad casum, eodem modo, quo in contractu trino, *de quo d. disc. præcedenti*, quando dantur pecuniæ, vel merces, iidem Morales ac alii etiam Canonistæ & Forenses illum sustinentes, ut ibi, concorditer admittunt; secus dicendum esse, quando datori pecuniæ innotesceret ille, qui pecuniam, vel merces suscipit ad negotiandum, non esse negotiatorem, neque negotiaturum fore, sed accipere ut venderet, ac pretium aliis usibus applicaret; Et ex qua ratione plures idem inferunt in materia cambiorum; quoties ille, qui pecunias recipit ad cambium, vere non est cambiaturus, seu literas in pecuniis, vel plateis non impleturus, licet hoc contineat æquivocum illorum, qui materiam parum callentes non distinguunt cambium directum ab aliquo, ut in sua materia *sub tit. de Cambiis pluries*.

In proposito item usuræ cadentis in contractu locationis, pluries id mihi disputandum contigit, præsertim coram A. C. in una Neapolitana pro Baptista Rubes cum N. Græco; Cum etenim dicta mulier locasset dicto Græco quædam suppellectilia sub menstrua pensione, dictusque conductor diu in istius contractus perseverantia obdormitasset, 12.
pulsatus deinde ad restituenda ipsa bona cum pensionibus decursis & non solutis, excipiebat de usura, deducendo valorem ipsorum bonorum de tempore consignationis, atque calculando intermedias pensiones, quasi quod ita pecunia in hujusmodi mobilium emptione erogata importaret magnum lucrum ultra 100. pro 100. Quod etiam vidi oppositum per aliquos conductores supellectilium adversus hebræos ex authoritate Farinac. *cons.* 162. *lib.* 2. Verum hujusmodi prætensiones semper rejectæ fuerunt, & merito, quia ubi cessat mutuum verum, vel interpretativum, non intrat usura, ut in dicto casu posito per Farinac. & contra per eum scripta decisum fuit per Rotam *dec.* 490. *part.* 2. *rec.* In his etenim bonis mobilibus, quæ usu consumuntur, vel atteruntur, & quæ in dies & horas subjacent periculo peremptionis, contractus locationis, & conductionis intrat pro pensione, quæ in uno anno ipsius rei valorem excedat, & tamen non per hoc intrat usura, ut videmus in equis & mulis, qui in dies, hebdomadas, vel menses dantur ad vecturam, quia si calculatur quantum importat vectura cujuslibet diei, utique conductore diu in animalis conducto usu continuante, fructus, seu pensio superat etiam in duplo, & triplo valorem ipsius animalis de tempore initi contractus, sed non bene intrat dictus calculandi modus ab eventu, quia poterat ipsum animal perire ipsamet prima die, atque locator pro modico emolumento pensionis unius diei totam sortem amittere. Et ex qua ratione habemus, quod in vitalitiis non de facili concludi potest læsio, ex iis quæ habentur deducta *in Romana locorum montium de Oricellariis, sub tit. de Regalibus, disc.* 30. ac etiam *in Romana, seu Albanen. vitæ sub tit. de donationibus*, & alibi.

Tunc autem, ut supra, in contractu locationis, & conductionis, intrat fœnoris & usuræ suspicio, quando hujusmodi bona mobilia, vel se moventia, peremptioni, vel deteriorationi subjecta, de tempore locationis æstimantur, cum obligatione conductoris finito contractu, restituendi eadem bona in eodem valore, seu statu quo consignata fuerunt, ita ut periculum peremptionis, vel diminutionis sit ipsius conductoris, cum tunc adesse videatur implicitum, sive interpretativum mutuum in ea pecunia, quam importat illorum bonorum æstimatio, ita sub hoc pallio initum ad fraudandas usuras, nisi lucri notabilis diminutio ex parte locatoris, ac respective notabile lucrum separatum per conductorem dici valeat congrua merx, seu justum pretium periculi, quod conductor in se suscipit, aliæque facti circumstantiæ concurrant, depravatam fœnerandi intentionem excludentes, juxta casum, de quo *in hac Tusculana*, unde propterea ut supra dictum est, quicquid sit de foro interno, in quo apud Deum animus, & propositum distinguunt maleficia. In foro tamen externo hujusmodi sunt quæstiones potius facti quam juris, uniformem generalem regulam non admittentes, sed juxta singulorum casuum particulares, ac individuas circumstantias pro prudenti arbitrio decidendæ; Atque ad id, ut insinuatum est, satis confert communis usus, eaque circumstantia, quod actus fiat publice & palam, cum

rum id arguat bonam fidem, & sinceram intentionem, ut e converso clandestinitas magnum inditium est depravatæ intentionis fœnerandi, ut advertitur in Savonen. *disc.* 12. Multa enim prohibentur clam, & occulte fieri, quæ ubi publice, & palam fiant, bonam fidem arguunt, ac licita reputantur; Ut ex. gr. habemus in creditore prohibito sub conficto nomine alterius emere pignus, ad text. *in l. Et qui sub imagine, C. de distract. pignorum*, & tamen non prohibetur publice, & palam tamquam quilibet tertius licitare, ut in sua materia *sub tit. de credito*; Ac etiam in tutore, vel alio administratore prohibito emere bona pupilli, seu alterius sub ejus administratione viventis, & tamen publice, & palam id fieri potest, cum similibus; Atque ut supra magna circumstantia est illa, quod non differant sagax, & depravatus negotiator, a simplici, & sincero contrahente, quoties modus contrahendi est ex consuetudine uniformis, dum ita cessat circumventio, vel suffocatio, quæ videntur usuræ consueta, & quodammodo essentialia requisita. Atque exinde resultare videntur in hac præsertim usuraria materia tot Juristarum, ac Moralium deffensiones, ac æquivoca, quoniam cum doctrinis, & propositionibus generalibus procedi solet, illas indefinite cuicumque casui applicando, quod continet errorem manifestum, quia singulorum casuum particulares circumstantiæ totum agunt, istamque materiam regulant,

ANNOT. AD DISC. II.

De contractu societatis animalium, aliarumque rerum ad capitale salvum, & de intelligentia Constitutionis Sixti Quinti agitur *in hoc disc.* ac etiam infra *disc.* 40.

ROMANA NAUTICI FOENORIS PRO DOMINICO PIGNATELLO CUM PETRO,

Casus decisus per Cameram pro Dominico.

De nautico fœnore, seu cambio maritimo, quando & quomodo subsistat, necne, ad materiam, & intellectum text. *in c. naviganti, de usuris*; Et quando dicatur continere societatem, & sic contractum diversum ab illo, de quo *in d. c. naviganti*,

S U M M A R I U M.

1 *Facti series.*
2 *Nauticum fœnus damnatum est de jure Canonico.*
3 *Conventio practicata inter exercentes artem, seu negotiationem maritimam, quæ vulgo dicitur* cambium maritimum *importat potius quamdam societatem, quam nauticum fœnus.*
4 *Dicta societati non obstat taxa certa fructuum.*
5 *In rebus dividuis cessatio in parte non facit cessare contractum in totum.*
6 *Societas potest substantiari super uno officio, vel super una navi, sed periculum distribui super pluribus personis, vel navibus.*
7 *De opinione Moralium super mendosa impressione,* cap. naviganti.
8 *Quare in foro externo Moralibus deferendum non sit.*
9 *Reprobatur opinio, de qua num. 6.*
10 *De tempore, quo edita fuit Decretalis* in cap. naviganti,
11 *De alio intellectu dictæ Decretalis, ubi non ratione mutui, sed sola ratione periculi, sed rejicitur.*
12 *De ratione differentiæ inter forum internum, & externum,*
13 *An possit remitti offensa, & diligi inimicus quoad Deum; & tamen prosequi vindictam in judicio.*

D I S C. III.

1 Dedit Petrus quamdam summam pecuniariam Paulo piscatoriam artem exercenti super ejus navi piscatoria, vulgo *Tartana* nuncupata, sub illo contractu, qui in locis maritimis, & inter maritimam vitam, ac negotiationem agentes *cambium maritimum* nuncupatur, sub conventione accessionum, seu fructuum ad rationem 30. pro centenario, diviso periculo, tam super dicta navi, quam super altera, quæ ad satis breve tempus vi tempestatis periit. Hac autem peremptione non obstante, per aliquos annos fructus integre soluti fuerunt, pro reliquis vero plurium annorum spatio decursis, ob dicti Pauli principalis debitoris defectum, creditor pulsavit Dominicum, pro dicto Paulo, in solis fructibus, non autem in sorte fidejubentem, atque a judice Riparum mandatum executivum obtinuit, a quo introducta per appellationem causa in Camera, per istam per favorem Dominici appellantis, pro quo Ego in hoc Tribunali solum scribebam, prævia magna discussione, congrua potius ratione articuli, quam summæ, prodiit resolutio pro dicti mandati infirmatione.

Quæ resolutio mihi, ad solam veritatem reflectenti ex factis circumstantiis, visa est omnino justa, & probabilis, ob clarum inevitabile dilemma; Aut enim iste contractus dicendus est nautici fœnoris juxta terminos text. *in cap. naviganti, de usuris, & in l. 1. & toto tit. C. de nautico fœnore*, & tunc dicendus est infectus, & usurarius, juxta claram, & literalem dispositionem text. *in d. cap naviganti*, per quem correctam esse dispositionem juris civilis *in d. l. 1. & 2. & toto tit. C. de nautico fœnore*, concors est Canonistarum, ac etiam Legistarum sententia, ex collectis per Leniard. *de usur. q. 3. nu.* 11. & late Fagnan. *in repet. ejusdem cap. naviganti*, qui hanc materiam tractat, ibique videri possunt Concurdantes frustra transcribendi, 2

Aut juxta benigniorem opinionem, quam veriorem dicit Fagnan. *ibid. n. 28. & 39.* mihi etiam arridentem; Tum ratione salvandi contractum a labe usuraria, eumque sustinendi; Tum etiam ratione communis usus, iste dicendus est 3 contractus societatis, in quo super arte, seu industria maritima, unus ponat pecuniam, alter vero navem & operam, qualis proprie erat casus controversiæ, quoniam exercentes hujusmodi artem piscatoriam, ut plurimum non habentes modum habendi retes, aliaque instrumenta necessaria, aliosq. sumptus præparatorios faciendi necessarios ad futurum piscationis lucrum, quibusdam anni partibus, seu temporibus majus, quam in aliis reportandum, neque invenientes creditam pecuniam ob periculum, cui eorum naves, & personæ quotidie subjacent, alium non habent modum, quam istum, accipiendi scilicet pecuniam ad societatem futuri lucri sub periculo sortis, ad instar societatum officii, quamvis corrupto vocabulo iste contractus, vulgo dicatur *cambii maritimi*, quis vere isti termini non intrant, intrantes solum in pecunia nautica trajectitia, in qua proprie cadit nauticum fœnus, de quo *d. tit. Codicis*, & in qua pecunia proprie hujusmodi contractum intrare sentiunt plerique, præsertim Moralça, de quibus infra, & apud Fagnan. *in eod. cap. naviganti*, & qui societatis contractus, ut infra latius est.

Non obstante taxa, seu conventione certæ & determinatæ summæ fructuum, seu accessionum; id enim non adversatur dicto contractui societatis, neque usuram continet, 4 quoties tamen summa sit congrua, & verisimilis, quoniam juxta ea, quæ recepta habemus in materia societatis officiorum, ad tollendas lites, & controversias inter socios singulis quibusque annis, vel temporibus super redditione rationum, ac verificatione certæ quantitatis lucrorum, permittitur ista conventionalis taxa ab initio, quoties ut dixi, est justa, & verisimilis, per quamdam speciem transactionis super futuro lucro incerto, quod potest esse magis, & minus, juxta decisionem 70. Coccini passim receptam, cum aliis, de quibus in Firmana, & Tusculana *discursibus præcedentibus*, in proposito contractus trini, societatis scilicet, & duplicis assecurationis sortis, & fructuum, seu lucri, quoniam tota difficultas est in contractu medio, assecurationis sortis, iste vero tertius cum primo passim admittitur, juxta Magistrales decisiones Merlini, ac etiam alias in Mediolanens. cambiorum coram Lancellotto ibidem allegatas.

Retenta vero ista specie contractus, ob peremptionem unius ex duabus navibus, super quibus periculum distributum erat, factus erat lucro medietatis sortis, unde contractus 5 durabat solum respectu alterius medietatis super altera navi adhuc existente, ex eo quod non refragante partium voluntate, cum agatur de materia dividua, in qua tantam affert utilitatem totum respectu totius, quantam pars respectu partis, cessatio in parte non facit cessare contractum in totum, juxta plenam, ac magistralem decisionem in specialibus terminis societatis officii coram Merlino *decis. 69.* alias *dec. 454. p. 4. rec. tom.* 2. *cum Concord.* & in terminis censuum per Cenc. *de censib. q.* 110. Merlin. *dec.* 822. Adden. *ad dec. 452. part. 4. rec. tom.* 2. quia sicuti stant bene simul societatem officii contrahi cum officiali super uno officio, distributo periculo super duabus viris distributive, pro medietate scilicet super qualibet, ita non implicat istam societatem 6 contrahi cum nauta, seu piscatore super ejus navi, quæ sit societatis subjectum in ordine ad lucra cum ea facienda, &

tamen periculum fors is super pluribus navibus distribui,

6 Et consequenter ex tempore peremptionis dictæ alterius navis, fructus exigi non poterunt, nisi pro sola medietate, ob alterius medietatis lucrum jam sequutum, ac successive integri fructus exacti, vel rigorosius agendo, tamquam illiciti, & usurarii, jure imputationis ipsam sortem extinxe[ba]nt, vel saltem absorbebant fructus non solutos alterius medietatis, super quibus erat quæstio.

Quia vero Scribentes pro actore in duplici disputatione habita in Camera, conabantur sublinere contractum, etiam in terminis nautici fœnoris; non obstante dispositione dicti text. *in cap. naviganti*, & communi traditione Canonistarum ibidem, innixi opinioni plurium Moralium, de quibus apud omnium latius de materia agentem, modernum Mora-
7 lem Giballinum *de usur. lib. 2. cap. 4. art. 3. num. 25.* ubi ex Gudellino, & aliis allegatis, firmat dictam Decretalem esse potius mendosam, quasi quod ex errore impressorum omissa esset dictio negativa, ut scilicet quemadmodum dicitur *usurarius est censendus*, dicere debeat oppositum, quod *usurarius non est censendus*, quam etiam opinionem refert Collector Barbosa *ad eamdem Decretalem, num. 2.*

Ideo super hoc, absque præjudicio reverentiæ debitæ præfato, docto quidem, & ingenioso viro, dicebam, ista præsertim esse motiva, ex quibus, juxta ea, quæ habentur in
8 Firmana, *hoc tit. disc. 1.* & in Romana cambiorum, *sub tit. de cambiis, disc. pariter. 1, & sub tit. de socies, offic, in relatione*, ac alibi, in mea sententia in foro externo, vel nihil, vel parum Theologis, seu Moralibus deferendum videtur, illis tamen plenum locum relinquendo in altero foro interno, ex rationibus in dictis locis deductis, cum innixi soli qualitati intentionis, quæ in foro interno omnia regulat apud Deum judicatorem in corde, pleraque assumunt, quæ in foro externo, in quo de intrinsecis non judicatur, nullo pacto sustentabilia sunt, ut præsertim est istud assumptum, ob quod recte dici posse videtur, *crimine ab uno, &c.*

9 Siquidem non solum obstat naturalis discursus, quod Decretales, non unam, sed multas habent, in plerisque diversis locis, diversisque temporibus impressiones, unde si primæ, vel aliquæ istum errorem continebant, aliæ emendatiores, & diligentiores illum corrigere potuissent; Ac etiam obstat altera ratio Moralis, quod scilicet ita esset destruere necessariam legum, & canonum authoritatem, si juxta interpretum opinionem, & sensum, hujusmodi mendos admittere deberemus, atque addere, vel delere dictiones, & verba, ex quibus resultet totum oppositum ejus, quod in ipsa lege, seu canone continetur.

Verum etiam, quia hujusmodi modernorum sensus ad evidentiam convincitur de errore, ne modestiæ gratia dicam de indocta temeritate, quoniam dicta Decretalis composita fuit per Gregorium IX. de quo tempore erat jam Cardinalis,
10 doctissimus Canonista Innocentius, prius etiam per alios Prælaturæ gradus in Curia versatissimus, dum fuit ejusdem Gregorii successor pene immediatus, cum solo intermedio spatio 17. dierum brevissimi Pontificatus Cœlestini IV. ideoque satis probabile est, dictam Decretalem de præfati Innocentii tunc adeo docti, & versati Cardinalis consilio, & participatione factam esse, ut etiam probabile est, quod tunc, & immediate post Decretalium compilationem sub eodem Gregorio factam, in eodem statu Cardinalitio; ipse Commentaria, quæ habemus, ediderit, cum Pontificiæ occupationes, attenta præsertim illorum temporum conditione, ut ex Chronicis in ejus vita edocemur, absque dubio id non permitterent, & tam dictus Innocentius de tempore adeo proximo, processit cum hac lectura, cum qua etiam processerunt Hostiens. Cardinalis, Goffredus, Abb. & cæteri viri in Curia versatissimi, & qualificati, Scribentes circa ea satis proxima tempora, & quando impressionis usus in Orbe adhuc non habebatur, unde ad evidentiam patet hoc assumptum manifestæ fabulæ, ac somnii speciem habere.

Credunt plerique, quorum magna pars est Moralium, de
11 quibus Giballin. Fagnan. & Leotard. ubi supra præfatæ Decretalis dispositionem procedere, ubi conventio lucrorum, seu accessionum sequatur ratione mutui; secus autem, ubi istud vere gratuitum fiat, accessio autem in conventionem deducatur solum tamquam merx, seu præmium periculi, quod mutuator in se assumit amittendi sortem, & tamquam per speciem mercedis assecurationis, quæ data justitia, seu congruitate est sine dubio licita; Verum dicebam, & ad adversari claræ literæ textus, ubi consideratur accessionem ex sola periculi ratione conventam esse, ibi, *Pro eo quod suscipit in se periculum recepturus aliquid ultra sortem*, atque ita explicat Gloss. *verbo pericula*.

Idque non excessante veritate dicti assumpti, cui Morales, & reliqui innituntur, quod scilicet, compatibiliter cum mutuo gratuito, de lucro conveniri valeat, tamquam super pretio, seu mercede assecurationis, & ad instar, cum id data congrua recompensa, sit absque dubio licitum; Sed ex eo, quod in foro externo, quoties actus est simultaneus, seu contemporaneus, id est impracticabile, cum impossibile sit justificare hanc intellectualem, & imaginariam distinctionem, quoniam alias passim usuris fraus fieri posset; atque lex remaneret potius in verbis, quam in rebus, ut in proposito advertitur in dicta Firmana *disc. 1.* Ideoque prudenter Pontifex, ad tollendum istum colorem, seu usurarum pallium, indefinite hujusmodi contractum damnare voluit, ita exprimendo in verbis, etiamsi ratione periculi tantum de accessionibus conveniretur.

Bene verum, quod quando per possibile hæc distinctio, ac respective sinceritas intentionis vere justificari posset, ego quoque admitterem dictum intellectum, sed punctus est in practicabilitate, & consequenter recte intrat, id quod in 12
dicta Firmana dictum est, super magna differentia inter unum forum, & alterum, quoniam in interno multa discursive, ac idealiter per quamdam metaphysicam possibilitatem supponuntur, seu figurantur, quæ in foro externo, in quo procedendum est cum actis, & probatis, sunt impracticabilia; ad instar illorum, quæ apud Theologos, & Morales, de quibus Rovit. *super prag. 7 seu 8. de compositionib.* habemus quod possit pars offensa satisfacere Evangelico præcepto remittendi offensam, & diligendi inimicum, & tamen quod denegando remissionem, possit prosequi vindictam, seu delinquentis 13
punitionem, non ex proprio odio, & vindicta, sed ex zelo justitiæ, & ut delinquentes puniantur, quoniam id discurri quidem potest idealiter, seu intellectualiter, sed non videtur quomodo reduci possit ad praxim, cum similibus; Et consequenter firmum remanet, hujusmodi contractus usum, & frequentiam, non ad dictum titulum nautici fœnoris, vel assecurationis referendum esse, sed ad alterum societatis, ut supra, atque per hanc rationem, seu viam esse sustentabilem, non autem per primam.

ANNOT. AD DISC. III.

De nautico fœnore, seu cambio maritimo, de quo agitur in hoc discursu, aliqua, occasione agendi de assecuratione, habentur *sub tit. de credito disc. 111.*

ROMANA LOCATIONIS VENÆ FERRI PRO PRINCIPE LUDOVISIO CUM RINUCCINIS.

Casus varie decisus per Rotam, demum concordatus;

An & quando mixtura mutui veri, vel interpretativi reddat usurarium contractum locationis, & conductionis; sive emptionis, & venditionis, vel similem, &c. Et quomodo in dictis contractibus locationis, & conductionis, vel emptionis, & venditionis, cadat usura.

Et an mutuum necessarium, quia nempe promittat quis, & se obliget certam summam mutuare, vel ab aliis mutuari facere, reddat licitas accessiones, vel aliud lucrum, & excuset ab usura?

S U M M A R I U M.

1 *Facti series.*
2 *Quod mixtura mutui reddat usurarium contractum locationis, & conductionis, vel emptionis, & venditionis, etiam justitia pretii, seu pensionis accedente.*
3 *Contrarium verius, ubi contractus est justus, & de ratione.*
4 *Sine mutuo vero, vel interpretativo non datur usura.*
5 *An & quando in cambio detur mutuum, & successive usura, remissive?*
6 *An propter obligationem mutuandi liceat percipere lucrum, & accessiones, & num. 8.*
7 *In usuris attenditur rei substantia, non autem formula verborum.*
8 *Fidejussor, vel assecurator potest recipere mercedem, & ita procedit quod dicitur, num. 6.*
9 *De dicta mercedis taxa, & privilegiis.*
10 *An liceat cum pecunia anticipate soluta conducere operarios, cum obligatione debito tempore operas præstandi?*

11 Et

11 *Et an liceat dare pecuniam pro anticipata venditione fructuum recolligendorum?*

12 *Utilitas mutuantis absque damno mutuatarii, vel è contra non causat usuram.*

13 *Quando adesse possit usura in casibus, de quibus, n. 10. & 11.*

D I S C. IV.

1 INito contractu locationis, & conductionis, seu appaltus venæ ferreæ Insulæ Illuæ ad decennium inter Nicolaum Ludovisium modernum Plumbini Principem, & fratres de Rinuccinis, cum diversis pactis, & capitulis, illo præsertim, quod dicti de Rinuccinis tenerentur dare, seu ut vulgo inter negotiatores dicitur *prestare*, aut *prestari* facere ab aliis sub cambiis dicto Principi scut. 175. m. atque in quarto anno præfati appaltus, vel de facto, vel concorditer ille dissolutus esset, pluribus exinde exortis controversiis, introductaque causa in Rota, juxta seriem magis distincte enarratam in hac eadem causa *sub tit. de Regalib.* ad materiam mineralium *disc.* 117. plures in hujusmodi controversiæ disputationibus inciderunt articuli, istam præsertim usurariam materiam concernentes, potissime vero ille, an contractus locationis, & conductionis habens admixtum mutuum, vel è converso contractus mutui veri, vel interpretativi habens admixtum alium contractum locationis, & conductionis, seu emptionis, & venditionis, vel similem, redoleat usuram, necne?

In quo articulo, quamvis varii varia dixerint, plerisque, quorum antesignanus est Gemin. *cons.* 15. adeo tenaciter
2 credentibus mutuum nullam alterius contractus mixturam habere posse, quod etiam si locatio, & conductio, vel respective emptio, & venditio pro justo pretio fieret absque aliqua mutuatarii læsione, vel præjudicio, adhuc tamen interveniret usuraria infectio, quasi quod illa necessitas, qua mutuatarius ratione mutui premitur ad vendendum, vel locandum mutuatori, sive e converso ad emendum, vel conducendum ab illo, dicatur mutui pretium, ideoque adimat illam gratuitam qualitatem, quæ in mutuo desideratur, ex Divino oraculo, *Mutuum date nihil inde sperantes*, ut per Gemin. *ubi sup.* & alios apud Craveit. *cons.* 145. *n.* 10. Adden. *ad decis.* 119. *post* 1. *vol. cons. Farin.* cum aliis apud Leotard. *de usur. q.* 16. *n.* 12. & 13.

Nihilominus magis communis, & recepta est contraria opinio, quæ antesignanum habet Abb. *cons.* 16. ut scilicet id
3 pendeat a justitia, vel respective injustitia alterius contractus cum mutuo admixti; Si enim talis contractus pro justo pretio, & ad limites justitiæ commutativæ initus esset, ita ut mutuator in aliquo locupletatus cum mutuatarii damno, & jactura non remaneret, tunc nulla intrat usuraria infectio, consistens in lucro mutuantis, & respective damno mutuatarii, unde hoc ultimo præsertim cessante, nulla suppetit ratio, cur mutuator, qui gratum, & benevolum officium mutuatario præstat, deterioris conditionis esse debeat quocumque altero extraneo, ut firmant Covar. *lib.* 3. *var. c.* 2. *n.* 5. Rubeus *cons.* 20. *n.* 3. & *seq.* Mantic. *de tacit. lib.* 8. *tit.* 18. *n.* 19. Menoch. *cons.* 109. Scribentes apud Farinac. *cons.* 191. *lib.* 2. *n.* 17. 24. & 27. *cum seq.* late Mastrill. *dec.* 106. *n.* 7. & *seq.* Castill. *decis.* 143. *num.* 1. & 2. Millin. *decis.* 88. *alias dec.* 119. *post* 1. *vol. cons. Farin.* atque his & aliis allegatis habetur etiam firmatum *d. disc.* 117. *sub tit. de Regalibus*, quoniam theorica est verissima, quæ admittitur In omnibus decisionibus in causa hinc inde editis sub diebus 23. Martii 1639. 2. Maji 1659. 20. Februarii, & 26. Novembris 1660. coram utroque Verospio, quarum tres moderniores sunt impressæ post collucubrationes Bondeni *dec.* 63. 71. & 82. & *tertia*, & *quarta sunt repetitæ dec.* 44. & 49. post Zuff. *de legitim. processus*, & admittebatur quoque per Scribentes hinc inde.

Unde propterea quæstio erat magis facti, & applicationis,
4 quam juris, ideoque Scribentes pro conductoribus, qui erant etiam mutuatores, quibus Rota ultimo loco adhæsit, pro substinendo contractu potissimum, ac totum fundamentum constituebant in cessante applicatione dictæ theoricæ, seu distinctionis ad casum; Tum quia dicta quæstio procedit cum præsupposito mixturæ mutui cum alio contractu locationis, & conductionis, vel emptionis, & venditionis respective, quod mutuum verum, vel interpretativum, utpote essentiale requisitum usuræ, & sine quo illa non datur, ea copiose Collectis in 2. *dec.* 2. *Maji* 1659. *decis.* 63. post Bondenum *n.* 13. dicti Scribentes mordicus negabant, eo quia dicta summa pecuniaria scutorum 175. m. in conventionem deducta erat sub titulo, seu contractu cambii, omnino diverso ab illo mutui.

Tum etiam quia negabant alterum requisitum injustitiæ pretii, quod ex hac parte locatoris injustum, atque intuitu mutui diminutum prætendebatur, & super quo major, ac tota inspectio fuit, an scilicet pretium venæ esset justum, necne, quod cum penderet a subjecta materia, seu peculiari natura hujus fodinæ, & materiæ mineralis, idcirco de hoc tamquam de puncto principali causæ actum fuit in propria sede, seu materia mineralium *sub dicto tit. de Regalib. dicto disc.* 117. Quo vero ad dictum alterum punctum, an 5
scilicet promissio dandi, vel dari faciendi pecuniam sub cambiis, contineret mutuum verum, vel interpretativum, de illo in hac eadem causa habetur actum in propria materia *sub tit. de cambiis disc.* 24. ubi, ac etiam in Romana cambiorum de Valentibus *disc.* 1. & in aliis habetur, in contractu cambii obliqui, juxta modum quo frequentius fieri solet, etiam mutuum expressum, & verum contineri. Quinimo, & in cambio directo adesse posse mutuum implicitum, seu interpretativum, quando scilicet pretium agri taxetur inter partes, & ea conventione, in qua longioris temporis pretium sit alteratum, ut ibi.

Verum quia Scribentes pro conductoribus, quibus etiam 6
aliqui ex Judicibus adhærebant, ultra progrediebantur pro usuraria qualitate excusanda, etiam ubi mutuum adesset; atque concurreret injustitia pretii, ratione scilicet obligationis, ad quam iidem conductores se adstrinxerant, mutuandi, vel mutuari faciendi adeo magnam pecuniarum summam, quasi quod licite pacisci valeant de aliquo lucro, non tamquam præmio mutui, sed tamquam pretio, seu mercede recompensativa dicti oneris, ac etiam damni, vel incommodi, quod ex hujusmodi obligatione resultare potest.

Hinc proinde scribens pro locatore dicebam, quod istud clarum erat æquivocum in applicatione hujusmodi propositionis alioquin in suis casibus veræ, sed in hac facti specie omnino incongruæ. Procedit enim, non in ipso mutuatore, qui utrumque contractum proprio nomine, & ad propriam utilitatem gerat, quoniam tunc in foro externo, in quo non admittuntur illæ instantaneæ, & metaphysicæ distinctiones, seu operationes intellectus, quæ admittuntur in foro interno, juxta deducta discursibus præcedentibus, esset ita reducere usuram ad meram formalitatem verborum, quæ etiam de ipso jure civili in hac usuraria materia 7
omnino damnata est, ad text. *in l. finali*, *C. de usuris*, quem in suis terminis anatocismi, seu conversionis usurarum in sortem ad effectum obtinendi usurarum usuras, cæteris deductis plene, & magistraliter exornat Rota apud Merlin. *decis.* 409. *alias* 301. *par.* 5. *rec.*

Dicta enim propositio, quoties tamen præmium sit ad limites justitiæ commutativæ oneri proportionatum, numquam recipienda est in ipso mutuatore, sed in eo, qui citra fraudem, & collusionem, sit mutuatarii fidejussor, vel expromissor, seu assecurator, unde causa est, quod mutua- 8
torem inveniat, eique pecunia credatur, alias non credenda ob fidejussoris, vel assecuratoris fidem, & idoneitatem, quam creditor potius sequi dicitur. Licet enim non desint nimium rigorosi censores, negantes etiam in fidejussoribus, vel sub propria fide, & obligatione approbatoribus aliquod lucrum, quasi quod istud officium gratuito, & ex charitate impartiri debeat; Nihilominus magis communis, & recepta est in contrarium, cum dicta moderatione præmii justi, & adæquati, ut per Mantic. *de tacit. lib.* 6. *tit.* 6. *num.* 6. Surd. *consil.* 306. Apont. *consil.* 19. *lib.* 2. Rot. apud Greg. *decis.* 66. & *decis.* 161, ibique Adden. & *decis.* 679. *par.* 1. *divers.* Leotard. *de usur. q.* 23. *n.* 31. Duard. *de censibus*, §. 3. *q.* 13. *n.* 20. & 21. & cæteri communiter.

Quod docet quotidiana praxis in campsoribus, aliisque idoneis negotiatoribus facientibus cedulas bancarias pro ementibus castra & bona a Congregatione Baronum, sive pro Titularibus, & provisis de Episcopatibus & beneficiis, præsertim ultra montes, ac etiam moderniori tempore frequentius in Italia, pro assecuratione pensionariorum, ad determinatum, vel indeterminatum tempus, quoniam hujusmodi cedulistis datur provisio, quæ licet juxta communem usum regulariter sit ad rationem duorum pro centenario, attamen potest esse plus, & minus juxta majorem, vel minorem probabilitatem periculi cui cedulista se exponit; Atque 9
isto casu, quemadmodum debita recompensa, seu mercede conveniri potest in pecunia, ita non implicat eam obtineri occasione locationis, & conductionis, seu alterius contractus, cum aliqua justi pretii alteratione, dummodo alteratio sit dictæ mercedi proportionata, secus si incongrua,

grua, juxta distinctionem, quæ in his specialibus terminis affectus casalis facti per fidejussorem correspective ad fidejussionem factam, vel faciendam, habetur per Rotam apud Gregor. *d. decis. 161. & decis. 76.* Atque de dicta mercede cedulistæ, ejusque varia taxa, seu conventione, juxta majorem, vel minorem periculi probabilitatem, habetur in dicta Romana cambiorum & Valeonibus *sub tit. de cambiis disc. 2.* ubi de ejusdem mercedis, seu provisionis potioritate, & privilegio.

Ex dicta vero distinctione, juxta quam mutui, & alterius contractus mixtura regulanda est, resultat decisio quæstionis, in qua plerique se involvisse videntur, circa eas conventiones, quæ tam in Italia, quam extra sunt nimium in usu, quod scilicet anticipate, præsertim hyberno tempore rusticis, & laboratoribus dantur pecuniæ, seu ejus loco frumentum aliaque victualia, sub obligatione præstandi operas in secundis segetibus, seu alias in propriis agris, & fundis colendis; Plerisque rigorose opinantibus id prohibitum, ac illicitum esse, quasi quod etiam in casu conventionis pro justo pretio, seu justa mercede, adhuc illa coarctatio libertatis ex mutuo resultans usuram redoleat, ut habetur apud Molin. *de contr. q. 309. & 312.* Facchin. *lib. 2. controv. c. 54.* & alios apud Leotard. *q. 16. n. 13. & 14.* Verum in contrarium est verior, & magis communis juxta authoritates superius allegatas, & hujus causæ decisiones, de quibus pariter supra, quoniam data justitia, & sinceritate, itaut mutuum, seu anticipata solutio non sit causa diminutionis solitæ mercedis, & prout currit cum eis, qui de tempore laboretii, & operarum eam recipiunt, justum & rationabile non est, ut qui istud charitativum officium impendit, anticipare solventi, ac penurioso tempore subveniendi, deterioris conditionis esse debeat quocumque tertio tale officium non impendente, ut apud eundem Leotard. *d. q. 16. n. 24. & seq.* licet rustici in hoc sint ingrati.

Quod cum eadem distinctione procedere, ac recipiendum esse semper credidi, & consului in mixtura mutui cum altero contractu emptionis, & venditionis, quia nempe rusticis, seu facientibus artem agrariam, aut habentibus vineas, & oliveta, dentur anticipate, præsertim in penurioso tempore, pecuniæ pro frumento, vino, vel oleo recolligendo; ipsi mutuatori, seu anticipate solventi vendendo, quoniam nisi dicta anticipata solutio causet justi pretii diminutionem, ac mutuatarii damnum, nulla urget ratio, quæ id prohibeat, vel illicitum reddat; Quinimo potius in contrarium urgent, nedum ratio communis usus, qui in proposito attendendus est tamquam interpretativus, non autem canonizativus actus alias illiciti, & usurarii, ex deductis in Firmana *disc. 1.* Sed etiam altera potentior ratio charitatis exercendæ cum ipsis rusticis, & operariis, vel etiam artem agrariam exercentibus, seu vineas, & oliveta habentibus, pro quorum necessaria cultura hoc subsidio indigent: Licet enim ex hujusmodi conventione in mutuatore resultet utilitas, quod reddatur tutus de hujusmodi victualium emptione, ac prælatione supra alios, nihilominus hæc accessoria, seu accidentalis utilitas, quæ mutuatori resultat, non habetur in consideratione, quoties ea nullum damnum causat mutuatario, nisi circa restrictionem dictæ libertatis, quæ non videtur considerabilis, vel recte compensata est cum majori utilitate, quæ reportatur ex dicto præventivo subsidio tempore penurioso, sicuti e converso si mutuatarius ex mutuo magnam utilitatem reportet, non exinde mutuator, cessante ejus interesse accessionum justificativo, istas recipere potest, quoniam attenditur interesse mutuantis, non mutuatarii, ut sæpius *hoc eod. tit.*

Usuræ autem suspicio, seu periculum in hujusmodi casibus adesse potest, ac frequenter solet, in casu quo merx operarium, seu certum emendatum pretium de tempore hujusmodi anticipatæ solutionis taxetur, juxta casum, de quo plene agit Mastrill. *d. decis.* 106. quæ videtur in materia Magistralis, in eo tantum apud nos juxta Curiæ opiniones non recipienda, quod mutuatori, vel anticipato solutori decernatur pro pecunia soluta interusuria. Et tunc resolutio pendere videtur a terminis text. *in c. in Civitate, & cap. finali, de usuris*, an scilicet taxa, tamquam per speciem cujusdam transactionis super incerto futuro pretio majori, vel minori sit justa, & verisimilis, itaut ad utriusque æquale commodum, vel incommodum se habere possit, necne; Quæ autem in ista causa dicebantur de usuraria infectione procedebant attentis terminis juris, ac loquendo, quod dari potest circa depravatam intentionem fœnerandi præsertim in viris adeo nobilibus non præsumendam.

ANNOT. AD DISC. IV.

FUit ista causa concordata, neque alia se obtulit occasio agendi de hoc articulo mixturæ mutui cum alio contractu emptionis, & venditionis, vel locationis, & conductionis, videtur tamen, quod hic tradita distinctio, sit vera, recteque procedat.

ROMANA CESSIONIS USURARUM PRO HIERONYMO CLEMENTINO CUM FRANCISCO CENSATO.

Casus disputatus coram A.C. & resolutus pro Hieronymo.

An Christianus cessionarius Judæi exigere possit usuras judaicas, quæ per ipsum Judæum cedentem a debitore invito, etiam in judicio exigi possent? Et an usuræ Judæorum excedere possint duplum sortis?

S U M M A R I U M.

1 *FActi series.*
2 *Debitor census liberatur solvendo cessionario id quod ipse solvit.*
3 *Declaratur, quando id non procedat, sed teneatur ad totum.*
4 *An usura excedere possint sortem?*
5 *De modo judicandi neotherico, vel pragmatico.*
6 *Usura sunt illicitæ, & damnatæ etiam in Judæis.*
7 *De dicto Deuteronomii,* non fœneraberis fratri tuo sed alieno.
8 *Quod de facto exigant ex permissione Pontificis.*
9 *De ratione ob quam id toleratur.*
10 *Judæi conversi ad fidem non possunt exigere usuras inexactas, & exactas debent restituere.*
11 *Christianus cessionarius judæi non potest exigere usuras*
12 *Fautores, consultores, & cooperatores usurarum peccant.*
13 *Donatarius, vel cessionarius usurarii non potest usuras exigere, vel retinere.*
14 *De ratione, ob quam Christianus in usuris Judaicis non debet se ingerere.*
15 *De actione negotiorum gestorum, vel de in rem verso, quando locum habeat.*
16 *Quando intrent dictæ actiones, necne.*
17 *Ad materiam text.* in l. incivile, Cod. de furt. *Et quando Domino liceat vendicare rem suam a tertio non refuso pretio.*

D I S C. V.

CUm Hieronymus ob mutuum scutorum mille sub usuris ad solitam rationem 18. pro centenario esset debitor baucherii hæbrei, ultra dictam sortem, in alia scut. 3. mil. circiter ex causa usurarum, Franciscus ab ejusdem baucherii defuncti hæredibus mediante solutione scut. 1800. hujusmodi crediti cessionem in ampla forma reportavit, ejusque vigore dictum Hieronymum in processu executivo in vim obligationis Cameralis pulsavit coram A.C. coram quo ipsius rei conventi defensores excipiebant solum de beneficio debitori cesso adversus cessionarium competente ex dispositione text. *in l. per diversas, & l. ab Anastasio, Cod. mandati*, ut scilicet debitor a debito, quamvis majori liberationem reportet, offerendo cessionario summam per ipsum solutam cedenti pro cessione reportanda, cum aliqua majori recompensa, ex DD. communi, & probabili sensu præstanda, in compensationem periculi, & incommodi, cui cessionarius ita se submisit, Giurb. *decis.* 117. Mangil. *de evict. q. 79. n. 19.* late Rota *decis. 44. n. 9. par. 11. rec.* Capyc. Latr. *consult. 144. n. 32.* ubi quod 2
valutatur in quinta parte; Cumque Judex in hujusmodi exceptione admittenda difficultatem haberet, ex eo quod prædictarum legum dispositio, utpote emanata in odium redemptorum litium, locum habeat, ubi agitur de juribus litigiosis, & incertis, non autem de certis, & liquidis, Giurba *dicta dec.* 117. Apont. *cons. 77. lib. 1.* Rot. *decis.* 3
274. part. 3. rec. dec. 126. post Cenc. *de cens. dec. 147. n. 32. par. 11. recent.* & in aliis, ac habetur frequenter in sua materia *sub tit. de credito*, idcirco super hoc puncto, atque ad hujusmodi difficultatem superandam, ex parte rei conventi requisitus fui.

Quam-

Quamvis autem, his terminis retentis, ego probabilius dicerem, etiam cum sensu veritatis, præfatæ difficultati locum non esse, sed exceptionem admitti debere, quamvis dicta conclusio, seu præfatarum legum limitatio regulariter vera sit, ex eo fundamento, quod sub quæstione est inter DD. præsertim modernos, an hujusmodi hebræorum
4 usuræ ipsam sortem excedere possint; Quoniam Surd. *cons.* 302. *num.* 1. *cum seq. & per tot.* affirmativam favore hebræi creditoris plene, ac docte de more substinet. Contrariam verò sententiam sublinent Faccbin. *lib* 10. *controver. cap.* 65. Roderic. *de annuis reddit.* & cæteri plene deducti per Manente *cons.* 148. *lib.* 2. ubi ex professo confutat dictum cons. Surd. idemque substinet Vermigliol. insignis hujus Curiæ Advocatus *cons. crimin.* 302. Unde propterea dicebam, quod quidquid esset de unius, vel alterius opinionis veritate, cui integrum locum relinquere profitebar, dum causæ necessitas non exigebat, inhærendo nimium commendabili Curiæ stylo non evagandi in superfluis, ac extra causæ necessitatem, dum occasio non dedit id particulariter, ac formiter disputare; Attamen ex præmissis negari non poterat dictum usurarum excessum ultra sortem esse dubium, dum major authoritatum calculus negativæ opinioni assistere videtur, ideoque non eramus in casu limitationis, sed potius regulæ.

Verum quia hoc motivo retento oportebat solvere scuta bis mille, nempe mille pro sorte, & alia mille pro usuris, in quibus ad ratam sortis nulla cadebat controversia, possibimum, quia excessus scut. 200. ultra summam a cessionario solutam, retento etiam rigore regulæ, adhuc congrua recompensa dicebatur juxta supradictæ regulæ rationabilem modificationem; Hinc proinde ingenium magis acuendo, in mentem venit usurarum solutionem in totum evitare, atque liberationem a debito cum sola solutione sortis obtinere; Atque talis fuit eventus causæ ex istius bono fato, quod illa tra-
5 ctaretur coram judice ingenioso, neoterico magis quam pragmatico, per terminos, & principia juris, ut fieri ab omnibus deberet, magis procedente. Quod absque dubio sperare non potuisset, si casus dedisset causam tractari coram judice mere pragmatico, ob defectum specialium, seu individualium authoritatum, quæ juxta frequentiorem modernum abusum attendi solum solent, non curato, an sint bene vel male fundatæ, & an congrue applicentur ad casum, necne, qui abusus cum meo intolerabili stomaco adeo inolevit, ut frequenter practicaverim, Doctorum etiam levis armaturæ dicta, quamvis incidentia, maleque fundata, nedum in verbis, sed etiam per argumentum a contrario sensu, vel per subintellectum attendi, quo nil absurdius.

Dicebam igitur, etiam cum sensu veritatis, quam judex, ut supra admisit, quod licet ipse hebræus cedens dictas usuras exigere posset; Nullatenus tamen id permittendum est Christiano cessionario, ideoque iste erat unus ex casibus,
6 in quibus ob immutationem qualitatis personæ, exceptiones, quæ non obstarent cedenti, obstant cessionario; Certum siquidem est usuras, utpote jure Divino, & naturali damnatas, etiam in judæis illicitas esse, ut antiquioribus plene collectis habetur apud Marquard. *de judæis*, c. 11. *num.* 3. Farinac. *in fragment. verbo judæi*, *num.* 667. *& seq.* Thesaur. *decis.* 57. Ubi occasione disputandi, an Princeps sæcularis, inconsulto Romano Pontifice usuras Hebræis permittere possit, satis erudite, & elaborate, tamquam super problemate a pluribus doctis viris disputato coram Duce Sabaudiæ, de hoc agit, cum aliis per Manente *cons.* 148. post decisiones Giballin *de usur. lib.* 1. c. 7. *art.* 8. *con-*
7 *clus.* 3. Leotard. *de usur.* q. 10. *n.* 32. & cæteri communiter, ac etiam magistraliter Rota apud Merlin. *dec.* 409. *alias dec.* 301. *par.* 5. *recent. ex n.* 31. *ad fin.* ubi satis bene exponuntur illa Deuteronomii verba cap. 23. *Non fœneraberis fratri tuo, sed alieno*, an scilicet illud verbum, *sed alieno*, ob quod Judæi credunt cum gentibus licitè usuras exercere posse, derivet ex textu ipsius Moysis, vel potius sit additio Collegii Synedrii, ut probabilius in dicta decisione erudite probatur.

8 Et quamvis de facto, etiam in Urbe, ex Summi Pontificis permissione, sub certis taxis, & modo judæi hujusmodi usuras exerceant, atque a Christianis etiam invitis exigant, quod ex Apostolica etiam permissione sub Sixto V. servari in Ducatu Sabaudiæ, testatur Thesaur. *d. dec.* 57. ubi in fine registrat ejusdem Pontificis literas, & habetur particulariter actum *disc. sequenti*; Nihilominus hujusmodi tolerantia, seu non prohibitio provenit ex eo, quod cum hujusmodi personæ sint extra gremium Ecclesiæ, eorumque salus ex defectu fidei desperata sit, idcirco Ecclesia sollicita non est de eorum salute, cujus tamquam in casu desperato, donec ad fidem convertantur, nullam curam habet, ut advertunt Giballin & cæteri supra allegati, Ricciul. *de jure personarum extra gremium Ecclesiæ, cap.* 19. *n.* 5. Vermigliol. *cons.* 300. & communiter.

Hinc proinde sequitur, quod si judæus ad Christianam fidem convertatur, ex tunc usuras inexactas exigere prohi- 10
betur; Quinimo de stricto jure, etiam exactas, quatenus ejus vires suppetant, restituere tenetur debitori certo, et si debitores sint incerti, debet restituere Ecclesiæ universali, & ad dispositionem Papæ, qui tamen eas aliquando solet eisdem in toto, vel in parte condonare, ne ex isto motivo a fide avertantur, Azor. *instit. moral. par.* 1. *lib.* 8. *cap.* 22. *de judæis, vers. decimo septimo quæritur*; Unde prodiit apud vulgus antiqua traditio, fabulæ speciem habens, quod ideo judæi ad fidem non convertantur, quia nolunt bonis expoliari, id facturi, si bonorum retentio eis permitteretur, quasi quod eis fiat spolium, quod est fabulosum, quamvis de rigore juris id fieri posset, & deberet.

Si ergo ipsimet judæi directi creditores, & cedentes, in quibus in statu judaismi jam radicatum est jus, seu actio hujusmodi usurarum, postquam effecti sunt Christiani, illas exigere prohibentur, quinimo de rigore juris, ex dicta 11
causa temperato, & non observato, etiam exactas restituere; Multo magis dicendum est, quod Christiano in statu fidei voluntarie hanc illicitam, & peccaminosam acquisitionem facienti id permittendum non sit.

Considerabam præterea in hac usuraria materia, non solum peccare committentes, & exigentes usuras, sed etiam 12
mediatores, cooperatores, consultores, & alias quomodolibet concurrentes, ut in specie usurarum judaicarum, Azor. *d. lib.* 8. *part.* 1. *cap.* 22. *vers. in hac quæstione*, Manente *dicto cons.* 148. qui alios refert, & generaliter Morales, ac cæteri communiter, unde propterea in disputationibus habitis in casu, de quo *disc. seq.* Mihi hebræorum Universitatis Advocato, per aliquos Morales objiciebatur, quod in peccato essem, judæorum partes tuendo, licet non bene dicerentur ea rationibus, de quibus ibi.

Prout verius est, ac magis communiter receptum, usurarii donatarium, vel successorem, seu alias cessionarium non
posse tuta conscientia usuras exigere, vel exactas retinere, 13
etiamsi titulo oneroso acquisierit, sciendo usurariam qualitatem, quoniam est confovere peccatum, atque scienter accipere a non Domino rem alienam, adinstar acquirentis a fure scienter bona furata, Less. *de just. & jur. lib.* 2. *cap.* 20. *dub.* 24. Lugo *de just. & jur. tit. de mutuis, & usuris, disp.* 25. *sect.* 11. *n.* 213. *&* 226.

Alia etiam ratione ponderata, quod ita de facili, sub nomine, & pallio judæorum, ipsi christiani callidi, & depravati fœneratores hujusmodi judaicas, ac adeo excessivas usuras exercere possent, fingendo scilicet mutuum a bancherio ju- 14
dæo fieri, atque longo tempore usuras decurrere, deindeque hujusmodi cessionem effingere, ut ita directe eas exigere valeant, cum potentiori brachio, quam sit illud judæorum, unde ex pluribus dicebam hanc videri genuinam veritatem.

Excitato motivo, illico apud judicem plausum habente, actor plurium Advocatorum primi nominis consilium desuper in congressu, juxta stylum, petiit, sed conclusum fuit, motivum esse solidum, & inevitabile, solumque Ronconius in parte tamen doctrinali tantum vere doctissimus, & magnus Advocatus, ad effectum recuperandi saltem id, quod pro hujusmodi cessione obtinenda solutum fuerat, quodque ab ipso reo convento ab initio offerebatur, imo contendebatur recipi debere, ut supra; Excitavit motivum actionis negotiorum gestorum, sive alterius de utili in rem verso, quasi quod actor nimium utile negotium pro reo gesserit, illum ita liberando a longe majori debito scutorum 4000. & ultra cum sola summa scut. 1800. juxta terminos textus 15
in §. *igitur secundo*, *Instit. de obligat.* quæ re contrahuntur, ubi Arctin. & cæteri, omniumque latius modernus Harprecht. Et de qua actione negotiorum gestorum, vel de in rem verso habetur pluries actum *sub tit. de credito*, præsertim in Romana pecuniaria de Vincentinis, & admittunt in suo casu DD. de quibus infra.

Facilis tamen solutionis fuit objectum; dicebam etenim, 16
etiam cum sensu veritatis, motivum in ordine ad actionem negotiorum gestorum recte suffragari posse, quando actor sincero animo, & ex motivo charitatis, seu dilectionis id egisset in gratiam debitoris, ut ejus utile negotium gereret, eumque a graviori onere sublevaret; Secus autem, dum negotium gessit, principaliter ad propriam utilitatem, & locupletationem, in odium, & gravamen debitoris, cui ita

tana-

transfuso credito in personam potentiorem, adempta remanebat spe robtinendi ab ipso hæbræo eamdem, ac majorem condonationem, quam ipse voluntarius redemptor obtinuerat, quo casu tamquam ea cessante ratione, cui prædicta actio innixa est. illa non intrat ex communi sensu eorumdem DD. de quibus supra, ac aliorum apud eos.

17 Ad quod probandum deducebam ea, quæ in proximis terminis habentur apud Spad. *cons.* 149. *n.* 5. *& seq. lib.* 1. ubi de recuperante, seu redimente rem alienam ab hostibus, vel latronibus, an scilicet ipsius rei Domino, pretio etiam non soluto detur illius vendicatio, juxta terminos textus *in l. incivile, C. de furtis cum Concord.* de Farinac. q. 177. *n.* 30. *cum seq* & habetur in Januen. venæ *sub tit. de feudis disc.* 68. & in Romana, seu Civitatis vetulæ mercium *sub tit. de Regalib.* ad materiam portus *disc.* 129. Distinguitur enim, & bene, quod aut ille tertius, penes quem hujusmodi bona reperiuntur, illa a latronibus, seu aliis redemit pro inferiori pretio ea motivo charitatis, & bono animo, ut Domini utile negotium gereret, eique restitueret, ita impediendo, ne ad alienas manus irrecuperabiliter pertransiret, ipso Domino absente, ac non valente tunc recuperare, & tali casu concedenda non sit vendicatio, nisi restituto eo, quod ipse redemptor erogavit, ne pro charitatis, & benevolentiæ officio impenso, damnum, & jacturam de proprio sentiat, ita suadentibus principiis, nedum juris scripti, sed etiam naturalis; Secus autem si hujusmodi circumstantia cesset, quoniam cessante bona fide, etiam in casu quo justa meum sensum dispositio dicti text. *in l. incivile* limitanda veniat ratione libertatis commercii in portubus, ac publicis emporiis, adhuc admittebam locis supra allegatis, præsertim *sub tit. de Regal. disc.* 129. dictam limitationem non intrare; Qui termini videbantur ad rem adaptabiles, & fortius, cum ageretur ad effectum agendi, & vindicandi, seu ad effectum excipiendi, dum juxta vulgaria recepta principia, longe facilius intrat exceptio, quam actio; Unde propterea actor contentus receptione solius sortis agnita veritate acquievit; Alia vero actio de in rem verso nullatenus intrabat, cum illa fundetur in æquitate locupletationis de alieno, ex deductis apud Othob. *decis.* 40. cum aliis in d. Romana pecuniaria de Vincentinis *sub tit. de credito*, ubi de hac materia satis.

S U M M A R I U M.

1 *QUod Christianus non possit a Christiano ex jure cesso exigere usuras judaicas.*
2 *De reductione dictarum usurarum judaicarum.*
3 *De privilegio Judæorum super pignoribus, super quibus mutuata sit pecunia.*

ANNOT. AD DISC. V. cum duobus seq.

1 SUper contentis *disc.* 5. alia non adfuit occasio, & assumptum reputatur verum, ut Christianus non possit a Christiano usuras judaicas exigere.

Quo vero ad contenta in *disc.* 7. super taxa hujusmodi usurarum judaicarum post hæc scripta sub Clem. X. prodiit
2 moderatio cum reductione ad duodecim, & probabiliter ob diminutos adeo notabiliter fructus, & redditus censuum, & locorum Montium, & stabilium, ac etiam cambiorum, ideoque valde mirandum, quod in Curia continuentur in judaismo taxæ statutariæ usurarum dotalium, & censuum societatis officii; Et de reductione censuum agitur *sub tit. de censibus in hoc tit. disc.* 32.

Ad ea vero, quæ habentur *disc.* 7. super privilegio judæorum, ut non cogantur pignora restituere, quamvis per non Dominos eis data sint, non restitutis pecuniis desuper mu-
3 tuatis, videantur ea, quæ generaliter etiam inter Christianos super pignoribus bonorum mobilium, & manualium habentur *sub tit. de credito disc.* 22. cum videantur probabilitatem continere, licet judaismi leges obstent.

ROMANA USURARUM JUDAICARUM
PRO UNIVERSITATE HEBRÆORUM.

Casus disputatus in Congregatione particulari deputata cum exitu, de quo infra.

An Princeps sæcularis, vel etiam Summus Pontifex possit usuras Hebræis permittere, vel teneatur prohibere? Et quatenus dicta permissio fieri valeat. An illarum reductioni, seu moderationi locus esset debeat, necne? Et generaliter de ista materia usurarum judaicarum earumque reductionibus de præterito.

S U M M A R I U M.

1 *ANtiquitus dabantur usura cum solo spatio unius anni sortem adæquantes, & sic ad 100. pro centum.*
2 *Error aliquorum circa usuras centesimas, quæ in jure habentur.*
3 *Prima moderatio usurarum judaicarum ad 30. pro centenario.*
4 *De aliis moderationibus primo ad 24. & secundo ad 18. pro centenario.*
5 *Casus controversiæ.*
6 *De moderatione usurarum in Statu Sabaudiæ.*
7 *Damnantur volentes etiam permissionem usurarum Judaicarum fieri non posse.*
8 *An, & quid Pontifex super usuris statuere possit?*
9 *Ponderatio ad comprobationem eorum, de quibus, n. 7.*
10 *Usura etiam in hebræis, & infidelibus illicita.*
11 *De ratione ob quam in istis illa toleratur.*
12 *Referuntur agentes de moderatione usurarum.*
13 *De privilegio hebræorum mutuandi super pignoribus non curando, an oppignorantes sint Domini.*
14 *De damnis resultantibus ex usu usurarum judaicarum.*
15 *De axiomate, quod ex duobus malis minus eligendum est.*
16 *De rationibus ob quas oportet tolerare hebræos.*
17 *Qui vult populum in loco, debet ei suppeditare necessaria ad victum.*
18 *Hebræi possunt exercere artem sutoriam in vestibus novis.*
19 *Quod reductio fieri deberet.*
20 *Resolutio, ejusque rationes.*

D I S C. VI.

VIventibus in Urbe hebræis, atque usuras exercentibus absque aliqua taxa, seu moderatione, prout a suffocatis debitoribus extorquere poterant, quod juxta retroactorum sæculorum, & temporum conditionem gravissimum onus importabat, adeout Cotta in suis memorabilibus relatus per Surd. *cons.* 302. *num.* 19. *in fine*, dicat talem fuisse temporum conditionem, quod vix reperiretur mutuator, qui pecunias daret sub usuris, unius anni spatio ipsam sortem principalem adæquantibus, & sic ad rationem 100. pro 100. quam usurarum speciem in jure communi cognitam esse credit idem alioquin doctissimus J. C. Surdus sequendo Azzonis, Accursii, & aliorum antiquorum leguleicam simplicitatem, quod usuræ centesimæ, de quibus jus commune loquitur, hanc usurarum speciem ad rationem 100. pro 100. importarent, unde merito in specie reprehenditur a Manent. *cons.* 142. & a Leotard. *de usuris q.* 4. *n.* 45. *in fine*. 1 2

Hanc licentiam moderari cœperunt, prius Leo X. deinde vero Paulus III. præscribentes taxam scutor. 30. pro centenario, & anno, de qua testantur Ferrett. *cons.* 37. *in fine*, & Berous *cons.* 206. *num.* 3. *lib.* 3. quæ summa exorbitans videri non debet, dum moderniori tempore, usque ad moderationem Sixti V. in Sabaudia aliisque Pedemontanis, seu Lombardiæ partibus, continuarunt usque ad summam scut. 33. itaut triennio sortem æquarent, ut patet ex Surd. *d. cons.* 302. & Thes. *decis.* 57. 3

Sub Pio autem IV. dictæ usuræ reductæ fuerunt ad 24. pro centenario, ut patet ex ejus Constit. 139. juxta ordinem Bullarii veteris impressi sub Sixto V. Et quamvis Pius V. successor, renovando omnia rigorose statuta contra hebræos per Paulum IV. in ejus Const. 3. juxta Bullar. novum, revocasset multas moderationes concessas per Pium IV. ut patet ex ejusdem Pii V. Const. 6. juxta novum Bullarium; Nihil tamen super dicta taxa usurarum innovavit, unde in ea continuatum fuit usque ad annum 1577. sub Gregorio XIII. quando reductæ fuerunt ad 18. pro centenario, ut patet ex ejus Const. 43. juxta d. ordinem Bullarii veteris Sixti V. ubi continentur capitula inita cum Cardinali Camerario super modo recipiendi, & distribuendi pignora, ac super aliis ipsos hæbræos concernentibus, & de quibus capitulis pluries mentionem facit Vermigliol. *cons.* 300. *cum duobus seqq.* atque ita continuatum fuit usque ad hæc tempora, & de facto continuatur. 4

Et quamvis usque a temporibus Clementis VIII. qui multa statuit contra Hebræos, ut patet ex Constit. 19. ac etiam curavit sublevare Communitates, reducendo, seu ut

vulgo

vulgo dicitur, abassando census, motivatum fuerit hujus-
modi usuras reduci debere ad minorem rationem; Idemque
initio cujuslibet Pontificatus omnium successorum pariter
tentatum sit, nihilominus ad alteram innovationem deven-
tum non est; Cum autem initio Pontificatus Sanctissimi
Clementis IX. Regnantis deputata esset plurium Cardina-
lium, & Prælatorum Congregatio pro levamine Commu-
nitatum Status Ecclesiastici, in ista satis acriter per aliquos
relatores prius institutum fuit pro moderatione, postmodum
vero acrius cum multis Theologorum votis, & responsis pro
omnimoda prohibitione, quodque totaliter deleretur usus
bancheriorum.

Quia vero fere ab initio susceptæ Advocationis casus de-
dit, quod sub clientela haberem Universitatem hebræo-
rum, cum qua, utpote meam operam conducente, atque in
illa fiduciam habente, pariformiter ac cum aliis debitam
5 charitatem, atque hujus muneris integritatem obligatam
censui, Idcirco stantibus his motivis, ab eadem Universi-
tate requisitus fui, ut præfatis votis, ac responsis satisface-
rem. Verum quamvis forte ingenii vires non defuissent,
etiam cum Theologorum, & Moralium authoritatibus, &
terminis quoad ea, quæ conscientiam, seu forum internum
concernunt, respondendi, attamen volui quoad hæc absti-
nere, meam retinendo consuetudinem non immittendi fal-
cem in messem alienam, ut et totaque propositione pluries
hoc tit. & alibi insinuata, quod quilibet ejus personæ geren-
dæ in scena incumbere debet, neque se ingerere in iis, quæ
alteri personæ demandata sunt, atque ut ille cui contingit
agere partes Marthæ, relinquat suas partes Magdalenæ, &
e contra; Proindeque quoad ea, quæ in dictis votis, &
responsis dicebantur super obligatione conscientiæ Summi
Pontificis, suæque potestatis defectu non permittendi has
usuras, eidem Universitati consului, quod alios adiret
Theologos, & Morales, qui desuper consulti, satis docte,
& convincenter responderunt.

Prout ipsa Congregatio, satis mature examinata, & di-
scussa materia, parvifecit motivum, in quo principaliter
dicti Scribentes insistebant, super defectu scilicet potestatis
Pontificis id tolerandi, ejusque obligatione in conscientia
totaliter prohibendi, stante adeo antiquo, & continuato usu
sub tot Summis Pontificibus zelantissimis contra hebræos,
ut præsertim fuerunt Paulus IV. Pius V. Gregorius XIII. Cle-
mens VIII. ac etiam Paulus V. ut ex eorum Constitutioni-
bus in utroque antiquo, & novissimo Bullario impressis patet,
qui tamen id nedum tolerarunt in isto eorum temporali Prin-
cipatu, sed etiam ex persona Pontificis assensum præstiterunt,
ut alii Italiæ, aliarumque Catholici Orbis partium Princi-
pes, vel Respublicæ tolerarunt, cum certa taxa, seu redu-
ctione, ut præsertim patet ex dictis literis Sixti V. Duci Sa-
6 baudiæ directis, registratis apud Thesaur. *d. disc.* 57. ex qui-
bus patet, quod facta prima moderatione per Pontificem ad
rationem 15. pro centenario, cum experientia dedisset eam
ad praxim reduci non posse, ampliata fuit ad eamdem ta-
xam Urbis 18. pro centenario.

Ex hac enim tam diuturna observantia, totque Summo-
7 rum Pontificum gestis, seu provisionibus, inferebam scri-
bens in ista causa, speciem nimiæ temeritatis videri redar-
guere tot Summos Pontifices, ipsamque Ecclesiam in univer-
sum, quod spatio tot sæculorum id toleraverint, atque pu-
blicæ, etiam cum dictis taxis Apostolica authoritate firmatis
practicari permiserint; Licet enim non controverterem su-
per ipsa usura in genere ejusque substantia, utpote de jure di-
8 vino prohibita Summum Pontificem dispensare non posse,
neque illam generaliter, & indefinite canonizare, ac licitam
reddere; Nihilominus, quia eidem Pontifici facultas com-
petit ipsum jus divinum declarandi, seu interpretandi, &
consequenter judicandi, quando citra præfati juris violatio-
nem, id non per viam dispositionis, sed per viam toleratio-
nis permitti possit, & debeat, dum ex sensu omnium, tam
Canonistarum, quam antiquorum Theologorum, de quibus
præsertim, apud Thesaur. *d. dec.* 57. ad ipsum tantum de hoc
inspicere, ac judicare pertinet, Theologis autem, & Cano-
nistis insinuantibus, tanquam in arte peritis, ejusdemq; Pon-
tificis consultoribus rationes, & motiva, ex quibus ipse suum
judicium desuper sit regulaturus, non autem quod eis ob ali-
quas Scribentium opiniones ita deferendum sit, quod hujus-
modi opiniones canonizando, imo declaretur tot Summos
Pontifices, totamque Ecclesiam tandiu in errore stetisse.

Ponderando potissime, quod a dictis præsertim tempora-
bus Leonis X. ex quibus super hujusmodi usuria, Pontificias
provisiones habemus, quamvis non desint volentes etiam a
Martino V. & Eugenio IV. desuper statutum esse, ut post
Castrens. refert Quetr. *cons.* 54. *sub num.* 12. duo inibi fuerunt
Concilia generalia, Lateranense scilicet sub Leone X. & Tri-
dentinum initiatum sub Paulo III. & terminatum sub Pio
Quarto, in quibus de reformandis, vel tollendis omnibus
abusibus, qui in Ecclesia irrepserant, vigilantissime, ac di-
ligenter actum fuit, & tamen nulla facta est provisio super re
adeo publice, & palam practicata, ut sine dubio sequutum
esset, si contineret illum abusum, seu errorem, quem isti
Scribentes sublinere satagebant.

Secluso autem hoc motivo, vere nullam subsistentiam
habente in ordine ad potestatem ipsius Pontificis, suæque
conscientiæ obligationem; In reliquis, omnino incongruas 10
dicebam videri in hac materia, tam partes Theologorum,
quam illas Canonistarum; Siquidem tanquam indubitatum
admittebam usuras etiam in hebræis, & infidelibus damna-
tas, & illicitas esse, ut longe antea quam hæc agerentur,
egomet probavi occasione substinendi, quod christianus ces-
sionarius hebræi tales usuras exigere non posset ex deductis
disc. præcedenti.

Hujusmodi vero tolerantia proveniit ob desperatam salu-
tem istarum personarum existentium extra gremium Eccle- 11
siæ, quæ proinde usquequo ad idem gremium redeant, de
illarum salute sollicita non est, neque aliquam curam habet;
Quo posito non videbatur, ad quid deservirent partes hu-
jusmodi medicorum spiritualium cum illis, qui in hac mate-
ria fori interni cadaverum jure habendi sunt; Et consequen-
ter inspectio reduci potius videbatur ad terminos politicos,
seu prudentiales, super ipsius Principatus, seu Reipublicæ re-
gimine, & ne permitteretur proprios subditos ab hujusmodi
fœneratoribus excoriari, ea eadem ratione, ob quam anti-
qua Romana Respublica plures provisiones desuper edidit,
ac etiam successive alii Principes statuerunt, ex iis quæ ha- 12
bentur apud Ann. Robert. *lib.* 4. *rerum judicatarum*, *cap.* 18.
Larrea *alleg.* 23. *n.* 35. & 36. Cloch. *de ærario*, *lib.* 1. *c.* 62.
n. 35. & *seqq.* Giballin. *de usuris lib.* 1. *cap.* 5.

Discurrendo igitur materiam in hujusmodi terminis pru-
dentialibus, vel scilicet super omnimoda prohibitione, vel
super moderatione, seu reductione, ad quam potissime ex
ejusdem Congregationis judicio tota inspectio restricta
fuit; Plura hincinde urgebant; Primo siquidem pro omni-
moda prohibitione urgere videbatur magnum inconve-
niens, quod inducit usus hujusmodi bancheriorum, ob pri-
vilegium mutuandi super pignoribus absque necessitate in-
dagandi, an bona oppignorata essent ipsorum oppigno-
rantium necne, juxta ea, quæ habentur *disc. sequenti*, ubi 13
de hujusmodi privilegii rationibus, ac declarationibus; Ita
enim sequitur latum aditum, promptamque occasionem
præbere furandi vasa argentea, & aurea, vestes aliaque
mobilia, ob promptam, & facilem occasionem oppigno- 14
ratione mediante retrahendi pecuniam, ac fugiendi, vel
furtum occultandi.

Secundo ob damna, quæ Reipublicæ inferuntur per chri-
stianorum excoriationem, cum usuris adeo gravibus, præ-
sertim vero filiorum familias, seu alias inexpertorum ju-
venum, qui alias non dissiparent nisi hanc promptam ha-
berent occasionem.

Tertio, quia in omnium præsertim Moralium sensu di-
cta tolerantia locum habere debet ex motivo utilitatis Rei-
publicæ, ut scilicet egentibus ita in eorum necessitatibus
consultum esse possit, Ideoque iidem Scribentes monent
Principes, ut in eorum ditionibus, & dominiis curent in-
troducere Montes Pietatis principaliter erigi solitos pro gra-
tuita pecuniarum mutuatione super pignoribus. Et conse-
quenter cum in Urbe ditissimus adsit Mons Pietatis ma-
gno pecuniæ numeratæ peculio semper provisus, cessabat
unica præfatæ tolerantiæ ratio, dum ita remaneret indigen-
tibus consultum.

E converso dicebam ego, quod cum in humanis rebus da-
ri non valeat omnimoda perfectio boni, absque alicujus ma-
li, vel inconvenientis mixtura, idcirco tam legis scriptæ, 15
quam prudentiæ regulæ exigunt attendendam esse boni præ-
ponderantiam, seu eligendum minus malum ex plene colle-
ctis per Harbos. *axiomat.* 141. *n.* 6. & *seqq.* inter ejus tractatus
varios, ubi disputat ad partes istam quæstionem, an eligi,
vel consuli possit minus malum, ut majus evitetur, etiam
ubi utrumque est peccaminosum, & quo casu ratione pecca-
ti intrat difficultas ob aliud axioma, quod non sunt facienda
mala, ut inde eveniant bona ex deductis eodem *axiomate*
141. *n.* 3. unde quando ista peccati ratio cessat, atque non
urget materia læsionis conscientiæ, sed solum agitur in ter-
minis humanæ prudentiæ pro meliori Reipublicæ regimi-
ne, dictum primum axioma recte procedere videtur.

Plura

Plura ergo majora, & præponderantia Reipublicæ beneficia resultant ex hujusmodi hebræorum tolerantia, etiam cum dicto banchorum usu mutuandi *super pignoribus sub usuris*, ultra principalem, ac majorem utilitatem spiritualem; quod ita speretur, ac in dies obtineatur eorum con-
16 versio ad fidem. Primo nempe generaliter, ob utilitatem tam Reipublicæ, & Principatus in genere, quam ipsius Civitatis, & Curiæ in specie, habendi hunc servilem, & industrem populum, quasi tot industres, & peritos servos ad christianorum commoditatem laborantes, unde triplex resultat utilitas; Una commoditatis, & servitii, Altera majoris consumptionis victualium, aliarumque rerum per hunc populum, quo diminuto, seu illud domicilium deserente, hæc minor consumptio adesset; Et tertio in idem, majoria redditus vectigalium, aliorumque jurium Regalium super victualibus, aliisque rebus humano usui deservientibus; Si ergo expediens, ac utile est istum populum, quasi tot industres servos ad propriam commoditatem, & utilitatem retinere, utiq; illi
17 dare, seu permittere oportet modum, quo mediante vivere valeat; Ad instar eorum, quæ tradunt feudistæ de Barone, seu Domino, ut teneatur pati in vassallis, & sui loci incolis usum pascendi, aquandi, & lignandi, &c. ne inermem vitam ducant, ut habetur in Sabinen. status Montis Liberti *sub tit. de feud. disc.* 64. Cum igitur per Paulum IV. d. Constit. 3. in viridi observantia existente, sit eis prohibitum possidere bona stabilia, necnon se ingerere in industriis concernentibus triticum, vinum, omniaque alia humanum victum concernentia, oportet eis permittere aliam industriam, seu modum vivendi, ut bene ponderat Rota in Romana artis sutoriæ 20. Martii 1620. cor. Sacrato impress. *dec.* 194. *p.* 4. *rec. tom.* 2. edi-
18 ta occasione prætensionis, quæ habebatur per sutores, ne hebræi vestes novas conficere possent, seu merces lanæ, & serici contractare, quasi quod solum permittenda esset illa ars circa vestes veteres usuales, quæ vulgo *cenciaria* dicitur.

Et licet replicaretur, quod recte vivere possunt cum dicta arte sutoria, aliisque industriis, in quibus proprie eorum peritia consistit, nihilominus expertus ea, quæ circa hebræorum cum sola arte viventium habentur in Romana collectæ, seu dativ hebræorum *sub tit. de Regalibus ad materiam vectigalium disc.* 101. *cum seq.* Dicebam cum fundamento veritatis impracticabilem esse hujus populi, & Universitatis substentationem cum hoc solo exercitio, dum de facto eadem Universitas ea tertos ictis calamitatibus belli divini, & humani, atque ob alia accidentia, necnon ob præcisam necessitatem subveniendi ejusdem populi pauperibus, qui christianorum eleemosynas, & subventiones non habent, gravata est annua summa scut. circiter 55. m. retrahenda ex ipsorum hebræorum datiis, & collectis, quæ per illos banchecios vere, & de facto fere in totum supportantur, *ut d. disc.* 101. *& seq. sub tit. de Regalibus*.

Secundo in idem, quia cum ob dictas calamitates, aliaque accidentia, dicta Universitas de facto gravata sit ære alieno contracto cum Christianis cum beneplacito Apostolico in summa scut. circiter 300. m. pro quorum fructibus dictum annuum onus in adeo gravi summa supportatur, quod debitum pro majori parte conversum est in loca Montium ob aggregationem ad quosdam Montes eidem Universitati per Pontifices concessam; si dicta prohibitio sequeretur, itaut omnes cogendi essent victum cum arte sutoria, & diurna industria personali quærere, absque dubio Universitas redderetur impotens ad prædictum onus, quod ac tenderet in supplantationem Civitatis, & Reipublicæ, ob amissionem dictæ ingentis summæ, quæ sub publica Principis fide dictæ Universitati credita est.

Tertio magis in specie, circa ipsam individuam bancheriorum permissionem; Dicebam magnam exinde Civitati, & Curiæ resultare commoditatem, non obstante illa, quæ primo aspectu longe major videtur Montis Pietatis, nedum respectu plebis, ac populi minuti, qui ubi non habet pignora aurea, argentea, ærea, vel linea, tineis, & deteriorationi non subjecta, sed habet bona lanæ, seu alterius materiæ ita subjectæ, unde major cura, & diligentia exigitur, non levem patitur difficultatem, vel incommoditatem ejus indigentiis prompte subveniendi mediante Monte Pietatis, ob inferiorum ministrorum asperitates, & difficultates circa hanc bonorum speciem recipiendam; Sed fortius in ordine ad populum majorem, etiam Magnatum, & primi ordinis, necnon nobilium, & mercatorum, unde revera, ut egomet circa initia Curiæ expertus sum, quoad personas idoneas, & punctuales, est commoditas incomparabilis, ac pretio inæstimabilis; Contingente siquidem ex aliquo accidenti, vel inopinato casu aliqua gravi indigentia, quam detegi non expedit, pro decore, ac existimatione conservandis, ita de facili occurri potest mediante oppignoratione gemmarum, seu bonorum aureorum, & argenteorum, aliarumque rerum pretiosarum sub nomine fiduciarii famuli faciendorum, ut habetur *disc. seq.* Hoc autem, ubi agitur de gravi summa, ob difficultates, quæ desuper habentur, fortius vero ob magnam publicitatem exinde resultantem, in Monte Pietatis non est practicabile.

Potissime vero dicta commoditas maxima est, ac pretio inæstimabilis pro mercatoribus, & negotiantibus, quorum præcipuum, ac majus peculium consistit in existimatione, cujus amissio, vel diminutio resultans a deficiente prompto implemento tractarum causare solet eorum decoctionem, ac immutationem status, itaut quandoque satis intersit in una hebdomada habere absque publicitate promptam pecuniam, etiam cum usuris sorti æquivalentibus, juxta antiquum morem, de quo supra, quoniam ob brevitatem temporis, in quo restitutio sequitur, usuræ quamvis graves, magnum comparative commodum, & utilitatem causant; Atque ego de facto scio plures negotiatores, deinde ditissimos effectos, ita in quibusdam urgentiis, negotium, ac existimationem substentasse, quodque alias decoctionem, ac omnimodam status immutationem cum maximo damno creditorum, & correspondalium, ipsiusque Reipublicæ gravi præjudicio pati oportuisset; Ideoque facta comparatione hincinde commodi, & respective incommodi Reipublicæ resultantis, longe majus, ac præponderans videtur commodum.

Considerando potissime, quod excepto isto ultimo casu negotiantium, ac Magnatum, & Nobilium, quorum principaliter interest necessitantibus absque publicitate occurrere, respectu reliqui populi, in quo ista convenientiæ ratio non urget, dum commoditatem habet recurrendi ad Montem Pietatis, propriæ stultitiæ, & fatuitati imputare debet, cur hanc vitam eligat; Et ex his, aliisque considerationibus, dicta Congregatio, quasi concordibus votis, rejecit dictas instantias omnimodæ prohibitionis.

Difficultas major fuit circa reductionem ad minorem moderatam summam, cujus reductionis respectu, egomet da- 19
bam manus victas, atque fatebar argumentum non habere responsionem, nisi urgerent prudentiales rationes, ob quas, stantibus dictis magnis hujus Universitatis oneribus absque aliquo fundo, non expediebat circa eam aliquid innovare, ne exinde dictorum Christianorum creditorum, atque ipsius Reipublicæ supplantatio resultaret, dum ipsamet facti series, de qua supra, ad evidentiam probat, usurarum taxam, seu quantitatem juxta temporum conditionem regulatam esse; Antiquioribus enim temporibus Romanæ Reipublicæ usuræ erant majores, deinde vero moderatæ, itaut graviores essent centesimæ, hoc est ad 12 pro centenario, ut erudite probant Ant. Robert. Latr. Giballin. & cæteri, de quibus sup. n. 12. Media vero tempora etiam minorem taxam postularunt, ut videmus in Constitutione Federici Imperatoris, edita pro utriusque Siciliæ Regnis incipiente, *Usurariorum*, per quam indefinite christianis usuræ prohibentur, hebræis vero permittuntur cum taxa non excedente 10. pro centena-
rio, Et successive deteriorata temporum conditione receperunt adeo magnum incrementum, quod ut supra initio di- 20
ctum est, ascenderunt ad 100. pro 100. seu alias erant arbitrariæ; Postmodum vero taxa statuta fuit, ut supra in scutis 30. pro centenario, successive redacta ad 24. ac demum, ita temporum conditione exigente ad 18. Unde cum facta peræquatione fructuum locorum Montium, & censuum dicti ultimi temporis cum hodierno, satis notabilis esset diminutio, forte ultra dimidium, utique attenta debita proportione, dicta reductio remanebat inevitabilis.

Ex dictis tamen prudentialibus motivis, omnibus bene, & mature perpensis, major pars sensatissime credidit, tunc desuper provisionis necessitatem pro populi levamine imminere, quando alium populus non haberet modum ejus indigentiis occurrendi, quia nempe omnes Civitatis fœneratores eundem aspectum, & gravem usurarum modum tenerent, itaut populus de necessitate suffocatus remaneret, graves usuras supportandi; Et ex qua ratione per antiquam Rempublicam Romanam, aliosque Principes successivis temporibus super usurarum moderationem desuper provisum est.

Hæc autem ratio in præsenti cessat ob dictam commoditatem mutui gratuiti a Monte Pietatis, ac etiam ob occasiones habendi a Christianis pecunias, & cambium, vel censum sub nimium moderato fructu quatuor, vel quinque pro centenario, unde propterea ista hebræorum via deservit solum, vel negotiatoribus, & populo majori ex clandestinitate maximam utilitatem reportantibus, ut supra, vel fatuis, &

stul-

stultis, quibus non de facili provideri potest, ne sive uno, sive altero modo suum projiciant; Proindeque prudentissime conclusum fuit, supersedendum esse per aliquod tempus in desuper aliquid determinando, atque interim providendum esse, quod inferiores Ministri Montis Pietatis, melius eorum partes impleant, atque a difficultatibus, & asperitatibus cum populo minuto abstineant, quoniam ita, ex ipsa naturali operatione resultabit provisio; dum ut dictum est, apertæ stultitiæ species est, ut qui promptum habet modum gratuiti mutui, illud sub adeo gravibus usuris suscipere velit, & sic non urget necessitas, a qua pendet suffocatio, cujus ratione Principis provisio necessaria est.

ROMANA PIGNORUM
PRO VENTURA, ET ANGELO DE SERMONETA BANCHERIIS HEBRÆIS
CUM MARCHIONE RAYMUNDO.

Casus disputatus in variis Tribunalibus, & resolutus pro bancheriis,

An quando usuræ hebræorum exigi possint ultra terminum 18. seu respective 21. mensium, intra quorum spatium per capitula statutum est pignora vendi debere, ac usuras amplius non currere?

Et an bonis alienis per non Dominum oppignoratis, possit Dominus ea vindicare a bancherio hebræo non restituta pecunia, pro qua oppignorata sunt, cum usuris?

S U M M A R I U M.

1 *Facti series.*
2 *Puncti causa.*
3 *Datur distinctio super actionibus, quæ competunt contra hebræum, penes quem reperitur res aliena oppignorata.*
4 *De jure Dominus vindicat rem non restituta pecunia, & n. 6.*
5 *Fallit in Urbe ex privilegio concesso hebræis, sed quomodo id intelligendum sit cum bona, vel mala fide.*
6 *Ampliatur conclusio, de qua n. 4.*
7 *Declaratur dictum privilegium, & in quibus casibus non procedat constituta regula in contrarium.*
8 *An dictum privilegium, de quo n. 5. sit rationabile, necne?*
9 *An excusetur credens famulo, vel ministro, cujus opera quis uti solitus erat?*
10 *Restrictio temporis cursus usurarum cessat accedente consensu debitoris.*
11 *Lis injusta non causat vitium litigiosi.*
12 *Impediens habetur pro consentiente, & ideo currant usuræ favore hebræi ab ipso debitore impediti vendere pignus.*

D I S C. VII.

1 IN eo plurium annorum interstitio in quo Marchio Marcellus Raymundus, ob aliquas imputationes coactus fuit ab Urbe, & Statu Ecclesiastico exulare, etiam sub banno capituli, de quo ejusque effectibus habetur actum in Romana cambiorum *sub tit. de cambiis disc.* 2. ejusdem Marchionis matre Urbis domicilium continuante, quidam famulus præfecti domus munus exercere solitus, diversis vicibus plura supellectilia pretiosa penes illos de Sermoneta bancherios hebræos oppignoravit, ac etiam expignoravit, juxta contingentiam affluentiæ, vel penuriæ pecuniarum; Cumque de tempore, de quo dictus Marchio in gratiam restitutus fuit, pleraque bona ita oppignorata reperirentur, præfatus autem famulus fugam arripuisset; Hinc idem Marchio, cum præsupposito, quod bona prædicta sibi furata essent, dictos bancherios, vel de furto, vel de contrectatione rei furtivæ criminaliter querelavit, sed concessa absolutoria ab actione criminali, cum reservatione querelanti agendi civiliter, per plures instantias in Tribunali Vicarii dictus Marchio causam prosecutus est, in omnibus autem succubuit per tres conformes, quibus non acquiescendo, recursum quoque habuit ad Signaturam gratiæ pro nova causæ commissione, sed petitio rejecta fuit, unde ita invitus acquievit.

2 In disputationibus habitis, tam in Signatura gratiæ, quam præcedenter in ultima instantia, in quibus solum ego scripsi, duo erant puncti, sive inspectiones; Primo scilicet, cum in facto non controverteretur bona controversa esse actoris, & oppignorata per non Dominum, An adversus dictos bancherios Domino competeret vindicatio, non restituta pecunia cum usuris? Et secundo quatenus dicta restitutio facienda esset, An in eo intermedio tempore diuturnæ litis, quod lapsum erat post lapsum 18. mensium, quando ad formam capitulorum, pignora vendi debent, ac cessare usuræ, istarum cursus, stante dicta lite impeditus esset, necne?

Quatenus pertinet ad primum, Scribentes pro actore,
omnia desumendo ex deductis pro ratione dubitandi apud
Vermigliol. *consil.* 275. *n.* 1. *cum trib. seq.* adhibebant distin- 3
ctionem ibi deductam, quod, Aut bancherius, qui rem
furtivam in pignus accepit, erat hujusmodi qualitatis conscius,
& tenetur etiam criminaliter actione furtiva, necnon
ad restitutionem rei ablatæ absque spe recuperationis
pretii, ad text. *in l. servus cujusdam, ff. de condit. indebiti,
& l. quoniam, ff. de condictione furtiva:* Aut ignoravit, cessante
actione pœnali pati debet vindicationem, pretio non
restituto, juxta text. *in leg. incivilem, C. de furtis*, per 4
quem text. in specialibus terminis hebræorum, ita firmant
Bald. Joannes de Anania, & cæteri, de quibus apud Menoch.
lib. 5. *præsumpt. n.* 11. Guazzin. *defens.* 17. *n.* 28. Vermigliol.
d. cons. 275. *n.* 3. & 4.

Et quamvis hæc juris dispositio cesset in Urbe ex capitu-
lis hebræorum, prius sub Pio IV. & deinde sub Greg. XIII. 5
initis, & registratis sub Constitutione 139. Pii V. & Const.
43. Gregorii XIII. in Bullario veteri Sixti V. & quæ capitula
in hoc speciali proposito habentur etiam registrata Rot. *dec.*
498. *par.* 4. *rec.* & apud Vermigl. *d. cons.* 275. *post* n. 4. Replicabant tamen illa procedere, quoties bancherius ignoranter, ac bona fide id egisset, secus autem si esset conscius, ut patet ex eorumdem capitulorum contextu, atque de jure ita hoc privilegium intelligi debere, ex Anania *cons.* 70. & aliis habetur apud Menoch. *dicta præsumpt.* 29. *num.* 36. Guazzin. *dicta defens.* 17. *n.* 18. Farinac. *q.* 177. *num.* 25. Vermigliol. *dicto consil.* 275. *n.* 6.

Scientia vero, quod hæc bona non essent ipsius oppigno-
rantis, sed præfati Marchionis, vel ejus matris, in facto 6
bene justificari videbatur; Tum ex qualitate bonorum, quæ omnino incongrua erant conditioni, seu qualitati personæ oppignorantis. Tum etiam quia plura dabantur vehementia adminicula, quinimo & species probationis, quod dicti bancherii scirent bona prædicta esse Marchionis, vel ejus matris; Ideoque inferebant, quod cessante dicto privilegio, de plano intrabat regula desumpta ex dicto text. in *l. incivilem*, ut etiam ab emptore, vel alio possessore bonæ fidei, Dominus rem suam, nullo restituto pretio vindicare valeat, quam DD. ampliant, etiamsi in nundinis, vel aliis publicis emporiis ille possessor acquisiverit, ex iis, quæ super hac regula cum ejus declarationibus habentur in Romana, seu Civitatis Vetulæ mercium *sub tit. de Regalibus disc.* 129. nisi possessor id bono animo egerit, ut ad commodum Domini bona furata recuperaret, ex deductis supra *disc.* 5. Multo igitur magis, dum cessabat bona fides ob scientiam, quod hæc bona essent aliena.

His tamen non obstantibus, etiam cum sensu veritatis, contrarium probabilius dicebam, ut etiam in omnibus instantiis judicatum fuit. Et quidem super hoc puncto cum modica difficultate, quæ major, ac forte sola fuit super alio puncto, de quo infra, quoniam capitula prædicta non desiderant in bancherio ignorantiam, quod res
esset aliena, neque bonam fidem, seu justam credulita- 7
tem, quod esset propria ipsius oppignorantis, sed solum duos casus excipiunt; Unum scilicet, quando vasa aurea, vel argentea, seu alia supellectilia pretiosa impressa haberent stigmata, seu insignia Cardinalium, vel Magnatum; Et secundo, ubi esset conscius qualitatis furtivæ, seu alias fraudis particeps, quibus casibus exceptis, regula generalis sibi assistit, ex vulgati, & recepto juris axiomate, de quo generaliter Barbosa *axiom.* 85. *n.* 4. & 5. Rota *decis.* 24. *num.* 1. & *seqq. part.* 6. *rec.* & in his terminis specialibus *d. decis.* 498. *n.* 5. *in fin. part.* 4. *rec.* quod exceptio firmat regulam generalem in contrarium.

Atque in caso, de quo agit Vermigliol. *d. cons.* 275. ut patet ex *n.* 8. & 9. aderat explicita scientia bancherii probata per ejus confessionem, quod scilicet oppignorator dixerit se esse famulum cujusdam Prælati, de cujus mandato quædam argentea ipsius Domini pro ejus indigentiis oppignorabat, quamvis in eo casu principalis disputatio esset pro excusatione pœnæ in criminalibus, non autem ad effectum civilem, de quo in præsenti.

Et quidem, cessante scientia qualitatis furtivæ, seu parti-

ticipatione fraudis, ut supra, dicebam dicta capitula esse ra-
8 tioni congrua, & commercio magis adaptata pro majori commoditate populi primarii, ac nobilia magis, quam infimi, & minuti, quoniam ut advertitur *disc. preced.* hanc magis damnosam, & usurariam viam potius, quam alteram non damnosam Montis Pietatis eligere solent Magnates, seu Prælati, ac visi Nobiles, & qualificati, ac etiam probati mercatores, ex principali motivo tenendi rem occultam, ne eorum existimationi præjudicium aliss resultaret; Ideoque hujusmodi actus de sui natura explicandi sunt, non per ipsos Dominos, sed per famulos, seu alios fiduciarios, neque alias materia esset practicabilis, ut in specie advertitur per Cyriac. *controv.* 178. *n.* 10. & admittunt Menoch. *d. præsumpt.* 29. *num.* 35. & Farinac. *d. q.* 177. *num.* 33. *& seq.* ubi de hujusmodi privilegii rationabilitate stante præfertim communi usu dirimente omnem difficultatem, Quæ clarius in præsenti cessabat, stante quodam decreto generali desuper edito de anno 1642 per Cardinalem Camerarium Hebræorum judicem competentem, & in his materiis peculiarem.

Et quamvis id causaret inconveniens, de quo *d. disc. prec.* quod scilicet ita latior aditus concedatur famulis, vel filiis familias, aut aliis bona Dominis, vel parentibus subtrahendi, atque generaliter faciliora reddantur furta; Nihilominus, ut ibidem advertitur, attendere oportet præponderantiam majoris commoditatis, & utilitatis exinde Reipublicæ, ac publico commercio resultantis, Ac etiam quia, ut dicebam scribendo in præsenti causa disputata longe prius, quam motivarentur ea, de quibus *d. disc. prec.* ista ratio considerabilis videtur apud Superiores ad effectum præscribendi modum, quo hujusmodi fraudibus occurri posset, non autem impediendi, quominus bancherii hebræi dicto privilegio a communi usu ita interpretato, & corroborato, uti valeant, donec corrigatur, seu alias moderetur.

Ultra vero præmissa generalia in quocumque casu procedentia; In isto speciali, seu individuo casu, omnis difficultas penitus cessare videbatur, ex illa facti circumstantia, quod hic oppignorator longævum, ac fiduciarium famulatum in hac domo præstiterat, atque longo temporis intervallo, pluribus ac iteratis vicibus, eadem, vel similia bona oppignoraverat, ac expignoraverat juxta temporum contingentias, ac pecuniarum indigentiam, vel respective affluentiam. Unde propterea de plano intrabat mandatum præsumptum,
9 recteque applicari dicebam doctrinam Cast. *in l. eum, qui §. fin. ff. commodati*, quam cæteri sequuntur, de quibus Angel. *cons.* 370. Guidopap. *decis.* 173 Giurb. *dec.* 79. Rot. *dec.* 566. *par.* 2. *rec.* super excusatione credentis famulo, vel ioinstitori, cujus opera Dominus uti solebat, ejusque fidem probavit, de qua conclusione, seu materia cum suis declarationibus habetur præsertim particulariter actum in una Romana pecuniaria, seu ordinis subsit. de eredito pro Petro Riccardo, ac etiam in Romana pro Monte Pietatis cum Collegio Orphanorum eodem titulo, occasione disputandi, an solvens cum ordinibus talis liberationem obtineat, seu actionem acquirat, necne?

Major igitur, ac pene tota disputatio fuit super altero puncto cursus usurarum, stante expressa dispositione dictorum capitulorum, quod bancherii, aliique hebræi super
10 pignoribus mutuantes teneantur quatuor anni temporibus facere venditiones generales pignorum excedentium 18. menses, unde propterea usus inolevit, quod cessante expressa conventione, seu consensu ipsius debitoris, ut in eisdem capitulis expresse excipitur, usuræ peti solum possunt pro mensibus 21. stante quod post 18. menses expectare oportet primam venditionem generalem, singulo quoque trimestre ita faciendam, & de quorum capitulorum intelligentia, & quando concurrere dicatur dictus debitoris consensus, qui eorum dispositionem cessare faciat, habentur aliqua apud Vermigl. *cons.* 301. *cum seq.*

Difficultas autem versabatur in eo, quod in hac facti specie, nedum cessabat ipsius debitoris consensus, sed potius, juxta præmissam facti seriem, aderat expressus dissensus,
11 ideoque punctus erat, an ex eo, quod ipsemet pignorum Dominus cum præfata diuturna lite, ac etiam cum specialibus, ac pœnalibus inhibitionibus impedimentum præstiterat, ne ad pignorum venditionem procederetur, iste casus æquipolleret præfato alteri exceptuato ratione consensus.

Et in hoc, Scribentes pro actore reassumendo collecta per Farinac. *in fragmentis*, *par.* 2. *verbo lis*, *n.* 263. cum longa allegationum congerie fundamentum constituebant in propositione ibi firmata, quod lis injusta non causat vitium litigiosi? Et hoc stante inferebant, quod bancherius licite potuisset ad hujusmodi pignorum venditionem procedere; Verum cum eodem sensu veritatis, prorsus improbabilem hujusmodi prætensionem dicebam, dictæque conclusionis applicationem omnino incongruam esse, illa siquidem recte procedit ad effectum evitandi pœnas, aliosque præjudiciales effectus resultantes ex dispositione textus *in l. finali*, *C. de litigiosis*, quatenus ad alienationem rei in litem deductæ procederetur, non tamen exinde inferri potest, quod ille, contra quem injusta lis mota, & substentata fuit, teneatur vendere bona controversa, atque ita cum dicto injusto colligante se exponere majoribus molestiis ob attentata, & spretum inhibitionum, nam esset ita punire innocentem, ac præmiare delinquentem, qui ex injusta lite commodum, & utilitatem reportaret; ideoque observabam intuarcea, quæ habemus in jure, ut impedito non currat tempus, ad texr. *in l. quibus diebus*, *ff. de condit. & demonstr. l.* 1. *in fine*, *Cod. de annali except. cap. imputari*, *de reg. jur. in* 6. 12
cum Concord. per Buratt. *dec.* 519. *num.* 1. Rot. *dec.* 19. *n.* 9. *par.* 7. *rec.* & frequenter; Et de tempore adjecto pacto de retrovendendo, seu alteri retractui non currente durante lite per alteram partem intentata, Gregor. *dec.* 451. *num.* 1. *& seq.* Buratt. *dec.* 937. *num.* 12. Illa etiam propositione in ideo reddente, quod numquam opponit de mora, vel non implemento ille, qui sive juste, sive injuste præstat impedimentum, ne implementum sequeretur, ad texr. *in l. cum ipse*, *ff. de excusat. tutor.* ubi Bart. Bald. & cæteri, de quibus Adden. ad Vestr. *lib.* 6. *cap. alt. n.* 25. *& seq. dict. dec.* 19. *n.* 10. *par.* 7. *rec.* Potissime quia isti bancherii non contendebant de lucro reportando ex usuris, sed potius de se restaurando de ingenti damno passo ex hujusmodi diuturna lite criminali, & civili, cujus sumptus, & damna sortem, & usuras longe superabant.

TIBURTINA CASTRI SANCTI ANGELI
PRO DUCE PARMÆ
CUM DUCE BRACHIANI.

Casus varie decisus per Rotam, & pendet.

De pacto legis commissoriæ, ut creditor, certo casu, vel conditione contingente remaneat pignoris Dominus, An & quando dicatur usurarium, & invalidum, vel potius subsistat?

S U M M A R I U M.

1 *Facti series.*
2 *Vendi, vel dari possunt in solutum castri fructus, & redditus, ipso castro remanente penes venditorem.*
3 *Emptor cum pacto de retrovendendo dicitur perfecte dominus.*
4 *Quando dicatur pignus, & non datio in solutum, & quid in dubio præsumatur.*
5 *In claris non intrant præsumptiones, & argumenta.*
6 *De invaliditate pacti commissorii in pignore, & de materia, n.* 9.
7 *An procedat quando fit ex intervallo.*
8 *Quod idem procedat isto casu, sed difficilius pretii.*
9 *Valet pactum commissorium, ubi non concurrit injustitia.*
10 *Quando dicatur adesse injustitia.*
11 *An intret retrotractio ex clausula*, ex nunc pro tunc.
12 *Quando pactum commissorium valeat, quia non contineat pœnam, sed subtractionem lucri.*
13 *Quando pœna conventionalis dicatur.*
14 *An dos sit privilegiata, ut pactum commissorium in ea valeat, remissive.*

D I S C. VIII.

DE anno 1504. Joannes Jordanus Ursinus Comes Tagliacotii, & Albæ, debitor Alphonsinæ de Ursinis 1
viduæ Petri de Medices in scutis 25. mil. pro ejus dote, & lucris, huic assignavit fructus, & redditus Castri Sancti Angeli valutatos in annuis ducatis 480. quousque sibi satisfieret, sub pacto, quod in quocumque casu molestiarum ab ipso Comite, vel suis, aut aliis super dicti Castri possessione inferendarum, dominium directum, & utile cum clausula, *ex nunc pro tunc*, transferretur in ipsam Alphonsinam, quæ ita præfati Castri domina remaneret. Cumque circa annum 1538. dictus casus molestiarum contigisset, dicta Alphonsina, seu habens causam ab ea, in vim dicti pacti, jure domi-

dominii Castrum prædictum possidere declaravit, eoque jure successionis translatum in Ducem Parmæ, contra istum Dux Bracchiani præfati Joannis Jordani successor litem introduxit in Rota super dicti Castri restitutione, stante satisfactione crediti, atque sententiam favorabilem reportavit, quæ transitum fecit in rem judicatam, adversus quam commissa causa restitutionis in integrum in Rota coram Melzio, datoque solito dubio: *An constaret de re judicata?* sub die 18. Junii 1546. ad favorem Ducis Parmæ negativa prodijt resolutio, confirmata 11. Martii 1650. Sed repropositâ causâ sub die 26. Januarii 1654. recessum fuit a decisis, & in hac ultima resolutione persistitum fuit 14. Februarii 1656. atque in hoc statu causa reperitur; Quarum decisionum tres ultimæ habentur impressæ, illæ scilicet de annis 1650. & 1654. *part. 11. recent. decis.* 330. & 371. & ultima de anno 1656. apud. Censal. *in l. unica, Cod. Si quis Imperatori maledixerit, fol.* 202.

2 In hujusmodi autem dispositionibus, de duobus actum est; Primo scilicet de forma probandi instrumenti, in quo actor suam fundabat intentionem; Et secundo super validitate, vel invaliditate de pacti commissorii, & de utroque agitur in primis duabus decisionibus editis de annis 1646. & 1650. in duabus vero posterioribus de annis 1654. & 1656. suspenso d. 1. puncto, agitur solum de secundo validitatis d. pacti, atque in ultima tantum disputatione post editam primam decisionem revocatoriam anni 1654. ego evocatus fui ad scribendum in causa pro Duce Parmæ, cum tunc non essem Advocatus Ducis Bracchiani.

3 Quatenus igitur pertinet ad hunc punctum pacti commissorii, duo pariter erant puncti; Unus super natura, seu qualitate dicti contractus, an scilicet contineret pignus, vel potius dationem insolutum. Et alter posito quod esset pignus, an dictum pactum subsisteret; Dicebamus autem ego, & cæteri pro hac parte scribentes esse dationem insolutum, non obstante quod ageretur de solis fructibus, quia non implicat dictum contractum verificari posse in solis fructibus, redditibus, & emolumentis, tamquam diversis ab ipso Castro, cujus dominium compatibiliter remanere potest penes ipsum dantem, ex iis, quæ habentur deducta in alia Tiburtina Castrorum pro eodem Duce Bracchiani *sub tit. de feudis disc.* 62. stantibus præsertim illis verbis, *dedit, cessit, transtulit insolutum, &c. transferens omne dominium &c.* ut ponderatur in primis duabus decisionibus huic parti favorabilibus.

4 Verum de hoc motivo dubitabam, non quidem ex fallacia dictæ conclusionis, quod scilicet compatibiliter cum retentione Castri, ejusque dominii, vendi, seu insolutum dari possint ejus fructus, redditus, & emolumenta juxta firmata *dicta disc.* 62. *sub tit. de feudis*, sed ex defectu applicationis ad factum, quoniam de natura venditionis, vel dationis insolutum est, ut bona ita data, perpetuo remaneant penes recipientem; Et quamvis iste contractus ex pacto redimendi subjaceat resolutioni, attamen interim possessor dicitur perfectus dominus ad omnes effectus ex deductis per Butatt. *decis.* 677. *num.* 1. Rovit. *pragm.* 1. *de jurib. & exall. fisc. num.* 82. *cum seqq.* atque pretium remanet integrum in casu talis pacti, seu resolutionis restituendum, absque eo quod consumptionem reciperet ex fructibus medio tempore perceptis, utpote obtentis jure dominii, cujus contrarium expresse probabat instrumenti tenor, dum ad literam conveniunt dictum Castrum possideri debere,
5 donec sequeretur satisfactio debiti, ita singulis annis excomputandi, seu defalcandi, quod vere, & proprie convenit pignori, non autem dationi insolutum, ad text. *in l. Si convenerit* 2. *& l. finali, C. de pigneratitia actione*, cum concordantibus deductis per Surd. *cons.* 243. unde Scribentes pro actore totum super hoc puncto desumebant, ita enim voluntas remanere videbatur clara in verbis. Et consequenter non intrabat quæstio, de qua plene apud Menoch. *cons.* 201. Greg. & Adden. *decis.* 194. Rota in Anconitana bonorum coram Royas *decis.* 80. & 266. in qua etiam causa adhuc pendente in Rota prodiit novissime altera decisio prædictarum confirmatoria 14. Maji 1668. cor. Bevilacqua; An scilicet in dubio bona censeantur per debitorem creditori data in pignus, vel insolutum, de quo articulo habetur plures in sua materia *sub tit. de credito*, præsertim in dicta Anconitana, quoniam ista quæstio, quæ potius est facti, & voluntatis quam juris, procedit in dubio, & quoties voluntas est ambigua, quam ex verbis, & clausulis, seu præsumptionibus, & adminiculis desumere oportet; Secus autem, ubi tam ex verbis, quam ex ipso facto defalcationis crediti ex fructibus cum expressa obligatione restituendi ipsam rem absque pretii refusione tamquam ex fructibus jam extinctis, voluntas videtur clara, in cujus casu non intrant præsumptiones, & argumenta ad vulgatam regulam textus *in l, aut ille, ff. de legatis*, tertio procedentem quoque in actibus inter vivos ex deductis *decis.* 44. *num.* 14. *par.* 11. *recent.* ubi concordantes; Unde propterea quoad hunc primum punctum, quamvis more Advocati plura deducerem ad probandam dationem in solutum deducta ex *d. cons.* 201. Menoch. & Comitul. *decis.* 4. quæ videtur authoritas magis proxima, & specialis in casu, & in dictis decisionibus apud Royas cum aliis in præfatis primis duabus decisionibus huic parti favorabilibus, attamen reflectendo ad veritatem, contrarium videbatur probabilius.

Quo vero ad alterum punctum, validitatis scilicet, vel 6 invaliditatis dicti pacti commissorii posito pignore; Quamvis ego & cæteri pro hac parte Scribentes admitteremus juris regulam super hujusmodi pacti invaliditate ad text. *in l. fin. Cod. de pactis pignorum, & cap. significante, de pignor.* utrobique DD. de quibus Mantic. *de tacit. lib.* 11. *titul.* 9. Gait. *de credito, cap.* 4. *quæst.* 9. *num.* 102. Cyriac. *controv.* 393. Surd. *decis.* 248. Leotard. *de usuris, qu.* 69. *&* 70. apud quos cæteri de materia; Dicebamus tamen id procedere, quando pactum adjicitur incontinenti occasione mutui per suffocatum debitorem ad favorem callidi creditoris, ita cum in statu indigentiæ pecuniarum constitutum suffocantis, secus autem si adjiciatur ex intervallo, quando dicta ratio promptæ necessitatis, & suffocationis non urget, ut in datione insolutum, ut ita distinguendo tenent Fulgos. *cons.* 113. Decius *consil.* 166. *n.* 6. Menoch. *cons.* 843. *n.* 17. & cæteri.

Verum de hoc fundamento pariter dubitabam, quoniam 7 ex iis, quæ super ista conclusione habentur in Romana locorum Montium de Mutis *sub tit. de Regalibus, disc.* 32. & apud Leotar. *d. quæst.* 70. *num.* 2. *cum seq.* cum aliis in dictis posterioribus decisionibus, præsertim prima, quæ est 330. *par.* 11. *recent.* magis communis, meliusque fundata videtur contraria sententia, ut etiam in pacto ex intervallo fœnus adesse possit, dum urget quoque eadem ratio suffocationis, si non pro obtinendo de novo mutuam pecuniam, pro obtinendo tamen dilationem, & ne alias ad jam mutuatæ restitutionem suffocetur, quod sonat in idem. Solumque dicta distinctio, an sit incontinenti, vel ex intervallo, remanet considerabilis in ordine ad facilius, vel respective difficilius inducendum fœnus, ejusque præsumptionem in ambiguo, ut bene ponderatur per Leotard. *ubi supra*, & advertitur *d. disc.* 32. *sub tit. de Regalibus*.

Solidum igitur ac tutum motivum, &, pro meo judicio 8 reflectendo ad solam veritatem, non placebant ultimæ resolutiones super dicti pacti invaliditate, consistebat in eo, quod ex recepto sensu omnium supra allegatorum, ac aliorum apud eos, hæc infectio fundata est in pretii injustitia, ex qua resultet creditoris asperitas, & depravata intentio, & e converso debitoris suffocatio, cum unius immoderato lucro, ac alterius damno ob solutionem pecuniæ in tempore non factam; Ubi autem hæc ratio cessat, quia nempe conventum sit rem censeri emptam, seu creditori adjudicatam pro justo pretio, tunc justitia præjudicata non remanet, nullumque concurrit creditoris lucrum, vel suffocati 9 debitoris damnum, & consequenter cessant omnes rationes hujusmodi pactum improbantes; Licet enim non desint rigorosi censores, volentes, ut data etiam justitia adhuc mixtura mutui cum altero contractu usuram redoleat, ob necessitatem qua debitor permittitur invitus vendere, vel emere, seu locare, vel conducere, &c. & e converso utilitatem creditori resultantem ex certitudine, quam habet obtinendi emptionem, seu conductionem, &c. Nihilominus data justitia, & æqualitate, rationabiliter ista rigorosa opinio est magis communiter rejecta ex iis, quæ habentur supra in Rum. locat. venæ ferri, & in Tusculana *hæred. tit. disc.* 2. *&* 4. Unde cum in hac facti specie supponeretur concludenter justificari istud castrum esse longe inferioris valoris quam importaret dictum creditum ducatorum 25. mil. pro quo hujusmodi assignatio facta erat, exinde resultabat cessare injustitiam, quæ est unicum fundamentum infectionis hujusmodi pacti commissorii.

Non negabat Scribentes pro actore, prout & decisiones 10 pro eo editæ non negant, veritatem dictæ theoricæ, seu conclusionis, ut scilicet data justitia, pactum subsistat, sed ad resolutionem fundamentum est in defectu applicationis ad factum; Tum quis de anno 1638. quando conditio molestiarum purificata fuit, & successive venit casus pacti, creditum erat notabiliter extinctum cum fructibus intermedio tempo-

te annorum circiter 34. perceptis, unde propterea ita verificabatur, quod pro modico residuali credito pignus majoris valoris creditori addiceretur, & sic iotrabat injustitia. Tum fortius, quia dari poterat casus, quod ista conditio purificaretur in ultimis annis, ipsius debiti extinctione pene sequuta, & Castri restitutione imminente, itaut creditor pro minima summa residuali totam reio cum omnia asperitate reportaret, atque istud secundum motivum fuit potissima causa resolutionum.

11 Et quamvis ex hac parte diceretur, quod stante clausula, *ex nunc pro tunc* in d. pacto adjecta, ita fingeretur hujusmodi applicationem jure dominii, & retrotractionem sequi ab initio, ac de ipso tempore contractus, quo attento, injustitia concurrebat potius ex parte creditoris, cum valor pignoris esset inferior credito; Nihilominus Scribenterio contrarium, quibus dictæ decisiones adhærent, mordicus insistebant super hujusmodi retrotractionis impracticabilitate ob defectum extremorum, quodque de privatione ad habitum non daretur regressus, dum rata crediti cum fructibus interim perceptis jam evanuerat, ac extincta erat, ideoque loco pretii servire non poterat, ut habetur in eisdem decisionibus.

12 Adhuc tamen mihi videbatur veritas in contrarium, quodque vere in hac facti specie non intrarent d. termini pacti commissorii fœnus redolentis, neque modo aliquo intrarent rationes, ex quibus ejus infectio resultat, sed quod potius essemus in casu donationis & benevolentiæ, quam creditrix debitori sub certa conditione, seu pacto resolutivo ita facere voluit juxta terminos textus *in leg. pecunia, ff. de usuris cum similibus*. Cum enim certum esset, quod attento tempore contractus, creditum longe superaret valorem ipsius Castri, unde creditrice volente, debitor, non solum d. Castro ex tunc, sed etiam aliis bonis se privare cogendus esset, ac etiam, vel ex bonis pro d. crediti assequutione ab ipso debitore obtinendis, vel ex investimento pecuniæ, quæ ab eodem tunc de justitia recuperari potuisset, ipsa creditrix longe majorem fructum, salva sorte, obtinere potuisset in perpetuum; Hinc proinde de plano resultat, læsionem, vel suffocationem potius contingere in ipsa creditrice ita notabiliter præjudicata, & quæ potius ex quadam liberalitate & benevolentia ita cum debitore sugerere voluit, sub d. tamen conditione, cujus purificatio, non pœnam debitoris importare dicebatur, sed potius ademptionem lucri, seu donationis, juxta terminos *d. text. in l. pecunia 9. ff. de usuris*, sive alios *in l. 1. C. de donat. quæ sub modo*, cum similibus, de quibus in proposito pacti adjecti in cambio limitato sub conditione solutionis in tempore, qua non sequuta, debitor remaneret subjectus cambiis concurrentibus habetur *in Romana cambii de Sfortiis sub tit. de cambiis disc. 6.*

13 Eoque magis hæc sine dubio procedere dicebam, quia conditio non erat ob non datum, & sic ob pecuniam tempore non solutam, quo casu propriè intrat suspicio fœnoris, cujus ratione habemus, quod pœna conventionalis, ultra id quod interest, non exigitur, sed est ob factum, vel non factum, quo casu id non intrat, juxta distinctionem, de qua *decis.* 170. *part.* 11. *rec.* & conferunt quæ habemus de jure, ac circumscripta Bulla Pii V. in materia pacti recissorii contractus censualis in casu non implementi ex parte debitoris cum similibus; Et quidem videbatur quidam rigor leguleicus applicare ad hunc casum ea, quæ in jure habemus de infectione pacti commissorii in pignore, cum id fundetur in asperitate, ac depravato animo creditoris, ac suffocatione debitoris, quorum utrumque in præsenti cessabat, imo erat in oppositum.

14 Disputatus etiam fuit articulus, an favor dotis istud pactum substineret, ac tolleret infectionem alias in eo cadentem, sed de hoc habetur particulariter actum in hac eadem causa *Tyburtina* in sua materia *sub tit. de dote*.

ANNOT. AD DISC. VIII.

Ulteriorem progressum ista causa non habuit, neque super hoc puncto pacti commissorii alia disputationis occasio adfuit, nisi in eo quod de pacto francandi habetur infra, *disc.* 39. super articulo, de quo infra, *disc.* 11. & aliquid insinuatur *disc. 56. de cred.* & forsan alibi *eod. tit.*

ROMANA, SEU REATINA DOTIS PRO FELICE THEA DE SARDIS CUM DOMINICO.

Casus disputatus cor. A. C. & resolutus, ut infra.

De contractus *antichresis*, & ut vulgo dicitur, *ad gaudendum*; An & quando dicatur validus, vel respective fœneratitius? Et de effectibus exinde resultantibus imputationis fructuum in sortem, ac aliis.

SUMMARIUM.

1 *Facti series.*
2 *De quæstione an bona data sint in pignus, vel in solutum?*
3 *De contractu* antichresis, *seu ad* gaudendum,
4 *Creditor non facit suos fructus pignoris, sed imputat in sortem.*
5 *An tamen pro ejus pecunia debeat habere interesse lucri cessantis, vel damni emergentis cum dictis fructibus compensandum?*
6 *Quid ubi adest pactum de lucrandis fructibus?*
7 *De contractu* antichresis, *de quo nu. 3. an sit licitus, & validus, nec ne? & n.10.*
8 *Valet favore dotis, constante matrimonio.*
9 *An creditor, qui pactus est de usuris durante dilatione possit istam negligere, & petere debitum, stante invaliditate conventionis?*
10 *De eodem contractu* antichresis, *vel ad* gaudendum, *quando valeat,*
11 *Revocata alienatione feudi ob defectum assensus emptor restituit fructus, sed obtinet interesse pretii,*
12 *In quo differat Rom. Curia ab aliis Tribunalibus in hac materia usuraria.*
13 *Quæ regula tenenda sit in hac materia,*

DISC. IX.

Nupta Cæcilia Dominico cum dote in quantitate, istius loco ex intervallo, frater dotans assignavit Dominico viro quædam bona, sibi reservato jure illa rehabendi, quando dictam quantitatem solveret; Post aliquod vero tempus vir, vel quia in aliquibus bonis molestias pateretur, vel quia non expediret illa amplius retinere, in vim instrumenti dotalis judicium instituit contra Felicem dotantis hæredem pro consecutione dictæ quantitatis, ipsaque rea conventa excipiente de præfata assignatione bonorum, replicabat actor de dicti contractus fœneratitii invaliditate, quodque propterea habendus non esset in consideratione; Et credo quod Prælatus ad Aud. C. deputatus, infrascriptis non obstantibus, pro actore judicaverit, quamvis in aliis incidentibus contra eum judicatum sit, atque incertum remanet, an causa ulteriorem progressum habuerit, cum solum requisitus essem ad scribendum super hoc puncto, an scil. iste contractus esset fœneratitius & invalidus, vel e converso licitus, & validus? 1

Dicebam igitur scribens pro rea conventa, novum forte videri in corpore juris istius quæstionis casum, quod scilicet creditor, cui pro quantitate debitor bona dedit, allegat pignoratitiam qualitatem, debitor vero alleget dationem in solutum, cum frequentius quæstio esse soleat in oppositum, quia debitori expedit contractum esse potius pignoris, seu fœneratitium, ad effectum imputationis fructuum in sortem, pro qua evitanda creditor insistere solet in datione in solutum, explicita, vel implicita, & a jure subintellecta, ut post antiquiores ab eis allegatos patet ex deductis hinc inde per Surdum *cons.* 243. Menoch. *cons.* 201. Comitul. *decision.* 4. Gregor. & Adden. *decision.* 94. apud Royas *decis.* 180. & 266. & *in decisionibus editis in Tyburtina Castri S. Angeli, de qua disc. praced.* & alia *Tyburtina Castrorum, de qua sub tit. de feudis, disc.* 62. *Romana census pro Argolo, hoc eod. tit.* & in aliis. 2

Eandem tamen controversiam in isto insolito casu, quod creditor allegaret pignus, debitor vero dationem in solutum, disputavi quoque *in Romana Ferrariis* inter Principem Ludovisium & fratres de Sartis, de qua *sub tit. de Regalibus. disc.* 118. non ad effectum fructuum, ad quem hujusmodi disputationes haberi solent, sed ad effectum periculi, cum

age-

agretur de quodam grege, qui ex consuetis casibus in parte perierat.

In hac autem facti specie dicebam, revera non versari in casu istius quæstionis simplicis assignationis, cujus titulus incertus esset, unde ambiguum remaneat, an sit pignus, vel datio in solutum, nam stantibus claris & expressis verbis instrumenti, vere & proprie versabamur in contractu, de quo agit text. *in l. si quis bona*, §. 1. *ff. de pignor.* qui per DD. *antichresis* dici solet, vulgo autem *ad gaudendum*, & qui contractus licet sub nomine, seu genere pignoris adhuc veniat, discretive ab emptione & venditione, vel datione in solutum, seu alio titulo dominii translativo; Attamen differt ab eo regulari & proprio pignore, quod loco quantitatis per debitorem creditori pro sola cautela datur.

In isto enim, quod pignus conventionale dicitur, certum
3 est, attenta etiam juris civilis dispositione, multo magis, & absque dubio attento jure canonico, creditor non facit fructus suos, sed eos perceptos in sortem imputat, itaut etiam de percipiendis teneatur, cum in hoc differant pignus conventionale & prætorium, ut in isto veniant solum percepti, in illo vero etiam qui percipi potuerunt ad text. *in l. 1. & 2. C. de pigneratitia actione*, & post antiquiores ab eis cumulatos
4 plene habetur apud Surd. *d. cons.* 43. Menoch. *d. cons.* 201. Leotard. *de usur. quæst.* 11. Surd. *decis.* 270. ubi de hac distinctione inter conventionale & prætorium, de qua etiam in *Romana censuum* 13. *Martii* 1651. *cor. Peuting.* & passim ex quibus patet solam quæstionem esse facti, super natura scilicet, seu qualitate contractus, an sit pignoris, vel dationis in solutum, ubi enim constat de qualitate pignoria, nemo dubitat de dicto effectu exinde resultante.

Solumque dignosci videtur differentia inter Curiam Ro-
5 manam aliasque ab ejus opinionibus dependentes, ac alia Catholici orbis Tribunalia, circa modum imputandi hujusmodi fructus; An scilicet omnes rigorosè cedant in sortem principalem omnino otiosam & fructiferam, non probato in specie, & cum solitis requisitis, interesse lucri cessantis, vel damni emergentis, ut est rigorosa Curiæ opinio; Vel potius ad beneficium creditoris, absque alia extrinseca, & speciali justificatione, tamquam generali & notoria, pro ejus credito admitti debeat cursus accessionum ratione dicti interesse lucri cessantis, vel damni emergentis, in quod prius fructus imputari debeant, reliquum vero in sortem, juxta praxim, seu calculandi modum, de quo in specie agitur apud Fontanell. *dec.* 91. & 208. *cum duab. seqq.* cum qua opinione passim vivitur in utriusque Siciliæ Regnis, & in Catalonia, aliisque partibus, & forsan ubique, excepta Curia Romana, aliisque, vel Ecclesiasticis in genere, vel sæcularibus Curiis Status Ecclesiastici, ab ista tamquam Metropolitica regulandis.

6 Ubi vero non agitur de simplici pignore, sed de qualificato ab expressa conventione, quod interim pendente solutione quantitatis, creditor illud possideat quodam quasi jure dominicali, suosque faciat fructus, tunc inspecta dispositione juris civilis, istos creditor, seu possessor facit suos ad text. *in l. si ex pactione, & si ea lege, C. de usuris*, atque ad differentiam simplicis pignoris dicitur contractus *antichresis*, alias vulgo *ad gaudendum*; Super quo solum apud Canonistas & Morales intrat difficultas, num dicta juris civilis dispositio correcta sit necne per jus canonicum ratione fœnoris, seu usurariæ qualitatis, quæ inesse dicitur, ut post antiquiores patet ex deductis per Leotard. *de usur. quæst.* 15. *per totum*, præsertim *ex nu.* 23. *ad fin.* Duard. *de censibus in proœmio quæst.* 24. *n.* 25. Giballin. *de usuris, lib.* 3. *cap.* 7. *art.* 13. *consect.* 2. de Marin. *resol.* 172. *lib.* 2. ex quibus occasione
7 agendi de isto contractu, in Germania præsertim frequenti, liquet, juxta omnium aliarum materiarum & quæstionum naturam, nimis varias haberi opiniones; Aliis simpliciter affirmantibus illum esse validum & licitum; Aliis id simpliciter negantibus; Aliis vero distinguentibus, an redimendi facultas esset in facultate, vel potius in necessitate debitoris, ut primo casu valeat, in secundo autem, non cum aliis distinctionibus, de quibus apud eos.

8 Applicando autem ad rem, dicebam in proposito, inanes videri hujusmodi quæstiones, atque incongrue hanc inspectionem assumi; Tum quia debitor, cujus solum interest contractum esse fœneratitium pro imputatione fructuum in sortem, ut ita sensibiliter liberationem a proprio debito obtineret, id non curabat, dictæque imputationi cedebat; Tum etiam quia cum dicta assignatio facta esset ex causa dotis, atque ut supponebatur, matrimonium duraret, nullus erat hujus quæstionis effectus, ob claram dispositionem text. *in cap. salubriter, de usuris*, & habetur satis frequenter in proposito fructuum, seu usurarum dotalium in sua materia *sub tit. de dote*, ac satis etiam proximè advertitur *in Romana, seu Rossanen. sub tit. de feud. disc.* 30. ubi quod dato feudo in dotem absque Regio assensu, quamvis actus sit invalidus, adhuc tamen vir habet feudi tenutam, ac facit fructus suos loco usurarum dotalium, quæ non dicuntur importare lucrativas & fœneratitias accessiones, sed potius restaurationem damni, quod vir patitur ob supportationem onerum matrimonialium.

Quare cessante dicto effectu imputationis fructuum, cu- 9
jus ratione hujusmodi quæstiones agitari solent, neque cadente altero effectu periculi, quod pariter eisdem disputationibus ansam præbet; Solus punctus consistere videbatur in eo, an creditori licita esset pœnitentia, atque invito debitore resilire a conventione, suumque creditum dimissis bonis petere; Et in hoc Scribentes pro actore, quibus Judex adhærebat, fundamentum constituebant in conclusione, quod data per creditorem debitori dilatione sub accessionum conventione, quæ illicita & usuraria sit, non potest quidem creditum petere, vel assequi accessiones, neque retinere assequutas, quas imputare tenetur, sed non cogitur servare eamdem conventionem circa dilationem debiti concessam, qua non obstante, suas actiones pro crediti consequutione exercere potest, ob regulam *cum cessante*, *&c.* dum dilatio correspectiva fuit ad commodum medio tempore speratum, ideoque isto cessante, tamquam è cessante causa finali, dilatio quoque cessare debet.

Verum, in sensu etiam veritatis, dicebam hujusmodi
conclusionem incongrue applicari ad casum; Tum quia durante matrimonio cessabat dicta unica ratio cessantis correspectivitatis, seu præsuppositi, dum tute creditor ita suos faciebat fructus absque timore imputationis; Tum etiam, quia de facili occurri poterat, ne soluto etiam matrimonio eidem timori, seu periculo creditor subjaceret, adimplendo requisita posita per Castrens. *in l.* 3. *ff. de eo quod certo loco* pro interesse lucri cessantis ob investimentum alias faciendum; Postque vero dum ipsemet debitor dabat manus, atque se habebat pro interpellato, ideoque dum ita consultum remanebat, nulla subesse videbatur ratio, cur licitum esset recedere a conventione, quam partes jure cujusdam implicitæ emptionis & venditionis cum pacto redimendi, ita facere voluisse videbantur, atque ex his credebam probabilitatem reæ conventæ magis assistere.

Generaliter autem in proposito istius contractus *antichre-* 11
sis, alias *ad gaudendum*, quicquid sit in foro interno, de quo non sunt partes viri forensis agendi, cum ibi sola veritas naturalis super eo quod interest, reliquaque, vel respective depravata intentio totum faciat; Quatenus pertinet ad forum externum, hujus quæstionis, tam decisio, quam effectus pendere videntur ab eo, an creditori pro pecunia, quam interim debitor retinet, debitum sit necne interesse ratione lucri cessantis, vel damni emergentis, ut præsertim bene advertit de Marin. *d. resol.* 172. *lib.* 2. Ubi enim tale interesse currit, parum, vel nihil refert de fructibus habendam esse rationem ad favorem debitoris, in quo residet pignoris, seu rei ita datæ 12
dominium, cum rari sint casus, in quibus fructus naturales, vel industriales bonorum superent illos fructus civiles, seu fictos, quos hoc interesse lucri cessantis, vel damni emergentis importare solet, frequentius vero isti sint majores, juxta casum, de quo *in Rossanen. sub tit. de feud. disc.* 31. ubi cum emptor feudi ob defectum assensus Regis revocasset contractum emptionis, atque in Regno Neapolis receptum sit hujusmodi revocationem competentem in vim constitutionis incipienti *Constitutionem divæ memoriæ* operari retrotractionem, itaut fructus feudi medio tempore percepti cedant ad commodum venditoris, emptori autem debeatur interesse pretii soluti, quæstio in proposito esse magis solet ex parte emptoris, quoniam plus importat interesse; quam importent fructus, & tamen prætensio ibi impugnatur.

Quibus sic stantibus observabam effectum invaliditatis 13
hujus contractus restringi ad Urbem, & Statum Ecclesiasticum, quoties ex parte dantis pecuniam non servaretur illa verbalis formalitas, quæ continetur in dictis requisitis positis per Paul. de Castro *in l.* 3. *ff. de eo quod certo loco* pro interesse lucri cessantis, sive in altera formalitate contenta in *decis.* 2. *Mohedani de usuris* pro interesse damni emergentis quoniam alibi fere in universum diverso jure vivitur, atque dicta requisita tamquam notoria habentur pro probatis, & consequenter nullus remanet quæstionis effectus, unde resultat quod contractus est frequens, & usitatus, præsertim in Germania, ut testantur communiter Scribentes, de quibus Leotar. & Giballin. ubi supra; In Curia vero, ut frequentius in hac materia sum expertus, validitas, vel invaliditas isto-

... ac similium contractuum magnam dependentiam habere videtur a formalitate verborum, ut patet ex iis, quæ hoc *eod. tit.* & in altero *de cambiis*, juxta diversas casuum contingentias habentur; Unde frequenter contingit, quod versutus & callidus fœnerator tanquam sollicitus in hujusmodi formalitatibus adhibendis, licite percipit usuras & accessiones;
13 E converso autem simplex & sincerus contrahens, cum bono animo absque hujusmodi cautelis procedens, reputatur usurarius, quod mihi nunquam placuit, quoniam ita verificari videtur inconveniens consideratum per text. *in l. fin. C. de usuris*, ut ita dicatur imposita magis verbis quam rebus; Ideoque spectanda videtur substantia veritatis, ex qualitate personarum, usu communi, verisimilitudine, aliisque facti circumstantiis pro prudenti arbitrio indaganda, non autem in hujusmodi verbalibus formalitatibus immorandum est.

ANNOT. AD DISC. IX.

Pariter super isto contractu ad gaudendum, vel antichresis alia non suppetiit occasio disputandi particulariter.

ROMANA FRUCTUUM CENSUS PRO CAROLO ARGOLO CUM FELICE BUCCAMATIA.

Casus disputatus coram A. C. pendet in Rota.

De conclusione, quod ubi valor pignoris non excedit creditum, fructus non imputentur in sortem, sed creditor eos faciat suos, an & quando procedat?

SUMMARIUM.

1 *Facti series.*
2 *Ubi pignus adequat creditum, vel est illo inferius, censetur habitum pro derelicto, & creditor facit fructus suos.*
3 *An creditor jus habeat ad bona ex successione delata ejus debitori? & an pro retentione dotium facta a patre inducatur in filio aditio materna hereditatis, remissive.*
4 *Declaratur conclusio, de qua n. 2. quando procedat.*
5 *Quando res censeatur data creditori potius in solutum, quam in pignus.*
6 *Datio in solutum est idem, ac emptio & venditio, eademque requisita desiderat.*
7 *Declaratur conclusio, de qua num. 2. & 4. ut procedat in pignore conventionali, non autem legali, seu pratorio.*

DISC. X.

1 Agente Carolo Argolo cor. A. C. seu Prælato deputato pro fructibus cujusdam census ad bona Alexii & Alexandri de Buccamatia, contra Felicem filiam, & neptem respective illa possidentem, excipiebat ista de anterioribus juribus dotalibus matris & aviæ, atque replicante creditore, quod jura prædicta ipsi Felici non competerent, sed potius ejus fratribus jam defunctis, in eodem debito obligatis, quibus prædictarum matris & aviæ successio potius debita erat, exclusa ipsa Felice tamquam fœmina jam dotata ex statuto Urbis; Quodque ubi etiam ad ipsam jura prædicta spectarent, adhuc extincta esset cum fructibus ex præfactis bonis 25. annorum spatio perceptis, ipso jure in sortem singulis quibusque annis integre imputandis, eamque extenuantibus, dum nullus concurrebat titulus, qui utrumque creditum dotale redderet fructiferum; Non quidem ille dotis, quoniam in Rota & Curia receptissimum est, dispositionem text. *in c. Salubriter, de usuris* locum sibi vindicare constante matrimonio tantum, non autem eo dissoluto, quamvis filii superessent; Neque alter lucri cessantis, vel damni emergentis, dum pariter in Curia hoc jure vivitur, quod nisi probentur fortiter, ac in specie requisita posita per Castrens. *in l. 3. ff. de eo quod certo loco*, quoad interesse lucri cessantis vel illa *dec.* 2. Mohed. *de usuris*, quo ad illud damni emergentis, neutrum debetur, & consequenter fructus ex pignore percepti ad aliud referri non possunt, nisi ad extenuationem sortis.

Pro utroque objecto evitando, Scribentes pro rea conventa, duo motiva deducebant; Primo in ordine ad incompetentiam dictorum jurium dotalium, quod non constaret filios masculos adiisse hæreditatem matris, vel legitimam sibi debitam in bonis aviæ, quæ forte ex cautela eludendi creditores, ipsam neptem tantum hæredem instituerat, & consequenter dicebant intrare conclusionem deductam ex text. *in l. qui autem, ff. quæ in fraud. creditor.* quod creditoribus nullum jus competit ad bona jure successionis, seu legati, vel fideicommissi delata eorum debitori, nisi post agnitionem ab isto factam, sine qua dicuntur esse solum in facultate, non autem in bonis nostris, quia potest debitor nolle agnoscere, neque creditores explicare possunt ea, quæ pendent ab animo.

Et secundo, quod cum valor bonorum adæquaret dicta credita dotalia, pro quibus ipsa rea conventa mortuis patre & avo bona hæc possederat, quod tunc intraret conclusio, quæ per ora pragmaticorum in Curia communiter volitare solet, ut pignore habito pro derelicto, creditor suos faciat fructus, in sortem proinde non imputandos, ut per Merlin. *de pignor. lib. 5. tit. 1. qu. 45. num. 73. cum seq.* Rot. *decis. 46. par. 6. recent. in Romana domus, seu domorum 5. Julii 16 5. cor. Meltio, §. finali, & in aliis.* 2

De primo motivo habetur actum in hac eadem causa in sua materia *sub tit. de credito*, ubi etiam in una *Senen. pecuniaria, seu concursus*, ex professo agitur de hoc articulo; An scilicet & quando, etiam sine aditione creditoribus jus competat, saltem ad legitimam eorum debitori jure naturæ debitam, seu ad dotem a statuto filiis delatam; Ac etiam agitur de alio articulo, in præsenti causa quoque disputato; An per retentionem dotium a viro, & respective patre factam resultet necne favore filiorum aditio maternæ hæreditatis.

Quatenus vero pertinet ad dictum secundum motivum pertinentiæ fructuum ad creditorem ex pignore debitum adæquante, & in quo judex magis insistebat; Dicebam scribens pro actore, etiam cum sensu veritatis, fallaciam consistere, non in ipsa conclusione in suis casibus vera, sed in ejus applicatione ad factum, ut etiam pluries idem disputavi, & obtinui in eodem Tribunali A. C. in diversis causis, præsertim vero in *una Camerin.* pro Joanne Bernardino de Blanchis de Monticulo, in qua acriter iste articulus quoque disputatus fuit.

Procedit enim conclusio prædicta in casu quo, nullo expresso titulo pignoris, vel dationis in solutum, ipse debitor, in cujus potestate, ac voluntate repositum est bonorum dominium a se abdicare, ac in alterum jure venditionis, vel dationis in solutum transferre, ipsa bona simpliciter daret, quoniam tunc ista circumstantia æquivalentiæ, vel inferioris valoris est vehemens adminiculum, seu præsumptio, ut non docto de contrario, censeantur bona data potius in solutum, quam in pignus, juxta deducta præsertim *in Anconitana bonorum coram Royas inter suas dec.* 180. 266. *& in eadem* 14. *Maji* 1668. *coram Bevilaqua*, in quibus respondendo pro datione in solutum sequendo *cons.* Menoch. 201. *& decis.* 4. Cominub., magnum, ac præcipuum fundamentum constituitur in ista circumstantia, quod bona per debitorem creditori nullo expresso titulo simpliciter data longe inferioris valoris essent, quam ipsum creditum importaret, de quarum tamen decisionum subsistentia habetur actum in eadem causa sub dicto titulo *de credito*. 3

Sive ubi etiam data essent quidem per debitorem ab initio bona creditori sub explicito titulo pignoris, sed nullis continuantibus adminiculis ejusdem tituli, ex dicta circumstantia adæquationis, vel minoris valoris, & ex diuturno silentio resultaret præsumptio novationis, ac implicitæ dationis in solutum, ipso pignore habito pro derelicto; Atque in uno, vel altero casu dicta conclusio procedit ex fundamento implicitæ, seu præsumptæ dationis in solutum translativæ dominii, cujus ratione creditor, non tamquam creditor ex pignore, sed tamquam dominus ex re sua facit suos fructus, tamquam sequelam dominii, ut patet ex allegatis, & aliis de materia agentibus. 4

Secus autem ubi constaret de initio & continuatione tituli pignoratitii ratione voluntatis partium, ut constabat in *d. Camerin.* cujus ratione iidem Scribentes pro creditore dederunt manus victas; Vel ubi etiam accederet defectus potestatis, sive tale impedimentum quo dictus implicitus contractus dationis in solutum verificari non posset, ut infra, quoniam tunc posito titulo pignoratitio, unde propterea bona perseverent in dominio debitoris, cujus quoque esset periculum, creditor autem perseveret in persona creditoris pecuniarii, seu quantitatis, tunc ista circumstantia valoris adæquantis, vel inferioris nullius est momenti, vel operationis, cum ditto pignore, non possit creditor citra usuram pro credito pecuniario facere fructus suos, ut bene advertit Leotar. *de usuris, q. 12. post n. 5. vers. sed simpliciter, & n. 6. ac prius n. 2. cum seq.* & admittit idem Merlinus *loc. cit. n. 76. cum seq.* 5

& pa-

& patet ex deductis supra *in Tiburtina Castro*, *disc.* 8. quia totus punctus est in jure dominii resultante ex d. implicita, & præsumpta datione in solutum, cum cujus præsupposito procedunt præfatæ Rotæ decisiones, præsertim *dec.* 46. *par.* 6. *rec.* in cujus casu agebatur de bonis ab ipsa muliere datis in dotem æstimatis, ad quæ viro defuncto, in concursu creditorum quamvis anteriorum, subsidiarium regressum habuerat ex privilegio text. *in l. in rebus*, *C. de jure dotium*, unde resultat præsumptio, quod ita ex reciproco consensu primævum dominium ipsa reassumere voluerit; Iidemque, vel similes sunt termini dictæ alterius decisionis *in Rom. domus cor. Meltio*, in qua id dicitur incidenter, neque iste punctus formiter disputatus, eademque decisio, quoad ea quæ disputabantur, reformata quoque fuit *sub die* 29. *Novembr.* 1657. *cor. Priolo*.

6 Applicando igitur ad casum, cum mortuis patre & avo respective, utriusque dotis debitoribus, & quorum debitum, stante statuto Urbis, deferente viro dotis lucrum, non aperitur nisi post mortem, ipsa rea conventa propria authoritate, & in vim hypothecæ dotalis hujusmodi bonorum possessionem adepta esset, ac retinuerit in vim illius licentiæ, quam lex creditori hypothecario tribuit; Hinc proinde resultat esse impossibile, quod hic præsumptus, seu implicitus titulus dationis in solutum fructuum productivus verificari possit, quoniam datio in solutum idem est, ac emptio & venditio, sive cum eo contractu in omnibus fraternizat, eademque exigit tria essentialia requisita, nempe rem, pretium, & consen-
7 sum, ut in specie Rota apud Burat. *dec.* 372. ubi Adden. *decis.* 38. *n.* 1. *p.* 11. *rec.* Mantic. *de tacit. lib.* 8. *tit.* 23. *n.* 1. & *omnes*; Ideoque æquivalentia valoris inducere solum potest implicitam verificationem secundi requisiti quoad pretium, sed inevitabilis remanet defectus tertii requisiti circa consensum, qui debet esse utriusque ad perficiendum contractum, neque ex solo consensu creditoris dari potest avocatio dominii ab uno & translatio in alterum, ut ita distinguendo inter pignus conventionale & prætorium habetur apud Burat. *dec.* 160. *n. fin.* Scotar. *d. q.* 12. *n.* 11. atque ex dicta nimium convincenti ratione videtur absolutum; Quia tamen iste punctus cum his distinctionibus adhuc non reperitur formiter disputatus, & decisus in Rota, idcirco judex noluit eum decidere, sed partibus etiam consentientibus decidendum remisit eidem Tribunali, ubi pendet.

ANNOT. AD DISC. X.

Super contentia in isto discursu, an creditor faciat suos fructus bonorum, quæ jure pignoris & hypothecæ possedit; videantur deducta *sub tit. de cred. disc.* 135. & 136.

PRÆNESTINA SIMULATIONIS CONTRACTUS PRO MARCHIONE THEODOLO, ET ALIIS CUM ALIQUIBUS PARTICULARIBUS OPPIDI S. VITI.

Casus varie decisus per Rotam.

De duplici contractu contemporanee celebrato, emptionis & venditionis cum pacto redimendi, ac locationis & conductionis, quia nempe vendat quis rem suam alteri cum pacto redimendi, & unico contextu eam conducat sub annua pensione, qui contractus *livellarius*, seu vulgo *patto a francare* dici solet, an censeatur licitus, vel potius usurarius?

SUMMARIUM.

1 *Facti series.*
2 *Licitus est contractus emptionis cum pacto redimendi, & locationis eodem tempore facta venditori, & nu.* 7. & 8.
3 *Intellige nisi locatio sit pro excessiva pensione.*
4 *De causa resolutionibus.*
5 *Quando modicitas pretii, & pactum redimendi inducant fœnus & pignus.*
6 *Non datur usura sine mutuo vero, vel interpretativo.*
7 *Quando contractus, de quo num.* 2. *sit suspectus, ubi scilicet pactum redimendi est necessarium ex parte recipientis pecuniam.*
8 *De approbantibus dictum contractum, ut n.* 2.
9 *Ubi substantia accessionum est licita, excessus causat injustitiam, non usuram.*
10 *Census possunt constitui ad decem pro centenario.*
11 *Quando consuetudini, seu observantia sit deferendum in hac materia.*

DISC. XI.

IN Oppido S. Viti, aliisque locis adjacentibus, antiquus, 1
ac frequens contrahendi mos est, quod venduntur territoria, seu prædia rustica cum pacto redimendi limitato, vel perpetuo, atque deinde contemporanee idem venditor ipsa bona conducit ab emptore, pro uniformi ac generali pensione a consuetudine, seu usu taxata, ad mensuram valoris in primo contractu venditionis deducti, quod scilicet pro rata bonorum cadentium sub pretio scut. 8. venditor, & respective conductor promittit emptori, ac respective locatori singulis annis duos cados musti, quorum loco, idem communis, atque generalis usus introduxit, quod solvantur in pecunia julii sex, quam contrahendi speciem pro notabiliori parte in hoc loco practicare consuevit Marchio Theodolus ejusdem Oppidi Dominus. Cum autem hujusmodi conductores, ac vendentes consulti essent de hujusmodi contractus invaliditate, ac usuraria infectione; Hinc proinde per quandam speciem universitatis in simul uniti, prædictæ pensionis, seu responsionis solutionem, tam dicto Marchioni, quam aliis solvere recusarunt; Unde propterea introducta causa coram A.C. ab isto contra eos relaxatum fuit mandatum, a quo commissa per Signaturam causa appellationis in Rota cor. Verospio, cum clausula suspensiva; *Si quid exequendum*, datoque consueto dubio, ex ejusdem rescripti ventre; *An mandatum esset exequendum*, assumptaque disputatione, Me pro Marchione, & aliis authoribus scribente *sub die* 16. *Junii* 1660. negativa prodiit resolutio, ex eo fundamento.

Quod licet emptor citra usuræ vitium, rem emptam, ejus 2
possessione adhuc non capta, ipsimet venditori in locationem concedere valeat ad text. *in leg. quædam mulier*, *ff. de rei vendicatione*, Paris. *cons.* 77. *nu.* 7. *cum seq. lib.* 3. Menoch. *de arbitr. casu* 39. *n.* 16. Cyriac. *controv.* 68. *num.* 1. & 239. *num.* 4. Rota coram Martin. Andr. *decis.* 109. *num.* 11. & *per tot.* Attamen id intelligitur, dummodo pensio sit justa, & proportionata fructibus ex ipsa re colligendis, secus autem si sit excessiva, cum tunc videatur contractus usurarius continens potius usurarias accessiones pro pecunia, ita sub hoc pallio mutuata ex Bald. *cons.* 352. *num.* 2. *lib.* 3. Paris. *cons.* 55. *nu.* 57. *lib.* 1. Natta *cons.* 198. *nu.* 13. Cravet. *cons.* 47. *num.* 7. Et propterea reputata fuit excessiva dicta pensio, usuram idcirco redolens, stante potissimum ejus uniformi, & invariabili quantitate pecuniaria, ad quam responsio vini redacta est ex Carroc. *di locato in addit. part.* 5. *qu.* 3. *n.* 39. & 40. ubi allegatur Ancharan. *cons.* 257. *n.* 4. ut habetur in decisione desuper edita.

Adversus quam concessa nova audientia, atque mutatis 3
defensoribus, reassumpta disputatione *sub die* 8. *Martii* 1664. absque eo quod quicquam de novo adduceretur, sed eisdem authoritatibus, & fundamentis per novos Scribentes reassumptis, quæ in d. prima disputatione deducta fuerant, quinimo neglectis melioribus considerationibus, de quibus infra, re melius percepta, recedendo a decisis, pro contractus validitate responsum fuit; Unde propterea observabam, ita etiam in forensibus controversiis verificari dictum Galeni in ore medicorum adeo frequens: *Maledicta venula quæ venit in die critico &c.* dictaque resolutio confirmata fuit coram eodem Verospio *sub die* 29. *Maji* 1665. & 19. *Januarii* 1667. *cor. Ottalora*, in locum dicti *Verospii* interim defuncti subrogato, moderando tamen dictam pensionem in parte, eamque a juliis sex reducendo ad julios quatuor per quandam reductionem ad æqualitatem & justitiam.

Istarum vero posteriorum decisionum fundamentum fuit 4
illud idem deductum in prima, quod scilicet prohibitum non est rem venditam illicò, etiam actuali possessione non apprehensa, locare eidem venditori juxta supra allegatas authoritates in ea repertas; Et quoad pensionis excessum dictum fuit, & bene, illum non percutere usuram, sed potius injustitiam, seu læsionem juxta terminos textus *in l.* 2. *C. de rescind. vendit.*

Atque circa pactum redimendi, ex quo magis fœnoris suspicio resultare solet, dictum fuit, ac pariter bene, juxta firmata per allegatos, præsertim plene *in d. dec.* 109. Martin. Andreæ solum pactum prædictum id non operari, nisi accedat etiam modicitas pretii, qua concurrente, Rota & Curia Romana sequitur opinionem, ut necessarium non sit tertium requisitum ab aliquibus desideratum, quod contrahens solitus esset fœnerari, ut advertitur in eisdem decisio- 5

stibus, ac habetur etiam *in Romana locorum Montium de Mutis sub tit. de Regal. disc.* 32. Verum hæc modicitas debet esse considerabilis & magna, ita ut dimidium justi pretii excedat, habita etiam ratione diminutionis pretii resultantis ex pacto de retrovendendo, quod juxta unam opinionem in tertia, & juxta alteram in quarta, vel sexta, verius autem pro judicis arbitrio juxta mensuram præfiniti temporis, aliasque circumstantias de justo valore minuit, & cum istis generalitatibus processum fuit, ponderando juxta facti probationes dictum excessum, vel in sorte, vel in annua responsione non adesse, ut patet ex decisionibus desuper editis.

6 Mihi autem usque ab initio, reflectendo ad hujus articuli veritatem, ac etiam deinde post dictas decisiones editas, videbatur illum nimis vagè, & per terminos generales tractatum esse, non autem per ejus proprios, ac speciales terminos in materia cadentes.

7 Fenoris quidem suspicio in ista contrahendi specie resultare dicitur, quando concurrat mutuum verum, vel interpretativum, sine quo recepta propositio est non dari usuram, quæ proprie mutui ob dilatam ejus restitutionem accessio dicitur, ad text. *in c. consuluit, de usur.* & post antiquiores ab eis allegatos Surd. *cons.* 306. *n.* 6. & 7. Leotar. *de usur. q.* 16. *n.* 20. cum aliis late per Rotam *in Romana locationis* 2. *Maji* 1659. *cor. Verospio post collect. at. Rondeni, dec.* 63. *n.* 13. & passim.

8 Ideoque tunc ista suspicio intrare videtur, quando pactum redimendi est necessarium ex parte venditoris, qui ad libitum emptoris pecuniam sub nomine pretii acceptam restituere tenetur, cum tunc videatur adesse mutuum sub nomine istorum contractuum in fraudem usurarum, ita palliatum, atque in his terminis procedunt authoritates de hujusmodi contrahendi specie dubitantes, de quibus apud Mancin. *in tract. de contractu livellario, q.* 1. *in princ.* & Leotar. *de usur. q.* 15. *n.* 16. Seclusa vero ista circumstantia, non videtur urgere probabilis dubitandi ratio, Ideoque merito ultra deducta per Pasit. Cyriac. Martin. Andr. & alios ubi supra, & in hujus causæ decisionibus, idem firmant Alex. de Nevo *cons.* 95. *n.* 15. *cum seq.* & cæteri apud Mancin. *d. q.* 1. *n.* 1. ubi idem ... tur, dubitando solum in eo casu, de quo ipse agit ex particularibus facti circumstantiis, Fulgin. *de emphyt. tit. de cont* ... *q.* 46. Gipt. *dec. Bonon.* 119. *n.* 34. 62. & 76. ubi de contractu usitato Bononiæ, quod dicitur pactum francandi, ac etiam Rot. *in Romana divisionis officii* 23. *Maji* 1625. *cor. Ubaldo, post resol.* 14. *Carena*, quia iste dici non potest contractus antichresis, ut advertit Leotar. *d. q.* 16. *in princ.*

9

10 Et quidem posita ex parte dantis pecuniam omnimoda irreparabilitate, cessat mutuum verum, vel interpretativum, seu titulus pignoris, quod supponit etiam mutuum, vel ad libitum, vel post certum tempus repetibile. Et consequenter ubi etiam in accessione sub nomine pensionis conventa aliquid adesset excessus, bene in causæ decisionibus, cum ibi allegatis, advertitur id percutere injustitiam, seu læsionem, non autem usuram, quod generaliter habetur in omnibus contractibus, in quibus accessiones in genere, seu substantia sunt licitæ, ut puta in censibus cambiis, ... tibus, ... recompensativis pro pretio rei fructiferæ ad terminos text. *in l. curabit*, cum similibus, cum tunc solum intret reductio ad limites ustitiæ, ut in præsenti practicatum fuit, Quamvis mihi videretur etiam magna æquitas, dum annua responsio julhorum 6. pro sorte scut. 8. importat solum ad rationem septem pro centenario, & parum plus, cum tamen ex Bulla Nicolai V. in hac parte non correcta per illam Pii V. census substineantur usque ad decem pro centenario, ut advertit Duard. *de cens.* 2. §. 2. *q.* 21. *n.* 27. & licet Cenc. *q.* 47. *n.* 20. substineat dictam Bullam Nicolai esse localem, Attamen quicquid sit de unius, vel alterius opinionis veritate, id percutit casum circa excessum ultra decem, sed ubi sumus intra, dici non potest intrare usuram, ideoque observabam illum dici posse quendam implicitum contractum census sub hac forma ab antiquo in his locis fieri solitum.

11 Magni faciendam quoque considerabam esse communem consuetudinem, ejusque antiquitatem, quodque fere generalis videtur in Lombardia, aliisque partibus, quam observantiam ponderat Cyriac. *d. contr.* 68. *num* 24. *cum seq.* Licet enim in materia usuraria consuetudo non excuset, quia potius prava accenda est & corruptela, cum omnes fere canones *sub tit. decret. ... de usuris*, super consuetudinum reprobatione prodierint; Attamen id procedit, ubi qualitas usuraria est clara ob explicitam, vel implicitam mixturam mutui; Secus autem ubi intrat probabile dubium, quoniam tunc observantia attenditur tanquam interpretativa, Ponderando etiam quod ubi usus est communis ac uniformis, cessare videtur suffocatio indigentis mutuatarii facienda per sagacem, & depravatum fœneratorem, dum ita etiam pupilli, vel simplices, & sinceræ personæ pariformiter contrahunt, eodem modo, quo quilibet diligens negotiator, ut in proposito advertitur *in Romana cambior. sub tit. de cambiis, disc.* 1.

ANNOT. AD DISC. XI.

AD eandem materiam contractus pacti francandi videatur infra, *disc.* 39.

SAVONEN. PECUNIARIA
PRO FRATRIBUS DE CARENTIIS
CUM JOANNE THOMA MESSEA.

Casus varie decisus per Rotam, demum concordatus.

De probatione solutionis usurarum facienda per debitorem ad effectum illas imputandi in sortem, vel repetendi, quomodo desideretur, & de differentia probationis inter casum imputationis, & alterum repetitionis; Et an creditor licite usuras retineat ratione interesse lucri cessantis? Et aliqua de compromisso super usuris, an fieri possit in laicum, sive an laudum arbitri possit eas canonizare? Et quid de transactione super eisdem usuris infra? Et an utilitas debitori resultans ex mutuo reddat licitas accessiones?

SUMMARIUM.

1 *FActi series.*
2 *Resolutiones causæ.*
3 *Quomodo procedendum sit in deferendo decisionibus Rotæ, aliisque authoritatibus.*
4 *An valeat cambium si creditor est certus, quod debitor non potest cambiare, remissive?*
5 *De eodem de quo, n. 3. & damnatur usus pragmaticus.*
6 *In mutuo nulla accessio dari potest, & in usura non datur parvitas materiæ.*
7 *Distinguuntur puncti, seu inspectiones.*
8 *Ad effectum repetitionis indebiti solutio est probanda vera & effectiva, & non sufficit confessio, vel quietantia.*
9 *Agens ad repetitionem indebiti, non solum debet probare solutionem, sed etiam ipsum indebitum, pro quo excludendo sola possibilitas interesse sufficit.*
10 *Impugnatur hoc in materia usuraria, & de ratione.*
11 *Reprobatur opinio* Archidiaconi, *& verius est etiam præsumptivas probationes sufficere in materia usuraria.*
12 *Fœneratores student usuras occultare.*
13 *De capitulo Regni Neapolitani contra usurarios convincendos etiam per testes singulares.*
14 *De specialitatibus circa probationem materiæ usurariæ.*
15 *De differentia ubi agitur de probatione usurarum ad effectum puniendi, vel ad effectum civilem restituendi.*
16 *Declaratur conclusio, de qua n. 9.*
17 *Quando facilius imperfecta probatio admitti debeat.*
18 *De differentia inter repetitionem usurarum, & earum imputationem in sortem.*
19 *Confessiones debitoris in materia usuraria non attenduntur.*
20 *De adminiculis, & modis ex quibus probatur exactio usurarum.*
21 *Probatis aliquibus exactionibus, an ista consuetudo inducat præsumptionem in aliis?*
22 *Liguri præsumuntur negotiatores, ac soliti negotiari.*
23 *An creditor obtinere possit interesse lucri cessantis, si de eo non convenit, sed dixit facere mutuum gratuitum.*
24 *De interesse lucri cessantis, vel damni emergentis quod licite ab initio conveniri potest.*
25 *Quomodo dicta conclusio procedat & intelligenda sit.*
26 *De magna difficultate, quæ habetur in hac materia, & de ejus ratione.*
27 *Quæ requirantur ut debitor morosus condemnari possit ad interesse lucri cessantis, vel damni emergentis.*
28 *De rationibus requisitorum, & quod lucrum negotiationis est incertum, & periculosum.*
29 *Conventio partium potest operari idem ac operatur mora.*
30 *De inconvenientibus ob diversas opiniones.*
31 *Quomodo regulanda sit hac materia interesse damni emergentis, vel lucri cessantis, & an mos regionis excuset, datur distinctio inter usuras exactas & exigendas.*

32 *Igno-*

32 *Ignorantia juris, vel simplicitas non excusat in materia usuraria in foro externo.*
33 *Declaratur ubi est ignorantia juris dubii.*
34 *Impugnatur opinio admittentium interesse judiciale, vel conventionale pro credito pecuniario absque probatione requisitorum, & de rationibus.*
35 *Taxari potest interesse ad certam summam, sed quomodo, & quando.*
36 *Bona qualitas creditoris considerabilis est ad excludendam suspicionem usuræ.*
37 *Bona fides, vel non mala excusat a fructibus perceptis & consumptis.*
38 *Quando creditor dicatur in bona, vel mala fide.*
39 *An & quando laicus per viam judicii, vel compromissi cognoscat de usuris?*
40 *An & quando transigi possit desuper usuris?*
41 *An in materia usuraria spectetur utilitas debitoris, si creditoris non interest, vel e contra.*

D I S C. XII.

1 UT Nicolaus Carentius Oppidi Finar. acquireret quoddam prædium, de anno 1647. mutuas accepit a Joann. Thoma Messea de eodem loco duplas 745. sub obligatione restituendi infra annum, quo decurso, & facta per creditorem confessione de recepto duplatum 45. per apocam conventum est, quod Nicolaus remaneret debitor in reliquis 700. quas absque aliquo usu, vel interesse restituere non teneretur, nisi ad sex menses decurrendos, dictoque termino decurso, in hujusmodi conventionibus & uniformibus dilationibus quolibet semestre continuatum fuit, donec vixit dictus Nicolaus, quo defuncto idem successive gestum est cum ejusdem uxore communium filiorum tutrice, usque ad annum 1654. duodecim & ultra chirographis ita intercedentibus, ex quibus patet, pro dicta pecunia quolibet semestre creditori solutas esse duplas viginti duas cum dimidio, quod adamussim correspondet primæ summæ duplatum 45. primi anni, & sic ad rationem sex cum dimidio pro quolibet centenario, & anno,
2 atque in aliquibus ex d. chirographis exprimitur, quod si contingeret d. pecunias restitui infra terminum conventum, deberet creditor defalcare, seu bonificare ratam dicti interesse jam habiti; Exortisque de d. anno 1654. aliquibus indifferentiis inter dictas partes, illisque compromissis in Gubernatorem dicti loci, hic per laudum, imponendo silentium super fructibus, seu utilibus decursis & solutis, in futurum eosdem fructus reduxit ad minorem rationem quinque pro centenario & anno, ampliando etiam dilationem prius semestralem, ad annum.

3 Factis autem majoribus filiis d. Nicolai, exortisque controversiis super restitutione dictarum pecuniarum, ac respective usurarum imputatione; Et introducta causa cor. Ordinario, hic sententiam favore creditoris protulit, assignata ratione, quod usuræ, seu accessiones receptæ fuerint a sponte dante ratione lucri cessantis, ac etiam quia mutuata pecunia erogata fuerat in emptionem prædii utilis & fructiferi, a qua sententia interposita appellatione, & commissa causa in Rota cor. Taja, datoque dubio, *an constaret de illicita usurarum exactione, sub die* 31. *Martii* 1664. affirmativa prodiit resolutio, ut patet ex decisione desuper edita impressa post Zuffum *de legitim. processus, decis.* 104. ad cujus decisionis normam prolata sententia, & commissa causa appellationis in eadem Rota coram Bourlemont, *sub die* 15. *Februarii* 1666. responsum fuit pro d. sententiæ confirmatione, ac pa-
4 riter cum unica decisione prolata alia sententia, commissa fuit causa appellationis in tertia instantia in eadem Rota coram Albergato, coram quo sub *die* 3. *Decemb. ejusdem anni* 1666. prodiit resolutio creditori favorabilis pro dictarum sententiarum infirmatione, a qua tamen resolutione recessum fuit sub *die* 16. *Januarii* 1668. respondendo pro confirmatione, sed reproposita causa sub *die* 19. *Novemb. ejusdem anni*, recedendo ab ultimo, perstitum fuit in primo loco decisis ad favorem creditoris pro sententiarum infirmatione, super qua prodiit sententia, unde in gradu appellationis per debitores interpositæ commissa fuit causa in eodem Tribunali cor. Vicecomite, atque proposita causa sub *die ...... Maii* 1669. resolutum fuit hanc ultimam sententiam esse infirmandam, confirmando præcedentes, ac demum concordia finem controversiæ dedit.

Ex qua serie edocemur, quam caute & circumspecte per
5 judices procedendum sit in deferendo decisionibus, quæ in libris impressæ, seu alias circumferuntur, ita sub cæca fide immorando in sola authoritate, non examinatis earum fundamentis, atq; illius causæ statu, fine & circumstantiis, dum plures decisiones ab eodem Tribunali retractatæ habentur; pluresque absunt, de quarum expressa revocatione non constat, sed earum implicita revocatio quoque ad. ; Vel quia reproposita causa, & dilata resolutione, ille qui favorabilem decisionem habebat, agnoscendo imminentem revocationem, cum aliquali concordia, liti cesserit, ut est præsertim in casu, de quo *in Romana domus, seu locorum montium sub tit. de emphyt. disc* 36. & conferunt etiam casus, de quibus *in Romana locat. vena ferri, & Viterbien. transactionis, de quibus hoc eod. tit. disc.* 4. & 15. Vel quia decisiones impl... habitæ fuerint pro non subsistentibus, ut præsertim habemus de illis *in Romana cambiorum* 4. *Julii* 1642. & 18. *Aprilis* 1645. *cor. Peutingero*, de quibus pluries in sua materia sub *tit. de cambiis*, præsertim *in Romana cambior, de Sfortiis, disc.* 6. super articulo, an subsistat cambium, quando creditori danti pecunias innotescit debitorem eas erogaturum esse in extinctionem æris alieni, seu in alios usus, ideoque acceptam pecuniam per plateas, vel nundinas non esse cambiatarum, cum similibus satis frequentibus; Et si hoc procedit in decisionibus, multo magis & incomparabiliter idem dicendum est de consiliis; Ideoq; perpetuo damnandus est iste pragmaticus abusus judicandi ex cæca fide cum doctrinis non expendendo earum fundamenta, & præsertim ut dictum est, omnes circumstantias casuum, de quibus agunt, ad effectum congruæ applicationis, cum sæpe sæpius conclusiones uni casui congruunt, alteri vero, quamvis simillimo & pene identifico, secus.

In prædictis autem disputationibus in tot instantiis habitis præsupposito absoluto principio in primis duabus decisionibus coram Taja, & Bourlemont enunciato, atque per Scribentes pro creditore admisso, quod in mutuo nulla aversio, nullaque utilitas in mutuante dabatur, quamvis modica, itaut in usura non detur parvitas materiæ, ut ex Diana, Fagnano, & aliis deducitur in prima decisione coram Taja, atque ut advertit Leotar. *quæst.* 3. neque semiuncia lucri admittatur dum ibi etiam agit de non danda levitate materiæ; Quatuor fuerunt puncta, seu inspectiones illius controversiæ; Primo scil. facti magis quam juris super probatione solutionis, & respective exactionis hujusmodi usurarum, & per hoc puncto major ac pene tota disputatio fuit, cum fundamentum ultimæ & antepenultimæ decisionum coram Albergato editarum favore creditoris, consistat in hac deficiente concludenti, & perfecta probatione, quæ in dictis decisionibus necessaria dicitur ad effectum repetitionis usurarum indebite solutarum; Secundo an dicta probatione, suffragaretur creditori ad evitandam restitutionem, vel imputationem, probatio ex ejus parte facta, quod ipse solitus esset negotiari, & non tenere ejus pecuniam otiosam, quodque in loco promptæ essent negotiorum, ac lucrorum occasiones; Tertio, an pro eadem excusatione a restitutione, vel imputatione suffragaretur illa circumstantia, quod mutuata pecunia deservierit pro utili acquisitione prædii fructiferi; Et quarto demum, an laudum ab Arbitro latum, & a partibus emologatum suffragaretur, necne.

Quatenus igitur pertinet ad primum, Scribentes pro creditore, quibus adhæret antepenultima, & ultima decisio, duo deducebant, Primo quod cum agatur de repetitione indebiti, solutio concludenter, & perfecte probanda sit, ita ut non sufficiant quietantiæ, & confessiones de recepto, sive aliæ species probationis solutionis, sufficientes tantum ad liberandum debitorem, cum aliud sit probare solutionem ad effectum liberationis, aliud vero ad effectum repetitionis indebiti ad communiter notata per civilistas *in l. cum de indebito, §. fin. ff. de probat. & c. fin. de solut.* Federic. de Sen. *cons.* 54. *n.* 24. cum aliis collectis per Anton. *resol.* 97. *nu.* 9. *cum seq.* Barat. & *ibid. dec.* 592 *dec* 89 *p.* 10. & *decis.* 6. *n.* 19 & 20. *part.* 1 *rec.* Dun... 1. *dec.* 683. *num.* 2. & *seqq.* & 729. *in princip.* & *in utraque decisione*, ac etiam *in Baren. Census* 3. *Aprilis* 1666. *cor. Bourlemont*.

Unde cum apochæ continerent solum quietantiis in genere, vocando se satisfactum, atque duæ tantum explicarent summam receptam, ita dictum *quietantiæ*, vel *satisfactionis* verbum remanet æquivocum, non aptum ad inducendam perfectam probationem realis & effectivæ solutionis, quæ necessaria est ad hunc effectum repetitionis indebiti, dum etiam ex benevolentia & remissione, vel ex solis obsequiis potest creditor se vocare satisfactum, ac debitorem liberare, eodem modo quo habemus in probatione solutionis pensionis voluntariæ ac reservatæ beneficio pleno, quod hujusmodi confessiones, & quietantiæ non attenduntur, ut in dictis decisionibus coram Dunozetto, & in sua materia *sub tit. de pensionibus pluries*. 8

Et secundo, quod agenti ad repetitionem indebiti volun-

tariè soluti, non solum incumbit onus perfectæ probationis veræ & effectivæ solutionis, itaut non sufficiat solutio confessata, seu præsumpta etiam ex præscriptione statutaria, sive ex *l. quicumque C. de apocis publicis*, *l. 10.* vel ex requisitis deductis ex *l. Pocula*, *ff. de probat.* de quibus Afflict. *dec.* 305. & Merlin. *dec.* 15. cum istæ, & similes species probationis, ut supra dictum est, suffragentur quidem ad liberandum, non autem ad repetendum indebitum voluntarium ex authoritatibus supra allegatis; Sed incumbit etiam onus probandi ipsum indebitum, excludendo etiam contrariam debendi possibilitatem, ut apud allegatos & passim, quoniam est certum & receptum principium, quod ego scribens in contrarium non negabam in materia indifferenti.

9 Et ideo cum indubitatum sit, quod creditor, vel ex mora debitoris, vel etiam ex conventione, possit citra labem usurarum percipere interesse lucri cessantis, vel damni emergentis, ut habetur infra super secundo puncto, idcirco adest possibilitas debiti, & consequenter onus est agentis ad repetitionem indebiti voluntarie probare etiam hanc negativam, ex deductis per Leotard. *de usuris quæst.* 76. *n.* 45. Rota *decis.* 113. *num.* 27. *part.* 4. *rec.* *tom.* 2. *decis.* 38. *num.* 2. *part.* 5. *decis.* 89. *n.* 19. *part.* 10. cum aliis in dictis decisionibus coram Albergato, præsertim ultima 13. *Novembris* 1668. ubi ad effectum coadjuvandi dictam possibilitatem, ponderatur mos regionis, in qua [illegible] sunt industriæ ac negotiationis soliti, atque occasiones fuit frequenter ex testimonio Scacciæ *de camb.* § 1. *quæst.* 7. *part.* 2. *ampl.* 8. *n.* 307. *cum seq.* ac etiam ponderando probitatem creditoris.

10 Verumtamen [illegible] in terminis, & ad effectum repetitionis indebiti adhuc dictæ propositiones periculosæ videbantur in hac usuraria materia, in qua procedendum non videtur cum [illegible] generalibus text. *in d. l. cum de indebito* [illegible] quia frequentius ac fere semper dicuntur [illegible] callidos, [illegible] fœneratores ita studiose, & clandestine solitos fraudandas, & occultandas usuras, nedum ad effectum etiam illarum restitutionem, vel [illegible] sed etiam [illegible] temporales, & spirituales. [illegible] utrumque jus civile & canonicum, ac etiam per jura municipalia [illegible].

11 Ideoque licet Archid. *in cap.* 2. *de usuris in sexto*, quem alii quamplures sequuntur, exigere videatur dictam plenam, & perfectam probationem, [illegible] hæc opinio ex [illegible] Jo: And. *in eod. cap.* 2. [illegible] magis communem Canonistarum, ac Moralium calculo [illegible] est, unde Joannes Andreas [illegible] erit, quod dictum Archi[illegible] in scholis [illegible] approbari, & in judiciis reprobatur [illegible] magistralibus Abb. *consil.* 113. *part.* 2. *num.* 2. *& per tot.* [illegible] ex Clement. [illegible] ponderat, veram ac germanam [illegible] prædictam, quod si exigeretur plenam, & [illegible] obtinendam [illegible] ita usurar[illegible], tamen vel nunquam convincerentur de usuris, [illegible] quuntur Afflict. *decis.* 91. [illegible] & cæteri apud Leotard. *de*

12 *usuris*, *q.* 93. *n.* 7. *cum seqq.* [illegible] Albergato, ac etiam in pluribus [illegible] Fuja, & Bossler [illegible]. Ut enim advertunt Mascard. [illegible] *concl.* 447. *n.* [illegible] *& concl.* 1424. *n.* 3. Carol. de G[illegible] *de except. cap.* 28. *n.* 27. *cum seqq.* Sperell. *dec.* 27. [illegible] 82 [illegible] de quibus Leotard. *de usur. q.* 93. *ex n.* 9. *ad finem.* [illegible] multa specialia in hac usurarum [illegible] declarationibus [illegible] da; quæ alias admittenda non essent [illegible] nihil aliud fœneratores excogitant, nisi cautelas pro celandis usuris, atque impediendam probationem illarum.

13 Hinc in Regno Neapolitano per *[illegible] Neapoli nostræ Majestati* 270. juxta computationem *Cognæ*, *Tappiæ* statutum habetur, ut etiam in criminalibus, ac ad effectum convincendi usurarium, nedum pro restitutione, vel imputatione, sed etiam pœnarum, sufficiant testes singulares, singularitate non obstativa, sed adminiculativa, quamvis de facto proprio deponentes, quia nempe ipsi fœneratori usuras pro mutuo solverint, cum tamen hæc species probationis absque dubio in aliis materiis indifferentibus non admittatur, de cujus capituli intelligentia, & usu agunt [illegible] *lib.* 5. *[illegible] Regni tit. de usurariis*, Capagna alias Jo: Anton. de Nigris *in Comment. dicti Capit.* [illegible] ad Clar. [illegible] & cæteri practici Regnicolæ; multaque specialia, ut ipsa ponderat Leotard. *d. q.* 93. in aliis [illegible] non admittenda.

14 Et tamen certum est, quod in criminalibus magis exactæ, & concludentes probationes desiderantur; Tum ex regula generali, quod effectum pœnarum perfecta & concludens probatio delicti requiritur ad communiter [illegible] *l. ult.* C. *de dolo cum concord.* Tum ex eo quod, ubi agitur ad effectum puniendi, consideratur solum odium ejus qui puniri debet, absque mixtura favoris alterius, præterquam illius generalis favoris, qui Reipublicæ resultat ex delinquentium punitione; In civilibus autem ad effectum repetendi, seu condemnandi ad restitutionem, urget favor suffocati debitoris, ita reintegrandi de eo quod potius invitus & coactus solvit, quam voluntarie, ut in dubio lex præsumit, ex deductis *dec.* 69. *n.* 17. *& seq. par.* 9. *rec.* ubi concordantes, Ac etiam adest favor ipsiusmet usurarii pro ejus conscientia exoneranda, & ne perseveret ac moriatur in peccato sub perpetua damnatione.

Et sic, cum sensu ac zelo veritatis, dicebam, ultimam præsertim decisionem cor. Albergato, nimium in hoc se dilatasse, ita enim satis lata via usuris aperiretur, si adeo concludens & exacta probatio necessaria esset in hac materia ex dictis rationibus fere impossibilis, dum etiam postquam facta est, neque sufficeret, nisi etiam probaretur negativa possibilitatis interesse, quæ probatio pariter impossibilis videtur. Ista enim propositio procedit in casu quo accessiones generaliter & in substantia sint licitæ, itaut usuram de sui natura non redoleant, sed solum ad earum licitam perceptionem requiratur aliquod implementum; Ut e. g. per Statutum decernuntur mulieri etiam soluto matrimonio usuræ dotales adversus dotantes, vel adversus hæredes viri non restituentes, sub conditione tamen interpellationis, ut est Statutum 137. *Urbis*, ac etiam est Statutum Bononiæ, de quo agitur *d. dec.* 153. *p.* 4. *rec. tom.* 2. Tum enim si de dicta interpellatione non constat; Verum dotis debitores usuras dotales voluntarie solverunt, tunc ita vel declarant se habuisse pro interpellatis, vel saltem resultat dictæ interpellationis præsumptio, transfundens solventes, ac repetere & imputare volentes onus contrariæ probationis, quoniam materia generaliter, & in substantia non est prohibita neque infecta. Ita pariter in fructibus recompensativis juxta terminos tex. *in l. curabit*, *C. de empti*; Si enim debitor pro pretio rei de sui natura fructiferæ voluntarie solvit dictos fructus, deinde vero prætendit illos, vel in toto, vel in parte esse indebitos, vel excessivos, eo quia ipsa res tanti non fructaret, tunc probationis onere gravatur, juxta casum, de quo infra *in Baren. census, & in Lucana, ac in aliis hoc tit. disc.* 17. *&* 18. ex ea ratione, quod tunc regula assistit creditori, debitor autem innititur solum limitationi, quam probare debet, dum accessiones in substantia, seu genere sunt licitæ, ut etiam circa cambia excessiva habetur in sua materia, cum similibus. 15

Et in his terminis recte procedunt dictæ authoritates. Secus autem ubi agitur de puro & simplici mutuo, in quo generaliter, & in substantia quælibet accessio est illicita, & regulariter redolet usuram, unde regula assistit debitori pro imputatione, vel repetitione, creditor autem habet solum refugium limitationis, cujus probationis onere gravatur ex collectis per Barbos. *axiom.* 198. Mant. *dec.* 251. *n.* 4. *& passim*; Et sic ingens differentia est inter unum casum, & alterum, ideoque authoritates, & decisiones loquentes in dicto primo casu, in quo accessiones in genere, seu substantia sint licitæ, non bene applicantur ad alterum conversum, in quo generaliter, & substantia sint illicitæ cum conversione regulæ, & limitationis respective. 16

Ponderat ultima decisio 19. *Novembris* 1668. *cor. Albergato*, respondendo ad firmata *dec.* 69. *n.* 14. *cum seq. part.* 9. *rec.* quod tunc præmissa, circa solutionis probationem facilius admittendam, sunt vera & procedunt, quando ab initio constaret de aliquo primordiali titulo, quia nempe in ipso contractu conventum esset de certa quantitate, cum tunc solutio præsumeretur facta in causa expressa, ut est casus *d. decis.* 69. ubi agitur de cambiis, super quorum cursu conventum erat, secus autem in hac facti specie, in qua aderat in oppositum expressa conventio, quod mutuum esse deberet gratuitum, & absque aliqua accessione, vel interesse; Verum hoc mihi videbatur æquivocum clarum, quodque potius ista circumstantia, ad evidentiam retorquenda esset, quoniam ut infra in secundo puncto, ac in aliis hoc eodem titulo advertitur, semper majorem bonam fidem ac animi sinceritatem redolet publicitas actus, quam ejus clandestinitas, & simulatio, qui enim ambulat in tenebris odit lucem, juxta similia de creditore emente pignus, de tutore emente bona pupilli, de officiali contrahente, &c. Et consequenter prorsus incongruum est dicere, quod melioris conditionis esse deberet qui sub mendaci, & simulata expressione mutui gratuiti, clam recipit cum anticipata solutione usuras in uniformi summa determinata pro determinato tempore, quam qui publice, & palam gerit contractum cambii in substantia licitum, sive convenit de interesse lucri cessantis, vel damni emergentis, de quo licite conveniri etiam potest, cum sola difficultas resideat in necessitate subsequentis specificæ probationis ut infra. 17

Di-

Discurrebam tamen hæc omnia ad superabundantiam, atque ad ostendendam insubsistentiam dictarum decisionum, etiam in casu, de quo loquuntur, repetitionis indebiti. Difficultas vero restare videbatur ex facto, seu defectu applicationis ad casum, quoniam in hac facti specie non agebatur [illegible] ad effectum repetendi, sed ad effectum imputandi usuras in sortem, illamque extenuandi, ut ita liberationem a debito reportarent, qui termini sunt diversi ob ma-
18 gnam differentiam inter unum casum, & alterum, ut admittebant iidem Scribentes in contrarium, eademque ultima decisio, ac etiam explicite agnovit Rot. *in Baren. Census .... 1668. coram Bourlemont*, de qua causa habetur infra *hoc eod. tit. disc.* 17. Illa præsertim clara differentiæ ratione militante, quod ubi quis est debitor in sorte, ac solvit accessiones illicitas, & usurarias, dici non potest indebiti solutio voluntaria, sed potius dicenda est coacta, quod scilic. timens fœneratoris suffocationem ad restitutionem sortis, solutionem usurarum sponte, & absque contradictione facere curaverit, ut frequens, & quotidiana experientia docet, Et advertitur *d. dec. 60. par. 9. rec.*

19 In qua etiam *n. 23. & seqq.* habetur ex eadem ratione deferendum non esse quibuscumque confessionibus debitoris, vel computorum solidationibus, ut de hac materia confessionis, vel solidationis computorum in proposito pluries habetur *sub titul. de camb.* præsertim *in Romana pecuniaria de Benettis, disc. 7.* Ac etiam quia censetur potius quod debitor, ita eludendo artem cursariæ, pro majori ejus commoditate voluerit restituere sortem cum hujusmodi diminutis solutionibus, ut advertitur in eadem *dec. 69. p. 9.* passim recepta in Rota & Curia, & sæpissime canonizata, tam in prædictis propositionibus, quam in alia de jure magis vera, quod scil. præexistente debito sortis, accessiones indebitæ & usurariæ, quamvis sub hoc nomine expresse solutæ non repetuntur per dict. rigorosam actionem repetitionis indebiti, sed in ipso jure imputantur in sortem, illamque extenuant; Quod habemus quotidianum in materia, quia cambi [illegible] non data justificatione litterarum, ac realitatis, cambia sortem extenuent, ut pene in centum decisionibus, post *d. dec. 69.* firmatum habetur; Dictæ autem rationes cessant in usuris sponte solutis, postquam ita jam totum debitum in sorte extenuatum esset, unde propterea ex hujusmodi continuata solutione magnum resultat argumentum creditori favorabile, juxta casum, de quo *d. disc. 7. sub tit. de camb.* ubi de hac distinctione, dum extenuato debito cessat timor suffocationis.

20 Probatio autem solutionis dictarum usurarum videbatur nimis concludens & manifesta ex pluribus probationum speciebus, ac præsumptionibus & adminiculis insimul junctis, ex quibus, in jure habemus recte deduci probationem solutionis cujuscumque debiti indifferentis, & liciti etiam in sorte principali juxta dictas vulgares decisiones superius allegatas 13. Afflicti, 105. Surdi, & 124. Merlini, ac frequenter in sua materia *sub titulo de credito*, multo magis isto casu in quo ob magnam probationis difficultatem, minores, magisque imperfectæ probationes admittendæ veniunt, ut in specie allegata *d. dec.* 105. Surd. cum Concord. bene ratiocinatur Leotard. *d. q. 93. n.* 37.

Cum enim per duas, vel tres apocas plene & concludenter justificaretur solutio usurarum pro aliquibus terminis, seu semestribus, itaut agentes pro creditore id non impugnarent, hinc juxta unam opinionem, quam tenere videtur Abb. *d. cons.* 113. *n.* 3. & sequuntur cæteri, de quibus Leotar. *d. q. 93. num.* 35. probata videtur fœnerandi consuetudo, ac sufficiens præsumptiva probatio exactionis usurarum pro omnibus reliquis terminis, seu pro toto tempore dilationis; Quicquid autem sit de veritate dictæ rigorosæ opinionis, ad effectum, ut hæc unica circumstantia sufficiat ad probationem, absolutum tamen videtur, ex illa resultare magnum adminiculum conjungendum cum aliis, cum consueta regula perpetuo tenenda in ambiguis, aliisque omnibus difficilis probationis, *ut singula quæ non prosunt, unita juvant*.

21 Secundo probatio, vel saltem magnum adminiculum resultabat ex eo, quod introducto judicio coram Ordinario, exhibitisque ad probandam exactionem usurarum per debitores apocis de recepto, creditor illas non impugnavit, sed potius fatendo hujusmodi solutionis veritatem curavit reportare sententiam absolutoriam ratione lucri cessantis, ac etiam ratione utilitatis, quam creditor ex mutuata pecunia reportaverat cum acquisitione prædii.

Tertio, eadem species probationis, vel adminiculum resultabat ex laudo præcedenter lato, ut supra per loci Gubernatorem, dum cum eodem sensu processum est.

Quarto ex magnitudine summæ, ac lapsu temporis notabilis, unde duplex resultabat magna inverisimilitudo quod extraneus absque aliqua antidotalis obligationis, vel affectionis ratione, tamdiu adeo notabilem summam, ita otiose ex gratuito mutuo retinere voluerit, unde observabam imitare receptum axioma super imagine veritatis ac respective falsitatis, quam habet verisimilitudo, vel inverisimilitudo.

Quinimo, in ejusdem verisimilitudinis comprobationem, satis urgebat generalis præsumptio resultans ex consuetudine loci, seu qualitate rationis, quod in specie ponderatur apud Leotar. *d. q. 93. n. 50. & 59.* Liguri enim generaliter præsumuntur viri industres, & negotiatores, ut ultra Scacc. supra allegatum, & ultima *decis.* deductum plene habetur apud Rovit. *cons.* 103 *n.* 10. *lib.* 2. & dixit etiam Rota pluries, præsertim *decis. 596. n. 23. par. 5. rec. Romana prætensæ cambiorum 30. Aprilis 1655. cor. Dunozetto inter suas decis.* 902. *n.* 7.

Sexto, concurrebat probatio specialis circa personam cre- 22
ditoris quod esset vir industrius, ac solitus ejus pecunias trafficare, & non tenere otiosas, ut idem articulaverat in remissoria obtenta a Rota juxta *decis.* 95. post Zuff. Et septimo magnum pro meo judicio adminiculum resultabat ex continuata uniformi præstatione, seu renovatione terminorum, ex quibus omnibus insimul junctis, in sensu etiam veritatis, credebam id palpari manibus, etiam ad alium rigorosum effectum repetitionis indebiti, quinimo forte etiam ad alterum pœnarum. Et nihilominus quia debitores opponebant posse etiam addere justificationes cum testibus, ac etiam cum libris, aliisque adminiculis, consulebam ut ad omnem difficultatem removendam in disputatione habenda in alia instantia hæc omnia deducerentur, cum semper meliora sint motiva facti, quam illa juris.

Quo vero ad secundum punctum, seu secundam inspe- 23
ctionem, an scil. posita sufficienti probatione exactionis usurarum, ut supra, admitti deberet creditor ad evitandam illarum restitutionem, vel imputationem ratione lucri cessantis, vel damni emergentis, quidquid sit in foro interno, in quo, ut frequenter habetur, solum est Dei judicium, regulandum ex intentione, ac naturali veritate sibi cognita; In foro tamen externo, videbamur esse extra casum quæstionis ex solo facto, dum mutuans non convenit cum debitore de assequutione, seu refectione hujusmodi interesse, sed explicite professus est facere mutuum gratuitum absq; aliqua utilitate, vel interesse, ideoque dicebam sibi non suffragari plurime allegandas, & similes authoritates circa licitam conventionem, & respective assequutionem interesse lucri cessantis, vel damni emergentis, dum partes diversum contractum expresse facere professæ sunt.

Ad id autem probandum scribendo tamquam Advocatus deducebam ea, quæ ex Socc. Sardo, & aliis habentur apud Leotar. *quæst. 27. num. fin.* quod etiam in casu crediti de sui natura fructiferi, prout est pretium rei fructiferæ venditæ juxta terminos text. *in l. cur. sbi. Cod. de action. empti*, adhuc tamen si in aliquam debendi causam convertatur, non debentur accessiones, nisi concurrant requisita hujusmodi diversæ causæ justificativa. Verum, reflectendo ad veritatem, istud fundamentum videbatur parum tutum, quatenus revera dicti interesse specialis justificatio, ut infra concurrat, quoniam tunc potius substantia veritatis, ac voluntatis partium attendenda juxta ea quæ habentur infra *in Fulginaten. disc. 16. & in decis.* in ea causa edita 28. Novembris 1667. coram Cerro.

Ideoque circumscripta etiam hujusmodi circumstantia, 24
atque examinando articulum, ac si publice palam, & sincere hoc interesse lucri cessantis, & damni emergentis in conventionem deductum esset; Admittebam tanquam veram propositionem deductam per Scribentes in contrarium, quod scil. de hoc interesse licite inter mutuantem, & mutuatarium etiam ab initio conveniri potest, ut post antiquiores ab eis allegatos plene probant Apont. *de potest. Proreg. tit. de Regal. imposit.* §. 5. *num. 77. & seqq.* Gait. *de cred. tit. 7. q. 2. num.* 1670. *& seqq.* Carlev. *de judic. tom. 2. disp. 8. in princ. & sect. 1. 2. & 6.* ubi latius Rovit. *pragm.* 1. *de usur. n. 44. ubi Add.* & non negat Rota *decis.* 118. *Ubaldi*, quæ est in materia magistralis passim canonizata, repetita etiam *decis. 372. post 2. volum. cons.* Farinac. & plene Leotar. *decis.* 72.

Verum difficultas consistit in duobus punctis, ex quibus 25
resultant æquivoca procedentium simpliciter cum dicta generica conclusione, ut hoc interesse licite in pactum deduci possit. Primo scil. an in vim dictæ conventionis, absque alia speciali probatione dictum interesse exigi valeat, vel potius

tius ad justificandam conventionem, necessarium sit deinde illud probare in specie, ad effectum ut exigi valeat. Et secundo ab initio taxari possit certa & uniformis lucri, seu dicti interesse quantitas. Et in utroque satis variant Scribentes, ut patet ex collectis per Rot. apud Ubald. *d. decis.* 118. *alias* 372. *post* 2. *vol. in. cons* Farinac. & ex Leotar. *d. q.* 72. qui totum mutuatus videtur ex *d. dec.* vel saltem cum ea, & merito, in omnibus procedit. Aliquibus volentibus ad dict. conventionem in genere nullatenus deveniri posse, nisi post contractam moram, non autem ab initio mutui, seu alias creditæ pecuniæ. Aliis vero generaliter, & omnino negantibus licitam conventionem super certa taxa; Et aliis è converso, ut præsertim sunt plures ex Regnicolis utriusque Siciliæ, procedunt cum d. propositione generali, super licita conventione ejus, quod mutuantis interest, ratione lucri cessantis, vel damni emergentis, ultro non progrediendo, sed absque alia extrinseca probatione, taxam, ac exactionem licitam reputando, quasi quod ea notorietate promptitudinis occasionum negotiandi, vel pecunias investiendi in regione, atque ex generali consuetudine, quod quilibet dicatur solitus negotiari, dictæ probationes pro factis habendæ sint, ideoque sola conventio sufficiat, Nimium etiam inniti illi fundamento, quod quidem eos nimium excusabiles reddit, quod scil. Tribunalia post moram a debitore contractam, absque alia probatione requisitorum, quæ hujusmodi interesse lucri cessantis, vel damni emergentis juxta Curiæ opinionem desiderantur, passim illud decernunt, ut habetur *disc.* 108. *sub tit. de feud.*

26 Nulla vero fuit materia, quæ magis pro tempore vitę fo-
rensis in Curia Romana meum contorserit ingenium, quam
ista, non quidem ratione difficultatis, cum comparative ad
fideicommissarias, feudales, ac altiores materias civiles ea
videatur de facilioribus, sed ratione d. discrepantię opinio-
num, nedum inter Catholicos in universum, sed in ipsa-
met Italia, & quodammodo intra viscera Sedis Apostolicæ,
cum adeo certo & determinato usu tam diverso, seu de dire-
cto contrario. In Curia siquidem Romana, omnino certum,
ac indubitatum est, in judicio pro condemnatione debitoris
morosi ad interesse, non sufficere solam moram, per interpel-
lationem hominis, vel legis contractam, nisi pro illo lucri
cessantis concurrant requisita posita per Castrens. *in l.* 3. *ff. de
eo quod certo loco*, & quoad illud damni emergentis, in spe-
27 cie, vel in æquipollenti concurrant requisita posita *in dec.* 2.
Mohed. *de usuris*, quamvis constaret in genere creditorem
esse industrem, ac negotiari solitum, & quamvis notorium
sit occasiones esse promptas; idque ex duplici probabili ratio-
ne, quarum una utrique interesse communis est, quod scil.
ita incertum remanet, an creditor pecuniam a debitore debi-
tam in eam causam, vel potius in alios usus erogaturus esset,
ex iis quæ in proposito interesse damni emergentis habentur
nota in *Æsina census hoc eod. tit. disc.* 14. Et altera soli inter-
28 esse lucri cessantis congrua, quod scil. negotiationum lucra
sunt semper incerta, quinimo & ipsa negotiatio periculosa
est, ut ipsamet sors principalis perem ptionem, vel diminu-
tionem pati valeat, unde propterea etiam in jure habe-
mus, ratione hujus periculi, tutori vel alium legalem ad-
ministrationem, prohibitum esse pecuniam pupillarem, seu
alias administratam negotiationibus exponere, ex plene de-
ductis per Sperell. *dec.* 90. ubi etiam de ipsamet Civitate Ja-
nuen. quæ negotiantium, ac negotiationum metropolis di-
ci potest. Assignando in hoc Scribentes exemplum piscato-
ris. Non enim ex eo, quod est solitus piscari, ac promptum
habeat mare, in quo piscari valeat, sequitur, quod nisi ab
alio piscationis instrumenta impedita essent, certum pisca-
tionis lucrum fecisset, quia potuisset nil accipere, quinimo
sentire damnum de proprio in fractura retium, aliorumque
instrumentorum, juxta casum de quo in *Messanen. sub tit.
de locato*, cum similibus, ut de his omnibus cæteris collectis
plene habetur *decis.* 29. post Merlin. *de pignor.* quæ videtur
29 magistralis & in aliis frequenter, ac advertitur in prima hu-
jus causæ *decision. coram Taja*, quoniam hoc jure sine du-
bio in Curia vivitur.

Et tamen in utriusque Siciliæ Regnis, ac etiam in Catalonia, alisque Catholici Orbis partibus, quinimo, & in aliis ipsiusmet Italiæ Principatibus, absque tot considerationibus & justificationibus, in judicio passim data mora, hoc interesse decernitur. Et consequenter in utroque foro admittuntur hujusmodi conventiones, dum in sensu etiam dictam magis rigorosam opinionem tenentium, id quod operatur mora, etiam aliis extremis, ex veriori sententia, operari etiam potest conventio, ut patet ex eadem *decis.* 118. *Ubaldi*, *alias* 372. *post* 2. *vol. cons.* Farin. cum aliis per Leotar. *d. q.* 72.

Videatur igitur quomodo hujusmodi contrarietatibus ac-
quiescere valeat intellectus, ut scilicet in eadem Ecclesia Ca-
tholica, & in materia peccaminosa, ac generaliter & in-
trinsece mala de jure naturali & divino, ita neque Pontifi-
cia potestas dispensare valeat, neque detur parvitas materiæ,
in uno loco sit usura illicita, & peccaminosa, & in altero sit
licita & valida, cum tamen in utroque eædem rationes gene-
rales pariformiter vigeant. Quodque si contingat causam 30
tractari in Curia Ecclesiastica, seu alias eam deferri ad Cu-
riam Romanam, nullum interesse judiciale sine dictis requi-
sitis decernatur, passim infirmando sententias de partibus,
dum etiam Curiæ Ecclesiasticæ, sequendo stylum Tribuna-
lium sæcularium illud solent decernere; Quodque tales con-
ventiones usurariæ censeantur, decernendo idcirco imputa-
tionem talis interesse soluti in extenuationem sortis principa-
lis; Et tamen, quod in dictis aliis locis, utrumque judicia-
le, & conventionale interesse, passim decernatur, atque tam-
quam licitum reputetur; Et sic quod res generaliter & intrin-
sece mala, vel respective, generaliter & intrinsece bona nul-
la data loci, vel personarum diversitate, ex sola diversitate
Tribunalium, in uno sit bona, & in altero sit mala; Quod
etiam frequenter practicatur in materia censuum, ac etiam
conventionum super fructibus recompensativis pretii rei
venditæ, ut frequenter hoc tit. & in altero *de censib.* Ideoque
meus intellectus in hoc hebetat, neque percipere potest quo-
modo hæc possint insimul stare, & quomodo non provide-
tur, ut ubique inter eosdem Catholicos, una & eadem ani-
mæ, & conscientiæ ratio, seu lex servetur.

Reflectendo autem ad veritatem, occasione istius ac simi-
lium controversiarum, pro locis, in quibus, sive bene, si-
ve male id de facto servatur; ac publice & palam, etiam in
judiciis practicatur, considerabam, quod aut agitur de inter-
esse damni emergentis: Etsi in loco viget, magisque recepta
est opinio, quæ vulgo tribuitur Ruin. *cons.* 104. *l.* 4. quam
probabiliorem dicit Leotar. *q.* 75. *n.* 14. ubi alios ejusdem opi-
nionis sequaces refert, tunc quatenus pertinet ad forum ex-
ternum, de quo tantum meæ sunt partes agendi, numquam
placuit opinio Rotæ, & Curiæ Romanæ insistendi mordicus
in altera magis rigorosa opinione, quæ vulgo tribuitur *d. dec.*
2. Mohed. *de usuris*, cum qua in Curia regulariter procedi-
tur, quoniam si in loco creditoris & debitoris diverso jure 31
vivitur, cum id non percutiat substantiam, seu intrinsecam
naturam usuræ, sed solum diversam formam probandi volun-
tatem creditoris, cum mora fiat, erogandi scil. necne sibi debi-
tam pecuniam in ejus debitis fructiferis extinguendis, utique
cum dicta opinione procedi debet, quoniam durum vide-
tur illum cogere ad vivendum cum diverso jure, quodque
scire debeat opiniones, quas tenet Curia, dum se regulavit
juxta opiniones usus recepta in propria regione, unde pro-
pterea justam habuit causam negligendi requisita, ex dicta
alia opinione necessaria; Ideoque per modum loquendi,
quædam Judaismi species videtur, dictam decisionem Mo-
hedani, generaliter & indefinite attendere etiam in causis
regionum & locorum, in quibus dicta alia opinio recepta sit.
Et hæc quoad interesse judiciale, quoniam in conventionali
hujusmodi difficultates cessant, dum eo ipso quod creditor
illud in conventionem deduxit, ita declaravit animum, seu
destinationem, & consequenter adesse dicuntur requisita jux-
ta *dict.* Mohed. *decis.*

Aut vero agitur de conventionali interesse lucri cessantis. Et tunc aut illud est solutum, itaut debitor, qui voluntarie solvit, contendat de illius repetitione, seu imputatione in sortem ita extenuandam, & pariter, non datis particularibus facti circumstantiis malam fidem, ac depravatum animum creditoris in specie redolentibus, mihi neque placuit opinio Curiæ, ut in his regionibus, in quibus hoc interesse absq; aliqua dictorum requisitorum speciali justificatione in conventionem deducitur, seu in judicio decernitur, ita reputetur illicitum & usurarium, quod restituendum, vel imputandum sit, id quod ex d. publico & communi usu creditur licitum, unde justam causam habuit creditor illud judicandi licitum, ideoque accessiones in bona fide consumpsit in currentes usus eo modo quo bonorum fructus, ac pecuniarum reditus consumi solent, alias non consumpturus ipsam sortem principalem, quam nimium durum est ita insensibiliter per creditorem ad id non cogitantem, atque in bona fide existentem amitti debere, ut ad aliud propositum ponderatur etiam infra in Baren. *Census*, *disc.* 17.

Quamvis enim vera sit propositio, de qua in eadem Ba-
ren. *Census*, & alibi, quod in materia usuraria, quicquid sit 32
in foro interno, in externo tamen juris ignorantia non ex-
cusat, & consequenter, mulieres, minores, rustici, & simi-

les

les eodem jure, ac alii censentur, quia possunt, ac debent sapientes & peritos consulere; minusque excusat consuetudo ut infra; Nihilominus id recte procedit de jure claro & certo secus autem in jure, nedum dubio, sed omnino ignoto in regione, in qua potius certum est jus esse in contrarium. Tum ex vera & recepta propositione, quod ignorantia juris dubii assimilatur ignorantiæ facti, & excusat etiam, ubi agitur de lucro, Mant. *dec.* 78. *n.* 7. *& seqq.* Caval. *dec.* 81. *nu.* 2. *&* 141. *n.* 4. *dec.* 360. *n.* 10. *par.* 6. *rec.* 559. *n.* 6. *&* 7. *p.* 5. Buratt. *dec.* 899. *n.* 6. Altogr. *cons.* 99. *lib.* 1. Redenasc. *cons.* 18. *n.* 25. *&*
33 *seqq.* Tum etiam ex viva ratione, quod si sapientes & peritos regionis consuluisset, absque dubio dixissent id esse licitum tamquam passim receptum, ideoque durum est cogere negotiantes & idiotas, quod scire debeant illas Romanæ Curiæ opiniones, quas loci sapientes ignorant, atque Tribunalia non servant, itaut isto casu pro meo judicio creditor contendere magis videatur de vitando damno insensibilis, ac involuntariæ consumptionis sortis cum diminutis & in dies consumptis fructibus in statu bonæ fidei perceptis, quam de lucro captando; Ideoque licet verum sit in materia usuraria consuetudinem non excusare, ex deductis per Leotar. *qu.* 99. *n.* 2. *& seqq. & num.* 6. *cum seqq.* attamen durum videtur, quod ubi satis dubium est in loco an dicta consuetudo sit licita, necne, intret obligatio ad restituendum perceptum & bona fide consumptum.

Aut agitur de eisdem accessionibus, seu fructibus ratione
34 dicti interesse assequendis. Et tunc quia creditor contendere dicitur de lucro, atque ita litigando in Curia, & certioratus de veriori, vel tutiori opinione, quam illa tenet, constituitur in mala fide, non debet hujusmodi accessiones exigere, ideoque juste debitori datur absolutoria, cum tunc cessent omnes rationes, de quibus *supra*; Ac etiam quia cessante dicto æquitativo motivo excusationis potius a damno vitando, dicta opinio tamen vitium, dictusque respectivus usus, potius abusus, & corruptelæ nomen meretur, quoniam ita usurarum prohibitio remanere videtur mere verbalis, neque datur casus, in quo illa verificetur, cum ita ex vero mutuo quandocumque repetibili, ipsisque sorte assecurata, certum & assecuratum lucrum ratione temporis tribuatur, in quo proprie usura consistit.

Unde propterea, ut pluries in disputationibus super similibus contractibus dicere consuevi, & advertitur etiam in *Firmana, disc.* 1. de manifesta fatuitate notari mererentur Canonistæ, & Theologi, ac tot Rotæ aliorumque Tribunalium decisiones, tot quæstiones in hac usuraria materia disputantes, præsertim circa realitatem cambiorum, ac reprobationem eorum, quæ *sicca* dicuntur, sive circa fructus & usuras dotales, ac fructus recompensativos, ex æquitate *text. in l. curabit, C. de action. empti*, ac circa invaliditatem censuum in casibus non servatæ formæ Bullæ Pii, sive ubicumque libertas repetendi sortem suppetit, aut creditor scit fundum esse incapacem, sive alienum cum similibus, de quibus hoc titulo, & in prædictis aliis, *de cambiis, censibus, & dote*, dum absque tot ambagibus & disputationibus, ita cum solo verbali colore interesse damni emergentis, vel lucri cessantis, ex puro mutuo, absque periculo, nec sortis, nec fructuum accessiones percipi possunt.

Et quamvis vera etiam sit propositio, cum qua tenentes
35 hujusmodi opinionem procedunt, quod scilicet licitum sit etiam ab initio certam taxam, justam & verisimilem habita ratione majoris, vel minoris ejus cursus, omnimque aliarum considerationum statuere tamquam per transactionem super fructibus, ut habetur *d. dec.* 118. *Ubaldi num.* 8. *alias* 372. *post* 2. *volum. cons.* Farinac. cum aliis per Leotar. *d. qu.* 72. *n.* 8. *& seq.* ac latius per Giballin. de quo *disc.* 1. Nihilominus adhuc manifesta fallacia est in applicatione, quoniam ut eodem *disc.* 1. advertitur, id recte procedit cum terminis propriis, vel saltem ad instar contractus trini, de quo ibi agitur, sed aliorum, de quibus in *Tusculana, & in Romana nautici fœnoris, disc.* 2. *&* 3. Ubi scil. interesse, seu lucrum est verisimiliter speratum in magna summa, cujus modica pars creditoris tribuatur, reliquum vero, quod debitori dimittitur, dici possit justum, ac proportionatum præmium, seu merx utriusque assecurationis, tam sortis, quam lucrorum, & non alias.

Hoc autem, attento dicto usu, per quem interesse judiciale, vel conventionale taxatur ad septem circiter pro centenario, plus, vel minus, est omnino inverisimile, & quodammodo impossibile, quoniam ita supponere oporteret magnum & excessivum lucrum mutuantis, si ejus periculo pecuniam negotiationibus exposuisset, *ut eod. disc.* 1. quod lucrum utique praxis non docet, saltem juxta communes & frequentes occasiones, quæ tamquam notoriæ per tenentes hanc, vere reprobam opinionem, supponuntur. Potissime quia id infinite practicatur, etiam cum creditoribus, mercaturæ & industriis non incumbentibus, eisque minus aptis, ideoque nullum dignosci videtur probabile fundamentum, cui hæc opinio, sive hic usus innitatur, quoniam principia generalia sint vera, tam circa licitam conventionem interesse in genere ab initio, quam circa taxam verisimilem, juxta probabiliorem opinionem, quamvis etiam in utroque satis contradictam ex relatis per Leotard. *d. qu.* 72. & Ubald. *d. decis.* 18. ac alios. Sed error, ac fallacia consistunt in applicatione, quoniam intelliguntur sano modo, & cum dictis requisitis. 36

Ideoque in praxi hæc opinio verificabilis non est, nisi in eo interesse, quod succedit loco fructuum percipiendorum ex investimentis tutis, puta instabilia, sive ratione frequentioris occasionis, in loca Montium, aliaque jure cum Principe, vel Republica, ac etiam in census ex deductis per Leotard. *d. qu.* 72. *num.* 7. Non attendenda tamen omnimoda proportione, sed habita ratione ejus quod interest, ac judicio peritorum æstimari potest, pecuniam investitam esse magis in mutuum repetibile, & absque aliquo periculo peremptionis, vel diminutionis sortis, quam in hujusmodi investimenta, in quibus adsunt onera & pericula respective, peremptionis, vel diminutionis, ac etiam irrepetibilitatis sortis. Quibus considerationibus habitis, juxta currentem usum vix hoc interesse ad tria, vel summum quatuor pro centenario & parum plus sustineri posset, ut notorium videtur.

Applicando autem ad casum præsentis controversiæ, attenta dicta distinctione, pro meo judicio satis probabili, Quando iste mutuator in bona, ac sincera fide versando, publice & palam intra contraxisset, tunc pro ipso excusando a restitutione, vel imputatione accessionum sponte solutarum, ac in statu bonæ fidei consumptarum, reflectendo ad veritatem, responderi debere crederem. Atque ad hunc effectum considerabilis esset circumstantia bonæ qualitatis & famæ ejusdem, quæ ponderatur in ultima decisione 19. Novembris 1668. cor. Alberg. Et quam ad excludendum fœnus esse considerabilem, advertitur etiam *in Romana locorum Montium de Mutis, sub tit. de Regal. disc.* 32. Ac etiam, considerabiles essent aliæ duæ circumstantiæ in eadem decisione ponderatæ, de quibus infra in tertio, & quarto puncto, laudi scil. seu transactionis ex illius emologatione resultantis, & utilitatis, quam mutuatarius absque suffocatione reportavit ex pecunia mutuata voluntarie erogata in acquisitionem fructiferi & utilis prædii, compræmissa 37 coadjuvare, seu confovere viderentur dictam bonam fidem excusantem a perceptis & consumptis, ea eadem ratione, ob quam passim in jure receptum habemus, non dominum excusari a fructibus, quos bona fide percepit & consumpsit, quia credebat suos, ad quem effectum neque necessaria est bona fides positiva, sed sufficit abesse malam ex collectis apud Merlin. *dec.* 663. alias *dec.* 3. *par.* 7. *rec.* Buratt. & Adden. *dec.* 184. Greg. & Adden. *dec.* 64. & passim. Qui termini ad rem adaptabiles quoque viderentur.

Sed considerabam ista incongrue applicari huic mutuatori, qui perceptis clam & occulte anticipatis usuris, expresse professus est facere mutuum gratuitum, & absque aliquo interesse ut supra, non quidem ut data substantia licitarum 38 accessionum, ista contrahendi forma tollat veritatem juxta casum de quo in *d. Fulgin. disc.* 16. sed ad desumendam ejus malam fidem, quodque ita credidit hujusmodi conventionem, ac respective exactionem tamquam illicitas & usurarias publice & palam fieri non potuisse, unde propterea cessante dicto fundamento bonæ fidei & justitiæ credulitatis, inspecta etiam sola veritate, contra ipsum probabilius respondendum credebam.

Quo vero ad tertium punctum compromissi, ac successivæ acceptationis laudi, duæ separatæ inspectiones desuper cadebant. Una super ipsius compromissi & respective laudi nullitate ex defectu habilitatis personæ Arbitri. Et altera super relativa pacti, seu transactionis resultantis a dicti laudi emologatione, in qua solum magnum fundamentum constituit dicta ultima decisio 19. Novembris 1668. coram Albergato.

Prima inspectio erat plana pro laudi, & compromissi nullitate, ex dicto motivo inhabilitans personæ sæcularis, quæ solum capax est in hac materia cognoscendi & judicandi super iis, quæ facti sunt, super probatione scilicet exactionis usurarum, sive super probatione & liquidatione interesse

cum

cum suis requisitis ipsarum usurarum recompensativi, seu
39 justificativi, secus autem ubi quæstio est juris super ipsa u-
sura, aut de cognoscendo & decidendo, an conventio sit licita
& respective usuraria, cum tunc sive per viam judicii, sive
per viam arbitrii laico negeat illa omnimoda incapacitas,
quæ generaliter inea militat in materiis Ecclesiasticis, & spi-
ritualibus, quoties, ut dictum est, punctus controversiæ
consistat in jure, secus autem ubi in nudo facto temporalitatis
ad text. in c. contingit, de arbitris, & Clem. 2. de judiciis,
Imol. *in cap. innotuit, de arbitris*, cum aliis per Borell. *de
compromiss.* §. 2. *glos.* 1. *nu.* 113. Blanch. *eod. tractatu*, q. 4.
num. 9. Rot. *dec.* 315. *par.* 2. *divers.* & in prima hujus causæ
decisione 31. *Maii* 1664. *coram Taja*, atque ita distinguen-
do inter jus & factum, & Diana & aliis allegatis admittitur
in ultima decisione cor. Alberg. in fine. Licet enim deduce-
retur altera nullitas dicti compromissi ob mixturam unius
minoris inter fratres compromittentes, attamen hanc nul-
litatem ego parvi faciebam, quia non influit in materiam
usurariam & malam fidem.

Et circa alteram inspectionem transactionis ex dicti laudi
emologatione resultantis, ultima decisio, *in* §. *ante penul.*
plene comprobat conclusionem, quod super usuris compro-
mitti & transigi potest, quodque illæ per transactionem re-
mitti possunt ex collectis per Mant. *de tacit. lib.* 26. *tit.* 5. *nu.* 5.
Giballin. *de usuris*, *l.* 2. *c.* 3. *art.* 4. Leotard. *q.* 90. *nu.* 19. *& seq.*
apud quos Concordantes, & habetur etiam per Rotam *dec.*
39. *p.* 5. *rec. & in aliis*. Verum pariter in hoc fallacia versa-
batur in applicatione ad factum ob dictæ transactionis insub-
sistentiam. Tum ex eo, quod in animo partium non fuit ex-
plicite procedere per viam transactionis, sed solum per viam
simplicis acceptationis laudi, quæ ex juris fictione, vel sub-
intelligentia vim, seu speciem transactionis habet. Unde
ssele cadere observabam receptam conclusionem super inva-
lida transactione inita ex falso præsupposito, quod ita adesse
dicitur, dum partes credebant dictum laudum validum, &
obligatorium. Tum clarius, quia ut in prima decisione co-
ram Taja, & in aliis subsequentibus advertitur. Et est prin-
cipium absolutum, de quo in aliis materiis fuis frequenter,
ad essentiam transactionis, nedum requiritur dubietas rei in
transactionem deductæ, quoniam illa non detur in claris, sed
etiam ut aliquid hinc inde detur, vel respective admittatur,
habita congrua proportione futuri dubii eventus litis, secus
40 autem ubi unus transigentium obtinet totum id, quod ple-
na, & omnimoda victoria parere posset, quoniam tunc di-
citur transactio leonina. Quinimo juxta opinionem, quam
tenet Curia Romana, etiam satis large & contra DD. sen-
sum forte probabiliorem, & magis communem etiam in
transactione procedit cum terminis text. *in l.* 3. *Cod. de re-
scind. vendit. ut in Romana transactionis* 15. *Decemb.* 1659.
& 19. *Aprilis*, *&* 28. *Junii* 1660. *cor. Verospio*, de qua in
sua materia *sub tit. de empt. & vendit.* & frequenter. Unde
cum hoc laudo omnes usuras jam integre tunc exactas cre-
ditor decreverit, nulla illarum remissione facta debitoribus
quorum favore aliud arbitratum non fuit, nisi reductio in
futurum earumdem usurarum ad minorem rationem quinque
pro centenario, ita remanebat clare transactio Leonina. Ut
etiam bene advertitur per Leotard. *q.* 99. *nu.* 19. *& seqq.* ne-
que laudum, neque transactio simpliciter, & de per se, vel
alia conventio reddere potest licitas usuras, sed vel acceden-
te probabili dubietate, an sint licitæ, & debitæ necne, ad
justam proportionem futuri dubii eventus transigatur, ut est
vera & propria transactionis natura, vel quod debitor sciens
& volens, cessante ratione suffocationis, atque ex omnino
spontanea voluntate eas remittat tamquam liberam, & gra-
tuitam donationem, quorum neutrum dici poterat tam ex
defectu voluntatis, dum debitores adhuc erant tales in for-
te, ideoque id in animo numquam habuerunt, quam ex de-
fectu potestatis, quia etiam pupilli & minores, quibus hæc
libera donandi potestas non datur.

Deducebam quoque tamquam Advocatus alteram spe-
ciem nullitatis, ex eo quod transactum esset super re non
dubia, eo quia clarum est de utroque jure divino, & hu-
mano usuras esse illicitas & indebitas, sed reflectendo ad ve-
ritatem, istud motivum non erat probabile, cum ex supra
discursis in secundo puncto, stante more regionis, aliisque
supradictis considerationibus, dubietas negari non posset.

Demum quoad quartum & ultimum punctum utilitatis,
quæ ex pecunia mutuata debitori resultaverat, mediante ac-
41 quisitione prædii fructiferi, satis modica, & fere nulla dis-
putatio desuper cadebat, ex recepto, & absoluto principio
quod in materia usuraria spectatur solum quid intersit mu-
tuatoris, non autem mutuatarii, ex deductis per Leotar.
q. 32. *n.* 30. *q.* 78. *n.* 14. *& q.* 80. *n.* 18. & omnes. Sicuti
e converso, ubi mutuatarius non est in damno, neque in-
spicitur utilitas mutuatoris ex contractu resultans *in Roma-
na locationis venæ supra disc.* 4. quod agnoscunt etiam di-
ctæ contrariæ decisiones, præsertim ultima coram Alberg.
dum solum ponderat hanc circumstantiam, non quidem
ad effectum justificandi accessiones, sed ad effectum exclu-
dendi in debitore præcisam indigentiam, & successive suf-
focationem, quod tamen meo judicio neque videbatur
considerabile, quoniam adhuc suffocatus dici potest ille
qui, vel ratione affectionis, vel ratione speratæ utilitatis
nollet amittere illam promptam occasionem, quam ob pe-
cuniæ carentiam esset alias amissurus. Atque ex his pro-
babiliores videbantur primæ resolutiones, dum ita consta-
bat creditorem versatum esse in mala fide.

S U M M A R I U M.

1 *DE illicitis accessionibus ex mutuo earumque im-
putatione, & de probatione exactionis usura-
rum.*
2 *An transactio salvet usuras?*
3 *De usuris sponte, & voluntarie remissis.*

ANNOT. AD DISC. XII. & XIII.

SUper iis quæ sunt juris circa illicitas accessiones in mu-
tuo nulla cadit dubitatio, præsertim juxta opinionem cum
qua vivitur in Curia, & super punctoque an imputatio fiat
ipso jure in dies, & tempora, videantur deducta *disc.* 28.
& 31. *de camb.* In iis vero quæ sunt facti super probatio-
ne exactionis usurarum, nulla vere cadit, vel dari potest
regula, adeout sit error procedere cum generalitatibus,
cum totum pendeat ex circumstantiis facti, cujus potius
quam juris est quæstio, atque in hoc videantur deducta
disc. 34. *de camb.*

Super iis autem, quæ pertinent ad remissionem præser-
tim per viam transactionis, & an & quando ista salvet
usuras easque reddat licitas, videri possunt deducta infe-
rius *disc.* 15. 17. 28. *&* 35. & in hoc supplemento *disc.*
42. *&* 43. Idemque cadit super contentis in sequenti *disc.*
13. super usuris sponte, ac voluntarie solutis, vel con-
donatis, ideoque ibidem videndum.

ROMANA IMPUTATIONIS FRUCTUUM
INTER COLLEGIUM ROMANUM

ET FABRICAM ECCLESIÆ EJUSDEM
COLLEGII.

Responsum pro veritate.

An fructus, seu accessiones voluntarie & absque pa-
cto solutæ pro credito pecuniario sint licitæ, itaut
non extenuent sortem? Et de circumstantiis dictam
perceptionem licitam reddentibus.

S U M M A R I U M.

1 *FActi series.*
2 *Pro mutuo vero, vel interpretativo nulla acces-
siones recipi possunt non probatis requisitis interes-
se lucri cessantis, vel damni emergentis.*
3 *Intellige ubi ex conventione, secus si debitor absque
pacto sponte solvit.*
4 *Pendet ab arbitrio judicis inspicere, an dicta solu-
tio pendeat a mera liberalitate necne.*
5 *Eadem distinctio habetur in materia simoniæ.*
6 *Quando dicatur bene justificatum interesse, ob quod
accessiones, etiam ex mutuo percipi possunt.*

D I S C. XIII.

FActo insigni legato per Cardinalem Ludovicum Ludovi- 1
sium scut. 200.m. pro construenda Ecclesia in Collegio
Romano Societatis Jesu sub invocatione S. Ignatii, cum
dispositione, ut si quid, perfecta Ecclesia, superesset, ero-
garetur in ejusdem, vel Sacristiæ ornamentum, vel Col-
legii utilitatem, executorum, seu commissariorum arbitrio.
Cum ejusdem Societatis Præpositus Generalis, prudenter
dictæ fabricæ particularem administratorem deputasset, di-
versum

versum ab œconomico Procuratore, seu administratore ipsius Collegii, ita ut essent duæ stationes separatæ; Temporum autem conditio, seu qualitas ædificii circa ejus constructionis initia exigeret aliquam pecuniam per testatoris hæredem solutam remanere otiosam, Collegium vero, ob ejus urgentias pecunia indigeret, quam alias ad censum, vel sub alio interesse accipere oportuisset. Hinc inde Præpositus Generalis assentitus est, ut administrator fabricæ mutuaret administratori Collegii scut. 6000. pro quibus dicto administratori Collegii injunxit, ut pendente restitutione responderet ad beneficium fabricæ fructum ad rationem scutor. quatuor pro quolibet centenario & anno, quæ summa tunc temporis erat nimium moderata, & forsan in commercio non facilis cum ipsa loca Montium Cameralia fructarent ad quinque, vel quatuor cum dimidio. Post plurium vero annorum decursum, aliqui religiosi justitiæ, negotia Collegii zelantes, motivum excitarunt; quia istud debitum jam extinctum esset, ipsa sorte principali extenuata cum dictis fructibus singulis annis solutis, qui ex simplici mutuo repetibili absque requisitis justificatis cum extrinsecis probationibus specialibus interesse lucri cessantis, vel damni emergentis, dicun-
2 tur usurarii & in sortem imputandi, juxta opinionem, in qua residet Curia Romana ex plene deductis in Avenion. cor. Bichio, *dec. 29. post Merlin. de pignor.* & passim, ac habetur præsertim *disc. preced.* & in aliis *hoc tit. sæpius*.

Desuper autem per Superiores pro veritate consultus, in contrarium ad favorem fabricæ respondit. Non impugnando quidem dictum principium in Curia verum & receptum, sed negando ejus applicationem ad casum, ob ejus particu-
3 lares circumstantias. Ad id motus ex duplici fundamento, Primo, quod usuraria, & illicita dicitur illa accessio, quam creditor pecuniarius ex causa mutui veri, vel interpretativi exigit a debitore in vim pacti & conventionis secus autem si nulla conventione accedente, debitor sponte sua, & in recognitionem hujusmodi gratuiti officii, ex mera liberalitate & motivo gratitudinis aliquas accessiones solvat, cum tunc licite per creditorem percipiantur, Rot. *de ann. reddit. l. 3. q. 4. n. 101.* Rebell. *de oblig. just. lib. 8. qu. 3.* & cæteri apud Leotard. *de usur. qu. 1. num. 35.* & est propositio communiter recepta apud Canonistas, & Morales, apud quos remanet solum difficultas usuræ mentalis percutiens forum internum, de quo ad jurisconsultos forenses agere non pertinet, & quæ usura mentalis non cadebat in isto corpore ficto & inanimato.

In foro autem externo remanet solum quæstio potius facti quam juris super verificatione dictæ circumstantiæ, quod scil. solutio, non ex conventione, seu ex libera, & spontanea voluntate sequuta sit, quod pendet ex facti circumstantiis pro judicis prudentis arbitrio regulandis, ne alias sub hoc
4 pallio, & occulta conventione, fœneratoribus ita usuras fraudare licitum & facile reddatur, atque hanc esse materiam arbitrariam bene advertitur per Abbatem in magistrali *cons. 113. p. 2.* cum quo cæteri pertranseunt; Eademque distinctio habetur etiam in materia simoniæ, in qua pactum seu conventio totum facit, quia si sponte & ex mere liberalitate ac motivo gratitudinis resignatarius resignanti aliquid præbeat, dummodo sincere & sine fraude, illa non intrat ex deductis *in Tolletana Archipresbyt. cor. Albergat. dec. 40. & 43. quod Zuff. de legit. process.* & pluries in sua materia *sub tit. de benef.* Unde cum in hac facti specie verificabilis non esset in creditore circumstantia fraudis, ac depravati animi fœnerandi, atque constaret dict. solutionem ex prudenti, pio, & rationabili motivo, de quo infra, nemine pe-
5 tente, per superiores demandatam esse, mihi videbatur, quod versaremur in terminis claris quamvis alii desuper quoque consulti simpliciter innitentes d. generali propositioni, magnam desuper haberent difficultatem.

Secundo, quia licet prudenter hujusmodi negotia, seu stationes, tamquam diversæ & sub diversis administratori-
6 bus existerent: Nihilominus cum Ecclesia sit pars Monasterii, seu Collegii, atque unum ex membris constituentibus unum & idem corpus. Hinc proinde in stricto jure dicebam non intrare hanc distinctionem creditoris & debitoris, sive mutuantis, seu mutuatarii; Vel quatenus hæc distinctio admittenda esset, adhuc tamen ambo erant sub regimine & administratione eorumdem Superiorum, qui utriusque inanimati corporis, tamquam duorum pupillorum tutores erant, ideoque ipsis tamquam tutoribus, & legalibus administratoribus de jure incumbebat onus excrescentem pecuniam non retinere otiosam, sed investire in fructiferas occasiones Ecclesiæ licitas & promptas, ut in Urbe sunt loca Montium, alias administrator tenetur ad quanti interest, ad communiter notata *in l. si tutor constitutus, ff. de administr. tutor.* & firmatur *in Rom. pecuniaria 28. Januarii 1636. cor. Panzirole, & in alia Romana 15. Junii 1665. cor. Alber.* ac tegitur quoque infra *in Viterbien. disc. 15.* Et propterea cum tunc prompte ista pecunia investiri potuisset & debuisset in loca Montium, ex quibus etiam major fructus obtineri potuisset, ita de plano remanebat justificatum interesse, quod data illius veritate & existentia, etiam in pactum, & conventionem ab initio deduci potest ex deductis *disc. prec.* Potissime stante utilitate etiam Collegii, cui alias incumbebat pecuniam sub gravioribus fructibus ab aliis accipere, atque hanc dixi mihi videri veritatem, cui credo quod pii & prudentes Superiores acquieverint, quia vere prorsus improprium erat istos terminos usurarios ad casum applicare.

ÆSINA CENSUS

PRO

HÆREDIBUS ADRIANI DE HONORATIS

CUM

HÆREDIBUS MARCHIONISSÆ MARGARITÆ GABRIELIÆ DE FLASCHIS.

Casus varie decisus per Rotam.

De interesse damni emergentis, An & quando per creditorem a moroso debitore exigatur licite, & circa usuram, etiam sine requisitis desideratis per *decis. 2. Mohed. de usuris.*

SUMMARIUM.

1 *Facti series.*
2 *Resolutiones causæ.*
3 *Ubi vendita sunt plures res cum diversis pretiis licet in eodem contractu, tot dicuntur venditiones quot sunt res.*
4 *Emptor non potest dici morosus in solutione pretii, nisi res vendita tradatur.*
5 *Res non tradita, vel tradita & evicta resolvuntur ejus obligationes etiam favore tertii.*
6 *In incorporalibus consignatio instrumentorum & scripturarum est loco traditionis ipsius rei.*
7 *Quis debeat prius adimplere contractum an venditor in traditione rei, vel emptor in solutione pretii?*
8 *Ille qui primo agit, debet prius docere de implemento ex parte sua*
9 *Sine mora non datur interesse.*
10 *De requisitis interesse damni emergentis an sufficiat probatio generica, vel requiratur specifica, refertur utraque opinio.*
11 *Refertur casus, in quo rigorose processum fuit cum decisione* Mohedani *in hac materia interesse damni emergentis.*
12 *De limitatione decisionis* Mohedani, *& quando requisita dicantur concurrere per æquipollens.*
13 *De interesse præstando etiam in fructibus fructuum, & in ratione multiplici.*
14 *De distinctione obligationis debitoris in dando, vel in faciendo.*

DISC. XIV.

Marchionissa prædicta, creditrix pro dote aliisque cau- 1
sis hæreditatis Francisci Amici primi viri, omnia ejus credita & jura, mediante Marchione Flasco ejus secundo viro & procuratore, vendidit Adriano Honorato pro pretio scut. 10500. solvendorum in diversis terminis, seu pagis, sub ea lege, quod saltem ex ultima, vel potius, arbitrio ipsius venditricis, teneretur ipse extinguere quemdam censum in sorte scut. 1000. Cumque solutis reliquis scut. 9500. emptor recusasset solvere residuum, pluries tamen post sequutum implementum, extrajudicialiter oblatum, ob sibi non traditas scripturas, ac necessarias justificationes cujusdam crediti ipsius venditricis eamdem summam importantis, adversus dictam hæreditatem, a qua proinde recuperari non potuit; Hinc ambobus contrahentibus defunctis, post plurium annorum decursum, hæredes venditricis judicium instituerunt contra hæredem emptoris, nedum pro solutione dictæ summæ

mæ residualis in sorte principali, sed etiam pro fructibus decursis dicti census cum dictu residuo extinguendi, ratione
1 interesse damni emergentis. Et introducta causa in Rota coram Cerco sub die 16. Junii 1664. pro creditore prodiit resolutio, debitorem scilicet ad dictum interesse teneri. Sed reproposita causa sub die 27. Februarii 1665. coram eodem, recedendo a decisis, pro debitore responsum fuit, atque huic secundæ resolutioni satis probabili beneque fundatæ, actores hucusque acquieverunt.

2 Duæ autem fuerunt hujusmodi disputationis inspectiones; Una potius facti quam juris, an scil. adesset debitoris mora necne, quoniam illa cessante, tamquam basi & fundamento actionis & interesse, omnis dubitatio cessat. Et altera juris an scil. posita mora, constaret de requisitis hujusmodi interesse justificativis; Secunda autem resolutio, quam scribens pro hæredibus debitoris reis conventis, reflectendo etiam ad veritatem credebam probabilem beneq; fundatam, innixa fuit primo motivo deficientis moræ, cum cujus præsupposito processerat prima decisio, quæ principaliter agit de altera inspectione juris super d. interesse refectione, unde propterea dicebam, dictam primam decisionem quoque probabilem, beneque fundatam esse in puncto juris, quatenus verificaretur facti præsuppositum, cum quo processum fuerat, & sic defectus erat in applicatione ad factum, non in veritate conclusionum juris.

Quatenus igitur pertinet ad primam inspectionem, seu
3 primum motivum; Cum in contractum deducta essent plura credita, seu jura distincte cum distincto pretio in singulis, hinc resultare dicebam, quod tot essent distinctæ venditiones, quot essent species, vel credita in contractum deducta *juxta gloss. in l. Ædiles autem, §. si plura, & in l. si cum in ea, ff. de Ædil. edicto*, Tiraquel. *de retract. lignag. §. 25. gl. 1. num.* 18. Mantic. *de tacit. lib.* 2. *tit.* 3. *nu.* 17. Cavalc. *dec.* 728. *nu.* 1. *&* 2. & in sua materia *sub tit. de empt. & vendit.*

4 Quo posito resultabat, nullam dici posse contractam moram ex parte emptoris in hoc residuo, nisi prius ex parte venditoris rei venditæ traditio, vel oblatio sequatur *ad text. in l. Julianus, §. offerri, ff de action. empti, ubi omnes*. Itaque adeo verum, ut etiamsi emptor in se accollaverit census aliaque debita venditoris, eaque solvere se obligaverit, vel directe & explicite ipsis creditoribus, vel implicite, mediante obligatione camerali continente sub se stipulationem pro omnibus, quorum interest, &c. adhuc tamen implicitam habere dicitur conditionem, si res vendita tradatur, vel tradita permaneat, ac alias in casu non traditionis, vel evictionis, obligatio tamquam causativa, seu occasionalis cessavit, quotiescumque non intercedit vera formalis delegatio,
5 quam in his terminis saepe videri practicatam, ut ex Dec. *cons.* 421. Tiraquell. *ress ca s. p.* 1. ... 224. plene habetur collectum apud Amat. *res.* 21. *num.* 1. *cum seq.* Rot. *decis.* 428. *p.* 1. *rec. n.* 4. cum aliis, ac frequenter ex deductis in sua materia *sub tit. de empt. & vendit.* præsertim in ... , ac etiam habetur in *Romana extinctionis locorum Mont.* in *sub tit. de Regal. disc.* 8. *&* 9.

6 In præsenti autem, licet practicari non possit vera traditio prout facti est, cum ageretur de juribus incorporalibus, nihilominus dicebam, loco traditionis succedere consignationem instrumentorum & jurium, quorum vigore emptor, seu cessionarius jura cessa exercere valeat, Caputaq. *decis.* 105. *n.* 1. *l.* 1. Greg. *dec.* 579. *n.* 1. *decis.* 228. *n.* 4. post Zacch. *de oblig. decis.* 114. *n.* 15. *par.* 7. *rec.* cum aliis per Olean. *de cess. tit.* 7. *q.* 1. *n.* 1. *cum seq. & num.* 7. *&* 13. Unde cum venditrix ad hunc actum non devenisset, emptor incolatus in solutione pretii dici non poterat.

7 Scribentes pro actoribus, nimium se diffundebant in quæstione disputata per DD. super intellectu *d. text. in l. Julian. §. offerri*, quis scil. debeat primo ex parte sua adimplere, an venditor in traditione, vel oblatione rei, vel emptor in solutione, vel oblatione pretii, nimium insistentes in iis, quæ firmantur *in Romana gravi cor. eodem Cerro, decis.* 471. *par.* 9. *rec.* cum qua simpliciter processum fuit in prima hujus causæ decisione. Verum advertebam, extraneam a casu videri hujusmodi quæstionem, in qua variæ habentur opiniones. Aliis volentibus priorem esse obligationem venditoris, Aliis illam emptoris, Aliis demum, & probabilius, quod tamquam in actu correspectivo, & coæquali non detur prius & posterius, sed simultaneum, seu contemporaneum debeat esse implementum, quod tamen nihil faciebat ad rem, quoniam rei conventi non agebant de redarguendo venditorem de mora, ob quam ad aliquod interesse contra ipsum agerent, sed solum, excipiendo de non traditione, curabant propriam moram excusare, atque ita repellere actores, quibus agentibus ad interesse ratione moræ, in qua erat totum
8 actionis fundamentum, absque dubio incumbebat prius docere de implemento ex parte sua, ut alteram contrahentem de mora convincere possent, cum in hoc Scribentes concordare videantur, quod scil. non attendatur qui primo contravenerit, sed qui primo agat, *ut ead. decis.* 471. *n.* 23. *p.* 9. *rec.* & bene 601. *n.* 25. *&* 26. *p.* 5. ubi Concord. & est principium verum, ac receptum.

9 Hinc proinde de consequenti corruebat actio ab interesse, cujus primum, ac essentiale requisitum est mora ad vulgarem text. *in l. ubi omnes, ff. si cert. petat. & l. mora, ff. de usuris cum concord. congestis* per Giurb. *observ.* 1. *num.* 3. Et successive inanis remanebat inspectio, an procedendum esset cum opinione, quæ vulgo tribuitur Ruin. *cons.* 204. *lib.* 4. quam probabiliorem credit Leotar. relatis aliis ejusdem opinionis sequacibus *quæst.* 75. *num.* 14. ut scil. sufficiat creditori docere se de facto post debitoris moram subjectum fuisse debitis fructiferis & usurariis, atque ita damnificatum remansisse.

10 Vel potius procedendum esset cum altera opinione, quæ tribuitur Molin. *dec.* 203. *alias dec.* 2. *sub tit. de usuris*, ut scil. data mora non sufficiat dicta probatio generalis quod creditor damnum passus sit in solutione usurarum suis creditoribus, seu alias, nisi accedat probatio specialis, quod mora debitoris fuerit causa præcisa & immediata damni, ob incertitudinem, seu possibilitatem, an creditor pecuniam a debitore non moroso suo debito tempore solutam, in istam, vel aliam causam erogaturus esset necne, & quam opinionem licet nimium rigorosam, sequi profitetur Rota & Curia Romana, ut apud Coccin. *decis.* 498. *decis.* 325. *post* 2. *vol. cons.* Farinac. *decis.* 304. *nu.* 28. *& final. par* 9. *rec. & sæpius*, atque in hujus causæ utraque decisione tamquam certa præsupponitur, eamque in puncto juris esse veriorem late probare conatur Cyriac. *controv.* 252. *n.* 62. *cum seq.*

11 Adeoque interdum Rota hanc opinionem quandoque sequi professa est, ut juxta casuum contingentias id videretur omni æquitati, & humanæ rationi adversari, ubi præsertim me Scribente practicatum fuit in una *Lavellan.* 26. *Maii* 1653. cor. Peuting. de qua causa in proposito dotis restituendæ habetur actum in sua materia *sub tit. de dote*. Cum enim secundus vir constante matrimonio aliquam pecuniarum summam dedisset ad censum uxoris filii primi matrimonii sub gravi fructu in regione usitato novem, vel decem pro centenario, atque soluto secundo matrimonio sine filiis, idem vir effectus esset debitor prædictorum filiorum primi pro restitutione dotis in longe majori summa, pluresq; anni decurrerint, in quibus sub silentio hinc inde processum. Exorta demum lite cor. Ordinario, & deinde in Rota prius cor. Corrado super ipso principali puncto restitutionis dotis, super quo prodiit decisio, quæ habetur impressa *par.* 11. *rec. decis.* 85. repetita *decis.* 69. *post Contrarium*, assumptaque deinde disputatione coram Peutingerio subrogato super puncto compensationis per me ex parte viri oppositæ dicti debiti dotalis cum fructibus census hoc intermedio tempore decursis, dictisque filiis opponentibus de dictorum fructuum impedito cursu, dum ipse creditor censuarius effectus erat ipsorum debitor, Rota secuta est rigorosum sensum a me tamquam Advocato viri deductum, ut scilicet non detur compensatio debiti cum sorte principali census, utpote irrepetibili ab invito debitore, nisi ille animum restituendi, ac censum extinguendi declaret, & consequenter, quod continuo interea, adhuc vivo, continuaverit cursus fructuum ad favorem viri. E converso autem iste quamvis morosus pro debito dotali, non teneretur ad interesse damni emergentis ita creditoribus resultans cum seipso, ob dictum cursum fructuum census, stante quod ipsi non declaraverint, quod hujusmodi debitum sibi solvendum in istam causam erogaturi fuissent. Quod mihi quamvis scribenti pro victore, nimis durum & rigorosum visum est, unde propterea Egomet mediator fui concordiæ dicti rigoris nimium moderativæ, cum stante qualitate personarum, aliisque facti circumstantiis, omnino probabile videretur, quod dicti filii, ita creditores & debitores respective Vitricum non urserint ad restitutionem dotis, ut ita proprium debitum compensarent, in hac bona fide & justa credulitate confirmati, ex ejusdem Vitrici silentio in non petendo fructus, potissime quia in illis partibus notus non est, neque practicatur hæc subtilis & rigorosa opinio, quæ proinde discrete, & pro prudenti arbitrio, juxta facti circumstantias, non autem ita generaliter, & quodammodo judaice practicanda videtur.

Quando autem in ista causa, data mora in emptore, ad

hun

nunc punctum quæstio restringeretur. Ego reflectendo ad
veritatem, justam credebam primam resolutionem, inni-
13 xam limitationi, quæ d. *decis. Mobed.* tribuitur, ubi scil.
requisitum interpellationis, ac declarationis animi coo-
curreret per æquipollens, quia nempe alias constaret de
hac certa destinatione erogandi pecuniam a debitore solven-
dam in extinctionem æris alieni usurarii, ut alias firmavit
Rota *in Bononien. damnorum 4. Maji 1612. cor. Coccino*,
& habetur deductum *in Romana restitutionis pecuniarum pro
creditoribus patrimonii Monaldensium sub tit. de feudis,
ad materiam Bullæ Baronum disc. 79. & 80.* & videtur vera
sanisque rationabilis declaratio.

In proposito autem hujusmodi interesse lucri cessantis, vel
damni emergentis reficiendi per debitorem morosum ob non
solutionem pecuniæ ad certum effectum ab initio destinatæ,
juxta dictam limitationem; *sed una Romana pecuniaria inter
Tiberium Ceulum, & creditores istorum de Balleonibus*;
cum isti emissent quamdam tenutam ab auctoribus Ceuli, vel
a Congregatione Bonorum, sub conventione, quod quoddam
residuale pretium ab eis solvendum investiri deberet in multi-
plicum pro reintegratione fideicommissi; Prætendebat Ceu-
lus, quod dicti venditores ob solutionem in tempore non fa-
14 ctam teneri deberent loco damnorum & interesse, nedum ad
fructus recompensativos, de quibus nulla erat quæstio, sed
etiam ad fructus fructuum, & quanti interesset multiplicum
factum esse juxta firmata per Rot. *in Rom. multiplici, dec. 85.
p. 5. to. 2. & dec. 660. ead. p. 4. tom. 3.* & plenius 28. *Martii*
1654. *cor. Meltio*. Verum scribens pro patrimonio empro-
rum defenso per creditores, parum probabilem dicebam hu-
jusmodi petitionem, cum dictæ decisiones procedant, ubi
ipse debitor assumpsisset in se onus faciendi dict. investimen-
tum, & respective multiplicum, cum tunc intret d. obliga-
tio, potius ob non factum, quam ob non datum, & sic ra-
tione non adimpleti suscepti mandati in faciendo; non autem
ratione moræ debitori in non solvendo, juxta distinctionem
plene deductam & firmatam *in Romana fructuum dotis 31. A-
prilis 1651. cor. Cerro, & 15. Januarii 1651. cor. Bichio*,
quarum secunda est impressa post Control. *dec. 155. & de-
cis. 4. post Zuff.* & cum quibus proceditur, ut in proposito
15 usurarum dotalium habetur sæpius in sua materia *sub tit. de
dote*, atque ita Congregatio Bonorum censuit; Verum ad-
huc mihi supererat gravis difficultas ex d. ratione præcisæ de-
stinationis hujus pecuniæ in hanc causam, unde propterea
mora debitoris, ita fuit causa præcisa, & immediata damni,
quia pecunia non poterat ad alium usum converti, & conse-
quenter non videtur intrare rationes, quibus innituntur di-
ctæ decisiones *in Rom. fructuum dotis*, sed cum disputatio
ulteriorem progressum non habuerit, non potui desuper ma-
turum judicium pro veritate efformare.

ANNOT. AD DISC. XIV.

IN plerisque aliis casibus post casum contentum hoc disc. super interesse damni emergentis, practicavi quod per Rotam aliaque tribunalia magis benigne favore creditoris processum fuit & merito, adeout præsumpta, & verisimilis probatio generalis sufficiat, moderato antiquo judaismo; Et conferunt deducta *disc. 37. & 38.*

VITERBIEN. TRANSACTIONIS

PRO

HÆREDE PAULI CIOFI

CUM

ALIIS PARITER DE CIOFIS

Casus varie decisus per Rotam, & postea concordatus.

An sint licitæ, vel respective usurariæ accessiones, quas donator quantitatis donatario pendente solutione promisit, ac solvit? Et quid de accessionibus pro pretio alicujus mercimonii, seu negotiationis? An & quando intrent fructus recompensativi juxta terminos text. *in l. curabit, C. de act. empt.* Et an substineantur accessiones solutæ pupillo, vel minori per ejus majorem conjunctum, qui de jure esset, seu esse deberet ejus legitimus tutor, seu curator?

SUMMARIUM.

1 F*Acti series.*
2 *De resolutionibus in causa editis.*
3 *An quando pro pretio mercium, vel taberna debean-
tur fructus recompensativi juxta text.* in leg. cu-
rabit, C. de action. empti, *distinguitur.*
4 *An testator, vel donator disponere possit, ut pro quan-
titate legata, vel donata, pendente solutione, præ-
stentur fructus, seu accessiones, distinguitur.*
5 *An alibi procedat distinctio, de qua n. præced.*
6 *De contractu remissive.*
7 *Tutor, vel alter administrator non investiens pecu-
niam administratam tenetur ad interesse.*
8 *Quomodo usuraria materia regulanda sit.*

DISC. XV.

DEfuncto Paulo, quia cum Dominico, & Tullio fratri- 1
bus de Ciofis in communione vixerat, superstitibus
pluribus filiis adhuc pupillis, cum istorum matre & tutrice firmato statu communis assis in scut. 7500, deventum est ad divisionem, in qua patrui nepotibus promiserunt solvere in pecunia infra certum tempus eorum portionem, & interim solvere fructus ad rationem quinque pro centenario. Ad plures autem annos defuncto uno ex tribus filiis masculis d. Pauli, ac filia fœmina nuptui tradita, alii duo, nempe Thomas & Gregorius redierunt ad patruorum domum, vacantes mercimonio, quod isti exercebant, postmodum vero de anno 1634. inter eosdem patruos, ac nepotes respective, eorum facultatibus hoc medio tempore ex negotiatione interim notabiliter auctis, deventum est ad transactionem, per quam patrui assignarunt dictis nepotibus, tam pro antiqua portione paterna, ut supra, quam pro omni & toto eo quod ratione eorum operæ seu alias prætendere possent, ac etiam ex titulo donationis, & benevolentiæ scut. 10. m. ut mercaturæ incumbere possent, solvendos Thomæ majori ætati proximo suam portionem scut. 5000. infra terminum duorum annorum, Gregorio autem adhuc minori, postquam complevisset annum 25. cum promissione interim fructuum ad rationem 5. pro centenario, inito etiam fideicommisso conventionali, ac reciproco inter dictos patruos, & nepotes respective.

Observata fuit pacifice concordia prædicta donec vixerunt patrui, qui non solventes d. conventam summam, sponte & absque aliqua contradictione solverunt fructus ut supra conventos; Ipsis autem defunctis, eorum filii, & heredes, præfatam concordiam impugnare voluerunt. Unde introducta causa in Rota cor. Celso, assumptaque disputatione super ipsius concordiæ validitate, ac super debito in sorte principali *sub diebus* 18. *Junii* 1657. & 14. *Junii* 1658. prodierunt resolutiones Thomæ & Gregorio favorabiles super dictæ transactionis validitate, & observantia quoad debitum in sorte principali, ut patet ex decisionibus 238. & 263. *inter illas impressas ejusdem Celsi*; Deinde vero assumpta fuit disputatio super fructibus interim ad formam ejusdem concordiæ decursis, an scil. deberentur necne, itaut non soluti peti non possent, ac soluti imputandi venirent in sortem, quam ita in parte extenuassent, ut prætendebant debitores, quorum favore, & juxta dictam eorum prætensionem binæ prodierunt resolutiones *sub diebus* 11. *Dec.* 1658. & 9. *Maji* 1659. excepta rata valoris bonorum stabilium, & fructiferorum, ex eo fundamento, quod cum reliquum creditum esset pecuniarium, & non constaret de requisitis legitime justificatis lucri cessantis, vel damni emergentis, nullæ accessiones citra usuram deberentur, ac propterea solutæ imputandæ venirent in sortem, ut patet ex decisionibus 277. & 291. *inter dictas impress. ejusdem Celsi*: Ad quarum normam expedita sententia, & commissa causa in eadem Rota cor. Alberg. atque in hoc statu me ea parte creditorum ad causæ defensionem assumpto, *sub die* 14. *Junii* 1660. responsum fuit favore creditorum, vel eorum interim defunctorum hæredum, pro d. sententiæ informatione, dictorumque fructuum debito, atque expedita sententia, & commissa denuo appellatione in eadem Rota cor. Verospio, hæc posterior sententia *Albergati* confirmata fuit, præviis duabus decisionibus *sub diebus* 3. *Junii* 1661. & 17. *Martii* 1662. Commissaque iterum causa appellationis cor. Taja *sub die* 4. *Junii* 1663. ad favorem etiam creditorum prodiit resolutio, sed concessa nova audientia, & reproposita causa ob difficultates super habitas nulla capta fuit resolutio, quod ansam dedit concordiæ, per quam controversia finem habuit.

In

In istis igitur dispositionibus, ac respective resolutionibus, tres fuerunt inspectiones super hujusmodi accessionum licito, vel illicito cursu; Primo an deberentur de natura bonorum, quorum loco ista quantitas in conventionem deducta est, tamquam per speciem fructuum recompensativorum juxta terminos text. *in l. curabit*, *C. de action. empt.* Secundo quatenus d. ratio in toto, vel in parte non intraret, an deberentur tamquam promissi ex causa donationis? Et tertio demum, quatenus ex ista causa non substinerentur, an aliter adesset titulus illarum justificativus?

2 Quoad primum, pro rata bonorum stabilium communium inter d. fratres cadentium sub prima divisione, planum erat licitam esse conventionem prædictam ex d. dispositione text. *in l. curabit*, dum accessiones erant moderatæ & uniformes taxæ legali bonorum stabilium juxta receptam *glos. in auth. perpetuo*, *C. de Sacros. Eccles.* Sed id importabat modicam summam scut. 800. circiter, in reliquis autem decisio pendebat ex facto, in quo levis erat discordia ob varietatem testium hinc inde inductorum circa duplicem circumstantiam internam scil. an augmentum assis dictorum patruorum intermedio tempore inter primam divisionem, & transactionem cederet etiam ad commodum dictorum nepotum, qui denuo ad communionem admissi fuissent, ut ex hac parte prætendebatur, vel potius totum ad ipsos patruos pertineret, domi præfatos nepotes retinentes in assistentia & exercitio in taberna mercium tamquam famulos & operarios; Et secundo an d. summa in conventionem deducta, posita dicta communione, & coæquali dominio, proveniret ex pretio tabernæ, seu mercimonii considerati tamquam universitas, vel potius ex mercibus aliisque bonis mobilibus singulariter & de per se consideratis; Totum autem hoc consistebat in nudo facto, de quo partes Advocatorum Romanæ Curiæ sunt non agere, ab hac vero secunda circumstantia, an scil. merces aliaque bona ultra stabilia constituerent tabernam, seu mercimonium tamquam universitatem, vel potius essent bona singularia, pendebat determinatio, an pro isto quoque pretio intraret ratio, vel dispositio præfati text. *in l. curabit*, *C. de act. empti*.

Ubi enim agitur de mercibus aliisque bonis mobilibus singulariter, & de per se consideratis, absolutum est pro eorum pretio dictæ legis dispositionem, vel rationem non intrare 3 cum sint bona de sui natura infructifera, & æquipollentia pecuniæ; Si vero ageretur de eisdem constituentibus tabernam, seu mercimonium, quod constitueret universitatem, & tunc secus, quoniam ratione aviamenti, hujusmodi tabernæ reputantur fructiferæ, itaut etiam in contractum locationis & conductionis pro annua pensione salva substantia ad instar prædii fructiferi deduci possint. Et ob quam circumstantiam cessat mutuum verum, vel interpretativum, sine quo non datur usura; Ut in specie fructuum recompensativorum cadentium super pretio hujusmodi tabernarum, vel ex conventione, vel ex dispositione juris, ne emptor retineat rem & pretium juxta terminos *d. text. in leg. curabat*, habetur apud Riminald. Jun. *cons.* 117. *n.* 16. *cum seq.* Borgnin. *dec.* 13. *n.* 61. & 66. *p.* 2. Rot. *dec.* 189. *nu.* 3. *post* 2. *vol. cons.* Farin. *dec.* 490. *n.* 4. & 540. *n.* 11. *p.* 2. *rec.* & concurrunt deducta per Leotard. *de usuris*, *q.* 41. *n.* 32. cum aliis in hujus causæ decisionibus *coram Verospio*, & *Albergato*, atque est principium hodie receptum, adeo *in Fulginaten.* de qua *disc. seq.* Egomet scribens pro emptoribus, ac respective debitoribus pretii cujusdam fundachi aliarumque mercium volentibus accessionum debitum evitare, id admitterem pro rata cadente in pretio fundachi, negarem tamen pro illa rata pecuniarum & mercium, juxta dictam distinctionem, quæ est hodie vera & recepta; Et consequenter in ista causa, quæstio remanebat potius facti & applicationis, quam juris. An scil. versaremur in una, vel altera distinctionis parte, seu bonorum specie, dum circa ratam respondentem pretio mercium singularium aliorumque mobilium infructiferorum, Ego & cæteri pro hac parte Scribentes non impugnabamus conclusiones deductas in præfatis decisionibus coram Celso, utpote in Curia receptas ex deductis supra *in Savonen. disc.* 12. & *in aliis hoc eod. tit.*

Quo vero ad alterum punctum, in quo principaliter dictæ posteriores decisiones *cor. Albergato*, *Verospio*, & *Taja* fundamentum constituere videntur, quod scil. ista quantitas in conventionem deducta esset per viam donationis pariter difficultas consistebat, magis in facto, & applicatione, quam in jure; Siquidem ut in proposito frequenter actum habetur occasione legatorum, quæ donationem quoque continere videntur; in ea quæstione, an exigi possint usuræ pro legato quantitatis ex judicio testatoris gravantis hæredem, ut pendente legati solutione annuum fructum, seu interesse ad rationem tot pro centenario solvere deberet legatario; Communis, ac recepta distinctio est, quod aut in facultate 4 legatarii positum est sortem quandocumque petere & assequi, & tunc ob mutuum interpretativum cum dilatione, quod ita inesse dicitur, præfatæ accessiones illicitæ, & usurariæ reputantur, quia testator non potest reddere licitas usuras illicitas, & intrinsece malas; aut legatarius jus non habet ex judicio ejusdem testatoris petendi sortem, & tunc secus, quia legatum interim consistere videtur in ipsis annuis usuris, seu accessionibus principaliter & de per se consideratis, tamquam per speciem annui legati arbitrio hæredis extinguibilis, seu redimibilis, cum quantitate per ipsummet testatorem taxata, ut ita distinguendo habetur apud Caval. *decis.* 591. Adden. ad Buratt. *decis.* 114. Leotard. *de usuris* qu. 18. apud quos cæteri, & in hujus causæ decisionibus prædictis, atque est distinctio recepta per Scribentes hinc inde admissa *in Romana pecuniaria de Matthæis & Sancta Cruce*, in qua agebatur de hoc puncto, *ut in Romana pecuniaria* 15. *Junii* 1665. *cor. Albergato*.

Qua theorica sic stante ac in præfatis decisionibus bene firmata ad favorem hujus partis, mea difficultas erat circa applicationem ad factum, de cujus defectu bene opponebant Scribentes in contrarium, quoniam prohibitio, ne creditores sortem principalem petere possent, restricta erat ad certum tempus uni scilicet infra biennium, & alteri usquequo compleret ætatem 25. annorum, usque ad quæ tempora respective motivum recte procedebat, non autem postea quam in creditorum libero arbitrio repositum erat sortem petere, ideoque motivum remanebat periculosum ab hoc tempore citra.

Et bene verum quod isti rigores procedunt solum in Curia Romana, & successive in Curiis inferioribus ab ista normam recipientibus, ob opinionem quæ hic retinetur, ut interesse lucri cessantis, data etiam mora peti non valeat illo 5 non probato in specie cum requisitis, Castrens. *in l.* 3. *ff. de eo quod certo loco*, ita ut non faciant probationes generales super qualitate creditoris, quod esset solitus negotiari, & qualitate loci circa promptas occasiones, ut advertitur in hujus causæ decisionibus *cor. Celso*, cum aliis *in d. Savon.* & in specie legatorum infra *in Marsicana legati*, *disc.* 29. Inanes autem hujusmodi inspectiones remanerent in illis regionibus, in quibus ista requisita tamquam notoria habentur pro probatis, ut propterea data mora regulari, vel irregulari, illicito intrat cursus interesse, quia tunc istud indefinite currit, & decernitur, ut in locis proxime allegatis habetur, ac etiam *sub tit. de feud. disc.* 108.

6 Demum quoad tertium punctum, seu inspectionem, an scil. non subsistente uno, vel altero ex prædictis fundamentis, adesset alter titulus d. accessionum justificativus, *ultima decis.* 4. *Junii* 1663. *cor. Taja*, discurrit, ita sub hujusmodi conventione reperiri illum contractum trium, de quo habetur particulariter actum *in Firmana*, *disc.* 1. *hoc eod. tit.* societatis scilicet & duplicis assecurationis sortis, & lucrorum, Sed pariter istud motivum mihi videbatur periculosum; Tum quia non data explicita conventione sub hac specie contrahendi, satis difficile est in foro externo id subintelligere, cum alias numquam daretur casus usuræ, atque omnes contractus usurarii cum hoc subterfugio salvari possent. Tum etiam quia non videtur ad praxim deducibile, ut pecunia tantum lucrum verisimiliter dare possit, quod summa excedens 5. pro centenario creditoris favore conventa dici valeat congrua recompensa utriusque assecurationis, ac periculi, quod debitor in se suscepit, dum in foro utique non inveniretur tertius negotiator qui faceret hanc assecurationem ut advertitur *in dicta Firmana disc.* 1.

Tutius vero ac solidius motivum pro hujusmodi accessionibus sustinendis mihi videbatur illud resultans ab interesse 7 ad quod tutor, vel alter legalis administrator tenetur erga pupillum, seu cum cujus bona administrantur, ob non investitam pecuniam in tutas occasiones fructiferas, puta in bona stabilia, census, vel loca Montium ex late deductis per Sperell. *dec.* 90. Leotar. *de usur. q.* 18. *n.* 36. ubi cæteri; Rot. *in Rom. pecun.* 28. *Januar.* 1636. *cor. Panzir.* & *de patre legitimo administratore filiæ habentur in d. Rom. pecun.* 15. *Junii* 1665. *coram Alberg.* Cum enim isti essent patrui, ac successive legales tutores, & curatores istorum nepotum ex fratre prædefuncto, prudenter ac laudabiliter has partes impleverunt, retinendo istas penes se ob minorem ætatem, imprudentiis ac dispositionibus subjectam, male autem ac dolose gessissent illas retinere otiosas, atque sub promissione fru-

fructuum

ctum quos adolescentes a sponte dantibus receperunt in alimenta, & substentationem erogatos, ut ita paulatim ipsa sors principalis præter voluntatem Domini consumpta remaneret, dum easdem pecunias investiendo in bona stabilia, census, vel loca Montium, idem fructus obtineri potuisset; Potissime quia non erat quæstio de assequendo hoc interesse a dictis patruis invitis, sed de ab eisdem sponte solutis, & numquam contrarium animum declarantibus, unde propterea fuit potius recognitio veritatis, & bonæ fidei, quod ita scilicet dicti patrui se agnoverint de jure obligatos ad hoc interesse ratione illorum fructuum, qui alias percipi poterant a dictarum pecuniarum investimento, quod eis incumbere videbatur, atque ista videbatur via magis tuta, & plana absque necessitate assumendi tot subtiles, ac
8 dubias inspectiones. Et quidem, ut alias hoc eodem titulo advertitur, ista usurarum materia videtur potius facti, quam juris, non uniformem generalem determinationem recipiens, sed juxta singulorum casuum particulares circumstantias, Inspecta qualitate personarum, ac aliis circumstantiis, ex quibus desumatur, an concurrant præcipua usuræ requisita, consistentia in depravata intentione fœnerandi ex parte creditoris, & in suffocatione ex parte debitoris, non quod simplicitas, vel bona fides mutuantis salvet usuram, ubi illa revera adest, quoniam receptum est id non suffragari, sed ad regulandam naturam actus, sive interpretandum quid partes facere voluerint.

Non datur enim usura sine mutuo vero, vel interpretativo, ut plene habetur in Romana locationis coram Verospio *dec.* 63. *n.* 13. post colluctationes Bandeni, ac in aliis hoc eodem titulo frequenter, & est principium absolutum. Ac ulterius cum mutuo, vel expresse, vel implicite, ac præsuppositive concurrere debent dicta alia usuræ requisita consistentia, copulative, vel saltem alternative in depravata intentione mutuantia, & in suffocatione mutuatarii, quæ omnia in præsenti deficere videbantur, cum in origine nullum adesset mutuum, nullaque suffocatio ea parte debitorum, qui sponte creditoribus adhuc pupillis, vel minoribus non requirentibus istum contractum fecerant, absque eo, quod in ipsis creditoribus escogitabilis esset aliqua depravata intentio fœnerandi. Unde propterea omnibus facti circumstantiis insimul ponderatis, præsens casus habere videbatur de indubitabili, potissime quia ipsi principales debitores conscii veritatis numquam in vita conquesti fuerunt, neque declararunt animum in materia usuraria præsumptum, quod potius coacti, quam volentes usuras solverint, suffocationem timentes juxta firmata *dec.* 69. *num.* 14. *& seq. part.* 9. *rec.* cum aliis in d. Savonen. *disc.* 12.

Illa etiam considerabili circumstantia accedente, quod ut in facto justificabatur, ipsi patrui, & debitores, hoc medio tempore quo hujusmodi pecunias in manibus habuerunt, ex illorum traficis, & negotiationibus notabile lucrum fecerant, eorumque patrimonium magnum incrementum receperant; Licet enim in materia usuraria non spectetur utilitas debitoris, sed attendatur interesse creditoris, ut supr. *disc.* 12. Attamen id satis conferre videtur ad effectum probandi, quod gesta per debitores solvendo dictas accessiones fuerint citra suffocationem pro recognitione veritatis, & bonæ fidei, ut supra, atque hæc mihi videbatur veritas.

ANNOT. AD DISC. XV. & XVI.

AD materiam contentorum in hoc *disc.* super fructibus recompensativis ex negotiis, & mercibus, quæ contineant corpus, vel universitatem, videantur deducta *sub tit. de empt. & vendit.*

FULGINATEN. PECUNIARIA

PRO CAROLO CAMILLO, ET SOCIIS

CUM DECIO RONCALLO, EJUSQUE FILIIS.

Casus decisus per Rotam pro Roncallo, & pendet.

De eadem materia discursus præcedentis, An scilicet, & quando debeantur, seu in conventionem deduci possint fructus, vel accessiones pro pretio mercium, vel tabernæ ad terminos text. *in l. curabit, C. de action. empti.*

SUMMARIUM.

1 *FActi series.*
2 *Ex pretio tabernæ, seu fundachi debentur fructus recompensativi ex leg.* curabit, *tamquam de prædio fructifero, remissive.*
3 *Secus dilatione conventionali pendente non data eorum conventione.*
4 *Si non adest conventio expressa, sufficit quod aliunde constet de voluntate, quod isti fructus debeantur.*
5 *Pretium rei fructiferæ si convertatur in aliam speciem debiti, vel contractus, non est amplius fructiferum ex l.* curabit, *sed ex alio contractu, cujus requisita concurrere debent.*
6 *Declaratur conclusio, de qua n. 2. quando procedat.*
7 *Quid ubi mutuum pecuniarum, seu venditio mercium haberet correspectivitatem cum venditione rei fructiferæ.*
8 *De contractu trino remissive.*
9 *Mutuator citra usuram convenire potest de accessionibus ratione interesse lucri amissi ex investimento pecuniæ aliter faciendo.*
10 *De circumstantiis salvantibus accessiones ab usura.*
11 *An & quando emptor teneatur ad fructus recompensativos pretii non soluti, si res vendita non produxit fructus.*

DISC. XVI.

DEcius Roncallus possidens in Civitate Fulginatensi tabernam, seu fundachum mercium, quem Carolus Camillus, & socii exercebant tamquam ejus ministri, prævia 1
narrativa donationis per ipsum factæ Petro ejus filio infanti, aliisque masculis nascituris scut. 30. mill. ad effectum investiendi in tot mercibus, vendidit per publicum instrumentum præfatis sociis dictum fundachum, seu tabernam pro pretio scutor. 18000. circiter, solvendum sub expressa dilatione biennii absque aliqua fructuum, vel accessionum solutione; Eademque die, coram eisdem notariis, & testibus, per apocham privatam, promisit eisdem emptoribus dare ad cambia in termino 18. mensium scuta 12. mille ad effectum ut constitueretur negotium scutorum 30. mill. Cumque infra annum præfatam summam dedisset, partim in pecunia, & partim in mercibus, ad aliam diversam conventionem deventum est, per quam dicti socii se constituentes debitores dictæ summæ scut. 30. mill. promiserunt illam solvere infra annos 29. ac interim fructus ad rationem scut. quinque pro centenario, cum distinctione eorum cursus, ex tunc scilicet pro rata 12. mill. pro reliquis autem 18. mill. in fine biennii, justa formam primi instrumenti; Prætendente autem præfato Decio ad breve tempus præfatorum debitorum deterioratione, eisque juratis suspectis, illatisque molestiis in persona, & fundaco concorditer recessum est a contractu, omnesque merces, aliique fundaci effectus restituti fuerunt, remanente solum inter partes discordia super quibusdam summis residualibus, pro quibus introducta causa coram A. C. atque ab isto relasato mandato pro quibusdam partitis, commissa per Signaturam justitiæ causa appellationis in Rota cor. Cerro, cum clausula translativa, *si quid exequendum*, assumptaque disputatione super consueto dubio ab ipso rescripto resultante, *An mandatum A. C. esset exequendum*, sub die 28. Novembris 1667. relictis in suspenso tribus partitis, responsum fuit pro nunc exequendum esse pro scut. 667. Adversus quam decisionem, reassumpta per utramque partem respective disputatione, in bina propositione dilata fuit resolutio, quæ pendet.

In hujusmodi autem disputationibus super partitis hinc inde controversis, cum plures ex istis consisterent in nudo facto, in quo justa Romanæ Curiæ stylum, nullæ sunt Advocatorum partes, sed totum incumbit causæ Patronis, idcirco de illis ego non egi; Quatenus vero pertinet ad ea, quæ sunt juris, tres erant inspectiones; Primo super usuris, seu accessionibus partitæ scut. 18. mille pro pretio fundachi justa primam venditionem, an scilicet deberentur durante biennali conventa dilatione? Secundo super fructibus alterius partitæ scut. 12. mill. quæ juxta dictam conventionem tradita fuerunt in pecunia, & mercibus usquequo contractus duravit; Et tertio super usuris, seu accessionibus pro utraque partita, seu earum residuo in sorte post dictum contractum dissolutum, ac negotium restitutum, unde fundacum stetit clausum.

Quoad primum scribens pro debitoribus dicebam, clare

fundatam esse eorum intentionem super hujusmodi fructuum indebito, stante expressa dilatione per biennium, cujus casu, ubi etiam aliud dictum non esset, nulli fructus debentur, quamvis ageretur de pretio rei fructiferæ, pro quo sine dubio debiti essent fructus recompensativi ex æquitate,
2 text. in l. curabit, C. de action. empti, de quorum bonorum jure egomet scribens pro debitoribus admittebam, hujusmodi tabernam regulandam esse juxta deducta in Viterbien. disc. preced., quoniam dilatio dicitur pars pretii, & consequenter, ubi est concessa, non est expresse conventum de fructibus interim decurrendis, receptum est eos non deberi, quoniam censetur ab initio istud emptoris commodum, & respective incommodum venditoris cum ipso majori pretio compensatum esse, ut per Gabr. consil. 57. num. 5. lib. 1. Adden. ad Gregor. decis. 204. numer. 38. Leotar. de usur.
3 quæ. 27. numer. 31. & seq. apud quos Concordantes; Multo magis, ac extra omnem ambiguitatem, dum in ipso venditionis instrumento id specificatum fuit, quod scilicet interim nulli deberentur fructus.

His tamen non obstantibus Rota fuit in contraria sententia, ex eo quod ex partitis librorum ipsorummet emptorum,
4 aliisque probationibus, vel adminiculis, sufficienter constare videretur, quod ad quamdam exuberantem cautelam ita in instrumento specificatum esset, revera tamen de iisdem fructibus interim solvendis ad dictam rationem quinque pro centenario conventum esset, unde cum rejectis aliquorum præsertim Moralium dubitationibus, in foro omnino receptum, ac absolutum sit, etiam in casu expressæ dilationis conventionalis de hujusmodi fructibus posse conveniri ex iis, quæ in tot aliis causis hoc eodem titulo habentur, idcirco dictum fuit non curandum esse de cortice, & figura verborum, dum constat de substantia veritatis, ut in decisione desuper edita.

In repropositione autem causæ adversus decisionem, non impugnabam veritatem hujus assumpti in abstracto, dicebam tamen in concreto resolutionem non subsistere ex duplici motivo, uno ordinis, & altero justitiæ; Ordinis etenim, quoniam in Rota stricte disputabatur de exequutione mandati, quod in processu executivo in vim obligationis Cantalis creditor obtinuerat ad normam instrumenti dictam obligationem continentis, unde cum in dicto instrumento dicti fructus essent expresse remissi, idcirco, insubsistentia mandati erat omnino plana, quamvis attenta justitia idem fructus in vim præfatarum aliarum probationum deberentur, cum istarum vigore in judicio ordinario peti debuerint, atque inspecta etiam sola veritate, motivum erat solidum, sed quia concernebat solum ordinem, seu exceptionem dilatoriam, hinc propterea pro meo stylo, & genio, parum, seu lente in eo insistebam.

Et quoad justitiam cum in eisdem libris, ex quibus actor, asserens amisisse apocam, dictam probationem deducebat, insinuaretur dictos fructus solvendos esse pro cambiis, ita insinuatis; Dicebam quod, nisi creditor doceret de spaciis, seu justificatione cambiorum realium ad formam constitu-
5 tionis 118. S. Pii V. nihil prætendi poterat, quamvis ageretur de pretio rei fructiferæ, pro quo alias debiti essent fructus recompensativi ad normam d. text. in l. curabit, quia si pretium transfunditur in diversum contractum, puta cambii, vel census, ratione implicitæ solutionis sub tali novatione subintellectæ, extincta dicitur prima causa debendi, solumque attenditur altera, qua non justificata cum suis requisitis, nullæ accessiones debentur, ut per Surd. consil. 269. num. 18. Soccin. consil. 139. circa fin. libr. 2. Cyriac. controv. 252. numer. 52. Toltaii alleg. 16. num. 36. Leotar. de usur. d. qu. 27. num. fin.

Verum quamvis dicta conclusio pariter abstracte esset vera, adhuc difficultas erat in applicatione, ob defectum verificationis dictæ formalis novationis, seu transfusionis in diversam causam contractus, cum id solum deduceretur ex illo verbo pro cambiis, quod est æquivocum, quoniam inter negotiantes hujusmodi fructus, seu accessiones sub hoc vocabulo quandoque explicari solent, etiam extra verum contractum cambii, unde propterea nisi per debitores bene doceretur de d. novatione, seu formali transfusione, inspecta veritate, credebam istam partitam deberi, quodque solum gravamen consisteret in ordine judicii, & incompetentia processus executivi.

Quo vero ad alteram partitam fructuum pro reliquis scut. 12. mill. datis in pecunia, & mercibus ad complementum capitalis scutor. 30. mill. Dicebam hujusmodi conventionem nullo pacto sustineri posse, cum istud creditum importet clarum, ac expressum mutuum pecuniarium, pro quo absolutum est, non dato titulo justificativo interesse lucri cessantis, vel damni emergentis, nullas accessiones citra usuram posse in conventionem deduci, cum in hac partita non caderet ratio, quæ ob aviamentum, sive quod in contractum locationis, & conditionis deduci possit militat in taberna, seu mercimonio quod consideretur tamquam univer- 6
sitas juxta distinctionem, de qua in Viterbien. decis preced, ac in decisionibus in ea causa editis coram Celso, inter suas decis. 277. & 291. non impugnatis in aliis subsequentibus coram Albergato & Verospio.

Et quamvis in hujus causa decis. §. fin. pro fundamento dictorum fructuum ponderetur motivum correspectivitatis, quod scilicet conventio mutui d. scut. 12. mil. licet per scripturam separatam, nihilominus sequuta sit contextualiter eadem die, coram eisdem notario & testibus, & cum intentione constituendi unum capitale, seu negotium scutor. 30. 7
mill. cujus pars integralis esset etiam ista summa; Atque quoad correspectivitatem ego crederem quod decisio bene diceret; Attamen fallacia consistere videbatur in applicatione, seu in consequentia exinde deducta; Stant enim bene simul partes habuisse hoc in animo agendi utrumque contractum, emptionis scilicet & venditionis fundacii pro pretio scut. 18. mill. & mutui scut. 12. mill. pro constituendo negotio scut. 30. mill. ita ut unus sine altero gestus non esset; Non inde tamen resultare videtur, ut pecunia data sub nomine & contractu mutui, transmutari possit in pretium rei fructiferæ venditæ; dum ille contractus ex defectu subjecti, seu requisitorum substantialium non est verificabilis; Dando in hoc practicum exemplum,

Si enim quis emere velit fundum, seu prædium intentione tamen illud meliorandi, seu animalibus aliisque industriis instruendi, unde propterea copit obtinere a venditore aliquam summam pecuniariam ad effectum id adimplendi, atque ita constituendi dictum prædium majoris valoris, majorisque fructus, utique istud mutuum erit correspectivum ad emptionem & venditionem, non inde tamen resultabit, quod dicatur pretium fundi fructiferi, neque circa hoc in decisione, vel per Scribentes in contrarium adducebatur authoritas, vel ratio quæ captivaret intellectum; nam etiam in casu d. Viterbien. disc. prec. ac decisionibus in ea editis, præsertim cor. Celso agebatur de majori correspectivitate, quinimo de unicitate contractus continentis bona fructifera & infructifera, & tamen dicitur fructus, seu accessiones percipi solum posse pro rata fructiferorum, non autem aliorum sterilium, quamvis esset unicus actus, multo magis in præsenti; Credebant aliqui ex DD. idem quod motivatum fuit in Viterbien. transactionis 4. Julii 1663. coram Taja, de qua d. disc. prec. quod scilicet respectu istius ratæ non intrarent termini text. in l. curabit, sed illi contractus erint, seu termini textuum in cap. per vestras de donat. inter vir. & uxor. sed in contrarium ego ponderabam eadem, quæ habentur, dict. disc. preced. & in Firmana, disc. 1. Non 8
obstante quod ex hujusmodi pecuniis & mercibus negotium impinguantibus ipsi mutuatarii lucrum, ac utilitatem reportarent, ex recepto principio, de quo locis citatis, quod scilicet in materia usuraria non spectatur quid intersit mutuatarii, sed solum interesse mutuantis, vel contra, & sic non videbatur adesse probabile motivum, cui d. resolutio quoad istas accessiones innitereiur.

Adhuc tamen reflectendo ad veritatem, difficultatem mihi inserebat illa circumstantia in decisione, ac per Scribentes in contrarium non ponderata, quod hæc summa ex 9
donatione facta per patrem filiis infantibus destinata esset ad perficiendum, seu constituendum dictum capitale scut. 30. mill. fructiferum, unde dici posset pecunia destinata in emptionem, seu investimentum, verisimiliter producturum hunc fructum, utpote moderatum, & respondentem fructibus, qui ex stabilibus, vel censibus, aut locis Montium verisimiliter obtineri potuissent; Et consequenter quod licite inter mutuantem & mutuatarium conveniri potuerit de illo interesse, quod mutuator ita patitur in amissione illius utilitatis, quam alias ex investimento pecuniæ reportaturus fuisset, negligendo aliud investimentum in gratiam mutuatarii, quia debet quidem mutuum esse gratuitum, atque officii causa præstari, sed convenit esse damnosum, ut aliis relatis habetur apud Leotar. de usur. quæst. 72. num. 4. & 8. cum seqq. & sæpe alibi hoc tit.

Potissime quia contractus gerebatur ex parte creditoris, non per ipsum, sed per ipsius infantis legitimum administra- 10
torem, atque in debitoribus sui mutuatarii non cadebat ratio indigentiæ, & suffocationis, dum id voluntarie fiebat ad industriam, ac longe majorem utilitatem ab eis verisimiliter

spera-

speratam; unde propterea, licet singulæ juris conclusiones singulariter consideratæ, juxta opiniones, quas tenet Curia, rigorose assisterent debitoribus. Attamen inspecta tota facti serie, ac massa, omnibusque insimul consideratis stante præsertim moderatione dd. accessionum, ut supra, quædam non scripta æquitas ad favorem creditoris contrarium suadere videbatur, quæ tamen de stricto jure non procedit, dum pupilli & minores in hoc non sunt privilegiati, & aliud est agere in damnum ipsius administratoris, de quo in d. Viterbien. aliud vero cum tertio.

De tertio puncto cursus scilicet dd. fructuum, seu accessionum pro dictis partibus, vel earum altera, post sequutam restitutionem fundachi, & mercium, istaque lite pendente, non agitur in decisione, sed deductum fuit in posterioribus disputationibus occasione illius revisionis, seu reservatorum;

11 In hoc autem Scribentes pro creditore dicebant, quod licet fundachus fuerit clausus & dissolutus, unde propterea nullos fructus produxerit, nihilominus cum id provenerit facto, & culpa ipsius debitoris, ob cujus defectum non percipiuntur illi fructus, quos alias res vendita de sui natura produxisset, tunc haberi debeant pro perceptis in odium non percipientis. Cagnol. *in eod. l. curabit num.* 35. Socc. Natta, Lupus, Surd. & cæteri apud Leotard. *qu.* 27. *n.* 44. & supponitur *decis.* 364. *n.* 1. *part.* 1. *rec.* ubi de cessatione, vel diminutione fructuum alias, quam ex facto & culpa emptoris, & cum eodem sensu processum fuit in Baren. Census cor. Verospio, & Bourlemont, ut infra *disc. seq.* cum aliis plene collectis in hac materia per Sperell. *dec.* 118. super denegando, vel diminuendo cursu hujusmodi fructuum recompensativorum ob rei sterilitatem. Omnes enim procedunt cum præsupposito, quod res vendita ex aliquo accidenti, & casu, sterilis, vel minus fructifera facta sit. Et cum eodem sensu procedunt omnes in proposito contractus census, quoties fundus censitus reddatur sterilis, vel minus fructifer, & capax; atque revera est principium certum, scripto ac naturali juri innixum; Si enim fundus ex sui natura sit aptus fructus producere, possessor autem negligit illum colere, aliaque necessaria gerere pro eorumdem fructuum productione, & perceptione, sive domum locari solitam negligat locare, seu reficere, ac habitabilem reddere, tunc absque dubio id cedere non debebit in damnum venditoris, & creditoris pretii respective. Ideoque non negabam conclusionem, sed bene impugnabam applicationem ad factum, dum fundachi clausura non pervenerat ex electione, ac facto mere voluntario, & de directo culposo debitorum, itaut dici posset, quod esset culpa ordinata ad casum, de quo etiam culposus de jure tenetur, sed potius id provenerat ex facto ipsius creditoris, qui concepta suspicione de debitoribus, eorumque deterioratione, eos jurando suspectos, posuit in fuga, & causavit fundachi clausuram; Unde quando etiam suspicio habuisset probabile fundamentum, ponderabam id suffragari posse ad effectum excludendi ipsius creditoris dolum, seu culpam, itaut dici non posset culposus, & consequenter alias erga debitores obligatus ad damna, & interesse, sed non per hoc e converso sequitur, quod ipsi debitores dici possent positive culposi, itaut intraret dicta conclusio, quam reflectendo ad solam veritatem, credebam ex facti circumstantiis incongrue applicari ad casum. Ideoque pro hoc tempore, videbatur improbabilem esse hujusmodi fructuum, seu accessionum prætensionem.

BAREN. CENSUS PRO MARINO DE CORDE CUM JACOBO SALUTIO.

Casus varie decisus per Rotam, ut infra.

De eadem materia fructuum recompensativorum pro pretio rei venditæ ad terminos text. *in l. curabit, C. de action. empti*. Et quatenus illi sint regulariter debiti, quia de pretio rei fructiferæ exigantur, attamen ad majorem taxam, seu rationem, quam ipsius fructus important. An & quando intret imputatio in sortem, & eaque extincta etiam repetitio indebite soluti. Et de differentia imputationis, & repetitionis indebiti, & an in hoc bona fides creditoris, seu justa credulitas excuset, & quid si pro pretio constituatur census, sed nulliter, an debeantur fructus tamquam damna, & interesse, & ad quam rationem?

Card. de Luca, Lib. V.

S U M M A R I U M.

1 *Facti series.*
2 *Ubi creatur census ex pretio rei fructifera non servata forma Bulla Pii, debentur tamen fructus ad ratam fructuum ipsius rei vendita.*
3 *Quando denegatur sanatio census, etiamsi constet de vero credito.*
4 *Quod in Regno Neapolitano servari debeat forma Bulla S. Pii V.*
5 *Distinguuntur puncti, seu capita quæstionis.*
6 *Damna & interesse in censu nulliter creato sunt ad eamdem rationem fructuum, qui conventi erant.*
7 *De differentia inter fructus census, & damna & interesse, quamvis ad eamdem rationem, & de effectibus exinde resultantibus.*
8 *Quando imponitur census super re aliena, vel incapaci debentur fructus ad eamdem rationem tamquam damna & interesse.*
9 *Idem ubi census est invalidus ob inhabilitatem persona impositoris.*
10 *Quid ubi nullitas provenit ex defectu forma.*
11 *Declarantur conclusiones, de quibus n. 8. & 9.*
12 *Licitum est ab initio pro quocumque credito pecuniario pacisci de interesse, etiam illud taxando ad certam summam.*
13 *Pro pretio rei vendita possunt conveniri fructus, vel redditus etiam ad majorem rationem, quam ipsa res fructet.*
14 *Declaratur conclusio, de qua n. 12.*
15 *Declaratur conclusio, de qua n. 13.*
16 *Ubi pretium rei fructifera convertitur in alium contractum, si istius requisita non concurrunt pro cursu fructuum nulli debentur.*
17 *Declaratur quando id procedat.*
18 *De differentia inter censum, & cambium, vel conventionem de interesse.*
19 *De probatione exactionis usurarum ad effectum repetitionis, vel imputationis respective.*
20 *Rusticitas, vel sexus, aut minor ætas, an excusent in materia usuraria, distinguitur?*
21 *Ignorantia juris dubii assimilatur ignorantia facti & excusat.*
22 *Quando creditor excusetur exigendo fructus recompensativos in excessu.*

D I S C. XVII.

Cum Joseph Salutius Bituntinus in pupillari ætate constitutus possideret in Civitate Barii quamdam domum ex 1 successione forsan patrui, qui prius Episcopus Motulensis fuit, deinde Prior illius satis insignis Collegiatæ, ac Regalis Ecclesiæ S. Nicolai, ejus tutor de ann. 1649. illam vendidit Cæsari de Corde pro scut. 3000, ex quibus prompte solutis mille, & pro reliquis bis mille imposuit censum super eadem domo ad rationem sex pro centenario, atque solutis, tam a primo emptore, quam a Martino ejus hærede fructibus usque ad annum circiter 1654. ex tunc denegata solutione judicium institit cor. Ordinario super nullitate dicti census, super qua sententiam reportavit, declarantem fructus solutos exenuasse sortem principalem, quæ sententia in gradu appellationis 2 confirmata fuit per A. C. Unde introducta causa in Rot. cor. Verospio, sub die 15. Junii 1661. pro eodem Martino responsum fuit, super dicti census nullitate, ob non servatam formam pecuniæ numeratæ a Bulla S. Pii V. in censibus præscriptam; Verum dictum fuit deferri fructus recompensativos ad terminos text. *in l. curabis, C. de action. empti*, juxta taxam legalem desumptam ex vulgari Gloss. *in Auth. perpetua, C. de Sacros. Eccles.* ad rationem quinque pro centenario. Sed obtenta per Martinum remissoria, factisque probationibus, quod dicta domus locari solita esset pro pensione, quæ habita proportione ad dictum pretium constitueret fructum ad rationem trium pro centenario, idcirco reproposita causa sub 3 die 4. Junii 1663. responsum fuit ad istam solam rationem dictos fructus calculandos esse, juxta quem calculum, sub die 23. Junii 1664. coram eod. Verospio dictum fuit ex fructibus excessive solutis, sortem extinctam remanere, atque debitori jus competere repetendi scutos 530. excessive solutos, denegata etiam per alteram decisionem eadem die 23. Junii 1664. coram eodem Verospio præfati census sanatione concessa per Signaturam Gratiæ cum clausula, *arbitrio*, quod dictum fuit non intrare stantibus dictis sententiis ab-

solutoriis, ob quas res non erat amplius integra; Ad quarum decisionum normam expedita sententia, & commissa causa appellationis in eadem Rota coram Ninot, atque in illius interim ad Episcopatum assumpti locum subrogato Bourlemont, datoque dubio, *An dicta sententia Rotalis esset confirmanda, vel infirmanda, sub die 2. Aprilis 1666.* responsum fuit pro infirmatione circa ducat. 513. qui prætendebantur excessive soluti & repetibiles, non tangendo aliam partem sententiæ circa extinctionem debiti & imputationem fructuum in sortem, cum desuper adessent tres conformes; Qua decisione edita creditor curavit assumere disputationem super altero dubio, *an constaret de re judicata, vel potius de causis restitutionis in integrum* circa dictum alium punctum, eoque proposito, *sub die 5. Decemb. 1668.* prodiit resolutio huic parti favorabilis super re judicata, & denegatione restitutionis in integrum, atque in hoc statu causa reperitur.

In hujusmodi igitur disputationibus, cum neque Scribentes pro ipso venditore controverterent nullitatem census ex
4 defectu dictæ formæ præscriptæ per Bullam S. Pii V. quam in Roma & Curia receptum est servandam quoque esse in Regno Neapolitano; quidquid super istius non usu dicant Regnicolæ, ac practicent ea Tribunalia sæcularia, ut pluries in sua materia, *sub tit. de Censibus*. Idcirco principalis, ac pro Rota quæstio fuit; Primo, an stante expressa stipulatione damnorum, & interesse in casu nullitatis census, deberentur dicti fructus tamquam damna & interesse ad eandem rationem, non obstante, quod probatum esset fructus ipsius rei venditæ tanti non importare; Secundo, an posito, quod non deberentur nisi ad ratam fructuum ipsius rei juxta
5 dictos terminos textus *in leg. curabit*, suffragaretur tamen justa credulitas & bona fides, ob quam creditor fructus excessivos & consumptos facere potuerit suos, itaut non teneretur eos imputare, vel restituere; Et tertio demum circa probationem exactionis, ad utrumque imputationis, ac respective repetitionis effectum.

Quatenus pertinet ad primum, Scribentes pro creditore vim principaliter constituebant in conclusione, de qua apud Seraph. *dec. 787.* Gregor. *dec. 56. dec. 271. & 273. p. 7. & plenius dec. 48. p. 8. rec.* quod scilicet ubi contractus censualis de stricto jure tamquam talis sustineri non potest, adest tamen
6 vel explicita, & virtualis stipulatio ad damna & interesse, Tunc ista taxanda veniunt ad eandem rationem, ad quam ipsius census fructus taxati, & conventi erant. Quod in Curia Romana in effectu idem importat, quoniam hæc differentia, an isti fructus debeantur tamquam census validi, &
7 vivi, vel tamquam damna & interesse census invalidi, vel rescissi, est considerabilis in illis regionibus, in quibus pro fructibus census currit interesse, quod non currit pro altero interesse, ut est in Regno Neapolitano, ut in specie advertitur per Rovit. *in pragm. 3. de cessione bonorum*, quæ distinctio nullius operationis est in Curia, ubi receptissimum ac absolutum est neque pro fructibus census aliquod interesse deberi, non concurrentibus bene justificatis requisitis lucri cessantis, vel damni emergentis, ut in dicta sua materia, *sub tit. de censibus*.

Verum, cum sensu etiam veritatis dicebam, hanc prætensionem omni fundamento destitutam esse, atque fallaciam consistere, non in dicta conclusione juxta præfatas decisiones in suis casibus vera, sed in ejus congrua applicatione ad casum, unde propterea procedebatur cum æquivoco clato; Ad quod convincendum advertebam ad plurium casuum distinctionem reflectendum esse, ut bene ponderatur
8 per doctissimum Leotar. *de usur. quæst. 80. ex num. 22.* Quorum primus est, ubi nullitas non provenit ex defectu formæ, sed ex defectu rei, super qua census impositus est, puta super re aliena, seu alienari prohibita, aut alias incapaci, seu infructifera in toto, vel in parte, & tunc ubi creditor est in bona fide, quia nempe sit dicti defectus ignarus, unde sequatur fidem impositoris, asserentis rem censitam esse propriam, liberam, & capacem, & tunc licet non sustineatur tamquam census ob defectum subjecti; Attamen in odium mendacis impositoris, & ne ex proprio mendacio & delicto commodum reportet in præjudicium creditoris innocentis, qui sibi credidit, ejusque fidem sequutus est, debentur iidem fructus ad eandem rationem, si non tamquam fructus census attamen tamquam & damna & interesse, remanente solum quæstione, ubi creditori ex intervallo supervenit dictæ incapacitatis scientia, an ex tunc ob apertam facultatem, seu actionem repetendi sortem cesset necne cursus etiam damnorum & interesse, super quo Rota, ut infra sequenti casu variavit, pro meo tamen judicio probabilior videtur opinio creditori favorabilis, ex iis, quæ habentur in sua materia *sub tit. de censibus*, atque isti sunt termini, in quibus loquitur *d. decis. 787. Seraphini*.

Alter casus est, ubi nullitas census non provenit ex defe- 9
ctu formæ, minusque ex defectu rei, sed solum ex defectu personæ inhabilitatæ ad contrahendum, an scilicet ad eamdem rationem deberentur damna, & interesse per fidejussores, vel recognoscentes bonam fidem contrahere non prohibitos, & hic est casus, de quo apud Greg. *d. decis. 564. & in allegatis decis. 271. & 273. part. 7. & 48. part. 8. rec.* in quo etiam proceditur cum dicta distinctione.

Tertius demum est casus noster, ubi scilicet nullitas pro-
venit ex defectu formæ a Constitutione Piana præscriptæ, & 10
tunc, aut nulla adest stipulatio ad damna, & interesse in casu nullitatis, & nihil debetur, nisi deinde, nullitate detecta, creditor per interpellationem constituat debitorem in mora ad restituendam sortem, aliaque justificet requisita lucri cessantis, vel damni emergentis; Ubi vero adest stipulatio, Tunc ista supplet requisitum moræ, ac declaratæ voluntatis creditoris assequendi dictum interesse, sed juxta opinionem, in qua residet Curia, de qua infra, & pluries in præcedentibus, & sequentibus, accedere quoque debet extrinseca, & specialis justificatio requisitorum, tam circa substantiam, quam circa quantitatem, quoniam data nullitate ab initio ex defectu formæ, & sic de jure, cujus ignorantia excusabilis non est, agi dicitur a principio de contractu mutui saltem impliciti, seu interpretativi, & consequenter istud interesse regulandum est, tamquam illud, quod ex mutuo debetur; Idemque in omnibus procedit, ubi nullitas proveniat juxta primum, vel secundum casum inhabilitatis rei, vel personæ, quæ ab initio ipsi creditori innotescat, cum tunc
ipse recte sciat non inire contractum censualem, sed alterum mutui, juxta distinctionem inter scientiam ab initio, 11
& aliam ex intervallo, de qua apud Royas *decis. 458. n. 5. decis. 29. n. 6. & 8. part. 9. rec. dec. 175. n. 5. part. 13.* in quibus Concordantes; Et quamvis etiam in casu quo scientia postmodum superveniat, recedendo a d. decisione coram Royas, quæ est in una Romana Vineæ, contrarium dictum fuerit sub die 2. Aprilis 1666. coram Carpineo, quasi quod etiam scientia ex intervallo superveniens constituat creditorem in terminis mutuatoris, unde propterea idem dicendum sit, ac in casu scientiæ ab initio, nihilominus ut supra insinuatum est, hæc secunda decisio videtur parum probabilis, ut advertitur in dicta sua materia *sub tit. de censib.* Sed ubi agitur de nullitate ex defectu formæ, tunc cessat omnis dubitatio.

Dicebant Scribentes in contrarium, de Jure prohibitum non esse in quocumque debito deducere in pactum ab initio interesse lucri cessantis, vel damni emergentis, etiam illud
taxando ad certam summam, juxta firmata per Apost. *de po- 12
test. Proreg.* Gaitum *de credito, & alios*, de quibus supra in Savonen. *disc. 12.* Multo magis isto casu, in quo agebatur de pretio rei fructiferæ, pro quo, præsertim apud Regnico-
las receptum est, conveniri posse fructus, vel interesse etiam 13
ad majorem rationem, quam importent ipsius rei fructus, juxta deducta per Merlin. *lib. 2. contr. 50. cum aliis*, de qui-
bus in Lucana *disc. seq.* & alibi pluries. Verum facilis erat 14
responsio, quoniam ut advertitur in mox allegatis Savonen. & Lucana, dicta conclusio de licita conventione, ac taxa interesse ab initio pro quocumque debito etiam mere pecuniario, & ex causa mutui, est vera quoad ipsam conventionem in genere, accedente tamen alia qualitate, quæ necessaria est ad executionem, ut scilicet non ex sola partium assertione, vel conventione, sed aliunde justificetur, quod tanti revera interest; Atque in hoc versatur æquivocum, capiendo etiam quoad executionem generaliter, & indeterminate illud principium, quod ita qualificate intelligendum est. Prout quoad illud assumptum paciscendi de annuo reddi-
tu excedente fructus rei venditæ, ex cujus pretio idem
redditus constituatur, adhuc adest æquivocum procedendi 15
cum doctrinis Decii, Covarruv. & aliorum antiquorum loquentium in puris terminis juris communis, seu antiquarum Constitutionum Apostolicarum in materia census, antequam emanaret Bulla S. Pii V. præscribens certam formam, sine qua census, aliique redditus pro sorte data in pecunia, seu mercibus aliisque pecuniæ æquipollentibus, in quibus cadere potest mutuum verum, vel interpretativum, constitui non possunt, quoniam d. forma non servata corruit illa conversio pretii debiti ex contractu emptionis, & venditionis in aliam diversam speciem contractus censualis, seu annuorum redditaum, & in qua conversione fundamentum constituunt dicti antiquiores, ac etiam moderniores, præser-

tim

tim Hispani, loquentes attento usu illatum regionum, seu Provinciatum, in quibus certo creditur d. Bullam S. Pii non esse receptam, cum ab ista circumstantia, seu principio totum in proposito pendeat.

16 Quinimo scribens tamquam Advocatus, atque acuendo ingenium ad causæ opportunitatem, dicebam, quod cum in hac facti specie, partium clara & expressa intentio fuerit non relinquendi istud pretium in terminis pretii debiti ex ipso contractu emptionis, & venditionis, sed illud transmutandi in diversum contractum censualem, si istius requisita necessaria non concurrunt pro cursu fructuum ex defectu formæ, vel defectu subjecti, nulli fructus debeantur, neque ad ratam fructuum ipsius rei, quoniam titulus pretii evanuit per hujusmodi novationem, per quam occultatur actus solutionis, ac extinctionis prioris causæ debendi, & efformationis novi contractus, tamquam ex pecunia numerata, & consequenter iste solus contractus spectari debet, ut in specie ex Soccino, & aliis antiquioribus, Surd. *cons. 269. n. 17.* Tesaur. *alleg. 16. num. 36.* Leotard. *de usur. qu. 27. num. finali*, & habetur in aliis ad hanc eamdem materiam pluries insinuatam, unde intrat regula, *quod potui nolui, &c.* Quod scilicet non debeantur fructus recompensativi ex contractu emptionis, & venditionis ex æquitate textus *in l. curabit*, utpote pro jam extincto, & adimpleto, mediante solutione pretii, ita occultati, & non debeantur ex novo contractu census, utpote non habente necessaria requisita fructuum, seu accessionum justificativa.

Verum reflectendo ad veritatem, motivum continebat fallaciam, parti tamen, seu ejus agentibus insinuatam, non circa veritatem conclusionis in suis casibus recte procedentis, sed circa applicationem ad casum; Illa enim recte procedit, ubi contractus, in quem pretium jure novationis convertitur, seu transfunditur, est ab initio validus, & perfectus, non exigens aliam formam, vel actum quoad ejus validitatem, & perfectionem, sed solum alter actus requiritur pro

17 executione, & ut producat effectum a partibus volitum, ut exemplificando in eo, quod frequentius practicari solet, si pretium convertatur in cambium, ut habetur in Fulginat. *hoc tit. disc. praced.* quoniam ipse contractus ex ipsa partium conventione est illico validus, & perfectus, solumque ad cursum, & realitatem cambiorum, requiruntur deinde literæ, seu spaccia, quæ continent quid extrinsecum, & accidentale, quod in uno eodemque contractu adesse, & abesse potest citra subjecti corruptionem, quia nempe spaccia transmitti possunt in unis nundinis, & non in aliis, atque in cambia pro unis nundinis deberi, & pro aliis non; Sive quod venditor habens in animo pecuniam ex venditione rei stabilis, modicum, vel nullum fructum reddentis, erogare pro majori ejus utilitate in mercaturam, & negotiationes, paciscatur cum emptore de interesse lucri cessantis pendente solutione, quoniam pactum est licitum, atque contractus ab initio est validus, & perfectus, sed pro illius executione, seu effectu in ordine ad exigendum interesse conventum, requiritur extrinseca illius justificatio, juxta opinionem, in qua residet Curia, sequendo firmata apud Ubald. *decis. 118.* ut frequenter *hoc tit.* præsertim in d. Lucana, & Savonen. Et sic ob perfectionem contractus, resultat dictus effectus extinctionis prioris causæ debendi.

Hoc autem dici non potest in casu de quo agitur, ubi scilicet talia conversio, seu transmutatio fit in contractum censualem, non servata dicta forma, quoniam adesse dicitur nullitas in radice, atque actus habetur pro omnino infecto, itaut si quid magis, quam reducere causam ad non causam ea subsequuto casu resoluto, nam ita numquam cessat prior causa ex defectu initii, & consequenter resultare non potest dictus effectus extinctionis prioris causæ debendi, qua firma

18 remanente, intrant de plano termini, seu æquitas d. text. *in l. curabit*; Ideoque magna differentia est inter unum casum & alterum, in præcedenti enim, nedum urget d. ratio extinctionis prioris causæ debendi per novum contractum in ipso sui limine in substantia validum, & perfectum, sed etiam intrat altera, quod uterque contrahens aliam æque utilem, ac respective damnosam tentare voluit, dum in contractu cambii dari potest etiam lucrum debitoria cum sortis diminutione, & e converso juxta contingentias dari potest magnum lucrum creditoris; Idemque pariter circa interesse, seu exitum illius negotiationis, in quam creditor alias pecuniam fuisset erogaturus, unde multoties creditoris interest, non transmittere spaccia, & non uti facultate cambiandi, sed habere creditum otiosum, & infructiferum ad evitandum periculum ex temporum contingentia verisimiliter timendum jacturæ, & diminutionis sortis, quæ rationes non intrant in

alteru casu contractus censualis, ideoque firmum remanebat non deberi majores fructus, quam ad ratam fructuum ipsius rei, sed isto absque dubio deberi.

Quo vero ad tertiam inspectionem probationis exactionis ad utrumque respective effectum imputationis, vel repetitionis in disputationibus processum fuit cum eisdem doctrinis, terminis, & distinctionibus, in quibus in *d. Savon. disc. 12.* ea circumstantia ad creditoris favorem isto casu accedente, pro tempore scilicet ejus, ac sui authoris minoris 19 ætatis, unde strictius circa probationem exactionis proceditur, præsertim quoad repetitionem non probata versione; Quinimo & mihi aliqua difficultas remanebat etiam circa imputationem in sorte, quoniam cum ageretur de pretio rei stabilis erogato in partium intentione in censum, qui loco rei stabilis habetur, exinde ita cum diminutis imputationibus fructuum, seu usurarum, quæ in quotidianos usus consumuntur, resultat quod alienetur res stabilis, & consumatur sors principalis, quod in minoribus, vel aliis alienare prohibitis non de facili admittitur; ut advertitur *in Neapolitana, hoc eodem tit. disc. 21. seu 30.*

Major igitur in meo sensu difficultas erat in secunda inspectione, An scilicet iste creditor excusandus esset ratione bonæ fidei, tam a restitutione, quam etiam ab ipsa imputatione in sorte dd. fructuum excessive exactorum, utpote consumptorum, itaut, nec in specie, nec in æquipollenti dici posset effectus ex eis locupletior.

Et in hoc scribendo tamquam Advocatus dicebam, quod posita exactione usurarum de facto, nulla dari poterat excusatio ratione minoris ætatis, sexus, vel rusticitatis, quoniam hæc est ignorantia juris, quæ in proposito non excusat 20 ad lucrum captandum, ac evitandum restitutionem, vel imputationem, cum ea quæ in jure habentur circa excusationem non sagacium, seu mulierum & rusticorum percutiant pœnas usurariis inflictas aliosque effectus pœnales, seu pœnæ speciem habentes, secus autem ad effectum retinendi usuras exactas, ac evitandi restitutionem, seu imputationem, ut in individuo bonæ fidei non excusantis mulieres, rusticos, vel minores a restitutione fructuum perceptorum ex censu nulliter creato non servata forma Bullæ Pii firmatur apud Seraph. *decis. 1006.* quæ reputatur in materia magistralis, relata per Cenc. *d. cons. quæst. 80. num. 15.* Et generaliter in omni materia usuraria, ita distinguendo ex Farinaccio, & aliis Leotar. *de usur. quæst. 100. num. 57. cum seqq. ad 62.* ubi de distinctione rustici, vel mulieris sagacis necne, ac etiam de d. altera distinctione ad effectum pœnarum retentionis exacti.

Verum reflectendo ad veritatem mihi supererat aliqua difficultas, Tum ob supra insinuatum motivum inducendi in minorem indirectam alienationem bonorum stabilium cum insensibili consumptione pretii in usus quotidianos; 21 Tum fortius quia justa ea quæ habentur *dec. 444. part. 4. rec. tom. 2.* in proposito evitandi restitutionem fructuum perceptorum bonorum Ecclesiæ male alienatorum, ignorantia juris dubii assimilatur ignorantiæ facti, & excusat. Et generaliter Mantic. *dec. 78.* Rot. *dec. 559. p. 5. recent.* Caval. *dec. 81. & 141. & frequenter.* Hujus autem ignorantia est absque difficultate probabilis tamquam juris nimium dubii, dum non solum apud rusticos, mulieres, minores, & illiteratos, sed etiam apud literatos & Jurisconsultos primarios ibi habetur hæc opinio, quod Bulla Pii ibi non sit in usu, atque in Tribunalibus laicalibus etiam majoribus & primariis isti census habentur tamquam validi, ideoque nimia asperitas videtur dictum rigorem attendere.

Fortius vero, quoniam fructus, seu usuræ in substantia sunt licitæ tamquam pro pretio rei fructiferæ juxta terminos *d. text. in l. Curabit, C. de action. empt.* unde data validitate 22 conventionis in substantia, contractus dici non potest infectus in radice, sed licitus, infectio autem est in excessu, qui consistit in facto, atque potest esse ignotus creditori qui credere potuit tam tanti fructare diminutum pretium in sorte juxta ponderationem, de qua *in Neapolitana, disc. 21. seu 30.* Potissime vero ex duplici circumstantia. Una pupillaris ætatis venditoris, unde non concurrit scientia fructuum quos res vendita produceret. Et altera quod diminutio fructuum non adesset de tempore contractus, sed potius fuit accidentalis ob diminutionem populi ex causa pestis, unde dubitari potest, an id cedat damno creditoris, juxta ea, quæ habentur *in Lucana, disc. seq.* ideoque recte objici posse videtur ipsi debitori cur conscius diminutionis fructuum sponte solverit fructus, seu usuras ad majorem rationem creditori, qui ita continuando in bona fide, credere potuit tanti fructus ipsius rei importare, juxta ea quæ a simili pon-

detantur *sub tit. de camb.* in Romana pecuniaria, seu cambiorum pro Benetris *disc. 7. ac etiam alibi hoc tit.*

Illa etiam consideratione accedente, quod ratio ob quam per Rotam, & Curiam magis recepta est opinio, ut usuræ indebitæ, quamvis voluntarie solutæ imputentur ipso jure, non autem reputantur per viam repetitionis indebiti, consistit in eo, quod censetur debitorem, ita magis coacte, quam voluntarie solvisse ob formidatam suffocationem ad restituendam sortem, Ac etiam quia ita censetur voluisse magis commode a debito sortis cum diminutis solutionibus se exonerare, ut plene *dec. 69. part. 9. rec.* quæ reputatur in Curia magistralis, cum aliis in dict. Savonen. *disc. 12. & aliis hoc tit.* Sed hæc non videbantur ad rem congrue applicabilia, quoniam stante communi opinione, ac usu saltem de facto, quod isti contractus in Regno substineantur, ita non videbatur dici posse debitorem habuisse hunc animum, dum contrariæ opinionis Curiæ ignarus erat, atque ob irrepetibilitatem sortis in censu habere non poterat dictum timorem suffocationis; Verum quamvis hæc aliquam probabilitatem habere viderentur, adhuc tamen probabilius videtur immorari in dicto rigore ad extirpandam radicem dicti abusus.

ADNOT. AD DISC. XVII.

POst scripta in hoc disc. prodiit in causa decisio moderativa rigoris a me quoque improbati super usuris soluris minori, quæ habentur impressa *decis. 528 p. 14. rec.* Et de usuris pupillaribus conventis per tutorem cum debitore pupilli infra *disc. 41.*

L U C A N A.

Responsum pro veritate suppressis nominibus.

An & quando fructus, vel usuræ conventæ pendente solutione pretii rei fructiferæ, possint excedere ipsius rei fructus? Et quid ubi de tempore conventionis adæquarent, sed postea accidentaliter ipsius rei fructus diminuti sunt?

S U M M A R I U M.

1 *FActi series.*
2 *Ex quibus pendeat resolutio controversiæ.*
3 *De conventione excedente rei fructus absque usura.*
4 *Reprobatur opinio Baldi, ut usura pretii excedere possint fructus ipsius rei venditæ.*
5 *De opinione, quod neque ad ratam fructuum rei venditæ in casu expressæ dilationis accessiones debeantur.*
6 *De substinenda taxa conventionali, & an illa possit excedere taxam legalem quinque pro centenario?*
7 *Quid ubi pretium convertitur in contractum census, seu annui redditus.*
8 *Potest pacisci de interesse lucri cessantis, vel damni emergentis etiam ultra metam fructuum ipsius rei.*
9 *Fructus dotis possunt esse maiores, vel minores taxa statutaria, si plus, vel minus interest remissive.*
10 *Quomodo intelligenda, & practicanda sit conclusio, de qua num. 8.*
11 *Industriæ, & negotiationes sunt periculosæ, & habent lucrum incertum.*
12 *Tutores, vel administratores non possunt pecunias pupillares negotiationibus exponere.*
13 *Si conventio fructuum pretii de tempore contractus sit justa, & proportionata fructibus rei, quid dicendum si fructus rei minuantur?*

D I S C. XVIII.

1 FActa venditione domus de anno 1641. pro scutis 2600. sub conventione solutionis annuæ præstationis ad rationem sex pro centenario pendente solutione pretii, cum de anno 1648. ob quamdam insolitam mortalitatem, quæ populi notabilem diminutionem causavit, pensiones domorum essent satis diminutæ, adhuc tamen emptor plurium annorum spatio continuasset in spontanea dictæ præstationis solutione; Hinc prætendere deinde cœpit, imputari debere in sortem id quod in excessu singulis annis solutum fuerat, atque desuper suppressis nominibus, & sic incertus, an ex parte creditoris, vel debitoris, pro veritate consultos.

2 Respondi quæstionis decisionem nimirum pendere ab eo, an Bulla S. Pii V. super forma creandi census, in loco usu recepta sit, necne circa formam pecuniæ numeratæ; Sive an circa interesse lucri cessantis, vel damni emergentis procederetur cum rigorosis Curiæ Romanæ opinionibus circa necessitatem probandi specialiter requisita lucri cessantis posita per Castrensem *in l. 3. ff. de eo quod certo loco*, vel potius illa tamquam notoria habeantur pro probatis, juxta Regnicolarum, ac aliquorum Hispanorum opinionem; Cumque de his essem incertus. Idcirco tradendam censui theoricam generalem inspecto tempore contractus, & subsequenti non accidentali, ad effectum ut juxta opiniones, cum quibus in loco viveretur, congrua applicatio fieri posset, agendo deinde de tempore accidentali, ut infra.

Dicebam igitur pro clara, & distincta hujus materiæ notitia, tollendisque illis æquivocis, cum quibus procedere solent aliqui insimul commiscentes doctrinas, quæ diversos casus percutiunt, ac propterea se involventes, ut præsertim facere videtur Carleval. infra allegandus; Observandum esse, quod hujusmodi conventiones super certa annua præstatione per emptorem venditori solvenda loco pretii, juxta quatuor species in conventionem deduci solent, vel possunt; Quarum prima est, a casu tamen quæstionis extranea, ubi nullo convento certo pretio, nullaque accedente conventione redemptionis ad certam rationem, unde pretii in sorte certitudo resultet, quis concedat alteri rem fructiferam sub annua præstatione excedere ipsius rei fructus; Et tunc non intrant termini emptionis, & venditionis, in qua unum ex tribus substantialibus requisitis est pretium certum; Sed potius dicitur contractus censualis in censu reservativo, sive livellarius, aut perpetuæ locationis, quo casu non intrat materia usuraria, dum nullum intercedit mutuum verum, vel interpretativum, sine quo usura non datur, sed solum intrant termini læsionis, seu injustitiæ reducendæ ad justitiam, juxta ea, quæ bene in hac materia discurrit doctus Leotar. *de usur. qu. 41.* quod ita obiter ad casus distinguendos insinuabam, non examinando veritatem, utpote extra casum quæstionis cadentis solum in contractu emptionis, & venditionis sub certo pretio, cujus solutionis dilatio data sit, cum ita inesse dicatur mutuum interpretativum, sine quo, ut supra, non datur.

Secunda contrahendi species est, ubi agitur de emptione, & venditione pro certo pretio, cujus solutione pendente, simpliciter conveniatur de usuris, vel accessionibus alio non expresso; Et tunc quamvis Bald. *in l. 1. num. 3. Cod. de usuris* credat, etiam pro re sterili, seu minorem fructum reddente majores accessiones pendente solutione pretii in stipulationem deduci posse, quia non dicuntur deberi propter fructus, sed propter emptoris perfidiam in non solvendo promissa, & sequuntur alii relati per Sperel. *decis. 118. n. 67.* Attamen hæc opinio in isto simplici casu, utpote omni fundamento destituta, videtur magis communiter rejecta etiam in sensu Decii, Ruini, Parisii, Covarr. & aliorum, de quibus infra in tertia, & quarta contrahendi specie, ut cæteris relatis Leotard. *de usur. qu. 27. num. 35. & seq.* Carleval. *de judic. tom. 2. disp. 8. sect. 5. fol. 199. & seq.* (ubi tamen non distinguendo species conventionum nimium se involvit) Sperell. *d. dec. 118. num. 68. cum seq.* atque hanc opinionem constanter, & perpetuo tenuit Rota, præsertim *decis. 453. part. 4. rec. tom. 2.* ubi in specie examinatur, & rejicitur dicta doctrina Baldi, & satis frequenter in aliis; præsertim in Baren. census 16. Junii 1661. coram Verospio, de qua *disc. proced.* ut scilicet ex pretio rei sterilis nullæ accessiones conveniri, vel exigi possint, pro illa vero rei fructiferæ nonnisi ad rationem fructuum, quos ipsa res producit, potius ex æquitate text. *in l. curabit, C. de action. empti*, quam ex partium conventione, quoniam alias esset percipere accessiones ex pecunia de sui natura sterili ratione dilationis, & temporis, tamquam ex mutuo interpretativo, & habetur in Romana, seu Massan. pretii minutorum *sub tit. de Regal. disc. 81.* 4

Adeoque stricte isto casu proceditur, quod aliqui Morales in hac materia nimium rigorosi censores, ex dicta ratione mutui interpretativi admixti cum dilatione conventionali, crediderunt, quod in casu expressæ dilationis, quoties rei dominium perfecte in emptorem translatum est, nihil debeatur, etiam ad mensuram fructuum, stante quod venditor, & respective creditor non subjacet ipsius rei periculo, quod est dominii sequela connexa cum altera sequela fructuum, unde propterea una sine altera danda non sit. Et consequenter, quod insit contractus mutui interpretativi producentis accessiones ratione dilationis, unde credunt procedendum esse per viam locationis, & conductionis durante solutione pretii, cum tunc rei periculum sit venditoris, seu creditoris; Sed quidquid sit de ista opinione in foro interno, de quo juxta sæpius protestata, forensium partes 5

hon

non sunt agendi: In foro tamen externo receptum, ac hodie omnino absolutum est, hujusmodi conventiones licitas & validas esse, quoniam tales accessiones non dicuntur lucrativæ tanquam fructus pecuniæ, sed potius recompensativæ illius damni, quod venditor patitur in amissione fructuum, quos alias ea re propria percepisset, ut bene discurrit Leotar. *dicta qu. 27.* Sperell. *dict. dec.* 118. *n. 2. cum seqq.* ut late se diffundit in hac materia *l. curabit*, & *decis.* 119. ubi disputat formiter, ac patet ex tot decisionibus & authoritatibus deductis in aliis discursibus hoc titulo ad istam materiam *l. curabit*.

Unde propterea quæstiones isto casu solent esse magis facti quam juris, super probatione scilicet quantitatis fructuum,
6 quos ipsa res producere potuisset, atque de sui natura esset apta & nata producere, ad effectum inspiciendi, an taxa conventionalis esset eis proportionata necne. Licet enim Rota & Curia passim sequantur in materia taxationis fructuum vulgarem *glos. in auth. perpetua, C. de sacr. Eccl.* super quantitate adæquante sortem spatio 20. annorum. Et sic ad rationem quinque pro centenario, ut in his specialibus terminis advertitur *in dicta Baren. census 16. Junii 1661. coram Verospio* cum aliis per Sperell. *dicta decis.* 118. *n. 59. & seqq.* Nihilominus omnino verius est, istam dici taxam legalem & præsumptivam, attendendam solum in dubio, & ubi nulla partium conventio accedit, contraria tamen probatione elidibilem. Secus tamen taxa conventionali accedente, quoniam licet ista quoque ea contraria probatione de injustitia, vel excessu convinci possit, nihilominus non probato contrario, præsumptio est pro justitia conventionis, ut de taxa conventionali pro pretio domus venditæ ad rationem 6. pro centenario etiam in Urbe habetur *in Romana multiplici 18. Martii 1654. coram Meltio.* Et de majori taxa ad rationem septem habetur in Baren. Salviani 10. *Jun.* 1652. & 24. *Martii* 1653. *cor. Bichio*, & advertitur infra *in Neapolitana disc.* 21. ex duplici ratione ibi ponderata; Una quod non implicat rem majorem fructum quam ad dictam taxam legalem producere posse, ideoque stante possibilitate, præsumptio assistit conventioni in exclusionem læsionis, & injustitiæ; Et altera, quia cum dari possit circumventio intra dimidium justi pretii, possunt stare simul, quod attento vero, & intrinseco valore, fructus non excedant dictam taxam, & tamen quod sint longe majores habita proportione ad diminutum pretium in contractum deductum, quoniam si res juxta proprium & intrinsecum valorem (exempli gratia) valet mille, & consequenter ejus fructus juxta dictam legalem præsumptionem importat 50. si venditur pro 600. vel 700. ita si dictus fructus importat 50. repartitus, super hoc pretio importabit 7. vel 8. pro centenario; Ac etiam, quia ipsa major, ac excessiva fructuum taxa fieri potuerit correspective ad diminutionem pretii in sorte, & tanquam illius pars, unde propterea sine extrinsecis probationibus hujusmodi conventiones non videntur de excessu redarguendæ, ut *d. disc.* 21.

Tertia contrahendi species est, ubi pretium non remanet in simplicibus terminis pretii, cujus solutione pendente ac-
7 cessiones debeantur ex eodem contractu emptionis, sed expresse convertitur in alium contractus census consignativi, quem Hispani appellant annuorum redditum, atque Hispanus (ut in omnibus) imitando, ita quoque nunc appellant Neapolitani, & hic est proprie casus, de quo agunt Covarr. *lib. 3. variar. c. 4. n. 6.* Mantic. *de tacit. lib. 4. tit. 24. n. 27.* & cæteri, cum quibus pertransit Galeot. *lib. 1. controv. 61. n. 48. cum seq.* & Merlin. *lib. 2. controv. 50. n. 23. & seqq. cum seqq.* firmantes hunc redditum non subjacere pro portione fructuum juxta terminos textus *in dict. l. curabit*, quia in effectu non sunt fructus, vel accessiones pretii rei venditæ, sed sunt fructus novi & diversi contractus censualis, quos juxta Bullam Nicolai V. prohibitum non est convenire usque ad decem pro centenario. Et isto casu, retenta opinione, cum qua procedunt Regnicolæ sæculares, ac etiam Hispani, quod Bulla S. Pii V. super forma creandi census in pecunia numerata non sit usu recepta, atque procedendo cum solis terminis juris communis, vel antiquarum Constitutionum Apostolicarum, dictoque præsupposito retento, bene loquuntur, secus autem attenta d. Bulla, ut in Baren. *disc. praeced.* Ideoque insinuavi, quod quatenus per hanc contrahendi speciem processum esset, controversiæ decisio penderet ad puncto, an d. Bulla Pii in loco esset usu recepta necne, ut ibi non est recepta, conventio sustineatur, secus e contra.

Quarta demum contrahendi species est, ubi dominus & possessor rei sterilis, vel parum fructiferæ, ad majorem utilitatem reportandam ex pretio investiendo in occasiones fructiferas, seu in id, quod magis expedire credat, ipsam rem vendit, sed pretium incontinenti obtinere non potest in destinatum investimentum erogandum. Et tunc licite absque 8
dubio conveniri potest de eo quod interest, quamvis ipsius rei fructus longe excedat, quoniam tunc non dicitur stipulatio super fructibus recompensativis ad normam textus *in l. curabit*, sed super damnis & interesse, de quibus, vere concurrentibus, etiam mutuator pecuniæ & in puro, ac expresso mutuo stipulari potest, ut bene istos casus, seu terminos distinguendo advertunt Dec. *in cap. Venerabilis numer. 14. de except.* Rum. *cons. 63. numer. 4. & 6. lib. 1.* Paris. *cons. 60. num. 28. & seqq. lib. 1.* de Marin. *resol. 20. num 5. lib. 2.* Galeot. *dicta controv. 61. numer. 22. & seqq. & numer. 47.* Merlin. *dicta controv. 50. lib. 2. numer. 21. & seq.* Staiban. *de interesse, lib. 2. titul. 9. num. 122. cum seq.* Leotar. *dicta quest. 27. numer. 22. & 61. cum seqq.* Et in specie cujusdam controversiæ ejusdem Civitatis Lucensis firmat Decis. *consil.* 111. *numer. 14. & per tot.* ut scilicet etiam pro pretio mercium, ac rerum de sui natura sterilium liceat per mercatorem & negotiari solitum pacisci de certo interesse etiam ad rationem 12. pro centenario, si constet tanti interesse, quod deducit occasione disputandi quæstionem, an liceat vendere merces cariori pretio propter dilationem ad solvendum pretium, atque ut vulgo dicimus, *ad credentiam*, & habemus in omni materia, præsertim dotali, ut in sui sede, *sub tit. de dote*, quod licet adsit statutum, vel consuetu- 9
do taxans fructus dotis constante matrimonio debitos ad terminos *text. in cap. salubriter de usuris*, attamen si extrinsecus constat viri ob retardatam solutionem plus interesse, illud debetur, atque in conventionem deduci potest. Et e contra, si constat interesse minus tunc, taxa statutaria minuitur; Ut e. g. in Urbe usuræ dotales taxatæ sunt per statutum ad septem cum dimidio pro centenario, sed si constituitur dos in specie, puta stabilibus, vel locis Montium, vel etiam in quantitate, quæ ex conventione illico in stabilia, vel loca Montium investienda sit, tunc retardata consignatione, vel solutione, aliud prætendi non potest, nisi id quod interest id sequutum esse, & sic ad ratam fructuum dd. specierum, vel investimenti, cum interesse dicatur fictio suppletiva veritatis, quam excedere non potest, nec debet.

Æquivocum autem plurium in ista conclusione, seu principio ita generaliter & abstracte verissimo, consistit in applicatione, an scilicet posita licita conventione, requiratur 10
necne specialis extrinseca justificatio, quod revera tanti intersit, vel potius sufficiat sola partium conventio. Atque in hoc discrepant Regnicolæ & cæteri ab opinione Rotæ, & Curiæ Romanæ, quæ omnino verior videtur, discrete tamen, non autem ad literam practicanda. Quoniam, ut alias insinuatum est hoc eodem titulo, si sola partium conventio, ac respective assertio sufficeret, actum esset de usura, neque daretur casus in quo illa verificabilis esset, cum sufficiat debitores, magis inviti quam volentes, pacisci, ac fateri soleant totum id, quod depravans fœneratoribus ad cohonestandas usuras videatur, & placeat.

Ideoque deducendo rem ad praxim; Aut agitur de interesse damni emergentis, quia nempe habens quis rem sterilem, vel parum fructiferam, intendat ex ejus pretio extinguere census, vel alia debita usuraria, quibus subjacet, & tunc omnino planum est hoc interesse per emptorem absque alia justificatione deberi juxta casum, de quo *in Senen. disc. seq. & in Æsina discurs.* 20. quoniam ut habetur supra *in alia Æsina discurs.* 14. etiam juxta magis rigorosam opinionem Rotæ, & Curiæ sufficiunt existentia ipsius damni, & declaratio animi creditoris convertendi pecuniam debitam in hujus damni reparationem, ac debiti usurarii extinctionem, cum sola dubitatio cadat, ubi non concurrit animi declaratio.

Aut agitur de altero interesse lucri cessantis. Et tunc si pretium destinatum est in occasiones fructiferas certa, quæ omnino certum & determinatum fructum habeant, ut sunt loca Montium, quorum occasio semper prompta & notoria est, cum solo spatio ad summum aliquorum dierum pro parandis diligentiis, & pariter planum videtur conventioni absque alia justificatione deferendum esse; Aut in alias occasiones, quarum fructus in substantia sit certus, sed incerta sit quantitas, ut est in bonis stabilibus, vel censibus, quorum occasio non ita prompta & certa reputatur. Et tunc licet pragmatici in Curia desiderare videantur probationem specialem certæ & promptæ occasionis, ita ad literam & judaice intelligendo traditionem Castrens. *in l. 3. ff. de eo quod certo loco*, Nihilominus verius semper credidi, ac etiam

apud doctos, & sensatos judices admitti practicavi, inspiciendum esse, an parium taxa esset verisimilis, necne, juxta illas occasiones fructus moderati, quæ deficere non solent; Tunc enim leguleicam simplicitatem credidi illam opinantium, ad hunc effectum necessariam esse illam cautelam, quæ frequentius adhiberi solet, habendi attestationem proxenetarum, quod prompta adesset occasio, quoniam ita esset reducere usuram ad formalitates, dum simplex attestatio proxenetæ, quæ ad complacentiam requirentis, vel pro mercede unius julii fieret, redderet licitas illas usuras, quæ alias essent illicitæ, ideoque subsistentia verisimilis voluntatis magis attendenda est, potissime ubi non agitur ad effectum interesse, quod de jure creditor a moroso debitore absque alia conventione assequi velit, sed ad justificandam taxam conventionalem.

Aut demum venditor se non restringit ad hujusmodi investimenta, quæ forte in animo non habeat, sed sub generali assertione fieri solita, quod non est solitus tenere pecunias otiosas, quodque intendat istas traficis, & nego-
11 tiationibus exponere, conveniat de interesse lucri cessantis, & tunc omnino verior videtur opinio, quam tenet Curia, ut requiratur extrinseca specialis justificatio juxta *decis.* 118. Ubaldi, & sæpius in aliis *hoc eod. tit.* Et e converso damnanda est opinio aliquorum Regnicolarum, & aliquorum, quoniam ut bene etiam advertit unus ex ipsismet Regnicolis, vel Hinis, Carleval. *de judic. tom.* 2. *disp.* 8. *sect.* 6. *num.* 103. industriæ, & negotiationes non semper sunt lucrosæ, neque lucrum est certum, cum frequenter damnum, atque
12 ipsius sortis principalis jacturam, vel diminutionem causare soleant, Et ex qua ratione in jure dispositum habemus, tutoribus, vel aliis legalibus administratoribus interdictum esse pecunias pupillares hujusmodi negotiationibus exponere, ex plene deductis per Magon. *decis. Florentin.* 1. Spetell. *decis.* 90. Hodiern. *controv.* 22. *& passim*; Ideoque non videtur quomodo umquam ista conventio certi, & determinati lucri in summa certa, & uniformi, citra usuram absque alia justificatione sustineri possit, nisi quando congrue daretur concursus trium contractuum, & illius duplicis assecurationis sortis, & fructuum, de qua in Firmana *disc.* 3. quod tamen, ut ibi advertitur, nimium difficile est, ut ad praxim deduci valeat.

Hæc discurrebam in genere, attento tempore conventionis, ac rebus in eo statu permanentibus; Pro successivo autem tempore accidentali, in quo ipsius rei fructus, ita notabiliter diminuti erant, non ad breve tempus, sed cum longo tractu successivo, ponderabam quod quidquid esset in casu primæ formæ contrahendi, ut supra per viam livelli, vel censuationis, quod non respicit materiam usurariam, sed potius illam injustitiæ, & læsionis, & de quo in sua sede *sub tit. de emphyt.* Quoties adest certum pretium, cujus dictan ratione inesse potest, ut supra mutuum verum, vel interpretativum, adhuc procedendum est cum eadem distinctione dictarum quatuor specierum, seu formularum contrahendi, Si enim esset juxta secundam speciem supra exemplificatam, permanendi scilicet in simplicibus terminis emptionis, & venditionis. & successive in terminis text. *in l. curabit*, tunc quia isti fructus recompensativi dicuntur imago, vel ficta suppletio veritatis, excedere non possunt id, quod ipsius rei fructus veri important, ut supra; Aut juxta tertiam speciem, per viam scilicet transfusionis pretii in diversum contractum censualem, & tunc posito, quod contractus esset validus, quia nempe Bulla S. Pii V. non sit in usu, vel quia cum speciali Apostolica dispensatione per Breve concedi solita, creatus esset census absque tali forma, tunc ipsa res vendita solum constituta est pro fundo censito, diminutio fructuum proportionabiliter cedit damno creditoris, cum census sustineri non valeat, nisi ad limites capacitatis fundi, ut in sua materia *sub tit. de censib.* ubi præsertim id advertitur in eadem Baren. de qua *disc. prec.* secus autem si cautus venditor curaverit censum constitui super aliis fundis magis capacibus, quorum capacitas adhuc duret; Aut demum processum est juxta quartam speciem stipulationis damnorum, & interesse ratione lucri cessantis, vel damni emergentis ob impeditum ex facto, & mora emptoris illud investimentum, in quod pretium destinatum erat, & tunc casus diminutionis rei venditæ cedere debet damno emptoris, tanquam Domini, neque ulla videtur subesse ratio, cur venditor de illo participare debeat, dum e converso excrescentibus ipsius rei venditæ fructibus, de istis venditor participationem prætendere non potest, sive neque cogere emptorem ad supplendam illam diminutionem, quæ casu aliter resultaret ex diminutione fructuum investimenti, ad quod dictum pretium erat destinatum, & hanc dicebam mihi videri veritatem.

Quatenus vero processum esset juxta dictam secundam speciem ad limites regulæ resultantis *ex l. curabit*, unde propterea usuræ excedere non possint ipsius rei fructus, atque excrescentes tamquam indebiti imputandi veniant in sortem, tunc remaneret etiam difficultas, de qua *disc. prec.* an scilicet ignorantia facti, vel juris dubii excusaret a dicta imputatione, atque excluderet malam fidem positivam, quam sufficit abesse ad inducendam excusationem a fructibus perceptis, & consumptis, quatuvis non suis, ut ibi.

S U M M A R I U M.

1 *DE eadem materia fructuum recompensativorum pro pretio rei vendita.*
2 *In specie de taxa fructuum recompensativorum feudorum, & bonorum jurisdictionalium.*
3 *An debeantur isti fructus pro pecunia data ad construendum opus fructiferum.*

ANNOT. AD DISC. XVIII. cum seqq. usque AD DISC. XXIX.

IN his discursibus agitur de fructibus recompensativis pro 1
pretio rei fructiferæ, de quibus etiam *disc. cum duobus seqq.* atque de eisdem agitur etiam quandoque in sua sede *sub tit. de empt. & vend.* In hoc tamen puncto præsertim contingit id, quod supra initio insinuatum est de imperceptibili discrepantia opinionum inter Curias, & Tribunalia utriusque fori externi Ecclesiastici, & laicalia, ac etiam inter illa ejusdem fori Ecclesiastici, & laicalis respective pro diversitate regionum, & Principatuum, quinimo etiam inter Scriptores, & professores fori spiritualis, an hoc interesse pretii possit excedere fructus ipsius rei, de quo etiam *disc.* 31. *de feud.* ubi de casu notabili, ut ita sit melior conditio deficientis a fide.

Atque præsertim in casu, de quo *disc.* 27. in ulterioribus
disputationibus habitis in Rota coram Rondinino sub die- 2
bus 12. Junii 1671. 11. Januarii, & 22. Junii 1672. prodierunt circa fructus resolutionea juxta meas rationes dubitandi ex anthoritate Rovit. & aliorum, de quibus *disc.* 24. *de feud. n.* 6. jam edito, qui per Scribentes in contrarium allegabatur, ac etiam allegatur in decisionibus præsertim in prima.

Et ad eandem materiam conferunt deducta infra *disc.*
37. an debeantur isti fructus pro pecunia, quæ detur ad 3
construendum prædium, vel ædificium fructiferum?

SENEN. SEU FLORENTINA

PRO MONTE PIO FLORENTIÆ

CUM HÆREDIBUS PANDULPHI PETRUCCII.

Responsum in casu resoluto pro Monte.

An interesse per emptorem debitum ratione pretii non soluti excedere possit ipsius rei venditæ fructus; Et quid ubi emptor non est in mora?

S U M M A R I U M.

1 *FActi series.*
2 *In alternativis ad electionem creditoris, non facta electione, debitor dici non potest in mora.*
3 *Si debitor suscipit in se onus cambiandi intra certum tempus, an eo elapso teneatur? n.* 6.
4 *Quare debeantur fructus recompensativi ex pretio rei fructifera etiam sine mora!*
5 *Debentur etiam si emptor culpa venditoris sit impeditus solvere.*
6 *De eadem conclusione, de qua n.* 3.
7 *Observantia dicitur interpres etiam contractuum, & voluntatis contrahentium.*
8 *Fructus pretii ratione damnorum, & interesse excedere possunt fructus ipsius rei.*
9 *Etiam in mutuo pacisci potest de interesse, quod debetur.*
10 *Potest debitor etiam teneri ad interesse alterius interesse in ratione multiplici.*

DISC.

DISC. XIX.

1 Sequuta inter Federicum, & Pandulphum de Petruccii de anno 1616. permutatione aliquorum bonorum stabilium, cum Pandulphus pro adæquatione refundere deberet Federico in pecunias scutos 450. quos iste destinaverat in extinctionem æris alieni fructiferi, quod habebat cum Monte Pio Florentiæ ad rationem scutor. quinque, & quatuor ex quinque partibus alterius scuti pro quolibet centenario & anno, cum conversione etiam fructuum decursorum in sorte singulis 18. mensibus, conventum est, ut Pandulphus pendente dicti pretii solutione, pro qua data erat dilatio biennii, solvere deberet dicto Monti præfatum interesse, & post biennium sortem, vel eidem Monti quatenus talem summam ei deberi comperiatur; vel ipsi Federico præstaret idoneam cautionem evictionis, vel hujus loco ad effectum investiendi in bona stabilia; Deinde vero de anno 1620. inter easdem partes initus fuit alter contractus emptionis, & venditionis aliorum bonorum pro scutis 1300. solvendis dicto Monte cum dictis solitis accessionibus pendente solutione præstandis per Pandulphum emptorem, qui donec vixit, eoque defuncto hæredes a dicto tempore usque ad annum 1664. non soluta utraque sorte, accessiones prædictas dicto Monti solverunt; Ab inde vero prætendere cœperunt non teneri pro dicta prima partita scut. 450. quinimo ab ea in sorte, ac etiam a parte alterius sortis liberatos esse ob indebitam solutionem dictarum accessionum, cum quibus sors extincta fuisset.

2 Eorum fundamentum consistebat in deficiente mora post completum dictum biennium, ad quod dicta conventio restricta erat, quasi quod ex tunc cessata conventione intraret solum dispositio juris, qua attenta debitor dici non poterat morosus, dum obligatio solvendi sortem alternative concepta erat, vel scilicet in extinctionem dicti debiti in toto, vel in parte, quatenus subsisteret, cujus contrarium ipse venditor putare asseruerat, vel ad effectum solvendi ipsimet venditori cum cautione, vel ad effectum investiendi in stabilia; unde propterea cum creditor elapso dicto biennio non declarasset modum, juxta quem dicta solutio facienda erat, emptor dici non poterat in mora, ex regula, quod in alternativis quorum electio in loco, tempore, vel modo, est creditoria, electione non facta, debitor dici non potest morosus, Alex. *cons.* 45. *num.* 4. *lib.* 5. Fab. de Ann. *cons.* 95. *n.* 2. *& seq.* Mantic. *dec.* 171. *n.* 5. Rot. *dec.* 577. *par.* 2. *rec. n.* 1.

3 Atque ad probandum, quod conventio non progrederetur ultra biennium, Scribentes pro eisdem hæredibus fundamentum constituebant in Rotæ decisionibus editis in Romana cambii 8. Aprilis, & 4. Decembris 1658. coram Cerro, in quibus firmatur, quod inito contractu cambii ad triennium, in quo debitor suscepit in se onus cambiandi, ob cujus oneris non implementum debentur cambia etiam sine spaciis, seu literis, si non tamquam cambia, tamquam damna, & interesse, ob non factum, sive ob non adimpletum cambiandi mandatum ab ipso debitore susceptum, juxta firmata *dec.* 7. post Salgad. *in labyr.* & frequenter, ut in sua materia *sub tit. de cambiis*, id procedat dicto triennio durante, quo elapso, tamquam ex cessante obligatione per debitorem suscepta, nulli fructus, seu cambia debeantur, ob non sequutam transmissionem literarum, seu spaciorum.

4 His tamen non obstantibus, requisitus ex parte Administratorum Montis ad scribendum causa pendente coram Magistratu in Civitate Senarum in causis ejusdem Montis particulariter delegato, contrarium dicebam probabilius, etiam cum sensu veritatis, qualem habuit quoque judex, qui pro hac parte pronunciavit; Atque distinguendo quæstionem in duas inspectiones; Unam quoad dictas accessiones, seu usuras ad ratam, seu proportionem fructuum ex ipsis bonis per emptorem, seu permutantem perceptorum, Et alteram circa eorum excessum.

5 Quatenus pertinet ad primam, dicebam prorsus improbabilem, maleque fundatam esse debitorum prætensionem, quoniam fructus recompensativi, qui juxta æquitatem, seu terminos textus *in l. curabit*, *C. de action. empt.* debentur per emptorem venditori durante solutione pretii ad limites, fructus ejusdem rei non proveniunt a mora, neque illam exigunt, sed producuntur ex æquitate, ne quis eodem tempore habeat rem, & pretium, unde propterea venditor non dicitur eos percipere tamquam lucrosas accessiones, sed tamquam restaurationem illorum fructuum, quos alias ex re sua fuisset percepturus; Et ex qua ratione resultat, quod ubi etiam ex parte debitoris nulla intercedit mora, vel culpa in non solvendo, sed potius id provenit ex culpa, & facto ipsius venditoris non adimplentis ex parte sua id, quod prius adimplere tenebatur, puta non præstando fidejussorem, vel alia promissa non adimplendo, adhuc tamen hujusmodi fructus debentur, ut cæteris allegatis habetur apud Greg. *dec.* 297. *n.* 2. ubi Adden. *n.* 12. Leotard. *de usur. q.* 27. *n.* 20. *cum seq. &* *n.* 29. *&* 39. cum aliis, quæ in fortioribus terminis habentur infra in Ravennaten. *disc.* 22. & in alia Senen. *disc.* 23. & est conclusio hodie in foro receptissima, & plana.

Quare aliqua dubitandi ratio restringebatur ad excessum, 6 circa quem, in primis advertebam ad fallaciam dicti fundamenti cessantis conventionis post elapsum biennium juxta dictas decisiones in Romana cambii coram Cerro, dum ab eis me Scribente recessum fuerat sub die 24. Aprilis 1662. & 23. Februarii 1663. coram eodem; Et merito, quoniam terminus adjectus non erat gratia extinguendæ, seu terminandæ obligationis, seu prorogandæ restitutionis sortis, & tamquam dilatio in gratiam ipsius debitoris, ne interim morosus dici posset, atque de debiti solutione urgeri, unde propterea potius ex lapsu termini resultare dicitur moræ incursus, atque ex tunc, & non antea efficitur debitor morosus; Prorsus autem improbabile est, quod pro tempore dilationis, in quo debitor in nulla est culpa, vel mora 7 subjacere debeat usuris, vel interusuriis, ab eis vero esse debeat immunis pro tempore, quo est in culpa & mora, dum ita esset reportare lucrum, & commodum ex delicto, ut latius in eadem causa in sua materia *sub tit. de camb. disc.* 9. Omnem difficultatem in proposito removente subsequuta observantia, in proposito etiam ponderata in d. Romana cambii, quod scilicet emptor elapso etiam biennio agnovit se dictarum accessionum debitorem, cum observantia dicatur de jure optima interpres, nedum legum, & statutorum, vel testamentorum, sed etiam contractuum, & voluntatis partium, ut *dec.* 323. *n.* 13. *par.* 11. *recent. dec.* 199. *num.* 12. *&* 13. *par.* 10. *& passim*.

Posito igitur, quod dicta conventio tractum successivum 8 haberet, dicebam, quod licet regula sit, juxta probabiliorem opinionem, quod hujusmodi usuræ, seu accessiones pretii excedere non possunt ipsius rei venditæ fructus, ex deductis in Lucana *disc. præced.* & frequenter in aliis; Attamen, ut in eadem Lucana habetur, ac etiam post hæc disputata magis distincte examinatum in Æsina *disc. seq.* secus dicendum est, quando debitum non remanet in terminis simplicis pretii productivi accessionum ex sola æquitate *d. legis curabit*, 9 sed vel legitime transfunditur in alium contractum majorum fructuum, seu accessionum productivum, vel intrat ratio interesse lucri cessantis, vel damni emergentis, non ex sola partium conventione, & assertione, sed extrinsecus justificat; Si enim de tali interesse conveniri potest etiam pro credito mere pecuniario inter mutuantem, & mutuatarium, ex deductis per Cyriac. *controv.* 378. *n.* 16. *cum seq. & contr.* 526. *n.* 24. *cum seq.* Leotard. *q.* 72. *n.* 5. *&* 6. & frequenter in aliis *hoc eod. tit.* Multo magis in isto casu, a quo magis abest usura, quia non intervenit mutuum verum, sed potius fictum, & interpretativum. Et in fortioribus terminis obligationis emptoris, nedum ad ipsos fructus percipiendos ex effectibus, in quos pretium investien- 10 dum erat, sed etiam ad longe gravius interesse fructuum ad formam multiplici, cujus onus ipse susceperat, firmatum fuit in Romana multiplici coram Remboldo, & Ubaldo *dec.* 85. *&* 668. *par.* 4. *rec. tom.* 2. *&* 3. & latius in eadem 18. Martii 1654. coram Meltio, quia non dicitur interesse alterius interesse ob non datum, & tamquam a debitore, sed ob non factum, tamquam a procuratore, seu mandatario ob non impletum susceptum mandatum, unde justa visa fuit determinatio.

ÆSINA FRUCTUUM
PRO
FRANCISCO MASSUTIO
CUM
N. GUGLIELMO.

Casus disputatus coram A.C. seu Prælato deputato, & resolutus pro Guglielmo.

De eodem puncto, An fructus debiti per emptorem pendente solutione pretii excedere possint, tamquam damna, & interesse fructus ipsius rei, quia nempe conventum fuerit, ut ex pretio

ex-

extinguerentur census; vel alia debita usuraria venditoris ad majorem rationem; Et quid ubi emptor justam non solvendi causam habuit, ob litem, vel molestias sibi illatas.

S U M M A R I U M.

1 *Facti series.*
2 *Transactio extinguit priora jura, prioresque actiones.*
3 *Agi non potest ex prioribus juribus, nisi prius tollatur de medio transactio per rem judicatam, num. 3. ubi res declaratur.*
4 *Emptor cui lis mota est, non tenetur ad aliquod interesse lucri cessantis, vel damni emergentis pro pretio, nisi ad limites fructuum rei, & num. 10. ubi declaratur.*
5 *Declaratur conclusio, de qua num. 3.*
6 *Læsio dicitur enormissima, ubi est ultra bessem, causat nullitatem.*
7 *Non potest tamen dici nullitas incontinenti probata, & de ratione.*
8 *De ratione ob quam in transactionibus difficile verificatur læsio præsertim enormissima.*
9 *Quando transactio afficiat successores venientes independenter ex persona propria remissive.*
10 *Expenditur conclusio, de qua num. 4. & contrarium verius probatur, cum authoritatibus.*
11 *Ac etiam cum rationibus.*
12 *Quando lis, vel molestia excusent emptorem a cursu fructuum, seu damnorum, & interesse ultra ipsius rei fructus.*
13 *Accollans in se census reputatur eorum debitor, ac si ipse imposuisset.*
14 *Quid importet, an accollatio sequatur per viam delegationis, necne.*
15 *Quid dicendum sit in conclusione, de qua num. 4. & 10. quando lis, & molestiæ moventur ab ipso venditore, vel ejus hærede.*
16 *Molestiæ quæ dantur ab ipso contrahente non veniunt sub pacto, ut non teneatur liberare a molestiis.*

D I S C. XX.

1 VEndidit Antonius Fabrus prædium Guglielmo, qui in partem pretii in se accollavit quosdam census per venditorem debitos ad rationem 8. pro centenario; Cumque Cæcilia de Sanctis Antonii uxor, ejusque hæres mediata ex persona Joannis Baldi filii, ex juribus, vel propriis, vel dicti filii, litem excitasset contra emptorem super dicto prædio, post aliquod intervallum deventum est ad concordiam, qua non obstante, eaque impugnata, eadem Cæcilia, vel Franciscus Massutius ejus hæres, in vim dictæ accollationis pulsavit Guglielmum in judicio executivo in vim obligationis Cameralis cor. A. C. seu Prælato deputato ad solutionem fructuum decursorum dictorum censuum, sed prodiit sententia rei conventi absolutoria ab observatione judicii, in cujus ferendæ limine, & quando judex jam erat determinatus, requisitus fui per actorem ad scribendum, supplendo partes ejus soliti Advocati, qui ad aliud munus satis digne evocatus fuerat.

2 Duo autem erant rei conventi fundamenta per judicem amplexa; Primo & principaliter transactio, quæ tamquam species sententiæ, quinimo rei judicatæ extinguere, seu vulnerare dicitur priores actiones, & jura, itaut nonnisi ejus vigore, ac pro ejus executione agi valeat, *cap. 1. de transact. leg. non minorem, & l. causam, C. eod.* Mantic. *de tacit. lib. 26. tit. 7. n. 4.* Buratt. *dec. 464. n. 7.* unde de consequenti resultat, quod etiam in casu impugnationis, ad effectum ut ex prioribus juribus agi valeat, illa prius tollenda est de medio per rem judicatam, vel tres conformes, ut antiquioribus collectis habetur apud Cavaler. *dec. 150. n. 4. dec. 86. num. 9. part. 6. recent.* Faventina primogenituræ 21. Junii 1666. coram Bevilaqua Urbinaten. pecuniaria coram Verospio *dec. 41.* post Paitell. *n. 4. & frequenter.*

3 Et secundo, quod fructus pro tempore quo pretium fuit penes emptorem, cui lis in re empta mota est, excedere non possunt ipsius rei fructus, quibus non liquidatis, attendenda venit taxa legalis, non obstante, quod pretium convertendum esset in extinctionem æris alieni majoris fructus, vel in acquisitionem censuum, seu aliorum effectuum majoris redditus, ex specialibus authoritatibus Sperelli *dec. 118. n. 72.* & Concioli *alleg. 54. n. 30. & seqq.*

Quamvis autem ego pro actore succumbente scribens, 4
quatenus pertinet ad primum fundamentum transactionis, more Advocati deducerem conclusionem in abstracto veram, quod scilicet transactio dictum effectum vulnerativum operatur, quando habet implicitum statum validitatis, unde oporteret eam rescindere, secus autem, ubi est 5
nulla ipso jure, quoniam non entis nullæ sunt partes, atque nullum, & nihil æquiparantur, ut admittitur in eadem Faventina primogenituræ, & cum eodem sensu processum fuit in posterioribus decisionibus editis in d. Urbinaten. cor. Verospio, revocatoriis præcedentis superius allegatæ apud eumdem Paitell. *dec. 42. & 46.* Et quam distinctionem receptam in simili habemus in materia vulnerationis obligationis Cameralis, seu literarum Apostolicarum, aut alterius processus executivi resultantis a sententia absolutoria; Nihilominus reflectendo ad veritatem, motivum mihi videbatur solidum, & consequenter probabilis visa est sententia absolutoria, quoniam plures nullitates ex defectu solemnitatum deductæ non videbantur subsistentiam habere.

Illa vero solidior, quæ deducebatur ex læsione enormis- 6
sima ultra bessem, quam in Curia, sequendo firmata apud Fontanell. *dec. 64. cum seq.* receptum est inducere nullitatem ratione doli præsumpti, qui in esse dicitur juxta firmata in Romana transactionis 15. Decemb. 1659. & 19. April. 1660. & in sua materia *sub tit. de empt. & vend.* dici non poterat clara, & incontinenti probata, sed erat altioris indaginis, atque exigebat eamdem terminationem in judicio ordinario per rem judicatam, vel tres conformes super extrinsecis probationibus, ex quibus pendet inspectio, an adsit læsio enormissima, necne? Et sic dubietas non est super puncto juris, 7
ac illa posita resultet nullitas cum pluribus ejus consequutivis effectibus, sed est super ipso facto, ac firmanda qualitate talis læsionis, super qua ejusque justificatione requiritur declaratio judicis, qui potest decipi, potissime vero, ubi non agitur de simplici contractu emptionis, & venditionis, vel permutationis, aut simili, sed de transactione, in qua licet juxta opinionem in Rota, & Curia hodie absolutam, intrent termini textus *in l. 2. C. de rescind. vend. & in cap. 2. & 3. de empt. & vendit.* Attamen nimium difficile, atque quodammodo moraliter impossibile videtur talem læsionem concludere, dum attendendus non est ipsius rei intrinsecus, 8
& naturalis valor cum arithmetica proportione inter ipsum valorem, ac pretium, seu aliam æquivalentiam in contractum deductam, sed valor metiri debet ab æstimatione dubii, & incerti litis eventus, quæ æstimatio videtur impossibilis, dum quotidie experimur, quod etiam post tres conformes Rotales latas præviis multis decisionibus per tres instantias editis, ac etiam post eatum executionem ex judicio Signaturæ rescribendis cum clausula, *sine præjudicio trium conformium*, adhuc diversus est causæ eventus, ut præsertim patet ex causa, de qua in Bonon. fideicommissi de Pepulis *sub tit. de fideicommiss.* Atque frequenter retractari videmus res judicatas, etiam quæ diuturnam observantiam habuerunt, revocando etiam antiquas decisiones coram Seraphino, Cavaler. & aliis; Ideoque non videtur quomodo dubius litis eventus ita æstimari valeat, quod desuper cadere possit læsio enormissima, nisi ageretur de lite omnino calumniosa, vel collusiva, ita gerendo voluntariam prohibitam alienationem sub palliato nomine transactionis, & cum lite affectata, ut pluries in hac materia, ita distinguendo habetur *sub tit. de fideicommiss.* super articulo, an & quando transactio afficiat successores ex propria persona venientes, de quo etiam habentur aliqua in terminis feudalibus in Camerinen. Castrorum *sub tit. de feud. disc. 49.* & in materia emphyteutica in Bononien. de Pepulis *sub tit. de emphyt. disc. 52.* Et in specialibus terminis læsionis, cujus ratione transactio ab eodem transigente, vel ejus hærede impugnari valeat, habetur in d. Romana transact. pro Honorato *sub tit. de empt. & vend.*

Quo vero ad alterum fundamentum, quod fructus debiti 9
per emptorem habentem pretium in manibus, non obstante ejusdem pretii destinatione in extinctionem, vel respective acquisitionem censuum, aliorumque effectuum majoris redditus, excedere non possint ipsius rei fructus si ob litem, vel ex alia causa excusatur a mora, duas constituebam inspectiones; Unam generalem super veritate dictæ propositionis in abstracto, ac super subsistentia dictarum doctrinarum, in quibus eo ipso, quod sunt speciales, absque alia discussione hodiernus stylus est immorandi; Et alteram specialem, seu in concreto,

quid

quid ſcilicet in iſto præciſo caſu dicendum eſſet, ob ejus particulares circumſtantias.

10 Circa primam, cum ſenſu etiam veritatis, dicebam doctrinas prædictas nulla conſideratione dignas eſſe, ſiquidem apud Sperell. non iſte, ſed alter articulus principaliter diſputatus fuit, ſolumque *n.* 72. incidenter cum regulis generalibus id enunciatur, unde liquet in hac parte obiter, ac indigeſte, non guſtato articulo Authorem loquutum eſſe; Idemque obſervabam dici poſſe de authoritate docti quidem & elaborati mei amici Concioli, in cujus caſu agitur de emptore excuſando ab hujuſmodi fructibus in genere ob rem non traditam, atque ob illius caſus particulares circumſtantias, de quibus in aliis duabus ſubſequentibus allegationibus, bene ipſe fundat, & tuetur jura ſui clientis, ſolumque *n.* 30. incidenter, & cum illis verbis, *omiſſo quod opinio non eſt tua*, refert Sylvan. *conſ.* 10. Molinam & alios mutuatos, ut ipſe ingenue teſtatur, ex Leotard. *q.* 71. *n.* 13. ſed hanc opinionem Sylvani, & ſequacium eſſe minus tutam, magiſque probabilem eſſe illam Hondedei *conſ.* 30. *n.* 23. *& ſeq. & conſ.* 44. *n.* 9. *& ſeq. lib.* 1. bene probat cum authoritatibus, ac rationibus doctiſſimus Leotar. cujus authoritas in hac materia uſuraria magnifacienda videtur, utpote per eum ſatis mature, & accurate tractata *dicta q.* 71. *n.* 15. *cum ſeq. ad* 23. Potiſſime ubi, ut in præſenti, non agitur de intereſſe lucri ceſſantis, itaut venditor contendat de lucro, ſed de altero damni emergentis, in quo diſtinguendo inter lucrum, & damnum, iidem Sperell. & Conciol. id admittunt.

11 Atque Hondedei, & ſequacium opinionem eſſe probabiliorem, ut ſcilicet emptor non obſtantibus moleſtiis, & lite ſuper re empta paſſis, interim teneatur ad hoc intereſſe, quamvis excedat ipſius rei fructus, fuit ſpecialiter deciſum per Rotam apud Martin. Andr. *dec.* 41. repetit. poſt Cenc. *de cenſ. dec.* 191. & cum qua proceditur apud Merlin. *tom.* 2. *controv.* 50. *num.* 37. & ſic attentis authoritatibus, iſta videtur opinio melius fundata.

12 Idemque dicendum eſſe advertebam attentis rationibus, potius attendendis, quoniam ſi in ſimplici, & vero mutuo pecuniario, in quo acceſſionum ſubſtantia generaliter eſt prohibita, adhuc tamen licite paciſci poteſt de intereſſe lucri ceſſantis, vel damni emergentis, quoties iſtius juſtificatio alias quam ex partium conventione, & aſſertione concurrat; Multo magis dicendum eſt in hac ſpecie crediti, in qua acceſſionum ſubſtantia in genere eſt licita, ſolaque dubitatio cadit circa plus, & minus, ut advertitur in aliis. *hoc eod. tit.* præſertim in Lucana *diſc.* 18.

13 Et quidem nimis aſperum, ac irrationabile videtur, ut habens rem parum fructiferam, & ad ſolum oblectamentum, puta villam Tuſculanam, vel conſpicuum palatium, volenſque domui ſuæ melius conſulere, privando ſe oblectamento, ac exiſtimatione ex hujuſmodi bonis reſultantibus, talem rem vendat, deſtinato pretio in extinctionem cenſuum, vel alterius æris alieni, quo prematur, ſive in acquiſitionem bonorum, vel jurium fructiferorum, debeat ita eluſus remanere per litem, quam emptor ita affectare poſſet, ut interim abſque curſu fructuum burſalium, habeat in manibus pretium, ac obtineat illum oblectamenti, ac exiſtimationis fructuum, qui ex hujuſmodi bonis reportari dicitur, contra legem conventionis, ac propriæ obligationis, a qua liberari poterat, deponendo pretium, non liberandum, niſi cum debitis cautelis, ſeu alias ejus indemnitati conſulendo, bona tamen fide, ac citra conventionis violationem.

14 Tunc autem ſupervenientes lites, & moleſtiæ in propoſito operativæ videntur, quando ageretur de illo intereſſe lucri ceſſantis, vel damni emergentis, quod ex diſpoſitione juris reſultaret ex ſola ratione moræ, pro qua tollenda ſufficiunt hujuſmodi cauſæ, ſeu excuſationes, & quo caſu, ceſſante mora, nullum debetur intereſſe, ſolumque inſtant iſti fructus recompenſativi ad limites fructuum ipſius rei, tamquam illorum loco ſubrogati ex æquitate textus *in l. curavit*, *C. de action. empt.* Sed ubi accedit conventio, potiſſime vero per viam accollationis, quia nempe emptor in ſe accollaverit cenſus, quibus venditor ſuper ipſamet re vendita, vel aliis bonis premebatur, tunc contrarium omnino dicendum eſt, quoniam accollatio importare dicitur formalem novationem, ſive transfuſionem debiti de una ſpecie in alteram, perinde ac ſi emptor directe ipſos cenſus impoſuiſſet, occultatis actibus ſolutionis & novæ impoſitionis reſpective, ex deductis per Cenc. *de cenſ. q.* 73. *n.* 16. Merlin. *dec.* 543. *n.* 1. Rot. *dec.* 135. *n.* 23. *par.* 6. *rec.* Anconitana cenſus 3. Junii 1658. cor. Veroſpio, & ſæpius. Ideoque interim, quod non ſequatur evictio, neque reſoluto contractu, cauſa reducatur ad non cauſam, emptor perſeverat in rei dominio, & poſſeſſione, atque dicitur eſſe in ſtatu debitoris cenſuatii, etiam in ſpe lucri, quod reportare poſſet, ſi fundus cenſitus interim chaſmate periret, & conſequenter debet ſubjacere etiam damno fructuum; ex regula *ſecundum naturam*, *&c.*

Et quamvis per Scribentes in contrarium motivaretur, dictam rationem occultatæ ſolutionis, & converſionis debiti in cauſam omnino diverſam intrare, & quando interveniret formalis delegatio, ſecus autem iſta ceſſante; Nihilominus replicabam iſtam conſiderationem recte procedere in ordine ad punctum liberationis ipſius emptoris a debitis accollatis in caſu ſequutæ evictionis, ut ejus obligatio tamquam cauſativa, ceſſante cauſa, reſolvatur juxta *conſ.* 421. *Decii* cum aliis per Rotam in Parmen. datii coram Coccino *dec.* 428. *n.* 1. *par.* 1. *rec.* Bonon. cenſus 4. Februarii 1654. cor. Melzio, Amat. *reſol.* 21. *n.* 1. quod in caſu formalis delegationis in plurium ſententia non intrat, ut ex Cujaccio, & aliis ex profeſſo ſubſtinet Merlin. *lib.* 1. *controv.* 91. & de quo articulo habetur particulariter actum in Sutrina *ſub tit. de empt. & vendit.* Sed circumſcripto iſto affectu, donec emptor poſſidet, atque contractus perſeverat in ſuo implicito ſtatu, dicta diſtinctio nullius operationis videtur.

Difficultatem tamen in hac facti ſpecie mihi faciebat contra actorem illa circumſtantia, quod non ageretur de lite mota per tertium, quam venditor dicere poſſet injuſtam, & quo caſu urget dicta probabilis ratio, quod ipſemet emptor iſtas ſtudioſe lites, & moleſtias affectare poſſet, ſed ageretur de moleſtiis illatis ab ipſomet venditore, ſeu eo, qui venditorem repræſentabat, unde propterea duplex ratio contra ipſum urgere videbatur. Una quod non poterat ipſemet propriam turpitudinem allegando dicere, quod lis eſſet injuſta, & calumnioſa; a qua in ſe ſuſcepta ipſe venditor eum liberaſſet; Et ſic emptor recte dicere poteſt crediſſe ex facto ipſius actoris cauſam eſſe redactam ad non cauſam. 15

Et ſecundo ob regulam, quod in quocumque actu ſemper exceptæ remanent illæ moleſtiæ, quæ proveniunt ab eo, qui contractum ſervare tenetur, atque potius aliorum moleſtiis occurrere; Unde propterea habemus, quod ſi quis vendat, vel cedat bona, vel jura, talia qualia, abſque aliqua obligatione evictionis, vel liberationis a moleſtiis, adhuc tamen ſub iſta proteſtatione non veniant moleſtiæ, quæ directe, vel indirecte ab ipſo cedente, ſeu alias contrahente proveniant, ex deductis apud Merlin. *dec.* 874. repetit. poſt Zacch. *de oblig. Camer. dec.* 237. & conſequenter deducta apud Celſum *dec.* 78. *n.* 5. *& ſeq.* atque iſtud motivum me tenebat dubium. 16

NEAPOLITANA PECUNIARIA

PRO PASCHALE CARACCIOLO MARCHIONE MACCHIEGO. DENÆ

CUM HORATIO MANCINO.

Caſus diſputatus in Signatura Juſtitiæ, & reſolutus pro Caracciolo.

De fructibus recompenſativis pro pretio rei fructiferæ, An poſſint a principio conveniri, & taxari ad certam ſummam? Et quando hæc dicatur juſta, vel exceſſiva?

S U M M A R I U M.

1 *Facti ſeries.*
2 *Executio debiti jurati non retardatur per exceptionem uſuræ.*
3 *Licita eſt conventio ſuper fructibus recompenſativis pro pretio rei fructiferæ etiam ad certam ſummam.*
4 *Quoties acceſſiones, vel uſuræ debentur in genere, ſeu ſubſtantia, non prohibetur earum conventio ad certam taxam, & quando ſecus.*
5 *De differentia inter fructus recompenſativos, vel dotales, & intereſſe lucri ceſſantis ex mutuo.*
6 *Ad quam rationem fructus recompenſativi conveniri poſſint, & an ad majorem, quam importent ipſius rei fructus?*
7 *In dubio præſumptio eſt pro taxa, & quando iſti fructus debeantur juxta taxam legalem.*

8 D

8 *De ratione, ob quam in conventionalibus non attenditur taxa legalis.*

9 *Casus in quo tales fructus excedere possunt illos rei venditæ.*

10 *Quare pendentibus his disputationibus retardandus non est processus executivus pro solutione fructuum?*

D. I S C. XXI.

1 VEndidit Caracciolus quædam bona Mancino, atque pendente solutione pretii, quæ in arbitrium, & facultatem emptoris collata fuit, conventum est de fructibus ad rationem octo pro centenario; Cumque in plurium annualitatum solutione morosus fuisset debitor, contra eum, vel per Curiam Archiepiscopalem, vel per Nuntiaturam Neapolis, in vim pacti exequutivi relaxatum fuit mandatum, adversus quod & pro ejus executione impedienda obtenta fuit ab A. C. inhibitio vigore appellationis, pro cujus moderatione adita Signatura, acerrima assumpta fuit disputatio, prætendente debitore ex plurium Doctorum sententia, hujusmodi fructuum conventiones ab initio ad certam uniformem taxam esse usurariam, & prohibitam; Et quod ubi etiam licita esset, adhuc tamen dicenda esset nimium excessiva ad rationem octo pro centenario, cum bona stabilia præsumantur solum fructare ad rationem quinque, itaut fructus spatio viginti annorum sortem adæquent juxta receptam Gloss. *in Auth. perpetua, Cod. de Sacros. Eccles.* unde propterea ejus defensores inferebant, illum excessum plurium annorum spatio solutum, imputandum esse in sortem principalem, ita notabiliter extenuatam, & ex cujus extenuatione ita paulatim facta, resultabat etiam cessatio fructuum currentium, qui salva sorte deberi non possunt.

Pro creditore scribens circa initia assumptæ professio- 2 nis, ultra regulam deductam *ex cap. debitores, de Jurejur.* quod scilicet debiti jurati executio retardari non possit per exceptionem usuræ, ex deductis per Grass. *de excep. cap.* 28. *n.* 6. Seraph. *de privil. jurament. cap.* 126. *n.* 4. *& seq.* Surd. *cons.* 237. *n.* 15. *& seqq.* quam tamen regulam numquam vidi in Curia admissam, & practicatam, nisi dato fumo boni juris creditoris, vel saltem reducendo oppositam usuræ exceptionem ad casum dubium, itaut dici possit exceptio altioris indaginis; Vel ad summum ubi agitur de debito sortis, non autem de ipsis fructibus, qui usurarii prætenduntur.

Dicebam dictam exceptionem deduci ex abundanti, cum 3 inspecto etiam bono jure, justitia creditori assisteret: Quicquid enim aliqui dubitaverint, omnino verior est opinio, recepta etiam in Curia Romana, quæ cæteris omnibus Mundi Tribunalibus in hac usuraria materia est rigorosior, licitum esse de hujusmodi fructibus pretii rei fructiferæ ab initio convenire, quamvis in facultate venditoris positum esset ipsum pretium repetere; Facilius vero quando secus, quoniam in effectu tales fructus non dicuntur accessiones ob retardatam pecuniæ solutionem, itaut dici valeat commodum resultans ex mutuo vero, vel interpretativo, sed dicuntur restaurativi illius damni, quod venditor interim passus est, carendo re, & pretio, sive sunt subrogati loco illorum fructuum, quos venditor percepisset, si rem venditam pendente solutione pretii retinuisset, ad textus cum ibi notatis *in l. curabit, C. de action. empt.*

Quoties autem fructus, vel accessiones debentur in gene- 4 re, vel in substantia, prohibitum non est eos ad justam, & verisimilem summam ab initio taxare, ad communiter notata per Canonistas *in cap. conquestus, de usuris*, Dec. *in cap. Venerabilis, n.* 65. *de except.* Covarr. *lib.* 3. *var. cap.* 4. *n.* 5. Mantic. *de tacit. lib.* 4. *tit.* 24. *n.* 22. *cum seqq.* Leotar. *de usur. q.* 27. Rota *dec.* 13. *par.* 5. *rec.* & passim, cum sit hodie conclusio, quæ tamquam absoluta præsupponi potest; Licet enim circa interesse lucri cessantis, vel damni emergentis, mutui veri, vel interpretativi, Rota & Curia admittat quidem hujusmodi conventiones ab initio ad certam uniformem 5 taxam, non tamen admittat exactionem, nisi illa extrinsecus, & in specie justificata, ut Regnicolæ & alii admittunt; Attamen id non provenit ex negatione dicti principii, ut scilicet dato debito in substantia, seu genere, liceat ab initio pacisci, sed provenit ex eo, quod Curia exigit talis interesse requisita extrinsecus justificari debere cum probationibus specialibus, itaut non sufficiant generales occasiones, seu partium assertiones, & conventiones, ex deductis apud Ubald. *dec.* 118. *& hoc tit. sæpius*; Hæc autem difficultas cessat in hujusmodi fructibus compensativis debitis pro pretio rei fructiferæ, eo modo quo in fructibus restaurativis onerum matrimonialium, & similibus dicta extrinseca probatio necessaria non est, atque in hoc differt iste casus ab illo crediti mere pecuniarii pro mutuo vero, vel interpretativo, & hoc jure passim vivitur.

Quo vero ad alterum punctum taxæ, in quo aliqua major 6 fuit difficultas, licet Dec. & Covarr. ac alii, de quibus supra, senserint hujusmodi fructus conveniri posse, etiam ad octo, & decem pro centenario, præsertim ubi pretium convertitur in contractum annui reddítus, in quo illud ex parte venditoris fiat irrepetibile, & cum qua opinione pertranseunt Regnicolæ, ac alii, de quibus in Lucana *disc.* 18. Nihilominus quoties pro eodem pretio valde non creatur census cum interventu pecuniæ numeratæ juxta formam præscriptam a Bulla S. Pii V. Curia numquam recepit hanc opinionem, sed decernit hos fructus ad ratam, & proportionem fructuum, quos ipsa res vendita producit, quacumque contraria conventione non obstante, ut longe post hæc tractata habetur, ut in dicta Lucana, ac etiam in Baren. Census *disc.* 17. & in decisionibus in illa editis.

Est bene verum, quod interim præsumptio est pro taxa 7 conventionali, quam nullibi jure cautum est præcise restringendam esse ad illam inductam ex d. Gloss. *in Auth. perpetua*, quoniam tamquam præsumptiva admittitur solum in ea taxa, quæ cessante partium conventione facienda est per judicem adversus emptorem morosum hujusmodi fructuum debitorem ex juris dispositione; Sicuti enim ista præsumptio non tollit, quin fructus esse possint minores, itaut emptore id probante, veritas tali præsumptioni prævaleat, ut *dict. disc.* 17. ita e converso non concludit, quin esse possint majores ex more regionis, seu alia facti circumstantia, ideoque non constito de contrario, præsumptio assistit conventioni, præsertim juratæ.

Aliam quoque ponderando rationem, meo judicio con- 8 vincentem, ob quam non data contraria probatione taxæ conventionalis, executio retardanda non est, quod scilicet res vendi potuerit pro minori pretio, quam in effectu valeat, ob licitam circumventionem infra dimidiam justi pretii, juxta terminos textus *in l.* 2. *C. de rescind. vendit. & in cap.* 3. *de empt. & vendit.* & sic res quæ valeat mille, & consequenter juxta dictam legalem præsumptionem fructet 50. vendi potuerit pro 600. quorum fructus licite conveniri possunt ad septem, vel octo pro centenario, quia hæc major summa repartita in vero valore non excedit taxam legalem.

Sive etiam, quod major fructuum taxa dici possit pars pre- 9 tii, quia nempe isto intuitu res vendita esset minus, quam in effectu valeat, cum tunc non dicatur accessio prohibita, & usuraria, sed potius dicatur pars pretii; seu dicantur fructus restaurativi damni, quod patitur venditor, vel e converso compensativi lucri, quod ita emptor percipit in pretio correspective diminuto, dummodo augmentum sit dictæ diminutioni proportionatum, atque absit usurarum fraus, itaut dici non possit color quæsitus. Unde propterea regula generalis, & indeterminata desuper dari non potest, sed totum pendet ex singulorum casuum individuis circumstantiis pro judicis prudenti arbitrio regulandis.

Et ex his pro creditore prodiit resolutio super inhibitionis 10 moderatione, facilius in his casibus concedenda, cum debitori ex processu executivo nullum causetur præjudicium, quia si ratione fructuum solvit in excessu, ac ultra debitum, sibi consultum est cum sorte principali, quam habet in manibus ita diminuendam; Et e contra si fructus debentur, irreparabile est creditoris præjudicium ex retardatione.

Ex eisdem fundamentis idem longe post hæc obtinui in Rota in una coram Bichio Baren. Salviani pro Laura Barone & Isabella Regna contra Leonardum de Rubeis, ubi agebatur de pretio domus cum taxa conventionali fructuum recompensativorum ad rationem septem pro centenario, in qua causa prodierunt decisiones 10. Junii 1652. & 24. Martii 1653. coram præfato Bichio.

RAVENNATEN. FRUCTUUM

PRO PP. JESUITIS RAVENNÆ.

Responsum pro veritate.

An fructus recompensativi debiti ex æquitate, *l. curabit*, pendente solutione pretii rei fructiferæ debeantur, si emptor per Judicis sequestrum, vel inhibitionem impeditus fuit ne solveret?

SUM-

S U M M A R I U M.

1 *Casus controversia.*
2 *Dictum punctualem alicujus Doctoris absq; contradicente, an & quando attendi debeat pro casu legis?*
3 *Consulentium authoritas suspecta.*
4 *Fructus recompensativi ob quam rationem debeantur.*
5 *Debentur etiam cessante mora, vel culpa debitoris in solvendo.*
6 *Ampliatur etiamsi emptor protestetur.*
7 *Non debentur ex dilatione conventionali.*
8 *An impedimentum ex facto Judicis excuset?*
9 *Quando emptor a dictis fructibus excusetur.*
10 *An sequestrum excuset?*
11 *De alio casu controversia.*
12 *Et de alio casu consimili, & quando excuset depositum.*
13 *Sequestrum sive justum, sive injustum excusat, & de ratione.*
14 *Non excusat si est collusivum, & affectatum.*
15 *An excuset si supervenit post moram?*
16 *Non excusat a fructibus recompensativis, nisi fiat depositum, ut supra n.8. & 9.*
17 *An depositum non bene factum excuset?*
18 *Quomodo in hac materia judicandum sit.*

D I S C. XXII.

FActa per PP.Collegii Societatis Jesu Ravennæ venditione cujusdam prædii fructiferi pro scutis 2000. Petro de Petris, ex quibus delegatum scut. 1200. solven. quibusdam de Morettis, cum ad instantiam eorumdem venditorum factum esset sequestrum, seu judicis inhibitio emptori, ne dictas pecunias delegatas solveret, sed penes se retineret, donec alias per ipsum judicem demandatum esset, unde sequutum est, quod emptor spatio annorum sex, rem & pretium tenuerit, dubitatum fuit, an hoc medio tempore ad fructus recompensativos teneatur, & cum pro parte emptoris allegaretur punctualis authoritas Pacian. *consil.* 111. de jure interrogatus pro veritate.

Respondi quod licet apud nostros receptum sit, ut dictum punctuale alicujus Doctoris absque contradictore pro casu legis haberi debeat? Mart. *voto 6. n. 7.* Rot. *dec. 122. in fin. p. 5. rec.* cum aliis copiose cumulatis per Adden. *ad dec. 20. n. 42. par. 3. rec.* juxta secundam impressionem. Attamen id intelligendum est, ubi tale dictum aliquod habet juris fundamentum, vel legalem rationem, itaut a juris principiis non deviet, secus si absque fundamento, seu cum non veris præsuppositis loquatur, ut per Castill. *tom. 2. controv. c. 23. n. 16.* Cyriac. *controv.* 30. *n.* 3. & Rota *dec.* 438. *n.* 10. & 13. *par. 9. rec.* ubi Concordantes; Et hoc maxime, ubi tractatur de dicto Consulentium, quorum fides semper suspecta est, eum ad pecuniam, vel clientis affectionem scribere soliti, multa minus vera assumant, proindeque integri testes
3 habendi non sunt, ut per Caball. *resol. crim.* 287. *n.* 85. & Rot. *4. dec.* 438. *n.* 12. *p. 9. rec.* Unde bene Franch. *dec.* 260. *n. 5. in fine, & seq.* advertit, quod ubi allegantur consilia, opus esset videre decisiones in eo casu emanatas, quod etiam habetur per Rotam in Lauden. census 21. Junii 1666. coram Taja in fine. Quotidie siquidem experimur, quod Advocatorum munus exercentes, atque ad causæ servitium Scribentes, multa ingeniose in puncto juris assumunt, quæ in judicando rejiciuntur; Nec alias dicta propositio intelligenda est, nisi ubi agitur de puncto satis dubio, in quo juris principiis, vel rationibus hinc inde collustrantibus, vel deficientibus, omnino incertum remaneat, quid jure statutum sit; Tunc enim punctualis decisio Doctoris spectanda est, alias enim esset dati authoritatem Imperialem cuilibet Doctori ejus scripta imprimere volenti, faciendi leges, quod utique omnino absurdum est, unde propterea bene fundati, & veri Doctores per juris principia magis, quam per Doctorum præsertim modernorum, & consulentium multo minus collectorum dictam veritatem perquirere solent.

Quicquid ergo Clienti inserviendo dicat Pacian. *consf.* 111. cujus tantum, non gustato, nec examinato articulo, relator est Paitell, jun. *in addit. ad expeditionem senioris annot.* 31. *n.* 10. loquendo cum solo sensu veritatis. Respondi
4 omnino de jure verius videri, emptorem, qui non soluto pretio rem emptam retinuit, & fructus percepit, cessante conventionali dilatione, teneri ad fructus recompensativos, quamvis ex judicis sequestro, vel quocumque alio legitimo, & justo impedimento fuerit excusabilis, itaut de mora redargui non valeat, quoniam quicquid voluerint aliqui, de quibus Pacian. *d. consf.* 111. omnino receptum, ac verius est, hujusmodi fructus non deberi ratione moræ, sed propter usum rei, qui ex impedimento diminutus non est, & ne contingat emptorem ita esse in lucro de re aliena, & cum alterius jactura locupletari.

Unde propterea venditor hujusmodi fructus consequi 5
dicitur, non tamquam usuras, vel interesse ratione retardatæ solutionis, sed tamquam rem propriam, quasi quod interim quod pretium non solvitur, ex quadam legis æquitate, & fictione, ad istum effectum fructuum, res vendita perseverare dicatur in priori dominio venditoris; Atque hinc sequitur, quod etiamsi ex istius facto, vel culpa positiva pretium non solvatur, adhuc receptum est fructus deberi, ex deductis per Gabr. *consf.* 56. *n.* 3. *lib.* 1. late Surd. *consf.* 101. *n.* 23. *cum seq.* Leotard. *de usur. q.* 27. *n.* 24. *cum duabus seq.* Gratian. *discept.* 568. *n.* 22. *& seqq.* bene Rota *dec.* 370. 397. & 424. *part.* 3. *rec.* quod etiam dixit apud Durm. *dec.* 34. *n.* 26. *cum seq.* In Romana Cambiorum 28. Aprilis 1651. §. *Si quidem* coram Verospio, & omnium meo judicio, melius Beltramin. ad Gregor. *dec.* 297. *n.* 12.

Idque adeo verum, ut procedat etiam si prævisio casu 6
impedimendi, expresse emptor sibi ex pacto consuluerit, ut non teneatur pretium solvere, donec ex parte venditoris implementum sequatur, ut ex Rota, Gratian. & aliis locis citatis, Leotard. *d. c.* 27. *n.* 30.

Atque uno tantum casu emptor ab hujusmodi fructibus 7
non soluto pretio excusabilis videtur, ubi scilicet concurrit dilatio conventionalis, non alia ratione, nisi quia hæc dicitur pars pretii, quod intuitu fructuum interim solutione pendente percipiendorum præsumitur esse majus, ut bene Leotard. *loc. cit.* & Rot. *in alleg. dec. præser d. dec.* 424. *par.* 3. *rec.*
Nec refert, quod omnes dictæ authoritates, & decisiones 8
loquantur de impedimento proveniente ex non implemento, seu alio facto venditoris, non autem ubi agitur de impedimento proveniente ex præcepto judicis, quoniam inter unum casum, & alterum nulla de jure dignoscitur differentia. Quinimo majus est factum partis, nempe venditoris, qui volens poterat majorem dilationem emptori gratiose concedere, ac fructus condonare, quod dici non potest de judice, cui non conceditur de alienis disponere. Et nihilominus, quamvis in venditore non adimplente, seu alias emptorem impediente, tacita dilatio resultare dicatur, attamen quia non est de illa dilationis specie, quæ ab initio in contractum deducta, dici possit pars pretii, non excusat, ex jam dicta irrefragabili ratione, quod hujusmodi fructus non debentur propter culpam, vel moram debitoris, sed propter usum rei, quem non soluto pretio habere non debuit, sive solutionis defectus provenerit ex unius, vel alterius culpa, quia semper idem resultat effectus perceptionis hujusmodi fructus sine causa cum illicita locupletatione de alieno, habendo eodem tempore rei, & pretii usum duplicatum.

Eoque magis in hanc sententiam omnino deveniendum 9
dicebam, quia tractabatur de fructibus temporis notabilis, itaut emptor vere de alieno locuples fieri diceretur, poterat enim venditor inhibitus de facili impedimentum removere, atque se ab hujusmodi onere eximere, deponendo pretium pene eumdem judicem inhibentem; Atque pro clarius tollenda opinione Paciani, quem non habemus inter milites adeo gravioris armaturæ, observabam, quod ipse innititur falso, & rejecto fundamento, quod scilicet isti fructus ratione moræ potius deberentur; Unde tamquam innitens minus vero fundamento non est attendendus.

Uno autem tantum casu (cessante conventionali dilatione) emptor non soluto pretio ab hujusmodi fructibus excusandus videtur, sive impedimentum proveniat a præcepto judicis, sive a non implemento, vel alio facto venditoris, ubi scilicet constaret eum interim tenuisse otiosam pecuniam ad hoc paratam, aliis usibus non applicabilem, itaut si hujusmodi fructus solvere cogeretur, esset in damno, & jactura, quibus subjacere non debet ex culpa venditoris; Quod frequenter in praxi contingere solet, quia nempe quis vendat ejus bona, seu alias pecuniam obtineat vinculatam ad effectum investiendi, & quæ destinata in emptionem rei fructiferæ deponatur in banco ad effectum illam solvendi venditori, postquam adimpleta fuerint ea, quæ in contractum deducta sunt, tunc enim emptor non dicitur esse in lucro, atque pretium ex ejus parte dicitur jam solutum, itaut cesset duplicatus usus, tam rei, quam pretii, & in qua duplicati usus ratione consistit istorum fructuum debitum, & hæc mihi videbatur certa, & genuina veritas.

Et

Et ne desit authoritas punctualis, dum juxta modernum
11 abusum, potius dicta indigesta, vel male fundata DD. attenduntur, quam juris vera principia, & propositiones, ita in individuo fructuum recompensativorum pretii non soluti, ut debeantur non obstante sequestro advertit doctissimus Leotard. *de usur. q. 38. n. 26. vers. vel nisi pecunia debeatur*; Et mirifice idem comprobatur *ex dec.* 103. Caputaq. *par.* 1. ubi quod fructus census debentur, quamvis debitor esset promptus restituere sortem, impeditus a sequestro, quam decisionem refert, & sequitur Carocc. *de sequestro par. 3. q. 43.* Leotar. *d. q. 38. n. 26. in princ.*

12 Eumdem punctum post hæc scripta disputandum habui in Signatura justitiæ in una Forosempronien. pecuniaria pro Valerio Zança emptore prætendente non teneri ad hos fructus ob sequestrum sibi factum, contra quem A. C. relaxavit mandatum; Isto autem casu videbatur adesse aliqua major probabilitas, quoniam sequestrum factum erat ad instantiam unius ex creditoribus, & respective venditoribus, sed nisi probaretur vere emptorem habuisse solutioni promptam pecuniam, quam ex hoc impedimento retinuerit otiosam, adhuc idem dicendum credebam, quia non potest factum unius aliis præjudicare, atque de facili emptor posset cum uno ex pluribus colludere, ideoque totus punctus esse videtur, an emptor sit in lucro habendi rem, & pretium.

Longe autem post hæc scripta consimilem controversiam disputavi coram Prælato Judice commissario in una Eugubina pro Cenciarellis, cum Comite Francisco de Benis; Cum enim iste vendidisset illis de anno 1654. prædium pro scutis 2700. ex quibus soluti fuerunt 2000. data dilatione pro residuo, qua pendente, ad instantiam aliquorum creditorum venditoris factum fuit mandatum sequestrativum emptoribus, ne solverent sub pœna duplicatæ solutionis, dictique emptores illinc ad triennium, de anno scilicet 1657. mense Septembris dictum residuum deposuissent penes idoneum publicum campsorem, a quo de mense Novembris sequentis venditor habuit scut. 200. sub obligatione, vel illos restituendi, vel excomputandi in dicto deposito, quod jam sibi fuerat intimatum. Hinc ad plures annos venditor prætendere cœpit fructus recompensativos sub dicta rata cadentes pro toto tempore decurso, atque mandatum executivum in prima instantia obtinuit, per A. C. in secunda instantia cum sententia absolutoria revocatum. Unde commissa causa alterius appellationis Prælato, hic difficultatem habebat ex motivo nullitatis dicti sequestri ex eo, quod per judicem incompetentem, ac non servatis de jure servandis illud appositum esset.

13 Hanc autem difficultatem ego in hac tertia instantia pro emptore scribens, etiam cum sensu veritatis, minus probabilem dicebam, quoniam sequestrum sive justum, sive injustum excusat, ut in specie Seraph. *dec. 914. n. 1. & 2.* confirmata cor. eodem *dec.* 919. Leotar. *de usur. q. 38. n. 25. in fin.* ex ea clara ratione, quod judicis inhibitio sive justa, sive injusta timenda est, neque in facultate inhibiti repositum esse debet judicis partes assumere, atque judicare de nullitate, vel injustitia ejus, quod judex, & superior præcepit, minusque teneatur se exponere periculo reiteratæ, seu duplicatæ solutionis resultantis a spretu mandati sequestrativi, sed cogitet creditor ad revocationem; Ea enim, quæ in jure habentur de sequestro sine justa causa, & partis citatione non apponendo, procedunt, vel ubi est in fieri ad effe-
14 ctum impediendi ne apponatur. Vel ad effectum revocationis concedendæ, non autem, ut is qui non debeat excusatione moræ in inhibito, nisi constaret de collusione, & mala fide, quia nempe ab ipso debitore affectate id procuratum esset, ex deductis per Cancer. *var. resol. par. 2. cap. 4. n.* 28. Potissime vero, ubi ut in præsenti, sequestrum supervenit re integra, & ante moram incursam, quo casu cessat illa difficultas, quæ in proposito cadere solet, ubi supervenit post moram incursam, ex collectis hinc inde per Cancer. *ubi sup. n.* 29. Atque ita distinguendo habetur etiam in alia quæstione, an & quando solvens alteri, quam vero creditori de mandato judicis excusetur, necne, juxta *dec.* 150. Afflict. cum aliis per Pratum *observat. 5. & 6.* & pluries in sua materia *sub tit. de credito.*

15 Difficultas vero contra eumdem emptorem recte cadebat pro dicto tempore triennii, in quo rem, & pretium retinuerat, quoniam sicuti sequestrum cessare non facit cursum census, seu alterius annui redditus, ita pariter impedire non debet hos fructus, qui ex veriori, ac probabiliori sententia non sunt usuræ debitæ ratione moræ, & quæ pœnales dicuntur, sed succedunt loco fructuum ipsius rei, quos nec justum, nec æquum est, ut percipiat emptor, qui pretium non solvit, ut bene advertitur per Leotard. superius citatum *qu. 38. n. 26. & qu. 27. num. 24.* In utroque tamen loco advertitur cessare tales fructus post depositam pecuniam, cum tunc cessare videatur unica ratio retentionis rei, & pretii, unde superesset solum ratio moræ, quæ ex solo sequestro tollitur, multo magis, ubi accedit etiam reale depositum, quod omnem affectationis, vel collusionis suspicionem tollit.

Motivabatur de præfati depositi invaliditate ob omnia 16
ejus requisita non bene servata, præsertim circa non præviam ipsius creditoris interpellationem, per quam constitueretur in mora, sine qua debitori licitum non est ad depositum procedere, quia deponere non est solvere, ex iis, quæ in hac materia collecta habentur per Cenc. *de cens. qu.* 111. Gregor. & Add. *decis.* 146. & 214. Rovit. *pragm. 4. de instr. liquid. numer. 7. & seqq.* Prat. *observ.* 75. & 26. Merlin. *decis. 744. decis. 2. part. 10. rec.* & frequenter *d. tit. de credito*; Ponderando etiam nullitatem resultantem a non integritate, quod est unum de ejus essentialibus requisitis, dum depositata sorte principali neglectum fuit deponere 17
fructus dicti triennii probabiliua debitos; Verum id neque obstare videbatur, quoniam ex supra deductis in alio casu juxta punctualia authoritates Paciani & Paitelli, saltem negari non potest esse probabiliter dubium, an hujusmodi fructus debeantur, necne, quod sufficit, ut non intret dicta obligatio deponendi, cum intelligatur de liquidis, & quæ omnino certum est esse debitos, non autem de incertis, & illiquidis, quorum indebitum juste, & probabiliter prætendi potest, ex plene deductis per Rotam *dec. 328. n. 14. p. 9. rec. repet. dec. 70. n. 10.* post Merlin. *de pignor.* quod summam habet rationem, quia non tenetur quis facere se judicem contra se ipsum, atque non expectata judicis determinatione solvere id, quod probabiliter prætendit non debere.

Ac etiam quoad alios defectus, quod hic rigor procedit in eo deposito, quod cessare facit cursum fructuum, quos alias jure actionis certum est deberi, ut est exempli gratia in contractu censuali, vel simili, secus autem in præsenti, in quo sufficit de facto cessare dictum inconveniens, quod aperit locum æquitati text. *in l. curabit. Cod. de action. empt.*, ut scilicet emptor eodem tempore non sit in lucro habendi rem, & pretium. Et multo magis, dum dictum depositum approbatum videbatur ab eodem creditore, qui recipiendo partem pecuniæ se obligavit illam in ejus causam excomputare, ut in proposito depositi defectivi sanandi ex consensu creditoris firmatur in Romana fructuum dotis 28. Januarii 1661. cor. Verospio, licet in eo casu, de quo agitur *sub tit. de dote* in Romana fructuum dotis de Magdalenis *disc.* 51.
hæc propositio forte non bene caderet; Ideoque ista videtur 18
quæstio, potius facti, quam juris, ex singulorum casuum particularibus circomstantiis decidenda, principaliter habendo respectum ad bonam, vel malam fidem, sive ad sinceritatem actus a collusionis suspicione alieni, quia nempe emptor vere, & realiter deposuerit pecuniam, & non habuerit simultaneum commodum ejus, ac rei emptæ, in quo consistit præcipuum, ac essentiale requisitum hujusmodi fructuum, seu ratio text. *in d. l. curabit.* Verum ex dicto motivo depositi in stricta juris censura male facti etiam hic judex pronunciavit contra emptorem.

SENEN. FRUCTUUM AD PETITIONEM EQUITIS AMERIGHI DE AMERIGHIS

CUM MARTINIS,

Responsum pro veritate extra Curiam;

An emptor, in cujus facultate positum fuit, post lapsum certum terminum conventionalem, deponere pretium penes publicum officialem, vel etiam penes se ipsum tamquam depositarium ad sui electionem, cum pacto, ut etiam in casu electionis de se ipso, ad alios fructus non teneatur, remaneat a dictorum fructuum cursu liberatus, eo ipso, quod dictus terminus expiravit, absque alia interpellatione, vel declaratione, quod retineret in titulum depositi?

SUMMARIUM.

1 F*Acti series.*
2 *Ubi pretium convertitur in aliam contractum, nec in-*

intrat dispositio l. curabit, & non debentur fructus recompensativi.

3 *Regulariter dicti fructus debentur etiam sine mora, & quamvis emptor justam haberet excusationem non solvendi.*

4 *Emptor potest esse depositarius pretii, & ita non teneri ad fructus recompensativos.*

5 *Quod judiciale sequestrum excuset emptorem a fructibus recompensativis.*

6 *Ut emptor efficiatur depositarius, seu alias pretium in diversum contractum transeat, est declarandum, & venditori denunciandum.*

7 *Ponderantur circumstantiæ exclusivæ dictæ novationis.*

8 *Fructus recompensativi non possunt excedere veros ipsius rei fructus.*

D I S C. XXIII.

1 EMit de anno 1655. Eques Amerigus de Amerighis ab hæredibus de Martinis quædam bona, pretii parte soluta, reliquatus vero solutione dilata ad terminum 20. mensium, sub conventione interim fructuum recompensativorum ad quinque pro centenario, quodque dicto termino elapso, licitum esset emptori, ad effectum se liberandi a dicto interesse, deponere dictum residuale pretium penes quæstorem Montis pascuorum Civitatis Senarum, vel quod ad ejus electionem ipsemet emptor habeatur loco, & vice depositarii, depositario nomine conveniendi, quo casu ad præfatam interesse amplius non teneatur, non obstante quod haberet in manibus rem, & pretium.

2 Elapso termino prædicto, nullaque declaratione per emptorem facta, quod dictum residuale pretium penes dictum quæstorem non depositarum, penes se ipsum pro depositato haberi vellet; Orta est quæstio, an ex dicto tempore fructus prædicti ad conventam rationem deberentur, vel potius obstaret prænarratum pactum, unde desuper ab ipso Amerigo emptore pro veritate consilium expetitum fuit.

3 Pro ipso emptore excusando, considerari posse videbantur firmata in his terminis per Leotar. *q. 27. n. fin.* & Testari *alleg. 16. n. 36.* quod licet isti fructus recompensativi non debeantur ratione moræ, sed ex sola æquitate non retinendi eodem tempore rem, & pretium, & ne se locupletaret emptor cum aliena jactura percipiendo fructus ex re aliena, cujus pretium solutum non est, itaut etiamsi emptor justum non solvendi impedimentum habens a mora esset immunis, adhuc ad eos teneatur, ex deductis per Leotar. *d. q. 27. n. 27. cum seq.* Surd. *cons.* 101. *n. 23. cum seq.* Gratian. *disceptat.* 588. *n. 22. & seq.* Duran. *dec.* 297. *n.* 12. & *dec.* 370. 397. & 424. *par. 3. rec. & hoc tit. frequenter.*

4 Nihilominus id procedit, ubi emptor remanet in terminis emptoris, atque pecunia debita est ex eodem contractu emptionis, itaut pretii speciem, seu qualitatem retineat; Secus autem, ubi ex novatione transmutetur in aliam speciem contractus, quia nisi concurrant legitima accessionum requisita in isto novo contractu necessaria, nulli fructus debentur, neque privilegium causæ originariæ habetur in consideratione; Utputa si pars pretii converteretur in cambium, cujus realitas per literas non justificetur cum similibus; Quod etiam locum habet in pecunia dotali, excepto casu, in quo conversio in alium contractum fiat solum simulate pro cautela exercendi magis promptam viam executivam, prout usitari solet in Regno Neapolitano convertendi quantitatem pro dote promissam in mutuum, ut non semel in sua materia *sub tit. de dote*, ubi agitur de usuris dotalibus.

5 Et hic videbatur casus, quoniam non dubitatur emptorem legitime deponentem pretium, ab hujusmodi fructuum, seu interusuriorum cursu liberari, neque de jure prohibitum videtur eumdem emptorem in depositarium ex conventione eligi posse, ob reduplicationem personarum, quæ in uno eodemque subjecto passim in jure datur, cum ita non personam emptoris amplius, sed diversam depositarii gerere dicatur, neque pecunia retineat naturam pretii ex causa emptionis debiti, sed conversa sit in diversum contractum depositi, pro quo nullæ accessiones per depositarium deponenti de jure debentur, itaut intret dicta conclusio cessationis fructuum ob transfusionem in alium contractum, ex deduct. per Leotar. *d. q. 27. n. fin.* ubi allegantur Soccin. Surd. & cæteri.

Motivando etiam, eidem emptori assistere posse firmata per Pacian. *cons.* 11. cum quo relato pertransit Paitell. jun. *in adnot.* ad alterum Paitell. *adnot.* 30. *n.* 10. quod scilicet judiciale sequestrum emptori factum ne solvat, ab hujusmodi fructuum debito excuset, multo magis ubi ex conventione adest expressa transfusio in diversum contractum, cum specifica conventione, ut interim nulli fructus deberentur, licet dicta opinio sit parum tuta, ut hoc *eod. tit.* specialiter de hoc actum habetur in Ravennaten. *disc. praeced.*

His tamen non obstantibus, contrarium de jure probabilius contra ipsum emptorem requirentem respondi ex defectu applicationis præmissorum, quæ alias vera credebam ex suo casu, ubi scilicet ipse emptor sibi concessam alternativam facultatem ad exercitium deduxisset, declarando se depositarium, idque venditoribus denunciando; Quo casu stante immutatione, tam personæ, quam debiti, credidissem illum amplius non teneri, sed punctum erat, quod id non fecit, unde propterea venditores credere potuerunt, illum in priori conventione continuasse, ob quam certi de cursu fructuum ad honestam rationem, neglexerunt esse solliciti de investimento, alias verisimiliter non negligendo, si scivissent pecuniam positam esse sub deposito infructifero; Et sic duo obstabant, Unum non factæ declarationis super electione concessa emptori de duobus alternative conventis, qua non facta ipse numquam dici potuit depositarius; Et alterum non factæ denunciationis, quam in proposito necessariam credebam.

Ad quod, circa denunciationem probandum, ponderabam receptam propositionem, de qua apud Castill. *dec.* 182. & *dec.* 346. *n.* 6. *part.* 10. *rec.* & in aliis, de quibus non semel *sub tit. de cambiis*, quod scilicet data alicui facultate sub certa conditione capiendi pecuniam ad cambium, vel aliud interesse in damnum dictam facultatem concedentis, ut ab isto interusuria juridice prætendi valeant, duo requiruntur, Unum quod facultatarius declaret sibi concessa facultate uti velle; Et alterum, quod mandati denunciet evenisse casum, ipsumque mandatarium velle mandatum exercere, cum alias debitor, seu mandans credere potuerit casum non evenisse, sive mandatarium facultate uti noluisse, & consequenter ita neglexerit solutionem, vel aliud implementum, alias non neglectum, & hic videbatur casus. 6

Potissime vero accedentibus facti circumstantiis idem comprobantibus, Una scilicet, quod venditores essent pupilli, & minores, cum quibus benignius in proposito procedendum est, dum isti non agunt de lucrosis, & in jure odiosis accessionibus, (quo casu qualitas pupillaris non habetur in consideratione ob dispositionem juris Canonici, per quam usuræ quoque pupillares sublatæ sunt,) sed agitur de casu converso, in quo emptor potius de lucro captando, & se de alieno locupletando contenderet cum sola verborum formula. 7

Et altera, quod in facto supponebatur, eumdem emptorem hoc intermedio tempore, de quo erat controversia, prædictorum venditorum tutori, & respective curatori, aliquas pecuniarum summas, simpliciter, & libere solvisse in computum debiti ex causa emptionis, unde propterea duo resultabant excludentia effectuationem dictæ novationis. Unum quod dictum fuerat solvi pro eo, quod debebatur ex priori causa, quam ita solvens agnovit non immutatam. Et alterum resultans ex inverisimilitudine, quia cum hoc residuale pretium in sorte destinatum esset investimento bonorum stabilium loco cautionis pro evictione, improbabile est, quod emptor vir sagax, & providus hujusmodi cautelam negligere, ac remittere voluerit libere solvendo, unde propterea intrabat potius præsumptio, quod dicta libera solutio facta esset in causam fructuum, quibus summa soluta non incongrua erat. 8

Ut enim sæpius habetur in materia dotis confessatæ *sub tit. de dote*, licet cautela investimenti, utpote adhibita favore dotantis, seu debitoris, ab isto remitti valeat, itaut non per hoc veritas solutionis cesset, etiam ad effectum obtinendi subsidiarium remedium *Auth. res quæ*, pro dote soluta restituenda ex bonis fideicommissi. Nihilominus libera solutio, dictæque cautelæ remissio, utpote inverisimilis, reputatur magnum adminiculum exclusivum veritatis dotis confessatæ, aliunde non justificatæ. Quod ex paritate rationis videbatur etiam ad rem applicabile, ideoque concludendo, requirenti consului, quod eo meliori modo, quo posset desuper concordare curaret.

Ad hujusmodi autem concordiam cohonestandam, ac facilitandam insinuabam advertendum esse ad quantitatem fructuum citra ipsius emptoris culpam ex bonorum emptorum qualitate usque ab initio perceptorum, & an revera ascenderent ad summam conventionalem quinque pro centenario. Quatenus enim, (ut attenta qualitate regionis probabilius erat) ad tanti non ascenderent, juste prætendere poterat, se

non

non nisi ad ipsorum fructuum ratam teneri, excomputando etiam id, quod durante dicta dilatione 20. mensium solutum est in excessu ex conventione, quæ juxta veriorem opinionem, non data conversione pretii in aliam speciem contractus, ratam prædictam excedere non potest ex iis, quæ habentur hoc *eod. tit.* frequenter deducta præsertim *in Lucana fructuum*, *& in Baren. census*, *disc.* 17. *&* 18. & in aliis.

PISTORIEN. FRUCTUUM
PRO ILLIS DE ROSSIS
CUM HÆREDIBUS JACOBI PARDINI,

Responsum pro veritate extra Curiam.

Demandata per judicem adjudicatione aliquorum bonorum debitoris ad favorem creditoris, si postea idem debitor, vel ejus hæres eadem bona vendat dilata solutione pretii sub conditione fructuum recompensativorum, An isti debeantur creditori, vel potius cadant ad commodum debitoris, ejusque hæreditatis,

S U M M A R I U M.

1 *Facti series,*
2 *Fructus rei adjudicandæ debentur ei, cui adjudicatio fieri debebat, & n. 9. & 10.*
3 *De eisdem fructibus debitis deliberatario, seu adjudicatario, licet adjudicatio deinde retractetur, & n. 9.*
4 *Fructus recompensativi ex æquitate* l. curabit *spectant ad dominum, non autem ad creditorem ex pretio satisfaciendum.*
5 *De controversia in hoc puncto inter* Marescott. & Leotar.
6 *Sententia sine executione non transfert dominium, nec possessionem.*
7 *Sententia, seu mandatum de adjudicando non importat adjudicationem.*
8 *De tribus requisitis adjudicationis, & quando adesse non dicantur.*
9 *Declaratur conclusio, de qua n. 2. & 3.*
10 *Item de conclusione, de qua n. 2. & an creditor, cui res adjudicanda erat, petat fructus tanquam damna, & interesse.*
11 *Debitor non prohibetur etiam post executionem, & pignus prætorium vendere ejus bona.*

D I S C. XXIV.

1 FOrmato concursu creditorum in bonis hæreditariis Jacobi Pardini, prodiit sententia graduatoria a partibus acceptata, per quam, illos de Rossis in quodam loco graduatos, dictum fuit satisfaciendos esse ex pretio cujusdam domus hæreditariæ jam distractæ, & quatenus exinde dicta satisfactio sequi non posset, eis adjudicandam esse tantam partem cujusdam prædii hæreditarii, quæ eorum credito ad æstimationem peritorum proportionata esset; Post cujus sententiæ prolationem hæredes prædium prædictum vendiderunt cuidam Cellesio, dilata solutione pretii sub conventione fructuum ea pendente ad rationem quinque pro centenario: Cumque notabilis dictorum fructuum cumulus ob plurium annorum decursum factus esset, atque præfatorum de Rossis satisfactio sequi non potuisset ex domus pretio per creditores anteriores absorpto; Hinc orta est controversia in partibus super hujusmodi fructuum recompensativorum pertinentia inter hæredes, ac præfatos de Rossis creditores.

2 Isti etenim prætendebant, quod pro rata dictæ domus eis in vim dictæ sententiæ adjudicanda, ad ipsos tamquam ex nunc dominos spectare deberent, Atque aliqui, etiam in Curia desuper consulti, pro eis respondendum esse credebant, freti autoritate Rotæ *in una Bononien. de Guidalottis*, cor. Verospio, *dec.* 528. *par.* 2. *rec.* ubi decreta fuit ad favorem ejus, cui adjudicatio debita erat, pertinentia fructuum rei adjudicandæ, ponderando præsertim *n.* 4. rationem interesse lucri cessantis, stante certa voluntate creditoris habendi loco pecuniæ rem fructiferam; Ac etiam ponderabant in idem dicti Consultores deducta per Mangil. *de subhast.* q. 162. *n.* 13. *&* 14. ubi cumulantur plures decisiones 3 decernentes fructus rei deliberatæ, vel adjudicatæ ad favorem deliberatarii, seu adjudicatarii, quamvis deinde talis actus retractatio resultaret.

Contrarium pro veritate per eosdem de Rossis consultus, tenendum verius videri, quoniam ista quæstio non erat cum emptore volente ab hujusmodi fructuum solutione se excusare, & cui regula juris resistit, habendi eodem tempore rem, & pretium contra æquitatem text. *in l. curabit*, *C. de action. empti*, *cum ibi notatis*, sed posita eorundem fructuum substantia per emptorem non conversa, quæstio erat super pertinentia, circa quam respondendum dicebam ad favorem ejus, qui domini, & venditoris personam gerebat, & ad quem alias hoc medio tempore de jure spectassent fructus veri, quorum loco isti recompensativi subrogati sunt, & sic ad dominum, & ratione dominii, non autem ad creditorem ex pretio satisfaciendum pertinentes. Ut in specialibus terminis hujusmodi fructuum habetur apud Marescott. *lib.* 2. *var. cap.* 133. Millin. *dec.* 378. Rota *dec.* 358. *n.* 3. *p.* 10. *rec.* In Tiburtina Castri S. Angeli 14. Februarii 1656. §. Respectu enim coram Melzio; Cum enim creditor pecuniarius rei dominium non haberet, non potest percipere fructus, qui dicuntur dominii sequela, nam alias esset recipere accessiones ex pecunia naturaliter sterili, & infructifera ratione temporis, in quo consistit usura.

Et quamvis in casu posito per Marescott. *dict. cap.* 133. & Leotar. *de usur.* q. 78. *n.* 18. *&* 19. relata præfati Authoris sententia, contrarium sentire videatur, Nihilominus quicquid esset de veritate unius, vel alterius opinionis, & cui potius ex his authoribus deferendum esset; Observabam quæstionem cessare ex facto, quoniam totum impugnationis fundamentum, cui Leotar. innititur, consistit in præsupposito, quod creditor gereret personam cessionarii venditoris, cujus nomine hujusmodi fructus petebat ab emptore indebite illos denegante, quia sive ad cedentem, sive ad cessionarium spectarent, semper ipse erat debitor, neque ille, qui vendiderat, se opponebat, & sic omnino diversus erat casus a præsenti, in quo nulla erat quæstio cum emptore, dictorum fructuum debitum non controvertente, sed erat inter debitorem priorem dominum vendentem, & creditorem. 4

Nullatenus vero in creditore concurrere videbatur dicti prædii venditi dominium, cujus ratione hujusmodi fructus tamquam ejus sequela debentur, non obstante dicta decreta adjudicatione, Tum quia illa erat conditionalis, quatenus scilicet satisfactio sequi non potuisset ex pretio domus, ideoque conditionalis dispositio non purificata prius conditione nihil ponebat in esse; Tum clarius, ex generali recepta propositione, quod sententia (ubi non est absolutoria, seu trahens executionem ipso jure, sed exigit aliud factum post se) non transfert dominium, nec possessionem nisi post executionem, ex qua utrumque resultat, Gregor. *dec.* 546. *n.* 19. Royas *dec.* 412. *n.* 6. *dec.* 172. *n.* 5. *dec.* 569. *n.* 9. *par.* 5. *rec. dec.* 424. *n.* 2. *par.* 9. & in aliis. 5

Et in specialibus terminis sententiæ, seu mandati de adjudicando, ut non importet adjudicationem, neque transferat dominium, nisi ejus effectu subsequuto, Grat. *discept.* 545. *n.* 32. Buratt. *dec.* 124. *n.* 12. ubi Adden. *lit. l.* plene Rota *dec.* 248. *n.* 2. *cum plur. seq. ubi Concordantes*, *par.* 10. *rec.* 6

Multo magis ac indubitanter in hac facti specie, ex duplici notabili circumstantia impeditiva translationis dicti dominii, Una quod dictum mandatum de adjudicando, ut supra erat subsidiarium, seu conditionale, ideoque debebat prius certificari conditio. Et altera quia non agebatur de re certa, cujus integra adjudicatio decreta esset, itaut ex tribus vulgaribus requisitis adjudicationis, seu dationis in solutum, cum terminis emptionis, & venditionis regulandæ, certitudinaliter concurrerent duo, nempe consensus, & certa res, unde solum dubitatio restringeretur ad tertium pretii certi, quod implicite juxta unam opinionem tale dici posset, utpote relatum ad æstimationem peritorum in genere, juxta ea, quæ in proposito venditionis factæ pro pretio a peritis æstimando habentur apud Merlin. *decis.* 567. *alias dec.* 172. *par.* 6. *rec.* & in sua materia *sub tit. de emptione, & venditione.* 7

Ita enim neque consensus erat certus, ob voluntatem, ut satisfactio prius sequeretur ex dicto altero pretio; Neque aderat res certa, cum mandatum esset adjudicari tantum ratam, quæ sub dicto credito caderet, absque distinctione loci, seu partis, unde incertitudo aderat, tam in quantitate, quam in loco, itaut si interim prædium prædictum non venditum casu fortuito periisset, seu alias deterioratum esset, peremptionis, vel deteriorationis periculum, non creditorum, sed hæredum, seu hæreditatis fuisset, & consequenter, cessantibus dominio, & periculo, nulla subesse videbatur ratio suadens pertinentiam dictorum fructuum, qui sunt dominii, & periculi sequela. 8

Neque præmissis obsta[illegible]antur firmata per Rotam 9
d. dec.

d. dec. 528. *p.* 2. *rec.* & in aliis collectis per Mangill. *d. quæst.* 162. *n.* 13. & 14. quoniam omnes procedunt in terminis adjudicationis effectuatæ, mediante possessione, quam adjudicatarius habuerit, itaut contenderet de se excusando a restituendis fructibus interim cum bona, vel saltem non mala fide perceptis, & hoc est præcipuum dictar. decisionum fundamentum, ut liquet præsertim ex *d. decis.* 528. *p.* 2. *rec.* & ex aliis cor. Butatt. inter suas *decis.* 184. & 287. ubi de deliberatario interim possidente, unde propterea non videbantur facere ad casum.

10 Duæ autem considerationes ad favorem dictorum creditorum cadere videbantur; una damnorum, & interesse ob illicitam alienationem, quam hæredes fecerant rei non suæ, utpote creditoribus jam destinatæ, & altera interesse lucri cessantis, fructuum scil. quos ex ipsis bonis percepissent, si adjudicatio per dict. alienationem non impedita effectum sortita esset; Verum neutram mihi visum est subsistere, non quidem primam, quia non prohibetur debitor, etiam post pignus prætorium, vendere ejus bona, quæ ex inde non desinunt esse de ejus dominio, dummodo non fiat in præjudicium creditorum, quibus cum pretio ad id destinato satisfacere intendat, Bart. *in l. ubi pure*, §. *fin. ff. ad Trebell.* Mangill. *de subhast.* q. 190. apud quem deducta in fine procedunt, ubi deliberatio, vel adjudicatio effectum sortita est, & habetur non semel in sua materia *sub tit. de empt. & vend.* præsertim in una Bononien. ideoque cum hæredes suo jure usi sint, vendendo rem suam, nil illicitum commiserunt; ob quod ad damnorum refectionem teneri debeant.

11 Minusque alteram, quia cum adhuc esset res in ambiguo ob non certificatam conditionem, quod satisfactio sequi potuerit ex domus venditæ pretio, quod prius ad id destinatum erat, neque creditores declarassent velle ipsam rem præcise, sequebatur non remanere bene justificatum necessarium requisitum damni emergentis, vel lucri cessantis, quod scil. d. venditio fuerit causa præcisa, & immediata damni passi, vel lucri amissi, ut necessarium esset juxta opinionem, quam tenet Rota, & Curia, habetur frequenter in præcedentibus; Ideoque dum isti semper remanserant in terminis puri creditoris pecuniarii, eis imputandum videbatur, cur non fecerint debitas protestationes, aliasque cautelas adhibuerint, ob quas potuissent unum, vel alterum interesse prætendere, unde propterea requirentibus consului, quod se concordarent eo meliori modo, quo possent, quia dum remanebant creditores pecuniarii, non poterant ex tali credito prætendere accessiones absque usura, attenta præsertim opinione, in qua residet Romana Curia.

ROMANA INTERUSURIORUM PRO ANGELO ANDOSILLA CUM VANNIO.

Casus disputatus cor. A. C & concordatus.

An, & quando emptori debeantur fructus recompensativi ad terminos *l. curabit*, pro pretio soluto venditori, qui rem non tradidit?

SUMMARIUM.

1 *Facti series.*
2 *Dispositio* l. curabit, *sicuti procedit favore venditoris, ita etiam favore emptoris.*
3 *Consignatio cedulæ, seu ordinis directi banco an habeat vim solutionis?*
4 *Et cujus periculo cedat banchi decoctio.*
5 *An adsit differentia inter cedulam, & ordinem?*
6 *De fructibus debitis emptori post passam evictionem.*
7 *Et quid si non est passus evictionem, quam prævenit, mediante solutione pecuniæ, an pro ista debeantur fructus recompensativi?*

DISC. XXV.

1 VEndidit Vannius Andosillæ quasdam domos suorum majorum fideicommisso subjectas, recepto pretio mediante ordine directo Sac. Monti Pietatis, cum obligatione impetrandi intra certum terminum derogationem Apostolicam fideicommisso, cui bona vendita subjecta erant. Cumque nulla sequuta traditione dictar. domorum ob denegatum consensum aliorum interesse habentium, impossibilis esset d. derogatio, itaut opus fuerit a contractum recedere, atque hoc medio tempore plures decursi essent menses; Hinc prætendere cœpit Andosilla, pro pretio in d. ordine contento, sibi debitos esse fructus recompensativos ad ratam illorum fructuum, quos percepisset ex bonis venditis, si contractus incontinenti effectum habuisset ex æquitate tex. *in l. curabit, C. de action. empti*, & introducta causa cor. A. C.

Pro actore scribens, fundatam dicebam ejus intentionem, quia licet text. *in d. l. curabit*, loquatur favore venditoris contra emptorem retinentem rem & pretium; quasi quod rei venditæ dominium translatum sit sub conditione solutionis pretii, qua non impleta illud effingatur adhuc perseverare in ipso venditore, qui propterea fructus rei suæ petere dicatur tamquam antiqui dominii sequelam, & continuationem, quæ ratio non militat in casu converso, cum emptor numquam habuerit dominium, quod in rebus corporalibus non quæritur sine traditione; Nihilominus magis communiter receptum est, atque ita passim servat forus, ut eadem æquitas procedat quoque in d. casu converso favore emptoris; Vel ex eadem ratione, ut æquum non sit carere re, & pretio; Vel loco damnorum, & interesse ob non impletam traditionem rei venditæ, cum in odium non adimplentis actus habeatur pro gesto, ne morosus, seu alias propriæ obligationi non satisfaciens, commodum ex delicto reportet in præjudicium alterius contrahentis innocentis, injuriati ob sibi non servatam fidem, Natta *cons.* 384. *n.* 12. Surd. *cons.* 101. *n.* 26. Magon. *dec. Lucen.* 19. *n.* 31. & 34. Duran. *dec.* 34. *n.* 32. Greg. *dec.* 337. *n.* 7. ubi Adden *n.* 18. Leotat. *de usur. qu.* 27. *n.* 54. & *seqq.* qui omnes id firmant, sive pretium solutum esset in toto, sive in parte, cum eadem ratio militet pro parte soluta proportionabiliter. 2

Scribentes in contrarium, non negabant hujus propositionis veritatem, impugnabant vero applicationem ob non verificatam eam circumstantiam, quod venditor eodem tempore haberet rem, & pretium, dum in facto constabat ipsum numquam exegisse ordinem a Monte Pietatis, ubi pecunia continuavit ad creditum, & sub nomine ipsius emptoris; Replicabam tamen, quod cum ipse venditor acceptasset dictum ordinem tamquam pro pecunia numerata, quoties in banco adest pecunia mandantis, itaut absque difficultate solutio incontinenti sequi potuisset, tunc per talem receptionem dicitur sequuta vera, & effectiva solutio, atque sibi imputet recipiens, cur non exegerit, ut in proximis terminis cedulæ bancariæ, ex theor. Bart. *in l. soluturus, ff. de solut.* Gregor. *d. dec.* 337. *n.* 8. Rovit. *dec.* 35. *n.* 8. & *dec.* 38. *n.* 6. ubi dicit id ex omnium traditione verissimum, quoties cedula erat solvibilis, itaut si fuisset banco consignata, sequuta esset incontinenti solutio. 3

Et licet adduceretur in contrarium authoritas Galeot. *l.* 2 *controv.* 10. dicebam tamen de hac authoritate haberi non debere actionem, cum esset scribentis ad causam, seu pecuniam cum succumbentia, dum contrarium fuit decisum apud Rovit. *decis.* 35. ut ipsemet Galeot. ingenue fatetur, ideoque recte adaptabatur id quod dicit Franch. *decis.* 260. *n.* 5. & 6. quod ubi allegantur consilia, opus est videre decisiones in eis proditas; Unde propterea banchi periculum recipientis damno cedere firmatur in dictis decisionibus, ac etiam per Leotat. *de usuris*, *qu.* 59. *nu.* 41. quia sibi imputet recipiens, cujus negligentia præjudicare non debet mandanti, qui juste credere potuit ordinem esse impletum, ideoque non curavit amplius pecuniam tamquam non suam exigere, alias exacturus. 4

Et quamvis in materia creationis censuum, ubi pro forma requiritur pecunia numerata, constitui videatur differentia inter ordinem, & cedulam, quoniam hoc secundo casu, ubi venditori, vel debitori traditur cedula, non potest amplius emptor, seu creditor, qui eam tradidit pecuniam exigere a banco, quod absque cedulæ restitutione non solvit, secus autem in simplici ordine, cujus exhibitione, & effectuatione pendente, liberum est mandanti exigere pecuniam in banco existentem, ideoq; satisfactum non dicitur formæ pecuniæ numeratæ, ut ita distinguendo firmavit aliquando Rota præsertim in Licien. census 18. Maji 1654. & 17. Maji 1655. cor. Priolo, in Rom. Salviani ...... 1666. & ...... 1667. cor. Otalora, & sæpius, ut habetur in materia *sub tit. de Censib.* in qua distinctione Scribentes in contrarium magnum fundamentum faciebant, dum in præsenti agebatur de ordine, non autem de cedula. Nihilominus ad effectum quæstionis intrare non videbatur dicta ratio differentiæ, quoniam cum post traditionem ordinis, emptor non potuisset absque delicto (in dubio non præsumendo) illam pecuniam jam alteri sic traditam exigere, regulando voluntatem a potestate, a qua in dubio voluntas metienda est, recte dicere putetur se credentem ordinem esse impletum, neglexisse 5

se exactionem pecuniæ, quam alias exegisset, & convertisset in emptiones, quibus destinata erat, illam tamdiu otiosam non retinendo; Unde propterea licet de facto non verificaretur in venditore, quod eodem tempore haberet rem, & pretium; Attamen id verificatum dicebatur in ipso emptore; qui sic re, & pretio careret, atque ob fictionem in odium morosi non implentis a lege subintellectam, ut actus habeatur pro facto, recte dici poterat venditorem habuisse utrumque.

6 Difficultas tamen considerabilis erat in facto, quod scil. satis verisimile ex eis circumstantiis videbatur, emptorem scivisse, quod venditor pendentibus diligentiis pro obtinenda derogatione non usus esset, nec uteretur, quinimo, quod nec uti poterat ordine prædicto, ita conditionaliter concepto; Et quod magis est, interim idem emptor pecunia in d. banco existente tamquam propria, & ad ejus liberam dispositionem in parte usus erat, plures ordines eidem banco dirigendo, unde propterea vere dici non poterat caruisse re, & pretio, atque ex hoc ab initio istam difficultatem insinuavi eidem principali, qui licet maximus J. C. utpote alias primarius Advocatus, deinde Signaturæ Justitiæ Decanus, attamen proprium interesse, ut frequentissime contingit, intellectus aliquam fascinationem patiendo non acquiescebat, sed agnoscens eamdem difficultatem haberi per judicem, quamvis satis benevolum, acceptavit talem qualem concordiam, qua mediante, præsens controversiam finem habuit.

7 In proposito autem hujusmodi fructuum, qui debentur emptori carenti re, & pretio, non dubitatur illos deberi post sequutam rei venditæ traditionem, quatenus deinde subsequatur evictio, cum tunc illi absque dubio debeantur tamquam damna, & interesse, sub evictione cadentia, Leotard. *de usuris*, q. 36. n. 16. & q. 56. *eod. n.* Burat. *dec.* 440. n. 9. & passim; Sed in una Tudertina census pro Cospano, de qua in sua materia *sub tit. de Censibus*, difficultas fuit, qui ubi evictio vere, & de facto sequuta non est, sed emptor ut eam impediret, curavit concordiam cum evincente, mediante alicujus summæ pecuniarum solutione, an scil. pro istis pecuniis d. fructus prætendi possent? Et scribens pro emptore in Rota cor. Taja adducebam in his specialibus terminis authoritatem Fab. de Ann. *cons.* 15. n. 27. ubi refert decisionem Sac. Consilii emptori deferentem fructus, seu interusuria ad rationem 5. pro centenario; Et Rota licet formiter istam propositionem non canonizaverit, neque tamen respuit, sed ex alio fundamento prodiit resolutio contra emptorem, dum quæstio non erat cum ipso venditore, sed cum tertio, ut ibi; Cogitabam tamen attenta opinione, quam tenet Rota & Curia de non dando interesse ex pecunia, nisi verificatis consuetis requisitis lucri cessantis, vel damni emergentis, posse de hoc dubitari, quia cum vere emptor non caruerit ipsa re, cujus evictionis ita ficte, ac intellectualiter solum passus dicitur, esset in effectu percipere accessiones ex pecunia pro alio soluta non debitas nisi cum suis interpellationibus aliisque requisitis, ut habemus de fidejussore pro alio solvente cum similibus; Neque de d. decisione Sac. Consilii magnam rationem habendam esse videbatur, dum ibi requisita prædicta reputantur notoria, & habentur pro probatis; Attamen reservavi maturum judicium, quando præberet novæ disputationis occasio, quam adhuc non habui.

ROMANA PACTI

PRO CAMILLO DE MAXIMIS

CUM MONASTERIO SANCTÆ THERESIÆ AD QUATUOR FONTES.

Discursus pro veritate.

An valeat, vel potius usurarium censendum sit pactum, per quod emens rem fructiferam dilata pretii solutione sub conventione fructuum recompensativorum, prohibeatur ad certum tempus restituere sortem, atque se eximere a dictis fructibus? Et aliqua de fructibus prædiorum urbanorum, quomodo illi calculandi sint, ad effectum regulandi fructus recompensativos pretii.

S U M M A R I U M.

1 F*acti series.*
2 *De causarum Patronis Romanæ Curiæ, & in quo differant ab Advocatis.*
3 *De opinione Theologorum improbantium, ut venditor pendente solutione pretii, obtineat fructus recompensativos.*
4 *De invaliditate pacti auferentis libertatem redimendi, ac restituendi sortem.*
5 *Improbatur opinio Theologorum, de qua n. 3.*
6 *Declaratur conclusio, de qua n. 4. circa pactum auferens debitori facultatem solvendi.*
7 *An possint creari census perpetui sine facultate redimendi?*
8 *Fructus recompensativi ex pretio non possunt excedere, ipsius rei fructus.*
9 *Prædia urbana sunt naturaliter infructifera, & fructificant per accidens.*
10 *Quomodo sit calculandus valor, seu fructus bonorum;*

D I S C. XXVI.

Camillus de Maximis Cameræ Apostolicæ Clericus, ac 1
Patriarcha Jerosolymitanus, de ann. 1664. emit a Mo-
nasterio Monialium S. Theresiæ ad quatuor Fontes palatium
olim illorum de Mathæis, eidem Monasterio contiguum
pro pretio scut. 17. m. tunc solutis scut. 500. dilata vero solutio-
ne reliquorum 16500. ad annos 12. sub conventione solven-
di interim fructus recompensativos ad rationem quatuor pro
centenario & anno, cum pacto ut d. termino durante, non
posset emptor admitti ad solutionem dictæ sortis, atque ita
invito Monasterio ab onere dd. fructuum se liberare. Cum
autem illinc ad quatuor annos emptor habens jam ab initio
integrum pretium promptum in tot locis Montium, sibi ex-
pedire dignosceret, vendendo loca Montium, ab hoc onere
se liberare, ac propterea coram Vicegerente, interpellasset
Monasterium, a quo oppositum fuit de d. pacto. Hinc em-
ptor prædictus, super d. pacti validitate, antequam litem
formalem assumeret, consuluit quemdam eximium Theolo-
gum, ac etiam alium doctum J. C. exercentem munus cau-
sarum Patroni, quod in Rom. Curia etiam per doctissimos
Juris Consultos ad aliud Advocati munus plusquam idoneos
exerceri solet, cum in effectu classici causarum Patroni ge-
rant eas partes, quas in aliis Europæ partibus gerunt Advo- 2
cati, dirigendo causas, ordinando & compilando processus,
necnon excitando mora, munus vero Advocatorum Curiæ
Romanæ sit respondendi solum de jure in decisoriis super præ-
suppositis, seu motivis excitatis per eosdem causarum Patro-
nos, absque eo quod se ingerant in visura, vel ordinatione
processuum ac aliis ordinatoria judicii concernentibus, præ-
terquam ubi ageretur de disputationibus, quæ in Curia fre-
quenter haberi solent super concessione, vel denegatione re-
missoriæ, compulsoriæ, sequestri, alimentorum & sum-
ptuum litis, ac appellationis suspensivæ. Unde constituere
videatur quamdam tertiam speciem singularem, alibi ita pu-
re non cognitam neque practicatam.

Theologi responsum fuit super conventionis usuraria infectione in genere, etiam sine dicta circumstantia pacti auferentis libertatem solvendi; sequendo sensum S. Antonini, Silvestri, Lessii, Filiuccii, Azzorii, Rebell. Layman. Megal. & aliorum Theologorum, seu Moralium, quorum, eorumque fundamentorum magnam partem refert Leotar. *de usur.* q. 27. quod scilicet cum rei venditæ dominium translatum sit in emptorem, qui exinde subjacet ejusdem rei periculo, idcirco ipsius quoque debent esse fructus; Tum ex regula, quod res fructificat domino; Tum etiam quia ista dicitur dominii sequela, socia, seu connexa cum altera periculi, cumque jus venditoris redactum sit ad creditum pecuniarium, periculo non subjectum, quamvis ipsa res periret, seu diminutionem pateretur, ita resultat quod est percipere accessiones ratione temporis ex pecunia tamquam ea mutuo interpretativo, quod citra usuram fieri non potest, dum non urget ratio interesse lucri cessantis, vel damni emergentis, cujus principale requisitum consistit in mora, in qua emptor, stante expressa & conventionali dilatione, dici non potest. 3

Alter vero Jurisconsultus, negligendo istud motivum, utpote in foro externo omnino rejectum, atque hodie disputatione indignum, quatenus tamen conventio adæquata sit ipsius rei venditæ fructibus de sui natura percipiendis, eosque non excedat ea iis, quæ ad materiam *l. curabit*, habentur apud Leotar. *dict. quæst.* 27. ac frequenter supra præsertim *disc.* 17. & 18. Respondit de invaliditate pacti, utpote inductivi servitutis, in qua debitor invitus permanere cogatur contra naturalem libertatem, quodque propterea hujusmodi pacta auferentia redimendi libertatem, sint illicita, & usu- 4

raria

raria adducendo deducta per Marin. in addit. ad Reverter, *dec. 572. in fine*, & Honded. *conf. 33. n. 74. lib. 2.*

5 Super eodem autem puncto ex parte emptoris, utroque responso communicato, pro veritate consultus; Quatenus pertinet ad validitatem conventionis fructuum, solutione pretii pendente, absque principio difficultatis adhæsi voto Jurisconsulti contra illud Theologi, utpote circa principium hodie absolutum in foro externo, de quo tantum forensium partes sunt respondendi, pro exclusione, vel respective inclusione usuræ, cum Ecclesia non judicet de internis. Et ex qua præsertim ratione ut pluries in præcedentibus habetur, recepta propositio est, quod in hac materia usuraria, Canonistis potius, quam Theologis deferendum est; Potissime vero in hac facti specie, in qua non solum urget ratio generalis conveniens cuicumque venditori indefinite deducta ex æquitate text. *in l. curabit, C. de act. empti*, ne scilicet emptor habeat eodem tempore rem & pretium; Ac etiam quia istæ non dicuntur lucrativæ accessiones, sed potius recompensativæ, seu restaurativæ illorum fructuum, quos alias venditor ex re sua percepisset, ut pluries in præcedentibus. Sed etiam quia, ut pariter pluries in præcedentibus habetur, in puro quoque ac simplici mutuo prohibitum non est mutuan-
6 ti, etiam ab initio pacisci de interesse lucri cessantis, vel damni emergentis, ad certam quoque taxam determinato, dummodo tamen illud deinde alias quam per ipsorum contrahentium conventionem, & assertionem justificatum remaneat; Quæ justificatio in hac facti specie concurrebat ab initio indubitata, Tum ex qualitate venditoris, quod scilicet erat Monasterium Monialium, a quo istud pretium rei stabilis alienatæ in alios usus converti non poterat, sed pernecesse erogandum erat in acquisitiones stabilium, vel censuum, aut locorum Montium, quorum occasiones ad istam moderatam rationem quatuor pro centenario de tempore contractus erant absque dubio promptæ & notoriæ; Tum etiam quia ex pacto, ob ipsius emptoris cautelam, ita dictum pretium investiendum erat in casu solutionis, unde propterea ex ista quoque ratione validitas conventionis in genere remanebat omnino plana.

7 Quo vero ad alterum responsum J. C. se restringentis ad invaliditatem pacti auferentis redimendi libertatem, pariter in diversa sui sententia, quoniam hujusmodi pactorum infectio, quam hodie receptam habemus in omnibus consignativis constitutis ad præscriptum Constitutionis Pii V. provenit solum ex eadem Constitutione, per quam tamquam per legem novam damnantur tamquam usuraria omnia pacta quomodocumque redimendi libertatem restringentia, atque in his terminis loquuntur Cenc. *& cæteri*, cum quibus procedit de Marin. *in add.* ad Reverter. *d. dec. 573.* cum aliis per Leotar. *de usur. quæst. 67.* ubi de articulo, an hujusmodi pacta vitient, vel potius vitientur, atque omnino probabile, ac receptum est, utpote accidentalia vitiari, & non vitiare, ut occasione pacti rescissorii habetur in materia *sub tit. de censibus*; Circumscripta vero ista lege nova, attentisque terminis juris communis, etiam in censibus, aliisque venditionibus cum jure redimendi, prohibitum non est creari census perpetuos & nunquam redimibiles, multo magis redimendi facultatem restringi intra certum tempus, ut rejecta opinione Hostiens. & aliorum dubitantium, ac amplectendo opinionem Baldi, magis communem, & receptam firmant Constantius *ad 3. lib. Codicis, sub tit. de fiscal. usuris, lib. 10. n. 40.* de Marin. *resol. 160. num. 7. & 8. lib. 2. & in eisdem addit.* ad Reverter. *d. dec. 573.* Rovit. *decis. 33.* Leotard. *q. 41. n. 1. & n. 21. cum seqq.* ubi de non prohibita concessione rei sub censu reservativo etiam perpetuo, & non redimibili; Et de censu consignativo ante Bullam Pii firmavit sæpius Rota, *præsertim decis. 394.* post Cenc. *de censibus, decis. 8. & 51. par. 8. recent.* & in aliis.

8 Quare illo quoque motivo neglecto, atque respondendo ultra petita, prudentialiter dixi aliud excitandum esse motivum reformationis dictæ conventionis fructuum, dicta reciproca dilatione pendente, quod scilicet juxta opinionem in Curia præsertim receptissimam, de qua in Baren. *disc. 17.* & in Lucana *disc. 18.* & in aliis frequenter, illi excedere non possint metam, fructuum ex ipsa re vendita percipiendorum, atque ad eorum limites; Unde propterea, aut Monasterium perseverare volebat in contractu, aut non? Si volebat, cogebatur pati dictam moderationem, quæ Monasterio non expediebat, cum ipsius rei fructus vix excederent duo pro centenario, & posset incontinenti investire pretium in loca montium, vel census tutos, ad quatuor, vel parum minus, & si nolebat ex motivo cessantis præsuppositi, ita obtinebatur debitoris intentum, a creditore potius desiderandum, & petendum, & sic erat species diversionis militaris.

Quod autem ipsius rei venditæ fructus essent longe mino- 9
res, clare probari observabam, quoniam prædia urbana dicuntur naturaliter infructifera utpote de sui natura nullum fructum producentia; Et quamvis habitando, vel locando, fructus ex eis percipi dicatur; Attamen dicitur fructus accidentalis, quatenus scil. locentur, & ad limites pensionis, pro qua locari solent, *ut dec. 95. n. 2. & 143. in fine*, post Merl. *de pignor.* quarum secunda est repetita *dec. 21. part. 10. rec.* apud Othob. *dec. 193. n. 7. cum seqq.* & frequenter in aliis, ac in specie domorum habetur supra in Baren. *census, disc. 17.* & in decisionibus in ea causa editis; Quamvis autem quando istud palatium locatum fuit, ejus pensio esset talis, quod 10
habita proportione ad pretium ut supra conventum, importaret fructus ad d. rationem scutor. quatuor pro centenario, vel parum minus, non tamen exinde resultabat tanti rem fructare, quoniam ut receptum habetur apud beneficialistas, præsertim Lotther. *lib. 1. q. 38.* ac habetur frequenter in sua materia *sub tit. de beneficiis*, ac sub altero *de pensionibus*, ad regulandum fructum deducendæ sunt in primis impensæ, & onera, cum fructus dicatur ille, qui superest, & a Domino percipitur his deductis; Ac ulterius facienda est decem, vel saltem plurium annorum, ex peritorum judicio peræquatio, calculando annos steriles, & uberes, ad effectum inspiciendi, quis facta peræquatione dici valeat fructus verisimiliter certus, & continuus, quæ distinctio sterilitatis, vel ubertatis in urbanis intrat, habita ratione temporis, in quo respective habent conductorem, & non habent; Unde cum hæc domus, ratione situs a reliquo habitato distantis, & incommodi, juxta retroactam decennalem experientiam, frequentius esset sine inquilino, idcirco facta peræquatione temporum, in quibus vacua, vel respective plena stare consuevit, pensio vix excedebat duo pro centenario.

ROMANA FRUCTUUM PRO DUCE CAFFARELLO CUM CHRISTOPHORO CINCIO.

Causa pendet in Rota.

Si emptor deposuit pretium, & deinde ex nova conventione illud in toto, vel in parte ad eum pervenit ex causa depositi; An pro eo tempore, quo habuit pretium in manibus, teneatur ad usuras compensativas? Et aliqua de taxa fructuum bonorum feudalium, vel jurisdictionalium discretive ab allodialibus.

SUMMARIUM.

1 *Facti series.*
2 *Emptor etiam sine mora tenetur ad fructus recompensativos.*
3 *Fructus bonorum feudalium & jurisdictionalium taxantur ad duo cum dimidio.*
4 *Declaratur quando id procedat, & de differentia inter bona jurisdictionalia Status Ecclesiastici, & feuda Regni.*
5 *Emptor potest esse pretii depositarius.*
6 *Ubi pretium convertitur in alium contractum, vel causam debendi non intrant fructus recompensativi.*
7 *Si emptor repetit pretium solutum, habetur, ac si non solvisset, & debentur fructus.*
8 *An census reviviscat si pecunia a creditore avocatur?*
9 *Declaratur quomodo & quando procedat conclusio, de qua n. 7.*
10 *In materia usuraria spectatur solum interesse creditoris.*

DISC. XXVII.

Marchio Joannes Petrus Caffarellus de ann. 1614. emit 1
a Joanne Baptista, & Christophoro de Cinciis castra Filerti, Astergii, & Peschii majoris in Aprutio pro scutis 16. m. ex quibus 4. m. erogari deberent pro eisdem castris recuperandis a manibus Regii Fisci Neapolis, & reliqua 12. m. deponi in Sac. Monte Pietatis Urbis pro investimento ad cautelam emptoris, quod in omnibus adimpletum fuit, atque cedula depositi producta fuit in Sacr. Cons. Neapolitano ad removendas creditorum oppositiones, ob quas dicta cedula impedita fuit, & successive pecunia stetit otiosa usque ad annum 1629. quando venditores, ac etiam credi-

tores constituerunt procuratorem Ducem Gasparem Cassatellum d. Antonii filium, & hæredem ad recuperandam d. peculiam; Dictaque recuperatione sequuta, deventum est ad novam conventionem, quod ex dictis scut. 12. m. solvi deberent libere scut. 6. m. quibusdam creditoribus 4. m. ipsis venditoribus, & reliqua 2. m. remanere deberent penes ipsum Ducem, donec venditores illa investirent in bonis stabilibus, censibus, vel locis Montium pro multiplico faciendo usque ad integrum valorem pro cautela evictionis.

2 De anno autem 1637. præfati venditores pulsarunt Ducem ad reportandum pecuniam ad Montem Pietatis ob promptam occasionem investiendi, atque pro tempore quo post interpellationem fuit morosus, sponte & absque contradictione solvit fructus recompensativos ad rationem quinque pro centenario; Verum post diuturnum spatium, de anno scil. 1665. Christophorus superstes pulsavit eundem Ducem cor. A. C. & obtinuit mandatum pro fructibus temporis antecedentis, ab anno scil. 1629. ad 1637. Commissa vero causa in Rota, cum clausula, *si quid exequendum*, prætendente actore ob lapsum fatalium appellationem esse desertam, atque super hoc habita disputatione in Signatura, rescriptum fuit eidem Rotæ de causa restitutionis in integrum, unde propterea datum fuit consuetum dubium; *An constet de re judicata, vel potius de causis restitutionis in integrum?* quod hucusque disputatum non fuit, & pendet.

3 In unica igitur disputatione habita in Signatura, in qua solum scripsi, cum in hoc Tribunali obiter & pro gustu deduci soleant merita negotii principalis; Dicebant Scribentes pro actore, de plano fundatam esse ejus intentionem in receptissima, hodieque satis vulgari conclusione, de qua frequenter in præcedentibus, quod scil. emptor pro tempore, quo habuit rem & pretium, etiam sine mora, quinimo etiamsi justam causam habuisset non solvendi cessante dilatione conventionali, quæ dicitur pars pretii, teneatur solvere venditori usuras ad limites fructuum ipsius rei, tanquam istorum recompensativas, eorumque loco subrogatas.

E converso senior Ducis rei conventi Advocatus, cum crederet dictorum fructuum, seu usurarum debitum in genere ob dictam receptam conclusionem evitari non posse, tam scribendo in signatura, quam in congressu pro directione habito, insistebat principaliter in minori dictorum fructuum taxa, ex eo quod cum ageretur de feudis, & bonis jurisdictionalibus, ista dicerentur magis pretiosa in duplo supra allodialia, & consequenter, quod cum fructus bonorum allodialium indifferentium juxta receptam gloss. *in auth. perpetua, C. de Sacros. Eccl.* taxantur ad quinque pro centenario, hujusmodi fructus bonorum feudalium & jurisdictionalium taxari deberent ad duo cum dimidio, juxta punctualiter firmata in terminis cujusdam feudi Regni Siciliæ ultra, per Rotam *in Messanen. feudi cor. Merlino inter suas dec. 702. repet. p. 7. rec. dec. 94. n. 57.* Atque ex hoc inferebat ad magnum commodum emptoris, ita liberationem a prætenso debito obtinentis ob imputationem, seu repetitionem fructuum a d. anno 1637. citra excessive solutorum ad d. rationem quinque pro centenario.

4 Diversa erat mea sententia, ideoque principaliter insistebam in negando hujusmodi fructum debitum in genere, dum eo admisso, periculosum reputabam dictum alterum motivum, advertendo quod *in d. dec.* Merlini processum videbatur cum aliquo æquivoco circa taxam fructuum bonorum feudalium & jurisdictionalium ad rationem dimidiatam juxta decisionem 103. Seraphini, & in Viterbien. 11. Maji 1612. cor. Sacrato, cum quibus ibi proceditur. Quoniam ut advertitur *in Romana legitima, sub tit. de feudis, disc. 19.* id recte procedit in castris & bonis jurisdictionalibus Status Ecclesiastici, nedum quia propter prohibitionem Bullæ Pii V. de non infeudando, nimis rara sunt, & consequenter magis æstimabilia hujusmodi bona feudalia, & jurisdictionalia, potissime ob majorem pecuniarum affluentiam in Urbe, ubi continuæ habentur immutationes a statu privato ad illum Baronum & Magnatum primi ordinis, cum satis notabili alteratione; Sed etiam quia hujusmodi castra & bona jurisdictionalia retinent solum illam remotam, & impropriam feudalitatem, quæ juxta plene deducta in celebri *cons.* 1. Spadæ *lib.* 1. inesse dicitur ad removendum verum & purum allodium, in quo nemo recognoscitur nisi Deus, pro dominio, ac superioritate Papæ; In reliquis habent naturam allodialium, atque sunt liberæ dispositionis, tam in vita, quam in morte, cum transmissibilitate ad quoscumque adinstar aliorum bonorum indifferentium, adjecta solum a temporibus Sixti V. citra, prohibitione alienandi inter vivos sine beneplacito Apostolico; Quæ omnia cessant in hujusmodi feudis Regni Neapolitani; Tum ob eorum magnam copiam, cum totum Regnum sit infeudatum, unde propterea vilescunt, juxta ea quæ de hujusmodi infeudationibus incidenter habentur *in Melevitana, seu Valentina habitus, sub tit. de præminentiis, disc. 32.* Tum etiam ob minorem in ea regione pecuniarum affluentiam; Et fortius ob onera illis feudis incumbentia, tam adohæ, quam servitii personalis in occurrentiis, atque ob nimis restrictam successionem cum facili devolutione; adeout plurium sententia sit, qualitatem feudalem minuere de vero rei valore, ut advertitur *in d. Romana legitima, disc. 19. sub tit. de feudis*;
Quod etiam docet praxis in eodem Statu Ecclesiastico, dum 5
illa castra, quæ possidentur cum investituris feudalibus, subjecta devolutioni, & cum onere alicujus annuæ recognitionis, æstimantur multo minus quam alia, quæ habentur juxta naturam allodialium ut supra; Et sic dicta taxa quinque pro centenario non erat incongrua, dum ad eam rationem, & forte majorem hujusmodi feuda vendi solent, præsertim attenta parum felici qualitate, tam ipsorum castrorum, quam provinciæ, cum per illos Regios Tabularios, ad quos pertinet: inspectis istis circumstantiis diversimode feudorum æstimationes fieri soleant, atque distincte considerentur pro majori, vel minori pretio.

Solidum ergo motivum mihi videbatur alterum negandi dictum debitum in genere, quodque nullatenus intraret dispositio text. *in l. curabit, C. de act. empti*, quoniam emptor tamquam emptor jam ejus obligationem impleverat, atque pretium solverat, mediante vero & effectivo deposito in banco ut supra; Et consequenter soluta fuit omnis ejus obligatio; Causa vero debendi summam, pro qua hujusmodi fructus prætendebantur, erat omnino diversa ex novo, & diverso titulo, seu contractu depositi, pro quo in jure cautum est nullas accessiones pro pecunia deposita deberi; Neque implicat eumdem emptorem loco banci subrogari posse, atque gerere personam depositarii diversam ab illa emptoris, ut in specie apud Giurb. *dec. 87. n. 35.* & admittitur 7 ... 6
sup. in Senen. fructuum, disc. 23. quatenus titulus depositi verificaretur; Si enim habemus, quod etiam absque vera & effectiva solutione, sed solum ob illam fictam & intellectualem, quæ ex juris dispositione inesse dicitur in novatione, seu conversione debiti in aliam causam, seu alium contractum, cessat cursus hujusmodi fructuum, solumque prætendi possunt illæ accessiones, quæ ex novo contractu legitime resultant, Socc. *cons.* 139. *n.* 18. Testay. *alleg. 16. n. 36.* Leotar. *de usur. q. 27. n. fin.* multo magis, ubi vera & effectiva solutio sequuta est, cum explicita conversione ad diversum titulum depositi, seu retentionis pro cautela.

8 Unica vero difficultas, quam reflectendo ad veritatem, cogitabam desuper cadere posse, consistere videbatur in eo; An dicta recuperatio depositi importaret resolutionem actus, ac reductionem causæ ad non causam, perinde ac si ille nunquam sequutus esset, magis quam novationem, seu conversionem in novum contractum? quo casu perseveraret d. ceretur prima causa debendi ex titulo emptionis, qu a datum non dicitur id quod deinde avocatur, seu repetitur; ut per Negusant. *de pignor. 5. part. princ. memb. 3. par. 2. n. 27.* Trentacin. *lib. 3. var. resol. 22. vers. non requiritur*, Faber. *in C. lib. 4. tit. 23. defin. 37. n. 9.* Leotar. *de usur. q. 83. n. 44. & seqq.* atque in idem conferunt firmata per Rotam in Romana cens. 24. Novembris 1628. coram Ghislerio cum aliis in Romana reviviscentiæ censuum *sub tit. de frud.* ad materiam Bullæ Baronum *disc.* 81. super reviviscentia censuum, vel prioris causæ debendi, non obstante vera & effectiva solutione, si pecunia soluta deinde avocatur.

9 Verum licet, ob non sequutam formalem disputationem, maturum judicium desuper efformari non potuerit; Attamen in hoc statu, cum sensu etiam veritatis, credebam difficultatem non intrare, dictosque fructus non deberi, ex duplici fundamento; Primo quia dicta conclusio procedit quando causa reducitur ad non causam, seu solutio resolvitur ex conditione, quæ ipsi solutioni inest, ut est in casu, de quo in d. Romana reviviscentiæ censuum, quod scilicet creditur reciperet pecuniam non liberam; sed cum cautione de restituendo prioribus & potioribus, & ad omne mandatum, &c. quo casu dicitur recipi sub conditione resolutiva, qua purificata, actus resolvitur, ac habetur pro infecto; Sive magis ad rem nostram, quando depositum ita conceptum est, quod repositum sit in libertate deponentis illud voluntarie & pro libito reassumendi, juxta ea quæ in hac materia facultatis reassumendi pecuniam depositam habentur in Romana depositi, seu census 28. Junii 1645. & 26. Januarii 1646. cor. Melzio, quarum prima est *dec.* 267. post Zacch. *de oblig.*

oblig. & in his terminis loquuntur DD. apud Leotar. *d. q.* 84. *n.* 44. *& seq.* quod in præsenti dici non poterat, dum depositum fuerat perfectum & judiciale, atque post longum intervallum reassumptum fuerat per emptorem, non jure suo, sed tamquam mandatarium venditorum.

Et secundo ob formalem novationem prioris contractus, cum notabili diminutione cautelæ emptoris, investiendo solum sc. 2. m. ac libere dando reliqua 12. m. quæ investiri debebant, ideoque dicebam emptorem huic adeo præjudiciali novæ conventioni assensum præstitisse, intuitu sperati commodi ex retentione dictæ summæ residualis absque usurarum cursu, donec sequeretur investimentum, ita unum incommodum cum altero commodo compensando.

10 Eoque magis in hanc sententiam deveniebam, ponderando quod nullum concurrebat interesse venditoris, dum interim & donec ipse de investimento sollicitus fuit, adhuc pecunia stetisset otiosa in monte Pietatis, vel alio banco, cujus loco ipse emptor subrogatus fuerat, atque in materia usuraria spectatur solum interesse creditoris, non autem quid debitoris intersit, Leotar. *q.* 32. *n.* 21. *& q.* 96. *n.* 7.

Magnum fundamentum ex parte actoris constituebatur in observantia ejusdem Ducis, quæ dicebatur optima interpres, dum a d. an. 1637. voluntarie solverat hujusmodi fructus, sed non videbatur motivum considerabile ob diversas facti circumstantias, dum ab hoc tempore citra, stante interpellatione super prompta occasione vestimenti, intrabat hæc obligatio, non ex ratione tex. *in l. curabit*, sed in altera damnorum, & interesse ratione moræ, & sic longe diversa ratio militabat.

NEPESINA
PRO ALEXANDRO REGULO
CUM FRANCISCO ZAGAROLO.

Responsum pro veritate.

An conveniri possit de fructibus recompensativis, pendente solutione quantitatis promissæ per transactionem initam ratione litis vertentis super bonis stabilibus fructiferis?

SUMMARIUM.

1 *Facti series.*
2 *Pro debito quantitatis non debentur usuræ.*
3 *An transactio veniat sub nomine prohibitæ alienationis? & exigat easdem solemnitates, quas alienatio?*
4 *Declaratur conclusio, de qua nu. 2. ut non procedat in quantitate per transactionem conventa pro lite super bonis fructiferis.*
5 *De rationibus, quibus conclusio innititur.*
6 *Obtinens aliquid per transactionem non obtinet jure novo, sed antiquo.*
7 *An & quando legitima relicta in pecunia debeantur fructus?*
8 *Quod per transactionem interesse conveniri possit ad majorem rationem, quam fructuum rei, & de ratione.*

D I S C. XXVIII.

1 Motalite per Franciscum Zagarolum super immissione ad vineam, aliaque bona possessa per Alexandrum Regulum, tamquam subjecta fideicommisso ordinato per Francisci actoris majorem, deventum est ad concordiam, per quam Alexander reus & possessor se obligavit intra certum tempus solvere Francisco actori certam quantitatem pecuniariam, ejusq; solutione pendente conventum fuit de fructibus recompensativis ad rationem quinque pro centenario &
2 annu; Cumque ex dictis fructibus decursis, partim solvisset, partim vero deberet, ex consilio cujusdam jurisperiti de partibus, prætendere cœpit Alexander non teneri ad eos, qui soluti non fuerant, atque solutos tamquam usurarios imputandos esse in sortem, ex eo fundamento, quod ageretur de pecunia de sui natura sterili, ex qua citra usuram non obstante conventione, cessante contractu, vel titulo accessionum justificativo, indubitatum est istos non deberi, atque solutos imputandos esse in sortem ipso jure; non autem actione repetitionis indebiti juxta opinionem, in qua residet Rota, & Curia, ex deductis *dec* 69. *p.* 9. *& passim*, cum sit hodie principium absolutum.

Neque obstare dicebat Consultos, quod d. pecunia in contractum deducta esset ex transactione pro juribus competentibus super bonis stabilibus fructiferis, quoniam cum Franciscus actor dicta bona non possideret, dici non poterat, quod se privasset fructibus ex bonis interim percipiendis, quodque alter contrahens non soluto pretio obtineret fructus ex re non sua, unde propterea intraret ratio, cui innixa est æquitas deducta ex text. *in l. curabit*, *C. de act. empti*, dum Franciscus nihil possidebat, Alexander vero possessor continuavit percipere fructus jure proprii dominii & possessionis, ut antes, & sic agebatur de pura quantitate in contractum deducta, ut possessor ita tolleret molestias, atque sui juris confirmationem obtineret, absque eo quod novum dominium, novamque possessionem acquireret.

Ad quod probandum, cum non modica allegationum congerie, deducebat ea, quæ habentur per DD. in quæstione, an prohibita alienatione, prohibita sit transactio? & in qua quæstione exceptis bonis Ecclesiæ, in quibus ex quadam peculiari ratione, juxta opinionem in Rota & Curia receptam indefinite ad validitatem exigitur beneplacitum Apostolicum, ut frequenter in sua materia, *sub tit. de alienat.* in reliquis, magis communiter procedi videtur cum distinctione trium casuum; Primo scil. ubi alienare prohibitus possidet bona, quæ recepto pretio, vel alia recompensa collitiganti per transactionem dimittit; Secundo ubi possidet & non dimittit, sed aliquam summam pecuniariam collitiganti promittit cum ipsorum bonorum prohibitorum obligatione; Et tertio ubi non possidet, sed a collitigante possessore pro juribus in litem deductis aliquam obtinet quantitatem; ut primo casu dicatur alienatio prohibita, & exigat solemnitates, quæ in alienationibus bonorum de jure communi, vel municipali juxta subjectam materiam requiruntur, secus autem in secundo & tertio, ex iis, quæ habentur insinuata in materia *in Camerinen. Castr. sub tit. de feud. disc.* 49. *& d. tit. de alien. & contract.*

Quare desuper ex parte ejusdem Alexandri pro veritate consultus, contrarium dixi probabilius videri pro validitate scil. conventionis, ideoque consului, quod a susceptione litis abstinendo, ob illam jam extrajudicialiter comminatam, curaret eo modo, quo melius posset, cum creditore se concordare; Quicquid enim sit de veritate dictæ distinctionis super quæstione, an & quando transactio veniat sub prohibita alienatione ad effectum solemnitatum, sive alterum obligandi successorem venientem jure proprio independenter a transigente, super quibus juxta laudabilem Curiæ stylum, superflua, seu ad rem præcise non facientes evagationes abhorrentem non immorabar; Ad præcisum tamen effectum, de quo agebatur, cum is esset super bonis stabilibus fructiferis, non jure crediti, sed jure venditionis; Docebam omnino verius videri pro quantitate, quæ per transactionem promittatur actori loco jurium super talibus bonis competentium, intrare eandem æquitatem, seu rationem tex. *in d. l. curabit*, *C. de act. empti*, & consequenter pendente solutione licita remanebat conventio fructuum recompensativorum in summa verisimili, ac ipsorum bonorum fructibus proportionata juxta Canonistarum in foro receptissimam opinionem, quidquid Morales dubitent ex deduct. per Leotar. *de usur. q.* 27. ac pluries in præcedentibus *hoc eod. tit.* 4

Idque probabam authoritate & ratione; Authoritate scilicet speciali Leotar. *q.* 43. *n.* 13 *vers. tametsi*, ubi in specie licitæ conventionis hujusmodi fructuum pendente solutione quantitatis promissæ per transactionem occasione litis super bonis stabilibus fructiferis; Quod etiam pro rata bonorum, vel jurium fructiferorum admittitur per Rotam *in Viterb. transact. coram Celso inter suas dec.* 277. *&* 291. & plenius in aliis, in eadem causa editis *coram Verospio*, *Albergato*, *& Taja*, de quibus supra *in eadem Viterbien. transactionis*, *hoc tit. disc.* 15.

Et ratione, quoniam transactio dicitur species rei judicatæ ad tex. *in l. non minorem*, *& l. fratres*, *C. de transact. cum vulgatis concordantibus*, quod scilicet ita partes concorditer evitando dubium litis eventum, ejusque incertam aleam cum omnimoda unius ex eis jactura, eandem litem decidunt, ex bonis controversis, partim dimittendo, & partim retinendo, namquam per speciem divisionis; Unde resultat recepta & frequens conclusio, quod ille qui per transactionem bona obtinet, vel retinet, non dicitur obtinere jure novo, & ex contractu ab altero collitigante, sed de jure proprio & 5
primævo per quamdam remotionem obstaculi ad nocat. per Bart. Castreos. & alios *in l. profundo*, *C. de transact.* Molin. *de primog. lib.* 4. *c.* 9. *n.* 22. *in fin.* ubi Adden. Noguerol. *alleg.* 37. *n.* 4. Rota *dec.* 306. *n.* 6. *p.* 6. *rec. frequenter*: Et consequenter resultat, quod illa quantitas, quæ unica transigentibus promittitur, dicitur pretium portionis ipsorum bonorum, ita occultato alio contractu emptionis & vendi- 6

Card. de Luca, Lib. V.

tionis eorumdem bonorum pro rata conventæ quantitati proportionata, quæ dicitur ipsorum bonorum pretium, ideoque intrant termini, seu dispositio dicti text. *in l. curabit*; Ut a simili & in proposito habemus in materia fructuum legitimæ, qui non debentur, ubi bona, ex quibus illa debetur, 7 sunt sterilia, puta consistentia in pecunia & mobilibus, ac nominibus debitorum &c. juxta vulgares decisiones *in Rom. legitima del Nero cor. Otthob.* inter suas *decis.* 38. & 81. sed si assis hæreditarius parentis consistat in bonis fructiferis, ad quorum scissuram evitandam, filio non contradicenti relinquatur legitima in quantitate, pro ista donec solvatur, debentur etiam, citra usuram, accessiones, seu fructus tamquam recompensativi, cum ita occultari dicatur implicitus contractus emptionis & venditionis, dictaque quantitas dicatur pretium ipsorum bonorum, & consequenter intrat ratio, seu æquitas dicti text. *in l. curabis*, ut tamquam absolutum admittitur apud Otthob. *d. dec.* 38. & 81. & in specie advertitur per Leotar. *q.* 18. *n.* 19. & *seqq.* Staiban. *de interesse, lib.* 2. *tit.* 2. *quæst. Unic.* Rota *dec.* 186. post Pacific. & sæpius, cum sit distinctio hodie in foro plana, & habetur *sub tit. de feud. disc.* 108.

8 Intrantibus autem terminis *d. l. curabit*, caderet solum difficultas, an taxa conventionalis adæquata esset fructibus ipsorum bonorum, quos ut sæpe in præcedentibus, excedere non potest, non constito de alio interesse extrinseco lucri cessantis, vel damni emergentis; Verum observabam istam difficultatem cadere in contractu emptionis, & venditionis, in quo agitur de totius rei pretio, secus autem in contractu transactionis, in quo incertum est pro qua bonorum parte quantitas conventa sit, cum bona partim dimittantur, & partim ut supra in æquipollenti obtineantur, & consequenter ille major fructus esse potest pars pretii, quodque hoc intuitu minus datum, vel promissum sit de sorte principali.

MARSICANA LEGATI PRO THOMASETTIS CUM PP. CONGREGATIONIS SCHOLARUM PIARUM.

Casus disputatus coram Arbitris.

An & quando pro legato quantitatis debeantur per hæredem morosum usuræ, seu accessiones, præsertim ubi agitur de legato ad favorem Ecclesiæ, vel piæ causæ, & quando in his legatis intret ratio interesse lucri cessantis, vel damni emergentis?

SUMMARIUM.

1 *Facti series.*
2 *Usuræ legatorum statutæ de jure civili sunt hodie correctæ de jure Canonico.*
3 *De mora irregulari favore Ecclesiæ, vel piæ causæ; Et quod etiam favore piæ causæ non debeantur usuræ pro legato quantitatis.*
4 *Quando hæres investivit pecuniam legatam in occasiones fructiferas, tunc fructus debentur legatario.*
5 *Contrarium dicitur verius.*
6 *In materia usuraria attenditur interesse creditoris, non autem debitoris.*
7 *De ratione ob quam verius creditur id quod habetur n. 5.*
8 *Acquisitiones factæ per hæredem gravatum de pecunia hæreditaria, cui acquirantur.*
9 *Quid de tutore erogante pecuniam pupillarem in mercimonia, & negotiatione?*
10 *De hærede gravato negotiante pecuniam hæreditariam, an faciat suum lucrum?*
11 *De authoritate Gratiani, quando ei deferendum sit.*
12 *Declaratur conclusio, de qua n. 4.*
13 *Doctores sunt intelligendi juxta doctrinas, quas allegant.*
14 *Quando pro legato quantitatis concurrant usuræ, vel fructus favore Ecclesiæ, vel piæ causæ.*

DISC. XXIX.

1 N. Thomasettus, scriptis hæredibus ejus ex fratre nepotibus, illos gravavit ad solvenda scut. 10. m. retrahenda ex quibusdam nominibus debitorum, & fructibus locorum Montium pro constructione Conventus PP. Congregationis Scholarum piarum, alios Religiosos vocando, quatenus isti PP. nollent, vel non possent d. Conventum fundare; Cumque inter dictos, & alios Religiosos subsidiarie vocatos, lites & controversiæ plurium annorum spatio habitæ essent, hæredes autem, vel ipsosmet fructus, vel nomina debitorum exacta, & per testatorem ad id destinata investiissent in loca Montium Urbis, vel pecunias ita exactas in alios usus convertendo, assignassent tot eorum loca Montium, ex quorum retractu, quando ad fundationem deveniendum esset, dicta quantitas prompta haberetur, post dictam litem finitam ad favorem d. Congregationis, solutumque legatum in 2
sorte principali cum dictorum locorum Montium pretio, prætendere cœperunt dicti PP. fructus temporis intermedii, aliasque prætensiones excitarunt, illam præsertim domus, in qua testator destinaverat d. Conventus constructionem, quamvis illa in alio loco sequuta esset, & de qua habetur actum *in eadem Marsicana legati, sub tit. de legatis*; Dictisque differentiis in duos Prælatos compromissis, in disputationibus coram eis habitis.

Scribentes pro dictis PP. actoribus, procedendo cum opi- 3
nionibus in Rom. Curia receptissimis, ut scil. hodie correcta per jus Canonicum dispositione juris civilis *toto tit. C. de usuris legatorum*, pro legato quantitatis, nulli fructus, nullæque accessiones ratione solius moræ regularis, vel irregularis debeantur, nisi concurrant alia requisita legitime justificata interesse lucri cessantis, vel damni emergentis, ut de prædicta juris civilis correctione, cæteris allegatis, advertitur per Leotar. *de usuris, quæst.* 18. *n.* 1. & *seqq.* & *per alios, de quibus infra*, etiamsi ageretur de legato ad favorem Ecclesiæ, vel causæ piæ, non obstante dispositione text. *in l. Sancimus, C. de Episcop. & Cleric.* contenta solum in Codicibus modernis, sive Ecclesiæ, ac piæ causæ & privile- 4
gio deducto adinstar minoris, vel pupilli, ex iis quæ plene habentur apud Rovit. *dec.* 90. & Leotar. *q.* 82. *n.* 4. *cum seq.* cum id procedat in ordine ad moram irregularem absque interpellatione per hæredem contrahendam; quæ tamen sola juxta opinionem, quam firmiter tenemus in Rota & Curia, non sufficit, nisi alia requisita lucri cessantis, vel damni emergentis concurrant, etiam respectu minorum, vel pupillorum, cum usuræ pupillares a jure civili decretæ per jus canonicum quoque correctæ sint, ex deductis per eumdem Leotar. *q.* 74. & 75. Unde propterea quicquid in contrarium in his materiis teneant Regnicolæ, & alii sola mora contenti, non desiderantes extrinsecam, ac specialem justificationem aliorum requisitorum positorum per Castr. *in l.* 3. *ff. de eo quod certo loco*, admittebant regulam negativam, agnoscendo in hac parte veritatem.

Constituebant tamen fundamentum in limitatione tradita 5
per Grat. *discep.* 688. *n.* 22. ut scil. id non procedat, quando pecunia legatario præstanda per hæredem investita fuerit in loca montium, vel ad alios effectus fructiferos, ut tunc, cum hæreat agat de lucro captando, magis quam de damno vitando, contrarium dicendum sit, quod etiam advertit Maranta Jun. *resp.* 20. *n.* 28. *part.* 1. quæ doctrinæ tamquam speciales juxta currentem usum magnam impressionem faciebant.

His tamen non obstantibus mihi, etiam in sensu veritatis, 6
in hac facti specie, ob ejus circumstantias, contrarium verius videbatur, dum, nec expressa, neque tacita voluntas testatoris, minusque natura legati exigebant investimentum, sed potius excludebant, quoniam hujusmodi pecunia convertenda erat in fabricam Conventus, & sic in dies manualiter & numeratu eroganda in operarios & cæmenta, ideoque nil intererat legatarii pecuniam investiri; Atque in materia usuraria, verum, receptumque principium est, spectandum esse interesse creditoris, non autem debitoris ex deductis per Leotar. *q.* 32. *n. fin.* & *q.* 96. *n.* 1. *cum seqq.* & alibi Noguerol. *alleg.* 22. ac habetur pluries in aliis *hoc eod. tit.* Non enim ex eo, quod debitor morosus aliquam utilitatem ex pecunia solvenda reportaverit, resultat, quod creditor, non concurrente titulo usurarum, seu accessionum justificativo, istas assequi valeat.

Alia etiam magis convincenti ratione ponderata, quod 7
legatarius, non obstante dicto investimento, istoque recusato, quoties cessat testatoris præceptum, quandocumque petere potest quantitatem in pecunia, atque dicere hæredi, quod non debebat investire, eidem hæredi referendo quodcumque investimenti damnum, vel periculum. Quod dupliciter etiam in locis Montium contingere potest; Vel quandoque circa notabilem diminutionem etiam valoris intrinseci, ob accidentia quæ ipsius Montis dotem destruxerint, vel diminuerint, ut actu caperimus in pluribus Montibus, qui empti & erecti ad rationem scut. 100. pro quolibet loco, hodie vix valent 20. vel 30. Vel juxta frequentiorem, ac fere quotidianam contingentiam circa diminutionem valoris

loris

loris eattinseci resultante ab eattractionibus, dum emi solent ad rationem scut. 110. ac etiam 115. circiter, atque in casu extractionum emptor cogitur accipere valorem intrinsecum scut. 100. Ideoque si legatarius hujusmodi periculis, & diminutionibus non subjacet, nullumque habet dominium rerum, in quas hæres proprio periculo, proprioque nomine pecunias erogavit, nulla subesse videtur ratio, cur fructuum commodum obtinere debeat.

8 Ad quod ponderabam in simili ea, quæ habemus in hærede gravato investiente in stabilia, vel alios effectus nomine proprio, seu erogante in negotiationes & mercimonia pecuniam in hæreditate repertam, sive ab exactione nominum debitorum obventam, quoniam si adest præceptum testatoris de investiendo, tunc investimentum acquiritur hæreditati, seu fideicommisso, secus autem e contra, ea dicta duplici ratione superius considerata. Una quod fideicommissarius in uno casu potest, & in altero non potest recusare investimentum, quoties non omnino culpose detegeretur malefactum; Et altera, quod dominium, ac successive periculum in uno casu est ipsius hæredis, & in altero est hæreditatis, ut ita distinguendo habetur apud Peregr. *de fideic. artic.* 44. *n.* 28. Buratt. *dec.* 784. Rot. *dec.* 38. *&* 70. *part.* 9. *rec.* cum aliis late in Cathacen. hæreditatis cor. Cerro *dec.* 308. *n.* 3. *& seq. part.* 11. *rec.* & frequenter, cum hodie videatur distinctio plana & recepta.

9 Idemque in tutore, vel alio administratore erogante sub proprio nomine, absque testatoris voluntate pecuniam pupillarem negotiationibus, quoniam pupillus prætendere quidem potest a tutore damna & interesse ob non factum investimentum in bona stabilia, vel alias tutas occasiones fructiferas; ut de jure tutor tenetur ex deductis per Leotard. *de usur. q.* 20. *n.* 8. *cum seqq.* & de quocumque administratore, *q.* 33. 74. *&* 82. *n.* 30. Rota *in Rom. pecuniaria* 28. *Januarii*
10 1636. *cor. Panzirolo*, ac in patre legitimo administratore pecuniarum filii insinuat Rota *in Rom. pecuniaria* 15. *Junii* 1665. *cor. Albergato*; Atque si damnum ex negotiatione resultat, illud ipsi tutori referre potest, sed justum non est, quod si casus præbeat aliquod lucrum, illud obtinere debeat contra regulam *secundum naturam &c.* licet non desint volentes, ut ista claudicatio admittenda sit in odium & pœnam tutoris, ita male agentis ex collectis in materia per Sperell. *decis.* 90. Hodiern. *controv.* 22. apud quos cæteri; Sed quicquid sit in isto casu ob istam peculiarem rationem punitionis delicti, quoties istud cessat, d. ratio resultans ex præfata regula *secundum naturam &c.* de plano procedit.

11 Ac etiam habemus in hærede gravato erogante pecuniam in merces, & negotiationes, quoniam si id agit ex præcepto testatoris, lucrum erit hæreditatis & fideicommissi, quia ejusdem esset quoque damnum & jactura, sed si id agit ex propria electione, suum debet esse lucrum, quoniam suum fuisset damnum, ut plene apud Cocc. *dec.* 409. *in Bononien. pecuniar.* 2. *Martii* 1661. *cor. Albergato* impressa apud Rodriq. *de concur. cred. dec.* 25. *& in Bononien. separationis bonor.* 25. *Maji* 1668. *cor. Calataju.* & habetur actum in eadem causa *sub tit. de fideic.* pro creditoribus Dondini, cum similibus.

12 Ad dictam autem doctrinam Gratian. *discept.* 688. *n.* 22. neglecta distinctione, quam plures seniores doctissimi R. C. Jurisconsulti, qui illum authorem agnoverunt, & practicarunt, dare solebant inter tres primas partes, ac reliquas duas posteriores suarum disceptationum, ut in primis essent magnæ authoritatis, cum solum continerent collectiones, feliciter neque ordinato stylo sequutas positionum Rotæ, Cameræ, vel Signaturæ, cum solo sensu veritatis, & in causis disputatis per plures doctos, ac primarios Advocatos hinc inde Scribentes, secus autem in ultimis, in quibus author ita cognitus, marte suo scribebat ad causas particulares, cum (illi communiter referebant) sicuti felix fuit in colligendo & ordinando alienos labores, ita in iis quæ erant ingenii proprii partus e converso infelix; Erquam distinctionem ipsa lectura, seu comparatio bene comprobare videtur.

13 Dicebam authorem præfatum in hoc inniti authoritati Paul. de Castr. *cons.* 125. *lib.* 1. ideoque ad hujus authoritatis limites eum intelligendum esse ex propositione, quod DD. intelligendi sunt juxta authoritates, quas allegant juxta theoricam Bart. *in l. non solum*, *§. liberationis*, *ff. de liberat. legat.* Jam Mandel. *cons.* 51. *n.* 2. Lotter. *lib.* 2. *quæst.* 8. *n.* 44. Rota *dec.* 474. *n.* 9. *p.* 2. *rec. dec.* 155. *num* 56. *p.* 6. *& frequenter*; Castrensis autem bene loquitur de casu, in quo, ita præcipiente testatore, pecunia ad nomen & commodum, vel incommodum legatarii investita erat, quia tunc periculum esset ipsius legatarii. Quinimo etiamsi hæres investimentum non fecisset, teneretur ad fructus tamquam damna

Card. de Luca, Lib. V.

& interesse ob ejus obligationem non adimpletam, & sic casus est omnino diversus; unde d. authoritas ad illum præsentis controversiæ nullatenus applicabilis videbatur.

Tunc autem, ultra proxime insinnatum casum investimenti per testatorem injuncti, in quo id indefinite procedit, absque aliqua piæ causæ specialitate, considerabam Ecclesiæ, vel piæ causæ favorem in proposito attendendum esse, quando legata quantitas de sui natura, & pro adimplendo opere per testatorem expresse, vel virtualiter desiderato, pernecesse & illico investienda erat in occasiones fructiferas, neque per Ecclesiam legatariam in alios usus erogari poterat, quia nempe ageretur de legato facto cum onere celebrationis Missarum, sive dotandi puellas, aut aliud opus singulis annis, & temporibus faciendum; Vel quod ex statutis, & legibus generalibus, vel particularibus, tamquam capitale pernecesse investiendum esset, cum tunc intrante privilegio Ecclesiæ, vel piæ causæ, de quo late Rovit. *d. dec.* 90. circa motam irregularem, probata dicerentur ad a requisita, ob certam & necessariam destinationem pecuniæ, absque eo quod urgeret ratio libertatis erogandi in alios usus, juxta distinctionem, de qua supra in Æsina census *disc.* 14. & ea hac ratione pro cursu interusuriorum contra hæredem etiam ex legato quantitatis, pro veritate respondi in una Florentina hoc eod. tit. pro Collegio Florentiæ contra hæredes Cassandræ de Venturis, & alias pluries. 14

ANNOT. AD DISC. XXIX. cum pluribus seqq. AD DISC. XXXIV.

De usuris legati, vel donationis ex præcepto, seu voluntate testatoris, aut donatoris agitur infra, *disc.* 38.

NEAPOLITANA LEGATI
PRO JOANNE ANTONIO CARAFFA
CUM CLERICIS REGULARIBUS MINORIBUS SANCTI JOSEPHI.

Casus disputatus cor. A. C. & resolutus pro Joanne Antonio.

De eadem materia usurarum, seu fructuum pro legato quantitatis ad favorem Ecclesiæ, vel piæ causæ; Et quatenus non debeantur, an de facto, & voluntarie soluti ipsius Ecclesiæ Administratoribus imputentur in sortem ad effectum illam extenuandi necne?

S U M M A R I U M.

1 *Facti series.*
2 *Quod Bulla Pii de censibus sit servanda in Regno Neapolitano remissive.*
3 *Licet census sit nullus, adhuc debentur fructus tamquam damna & interesse remissive.*
4 *Ex legato quantitatis non debentur usuræ etiam favore Ecclesiæ, vel piæ causæ, quæ in materia usuraria non est privilegiata, & in quo consistat ejus privilegium.*
5 *Declaratur conclusio, & quando d. usuræ debeantur.*
6 *In legatis dies non interpellat pro homine, & quando hæres dicatur constitutus in mora.*
7 *Sine mora non datur interesse.*
8 *Ex quibus mora excusetur in herede.*
9 *De fiduciaris declarante voluntatem testatoris juxta dispositionem* text. in l. Theopompus.
10 *Usuræ legatorum, neque debentur ex judicio testatoris, multo minus ex declaratione fiduciarii.*
11 *Fiduciarius declarando voluntatem testatoris debet jurare.*
12 *Item in fiduciarii declaratione attendi debet verisimilitudo.*
13 *Cessante debito in sorte non potest agi de usuris, vel interesse.*
14 *In Regno datur interesse fructuum census, seu tertiarum, sed non interesse alterius interesse.*
15 *An per fructus indebite solutos administratori Ecclesiæ extinguatur sors?*
16 *Fructus indebite soluti non extenuant sortem si adest interesse tertii.*
17 *De causis excusantibus creditorem ab usuris perceptis, & consumptis.*

DISC. XXX.

1 Lucretia Caraffa de anno 1607. instituto hærede Octavio fratre, illum gravavit ad solvendum ducatos 400. mill. erogandos in pias causas, quando & quibus declaratum fuerit per Petrum Religiosum, ejusdem testatricis etiam fratrem, quo illico declarante solvi debere ducatos 2500. quibusdam Ecclesiis & piis locis, prompte sequutum fuit; Cumque post annum Officiales fabricæ S. Petri juxta facultates & stylum utrumque requisiissent ad declarandum, & respective ad adimplendum in residuo testatricis voluntatem, fiduciarius replicavit, adhuc purificatas non esse conditiones a testatrice præscriptas, & consequenter hæres declaravit non teneri, unde propterea dicti officiales ab ulterioribus molestiis abstinuerunt. Post annos autem octo fiduciarius prædictus declaravit ex præfato residuo spectare ad Clericos regulares minores S. Josephi ducatos 700. cum onere Missarum in perpetuum, declarando etiam a die mortis testatricis decursum esse interesse importans ducatos 375. Unde propterea in vim dictæ declarationis curatores Joannis
2 Antonii minoris, præfati Octavii interim defuncti, filii & hæredis, ex utraque summa sortis, & interesse insimul conflata importante ducatos 1075. imposuerunt censum ad rationem septem pro centenario, cujus fructus Joannes Antonius factus major multorum annorum spatio persolvit; Admonitus vero deinde de præfati contractus invaliditate, quodque propterea etiam sors principalis ita extincta esset, solutionem in futurum facere denegavit, atque cum prudenti præventione, ipsos Clericos Regulares pro absolutoria a debito, & repetitione indebite soluti convenit in Tribunali Ecclesiastico Nuntii Apostolici, a quo per appellationem a quodam incidenti introducta causa coram A. C. ab isto post plures disputationes prodiit sententia dicto Joanni Antonio favorabilis, ipsum absolvendo a debito tamquam extincto, a qua sententia pendet appellatio in Rota.

In istis autem disputationibus, præsupposita etiam per
3 Scribentes pro creditoribus nullitate contractus censualis ob defectum formæ præscriptæ per bullam Pii V. quam in Curia absolutum est, omnino neglectis illorum Doctorum traditionibus, ac illorum Tribunalium sæcularium praxim servandam esse in Regno Neapolitano, ut advertitur supra *in Baren. census, disc.* 17. & pluries in sua materia *sub tit. de censibus*; Insistebant in eo quod spectato effectu id nil referret, quoniam ubi debitum, pro quo census impositus fuit, aptum est producere fructus, seu usuras ratione damnorum & interesse, tunc iidem fructus ex ista ratione debentur, ut in specie firmatum fuit per Rotam *in d. Baren. census 16. Junii 1661. coram Verospio*, ubi Concordantes, & est propositio vera, quam Ego scribens pro debitore non negabam in genere, sive in abstracto in suis casibus distincte consideratis supra *in eadem Baren. disc.* 17. impugnabam tamen ejus applicationem ad casum.

Quare pro methodica controversiæ tractatione, tres con-
4 stituebam inspectiones: Primo an pro dicta sorte scut. 700. deberetur interesse a die declarationis factæ per fiduciarium citra? Secundo an idem interesse deberetur pro tempore præcedenti, ab illo scilicet mortis testatricis usque ad illud declarationis factæ per fiduciarium, & an huic deferendum esset necne? Et tertio, quatenus etiam illud interesse, juxta fiduciarii declarationem deberetur, an illud esset alterius interesse productivum, mediante ejus conversione in sortem? ut sequutum fuerat.

5 Quatenus pertinet ad primum, quamvis Ego scribens pro debitore tamquam Advocatus, deducerem eadem fundamenta, quæ habentur *in Marsicana, disc. præcedenti* super usuris, vel accessionibus ex legato quantitatis, cessantibus legitimis requisitis, non debendis, etiam favore Ecclesiæ, vel piæ causæ, cujus favor, seu privilegium, adinstar minoris, vel pupilli, consistere solum videtur in mora irregulari, non autem in aliis, quoniam in materia usuraria ex juris Divini dispositione naturaliter, & intrinsece mala, privilegiata non debet esse Ecclesia, quæ cultrix est justitiæ & pietatis, atque privatorum exemplar esse tenetur; Nihilominus reflectendo ad veritatem, credebam post sequutam declarationem istud legatum esse fructiferum, ex eadem ra-
6 tione insinuata *in dicta Marsicana* occasione responsi dati *in una Florentina*, quod scilicet ageretur de quantitate pernecesse investienda in bona stabilia, vel alios certos effectus fructiferos, qui loco stabilium habentur, stante annexo onere Missarum, quæ singulis annis ex hujus legati fructibus ex testatricis voluntate celebrari debebant, unde propterea de plano intrare videtur interesse recompensativum illorum fructuum, qui percepti essent ex investimento, quod sequuta solutione debito tempore, absque dubio factum esset; Et sic mora hæredi in non solvendo id quod ex privilegio moræ irregularis absque alia interpellatione solvere debebat, fuit causa proxima, & immediata damni, & ne fructus perciperentur. Atque cum hac distinctione recipienda videntur tradita per Maraota jun. *respons.* 14. *par.* 1. ubi scribendo tamquam Fabricæ Advocatus probare conatur cursum hujusmodi interesse, etiam ex legato quantitatis, licet ipse procedendo cum opinionibus, quæ ibi apud sæculares habentur, non descendat ad has distinctiones.

Quo vero ad alteram inspectionem super interesse tem- 7
poris præcedentis, eodem sensu veritatis retento, dicebam nullo pacto illud deberi, quoniam legatum non erat certum & purum, ita ut hæres illico agnoverit se illius debitorem, & successive elapso præfinito tempore morosum, cum, ut supra, in hoc consistat Ecclesiæ, vel piæ causæ privilegium, ut scilicet incurratur mora etiam sine interpellatione alias necessaria, cum in legato non intret regula text. *in l. magnam, C. de contrahen. & committen. stipulat.* quod dies interpellat pro homine, ex eo quod hæres credere potest legatarium non esse agniturum, ex iis, quæ habentur *in Uritana, seu Jannen. sub tit. de feud. disc.* 108. sed sine mora tam regulari, quam irregulari absolutum est nullas usuras, vel interesse deberi ad communiter notata *in l. lecta, ff. si cert. pet.* ex collectis per Giurb. *observ.* 1. *n.* 3. Gregor. & Adden. *dec.* 148. & in his terminis pro absoluto admittitur apud Rovit. *decis.* 90.

De nulla vero mora hæres in proposito convinci poterat.
Tum quia fiduciarius non declaraverat, an cui & in quos 8
usus istud residuum solvendum esset, unde hic actus negativus ad illum excusandum adhuc sufficiens esset; Tum clarius ob alium actum positivum declarationis ut supra ab eodem fiduciario factæ coram Officialibus Fabricæ, quod adhuc purificatæ non essent conditiones per testatricem desideratæ, unde propterea dicti Officiales ab ulterioribus molestiis abstinuerunt pro legati implemento, & consequenter hæredis bona fides remanebat indubitata.

Agnoscebant Scribentes in contrarium difficultatem; Ve-
rum replicabant præmissa recte procedere, quando ageretur 9
de ioteresse, quod peteretur ex sola dispositione juris, ac ratione moræ, secus autem in hac facti specie, in qua idem interesse debebatur ex declaratione facta per fiduciarium, cui deferendum esse insistebant perinde ac si ita demandatum esset ab ipsa testatrice, cujus voluntas ita per fiduciarii organum explicata dicitur ad text. *in l. Theopompus, ff. de dote prælegata*, ubi communiter Scribentes, & est recepta traditio, de qua in sua materia *sub tit. de testamentis & ultimis voluntatibus*; præsertim *in Perusina erectionis Canonicatus*; Verum eodem sensu retento veritatis, quam etiam 10
judex agnovit, dicebam motivum nullam habere subsistentiam, quoniam si etiam ipsiusmet testatoris directum & expressum judicium super usuris ex legato quantitatis præstandis non est attendendum ex deductis per Leotar. *de usur. q.* 18. *& hoc eod. tit. frequenter*, multo minus in hoc deferendum est fiduciario, cum non possit plus operari fictio quam veritas, neque magis deferendum veniat testi, cujus personam hujusmodi fiduciarius gerere dicitur, quam ipsimet principali; Potissime quia non intercedebat juramentum, quod juxta magis communem, & receptam opinionem per hujusmodi fiduciarios utpote testium personam gerentes præstandum est, ut ex traditione Bart. *in eadem l. Theopompus, n.* 7. Castr. *cons.* 54. *n.* 2. *lib.* 4. Marin. Andr. *dec.* 73. *num.* 3. *&* 4. *Romana bonorum 4. Maii* 1646. Arguell. *Perusina erect. Canon. 4. Maii 1665. confirmata 1. Febr. 1666. cor. Carpineo*, & habetur latius actum de materia *in eadem Perus. sub tit. de testamentis & ultimis voluntatibus*.

Et clarius dum ipsemet declaraverat, quod adhuc non ces-
serat dies legati ob non purificatas conditiones a testatrice 11
præscriptas. Et consequenter omnino improbabilo videbatur, quod ipsa testatrix hujusmodi interesse onus interim demandare voluerit; Atque in hac materia fiduciariorum, receptum quoque est, verisimilitudinem attendendam esse ex iis, quæ habentur latius deducta *in d. Perusina Canonicatus*, & in supra allegatis decisionibus in ea causa editis cor. Carpineo; Veritas tamen erat, quod stante falsa opinione illius regionis, ut pro quocumque debito, etiam ex causa mutui tamquam per quandam consuetudinem currat interesse, ista explicatio provenerit magis ab erronea opinione ejusdem fiduciarii, quod dictum interesse decurrerit.

Hinc proinde opus non erat assumere tertiam inspectio- 12

nem

nem super fructibus, & usuris d. summæ scut. 375. provenientium ab interesse per fiduciarium ut supra declarato, quoniam ubi cessat debitum sortis, agi non potest de interesse,
13 quod tamquam accessorium stare non potest absque principali, ad text. *in l. debitor, ff. de usur. l. Si creditrici, l. Si per te, C. eod. cum Concord. dec. 79. fin. part. 10. rec.* Verum ubi etiam dictum interesse debitum esset, adhuc tamen prorsus vanum erat prætendere aliud interesse; Tum quia in hac rata non intrabat ratio oneris Missarum, ac certi investimenti, prout in ipsa sorte principali, ut supra; Tum etiam quia, admissis quoque opinionibus ipsorum Regnicolarum, illorumque Tribunalium laicalium, tam super conversione fructuum in sortem, quam super interesse pro eisdem fructibus, illæ procedunt, ubi agitur de fructibus censuum, quos ibi tertias vocant, ex ea ratione quod cum sors
14 principalis sit demortua, & irrepetibilis, idcirco ipsi fructus dicantur stare principaliter, & de per se, tamquam species sortis juxta magistralem *decis.* Franch. 254. secus autem ubi agitur de interesse alterius crediti tamquam accessorio, quoniam tunc etiam in Regno, reprobata opinione Cagnoli, & sequacium recepta est opinio, ut non detur interesse alterius interesse, Rovit. *decis. 9.* Fab. de Anna *cons.* 48. Capyc. Latr. *cons.* 59. Prat. *observ.* 12. & alii communiter, ac habetur frequenter *hoc eodem tit.* & in altero *de censibus*; multo magis in Curia, ubi dictæ opiniones sunt rejectæ. Unde propterea si ageretur inter privatos plana remanebat extinctio totius debiti cum fructibus, seu usuris in causam istius ratæ, quamvis admitteretur cursus fructuum pro rata sortis principalis, cum ita certum esset intrare anathocismum, de quo Merl. *dec.* 409. alias, 301. *part. 5. recent.* & de quo in Tranen. *sub. tit. de cens. disc.* 2.

15 Difficultas autem, quam ab altera parte non excitatam, Ego reflectendo ad veritatem habebam, consistebat in eo, quod cum hujusmodi usuris minutatium, & in causam fructuum solutis Ecclesiæ administratoribus, atque in quotidianus usus, juxta fructuum, & reddituum naturam consumptis, sequi non potuerit extinctio sortis principalis destinatæ ad perpetuum investimentum fructiferum pro implemento oneris perpetui Missarum ex pluribus rationibus. Primo, quia esset ita diminute consumere, & alienare capitalia, quæ ad instar stabilium sunt inalienabilia, & perpetuæ conservationi destinata, ne quod directe prohibitum, ita indirecte sequatur; Secundo, quoniam ita supplantata remaneret ipsa testatrix circa suffragium ejus animæ, dum destructo capitali, ex cujus fructibus sequi deberet celebratio Missarum, istæ non celebrarentur; Et tertio, quia dictæ solutiones fructuum singulis annis factæ erant exactori, seu procuratori deputato ad exigendos fructus, seu redditus, non autem habendi potestatem recipiendi, & extinguendi capi-
16 talia; Unde multa insimul urgebant dictam sortis extenuationem prohibentia, præsertim secundum ob admixtum interesse, seu præjudicium tertii, nempe animæ testatricis; Ad quod in proximis terminis ponderabam firmata per Rot. *in Rom. Salviani 20. Martii, & 19. Junii 1651. cor. Verospio*, quarum secunda est impressa *dec. 175. n. 7. 7. p. 11. rec.* quod scil. extinctio sortis non resultat ex usuris indebite solutis, alias de jure in sortem imputandis, ubi admixtum est
17 interesse tertii, pro quo capitale debet esse salvum.

Accedente etiam duplici circumstantia. Una quod debitor solvit istos fructus tamquam fructus, non autem animo extinguendi sortem principalem. Et altera quod in creditore stantibus opinionibus cum quibus in regione vivitur, concurrere videntur bona fides, & justa credulitas excusantes a receptis, & consumptis juxta ea quæ habentur supra *in Baren. disc.* 17. ideoque quoad sortem scut. 700. aliquam sentiebam difficultatem, sed quia dicta sortis extenuatio de stricto jure procedit, idcirco reputabam casum honesta concordia dignum.

FLORENTINA FRUCTUS LEGATI

INTER COLLEGIUM, & DOMUM PROBATIONIS SOCIETATIS JESU FLORENTIÆ.

Discursus pro veritate.

De usuris legati consistentis in quantitate. An debeantur legatario conditionali, cujus jus ex subsequutis resolutum sit, si pecunia interim fuerit per hæredem investita in bona fructifera?

S U M M A R I U M.

1 *Facti series.*
2 *An legatarius conditionalis defecta conditione faciat interim fructus suos?*
3 *Usuræ legatorum de jure civili alias debitæ hodie de jure Canonico non præstantur.*
4 *An debeantur Ecclesiæ, vel piæ causæ legatariæ?*
5 *In quo Ecclesia, vel pia causa sit in hac materia privilegiata.*
6 *Quid ubi agitur de causa pia hinc inde?*
7 *Quando etiam legatario quantitatis debeantur fructus, seu usuræ.*
8 *Piæ causæ debentur ipso jure fructus rei legatæ.*

D I S C. XXXI.

Benedictus Biffolus, instituto hærede Collegio Societatis Jesu Florentiæ, mandavit fructus in primis quatuor annis ex ejus bonis, & juribus hæreditariis percipiendos, per administratores deputandos ab ejusdem Societatis Præposito Generali, singulis temporibus, prout exigentur, consignari domui Probationis ejusdem Civitatis usque ad summam scut. 10. mill. investiendorum in bona stabilia; In codicillis autem disposuit, quod in eventum, in quem recuperarentur credita per ipsum in Civitate Neapolis consequenda, repositum esset in arbitrio ejusdem Præpositi Generalis dicta scuta 10. mill. Collegio, vel Domui applicare, prout expedire judicaverit; Quare sequuta post aliquod tempus dicta recuperatione, determinante P. Generali dicta scuta 10. millia ad beneficium Collegii cedere debere. Cum hoc medio tempore summæ ex fructibus obventæ per administratores in emptionem bonorum, ac jurium fructiferorum essent conversæ, prætendebatur ex parte dictæ Domus Probationis, eos a Collegio hærede sibi tamquam legatario deberi, dictaque controversia in forma extrajudiciali delata ad eumdem P. Generalem, ab isto de meo voto pro veritate consultus. 1

Contra petentem fructus respondendum censui, ex eo potissime fundamento, quod legatum prædictum non fuit purum, sed conditionale, & sub conditione, quæ sive dicatur suspensiva, sive resolutiva, reducit causam ad non causam, & titulum ad non titulum, ac efficit, ut Domus prædicta non fuerit legataria, & consequenter nullum jus habere poterat hujusmodi fructus petendi, absque necessitate assumendi altiorem inspectionem super retrotractione favore legatarii ad suum initium, cum illa intraret, quando Domus prædicta, cujus jus eventualiter est resolutum, percepisset hoc medio tempore fructus, ad quorum restitutionem alter legatarius veniret agendo, sed cum fructus prædicti percepti essent per ipsum hæredem, cujus favore purificatio conditionis secuta, ut legatum sibi applicaretur, seu verius, ut ejus obligatio præstandi legatum resolveretur ac cessaret, videbatur nullum superesse titulum, cujus ratione, ille qui veniebat agendo, directus non legatarius & non dominus, prætendere posset ab eo, qui declaratus est dominus, fructus qui numquam dantur, postquam quis agnovit se non esse dominum, quoties agitur de percipiendis, vel de extantibus, cum solum toleretur excusatio a restitutione eorum, qui in statu bonæ, vel non malæ fidei percepti, & consumpti sunt ex deductis *dec.* 3. *par. 7. rec.* Greg. & Adden. *dec.* 74. Buratt. & Add. *dec.* 148. & passim. a

Quia vero plures Consulti, ac etiam Morales dictæ Civitatis plene pro Domo actrice scripserant, pleraque deducentes circa privilegium Ecclesiæ, seu piæ causæ super assequutione interusuriorum ex legato etiam quantitatis, sive super translatione dominii legatæ, quæ ipso jure fiat in Ecclesiam, cui proinde fructus debeantur; Idcirco ad satis faciendum tam scriptis, quam etiam iis, qui præsentes dictæ Domus partes tuebantur, examinando materiam fructuum, seu accessionum legatorum, duas in proposito constituebam inspectiones. Unam super usuris, seu accessionibus per hæredem debitis Ecclesiæ, vel piæ causæ pro legato quantitatis, istius solutione pendente; Et alteram super fructibus illarum specierum, seu bonorum, in quorum acquisitionem legata quantitas per administratores singulis quibusque temporibus ex testatoris judicio erogata fuerat.

Quoad primam, quamvis inspecta juris civilis dispositione, data mora in hærede, ab isto usuræ legatorum, licet in quantitate consistentium, legatariis debeantur, ad text *in l. 1. C. de usur. legat. cum Concord.* Attamen receptum est hanc juris civilis dispositionem de jure Canonico, in hac materia 3

etiam

etiam in terris Imperii servando, correctam esse, ut ea Bald. & alias *in eod. l.* 1. firmant communiter Scribentes plene collecti per Leotard. *de usur. q.* 18. *n.* 1. *& seqq.* & est hodie plana propositio, adeo vera, quod etiam si expressum accederet testatoris præceptum, de usuris ab hærede legatario præstandis, illud non esset obligatorium, neque servandum esset, ex deductis *in Taurin. & in Marsicana, & in aliis hoc eod. tit.*

Et quamvis, ut in eisdem *Taurin. & in Marsicana*, & in aliis deductum habetur, plerique velint, sive ex græca *Const. in modernis C. inserta sub l. sancimus, C. de Episc. & Cleric.* sive ex privilegio moræ irregularis competente minori, cujus jure Ecclesia potitur, etiam hodie Ecclesiæ, vel piæ causæ per
4 morosum hæredem hujusmodi usuras deberi ex deductis per Rovit. *dec.* 90. Mat. Jnn. *resp.* 1. & 14. f. 1. Leotar. *q.* 19. *nu.* 37. Nihilominus ista opinio in Curia numquam recepta fuit; Et merito, quoniam hujusmodi privilegium, aliud causare non potest, nisi moram irregularem, quæ tanquam ficta, esse non potest majoris operationis, quam sit vera per interpellationem inducta, unde cum juxta opinionem, quam Curia sequitur, sola mora non sufficiat, nisi etiam concurrant alia requisita lucri cessantis, vel damni emergentis, consequenter istud privilegium non potest esse aptum ad hujusmodi usuras, seu accessiones producendas; Ideoque in specie usuras neque deberi causæ piæ, habetur apud Grat. *discept.* 688. *n.* 19. *& seq.* Et ita sæpius in Curia practicavi, obtinendo etiam revocationes sententiarum, quæ per Tribunalia Neapolis, retenta d. alia opinione, desuper emanaverant.

5 Est bene verum, quod posita mora vera, qualitas Ecclesiæ, vel piæ causæ, satis est considerabilis in ordine ad necessitatem probandi extrema, præsertim illud damni emergentis, ubi potissime agitur de legato, quod vel ex expresso judicio testatoris, vel ex qualitate oneris sibi adjecti, seu ex illius Ecclesiæ instituto pernecesse erogandum est in emptionem bonorum stabilium fructiferorum, tunc enim, quia deficit possibilitas, quod legatarius possit legatas pecunias in alios usus erogare, satisfactum dicitur *decis.* Molied. atque clara resultat probatio, moram debitoris fuisse causam certam & immediatam damni passi in amissione fructuum, quos alias certitudinaliter, facta solutione, Ecclesia percepisset; Sed ubi deficit mora vera, atque agitur solum de ficta, seu irregulari, neque investimentum ipsi hæredi, seu debitori injunctum est (quo casu res esset indubitata,) tunc asperum videtur tale privilegium practicare, quoniam esset nimium multiplicare fictiones & specialitates.

6 Clarius vero in hac facti specie, in qua privilegium prædictum moræ irregularis non intrabat, dum agebatur de debitore pariter Ecclesia, seu causa pia, unde inter æque privilegiatos privilegia conquassantur, ut in specie Cast. ens. *cons.* 125. *l.* 1. *n* 1. Franch. *dec.* 10. *nu.* 3. Rovit. *d. decis.* 90. *n.* 8. *cum seqq.* ubi Concord.

7 Est bene verum, quod ubi non urgeret motivum resolutionis legati, de quo supra, adhuc pro legatario potius in præsenti respondendum veniret, stante quod legata quantitas non fuit penes hæredem otiosa, sed investita in emptionem bonorum & jurium fructiferorum, quorum fructus cedere deberent commodo legatarii, ubi præsertim agitur de pia causa, ut habetur in specie apud Grat. *d. discept.* 688. *n.* 22. & apud Marant. *loc. cit.* Et quamvis alias in facti contingentia de hujusmodi propositionis veritate dubitaverint, presertim supra *in d. Marsic. legati*; ea ratione, quod legatarius quantitatis potest respuere investimentum, & pecuniam quandocumque petet, ac etiam quia ejusdem investimenti periculum non est ipsius legatarii, sed hæredis ut ibi; Nihilominus istæ considerationes cessabant in præsenti, cum investimentum factum esset ex judicio testatoris ad commodum legatarii, qui proinde illud recusare non potuisset, urgendo hæredem ad solutionem quantitatis, ejusque fuisset periculum contingens in bonis acquisitis, nisi obstarent superius dicta, quæ in sequenti inspectione quoque habentur.

8 Assumendo igitur d. aliam inspectionem, dicebam, quod licet favore Ecclesiæ, & piæ causæ, rei legatæ dominium ipso jure transferatur, itaut etiam ante petitionem, & moram faciat suus fructus, ut ex Mantic. Peregr. Thes. & aliis, Leotar. *de usur. q.* 19. *n.* 3. *cum seq. & n.* 37. Atque in præsenti dici posset, legatum esse potius speciei, quam quantitatis, dum ex judicio testatoris factum est investimentum. Nihilominus cum id proveniat ex privilegio, satis dubitari potest, an illud locum habeat contra hæredem pariter privilegiatum itaut intret eadem ratio conquassationis privilegiorum, de qua supra in exclusionem privilegii moræ irregularis.

Sed hujusmodi quæstionis necessitas cessabat. Tum ob resolutionem legati, ut supra initio deductum, est Tum etiam quia non agebatur de legato puro, sed eventuali, pendente a futura declaratione facienda per P. Generalem, regulandaque ab alio eventu recuperationis effectuum existentium in d. Civitate Neapolis, unde propterea dici non potest, quod hæres certo sciret se esse debitorem sive illam speciem non esse suam, ita ut dicatur indebite percepisse fructus ex re, quam sciebat alienam. Et ea qua ratione etiam contra aliam Ecclesiam, vel piam causam satis dubitari posset, quoniam Collegii administratores credere, ac sperare potuerunt, id quod rei eventus docuit, quod scilicet dictum legatum sibi applicandum foret, seu verius ab eo non abdicandum, unde dici potest fuisse in statu bonæ fidei, vel saltem mediæ, quæ sufficit, dum agitur de fructibus non extantibus, sed consumptis, a quibus sufficit abesse malam fidem positivam, ut *decis.* 3. *part.* 7. *rec. & sæpius.*

TAURINEN.

PRO DE ROBBIIS, CUM N.

Discursus pro veritate.

Donatore reservante certam pecuniarum quantitatem a donatario sibi, vel alteri solvendam, an possit conveniri de usuris, vel accessionibus, dictæ pecuniæ solutione pendente præstandis, & an licite exigi possint, quod influit etiam ad materiam fructuum recompensativorum?

SUMMARIUM.

1 *Facti series.*
2 *Donatarius, vel legatarius an possit percipere usuras de præcepto testatoris, vel donatoris?*
3 *Quando debitor teneatur ad interesse pecuniæ destinatæ investimento, seu multiplico.*
4 *Declaratur conclusio, de qua n. 2.*
5 *Quando fructus summæ solvendæ per donatarium donatori, vel alteri, taxari possint etiam in summa excessiva.*
6 *An ex legatis piis debeatur interesse.*
7 *Quando debeatur interesse damni emergentis.*

DISC. XXXII.

Volens Carolus de Robbiis professionem in quadam Religione emittere, omnia ejus bona fratribus donavit, 1
sub ea lege & conditione, ut quandam pecuniarum summam infra certum tempus solvere tenerentur Religioni, seu Monasterio, a quo convertenda esset in emptionem stabilium; vel annuorum reddituum, quorum fructus in usus per eum destinatos converti deberent, quodque interim dicta solutione pendente, ipsi tenerentur dictum fructum præstare; Cumque non sequuta solutione sortis, donatarii per longissimum tempus fructus annuatim solvissent, Hinc iidem prætendere cœperunt illos utpote illicitos, ac usurarios extinxisse sortem, in quam de jure sit imputatio. Unde introducta causa coram Nuntio Apostolico, atque ab isto lata contra eos sententia, devoluta causa per appellationem ad Curiam, ex parte agentis pro appellantibus, ante appellationis prosequutionem communicatis allegationibus advocatorum Thaurinensium credentium eos bonum jus fovere, pro veritate de proprio judicio requisitus fui, ad effectum deliberandi super ulteriori prosequutione.

Fundamentum dictorum Scribentium erat, quod ubi per 2
legatarium, vel donatarium pecunia legata, vel donata ad sui libitum est repetibilis, itaut per testatorem, vel donatorem non sit exigere prohibitus, tunc pendente hujusmodi solutionis retardatione, prætendi, nec recipi possunt accessiones, quæ usurariæ dicuntur tamquam lucrum temporis & mutui interpretativi, quamvis a testatore, vel alio disponente, ita demandatum esset, quia non potest ejus voluntas reddere licitas usuras intrinsece malas & prohibitas ex firmatis apud Buratt. & Add. *dec.* 144. Leotar. *de usur. qu.* 18. Cavaler. *dec.* 591. & in terminis donationis, vel contractus inter vivos *in Viterbien. transact.* 11. Decembris 1658. & 9. Maji 1659. cor. Celso inter suas *dec.* 277. & 291. a quibus licet in subsequentibus instantiis recessum esset, nihilominus id fuit ex aliis fundamentis resultantibus a circumstantiis facti, non quod de dicta juris propositione dubitaretur ut supra *in d. Viterbien.*

Ex

Et quamvis ista pecunia per donatorem destinata esset investimento fructifero, nihilominus pro ratione dubitandi, atque aliquid pro hac parte addendo iis, quæ dicti Scribentes deduxerant, Dicebam tunc debitorem teneri loco damnorum & interesse ad fructus alias percipiendos ex investimento quando illud sibi a disponente injunctum esset, vel ipse ex
3 conventione in se suscepisset, cum tunc hujusmodi damna & interesse dicantur deberi potius ob non factum, quam ob non datum, seu potius tanquam a mandatario non implente mandatum, quam a debitore non solvente debitum, ut in terminis hæredis, cui testator pecuniæ investimentum injunxerat *dec. 446. p. 1. rec. dec. 159.* post Pacific. de Salvian. *Viterbien. dotis 26. Junii 1641. cor. Dunoz. inter sua dec. 627.* & in terminis debitoris in se suscipientis onus *in Romana multiplici, dec. 85. & 668. p. 4. rec. tom. 2. & 3. in ead. 18. Martii 1654. cor. Meltio, dec. 7.* post Salgad. *in labyr. & in aliis*, de quibus sæpius *hoc tit.* & in altero de Cambiis, *& in Romana pecun. seu fructuum de Matthæis 15. Junii 1666. cor. Alberg.* secus autem ubi investimentum faciendum est ab ipso creditore, seu altero cui solutio fieri debet, quia tunc debitor solam debitoris personam gerere dicitur, non autem mandatarii, atque interesse provenit a sola retardatione solutionis pecuniæ, ut ita distinguendo investimentum incumbens debitori, & respective creditori firmatur *in Rom. fructuum dotis 21. Aprilis 1651. cor. Cerro*, quæ in hoc puncto reputatur magistralis confirmata *15. Januarii 1652.* cor. Bichin *impress. post controv. Contrii, dec. 115.* & cum quibus pertranseunt *d. decis. Viterbien. cor. Celso.*

His tamen non obstantibus, contrarium de jure verius cre-
4 didi, unde propterea ab ulteriori litis persecutione abstinendum consului, ex pluribus fundamentis; Primo quod hic non ageretur de simplici legato, vel donatione certæ summæ pecuniariæ, quam legatarius, vel donatarius ex liberalitate, & causa lucrativa perciperet, itaut in lucro etiam esse diceretur, ejusdem pecuniæ legatæ, vel donatæ accessiones obtinendo, in quibus terminis allegatæ authoritates procedunt; sed agebatur de summa, ad quam donator donatarium obligaverat ad favorem sui ipsius, vel Monasterii, cui alias non facta tali dispositione ejus bona acquiri debuissent, correspective ad prædictorum bonorum donationem, & tanquam pretium, seu pretii partem, unde propterea intrant termini text. *in l. curabit, C. de action. empt.* super fructibus recompensativis debitis pro pecunia solvenda loco dimissionis bonorum stabilium & censuum, in quibus bona donata pro majori parte consistebant, juxta punctualiter firmata *in d. Viterbien. transact. cor. Alberg. Verospio, & Taja*, ut supra *in d. caus. hoc eod. tit.*

Neque intrare poterat difficultas super excessiva hujus-
5 modi fructuum, seu interusuriorum taxa, ultra legalem quinque pro centenario deductam ex recepta gloss. *in auth. perpetua, C. de Sacros. Eccles.* Tum quia inter bona donata aderant census fructantes ad præscriptam rationem septem pro centenario, unde ad istos dicta taxa referri poterat, ut ponderatur *dec. 471. n. 3. p. 1. rec.* Tum etiam clarius, quia difficultas tunc intrare posset, quando dicta summa pecuniaria per donatarium solvenda, adamussim correspondet pretio, seu valori bonorum, seu jurium fructiferorum, cum tunc fictio non possit excedere veritatem, ideoque hujusmodi fructus recompensativi non possunt esse majores quam illi, qui vere ex ipsis bonis percipiuntur, juxta opinionem, quam sequitur Rota & Curia, ut sæpius in præcedentibus. Secus autem ubi eorumdem bonorum valor est longe major, quoniam si bona donata, vel alias correspective data fructarent 1000. ut bene non videtur quid prohibeat ipsorum bonorum domino gravanti recipientem ad solvenda sola 500. in sorte illum gravare ad solvendum in casu moræ excessivum interusurium etiam 12. & 15. pro centenario, ut ita ad promptam solutionem illum excitaret, & tollendum reduceret, cum ita debitor damnificatus non diceretur de proprio, sed solum privatus eo lucro & emolumento, quod donator seu alter contrahens sub ea conditione sibi concedere voluit, ex iis, quæ in terminis cambiorum limitatorum transeuntium ad currentia in casu minus promptæ solutionis habetur pluries, *sub tit. de camb.* dum in effectu donator, vel disponens ita nihil habere dicitur de bonis debitoris, sed solum percipere fructus suorum bonorum sub ista conditione alteri dimissorum. Et ex hoc solo fundamento credebam requirentium prætensionem omnino injustam, minusque fundatam remanere.

Præterea licet Curia Romana in veriori sensu Canonista-
6 rum non recipiat dispositionem text. *in l. sancimus 46. C. de Episc. & Cleric. in illis modernæ impressionis Gottifredi*, super interusuriis Ecclesiæ, vel piæ causæ debendis, ob retardatam legati pecuniarii solutionem, sive opinionem aliorum volentium Ecclesiæ, vel piæ causæ idem interesse deberi ratione moræ irregularis, quæ ipso jure inducitur favore pupilli, vel minoris, cujus juribus & privilegiis Ecclesia, vel pia causa potitur ex deductis per Rovit. *dec. 90.* & Marant. *jun. resp. 14. & 20. l. 1.* quoniam in curia contrarium est magis receptum, ut etiam in Ecclesia, vel pia causa consueta requisita lucri cessantis, vel damni emergentis desiderentur, ut habetur supra in Marsicana legati, & in aliis; Nihilominus observabam id non procedere, quando ageretur de pecunia præcise, ac necessario destinata perpetuo investimento fructifero, itaut volens, non possit ille, qui pecunias percepturus est, etiam de consensu debitoris solvere debentis, eas in alios usus erogare; Ubi enim cessat dicta possibilis conversio
in alios usus, verius est ob retardatam pecuniarum solutio- 7
nem deberi fructus in ratione damni emergentis loco fructuum ex investimento percipiendorum, cum tunc constare dicatur moram debitoris fuisse causam immediatam damni, *ut in Bonon. damnorum 4. Maji 1612. cor. Coccino, in Æsina census 16. Junii 1664. cor. Cerro*, & habetur specialiter actum supra *in eadem Æsina, & in aliis hoc tit.* Et hic erat casus, quoniam ex disponentis voluntate pecunia solvenda, præcise, ac necessario destinata erat investimento, itaut Monasterium, cui solvenda erat, non posset eam in alios usus convertere, cujus contrarium procedebat in casu dictarum decisionum, *in Romana fructuum dotis coram Cerro, & Bichio*, quoniam investimentum conventum erat pro sola cautela debitoris, eoque volente, itaut ipso non curante, vel non opponente, potuisset creditor pecuniam solvendam in alios usus erogare, unde investimentum non erat præcisum & necessarium.

Demum ponderabam, quod si quæ difficultas intrare posset favore debitorum, procederet solum in fructibus, seu accessionibus solvendis, secus autem in solutis, & per Monasterii superiores erogatis in currentes expensas, vel in usus ab ipso disponente destinatos, quoniam si daretur imputatio in sortem, sequeretur quod ita per diminutas solutiones distracta dicerentur bona stabilia in sorte principali, quorum jure metienda est pecunia ad eorum emptionem præcise, ac necessario destinata, itaut illa alienatio, quæ absque solemnitate & causa directe fieri non potest, ita indirecte fieret, quod de jure concedendum non est, ut motivatur etiam supra in Neapolitana.

J A N U E N.

Responsum pro veritate extra Curiam suppressis nominibus.

De eadem materia usurarum ex legato, An debeantur, ubi agitur de legato facto per patrem filiæ, vel nepti in causam dotis præstandæ tempore nuptiarum?

S U M M A R I U M.

1 F*acti series.*
2 *Pro legato pecuniario non debentur usuræ.*
3 *An, & quando debeantur fructus, vel usuræ pro legato pecuniario relicto ex causa legitima?*

D I S C. XXXIII.

Petrus Liviæ ex filio prædefuncto nepti reliquit pro legi- 1
tima, & toto eo quod prætendere posset, domum, aliaque bona, necnon petias 50. m. præstandas per hæredem tempore nuptiarum; Cumque inter mortem testatoris & nuptias, notabile temporis intervallum decurrisset, pro veritate consultus fui, an per legatariam prædictam prætendi possent fructus, seu usuræ?

Respondi quod considerato isto relicto tanquam simplici
legato, casus erat planus pro negativa. Tum quia pro legato 2
pecuniario, non probatis cum mora, requisitis lucri cessantis, vel damni emergentis, certum est nullas accessiones deberi, nisi accedat expressa testatoris dispositio, quæ sola non sufficit, nisi etiam concurrat in legatario prohibitio petendi sortem, qua repetibili existente, non possunt accessiones deberi etiam ex præcepto testatoris, ut in Marsicana, & in aliis hoc tit. sæpius; Tum etiam quia cessabat mora, quod est præcipuum ac essentiale requisitum interesse, dum testator non gravavit hæredem simpliciter, ita ut sequuta morte testatoris intrare posset mora irregularis favore minoris, qualis erat legataria, sed injunxit solutionem de tempore nuptiarum, un-

de

de adest dilatio, qua pendente, etiam in terminis fructuum recompensativorum, vel similium non datur eorum cursus, ut hoc pariter titulo frequenter, quia sunt principia plana, sine authoritatibus præsupponenda.

Difficultas in proposito cadere solum poterat in eo, quod hujusmodi legatum utpote factum nepti ex filio defuncto, primum exinde locum occupanti pro legitima, & omni eo &c. diceretur loco legitimæ subrogatum, ideoque tamquam de legitima absque interpellatione, vel alia mora deberentur fructus ipso jure; Verum ultra responsionem resultantem ex ju-
3 re statutario Civitatis Januen. ubi præsens controversia erat, Dicebam conclusionem prædictam de fructibus ipso jure absque mora debitis pro legitima, procedere in ea rata, quæ tamquam quota bonorum debetur ex bonis, & juribus fructiferis, quasi quod ille, cui legitima debetur, obtineat fructus illius ratæ bonorum jure dominii, quam lex ei refert, unde propterea quoties consistit in pecunia de sui natura sterili, & infructifera, dicta ratio non intrat, cum fictio non possit excedere veritatem, neque accessiones possint esse majores, quam essent illi fructus, qui jure dominii ex ipsis bonis perciperentur, adinstar fructuum recompensativorum *ex l. curabit*, ut in specie usurarum, seu fructuum legitimæ in pecunia habetur apud Othob. *dec.* 38. *&* 81. *n.* 5. *& seqq. in Avenion. pecun.* 10. *Decembris* 1646. *&* 5. *Aprilis* 1647. cor. Verospio, quarum secunda est *dec.* 39. *p.* 10. *rec. Melevit. bonor.* 31. *Maji* 1652. cor Meltio *dec.* 248. *p.* 11. *rec.* & in aliis. Quoties tamen ipsa bona hæreditaria, ex quibus ea detrahenda est, in pecunia, aliisque rebus de sui natura infructiferis consistunt, secus autem si in bonis stabilibus, parens vero loco quotæ illorum tantam pecuniam assignet, quoniam ista dicitur pretium illorum bonorum tamquam per actum occultum emptionis, & venditionis, ideoque intrant termini text. *in d. l. curabit*, ex cujus æquitate debentur fructus recompensativi ad limites eorum, qui ex dictis bonis percipiuntur ex deductis per Leotar. *q.* 18. *n.* 19. *& seqq. dec.* 286. post Pacif. &c. & admittitur apud Othob. ubi sup. cum aliis, *disc.* 108. *sub tit. de feud.*

Hinc proinde concludebam inspiciendum esse, an isti nepti debita esset necne legitima, quam statutum tolleret, vel ita moderaret, quod filiæ, vel nepti paternum judicium impugnare non concedatur, ut disponitur ex Statuto dictæ Civitatis, *l.* 5. *c.* 23. quoniam hujusmodi statutaria dispositione concurrente, per quam illa juris communis correcta, vel alterata esset, cessabat omnis quæstio; Licet enim Statutum cesset ex contrario judicio testatoris, qui potest agnoscere in suum illum, qui a statuto factus est extraneus, atque agnitio, juxta unam opinionem a Rota approbatam, resultare dicatur a dispositione sub expresso titulo legitima, ut sæpius in sua materia *sub tit. de successionib.* nihilominus cum agnitio esset ita qualificata, credebatur paternum judicium dividi non posse, sed acceptandum esse cum sua qualitate.

Quatenus vero ad limites juris communis legitima prædicta debita esset, atque patrimonium consisteret in toto, vel parte in bonis, & juribus fructiferis. Dicebam inspiciendum esse ejusdem patrimonii statum, an scil. valor aliorum bonorum huic nepti relictorum, dictaque summa petiarum 50. mil. adæquet id quod legitima de jure debita importaret, vel potius excedat; In casu enim excessus putabam nullos fructus alioquin debitos prætendi posse, cum illa dilatio esset pars pretii, & compensativa illorum fructuum, quos ad præcisos limites debiti, ita ex meliori consilio testator in forte ita dilatam reliquisset videbatur, si vero essemus in casu adæquationis, dicebam fructus esse debitos ad mensuram, seu proportionem eorum, qui ex quota bonorum hæreditariorum debita pro legitima obvenerunt, juxta regulam text. *in d. l. curabit*, ut in specie legati dotis loco legitimæ relicti in pecunia ad hunc effectum firmatur *in allegata Avenion. cor. Verospio, in Melevit. Viridarii* 2. *Maji* 1653. *cor. Peuting. & in aliis*.

HORTANA SPOLII

PRO CAPITULO CATHEDRALIS

CUM CASICCHIIS

Discursus pro veritate.

De requisitis ad damna & interesse passa per fidejussorem petentem illorum refectionem a principali debitore, & quando fidejussor possit sumere pecuniam sub usuris, vel ad interesse in damnum principalis.

S U M M A R I U M.

1 *Facti series.*
2 *Fidejussor non petit usuras pecuniæ solutæ pro principali, nisi prævia interpellatione personali.*
3 *Distinguuntur plures casus in materia, quando principalis debitor teneatur fidejussori ad usuras, & quæ interpellatio requiratur.*
4 *De interesse damni emergentis petiti per creditorem a debitore moroso, quando debeatur, & quid concurrere debeat.*
5 *Interpellatio in cambiis, & aliis potest remitti ex pacto.*
6 *Quando ad interesse damni emergentis non sit necessaria interpellatio.*
7 *Quod sola scientia etiam sine citatione sufficiat fidejussori contra principalem debitorem.*
8 *De facultate fidejussoris renovandi contractus usurarios vel novos contrahendi in damnum principalis debitoris morosi.*
9 *Quomodo de hoc constare debeat.*
10 *Etiam ubi interpellatio requiritur, non debet esse in certa forma præcisa, sed sufficit scientia, seu alias æquipollens.*
11 *De differentia inter scientiam præsumptam & scientiam veram cum præsumptionibus probatam.*
12 *Ex quibus probetur scientia.*

D I S C. XXXIV.

Fidejusserunt pro Michaele Casicchio illi de Planis, qui 1
pulsati per creditorem ad solvendam pecuniam, quam principalis debitor statuta die solvere negligebat, ut propriam carcerationem, vel propriorum bonorum executionem, & subhastationem evitarent, pecuniam creditori solutam acceperunt sub usuris, atque tractu temporis Diamantes dicti Michaelis uxor, per viam transactionis, pro viro absente etiam de rato promittens, se obligavit erga dictos fidejussores ad solvendum intra conventum tempus sortem ac usuras decursas, quas ipsi solvere coacti fuerant ei, a quo pecuniam ad d. effectum receperant; Cumque solutio non sequeretur, obtinuerunt mandatum executivum, cujus vigore processum est ad subhastationem cujusdam prædii dictæ Diamantis, deliberati Capitulo Cathedralis Hortanæ, quod deinde illud in perpetuam locationem concessit Battilanis, contra quos ac etiam contra Capitulum prædictum, d. Diamantes judicium reintegrationis instituit; atque emanatis hinc inde aliquibus sententiis judicum inferiorum, commissa demum causa in Rota cor. Ghislerio, eaque proposita, *sub die* 20. *Junii* 1637. resolutio dictæ Diamanti favorabilis prodiit pro reintegratione adversus factum Judicia nullum, & spoliativum, 2
ex eo præcipue fundamento, quod mulieris obligatio esset invalida tamquam excessiva, & ex falso præsupposito, dum se obligaverat pro viro, non solum ad sortem, sed etiam ad usuras, ad quas debitor fidejussori non tenetur, nisi prævia citatione personali, itaut non sufficeret illa domi dimissa copia, quæ ex parte fidejussorum facta erat, aliquibus etiam aliis dictæ subhastationis nullitatibus ponderatis, ut liquet ex decisione desuper edita impress. *dec.* 220. *p.* 7. *rec.* atque in eadem resolutione in gradu appellationis persistitum fuit 14. *Junii* 1638. *&* 16. *Januarii* 1640. *cor. Royas* inter suas *decis.* 46. *&* 88. Cumque non obstante oppositione melioramentorum prævii decisionibus cor. eodem Royas inter suas *decis.* 116. *&* 461. expeditum esset mandatum de reintegrando executioni demandatum. Volens Capitulum *d.* causam prosequi, consilium pro veritate petiit, non quidem circa respicientia ordinem super nullitate relaxationis, vel executionis dicti mandati, minusque super aliis nullitatibus dictæ subhastationis in d. prima decisione cor. Ghislerio firmatis, cum omnia consisterent in facto causæ Patrono potius incumbentia, sed super puncto negotii principalis, an scil. per d. Michaelem deberentur dictæ usuræ, seu interusuria per fidejussores soluta, cum ex hoc penderet validitas obligationis Diamantis.

Respondi, quod quamvis me terreret authoritas dictarum 3
trium decisionum Rotalium, nihilominus inspecta veritate, probabilius videbatur illas non subsistere. Atque ad elucidandam propositionem in eis firmatam, præsertim in prima, *num.* 11. *&* 12. super requisito citationis personalis per fidejussores faciendæ principali debitori, tam ad effectum conciliandi, seu congrue applicandi decisiones, & authoritates, quas in materia habemus, quam etiam ad effectum dignoscendi, an & quando interpellatio requiratur, & qualis

lis in proposito sufficiat, dicebam plures casus distinguendos esse.

4 Quorum primus est; ubi agitur de interesse, quod ipse creditor a moroso debitore prætendit ob debiti solutionem sibi in tempore non factam, quia nempe solverit usuras proprii debiti, quod facta d. solutione, potuisset extinguere, sive indigens pecuniis eas acceperit ad cambium, vel aliud interesse, quod non fecisset, si dicta solutio sibi facta esset. Et tunc licet Ruin. *cons.* 140. *l.* 4. cujus & sequacium opinionem probabiliorem esse late tuetur Leotar. *de usur. quæst.* 75. *n.* 10. *cum seqq.* affirmativam teneat, ut scil. sufficiat creditorem de facto tale damnum passum esse. Nihilominus Rota & Curia Romana sequitur contrariam opinionem juxta originalem decisionem Mohed. 103. alias 2. *de usur.* ut scil. requiratur debitoris interpellatio; per quam ille certus reddetur de indigentia creditoris, ejusque voluntate convertendi dict. pecuniam debitam in hujusmodi causam, cum alias debitor opinari potuerit illam retinendam esse otiosam, & hic est casus, de quo agit Grat. *discept.* 829. *per totum*, & 987, *n.* 8. *cum seqq.* ac etiam agit Rota *in Rom. fructuum, & interesse, coram Innoc. dec.* 7. post Zacch. *de Societ. off.* in qua Grat. totum se fundat, & cum quibus authoritatibus solum procedunt dictæ hujus causæ decisiones, præsertim prima *dec.* 219. *p.* 7. *rec. nu.* 11. & 12. quibus authoritatibus addi possunt decisiones *in Romana cambior.* 24. *Junii* 1618. *cor. Manzanedo, in Rom. Census* 16. *Junii* 1654. & 30. *Aprilis* 1655. *cor. Dunoz. Æsina Census* 13 *Januarii* 1665. *coram Cerro*, & plures aliæ idem firmantes, quod scilicet debitor certificari debet ab ejus creditore de tali voluntate, & quod ipse pro debito alias non usurario nec fructifero supponatur usuris,

5 Et nihilominus isto casu, neque jure cautum est, necessariam esse citationem judicialem ad præcise personalem, quoniam sufficit scientia talis qualis, dum etiam ex pacto præcedenti id fieri potest, ut passim habemus receptum in facultate capiendi, quæ datur creditori in casu moræ, etiam sine interpellatione ea deductis *in Romana cambii* 1. *Julii* 1658, *cor. Melzio, in ead.* 24. *Martii* 1664. *cor. Otalora, Rom. cambior.* 10. *Martii* 1562. *cor. Verospio*, & alias quotidie, de quibus in materia, *sub tit. de cambiis*.

6 Ac ulterius d. interpellatio, vel ejus remissio necessaria est pro cursu cambiorum, seu aliorum interusuriorum, in quibus creditor agat de lucro, quia d. interusuria ad ejus utilitatem cedant, qualis est casus *in d. decis.* 7. post Zacch. & in aliis supra allegatis. Secus autem, ubi agitur de interesse damni emergentis cujus restaurationem creditor a debitore petat, quia scil. ipse aliis interusuria solverit, quia tunc si constat de certa destinatione, itaut non urgeat ratio incertitudinis, quod creditor pecuniam a debitore solvendam non esset erogaturus in alios usus, unde dici valeat moram debitoris fuisse causam immediatam damni, tunc neque interpellatio, vel alter actus requiritur, ut habetur *in Bonon. damner.* 4. *Maji* 1612. *cor. Coccino*, bene *in d. Æsina census* 19. *Junii* 1664. *cor. Cerro, de qua causa hoc tit. disc.* 14.

Sed non erat iste casus noster, quem ita insinuare congruum censui ad dignoscendum non multum fundatas videri decisiones, præsertim primam cor. Gluslerio, cum qua simpliciter pertranseunt aliæ cor. Royas, utpote fundatæ in authoritatibus percutientibus terminos omnino diversos.

Alter casus est fidejussoris, qui debitum pro principali debitore solvit creditori de proprio, atque ut de sua pecunia soluta se reintegraret, illamque non teneret otiosam, æquivalentem summam accipit ad cambium, seu in suis libris ponit principalem debitorem sub cambiis, vel aliis interusuriis ad propriam utilitatem, itaut quæstio dictorum interusuriorum percutiat potius lucrum captandum, quam damnum vitandum, & hic est casus, de quo *in Rom. cambior.* 17. *Decembr.* 1584. *cor. Gypsio* post Zacch. *de oblig. Camer. dec.* 20. & *in Rom. relevationis indemnitatis* 9. *Junii* 1604. & 12. *Junii* 1606. cor. Lancellotto *decis.* 324. & 343. post Cenc. de Cens. quæ sunt decisiones magis adaptatæ ad casum fidejussoris, & cum quibus procedunt DD. loquentes in specialibus terminis, præsertim Cenc. de Cens. *quæst.* 75. *num.* 7. Duard. *eod. tract.* §. 3. *q.* 13. *n.* 31. *in fine*.

Ac etiam isto casu notabilis differentia est inter primam decisionem cor. Gypsio, & alias duas cor. Lancellotto; in prima enim agitur de fidejussore contendente de lucro, quia pecuniam pro principali solutam posuerat in ejus liberis sub cambiis, in aliis autem agitur de fidejussore fidejussoria, qui jure dicitur fidejussor indemnitatis, in quo per lapsum temporis non datur mora, cum ad illam incurrendam equiratur denunciatio sibi facienda per fidejussorem, quod principalis debitor non solvit, unde propterea ipse molestatur, & hæc ratio cessantis moræ est potissima, ut ex lectura decisionum.

Et tamen neque dictis casibus jure cautum est necessariam esse formalem interpellationem judicialem, & personalem, sed sufficit requisitio extrajudicialis, vel scientia alias probata, ut in fortioribus terminis dictæ primæ decisionis coram Gypsio, ubi fidejussor agebat de lucro, habetur *in alia dec. cor. eod.* post eumdem Zacch. *de oblig. camer. dec.* 21. ubi de probatione scientiæ cum testibus singularibus, adminiculis, & verisimilitudinibus. 7

Tertius demum est præcisus casus noster, ubi scil. principali debitore existente in mora statuta die debitum solvendi, creditor pulsat & urget fidejussorem, qui non habens pecuniam propriam, cum qua solveret, ad se liberandum a carceratione, vel aliis molestiis, renovat societatem officii cum eodem creditore, seu capit ab aliis ad societatem officii, seu ad cambium, vel aliud interesse pecuniam, directe & immediate solutam creditori, itaut constet, moram principalis debitoris fuisse causam præcisam & immediatam damni, quod deinde fidejussor passus est in solvendo fructus, seu interusuria; Et tunc absolute falsum est ad hujusmodi damni emendationem, seu restaurationem aliquam præcedentem interpellationem necessariam esse, dum in jure habemus jura litteralia tribuentia facultatem fidejussori molestato, capiendi sub usuris in damnum debitoris pecunias creditori pulsanti solvendas, *l. Si vero non remunerandi*, §. *Si mihi*, & *l. si mandato meo*, §. *Si fidejussor*, *ff. mandati*, *cum Concord. de quibus* Leotar. *de usur. q.* 98. *n.* 11, & *seqq.* & *q.* 75. *n.* 33. *eodem* Rota *d. dec. cor. Gypsio* 20. post Zacch. *de oblig.* n. 12. satis bene post Ubaldum *dec.* 208. *nu.* 8. quæ est etiam impressa post Zacch. *de societ. dec.* 60. post & Mangil. *de subhast. dec.* 48. *ubi n.* 9. respondetur ad d. decisionem *in Rom. Cambior. cor. Gypsio*, ea ea clara ratione, quod si fidejussori per principalem morosum reficienda sunt omnia damna quomodocumque passa, etiam expensarum litium, ac damnum sui exercitii impediti, & alia quæcumque juxta textum clarum *in c.* 2. *fidejuss.* nulla ratio exigit, ut in hujusmodi interusuriis passis ex culpa debitoris non solventis in tempore, fidejussor damnificari debeat de proprio, ne ob officium amico præstitum, loco gratitudinis, damnum, & injuriam patiatur, Cenc. *d. q.* 75. *n.* 7. *in princ.* Solumque Cenc. *post d. n.* 7. *vers. nec etiam*, advertit constare debere, quod fidejussor vere & immediate in istam causam pecuniam ad interesse acceperit, cum potuerit accipere in aliam ejus causam propriam, atque ad hunc effectum laudatur interpellatio cum protestatione, tamquam cautela, cum qua hujusmodi dubietas, seu incertitudo tollatur, sed ubi constat moram debitoris fuisse causam præcisam & immediatam, tunc videtur casus extra controversiam, & de quo nemo dubitat, quia vere deficit occasio dubitandi. 8 9

Verum quando hæc omnia deficerent, itaut admittenda esset etiam in isto casu dicta propositio super interpellatione ita indigeste firmata, non tamen jure cautum est illam esse debere judicialem & personalem, sed sufficit scientia quomodocumque habita, etiam per præsumptiones & verisimilitudines probata, ut bene *in Pisauren. pecun. cor. Otthob. inter suas decis.* 269. & clarius in ejus confirmatoria 14. *Junii* 1652. *cor. Celso inter suas dec.* 152. ubi *in* §. *nec refert*, optime advertitur, quod aliud est scientiam esse præsumptam, aliud autem scientiam veram probari præsumptionibus & conjecturis, Ideoque in dictis decisionibus firmatur sufficere citationes executas contra procuratorem, vel institorem, ac etiam domi propter statutum disponens, quod citationes fieri possint domi. 10 11

In nostra vero facti specie videmur esse in terminis clarioribus, quam in allegatis decisionibus Pisauren. Tum quia ubi adest obligatio Cameralis, de stylo pro illius executione sufficiunt citationes domi. Tum etiam ob illarum pluralitatem, ob quam satis probabile est id devenisse ad ejus notitiam; Clarius vero ac evidenter ob obligationem uxoris cum decreto judicis aliisque solemnitatibus statutariis, ac stante lapsu temporis inter relaxationem mandati ad instantiam creditoris & contractum, de quo agitur, dum enim ipse scivit non solvisse, atque a creditore molestias passus non est, omnino dicendum est scivisse solutionem factam per fidejussorem, potissime in loco parvo, in quo etiam minuta negotia habent speciem notorii, & quilibet scit, quanta ova faciant gallinæ cujusque, unde propterea hujusmodi scientia pro meo judicio habere videbatur de indubitabili. 12

Ponderando etiam, quod ut liquet ex 1. *decis. cor. Rojas inter suas decis.* 88. *num.* 4. & *seqq.* obligatio uxoris fuit per viam transactionis, quæ proinde supponit litem præceden-

tem,

tem, quœdem probabiliter credendum est intercessisse, puta quia fidejussores exequi vellent bona viri, & uxor executioni se opponeret, ideoque d. circumstantia videtur multum in proposito considerabilis, atque ita respondendum censui, incertum tamen est quid inde sequutum sit.

ANNOT. AD DISC. XXXIV.

De interesse debito fidejussori, vel quod ille passus est etiam sine interpellatione, agitur quandoque *sub tit. de Cred.* atque scio juxta hic deducta pluries fuisse judicatum, & præsertim in Rota *in Perusina Solviani* 28. *Januarii & 21. Junii* 1675. *cor. Rondinino*, ubi allegatur iste *disc.*

PAPIEN. PECUNIARIA.

PRO MARCO ANTONIO MENOCHIO CUM JOANNE BAPTISTA PETRAGRASSA.

Casus decisus per Rotam pro Petragrassa.

De transactione super usuris; An & quando attendatur in præjudicium ipsius transigentis? Et quid in præjudicium tertii, puta secundi creditoris opponentis creditori anteriori extinctionem debiti cum imputatione usurarum? Et aliqua de interesse damni emergentis.

SUMMARIUM.

1 *Facti series.*
2 *Resolutio causa.*
3 *Usuræ dotales non debentur soluto matrimonio etiamsi matrimonii reliquiæ supersint.*
4 *De requisitis interesse damni emergentis.*
5 *In materia usurarum non attenduntur confessiones partium.*
6 *Ubi usuræ cantant in unam causam, non possunt referri ad aliam.*
7 *Admittuntur in genere dictæ conclusiones, de quibus numeris præcedentibus.*
8 *Confessio ubi est adminiculata attenditur etiam in prohibitis confiteri, & in tertii præjudicium.*
9 *Transactio quando afficiat tertios jure proprio & independenter a transigente venientes, puta fideicommissariorum, feudatarium, & similes.*
10 *De transactione super usuris quando valeat & præjudicet etiam tertiis, distinguitur.*
11 *De differentia inter remissionem, & transactionem in hac materia.*
12 *Quomodo in hac materia confessioni deferendum sit.*
13 *De conclusione de qua n. 9. quæ declaratur.*
14 *Subdeclaratio hujus declarationis.*
15 *Gesta cum debitore præjudicant ejus creditoribus, vel fidejussoribus.*
16 *Quando dicatur transactio inita bona fide.*
17 *Ad regulandam transactionem attendendum est tempus, & locus in quibus inita est.*
18 *Interpellatio per interesse damni emergentis etiam præsumptiva, seu adminiculativa sufficit.*

DISC. XXXV.

1 Contracto matrimonio de anno 1633. inter Jacobum Franciscum Menochium, & Placidiam de Benciis cum dote per dictæ Placidiæ fratres constituta in libris 30. mill. Imperialibus, tunc solutis in rata librarum 12. mil. pro reliquis vero 18. mil. dilata solutione ad sexennium, cum conventione fructuum ad quinque pro centenario. Atque illine ad biennium dissoluto matrimonio per mortem mulieris, superstitibus filiis. De anno 1641. cum narrativa quod dotantes pluries ac pluries a Menochio interpellati fuissent ad solutionem d. residui, agnoscentes se fructuum, seu interusuriorum debitores, illi dederunt in solutum quosdam effectus; De anno vero 1657. inter præfatas partes exortæ fuerunt judiciales controversiæ, quoniam Menochio petenti d. residuum dotis una cum fructibus; seu interusuriis usque tunc decursis & non solutis, opponebant dotantes de præfati debiti extinctione cum usuris post dissolutum matrimonium solutis de jure in sortem imputandis. Unde vigore statuti deventum est ad necessarium compromissum in duos Jurisconsultos, coram quibus per triennium causa disputata, ex eorum consilio, inter dictos dotantes ac Marcum Antonium Menochium præfati Jacobi Francisci interim defuncti hæredem deventum est ad transactionem, per quam creditor debitoribus remisit partem sortis redactæ ad lib. 15. mil. ac etiam remisit notabilem partem fructuum seu interusuriorum, quadam parte promissa, & pro quibus omnibus debitores in se accollarunt quemdam censum, quo d. Menochii hæreditas gravata erat. Quibus sequutis, cum in bonis dotantium efformatus esset concursus creditorum, inter quos Menochius, desumendo hypothecam a d. anno 1633. primum locum occupabat, Jo: Baptista Petragrassa secundus 2 creditor, excipiebat de dicti prioris debiti extinctione usuris solutis, sed ad favorem Menochii prodiit in prima instantia sententia Ordinarii Papien. in gradu appellationis confirmata per A. C. Introductaque per appellationem causa in Rota cor. Priolo, datoque dubio: *An & de cujus credito constet ad effectum prælationis?* sub die 2. Martii 1668. prodiit resolutio Petragrassæ secundo creditori favorabilis, constare scil. de ejus credito ex consimili constitutione dotis resultante, quod per hanc partem non controvertebatur. Illud vero Menochii esse extinctum cum fructibus, seu interusuriis dotalibus exactis post dissolutum matrimonium, ex quo tempore, juxta opinionem, in qua residet Rota & Curia Rom. cessante ratione supportationis onerum matrimonialium, cui innixa est dispositio text. *in c. Salubriter, de usuris*, atque resoluto titulo dotis in purum creditum pecuniarium, nulli fructus, vel interusuria debentur, etiamsi matrimonii re- 3 liquiæ supersint, non concurrentibus legitimis requisitis interesse lucri cessantis, vel damni emergentis in quocumque debito indifferenti necessarii, ex deductis per Grat. *discept.* 427. Adden. ad Gregor. *dec.* 573. *n.* 17. Rota *decis.* 91. post Fenzon. *ad statuta, dec.* 94. post Merlin. *de pignor. Romana fructuum dotis* 21. *Aprilis* 1651. *cor. Cerro, & 15. Januarii* 1652. *cor. Bichio*, quarum secunda est impressa post Zuff. *de legit. processu dec.* 4. *Romana fructuum* 16. *Januarii* 1660. *& 14. Febr.* 166 . *cor. Bevilaqua*, quarum prima est post eumdem Zuff. *decis.* 46. & habetur frequenter in sua materia *sub tit. de dote*.

Ad motivum vero ex hac parte deductum, quod consta- 4 ret de interesse damni emergentis ob moram debitorum per creditorem ab initio passi ex censu passivo, quo in eadem summa in sorte, & ad eamdem rationem in fructibus pressus fuit, cum d. pecunia alias extinguendo, responsum fuit, quod juxta opinionem, quam, rejecta sententia, quæ tribuitur Ruin. *cons.* 104. *lib.* 4. sequitur Rota & Curia juxta *decis.* Molned. 2. *de usuris*, non sufficit docere de tali interesse passo in genere, nisi constet per protestationem, ac interpellationem de declaratione animi creditoris convertendi debitam pecuniam in illius debiti extinctionem, itaut debitorum mora fuerit causa præcisa & immediata damni, juxta ea quæ super hac conclusione habentur pluries in præcedentibus deducta *hoc tit.* præsertim *in Æsina census, disc.* 14. & plene deducitur in decisione.

Atque ad hujus partis fundamentum, quod de hac circum- 5 stantia constaret ex ipsa transactione, in qua transigentes fassi sunt, ac agnoverunt se per creditorem fuisse pluries interpellatos pro solutione ad effectum extinguendi d. censum, cujus interesse eorum damno cedere deberet, respondetur, quod in materia usuraria partium confessionibus deferendum non est, sed veritas extrinsecus ac aliunde justificanda venit, ex deductis per Grat. *discept.* 851. *n.* 11. *& seqq.* Rota *decis.* 69. *n.* 22. *& seq. & dec.* 307. *n.* 16. *& seq. p.* 9. *rec. in d. Romana fructuum dotis* 21. *Aprilis* 1651. *coram Cerro, confir-* 6 *mata* 15. *Januaris* 1652. *cor. Bichio*, cum aliis in decisione desuper edita, in qua præsertim consideratur, quod cum exactiones dictor. fructuum, seu usurarum cantent in causam fructuum dotalium, ita ob hujusmodi causam expressam, ad aliam causam, seu titulum referri non poterant, juxta firmata in specie *in d. Rom. fructuum dotis cor. Cerro*.

Resolutio mihi pro Menochio scribenti, reflectendo etiam ad solam veritatem non placuit, non quidem ex defectu dictarum conclusionum, quas generaliter & in abstracto in suis casibus admittebam esse veras; tam circa cessantem cursum fructuum dotalium resultantium ex dispositione text. *in c. salubriter, de usuris*, soluto matrimonio, etiamsi filii su- 7 peressent, quam circa specialem justificationem, quod mora debitoris fuerit causa præcisa, & immediata damni, quod creditor passus est, cum moderationibus tamen ac declarationibus, de quibus supra *in d. Æsina, disc.* 14. Ac etiam quod in materia usuraria solis partium confessionibus, ac solida-

tio-

tionibus deferendum non esset justa celebre, ac magistrale *cons.* 520. *Romani* passim receptum, atque in hac materia confessionis habetur frequenter, *sub tit. de camb.* occasione solidationum & confessionum circa cambiorum realitatem, ac litterarum, seu spacciorum transmissionem.

Verum mihi videbatur fallaciam consistere circa incongruam dictar. conclusionum applicationem ad casum controversiæ, atque in non evacuatione nostrorum motivorum, dum non agebatur de simplici & voluntaria confessione, seu computorum solidatione ex privata conventione inter ipsos debitorem & creditorem sequuta, sed de confessione facta per transactionem optima fide, prævia diuturna lite, & cum authoritate & consilio duorum arbitrorum, qui erant eximii Jurisconsulti, in primariis etiam Magistratibus constituti, prævia etiam discussione causæ coram eis per triennium. Ac etiam quia dicta confessio aliunde adminiculata remanebat, unde propterea duæ intrant veræ conclusiones, quibus decisio non satisfacit.

Primo quod in omnibus personis ob tertii præjudicium,
8 seu legis fraudem confiteri prohibitis, id procedit, quando confessio est pura & simplex, probabile adminiculorum fomentum non habens, secus autem ubi est adminiculata. Ut generaliter de confessione Prælati concurrentibus adminiculis præjudicante Ecclesiæ, & tutoris præjudicante pupillo, cum similibus habetur collectum per Adden. ad Burat. *decis.* 453. Surd. *decis.* 107. *&* 325. Cavaler. *decis.* 79. Rojas *dec.* 488. *&* 489. Et in proposito dotis confessatæ probantis, necne veram dotem, tam in præjudicium confitentis ejusque hæredum, quam tertii, satis frequenter habetur in sua materia *sub tit. de dote*.

9 Et secundo, quod licet regulariter transactio non afficiat tertium jure suo, & ex persona propria venientem independenter a transigente justa regulam text. *in l. Imperator*, *ff. ad Trebel.* de qua post alios ab eo latissime collectos Castil. 8. *tom. controv. c.* 36. §. 2. Nihilominus quoties transactio quoque prohibita non est, ut contingit in feudis utriusque Siciliæ per Constitutionem incipientem, *Constitut. Divæ memoriæ*, ut advertitur *in Camerin. castrorum*, *sub tit. de feud. disc.* 49. vel quod ita regionis moribus & stylis receptum sit, ut in majoratibus Hispaniarum supponitur per Castill. *d. c.* 36. juxta opinionem, in qua præsentim residet Rota & Curia, ex iis, quæ frequenter habentur, *sub tit. de fideic. & sub altero de emphyt.* ac etiam *in d. Camerinen. sub tit. de feud. disc.* 49. totum pendet a qualitate bonæ, vel malæ fidei, ita ut hodie in foro sit quæstio potius facti, & applicationis, quam juris; Si enim non collusive & mala fide ad colorandam voluntariam prohibitam alienationem sub hoc pallio, sed sincere & bona fide tamquam per prudentem patremfamilias transactio inita est, tunc afficit etiam tertios independenter & ex persona propria venientes; Bonæ autem, vel malæ fidei inspectio pendet a probabili, vel improbabili dubietate futuri eventus litis, ita ut distinguendo, cæteris antiquioribus relatis, habetur *in Romana successionis de Comitibus* 26 *Junii* 1647. *&* 26. *Junii* 1648. *coram Ghisleria decis.* 44. *&* 48. post Censal. ad Peregr. apud Cels. *decis.* 101. *n.* 3. *& seqq. Rom. donationis* 13. *Martii* 1655. *cor. Bevilaqua*, & sæpius ut locis citatis.

10 Et in specialibus terminis usurarum præsertim decursarum itaut conventio non habeat tractum successivum, neque contineat canonizationem usurarum in futurum decurrendarum, quoties non constat transactionis vocabulum esse colorem quæsitum, sive involuntarie atque de evitanda suffocatione, quam pro restitutione debiti pati posset, ut super transigi possit, quinimo & remitti, est communis sensus Canonistarum, ac etiam Moralium, quos referunt Mantic. *de tacit. lib.* 26. *tit.* 5. *n.* 5. Lupus *de usuris comment.* 4. §. 4. *in princ. & comment.* 5. *num.* 5. Surd. *de alim. tit.* 8. *privil.* 49. *num.* 10. *&* 11. Leotar. *q.* 99. *n.* 20. *&* 21. Rota *dec.* 38. *part.* 5. *rec.* & latius *in Savonen. pecuniaria* 19. *Novembr.* 1668. *cor. Alberg.* §. *Denique visum est*, quæ decisio habetur examinata supra in eadem Savonen. *disc.* 12.

11 Est bene verum, quod DD. hanc materiam confundere videntur, promiscue usurpando vocabulum transactionis, ac illud remissionis, & donationis, desiderando perinde, ut id sponte & libere fiat, quodque creditor a principio non cogitet de hujusmodi donatione, cum aliis considerationibus late deductis per Leotar. *d. q.* 49. *a n.* 19. *ad* 34. Id enim non bene procedere videtur; Tum quia donatio, seu remissio est actus gratuitus, seu voluntarius, transactio autem tamquam species rei judicatæ, seu divisionis & compositionis super futuro incerto eventu dicitur potius actus necessarius & correspectivus; Tum etiam quia ubi admixtum est interesse tertii, verificabilis quidem est casus transactionis prudenter ac bona fide factæ, ut supra, secus autem ille remissionis & donationis, quam debitor in præjudicium aliorum creditorum, seu jus habentium ex edicto *de iis, quæ in fraudem, &c.* sine dubio facere non potest.

Idemque pariter procedit in confessione alicujus qualitatis quæ usuras justificet, seu ab illarum restitutione excuset, dum DD. totum etiam referre videntur ad sinceram & liberam voluntatem debitoris, quæ, ubi admixtum est interesse tertii, etiamsi sit juxta eam formam, quam ipsi desiderant, neque sufficiat, ex recepto principio, quod prohibitus donare, vel remittere, est etiam prohibitus confiteri.

Quare ubi non agitur de solo præjudicio ipsius debitoris confitentis, seu transigentis ejusque hæredum, seu ab eo causam habentium, sed admixtum est interesse, vel præjudicium tertii, excludendo generaliter, & indefinite terminum remissionis, seu donationis, atque se restringendo ad illum transactionis, in ejus vera & stricta significatione, super rebus scil. deductis in litem, vel saltem sub timore litis cadentibus, decisio pendet a dicta distinctione bonæ, vel malæ fidei, justa supradictos terminos transactionis initæ, per feudatarium, emphyteutam, fideicommissarium, beneficiatum & similes. Et quoad confessionem, procedendum videtur cum illis terminis, quos satis frequenter in foro habemus in materia dotis confessatæ, ut pura & simplex confessio, cujus veritas aliunde adminiculata non sit, generaliter & indefinite non probet, concurrentibus vero adminiculis, de quorum pondere & efficacia quæratur, intrat distinctio, an aga- 12
tur de solo præjudicio confitentis ejusque hæredum, seu alias ab eo causam habentium ex post, vel potius de præjudicio tertii, ut primo casu minora, & leviora sufficiant, in altero autem majora & ponderosiora, & de qua recepta distinctione habetur præsertim *in Anconitana dotis dec.* 82. 124. *&* 148. *p.* 10. *rec.* & frequenter in sua materia, *sub tit. de dote*, cum similibus. Unde propterea ista dicitur quæstio potius facti quam juris, certam ac uniformem regulam non recipiens, sed pro judicis prudenti arbitrio ex singulorum casuum particularibus circumstantiis decidenda.

Et quamvis in decisione in ista causa edita, §. *finali*, respondendo ad transactionem, quæ bona fide inita afficit etiam tertium, dicatur hujusmodi conclusionem procedere, quando jus tertii est accessorium & consequutivum, magis in re 13
quam in spe, & tamquam per speciem successionis transigentis, ut est in supra exemplificatis casibus successoris in fideicommisso, feudo, emphyteusi, & similibus, de quibus terminis vere agunt authoritates & decisiones, de quibus supra, ac aliæ apud eas, secus autem ubi tunc tertius habebat jus coæquale ac radicatum, quoniam tunc transactio est personalis, & non afficit hunc tertium, ex authoritate Spadæ *cons.* 311. *n.* 1. *&* 2. *l.* 2. & Rot. *in dec. in calce ejusdem consilii impressa*, quibus addi possunt ea, quæ habentur *in Urbinat. pecuniaria* 13. *Junii* 1668. *cor. Vicecomite*, *& in aliis præcedentibus cor. Verospio* post Paitell. *dec.* 42. 45. *&* 46. & de quibus in eadem *Urbinaten. sub tit. de donationibus*.

Attamen observabam dictam conclusionem, seu declarationem esse veram, fallaciam autem consistere in applica- 14
tione ad casum. Procedit enim, ubi jus, seu interesse est radicatum ac omnino coæquale, ut puta sunt duo, vel plures possessores, seu domini ejusdem hæreditatis, seu fideicommissi, vel feudi, &c. tunc ubi non accedat illud legale mandatum, quod inest in communione, & per quod unus potest alterum obligare, transactio gesta per unum non afficit alterum, atque in his terminis loquuntur dictæ authoritates & similes, sed isti termini incongrui sunt casui controversiæ, quoniam creditor non est dominus, & possessor bonorum debitoris, minusque cum eo habet coæquale jus in administratione, quam donec illa per decoctionem interdicatur, ipse debitor habet, ipseque dicitur principalis interessatus; quem, cessante collusione, in lite, seu judicio citare sufficit pro validitate actorum, ut hæc afficiant ejus patrimonium, quamvis exinde ob istius diminutionem creditoribus præjudicium resultet, quoniam hoc dicitur accessorium & consequutivum; Ut in specialibus terminis actorum judicialium, seu extrajudicialium conventionum, ac solidationum computorum, quod gesta cum principali afficiant fidejussorem, habetur plene firmatum apud Otthob. *dec.* 169. Et conferunt, quæ generaliter habentur in hac materia agendi cum solo eo, qui est principaliter interessa- 15
tus, seu ad quem pertinet causæ defensio *in Conversanen. & Tirasonen. sub tit. de jurisd. disc.* 2. *&* 22. Quemadmodum igitur si iste creditor coram arbitris, aut alio judice prosecutus esset causam, & obtinuisset sententiam transa-

ctam

ctam in judicatum exequutioni demandandam, non dubitaretur, data illius justitia & validitate, eam efficere principalis condemnati creditores posteriores, admittendos solum ad allegandam collusionem, vel injustitiam, non autem nullitatem, ex eo quod ipsi evocati non essent. Ita pariter in transactione, quæ species rei judicatæ dicitur, ejusque jure censenda est. Id etiam ad evidentiam comprobante, tam communi usu, quam necessitate commercii, quoniam alias numquam solidationes computorum, ac litium compositiones fieri possent, dum impossibile est certificari, an quis habeat creditores necne? ideoque sufficere debet, quod sit in statu integro, atque liberam habeat suorum bonorum administrationem.

Igitur totum pendet ex facto ejusque circumstantiis, ex quibus prudentis judicis arbitrio videndum est, an id sincere,
16 vel bona fide initum sit, vel e contra. In hac autem facti specie mihi videbatur claram esse bonam fidem, ac sinceritatem, dum id non ex sola privata partium conventione sequutum fuerat, sed ex opera & consilio qualificatorum & sapientum arbitrorum, coram quibus per triennium causa ventilata erat, atque ob difficultates non determinata, quod in specie concordiæ initæ de consilio, & opera alicujus Auditoris Rotæ, vel alterius qualificatæ personæ advertitur in supra allegata *Romana successionis de Comitibus cor. Ghislerio, & in Rom. donationis cor. Bevilaq. & similibus*.

De probabili autem ratione dubitandi, seu probabili prætensione creditoris, clare quoque constare videbatur, dum aderat primordium veritatis, quod ipse scilicet creditor gravatus esset censu passivo, quod solverat fructus ad eandem rationem, & sic aderat interesse damni emergentis; Nil obstante, quod juxta opinionem, quam sequitur Rota & Curia, id solum non sufficit, nisi etiam concurrat interpellatio, seu alia certa destinatio, per quam constet moram debitoris fuisse causam proximam & immediatam damni juxta firmata in hujus causæ decisione. Quoniam lis non agebatur in Curia Rom. sed in Civitate Mediolani, seu Papien. atque inter laicos, ideoque videndum est, quæ opinio ibi teneretur, præsertim per judices, & an eis magis placeret opinio Ruini, quam in puncto juris probabiliorem esse credit doctissimus Leotar. *q. 75. n. 10. & seqq.* Prout neque absolutum est soluto matrimonio, ubi præsertim supersunt filii, fructus dotales non deberi, quoniam plerique tenent contrarium, & in aliquibus partibus hæc opinio est recepta, *ut in Arianen. & in aliis, sub tit. de dote*. Igitur procedendum non est cum opinionibus Rotæ & Curiæ, sed cum loci, in quo litigabant, ut advertimus *in Neapolitana hereditatis, sub tit. de fideicomm.*

17 Ad substinendam enim transactionem non attenditur tempus, vel locus litis, quæ agitur de præsenti, & quæ opiniones tunc teneantur, sed quid teneretur de tempore, quo inita est, ut advertitur apud Otthob. *dec. 25. n. 21. cum seq. Imol. pradii 6. Junii 1653. cor. Alberg. Calagur. decimar. Sancti Ascentii 3. Junii 1661. cor. Cerre & in aliis*.

Et nihilominus ubi etiam d. altera opinio tenenda esset, opus non est, quod de interpellatione constet judicialiter, seu sub certa forma, cum etiam præsumpta & adminiculativa sufficiat, ut habetur *dec. 153. p. 4. rec. tom. 2.* Quodque illa intervenisset, non solum justificatur ex agnitione facta in ipsa transactione, sed etiam ex verisimilitudine, quod scil. creditor patiens debitum usurarium, id alias tamdiu non permisisset, dum ita poterat se liberare, ac etiam stan-
18 te observantia præcedentis interpellationis usque ab anno 1641. quodque arbitri, viri probi & integri, coram quibus causa per triennium ventilata erat, non permisissent hujusmodi mendacem, ac fraudulentam assertionem fieri; nisi constitisset de hac veritate, quæ etiam extrajudicialiter eis innotescere poterat, dum præcisa tela judiciaria ligati non erant in procedendo; Accedente etiam cessatione causæ simulandi, ac inverisimilitudine, quod debitores ita suum jactare voluerint cum penitus extraneo, quæ omnia insimul & unitim considerata, cum consueta regula, *ut singula quæ non prosunt, &c.* hanc veritatem nimium in claris ponere videbantur.

ANNOT. AD DISC. XXXV.

ADnotatum supra, *dict. disc. 12.* in materia transactionis.

ROMANA SPONSIONIS PRO MAURITIO CUM HÆREDIBUS JULII.

Casus disputatus cor. A.C. & in Signatura postea concordatus.

An dicatur usurarius contractus, per quem dentur bona, sub obligatione solvendi eorum valorem in duplo, seu alias excessive, quando emptor uxorem duxerit, seu aliquam dignitatem obtinuerit quodque alias ad nihil teneatur? Et quatenus contractus non sit usurarius; An & quando ex alia ratione sit infectus, & prohibitus? Et generaliter de materia sponsionum.

S U M M A R I U M.

1 F*Acti series.*
2 *De validitate contractus, per quem res cariori pretio solvi debeat, vel summa data cum excessu restitui pro quando emptor, vel mutuatarius uxorem duxerit.*
3 *Distinguuntur inspectiones.*
4 *Cum quibus terminis Morales tractent hanc materiam.*
5 *Impugnatur hec via, & de invalida conventione lucri ratione periculi ad terminos* text. c. Naviganti, *& incidenter de societate officii.*
6 *Quod veri, & proprii termini istius contractus sint illi sponsionis.*
7 *Quando talis contractus sit licitus, vel illicitus.*
8 *Etiam accedentibus conditionibus illicitis ac inficientibus actum, non tamen contractus dicitur usurarius.*
9 *De invaliditate conditionis inducentis viduitatem, sive impedientis libertatem matrimonii.*
10 *Declaratur quando id procedit, & de ratione ob quam sponsio sub conditione futuri matrimonii sobstinetur.*
11 *De læsione ob quam iste contractus inficitur.*
12 *De circumstantiis ex quibus resultat læsio.*
13 *De circumstantiis ætatis & imprudentiæ.*
14 *Quomodo hic contractus debeat moderari.*

D I S C. XXXVI.

MAuritius paulo post expletam adolescentiam per mor- 1
tem patris effectus sui juris unicus in ejus domo, ac possessor pinguis fideicommissi aviti scut. 100. m. & ultra cum reciproca ad favorem alterius filii testatoris, ejusque descendentium juxta seriem, de qua *in Romana legitimæ sub feud. disc. 19.* contractum iniit cum Julio, emptionis quorumdam bonorum mobilium valoris, ut supponebatur, scut. 600. circiter, pro pretio scut. 1300. solvendorum quando uxorem duxerit, cum pacto quod ipso emptore decedente post biennium, uxore non ducta in statu sæculari, bona censerentur ei donata. Moriente autem infra biennium, vel ad sacros ordines ascendente, ipsa bona remanerent inempta, & venditori restitui deberent. Cumque dictus Mauritius illinc ad triennium uxorem duxisset; Hinc Julius, vel ejus interim defuncti hæres eum pulsarunt ad solutionem dictorum scut. 1300. Et introducta causa cor. A. C. hic stante obligatione camerali, cum solito processu executivo, mandatum relaxavit, aditaque Signatura, ob aliquam difficultatem ab ista habitam, dilata fuit resolutio, quod ansam dedit concordiæ, quæ controversiæ finem dedit.

Dictæ resolutionis præcipuum fundamentum fuit privilegium obligationis cameralis rejicientis omnes exceptiones altioris indaginis ad petitorium, quodque propterea ea quæ ego, ut infra, scribens pro Mauritio deducebam contra hujusmodi contractus validitatem, essent altioris indaginis.
Potissime vero stantibus punctualibus authoritatibus, quibus a
hodie, rejectis ratiociniis, nimium deferri solet, in individuo hujusmodi contractus validitatem firmantibus, ut ex Moralibus Azor. *instit. moral. p. 3. lib. 11. c. 21. dub. 1.* Diana *p. 1. tract. 8. de contract. res. 38.* Megala *tom. 1. variar. res. 70.* Et ex Juristis Scaccia *de cambiis, §. 1. q. 1. n. 97.* Rota Januen. *dec. 108.* Crivell. *decis. 57.* Thesaur. Jun. *lib. 2. q. forens 14.* qui per Scribentes allegabantur, & deducit, licet incidenter, & non examinato articulo præter morem, Leotard. *de usur. q. 23. n. 54. vers. superest in fine*.

Contrarium in hac facti specie dicebam ego scribens pro debitore, probabilius videri; Ad quod dignoscendum, pro

tollen-

3 tollendis æquivocis, duas constituebam inspectiones. Unam super qualitate usuraria, seu alia infectione dicti contractus in genere, ac ita simpliciter & abstracte considerati. Et alteram, posito quod generaliter, & in abstracto talis defectus sive inspectio in hac specie contrahendi non adesset, an ob quasdam particulares & alternativas circumstantias censendus esset usurarius, seu alias invalidus, vel saltem læsivus, quod ad justitiam reducendus esset.

Quoad primam, licet morales istam materiam tractare
4 soleant cum terminis generalibus periculi, cujus ratione licitum esse credunt de aliquo lucro pacisci, ea iis, quæ ad materiam *text. in c. naviganti*, *de usur.* habetur supra *in Romana nautici fænoris*, *disc.* 3. adeout supponant mutuum verum, vel interpretativum, quo tamen non obstante admittunt pactum accessionis. Quod etiam cum nimium fortè levi minerva, & cum principiis periculosis habetur apud Rot. Genuen. *dec.* 108. cum qua simpliciter pertransit Scacc. *loc. cit.* in cujus decisionis casu mutuator dederat minorem summam pecuniæ numeratæ, recepturus majorem purificata conditione, & sic accedebat mutuum verum; Quod etiam supponitur per Azor. *loc. cit.* ubi exemplificat de mutuante centum, stipulante de restitutione bis centum, Aliique, ut præsertim Megala procedunt cum terminis venditionis factæ cariori pretio, ob istius dilatam solutionem, alicui periculo etiam expositam.

5 Attamen isti non videntur veri & proprii termini materiæ, dictis enim terminis attentis, quicquid sit in foro interno, de quo virorum forensium non est agere, in foro externo ista Moralium opinio ut ratione periculi liceat de lucro pacisci utpote contraria dispositioni expressæ sacrorum Canonum *in d. c. naviganti*, *de usur.* recipienda non videtur ut latius probatum est in *Romana nautici fænoris*, *disc.* 3. *&* *alibi*, quia prætextus periculi non debet reddere licitum mutuum usurarium, illudque vestire cum pacto accessionis, ut cæteris relatis habetur etiam apud Leotar. *d. qu.* 23. *nu. fin. ac etiam duobus num. preced.* Et quamvis aliqui in hoc se decipiant cum terminis societatis officiorum, in cujus contractu habemus propositionem, quod non substineatur, nisi ubi adest periculum, quasi quod istud sit causa illius validitatis. Attamen hoc est æquivocum, quoniam periculum ibi consideratur accessorie & consecutive, ut in sua materia *sub tit. de societ. offic. disc. ult.*

Prout extraneæ, ac debiles videntur rationes, ea quibus istum contractum substinere conatur Thes. jun. *d. q.* 14. quoniam licet alioquin generaliter doctus J. C. Attamen ibi hunc articulum satis debili modo tractare videtur cum quibusdam ejus piis meditationibus, itaut videatur a se ipso diversus; Et sic attentis dictis authoritatibus, seu fundamentis, cum quibus ipsi procedunt, in sensu etiam veritatis, dicebam pro usuraria infectione potius respondendum esse, quoad ea quæ forum externum concernunt.

Ex alia tamen ratione observabam istam contrahendi spe-
6 ciem, quoties aliæ circumstantiæ alternative non concurrant, licitam videri, quia scilicet nullum contrahi videatur mutuum verum, vel interpretativum, dum initur diversus contractus emptionis & venditionis, atque iste neque est purus & perfectus, sed conditionalis, quia si casus daret emptorem infra biennium decedere, sive deinde ad Sacros ordines ascendere, tunc res remaneret inempta, & resoluto contractu teneretur solum emptor ad ipsorum bonorum restitutionem absque aliquo ejus damno, sed potius cum utilitate ob commodum usus interim reportatum; Quatenus vero dicta conditio resolutiva non contingat, tunc vere & proprie dicitur contractus sponsionis, qui non accedentibus circumstantiis alterativis illum corrumpentibus, ac facientibus transire in mutuum interpretativum, sive quia aliæ conditiones illum illicitum reddant, non est in jure prohibitus, ut de sponsionum contractu Decius celebri *cons.* 115. Franc. *decis.* 113. *ubi Adden.* Magon. *decis. Florent.* 8. & cæteri apud Rocc. *in notab. post* 2. *vol. cons. de assecur. num.* 269. *& seqq.* Atque docet quotidiana praxis sponsionum, quæ fiunt inter bellantium factionarios, vel benevolos super eventu obsidionis alicujus Civitatis, vel fortalitii, nec non super extractione officialium Senatus Januensis cum similibus, de quibus non semel *sub tit. de credito*, vel altero *de contractibus in genere*, atque ad instar ementis jacturam rei, seu fructuum venditionis cum similibus.

7 Quare decisio super hujusmodi sponsionum validitate, vel infectione pendet a qualitate, vel circumstantia, cum qua illa est vestita, an sit de jure licita, vel illicita, seu an contineat necne implicitam turpitudinem, ita sub hoc pallio velatam? Ut exempli gratia, sunt sponsiones, quæ fiant super futura electione Pontificis, de quo casu agitur apud Franch. *d. dec.* 113. quia juste & prudenter ob turpitudines, quæ desuper committi possent, id fuit prohibitum. Sive ubi cum aliquo ministro Principis, vel cum conjuncto, seu fiduciario alicujus officialis fiat sponsio super futuro casu bono, vel malo alicujus litis, aut super provisione Episcopatus, vel beneficii, aut officii cum similibus, quoniam ita committi possent sordes, vel simonia, aut alia turpitudo sub hoc pallio, ut quandoque contingit; Et sic debent concurrere talia requisita, quod contractus non contineat rem turpem, vel illicitam, seu alias scandali, aut peccati productivam, neque urgeat pallium usurarum, vel earum suspicio, quod pendet ab eo, an adsit mutuum implicitum, sine quo non datur usura; Quodque pretium futuræ aleæ, quæ deducitur in con- 8 tractum, sit incertitudini eventus hinc inde adaptatum, quæ tamen omnia, excepto casu impliciti mutui cum dilatione, ex quo resultat usura, istam non respiciunt, sed potius injustitiam, & læsionem, vel turpitudinem, aut alias rem illicitam extra materiam usurariam.

Quo vero ad secundam inspectionem magis particularem, seu individuam; Scribens tamquam Advocatus deducebam infectionem contractus ob impedimentum exinde resultans libertati matrimonii, quoniam ita ne emptor cogatur sum- 9 mam adeo excessivam solvere, retrahi posset a matrimonio contrahendo, quamvis id agendo talem voluntatem, ac propositum haberet, ideoque remanet conditio infecta, ex terminis text. *in c. gemma*, *de sponsalibus*, ubi Hostien. quem sequuntur Stracca de sponsionib. *in tract. de mercatura*, *p.* 4. *nu.* 4. & Santerna *eod. tract. p.* 2. *n.* 4. Vel ratione viduitati juxta terminos text. *in l.* 2. *C. de indict. viduit. tollen. l. cum tale*, *§. rescriptum* alias *si arbitratu*, *ff. de condit. & demonstr. cum Concord.* per Sanch. *de matrim. lib.* 1. *disp.* 35. late Altogr. *cons.* 77. *lib.* 2. ubi ad satietatem Concordantes.

Verum reflectendo ad veritatem, motivum non erat solidum, quoniam ut latius adveritur *in Bonon. fideicom. de Guidottis*, *sub tit. de fideic.* in eodem præciso casu, super quo prodiit *d. cons.* 77. Altogr. ac etiam alia occasione babe- 10 tur in sua materia *sub tit. de matrimonio*, ea quæ hujusmodi conditionibus dicuntur procedunt quando præcise percutiunt ipsam libertatem, neque aliam habent rationem, seu motivum, nisi illud irrationabile impediendi matrimonium, ac inducendi viduitatem, secus ubi ad alium habet finem, quia nempe talis conditio consideretur, tamquam productiva melioris fortunæ, ob quam emptor in eo statu commodius eam rem cariori, & excessivo pretio solvere potest, quam potuisset solvendo pretium justo in altero statu. Eodem modo, quo idem pacisci contingat super alio meliori statu resultante a Senatoria dignitate, sive ab alio munere, cum similibus. Unde propterea agnoscebam istud esse fragile fundamentum, attentis præsertim dictis punctualibus auctoritatibus, quas credebam veras in ordine ad istud objectum, vel alterum usurariæ pravitatis, quamvis earum rationes non sint bonæ.

Credebam tamen contractum non debere sustineri ra- 11 tione inæqualitatis, ac magnæ enormissimæ læsionis, quæ ubi est talis, quod redoleat dolum præsumptum, non solum locum aperit rescissioni, juxta terminos tex. *in lib.* 2. *C. de rescind. vend.* sed etiam causat nullitatem, ex deduct. per Fontanell. *decis.* 64. *cum pluribus seqq. ubi cæteri*, Rota *in Romana transactionis* 15. *Decembris* 1659. *&* 19. *Aprilis* 1660. *coram Verospio*, & habetur pluries *sub tit. de emptione*, *& vendit.* & alibi. Unde propterea, ut supra dictum est, omnes tam Juristæ, quam morales in hoc concordant, ut pretium debeat esse periculo, seu incertæ aleæ proportionatum.

Læsio autem plusquam enormissima videbatur evidens, cum ageretur de notabili excessu longe ultra dimidium, & quod magis est, ob dictum pactum, ut in casu mortis infra 12 biennium, vel in casu susceptionis vitæ Ecclesiasticæ capitale esset salvum, atque ipsa bona restitui deberent. Cum enim ageretur de juvene inexperto, fere in adolescentia adhuc existente, sed divite cum adeo pingui, & qualificato fideicommisso ad favorem ejus transversalium in casu mortis absque filiis utique attenta qualitate Civitatis, ac Principatus, ad breve tempus in magis adulta ætate constitutus, unum de duobus statibus probabiliter electurus erat, vel illum matrimonii, vel illum Prælaturæ, & Status Ecclesiastici, probabilius autem primum, cum esset unicus nisi de proximo mores contigisset, ut ob primæ juventutis furores frequenter contingere solet, ideoque cautus, & prudens venditor, ita in tuto se posuit reportando magnum lucrum sub specie periculi verisimiliter non contingibilis, dum in

casu brevis mortis, vel assumptionis vitæ clericalis ipsum capitale remanebat salvum. Et sic excessus non erat pretium proportionatum eventualitatis. Accedente etiam circumstantia ætatis, hujusmodi imprudentiis, & circumventioni-
13 bus subjectæ, necnon mortis patris de recenti sequutæ, quæ circumstantiæ bene ponderantur per Thesaur. jun. *d. qu.* 14. Atque ex his potius, quam ex illis difficultatibus, quas in hac materia ponderant Scribentes, ubi supra, credebam moderationi hujus contractus locum esse debere cum condem-
14 natione emptoris ad justum bonorum pretium, ac etiam ad aliquod moderatum augmentum proportionatum illi periculo, cui venditor interim subjecerat facta ejus valuatione peritorum judicio, attento tempore contractus, sed hoc unum est, quod non videbantur cadere termini usuræ.

ANNOT. AD DISC. XXXVI.

AGitur in hoc disc. de materia sponsionis, de qua *disc.* 47. *&* 48. *de alien. & contract. prohib. & forte in aliis eod. tit. & in hoc tit.* & incidenter *disc.* 113. *n.* 5. *de Cred. & alibi*,

ROMANA PECUNIARIA, PRO JO. MARIA SORRISIO CUM PP. BARNABITIS S. CAROLI AD CATENARIOS.

Casus varie resolutus, & pendet,

An ille, cum cujus opera, & pecunia ædificium, vel aliud opus construitur, convenire possit cum ædificij Domino de fructibus recompensativis; Et quid ubi Dominus ædificii, vel operis pro illo construendo fuisset alias distracturus bona, vel jura fructifera.

S U M M A R I U M.

1 *FActi series cum resolutionibus,*
2 *De dispositione juris civilis deferente usuras fabro, vel alteri, qui utile negotium pro alio gerat.*
3 *De dicti juris correctione per jus canonicum.*
4 *De materia* text. in l. curabit, C. de action. empti *super fructibus recompensativis, &* n. 14.
5 *Isti fructus recompensativi non debentur pro re infructifera.*
6 *In materia usurarum attenditur interesse creditoris, non autem debitoris.*
7 *De resolutione Rotæ, & de authoritatibus, quibus innixa est.*
8 *De abusu circa doctrinas speciales; & n.* 12.
9 *De imputatione usurarum in sorte ipso jure, non autem per conditionem indebiti.*
10 *Resolutio non placet.*
11 *Examinantur auctoritates, quibus est innixa,*
12 *De eodem, de quo num.* 8.
13 *De legibus civilibus in hac, vel simili materia spirituali abolitis per jus canonicum, ad quid attendi debeat, & an sint operativa,*
14 *De ratione* dicti text. in l. curabit, *& quomodo ejus dispositio attendenda, & de aliis legibus laicalibus in materiis spiritualibus,*
15 *De ratione salvante usum decernendi interesse lucri cessantis, etiam sine speciali justificatione requisitorum* Castrensis.
16 *A lege positiva inferre licet ad pactum, & conventionem,*
17 *Qualia sint extrema, vel requisita usura.*
18 *De circumstantiis excludentibus usuram.*
19 *An debitor etiam peccet faciendo contractum usurarium?*
20 *De excusationibus creditoris, & de ejus bona fide.*
21 *De conclusione, quod in usuris non excuset bona fides, quando intelligatur.*
22 *Quod melioranti debeantur fructus melioramentorum.*
23 *De inconvenientibus, quando proceditur cum generalitatibus, & quomodo in materia sit procedendum,*

D I S C. XXXVII.

1 EXistentibus Clericis Regularibus Congregationis S. Pauli decollati Ecclesiæ S. Caroli ad Catenarios, debitoribus Jo. Mariæ fabri Murarii pro diversis ædificiis constructis in officinis, Ecclesia, & in ipsa domo notabilis summæ, cum pro ista fabrica facienda cum Apostolica licentia destinassent quædam loca Montium, quæ pro temporum contingentiis non expediebat tunc distrahere, ut magis opportuna expectaretur occasio. Ideirco faber contentus fuit in eorum gratiam dilationem concedere, cum conventione, ut interim ipsorummet locorum Montium fructibus contentus esset. Sequuta vero eorum venditione, cum adhuc pro residuo, ac etiam pro aliquibus aliis operibus remaneret faber creditor in quadam summa istam jam satisfactam, seu extenuatam prætendebant Religiosi cum prædictis fructibus, utpote illicitis, & usurariis, quare introducta causa coram Locumtenente civili Vicarii, in vim obligationis Cameralis post aliquas disputationes ad creditoris favorem decretum fuit mandatum exequtivum præservatum per Signaturam cum clausula, *sine prejudicio*, introductaque causa appellationis in Rota coram Priolo, ideoque dato dubio petitorii, ac fructus debeantur, vel potius in sortem imputandi sint sub die 10. Martii 1673. ad favorem debitorum prodiit resolutio, fructus scil. prædictos tanquam indebitos, & usurarios in sortem imputari debere, atque in hoc statu causa pendet sub tractu concordiæ.

In disputationibus itaque desuper in utraque instantia ha- 2
bitis, cum alii pro eodem creditore Scribentes deducerent dispositionem text. *in l.* 2. *C. locati*, in qua disponitur in specie, ut fabro murario, qui suscepit domum ædificandam suo sumptu, & opera, debeantur usuræ, ac etiam text. *in l. si vere* 12. *§. si vero mihi, ff. mandat. & in l. & in contraria* 37. *ff. de usur.* per quos Procuratori, vel negotiorum gestori, pecunias de proprio utiliter ad commodum principalis erogantis, decernuntur usuræ, Ego vero deducerem dispositionem, vel rationem text. *in l.* 2. *C. de usur. & in l. curabit, C. de act. empt.* Super æquitate prohibente retinere eodem tempore rem, & pretium, quam prohibitionem magis receptum est ita procedere favore venditoris contra emptorem, qui pretium non solvit, & rem emptam possedit, sicuti e converso favore Emptoris contra Venditorem, qui pretium recepit, & rem non tradidit, vel retinuit, ut advertitur pluries supra *hoc tit.*

Scribentes in contrarium pro debitoribus, reassumendo ea 3
quæ de recenti deducta fuerant in simili controversia contra alium fabrum murarium *in Romana fabricæ* 20. *Maji* 1672. *cor. Matthejo* dicebant quod præfatæ leges, nempe 2. *C. locat. & alia ff. mandat. & de usur.* ex veriori magisque recepta sententia pluries quoque in præcedentibus insinuata, fuerunt abolitæ per jus canonicum, quod in hac materia usuraria ratione peccati, attendendum, & servandum est etiam in foro sæculari aliorum Principum, atque ut per nostros dici solet, etiam in terris Imperii, dum generaliter jus canonicum correxit in hac materia omnes leges civiles disponentes de hac usuraria materia, etiam privilegiatas usuras pupillares, ut late probat Leotar. *d. hoc tract. q.* 27. *&* 33. & alibi pluries.

Ad alias vero leges per me allegatas *in l.* 2. *C. de usur. & l.* 4
curabit, C. de action. empti, respondebant, quod licet istarum legum dispositio ratione æquitatis, cui innixa est, non cadat sub dicta generica juris canonici correctione; Attamen procedit solum in iis, in quibus vigeat ratio dominii, & competentiæ fructuum ipsius rei, quia nempe nisi venditor rem emptori tradidisset, ipse percepisset fructus, & e converso eosdem percepisset, Emptor, si res empta sibi tradita fuisset, quæ ratio non adaptatur hujusmodi creditori, cum cujus opera, & pecunia nomine Domini soli, & ad ejus commodum, & incommodum opus constructum est, cum ipse semper remaneat in terminis creditoris pecuniæ sterilis cum mutuo explicito, vel implicito.

Neque referre dicebant, quod debitor utilitatem, ex ope- 5
ris constructi fructibus reportaret. Tum quia in hac facti specie ædificium non erat fructiferum, utpote consistens in officinis, & membris Ecclesiæ, & conventus, seu domus Regularis, dum ex pluries relatis præsertim supra, *disc.* 17. *&* 18. æquitas dictorum jurium eatenus intrat, quatenus agatur de bonis fructiferis, & ad mensuram, seu proportionem fructuum. Tum etiam quia ut habetur supra, *disc.* 12. & in aliis in hac usuraria materia non attenditur interesse mutuatarii, sed illud mutuatoris, cujus respectu ut creditum quantitatis de sui natura infructiferum aptum sit producere fru-
ctus, vel accessiones, verificari debent consueta pluriesque 6
enunciata requisita lucri cessantis, vel damni emergentis, cum probationibus specificis, ac etiam plenis & concludentibus, cum in hac periculosa materia procedendum non sit cum æquivocis, & præsumptivis probationibus per possibile, vel per verisimile juxta plene firmata in decisionibus editis in Savonen. de qua supra, *disc.* 13.

Cum

Cum his itaque generalitatibus processum fuit in decisione desuper edita, cujus potissimum fundamentum pro currenti stylo fuit authoritas ejusdem Rotæ, Bich. *decis.* 406. *num.* 42. *&* 43. *repetit. decis.* 6. *par.* 11. *rec.* cum qua etiam pertranfit *decis.* 32. *num.* 4. *& seqq. par.* 12. *& in dicta Romana fabrica cor. Matthejo*, dum in iis omnibus agitur præcise, & punctualiter de consimili credito fabri murarii pro constructione ædificii.

8 Modernus etenim stylus docet, quod ubi habeantur authoritates, quæ in litera speciales sint, & individuæ, cum cæca fide attenduntur, atque discursus, & distinctiones, quæ desuper fiant super earum insubsistentia, vel super congrua, vel incongrua applicatione, ut sæpius insinuatum est, reputantur Advocatorum ratiocinia, & acumina.

9 Posito autem, quod hujusmodi fructus, vel accessiones non debeantur, hinc in decisione infertur ad alias generalitates, nempe quod in hac usuraria materia Partium conventio in nulla habenda venit consideratione, cum ipsa non possit reddere licitas usuras intrinsece malas, & illicitas. Et quod, quicquid aliqui teneantur super usurarum solutarum repetitione facienda in actione ordinaria condictionis indebiti, Rota & Curia inconcusse sequitur contrariam opinionem, ut ea facienda veniat legis ministerio, ipso jure per imputationem in sortem, ita fingendo, vel præsumendo debitoris voluntatem, solvendo singulis annis, vel temporibus, commodius sortem principalem sub nomine, vel colore fructuum, vel usurarum, ad evitandam formidatam creditoris suffocationem, ne scil. alias irritatus, illum juxta Evangelicum oraculum ponat sub tortoribus, atq; cogat ad restitutionem sortis, juxta firmata apud Bich. *dec.* 72. *repet. dec.* 69. *p.* 9. *rec.* & frequenter in præcedentibus allegata, & præsertim supra, *disc.* 12. & in decisionibus in ea causa editis.

10 Reflectendo autem ad veritatem probabilior visa est resolutio judicis primæ instantiæ, qualem quoque reparavit Signatura rescribendo de clausula *sine prejudicio*. Et per consequens posterior resolutio non placuit. Non quidem ex fallacia præmissarum generalitatum, seu conclusionum quas in suis casibus pro eorum respective circumstantiis veras esse admittebam, utpote per me quoq; pluries in præcedentibus firmatas, sed ex fallacia applicationis, ad quam hodie revera omnes forenses quæstiones, earumque decisiones restringuntur.

11 Examinando itaque casum controversiæ prius per authoritates, cum quibus Rotæ decisio procedit, deinde vero per rationes, & discursus. Moderna decisio *in Romana fabrica cor. Matthejo* extranea videbatur a causa præsentis controversiæ, dum in ea facti specie nulla aderat conventio, neque accedebant illæ circumstantiæ, quæ in præsenti, ut infra accedunt, sed faber prætendebat usuras ex sola dispositione juris civilis *in d. l.* 2. *C. locat.* cum Concord. de quibus supra. Prout etiam in casu *dec.* Bich. 406. *alias decis.* 6. *par.* 11. *rec.* neque aliqua aderat conventio, minusque accedebant infrascriptæ circumstantiæ. Quinimo neque agebatur de usuris solutis ab ipso principaliter debitore, sed agebatur de tertio, qui subintrando in jus fabri, a quo cessionem reportaverat, ut in possessione rei se tueretur, repellere volebat alios creditores, etiam pro hujusmodi fructibus, vel usuris, & sic pariter in casu longe diversam habente rationem, atque diversum effectum.

Atque *in dec.* 32. *p.* 12. *rec.* non agitur de puncto in universum, dum hic articulus nullatenus cadebat sub disputatione, sed sulum incidenter refertur id quod dicitur in allegata decisione Bichii, ideoque omnes præmissæ authoritates revera prorsus extraneæ remanent a casu.

12 Hinc proinde semper major dignoscitur nostrorum temporum abusus, ac deploranda miseria in hac legali facultate, attendendi authoritates in sola litera, non reflectendo, an mature, & principaliter, vel incidenter, sive ad alium effectum loquantur, neque ponderando casuum, eorumq; circumstantiarum diversitatem, opinando quod sint punctuales eo quia loquerentur de fabro murario creditore, ex causa constructi operis, quo nil absurdius, vel ineptius.

13 Assumendo vero alteram partem discursivam, seu ratiocinativam. Quatenus pertinet ad prædictarum legum civilium dispositionem. Non negabam assumptam super illarum correctione per jus canonicum, quodque propterea nullatenus attendendæ sint in ratione authoritativa quia nempe ex earum sola dispositione debeant esse licitæ illæ usuræ, quas certum esset, quod attenta juris canonici dispositione, vel declaratione essent illicitæ, quia nempe ageretur de mutuo vero, vel interpretativo, pro quo sine alio titulo justificativo accessiones exigi possent. Bene tamen dicebam illas attendi debere pro authoritate, vel doctrina magistrali, eo modo quo in legibus, & Constitutionibus revocatis receptum habemus ex insinuatis *disc.* 35. *de judic.* & alibi pluries, & sic non earum sola authoritate, quæ in hoc nulla est, sed ea earum ratione deserviente pro regulatione actus dubii, & disputabilis. Aut quod ipsa lex civilis disponat super subintellecta, vel præsumpta probatione alicujus facti, quo posito de consequenti resultaret dispositio juris canonici, vel ecclesiastici.

14 Ad quod comprobandum ponderabam, quod ut pluries in præcedentibus habetur, præsertim *disc.* 15. *cum plur. seq.* extra controversiam in praxi etiam in ipsammet Rota, & Curia Romana recepta est dispositio dicti text. *in l. curabit, C. de act. emp.* & tamen dicta lex condita fuit per ethnicos, & magnos Christianorum persequutores Diocletianum, & Maximilianum, sed attenditur ob rationem, cui est innixa, eodem modo quo habemus in illis legibus, quæ conditæ fuerunt per Justinianum, aliosque Christianos Imperatores in materia immunitatis Ecclesiasticæ localis, realis, vel personalis, aut in materia Fidei contra hæreticos, & schismaticos, cum similibus, quod scil. attenduntur, non tanquam leges in ratione potestativa, seu tanquam magistrales authoritates comprobantes id quod alias intrinsece ex ratione juris divini, vel naturalis jam disponatur cum similibus.

Ac etiam in idem conferunt ea quę habentur *sub tit. de dote, disc.* 161. & in aliis locis ibidem enunciatis, in proposito statutorum laicorum decernentium fructus, vel usuras dotales, etiam post dissolutum matrimonium favore mulieris Viduæ, sive favore filiorum, adeout non intret ratio, vel dispositio juris canonici *in cap. salubriter, de usur.* Quoniam statutum non disponit super re spirituali directe, & sic super ipsa usura, sed super præsumpta, vel subintellecta probatione facti, seu requisitorum, quibus concurrentibus, etiam ea jure canonico debeatur interesse.

Et ad instar eorum quæ habentur *eod. tit. de Dote, dis.* 143. & sępius in sua sede particulari *sub tit. de alien. & contr. prohib.* in proposito statutorum laicalium indirecte enervantium vim juramenti ob inductam præsumptam probationem illius facti, quo posito, juramentum suam vim amittit ea juris divini, vel naturalis dispositione, puta quia adimat fidem scripturæ, sive quia præsumat actum dolo, & metu extortum, cum similibus.

Ideoque (applicando ad rem) dicebam prædictas leges civiles nimium considerabiles esse in earum ratione potius, quam in authoritate, ad comprobandum æquitatem, & justitiam assistentem ei, qui utile negotium pro alio gerat, ne jacturam exinde sentiat, & resistentem, qui de usuraria pravitate opponat, non quidem pro evitando damno quod depravati foeneratoris suffocatio ob pecuniæ indigentiam sibi inferat in bonis suis, sed pro lucro, & locupletatione de alieno.

15 Atque hinc etiam sequitur id quod pluries in præcedentibus, & *d. disc.* 161. de Dote, & alibi insinuatur supra in toto fere orbe Catholico, præter Curiam Romanam, recepta consuetudine, deferente ex solo requisito muræ regularis, vel irregularis interesse lucri cessantis, vel damni emergentis, absque illa superstitiosa formalitate mere verbali, seu ceremoniali, quam Curia exigit super requisitis Castrens. *in l.* 3. *ff. de eo quod. cert. loc.* dum consuetudo non disponit super substantia interesse, ut debeatur etiam in casu, in quo usurarium, & illicitum esset. Sed disponit super præsumpta, vel subintelligenda probatione requisitorum tanquam de re notoria, & communi, quoties taxa sit justa, & verisimilis, adeout currentes, & promptæ sint investimenti tuti occasiones, dum infectio est, quando conventio sit generica, & verisimiliter non vera, nec prompta, ut pluries in præcedentibus advertitur.

16 Posita vero potestate legis laicalis, & positivæ desuper statuendi; Exinde quoque recte inferri posse dicebam ad potestatem contrahentium, ita conveniendi, cum a statuto ad pactum, & contra licitum sit arguere, ut *d. disc.* 161. *de Dote*, & pluries supra in præcedentibus; dummodo tamen accedat dict. requisitum justitiæ, ac verisimilitudinis, adeo ut justificatio non pendeat ut supra a sola conventione inverisimili, cum figurata non vera occasione, quæ referri valeat debitoris suffocationi, sed dici possit adminiculata, atque circa inverisimilitudinem investimenti tuti ad eam rationem, consistit punctus validitatis hujusmodi conventionum, ut advertitur supra, *dis.* 18. *& alibi pluries*.

Non videtur enim quid prohibeat, quin illa formalitas quæ in Curia tamquam species judaismi desiderari solet, super justificatione dictorum requisitorum, interpellationis scil. & attestationis proxenetæ super promptis occasionibus.

nibus, posse justificari per æquipollens, & per agnitionem ipsorum principalium, quoties agnitio sit justa, verisimilis, & adminiculata, cum ista non sit forma, ita præcisa, ut non admittat æquipollens. Ideoque istæ remanent mere leguleicæ superstitiones ad instar cujuscumque alterius confessionis adminiculatæ in prohibitis ex deductis *disc. 159. de Dote, cum similibus.*

27 Usura namque consistit in depravata intentione fœneratoris exigendi accessiones pro mutuo illius pecuniæ, quam aliter infructiferam, & otiosam retinuisset, ac etiam in suffocatione debitoris, qui invitus, & coactus, ex illa vi præsumpta, & interpretativa, quam lex præsumit, promittat, vel solvat id, quod alias non esset soluturus, & non habeat in animo solvendi, quodque hæc solutio sibi causet damnum, & diminutionem sui patrimonii; Ac proinde, quando hæc omnia cessant, quia nempe ex facti circumstantiis, & præsertim ex quantitate nimium moderata, & verisimili, & ex qualitate contrahentium, ipsiusque actus sincere, ac publice, & palam inito, atque ex promptitudine occasionum, aliisque circumstantiis, ista duo extrema potius excludantur, tunc manifestum videtur æquivocum procedendi in hac materia cum solis generalitatibus, eas indefinite cuicumque casui applicando, cum attendi debeat ratio, seu finis prohibitionis, non autem formalitates.

28 Perpensis itaque omnibus dictis circumstantiis, ad evidentiam excludi videbantur omnia illa extrema, quæ fœnus inducant; Attenta siquidem persona creditoris cessabat verisimilis depravatus fœnerandi animus, cum ipse non esset campsor, & negotiator, qui huic pecuniariæ negotiationi deditus esset, dum erat faber, assuetus ad id quod cum suo labore & industria in singulis annis deductis expensis excresceret, investire in loca Montium.

Attenta vero persona creditoria, cessabat etiam ratio suffocationis, dum agebatur de corpore ficto universali, pro quo singuli religiosi carcerari, vel alias molestari, seu rebus ad eorum victum necessariis privari non poterant.

Minusque in debitore considerari poterat jactura in re propria, cum injusta locupletatione feneratoris, dum huic ædificio jam destinata fuerant hæc loca Montium, eatenus promptc non vendita, quatenus temporum conditio exigeret aliquam moram pro meliori opportunitate, adeout dilatio concessa fuerit in meram gratiam, & utilitatem debitoris ædificare volentis, qui alias non percepisset hos fructus, ita moderatos quibus contentus fuit creditor, qui si depravatam habuisset intentionem, tunc urgere, atque suffocare potuisset, ut ita pro minori pretio ipsamet loca emeret. Bonæ fidei, ac sinceritatis argumento quoque resultante a dicta qualitate actus publice, & palam ita gesti juxta ponderationes, de quibus supra, *disc. 12.* & in aliis pluries.

29 Debitores item qualitatem nimium considerabilem esse advertebam ad creditoris bonam fidem inducendam, vel confirmandam. Agebatur etenim de Collegio constituto ex notabili numero Clericorum Regularium nimium qualificatorum, tam ratione natalium, quam etiam doctrinæ, & probitatis, & quorum peculiare institutum est vacandi confessionibus sacramentalibus, aliisque exercitiis pertinentibus ad salutem animarum, & peccata vitanda. Cum etenim usura ita sit crimen peccaminosum in mutuante, ut in mutuatario, quoties istum a peccato excusabilem non reddat illa præcisa, vel moralis necessitas, quam inducat suffocatio, in hac facti specie non verificabilis, dum agebatur de opere voluntario; ad majorem ornatum, vel perfectionem Ecclesiæ, & domus regularis citra aliquam necessitatem, ac proinde illiteratus artifex nullatenus hujusmodi subtilitates, seu verius superstitiones callens, cum optima fide, justaque credulitate opinari potuit, quod contractus esset licitus, cum improbabile omnino esset, ut viri adeo docti, & religiosi, regularem, ac spiritualem vitam profitentes, & qui omnia in sæculo reliquerunt, ut Christum Apostolorum more sequerentur, illicitum & peccaminosum contractum facere voluerunt, atque ad eum inducere virum simplicem, & idiotam, qui si cum privato sæculari initurus fuisset; atque timoratissimæ conscientiæ esset, ipsorum desuper adhibuisset, atque sequutus esset consilium.

30 Hinc proinde intrare ad vertebam dilemma, quod aut isti Religiosi periti in Theologia morali, ac etiam in canonibus credebant contractum esse licitum, Aut non; Si credebant, ergo multo magis id juste credere potuit vir idiota, & artifex, ac propterea quamvis credulitas detegeretur erronea, attamen dici mereretur justa ignorantia juris valde dubii, assimilanda ignorantiæ facti, quæ excusaret a fructibus perceptis, & consumptis juxta ponderatione, de quibus supra, *disc. 17.* & in aliis pluries. Et si non credebant, tunc ita esse dicerentur in dolo manifesto, & in deceptione viri simplicis, qui eorum fidem juste sequutus est, & per consequens quomodocumque diceretur, semper imputatio hujusmodi fructuum nimium irrationabilis remanet, atque speciem iniquitatis redolet.

Et quamvis vera sit propositio quod in materia usuraria sexus, vel rusticitas, aut alia ignorantia non excusat, cum sit ignorantia juris, quæ non admittitur, Attamen id cum duplici temperamento intelligendum venit, ut in supracitato *d. disc. 17.* & in aliis pluries advertitur. Primo nempe, ubi 31 agatur de jure certo, & claro, adeout ignorantia de facili tolli, seu vinci potuisset, consulendo viros peritos in Canonibus, vel in morali Theologia, quod utique in præsenti dici non potest ex prædicta ratione resultante a qualitate Religiosorum contrahentium, ac etiam quia hanc ignorantiam habet Judex primæ instantiæ Prælatus doctus, nimiumque in foro versatus, & in judicando magnæ existimationis, ac etiam Ego, & alii pro eo Scribentes etiam in sensu veritatis; Vel quod si veritas est in contrarium, attamen est nimium dubia, & obscura, adeo ut etiam Sapientes, & periti illam ignorent, igitur multo magis simplex, & idiota Faber.

Et secundo conclusio procedit ad effectum, & in casu, in quo ille, qui allegat ignorantiam juris contendat de lucro captando, quod ex illa reportare velit, ut verificari diceretur, quando ageretur de accessionibus inexactis, & assequendis. Secus autem ubi de damno vitando, ut sine dubio sequi dicitur quando cum hujusmodi fructibus, & accessionibus in dies minutatim perceptis, & consumptis, alias non consumpturus, ita sequatur amissio capitalis contra ejus voluntatem, omnemque æquitatem.

Et ideo quoque ex ratione non scriptæ æquitatis favore creditoris, cum cujus pecunia opus constructum sit, & ob alteram rationem, quod debitor in nihilo damnificatus remanet, sed potius concedere dicitur faciendo lucrum de 32 alieno, conferre advertebam ea, quæ, ex veriori, magisque æqua sententia per eamdem Rotam recepta, & approbata habentur in iisdem supra allegatis *dec. 6. p. 11. & 32. p. 12. rec.* quarum prima repetitur apud Bich. *decis. 506.* cum aliis, de quibus *sub tit. de legit. & detract. disc. 35. sub tit. de Judic. disc. 39. & alibi*, ut scil. quamvis ille, qui meliorationes inseparabiles in re aliena fecit, revera illarum non acquirat dominium, sed detecto domino remaneat simplex creditor quantitatis, quæ de stricta juris censura est infructifera, adeout post cessatam bonam fidem, non possit suos facere fructus ex eisdem meliorationibus productos. Adhuc tamen ob quamdam non scriptam æquitatem illos facit suos, dum rei Domino, qui melioramentorum pretium reficere tenetur, nullum de proprio infertur præjudicium, ex quo alias istos fructus non fuisset percepturus. Ista namque ratio de plano intrat quoque in præsenti, quoniam, nisi iste artifex ita indulgenter egisset, oportuisset ex tunc vendere loca Montium, atque se privare hujusmodi fructibus, & per consequens nullum exinde debitores sentierunt damnum vel præjudicium.

Et quidem procedendo cum hujusmodi judaicis formalitatibus, illud sæpius insinuatum resultat inconveniens, quod 33 scil. longe melior conditio sit illa callidi, ac depravati fœneratoris, qui diligenter sit sollicitus pro palliandis, & cohonestandis usuris, adimplere cum adeo magna facilitate verbaliter formalitatem requisitorum Castrens. cum simplici interpellatione, & cum medicata, & affectata attestatione Proxenetæ, cuique fieri solita etiam pro exigua mercede unius julii, imo etiam sine, adeout si attestatio esset de ideali occasione meliori, ad majorem rationem sex, vel septem pro centenario, utique illi decernentur. Et quod ille, qui majori bona fide abundet, censeri debeat usurarius. Ac propterea concludendum est, quod conclusiones juris generaliter, & in abstracto, hinc inde in hac materia deduci solitæ, sunt veræ, sed nimium clara fallacia, manifestusque error est cum eis generaliter in omni casu procedere, cum verius decisio pendeat ex singulorum casuum circumstantiis, ex quibus pendet congrua applicatio, quæ totum facit.

ROMANA PECUNIARIA
PRO DUCE MATTHÆJO
CUM MARCHIONISSA SANTACRUCE

Casus decisus per Rotam pro Marchionissa.

De licitis, vel illicitis accessionibus solutis ex præcepto testatoris pro legato, sive pro debito, quod

a de-

à debitore deberet investiri in occasiones fructiferas, ubi propriæ obligationis confessio, vel agnitio, detegatur erronea.

Et incidenter de qualitate dotis, an sit profectitia, vel adventitia?

S U M M A R I U M.

1 *Facti series.*
2 *Resolutio causæ.*
3 *An & quando usuræ debeantur pro legato ex præcepto testatoris, & num. 19.*
4 *De interesse debito ob non adimpletum mandatum susceptum super investimento faciendo.*
5 *Quod isto casu detur etiam superfœtatio fructuum.*
6 *De dote profectitia redeunte ad patrem.*
7 *In materia usuraria non attenduntur confessiones partium.*
8 *Confessio in civilibus dividi non potest, & n. 14.*
9 *Quod dos data a patre efficiatur adventitia ob renunciationem, & quando.*
10 *Pendet a voluntate patris facere adventitiam dotem aliter profectitiam.*
11 *De obligatione Tutoris, & alterius administratoris ad interesse ob non investitam pecuniam administratam.*
12 *De usufructu legali debito patri in bonis filii.*
13 *In materia usuraria attenditur interesse creditoris, non autem debitoris.*
14 *De confusione, de qua, n. 8.*
15 *An probetur constitutio census, vel titulus annuæ præstationis ex diuturna solutione fructuum.*
16 *Etiam ubi usura, vel interusuria debentur, attendendum est quid minus.*
17 *De abusu super modo scribendi in Jure.*
18 *Sensus authoris in causa, & quomodo hujusmodi usurariæ quæstiones decidi debeant.*
19 *De conclusione, de qua supra, num. 3.*
20 *De eodem, de quo, num. 17. & 18.*

D I S C. XXXVIII.

1 Nupta Herminia de Matthæis Honufrio de Santacruce, cum dote per Cyriacum patrem constituta scut. 15. m. pro Italiæ moribus, consuetam, peneque connaturalem, fratrum favore, parentum, & collateralium successionibus renunciationem fecit. Cumque ad breve tempus Honufrius, capitis, ac bonorum pœnam passus esset, superstite ex hoc matrimonio Ersilia filia, fiscus tanquam hæres anomalus præfam Cyriaco tanquam patri, & legitimo administratori Herminiæ viduæ ad ejus domum reversæ, dotem restituit, quam ipse in extinctionem censuum, aliosque usus erogavit; Atque decedens, facta in testamento declaratione, quod hanc pecuniam sibi filia dedisset, ut in fructiferas occasiones eam erogaret, ipse vero ob occasionum carentiam, eadem consentiente, in proprios erogasset usus, illi solvendo fructus ad rationem sex pro centenario, idcirco mandavit hæredi, ad omnem requisitionem præfatæ summæ restitutionem, continuando interim eandem solutionem fructuum, in qua multorum annorum spatio per primum, & secundum hæredem continuatum fuit, tam cum ipsa Herminia, quam cum Ersilia hærede nupta Marchioni Valerio de Santacruce; Quia vero Dux Hieronymus de Matthæis, Cyriaci mediatus hæres, a quodam, nimium quidem, in sola tamen parte doctrinali, docto, magnique in Urbe nominis Advocato, Consilium oretenus habuerat, quod isti fructus tanquam usurarii, nedum sortem extenuassent, sed etiam in excessu repetibiles essent, atque de proximo ejusdem Advocati mors sequuta esset, Hinc volente Duce consilium ad praxim deducere, ideoque denegante fructuum solutionem, judicialiter conventus fuit, cum ego ad ejus defensionem assumptus nimiam desuper haberem difficultatem, ac propterea potius honestam ab actrice non recusatam concordiam amplecti debere consulerem, Idcirco pro commendabili Curiæ stylo, convocatus fuit congressus plurium Advocatorum, qui procedendo cum insirascriptis generalitatibus, juxta frequentiorem modernum damnabilem usum, gratum requirenti votum protulerunt, ideoque, ut par erat, majori parti, non autem meo singulari voto super litis prosequutione adhærendum esse conclusum fuit; Adhuc tamen ut muneri melius satisfacerem, juxta meam frequentem consuetudinem; occasione scribendi coram Judice more Advocati ad causæ opportunitatem, post completam informationem in forma discursiva alium edidi discursum ad partis, aliorumque Advocatorum instructionem, ut vel agnita melius veritate, concordiam consulerent, vel meis difficultatibus ab alia parte promovendis melius occurrere possent, infrascripta adnotando motiva, seu rationes dubitandi, sed casus dedit, quod Judice demandante pro stylo communicationem informationum hinc inde, ex incuria sollicitationis, etiam præfati discursus una cum informatione communicatio sequuta est; ac propterea, cum meis armis totum bellum ab altera parte factum est.

Prodito autem decreto Marchionissæ creditrici favorabili super solutione fructuum decursorum per Judicem primæ instantiæ fori Capitolini, commissaque causa in Rota coram 2
Albergato sub die 15. Junii 1665. prodiit resolutio, fructus deberi ad solam tamen rationem locorum Montium, adeo ut excessive solutum tanquam indebitum, & usurarium in sortem imputandum veniret, unde quando facienda esset illa diminuta imputatio, quæ sub scalettæ vocabulo in Curia explicari solet, de qua infra *sub tit. de Camb. disc.* 31. adhuc sors notabiliter, vel in totum extenuata remaneret; Quare neutra Partium resolutioni acquiescente, diuque tractata concordia, ea consueta Causidicorum subtilitatibus effectum non sortiente, reproposita causa sub die 4. Decembris 1672. in omnibus ad favorem Marchionissæ, sive ejus interim defunctæ hæredum resolutio prodiit, recedendo a dicta restrictione fructus locorum Montium, atque ita concessa fuit expeditio.

Duæ itaque in hujusmodi disputationibus fuerunt inspectiones; Una scil. super hujusmodi fructus, vel usuris in genere; Et altera ubi etiam deberentur, super illorum moderatione juxta primam resolutionem Rotæ.

Quatenus pertinet ad primam, in qua major, peneque tota disputatio fuit, motivum dicti Advocati hujus prætensionis promotoris, cui alii postea consulti adhæserunt, in eo consistebat, quod hujusmodi usuræ, vel fructus soluti fuerant ex præcepto testatoris tamquam ex legato, & per conse- 3
quens quod intraret distinctio, de qua aliis relatis Rot. apud Cavaler. *dec.* 592. *n.* 1. *& seqq.* Burat. *decis.* 144. *nu.* 9. *cum Concord.* per Castill. 8. *tom. controv. c.* 48. *n.* 1. *& seq.* Leotar. *de usur. qu.* 18. Gibalin. *eod. tract. lib.* 1. *c.* 7. *art.* 8. *n.* 36. *& seq.* Ac etiam insinuatur pluries in præcedentibus, & præsertim *disc.* 31. *& seq.* quod scil. Aut in legatarii facultate & arbitrio repositum non est legatam sortem repetere; Et tunc valeat testatoris præceptum super solutione fructuum per testatorem hæredi demandata, quasi quod tunc in legatum ipsa annua præstatio principaliter deducta videatur, quæ ex parte hæredis esset redimibilis, quatenus eam redimere placeat, tanquam per speciem annui census consignativi redimibilis; Aut vero legatarii libito, & facultate repositum est sortem principalem petere, & consequi. Et tunc testatoris præcepto non obstante, fructus usurarii censendi sint, cum testator non possit licitas reddere usuras de jure illicitas, quasi quod ob repetendi facultatem ita adesse dicatur implicitum, vel interpretativum mutuum usurarium, quod scil. legatarius ita dilationem hæredi sub usuris summæ legatæ per quoddam occultum mutuum dederit, ut apud allegatos, & per consequens cum versaremur in hac posteriori parte, quod scil. ex ejusdem testatoris præcepto eo Herminiæ legatariæ, vel ejus hæredis facultate repositum esset sortem repetere, ita de plano in fructibus solutis usuraria infectio intraret.

E converso autem scribentes pro altera parte, non negando hujus distinctionis veritatem in casu suo, negabant tamen applicationem ad factum, quod scil. non ageretur de 4
legato, ac propterea fructuum pertinentia ex sola testatoris voluntate resultaret, sed potius quod testamentaria dispositio contineret recognitionem veritatis super susceptione mandati ad investiendas pecunias, in occasiones fructiferas, ista namque mandati susceptione posita, de plano resultat cursus usurarum, vel fructuum, non quidem in ratione fructuum, vel usurarum ratione mutui pro debito non soluto, sed in ratione damnorum & interesse ob non adimpletum susceptum mandatum, quod in odium non adimplentis habendum est pro adimpleto, ideoque debiti sunt illi fructus qui percepti essent in investimento, si illud sequutum esset, & sic, ut nostri dicunt, pro non facto, non autem pro non dato, ex relatis *eod. disc.* 32. *n.* 3 *& in aliis.*

Quinimo quod magis est, isto casu locum habet & practicatur ille anatocismus, seu superfœtatio, quæ etiam de jure 5
civili adeo prohibita est, fructuum scil. fructus, vel usurarum pro usuris; contra dispositionem text. *in l. fin. C. de usur.* cum Concord. plene deductis apud Merlin. *decis.* 409. *repetit. decis.* 301. *p.* 5. *recent.* & pluries supra *hoc eod.*

tit. & infra sub tit. de camb. & sub altero de censib. Siquidem quando pecunia destinata est multiplico, ut in Urbe nimium frequens praxis docet; Vel quia testator ita mandaverit, vel quia agatur de bonis spectantibus ad fideicommissum, distractis pro debito fideicommissarii possessoris sub lege adjecta in licentia, seu derogatione, ut pars pretii applicari debeat multiplico donec compleatur integra summa valoris rei distracta pro reintegratione fideicommissi, ut etiam disponitur per Bullam Baronum ex insinuatis in ejus materia *sub tit. de feud.* Aut quod emptor per cautela evictionis partem pretii multiplico destinari paciscatur, cum similibus; Tunc ille, qui hujus investimenti mandatum, vel curam suscipit, tenetur ad fructus fructuum cum pluries repetita superfœtatione juxta multiplici naturam, juxta decisiones supra *d. disc. 32. num. 3.*

6 Non negabatur pariter ex hac parte veritas istius assumpti, utpote in suo casu veri, sed adhibebatur eadem responsio super defectu applicationis, ob non verificatum mandatum, quod tripliciter non verificari, ego & alii pro hac parte Scribentes dicebamus; primo nempe ex defectu subjecti, sive ratione incompatibilitatis, quorum cum dari non possit susceptio mandati, vel administrationis in re propria; Hinc proinde cum ista dos constituta esset per patrem filiæ in potestate, ea, soluto matrimonio per mortem viri tamquam profectitia, ad eundem reversa fuerat, jure dominii & consolidationis, quamvis ex matrimonio filii superstites fuissent ad notum text. *in l. dos a patre, C. de jur. dot.* cum Concordant. in sua materia *sub tit. de dote, disc. 30. & seqq. & 134. & in aliis.*

Secundo quod super hujusmodi mandati susceptione, quæ extrinsecus, & aliunde non justificabatur, nullatenus
7 deferendum esset solæ assertioni factæ in testamento, utpote referibili ad fraudandum usuras, in quibus receptum est, quod confessio, vel quodcumque aliud factum voluntarium debitoris in nulla ratione habetur, cum etiam volentes partes non possint reddere licitas illas usuras, quæ sint illicitæ juxta celebre *cons. 520.* Roman. cum Concord. per Leotard. *de usur. qu. 76. n. 40. & seqq.* Et pluries supra, frequentius autem *sub tit. de cambiis.*

Et tertio quod ea eadem confessione constabat de recessu a dicta susceptione mandati, quod scil. ab initio filia dederit patri has pecunias a fisco exactas, ut investiret, sed quod postea mutato consilio contenta fuerit, quod ipse res uteretur suisque usibus applicaret.

Et per consequens quod in præcedenti confessione suscepti mandati nullum fundamentum constitui posset, ex altero
8 pariter vero & recepto assumpto, quod in civilibus confessio dividi non potest, neque in parte acceptari, & in parte respui ex deductis *sub tit. de judic. disc. 23.* & sæpius in aliis materiis.

Super hujusmodi autem responsionibus, magis fuit conflictus inter Scribentes hincinde, magnique facti fuerunt cumuli allegationum, juxta consuetas frigiditates, vel ineptias modernas, nimiumque desuper pariter se extendunt decisions; Siquidem quoad primam responsionem an dos esset profectitia, vel adventitia, ad excludendum qualitatem profectitiam, & includendum adventitiam, Scri-
9 bentes pro Actrice deducebant conclusionem firmatam apud Dunoz. *decis. 267. & dec. 528. & in sua materia sub tit. de dote, d. disc. 154. & in aliis*, quod etiam dos constituta per Patrem habentem filiam in potestate, adventitia dicitur, quando renunciationem faciat successionibus aliisque ejus juribus, quasi quod tunc filia dicatur dotari dotis de proprio, atque dos sit pretium futurarum successionum, vel jurium ita anticipate receptum.

Huic vero responsioni ea hac parte replicabatur (& bene) quod, ut advertitur in dicta sua sede *sub tit. de dote, d. disc. 154. & in istamet causa, eod. tit. de dote, disc. 178.* & alibi, id procedit quando ea præambula conventione inter dotantem & dotatam, renunciatio fit mere correspectiva dotationi, & e contra, cum tunc intret conclusionis ratio, quod scil. speratarum successionum & jurium pretium de præsenti valutatum respondeat quantitati dotis, ut propterea dici valeat contractus vere correspectivus, redolens speciem implicitæ emptionis, & venditionis ut supra, secus autem ubi nulla accedente præambula conventione, minusque verificata dicta correspondentia pretii, fiat renunciatio pro illa consuetudine quam in Italia habemus, quodammodo cæremonialis, præsertim in locis, in quibus vigent statuta fœminarum exclusiva, ut in Urbe, atque super hoc inter Scribentes tam in facto quam in jure circa applicationem magnus fuit conflictus.

Pro eadem adventitia qualitate insistebatur etiam per Scribentes pro Actrice, quod id pendeat a voluntate dotantis qui dotem regulariter profectitiam reddere potest adventitiam cum explicita, vel implicita donatione, quæ isto casu
dicta est inter patrem & filium ex relatis in dicta sua materia 10
sub tit. de dote, disc. 30. & seq. disc. 154. & in aliis; Verum ex hac parte explicabatur etiam de incongrua applicatione hujus veræ in suis casibus conclusionis ad casum, cum ea procedat quando talis voluntas insit ipsi constitutioni, vel saltem probetur postea constante matrimonio; Secus autem in hoc statu, nulla accedente talis voluntatis probatione, quæ solum desumebatur ex testamento, sive ex receptione facta a Fisco nomine administratorio filiæ, dum uterque actus erat re non integra, & post dissolutum jam matrimonium dos juria consolidationis reversa erat ad patrem, insistendo super præmissis authoritatibus, quod loquerentur cum dicto præsupposito declarationis in ipso actu constitutionis, vel matrimonio adhuc constante, ut pariter ea proposito advertitur *eod. disc. 178. de dote* edito in ista causa.

Super secunda vero responsione, quod circa susceptionem 11
mandati in hac materia prohibita deferendum non esset soli confessioni debitoria, respondebant quod cum pater esset legitimus administrator, atque tamquam talis professus fuisset hanc pecuniam exigere, ita intrabat de jure obligatio investiendi pecuniam in occasiones fructiferas, sin minus tenebatur ad interesse juxta ea, quæ de tutoribus aliisque administratoribus pluries *hoc tit.* insinuantur, *& sub altero de tutor. & administr.* Necnon quod eadem pecunia de facto erogata fuisset in extinctionem suorum censuum ad rationem sex pro centenario.

Atque super his responsionibus pariter magnus fuit conflictus, quoniam quoad usumfructum insistebamus in negatione hujus assumpti, quodque ea quæ in tutore, vel alio administratore dicuntur, procederent in parte ob dilemma quod
aut patri debebatur ususfructus; Aut non; Si debebatur, er- 12
go non cadebat mandatum ad investiendum ad commodum filiæ, cum usufructuarius pecuniæ, vel aliarum rerum, quæ pernecesse usu consumuntur, aliam non habeat obligationem nisi restituendi tantumdem finito usufructu, dum investimentum practicari quandoque solet juxta modernorum proportionabile temperamentum moderativum indiscreti rigoris antiquorum, quando usufructuarius cautionem præstare non posset ex deductis in sua sede *sub tit. de servit.* Et non competit, ut magis communiter receptum videtur, in iis, quæ explicite, vel implicite per ipsum patrem filio donata sunt insinuatis præsertim *sub tit. de dote, disc 32.* ubi in specie de dote; Et tunc minus hæc obligatio intrare poterat, cum in casu deficientis ususfructus legalis pater non sit legitimus administrator, quod e converso declaratur procedere cum non sit necessarius hinc inde, non autem ubi utriusque consensus accedat, pariter faciendo solitos cumulos authoritatum & cum consuetis ineptiis contendendo, cui assisteret major numerus.

Prout circa aliam responsionem de erogatione pecuniæ
in extinctionem propriorum censuum, magna fuit pugna 13
in facto super justificatione hujus assumpti, ac etiam alterum jure super pluries insinuata vera conclusione, quod in hac usuraria materia non spectatur interesse mutuatarii, seu debitoris, sed illud mutuatoris, ut supra, *disc. 12.* & in aliis pluries.

Et demum circa tertium punctum quod confessio contenta in testamento dividi non posset, sed recipi deberet cum sua
adjecta qualitate, quod de mutuo consensu a præfato susce- 14
pto mandato investiendi recessum fuisset. Replicabant Scribentes pro actrice de hujus conclusionis limitatione in causæ decisionibus præsertim prima admissa & cum authoritatibus comprobata, & de qua *sub tit. de judic. disc. 23.* quod scil. id non procedat quando prima pars confessionis perfecte probet factum, altera vero super qualitate modificativa habeat contra se præsumptionem juris, atque pariter super hujus limitationis declaratione, vel applicatione magnus fuit conflictus inter Scribentes hinc inde.

Neque minor inter eosdem conflictus fuit super alio moti-
vo, ad quod Scribentes pro Actrice multas authoritates cu- 15
mularunt, in decisionibus etiam deductas super materia de qua per civilistas *in l. de in rem verso, ff. de usur. & l. si certis annis, ff. de pact.* Et per Canonistas *in c. olim, de Censib.* quod scil. uniformis annua præstatio in sensu Civilistarum per decem, & in sensu Canonistarum per triginta, vel quadraginta annos probaret legitimum titulum census ex insinuatis ad materiam dicti text. *in c. olim, & in sua sede sub tit. de censib.* ac etiam occasione monetæ *sub tit. de Regal.*

gal. & sub altero de pensionib. atque desuper quoque magna
fuit lucta.
16 Quo vero ad alteram causæ inspectionem, super quantita-
te hujusmodi fructuum, seu usurarum; Pariter hinc inde ma-
gnus factus fuit cumulus frigiditatum; Siquidem dicebatur
ex hac parte, quod in materia usuraria attendendum semper
est quod minus. Et ex altera, quod cum Partes fecerint ta-
xam, quæ attenta illorum temporum conditione, justa, &
verisibilis erat, ab ea recedendum non esset; Potissime vero
ob utilitatem a debitore in eadem quantitate reportatam in
extinctionem propriorum censuum ad eandem rationem, fa-
ciendo magnum cumulum authoritatum super conclusione,
de qua supra, *hoc tit. disc. 12.* & in aliis, ut licitum sit conve-
nire ab initio de interesse, etiam illud taxando ad certam sum-
mam; E converso autem ex hac parte distinguendo tempora,
in quibus loca Montium aliaque investimenta notabilem
passa sunt diminutionem; Ac etiam aliam faciendo distin-
ctionem inter tempus vitæ Erminiæ, & alterum post ejus
mortem in quo Ersilia filia fructus perceperat, quasi quod
in primo tempore solutiones usurarum referibiles essent ad
alimenta filiæ debita, secus autem in altero.
17 Multum quoque certando super alieto puncto an bona fi-
des, vel justa excusatio in hac usuraria materia admittenda
veniret, adeout informationes, quæ desuper fiebant, pro
currenti abusu continerent volumina; Ac propterea in ista
præsertim causa illam apertius sum nauseativam moderno-
rum corruptelam pluries declamatam, præsertim *sub tit. de
judic. disc. 35. & in Relat. Curiæ, disc. 46. & in opusc. Itali-
co de stylo.*
Omnia vero præmissa pro meo sensu superflua videbantur,
quoniam cum non ageretur inter extraneum fœneratorem,
seu negotiatorem, in quo depravata fœnerandi intentio, vel
18 suspicio caderet, & suffocatum debitorem, qui ob pecuniæ
indigentiam cum illa interpretativa coactione, quam idcir-
co lex præsumit in debitore solvente usuras ex relatis apud
Bich. *dec. 72. repet. dec. 79. p. 9. rec.* & passim, sed ageretur in-
ter patrem & filiam, ita de bono & æquo concorditer proce-
dentes, atque in re quæ attenta illorum temporum conditio-
ne, nimium verisimilis erat, necnon præmissa essent de apici-
bus, adeout via excellentibus Jurisconsultis cognita essent,
hinc inferri observabam, quod in ambabus nobilibus matro-
nis, quæ hujusmodi fructus, vel usuras ab hæredibus arcta
sanguinis conjunctione attinentibus, ac sponte solventibus
exegerant, magna bona fides exuberasse videbatur; Præser-
tim dum non agebatur de pecunia fœnoribus & negotiatio-
nibus destinata, sed de pecunia dotali, de sui natura desti-
nata investimento, ut ex fructibus mulier vivat, dum etiam
in Ersilia filia idem dotis titulus concurrebat.
Ac propterea judaismi speciem redolere videtur desuper
applicare illas genericas propositiones, quas in hac materia
habemus, cum præsupposito concursu illorum requisitorum,
quæ saltim a lege præsumuntur, mutui scil. veri, vel inter-
pretativi, cum depravata intentione fœnerandi ex parte mu-
tuantis, & suffocationis mutuatarii, in quo lex præsumit
deficientiam voluntatis solvendi illas accessiones, quæ om-
nia in mulieribus fructus recipientibus proeatum pecunia
dotali, ut ea illis accessionibus alimenta percipiant, nulla-
tenus congruere videntur; Ac propterea manifestus error sem-
per visus est desuper applicare illas genericas propositiones,
quæ adversus fœneratorer ad sublevandum suffocatos debi-
tores apud antiquiores prodierunt.
Et præsertim circa supra insinuatam conclusionem de in-
valido præcepto testatoris, quod hæres pendente solutione le-
19 gati quamvis repetibili aliquem fructum moderatum solve-
re debebat, semper visum est prorsus irrationabile judaismum,
vel irrationabilis superstitio legulcica, quoties non urgeant
circumstantiæ redolentes affectationem, vel fraudem usura-
rum, quia nempe providus testator conscius depravatæ in-
tentionis creditoris, cui sub nomine legati pro recognitione
veritatis, & exoneratione conscientiæ aliquam summam præ-
stari mandaverit ex eadem interpretativa, vel præsumpta
coactione potius quam ex libera voluntate ad alliciendum
creditorem, ne hæredem suffocaret, ita disposuerit, sed
quando istæ, vel similes circumstantiæ cessant, non videtur
quænam ratio suadeat hanc prohibitionem, dum volens te-
stator, poterat illum, cujus favore hujusmodi dispositio-
nem fecit, hæredem instituere sive in longe majori commodo
honorare, ideoque id semper mihi visum est quoddam irra-
tionabile judaismum legale.
20 Atque his stantibus, in ista causa semper habui difficulta-
tem, nimiumque huic parti proficuum fuisset, si meo ad-
hæsisset consilio, non negligendo oblatam honestam con-
cordiam, quod tamen forte referendum videtur potius aliis
defensoribus, qui prædictis generalitatibus inniti fortiter
credebant quod bonum jus foveretur, quodque propterea de-
bitum in sorte jam extinctum esset, quinimo quod notabilia
summæ repetitioni locus esset; Ac propterea concludendo,
mihi quamvis succumbenti resolutiones in substantia non dis-
plicuerunt, non tamen placuit modus extendendi desuper
decisiones, atque tot propositiones generaliter desuper cu-
mulandi juxta ponderationes, de quibus in relatione Curiæ,
lib. 15. disc. 32. occasione agendi de Rotæ decisionibus, *ac
etiam in d. opusculo de stylo*, ob inconveniens, quod parum
docti Judices, omnia quæ legunt insinuata in decisionibus,
attendunt tamquam decisiones, non reflectendo an inciden-
ter, vel principaliter, neque distinguendo casuum circum-
stantias; De stricta siquidem juris censura conclusiones po-
tius huic parti assistere videbantur, sed facti circumstantiæ
simul junctæ magnam æquitatem, ac bonam faciem induce-
bant pro altera parte; Ideoque recte adaptari dicebam assum-
ptum Medicorum, pulsus bonus, urina bona, & æger mo-
ritur; Ac propterea semper magis, ac magis edocemur
quam clarus error sit procedere cum generalitatibus, vel
cum authoritatum, & conclusionum cumulis, cum revera
decisiones causarum pendeant saltim pro majori parte ex sin-
gulorum casuum circumstantiis, ad quarum distinctionem,
ac respective combinationem est principaliter reflectendum.

BONONIEN. CONTRACTUS
PRO HÆREDIBUS N. MANSINI.

Responsum pro veritate.

De eodem contractu, de quo supra, disc. 11. nuncu-
pato pacti francandi, an usurarius censendus sit,
quando rei incertitudinem habeat, ut propterea
fructus in sortem imputandi sint necne?

S U M M A R I U M.

1 *Facti series.*
2 *Materia usuraria quomodo tractari, ac deci-
di debeat.*
3 *De pluribus effectibus resultantibus ab imperfectione
contractus emptionis, & venditionis ratione in-
certitudinis rei, vel pretii.*
4 *De materia hujus invaliditatis, & imperfectionis
ratione incertitudinis.*
5 *Quæ species incertitudinis non vitiet.*
6 *Quod non sit immorandum in superfluis evagationi-
bus, sed immorandum stricte in puncto præciso
controversiæ.*
7 *De authoritatibus agentibus de puncto præciso, an hæc
imperfectio causet usuram pro restitutione, vel im-
putatione fructuum.*
8 *De rationibus, ob quas, data etiam imperfectione,
emptor faciat fructus suos.*
9 *Dubietas excusat a mala fide.*
10 *Quod in materia usuraria non detur excusatio ra-
tione ignorantiæ Juris, quod declaratur.*
11 *De circumstantiis ponderandis pro bona, vel mala fide.*
12 *Quando circumstantiæ excusantes admittantur, & de
usuris pupillaribus.*
13 *Quod non intret imputatio fructuum in sortem in præ-
judicium tertii, quod exemplificatur.*
14 *De aliis circumstantiis in hac materia attendendis,
& quomodo ea decidi debeat.*

D I S C. XXXIX.

JUxta illum contractum in Lombardia, præsertim vero in
Civitate Bononiæ, adeo frequentem, pacti francandi 1
nuncupatum, cujus mentio habetur supra, *disc. 15.* quod
scil. in forma contractus emptionis & venditionis, da-
tori pecuniæ receptor vendit rem, cum pacto redimendi,
eodem contextu venditor ab emptore eamdem rem con-
ducit sua annua pensione, adeout spectata naturali veri-
tate, in effectu videatur species census, vel constitutio-
nis annui redditus pro pecunia; Administratores jacentis
hæreditatis cujusdam de Paleotis, emerunt a Commenda-
tario Mansino tantam ratam cujusdam ejus prædii, vel pos-
sessionis, quanta caderet sub valore scutor. 6000. nullis
specificatis finibus ejusdem prædii, quod erat longe majo-
ris valoris; Quare post plurium annorum decursum, ven-
ditoris hæredes, contra possessores postmodum detectos

dictæ hæreditatis empticis prætensionem excitarunt, quod stante dicti contractus nullitate ob incertitudinem rei, adeoque deficeret unum ex tribus essentialibus requisitis emptionis, & venditionis, ita resolveretur in mutuum implicitum, sive interpretativum, & per consequens, quod fructus hoc medio tempore soluti, tamquam indebiti & usurarii in sortem imputandi essent; Hinc desuper ex parte eorumdem hæredum venditoris meum pro veritate judicium expetitum fuit.

Contra requirentes, pro dictæ prætensionis improbabili-
2 tate censui respondendum ex plerisque circumstantiis facti, cujus potius quam juris ex pluries in præcedentibus insinuatis, & præsertim latius *disc.* 13. ista usuraria materia videtur, adeout in ea magis ac frequentius verificari videatur ille, in omni pene materia nimium frequenter insinuatus error, qui Juristarum, & Moralium cibus est quotidianus, procedendi scil. cum solis generalitatibus, & cum scriptorum traditionibus in abstracto, non distinguendo casus, vel effectus pro quibus respective scriptum fuerit, vel a Tribunalibus decisum, dum exinde in die tot resultant æquivoca, justitiæ, & veritati præjudicialia, & tamen est predicare in deserto, ob nimium radicatum abusum in illis, qui cum eo sunt jam educati, abolendum tamen, ut spero, apud nunc supervenientem juventutem.

Dicebam itaque quod duæ desuper cadunt inspectiones,
3 Una scil. generalis super validitate, vel invaliditate dicti duplicis contractus venditionis, & locationis respective ob rei incertitudinem ad omnes effectus exinde resultantes; Et altera, posita etiam de stricta juris censura nullitate, adeout ea detecta, licitum esset a contractu recedere, super hoc speciali effectu exinde resultante, restitutionis, vel imputationis fructuum, medio tempore perceptorum; Siquidem ad plures effectus de hujusmodi specie invaliditatis contractus quæri solet; Primo nempe inter ipsos contrahentes, vel habentes causam ab eis ad effectum pœnitentiæ, quodque uni eorum, altero invito, licitum sit ab eo recedere; Secundo pro jure tertii, quia nempe venditore eamdem rem duobus vendente, inter quæstio cujus sit potior conditio, quam secundus emptor ob invaliditatem primi contractus prætendat; Et tertio ad illos effectus qui sunt sequela dominii, quales sunt fructus, tam naturales, & proprii, quam etiam intellectuales, seu præeminentiales, consistentes in jurisdictione, vel in jure præsentandi, ac similibus, quam etiam ad effectum periculi peremptionis, vel diminutionis, aut commodi meliorationis.

Nolui autem assumere inspectionem generalem super
4 duobus prioribus effectibus, de quibus aliis relatis agunt Berous *cons.* 159. *lib*, 1. Cephal. *cons.* 159. Gabr. *cons.* 64. *pariter lib.* 1. Magon. *dec. Lucen.* 20. & 21. Andreol. *cons.* 271. qui percutiunt istam speciem incertitudinis rei, de qua etiam agitur per Rotam *dec.* 130. *par.* 5. *rec.* Et de altera specie imperfectionis resultantis ab alia incertitudine pretii plene apud Merlin. *dec.* 567. & 605. *repetit. dec.* 72. & 748. *p.* 6. *rec.* & *in Romana locorum Montium* 11. *Februar.* 1667. *cor. Taja*, apud quos variæ habentur distinctiones, ac etiam fiunt ponderationes, an res sit integra, necne, sive an interet æquitas canonica moderativa rigoris juris civilis? Et in qua materia aliquid etiam insinuatur in sua sede *sub tit. de empt. & vendit. præsertim*, *disc.* 4. & 5.

Id etenim nimiam importaret evagationem meis occupationibus, & generali saltim antiquo Curiæ, & meo particulari stylo contrariam, dum contineret laborem inanem, ob dilemma, quod aut contractus dicendus veniebat validus, & perfectus ab initio ex eo quod ista esset species incertitudinis, quæ non vitiaret, dum non agebatur de venditione certæ quantitatis, puta quia viderentur decem jugera prædii, quod esset centum jugerum, quo casu major incertitudo adesse dicitur, sed fuit venditio per quotam pro rata valoris, ac propterea cum idem valor ex peritorum judicio aliisque æstimationis speciebus certificari valeat, ita dici potest inducta
5 quædam communio pro indiviso, ut propterea commune sit periculum casus, quid contingere potest ex deductis per Rot. *d. dec.* 130. *p.* 5. *rec*, ubi Concordantes; Et tali casu cessabat omnis quæstio in radice tamquam ea cessante illo invaliditatis præsupposito, quod quæstioni causam præbet; Aut vero ad alios effectus pœnitentiæ scilicet, vel potioris juris secundi emptoris in contractu, qui de stricta censura invalidus & imperfectus dici posset, & tunc si non produceret dictum effectum restitutionis, vel imputationis fructuum, quia nempe posita etiam invaliditate ob facti circumstantias, justa iotaret excusatio a tali restitutione, vel imputatione, inania labor, ac superflua evagatio remanet assumere dictam inspectionem validitatis, & perfectionis, dum posita etiam imperfectione, & invaliditate non resultat ille præcisus effectus, de quo agitur.

Atque in hoc præsertim, non dum modernorum, sed etiam 6
antiquorum, seu magis mediorum inter antiquos, & modernos, Consulentium extra Curiam Romanam, dignosci videtur error, vel abusus, quod scilicet per speciem formalis tractationis totius materiæ istam ab alto assumunt, nimiumque evagantur in iis, quæ sunt superflua, non necessaria cum inani chartarum repletione, & quod magis est, frequenter punctum præcisum controversiæ intactum relinquunt, sive nimium leviter agunt, ita prodigorum tenentes stylum, abundandi in superfluis, & deficiendi in necessariis.

Quamvis itaque ea præmissa circumstantia, quod ista non esset talis incertitudo, quæ contractum vitiaret juxta firmata per Rot. *d. dec.* 130. *p.* 5. *rec.* cum aliis ibi allegatis, ac etiam plene apud Cyriac. *contr.* 255. ubi allegantur Bursat. Honded. & alii, pro validitate contractus in genere etiam ad præfatos alios effectus respondendum videretur; Attamen relinquendo in hoc locum veritati, atque sine istius præjudicio præsupponendo etiam quod de stricta censura, ad præfatos alios effectus, pro imperfectione ac invaliditate responderi deberet; Adhuc tamen ad istum præcisum effectum imputationis fructuum, contrarium probabilius videri dicebam, duas pariter efformando inspectiones, unam scil. pro magis abhorrito mero pragmatico more cum solis authoritatibus absque alio discursu, vel ratiocinio; Et alteram pro genio ac stylo in forma discursiva, per rationes, & principia.

Attenta prima inspectione, quamvis pro usuraria pravita- 7
te, quæ de consequenti producit fructuum restitutionem, vel imputationem, urgeat punctuale *cons.* 55. Parisii *lib.* 2. quod apud omnes de materia imperfectionis ob istam incertitudinem agentes, pro ratione dubitandi deducitur, ut per Cyriac. *d. contr.* 255. *nu.* 19. & *præsertim nu.* 21. In contrarium aliæ urgent authoritates, de quibus apud eumdem Cyriac. *ubi supra*, *n.* 28. qui contrarium concludit; Potissime quia ultra ponderationem a me fieri solitam super nulla, vel nimium levi authoritate Consulentium nimirum affectatam ea insinuatis *disc.* 35. *de judic.* & alibi pluries, in eo casu de quo Parisius agit, plures ab eo ponderantur circumstantiæ redolentes dolum ac depravatam intentionem fœneratoris ita palliandi usuras, cujus contrarium in hac facti specie, ob circumstantias, de quibus infra, dignoscitur; Et per consequens admittendo etiam tamquam veram istam authoritatem in casu suo, cessare advertebam applicationem ob diversas circumstantias facti, ad quas revera principaliter est reflectendum.

Assumendo itaque alteram pro mensensu ac genio meliorem inspectionem ratiocinativam; Dicebam in primis quod
ex præmissis authoritatibus, ac tot distinctionibus, & decla- 9
rationibus, quæ per eos ponderantur hinc inde negari non potest quin iste sit juris punctus nimium dubius, cujus certa veritas vix peritissimis, & excellentibus Jurisconsultis innotescit, ideoque ista dubietas apta est producere bonam fidem, vel saltim excusare a mala fide, & per consequens, ut etiam in ipsomet principali contrahente id sufficeret ad excusandum a restitutione, vel imputatione fructuum perceptorum, & consumptorum ex deductis supra *d. disc.* 12. & 17. *ac etiam sub tit. de camb. & sub altero de cens. pluries*

Et quamvis in hac usuraria materia verius magisque
receptum sit, ut juris ignorantia non excuset, muliebri, vel 10
rusticana, seu mercantili, aut militari simplicitate non obstante, ne alias fraudibus, & usuris lata via aperiatur, dum volentes lucrosos, & fructiferos inire contractus, peritos consulere possunt, ac debent, Attamen ut præsertim advertitur supra *d. disc.* 12. & *disc.* 17. id recte procedit in jure claro, puta in cursu cambiorum sine requisitis realitatis, aut in conventione usurarum pro mutuo certo sine requisitis lucri cessantis, vel damni emergentis, secus autem ubi contrahentes facere voluerunt contractum licitum, cum tamen non constito de fraudis, vel simulationis efficacibus argumentis, quæ concurrebant in casu, de quo agit Paris. *d. cons.* 55. *lib.* 1. invaliditas hujus contractus pendeat a subtilitate juris nimium dubii, cujus ignorantia reputatur justa, dum assimilatur ignorantiæ facti; Ac propterea postquam hæc incerta invaliditas detecta est, operativa quidem remanet pro tempore futuro, ac etiam pro præterito respectu fructuum decursorum, & non solutorum, sed quoad jam perceptos, & consumptos in statu bonæ fidei, vel mediæ idest non malæ positivæ, videtur rigor irrationabilis habens de claro judaismo.

Clarius vero attentis particularibus istius casus circum-

stan-

ftantiis, quoniam non agebatur de pecunia per ipsum dominum data, adeout cadere valeat suspicio, vel præsumptio depravati animi fœnerandi, quod scilicet habens in intentione facere mutuum usurarium absque aliquo incursu periculi peremptionis, vel deteriorationis ipsius rei, ita callide, & fraudulenter mutuum palliare voluerit sub simulato nomine istius contractus, studiose negligendo rei emptæ certitudinem, ut ita immunis a quocumque ejus periculo, vel casu esset, in quibus terminis, vel cum quibus præsuppositis intrat illa dubitandi ratio, quæ desuper haberi solet; Ea vero in hac facti specie considerari non posse observabam, cum contractus initus esset per administratores hæreditatis jacentis, sive stantis in suspenso ad commodum hæredis nascituri, justa forte casum, de quo *sub tit. de fideic. disc.* 188. vel similem, ac propterea calliditas, ac depravatus animus fœnerandi naturaliter dari non poterant in ipsa hæreditate, cujus erat pecunia, vel in futuro hærede adhuc incerto, & non extante; Minusque moraliter dari poterant, vel supponi debebant in administratoribus, utpote nullum exinde commodum proprium reportantibus, cum præsumptio delicti non detur sine utilitate, ut advertitur *sub tit. de testam. disc.* 39. & pluries alibi.

12 Quamvis etenim ubi contractus esset clare usurarius & infectus, ista circumstantia, vel similis non excusaret, dum hodie per juris canonici dispositionem sublatæ quoque sunt illæ usuræ pupillares, quæ a jure civili permittuntur, solusque favor pupillorum, vel minorum, aut similium sub aliena legali, seu necessaria administratione viventium, consistat in mora irregulari, cum præsupposito tamen aliorum requisitorum, contra tertium; Atque contra tutores, vel administratores currant eorum favore usuræ, non tamquam accessiones lucrosæ, sed in ratione damnorum, & interesse ob non factum illud investimentum in licitas occasiones fructiferas, quod faciendum erat de pecunia retenta otiosa ex deductis supra, *hoc eod. tit. disc.* 13. *&* 15. Ac propterea neque favore Ecclesiæ, vel piæ causæ, cessantibus legitimis requisitis usurarum, vel accessionum justificativis, illarum cursus datur, ut pariter agendo de usuris legatorum habetur supra, *disc.* 29. *&* 30. Attamen id procedit in casu certo & claro, eodem modo quo supra in mulieribus, vel rusticis, & aliis est insinuatum; Sed ubi agitur de actu ambiguo, atque inspectio pendet a puncto, an adsit, necne mala fides ac depravata intentio, tunc hujusmodi circumstantiæ nimia consideratione dignæ sunt, ad permissum effectum, imputandi, vel restituendi fructus jam perceptos, & consumptos, adeout pupillus, vel minor, sive Ecclesia, aut alter, in quo ratio malæ fidei, ac depravatæ intentionis non urgeat, ita remaneret de proprio damnificatus cum consumptione, vel diminutione sortis principalis; Secus autem respectu fructuum extantium verè, vel æquipollenter, adeout contendat de lucro captando, ut ponderatur supra, *disc.* 17.

Multo vero magis, ubi ob vitium, seu prohibitionem realem, sive ob interesse tertii, sors principalis, cujus imputatio, vel consumptio itaper debitorem opponitur, hanc peremptionem, vel diminutionem pati non valeat; Puta (ex. gr.) in Ecclesia, vel pro loco, quod Prælatus, vel administrator non potest alienare, vel diminuere sortem destinatam investimento, & per consequens ista distrahi, vel mi-
13 nui non potest, cum illis diminutis solutionibus, quæ in dies, & tempora factæ sunt sub nomine fructuum, quos Prælatus, ve administrator consumpsit, sed sibi imputet debitor qui solvit, eique solum contra ipsum Prælatum, vel administratorem danda est actio repetitionis, quatenus ratio malæ fidei eam concedat; Idemque in pecunia spectante ad hæreditatem fideicommissariam, sive aliasextare debentem, pro jure & interesse tertii, puta pro evictione, vel cautela, ex iis quæ habentur *dec.* 175. *p.* 11. *rec. & sub tit. de censib. disc.* 25 *cum similibus*.

Nimirum considerabam quoque esse observandam circum-
14 stantiam necessitatis investimenti pecuniæ hæreditatis sub administratione existentis, necnon frequentiam istius contractus in hac Civitate, & conventionem fructuum in summa solita, & moderata, quodque hæredes postmodum superventi, qui fructus exegerunt, in optima fide versati sunt, justè scilicet credentes, quod probi administratores, qui contractum fecerant, illum valide, & legitime fecissent, non inquirentes hujusmodi legales subtilitates, vel superstitiones. Et per consequens multa simul juncta concurrebant, ex quibus hujusmodi prætensio mihi omnino improbabilis videbatur, quamvis hæredes, qui hujusmodi fructus exegerunt, nullo fideicommissi onere premerentur, adeout sors principalis esset libera, & ab eis consumptibilis, multo vero magis ubi accederet quoque dicta circumstantia, quod essent fideicommisso gravati, ac propterea prohibiti essent sortem distrahere, atque cum hujusmodi considerationibus, quæ resultant a singulorum casuum circumstantiis in istarum controversiarum decisione procedi debet, non autem cum solis propositionibus generalibus, non distinguendo callidum, ac depravatum fœneratorem, qui studiose usuras palliare studuerit, ab eo qui cum bona fide versatus est, credens facere actum licitum, alias non facturus, cum isto casu (ut premissum est) materia sapiat clarum judaismum.

CORANA, SEU VELITERNA CONTRACTUS PRO PETRO THOMAUTIO CUM N.

Casus disputatus coram A. C, resolutus pro Petro.

De eadem materia, de qua supra, *disc.* 2. super contractu societatis ad caput salvum, & an intret Bulla Sixti V. Et de locatione mercimonii.

S U M M A R I U M.

1 *Facti series.*
2 *De authoritatibus probantibus, quod contractus sit usurarius.*
3 *De stylo agendi de justitia negotii principalis etiam in judiciis executivis.*
4 *Quod exceptio usuræ non impediat processum executivum.*
5 *Quod consulentibus non sit deferendum, ubi contrarium sit decisum.*
6 *An intret in hac materia Bulla Sixti V. & de ejus materia.*
7 *Quando adesse dicatur capitale salvum, & an id inducat usuram?*
8 *De mixtura pecuniæ in contractu locationis.*
9 *Si pensio est excessiva, non per hoc intrat usura.*

D I S C. LX.

POssidens Petrus quoddam ædificium pro aptatione pellium, quod vulgo Conciaria nuncupatur, illud cum instrumentis, & pellibus locavit N. pro annua pensione scutorum quinquaginta ad certum tempus, facta scilicet valutatione pellium, & instrumentum in valore concordato scutorum quatuorcentum, deindeque, data in causam ejusdem negotii scutis centum pro aliarum pellium emptione, aucta fuit pensio ad alios scutos decem, atque locatore pulsante debitorem, pro dictæ pensionis solutione, excipiebat iste de usuraria infectione contractus, quodque propterea nulla deberetur accessio, quinimo quod solutum cedere deberet in sortem; Introductaque causa coram A. C. judicatum fuit pro actore, atque reus acquievit, & curavit se concordare. 1

In disputationibus itaque desuper habitis Scribentes pro Conductore Reo convento excipiente de usura potissimum fundamentum constituebant in deductis apud Farinac. *cons.* 162. *lib* 2. ubi in his specialibus terminis consimilis locationis probatur, quod adsit usuraria pravitas, deducendo etiam plures Morales agentes de materia Bullæ Sixti V. super societate ad capitale salvum, & præsertim Azor. *institut. moral. to.* 3. *lib.* 9. *c.* 3. *q.* 7. cum quo ex nostris forensibus pertransit Carleval. *de Judic. tom.* 2. *disp.* 7. *n.* 22. 2

Fortius vero dicebant usurariam pravitatem convinci ob mixturam pecuniæ numeratæ, cum qua minuunt non solum implicitum, sed explicitum inesse dicitur dum ab ipso initio cum instrumentis data quoque fuit quædam summa pecuniaria calculata in dicto valore, & postea factum augmentum cum aliis scutis centum, circa quod dicebant, quod licet instrumentum, vel apocha desuper inita cantaret de pecunia numerata, attamen revera esset debitum proveniens ex eadem pensione duorum annorum jam decursorum, itaut in effectu fuisset convertere fructus in sortem, ut produceret fructus excessivos decem pro centenario, dum in scutis decem factum erat augmentum.

Scribens Ego pro Locatore actore, duas efformabam inspectiones; Unam scilicet ordinis super processu exequutivo in vim obligationis Cameralis per hanc exceptionem non impediendo, & quam solam inspectionem in proposito sufficere dicebam; Et alteram ad superabundantiam, & ad tollendam omnem umbram a mente Judicis super ipsius meritis negotii principalis; Idque ob commendabilem quidem Curiæ stylum insinuatum *sub tit. de Judic. disc.* 24. *&* 44. quod scilicet quamvis de stricta juris censura, in hujusmodi, vel si- 3

mili

milibus judiciis exequutivis, ac etiam in possessoriis, & præsertim retinendæ, & reintegrandæ non admittantur exceptiones in bono jure, quæ reservantur ad petitorium, quoties non sint omnino claræ, & certæ, per rem judicatam, vel per confessionem Partis, aut per publicum instrumentum clarum; Sive quod consistant in mero puncto juris, unde incontinenti decidi valeant cum sola apertura librorum; Adhuc tamen incidenter, & pro gustu deducuntur ea, quæ bonum jus concernunt; Potissime ad occurrendum ne alias Signatura justitiæ rescribat de appellatione cum clausula translativa juxta deducta *eod. tit. de Judic. disc.* 37. agendo de materia appellationis, ac etiam *in relatione Curiæ, disc.* 31. occasione agendi de hoc Tribunali Signaturæ justitiæ.

4 Quatenus itaque pertinet ad primam inspectionem ordinis, ultra propositionem generalem, super qua multa colligunt Graff. *de except. cap.* 28. & alii consimiles moderni practici Collectores, quod scilicet exceptio usurarum, ubi non sit omnino clara, & certa, non impediat judicium exequutivum. Dicebam quod in præcisis, & punctualibus terminis consimilis, imo magis dubii contractus, id firmatur per Rotam apud Ubal. *dec.* 163. *n.* 1. *& seqq. &* 193. *n.* 10. *& seqq.* quæ sunt repetitæ *dec.* 540. *&* 590. *p.* 1. *rec.*

5 Quo vero ad alteram inspectionem meritorum, dicebam proprie verificari ea, quæ dicuntur per Franc. *dec.* 260. *nu.* 5. *&* 6. & pluries insinuantur circa DD. authoritates, præsertim *disc.* 35. *de Judic.* quod scilicet quando allegantur consilia perpetuo reputanda suspecta, & modicæ authoritatis, quoties non sint decisiva ad veritatem, perquiri, ac inspici debent decisiones, quæ desuper prodierunt, dum in eodem casu præciso, cum quo Farinac. tamquam Fiscalis scribebat pro accusatore, vel pro Fisco more Criminalistæ, contrarium fuit decisum per Rotam in mox allegatis decisionibus coram Ubaldo, quarum primam ego jam deduxi supra, *hoc tit. disc.* 2. *num.* 12. ubi in specie respondetur ad istud cons. Farinac.

6 Et quoad authoritatem Azorii, cujus tantum incidenter non examinato articulo est relator Carleval. *ubi supra*, advertebam quod agit in genere de Bulla Sixti V. super contractu Societatis ad caput salvum pro frequentiori usu initi solitum super animalibus peremptionI, ac periculo de sui natura magis subjectis; Et nihilominus etiam in eo casu pro exclusione usuræ frequentius responderi consuevisse, ut patet apud Dunoz. jun. *dec.* 54. Millin. *dec.* 212 *dec.* 126. post Zacch. *de oblig. Cam.* & advertitur supra, *d. disc.* 2. Multo itaque magis in hac specie contractus, in quo agebatur de taberna, seu mercimonio constituente Universitatem, tam ratione loci materialis & instrumentorum vulgo stigliorum pro hujusmodi mercimonio exercendo admixto cum artificio, & cum pellibus, & mercibus, quam etiam ratione avviamenti juxta distinctionem, de qua supra, *disc.* 15. *&* 16. ubi occasione agendi de puncto, quod in pretio hujusmodi negotiorum intrent termini textus *in l. curabit*, *C. de act. empt.* habetur, quod recte cadunt sub contractu locationis, & conductionis, istaque est potissima ratio, ob quam dicti fructus recompensativi intrant.

7 Omnemque difficultatem cessare advertebam ex eo quod tunc in hac materia proprie intrat ratio dubitandi, quando verificetur circumstantia capitalis salvi, quia nempe socius, vel Conductor assumat in se periculum cujuscumque casus; Et nihilominus etiam in tali casu non intrat usura, quando per implicitum contractum assecurationis, Conductor obtineat illius proportionatam mercedem, cum diminutione, vel condonatione pensionis, vel lucri, multo vero magis ubi ut in præsenti ista susceptio periculi non verificabatur, quoniam licet adesset valutatio mercium, & instrumentorum in summa certa scutorum quatuorcentum; Attamen ista suam habet probabilem causam, atque prudenter id actum fuit, ut in casu distractionis, vel culposæ deteriorationis tollerentur lites super liquidatione, ac sciretur quid Conductor restituere teneretur; Ad instar illius impropriæ æstimationis, quæ ad eundem effectum fieri solet in bonis, quæ dantur in dotem, quamvis dentur tamquam species inæstimatæ, cum similibus; Ideoque cessante pacto expresso in contrarium, contractus censetur initus juxta suam naturam, ut periculum casus fortuiti sit locatoris pro exclusione usuræ, & delicti.

8 Demum quoad mixturam pecuniæ, quæ aliquam inferebat difficultatem, deducebam eadem, quæ præcise habentur *supra, d. disc.* 16. Dum hujusmodi negotia universitatem constituentia constari dicuntur tam ex mercibus in eis existentibus, quam ex instrumentis, & avviamento, ac etiam ex nominibus debitorum, & pecunia pro negotii, & operariorum manutentione, atque dum per aliam summam postea datam augebatur corpus, dicebam justum, & rationabile videri, quod augeretur pensio, eo modo quo si locata vinea (ex. gr.) decem periarum pro conventa pensione, Locator daret Colono aliquam summam in pecunia, ut emeret alias duas, vel tres perias vineæ adjacentis, ex quibus vinea efficeretur major tamquam per speciem alluvionis, augendo pensionem ad proportionem; Et de mixtura mutui cum locatione agitur *sup. disc.* 4.

Et quamvis difficultatem inferret quantitas pensionis, 9
quæ ita stante concordi certificatione valoris in sorte, erat ad rationem decem pro centenario, & ultra; Attamen, ultra quod in hujusmodi mercimoniis periculosis fructus, vel pensio solet esse longe major, quam in bonis stabilibus, adeo ut periculum sit pars pretii, ut pluries advertitur præsertim occasione officiorum, aliorumque jurium ad vitam; In omnem eventum, posito etiam excessu, quoties contractus in substantia, seu genere est licitus, intrant potius termini injustitiæ, & læsionis ad terminos textus *in l.* 2. *C. de rescind. vend.* ut in proposito locationis advertitur supra, *hoc tit. disc.* 4. & pluries in terminis fructuum recompensativorum, pro pretio rei venditæ, ac etiam in terminis censuum, & cambiorum, cum similibus, & sic intrat reductio, seu moderatio, non autem usura, ideoque reflectendo ad solam veritatem, visum est, quod bene in judicatum fuerit.

URBINATEN. PECUNIARIA
PRO LIVIO BONAVENTURA
CUM M. DUCISSA ETRURIÆ VICTORIA DE RUVERE.

Discursus pro veritate.

An, & quando conventio usurarum pupillarium facta per Tutorem cum debitore pupilli valeat, & quomodo?

SUMMARIUM.

1 *Facti series.*
2 *An & quando valeat pactum super interesse favore mutuatoris?*
3 *De usuris pupillaribus.*
4 *Interesse non potest excedere veritatem destinati investimenti.*
5 *Quid ubi destinatum investimentum cessavit, an duret conventio?*
6 *Quando observantia partium in hac materia attendatur.*
7 *De excusatione ab imputatione usurarum exactarum ob bonam fidem.*
8 *An procurator possit recipere a debitore solutionem sortis, si debebantur fructus?*

DISC. XLI.

Cum Livius Bonaventura esset debitor ultimi Ducis Ur- 1
bini defuncti circa annum 1631. superstite ejus herede universali in allodialibus Serenis. Domina M. Etruriæ Ducissa Victoria ex filio prædefuncto nepte in pupillari ætate constituta; Hinc ejus Tutores, & administratores declarata voluntate, quod ut propriæ satisfacerent obligationi, investire volebant pecunias pupillares in honestis fructiferis occasionibus, & præsertim in locis Montium Florentiæ, tunc fructantibus ad rationem quinque pro centenario, sequutum est quod Livius de anno 1633. se obligaverit solvere fructus pendente solutione debiti ad eamdem rationem quinque pro centenario.

Quamvis autem de anno 1645. dictus Mons fuerit suppressus, atque erectus alter cum dotis augmento ad rationem quatuor pro centenario, adhuc dictus Livius post hanc innovationem continuavit solvere fructus ad dictam rationem conventam, quinque pro centenario, atque cum esset debitor in notabili summa fructuum decursorum, solvit quibusdam ejusdem Creditricis jam effectæ majoris Procuratoribus, & ministris, aliquas summas in causam debiti in sorte principali.

Istaque facti serie sic stante, de tribus dubitari contingit. Primo nempe de validitate præfatæ conventionis, & cursu fructuum ab anno 1633. ad 1645. ad rationem quinque pro centenario. Secundo de eodem cursu fructuum ad rationem quatuor juxta Montem de novo erectum ab anno 1645. usque ad præsens; Et tertio an dicti Procuratores creditricis recipere potuerint a debitore solutiones in causam sortis, dum de eo tempore summæ solutæ debebantur in causam fructuum;

Super

Super primo puncto de plano favore creditricis contra Livium pro validitate conventionis respondendum censui, quoniam quidquid DD. materiam involvendo cum solita varietate dicant, verior, magisque recepta est opinio, ut licitum sit etiam ab initio inter mutuantem, & mutuatarium pacisci de interesse lucri cessantis, vel damni emergentis, etiam in summa certa, & uniformi, quæ sit justa, & verisimilis juxta plene firmata per Rot. apud Ubald. *decis.* 118. cum aliis a me relatis *sup. hoc tit. disc.* 12. *nu.* 24. *&* 35. & pluries in aliis præsertim *disc.* 18.

Ex ea ratione, quod mutuum debet quidem ex parte mutuantis esse gratuitum, adeout ei causare non debeat illas mere lucrosas accessiones, quæ ex solo usu pecuniæ, ac temporis beneficio resultant, sed non debet redundare in damnum mutuantis, ut amittat illud honestum lucrum, quod alias fuisset percepturus, ex investimento, vel negotiatione pecuniæ, ideoque mutuatarius tenetur ei reficere totum id, quod interest.

Difficultas itaque cadere solet per istius hodie verissimæ, ac receptæ conclusionis applicatione, circa quam versari solet plurium Scribentium æquivocum, quando conventio sit pro damnis, & interesse in genere non deducendo ad speciem certum investimentum, quod habeat fructum certum, & uniformem; Sed quando partes se restringunt ad investimentum certum, cujus certa, & prompta, sit occasio, atque certi sunt fructus citra omne negotiationis periculum, tunc videtur casus indubitatus, ut ita distinguendo habetur deductum *dicto disc.* 18. *de usur. num.* 10. *vers. Aut igitur de altero*; Atque ita docet quotidiana praxis etiam in ipsamet Urbe, ubi rigorosius quam alibi in toto Mundo proceditur in hac materia usuraria, quoniam si ego habeo mille destinata in emptionem locorum Montium, amicus autem, qui pecunia indigeat, recipiat mutua eadem mille cum obligatione solvendi illos fructus, quos percepturus fuissem ex locis Montium acquirendis, nulla cadit difficultas, atque si id sequi posset ex protestatione juxta praxim positam per Castr. *in l.* 3. *ff. de eo, quod certo loco*, nil prohibet deduci in pactum, quoties ab isto non pendeat certificatio interesse alias generici, & incerti in cujus casu tantum cadere possunt rationes dubitandi in isto casu excitatæ per amicum meum Conciolum.

Sed punctum esse dicebam in facto, sive in applicatione, quoniam duæ aderant circumstantiæ dictas difficultates omnino removentes. Primo scilicet quod agebatur de pecunia pupillari, quæ de sui natura ex juris dispositione investienda erat in honestas tutas occasiones fructiferas; Et secundo quod declaratum fuit investimentum certum, & productivum fructuum certorum, & uniformium.

3 Atque licet vera essent ea quæ ab eodem Conciolo deducebantur circa usuras pupillares hodie per legem Canonicam sublatas, quodque solum illæ procedunt in odium Tutoris, vel alterius administratoris, non tamquam usuræ, sed tamquam damna, & interesse ob non factum investimentum, ad quod ex debito officii, Tutor tenetur; Attamen pariter ex facto cessare dicebam difficultatem, dum Tutores propriæ satisfacere volebant obligationi, atque destinatum fuerat investimentum, quod sequutum non fuit ex facto, & culpa ipsius debitoris, cui proinde illa suffragari nullatenus debet.

4 Unicam rationem dubitandi, donec duravit dictus Mons, cadere posse considerabam, quando fructus consueti percepti non fuissent, ut quoad alios particulares, qui loca in eo Monte possidebant, ob tempora accidentalia belli, dubitari posse videbatur, quasi quod hujusmodi interusuria tamquam subrogata eodem jure regulari debeant; Verum ista difficultas non videbatur verificabilis in praxi ob notoriam qualitatem creditricis, quæ sine dubio per administratores Montis integre satisfacta fuisset, si investimentum sequutum esset.

5 Majus fundamentum ex parte Livii debitoris constitui posse dicebam in secundo tempore ab anno scilicet 1545. post dicti Montis extinctionem, dum ex dicto tempore pretium Montistis restitutum, non dato novo investimento ut poste redactum ad pecuniam, remansit infructiferum, & per consequens cum ista interusuria eatenus dici valeant licita, quatenus sint subrogata loco fructuum, qui ex ipso investimento percipi debuissent, ita ex natura subrogati, cessante principali, cessare debet id quod ejus loco subrogatum est, ut receptum habemus in fructibus recompensativis ad terminos text. *in l. curabit, C. de action. empt.* quoniam si ipsa res pereat, vel infructifera reddatur, cessat etiam fructuum cursus ex deductis *sup. disc.* 7. ac etiam habemus in illis interusuriis, quæ currunt contra debitorem, qui susceperit in se onus cambiandi juxta *dec.* 7. post Salgad. *in labyr.* cum aliis pluries relatis *sub tit. de cambiis*, quoniam si nundinæ non tenerentur; vel cambia nullam importarent utilitatem, tunc interesse conventum non debetur, quamvis conventio sit licita, cum similibus.

Neque obstare posse videbatur, quod eadem creditrix verisimiliter pecunias investivisset in illo novo Monte, qui in substantia spectato effectu, videtur idem cum primo cum sola reductione fructuum ad minorem rationem, quoniam juxta opinionem, quam sequitur Rota, & Curia Romana, etiam in fortiori casu interesse damni emergentis, quod est magis favorabile, & benigne tractandum, requiritur declaratio animi ex deductis *hoc eod. tit. disc.* 14. eo quia poterat immutata voluntate, uti hac pecunia in aliis usibus.

Tunc autem istud debitoris fundamentum irrelevans esse advertebam, quod subsequuta observantia esset conformis huic immutationi, quod scilicet exacti fuissent fructus ad minorem taxam reductum quatuor pro centenario, quoniam ita observantia esset interpres voluntatis utriusque, super continuatione ejusdem investimenti. Sed quatenus in facto cum univocis, non autem cum æquivocis probationibus constaret de continuatione ad antiquam rationem quinque pro centenario, tunc dixi, quod de stricta, & rigorosa juris censura substentabile esset assumptum, quod excludatur animus in hoc novo investimento, quodque propterea post sequutam extinctionem Montis, nulli deberentur fructus, atque soluti imputandi essent in sortem. Cum præsupposito tamen, quod causa tractanda esset in Curia, in qua proceditur cum hujusmodi rigoribus, qui extra eam ubique damnati sunt, atque nullatenus recepti. 6

Adhuc tamen mihi videbatur, quod motivum esset substentabile respectu fructuum, seu usurarum decursarum, & non solutarum, adeout ageretur de excusando debitorem ab earum solutione, ac de impediendo lucrum debitori, sed respectu illarum, quæ jam solutæ, & consumptæ fuerant, nimium dubitabam ex ponderationibus, de quibus supra, *disc.* 12. *&* 17. ac etiam in hoc Supplemento, *disc.* 39. dum in creditrice nulla considerari poterat calliditas, ac depravatus animus fœnerandi, atque consumptio earum, quæ per ministros exactæ fuerant ob qualitatem personæ, in bona fide fuit. 7

Quo vero ad tertium punctum, ille erat potius facti quam juris tam circa procuratorum potestatem recipiendi etiam solutionem sortis principalis juxta quæstionem disputatam *sub tit. de Cens. disc.* 24. quamvis in isto casu, in quo agitur de simplici credito pecuniario, facilius interpotestas Procuratoria ad exigendum, quam in dicto alio casu sortis census. 8

Eatenus tamen ista potestas procedit quando constet de vera, & reali solutione, alias quam per simplicem confessionem, quæ in Procuratore, vel alio administratore non sufficit ex deductis per Surd. *dec.* 229. *num.* 24. *cum seq. dec.* 374. *n.* 2. *& seq. p.* 5. *rec.* cum aliis deductis *lib.* 8. *de Cred. disc.* 40. *num.* 6. *&* 10.

Posita potestate si quietantiæ erant expressæ in causam sortis, cessat illa quæstio, quæ disputari solet in materia solutionis simpliciter factæ per debitorem, an prius cadere debeat in unam, quam in alteram causam, quoniam procedit in dubio, secus in claris, ut in *leg.* 1. *cum plur. seqq. ff. de solut.* cum Concordan. apud Cavaler. *dec.* 165. *n.* 2. *&* 3. Cel. *dec.* 190. *n.* 9. *& dec.* 206. *n.* 6. *& passim.*

Et quamvis juris regula sit, quod solutiones debent prius cedere in causam fructuum, quam sortis, atque Procuratores male egerint, recipiendo sortem, non prævia solutione fructuum, attamen id operabitur, quod principalis habeat actionem contra ipsos Procuratores male officium suum exercentes ad id quod interest, sed non exinde videntur inferri posse ad inefficaciam solutionis.

BONONIEN. FRUCTUUM
CUM JO: BAPTISTA PINZIRANO.

Responsum pro veritate.

De eadem materia, de qua supra, *disc.* 15. *&* 16. fructuum recompensativorum pro pretio mercium, quæ vendantur tamquam Universitas, an scilicet debeantur post mortem venditoris illi hæredi, cui interdictum sit mercimonium; Et an post ipsarum mercium peremptionem?

UM-

S U M M A R I U M.

1 *FActi series.*
2 *An & quando pro pretio mercium debeantur fructus recompensativi?*
3 *De materia, de qua Vermigliol.* conf. 289. *An scilicet successori non negotiatori debeantur fructus debiti venditori negotiatori?*
4 *De differentia inter Ecclesiam, & pupillum in materia negotiationis.*
5 *De materia prohibitionis negotiationis in Clericis, & personis Ecclesiasticis.*
6 *Fructus recompensativi ex* l. curabit, *qua ratione debeantur.*
7 *An & quando perempta re cesset cursus dictorum fructuum recompensativorum?*

D I S C. XLII.

1 FActa per patrem Jo: Baptistæ venditione Tabernæ, seu Fundaci mercium habita fide de pretio, cum conventione solutionis fructuum interim ad moderatam rationem quinque pro centenario, defunctoque venditore superstite Joanne Baptista filio in pupillari ætate, atque post aliquod notabile temporis intervallum sequuto tabernæ incendio, Emptor prætensionem excitavit, quod a die mortis venditoris hujusmodi fructus amplius debiti non essent, ideoque solutí in sortem imputandi venirent fretus authoritate Vermigliol. *conf.* 289. Multo vero magis post sequutum incendium prædictum, mercesque peremptas; Atque desuper introducta lite, pro veritate ex parte Jo: Baptistæ hæredis venditoris consultus fui.

Tria itaque distinguebam tempora; Primum scilicet durante vita venditoris; Alterum inter ejus mortem & incendium; Et tertium ab isto casu citra.

2 Super primo dixi, quod quidquid desuper nostri Majores variaverint, hodie ista est quæstio potius facti, & applicationis, quam juris, cujus theorica videtur jam firma, quod scilicet, aut venditio sit de mercibus singularibus, absque illa universitate, quæ annexum habet aviamentum, & tunc, cum agatur de pretio rei infructiferæ, nulli fructus vel interusuria debeantur, neque in conventionem deduci possint, nisi accedant legitima requisita lucri cessantis, vel damni emergentis, eo modo quo in quolibet indifferenti credito quantitatis; Aut vero agitur de universitate, in qua cadere valeat, etiam contractus locationis, & conductionis pro annua pensione; Et tunc secus ex deductis *supra disc.* 15. *&* 16. *& alibi*; Cumque facti circumstantiæ redolerent, quod revera ageretur de universitate, adeout verificaretur secunda pars distinctionis, hinc proinde pro cursu fructuum de plano respondendum esse concludebam.

3 Ex eadem ratione, idem respondendum esse censui pro secundo tempore hæredis, ex generali propositione, quod hæres, & defunctus eamdem induunt personam, idemque jus sortiuntur; Neque obstare dicebam præfatam authoritatem Vermigliol. *d. conf.* 289. Tum ex frequenter insinuato assumpto, quod authoritatibus Consulentium utpore venalibus, seu conductitiis nulla in judicando fides adhibenda est, solumque illæ deserviunt pro lumine, sive indicatione rationum, & authoritatum, quibus deferre congruat. Tum etiam quia ipse loquitur de Ecclesia, vel pia causa, cui negotiatio interdicta est, quasi quod cesset illa ratio, cui ipse supponit innixum esse hujusmodi fructuum debitum.

4 Et quamvis Scribentes pro emptore dicerent intrare paritatem rationis, dum etiam in pupillis prohibita est negotiatio ex plene relatis per Sperell. *dec.* 90. & pluries sub diversis materiis insinuatur; Attamen diversa est ratio, quoniam in Ecclesia, & personis Ecclesiasticis prohibitio est fixa, & personalia, adeout adesse videatur inhabilitas ad id agendum non ex accidentali imbecillitate ætatis, vel intellectus, sed substantialiter, & indefinite; in pupillo autem sæculari, non dignoscitur ista incapacitas ratione prohibitionis, quam ipse habeat, sed id provenit a prohibitione facta tutoribus, & administratoribus, ne debeant pupillares pecunias exponere periculosis negotiationibus, sed potius investire in bona stabilia, vel æquipollentia, adeout alias teneantur pupillo ad quanti interest; Et nihilominus ista prohibitio cessare solet, vel ex judicio testatoris, vel ex more regionis, & qualitate patrimonii; Et sic habilitas pendere potest a facto, vel dispositione personæ privatæ, quod dici non potest in altera prohibitione Ecclesiarum, vel personarum Ecclesiasticarum, & per consequens non bene inferre licet ab uno casu ad alterum, dum Tutore negotiante, adhuc plerique volunt, ut in ejus odium lucrum sit pupilli, qui non subjaceat damno, ex relatis per Sperel. *d. decis.* 90.

Præterea etiam in casu de quo agit Vermigliol. *ubi supra*, advertebam quod contrarium videtur probabilius ex tribus fundamentis. Primo nempe, quoniam ex deductis *sub tit. de Camb. disc.* 58. prohibitio negotiationis in Clericis, & personis Ecclesiasticis, non prodiit in gratiam debitorum, vel eorum, cum quibus illa exerceatur, neque impedit acquisitionem lucrorum, sed in pœnam contraventionis Fiscus Ecclesiasticus aufert lucra tamquam turpiter quæsita, & per consequens nil pertinet ad debitorem. 5

Secundo quia cum hujusmodi universitates mercimoniorum deduci valeant in contractum locationis, & conductionis, sive alias exerceri mediante administratore sæculari, adeout desit scandalum exercitii personarum Ecclesiasticarum per se ipsas, non videtur subsistere illa prohibitio, vel inhabilitas, cum possit aliter supponi quoties præsertim tale mercimonium non habeat initium infectum, quia nempe fit mere voluntarium atque lucri, & negotiationis causa per ipsas personas Ecclesiasticas studiose acquisitum, vel apertum fuerit, sed obvenerit ex hæreditate, vel donatione, aut altero legitimo titulo excludente verum mercimonium, quod in eo consistit, ut principaliter res ematur, atque vendatur absque mixtura liciti opificii juxta distinctiones, de quibus *sub tit. de Regul. disc.* 60. *& in adnot. ad Concil. Trid. disc.* 19. atque docet frequens praxis in gregibus, & armentis, quæ per Ecclesias, & Monasteria obtinentur.

Et tertio, quoniam hujusmodi fructus recompensativi pro pretio rei fructiferæ non debentur ratione moræ, minusque ob qualitatem creditoris, quod esset negotiator, ac propterea intraret dicta discretiva inter defunctum, & hæredem, sed id provenit ex æquitate text. *in l. curabit*, *C. de act. vend.* prohibente in emptore fruendi eodem tempore, re & pretio, & per consequens dicta discreta qualitas defuncti, & hæredis nulla videtur consideratione digna. 6

In tertio autem tempore, decisionem pendere dixi a circumstantiis facti, an scilicet incendium referendum esset casui, sive illi levissimæ culpæ, quæ ad alios effectus considerari solet juxta frequentiorem hujus infortunii contingentiam ex *deductis sub tit. de locat. & conduct. disc.* 7. *& seq.* Vel potius ex culpa positiva apta producere contra culposum actionem ad damna & interesse, erga damnificantem, ut primo casu cesset cursus fructuum recompensativorum, utpote subrogatorum loco fructuum ipsius rei, & propterea dari non possit subrogatum sine principali ex deductis *supra*, *disc.* 17. ubi Concordantes; Secus autem in altero in quo fructus debentur, non in ratione fructuum, sed in ratione damnorum & interesse, juxta ea quæ habemus in materia census consignativi, quod scilicet perempto fundo censito, vel eo reddito infructifero in toto, vel in parte nulli debentur fructus, vel solum illi modici qui supersint: Et tamen si debitor, vel possessor culpose fundum destruat, aut illum infructiferum reddat, in odium culposi habetur pro extante perinde ac si actus sequutus non esset, ideoque debentur fructus in prædicta ratione damnorum & interesse; Istam vero distinctionem dicebam videri ad rem idealem, quoniam in rebus stabilibus dari quidem potest, ac solet casus voluntariæ destructionis, vel infructuositatis, ut ad delitiam, vel ad diversum usum, reducantur, sed non videtur practicabilis casus voluntarii, & adeo culposi incendii in ipso emptore pretii debitore, quod exinde sequatur hæc obligatio verificabilis solum contra tertium criminosum incendiarium pro illa damnorum & interesse refectione, quæ resultat a delicto. 7

ROMANA TRANSACTIONIS PRO FABIO CELSO CUM MIGNANELLIS.

Casus decisus per Rotam pro Fabio.

De eadem materia, de qua *disc.* 12. 15. *&* 35. an scilicet, & quando transactio reddat licitas usuras alias illicitas? Et incidenter de usuris lucri dotalis.

S U M M A R I U M.

1 *FActi series.*
2 *Quod transactio salvet usuras.*
3 *De usuris dotalibus ex statuto Urbis.*
4 *De lucro statutario ad quem ejus proprietas pertineat.*
5 *Quomodo procedendum sit in conclusione, de qua, n.* 2.

6 *Di-*

6 *Distinguuntur plures casus pro dictæ conclusionis regulatione, ac bona applicatione.*

7 *An pro tempore conventæ dilationis accessiones essent debitæ?*

8 *Expenditur ratione resolutionis, & in qua parte attendi debeat.*

D I S C. XLIII.

1 DEfuncto Mario Celso superstite filia, quæ paulo post in ætate infantili quoque obiit; cum nulla suppeterent bona libera, eo quia casale, & alia per eum possessa caderent sub fideicommisso ad favorem Angeli & fratrum de Celsis, aperm. Hinc Angela uxor jam satisfacta de dote, pro lucro importante scuta termille quingentum, dicti casalis retentionem prætendebat, non obstante quod esset fideicommissarium ea beneficio *Auth. res quæ*, introductaque desuper lite in Rota, deventum est ad Concordiam, per quam Angela obtinuit in proprietate scutos bismille, ea quibus jam habebat in manibus quingentum perceptos ex ejusdem casalis fructibus, reliquos autem bismille quingentum dictus Angelus postmodum Rotæ Auditor, & Cardinalis, *cujus decisionum volumen* habemus, promisit solvere infra quatuor annos, & interim solvere fructus ad rationem septem pro centenario, pro reliquis vero mille, & quingentum solvi deberent fructus ad vitam tantum, atque non solutis infra terminum dicta scutia mille, & quingentum tam Angelæ donec vixit spatio annorum circiter viginti, quam Mignanellis ex secundo matrimonio filiis, & hæredibus soluti fuerunt per tempus notabile fructus. Defuncto autem Angelo Fabius Frater minor in fideicommisso, aliisque bonis successor pro ejusdem fructibus, vel sorte pulsatus, renuit solvere, prætendens quod potius extenuata sorte cum dictis indebitis usuris, remaneret creditor in eo quod excessive solutum esset, introductaque causa coram uno ex Locumtenentibus Auditoris Cameræ, ejus sententia absolutoria prodiit, introductaque causa in Rota coram Albergato sub die 16. Martii 1676. super dubio an fructus debeantur, negativa prodiit resolutio præterquam quoad quatuor annos conventæ dilationis, atque in hoc statu causa reperitur.

2 In disputationibus itaque in utroque Tribunali habitis, cum intentio Fabii esset jam fundata in regula hodie nimium plana, & recepta, quod ex credito pecuniario nullæ debeantur, neque exigi possint accessiones, quodque exactæ cedunt ipso jure in extenuationem sortis, quamvis essent sponte solutæ, quoniam lex potius coactionem interpretativam in debitore solvente præsumit, ut pluries in præcedentibus; hinc punctus erat an adesset, necne aliquis titulus earum justificativus.

3 Isteque restringebatur ad illum transactionis, quam justificare hujusmodi usuras probare conabantur Scribentes pro actoribus ex deductis per Leotar. & alios, de quibus *supra, disc. 12. & 35. ac etiam in decisionibus Rotæ editis in Viterbien. transactionis, de qua supra, disc. 15.* Quamvis etenim deduceretur alter titulus ea Statuto Urbis 137. attamen iste nullam habebat subsistentiam; Tum quia statutum loquitur de muliere vidua, ideoque non videbatur suffragari illi, quæ jam ad breve tempus transierat ad secunda vota *ex deduct. in sua seda, sub tit. de dote, disc. 196.* Tum etiam quia attento Statuto, mulier dum ex matrimonio super fuerunt filii, aliud jus non habet nisi in usumfructum ad ejus vitam, nullum vero in proprietate, & consequenter quando etiam
4 donec ipsa vixit, licet hujusmodi fructus exegisset, adhuc pinguis ista pars obtinebat intentum, dum ita cessabat debitum in sorte, atque locus erat repetitioni ejus quod sine causa eisdem actoribus solutum fuerat post mortem matris, quæ in sorte principali non habebat jus tamquam mulier ex persona propria ratione lucri, sed solùm tamquam hæres filiæ, ad quam prætendebatur proprietatem pertinere, quamvis revera neque id subsisteret, cum probabilius fors reverti deberet ad fideicommissum, sive quod ab eo nunquam abdicata esset ex iis quæ habentur *eod. tit. de Dote, disc. 137. & seqq.*

Quatenus itaque pertinet ad dictum titulum transactionis,
5 cum occasione præsentis casus, ac alterius, de quo *d. disc. 15.* aliorumque plurium expertus fuerim de facile incidi in æquivoca ob consuetum Pragmaticorum vitium principaliter vacandi cumulo, vel consarcinationi authoritatum, nimiumque chartas allegationibus replendi, non reflectendo ad congruam applicationem, quæ pendet a singulorum casuum circumstantiis, eorumque distinctionem, cum sæpius aliæque authoritates in suis casibus veræ beneque fundatæ sint, extraneæ vero a casu de quo agitur, Hinc dicebam reflectendum fore ad diversorum casuum distinctionem, ex qua veritas elucet, atque congrua doctrinarum, ac decisionum applicatio manat, & in qua revera tota versatur hodie doctrina in hac practica facultate.

Primus itaque casus est, ubi agitur de illa transactione, quæ 6
inita sit ad componendam litem actualem, vel habitualem, super bonis de sui natura fructiferis, quæ uni colligantium dimittantur cum ejus obligatione solvendi alteri aliquam quantitatem, pro qua interim conveniatur de fructibus, vel usuris; Et tunc extra controversiam licita est conventio ad limites fructuum, quos ipsa bona producant, juxta terminos *text. in l. curabit, C. de action. empti* quasi quod illa quantitas, quæ in conventionem deducta fuit, sit pars pretii ipsorum bonorum ex firmatis *supra, dict. disc. 15.* & in decisionibus in ea causa editis, solumque isto casu, quatenus fructus conventi excedant metam fructuum ipsorum bonorum, cadere potest probabilis ratio dubitandi, an titulus transactionis salvet illum excessum tanquam correspectivum, & sic quod operetur aliquid plus quam simplex venditio ut sustineri posse videtur, eo quia colligans contentus fuerit illa minori quantitate in sorte principali, habito respectu ad commodum illius majoris taxæ fructuum, qui propterea in illo excessu dici possunt pars pretii; Eodem modo quo in *eodem tit. de usur. disc. 17. & alibi*, advertitur, quod etiam in simplici venditione dari potest hic excessus fructuum recompensativorum in majori summa, quam important fructus naturales, comparative ad pretium, quoniam si e. g. res quæ fructet annua scut. 50. & quæ revera mereatur æstimationem in mille, vendatur pro sexcentum, vel septingentum, nil prohibet taxati fructus pretii ad septem, vel octo pro centenario, cum excessus dici valeat pars pretii in sorte principali & sic similiter, ac proportionate juxta facti qualitates & circumstantias, excludentes fraudem usurarum; Multo igitur magis in transactione, in qua incertum est, quænam tata revera pertineret ad eum cui quantitas promittitur.

Alter casus est, quando agatur de usuris per debitorem creditori jam solutis, unde postmodum inter ipsos quæstio, an sint debitæ, necne, atque super ista quæstione sequatur concordia in forma veræ transactionis absque eo quod constet de voluntate libera, & sincera in debitore, condonandi usuras indebitas, & de jure repetibiles, vel imputabiles, juxta distinctiones, de quibus in hac materia transactionis, præsertim *sub tit. de feud. disc. 47. & sub tit. de alien. & contract. prohib. disc. 50.*

Et tunc error videtur eorum, qui disputant hunc articulum in abstracto, an scilicet & quando super usuris transigi possit, atque titulus transactionis eas salvet, licitasque reddat, quoniam decisio pendet ab eadem distinctione, quæ generaliter habetur in omnibus actibus prohibitis *ex deduct. sub tit. de feud. disc. 49. de emphyt. disc. 52. & de fideic. disc. 183. & seq.* an scilicet bona, vel mala fide inita sit, Bonæ autem, vel malæ fidei inspectio pendet a qualitate dubietatis ejus quod sit in lite, adeout, id quod datur, vel respective recipitur, dici valeat justum, & adequatum pretium emptionis, vel redemptionis incertæ alteræ litis, ne alias sub palliam nomine transactionis fiat actus prohibitus, vel illicitus, & sic ubi cadat probabile dubium, an illæ accessiones essent licitæ necne; Ideoque dicitur materia incapax regulæ certæ, & generalis, dum decisio pendet a singulorum casuum qualitate, & circumstantiis.

Quartus casus est quando, cessante dubietate, debitor sub nomine concordiæ, in toto, vel in parte remittat suum jus repetendi, vel imputandi usuras solutas, vel eas non solutas solvat in parte; Et tunc incongrue, ac potius per quendam usum loquendi adaptantur termini transactionis, non cadentes nisi in re dubia, cum vere & proprie cadant termini donationis, vel remissionis, quam nihil prohibeat fieri, quoties ea libera, & sincera voluntate id sequatur, adeout pendeat a formidata suffocatione, vel ab aliis circumstantiis, quæ vim interpretativam suadeant, de jure præsumendam in debitore solvente usuras ea deductis apud Bich. *dec. 72. & passim.* Quemadmodum etenim quis potest alia ejus bona, ea motivo benevolentiæ, & gratitudinis donare, vel jura remittere, ita nil prohibet id agere in usuris, ut frequenter praxis docet ex motivo punctualitatis, honestatis, sive ex altero, ut in futurum, atque in aliis occurrentiis promptus, ac benevolus inveniatur mutuator; Quamvis etenim ubi id sequatur, ea isto motivo futuræ indigentiæ, & ad evitandam potentis creditoris indignationem, Morales disputent, an salva remaneat mutuatoris conscientia; Attamen quatenus pertinet ad forum externum, de quo meæ sunt partes agendi, cum Ecclesia non judicet de occultis; sufficit quod exactis & probatis, constet de hac libera voluntate remittendi, quodque tunc nulla urgeat ratio suffocationis.

Omnes

Omnes tamen isti quatuor casus extranei erant ab illa præsentis controversiæ, in quo propriè cadere dicebam ea quæ in specie transactionis habentur apud Bich. *decis.* 16. quod scilicet transactio non caderet super usuris, neque earum conventio aliquam haberet correspectivitatem eo quia lis esset solùm super credito quantitatis in sorte, an deberetur, necne, ac propterea desuper sequuta sit concordia, quæ reducat quantitatem ab uno prætensam, ad aliam minorem, cujus solutio differatur cum conventione interim solvendi fructus, vel usuras ex sola ratione dilationis, ut expresse cantabat conventio, istoque casu titulus transactionis nullatenus salvare potest hujusmodi conventionem, utpote resultantem ex sola causa dilatæ solutionis, cum mutuo implicito, sive interpretativo juxta firmata *d. dec.* 16. *Bichii*.

Et quamvis Scribentes pro actoribus insisterent in eo quod remissa esset sors principalis pene in medietate; Attamen id non faciebat ad rem, quoniam remissio proprietatis in parte sequuta fuit ad solum effectum obtinendi in proprietate aliam partem lucri, quod possessores fideicommissi contendebant mulieri deberi solùm in usufructu, stante quod ex matrimonio fuerant superstites filii, adeout etiam in rata promissa adesset potius clara læsio ex hac parte.

7 Ex his autem liquere videtur quod descripta censura etiam pro quatuor annis hujusmodi accessiones erant indebitæ, & usurariæ utpote conventæ ac solutæ ex sola ratione temporis, ac dilationis, ut etiam expresse in instrumento dicitur; Nil obstante quod non esset in facultate creditoris petendi debitum juxta distinctionem, de qua supra, *disc.* 38. quoniam si ita esset, sequeretur quod pro quocumque debito pecuniario pro quo concessa sit dilatio, conveniri, ac exigi possent usuræ, dum dilatione pendente, creditor prohibitus est exigere; dicta enim distinctio procedit in legato, eo quia in illo medio tempore quo legatarius ad sortem agere non potest, ipsæ accessiones videntur principaliter legatæ, tamquam annuæ præstationes stantes de per se, *ut eod. disc.* 38. advertitur, ac propterea clarum esse dicebam æquivocum istos terminos ad rem applicare; Adhuc tamen reflectendo ad veritatem resolutio in hac parte nnu displicuit, atque consului Fabio ut acquiesceret ex diversa ratione, quod scilicet istæ accessiones dici possint pars contractus, quodque earum intuitu Angela contenta fuerit illa quantitate in sorte, qua alias contenta non fuisset.

In reliquis autem in eodem sensu veritatis justam, beneque fundatam credidi resolutionem, quodque in hoc rigorosè processum sit, non obstantibus considerationibus bonæ fidei in muliere, ejusque hæredibus, hujusmodi subtilitatum ignaria, de quibus *supra*, *disc.* 12. & 17. & in aliis pluries, ex eo quod in substantia dicta transactio injusta, & læsiva esset, dum revera nulla proprietas mulieri debita erat, non quidem ex persona propria, dum illa solum usumfructum ad vitam prætendere poterat, minusque tamquam hæres filiæ, quia potius eadem proprietas citra omnem difficultatem debita erat fideicommisso, a quo nunquam abdicata fuit ex deductis *disc.* 137. *de dote*; Et sic ut ad effectum retinendi sortem indebitam, atque repellendi actores ab assequutione annualitatum non solutarum, rectè iste rigor procederet, secus autem ad effectum repetendi excessive solutum ultra sortem, atque bona fide consumptum ex deductis præsertim *d. disc.* 17. 8

S U M M A,

S I V E

C O M P E N D I U M

Eorum, quæ continentur in hac Lib. V. Parte Prima. De Usuris, & Interesse.

I.

Procemialia super usuræ definitione, prohibitione ac requisitis aliisque generalitatibus ad materiæ introductionem *a n.* 1. *ad* 11.

II.

De interesse mutui ratinne lucri cessantis, vel damni emergentis, aliisque speciebus interesse *a n.* 12. *ad* 29.

III.

An, & quando detur usura in contractibus emptionis, & venditionis, locationis, & conductionis, societatis ac similibus, ac etiam in legatis, aliisque ultimis voluntatibus, vel in judicum sententus, aut arbitrorum laudis *a n.* 30. *ad* 44.

IV.

De Usuris Judæorum; Ac generaliter de aliarum licitarum, vel permissarum usurarum reductione, seu moderatione *a n.* 45. *ad finem*.

S U M M A R I U M.

I.

1 *MUtuum dantes ex Divino precepto nihil recipere possunt.*

2 *Non datur parvitas materiæ, sed nihil percipi potest.*

3 *Non excusat sexus, vel rusticitas, aut consuetudo, vel pupillaris ætas, aut favor piæ causæ.*

4 *Papa non dispensat super usuris, sed solum declarat.*

5 *An usuræ sint prohibitæ de jure naturæ, vel gentium?*

6 *Leges civiles in materia usuraria sunt generaliter correctæ, & quales non.*

7 *Non datur usura sine mutuo, vero, vel interpretativo.*

8 *Exigitur item conventio obligatoria.*

9 *Usura cadit in omni commodo, vel onere etiam intellectuali.*

10 *Quare detur usura etiam in aliis contractibus, ac etiam in ultimis voluntatibus, & in sententiis.*

11 *Accessiones hodie licitæ sunt in ratione interesse, & quotuplex illud sit, atque non est regulandum ex persona mutuatarii, sed mutuatoris.*

II.

12 *De interesse damni emergentis, quale sit & de ejus requisitis.*

13 *De altero interesse lucri cessantis, ejusque requisitis.*

14 *Mora semper est necessaria, & de duplici specie moræ.*

15 *De usuris dotalibus.*

16 *De usuris, vel fructibus recompensativis favore venditoris, vel emptoris.*

17 *De interesse contra tutores, & curatores, aliosque administratores legales.*

18 *De eodem contra mandatarium suscipientem onus investimenti.*

19 *De usuris usurarum, seu anatocismo, & quando cesset.*

20 *De usuris, & interesse debitis fidejussori, vel mandatario solventi de suo.*

21 *De usuris feudi.*

22 *De usuris pro mutuo facto Principi, vel Reipublicæ.*

23 *De usuris in contractu cambii.*

24 *An valeat conventio cum taxa ab initio?*

25 *Voluntaria solutio usurarum non reddit eas licitas.*

26 *Quid*

26 Quid de transactione;
27 De remissione, vel condonatione usurarum.
28 An usuræ imputeatur ipso jure, vel repetantur conditione indebiti?
29 De probatione solutionis usurarum,

III.

30 An mixtura mutui cum emptione, & venditione, vel cum locatione, & conductione producat usuram?
31 De venditione ante tempus cum anticipata solutione pretii ex nunc taxati.
32 De venditione ad credentiam, seu habita fide de pretio, an contineat usuram ob alterationem pretii?
33 Ratione periculi potest percipi aliqua accessio.
34 De usura in contractu societatis, & de contractu trino.
35 An & quando detur usura in legato, vel in donatione?
36 Et quid in Judicum sententiis, vel arbitrorum laudis,
37 An, & quando in deposito intret usura?
38 De fructibus pignoris, & de antichresi.
39 De Montibus pietatis an pro mutuo super pignoribus accessionem recipiant?
40 De usura in cambio præsenti inter unam speciem & alteram moneta.
41 De aliis permutationibus.
42 De usura in censu perpetuo, seu vitalitio, & in societate officii.
43 De usurarum causis cognoscit solum Judex Ecclesiasticus & de quibus laicus.
44 De pœnis.
45 De cambio maritimo, seu nautico fœnore,
46 De usura in fidejussore, vel assecuratore,

IV.

47 De erronea opinione Judæorum ut eis liceat usuras exercere cum Christianis.
48 Contrarium verius, & quod Judæus conversus ad fidem debet eas restituere.
49 Christianus Judæi cessionarius, vel mandatarius usuras non exigit.
50 De ratione ob quam Judæis usuræ permittantur.
51 De moderationibus, vel taxis.
52 De usuris centesimis quid importent.
53 De taxa usurarum Judaicarum in Urbe.
54 De conclusione, ut usura non possint excedere, vel duplicare sortem.
55 De tacita minoratione, vel reductione ob exactionem triennalem.
56 Valet reductio ad minorem summam sub certa conditione, qua non impleta, vel defecta continuat prima conventio.

I.

Prœmialia super usura definitione, prohibitione, ac requisitis, aliisque generalitatibus ad materiæ introductionem.

1 MUtuum dantes, nihil inde sperare, vel ex mutuatarii
obligatione consequi debere, utriusque novi, & ve-
teris Testamenti, Divina lex prohibet, ideoque omnia ac-
cessio usurariam habet infectionem, eaque prohibita est,
quamvis modica sit; Divinum etenim oraculum, non plus,
vel minus prohibet, sed nil sperandum, vel assequendum
esse præcipit, eandemque resultat ut in usuris materiæ parvitas
2 non detur, idque verius est, magisque receptum; Minus-
que rusticitatis, vel sexus, aut imperitiæ, vel consuetudi-
3 nis excusatio, aut pupillaris ætatis, vel piæ causæ favor ad-
mittitur, cum divinum sit negativum præceptum, absque
personarum exceptione semper obligatorium, ideoque usu-
ræ pupillares quoque sublatæ sunt.

Ei vero Pontificia potestas non derogat neque dispensat,
4 cum Vicariæ, seu Pontificiæ potestati, in iis quæ juris Di-
vini sunt, interpretandi solum, vel declarandi, non au-
tem corrigendi, vel dispensandi jus tribuatur.

Naturæ quoque juri, plerique hanc referunt prohibitio-
nem, ea motu ratione, quod cum pecunia, vel altera equi-
5 pollens materia, cui mutuum, saltim interpretativum con-
gruit, naturaliter sterilis, ac infructifera sit, Idcirco na-
turæ adversari dicitur ille fructus, cave superfœtatio, quam
humana industria, vel malitia producit; Fabulæ vero spe-
ciem ista consideratio continet, cum secluso utriusque sa-
cræ paginæ Divino jure, quod Christianæ, & Mosaicæ fidei
respective professores obligat, apud alias gentes, Idolorum
cultores, vel alterius falsæ Religionis professores, usuras in
usu licitas fuisse Græcorum, & Romanorum, aliorumque
nationum historiæ, ipsæque leges civiles docent, earumque
excessiva quantitate, pro politica Reipublicæ administra-
tione prohibita, vel moderata; Civiles vero leges in Ca-
tholico Orbe in hac usuraria materia per sacros Canones, in 6
terris etiam Imperii ipsoque sæculari foro, omnino corre-
ctæ, ac abolitæ sunt, etiam illæ quæ pupillorum, vel Ec-
clesiarum, piæve causæ favore disponunt; Ideoque erro-
neum est in hujusmodi causarum decisione, illas attendere,
nisi rationi, vel æquitati a Jure Canonico probatæ, innixæ
sint, atque pro sacrorum canonum fomento ac observantia,
vel interpretatione solum adhibeantur.

Duplex autem requisitum pro ejus verificatione usura desi- 7
derat; Primo nempe mutuum verum, vel interpretativum,
sine quorum uno, vel altero ea non datur, dum in aliis con-
tractibus, quamvis inæqualibus, vel prohibitis, nullitas,
ob legis prohibitionem, vel ob consensus imperfectionem, 8
vel injustitiam, aut ob circumventionem, sive inæqualita-
tem datur, non autem usura *a*; Et secundo obligatoria con-
ventio, ea etenim cessante, id quod mutuatarius mutuato-
ri ex gratitudinis, vel antidotalis obligationis motivo spon-
te impendat, usuras non redolet. *b*

Obligatione vero accedente, nedum pecuniaria, vel alte- 9
rius rei utilis accessio, sed etiam servitii, vel famulatus, vel
obsequii, aut clientelæ præstatio, aliudve simile, quod pretio
æstimabile sit, damnatam quoque usuram importat. *c*

Quamvis autem in omnibus, viventium, ac morientium 10
actibus, vel dispositionibus, usura sit verificabilis, in em-
ptione & venditione scilicet, locatione, permutatione, ac
deposito, aliisque nominatis, vel innominatis contractibus,
ac etiam in legatis, aliisque ultimis voluntatibus, quinimo
in Judicum, vel in Arbitrorum sententiis, aliisve simili-
bus, ideoque primo aspectu erronea convinci videatur su-
perius insinuata propositio, ut sine vero, vel interpretati-
vo mutuo usuraria infectio non detur, quodque in aliis in-
justitia, seu læsio, non autem usura cadat; Adhuc tamen,
vera & firma propositio est, dum ob alterativa pacta, seu
alterativas circumstantias, a vera propriave illius actus na-
tura deviantes, ille corrumpitur, atque in alteram occulti
interpretativi contractus mutui naturam transit, ideoque
usurariæ infectioni subjacet.

Illæ vero accessiones, quas ex credita, seu alias retenta 11
pecunia, aliave æquivalenti specie, vel quantitate ejus Do-
minum, vel creditorem, licite consequi, ac retinere, pra-
xis docet, non eam lucrativæ accessionis habet speciem, quæ
ex sola Partium conventione resultet, sed alteram acces-
sionem, quæ interesse rationem habet ob damnum passum,
sive ob lucrum amissum, ideoque generica est duplicis inte-
resse distinctio, quorum unum lucri cessantis; Alterum ve-
ro damni emergentis nomen, seu vocabulum habet; aliis
quoque vigentibus interesse speciebus ex naturalis æquitatis,
vel ex onerum restauratione resultantibus, ut totius mate-
riæ discursus, vel progressus docet.

Hoc autem interesse ex mutuantis, non autem ex mutua-
tarii persona est regulandum; Nil enim refert an mutuatario
utilitatem mutuum produxerit, si mutuantis nil intersit. *d*

a *disc. 3. 11. & 15. tit. de camb. disc. 13.* b *disc. 13.*
c *disc. 4.* d *disc. 12. 27. & 29.*

II.

De interesse mutui ratione lucri cessantis, vel damni emergentis, aliisque speciebus interesse.

DAmni emergentis illud est interesse, quod mutuator ex 12
mutui causa in re propria patiatur, quia nempe ob de-
fectum mutuatæ pecuniæ, quam in extinctionem proprii
æris alieni erogaturus fuisset, usuras, vel interusuria, sive
censuum fructus proprio creditori solvere coactus esset,
aliudque damnum pati.

Dupliciter vero istius interesse refectio sequi solet, ac po-
test. Primo nempe per explicitam mutuantis, ac mutuata-
rii conventionem, quia scilicet volente illo, qui pecuniam
habeat, in proprii debiti dissolutionem erogare; Altero
autem, qui pecunia indigeat, eum rogante, ut sibi mutuum
præstet, paciscatur iste reficere totum id, quod ex usura-
rum, vel censuum causa, mutuator proprio creditori sit
præstiturus. Istaque conventionis species justa, licitave a
jure quoque canonico reputatur, quoniam gratuitum qui-
dem mutuatoris officium esse debet, non tamen sibi damno-
sum, ac præjudiciale; Dummodo sincera sit conventio,
non autem usurarum pallium.

Et secundo ubi ob mutuatarii moram, in mutui restitu-
tione

tione statuto tempore facienda, mutuator præmissum, vel aliud damnum senserit, cum proprio creditore, quem dimittere, cum restituenda pecunia statuerat, istaque frequentior est species, quæ forensibus quæstionibus ansam præbet.

Super istius autem posterioris modi, vel speciei verificatione, seu requisitis, quæstio cadit, an sola generica sufficiat probatio, quod scilicet mutuator, vel creditor, post contractam mutuatarii, vel debitoris moram, illud damnum sit passus, ejus assertione admissa, quod in eam causam pecuniam debitam erogaturus fuisset; Vel potius specialis justificatio requiratur, quod eadem mora damni præcisa, & immediata causa fuerit, quia nempe creditoris declaratio debitori notificata super hujusmodi destinatione accedat; Prior namque opinio alibi magis communiter recepta est, Romana Curia excepta, quæ posteriorem magis rigorosam sequitur, nisi necessaria esset destinatio omnino facienda, sive quod per alias probationis etiam præsumptæ species de illa pateat. e

Pariter in altera specie interesse lucri cessantis eadem dignoscitur opinionum diversitas; Curia etenim tenaciter eamdem præcisam ac specialem exigit justificationem requisitorum, quæ *castrensia* vulgo dicuntur, quod scilicet prompta fuerit fructiferæ, seu lucrosæ rogationis occasio, ipsi debitori denunciata, cum destinatione in illam erogandi pecuniam; Alibi vero forte magis communiter, eadem generica, seu ex communi usu notoriè oriens probatio sufficit, eo quia semper occasiones promptæ sint, omnisque præsumatur industriosus, otiosam pecuniam non retenturus; Ideoque pro regionum, vel Tribunalium stylis, receptisque opinionibus, utraque quæstio decisionem recepit. f

In utraque autem interesse specie, una, vel altera sententia retenta, illud moræ requisitum semper necessarium, atque præsupponendum est, cum sine mora, vel prævia conventione, quæ moræ æquipollet, unum, vel alterum interesse non detur; Ea vero duplicem habet speciem, Unam scilicet quæ vera & regularis dicitur, per interpellationem, vel statutæ diei lapsum contracta; Et alteram irregularem, per legem ex privilegio Ecclesiæ, pupilli, minoris, piæ causæ, Civitatis, aliarumque personarum, sub necessaria ejusdem legis administratione viventium, inductam. g

Plures autem in Jure casus dantur, in quibus etiam sine mora, unum, vel alterum interesse debitum sit, minusque alia desiderentur requisita. Primo scilicet favore viri, matrimonii onera supportantis, pro dote non soluta, cum ipsorum onerum supportatio, moræ, aliisque requisitis æquivaleat, istudque interesse, non lucri amissi assequutionem, sed damni in eadem onerum supportatione passi restaurationem importat, ut in sua dotali sede latius. h

16 Venditoris item rei fructiferæ favore pro non soluti pretii rata, idem adversus emptorem, cui expressa dilatio concessa non sit, interesse cursus datur, Ad ipsius tamen rei fructuum verisimiliter percipiendorum ratam, sed non ultra, adeout ex sententia quam Romana Curia sequitur, neque partium conventio excessum admittat, ut pariter in sua sede latius, Itaque species quoque moram non desiderat, quinimo neque justam admittit excusationis causam, nisi venditoris culpa, vel factum, veram, ac effectivam solvendæ pecuniæ difficultatem, vel aliud æquipollens interesse in emptore causaverit. Ideo namque mora desideranda non est, quia neque verum interesse dicitur, quod moræ sit effectus, atque pœnæ speciem redoleat, sed potius refectio, seu restauratio fructuum, quos ex re propria venditor alias percepturus esset, Naturali prohibente æquitate locupletationem de alieno, quodque re & pretio eodem tempore emptor potiatur.

Ex contractuum autem natura, eademque naturali æquitate dictante, idem favore emptoris, qui pretium solvit, re fructifera non accepta, in toto, vel in parte receptum est, ut in sua sede latius. Itaque usurarum, vel interesse species a jure civili inducta, ab altero canonico quoque probata est, atque sub generica correctione non cadit, cum non ab ipsius civilis dispositione, vel authoritate manet, sed ab ipsa naturali æquitate, vel ratione, quam lex canonica potius confovet. i

17 Quamvis (item) ut insinuatum est) pupillares usuræ, a jure civili inductæ, jure canonico quoque sublatæ, vel correctæ sint, ideoque omnes illæ cessent extensiones, quas pupillorum adhæsit, Ecclesiæ, vel piæ causæ, vel civitatis, ac similium favore cum claro æquivoco civilistæ ponderant, cum sublato exemplari, vel suppresso fonte, magis cessare debeant exempla, vel rivuli; Adhuc tamen, aliis non desideratis requisitis, contra tutores, aliosque legales œconomos, & administratores, interesse cursus datur, Non quidem in ratione debiti non soluti, atque pro lucrosa creditoris accessione, quem debitoris mora producat, sed ob aliam moram, vel culpam, quæ suscepti muneris ratione resultat, ob illud neglectum investimentum, ad cujus curam, & sollicitudinem, lex hujusmodi administratores obligat, ideoque refectio intrat illius fructus, vel emolumenti quod faciendum investimentum produxisset, dum lex in odium negligentis, illud pro jam facto habendum esse fingit, ac disponit; Nisi deficientis occasionis, vel alia similis justa excusatio hanc negligentiam tollat. l

Eadem obligatio quoque in voluntario, seu conventionali administratore, vel mandatario intrat, ut si alienam pecuniam in licitas, & fructiferas occasiones investiendam suscipiat, taleque onus in se assumat, ex mandati actione, idem qui supra resultet effectus, quamvis etiam debitor esset, ita duplicem gerendo personam, nisi eadem intret excusatio; Illud vero interesse, non ex debito non soluti, sed ex suscepti mandati, vel muneris non impleti ratione debitum est, ideoque (ut nostri dicunt) ob non factum potius, quam ob non datum intrat. 18

Adeoque istud interesse lex decernit, atque fori praxis etiam rigorosioris Romanæ Curiæ recepit, ut quamvis etiam ex civili jure, multo vero magis canonico, usuræ usurarum prohibitæ sint, etiamsi earum conventionalis conversio in sortem accedat, hujusmodi omnino damnata superfœtatione, quæ sub anatocismi vocabulo explicari solet; Adhuc tamen, administratore, vel mandatario ut supra fructus, vel usuras, vel exigente, vel exigere ab aliis, vel a se ipso debente, cum eadem legali, vel conventionali investimenti obligatione, sortis naturam fructus, vel usuræ assumunt, ideoque novos fructus, vel nova interusuria, ad multiplici etiam rationem, seu regulam debeantur. m 19

Fidejussori, vel mandatario, alterive administratori, vel negotiorum gestori, aut socio, qui de propriis principalis, vel mandantis, aut socii debitum dissolverit, usuras lex civilis decernit, Lex vero canonica negat, nisi effective damnum de propria senserit, quia nempe debitum sub usuris contrahere sit coactus; Idque non sufficit, nisi contrahendi facultas quoque adsit, pro qua interpellatio desideratur, ubi ea expressa concessa non sit. n 20

In feudo usuras permitti statutum est, non tamen ex legis dispositione, cum humana, seu positiva lex desuper statuere non valeat, sed ex ratione, quæ sorti, vel pretio congruit. 21

In necessario item potius, quam voluntario mutuo, quod Principi, seu Fisco, vel Reipublicæ fiat, licite dantur accessiones, utpote compensativæ periculi, quod hujusmodi mutuum annexum habet, non autem in ratione lucrativæ accessionis pro mutuatoris officio, quod debet esse gratuitum. 22

In localium, seu literariorum cambiorum contractu usuræ quæstiones frequentes cadunt, ubi realitatis requisita desint, quia vero suam peculiarem sedem iste contractus habet, idcirco in ea videndum, de aliis vero speciebus infra. 23

Ex præmissis autem validæ conventionis usurarum, decisio pendet; Ubi etenim ex juris dispositione, accessio, vel interesse in genere, vel in substantia licitum sit, prohibitum non est, illud in conventionem deducere; Quæstione cadente super certa taxa, quam aliqui tamquam suspectam absolute negant; Aliqui vero justam, & verisimilem admittunt, ut in sua sede, ubi videndum est, cum non de facili sub compendio id explicabile sit. o 24

Usurarum solutio, quamvis absque Judicis coactione facta sit, solvendo non præjudicat, neque repetitionem, vel imputationem impedit, ex generali regula, quod in hac usuraria materia Partium conventio licitum reddere non potest id quod illicitum sit, ideoque neque computorum solidationes creditori, vel mutuanti suffragantur. p 25

Transactio vero eatenus intrat, quatenus casus probabiliter dubius sit, ut propterea bona fide inita dicatur, atque ita cum bonæ, vel malæ fidei distinctione decidenda est quæstio consuetam habens opinionum varietatem, an super usuris transigi valeat, non autem, ut ea quantitas, quæ occasione transactionis in obligationem deducatur, usurarum productiva sit, nisi earum conventu pretii pars dici valeat. q 26

Remissio autem, vel condonatio usurarum solutarum, quæ per debitorem creditori fiat, quoad ea, quæ ad externum pertinent forum, ubi scienter, atque ex libera voluntate fiat, admittitur; Secus vero ubi ex spontaneæ solutionis actu hæc voluntas desumatur, sive ubi alicujus dilationis, vel suffocationis vitandæ gratia, remissio fiat, cum non spontaneam, ac liberam, sed coactam debitoris voluntatem, lex præsumat; Exindeque manat, ut indebite in usurarum causam solutum, ipso jure in sortem cedat, ejus- 27 28

que

que operetur extenuationem, non autem ut condictione indebiti, repetendum sit, ut aliqui volunt, quorum sensum Romana Curia non probat, nec recipit. r

Super solutionis usurarum probatione quæstiones cadunt, ubi creditor ad imputationem, vel repetitionem evitandam,
29 usuras solutas esse neget; Id autem facti potius, quam juris quæstionem continet, certam proinde, ac generalem non recipiens regulam, dum ea facti qualitate, & circumstantiis decisio manat; Quia vero difficilis probationis materia reputatur, ex fœneratorum consuetudine, & calliditate, usuras occultandi, idcirco præsumpta quoque, & adminiculativa probatio admittitur, ubi de imputatione in sortem pro debitoris liberatorio effectu agatur; Ubi vero ad effectum repetitionis ejus, quod ultra debitum indebite solutum asseratur, tunc magis concludens desideratur probatio. f

e disc. 14. 34. & 35. f disc. 10. disc. 20. & in aliis sup. cit.
g disc. 29. 70. 31. & 35. h de Dot. disc. 161. & alibi.
i disc. 15. & seqq. de empt. disc. 46.
l disc. 13. 25. & 29. de Tutor. disc. 6. & 10.
m disc. 59. de Cred. hoc tit. disc. 38. n disc. 34. hoc tit.
o disc. 10. 17. & seq. p disc. 33. & 38. q disc. 12. 35. 43.
r disc. 15. & 37. s disc. 12.

III.

An & quando detur usura in contractibus emptionis, & venditionis, locationis, & conductionis, societatis, ac similibus, ac etiam in legatis, alisque ultimis voluntatibus, vel in Judicum sententiis, aut arbitrorum laudis, & de aliis ad materiam.

30 Correspectiva mixtura mutui, cum contractu emptionis, & venditionis, seu locationis, & conductionis, aut permutationis, aliove simili, nominato, vel innominato contractu, cui eadem congruat ratio, usuræ quæstionem parit, eaque consuetam opinionum varietatem habet; Una etenim opinio, indefinite usuram adesse credit, quamvis alter contractus justitiam contineat, quasi quod illa necessitas, quam mutuatarius habeat vendendi, vel respective emendi; Sive locandi, vel conducendi, aut permutandi, suffocationem redoleat; Commodum vero quod mutuator exinde reportat quamvis affectionis, vel commoditatis, aut securitatis, vel prælationis sit, usurariam importat infectionem.

Altera est probabilior, magisque recepta opinio, quæ ab injustitia pretii, seu læsione, usuram regulat; Ubi etenim mutuatarius, ob mutui mixturam, nullum in pretio damnum sentit, nullamque commutativæ justitiæ alterationem patitur, tunc nil prohibet, quin mutuator, pro gratuito mutui officio, alterum a mutuatario gratuitum, complacentiæ, vel prælationis officium obtineat; Ideoque illa anticipata salarii, vel mercedis accommodatio, quæ operarum locatoribus hyberno, vel alio penurioso tempore fiat, ut ita mutuator, de operis statuto tempore præstandis certus reddatur, sive, ut de frumenti, aliarumque mercium emptione tempore recollectæ sit certus, atque prælationem habeat, ubi pro justo, & tunc currenti pretio sit, ut propterea nullum receptori pecuniæ, ac respective venditori, seu locatori damnum resultet, nulla dicitur adesse usuraria infectio. t

31 Ubi vero conventio, ad justum, & commune pretium de tempore, quo venditio, seu locatio effectum sortitura est, relatio non habeatur, sed de præsenti illud statuatur, tunc verisimilitudo est Judex quæstionis; Si etenim per speciem conventionis; Super incerta futura alea, bona fide, verisimiliter rasa fiat, quæ utriusque contrahentis, commodum, vel respective incommodum parere apta sit, nullam anticipata pretii solutio, quæ implicitum, vel interpretativum mutuum continere dicitur, usuram producit; Secus autem e converso, ut aliquod certum exinde mutuatoris lucrum sequatur. u

32 In casu vero converso, ut rei infructiferæ, seu etiam fructiferæ, ultra metam fructuum interim decurrendorum, venditio, seu locatio pecunia credita fiat, eadem intrat distinctio inter pretii justitiam, & injustitiam. Semper etenim quod dilata pretii solutio venditoris certam utilitatem, Emptoris autem certum damnum producat, tunc adest usura, cum ita
33 implicitum mutuum occultari dicatur, atque pecuniæ solvendæ dilatio, accessionem producat in eo majori, seu cariori pretio, quod pecuniæ creditæ ratione conventum sit, Nisi interesse lucri cessantis, vel damni emergentis (ejus tamen justo valore attento) alterationem compenset; Sive & frequentius eamdem inducat compensationem periculum, cui venditor pro emptoris futura decoctione, vel insufficientia, vel pro alio contingibili ventu se exponat, cum etiam in puro mutuo periculum salvet accessiones; Ubi tamen periculum verisimiliter formidatum sit, non autem ubi pro colore quæsitum serviat. Ideoque bona, vel mala fides, sive verisimilitudo totum facit, istamque regulat materiam. x

Majores quæstiones, alter societatis contractus producit, 34
quia nempe pecuniæ, vel merces, aut animalia in societatem alteri dentur sub certo istius emolumento, ac proprietatis assecuratione, ut vulgo, ad capitale salvum, dicitur.

Id autem consuetam habet, non modicam opinionum scissuram, diversasque recipit distinctiones sub compendio, non de facili explicabiles, præsertim vero super illius contractus justitia, qui trinus dicitur, utpote trium diversorum contractuum complexivus, quoniam primus Societatis est in ipsa pecunia, vel merce, seu animalibus, quæ alteri super negotiatione, desuper facienda ad commune commodum, & incommodum, ac periculum, credantur, sub ea societate, per quam unus pecuniam, vel mercem, alter vero operam in sociali negotio ponat, cum ea lucri, vel damni participatione, quam justa proportio exigat: Alter autem assecurationis lucri, seu accessionum; Et altera assecurationis sortis, utriusque assecurationis pretium, seu justum valorem socio assecuratore obtinente; Idealiter autem, seu theorice licitus iste trinus contractus reputatur; Practice autem vis ejus justitia verificabilis est; Ideoque facti potius, quam juris quæstio remanet, ex facti circumstantiis decisionem recipiens ex illa præsertim verisimilitudinis, vel inverisimilitudinis justitiam frequentius regulantis. a

In legatis quoque, sive in gratuitis donationibus, ac similibus, in quibus justitiæ, vel injustitiæ, seu læsionis, & circumventionis ratio non intrat, quæstio cadit, an infectio usuraria detur, quia nempe testator, vel donator, seipsum, vel hæredem obliget, ut quantitatis legatæ, vel donatæ solutione pendente, usuras, vel aliam accessionem donatario, seu legatario solvat, aliamve præstationem faciat. Ea vero distinctio, pro Romanæ præsertim Curiæ praxi, recepta est, ut a legatarii, vel donatarii facultate sortem exigendi id pendeat. Ubi etenim exigendi facultatem pro libito habeat, tunc usuram testatoris, vel donatoris præceptum redolet, ideoque obligatorium non est, atque solutum in causam accessionum sortem extenuat, dum neglecta exigendi facultas, ita illius debiti implicitum redolet mutuum. Ubi vero ista facultas desit, licita dispositio est, nullam habens usurariam infectionem, quasi quod ipsa sorte demortua, ac irrepetibili ex parte creditoris existente, annui, seu alias temporales fructus, & accessiones, speciem habeant sortis in donatione, seu legato contentæ. b 35

In Judicum autem sententiis, aut arbitrorum laudis usuræ quoque cadunt quæstiones, cum iisdem decidendæ distinctionibus justitiæ, vel injustitiæ, sive an accessio mere lucrativa sit, vel potius e converso damni, vel amissi lucri, aut alterius præjudicii justa compensatio. Atque hinc manat, ut certarum generalium regularum sub compendio explicabilium materia incapax reputetur, eaque facti potius, quam juris censeatur ex facti, vel singulorum casuum individuis circumstantiis decidenda, clarusque sit error eum generalitatibus in abstracto in ea procedere. Juris etenim theoricæ penes omnes firmæ, ac receptæ videntur pro locorum, seu Tribunalium moribus, vel stylis, applicationis autem omnes videntur quæstiones. 36

In eo deposito quoque idem usuræ dubium cadit, quod irregulare dicitur, per quod depositarius, depositæ pecuniæ usum habeat, atque dominium nanciscatur, deponenti autem, de aliquo lucro, vel accessione respondeat. Sed in isto pariter ea, quæ in mutuo dicta sunt, procedunt, cum irregulare depositum implicitum, vel interpretativum mutuum occultet. c 37

Pignoris fructus, usurarum, vel accessionum naturam habent, ideoque mutuator suos non facit, sed eos, quos percepit, vel percipere potuit, restituit, vel in sortem imputat, illa dempta rata, quam lucri cessantis, vel damni emergentis interesse absorbeat. d 38

In Montibus vero Pietatis, aliisque similibus locis, vel operibus, quæ, non pro mercatura, vel fœneratitio lucro, sed ex charitatis motivo mutuandi indigentibus pecunias sub pignoribus institutum habeant, sub aliqua accessione in annos, vel menses distributa, fœnoris, vel usuræ quæstio cadit, consuetam, apud Morales præsertim, habens opinionum scissuram. Verius autem est, ut certam, ac generalem id non recipiat regulam, ubique applicabilem, sed ea locorum moribus, aliisque facti circumstantiis decisionem recipiat, quia nempe, non pro fœneratitio lucro, solaque pecuniæ retentione, accessio, aliaque recognitio præstetur, sed pro ipsius loci, vel operis substentatione, pro suppletione scilicet expensarum, quas desuper in ministris, & operariis, ac pignorum conservatione, facere oporteat, ac etiam pro suppletio- 39

ne, vel compensationē periculi, vel damni, quod idem opus anoexum habeat, in pignorum peremptione, seu debitorum decoctione, aut ministrorum infidelitate, aliisque casibus, & contiogentiis. Vel pro justa refectione illius emolumenti, quod vere, ex licita, & prompta fructifera occasione, obtineri possat, ideoque prorsus erroneus est illorum stylus, qui cum generalitatibus procedunt, atque in abstracto quæstionem disputant.

40 Quamvis autem illa usurarum suspicio, vel infectio, quæ in cambii contractu cadit, ut superius insinuatum est, propriam, peculiaremque babeat sedem. In localibus tamen, seu litterariis cambiis ea versatur tractatio. Sub ista vero usurarum sede, illud cadit cambium, quod vere permutationis inter præsentes habet speciem, inter unam, scilicet, & alteram præsentis monetæ speciem, quarum utraque in loco currat, æqualemque habeat intrinsecum, seu legalem valorem, extrinseci autem, & accidentalis valoris diversitas, a meliori, vel commodiori materiæ qualitate resultet: Ut in eo contingit cambio, quod inter æneam, & argenteam, vel auream monetam fiat, sive inter eamdem argenteam, vel auream majoris, vel respective minoris commercii, juxta collybistarum institutum, seu professionem. Id autem a tempore, vel dilatione decisionem recipit; Si enim collybista, aliusve cambiator alterum contrahentem circumveniat in permutatione, quæ inter utramque præsentem pecuniam fiat, injustitiæ ac læsionis, vel falsitatis, non autem usuræ vitium dignoscitur; Ubi vero alicujus temporis dilatio accedat, ejusque ratione pro pecunia majoris commoditatis, vel existimationis accepta, meliorem in eadem quantitate restituere oporteat, puta argenteam, vel auream pro ænea, vel aureos scutos novarum pro aureis

41 scutis, antiquarum stamparum acceptis, usura inest in meliori extrinseco, vel accidentali valore, qui accessionis veram speciem habet; Idemque in permutatione aliarum rerum, quæ functionem in genere recipiant.

42 De usura vero, quæ in consignativi census perpetui, seu vitalitii contractu cadit, vel in altero societatis Officii in suis respective sedibus particulariter agitur. f

Omnium autem præmissorum, ac similium, quæ uni-

43 versam hanc usurariam percutiunt materiam, ubi de iis decidendis agatur, quæ juris sint, usurariam infectionem includentibus, vel excludentibus, Ecclesiasticus forus est competens, incompetens vero sæcularis, qui eorum solum cognitionem habet, quæ facti sint, sive quæ ad facti decisio-

44 nem tendant, pro restitutione scil. vel imputatione illarum usurarum, quas Canonica lex tales esse jam decreverit, unde propterea incidens, vel occasionalis sit juris cognitio pro eodem effectu; Vel pro altero pœnarum, ac judicii criminalis, quod a proprio instituto est extraneum.

45 Nauticum fœnus, quod alicubi maritimum dicitur cambium, usuræ quæstionem habet, cum aliquibus decidendam distinctionibus, non de facili sub compendio explicabilibus, ideoque in sua sede videndis.

46 Idemque in ea usuræ quæstione, quæ in fidejussionis, vel assecurationis contractu cadit, quoties tamen verum, vel interpretativum accedat mutuum, sine quo usura non intrat.

c *disc.* 4. u *ibid.* x *disc.* 3. & 36. a *disc.* 1. 2. & 49.
b *disc.* 29. & *seqq.* & 38. c *de Cred. disc.* 25. & 68.
d *disc.* 9. & 10. & *de Cred. disc.* 135. e *de Camb. disc.* 24.
f *de Cens. disc.* 9. *de Societ. offic. disc.* 12.

IV.

De Usuris Judæorum, ac generaliter de aliarum licitarum, vel permissarum Usurarum reductione, seu moderatione.

Opinantur Judæorum Rabbini, ac Mosaicæ legis interpretes, ut usurarum prohibitio veteris Testamenti, cum quo ipsi vivunt, ejusdem Religionis, vel sectæ sequaces percutiat, supponendo quod lex prohibeat sub fœnore mutuari fratre suo, ideoque cum Christianis, vel Mahometanæ sectæ sequacibus, utpote non fratribus, id licite agere posse credunt.

Falsa vero, atque omnino erronea opinio est, dum in Judæis etiam, aliisque infidelibus, usura est illicita, & prohibita; Idque nimium inspicere refert; Vel ad actio- 48

nis denegationem pro usurarum assequutione; Vel ut infidelis ad fidem conversus a non exactis abstinere debeat, exactas vero restituere, nisi ad majus bonum convertendi ad fidem, remissio fiat.

Atque hinc manat, ut fidelis, qui Judæi, vel alterius infidelis cessionarius, vel mandatarius esset, vel alio quovis titulo, vel nomine, has usuras exigere, vel percipere prohibeatur. g 49

Quamvis autem pro ipsius Rom. Curiæ, aliarumque Catholici Orbis partium praxi, Judæi telonium publice exerceant, atque pecunias super pignoribus, vel cum aliis cautionibus mutuent sub usuris, quæ certam, atque genericam taxam, cum publica, & legitima authoritate factam, non excedant, atque pro eis assequendis, judicis officium, aliave juridica remedia concedantur; Non tamen 50

usurarum canonizatio, vel positiva permissio, sed conniventia, seu prohibitionis abstentio est, eo quia de hujusmodi infidelium desperata salute, ob majorem, magisque substantialem fidei defectum, ob minora peccata, Ecclesia non curat, neque sollicita est, bene tamen curam, ac sollicitudinem eorum conversionis ad fidem habet, ut ea sequuta, istud, aliaque crimina impediat. 51

Pro Reipublicæ vero prudenti regimine, & ne populorum sanguis in magno excessu exhauriatur ab hujusmodi fœneratoribus, quibus Hyrundinis, vulgo sanguisucæ attributum congruit, moderationes pro temporum, aliarumque circumstantiarum exigentia fiunt; Non quidem, ut intra summam taxatam usura licita declaretur, sed ne permittatur excessus antiquorum Romanorum exemplo, qui licet in statu infidelitatis, ac idololatriæ adhuc viventes, divini oraculi præceptum non agnoscendo, vel agnoscere nolendo, usuras, ac fœneratitiam artem, permitterent; Adhuc tamen modum desuper per non excessum, non autem per necessarium ascensum, præscribere consueverunt, illam decernentes taxam majorem, quæ centesimarum usurarum dicitur, eaque a nostris optimis magistris, & interpretibus, ob linguæ latinæ corruptionem perfectamque deficientem notitiam, malam habendo interpretationem pro æquali cum sorte singulo quoque anno reparata est, ut eam adæquet, ac propterea, ut vulgo dicitur, essent ad rationem centum pro centum; Earum autem vera interpretatio est, ut quolibet centesimo mense, sortis adæquatio fieret, quod in quolibet an- 52

no solari ex duodecim constituto mensibus, rationem duodecim pro centenario importat; Atque ad hanc rationem currentes Judæorum usuræ taxatæ sunt. 53

Sortem vero usuras excedere, vel duplicare non posse, eorumdem Romanorum civiles leges disponunt, ideoque fœneratori imputandum esse, cur ante centesimi, vel bis centesimi mensis lapsum, de exactione debiti sollicitus non

fuerit; In iis tamen odibilibus usuris, istam legis prohibitionem procedere est receptum, quæ solo Judicis officio ex ipsius legis benignitate conceduntur, non autem, ubi stipulationis, vel actionis jure, sive ubi non odibiles, ac illicitæ usuræ sint, sed licitæ lucri cessantis, vel damni emergentis intetusuria. i 54

Earumdem quoque odibilium usurarum reductionem lex præsumit per triennalem continuatam exactionem ad minorem conventam rationem; Licitæ autem summæ conventæ moderatio, seu minoratio, sub certa conditione fit, ut debitore ab ejus implemento cessante, vel alias conditione defecta, vel non incœpta majores conventas exigere liceat. l 55

De aliis autem in sua sede, atque apud eos, qui de materia ferniter tractant, videri poterit.

g *Disc.* 5. h *disc.* 5. & *seqq.* i *Ibidem.*
l *De Camb. disc.* 16. & *alibi.*

Finis Partis Primæ Libri Quinti.

JO: BAPTISTÆ CARD. DE LUCA,

Libri Quinti Pars Secunda.

DE CAMBIIS.

ROMANA CAMBIORUM
PRO HÆREDITATE PHILIPPI VALENTIS
CUM MARCHIONE MARCELLO RAYMUNDO.

Casus disputatus in Rota, & decisus, ut infra.

De cambiis platealibus an valeant, ubi circulata, seu continuata sint de plateis ad plateas absque mixtura nundinarum, & in quo differant a nundinalibus? Qua occasione agitur de cambiorum origine, introductione, natura, & continuatione.
Et quatenus cambia præsertim platealia sint excessiva, redolentia magnum damnum debitoris, & respective lucrum creditori. An ex hoc remaneant invalida, & usuraria, vel potius sit locus eorum reductioni, seu moderationi?

S U M M A R I U M.

1 *Facti series.*
2 *Decisiones causa.*
3 *De punctis, seu inspectionibus disputatis.*
4 *De impugnatione cambiorum platealium, eorumque differentia a nundinalibus.*
5 *Quod constitutio Pii V. pariformiter tractet platealia, & nundinalia.*
6 *Quod platealia sunt magis licita, quam nundinalia.*
7 *De origine, & introductione cambiorum platealium.*
8 *Nundinæ cambiatoriæ in Italia, quando introductæ sint.*
9 *De Doctoribus antiquis loquentibus de cambio locali, seu plateali.*
10 *Cambium plateale magis necessarium est, quam nundinale.*
11 *De realitate concurrente tam in platealibus, quam in nundinalibus, & de scutis marcarum.*
12 *De causa introductionis cambii per nundinas.*
13 *Continuatio, seu circulatio ita prohibita est in platealibus, ac nundinalibus.*
14 *Quomodo intelligatur hæc prohibitio, & quæ dicatur continuatio prohibita.*
15 *De recursa, an sit prohibita, & quando?*
16 *De ratione discrepantiæ inter Juristas, & Forenses, ac Theologos, seu Morales.*
17 *Quando cambium plateale sit suspectum de usura, & de cambiis regularibus, & irregularibus.*
18 *In bilanciis nundinarum non adnotantur cambia cum se ipso.*
19 *An possibilis, seu facilis suppositio spacciorum cum antidatis reddat illicita cambia platealia.*
20 *Ubi interusuria, seu usura sunt nimium excessiva, actus redditur in totum usurarius, & nullus.*
21 *De Decisione Sac. Consilii Neapolis. super invaliditate cambiorum platealium.*
22 *Quando dicatur adesse magnus excessus importans læsionem enormissimam.*
23 *Quod in cambiis regularibus, non intrent termini læsionis, & excessus, & respondetur ad dictam decisionem Sac. Consilii Neapolitani.*
24 *Quando contractus tractu temporis, vel ex alio accidenti efficitur nimium injustus, & iniquus, reducendus est ad justitiam, & æquitatem.*
25 *Mandatarius adhibere debet bonam fidem pro mandante, & quam culpam præstet.*
26 *Declaratur ut non procedat in mandatario in rem propriam.*
27 *In actibus spectatur initium, non quod casus deinde præbuerit.*

D I S C. I.

Sequestratis ad instantiam creditorum Pauli & Nicolai de Manuldensibus per Congreg. Baronum in vim *Constitut.* 1
14. *Clementis VIII.* ac expositis venalibus castris, Montis Calveli, Alviani, Attigliani, & Podii juxta seriem, de qua *sub tit. de feudis ad materiam Bullæ Baronum disc. 77. cum pluribus seq.* eisque licitatis per Marchionem Marcellum Raymundum pro pretio æstimando ad rationem fructuum; Cum ad ejusdem Bullæ præscriptum, licitator exhibere deberet cedulam banchariam alicujus probati in Urbe mercatoris; Hinc illam obtinuit a Philippo Valente in summa scutor. 230. mill. sub conventione mercedis taxatæ in annuis scutis 500. Verum opponentibus creditoribus de præfatæ cedulæ insufficientia ob prætensum castrorum valorem in longe majori summa, aliam Philippus concepit cedulam indefinitam pro toto pretio, quod a perito declaratum fuit scutor. 353. mill. nulla in hac secunda facta conventione, vel taxa mercedis, & cum consueto pacto in utraque adjecto, ut in eventum in quem campsor cogeretur aliquam summam solvere, posset eam absque aliqua interpellatione a quibuscumque, etiam a seipso accipere ad cambium, & recambium per quascumque nondinas, plateas, & mundi partes, atque ita continuare usque ad effectivam solutionem. Cum autem illico ad breve tempus emptor prædictus ob quoddam prætensum delictum bonorum capitale passus esset, unde campsor quamdam pecuniarum summam in vim cedulæ solvere coactus fuit. Hinc in vim dicti pacti eas posuit sub cambiis cum seipso ejusque ratione bancharia, prius inter Urbem, & Civitatem Neapolis, deinde vero ob superventa impedimenta revolutionum popularium, inter Urbem, & Civitatem Venetiarum, cum qua multorum annorum spatio continuatum fuit; Comque ad plures annos ad instantiam creditorum ejusdem emptoris per eamdem Congregationem Baronum castra prædicta ad formam dictæ Bullæ vendita fuissent, atque in pretio 2
depositario efformatus esset creditorum concursus, inter quos fuit hæreditas præfati Philippi interim defuncti pro dictis summis solutis una cum cambiis, & recambiis magnam summam constituentibus; Opponentibus aliis creditoribus de dictorum cambiorum invaliditate, vel excessu, Congregatio Baronum, juxta ejus summarium modum procedendi provisionaliter, & absque partium præjudicio decrevit deliberari Valenti summas debitas ad rationem cambiorum nundinalium; Verum huic provisionali decreto non acquiescentibus aliis creditoribus, eisque, ac etiam ipso Marchione Raymundo interim in gratiam restituto, Signaturam gratiæ adeuntibus, commissa fuit causa appellationis in Rota cor. Verospio cum clausula translativa, *si quid exequendum*, unde assumpta disputatione dubii ex eodem rescripto resultantis: *An mandatum esset exequendum?* illoque proposito sub die 14. Junii 1660. resolutum fuit affirmative, dictaque resolutio confirmata 10. Martii, & 14. Decembris 1662. & 28. Januarii 1664. in quibus posterioribus decisionibus, habita acerrima disputatione, an cambia platealia valeant, & debeantur, pro validitate judicatum fuit, cum eorum moderatione, seu reductione ad limites nundinalium, ita tamen, quod debitor solvere deberet pecuniam liberam, sin minus supplere id, quod importaret vinculi æstimatio, unde propterea valoratis locis Montium habitis, in quæ pretium castrorum investitum erat, ob consuetum vinculum eis adjectum, ad rationem scut. 60. pro quolibet, relaxatum fuit mandatum pro summis debitis; Verum neque dicto Raymundo acquiescente, denuoque adeunte eamdem Signaturam gratiæ, per illam iterum rescriptum fuit de appellatione in Rota cor. Priolo cum eadem clausula, *si quid exequendum*, Atque proposito dubio sub die 11. Januarii 1669. ob difficultates habitas super validitate prioris mandati relaxati per Veruspium, ex eo quod in actis producta non

essent aliqua spaccia, ex integro responsum fuit mandatum esse relaxandum pro ea residuali summa, quam cambia importarent, approbando in omnibus præcedentes resolutiones, tam circa validitatem cambiorum platealium, quam circa eorum moderationes ad limites nundinalium, dilata resolutione circa aliam crediti partitam resultantem a diminutione pretii locorum Montium habiturum ratione vinculi, ob difficultates desuper habitas, dictaque resolutio confirmata fuit sub die 17. Junii 1669. cor. Bourlemont subrogato, & in hoc statu causa reperitur.

In hujusmodi igitur multiplicibus disputationibus habitis in Congregatione Baronum in Signatura gratiæ, & in Rota, plures fuerunt puncti, seu articuli tractati; Primo nempe & principaliter, super valida, vel invalida continuatione, seu circulatione cambiorum per solas plateas absque mixtura 3 nundinarum, Secundo, quatenus generaliter, & in abstracto valida essent, stante quod detegerentur valde excessiva, itaut in aliquibus annis, juxta debitoris prætensionem, importarent scuta circiter 40. pro centenario, juxta assertionem autem creditoris, facta annorum peræquatione, importarent pro toto tempore ad rationem 19. pro centenario, vel parum plus. An ob dictum magnum excessum remanerent invalida, & usuraria, vel potius locus esset dictæ moderationi? Tertio, an potuisset campsor pro pecuniis solutis in vim cedulæ ad formam pacti ponere debitorem sub cambiis absque interpellatione? Quarto, an dictum mandatum, seu facultas cambiandi expirasset, per mortem naturalem creditoris, vel per mortem civilem debitoris ex banno capitali resultantem? Quinto circa eorumdem cambiorum defectum, ex eo quod corrospondalis non esset publicus bancherius, neque tractatum implementum sequutum esset per banchum publicum; Sexto, circa liberationem pecuniæ, & an a summa debita, & respective soluta in locis Montium vinculatis, deducendum esset id, quod vinculum minuit de valore, & de aliis? De primo autem, & secundo puncto, utpote principalioribus agitur in hoc discursu, de reliquis vero *disc. seq.* Quatenus igitur pertinet ad primum, super validitate cambiorum platealium, eorumque continuatione, seu circulatione per solas plateas absque mixtura nundinarum, Scribentes pro Raymundo debitore, inter quos ex juristis erat idem Turre, *adhuc vivens author tractatus de cambiis*, pro majori autem parte etiam Theologi, seu Morales, pro invaliditate magnum fundamentum constituebant in authoritate ejusdem Turre *in ad[illegible]*. 33. Rotæ *infe-*
4 *tam post dictum ejus tractatum*, ubi advertitur, continuationem cambiorum recte dari posse, vel de nundinis ad nundinas, vel de nundinis ad plateas, & econtra, non autem per solas plateas absque mixtura nundinarum, atque in hac authoritate insistebant juristæ [illegible] autem ulterius progrediendo, ponderabant plura inconvenientia, quæ in hujusmodi cambiis platealibus dari possunt, Primo scil. quod ita pro libito callidi feneratores vicies, [illegible] in anno, & ultra cambiari posset cum ingenti lucro creditoris, & respective damno debitoris, quod in nundinis non procedit, cum sit præfinitus numerus quatuor nundinarum pro quolibet anno; Secundo circa fraudes, quæ fieri possunt in pretio, seu valore cambiorum, ac etiam in conditione, & [illegible] ciorum, quorum neutrum sequi potest in nundinis, [illegible] ita uniformia a publico foro taxantur, ac etiam per publicos Consules, seu Officiales adnotantur [illegible] tracta, omnique spaccia in rotingularum nundinarum [illegible] culo, quod [illegible] negotiatores dicitur *bilancio di fiere.* Et tertio, quod in sensu fere omnium moralium, ac etiam ex juristis, Menochii & Leotardi, cambia per plateas sustineri debent pro prima vice, reliquæ autem successivæ continuationes, seu circulationes continent merum figmentum, ac pallium usurarum, dum creditores sunt certi de innani litterarum redditu, ac tractatum non implementum, ideoque totum est figmentum, & nudum pallium absque realitate proessentialiter requisito desiderata per Constit. 178. Pii V. quæ est in materia cambiariæ norma, & magistra, atque super his longissimas informationes, ac pene volumina texebant, in ultimis præsertim binis disputationibus habitis in Signatura gratiæ, nimium pungendo Rotæ decisiones super hujusmodi cambiorum validitate, ut supra editas cor. Verospio.

Scribens pro creditore, reflectendo etiam ad solam veritatem, atque illius sensu retento, dicebam figmentum potius consistere in hujusmodi prætensa invaliditate cambiorum platealium, dum iidem Scribentes, præsupposita existentia litterarum, seu spacciorum, quæ ad formam d. Pianæ Constitutionis in utraque cambiorum specie omnino necessaria est, admittebant validam continuationem, seu circulatio- 5 nem nundinalium, cum posita istorum validitate, nulla penitus subesse videretur ratio, cur una species valida, & altera invalida censenda esset.

Ad quod probandum, ultra authoritates a me, ac aliis pro hac parte Scribentibus deductas, & relatas in eisdem decisionibus Rotalibus, ponderabam eamdem Pianam Constitutionem pariformiter, & absque aliqua differentia disponere de nundinis, ac plateis; Quinimo expresse supponere adesse regiones, seu Provincias, & loca, in quibus nullæ celebrentur nundinæ, unde cambia per solas plateas, seu loca exerceri contingat, ut in §. 2. ibi, *neque realia cambia alias, quam pro primis nundinis, ubi illæ celebrantur, ubi vero non celebrantur, pro primis terminis, &c. abusu illo rejecto cambia pro secundis, & deinceps nundinis, sive terminis exercendi*, & sic alternative loquitur de nundinis, & plateis eodem themate retento absque aliqua prorsus differentia, unde cum habeamus legem hujusmodi cambiorum species indefinite exæquantem, non videtur cuinam fundamento hujusmodi excogitata differentia innixa sit.

Præterea magis ab alto materiam reassumendo, dicebam 6
quod in concursu hujusmodi specierum, magis valida, & canonica reputanda sunt platealia, quam nundinalia, itaut de istis potius, quam de illis dubitandi occasio superesit, cum tam inspecta antiquitate, seu origine, quam etiam Reipublicæ, & commercii necessitate, vel commoditate, ac etiam actus realitate, minorique alienatione a fictionibus, & mendaciis, absque dubio potior sit conditio platealium, quam nundinalium,

Attenta siquidem antiquitate, seu origine, & introductio- 7
ne, adhuc sub judice lis est, an hujusmodi cambia localia per literas de Civitate ad Civitatem, vel de Provincia ad Provinciam, cognita & usitata essent temporibus Romanorum, eorumque Imperio in his præsertim Occidentalibus partibus durante, aliquibus affirmantibus, Aliis vero magis communiter negantibus, istumque cambiorum usum referentibus commercii necessitati post lapsum in Italia, aliisque partibus Occidentalibus dictum Romanum Imperium, quando ob tot Barbarorum incursiones, pluriumque dominiorum diversitates, practicabilis non erat transmissio pecuniarum de loco ad locum, minusque communicatio mercium, & victualium, Tum ob nimiam monetarum diversitatem, Tum etiam ob pericula evidentia in itinere, ut advertit idem Turre *d. ejus*
tract. de cambiis, disp. 1. quæst. 4. n. 20 cum seq. Et sic ista 8
introductio fuit antiqua per plura sæcula priusquam, præsertim in Italia, haberetur usus hujusmodi nundinarum cambiatoriarum, quas hodie in Italia habemus introductas per Januen. de anno 1527. ex testimonio ejusdem Turr. *ubi sup. n. 40.* dum de dicto cambio literario, & locali, cum certo præsupposito validitatis loquuntur Bald. *in leg. 2. Cod. de usuris rei jud. num. 2. & in leg. 3. Cod. de exercitor. action. & in rub. Cod. de constituta pecunia, num.* 1. ubi de cambio a Civitate Perusii in illam Neapolis, de quo etiam Petrus de Ubaldis *in tract. de duobus fratribus, par.* 5. *n.* 34. Calderin. *cons.* 11. *de usuris*, ubi de cambio a Civitate Januæ ad illam Alexandriæ, Laurent. de Redulphis *in cap. consuluit, par. 2. quæst. 26. num. 8. & par. 3. num. 1. inter tract. magnos, tom. 7. fol. 22. a terg. & 36.* ubi de cambio inter Venetias & Florentiam, Antonius de Rosellis *de usur. num.* 60. ubi de cambio a Venetiis ad Flandriam & Angliam *d. tom. 7. fol. 68. a terg.* Hieron. Lucen. *de cambiis vers. sequitur alius terminus in secundo, num. 7. & seq. inter dict. tract. tom. 6. fol. 409. a terg.* ubi *num.* 20.
exemplificat a Civitate Lucæ ad illam Venetiarum, & 9
n. 24. exemplificat a Mediolano ad Lugdunum, & generaliter de hujusmodi cambiis localibus, priusquam in Italia dictus usus platealium introduceretur, Roman. *cons. 94. n. 1. & cons. 114. n. 4.* & melius *cons. 238. n. 6. & 9.* Alex. *cons. 61. n. 13. l. 2.* Decius *cons. 562. in princ.* Salycet. *in auth. ad hæc, n. 10. in princ. q. 11. Cod. de usuris*, *Jas. in leg. cunctos populos, C. de summa Trinitate, in prima lectura, n. 64. & in 2. lectura n. 39.* Joan. de Anania *in c. fin. de usur. n. 46.* & exteri, qui scripserunt ante dictam introductionem nundinalium per plura sæcula, ac etiam ante editionem Constitutionis Pianæ, & post eam omnes pariformiter loquuntur indefinite de utraque specie, præsertim Scacc. *hoc tract. §. 1. q. 7. par. 1. n. 41. cum seq.* Gail. *de cred. cap. 2. tit. 7. num. 1305. cum seq.* Rota *d. dec.* 34. post Turr. *& cæteri.*

Igitur ex præmissis patet, inspecta origine & antiquitate, usum platealium magis habitum fuisse; Idemque inspecta
necessitate commercii, quod necessarium est inter Civitates 10
& Provincias ob communicationem mercium & victualium, nulla vero necessitas ita præcisa urget ut habeantur hujusmodi nundinæ pro cambiorum usu principaliter intro-

troductæ; & sine quibus Italia vixit per tot antecedentia fæcula, in quibus solum habitus fuit usus illarum nundinarum, quas vulgo *mercatos* dicimus, & de quibus habetur actum, *sub tit. de Regalibus*, non autem hujusmodi nundinarum cambiatoriarum, cum apud antiquiores, aliqua solum rasa mentio habeatur illorum cambiorum, quæ fieri solebant per nundinas Lugduni, & Bisuntii.

11 Accedit etiam major realitas, quoniam cambia platealia exercentur mediantibus scutis auri veris, cum quibus tamquam moneta ubique expendibili, atque habente ubique pretium fere uniforme, tamquam per æquivalentiam commutantur diversæ monetæ unius provinciæ, seu Principatus cum illis alterius, & non sic cum realitate, absque aliqua fictione; Secus autem in nundinalibus, quæ exercentur mediante quadam moneta imaginaria nuncupata *scutorum marcatorum* forsan usitata in dictis nundinis antiquioribus Lugduni & Bisuntii, dum hunc terminum scutorum marcatum inter antiquiores invenio solum apud Hieronymum Lucensem *loco supra citato inter tract. magnos modernos, tom. 6. fol. 409. a tergo*, unde intrat fictio continens mendacium, quamvis peccaminosum, quod scilicet monetam regionis convertere prius oportet in scutos auri nuncupatos *stamparum*, qui currunt in cambiis platealibus, ac deinde illi convertuntur in scutos marcatum, non existentes in rerum natura, igitur prorsus vanum est dicere, quod magis licitus censeri debeat actus continens figmentum, ac majorem circuitum, quam actus qui sine aliqua fictione exercetur per veritatem.

Scribentes in contrarium, tam Juristæ, quam Theologi, agnoscentes præmissa nimium ad evidentiam convincere, replicabant infectionem cambiorum platealium non esse generaliter, & indefinite intelligendam, cum primum cambium, quod ita realiter per litteras fiat ad effectum transportandi in monetam de loco ad locum, sit absque dubio licitum & necessarium, sed dicebant infectionem consistere in continuatione, seu circulatione continente nodum figmentum. Verum hæc videbatur replicatio omni fundamento destituta, quoniam eadem ratio adamussim absque imaginabili differentia urget in altero cambio nundinali, dum juxta ejus originem, seu introductionem cambium litterarium per
12 nundinas, tam ratione diversitatis monetarum, quam ratione periculi, vere & realiter introductum fuit pro prima vice ad effectum habendi pecuniam numeratam in nundinis pro emendis ibi mercibus, vel animalibus, ista vero continuatio, seu circulatio introducta ex causa negotiationis, ita
13 continet figmentum in una specie, ac in altera, absque aliqua differentia; Hinc proinde pariformiter d. Pianam Constitutionem in una, vel altera specie continuatio prohibita fuit, & cum eodem præsupposito indefinitæ prohibitionis continuationis in utraque specie procedunt omnes juristæ & Morales, ideoque hæc differentia nullum habet fundamentum, quoniam, vel utrumque cambium debet esse infectum, vel utrumque validum.

Æquivocum autem, in quod inciderunt aliqui scribentes, qui subjectæ materiæ peritiam non habentes, solumque transcribendo antiquiores, damnant hujusmodi continuationes, seu circulationes illas vocantes mera figmenta ad fraudandas usuras, consistit in eo, quod terminum continuationis ac-
14 cipiunt de facto, non autem de jure, quod scil. de una platea ad alteram, vel de una feria ad alteram eadem pecunia per plures annos sub cambiis gyret; Verum hoc est æquivocum clarum, bene tamen dilucidatum per Rotam *dec. 304. n. 3. p. 4. rec. & in Romana pecuniaria, seu cambiorum* 10. *Junii* 1616. cor. Sacrato impressa post Spad. *conf. 267. lib. 2. n. 28. & seq.* & demum moderniori tempore *in Romana, seu Januen. cambii 26. Junii 1652. cor. Bichio, dec. 290. n. 7. & 8. p. 11. rec.* cum quibus proceditur in hujus causæ decisionibus, præsertim in illa 10. *Martii* 1662. *cor. Verospio, & in altera* 11. *Januarii* 1669. *cor. Priolo*, quod scil. continuatio, quæ in verbis prohibita est per d. Pianam constitutionem, est illa, quæ sequatur ex necessitate conventionis, quia nempe debitor volens, admitti non possit ad solvendum debitum, seu adimplendam tractam in primis nundinis, sive primis terminis, sed cogatur invitus continuare per nundinas, vel terminos sequentes; Secus autem ista libertate accedente, quoniam tunc impletur illud primum cambium, illaque tracta habet suum effectum a correspondali, cum illo termino qui dicitur *recorse*; Deinde vero pro reimbursatione formatur recambium, quod dicitur cambium omnino novum, & ex integro, itaut quidquid sit in foro interno, & quoad intentionem, de qua ad solum Deum inspicere pertinet; Quatenus concernit forum externum, tot censeantur

novi contractus, novaque cambia ex integro, quot sunt nundinæ, seu termini.

Atque si attendere volumus in verbis DD. hujusmodi circulationes damnantes tamquam mera figmenta, ut sunt præsertim Justinianus *de camb. q. 4.* late Merenda *in ejus tractatu de cambio nundinali*, & Leotar. cum eo procedens *q. 26. & in appendice ad q. 89. in fine operis post q.* 100. pariformiter loquuntur de plateali, ac nundinali, quinimo istud magis percutiunt, sed revera est æquivocum, in quod de facili incurrunt scholastici ac alii, qui cum sola lectura librorum absque peritia fori & negotiorum in magnis Civitatibus, & emporiis de his materiis tractant.

Occasione autem hujus replicationis, iidem scribentes in 15
contrarium, præsertim Morales divagabantur circa prohibitam recursam, cum qua creatur recambium juxta sensum Soti *de justit. & jur. lib. 6. q. 10. art. 1.* Comitol. *l. 3. moral. q. 15.* Duard. *de cambiis, §. 1. q. 42. n. 35.* Leotar. *d. q. 26. n. 1. cum seq.* Sed de ista opinione Soti dubitavit Navar. *conf. 31. lib. 5. de usuris*, cujus opinio magis recepta est, ubi præsertim agitur de cambio cum seipso, ut per Scacc. *de cambiis q. 6. gl. 1. n. 4. & seq.* Gait. *de cred. c. 3. tit. 7. n. 1393. cum seq.* & his adhærere videtur Ruta apud Merlin. *dec. 636. n. 1.* Sive recipienda est distinctio tradita per Lugo *de just. & jure tom. 2. disp. 28. sect. 7. a n. 87.* cum quo pertransit Giballin. *de usuris, l. 5. c. 2. art. 9. §. 2. ad finem*, quod scilicet aut correspondalis habet proprias, vel alienas pecunias etiam ejusdem campsoris promptas, ex quibus literarum implementum, saltem virtualiter sequi possit, & tunc cambia substineantur, Aut nullas habet, itaut certum sit literas impleri non posse, easque omnino vacuas redituras esse, & tunc secus, quam distinctionem admittere etiam videtur Duard. *d. §. 1. q. 40. a n. 31. ad* 38. Et de licita recursa, ubi præsertim agitur de cambio cum seipso, bene etiam habetur *in dicta Romana, seu Januen. cambii* 27. *Novembris* 1651. & 18. *Martii* 1652. *cor. Bichio* cum aliis in dictis hujus causæ decisionibus, præsertim illa 10. *Martii* 1662. *coram Verospio*.

Tota vero dubitatio in hoc consistit circa forum internum 16
regulandum ex intentione creditoris, & an sciret ab initio impossibilitatem implementi, de quo in foro externo videndum non est, quoniam Ecclesia non judicat de internis; Atque ex hoc resultant discrepantiæ, quæ habentur inter Morales & Juristas, utpote procedentes cum principiis omnino diversis. Et nihilominus si quæ difficultas desuper cadit, illa pariformiter percutit utramque speciem platealium & nundinalium, & sic dicta inspectio extranea erat a puncto controversiæ, in qua præsupposita validitate continuationis, seu circulationis nundinalium, cadebat solum dubitatio circa platealia, an scilicet eodem jure censenda essent.

Unica igitur probabilis ratio dubitandi de validitate pla- 17
tealium magis, quam nundinalium, consistit in superius insinuato periculo usurarum resultante a multiplicatione cambiorum, & recambiorum ejusdem pecuniæ in eodem anno, ac etiam ab usura, quæ inesse potest circa majus, vel minus cambii pretium ratione temporis, seu majoris, vel minoris termini ad implendam tractam, quasi quod tunc ita fieret majus creditoris lucrum ob usum pecuniæ ratione dilationis, in quo proprie consistit usura, ita occultando mutuum interpretativum.

Istam difficultatem bene excitavit doctus jurista Lupus in ejus mercantili Patria Florentinoa bene in his materiis versatus *in cap. Naviganti, de usuris, comment. 3. §. 2. n. 72. in illis ultimæ impressionis anni* 1611. alias *n. 30. in illis primæ impressionis particularis, ac etiam inter tractatus magnos*: Unde propterea idem *n* 75. monet, & laudat, ut namque in plateis ad hujusmodi suspicionem, vel periculum tollendum taxarentur pretia uniformia, eodem modo, quo in nundinalibus; Verum hæc difficultas hodie militare potest in illis cambiis, quæ creantur per Civitates, & loca parva, quæ inter negotiatores non veniunt sub nomine platearum, quia nempe non sint emporia, & loca mercantilia habentia formalem forum mercatorum, a quo singulis hebdomadis taxentur pretia auri, seu aggii, atque uniformis cambiorum, seu negotiorum regula statuatur cum uniformi usu terminorum, itaut tam pretium cambii, seu aggii, quam tempus ad implendam tractam pendeant a partium conventionibus, in quibus dari potest circumventio resultans a calliditate fœneratoris, & a suffocatione indigentis debitoris, & successive intrare potest usura, & quam speciem cambiorum merito idem Turre appellat irregularium, dum ita nullam habent uniformem, & determinatam regulam. Dicta vero difficultas non intrabat in hac facti specie, in qua agebatur de cambiis exercitis inter magnas Civitates mercantiles, ac prima-

ria emptoris, sub placearum nomine venientia, in quibus singulis hebdomadis taxatur pretium auri, seu aggii a foro mercatorum cum listis etiam impressis, ac etiam terminus, ac cessus, recessus, & usus post acceptationem, est uniformis, & generalis, unde propterea conventio partium nihil operatur, nullamque alterationem inducit, itaut idem sit lucrum, & respective damnum versatissimi negotiatoris, ac incapertæ muliercula, aut rustici, vel infantis; Et sic ad praxim redacta est illa cautela, quam tradit Lupus *ubi sup.* & consequenter dicta ratio dubitandi est vera, sed manifestum erat æquivocum in applicatione ad casum, quia prorsus vanum est dubitare de validitate in genere, ideoque adnotatio Turre *ad dec. 33. post ejus tract.* remanet sine fundamento.

Ad diversitates autem inter unam, & alteram cambiorum
18 speciem consideratas per Scribentes in contrarium, ut supra, bene Rota *in dec.* 11. Januarii 1669 cor. Priolo reassumit responsiones, quas dabamus Ego & cæteri pro hac parte Scribentes, quod scilicet in ordine ad facilem suppositionem spaciorum, quæ sequi potest per plateas, & non per nundinas, id non procedat in cambiis, quæ gyrantur cum se ipso; in quibus neque in nundinia illa adnotantur in bilanciis, in quibus solum adnotantur tractæ effectivæ, quæ ibi impleri debent, juxta attestationes mercatorum, & negotiantium fere omnium platearum Italiæ, Et ulterius antidatæ, & suppositiones in dubio non sunt præsupponendæ, potissime in
19 notoriæ, & probatæ fidei negotiatoribus, & campsoribus tenentibus libros fideles, & bene regulatos juxta temporum distinctiones, ut de his omnibus, tam per ocularem inspectionem, quam ex peritorum relationibus Rota certificari voluit. Nullibi enim cautum est in jure, ut sola delicti possibilitas, seu major facilitas reddere debeat actum illicitum, & intrinsice malum, quoniam etiam in testamentis, instrumentis, cedulis, & apocis, aliisque scripturis eadem possibilitas adest, unde major, vel minor facilitas præbet quidem causam sufficientem Superioribus ad congruas provisiones desuper capiendas, sed hæc sola potentia, donec provideatur, non irritat actum.

Et quoad circumventiones, atque indigentis debitoris suffocationes, aliaque inconvenientia in una, & non in altera specie ponderata, jam supra responsum est, ut advertitur in decisionibus, præsertim in illa coram Priolo, quod sc licet omnes hujusmodi difficultates hodie sublatæ sint ob pretiorum, ac terminorum uniformem, & generalem determinationem in plateis mercantilibus introductam, unde propterea factum partium nihil operatur. Et consequenter pro meo judicio tot tantaque Jurisconsultorum responsa, & Theologorum vota super hoc puncto edita, plura volumina constituentia, prorsus inanem laborem, magnamque æquivocorum congeriem continere videbantur.

Alicujus majoris probabilitatis erat altera oppositio, seu inspectio excessivitatis, quam pro meliori methodo subdistinguebam in tres alias inspectiones; Unam scilicet in genere, an dato cambiorum magno excessu, exinde resultet actus vitiatio in totum, itaut nulla cambia debeantur; Secundo pariter in genere, an posito excessu sit locus reductioni, seu moderationi de justitia, vel potius ex quadam non scripta æquitate, quod satis refert ad effectum libertatis pecuniarum, de quo *disc. seq.* Et tertio quid in hac specie, in qua creditor constitutus erat debitoris mandatarius ad cambiandum, tam per nundinas, quam per plateas, an saltem ratione mandati male administrati diceretur in dolo, cujus exceptione repelli posset?

Quoad primum, Scribentes in contrarium mordicus insistebant in assumpto, quod ubi excessus usurarum est magnus, ac intolerabilis, reddit contractum illicitum, & usurarium,
20 & sic illum vitiat in totum, deducendo in terminis specialibus cambiorum superius allegatam authoritatem Lupi *in c. Naviganti, de usur. comm.* 3. §. 2. *n.* 72. & Turre *disp.* 3. *q.* 1. *n.* 20. & generaliter ea, quæ tam in censibus, quam in aliis conventionibus habentur deducta per Mastrill. *dec.* 245. *n.* 47. *cum seq.* Staiban. jun. *resol.* 64. *n.* 20. *& seq.* Cenc. *de cens. q.* 47. *n.* 2. Cumulando etiam ea, quæ cæteris allegatis habentur apud Fontanell. *dec.* 64. *cum seq.* & per Rotam in Romana transact. 19. Aprilis, & 28. Junii 1660. cor. Verospio in proposito emptionis, & venditionis, ut in casu magni excessus inter nullitas actus ab initio cum restitutione fructuum, aliisque effectibus resultantibus a nullitate, qui non resultarent a rescissione ratione ordinariæ læsionis enormis, ut in sua materia *sub tit. de empt. & vendit.*

Atque ad hæc in specie comprobanda adducebant decisionem Sac. Consilii Neapolitani relatam per Molphes. *in summa, tract.* 12. *cap.* 7. *num.* 100. *cum seq.* & Duard. *de cambiis* §. 2. *q.* 9. per quam ratione magni excessus declarata fue-
runt invalida cambia gyrata inter Civitatem Neapolis, Ba- 21
rii & Liui, solumque creditori adjudicatum fuit quoddam moderatum lucrum, potius tamquam interesse lucri cessantis, quod ibi etiam sine requisitis Castrensis *in leg.* 3. *ff. de eo quod certo loco*, utpote notoriis decerni solet, quam ratione cambiorum, atque super hoc objecto magnus rumor fiebat.

Verum cum sensu etiam veritatis, dicebam illud esse levissimum, nulliusque momenti; Tum quia etiam si versaremur in casu, in quo intrarent d. termini læsionis cum distinctione enormis, vel enormissimæ, adhuc cessabat applicatio, dum ad effectum, ut læsio dicatur enormissima, producens dictos effectus ratione doli præsumpti, illa requiritur in magno excessu, super quo, an & quando adesse
dicatur, nimis variant DD. ex iis, quæ habentur plene de- 22
ducta per Castill. *lib. 7. controv. c.* 83. *& seq.* Atque opinio allegantium læsionem favorabilior, ac benignior est illa, quæ firmatur apud Fontanell. *ubi sup.* & quam sequuta est Rota in dicta Romana transactionis cor. Verospio, ut scil. læsio sit ultra bessem. Qua etiam opinione admissa, cessabat applicatio, dum constabat cambia nundinalia, facta peræquatione, importare dimidium ejus, quod importarent hæc
platealia, & consequenter intrabat læsio ordinaria, quam 23
enormem dicimus juxta terminos text. *in l. 2. C. de rescind. vendit. cap.* 2. *&* 3. *de empt. & vendit.* ex qua non resultat dictus effectus nullitatis, sed solum alter rescissionis, seu reductionis ad justitiam, & æqualitatem, & sic difficultas cessabat ex facto.

Et ulterius, ubi etiam talis indifferentia accederet inter unam, & alteram cambiorum speciem, quod inæqualitas esset ultra bessem; Adhuc tamen cessabat applicatio ex jure, omniaque præmissa remanebant a casu controversiæ extranea, cum solum adaptari possent dictis cambiis irregularibus, in quibus, pretii ac temporis taxatio proveniat a partium privata conventione, in qua cadunt d. termini læsionis, & circumventionis, seu doli præsumpti. Secus autem in cambiis regularibus, qualia dicuntur hæc per plateas, in quibus introducta est taxatio generalis pretii, ac temporis, cum tunc totum proveniat a casu, ac a temporum contingentiis, nihil autem a facto partium. Et consequenter omnes d. termini remanent prorsus extranei, & inapplicabiles; Atque ita respondebam ad dictam decisionem Sac. Consilii relatam per Molphes. & Duard. *ubi sup.* quoniam tunc in dictis plateis Barii, Litii, & similibus intra idem Regnum, non habebatur eadem pretiorum taaatio, quæ in plateis primariis, ac magnis Civitatibus introducta erat, in istis quoque plateis inferioris ordinis hodie usitata.

Hinc proinde cessantibus terminis doli præsumpti, omnino corruebat prætensa infectio actus, quæ ratione d. doli resultat, minusque dicebam intrare dictos terminos textus in *l. 2. C. de rescind. vendit. & c.* 2. *&* 3. *de empt. & vendit.* super reductione contractus ad justitiam, & æqualitatem, itaut, juxta secundam inspectionem supra subdistinctam, de justitia locus esset reductioni, seu moderationi, quoniam cum
nulla adesset partium conventio, consequenter adesse non 24
poterat earumdem circumventio, cum cujus præsupposito d. jura procedunt; Et successive debitoris læsio magis provenire dicebatur a casu, in cujus contingentia non intrant dicti termini læsionis, sed potius alii æquitatis deducti per DD. ex dispositione text. *in c. suggestum, de decimis*, ut scilicet, quando contractus etiam in sui origine justus, & licitus, ex temporis, vel aliorum accidentium contingentia efficitur injustus, & iniquus, debeat, ex judicis officio reduci ad justitiam, & æqualitatem, ex iis, quæ super ista conclusione habentur cæteris collectis apud Thes. *dec.* 226. Capyc. Latr. *dec.* 18. Theodor. *alleg.* 23. atque ad intelligentiam *d. c. suggestum*, habetur in Calagutitana decimarum *sub tit. de decimis*; Sed neque id in hac facti specie juvabat, cum ad hunc effectum requiratur maximus, & intolerabilis excessus, qui sapiat speciem iniquitatis, ut apud allegatos advertitur, quod in præsenti dici non poterat, dum, ut dictum est, neque aderat læsio ordinaria ultra dimidiam.

Difficultas igitur pro meo judicio restringebatur ad dict. tertiam inspectionem indebiti exercitii mandati, quod debi-
tor creditori dederat, quoniam cum mandatarius tamquam 25
mandantis administrator, & fiduciarius sequi debeat bonam fidem, adeout nedum latam, & levem, sed etiam juxta unam opinionem, etiam levissimam culpam præstare teneatur, ut advertitur in Romana locat. venæ ferri *sub tit. de regal. disc.* 117. ex deduct. per Harpreckt. *in § is qui, Institut. de mandato, nu.* 21. *& seq.* uuque ab ista deviasse videbatur eligen-

do

do viam magis rigorosam cambiandi per plateas, dum habebat alteram viam minus damnosam, & moderatam.

6 Super hoc objecto Ego & cæteri pro creditore Scribentes respondebamus, & Rota in 1. dec. 14. Junii 1660. cor. Verospio admisit responsionem, quod scil. d. conclusio de bona fide præstanda per mandatarium in eligendo viam minus damnosam more probi, & diligentis administratoris, procedat in eo puro, & simplici mandatario, qui in rem, & gratiam mandantis tamquam purus minister, & fiduciarius negotium explicare debet, secus autem, ubi est in rem, & utilitatem propriam, & pro ejus revelatione ab interesse lucri, quod alias reportare potuisset ex pecunia pro mandante soluta, quoniam tunc proprium, non autem mandantis negotium facere dicitur, & consequenter pro seipso tenetur esse diligens paterfamilias; Potissime vero stante gravi onere, cui per cedulam indeterminatam se subjecerat, ob quod ex improviso, stantibus præsertim subsequutis infortuniis emptoris, decoctionem, ac omnimodam supplantationem pati potuisset, idroque sibi imputet mandans, cur talem effrænatam facultatem tribuat gerenti negotium proprium, ac negotiatori studenti majori utilitati.

Ista responsio de stricto jure recte procedebat, sed ex quadam non scripta æquitate malam faciem habere videbatur, stante contrario communi usu negotiatorum, quod scil. moderno tempore gyrus cambiorum per solas plateas non sit usitatus, sed solum per nundinas, ideoque faciendo rem omnino insolitam, resultare videbatur quædam species malæ fidei; Melior tamen erat responsio admissa in decisionibus præsertim illa 11. Januarii 1669. coram Priolo, quod de tempore, quo iste gyrus cambiorum initium habuit, fere nulla differentia aderat inter unam, & alteram cambiorum speciem, quinimo in facto docebatur, quod aliquibus temporibus casos præbuerat interusurium cambiorum per plateas esse magis moderata, quam per nundinas, accidentaliter deinde sequuta tractu temporis ista alteratione, adeout quando mandatarius unam de duabus viis elegit, convinci non poterat de dolo, seu mala fide positiva, quoniam attenditur initium

27 actus; non quid postea produxerit casus, qui ita potuit se habere ad lucrum, ac damnum juxta regulam text. *in l. de fideicomm. C. de transact.*

Et quamvis in campsoribus aliqua major certa utilitas adsit per viam platealium, quamvis nundinalium ratione provisionum, quæ in nundinalibus sunt quatuor in anno, in platealibus autem sunt octo circiter, non videtur tamen hæc circumstantia talis, quod redoleat dolum, seu malam fidem positivam, pontissime quis aliquod extraordinarium lucrum, etiam de justitia, tolerabile videbatur in compensationem dicti gravis periculi, unde quamvis ea quadam epycheja, & non scripta æquitate damnabilis dici non posset d. moderatio ad limites nundinalium, facta prius per Congregationem Baronum, deinde per Rotam, & cui idem creditor acquievit; Attamen id referendum erat magis æquitati, quam rigori justitiæ, quod nimium inspicere refert ad alium effectum libertatis pecuniæ, de quo *disc. seq.*

S U M M A R I U M.

1 DE varietate opinionum, ac stylorum materia.
2 De validitate cambiorum platealium eorumque moderatione.
3 Unde proveniant varietates, & inconvenientia.

ANNOT. AD DISC. I. & II.

1 IN ista materia cambiorum sequitur idem, quod circa varietatem opinionum, ac stylorum advertitur *in annot. ad disc. 1. de usur.* ideoque ibi deducta huic materiæ quoque congruunt, ne idem cum vitio superfluitatis repetatur.

2 Causa vero contenta in his duobus primis discursibus longum ulteriorem babuit processum, quia adhuc durat ob nimium induratum cor debitoris, qui alias ditissimus, pene in statu paupertatis cum ejus cervicosa duritie se constituit, pluresque prodierunt postmodum resolutiones, præsertim 12. Martii 1671. & 12. Decembris 1672. cor. Calataju; Et ex quibus decisionibus recensitis *disc. 1.* habentur aliquæ impressæ, nempe *p. 13. rec. dec.* 30. 121. 234. *&* 413. *p. 14. dec.* 126. In omnibus autem approbatus fuit punctus principalis super validitate cambiorum platealium, eorumque reductione ad nundinalia ex æquitate, juxta deducta *disc. 1.*

3 solumque aliqualis involutio adesse visa est in aliis punctis, qui continentur *in disc.* 2. circa provisiones, & partitas, quæ poni potuerint sub cambiis, ac etiam circa obligationem præstandi cautionem, circa quam approbata fuerunt jam deducta super æquitate non dividenda, quamvis cum aliqua variatione proveniente ex eo, quod in hujusmodi materiis procedatur more Juristarum pragmaticorum, cum iis, quæ in libris reperiuntur ad litteram, absque peritia practica negotiorum, & subjectæ materiæ.

E A D E M.

Data campsori facultate accipiendi, & gyrandi super cambiis pecunias in vim cedulæ banchariæ per ipsum solvendas. An cambiare possit cum seipso, & sine interpellatione? Et an talis facultas expiret per mortem naturalem, vel civilem unius, vel alterius ex contrahentibus?

De justificatione spaciorum; An præcise requiratur per exhibitionem litterarum in actis? Et an corrispondalis debeat esse Bancherius, ac litteræ, seu tractæ debeant impleri per Banchum?

Et de libertate pecuniæ solvendæ cedulistæ pro ejus reintegratione, ac de provisione cedulæ quanta sit?

S U M M A R I U M.

1 DE articulis, seu punctis disputatis.
2 An possit quis cambiare cum seipso, & quando?
3 Potest hæc facultas cambiandi cum se ipso extrinsecus probari.
4 Distinguuntur plures casus, an & quando ad effectum ponendi debitorem sub cambiis requiratur, necne illius interpellatio?
5 An mandatum datum creditori ad cambiandum expiret per mortem naturalem, vel civilem mandantis, vel mandatarii.
6 Mandatum necessarium datum in rem, & gratiam mandatarii est irrevocabile, ideoque per mortem non expirat.
7 Mors civilis ex delicto, & banno habetur pro morte in odium delinquentis, non autem in favorem.
8 Idem de filio ingrato, professo, ejecto, vel apostata, herede indigno, & similibus.
9 An cambia præcise sint justificanda cum litteris, & quomodo? remissive.
10 *De virtute clausula,* si quid exequendum, *ut data etiam nullitate mandati judicis, a quo possit illud ex integro decerni.*
11 An corrispondalis debeat esse bancherius, & an litteræ cambii, seu tractæ debeant impleri per banchum?
12 Quid requiratur, ut possit aperiri banchus.
13 De intelligentia provisionum, ut litteræ cambii solvantur per banchum.
14 De salario, seu mercede augenda ad proportionem periculi, vel incommodi.
15 Merx, seu provisio cedulæ est ad duo pro centenario.
16 Quomodo regulanda sit provisio cedulæ, seu præmium fidejussionis, & quid si sint duæ cedulæ.
17 Provisio cedulæ campsoris est privilegiata, & deducitur ante omnia.
18 Examinatur ratio diversitatis provisionis præstandæ pro cedula.
19 An detur compensatio crediti ex una causa cum debito ex alia causa diversa?
20 Si campsor habet pecuniam depositam in bancho sui debitoris debet istam accipere, & non ponere debitorem sub cambiis.
21 An compensatio fiat ipso jure, vel ope exceptionis?
22 Vincula minuunt valorem locorum Montium.
23 Creditor, cui dantur loca Montium, vel pecunia vinculata, an petat a debitore id, quod vinculum minuit?
24 An dicatur sequuta solutio per cedulistam eo ipso, quod creditores faciunt quietantias, licet pecunia in ejus bancho relinquatur in depositum pro investimento; Et an sufficiat formam chirographi impleri per æquipollens?

D I S C. II.

REtenta eadem facti serie, de qua in præcedenti, de pluri- 1
bus aliis in hujus causæ disputationibus respective super istorum cambiorum validitate, debito, & liquidatione, actum fuit pro tollendis objectis debitoris. Primo scil. an facultas concessa campsori ponendi sub cambiis summas in vim cedu-

læ bancariæ solvendas, exerceri potuisset cum seipso propriaque ratione bancaria? Secundo quatenus possit, an pro singulis partitis solutis, pro quibus debitor positus est sub cambiis, debuerit iste interpellari. Tertio an eadem facultas expirasset, per mortem naturalem Philippi creditoris, vel per civilem Marcelli debitoris, stante ejus banno capitali. Quarto circa justificationem realitatis cambiorum, quomodo fieri deberet. Quinto an eidem realitati obstaret, quod correspondens, in quo cambiorum gyrus habitus fuit, non esset publicus bancherius, neque literæ per banchum implete essent. Sexto circa quantitatem provisionis, seu mercedis debitæ campsori pro cedula. Septimo cum idem campsor haberet in bancho in computo currenti depositam quandam pecuniarum quantitatem ejusdem Marcelli debitoris, an pro summis in vim cedulæ solutis debuerit facere compensationem cum seipso, atq; pro hac rata eumdem debitorem non subjicere cambiis? Er octavo, stante quod pecunia retracta ex pretio castrorum per Congregationem Baronum non solvitur, nisi cum cautione de restituendo primario emptori in casu evictionis, & secundario creditoribus anterioribus, vel potioribus, sive loco cautionis eadem pecunia investitur in loca Montium, ita vinculata, an iste creditor prætendere possit pecuniam liberam, sive supplementum ejus, quod vinculi valor importat?

Primus punctus de plano sublatus fuit ex solo facto, stante expressa facultate cambiandi cum seipso, qua concurrente, hodie receptum est, ac passim practicatum, id licite fieri posse absque aliqua incompatibilitate, ob reduplicationem, seu pluralitatem diversarum personarum formalium diversis re-
2 spectibus concurrentium in eadem persona materiali; Una scil. creditoris, Altera mandatarii debitoris; Et tertia bancherii, seu campsoris dantis sibi ipsi tanquam mandatario debitoris pecunias ad cambium, Tur. *hoc tractat. disp. 1. q. 15. n. 10.* Rota Genuen. *dec. 1. n. 27. & dec. 32. n. 4.* Gait. *de credit. cap. 2. tit. 7. n. 2393. num. seq.* Rota apud Merlin. *dec. 636. & dec. 274. p. 5. rec* cum aliis in hujus causæ decisionibus, præsertim illa 10. Martii 1662. coram Verospio.
3 Atque hoc jure passim vivitur absque difficultate, cum id non respiciat validitatem, & intrinsecam naturam cambiorum, sed solum voluntatem mandantis, quæ ubi specificata non est, in dubio non præsumitur, Verum etiam in casu non specificationis adhuc extrinsecus imo præsumptive, vel adminiculative, sive a posteriori per observantiam justificatur, ut habetur præsertim actum in Ravennat. seu Faventina cambii, *hoc tit. disc. 12.*

Super secundo puncto interpellationis faciendæ debitori singulis quibusque vicibus; De solutionibus pro eo factis, ac de initio cambiorum, pariter modica habita fuit disputatio in jure, dum illæ difficultates, quæ initio habebantur, ob diligentias melius adhibitas, sublatæ fuerunt ex facto, docendo de hujusmodi interpellationibus; Occasione autem agendi de hoc puncto in d. primis disputationibus, cum hinc inde materia involvi videretur, cumulando auctoritates, quæ casus inter se omnino diversos percutiunt, Hinc proinde advertebam plures casus in proposito, pro tollendis æquivocis, congruaque doctrinarum, seu decisionum applicatione di-
4 stinguendos esse, Primus enim est, ubi nulla præcedente pactione, seu facultatis concessione, cedulista, vel fidejussor, aut procurator, sive quicumque tertius pro moroso debitore solvens cum sua pecunia, pro illius reintegratione, & ne illam otiosam retineret, intendat eam ponere sub cambiis, seu alias investire in fructiferas occasiones, aut ab aliis tantumdem accipere ad interesse, & tunc non intrant termini peculiares cambiorum, sed potius alii generales interesse lucri cessantis, vel damni emergentis, cum suorum respective requisitorum justificatione, ex iis, quæ plures habentur in sua materia *sub tit. de usuris*, ideoque auctoritates, & decisiones percutientes hos terminos generales, extraneæ remanent ab ista particulari materia cambiorum.

Alter casus est, ubi per debitorem, seu principalem data est creditori, seu fidejussori facultas capiendi pecuniam ad cambium, quatenus ipse statuto tempore illam non solveret, itaut debitum ex una causa, seu uno contractu in alteram converteretur, & tunc verius, ac receptum est, ut non obstante mora, quæ per lapsum statuti temporis ipso jure contrahi dicitur, juxta terminos text. *in l. magnam, C. de contrahen. & committen. stipulatione*, adhuc tamen requiratur interpellatio, ut ita debitor certificetur creditorem velle uti sibi concessa facultate, quia potuisset illa non uti, idque per debitorem credi valeat juxta decisionem in Rom. cambiorum 3. Junii 1618. cor. Manzanedo, de qua in Romana prætensorum cambiorum 30. Aprilis 1655. cor. Dunozetto inter suas *dec. 962. & in aliis*: Sed pariter id non percutit validitatem, ac intrinsecam naturam contractus cambii, sed voluntatem ipsius mandantis, eodem modo quo superius dictum est in puncto præcedenti. Unde si mandans expresse hujusmodi interpellationem remittat, atque assensum præbeat, ut illico facto casu, absque alia interpellatione æquivalentem summam accipere posset sub cambiis, tunc id recte fieri potest, quoniam cum ipse sit directus, & purus debitor, eo ipso quod statuto tempore non solvit, scire potuit, & debuit casum evenisse, ut ita distinguendo habetur apud Merlin. *d. dec. 636. d. dec. 374. p. 5. rec. dec. 379. part. 2. & in aliis*. Atque ita docet praxis quotidiana depositariorum Montium Baronalium assumentium in se onus solvendi fructus locorum Montium singulo quoque bimestre cum d. facultate, quam illico exercent, cum principales recte sciant, vel scire debeant, quod hujusmodi negotiatores, neque per momentum tenent pecunias otiosas, atque illud præsertim negotium cambiatorum exercent, & consequenter non intrat dicta excusatio, quod debitor credere potuerit creditorem hujusmodi facultate usurum non esse, cum ista credulitas recte intret quando qualitas personæ creditoris ita suaderet, ut est in casu, de quo agitur in d. Romana cambiorum 3. Junii 1618. cor. Manzanedo, ubi de affictu casalis facto per Capitulum cujusdam Ecclesiæ, sub conventione, ut affictuario pensionem statutis temporibus non solvente, licitum esset locatori debitam pecuniam ad cambium accipere.

Tertius est casus institoris, seu alterius, puta fidejussoris, aut administratoris, cui pro negotiis explicandis, seu pecuniis statutis temporibus solvendis facta sunt aliqua assignamenta, ex quibus id explicandum sit cum facultate, quod eis deficientibus, licitum esset accipere pecuniam ad cambium, & tunc Rota credidit, ut deficientibus assignamentis, mandans interpellari debeat, ex eo quod credere potuerit negotium fuisse explicatum cum assignamentis jam factis, de quorum defectu si fuisset certificatus, supplevisset aliunde, neque passus esset interusuriis cambiorum subjici, ut in Anconitana cambiorum coram Carillo *inter suas dec. 282. alias 22. part. 9. rec.* & in eadem 28. Junii 1646. 8. Martii, & 2. Augusti 1649. cor. Peutingerio, quarum ultima est impressa *dec. 346. part. 10. rec.* licet istas decisiones veras non habuerit Camera in Romana partitorum inter Falconerium, & Farsettum. Atque inspecta veritate videbatur punctus decidendus pro judicis arbitrio regulando ea singulorum casuum particularibus circumstantiis denotantibus bonam, vel respective malam fidem creditoris, vel administratoris, & mandatarii, d. facultate utentis, spectato præsertim usu negotiatorum. Sed ubi cessat dicta credulitas mandantis, quod scilicet negotium aliunde, & ex assignamentis impleri potuerit, atque cesset etiam dicta alia credulitas, quod creditor dicta facultate forsan non esset usurus, tunc nulla subest ratio, quæ hujusmodi interpellationem exigat.

Et hanc dicebam esse casum nostræ quæstionis, etiamsi non adesset dictæ interpellationis expressa remissio, per quam omnis difficultas cessabat, quoniam perfecta emptione, debitor seu mandans scire potuit, ac debuit totum pretium prompte solvendum esse, atque dum ipse non solverat, credere potuit, & debuit, quod illud solveretur per campsorem, illico autem ejus confusione usurum dicta facultate, cum adaptabilis non esset illa credulitas, quæ ratione personæ creditoris cadebat in dicta Romana cambiorum coram Manzanedo.

Quoad tertium punctum expirati mandati per mortem 5
naturalem mandatarii, vel civilem mandantis, tam in Rota, quam in Congregatione Baronum, Scribentes pro debitore magnum fundamentum constituebant in auctoritate Caball. *cons. 145. lib. 2.* Verum in utroque Tribunali hæc auctoritas omnino neglecta fuit, utpote nulli probabili fundamento innixa, movetur enim ipse auctoritate Socc. Jun. *cons. 112. num 13. lib. 1.* sed clarum est æquivocum; Soccinus enim agit de revocatione mandati ad donandum resultante per mortem naturalem mandantis, & sic de mero, & simplici mandato voluntatis, quod in solam gratiam mandantis recipitur a mandatario tamquam purum officium, seu ministerium gratuitum; Secus autem, ubi agitur de mandato necessario in gratiam, & rem propriam mandatarii pro implemento obligationis, & contractus correspectivi; hoc enim non solvitur per mortem, tamquam stipulatio, sed obligatio faciendi, activa, & passiva transit in hæredes, ex ea clara ratione, quod revocatio resultans ex morte dicitur, ficta, & præsumpta, fictio autem, seu præsumptio non potest plus operari, quam veritas; Unde quemadmodum debitori danti hoc mandatum præclusa est facultas illud

illud expresse revocandi, adeout expressa revocatio non intret, multo minus iutrare potest tacita, seu ficta resultans ex morte, Trentaciu q. *var. resol. l. 2. tit. de procurator. resol. 10. num. 7. & 9.* Mantic. *de tacit. lib. 7. tit. 23. nu. 40. & seq.* Baratt. *decis. 440. num. 2. & 3.* Merlin. *decis. 436. n. 15.* quia data correspectivitate mandatum corrumpitur, ac transit in alium contractum, ex ita, quæ habentur in Romana œconomiæ *sub tit. de contractib.* & alibi pluries.

6 Potissime vero in ordine ad mortem civilem ratione banni capitalis resultantem ab ipsius debitoris delicto, quod ei commodum, & utilitatem causare non debet in damnum, & præjudicium creditoris innocentis, contra positivi, & naturalis juris principia, cum ita culpose agentes pro mortuis habendi sint quoad favorabilia, non autem quoad odiosa, juxta ea, quæ in jure habemus de filiofamilias ingrato amittente jura suitatis, & patriæ potestatis quoad favorabilia tantum, in odiosis autem remanente sub dicto vinculo, Sive Religiosi professi apostatantis, vel ejecti, in odiosis, & obligatoriis habendi pro professo & religioso, Ac hæredis indigni, habendi in odiosis pro tali, cum similibus, super quibus scribens tamquam Advocatus ad satisfaciendum ignaro vulgo superfluas evagatorias retexebam longas allegationes, præsertim in primis disputationibus circa initia professionis, ac more juvenum, quibus id congruere videtur, Et sic nulla, vel satis modica disputatio super hoc motivo habita fuit.

7 Circa quatenus punctum justificationis cambiorum, cum jam adessent spaccia, seu literæ redditus, quas uti præsupponentes alias accessus, receptum est sufficere juxta ea, quæ frequenter in aliis hoc eodem titulo habentur, opus non fuit assumere quæstionem disputatam infra in Romana cambii de Sfortiis, & in Romana de Nigronis, seu Benettis *disc. 8. & 7.* An scilicet realitas justificari possit cum libris, aliisque extrinsecis, etiam præsumptivis, seu adminiculativis probationibus, quamvis ipsæ literæ materiales non habeantur; Credebam tamen in disputationibus habitis coram Verospio, (& Rota eumdem sensum habuit) necessariam non esse illarum formalem productionem, ac rigorosam recognitionem, perinde ac si ageretur de apocis, vel scripturis, in quibus unicum totum actionis fundamentum consisteret, quoniam ut advertitur in allegatis *disc. 6. & 7.* ex authoritatibus ibi deductis, in puncto juris, juxta opinionem in aliis Civitatibus, & Tribunalibus magis communiter receptam, accedente pacto, sufficiunt etiam libri creditoris bene, & mercantiliter tenti.

8 Et licet Rota sequendo opinionem magis rigorosam, ad se certificandum de realitate literarum, istas desideret, easque velit inspicere; Attamen sufficere debet, quod hic effectus sequatur etiam per extrajudicialem inspectionem, tamquam pro librorum, & pacti adminiculo exclusivo suspicionis fraudis usurarum, non autem pro principali fundamento intentionis; Quia tamen in ultimis disputationibus habitis in Signatura gratiæ, Scribentes pro debitore, ad effectum obtinendi commissionem appellationis etiam in suspensivo, & cum clausula translativa executionis, in hoc defectu nimium insistebant, atque aliqui ex Votantibus in eo se fundarunt, idcirco in alia instantia coram Priolo, ad hujusmodi difficultatem tollendam, dicta spaccia producta fuerunt; Adeoque id impressionem fecit, quod in dicta resolutione

9 11. Januarii 1669. coram Priolo, responsum non fuerat de exequendo mandato in præcedenti instantia per Verospium relaxato, sed illud de novo decretum fuit, ut fieri solet, quando dubitatio oriatur super nullitate mandati relaxati per primum judicem, quod alias justum in toto, vel in parte reputetur, cum receptum sit talem esse virtutem, seu operationem clausulæ, *si quid exequendum*, ut non solum judex ad quem exequi valeat mandatum per judicem a quo decretum, sed etiam illud ex integro decernere, & relaxare, quatenus primum, nullitatis, vel excessus defectu laboraret, ut in Romana renunciat. 27. Maii 1651. coram Cerro, Beneventana dotis 27. Junii 1653. coram Bichio, Romana, seu Januen. dotis 2. Decembris 1695. coram Otalora, & sæpius.

10 Quoad quintum objectum, seu punctum invaliditatis cambiorum, ex eo quod correspondalis non esset bancherius, neque tractæ, seu literæ impletæ essent per banchum, duplici fundamento nitebantur Scribentes pro debitore; Primo ex declaratione Sacr. Congregationis registrata apud Turr. *de camb. disp. 3. qu. 1. in prolegomenis post n. 33.* in illis verbis, *Secundum eamdem rationem bancheriam permanentem*; Et secundo quod cambia gyrata per Civit. Neapolis, quod *per Regias pragmaticas, tertiam, ac sequentes, & primam sub tit. de litteris cambii*, disponeretur literas cambii, seu tractas per publicum banchum impleri debere, neque alias implementi justificationes admitti, quod etiam supponebatur dispositum in Civitate Venetiarum.

Verum hoc erat leve objectum de facili sublatum, quoniam dictæ declarationes prodierunt pro sola Civitate Januensi, ubi magna bancheriorum copia habetur, & nihilominus dicta verba, tamquam dubia & incertæ significationis, etiam in eadem Civitate magnas inter negotiatores produxerunt difficultates, ad quas removendas, opus fuit denuo adire eamdem Congregationem, novasque declarationes obtinere registratas apud eumdem Turr. ubi sup. n. 37. Talisque ex attestationibus plurium mercatorum, & negotiantium fere totius Italiæ est communis usus, quod etiam mercatores fundacharii, seu alii negotiatores formalem banchum non aperientes, recipiunt ac implent tractas, & literas cambii, atque super cambiorum gyro scripturam formalem tenent; 11

Potissime vero in Civitate Neapolis, ubi per Regias provisiones disponitur, non posse aperiri publicum banchum, nisi præstita cautione in summa scut. 150. m. quod est moraliter 12 impossibile, ideoque banchum publicum, ut plurimum ibi habent solum aliquæ piæ domus hunc fundum habentes, & tamen infinitus est numerus negotiatorum super cambiis. Prudens quidem, & commendabilis esset dicta provisio, quando esset moderata, & practicabilis, unde propterea videtur extremum vitiosum. Sicuti e converso vitiosum est alterum extremum Urbis, quod cuilibet liberum est banchum aperire, absque eo quod saltem in apertura negotii talem faciat obligationem, quod deponentibus eorum pecunias, seu alias banchi fidem sequentibus, consultum esset tum hypotheca, per quam intraret ordo temporis, & prioritatis, adversus eos, qui postea cum hypotheca multoties collusive contrahentes ita totum absorbent, quod videtur magnum inconveniens, ut non semel advertitur in sua materia *sub tit. de credito*.

Et quoad necessitatem implendi literas, seu tractas per banchum publicum, id continebat æquivocum clarum, cum hu- 13 jusmodi provisiones, prudenter quidem, ac juste editæ, percutiant illas tractas, seu literas cambii, quæ per veram, & effectivam pecuniariam solutionem impleri debent ad favorem tertii, idque, ut occurreretur fraudibus, & falsitatibus, receptarum privatarum, cum quibus exhibentes tractas, seu literas cambii ad protrahendas ad menses, & annos solutiones defatigabantur, secus autem, ubi agitur de his literis pro gyro cambiorum cum seipso, & talis est inconcussa praxis.

Sextum tali disputationis caput super quantitate provisio- 14 nis, seu mercedis cedulæ, Cum enim in prima limitata ad summam scut. 230. m. provisio conventa esset in annuis scut. 500. prætendebat debitor, quod secunda cedula indefinita, eodem jure regulanda esset, augendo solum dictam taxam conventionalem proportionabiliter & pro rata summæ majoris, ad quam cedulista se obligaverat, constituendo fundamentum in regula, de qua apud Zacch. *de salario, q. 19. n. 1. cum seq.* de Doctore conducto ad legendum, sive famulo ad serviendum pro certo salario, quod si reconducatur, reconductio censeatur pro eodem salario, Sive de salario proportionate augendo ad ratam laboris, seu muneris aucti, atque in prima conventione non contenti.

E converso autem ex parte creditoris prætendebatur, per secundam cedulam indeterminatam complectentem totum 15 valorem castrorum, primam evanuisse, atque omnino novatam esse, & consequenter, quod cessante conventione, atque rebus remanentibus in puris terminis juris, dicta merx, seu provisio deberetur juxta consuetudinem Urbis, quæ est ad minus duorum pro centenario, ut habetur apud Greg. *decis.* 161. Ad quod probandum ego, & cæteri pro eodem creditore Scribentes duo adducebamus fundamenta; Unum resultans ex axiomate generali, quod quælibet dispositio intelligenda venit, rebus in eo statu permanentibus, ad quod plene colligit *Additionator ad decis. 523. p. 4. rec. tom. 3. num. 5. & seq. & n. 21.* Et alterum, quod hujusmodi emolumentum dicitur merx periculi, ad cujus proportio- 16 nem regulari debet plus, & minus juxta periculi majorem, vel minorem probabilitatem, Mantic. *de tacit. lib. 6. tit. 6. n. 6.* Apont. *cons. 19. lib. 2.* Leonard. *de usur. q. 23. n. 31.* Rot. apud Gregor. *d. decis. 161. & decis. 679. part. 5. divers.* Et ideo cum per secundam cedulam indefinitam absque dubio campsor majori periculo se exponebat, quoniam peritus declarare poterat valorem in summa ingenti, pro cujus parte sibi consultum non remaneret in bonis emptoris forensis; hinc intrabat dicta ratio proportionis, ac novationis, seu recessus a prima conventione.

Resolutio in hoc puncto fuit, ut pro summa contenta in

pri-

prima cedula deberetur provisio conventa in scutis 550. pro reliquis autem scutis 127. m. debitis in vim secundæ cedulæ, tamquam in casu omisso debita esset merx consuetudinaria ad rationem duorum pro centenario, ut patet ex *decis.* 28. *Novembr.* 1659. cor. Verospio, in qua solum de hoc puncto
27 agitur; Ibique etiam firmatur hujus mercedis, seu provisionis potioritas, ut scil. dicatur debitum privilegiatum, licite ante omnia detrahendum ex pecuniis emptoris, quæ ad manus campsoris pro ejus reintegratione venirent juxta punctualiter firmata *d. dec.* 679. *p.* 4. *divers.* Ad quod conferunt quæ habentur apud Salgad. *in labyr. p.* 3. *cap.* 9. super potioritate mercedis, seu provisionis debitæ administratori patrimonii positi sub concursu, quia in effectu non est creditum, sed impensa necessaria respiciens etiam servitium & commodum ipsorum creditorum, ideoque ante omnia deducenda; Dictaque resolutio ita distinguens, reflectendo, ad veritatem, mihi quamvis scribenti pro assequutione mercedis consuetudinariæ pro tota summa, visa est justa & probabilis, non quidem ex generali regula deducta in decisione desuper
28 edita de non extendenda conventione de casu ad casum, cum in puncto juris probabilius dici posset, secundam cedulam indefinite complectentem totum pretium a perito declarandum attendendam esse, non curata prima, tamquam per hujusmodi novationem abolita; Sed ex dicta altera ratione proportionis periculi, dum in dicta certa & determinata summa scut. 230. m. cedulista dici poterat tutus, & moraliter certus de exemptione a quocumque damno, dum bona quæ emptor possidebat in Urbe ipsaque castra ita acquirenda, sine dubio tamquam per speciem notorii superabant dictam summam, & sic vere periculum residebat in secundo additamento ratione incertitudinis.

29 Septimus disputationis punctus fuit circa liquidationem summæ per cedulistam solutæ, pro qua potuerit ponere debitorem sub cambiis. Cum enim debitor prædictus ante hujus casum haberet in banco ejusdem campsoris quamdam summam pecuniarum in causam depositi & ad liberam dispositionem, ut vulgo dicitur *a conto corrente*, dubitatum fuit, an quando campsor in vim cedulæ certas summas solvere coactus fuit, pro omnibus potuerit ponere debitorem sub cambiis, vel potius jure compensationis debuerit deducere dictam summam, quam habebat in manibus? Et quamvis de stricto jure probabilis videretur creditoris prætensio, quam etiam in congressibus, in quibus puncti examinantur pro veritate, nimium fovebant seniores Advocati, ex diversitate stationum, ob quam in eisdem personis materialibus repræsentantur omnino diversæ personæ formales, & successive diversa dicuntur debita & credita ex omnino diversis causis, unde propterea regulariter non intrat compensatio, ex iis, quæ habentur *collecta* per Amat. *resol.* 17. *add.* ad Gregor. *dec.* 366. Grass. *de except. cap.* 16. Grat. *discept.* 938. *num.* 2.
30 Salgad. *in labyr. par.* 2. *c.* 28. Nihilominus ego tunc junior ab initio fui in contrario sensu. Tum ex punctuali *dec. Rota in Romana computorum* 23. *Martii* 1618. *coram Coccino*, ubi in specie firmatur, quod hæc distinctio intellectualis ex juris subtilitate resultans, atque ad alios effectus juris vera, ex quadam naturali æquitate, ac in odium usurarum attendi non debet isto casu, & cum quo fundamento processit Rota, ita juxta meum votum resolvendo eadem die 26. *Novembr.* 1659. *coram Verospio*; Tum etiam ex facti circumstantiis, quod scilicet debitor ob quædam imputata delicta jam fugam ab hoc Principatu arripuerat, atque processum erat ad acta præparatoria banni capitalis, unde non urgebat ratio manualis & quotidiani usus dictæ pecuniæ, quæ proinde retineri solet in computo currenti, & non commisceri cum aliis negotiis, unde si dictus deponens absens & inquisitus dedisset mandata, seu ordines pro dicta summæ solutione, absque dubio campsor ita constitutus in periculo proprio jacturæ, recusasset dictos ordines implere, faciendo
31 quandam speciem arresti, seu sequestri penes seipsum pro ejus indemnitate; Et consequenter nulla ratio exigere videbatur, quod dictam pecuniam ita penes se retineret otiosam, & pro æquivalenti percipere deberet usuras, seu accessiones cambiorum, dum non agebatur de deposito regolari pecuniæ obsignatæ in sacculo, ita ut dici posset, quod fuisset violare legem depositi, sed agebatur de deposito irregulari, quod in substantia, & quoad effectum importat magis creditum quantitatis, seu generis. Unde considerabam adaptari posse terminos, seu rationem text. *in l. curabit, Cod. de action. empti*, super repugnante æquitate habendi eodem tempore in manibus rem & pretium; Sive quod intraret recepta distinctio, quam habemus in quæstione, an compensatio fiat ipso jure, vel ope exceptionis, quod scilicet, ubi agitur de odio usurarum, & de impediendo illarum cursum, omnino verius, ac receptum sit compensationem intrare ipso jure, ut cæteris plene collectis firmatur per Rotam *decis.* 409. *numer.* 21. *& seq. part.* 9. *recent.* ubi allegantur Apont. *consil.* 19. *lib.* 2. Fontanell. *de pact. claus.* 6. *gloss.* 2. *part.* 6. *num.* 61. *& seqq.* & alii.

Demum cum pretium redactum ex secunda venditione dictorum castrorum erogatum esset in loca Montium, cum vinculo, primario ad favorem emptoris in casu evictionis & molestiarum, secundario autem pro cautela creditorum anteriorum & potiorum postmodum venientium. Atque indubitatum sit hujusmodi vincula minuere valorem intrinsecum locorum montium juxta vinculorum numerum, ac majorem, vel minorem periculi probabilitatem, juxta ea, quæ super hujusmodi diminutione habentur *in Romana locorum Montium de Oricellariis, & in Romana de Mutis sub tit. de Regalibus ad materiam locorum Montium, disc.* 39. *&* 32. Atque de facto ista loca Montium stante d. vinculo æstimata fuerant ad rationem scutorum 60. pro quolibet; Hinc orta est dubitatio, an stante d. reductione cambiorum platealium ad nundinalia, deberet creditori bonificari id, quod importaret diminutio resultans ex d. vinculo, ita ut in effectu assequeretur pecuniam liberam. Et ita determinatum fuit in ultimis decisionibus 14. *Decemb.* 1662. *&* 28. *Januarii* 1664. *cor. Verospio*, dando optionem debitori intra certum terminum solvendi pecuniam liberam, & reassumendi loca Montium, vel quod creditori imputanda essent ad dictam rationem sc. 60. pro quolibet.

De hoc autem, tam in ultimis disputationibus habitis in 32
Signatura gratiæ, quam in alia instantia in Rota *cor. Priolo & Bourlemont.* fuit dubitatum, stante quod istud vinculum resultat a facto Principis, quod importare dicitur casum fortuitum a creditore supportandum, absque eo quod regressum pro indemnitate habere valeat adversus debitorem, juxta ea, quæ habentur *sub titulo de feudis ad materiam Bulla Baronum in Romana de Anguillaria, & in alia Romana dotis de Caesarinis, disc.* 97. *&* 99. & talis est communis praxis.

Super hoc autem ego, reflectendo etiam ad veritatem, 33
dicebam hujus quæstionis decisionem pendere a puncto, An dicta reductio cambiorum platealium ad rationem nundinalium importans dimidiationem crediti & ultra, intraret de rigore justitiæ, vel potius ex Tribunali æquitativo arbitrio; Primo enim casu admittebam, quod debitor bene diceret, quoniam si creditor plus de rigore consequi non deberet, cogendus esset subire vinculum de natura rei omnibus aliis creditoribus commune; Secus autem in altero casu, quoniam tunc debitor æquitativum arbitrium judicis dividere potest, sed illud acceptare debet cum sua causa; nam alias non fuisset reducere cambia platealia ad nundinalia, sed ista quoque dimidiare; Et consequenter cum ex supra deductis *disc. praced.* de stricto jure omnino verius esset, cambia platealia esse valida, & deberi, ideoque dicta reductio, seu moderatio resultaret ex mere æquitativo arbitrio, debebat proinde ista æquitas æqua lance exerceri, nam alias manifestam contineret iniquitatem in præjudicium creditoris, ita duplicem diminutionem, & jacturam patientis, Atque retorquendo exemplum moderationis factæ per Sacr. Consilium Neapolitanum, de qua *disc. praced.* quod scil. cambia tunc irregularia longe excessiva, & reducta ad 14. pro centenario in tali summa soluta fuerunt, ita & taliter, quod creditor de facto obtineret dictam summam 14. quod in præsenti non contingeret, quoniam cambia platealia importantia 19. circiter pro centenario, & radacta ad nundinalia importantia ad rationem 9. circiter solverentur, non in novem, sed in quinque, vel sex, & sic esset reductionis, atque istam credebam esse veritatem.

De pluribus aliis disputatum fuit, in facto magis, quam in 34
jure consistentibus, præsertim vero de tempore, a quo campsor ob solutiones factas in vim cedulæ dici posset creditor; Cum enim per chirographum Pontificium super dictorum castrorum venditione editum mandaretur, quod creditores, ad quorum instantiam per Congregationem Baronum facta erat d. venditio, in actu receptionis pecuniæ a cedulista deberent præstare debitam cautionem in forma, sin minus, quod eadem pecunia directe in actu recipiendi deponi deberet in Sac. Monte Pietatis, ad effectum illam investiendi in loca Montium, ut supra vinculata loco cautionis, creditores autem pro majori eorum commoditate factis quietantiis tamquam de recepto, fuissent contenti relinquere pecuniam in depositum in eodem bancho pro eo modico tempore, quod currebat, donec invenirentur occasiones d. investimenti;

Hinc

Hinc prætendebat debitor non esse servatam formam chirographi, ac propterea ipsum non potuisse poni sub cambiis a tempore, quo creditores fecerunt quietantias, sed solum a tempore, quo sequutum erat effectivum pecuniarum investimentum; Sed hæc prætensio rejecta fuit, & pro meo judicio juste, quoniam eo ipso, quod creditores fecerunt quietantias, debitor liberationem reportavit, atque solutionis effectus sequutus fuit, ejusque nil intererat, quod creditores pecuniam ita de eorum dominio effectam hoc medio tempore otiosam retinerent magis in uno, quam in altero bancho, unde cum chirographum præscriberet dictam formam, non pro præcisa solemnitate, sed ad solum certum effectum ne daretur libera, idcirco intrat recepta propositio, quod tunc spectato effectu admittitur implementum per æquipollens, ut firmatur in decisionibus cor. Verospio, quæ super hoc puncto videntur notabiles.

ROMANA MANUTENTIONIS PRO JOANNE BAPTISTA BORRELLA CUM N. LAMBARDO.

Casus disputatus coram Senatore Urbis, seu Prælato Consultore deputato, & resolutus pro Lombardo.

An cambium creari possit ex credito antecedenti sine pecunia numerata?

Et an substineatur cambium si pecunia data debitori in alios usus creditori notos convertenda sit, itaut hic certo sciat debitorem non posse cambiare in nundinis, ibique litteras implere?

Et de conversione cambiorum decursorum in sortem novi cambii, an subsistat, vel potius importet anatocismum?

S U M M A R I U M.

1 *Facti series.*
2 *Pecunia numerata in actu, sed statim restituta, an annullet contractum censualem?*
3 *Qualis dicatur simulatio damnata, & qualis non.*
4 *Cambium creari potest ex credito antecedenti ex mercibus, vel alia causa.*
5 *Declarantur quædam decisiones firmantes cambium invalidum, ubi creditor scit debitorem convertere debere pecuniam in alios usus.*
6 *Distinguuntur species cambiorum, & quale sit directum, & quale obliquum.*
7 *De simulatione, seu figmento, quod aliqui dicunt esse in cambiis.*
8 *De recambiis an sint invalida, & continentia anatocismum ob conversionem cambiorum in sortem, & aliqua de anatocismo, quando procedat.*
9 *De natura cambii est, ut nullum detur lucrum ab initio certum, sed possit etiam sors diminui.*
10 *Quod cambia vere non sint fructus, neque accessiones, sed sint pars sortis.*

D I S C. III.

1 CUm ex pluribus creditis antecedentibus, quæ ex juribus cessis aliisque de causis, Borrella habebat cum Lambardo, conflatis etiam scutis 1000. quæ idem Lambardus debebat ex causa cambii contracti usque ab anno 1646. una cum fructibus, seu cambiis decursis, circa annum 1658. novum cambium constitutum esset in scutis 3500. circiter, cum enarratione pecuniæ cor. Notario, & testibus numeratæ, ad effectum illam convertendi in prædictorum aliorum debitorum extinctionem. Atque post aliquorum annor. decursum creditor curasset aliqua bona debitoris exequi, & subhastari, eidemque, seu alteri, qui deinde ipsum nominavit, tamquam ultimo licitatori deliberari, prætendens debitor istius actus nullitatem ob ordinem judiciarium non bene servatum, ac etiam ob notoriam injustitiam; Tum ratione enormissimæ læsionis in valore bonorum, tum ratione excessus ob infectionem novi contractus cambii, qui proinde cambia, seu fructus non produceret ratione simulationis, dum probaverat pecuniam ejusdem creditoris simulate, & ut vulgo dicitur, *per mostra*, ibi intervenisse, itaut in effectu cambium creatum esset ex creditis antecedentibus, ac etiam illative, quod ita creditor certus esset debitorem non posse acceptam pecuniam cambiare, atque in nundinis litteras implere, ut ad cambii realitatem requiruntur ex firmatis per Rotam in Rom. cambii 18. *Aprilis 1644.* & 16. Januarii 1645. cor. Peuting. Et demum, quia idem cambium in parte conflatum esset ex fructibus, seu cambiis decursis d. alterius cambii, unde propterea dicebam hoc esse anatocismum in jure damnatum, juxta plene deducta per Rotam apud Merlin. *decis.* 409. alias 301. *p.* 5. *rec.* late Andreol. *controv.* 3 [illegible] *n.* 4. ubi fere omnes cumulat. Ex his secundus Collateralis fori Capitolini manutentionem Lambardo concessit, declarando contractum prædictum invalidum & usurarium, ex hoc præsertim ultimo fundamento anatocismi.

Introducta vero post suos alios gradus juxta Capitolinam labyrintiacam praxim, causa coram Senatore, atque per istum deputato juxta stylum ingenioso Prælato in Consultorem, hic post plures disputationes, quamvis in iis, quæ juris sunt circa validitatem cambii ex infra deducendis se adæquatum declararet, nihilominus confirmavit idem, quod judex primæ instantiæ fecerat, vel ex capite nullitatum, vel ex altero læsionis, ac etiam ratione insubsistentiæ aliquarum paritarum, & sic ex fundamentis consistentibus potius in facto, in quo Advocati nullam habent partem, ideoque judicatum, nec approbare, nec damnare potui, potissime quia etsi causæ Patronus singulis factis objectis bene satisfacere videretur, nihilominus ea omnia insimul unita, aliquam malam faciem præbere videbantur. 2

Quatenus vero pertinet ad dicta tria objecta in jure consistentia, Dicebam pro creditore scribens nullam vere subsistentiam habere, Non quidem primum; Tum quia solemnitati pecuniæ numeratæ, etiam ubi pro forma requiritur, ut est in censibus, ea communi observantia satisfactum esse dicitur per illius interventum, quamvis eadem immediate restitueretur ipsimet creditori in aliam causam, nisi formalis simulatio probetur, ex deductis per Cenc. *de cens. q.* 50. ubi plures colliguntur decisiones Rotæ, quæ moderno tempore sæpius circa hunc defectum benigne se gerere consuevit, quoties antecedentia credita sunt vera & realia, stante facilitate Signaturæ gratiæ passim sanandi hunc defectum, ubi constat de vero credito, ut præsertim apud Royas *dec.* 476. quæ est Assisen. census confirmata 28. Martii 1653. coram Bevilaqua 23. Januarii, & 26. Junii 1654. cor. Bichio, & non semel in sua materia *sub tit. de censib.* 3

Tum etiam quia illa simulatio dicitur in jure damnata, quæ concernit rei substantiam, ac veritatis alterationem alteri præjudicialem, quia nempe cum mendacio appareat validus, & licitus ille actus, qui si appareret, prout est in effectu, esset illicitus, & invalidus. Secus autem, ubi etiam alio modo vero licite fieri poterat, itaut nil debitoris, vel alterius contrahentis intersit, ut sæpius *sub tit. de contractib.* & sub altero *de credito*. Ac pluries in specialibus terminis cambiorum occasione oppositæ simulationis personæ firmavit Rota præsertim *in Rom. cambii* 1. *Julii* 1658. *cor. Melzio* confirmata 24. *Martii* 1664. *cor. Ottalora*, quæ est *Romana cambii de Sfortiis, disc.* 6. 4

Unde cum sæpius per Rotam firmatum fuerit, quod cambium ex mercibus, vel ex creditis antecedentibus creari potest, ut præsertim *in Rom. pecuniar.* 5. *Junii* 1648. cor. Corrado 14. *Junii* 1649. cor. Dunoz. inter suas *decis.* 829. *Rom. cambior.* 28. *Aprilis* 1651. cor. Verospio & in aliis, cum nil urgere videatur, quod prohibeat. Quia si creditor de tempore contractus cogere poterat debitorem ad sibi solvenda credita, quæ vera & legitima essent, hinc proinde benigne potius cum eo agere videtur se abstinendo a coactione, eademque credita convertendo in alium contractum, ex quo dilationem debitor recipit, quoties ista non est causa alicujus lucri, seu excessivæ, vel alias præjudicialis conventionis, quæ in cambiis nundinalibus non datur, minusque hodie in illis platealibus, quæ exercentur per eas Civitates, quæ plateæ formam habent, cum totum pendeat ab eventualitate pretii uniformiter a publico foro mercatorum taxati, ut supra *in Rom. cambii disc.* 1. 5

Quoad secundum objectum deductum ex allegatis decisionibus *in Rom. cambii* 18. *Aprilis* 1644. & 16. *Januar.* 1645. cor. Peuttingerio, dicebam illas ab ipso initio numquam in Curia receptas fuisse, utpote continentes æquivocum clarum, quo agnito in eademmet causa, in qua prodierunt, nullum habuerunt effectum, quoniam ita Rota oretenus mandante, ne ad formalem revocationem procederetur, creditor contra quem prodierunt, sub titulo concordiæ, aliquo modico dimisso, satisfactionem obtinuit. Et merito, quoniam, ut frequenter habetur *hoc eod. tit.* præsertim *in Rom. locat. venæ ferri, disc.* 24. Duæ sunt cambiorum species, una quæ dicitur

tur cambii directi, quia scil. habens pecuniam Romæ, illamque cupiens in Civitate Venetiarum, vel Neapolis, eam tribuat mercatori, vel alteri ibi cambiandam, quoniam si pecuniæ dator certo scit recipientem illam pecuniam, ac convertentem in alios usus, non posse æquivalentiam dare statuto tempore, & in præfinito loco, itaut litteræ implementum recipere non deberent, sed inanes, & vacuæ essent reversuræ. Tunc quia dicitur potius actus simulate gestus in fraudem usurarum, & de illius validitate dubitarunt Azot. *Instit. mor. par. 3. lib. 10. de cambio sicco*, & cæteri deducti per Scacc. *de cambiis*, §. 1. *qu. 7. p. 2. ampliat. 9. n. 9.* Reginald. *in praxi pœnit. lib. 25. n. 399.* Rebell. *de justit. & jur. lib. 15. qu. 5. n. 3.* & cæteri in prædictis decisionibus deducti; Dictaque difficultas non resultat ex eo, an qui pecunias recipit, eas tunc in alios usus convertat, necne, ut Scribentes in ista causa, ac etiam in d. altera Romana cambiorum de Sfortiis *disc. 6.* insistebant, quia cum pecunia recipiat functionem in genere suo, etiam in isto cambio directo nil refert, quod recipiens eam convertat in alios usus, dum potest in nundinis, vel platea aliunde supplere de æquivalenti, sed punctus est in idoneitate ad dictam æquivalentiam præstandam, ex cujus concursu, vel deficientia resultat scientia dantis, an litteræ essent adimplendæ, necne, & an actus esset ab initio fictus, vel verus.

6 Altera cambiandi species dicitur obliqua, quod scil. debitor, qui pecunias recipit, seu ex alia præcedenti causa debet, non assumit onus cambiandi, sed sub contractu mutui, vel altero recipit pecunias pro suis debitis solvendis, vel in alios suos usus erogandas; Quia vero mutuator non intendit eas otiosas tenere, sed super cambiis trafficare, idcirco debitor pro ipsius creditoris indemnitate, & ne ex mutuo damnum, ac præjudicium recipiat, in se assumit onus capiendi tantumdem ab aliis, ac gyrandi, vel gyrari faciendi super cambiis, vel eidem creditori facultatem tribuit accipiendi ab aliis, vel a se ipso tantumdem, illudque gyrandi, vel gyrari faciendi super cambiis in ipsius mutuatarii damnum; quo secundo casu plures continentur contractus explicati in d. Romana locationis venæ ferri *disc. 24.* ac etiam in Camerinen. *disc. seq. & in aliis hoc tit.*

7 Et in hac secunda specie non spectatur, an illa pecunia, quæ recipitur, in alios usus convertatur, necne, vel an recipiens possit æquivalentem summam in nundinis, vel in platea præstare, quoniam cambium non gyrat super illa pecunia, sed super æquivalentia ab aliis habenda, neque spectatur idoneitas ipsius debitoris, sed illa correspondalis, qui litteras est impleturus saltem cum recursu; Et licet Morales, quibus etiam adhærent Merenda *in ejus tractat. de cambio nundinali*, Leotard. *de usur. qu. 26. & alii*, magna Tribunalia, seu foros magnatum, & mercantilium Civitatum parum versantes, dicant hæc continere figmenta, & simulationes in fraudem usurarum. Attamen totum dubitatio recipienda non est, tum quia ita passim, & ubique publice, & palam, Ecclesia tolerante, & approbante, practicatur. Tum etiam, quia cessante conventione partium super majori, vel minori interusuriorum cursu ratione majoris, vel minoris dilationis temporis, in quo proprie consistit usura, vel ejus suspicio, cum totum pendeat ab eventualitate, quæ ipsius etiam debitoris lucrum causare potest, sequitur exinde cessare terminos usuræ, & in specie id vidimus practicatum in d. Romana locationis venæ ferri *disc. 24.* & in d. Romana cambior. *disc. 1.* In dictis etenim casibus certa erat conversio pecuniæ per debitorem acceptæ ad cambium in alios usus, atque certa erat voluntas ejusdem debitoris creditori declarata, & in pactum expressum deducta, non cambiandi, neque solvendi in nundinis, vel plateis, & tamen nunquam dubitatum fuit de validitate cambii ex isto capite, quoniam gyrus cambii non est in ipsa pecunia, quæ debitori datur, sed in æquivalenti, quæ ab alio, vel a seipso tamquam tertio accipitur ad cambium, atque hoc jure passim vivitur, quod agnovit Rota in d. Romana cambii, de Sfortiis 24. Martii 1664. cor. Otalora.

8 Demum quoad tertium objectum anatocismi, quod deducebatur ex conversione cambiorum decursorum in sortem principalem, ac novum cambium; Dicebam, quod quidquid sit, an dictus anatocismus procedat solum in usuris illicitis, de quibus, nempe usuris hebræorum agitur *in dec. 409.* Merlini, atque admisso etiam, quod eadem prohibitio procederet in quibuscumque aliis, quamvis licitis usuris, interusuriis, vel fructibus, ut videtur magis communis, & recepta opinio DD. de quibus ample Andreol. *d. controv.* a 10. Extranei erant dicti termini ab istis cambiorum, quæ in recambium converti posse, plene firmatur per Surd. *cons. 540. numer. 35. cum seq.* quem solum pro omnibus allegare sufficit, & communiter tenet Cyriac. Gait. & cæteri deducti per Andreol. *dict. controv.* a 10. *num. fin.* atque ita passim docet inconcussa observantia totius nostri Orbis Catholici super recambiis, & advertimr *d. disc. 1.*

Verum ne more insipidorum pragmaticorum, præter genium, & stylum, immorarer solum in authoritatibus, potissime cum non omnino satisfactus essem de rationibus, & fundamentis deductis per Surdum; Idcirco advertebam veram hujus conclusionis rationem eam esse, quod fructus dicuntur illi, qui producuntur, seu percipiuntur salva substantia rei illorum productivæ, ideoque in proposito, usuræ, vel interusuria dicuntur accessiones contradistinctæ ab ipsa sorte principali, quæ salva, & integra remaneat, atque ex hac ratione accessiones ex pecunia regulariter, non concurrente speciali titulo earum justificativo, dicuntur illicitæ, quia cum pecunia sit de sui natura sterilis, ita contra naturam efficitur fœcunda, & fructifera.

Hoc autem non convenit cambiorum accessionibus, seu interusuriis, quoniam de natura cambii realis est, ut nulla detur accessio, nullumque lucrum certum, sed creditor subjaceat potius damno, & periculo diminutionis sortis principalis, Roman. *consil. 238. num. 6. & 9. in principio*, Rota *decis. 315. p. 2. diversf. decis. 304. num. 5. p. 2. rec.* ac habetur deductum in d. Romana venæ ferri *disc. 24.* in d. Romana cambiorum *disc. 1.* & in aliis frequenter, 9

Ideoque id quod dicitur fructus, seu accessio, est abusive, & per modum loquendi pro nostra intelligentia, sed vere 10 totum est sors principalis tamquam unicum pretium pecuniæ quæ in uno magis valeat, quam in altero; utpote, Titius dat Sempronio ad cambium Romæ scuta mille monetæ juliorum decem pro scuto cambianda pro nundinis Placentiæ, seu pro Civitate Venetiarum, cum ibi litteræ implendæ sint in scutis auri stamparum, seu marcarum respective (cum in nundinis currant scuti imaginarii marcarum, & in plateis scuti auri veri stamparum) idcirco correspondalis illius, qui suscepit pecuniam cambiandam, ut impleat litteras, emere debet dictos scutos, prout currunt in illis nundinis, vel respective in ea hebdomada, in qua maturat solutio, juxta pretium aggii, quod pro majori, vel minori pecuniarum affluentia, magis & minus ponitur a foro mercatorum, atque in hac emptione consistit damnum, vel respective lucrum ejus, qui habuit pecunias cambiandas, quoniam dari potest casus, quod cum tanta moneta, quantum importent, exempli gratia, scuti 970. emat tot scutos auri, vel marcarum, qui sufficiant ad æquivalentiam, & litterarum implementum, unde propterea creditor sit potius in damno patiendi diminutionem sortis principalis; Et e converso datur casus frequentior, quod pro emendis dictis scutis ad litterarum implementum necessariis non sufficiat valor dictorum scutorum mille monetæ, sed importent scutus 1030. & sic in illis 30. consistit damnum debitoris, quod ex communi usu loquendi dicitur fructus cambii junctus cum expensis provisionum: Et consequenter quando illi scuti auri, vel marcarum respective ita empti, & per actum occultum soluti creditori per correspondalem cum recursu recambiantur ad locum a quo ipsimet debitori, qui pecunias proprias pro litterarum implemento in nundinis, vel platea non habebat, dicuntur tamquam per novum contractum recambiari illi scuti 1030. non tamquam sors, & fructus, sed tamquam integra sors, atque unum, & idem pretium illorum scutorum marcarum, vel auri denuo reducendorum ad scutos monetæ, istaque est ratio, ob quam substinentur recambia, atque illi, qui apud vulgus dicuntur fructus, convertuntur in sortem. Quam rationem, nec quidem remote percipiunt aliqui moderni, qui in foro magnatum, & mercantilium Civitatum non versantur, cum manifesto proinde terminorum æquivoco utentes in hac materia terminis usurarum, lucrorum, fructuum, & accessionum, cum isti termini recte quidem cadant in cambio sicco, non autem in reali, in quo nullum dari potest lucrum certum, & si daretur, remanet vitiatum, ut latius in d. Romana locationis venæ ferri *disc. 24. & in aliis locis citatis*.

S U M M A R I U M.

1 *Generalis animadversio ad omnes discursus.*
2 *An onus susceptum per debitorem ad tempus, isto elapso expiret?*
3 *De cambiis loco damnorum, & interesse sine litteris.*
4 *An Clerici possint facere contractum cambii?*
5 *De imputatione cambiorum solutorum in excessu vulgo, scaletta.*

6 *Quo-*

6 *Quomodo probetur solutio cambiorum indebitorum pro imputatione, vel repetitione.*
7 *De mixtura cambii cum alio contractu.*
8 *De litteris cambii, & gyratis.*

ANNOT. AD DISC. III. cum seqq.

1 EAquæ dicuntur in discursibus, quorum specialis mentio infra non fiat, reincidere videntur in idem, atque super eis alia non se obtulit occasio disputandi, cum multæ conclusiones, quæ prius erant valde dubiæ, nunc videantur effectæ planæ, ideoque me refero ad jam dicta.

In casu autem, de quo *disc.* 9. an scil. onus susceptum per
2 debitorem ad certum tempus, illo elapso expiret, videantur deducta infra *disc.* 35. ubi fit mentio, quod in ista causa in alia instantia recessum fuit a posterioribus decisionibus, & reversum est ad primas, ut apud Ninot. *dec.* 72. postea vero causa fuit concordata.

Et ad plures *d. disc.* 3. & 4. 8. 10. & in aliis, an detur cur-
3 sus cambiorum sine litteris in ratione damnorum, & interesse? infra *disc.* 32.

Ubi etiam de quæstione, de qua *disc.* 18. an Clerici pos-
4 sint facere istum contractum?

Ad contenta *in disc.* 17. & 28. super imputatione cam-
5 biorum excessive solutorum videatur *disc.* 31.

Et quomodo probentur solutiones cambiorum ad effe-
6 ctum imputandi, vel repetendi *disc.* 34.

Ad casum, de quo *disc.* 24. videantur ea, quæ adno-
7 tantur *ad disc.* 4. de Usuris super mixtura cambii cum alio contractu.

8 Ad contenta *disc.* 20. 21. 22. 25. & 26. super litteris cambii, videatur *disc.* 33. Ac etiam *sub tit. de credito.*

CAMERINEN. CAMBII

PRO PELLEGRINIS
CUM BRACCIIS.

Casus disputatus cor. A. C. & in Signatura, & resolutus pro Pellegrinis, postea concordatus.

An mandatum datum ad cambiandum, seu gyrandum super cambiis, expiret per mortem mandantis, vel mandatarii? Et qua occasione agitur de pluribus speciebus mandati ad cambiandum.

S U M M A R I U M.

1 F*Acti series.*
2 *Distinguuntur plures casus ad effectum sciendi, an susceptum onus cambiandi expiret per mortem.*
3 *Quando alicui datur pecunia ad cambiandum, qualis species contractus dicatur.*
4 *De cambio directo, & qualem speciem contractus continere dicatur.*
5 *De cambio obliquo, & quos contractus sub se contineat.*
6 *De differentia inter casum, in quo debitor tribuat creditori facultatem cambiandi, & quando ipse debitor in se suscipiat.*
7 *De casu, in quo susceptum onus cambiandi est transitorium ad hæredes, & non expirat per mortem.*
8 *Generaliter mandatum susceptum ad cambiandum non cessat per mortem.*
9 *De exclusione contractus societatis in cambio.*

D I S C. IV.

1 BRaccius per apocham se constituit Pellegrini debitorem in scutis mille jam antea habitis, atque promisit hanc summam gyrari facere super cambiis per aliquem Urbis mercatorem per ipsum eligendum, cujus cura, & unus esset dicta cambia exercere, & continuare cum scripturæ retentione usque ad debiti restitutionem, & cum pacto, quod cambia usque ad summam scutorum 7. pro singulo centenario, & anno cederent ad commodum Pellegrini, totum vero plus cederet beneficio ipsius Braccii, cujus obitu sequuto, post aliquorum annorum decursum, petentibus d. Pellegrini hæredibus sortis, & cambiorum solutionem, hæredes debitoris prætendere cœperunt per mortem expirasse, vel mandatum, vel societatem, quam in præsenti conventionem continere mordicus dicebant Scribentes pro hæredibus, innixi authoritate Scacciæ *de cambiis*, §. 3. *gloss.* 3. *n.* 33. ubi registrata quadam conventionis formula huic simili, firmat esse contractum societatis.

Pro creditoribus scribens, hoc societatis assumptum o- 2
mnino negabam, sed dicebam, vel esse in casu suscepti mandati, quod uti necessarium, & ex stipulatione tamquam irrevocabile non expirat per mortem, (vel & forte verius) esse obligationem faciendi, ad hæredes etiam passive transitoriam; Pro materiæ vero dilucidatione tollendisque æquivocis, observabam plures distinguendos esse casus ob longam differentiam inter unum & alterum militantem.

Primus igitur est, ubi unus dat alteri pecuniam ad nego-
tiandum, sive traficandum super cambiis, certa parte lucri 3
ad commodum recipientis pecuniam, & trafficare debentis conventa, & tunc non intrant termini debitoris, vel creditoris, quia nullum intercedit mutuum, neque pecunia efficitur de dominio recipientis, cum illa eadem sit trafficanda, sed solum cadit dubitatio, quam speciem contractus hujusmodi conventio contineat, an scil. societatis, ut aliqui voluerunt, vel mandati, ut aliorum fuit opinio, vel institoriæ, seu contractus innominati, atque juxta has ultimas species punctualiter discusso articulo firmavit Rota in una Mediolanen. *decis.* 304. & 556. *part.* 2. *rec.* Ideoque in judicando præsertim in Curia, non quid DD. hinc inde pro eorum ingenio voluerint tenendum est, sed quid omnibus opinionibus examinatis, est decisum; Verum istum constanter affirmabam non esse casum nostrum, quia Braccius pecuniam aliquo tempore ante dictam conventionem receperat in alios ejus usus erogatam, ejusque in d. conventione se constituit debitorem ad commodum dantium, quos consideravit uti creditores, utendo termino solutionis, qua pendente in se assumpsit onus prædictum, qui termini in ista specie non cadunt, neque conveniunt.

Alter casus est cambii directi, & puri, prout originaliter
iste contractus introductus fuit, ubi scil. habens pecunias in 4
uno loco, eisque indigens in alia Civitate, vel loco, eas tradit campsori, ut pro dicto alio loco cambiet, seu litteras suo correspondali pro æquivalentis summæ solutione tradat, quo non expleto tenetur recipiens danti ad quanti interest pecuniam in loco, & tempore convento traditam esse, & iste contractus dicitur, juxta unam opinionem permutationis, permutando scil. pecuniam unius loci, cum pecunia alterius mediante eo pretio, quod loci distantia, vel diversæ monetæ qualitas postulat; Sive juxta alteram est contractus locationis, & conductionis, quia campsor ita locat operas suas datori pecuniarum, ut eas suo risico de loco ad locum asportet; Sive juxta alteram, est etiam institoriæ, vel contractus innominati, de quibus in præsenti videre superfluum videbatur, quia neque eramus in casu.

Tertius est casus frequens, & quotidianus cambii obliqui plures contractus continentis, quorum primus est veri, & realis mutui, quia nempe indigens pecuniis pro ejus ære alieno exsolvendo, seu aliis indigentiis, & negotiis explendis, illas ab aliquo recipit de suo dominio efficiendas, eatumque ad certam diem se debitorem constituit, sed ne interim creditor damnum patiatur ex mutuo, tenendo scil. otiosam dictam pecuniam, quam alias super negotiis, & cambiis trafficare destinaverat, ideitco dupliciter conveniri solet. Vel quod debitor det creditori facultatem pro sua relevatione a quibuscumque, ac etiam a se ipso æquivalentem summam ad cambium, & sub eo continuandi, donec sequatur solutio. Vel quod ipsemet debitor in se assumat onus æquivalentem summam inveniendi ab aliis ad cambium, seu curandi, quod aliquis mercator d. summam traficet, & gyret; Primo enim casu intrat mandatum, quod debitor tribuit suo creditori, & quatenus mandatum deducatur ad exercitium, intrat tertius actus, per quem creditor non jure suo, ut volunt Turre & alii, sed tamquam mandatarius debitoris juxta opinionem veriorem, & in Rota receptissimam, æquivalentem summam accipit ab alio ad cambium. Secundo autem casu, ex parte debitoris intrat stipulatio faciendi, quia promittit pecuniam in æquivalenti summa ab aliis invenire, atque pro creditoris relevatione curare, ut per seipsum, quatenus ad id sit aptus, vel per mercatorem ab ipso inveniendum cambietur per nundinas, vel plateas; Et sic secundus actus consistit in dicta suscepta obligatione faciendi, & tertius adest, quatenus pro explenda obligatione pecuniam ab aliis suscipiat cambiandam.

Differentia inter unum casum & alterum est, quod in pri-
mo, ut creditor cambia, & recambia petere valeat, doce- 6
re debet se mandatum sibi traditum valide ad formam Constitutionis S. Pii V. exercuisse, cum vera & reali transmissione

ſione ſpacciorum juſtificanda ſaltem cum literis reſponſivis nuncupatis *de ritorno*, atque iſto caſu intrat regula, quod non probata ſpacciorum juſtificatione, cambia peti non poſſunt, quia debet adeſſe realitas literarum prompte implendarum, ſine quibus ceſſat periculum conſiſtens in tranſmiſſione pecuniæ de loco ad locum, ſive in jactura, quæ non minus quam lucrum adeſſe poteſt in commutatione pecuniæ de uno loco ad alium, ſive de una ſpecie ad aliam, nempe de moneta currenti ad ſcutos marcarum, vel auri, in quo periculo fundatur lucri perceptio ex deductis per Lopez. *de contract. lib. 2. cap. 3. cum plur. ſeqq.* Capyc. Latr. *conſult.* 125. Rovit. *ſuper pragm. 1. de literis cambii*, Burat. *dec.* 603. Mantic. *deciſ.* 283. Rota *deciſ.* 132. *part.* 6. *recent. Anconitana cambiorum* 8. *Martii*, & 2. *Auguſti* 1649. cor. Peuting. *Romana cambiorum* 28. *Aprilis* 1651. cor. Veroſpio, & in aliis frequenter.

7 In ſecundo autem caſu, niſi debitor probet omnes adhibuiſſe diligentias, & non inveniſſe occaſionem cambiandi, creditor abſque aliqua juſtificatione ea ejus parte facienda, petere, & conſequi poteſt a debitore cambia & recambia, quæ concurriſſent, ſi ſuſceptam obligationem explevisſet, non tamquam cambia, quæ ſine ſpacciis, & reali literarum tranſmiſſione dari non poſſunt, ſed tamquam damna & intereſſe ob non impletum ſuſceptum mandatum, ſeu ob non factum id, quod ſi factum eſſet, cambiorum utilitatem produxiſſet, ut bene firmatur *in Romana pecuniaria* 5. *Junii* 1648. *cor. Corrado*, & *in eadem* 14. *Junii* 1649. *cor.* Dunozetto *inter ſuas dec.* 829. & poſt Salgad. *in labyrint. dec.* 7. quæ paſſim in Curia recepta eſt tamquam magiſtralis, ſæpiſſime in aliis cauſis approbata, itaut amplius de aſſumpto non dubitetur, ut ſæpius *hoc eod. tit.*

8 In hac ultima ſpecie neceſſariæ ſtipulationis faciendi in propoſita controverſia verſabamur, ideoque non intrabant termini expirationis mandati per mortem mandantis, vel mandatarii, quia vere non agebatur de mandato, ſed in ſusceptione facti, quod ob non factum trahit ſecum obligationem, non dubitatur eſſe ad hæredes active & paſſive tranſitoriam, ad inſtar quarumcumque ſtipulationum, & contractuum, ut omiſſis generalibus, in ſpecie probari dicebam ex deciſionibus *in Romana multiplici* 3. *Novembris* 1635. cor. Pirovano, & 18. Martii 1654. coram Meltio, in cujus caſu emptor, qui de pretii reſiduo debitor remanebat, ſe obligavit illud inveſtire in loca Montium, cenſus, vel ſtabilia fructifera, atque fructus exigere, illoſque denuo inveſtire, ac ita multiplicare, donec certa ſumma conſtitueretur, quia, ſi ipſe, vel ejus hæres id non fecit, tunc ob non adimpletum mandatum, vel non præſtitum factum promiſſum, tenetur, ad quanti intereſt eſſe factum, quod occaſione fructuum dotalium habetur *ſub tit. de dote*, & alia occaſione habetur *ſub tit. de uſuris & intereſſe*.

Neque intrabat ratio pro alia parte exaggerata, quod electa eſſet induſtria perſonæ, cum datio & reſpective ſuſceptio mandati, vel facti, non fuerit voluntaria, & ratione induſtriæ perſonalis, prout in primo contractu pecuniæ datæ ad negotiandum juxta *dictas deciſiones* 304. & 556. *part.* 2. *rec.* prætendi forte poteſt, ſed fuerit neceſſaria ob creditoris reintegrationem, & ne interim ex mutuo, & permanentia ſuæ pecuniæ penes debitorem damnum patiatur; Multo magis in præſenti, dum cambiorum tranſmiſſio & continuatio facienda non erat per ipſummet Braccium, itaut dici valeat, ſequuto ejus obitu, actum non potuiſſe amplius explicari, ſed erat facienda per mercatorem ab ipſo eligendum & deputandum, qui ſemel electus abſque alia præfati debitoris opera, ſive viveret, ſive mortuus eſſet, continuationem facere poterat.

Et nihilominus, etiam in caſu ſimplicis, & veri mandati, prout eſt in alio caſu ſupradicto, quando ſcilicet creditori datur facultas capiendi ſummam æquivalentem ad cambium, adhuc omnino verius, ac ubique receptum eſt, talem mandantis, vel mandatarii mortem naturalem, ſeu civilem non ceſſare, quoniam juris regula, ut mandatum per mandantis, vel mandatarii mortem expiret, procedit in mandato voluntario ex utraque parte, quandocumque revocabilis, ſecus autem in mandato neceſſario, quod ex ſtipulatione debitor tribuit creditori in cauſam, & rem propriam, donec ſequatur ſolutio, dum illud debitor volens non poteſt invito creditore expreſſe revocare, ideo minus intrat expiratio per mortem, quæ aliud non eſt, niſi quædam revocatio tacita, ſeu ficta, ut ita diſtinguendo inter mandatum voluntarium & neceſſarium plene aliis allegatis habetur apud Trentacinq. *lib. 2. var. reſol. tit. de procur. reſol.* 10. *n.* 7. & 9. Gabr. *de procurator. concluſ.* 2. *n.* 36. Seraph. *deciſ.* 541. *n.* 3. Burat. *deciſ.* 440. *num.* 2. & 3. Merlin. *deciſ.* 436. *numer.* 11. & tamquam abſolutum habuit Congregatio Baronum in Rota *in Romana Cambiorum ſupra diſc.* 2. Atque in praxi eſt ubique receptum, nedum ex dicta viva ratione, quod mandatum neceſſarium in rem propriam, ſicuti non poteſt expreſſe revocari, ita non revocatur tacite & ficte per mortem, ne plus operetur tacitum quam expreſſum, ſive plus fictio quam veritas, ſed etiam quia cambiorum curſus, non ſolum reſultat ex ratione mandati, ſed etiam ex ratione reſtaurationis damnorum, quæ alias creditor ita pati dicitur.

Allegabatur pro parte debitorum *conſilium* Caballi 145. *lib.* 2. ſed dictum fuit iſtam doctrinam fuiſſe rejectam *in dicta Romana Cambiorum*, tam in Congregatione Baronum, quam in Rota, quoniam vere iſte Doctor in hac parte ſolemniter æquivocavit, vel ad clientis affectionem ita improbabiliter ſcribere voluit, totum enim ſe fundat *in conſil.* 112. Socein. Jun. *lib.* 1. *n.* 12. qui agit de mandato voluntario dato ad donandum, ut expiret per mortem mandantis, maxime dum hæredem reliquerat pupillum, quod omnino extraneum eſt a mandato neceſſario, & per viam ſtipulationis in rem mandatarii.

Magnum item fundamentum ex parte dictorum hæredum conſtituebatur ad probandum ſocietatem in conventa participatione lucri, dum conventum eſt, quod uſque ad 7. pro centenario ſit dantis pecuniam, totum vero plus cedat commodo recipientis & cambiare debentis. Sed replicabam hoc eſſe æquivocum clarum; Tum quia ſocietas importat communionem lucri & damni, ac utilitatis & periculi, quæ in præſenti omnino aberat, quia ſi dabatur caſus, ut ſors principalis abſque cambiantis culpa amitteretur, vel nullum in cambiis adeſſet lucrum, ſed potius jactura & ſortis principalis diminutio, & quæ incertitudo unice ſalvat hunc contractum ab uſura, utique Braccius nullum ſentiebat damnum neque de periculo participabat, ergo incongruus eſt terminus ſocietatis, ſed potius illud incertum lucrum excreſcens ſummam ſcut. 7. pro centenario, dici poteſt ſalarium, ſeu mera inſtitoriæ, ſeu operæ aſſumptæ. 9

Tum clarius, quia cum Braccius eſſet debitor pecuniæ, itaut de ejus damno & præjudicio totale cambia currere debuiſſent, idcirco voluit convenire de intereſſe limitato, ut ſcil. dictam ſummam non excederet, ſibi remiſſa, ſeu condonata ſumma excreſcente, juxta ea, quæ de hoc cambio limitato habentur plenius deducta *in Rom. Cambii de Sfortiis infra diſc.* 6. & ſic debitor nullum ſentit lucrum, nec aliquam illius participationem habet, ſed ſolum ita patitur minus damnum & intereſſe.

Et ex his A. C. pro creditoribus judicavit, relaxando mandatum executivum, tam pro ſorte principali, quam etiam pro ipſis cambiis & recambiis, atque interpoſita appellatione, Signatura juſtitiæ illam rejecit quoad effectum ſuſpenſivum reſcribendo cum clauſula *ſine præjudicio executionis* de ſola appellatione ad devolutivum in Rota, ſed ſubſequens concordia litem terminavit.

VITERBIEN. CAMBII SEU SOCIETATIS PRO MARIO.

Reſponſum pro veritate.

Debitore aſſumente in ſe onus cambiandi, ſeu gyrandi pecunias ſub cambiis, ac facta ex conventione deputatione certi mercatoris, per quem cambium exerceri debeat, ſi deinde creditor, ut debitori rem gratam faceret, eum liberet ab obligatione utendi opera dicti mercatoris. An exinde reſultet omnimoda novatio, itaut inducatur etiam liberatio ab onere cambiandi?

Diſſoluta ſocietate per mortem unius ex ſociis. An & de quibus lucris, vel damnis ſocii defuncti hæredes debeant participare?

S U M M A R I U M.

1 *Facti ſeries.*
2 *Cambia non debentur ſine juſtificatione ſpacciorum ſaltem per litteras reditus.*
3 *Sed quandoque ſine eis debentur tamquam damna & intereſſe.*

4 *An*

4 *An remissio oneris utendi opera mercatoris deputati liberet ab onere cambiandi.*
5 *De validitate consuetudinis, ut provisiones correspondalium redeant ad beneficium gyrantis.*
6 *Expensæ provisionum sunt notabiles.*
7 *Cambium creari potest ex debito præcedenti.*
8 *Super conclusione, an cambia sint licita, si dans pecuniam, certo sciat recipientem non posse eam cambiare.*
9 *Quando de facili detur compensatio, seu retentio.*
10 *Non debet quis participare de damno, ubi non participat de lucro, & de materia Societatis.*

DISC. V.

1 INita Societate inter Antonium & Marium super negotio lignorum, eaque brevi tempore dissoluta per mortem Antonii, cum hic in negotio erogasset summam scut. 3200. deventum est ad conventionem inter Camillum Antonii hæredem, & Marium, ut hic retinere deberet dictam summam in negotii continuatione implicitam tamquam debitor, & ad cambium, suscipiendo in se onus cambiandi, ac gyrandi dictarum pecuniarum valorem per ferias, deputato ex conventione ad hunc effectum certo mercatore; Deindeque per apocham Camillus, ut Marium ab expensis eximeret, eum liberavit ab onere utendi opera d. mercatoris, unde cum post plures annos Marius in venditione lignorum notabilem jacturam sensisset, neque d. cambii exercitium sequutum esset. Hinc orta est inter dictas partes controversia super duobus. Primo nempe, an cambia, seu fructus deberentur: Et secundo, an Camillus Antonii hæres contribuere teneretur ad dictum damnum, seu jacturam, itaut intraret compensatio, vel retentio, atque super utroque pro veritate consultus respondi, ut sequitur.

2 De duobus est quæstio; Primo nempe, an debeantur cambia, dum de illorum realitate per litteras, seu spaccia non docetur ad formam Constit. 188. S. Pii V. Et secundo super compensatione, seu retentione, de qua Marius debitor opponit contra Camillum creditorem pro contributione damni, seu jacturæ passæ in negotio sociali, & super utroque puncto sentio difficultatem contra Marium requirentem.

Quatenus enim pertinet ad primum, indubitatum est cambia peti non posse, nec deberi tamquam cambia, cum hæc hodie non dentur licita, & exigibilia sine realitate spacciorum probanda saltem per literas redditus nuncupatas *del ritorno*, per quas in Rota, & Curia receptum est probari etiam litteras accessus nuncupatas *dell'andata*, itaut absque tali justificatione nil prosint confessiones partium, solidationes computorum, vel quæcumque aliæ conventiones juxta *decis. 69. part. 9. rec.* quæ passim in Curia circumfertur magistralis in Ravennat. Faventina Cambii 16. Junii 1653. coram Bichio, & in aliis frequenter, cum sit principium indubitatum.

3 Verum difficultas est, an debeantur tamquam damna, & interesse ob non factum, id est ob non adimpletum mandatum a Mario debitore susceptum gyrandi, seu gyrare faciendi pecunias per ferias. juxta decisionem in Romana pecuniaria 5. Junii 1648. coram Cortado, & in Romana pecuniaria coram Dunozetto impress. post Salgad. *in labyrint. dec. 7. & inter suas decis.* 829. quæ pariter circumfertur tamquam magistralis, & est passim recepta in Curia, ut in Romana Cambii 8. Aprilis & 4. Decembris 1658. & 24. Aprilis 1662. cor. Cerro, & in aliis.

4 Cumque susceptio mandati sit literalis, & clara, punctus est, an ex eo, quod per apocham Camillus ad sublevandum Marium, ne sumptibus gravaretur, declaravit consensum præbere, ne teneatur uti opera mercatoris electi, vel eligendi pro transmissione pecuniarum ad nundinas, ita ab hoc onere liberatus remanserit. Atque in hoc probabilius negative respondendum videtur, quoniam dictus consensus percutit solum relevationem oneris utendi opera mercatoris jam electi, non autem remissionem alterius præcedentis suscepti oneris gyrandi, & gyrari faciendi pecunias per ferias: Duo siquidem debitor suscepit onera, ad quorum utrumque per creditorem urgeri poterat, unum simpliciter, & indeterminate gyrandi, & gyrari faciendi pecunias per ferias. Et alterum electionis cujusdam certi, & determinati mercatoris; Hæc autem sunt inter se mere separata, quorum unum sine altero stare potest, cum bene possint simul stare, quod Marius adstrictus remaneat mandato suscepto gyrandi pecunias per ferias, & tamen remaneat solutus ab alio onere id agendi per certum mercatorem Urbis, cum id facere possit per seipsum, vel alium mercatorem, vel amicum, ejusdem, vel alterius loci, unde liberatio ab hoc secundo onere importare non videtur omnimodam novationem contractus, ac liberationem ab alio onere gyrandi, atque in hoc est mea difficultas.

Intererat autem Marii debitoris liberari a secundo onere, quamvis primum firmum remaneret, pro evitandis rigorosis expensis provisionum, & emolumentorum solvendorum dicto mercatori de necessitate electo, ejusque correspondalibus, & quas expensas in toto, vel notabili parte poterat evitare habendo libertatem gyrandi per seipsum, vel mediantibus personis sibi toties quoties bene visis, quoniam consuetudo est mercatorum, & cambiantium, ut provisiones, & emolumenta condonentur ipsi cambianti, seu gyranti, soluta solum quadam modica recognitione correspondali, ut *dec. 45. n. 3. cum seqq. p. 4. rec. tom. 2.* & habetur in *Romana cambiorum disc. 2.*

Quod clare probare videntur verba ejusdem apocæ percutientia relevationem ab expensis, quæ proprie in his provisionibus, & emolumentis consistunt, ibi, *acciò il medemo Mario non si aggravasse di spesa*; Cambia enim non sunt expensæ, sed sunt damna, & interesse, quæ currunt in alteratione aggii, seu emptione scut. auri, vel marcarum in feria, in qua emptione debitor, qui onus habet cambiandi, potest etiam esse in lucro de sorte principali; Dictasque provisionum, aliorumque emolumentorum expensas esse notabiles, experti sumus moderno tempore in Curia occasione plurium controversiarum super hac materia habitarum, in quibus compertum est, dictas expensas importare tertiam partem, & plura ipsorum cambiorum. 5

Minus relevat, pecunias per Marium deberi ex causa mercium, seu lignaminum, quia cum per mortem Antonii jam dissoluta esset Societas, ex tunc idem Marius volens negotium appaltus continuare, atque merces, alias sociales, facere proprias, recte potuit se constituere ex dicta causa sub cambiis gyranda, donec restitutio sequeretur, ut habetur in eadem Romana pecuniaria 5. Junii 1648. cor. Corrado, & d. *decis. 7.* post Salgad. *in labyr.* Romana cambiorum 14. Junii 1649. cor. Dunozetto *inter suas decis.* 829. alia Romana cambiorum 28. Aprilis 1651. cor. Verospio, & in aliis. 6

Prout nec relevare videtur Marium, sciente, ac volente Camillo creditore, pecunias prædictas convertisse in dictum appaltum, in cujus exercitio, & negotiatione erat continuaturus, unde propterea impossibile erat easdem pecunias per nundinas gyrare, unde cambium sit illicitum juxta decisiones in Romana cambiorum 4. Junii 1642. & 18. Aprilis 1644. coram Peutingerio, quoniam istæ decisiones in Curia nullatenus receptæ sunt, neque de eis in foro aliqua ratio habetur in hac satis frequenti materia, utpote continentes juris propositiones in abstracto veras, sed aliquo æquivoco laborantes quoad applicationem ad factum. 7

Duæ siquidem sunt species cambiorum, una est directa, qua nempe habens pecunias in uno loco, eisque indigens in altero, vel in nundinis, illas debet campsori, vel alteri ut cambiaret, & isto casu si dans certo sciat recipientem conversurum esse pecunias in alios usus, neque habere modum implendi literas, ac præstandi pecunias in nundinis, vel loco convento, tunc intrat difficultas, de qua in allegatis decisionibus coram Peutingerio. 8

Altera est obliqua continens plures contractus, Primum nempe, & primarium mutuum, quod creditor facit debitori de pecuniis in eos usus convertendis, Et secundum mandati, quod idem debitor dat creditori, vel quod in se suscipit, inveniendi ab aliis summam æquivalentem sub cambiis, & hic secundus modus est frequens, & usitatus, neque in eo intrant deducta in allegatis decisionibus, utpote percutientia primam speciem, non istam, in qua non ipsa pecunia cambianda est, sed altera, seu ejus æquivalens, quod in hac facti specie habetur expressum, ibi, *dictas pecunias, seu illarum valorem gyrandi, &c.* 9

Quo vero ad alterum punctum compensationis, vel retentionis, puto ex hoc libro retento per Marium super mercibus vendendis, earumque pretio, stantibus adminiculis in facti nota deductis, sufficientissime probari damnum, seu jacturam passum in venditione mercium, seu lignaminum, cum agatur de libro ex conventione per Marium tenendo, adminiculato eam copiis partitarum non impugnatarum a Camillo, unde in hoc nullam habeo difficultatem.

Prout modicam haberem super puncto compensationis, vel saltem retentionis, quæ ex æquitate recepta in Tribunali A. C. & in Curia admittitur etiam in casibus, in quibus alias de rigore juris ratione juramenti, vel processus executivi compensatio non intraret, maxime quia creditum, cujus ratione prætenditur compensatio, vel retentio

non

non provenit ex causa omnino diversa, sed ab eadem aqua provenit debitum, cum quo habet connexionem, quo casu facilius intrat compensatio, quoniam est potius calculus dati, & accepti, quam compensatio ex deductis per Capyc. Latr. *dec.* 25. *n.* 23. *& consult.* 73. *n.* 27. *&* 28. & Rota *decis.* 74. *n.* 28. post Merlin. *de pignor.*

Sed mea difficultas est super insubsistentia crediti, cujus ratione compensatio, vel retentio allegatur, quodque damnum passum in venditione mercium, seu lignaminum cedere non debeat damno Camilli hæredis Antonii, qui societatem iniit cum Marco super appaltu.

Societas enim dissoluta fuit per mortem Antonii, unde ex ea die totum lucrum, vel damnum in futurum contingens ex successiva continuatione negotii, cessit commodo, vel in-
10 commodo Marii, qui potuisset in annis subsequentibus vendere lignamina longe majori pretio, & cum lucro, quod totum fuisset suum, ideo ejus debet esse damnum, quod sentiri non debet ab eo, qui nullum lucrum sperare poterat, Buratt. *dec.* 336. *n.* 4. *& dec.* 439. *n.* 1.

Atque communicatio lucri, & damni, non obstante dissolutione societatis, intraret solum in lignaminibus jam incisis, & repositis de ann. 1656. & sic præparatis durante societate, ex deductis per Buratt. *dec.* 465. *n.* 1. non autem circa ea, quæ obvenerunt in annis sequentibus; præsertim stante d. novatione, seu conversione pecuniæ prius positæ in societate in diversum contractum cambii, per quam liquet Marium suscepisse totum negotium in se, itaut totus casus inde contingens lucri, vel damni respective sit solum suum, unde solus concursus prætendi potest in damno, quod obvenit in negotio jam acto, seu præparato de ann. 1656. non autem in annis subsequentibus; Atque saltem negari potest hoc esse turbidum, & illiquidum, quod sufficit, ut non intret compensatio, vel retentio, ut habetur *decis.* 225. *p.* 8. *rec. & dec.* 92. *part.* 9. Romana pecuniaria 19. Januarii 1646. 7. Junii 1647. & 11. Februarii 1648. cor. Corrado, & in aliis frequenter.

Neque dici potest, quod ex conventione tenendi librum, ac dandi justificationes super venditionibus lignaminum, desumi possit continuatio negotii socialis ex quadam tacita societate per hæredem renovata, cum ex instrumento pateat id solum conventum esse pro cautela, & securitate Camilli dantis pecuniam ad cambium, ut ita scil. reddatur tutus de bona administratione negotii, quodque pecuniæ exinde retrahendæ in alios usus non convertantur, & hanc dixi mihi videri veritatem.

ROMANA CAMBII DE SFORTIIS
PRO PRINCIPE LUDOVISIO
CUM CARDINALI SFORTIA.

Casus decisus per Rotam pro Ludovisio, pendet revisio.

De justificatione realitatis cambiorum, an ad illam præcise sint necessariæ litteræ, itaut sine illis aliter fieri possit probatio, necne?

De simulatione personarum in isto contractu, & an illa facultas, quæ data est mercatori, cum quo initus fuit contractus, suffragetur alteri non mercatori, cui eredito jura cesserit, seu ad cujus commodum mercator ab initio sub ipsius simulato nomine contraxerit?

De cambiis limitatis sub conventione, ut in casu moræ, seu in alterum eventum cesset limitatio, & cambia debeantur ad rationem currentium. An facto casu talis conditionis, requiratur nova intimatio, seu interpellatio debitoris?

SUMMARIUM.

1 *FAlli fories.*
2 *De oppositionibus adversus cambiorum cursum, & cambii validitatem.*
3 *De conclusione, quod invalida sint cambia, ubi creditor certo scit debitorem non posse cambiare, remissive.*
4 *An cambia justificentur per libros campsoris negative?*
5 *Pro justificatione sufficiunt littera redditus.*
6 *De modo justificandi spaccia, & quando leviores probationes sufficiant, itaut libris etiam sit deferendum.*
7 *Littera an sint necessaria ad realitatem cambiorum, & quatenus sic, an illa possint alias justificari?*
8 *De pluribus adminiculis, ex quibus, etiam amissis literis, probetur realitas cambiorum.*
9 *An ille, cui data est facultas cambiandi continuare possit gyrum post cessionem alteri factam?*
10 *An cambia per nobiles exerceri possint.*
11 *Quando cessio vere non sit talis, sed potius declaratio veritatis.*
12 *An & quando non obstante facultate cambiandi requiratur nova intimatio debitoris?*
13 *De cambio limitato qualem speciem contractus contineat, & an differat a currenti?*
14 *Confessio partium quales defectus in cambio sanet.*

DISC. VI.

PEcunias Cardinalis Ludovici Ludovisii ab Urbe absentis in summa scut. 15. m. circiter existentes in Bancho illo- 1
rum de Acciajolis, & Martellis in Urbe negotiatorum, iidem ne otiosas tenerent, ex generali mandato forsan per Cardinalem, vel ejus ministros attributo, dederunt ad cambium limitatum in consueta forma cambii obliqui Duci Mario Sfortiæ, quod scil. si cambiorum interesse quamdam conventam summam singulis annis excederet, illud plus censeretur ei remissum, ac peti non posset, sub pacto, ut debitore deficiente in quolibet semestre a solutione ejus, quod importarent cambiorum fructus, seu interusurium, tunc cessare deberet dicta limitatio, itaut deberentur cambia currentia, qua conditione forsan in primo semestri, ut istorum Baronum, & Magnatum consuetudo est, purificata, eadem ratio bancharia continuavit cambiorum gyrum, constituendo in singulis nundinis dictum Ducem debitorem ad rationem cambiorum currentium, usquequo facta per eum venditione Barberinis Oppidi Vallis Montanæ cum annexis, ex illius pretio satisfactum fuit omnibus creditoribus, inter quos fuit Princeps Ludovisius dicti Cardinalis germanus frater, & hæres, ad quem mercatores prædicti, paulo post præfatum contractum initum, declaraverant omne illius commodum, & incommodum spectare, ipsis nudum nomen habentibus, eidemque proinde omnia, & quæcumque jura cedentibus, cui Principi soluta fuerunt scuta 22. mil. quantum importare supponebatur debitum sortis, & cambiorum medio tempore decursorum.

Quia vero omnes creditores de dicto pretio satisfacti, juxta stylum Congregationis Baronum, per quam, seu per Thesaurarium cum facultatibus dictæ Congregationis venditio facta fuerat, se obligaverant, vel respective cautiones dederant de restituendo acceptam pecuniam prioribus, & potioribus, idcirco istius obligationis vigore post aliquod temporis intervallum, Princeps Burghesius tamquam creditor anterior, a dicto Principe Ludovisio avocavit scuta circiter 4. mill. ac successive quidam alii anteriores creditores alias fecerunt avocationes, quapropter ut de summis avocatis se reintegraret, stante insufficientia hæreditatis dicti Ducis Marii interim defuncti, judicium instituit coram A. C. contra Cardinalem Sfortiam ejusdem Ducis germanum fratrem, & insolidum obligatum, qui opponens de non justificatione cambiorum ob non exhibita in actis spaccia, a Prælato per A. C. deputato sententiam absolutoriam reportavit, a qua commissa per appellationem causa in Rota coram Melzio, datoque dubio, *An constaret de credito, quod debeatur?* sub die 1. Julii 1658. affirmativa prodiit resolutio ad favorem Ludovisii creditoris, confirmata in altera disputatione habita super nova audientia 24. Martii 1664. coram Otalora in locum Melzii, interim ad Episcopatum assumpti subrogato, coram quo pendet revisio ob audientiam denuo elargitam.

Reflectendo autem ad veritatem, dum præsertim de istius 2
examine agebatur, tam in congressibus Advocatorum, quam in disputationibus habitis coram quodam Cardinali communi amico, in quem oretenus partes controversiæ decisionem remiserant, licet altera pars istius judicio ad favorem hujus declarato acquiescere noluisset, credebam justas esse resolutiones Rotæ, ac successive injustas debitoris oppositiones, quæ plures erant.

Prima nempe super cambii invaliditate, ex eo quod creditor certo sciret debitorem non posse acceptas pecunias cambiare, ac literas in nundinis implere juxta *decis.* in Romana cambii 18. Aprilis 1644. & 18. Januarii 1645. coram Peuting. Altera quod non constaret de cambiorum realitate ad formam Constit. 118. S. Pii V. dum non docebatur de spacciis legitime recognitis; Tertia quod dum cambium initum fuerat cum dictis negotiatoribus, istique ad paucos dies illud cesserant Cardinali Ludovisio non negotiatori,

cessa-

cessaverat facultas, quam debitor cedentibus dederat in cessionarium non transmissa. Et quarta quod in omnem eventum prætendi non possent cambia currentia, sed solum limitata juxta primam conventionem, non obstante pacto prædicto, ut in casu non factæ solutionis statuto tempore cessaret limitatio, quoniam dicebant rei conventi defensores, ad hunc effectum necessariam fuisse intimationem, seu novam interpellationem, ob quam debitor sciret se gravioribus usuris esse subjectum; Nulla tamen ex dictis appositionibus subsistentiam habere videbatur.

Quatenus enim pertinet ad primam, cum tunc penderet in Rota gravissima causa *in Romana locationis venæ ferri*, *de qua hoc tit. disc.* 24. *& sub tit. de usur. disc.* 4. *& sub tit. de Regal. disc.* 117. expediebat Ludovisio dictas decisiones canonizari, cum ita longe major utilitas ei resultasset in dicta alia causa, seu revera istud motivum nullius erat momenti, quoniam dictæ decisiones, licet expresse non revocatæ, implicite tamen ab initio fuerunt habitæ pro circumscriptis, ut advertitur supra, *disc.* 3. atque in pluribus causis ego practicavi.

4 Quo vero ad secundam, quamvis scribendo more advocati dicerem sufficere debere libros dictæ rationis banchariæ dictorum cambiorum gyrum justificantes, stante pacto expresso, ex communi Notariorum stylo in omnibus hujusmodi contractibus apponi solito, quod solis libris mercatoris stari debeat; Quod pactum attendendum esse, ac ita ubique servari, præsertim in Civitate Januæ, quam sæpius cambiorum parentem & magistram appellat, & testatur Turre *de cambiis*, *disp.* 3. *qu.* 10. *nu.* 12. plene cæteris allegatis probat Rovit. *conf.* 103. *num.* 2. *lib.* 2. quia non prohibetur debitori in ejus præjudicium creditoris fidem sequi.

Nihilominus in hoc nullum constituebam fundamentum, quia cum periculosum sit in materia usuraria solius creditoris, vel ejus confidentiarii fidem sequi, dum ita de facili fraus usuris fieri posset, atque cambium siccum exerceri, idcirco Rota nunquam hujusmodi propositionem recipere voluit, sed semper necessariam credidit justificationem per ipsa spaccia, seu literas ex deductis *dec.* 636. apud Merlin. & latius, *dec.* 132. *p.* 6. *rec.* atque hoc jure passim vivitur in Curia, in qua, præsertim in Rota rigorosius forte quam par est in hujusmodi materia proceditur, & habetur *in Romana pecuniaria de Benettis*, *hoc tit. disc. seq.*

5 Est quidem verum, quod non requiruntur omnes literæ accessus & recessus, sed istæ tantum vulgo nuncupatæ *del ritorno* judicantur sufficientes, cum aliæ ita per necessarium antecedens supponantur, ut sæpius eadem Rota firmavit apud Merlin. *d. dec.* 636. *n.* 2. *&* 3. Royas *dec.* 458. *num.* 2. *dec.* 302. *n.* 2. *p.* 4. *rec. dec.* 274. *n.* 6. *p.* 5. *dec.* 171. *n.* 1. *par.* 7. *Romana discussionis* 26. *Junii* 1630. cor. Coccino, cum aliis in prima hujus causæ decisione coram Melsio, in qua favore creditoris prodiit resolutio; sub ea tamen conditione, quod dictæ literæ recessus jam exhibitæ deberent formiter recognosci, ut post editam decisionem, non sine magno hujus partis incommodo, dum non agebatur de facto recenti, sequutum fuit.

6 Super hac autem recognitione, in aliis disputationibus habitis coram Ottalota subrogato, tam ante quam post decisionem coram isto editam, videbatur apud aliquos ex DD. non levis esse difficultas, ob aliquas exceptiones, quæ dabantur contra personas testium, Verum inspecta etiam veritate mihi difficultas non videbatur considerabilis, quoniam quæcumque exceptio, quam testes paterentur, sanata, seu suppleta remanebat ex multis circumstantiis, quæ in reliquis Europæ partibus & Tribunalibus, etiam singulariter reputatur sufficiens ad probationem, ut præsertim sunt libri mercatoris bene & mercantiliter tenti ex supra allegatis; Ideoque attenta etiam dicta rigorosa opinione, sufficere indubitanter debent pro adminiculis quamcumque exceptionem supplentibus, ut in specie de libris unitis cum literis habetur apud Buratt. *dec.* 603. Merlin. *d. dec.* 639. & practicatum fuit *in d. Romana cambii*, *disc.* 1. in qua ad spacciorum adminiculum Rota coram Verospio contenta fuit extrajudiciali relatione Petiti, quod libri essent bene & mercantiliter tenti, quamvis in alia instantia coram Priolo opus fuerit illa exhibere, ut ibi.

7 Quinimo etiamsi istæ literæ repertę non essent, adhuc absolute dicebam ad justificationem sufficere tot adminicula insimul unita; Quicquid enim sit, an ad realitatem cambiorum omnino necessaria sint spaccia, vel illa possint alio modo probari, admissa etiam prima opinione, quam constanter sequitur Rota, ut ad ipsam realitatem omnino requirantur literę, Attamen quando illæ amitterentur, seu alias casu perirent, præclusa non videtur via, earum veritatem per alias probationum species justificare, etiam adminiculativas, ubi præsertim non agitur de facto recenti, ut in præsenti; dum agebatur de facto annorum 30. circiter, quoniam probatio alias quam per literas non percutit ipsa cambia eorumque realitatem, sed percutit probationem ipsarum literarum, ut per Turr. *in addit. ad decis.* 35. post ejus *tractat. lit. F.* & sentit Rota apud Seraph. *decis.* 946. *& decis.* 70. *num.* 4. *cum seq. par.* 6. *recentior.* Atque ubi non habetur authoritas, satis abundare videretur ipsa ratio naturalis, ubi præsertim agitur de facto potius antiquo quam recenti, ac de negotio jam finito per subsequutam solutionem, quo casu etiam debitoris confessionem alias in hac materia non sufficientem ex deductis, *decis.* 69. *part.* 9. *recentior.* passim recepta, ex adminiculis omnino admittendam esse, dicebam *in Romana pecuniaria de Benettis*, *disc. seqq.*

Cum enim istæ literę confici soleant per parvas schedulas, atque sequuta jam solutione, & sic sopito negotio, ut plurimum negligantur, ubi præsertim notabilis temporis silentium accedit. Hinc proinde possent infinitæ fraudes committi, atque totus mundus litibus involvi, dum debitores, præsertim decocti, in quibus frequentius viget malitia & livor inexplicabilis contra creditores, seu ardens desiderium redeundi ad priorem fortunæ statum, Unde toti insistunt in revolvendo cartas veteres, ita possent hujusmodi literas, quæ negliguntur, occupare, ac lacerare, deindeque omnium cambiorum solutorum repetitionem cum nimia facilitate obtinere, quo nil absurdius.

Ideoque occasione istius & aliarum causarum, frequenter dicere solebam, me laudare quidem Rotæ zelum non sequendi aliorum Tribunalium laicalium opinionem, ac praxim in deferendo super cambiorum justificationem cum solis creditoris, vel ejus confidentiarii libris, seu partium confessionibus, ob usurarum fraudem, quæ inesse potest, sed non videri commendabile adeo mordicus desiderare literarum existentiam, præsertim in casu dictarum circumstantiarum, cum Rotæ opinio intelligenda veniat discrete ac spectato fine, ob quem illa tenetur, cum hoc non sit sacramentum alias non conficiendum nisi cum forma præfinita.

Adminicula vero quamplura in præsenti urgebant, 8 etiam sine literarum existentia omnino idonea. Primum nempe resultabat ex libris bene & mercantiliter tentis prædictæ celebris & probatissimæ rationis banchariæ, stante præsertim pacto, ut eis stari deberet; Si enim in sensu magis communis opinionis extra Curiam frequentius receptæ, isti soli sufficiunt ad probationem ut supra, multo magis sufficere debent pro adminiculo, pro quo illi satis considerati fuerunt apud Merlin. *dicta decis.* 636. Burat. *dicta decis.* 603. *num* 6. *decis.* 242. *num.* 1. post Zacch. *de oblig. & sæpius in aliis.*

Secundo registra, seu scartafaccia, pro adminiculo etiam admissa per Rotam *dec.* 304. *n.* 2. *p.* 4. *rec. dec.* 35. post Tuer. *& dicta dec.* 603 Buratt *nu.* 3. Tertio solutio effectiva provisionum facta dictis probatissimæ fidei negotiatoribus, conspicua etiam nobilitate pollentibus, in quibus proinde præsumendum non erat delictum furti speciem redolens, accipiendo provisiones pro cambiorum gyro & spacciorum transmissione cum formali retentione scripturę, nisi prædicta omnia vere sequuta essent; Quarto earundem literarum geminata productio judicialis, quæ facta in actis reperiebatur adversus alios creditores quamvis posteriores ab isto solutum vocare prætendentes, sub prætextu, quod se non probaret creditorem, cum subsequuto exinde effectu, quod scilicet productis literis prædicti creditores destiterunt; Et demum non leve adminiculum resultabat ex ipsa subsequuta solutione; Licet enim ista non sit apta ad sanandum usuræ vitium, bene tamen apta reputanda est ad inducendum adminiculum veritatis crediti, cum non de facili præsumatur solutio ejus quod non debetur, ut in specialibus terminis cambiorum ponderatum fuit *in Romana pecuniaria* 14. *Junii* 1646. *&* 7. *Junii* 1647. *cor. Corrado*, *quarum secunda est*, *decis.* 74. *n.* 29. *p.* 10. *rec.* Accedente potissimum longæva acquiescentia annorum circiter 30. quæ omnia adminicula, ubi etiam singulariter considerata suas pati possent difficultates, rem in tuto ponere videbantur simul unita cum consueta regula, *ut singula quæ non prosunt &c.*

Quoad tertiam oppositionem, totum constituebatur ex 9 adverso fundamentum *in Romana*, *seu Florentina cambiorum* 3. *Junii* 1650. *cor. Corrado*, §. *Et Domini re mature discussa* impress. *dec.* 44. *p.* 11. *rec.* ubi quod cedens post factam cessionem nullum jus amplius habeat in jure cesso, indeque ins-

infestebatur, quod non potuerint dicti negotiatores eorum nomine cambia gyrare, cumulando ad idem deducta per Surd. *consi* 22. *num.* 36. Mastrill. *decis.* 143. *nu.* 12. Vanesf. *consil.* 61. *num.* 11. & *num.* 9. *centur.* 2. Verum hoc satis leve videbatur fundamentum, quoniam dicta decisio coram Corrado loquitur in casu, quo mercator cedens, vere & realiter ab initio cambium contraxerat nomine proprio, itaut suum esset nomen debitoris, quod deinde in toto, vel in parte alteri cessisset per viam formalis translationis dominii, istud a se abdicando, & in alium omnino transferendo, quo etiam casu cedentis inhabilitas, seu prohibitio procedit in gratiam & favorem ipsius cessionarii, ne eo invito, vel in ejus præjudicium quicquam agere valeat. Atque istum effectum percutiunt allegatæ authoritates, non autem ut ipsi assistat, ac jura cessa ad cessionarii commodum prosequatur & foveat, cum hoc nullibi prohibitum habeantur, neque debitoris cessi intersit, an cambii prosequutio sub unius, vel alterius nomine fiat. Et ex qua ratione passim habemus receptam propositionem, in prima præsertim hujus causæ decisione firmatam, super licita simulatione personæ.

10 Et licet Scribentes in contrarium ponderarent cambiorum cursum exerceri non potuisse per cessionarium tamquam Magnatem, & personam nobilem, eo modo quo exerceri poterat per mercatores, ex deductis per Oralor. *de nobil.* c. 5. *p.* 2. *n.* 25. per text. *in l. nobiliores*, *C. de commerc. & mercat.* Attamen dicebam id procedere, quando ageretur de illis usuris, quæ ex more regionis tolerantur in solis mercatoribus ob mercantilem qualitatem, qua cessante, cessare dicatur causa proxima & immediata ipsarum usurarum productiva tamquam conditio, sine qua non, ut practicatur in Hispaniis, ubi mercatoribus aliqua conceduntur, quæ privatis denegantur, secus autem ubi agitur de cambiis, quæ etiam ad favorem infantium, mulierum, & quorumcumque privatorum exerceri possunt, quinimo & non improbabiliter etiam ad commodum clericorum, ut habetur *in Romana Cambii de Bisciis*, *hoc eod. tit. disc.* 18.

11 Verum in hac facti specie omnis difficultas cessabat, quoniam non versabatur in terminis cedentis, & cessionarii juxta casum in allegata *dec.* 44. *p.* 11. *rec.* itaut cambium ab initio substantiatum esset in dictis creditoribus, qui deinde illius dominium transtulissent in cessionarium, ut erat in casu dictæ decisionis, sed in casu diverso, quoniam cedentes propriam pecuniam non crediderunt, neque proprio nomine, & ad proprium commodum, sed ex tunc & ab ipso initio alienum negotium sub eorum simulato nomine gesserunt, itaut ob non prohibitam personæ simulationem, actus ab initio substantiatus esset cum illo, ad cujus commodum, & de cujus pecuniis initus est; Illa vero, quæ per modum loquendi, seu explicandi veritatem dicitur cessio triduo post a dictis negotiatoribus facta, revera non est cessio translativa faciens operationem immutandi personam creditoris, ac transferendi nomina cessi dominium ab uno in alterum, sed potius est recognitio veritatis, & bonæ fidei pro cautela commodatarii, declarando id quod ab initio gestum est, ad effectum scilicet ne tractu temporis ipsorum negotiatorum hæredes, vel creditores illi controversiam movere possent, unde propterea *dicta dec.* 44. *p.* 11. penitus extranea erat a casu; Aliud enim est cedere, ac de novo disponere, aliud vero est declarare, quoniam qui declarat nil facit de novo, nec disponit, sed tantum quid jam ab initio facti sit, vel in sit aperit, ad instar excussionis grana a spicis, quo exemplo utitur tex. *in l. adeo* 7. §. *cum enim grana*, *ff. de acquiren. rerum dominio*; Unde propterea receptum habemus, quod donator, vel alter contrahens, qui non potest retractare actum, attamen potest declarare, ut pluries in sua materia *sub tit. de donationibus*.

12 Demum quoad quartam & ultimam objectionem novæ specialis interpellationis pro faciendo transire cambia ex limitatis ad currentia; Scribentes pro debitore constituebant fundamentum *in Romana Cambiorum* 3. *Junii* 1618. *coram Manzanedo*, cum qua processum fuit *in Roman. census* 3. *Aprilis* 1655. *coram Dunozetto*, in quibus firmatur, ut ultra eam primam intimationem, quæ necessaria est, ut creditor in mora debitorem constituat, atque in ejus damnum sumere possit pecuniam ad interesse, ubi etiam a debitore creditori in certum eventum concessa esset facultas capiendi pecuniam ad cambium adhuc altera intimatio requiratur, per quam debitor certificetur creditorem uti velle sibi concessa facultate, illumque ponendum esse sub gravioribus usuris, quasi quod alias credere potuerit eum non esse tali facultate usurum, juxta ea, quæ in proposito intimationis distinguendo plures casus, habentur supra *in dicta Romana Cambiorum*, *disc.* 2.

Sed pariter hoc fundamentum nullius roboris videbatur, cum decisio *in Romana Cambiorum* 3. *Julii* 1618. *cor. Manzanedo* sit in suo casu vera, cum aliquo tamen æquivoco intellecta *in dicta Romana Census coram Dunozetto*, quæ est in causa, de quo *hoc eod. tit. disc.* 16. In dicta siquidem prima decisione Manzanedi, quæ est hujus conclusionis originaria 13 & magistralis, agebatur de conventione inita inter Capitulum S. Mariæ in Via lata, & quemdam affictuarium casalis, seu aliorum bonorum ejusdem Capituli, ut in eventum in quem conductor, seu affictuarius prædictus pensiones statuto tempore non solveret, licitum esset Capitulo in ejus damnum capere summam æquivalentem ad cambium, & recambium. Unde agebatur de faciendo transitum de uno contractu ad alterum, ac de una specie debiti ad aliam, quia dum ille erat debitor pro pensionibus; & sic pro debito non usurario, ita fiebat debitor pro cambio, & sic pro debito usurario, & a communiter contingentibus damnoso, & in hoc dicebam, quod bene id procederet ex dicta ratione credulitatis quam debitor habere potuit, quod creditor usurus non esset sibi concessa facultate, quodque si scivisset, curasset celeri, ac prompta solutione hoc damnum evitare: sed hoc nil commune habet cum casu controverso, quoniam in jure non habetur distinctio cambii limitati a cambio currenti, itaut contingat dari dictam debiti transmutationem, seu transitum de una debiti specie ad alteram, sed unum & idem est cambium reale, a sicco solum contradistinctum, per quod de sui natura currit interesse eventuale resultans a valore aggii, & ab expensis provisionum, ut in præcedentibus deductum habetur.

Limitatio autem dicti interesse ob quam vulgo dicimus cambium limitatum contradistinctum a currenti, non continet diversam naturam contractus, seu cambii, sed est quædam remissio, seu condonatio, quam creditor debitori facit de eo pluri, quod interesse prædictum importare posset, quia nempe eventualitas faceret, ut cambiorum interusuria ascederent ad decem pro centenario, quæ integra creditor licite exigere posset, contentatur tamen ex eis remittere partem, solumque exigere ad quinque, vel sex &c. juxta casum *text. in l. pecunia* 9. §. 1. *ff. de usuris*, ubi explicite habetur licitum reputari pactum, ob quod creditor ex usuris alias licitis, & debitis remittat debitori partem sub certa conditione, qua non impleta intendit exigere totum, cum in casu contraventionis nil illicitum fiat, neque aliqua debitori injuria inferatur. sed solum auferatur illud beneficium, quod creditor poterat non facere, ac alias non nisi sub ea conditione facere voluit, & sic non est neque pœna, neque subjectio rigorosioribus usuris, seu transmutatio crediti de una specie ad alteram, sed solum subtractio beneficii, seu resolutio donationis ob non implementum juxta terminos *text. in l.* 1. *Cod. de condit. quæ sub mod.* & habemus frequens in materia pensionis Ecclesiasticæ juxta casum, de quo apud Buratt. *dec.* 528. & 617. & habemus praxim quotidianam; Frequenter enim pensionarii commiserantes Titularibus, desiderantes tamen punctualem solutionem illius ratæ, quæ convenitur, condonant pensionis partem, sub lege & conditione solvendi in ipsa die cujuslibet cadentis termini, alias quod reductio habebatur pro non facta, sed integra pensio debeatur, & hic est casus; Unde propterea hujus præcisi pacti validitatem, & observantiam tamquam absolutam habuit *Rota in Romana Cambii* 14. *Februarii* 1648. *coram Peutingerio*, cum qua processum fuit in dictis hujus causæ decisionibus, atque ita passim practicatur, cum nulla videatur urgere ratio, quæ prohibeat.

Licet enim Curia Romana non admittat illa pacta rescissoria, quæ in Regno practicantur in contractibus censualibus, ut debitore deficiente a solutione fructuum, quos ibi *tertias* vocant, per duos, vel tres terminos liceat rescindere contractum, ac repetere etiam sortem, ex iis, quæ de hoc non semel habentur in sua materia *sub tit. de Censibus*, Nihilominus hoc provenit a *Bulla Pii V. de Censibus*, per quam irritantur omnia pacta sortis repetitionem invito debitore inducentia; Sed cessante lege particulari, quæ id prohibeat, nil remanet prohibitivum, quoniam qui potest non donare, vel non remittere, prohibendus non est, donationem, vel remissionem facere sub conditione certi implementi, & non aliter, quoties exinde usuris fraus non resultet, neque aliquid illicitum a suffocato debitore extorqueatur.

Præterea quatenus ad prædictas duas ultimas oppositiones

tres pertinet, mutationis scilicet personæ creditoris, ac transmutationis quantitatis cambiorum, neutra ipsarum percutiebat cambii substantiam, seu validitatem, quoniam si ab initio illud initum esset directe & immediate cum hoc cessionario, seu commodatario absque aliqua limitatione, sed sub conventione cambiorum currentium, absque dubio, data realitate cum requisitis Bullæ Pii, actus esset licitus, unde totus defectus consistit in deficiente voluntate debitoris mandantis, non autem in intrinseca infectione ipsius actus, quo posito, de plano resultat per contrariam voluntatem ipsiusmet debitoris hujusmodi defectum remanere sanatum, quoniam
14 ea iiaquæ habentur *in Romana pecuniaria pro Benettis, disc. seq. & in Ravennat. seu Faventina Cambii, disc.* 13. confessiones, vel alia facta partium nullius operationis reputantur ad sanandum intrinsecum defectum resultantem a juris dispositione, supplendaque illa requisita, quæ lex desiderat pro tollenda usura, quam intrinsece malam & illicitam, partium confessio, vel aliud factum reddere non potest validam, & licitam. Secus autem in iis, quæ non illicita, nec prohibita, prætenduntur indebita ea deficiente voluntate contrahentis, quoniam istius diversa agnitio, vel declaratio hunc defectum tollere potest. Et hic erat casus, dum debitor integrum debitum jam agnoverat & solverat, atque præsens disputatio percutiebat solum reintegrationem illius ratæ solutæ, quam creditor anterior avocaverat.

ROMANA PECUNIARIA DE BENETTIS
PRO BENETTIS
CUM NIGRONIS,

Casus decisus per Rotam pro Nigronis.

De justificatione cambiorum jam solutorum, an fieri possit per confessionem, aliaque adminicula, & alias quam per scripturam ipsarum literarum, seu spacciorum, quomodo & quando?

S U M M A R I U M.

1 *Facti series.*
2 *Resolutio causa.*
3 *Quod ad justificationem cambiorum requiratur scriptura literarum, & non attendantur libri creditoris, vel confessiones debitoris.*
4 *Solutum in causa cambiorum, non data justificatione, imputatur ipso jure in sortem.*
5 *Scriptura, si non existit, potest aliunde ejus existentia probari.*
6 *Quando probatio requiratur magis exacta, & quando non, & quod non sit deferendum confessioni debitoris, & de ratione.*
7 *Confessio potius auget suspicionem.*
8 *Deferendum est tali confessioni, ubi concurrunt adminicula.*
9 *Recensentur adminicula, ex quibus deferendum est confessioni.*
10 *Quando dicatur agi potius de repetitione usurarum indebite solutarum per viam repetitionis indebiti.*
11 *Ubi debitor suscepit in se onus cambiandi, debentur cambia, etiam sine spacciis loco damnorum, & interesse.*

D I S C. VII.

De anno 1627. Antonius Benettus dedit ad cambium limi-
1 tatum novem pro quolibet centenario, & anno fratribus de Nigronis Bergomensibus in Urbe mercatoribus fundacalibus sc. 2700. in quo contractu continuatum fuit usque ad annum 1651. quando defuncto interim Antonio, cum ejus filiis & hæredibus, forte pupillis, vel minoribus, eorumque administratoribus, prævia computorum solidatione super cambiis decursis & solutis, cum explicita debitorum confessione, quod recognovissent spaccia bene tenta per campsorem ad id deputatum, deventum est ad novam conventionem dupliciter innovativam. Primo, quia cambia reducta fuerunt ad sex pro centenario. Et secundo, quod ipsimet debitores assumpserunt in se onus, & curam cambiandi, dum in prima id datum erat in mandatis ipsi creditori mediante campsore tunc deputato. Cum autem de anno 1665. Benetti pulsarent debitores ad restitutionem sortis, istis opponentibus de illius extinctione, cum cambiis solutis ab ann. 1627. ad 1651. stante quod non constabat de literis, seu spacciis eorum realitatem justificantibus. Hinc introducta causa coram A. C. seu Prælato deputato, ab isto relaxatum fuit mandatum executivum, sed commissa per Signaturam causa appellationis in Rota coram Albergato, cum clausula *si quid exequendum*, assumptaque disputatione super dubio ex ejusdem rescripti ventre resultante, *An mandatum esset exequendum?* sub die 28. Januarii 1669. negativa prodiit 2
resolutio pro rata, quam importarent cambia, quæ justificarentur soluta, & de quorum realitate per literas, vel spaccia non constaret.

Resolutionis fundamentum fuit, quod juxta opinionem 3
hodie in Rota & Curia receptissimam, juxta pluries firmata præsertim, *dec. 79. p. rec, n. 27. & seqq.* rejecta opinione contraria, quam late tuetur, ac veriorem probat Rovit. *cons.* 103. *lib.* 2. ubi cæteri, ad justificationem realitatis cambiorum necessaria est scriptura consistens in literis, quas vulgo *spaccia* dicimus, saltem reditus, quas vocamus *del ritorno*, quæ præsupponunt illos accessus, vulgo *dell' andata*, non autem attenduntur partium confessiones, vel creditoris libri & notulæ, quibuscumque pactis, & conventionibus non obstantibus, quoniam in materia suspecta de usura deferendum non est partium confessionibus, & pactis, ob fraudes, quæ alias usuris fieri possent, cum suffocatus debitor ex eadem ratione, ob quam usuras promittit, fateatur etiam ea, quæ fœnerator affectat pro usurarum justificatione, ut fre- 4
quenter etiam habetur in aliis *hoc eod. tit.* dum est principium hodie in Curia absolutum, atque hoc jure passim vivitur. Pariterque receptum & absolutum est alterum principium, de quo *d. dec. 69. p. 9.* & pluries *sub tit. de usur.* præsertim in Savonen. & in Baren. *disc.* 12. & 17. quod solutum in causam cambiorum, vel usurarum, non data legitima justificatione imputatur ipso jure in sortem, illamque extenuat, atque non intrant termini repetitionis indebiti juxta alteram opinionem in Curia reprobata, cum distinctione, de qua *d. disc. 12. & 17. sub tit. de usur.*

Non negabam ego scribens pro creditoribus dictas conclusiones, utpote receptissimas dum alias in Curia esset contra stimulum calcitrare. Dicebam tamen posse simul stare, spaccia realiter intercessisse, eaque tamen tractu temporis, stante solutione & computorum solidatione, neglecta & perempta, posse per alias probationis species justificari, ac etiam per adminicula, ut in specie, *dec. 70. n. 2. cum seq. p. 6. rec.* Turr. *in add. ad dec. 33 post ejus tract. de camb. lit. F.* cum aliis 5
de quibus *disc. præced.* Et habemus generaliter in quacumque scripturarum specie etiam in publicis instrumentis, vel privilegiis, quod eorum tenor per testes, seu alias justificari potest. ex deductis in Aprutina jurisdictionis *sub tit. de Jurisdict. disc. 11. sæpius*, nam aliud est scripturam esse necessariam, itaut ea non accedente, aliæ species probationis non attendantur. Aliud vero illam intervenisse, ejusque interventum aliunde justificari, quod in eadem decisione Rotæ admittitur, sed dicitur desiderari aliquam meliorem probationem, vel ex libris correspondentis, vel per testes qui literas viderint, sive alias quam per libros & confessiones partium, itaut tollatur occasio fraudandi legem, ac exigendi cambia ficta non habentia realitatem requisitam, ex Constitut. Pii V. unde propterea quæstio erat potius facti, quam juris, circa quam, certa, & determinata regula dari non potest, neque de facili judex redargui valet de injustitia, cum in ejus arbitrio repositum sit an præsumptiva, seu conjecturalis probatio sit sufficiens necne?

Pro meo tamen judicio, reflectendo etiam ad solam veri-
tatem, resolutio nimium rigorosa visa est, quodque proba- 6
tio esset sufficiens quoniam non agebatur de probatione facienda a debitore reluctante, ac negante, aliudque ipsius debitoris factum non habente, nisi illud agnitionis debiti mediante solutione juxta casum, de quo *disc. præced.* cum tunc recte intret ratio ponderata, *d. dec. 69. p. 9. rec.* & pluries *sub tit. de usuris*, quod scilicet debitor magis coacte, quam voluntarie usuras solvere dicitur, ne alias ad restitutionem sortis suffocetur. Sive quod sibi expediat ita cum diminutis solutionibus a debitore se liberare, unde sciens & prudens ita obdormitando creditorem simulet, ac dicat solvere in causam cambiorum, vel usurarum, in quibus terminis cadit difficultas, quæ non cadebat in præsenti, dum in hac facti specie confessio debitorum erat explicita super ipsius spacciis, seu literis, quod scilicet illas vidissent & recognovissent, unde casus erat diversus ab eo, de quo in *d. dec. 69.* & aliis similibus.

Et quamvis etiam hæc ita explicita confessio sola & de per se non sufficeret, ne alias lex diceretur imposita potius verbis, quam rebus, cum callidus fœnerator a suffocato debitore istam cautelam affectate extorquere posset; Quin-

imo ut advertitur *in d. Savonet. sub tit. de usuris, disc.* 12. ubi est sola, potius argumentum est malæ fidei, ac majoris
7 calliditaria & depravati animi, reddendo ita inconvincibilem usuram; Ad instar illius captiosæ & fraudulentæ cautelæ, quam tutores & administratores ab inexpertis juvenibus extorquere solent mediante confessione consignationis librorum & scripturarum, quod scilicet apud peritum judicem, ubi dictæ confessionis, alia adminicula non concurrunt, potius comprobare debent suspicionem magis circumspecte procedendi, Ac etiam quia in materia usuraria dicta & facta partium attendenda non sunt, neque justificari possunt, atque licitas reddere usuras alias illicitas; Attamen id procedit ubi confessio est sola, secus autem concurrentibus adminiculis ex quibus generaliter defertur confessionibus et-
8 iam in prohibitis. Ut habemus de confessione tutoris adminiculata præjudicante pupillo, confessione Prælati præjudicante Ecclesiæ, & frequentius de illa viri super recepta dote in fraudem prohibitæ donationis, cum similibus; Ideoque pariter remanet quæstio potius facti, quam juris, circa vim & efficaciam adminiculorum; Et in hoc juxta generalem regulam omnium conjecturalium, certa & determinata decisio, seu regula dari non potest, sed totum pendet a singulorum casuum particularibus circumstantiis prudentis judicis arbitrio discrete pensandis, præsertim attenta qualitate personarum, & an urgeat solum suspicio legis, vel etiam concurrat suspicio hominis, & sic circa probitatem, vel improbitatem creditoris & simplicitatem, vel peritiam debitoris cum similibus, ex quibus resultet verisimile, vel inverisimile, quod in hac materia totum facit, ut frequenter sub titulo de dote in materia dotis confessatæ.

Applicando autem ad rem, nimium verisimilis videbatur ista confessio, nimisque urgentia pro meo judicio videbantur concurrere adminicula, præsertim vero tria efficacissima. Primo scilicet qualitas ipsorum debitorum, qui erant viri diligentissimi, & sagaces in ista cambiorum materia valde peri-
9 ti. Secundo, quia dicta confessio facta non fuit cum ipso principali creditore, qui pecuniam dederat, unde propterea obstare posset illa erubescentia, seu lex convenientiæ quæ dari solet inter mercatores & negotiantes, sed fuit cum ejus filiis & hæredibus pupillis, vel minoribus, in quibus non cadebat suspicio calliditatis; Et tertio, quia in ipsis debitoribus non cadebat illa potissima ratio, quæ desuper considerari solet, timoris scilicet, ne alias a creditore suffocaretur ad restitutionem sortis, sed ita commoditatem haberet paulatim & cum diminutis solutionibus restituendi, quoniam si vere spaccia non intervenissent, cambia soluta ab an. 1627. ad 1651. ad rationem novem pro centenario jam exuberanter sortem extinxissent, unde propterea sagaces & diligentes debitores non neglexissent de satisfactione opponere. Neque dici potest, quod urgeret timor suffocationis, ob quem debitores inducuntur, quamvis inviti ad tacenda pacta & confessiones præjudiciales.

His autem specialibus accedebant quoque plura adminicula generalia resultantia ex taciturnitate debitorum vivente creditore informato, ut ponderatur in proposito præsumptæ solutionis apud Merlin. *dec.* 124. *n.* 23. Secundo, longævum silentium. Tertio, præsumptio quæ [illegible] solutioni voluntariæ & resistit indebito, ut in specie fructuum cambii solutorum *dec.* 74. *p.* 10 *rec. in fin. dec.* 199. pariter *in fine, post Zacch. de oblig. cam.* Et quarto, quod constabat de solutione pro certo tempore mercedis, eidem Paginæ scripturali ab initio deputato ad retentionem scripturæ & gyrum cambiorum.

10 Ac etiam ponderabam, quod stante dicta novatione sequuta de anno 1651. ob quam ex juris fictione censetur primum debitum solutum, atque alterum de novo initum, intrare videbatur distinctio, de qua in allegatis Savonen. & Baten. *sub tit. de usuris, disc.* 12. & 17. an scilicet ageretur de probatione indebitæ solutionis usurarum, ad effectum obtinendi liberationem a debito mediante imputatione ipso jure, ad effectum repetendi indebitum, & hoc secundo casu perfecta & concludens probatio indebiti requiratur, & non inventa, quæ circa imputationem firmantur *dicta decision.* 69 *p.* 9. *recent.* cum ita non esset allegare imputationem pro liberatione ab ipso debito, in cujus causam cambia soluta fuerunt, sed velle repetere mediante retentione alterius debiti diversi, quod tunc videbatur continere acumen & advocatorum subtilitatem, dum attenta veritate erat idem debitum, ita solum novatum pro minoratione usurarum, & pro transfusione oneris cambiandi in debitorem, quod in stricta juris censura importat quidem novationem, & successive solutionem fictam & intellectualem, sed attenta naturali veritate erat idem debitum, quod continuabat.

De cursu vero cambiorum a dicta novatione citra nulla 1
fuit habita dubitatio, quamvis non constaret de realitate spacciorum, cum hodie receptissimum sit, ad extra controversiam, debitorem teneri ad cambia si non tamquam cambia, tamquam damna & interesse ob non initum mutuum ab eo susceptum, ut pluries alibi *hoc eod. tit.* & in dicta hujus causæ decisione.

ROMANA CAMBIORUM DE SABELLIS PRO PRINCIPE SABELLO CUM HÆREDIBUS PETRI FRANCISCI BUSSII.

Discursus in congressu pro directione.

De cambiorum debito etiam absque spacciis, eorumque justificatione loco damnorum & interesse ob cambiandi onus assumptum per debitorem, per seipsum, vel personam ab eo deputatam: Et quando id procedat.

S U M M A R I U M.

1 *Facti series.*
2 *Distinguitur contractus cambii, quot contractus; vel species sub se contineat, & de differentia inter unam speciem, & alteram.*
3 *De differentia quando ipse creditor cambiat, & quando deputatur mercator, & cujus damno cedat mercatoris negligentia.*
4 *De alia differentia quando mercator deputatur a debitore, & quando a creditore.*
5 *Ubi debitor suscipit in se onus cambiandi, debentur cambia etiam sine spacciis, eorumque cursu.*
6 *Quando debeantur fructus fructuum, & non obstet anatocismus.*
7 *De commodo resultante, debitore suscipiente dictum onus.*
8 *Quando dicatur servata una, vel alia forma, & an utraque simul stare possit?*
9 *In dubio qualis intellectus capi debeat pro interpretatione, an onus cambiandi sit debitoris, vel creditoris?*

D I S C. VIII.

PRinceps Bernardinus Sabellus anno 1642. mediante 1
ejus speciali procuratore, accepit ad cambium a Petro Francisco Bussio scuta 1500. juxta frequentiorem formam cambii obliqui, idest quod indigens pecuniis acceptis pro aliis ejus usibus, facultatem dedit creditori æquivalentem summam accipiendi ad cambium & recambium in ejus damnum, pro cujus diminutione, circa provisiones campsori, seu scripturali dari solitas, conventum extitit, quod ipsi debitori liceret nominare, ac deputare mercatorem, sed scripturalem, qui gyrare deberet super cambiis pecuniam, quam Bussius creditor declaravit accipere velle, ac gyrari facere, ut de facto debitoris procurator deputavit quendam Dominicum de Rubeis, seu ejus deficientis loco alterum, Unde cum, vel ex dicti spiritualis deputati morte, vel alio impedimento, de facto spaccia transmissa non essent, minusque tenta scripta juxta requisita pro cambiorum realitate ad præscriptum Constit. 118. Pii V. necessaria; post annorum 20. decursum, prætendente creditore, seu ejus interim defuncti hæredibus consequi cambia importantia scuta sex mille & ultra, obtentoque ab A. C. contra Principem Julium Sabellum dicti Principis Bernardini filium & hæredem inauditum, & indefensum mandato; in hoc statu controversia concorditer in duos benevolens compromissa fuit; Atque hic aliquam dubitationem excitantibus contra Sabellum, quasi quod ejus pater in se assumpsisset onus cambiandi, quo casu ob non impletum susceptum mandatum, etiam sine spacciorum justificatione ille tenetur ad cambia non tamquam cambia, seu tamquam damna & interesse juxta decisionem *in Rom. pecuniaria, dec.* 7. post Salgad, passim receptam in curia, ubi circumfertur tanquam magistralis; Hinc convocato per dictum Sabellum Advocatorum congressu pro eruenda veritate, in hoc sensu discursum edidi, in quo licet concluderem probabilius pro debitore respondendum videri, adhuc tamen oretenus in ipso congressu dicebam punctum non esse omnino planum, sed aliqua honesta concordia dignum, quam etiam ex rationibus

bus convenientiæ consolebam, atque in hoc statu, adhuc indeterminato ex aliquibus impedimentis controversia reperitur, discursus autem tenor est.

Pro congrua & plana hujus controversiæ resolutione, constituenda prius est juris theorica, quam in magis communi ac recepto sensu DD. & Rotæ habemus in hac materia, deinde vero videndum de illius applicatione ad factum.

Quicquid ergo sit de cambio directo, in quo unus tantum consideratur contractus, quem aliqui dicunt permutationis, alii emptionis & venditionis, alii mandati, aliique alias tenens opiniones, de quibus ad nos inspicere non pertinet, quia non sumus in casu.

Quatenus pertinet ad cambium obliquum practicatum inter privatos, campsoriam artem, seu mercaturam formalem non exercentes; Et de quo est casus nostræ quæstionis, in eo plures contractus intervenire ac actus geri dicuntur, atque sub diversis formulis concipi solent.

2 Primo etenim intervenit contractus mutui, quoniam debitor indigens pecuniis, eas suscipit non pro eis cambiandis per nundinas, vel plateas, sed pro eas erogando in dissolutionem æris alieni, vel pro aliis ejus occurrentiis, ut in præsenti factum est, unde hic primus actus dationis & respective susceptionis pecuniarum, aliud non importat nisi purum & simplex mutuum.

Secundo, quando contrahitur juxta formulam magis antiquam, & consuetam, accedit secundus contractus mandati, quod mutuatarius præbet mutuanti, ut ab aliis, vel a seipso tamquam tertio suscipiat ad cambium & recambium ad ipsius mandantis damnum & interesse equivalentem summam, ex qua mutuans de mutuo se reintegret.

Tertio accedit contractus cambii, quod scilicet creditor volens prædicta facultate uti, ac mandatum in rem & utilitatem propriam sibi concessum ad exercitium deducere; tamquam mandatarius debitoris suscipiat ab aliquo mercatore, vel etiam a seipso tamquam tertio dictam æquivalentem summam ad cambium, & iste contractus omnino ad exercitium, seu perfectionem deducendus est, alias secundus contractus nullius est operationis, quia potest creditor nolle uti sibi concessa facultate.

Quarto demum, his peractis, necessaria est transmissio ac respective gyratio, seu circulatio spacciorum cum formali & mercantili retentione scripturæ, cum sine spacciorum realitate dari non possit cambium reale, unde tertius contractus sine isto quarto actu nullius remanet operationis, cum alias esset cambium siccum juxta Constitutionem Pii V. 118.

Iste quartus actus, quando creditor exercet artem campsoriam, seu alias est mercator & scripturalis, ab ipsomet explicatur, ut practicatum fuit *in Romana cambii prima Julii* 1658. cor. Melzio, confirmata 14. Martii 1664. cor. Ottalora, de qua supra, *disc.* 6. *& in Romana cambiorum* 10. *Martii, & 4. Decembris* 1662. *&* 28. *Januarii* 1664. cor. Verospio, de qua supra, *disc.* 1. *&* 2. & in quibus ultimis optime, & magistraliter considerantur dictæ quatuor, ac etiam quinque personæ diversæ in creditore. Una scilicet mutuantis. Altera mandatarii. Tertia suscipientis pecuniam ad cambium. Quarta campsoris dantis talem pecuniam. Et quinta scripturalis transmittentis spaccia, eaque conservantis, & circulantis.

Quando vero creditor non est mercator, seu scripturalis, tunc dictus quartus actus explicatur ab aliquo mercatore seu scripturali, super quo diversimode contrahi solet; Quandoque enim datur eidem creditori facultas illum eligendi, ac pro libito deputandi & variandi; Quandoque vero ipse debitor pro majori ejus indemnitate, ac minori interesse circa provisiones eligit, ac deputat mercatorem, seu scripturalem prædictum.

3 Differentia inter istos duos casus deputationis mercatoris, seu scripturalis, consistit in periculo negligentiæ scripturalis prædicti non bene suum officium exercentis, seu deficientis absque alterius subrogatione, quia si deputandus est per creditorem, in istius damnum dicti deputati negligentia, vel deficientia cedit, ob quam respective cesset realitas spacciorum, sine quibus cambia non currunt, dicitur enim tali casu, quod mala electio est inculta, atque sibi imputet creditor cur minus diligentem deputaverit, seu in locum deficientis alterum non subrogaverit; Et e converso ubi debitor suscipit in se deputationem ac operam dicti mercatoris, seu scripturalis, ex eadem supradicta ratione, ipsius est damnum ob non transmissa spaccia, & non retentam bene scripturam, unde tenetur ad cambia, non tamquam cambia, sed tamquam damna & interesse ob non impletum mandatum ab ipso susceptum, ex eadem ratione, ex qua ad eadem damna & interesse tenetur, quando ipsemet debitor suscipit in se totale onus cambiandi, juxta casum in notissima Romana pecuniaria, quæ est septima post Salgad. *in labyrint.* cum Concordantibus.

Atque unius, vel alterius formulæ effectus consistit in utilitate, seu respective minori interesse, quia quando id remissum est creditori, istius est utilitas provisionum, quas scripturales & correspondentes, modica mercede contenti, ipsi creditori condonant, unde cambia ratione dictarum provisionum sunt arctiora, & Rota id sæpius approbavit, præsertim *in allegata Romana cambiorum cor. Verospio, de qua, disc.* 1. *&* 2. Et e converso quando deputatur per debitorem, hic sentit illud minus incommodum dictarum provisionum, quæ sibi a scripturali deputato, aliqua modica mercede recepta, condonantur. 4

Altera contrahendi formula est, quod præcedit primus contractus mutui, & deinde pro mutuantis relevatione mutuatarius suscipit in se omnimodum onus accipiendi pecuniam ad cambium, eamque cum debitis spacciis per se ipsum, vel per mercatorem, vel scripturalem sibi eo deputandum gyrandi, itaut totum cambii negotium sibi incumbat, ut est proprie casus *in dicta Romana pecuniaria*, quæ est septima post Salgad. & in aliis Concordantibus.

Et tunc etiamsi spacciorum cursus realis non interveniat, debentur creditori cambia, non tamquam cambia, sed tamquam damna & interesse, non quidem ratione mutui, vel retentionis pecuniarum mutuatarum, sed ob non adimpletum susceptum mandatum, cujus actione mandatarius tenetur mandanti ad quanti interest illud esse impletum. 5

Eo modo, quo habemus in suscipiente mandatum ad investiendam aliquam pecuniam in dies maturandam in loca Montium ad formam multiplici, quia licet in jure sit damnatissimus anatocismus, atque juxta veriorem sententiam a Romana Curia receptam nunquam dentur usuræ usurarum, seu fructus fructuum ex deductis per Merlin. *dec.* 409. alias 301. *p.* 5. *rec.* & late Andreol. *controv.* 101. Nihilominus ita recte dantur fructus fructuum investiendorum ad formam multiplici, non ratione debiti, seu moræ in non solvendo, sed ob non impletum susceptum mandatum, ut *in Romana multiplici* 18. Martii 1654. coram Melzio, & in aliis præcedentibus in eadem causa editis coram Pirovano *in dicta decisione enunciatis*, quarum aliquæ sunt impressæ *part.* 4. *recent. tom.* 2. *decis.* 85. *& decis.* 688. *part.* 4. *tom.* 3. *cum similibus*. 6

Juxta quam secundam formulam licet debitor gravetur onere prædicto, itaut etiam sine spacciis contra eum currant cambia, relevatur tamen ab expensis, seu interesse provisionum debitarum scripturalibus, & correspondentibus, quia de his ratio non habetur, sed solum de eo, quod importat aggium auri, seu monetæ de una specie ad aliam, in quo aggio juxta pretium quod currit in illis nundinis, & in platea, vere & proprie consistit interesse cambii, quod quandoque potest nullum adesse, sed potius lucrum debitoris cum diminutione sortis principalis, & cujus periculum unice salvat istum contractum, quarum provisionum interesse currit in alio casu, in quo creditore suscipiente curam gyrandi vere currunt spaccia. 7

Posita ista theorica, quæ (nisi eam alteret aliqua moderna opinio mihi ignota) videtur hodie in foro passim recepta, totus controversiæ punctus est applicationis & facti, in quo scilicet casu, vel contrahendi formula ex præmissis versemur, an in primo, vel secundo; Si enim versaremur in secundo, contra debitorem pro cambiorum cursu respondendum esset. Si vero in primo, secus, dum supponitur spaccia non fuisse transmissa, neque illorum realitas justificatur.

Tenor autem instrumenti ad oculum ostendere videtur nos versari in primo, non autem in secundo, casu, ibi, *Interim vero quia D. Bossius non est solitus &c. Idea liceat & licitum sit d. D. Bossio totidem summam accipere ad cambia & recambia &c.* totusque successivus instrumenti contextus, hoc themate retento, continuat in clausulis, & cautelis concernentibus exercitium hujus facultatis, vel mandati concessi ipsi creditori, absque eo quod nullibi legatur debitorem in se suscepisse onus, vel etiam inveniendi, vel capiendi ab aliis, ad cambium dictam æquivalentem summam ut ex lectura, quæ sola dirimere videtur quæstionem.

Admitto siquidem utramque posse simul stare, quod scilicet debitor dictum onus, seu curam in se assumpserit, & nihilominus creditori etiam volenti ipso debitore negligente detur hæc facultas, itaut utraque formula in eodem instru- 8

mento contineatur compatibiliter tamen & subsidiarie non cumulative, sed difficultas est in facto, cum id procedat, quando utrumque legitur in conventionem deductum, secus ubi solum contractum fuit juxta primam formulam, quia nullo pacto subintelligi potest secunda, atque in hoc est punctus hujus controversiæ.

Non obstat, quod in eodem instrumento *vers. Et quoniam dicti Cattinus & Lava janus &c.* debitor, seu ejus procurator ex conventione præcedenti deputaverit mercatorem Dominicum de Rubeis, quoniam ejusdem instrumenti lectura evidenter ostendit hanc deputationem fuisse pro retentione spacciorum, retentione scripturarum, & manutentione cursus, seu gyri juxta stylum, & usum mercantilem, quod etiam clare repetitur, quando in casu deficientiæ dicti Dominici convenitur de deputatione alterius mercatoris.

Et sic ista conventio non alterat primum modum, seu formulam mandati suscepti per ipsum creditorem, sed præsupponendo secundum & tertium contractum, de quibus supra, percutit solum quartum actum supra explicatum, ut scilicet mercatoris, seu scripturalis deputatio non ab ipso creditore, sed a debitore fiat.

Hoc autem respicit executionem, seu exercitium & cursum tertii contractus cambii jam initi, sed non percutit ipsum contractum, qui de necessitate per creditorem tanquam mandatarium fieri debet inveniendo pecuniam, eamque capiendo ad cambium, cujus successiva requisita deinde incumbant mercatori, nunquam vero legitur attributa ipsi mercatori facultas inveniendi & sumendi pecuniam, ac faciendi dictum contractum, unde istud creditoris fundamentum vere nullam subsistentiam habere videtur.

9 Et illa verba (*qui pecunias ad cambia & recambia sicut ipsi retulerunt, accipere velle declaravit*) absolute referenda veniunt ad ipsum creditorem, ut ostendit ad oculum non solum ipse sensus grammaticalis, sed etiam totus contextus orationis, quia dicitur quod mercator cambiavit pro ipso creditore.

Ideoque ista verba per parenthesim dicta, suffragantur quidem ad probandum voluntatem creditoris utendi dicta facultate, & capiendi pecuniam ad cambium, sed punctus est, quod ea nunquam deducta fuit ad exercitium, quodque deficit substantia illius tertii contractus, qui omnino procedere debebat per ipsum creditorem ad id habentem facultatem, cum dicto Rubeo mercatori nunquam legatur dicta facultas attributa; non sufficit enim dicere, quod quis habeat animum capiendi tantam pecuniam ad cambium, nisi capiat a tertio, vel a seipso tanquam tertio, cum de necessitate oporteat dare duo extrema, dantis, & recipientis.

Et quando super his aliqua subesset difficultas itaut instrumentum remaneret ambiguum, adhuc pro debitore potius esset respondendum ex triplici fundamento, quorum unum sufficit.

Primo quia in dubio pactum interpretandum est contra actorem in eo se fundantem juxta notissimum axioma deductum *ex l. veteribus, ff. de pact. cum Concord.* Secundo quia in dubio semper capiendus est intellectus reo, & debitori favorabilis, & tendens ad liberandum, ubi præsertim agitur pro excludendis usuris, vel interusuriis in jure odibilibus. Et tertio demum, quia in dubio regulanda est voluntas a potestate, ideoque pro interpretatione instrumenti gesti per procuratorem attendendum est præcedens instrumentum procuræ, in quo solum legitur per principalem debitorem concessa facultas Procuratori capiendi ad cambium juxta primam formulam, ut ex lectura dicti mandati in eodem instrumento inserti; Licet enim rigorose ac in stricta juris censura, retento intellectu agentium pro creditore, prætendi posset nullitas actus ob non servatam formam mandati, nihilominus, quicquid sit de hac via magis rigorosa, indubitanter defectus potestatis ac tenor mandati satis considerandi sunt pro regulanda voluntate ac interpretatione dubii contractus gesti per procuratorem, ideoque probabilius pro debitore in exclusione cambiorum ob deficientium spacciorum, & realitatis respondendum videtur.

ROMANA CAMBII DE MANFRONIS

PRO JUNIPERA MANFRONA

CUM FRANCISCO COLUMNA.

Casus varie decisus per Rotam.

An onus cambiandi assumptum per debitorem obligatum proinde ad cambia etiam sine spacciis, & justificatione realitatis loco damnorum & interesse, si est limitatum ad certum tempus, illo elapso duret, vel potius expiratum censeatur, itaut in futurum dicta damna & interesse amplius non debeantur!

SUMMARIUM.

1 *Facti series.*
2 *Promissum ad tempus eo lapso non debetur.*
3 *Fallit ubi tempus non respicit terminationem obligationis, sed alium finem.*
4 *Non debet esse melioris conditionis morosus quam non morosus.*
5 *Contrarium quod multa conceduntur creditori impedito repetere creditum, quæ denegantur cessante impedimento.*
6 *Examinantur fundamenta, ex quibus debitor etiam sine spacciis tenetur ad cambia.*
7 *Quando dantur partium confessiones, vel declarationes in hac materia necne.*

D I S C. VI.

Dedit Junipera Manfrona ad cambium Francisco Columnæ sc. 500. restituenda infra biennium, quo durante ne creditrix damnum ex pecuniæ negotiationibus destinatæ otiositate pateretur, in se assumpsit debitor onus deputandi mercatorem accepturum tantumdem ad cambium, transmissurum literas, tenturum scripturam, aliaque facere debentem ad cambii gyrum necessaria, unde cum nihil ex istis gestum esset, atque elapso biennio non restitutis dictis scut. 500. per plures alios annos continuatum esset, creditrice demum urgente debitorem ad solutionem, opposuit ille de solutione sequuta cum cambiis interim solutis, quæ stante defectu spacciorum ac realitatis tanquam ficta & usuraria in sortem imputanda veniunt. 1

Et quamvis creditrix replicaret defectum transmissionis literarum aliorumque ad cambiorum realitatem requisitorum, provenire a culpa ipsius debitoris, qui tale onus in se assumpserat, qui proinde ad cambia erga creditorem tenetur loco damnorum & interesse, perinde ac si vere cum debitis requisitis illa gyrassent, cum actus in odium facere debentis pro gesto habeatur, ne moroso & contravenienti mora, seu culpa prosit, ac lucrum tribuat in damnum & præjudicium innocentis, cui data fides impleta non est, ut ultra generalia, quæ frequenter habentur sub titulo, de usuris, & sub altero de censibus, in specialibus terminis cambiorum, quoties debitor non docet omnes adhibuisse diligentias, & cambiandi occasionem invenire non potuisse, plene firmatur per Rot. *in Romana pecuniaria 5. Junii, & 31. Julii 1648.* cor. Corrado, & post Salgad. *in labyr. dec. 7.* quæ in Curia circumfertur tanquam magistralis, sæpissime in aliis canonizata.

Replicabat debitor dictam conclusionem non impugnando eam procedere durante biennio, in quo ipse tale onus in se assumpserat, secus autem eo elapso, quando remanente casu extra conventionem sub dispositione juris communis, hæc ad id eum non obligabat, atque ex hoc fundamento Vicarius Lateranensis judex competens rei conventi illius Basilicæ Canonici sententiam absolutoriam ad sui favorem protulit.

Introducta vero per appellationem in Rota cor. Cerro, *sub die 8. Aprilis 1658.* pro dictæ sententiæ confirmatione prodiit resolutio, confirmata *sub die 4. Decemb. ejusdem anni*, ex generalibus solum regulis & propositionibus, ut promissum ad tempus eo elapso remaneat omissum, & extra promittentis obligationem, cum agatur de materia odiosa, in qua id quod literaliter non legitur, consulto omissum censetur, ex congestis per Surd. *cons.* 200. cum aliis deductis in decisionibus desuper editis, in quibus respondendo ad observantiam resultantem a continuata solutione cambiorum, per quam diversa partium voluntas probari videtur, dicitur quod partium voluntas, vel factum reddere non potest licitum id quod est illicitum & usurarium, unde propterea censetur potius debitorem ita per diminutas solutiones sub fructuum nomine factas a sortis principalis debito se eximere voluisse ex deductis *decis. 69. part. 9. recent.* & in aliis, de quibus in dictis decisionibus. 2

In hoc statu ad causæ defensionem assumptus, atque ad dictas decisiones etiam cum sensu veritatis reflectendo, credidi eas utpote non bene fundatas subsistere non posse, atque de facili sperari posse recessum, prout de facto ressumpta 3

sumpta

sumpta disputatione ob concessionem novæ audientiæ *sub die 24. Aprilis* 1662. coram eodem Cerro recessum fuit a resolutis, in quibus deinde persistitum fuit, istæque ultimæ resolutiones justæ, ac melius fundatæ visæ fuerunt, quoniam bene inspecto instrumenti tenore constabat, biennii limitationem adjectam esse in gratiam debitoris pro ejus dilatione, & ne interim ad restitutionem sortis cogi posset; In reliquo vero, cum ratio assumpti oneris esset generalis percudens totum tempus, in quo mutuata pecunias penes ipsum debitorem otiosa remaneret, ita generalis & indefinita remanebat ejus obligatio a sua ratione regulanda, cum concurrente rationis indefinitate, oratio indefinita æquipolleat universali, atque omne tempus complectatur ex deductis per Menoch. *cons. 97. num. 35. & seq. & cons.* 220. *num. 66. cum seqq.*

4 Alia etiam evidenti ratione concurrente, quod maximum absurdum esset, ut delinquens & morosus melioris conditionis esse debeat, quam non morosus nullum delictum, vel culpam committens, ut alias retento sensu priorum decisionum sequeretur, quoniam durante biennio, ob conventionalem dilationem, debitor, neque de culpa, neque de mora redargui poterat, sicuti poterat eo elapso, unde si tunc dictæ obligationi subjectus erat, multo magis postea.

5 Verum contra istam rationem a me deductam; quæ magnam fecit impressionem, dubitabam ponderari posse, quod durante dilatione creditor impeditus est sortem repetere, suasque actiones exercere, unde non mirum si in hoc gravatus in altero relevetur, & e converso debitor dilationis commodum sentiens, istud incommodum patiatur; Multa enim conceduntur creditori impedito creditum consequi, quæ denegantur, ubi talem habet facultatem; Ut habemus de legatario quantitatis, qui usuras, seu fructus prætendere non potest, quamvis testatoris expressum præceptum accedat, quoties facultate habendi sortem, secus istius impedimento concurrente; Ac pariter habemus in materia censuaria, ut non curreant fructus census favore illius, qui libere ac certitudinaliter sortem repetere potest cum similibus, ideoq; cum instrumento contineretur etiam pactum, ut elapso statuto termino, ac debitore non solvente, creditori licitum esset nedum illum ad solutionem urgere, seu etiam æquivalentem summam ad cambium & recambium in ejus damnum sumere; Hinc proinde ponderabam, recte dici posse creditori, quod sibi imputet, cur una, vel altera facultate usus non esset, quodque debitor duplici oneri subjacere non deberet, & hæc mihi videbatur solidior ratio, cui inniti possent primæ decisiones, dictis regulis generalibus solum innixæ.

6 Adhuc tamen eudem veritatis sensu retento, probabilius credidi contra debitorem responsum fuisse ex duplici fundamento; Primo scilicet, quod ipse promiserat statim & infra biennium deputare mercatorem, qui curam & onus transmissionis literarum haberet; aliaque gereret super gyro pecuniarum per ipsum debitorem intra dictum terminum sumendarum ad cambium; Quo posito dictam interesse pro toto tempore debitum remanebat ob non implementum in tempore, ex quo successive debitoris damnum resultavit, quia si pecuniam tunc accepisset, ac deputasset mercatorem, iste deinde pro toto tempore cessantis restitutionis debiti continuasset, & sic totum malum provenit ab initio, quod influit in tempus sequens.

7 Et secundo, quia negari non poterat ambiguam remanere partium voluntatem, an dicta obligatio per debitorem suscepta restricta esset ad solum biennium, vel esset indefinita durante tempore solutionis debiti, quo posito deferendum omnino erat observantiæ deductæ ex solutione fructuum, per quam partium voluntas declaratur, atque ambiguæ conventiones interpretationem recipiunt; Nil obstante præcedentium decisionum responsione, quod in materia usuraria & illicita partium conventio nihil faciat, quoniam id recte procedit, ubi defectus provenit intrinseco vitio actus, & ob cessationem illius requisiti, quod neque volentes poterant partes omittere, ut est, exempli gratia, conventio cambiorum etiam sine transmissione literarum, ac non servata forma Constitutionis Pii cum similibus, secus autem ubi defectus provenit a sola conventione, seu partium volontate, qua concurrente actus remanet validus & licitus, tunc nil prohibeat, quod eadem voluntas aliunde deducatur, præsertim ubi non agitur de inducenda voluntate omnino nova, & quam certum sit in conventionis instrumento non contineri, sed agitur de voluntate ambigua, & quam probabiliter prætendi potest in ipsa conventione adesse, quoniam tunc facilius defertur observantiæ tamquam interpretativæ, quæ vel in terminis interpellationis procursu usurarum necessariæ, vel in aliis voluntatem probantibus satis attendi solet, ut præsertim advertitur *in Ravennat. seu Faventina cambii, hoc eod. tit. disc.* 12.

ROMANA CAMBII DE MANUCCIO

PRO CAMILLO MANUCCIO

CUM THEOPHILA ASCENTIANA DE BRUNORIS.

Casus disputatus in Rota, incertus est exitus. forsan per concordiam.

De eadem materia cambiorum debendorum per debitorem etiam sine transmissione literarum aliisque realitatis requisitis loco damnorum, & interesse, ex eo quod ipse debitor cambiandi onus in se susceperit; Quid ubi cum dicta susceptione oneris concurrit etiam facultas cambiandi data ipsi creditori?

Et aliqua de contractus cambii invaliditate, ex eo quod creditori innotescat debitorem suscipientem pecuniam, illam in alios usus conversurum esse, neque posse in nundinis literas implere.

S U M M A R I U M.

1 *Facti series.*
2 *Cambia etiam sine spacciis debentur loco damnorum, & interesse a debitore in se assumente onus.*
3 *Declaratur quando id procedat necne.*
4 *An mandatum datum creditori ad cambiandum sit cumulativum, itaut non liberet debitorem a suscepto onere?*
5 *Quando creditor eligendo mercatorem dicatur usus sua facultate.*
6 *De conclusione, ut cambia invalida sint, ubi creditor scit debitorem non posse cambiare.*
7 *An valeat conventio de solvendo merces datas de præsenti, ut valebunt tali tempore futuro?*
8 *Quod magis expediat debitori suscipere in se onus cambiandi, & solvere cambia sine spacciis loco damnorum & interesse, quia evitat provisiones.*

D I S C. X.

1 MUtuavit Bartholomæus Brunorum de anno 1642. Camillo Manuccio scuta 700. erogandа in extinctionem æris alieni, quod hic habebat cum quodam Turcono, cui eadem pecunia incontinenti soluta fuit, reportata per Brunorum cessione, dictaque scuta 700. data fuerunt, juxta communem cambiandi usum, ad cambium obliquum, faciendi scilicet gyrare summam æquivalentem sub cambiis, cum istorum limitatione ad 7. per centenario, ad quem effectum debitor in se suscepit onus & curam deputandi mercatorem spaccia transmissurum, aliaque necessaria, & opportuna gerere debentem; Et ulterius facultatem dedit eidem creditori sumendi æquivalentem summam ad cambium, ac deputandi mercatorem, qui scripturam teneret, aliaque necessaria faceret, atque in ipsomet instrumento Camillus nominavit, & deputavit ad præmissa peragendum quendam Annibalem Setenam mercatorem, cui eadem die Brunorus creditor ordinem direxit, ut continuaret, vel continuari faceret super cambiis usque ad ejus novum ordinem scuta 700. data ad cambium dicto Manuccio, sibi constituendo provisionem juliorum quatuor per centenario, ad quorum solutionem idem Brunorus erga mercatorem in forma Cameræ se obligavit; Cum autem mercator deputatus literas non transmisisset, neque alia gessisset ad cambiorum realitatem necessaria, Manuccius vero spatio annorum 12. circiter solvisset cambia, seu fructus ad dictam conventam rationem septem pro centenario; Hinc petente Theophila Bartholomæi hærede restitutionem sortis, Camillo autem debitore opponente de illius satisfactione cum dictis cambiis, quæ utpote indebita & usuraria sortem extenuaverant, introducta lite coram A. C. hic non obstante dicta oppositione mandatum executivum ad favorem Theophilæ relaxavit, & commissa per Signaturam causa in Rota cor. Albergato cum clausula; *Si quid exequendum*, datoque dubio, *an dictum mandatum esset exequendum?*

2 Pro actrice Scribentes non negabant cambia uti cambia ex defectu spacciorum, & ob non justificatam realitatem ad

formam Constitutionis Pii non deberi, sed ea bene per creditorem percepta esse dicebam loco damnorum & interesse, dum ipsemet debitor cambiandi onus in se assumpserat, ac deputandi mercatorem, qui scripturam tenere deberet, aliaque peragere, quibus non factis intrat dicta obligatio resultans ex non facto. quod in odium facere debentis habendum est pro facto juxta firmata *in Romana pecuniariam*, *dec.7.post Salgad.* passim in aliis recepta & canonizata.

3 Pro Camillo debitore scribens non negabam conclusionem, sed ejus applicationem ad factum, quoniam cum duo in conventionem deducta essent, Obligatio scilicet debitoris faciendi cambiorum gyrum, seu curandi, quod alter faceret; Et mandatum, seu facultas data creditori idem faciendi, atque creditor hanc secundam viam elegisset, dum ipse dare voluit ordinem mercatori, erga eum pro mercede se obligando, ideo sibi patere debebat via, quam elegerat, eidemque proinde imputandum erat, cur valens dicta facultate non uti, sed obligationis debitori acquiescere, eam ad exercitium deducere voluit, ut probant idem Roman. *cons. 4.* cum quo processit Rota *in dict. dec. 7.* post Salgad. dum *n. 18.* expresse dicit creditorem post datum mandatum ad cambiandum non debere se ingerere in negotio, alias videretur inducta novatio, de qua *in l. stipulatus est opus*, *ff. de fidejuss.* atque istos casus distinguendo tamquam absolutum supponi videtur *in ead. dec. §. 1. quia apocha* & in ejus confirmatoria 14. *Junii* 1649. cor. Dunozetto *§. tum quia*, inter suas *dec.* 829.

4 Licet enim admitterem tanquam veram conclusionem in eisdem decisionibus in propositum firmatam, quod mandatum creditori tamquam cumulativum, & ad majorem ejus cautelam non liberat debitorem ab assumpto onere; Dicebam tamen id recte procedere, ubi creditor illo non utitur, secus in casu usus, quoniam hæc duo sunt alternativa, in quibus unius electio alterum cessare facit, cum implicet eamdem pecuniam per duos insolidum gyrari, atque duplex cambium super eadem tempore exerceri.

5 Motivum in abstracto videbatur verum, & solidum, dubitabam tamen de applicatione ad factum, quod scilicet creditor voluisset uti dicto mandato, atque in se curam & onus cambiandi suscipere, quoniam licet dederit supra insinuatum ordinem mercatori, nihilominus eum hic jam in instrumento deputatus esset a debitore promittente eumdem mercatorem promissa adimpleturum esse, hinc proinde ordo prædictus continere non videbatur novationem, sed potius quandam approbationem, ac exequutionem, cum sola ejusdem mercatoris assecuratione pro ejus provisionibus, pro quibus iste maluit se qui fidem creditoris quam debitoris. Et in hoc erat mea difficultas.

6 Alii easdem debitoris partes defendentes, mordicus etiam insistebant super cambii invaliditate, ex eo quod creditori ab initio innotesceret datam pecuniam transmitti non posse ad nundinas, neque super cambiis gyrari, dum in alios usus conversa fuerat, in extinctionem scilicet æris alieni juxta decisiones *in Romana cambiorum 4. Junii* 1642. 18. *Aprilis* 1644. *&* 16. *Januarii* 1645. coram Peutingerio, de quibus sæpius in præcedentibus; Ego vero in congressu dicebam parum tutum videri hoc fundamentum, ita simpliciter & indefinite sumptum, quoniam ut alias pluries dictum est, istæ decisiones laborare videntur de æquivoco, non distinguendo cambium directum ab obliquo, in quo non in ipsa pecunia, sed in alia ejus æquivalenti cambium exercendum est; Reflectendo tamen ad veritatem cogitabam, quod ubi creditor non suscipit in se mandatum cambiandi secum ferens pro cursu cambiorum præcisam necessitatem spacciorum, & justificationis realitatis, sed utitur ista moderna cautela transferendi onus in debitorem, per quam tutus redditur, quod sive literæ transmittantur, & implcantur, sive non, usuras, seu cambia obtenturus est, atque qualitas debitoris est talis, quod non est mercator, neque correspondales habet in nundinis & plateis, verisimiliter ejus fidem sequuturos ac literas impleturos, itaut copulative concurrant dictæ tres circumstantiæ, scilicet proxime insinuata debitoris qualitas, conversio pecuniarum in alios usus, & cautela prædicta, tunc contractus videatur satis suspectus utpote continens certum cambium siccum ab initio, ita sola verborum formalitate velatum, cum creditor certo sciat cambii realitatem omnino absuturam; Secus autem ubi ipsemet creditor dictum onus assumit, quoniam tunc, licet data pecunia in alios usus convertatur, attamen ipse creditor, vel a seipso æquivalentiam habere potest, cum qua literæ realiter transmittendæ implementum habeant, unde parum refert, quod debitor non habeat correspondales ejus fidem sequuturos, quoniam sufficit id haberi per creditorem, vel alterum gyrum cambii facientem.

Nisi ad salvandam istam speciem contractus ratione illius usus & frequentiæ, dicamus ab illo etiam usuram abesse, ac lucri certitudinem in creditorem, ob cambii realis naturam pluries in præcedentibus deduciam, ot nullum certum lucrum ab initio continere valeat, sed totum pendeat ab incerto eventu, qui damnum etiam, ac sortis diminutionem causare potest cum lucro debitoris, licet satis raro contingente; Non videtur enim prohibita conventio, per quam unus det alteri pecunias, non gyrandas super cambiis, sed tenendas sub lege, & eventualitate cambiorum tam ad lucrum, quam ad damnum, itaut videatur species societatis, eo modo quo habens quis frumentum & aliam mercem recte conservabilem, illam alteri tribuit tunc vendere volenti, ut pretium in præsentaneos ejus usus erogaret, sub eo pretio, quo valebit, atque per alios mercatores contractabitur aliquo futuro tempore puta in mense Aprilis, vel Maji, quia si merces sunt recte pro eo tempore conservabiles, & creditor erat conservaturus, ut venderet eo tempore, in quo eventus 7
dare posset majus pretium, quam de præsenti currat, itaut absit fraus percipiendi lucrum certum ex temporis dilatione, nulla committitur usura ad notat. *in cap. in Civitate, de usuris*, idque passim practicatur, & contractus, (concurrentibus tamen dictis requisitis) communiter licitus reputatur; Licet enim a frequentius accidentibus pretium soleat esse eo tempore magis alteratum, itaut verisimiliter venditor magis lucro quam jacturæ subjaceat, nihilominus possibilitas damni sufficit. Atque tunc contractus est periculosus, quando taxatur ab initio pretium; Ita a pari non videtur quid prohibeat conventionem super hujusmodi eventualitate regulanda a cambiis inter mercatores, vel alior vere currentibus cum omnimoda realitate.

Quinimo ista species contractus videtur minus debitori- 8
bus damnosa, minusque creditoribus proficua, quoniam ut pluries habetur in sequentibus *hoc eod. tit.* isto casu, in quo debitor ob defectum spacciorum tenetur ad cambia non tamquam cambia, sed tamquam damna & interesse, exemptus remanet a graviori interusurio provisionum, quæ frequentius pro majori parte credere solent ad lucrum & commodum creditorum de aliqua modica participatione tantum convenientium, correspondalibus reliquum condonantibus eisdem creditoribus, ideoque non adeo judaice inhærendum est super spacciorum interventu, qui in effectu in istis cambiis obliquis continere videtur simplicem formalitatem, quæ magis debitoribus præjudicialis est, atque ratione majoris lucri creditorum propter provisiones, potius majorem usuræ suspicionem inducit. Verum præmissa ad formalem disputationem quod sciam deducta non fuerunt, itaut maturius judicium super indaganda veritate formari potuerit, quoniam forte per subsequutam concordiam causa sopita fuit, neque huc usque alia occasio præbuit hæc disputare.

ROMANA PECUNIARIA DE VECCHIIS
PRO VECCHIIS
CUM CARDINALI SFORTIA.

Discursus in congressu super casu sopito per concordiam.

De fructibus, seu cambiis debitis absque cursu & justificatione spacciorum loco damnorum & interesse ob non impletum onus ab ipso debitore susceptum? Et an istud limitatum ad certum tempus remaneat ultra illud operativum? Et de aliis ad hanc materiam.

SUMMARIUM.

1 *Facti series.*
2 *Quando intret necne obligatio ad cambia loco damnorum & interesse etiam sine spacciis.*
3 *Onus susceptum per debitorem ad certum tempus, an duret eo tempore expirato?*
4 *Obligatus præstare speciem fructiferam, eam non præstando tenetur ad fructus.*
5 *In alternativis electio est debitoris, durante dilatione, sed post moram est creditoris.*
6 *De interesse damni emergentis, & quando istud debeatur.*

DISC.

D I S C. XI.

1 ILli de Vechiis creditores Ducis Marii Sfortiæ ex causa cambii initi de anno 1631. in summa scutorum 23. mill. cujus crediti satisfactionem obtinuerunt ex pretio Vallis Montanæ, investita pecunia in tot loca Montium loco cautionis, quam juxta praxim Congregationis Baronum & chirographi Pontificii formam, creditores præstare tenebantur, primario ad favorem emptoris in casu evictionis & molestiarum, secundario autem de restituendo creditoribus anterintibus, vel potioribus, seu contribuendo cum æqualibus. Cum autem sequuta morte Ducis Marii, Dux ejus filius pro anteriori credito dotis maternæ aliquam dictorum locorum Montium partem a præfatis de Vecchiis avocasset, atque isti pro eorum reintegratione molestias inferrent Principi Ludovisio creditori posteriori ex eodem pretio satisfacto, qui pulsatus molestare cœpit Cardinalem Sfortiam, tunc Prælatum, & in Civitate Avenionen. Prolegatum, in isto credito insolidum cum Duce Mario fratre obligatum; Hinc iste mediante persona ejus procuratoris, ad impediendas dictas molestias per apocham de anno 1639. se declaravit obligatum ad favorem dictorum de Vecchiis in supradicto cambio inito anno 1631. pro dicta rata avocata importante scuta circiter 6000. cum obligatione solvendi interim cambia limitata ad rationem quatuor cum dimidio pro centenario, atque ita servatum fuit in exequutionem dictæ conventionis oretenus factæ usque ad finem anni 1642. de quo tempore dictus Cardinalis in Urbe præsens per apocham ratificando omnia gesta ipso absente per procuratorem, promisit infra aliud triennium tunc decurrendum solvere dictam summam, vel in tot locis Montium vinculatis ejusdem pretii, vel in pecunia numerata, & interim solvere cambia ad dictam rationem scutorum quatuor cum dimidio, quamvis attento originario contractu, in quem subintravit, currere deberent ad majorem rationem, eo innovato quod quemadmodum in d. primo contractu datur facultas creditori, cujus cura & onus erat transmittendi spaccia, aliaque agendi ad cambii realitatem necessaria, in futurum onus esset ipsius Cardinalis illud in se assumentis; Quia vero elapso triennio Cardinalis prædictus suam obligationem non adimplevit, idcirco post plurium annorum decursum orta est controversia, num deberentur cambia, tam soluta, quam solvenda, stante quod nulla intervenerat spacciorum transmissio, seu alia cambii realis requisita ad formam Constitutionis Pii V, necessaria.

Et in congressu Advocatorum pro veritate examinanda ad instantiam prædictorum de Vecchiis habito, controversiam distinguebam in tres inspectiones, seu tria tempora, Primum scil. cambiorum decursorum in primo triennio conventionis oretenus habitæ cum procuratore de anno 1639. Alterum secundi triennii, de quo in conventione habita cum ipso Cardinali de anno 1642. Et tertium successive decursorum post istud triennium elapsum.

Quoad primum, absque dubio prætendi non poterant
2 cambia, tanquam cambia, cum hæc nunquam debeantur, quoties non concurrunt realitatis requisita juxta d. Constitutionis Pii formam; Minusque eadem tamquam damna & interesse ob non adimpletum susceptum mandatum juxta *decis. 7.* post Salgad. *in Labyrint.* in hoc puncto magistralem, sæpius confirmatam, quoniam in apocha prædicta, in qua enunciabatur conventio cum procuratore oretenus habita, de dicta oneris susceptione nulla mentio fiebat, sed solum de subintrantia in cambium contractum de anno 1631. innovata tantum summa cambiorum, unde propterea cum referens in omnibus regulandum esset a relato, atque in isto cura, & onus cambiandi esset creditoris, hinc resultabat, quod creditor non transmittendo spaccia, aliaque necessaria faciendo nil prætendere poterat; Solumque insinuabam dictorum cambiorum solutionem substineri posse in causam damnorum & interesse loco fructuum locorum Montium ad eandem rationem tunc fructuantium, quæ dicti creditores amiserant, ex iis, quæ inferius in tertia inspectione, seu tertio tempore deducuntur; Verum adhuc dubitari poterat, stante quod conventio erat de cambiis relative ad instrumentum prædictum, ad quod Cardinalis subintrare voluerat, unde stante diversa voluntate, intrare videbatur regula, *quod potui nolui &c.* & sic casus habebat suas difficultates.

3 E converso altera inspectio super secundo triennio procedere videbatur de plano favore creditorum, stante expressa susceptione oneris cambiandi facta per debitorem juxta *dict. dec. 7.* post Salgad. atque in hoc omnes congregati concordabamus, neque per ipsum Cardinalem, fructus, seu cambia pro hujus temporis rata controvertebantur, solumque illorum forte non solutorum compensatio opponebatur cum illis trienii antecedentis, tamquam indebitis ut supra.

Super tertio vero tempore, inter congregatos aliqua fuit discrepantia, cum omnes, me excepto, concluderent contra creditores, innixi decisionibus *in Romana cambii 8. Aprilis, & 4. Decembris* 1658. cor. Cerro editis in causa inter Mansronam & Columnam, de qua supra, *disc. 9.* firmantibus obligationem a debitore susceptam in cambio contracto ad certum tempus, ultra illud non operari; Et quamvis ego tunc, de anno sc. 1659. in quo dictus congressus habitus fuit, cum sensu etiam veritatis crederem dictas decisiones non esse tutas, neque bene fundatas, ex eisdem rationibus & fundamentis, ex quibus deinde ab eis recessum fuit, ut supra in ejusdem causæ discursu actum habetur, Nihilominus in Curia, quoties authoritatum obstaculum habetur, fortius vero ubi illud decisionum Rotæ, contra stimulum calcitrare dicitur, qui per rationes, ac vera juris principia vult contrarium tueri, ex magna currentis sæculi infelicitate, unde si iste congressus fuisset habitus post dictarum decisionum revocationem, res transisset de plano, ex ea clara ratione, quod triennii præfinitio non erat ad limitandam, seu finiendam obligationem, sed in gratiam debitoris, pro sola dilatione, ne interim a creditore urgeri posset, cum de reliquo subintrantia in priorem contractum esset indefinita cum sola innovatione quantitatis cambiorum, seu interusuriorum. Ut scil. quemadmodum prius in dicto primo contractuerant, vel currentia & rigorosa, vel limitata ad longe tamen majorem rationem, sic ad istam minorem redacta essent, & cujus diminutionis intuitu rationabilis remaneret altera innovatio super susceptione oneris cambiandi facta per debitorem ex regula, ut qui in uno gravatur, in altero relevari debeat, & e contra, ideoque putabam creditores bonum jus fovere; Sed quoniam in contrarium fuit plurium sententia, idcirco captivando intellectum, ut par est in obsequium majoris partis, in idem consilium deveni, ut creditores prædicti, eo quo possent modo meliori, se concordarent, ut puto sequutum.

Discurrebam quoque, quod ubi etiam præmissa cessarent, quia nempe juxta sensum dictarum primarum decisionum, assumptio oneris facta per debitorem restricta esset ad solum trienuium adjectum ad taxandam, seu extinguendam obligationem, Adhuc tamen d. cambia, seu fructus deberentur tamquam damna & interesse ob non præstita loca Montium, ad quæ principaliter restricta erat promissio subsidiaria facta in pecunia, quoniam promittens tradere speciem fructiferam, si eam non tradat, tenetur ad damna & interesse ad mensuram illorum fructuum, quos percepisset ille, cui pro- 4
missio facta erat, si implementum sequutum fuisset, ac data fides servata, Grat. *discept. 249. num. 35. & seq. Romana fructuum census 24. Novemb. 1649. cor. Verospio, Bonon. nullitatis concordiæ 27. Januarii, & 1. Junii 1648. cor. Bich. Rom. multiplici 18. Martii 1654. cor. Meltio, & passim*, quoniam est propositio receptissima, quoties promissio speciei est pura & certa; Verum difficultas in eo suberat, quod species stabat alternative cum pecunia, atque electio erat debitoris; Huic tamen difficultati responderi posse observabam, quod 5
dicta electio procederet durante dilatione, qua expirata, post moram contractam illa transfunditur in creditorem, ac debitor tenetur ut in deterius ex deductis per Fab. de Ann. *cons. 54. n. 8.* Apont. *cons. 49. num. 75.* Bellon. jun. *cons. 45. n. 2.* Bur. *dec. 287. n. 7.* Add. ad Greg. *dec. 316. n. 3. Auximana dotium 6. Februarii 1654. cor. Alberg.*

Replicari tamen poterat in contrarium, quod dum creditor potuisset eligere pecuniam infructiferam, dici non potest moram fuisse causam certam & immediatam damni emergentis juxta *dec.* Mohed. 2. *de usur* quæ recepta est in Curia, ut sæpius in sua materia *sub tit. de usur.* licet contrarium de jure verius probare conetur Leotar. *de usur. q. 75. ex n. 20.* Sed 6
nimium indiscretus rigor videbatur deberi dictam conclusionem ad factum applicare, quoniam non agebatur de mutuo tunc, seu præcedenter contracto, ita ut eadere posset in mutuante suspicio fœnerandi sub hoc pallio stipulandi potius speciem quam pecuniam, sed constabat de sinceritate actor, quod scil. illi possidebant loca Montium, ex quibus de facto percipiebant fructum ad conventam rationem, quo in gratiam debitoris se privarunt, dum pulsando creditorem posteriorem, incontinenti poterant pecuniam ab isto avocandam dare creditori anteriori, atque ita evitare dictorum locorum Montium avocationem, unde potius fuit

con-

conventio de fructibus tamquam compensativis, seu restaurativis damni vere & certitudinaliter passi.

Eo etiam addito, quod ad evitandam necessitatem præstandi cautionem, seu faciendi obligationem de restituendo ut supra, cujus vigore in dies denuo urgeri poterant ad restituendam pecuniam numeratam, quod solet esse magis molestum, omnimoda verisimilitudo suadebat, dictos creditores, postquam electio in eos transfusa erat, potius eligere de-
7 buisse loca Montium; Quinimo etiamsi durante termino, vel postea pecunias habuissent in eadem loca investire debuisse, Tum ex communi fere observantia a prædicta ratione regulata, Tum ex observantia particulari eorumdem, dum in prima solutione, potius loca Montium vinculata recipere elegerunt, quam pecuniam numeratam cum dicta cautione, seu obligatione, unde propterea intrat recepta limitatio *dec. Mohed.* quando scil. ex probationibus, etiam præsumptivis, & adminiculativis, certitudinaliter constat pecuniam in verum usum fructiferum activum, vel passivum converti debuisse, ut sæpius in dicta sua materia *sub tit. de usur.* præsertim *in Æsina census, disc. 14.* sed de his omnibus abfuit occasio formites disputandi in judicio, dum controversia finem habuit per concordiam.

RAVENNATEN.

SEU FAVENTINA CAMBII

PRO PETRO LEGA

CUM HIERONYMO LUCATELLO

Casus vario decisus per Rotam.

An facultas cambiandi data creditori operetur, ut iste cambiare possit cum seipso sine speciali mentione? Et quatenus hæc non adesset, an sufficiat præsumptiva probatio, deducta præsertim a solutione cambiorum? Et an ad justificationem cambiorum sufficiant solum primæ literæ nuncupatæ *dell' Andata*, absque eo quod doceatur de aliis responsivis nuncupatis *del Ritorno*?

SUMMARIUM.

1 *Facti series.*
2 *Ad justificationem cambiorum sufficiunt literæ accessus, licet non adsint illæ redit.us.*
3 *Creditor cui data est facultas cambiandi, non potest cambiare cum seipso absque speciali mentione.*
4 *Sed hæc voluntas probatur etiam a posteriori, & per actus ratihabitionis.*
5 *Vel etiam per alias species probationis etiam conjecturaliter, quia id non percutit substantiam cambii.*

DISC. XII.

1 FActa inter Legam, & Lucatellum de anno 1639. solidatione computorum super credito initium habente ab anno 1635. detectum fuit Legam remanere debitorem in libris 12600. circiter, super quibus initum fuit cambium ad rationem octo pro centenario. Cumque deinde inter partes ortæ fuissent controversiæ super cambiorum cursu, ob non justificationem spacciorum, tam ab anno 1635. ad 1639. quando vere nulla dabatur justificatio, quam abinde citra, quando illa dabatur, sed prætendebatur non esse legitimam, & sufficientem, Ac etiam, an summa in solidatione computorum de anno 1639. conflata quoque esset ex cambiis decursis ab anno 1635. ut erat debitoris prætensio, vel augmentum prioris debiti proveniret ab aliis causis, itaut pro eo primo tempore de aliqua cambiorum exactione, vel conversione in sortem non constaret, ut creditor prætendebat. Hinc introducta causa in Rota cor. Bichio per appellationem a sententia Legati Ravennaten. sub die 16. Junii 1653. prodiit resolutio debitori favorabilis, quod scil. ob non justificationem spacciorum ab anno 1635. ad 39. nulla debita essent cambia, tamquam ex deficiente omnino necessario realitatis requisito justificando per literas saltem responsivas, vulgo nuncupatas *del Ritorno*, proindeque cambia decursa non potuisse converti in sortem, ut Rota præsumptive credidit factum esse ob summarum correspondentiam, late in decisione desuper edita firmando alias firmata *in Romana cambii cor. eod.* Bichio *dec. 60. p. 9. rec.* & in aliis, tam circa omnimodam necessitatem justificationis spacciorum, quam circa conclusionem non attendendi in hac materia solidationes computorum, & confessiones, aliaqua facta partium.

Et quoad secundum tempus post dictam solidationem; quamvis docerent de justificatione per primas literas, quæ vulgo dicuntur *dell' Andata*, quas justificabatur vere, & 2
non ficte transmissas fuisse ad locum nundinatum cum earum sincera & reali effectuatione proindeque firmatum fuerit eas ad id sufficere, quamvis non doceretur de literis responsivis, cum istæ non sint intrinsece necessariæ de substantia cambii, sed solum ad justificationem prosint subsidiarie, quando scil. non exhibentur primæ literæ *dell' Andata*, in quibus melior, ac magis directa probatio consistit, ut firmaverat Rota *in Romana, seu Florentina cambiorum 11. Januarii 1615. cor. Dunoz. seniore inter suas dec. 69.* & deinde dixit *in Romana, seu Januen. cambii 16. Januarii ejusdem anni 1653. cor. eod. Bichio.*

Nihilominus pro summa vere debita, neque dictum fuit cambia deberi, cum illud gyratum fuerit cum ipsomet creditore, quod absque expressa debitoris mandantis voluntate fieri non potest ex deductis *dec. 31. 32. & 33. post Turr. de* 3
cambiis, & in aliis in eadem decisione deductis, & non semel habetur in aliis *hoc tit.* rejiciendo limitationem traditam per Turr. *in adnot. ad d. dec. 31. lit. F.* ubi scil. in mandato expressum esset pretium & platea, quasi quod tunc nihil interesset debitoris mandantis, an cambium creditor mandatarius cambiaverit cum se ipso, vel cum alio, quia semper in dubio deficere dicitur voluntas mandantis, quæ potissimum spectanda est, ob rationem deductam *in d. dec. 31. & 32. post Turr.* quod in mandato quamvis generali non venit persona creditoris, nisi exprimatur ad text. *in l. si mandavero tibi, §. si tibi centum, ff. mandati.*

Et quamvis tunc Scribentes pro creditore deducerent limitationem canonizatam per Rot. *d. dec. 33. post Turr. n. 7.* ubi scil. debitor deinde in solidatione computorum cambia 4
decursa solvisset, seu admisisset tamquam debita. Adhuc tamen, non impugnando d. limitationis veritatem, ea rejecta fuit ex defectu applicationis, quod scil. non constaret debitori innotuisse creditorem cum seipso cambiasse, unde opinari potuit cambium initum fuisse cum tertio, ex regula, quod ad effectum inducendi ratificationem, seu approbationem actus gesti, requiritur scientia certa & explicata, & non sufficiant actus æquivoci.

Ad formam hujus decisionis prodiit sententia, quæ ob non interpositam in tempore appellationem transitum fecit in judicatum, atque ob sequutam mortem Lucatelli creditoris, aliaque impedimenta, siluit causa usque ad annum 1663. de quo tempore dicti creditoris filius & hæres curavit committi in eadem Rota cor. Cerro causam restitutionis in integrum. Atque me in hoc statu assumpto ad defensionem debitoris, qui rem judicatam pro se habebat, cum reliqua omnia, præsertim circa crediti augmentum provenientis ex aliis causis potius quam ex cambiis decursis in primo tempore consisterent in nudo facto, in quo nullæ sunt Advocatorum partes, Quatenus pertinet ad ultimum punctum dictæ limitationis, ad quam ex parte creditoris restringebatur rei judicatæ injustitia, cujus ratione locum esse restitutioni in integrum contendebat.

Inspecta dicta decisione, satis de ejus viribus in hac parte dubitavi, proindeque, juxta stylum, requirenti insinuavi, timendum magis esse de succumbentia, prout disputationis eventus in hac parte docuit sub die 4. Decemb. 1663. Et resolutio mihi quamvis in contrarium scribenti, visa est probabilis, quoniam ut pluries *hoc eod. tit.* habetur, licet in Rota, & Curia receptissimum sit, facultatem cambiandi cum seipso indigere nota speciali. Nihilominus hoc non est vitium intrinsecum quod percutiat cambii naturam, vel substantiam, quo casu voluntas, vel factum partium non attenditur, neque est operativum, sed est defectus proveniens a verisimiliter deficiente mandantis voluntate, quæ nedum expresse probari potest, sed etiam conjecturaliter & adminiculative, sive a priori, sive a posteriori per actus inducentes ratihabitio- 5
nem, quæ mandato æquipollet, ejusque vim habet; Et quamvis vera sit propositio, ut ad effectum ratificationis requiratur scientia, sine qua non datur animus, nihilominus ista, inspecta qualitate debitoris viri industrii, & in rebus mercantilibus versati, videbatur verisimilis, cum probabile non esset notabilem summam cambiorum decursorum solvere voluisse non visis, & recognitis spacciis, ex quorum inspectione deveniri potuit ad notitiam, quod cambium creditor cum seipso iniisset, præsertim quia in facto alia dabantur hujus scientiæ indicia, & adminicula; Ubi vero non agitur de sanando vitio intrinseco, & substantiali, ex quo

te-

resultet usura, ejusque fraus, tunc in solutionibus jam factis, & subsequutis solidationibus, ratione publici boni resultantis a facilitate commercii, ac etiam ratione bonæ fidei, quæ inter mercatores & negotiantes exuberare debet, satis benigne in his materiis procedendum videtur, unde resolutio fuit juxta votum, quamvis tamquam Advocatus scriberem in contrarium.

ROMANA PECUNIARIA SEU CAMBIORUM PRO RATIONE BANCARIA ILLORUM DE VALENTIBUS CUM CAMERA APOSTOLICA.

Casus disputatus coram Thesaurario, & in Camera, sopitus per concordiam.

De probatione mandati, seu facultatis accipiendi ad cambium, & gyrandi, seu continuandi super cambiis, & quomodo sufficienter facta esse dicatur, ut cambia debeantur.

S U M M A R I U M.

1 *Facti series.*
2 *Non potest quis subjici cambiis nisi sequatur intimatio, & quando hæc non sit necessaria.*
3 *Remissio intimationis quomodo probatur.*
4 *De pluribus modis cum quibus id probatur.*
5 *Approbata videntur computa transmissa, si recipiens non contradixit, vel contradixit in aliquibus partitis.*
6 *Quando in cambiis solutis intret potius terminus repetitionis indebiti quam ille usurarum.*
7 *Procurator, seu institor generalis, cui negotii generalis administratio data est, an possit sine speciali facultate sumere ad cambium?*
8 *Quid in socio, vel participe.*
9 *De privilegio fisci avocandi pecuniam solutam creditori posteriori.*
10 *De notabili declaratione dicti privilegii avocationis competentis fisco, vel alteri privilegiato.*

D I S C. XIII.

1 POstquam Adrianus Honoratus suscepit in appaltum ad novennium Thesaurariam Marchiæ, admisit pro quibusdam ratis vulgo, *soli* nuncupatis, ad participationem nitidum Philippum Valentem in Urbe negotiatorem, quem etiam deputavit ejusdem Thesaurariæ negotii in ipsa Urbe depositarium & institorem, seu administratorem, per cujus manus solutiones pensionis, seu census juxta statuta tempora ipsi Cameræ, seu Montistis aliisque assignatariis fierent; Cumque sæpius, ut hujusmodi negotiorum consuetudo est, ex effectibus non haberetur pecunia dictis solutionibus prompta, Philippus prædictus, ut dictas solutiones prompte impleret, plures notabiles summas, vel ab aliis, vel a seipso accepit, præsertim sub die 9. Maji 1644. scut. 20. m. sub die 4. Martii 1645. alia sc. 20. m. & sub die 18. Octobris ejusdem anni sc. 10. m. de quibus tractu temporis una cum cambiis decursis ex pecuniis transmissis se reintegravit; Sequuta vero morte Adriani dicto novennio durante, ac prætendens quod Camera remaneret in notabili summa creditrix, duas excitavit prætensiones contra Valentem, seu ejus interim defuncti hæreditatem & rationem bancariam, Unam nempe communem quoque Sacchettis, ut ob admissionem ad participationem utilium effecti essent socii appaltus, proindeque ex fisci privilegio possent insolidum conveniri.

Alteram super repetitione dictorum cambiorum tamquam indebite exactorum, stante quod in prædicta deputatione talis facultas attributa non erat, unde propterea quando sibi incumbebat necessitas solvendi Cameræ, vel assignatariis, dicebant Camerales eum debuisse interpellare, suasque facere protestationes ad effectum, ut principalem sub cambiis ponere potuisset juxta decisionem *in Anconitana cambiorum cor. Camillo* inter suas *dec.* 282. alias *dec.* 224. *p.* 9. *rec.* & *in tad. cor. Peuting. dec.* 346. *p.* 10. *rec.* de quibus sæpius *hoc tit.* præsertim *in Romana participum*, *disc. seq.* Et hoc stante Thesaurarius more Camerali, non obstantibus iis, de quibus infra, mandatum exequutivum relaxavit, a quo interposita appellatione ad Cameram, & assumpta disputatione dubii, *An, & quomodo esset inhibendum*, vel sequuta ista disputatione absque resolutione, vel ea pendente (quod memoria non suggerit) tam ista, quam altera superius insinuata controversia sopita fuit per concordiam, qua mediante dicta ratio bancaria certam summam Cameræ solvit, cessione reportata ejus jurium, Et subintrando in universum jus activum & passivum Honorati.

Improbabilis tamen mihi pro Valente scribenti, videbatur ista Cameræ prætensio, quoniam licet vera esset dicta propositio per Camerales deducta, quod scil. fidejussor, vel administrator pro principali solvens, illud sub cambiis, vel usuris ponere non potest, nisi prævia interpellatione, per quam ille sciat, nedum solutionis casum evenisse, sed etiam usurarum, vel cambiorum oneri subjectum fore, nihilominus id cessat, quando concurrit attributa facultas, seu mandatum cum remissione intimationis prædictæ, cum tunc receptissimum sit id explicari posse, ut *decis.* 274. *n.* 3. & 4. *p.* 5. *rec.* & habetur sæpius in præcedentibus præsertim, *disc.* 2. 2

Quamvis autem de d. expressa facultate, seu mandato non constaret nisi respectu primæ partitæ, Adhuc tamen receptum est, non esse præcise necessariam expressam probationem per scripturam, quia mandatum etiam sine scriptura per aliat probationis species justificari potest, Quinimo etiam ex præsumptionibus & conjecturis deductis, vel a priori, vel etiam a posteriori ob subsequutam approbationem, quæ mandatum probat, seu illi æquipollet, Ut ultra generalia, quæ frequenter in jure habentur circa probationem mandati præsumpti, in his specialibus terminis bene firmat Rota *dec.* 32. & 33. post Turr. *de cambiis*, *in Romana cambiorum* 28. *Aprilis* 1651. *cor. Verospio*, admittitur *in Ravennaten. seu Faventina cambii* 26. *Junii* 1653. *cor. Bichio*, de qua *disc. praced.* & *in aliis* Turr. *in addit. ad d. decis.* 32. *lit. E. fol.* 549. 3

Ex pluribus autem ista probatio nimis evidenter deducebatur, quæ ubi singulariter difficultates pati possent, attamen unita ponebat rem in claris ex vulgari regula, ut *singula quæ non prosunt, unita juvent.* Potissime quia non agebatur de justificatione realitatis cambiorum, & pro sanando eorum vitio intrinseco, itaut intrare posset difficultas, an libris, aliisque scripturis, seu factis partium deferendum esset ad excusandam usuram, cum omnia realitatis requisita bene justificata concurrerent, itaut cessante peculiari rigore, qui in materia usuraria habetur, quæstio esset super simplici & indifferenti probatione voluntatis, seu mandati. 4

Primo igitur de dicto mandato constabat ex libris ejusdem Honorati & Thesaurariæ, in quibus, juxta indigentiarum tempora, adnotata erat facultas d. Valenti attributa accipiendi pecuniam sub cambiis, qui libri plene probant contra Scribentem ad text. *in l. Publia*, §. *ultimo*, *ff. depositi*, Capataque, *dec.* 166. *p.* 2. Bucat. *dec.* 344. *n.* 3. *dec.* 212. *n.* 2. post Zacch. *de oblig.* ubi in specie verificationis cambiorum; Secundo ex libris mercantilibus ejusdem Valentis legalissime tentis, qui licet pro Scribente non omnino concludenter probent, attamen, vel magnum faciunt adminiculum, vel efficacibus adminiculis concurrentibus ad sufficientem probationem idonei reputari solent ex deductis in terminis librorum mercantilium per Rot. *in Rom. mercium* 1642. *cor. Melzio*, Et in fortioribus terminis libri privati *Romana pensionis palatii* 26. *Junii* 1651. & *dec.* 179. *p.* 11. *rec. coram eodem*, & in aliis frequenter; Tertio ex quadam epistola ejusdem Honorati, per quam Valentem rogabat, ut traheret per nundinas quantum minus fieri potest, & ad solos limites necessitatis, qui loquendi modus præsupponebat præcedentem facultatem trahendi; Quarto ex qualitate personæ mandatarii, qui ad omnia alia Thesaurariæ negotia deputatus erat, cum de facili præsumatur mandatum in ea persona, quæ alia negotia tamquam mandantis gerere solet, Menoch. *l.* 2. *præsumpt.* 33. *n.* 13. *cum aliis in Avenion. pecuniaria* 15. *Januarii* 1648. *cor. Dunoz. inter suas dec.* 786. & habetur frequenter præsertim *in Romana extinctionis Census pro Domo Professa Societatis Jesu sub tit. de Censibus*. Quinto fortiter ex communi usu Curiæ & mercatorum, ex quo maxima verisimilitudo resultabat, quoniam ubi Barones, vel Appaltatores deputant in Urbe Depositarios ad solvendos præsertim singulis bimestribus fructus locorum Montium Montistis, communis consuetudo est, eis tribui facultatem capiendi pecuniam, quæ prompte non subministraretur ad cambium; Verisimilitudo autem, seu communis usus satis in hac materia præsumptivæ probationis mandati attendi debet ex deductis per Mantic. *de tacit. l.* 7. *tit.* 5. *n.* 1. & *alios*; Et sexto demum fortiter ex subsequuta ipsius principalis approbatione, quæ mandato æquipollet ex deductis *in d. Ravennaten. seu Faventina Cambii*, & in aliis; Potissime 5

me quia non solum Philippus transmiserat Adriano partitas istorum cambiorum, quibus non constabat conduxisse, quod sufficeret ad approbationem, ut bene Matthesillan. *singul.* 22. Ciarlin. *lib.* 1. *controv.* 44. *n.* 16. *cum seqq.* Rota *dec.* 811. *n.* 9. *p.* 1. *divers.* Adden. ad Ilurat. *dec.* 486. *n.* 7. sed potius constabat de subtilissima contradictione aliquibus partitis modicæ considerationis, ex quibus evidenter constabat, Adrianum satis accurate vidisse & considerasse computa transmissa, unde tamquam mercator peritissimus, si in minutiis advertit, & contradixit, multo magis circa notabilem partitam istorum cambiorum contradixisset, nisi mandatum, ac sufficientem facultatem tribuisset; Contradicens autem scripturæ in una re, in aliis approbare videtur, ut in terminis computorum Dunnoz. *de ratiocin. cap.* 32. *n.* 31. Et his addebatur generalis præsumptio, quæ militat pro cambiis jam solutis approbata per Roan. *in Romana pecuniaria* 7. *Junii* 1647. *cor. Corrado*, §. *finali*.

6 Ponderando etiam, quod ubi non agitur de cambiorum solutorum infectione intrinseca redolente usuram, quo casu, juxta opinionem a Rota & Curia receptam, non intrant termini repetitionis indebiti, sed imputationis ipso jure, quando illi locus est, vel cessante materia impossibilitatis, adhuc ne usuris fraus fieret, semper creditor, qui ex pecunia accessiones recepit, de illarum titulo justificativo docere debet; Sed indebitum prætenditur ex alio defectu indifferenti extra usurariam labem, Tunc ubi non agitur de coacta solutione judiciali, sed de voluntaria extrajudiciali, quia indebitum non præsumitur, cum nemo præsumatur jactare suum, onus est agentis ad illius repetitionem illud concludenter probare, ut admittitur in eadem *dec.* 69. *part.* 9. *rec.* quæ in hac materia cambiorum indebite solutorum circumfertur tamquam magistralis, & est receptissima propositio, de qua sæpius *sub tit. de credito &c.* Unde propterea dicebam Cameræ actrici ex persona d. Adriani sui debitoris venienti, incumbere onus concludenter probandi negativam dicti mandati, cujus negativæ probatio, quoties non allegatur ab ipso principali, sed a creditore, vel alio tertio, videtur impossibilis, quia cum agatur de re pendente ab animo principalis, isto defuncto, vel alias contrarium non asserente, non de facili ad talem probationem deveniri potest, Multo magis tot adminiculis, & præsumptionibus concurrentibus: unde inspecta etiam veritate, casus videbatur extra omnem dubitationem.

Ex abundanti quoque dicebam, quod ubi etiam de isto mandato non constaret, Adhuc tamen cum dictus Philippus generalis institor, seu administrator deputatus esset ad explenda omnia Thesaurariæ negotia in Urbe, præsertim ad solutiones Cameræ, vel Montis tis debitis temporibus faciendas, ob quas non sequutas negotium longe majora damna pati poterat; Hinc non improbabiliter de jure dicendum videbatur, sub dicto mandato, seu institoria generali illam quoque facultatem contineri, quoniam procuratori constituto ad aliquid agendum, demandata censentur omnia ea quæ pro eo negotio explendo necessaria sunt, illa præsertim, quæ de communi usu fieri solent, & quæ verisimiliter idem principalis pro eodem negotio explendo faceret, Afflict. *dec.* 340. *n.* 5. Capyc. Latr. *consul.* 18. *n.* 11. *& seq.* Et in specialibus terminis procuratoris, ut pro liberando ejus principali a gravioribus usuris, seu a majori damno, vel incommodo, accipere possit pecunias sub usuris etiam a seipso, ad literam
7 probat text. *in l. & in contraria* 37. *ff. de usur. & in l. si verbo* 12. §. *si mihi*, *ff. mandati*, quæ jura licet hodie ita indefinite non procedant in illis usuris, quæ de jure civili permissæ, de jure canonico in utroque foro damnatæ sunt ex deductis per Leotar. *de usur. q.* 34. *num.* 34. Nihilominus adhuc illorum dispositio, vel ratio recte procedit in actibus licitis, & permissis, ut sunt cambia realia formam Pianæ Constitutionis habentia, ut in specie procuratoris capientis ad cambium exemplificat Leotar. *d. q.* 34. *n.* 36. & habetur deductum *in Romana partitorum*, *disc. seq.*

Ea potissime circumstantia accedente, quod non agebatur de simplici mandatario, seu institore, qui nudi ministri
8 personam gereret, sed de eo, qui erat negotii ejusque utilium particeps, unde vel proprie, juxta Cameræ prætensionem, socius dici poterat, vel saltem improprie, ita ut eadem ret illa facultas, quæ pro explendis negotiis socialibus uni sociorum attributa est accipiendi pecuniam sub usuris ad text. *in l. si unus*, §. *si quid unus*, *ff. pro socio*, cujus dispositio etiam hodie urget in actibus licitis, & de jure canonico permissis, prout est accipere sub cambiis realibus ex deductis per Leotar. *de usur. q.* 31. *n.* 44.

Videntes Camerales ex præmissis se quodammodo convictos, ad alterum convolabant fundamentum avocationis pecuniarum ex privilegio fiscali sibi competente contra creditorem posteriorem, quamvis essemus in casu, in quo privato creditori anteriori talis avocatio non competeret ex de- 9
ductis per Fontanell. *de pact. claus.* 5. *gl.* 8. *p.* 7. *n.* 67. *& alios*; Verum & hoc fundamentum, neque subsistentiam habebat, quoniam quicquid esset de hujus fiscalis privilegii intelligentia in genere, attamen in præsenti difficultas cessabat, quoniam omnes DD. istam avocationis materiam tractantes præsupponunt existentiam crediti anterioris de tempore factæ solutionis posteriori actu & habitu, ita ut sicut anteriori per debitorem solvi debuisset, proindeque male gessisse diceretur, neglecto Fisco, seu alio anteriori privilegiato, privatum posteriori gratificari. Secus autem ubi Fiscus, vel al- 10
ter privilegiatus est anterior creditor habitu, non autem actu, ut ex Bald. *in l. ubi adhuc*, *C. de jur. dot.* bene observat Trentacinq. *lib.* 1. *variar. tit. de jur. Fisci*, *c.* 7. *n.* 18. Et quando authoritas deficeret, id evidenter probari dicebam ex ipsa naturali ac necessaria ratione commercii, cum alias illis, qui camerales appaltus suscipiunt ad longum tempus, seu alias cum Fisco contrahunt, vel fiscalia negotia administrant, omnino interdictum esset commercium, in eorumdem negotiorum, seu appaltuum explicatione adeo necessarium, si etiam pro debitis, & terminis in futurum maturandis practicabile esset istud privilegium avocandi pecunias solutas illis, cum quibus medio tempore contractum fuit, & quando fiscus actu creditor non erat, sed quia non expedit negotiatoribus cum fisco contendere, idcirco expediens fuit, eo meliori modo, quo fieri potuit, concordiam ut supra me etiam consulente amplecti.

ROMANA PARTITORUM
PRO ANTONIO FRANCISCO FARSETTO
CUM HORATIO FALCONERIO.

Casus decisus per Cameram pro Falconerio cum temperamento,

De facultate data socio administratori accipiendi pecunias ad cambium pro negotio sociali explendo in certo casu, An exerceri possit absque intimatione consocii, quod casus evenerit, quem illi credere poterat non evenisse?

Si socius ut extingueret cambium limitatum iniit in præjudicium negotii socialis cambium rigorosum, An sustineatur actus ad limites prioris cambii limitati, ita ut ad eam rationem cambia debeantur necne? Et an facultas accipiendi ad cambium in solo casu indigentiæ possit exerceri prius quam indigentiæ casus veniret, ac præventive, ut eveniente casu pecunia esset prompta? Et aliqua de clausura nundinarum.

S U M M A R I U M.

1 *Facti series.*
2 *De institore, vel alio administratore, ut sibi datam facultatem in subsidium sumendi ad cambium exercere non possit sine interpellatione.*
3 *De differentia mandati ad capiendum ad cambium dati per debitorem creditori, vel simplici administratori, seu socio.*
4 *In cambio reali nullum dare potest lucrum certum, sed creditor potest esse in damno, & debitor in lucro.*
5 *Socius non debet subjacere damno, si non sperat lucrum, alias dicitur Societas leonina.*
6 *An socius in causam negotii socialis possit gyrare cambia sub suo nomine privato.*
7 *Facultas capiendi ad cambium non potest exerceri cum seipso.*
8 *De regula*, quod potui, nolui, *&c.*
9 *De materia æquitativæ actionis de in rem verso, quando intret nec?*

D I S C. XIV.

Inierunt Falconerius, & Farsettus in Urbe negotiatores 1
partitum cum Camera Apostolica super decem millibus locis Montis salis vacabilis fructantibus octo pro centenario pro pretio decies centies millies scutorum, in illis belli necessitatibus, singulis mensibus in Urbe, ac Civitatibus Bononiæ, & Ferrariæ respective subministrandis pro certis

ratis

ratis in singulos menses distributis, a mense scilicet Februarii ad totum mensem Septembris anni 1643. conventione inter ipsos negotii socios habita, quod ejus administratio tota esset penes Falconerium, qui ad effectum faciendi statutis temporibus conventas pagas, liberam haberet facultatem vendendi loca Montium, ex quorum pretio id impleri destinatum erat, & quando ex emptorum deficientia id sequi non posset, quod tunc in casu indigentiæ, cum eo minori quo fieri posset negotii detrimento, sumere posset pecunias ad cambium, & recambium ab aliis, & quando neque hoc modo pecuniæ reperirentur, tunc Farsettus interpellatus concurrere deberet ad supplendas summas deficientes ad pagarum complementum de proprio, alias ad omnia damna; Postmodum vero Falconerius cum eadem Farsetti participatione de Mense Martii 1644. quando dicti alterius computi solidatio cum Camera jam sequuta fuerat, aliud cum eadem fecit partitum locorum 30. pro scut. 29100. in pecunia numerata.

Super utroque partito inter dictos socios in computorum solidatione multæ exortæ fuerunt controversiæ, quarum plures in nudo facto potius quam in jure consistebant; Inter cæteras autem ea fuit acerrime disputata in Camera prius *cor. Casarino*, deinde *cor. Gaetano subrogato*, ubi adhuc pendet, super interusuriis cambiorum, sub quibus Falconerius dicebat accepisse pecunias partim ab aliis, partim a seipso, ut pagas impleret; Hic autem punctus tres habet inspectiones, Unam scilicet, an deberentur cambia cum mercatoribus Januensibus & aliis inita ad limitatam rationem quinque, vel quatuor cum dimidio pro centenario. Alteram, cum Falconerius potuerit sumere pecunias ad cambium a seipso ad rationem cambii currentis, ut pecunias, ut supra ab aliis habitas restitueret, quatenus non potuerit, (ut quodammodo fidem pro Falconerio Scribentes admittebant) an saltem ei bonificari deberent cambia ad dictam limitatam rationem quam alias solvere opus fuisset dictis mercatoribus; Et tertiam stante quod facultas tributa legebatur in casu indigentiæ, num sumi potuerint pecuniæ ad cambium pro illis nundinis, pro quibus negotium claudebatur per plures dies antequam tempus solutionis cederet, sive pro summis anticipate solutis Cameræ; Plura etenim alia præsertim super legaliter librorum ac multarum partitarum subsistentia, quæ disputata fuerunt, in facto potius ut supra dictum est, quam in jure consistebant.

Assumptis igitur separatim de ordine Cameræ disputationibus; Quatenus pertinet ad primam, Alii quamvis doctissimi Scribentes pro hac eadem parte Farsetti cambia impugnantis, pro qua ego etiam scribebam, in congressibus desuper habitis, legalium conclusionum rigori mordicus, ac judaice inhærentes, omnino verius credebant cambia non deberi, atque facultatem Falconerio attributam ad exercitium deduci non potuisse absque nova ejusdem Farsetti interpellatione, per quam ad istius notitiam deductum esset evenisse casum indigentiæ, quodque ob venditionem locorum Montium non sequutam ad effectum complendi pagas oporteret sumere pecuniam super cambiis, innixi quibusdam Rotæ decisionibus editis *in Anconitana cambiorum 1. Julii 1643. cor. Carillo 18. Junii 1646. 8. Martii, & 2. Augusti 1649. cor. Peuting.* quarum prima est inter suas *dec.* 282. *& repetita, dec.* 224. *p.* 9. *& ultima est dec.* 346. *p.* 10. *rec.* eacomque casus erat, quod institori, seu ministro ad certum negotium deputato, pro illo explicando data fuerant quædam assignamenta, cum facultate, quatenus illa in
2 toto, vel in parte deficerent, accipiendi pecuniam ad cambium & recambium; Cumque per dictorum assignamentorum defectum administrator ita egisset, Rota decidit cambia non deberi, ex eo quod priusquam ad hujusmodi facultatis exercitium deveniretur, præcedere debebat mandantis interpellatio, qua mediante iste sciret evenisse casum indigentiæ pecuniarum, ac subjacere debere censui usurarum, seu cambiorum, cui occurrere potuisset providendo aliunde de pecunia, cum interim credere potuerit ex assignamentis factis remanere provisum, dictumque votum magnum plausum habebat apud ipsum principalem accurissimi ingenii, & in negotiorum materia peritissimum, qui subjungebat, quod si dicta interpellatio sequuta esset, ipse providisset pro ejus rata de pecunia, quæ otiosa affluebat etiam in nundinis.

In contrario voto eram Ego, qui proinde in mea sententia remansi singularis, seu causæ eventus aliter docuit, & meo judicio bene, ex duplici fundamento, cui discurrendo ut supra innitebar; Primo ex verisimili scientia, quæ in Farsetum concurrebat de statu negotii, & de quantitate locorum Montium, quæ in dies vendebantur, an certe sponderet necne summæ necessitati pro complendis pagis, quæ singulis mensibus fieri debebant, dum ipse erat Cameræ Depositarius Generalis, atque per ejus Bancum omnes dictæ venditiones fiebant; Et secundo, quoniam quicquid sit in eo casu de subsistentiam dictarum decisionum Anconitan. cor. Carillo, & Peuting. quæ aliquam exorbitantiam continere videntur, in præsenti cessare videbatur omnis difficultas, dum socius administrator utile negotium gesserat, atque consocii intererat potius pecuniam ad cambium habitam esse, quam si vendita fuissent loca Montium, cum ista fructarent ad rationem octo pro centenario, interesse vero cambiorum esset limitatum ad solam rationem quatuor cum dimidio, vel ad summum quinque.

Quoties enim socius, vel mandatarius gerit rem utilem, 3
& quam verisimiliter ipse principalis faceret, si per seipsum administraret, tunc non dicitur mandati fines excedere, Atque in hac materia magna differentia est inter illud mandatum, quod datur creditori, qui duas gerat personas, unam scil. creditoris, alteram mandatarii, & illud mandatum quod datur simplici administratori nullam utilitatem ex cambiorum cursu reportanti, & qui alias ab exercitio mandati in gratiam mandantis recepti damnificatus remaneret, solvendo tertiis cambia vere decursa pro pecuniis in causam principalis erogatis; Primo enim casu stricte ac rigorose proceditur, cum creditor licet juris fictione duas diversas personas ita repræsentet, attamen in veritate contendat de lucro captando, debitor vero de damno vitando, cujus totum oppositum sequitur in secundo casu; Et fortius ubi agitur de socio, in quo, ut in præsenti, duplex concurrebat mandatum, unum datum ab homine ex dicta conventione, alterum datum a lege. Unde quando super primo caderet difficultas, de qua in allegatis Anconitan. illa cessabat in secundo; Concurrente præsertim, ut dictum est, scientia, & verisimili approbatione consocii, unde in hac parte causa mihi videbatur plana super puncto in genere, qualem etiam absque discrepantia censuit Camera, solaque difficultas cadebat super verificatione qualitatis, sub qua mandatum, sive legis, sive hominis concessum erat, ac exerceri poterat, an scilicet de tempore, quo pecuniæ acceptæ fuerant ad cambium a tertiis, adesset necne indigentia, ut infra.

Alicujus autem relevantiæ circa istam primam partem cambiorum, mihi videbatur illud fundamentum, quod non bene constabat dictas pecunias acceptas esse ad cambium, atque sub eis gyrasse sub nomine dictæ societatis, seu negotii socialis, potius vero constabat de contrario, totum sc. gestum esse sub nomine proprio ipsius Falconerii socii administratoris, dum ita tenor spacciorum importabat; Et licet Scribentes pro altera parte insisterent, quod id probaretur ex libris, nihilominus cum illi supponerentur non bene & mercantiliter tenti, cum temporum distinctione, ac præcedenti libro nuncupato *Giornale*, nulla videbatur fides adhibenda, qualis etiam circa libros prædictos fuit sensus Cameræ.

In hoc enim poterat adesse aliqua captio, quia cum de na- 4
tura cambii realis sit, ut nullum certum lucrum in eo dari possit, sed potius creditor subjaceat damno diminutionis sortis cum lucro debitoris, Roman. *cons.* 238. *num.* 6. *&* 9. Rot. *dec.* 204. *p.* 2. *rec. & in aliis hoc tit. sæpius*; Hinc resultat, quod dictus socius administrator ita stare poterat, semper in lucro, numquam vero in damno, cui absque spe lucri negotium sociale subjacebat, quod societati repugnat, cum sit species societatis leoninæ ex deductis in proximis terminis per Buratt. *dec.* 336. *n.* 4. & Merlin. *dec.* 293. *num.* 1. Si enim cambia in nundinis redibant debitori lucrosa, & utilia, poterat ita socius utilitatem sibi ipsi applicare tan-
quam de negotio cantante sub nomine proprio, si vero 5
redibant damnosa, applicabat societati; Verum licet istud motivum in stricta juris censura videretur considerabile, nihilominus, reflectendo ad veritatem, mihi videbatur non improbabiliter fuisse rejectum, Tum ex æquitativo motivo utilitatis, quam negotium ut supra reportavit ex non venditione Montium plus fructuantium, Tum ex altero dictæ verisimilis scientiæ consocii, & fortius ex illo necessitatis, quæ administratori incumbebat, ut cambia currerent sub nomine proprio ob majorem facilitatem inveniendi pecunias, quas mercatores facilius credebant Falconerio viro ditissimo, non de facili autem credidissent negotio sociali, cum ob illius bellicosi temporis qualitatem loca Mon-
tium reputarentur periculosa, potissime quia licet in con- 7
tractu cambii realis; cum totum pendeat ab eventualitate,

adsit

adsit dicta possibilitas lucri ex parte debitoris cum diminutione sortia principalis, nihilominus est casus forte unquam vel satis raro contingens, non verisimiliter cogitatus, ut proinde in dicto socio administratore inferri posset ad dictum fraudandi animum.

Quia vero dictus Falconerius mutato consilio, vel restituendo pecunias dictis mercatoribus, vel illas ad cambium retinendo in causam, seu computum proprium & particulare pecunias debitas a negotio sociali posuerat & gyraverat sub cambiis currentibus cum seipso, constituendo negotium debitorem ad rigorosam rationem cambiorum currentium longe excedentium quantitatem dictorum limitatorum cum aliis; Hinc assumpta fuit disputatio, an ista cambia deberentur, Et negativa videbatur plana, nedum ex regula generali, quod sub mandato regulariter non venit persona ipsius man-
7 datarii, qui propterea absque explicita, vel implicita mandantis voluntate cambiare non potest cum seipso, juxta opinionem in Rota & Curia receptam, firmatam *dec. 31. & 32. post Turr. de cambiis, in Ravennaten. seu Faventina cambii 16. Junii 1653. cor. Bichio, & hoc tit. sæpius*; Sed etiam quia in apocha conventionis facultas expresse restricta erat accipiendi pecunias ad cambium ab aliis. Et licet Scribentes pro altera parte urgerent, quod illud verbum *ab aliis* verificari poterat in ipsomet socio cambiante, qui tertii, & extranei personam ita repræsentabat, ob pluralitatem personarum, quæ in ista materia datur in eodem subjecto, Attamen ista juris subtilitas destruebatur ex facto, dum occasione venditionis locorum Montium in eadem apocha contradistinguebantur tertii cum dicto verbo alii ab ipso socio administratore, quamvis proprio, & particulari nomine dicta loca emere volente, unde propterea discretiva erat manifesta; Urgente etiam ratione, ob quam Rota in his terminis rationabiliter firmavit & tenet, quod sub generali mandato, seu facultate non veniat persona ipsius mandatarii, ne scil. ob proprium & particulare lucrum, minus diligenter ac fideliter mandatum explicat, atque gravioribus interusuriis principalem supponat.

Et quod in proposito omnem difficultatem de plano removebat, erat, quod non solum lex socium administratorem obligat ad bonam fidem & diligentiam, utilüer, vel minus damnose administrandi, sed concurrebat etiam expressa conventio, dum in apocha concedebatur facultas accipiendi pecunias ad cambium, dictumque negotium administrandi cum eo minori damno, quod fieri posset, Ideoque in mala fide hic videbatur, creditoribus non urgentibus restituere pecunias, quæ sub satis moderatis cambiis habebantur; Et fortius illas in computum proprium retinere, supponendo negotium majori damno cambiorum currentium, ideoque quod hæc non deberentur per Cameram habitum fuit pro absoluto.

Censuit tamen Camera, illa deberi ad eamdem limitatam rationem cum aliis ut supra, innixa fundamento æquitatis
8 ex utili negotiorum gestorum dictione, quasi quod licet negotium non esset debitor in ratione cambiorum, ex quo illa cum tertiis in causam negotii vere non concurrerant, atque illa cum seipso ex deficiente potestate vere indebita erant ex regula *quod potui nolui &c.* Attamen quia negotium ita erat in lucro, reportando fructus locorum Montium, quæ alias vendere opus fuisset, consideratum fuit intrare, Vel æquitatem text. *in l. curabit, C. de act. empti*, ne penes eumdem remaneret res & pretium, Vel alteram æquitatem de utili in rem verso, judicando indiscretum rigorem esse illum resultantem ex directa regula, in qua ego & cæteri pro hac parte Scribentes insistebamus, *quod potui nolui &c.*

Reflectendo autem ad veritatem, quando non obstaret in faciente motivum malæ fidei, mihi præmissa placebant, quoniam judaismi speciem regula prædicta continere videtur quoties alias unus esset in lucro, altero vero in damno; Dicebam tamen dicta æquitate indignum esse eum qui in mala fide versetur, cum dictæ æquitatis beneficium impartiendum videatur ei, qui bona fide utile negotium pro altero gerere voluit, secus autem si mala; Ad quod probandum deducebam in proximis terminis firmata per Spad. *cons.* 149. *n. 5. & seq. l. 1.* super limitatione text. *in l. incivile, C. de fur-*
9 *tis*, quod scil. quamvis de juris rigore, juxta dicti textus dispositionem, furtivæ rei domino jus competat rem propriam vendicandi a quocumque possessore nullo restituto pretio, licet hic jam bona fide emerit, atque pretium esset rei valore inferius, ita utile negotium pro eo qui furtum passus fuerat, gestum dicatur, Attamen si ille tertius possessor eam rem a manibus latronum, vel aliorum viliori pretio emere curavit, ut domino restitueret, ac utile negotium pro eo gereret, tunc rigor dicti textus non procedit, sed eatenus rei domino vendicatio conceditur, quatenus restituat id, quod a tertio solutum est, dummodo tamen id sincere atque cum dicto bono animo gestum sit, secus autem si ut faceret negotium proprium, cum tunc dicta æquitas non intret, quamvis ita rei dominus utilitatem cum ipsius possessoris damno reporter, cum dictæ æquitatis fundamentum consistat in bona fide facientis, ut habetur deductum *in Rom. cessionis usurarum, sub tit. de usur.* Atque fundamentum in puncto juris revera erat solidum, sed Camera credidit continere nimium rigorem, ideoque censuit spectare debere effectum utilitatis, quam exinde negotium de facto reportavit.

Aliquod hujus partia gravamen, inspecta veritate, adfuisse videbatur circa punctum indigentiæ, ac admissionem cambiorum intempestivorum, quoniam debitum maturabat in fine mensis, post cujus terminum, adhuc aliquorum dierum spatio debitores & partitantes gaudere solent, & tamen negotium positum erat sub cambiis aliarum nundinarum, pro quibus octo diebus antecedentibus clausum erat negotium; Et quod magis est, positum ac tentum fuit sub cambiis pro summa sc. 17. mil. excrescente debitum & anticipate soluta, & deinde pro altera sc. 30. m. soluta de mense Julii, ideoque posita sub cambiis nundinarum Augusti pro debito maturante in fine mensis Septembris, quibus casibus omnes juris regulæ resistebant, dum facultas data socio, præcise restricta erat ad causam indigentiæ, & quando cum venditione locorum Montium alias consuli non posset, Verum in his Camera egrediendo forte cancellos legales processit cum quadam non scripta æquitate, ex eo quod partitarius urgentibus belli necessitatibus & per Summi Pontificis nepotem rogatus & requisitus, denegare non poterat dictam solutionem quamvis in parte anticipatam, cum Principum & Dominantium preces vim jussionis habere videantur, ex iis, quæ in terminis precum, & instantiarum ejusdem Nepotis regnantis habentur *in Romana legitimæ 22. Junii* 1640. cor. Dunoz. inter suas *dec.* 384. multo magis ubi belli necessitas & publica ratio urgebant; Licet autem ista consideratio in abstracto haberet probabile fundamentum, in concreto tamen cessabat ex facto, cum dictæ anticipatæ solutiones aliæque urbanitates fuissent ultroneæ ad captandam gratiam, ac faciltandam aliquam socii fortunam, ut eventus docuit, ideoque justum non videbatur ut id licitum esse debuerit cum aliena jactura, atque in hoc mihi vere videbatur consistere gravamen; quoniam Princeps habet quidem jus cogendi debitorem ad solutionem ante tempus, sed subducto eo quod interest anticipatam solutionem fieri, ergo tantum abest quod negotium potuerit pati cambiorum damna, quod potius debuerit minui.

ROMANA CAMBII DE VANNINIS

PRO

JOANNE MATTHÆO OLIGNANO

CUM

PETRO VANNINO.

Casus disputatus coram A. C. & in Signatura resolutus ut infra.

Stante pacto, quod super cambiorum justificatione stetur libro & scripturæ ipsius creditoris, An hic teneatur suum librum, seu scripturam exhibere, atque exinde justificare cursum & realitatem cambiorum, quamvis exhibeat spaccia, & faciat justificationem per literas reditus?

SUMMARIUM.

1 *Facti series.*
2 *Quando exceptio usurarum retardet repetitionem sortis.*
3 *Ad justificationem cambiorum sufficiunt literæ reditus.*
4 *An admittantur aliæ species justificationum sine literis?*
5 *An ex pacto justificatio fieri possit cum solis libris creditoris?*
6 *Et quatenus id non sufficiat, num data aliunde justificatione, teneatur creditor stante dicto pacto justificare etiam cum libris!*
7 *An facultas cambiandi, vel mandatum susceptum ad cambiandum expiret per mortem?*

DISC.

D I S C. XV.

1 RElaxato mandato per A. C. ad instantiam Olignani contra Vanninum pro sorte principali scut. mille auri, & quodam residuo cambiorum, prævia istorum justificatione cum literis responsivis vulgo nuncupatis *del Ritorno*, interposita per debitorem appellatione in Signatura ad effectum gustandi de justitia, vel injustitia, ex cujus respective fumo resultare solet rescriptum cum clausulis translativis exequutionis, vel sine respective, deducebatur per eundem appellantem injustitia ex defectu justificationis, vel quia literæ non essent bene recognitæ, vel quia illæ non sufficerent, nisi etiam exhiberentur ex parte creditoris libri, ex quibus illæ adminiculatæ remanerent, vel saltem alia concurrerent adminicula tollentia suspicionem antidatæ, & quod de præsenti confici potuerint, potissime dum in instrumento cambii aderat pactum, ut super eorum realitate & cursu stari deberet libris ipsius creditoris, quem ita dicebant Scribentes in contrarium in se assumpsisse onus conficiendi ac retinendi librum proinde exhibendum.

Et huic exceptioni addebant alteram expirati mandati, seu facultatis datæ ad cambiandum per mortem Jo. Andreæ Olignani, cum quo contractus initus erat, & ex cujus persona Joannes Matthæus nepos tamquam hæres agebat.

Objectum non bene factæ justificationis literarum de facili sublatum fuit, quoniam in hoc Signatura rescripsit A. C. ut iterum audiat, & denuo recognoscere faciat spaccia pro tollendis suspicionibus, quæ dabantur adversus testes super dicta recognitione examinatos, qua recognitione plenius, & clarius sequuta, cum judex iterum decrevisset mandati expeditionem, denuo adita fuit Signatura super dictis aliis punctis, quæ rescripsit de appellatione in Rota, cum clausula, *si quid exequendum*, quod rescriptum in effectu aliud non produxit nisi dictam dilationem, quoniam debitore, vel ejus hæredibus non curantibus infra biennium acta transportare, ob appellationis desertionem exequutio consummata fuit, adversus quam se opposuit ejusdem debitoris uxor creditrix pro ejus dote quamvis posterior, potioritatem prætendens in bonis exequutis tamquam postea quæsitis, & hoc reddidit de facto inanem dictæ exequutionis effectum, atque in hoc statu causa pendet.

Pro creditore scribens, cum sensu etiam veritatis, parum probabile dicebam hoc rescriptum saltem circa sortem principalem, quoniam vel exceptiones vere nullam substan- 2 tiam habebant, vel negari non poterat esse satis turbidas, quod sufficit, ut exceptio imputationis cambiorum jam solutorum in sortem principalem retardare non possit istius restitutionem; Licet enim juxta firmata, *dec. 69. p. 9. rec.* Rota & Curia in ea resideat opinione, quam ego quoque probabiliorem censeo, quod usuræ indebitæ repetendæ non sint cum ordinaria actione condictionis indebiti, ut aliorum est opinio, sed extenuent sortem ipso jure, quoniam in materia usuraria compensatio non intrat opus exceptionis, neque expectat debitoris oppositionem, quæ juris ministerio tacito inesse dicitur. Attamen id procedit, ubi certum est usuras, seu accessiones solutas esse usurarias & indebitas ex ipsorum actorum inspectione, quia nempe in proposito cambiorum nulla detur eorum justificatio, Secus autem ubi id prætenditur per exceptiones dubias & altioris indaginis, cum tunc præsumptio potius urgeat pro validitate cambiorum solutorum, quia nemo præsumitur jactare suum, ideoque talis turbiditas operativa solum est circa ipsa cambia decursa, & non soluta, super quibus creditor processum exequutivum intentasset, secus autem circa sortem principalem certam & liquidam, quoniam esset retardare exequutionem debiti liquidi & certi per exceptionem turbidam & illiquidam, ut ita distinguendo firmatur præsertim per Rot. *in Rom. pecuniaria 18. Junii 1746. & 7. Junii 1647. cor. Corrado*, utrobique in fine 23. *Martii 1648. cor. Meltio, & in aliis*, & hæc consueta praxis Signaturæ.

3 Revera tamen neque turbidæ dici poterant exceptiones, sed potius clara videbatur earum insubsistentia, quoniam quatenus pertinet ad punctum justificationis nimis receptum est in Rota & Curia, ad illam sufficere solas literas responsivas, seu redditus vulgo nuncupatas *del Ritorno*, quæ per necessarium antecedens præsupponunt alias missivas vulgo nuncupatas *dell' Andata*, penes correspondales remanere solitas, ideo non de facili habentur, ut *dec. 304. n. 2. in fine, p. 4. rec. dec. 274. n. 6. p. 5. dec. 171. n. 1. p. 7. Romana discussionis 26. Junii 1630. cor. Coccino, Romana cambii 19. Junii 1651. coram Royas inter suas dec. 457.* in quibus in specie absque libris, vel aliis adminiculis, cum solis literis prædictis justificatio admissa fuit.

Et licet apud Buratt. *dec. 603.* Merlin. *dec. 636. Romana* 4 *cambii 1. Julii 1658. cor. Meltio*, alia *Romana cambior. 24. Junii 1660.* cor. Verospio, & in plerisque aliis, quæ per Scribentes cumulabantur, ad ejusdem realitatis justificationem habita fuisset ratio de libris creditoris vel mercatoris, qui cambia gyravit, legaliter & mercantiliter tentis, sive de aliis adminiculis, quorum plura in proposito ponderata habentur *in Romana cambii, de Sfortiis, disc. 6.* Attamen id fuit ad superabundantiam, ac forsan ad supplendam aliquam exceptionem, quam juxta individuorum casuum particulares circumstantias literæ pati possent, non tamen inde sequitur id esse præcise necessarium, quoniam Pius V. in ejus Const. 118. sola literarum transmissione cum subsequuta effectuatione per literas responsivas probata contentatur, neque alibi cautum est, creditorem teneri ad libri confectionem.

Insistebant Scribentes in contrarium super pacto, per quod dicebant creditorem suscepisse istud onus, quod alias de jure sibi non incumbere admittebant, sed vere vanum fundamentum erat, quoniam cum juxta plurium opinionem extra 5 Curiam Romanam forte magis communiter receptam, stante pacto, soli libri creditoris, vel campsoris deputati sufficiant ad justificationem, ut late firmant Rovit. *cons. 103. l. 2.* Turr. *disp. 3. q. 10. n. 12.* & habetur sæpius deductum *hoc tit.* Idcirco ex consueto notariorum formulario istud pactum pro majori cautela & in gratiam creditoris adjici solet, qui potuit non uti, ut punctualiter practicatum habetur apud Merlin. *d. dec. 636. post n. 1. vers. Nec in præsenti*, ubi in puncto hoc objectum tollitur. Esset enim alias contra principia retorquere in odium, & præjudicium id quod pro favore, ac majori cautela creditoris in pactum deductum est, 6 & sic libri quatenus per creditorem, vel scripturalem conficiantur, satis quidem prodesse possunt, etiam retenta opinione Rotæ & Curiæ, pro supplendis quibuscumque exceptionibus, vel defectibus, quæ circa literas adesse possent. Nullatenus vero dicendum est eos esse necessarios, quoniam recte negligere possumus id quod ad nostram potiorem cautelam introductum est.

Quo vero ad aliud objectum expirationis mandati per mortem creditoris, deducebam eadem, quæ *in Romana cambiorum, disc. 2. & in Camerinen. disc. 4.* & in aliis hoc titulo sæpius deducta sunt, distinguendo scil. inter mandatum voluntarium, quod in solam gratiam mandantis principaliter suscipitur, itaut mandatarius, institoris & ministri potius personam gerere dicatur, & mandatum necessarium datum a debitore creditori in rem propriam, istud enim est irrevocabile, donec sequatur debiti restitutio, unde si non suffragatur revocatio expressa, minus suffragari potest tacita, & præsumpta resultans ex morte debitoris, quia nunquam majoris operationis potest esse tacitum & 7 præsumptum quam expressum. Atque hæc est distinctio plana, cum qua passim in foro proceditur, potissime quia hujusmodi facultates cambiandi, quæ creditoribus dantur, ut plurimum continent clausulas exteratas importantes stipulationem pro hæredibus &c.

ROMANA CENSUS
PRO FRANCISCO SAULIO ET CONSORTIBUS
CUM DUCE SFORTIA.

Casus decisus per Rotam pro Sfortia.

De cambiis limitatis cum pacto, ut debitore aliquid non adimplente, cesset limitatio, itaut debeantur cambia currentia, num valeat? Et quatenus sic. An facto casu non implementi, requiratur nova debitoris interpellatio? Vel an per subsequentem receptionem implementi censeatur id remissum, itaut non debeantur cambia, nisi ad rationem limitatam?

S U M M A R I U M.

1 F*Acti series.*
2 *Ubi cambia limitata reducuntur ad currentia, num requiratur nova interpellatio?*
3 *De præsumpta solutione ex* l. quicumque.
4 *Quando per literas non justificetur realitas cambiorum.*

5 De-

5 *Declaratur conclusio, de qua num. 2.*

6 *De validitate reductionis usurarum cum pacto, ut debitore non solvente, debeantur ad rigorosam rationem.*

7 *Per implementi receptionem videtur remissum pactum resolutivum.*

8 *In pacto resolutivo non datur purgatio moræ.*

9 *An valeat pactum in cambiis limitatis, ut si currentia importent minus, adhuc debeatur creditori summa conventa.*

10 *Pacta non respicientia substantiam cambii vitiantur & non vitiant.*

D I S C. XVI.

1 DUcissa Eleonora Sfortia de anno 1628. recepit a Saulo & Baczio ad cambium limitatum ad septem cum dimidio pro centenario scut. 20. mill. auri, & pro satisfactione cambiorum & recambiorum, necnon ratæ sortis de semestri in semestre solvendæ in summa sc. 600. assignavit annua sc. 1200. consequenda in majori summa ab Alexandro Pallavicino ejusdem Ducissę debitore occasione census in sorte sc. 30. m. dictæque obligationi accessit, & consensum præstitit idem Alexander, cum pacto, quod si hic etiam irrequisitus deficeret a solutione unius semestris, tunc alio mense elapso, & solutione non sequuta, debitrix subjacere deberet cambiis currentibus, quem casum creditores prætendentes factum esse, constituere cœperunt eam debitricem ad dictam rationem cambiorum currentium, pro quibus ac pro sorte detractis aliquibus solutionibus, cum remanerent creditores sc. 8645. pro istis de anno 1640. obtinuerunt ser. ser. sibi deliberari ratam dicti census sc. 15. m. ex eo, quem in majori summa sc. 30. dictus Pallavicinus consequi debebat a Duce Alexandro Sfortia cum obligatione Ducis Marii, qui recognoscendo prædictos in dominos, eis solvit scut. 2750. unde redacta sorte ad 12250. pro istorum fructibus ac etiam pro sorte ad effectum deponendi ob non præstitam cedulam banchariam obtinuerunt ab A. C. mandatum exequutivum, adversus quod commissa causa per Signaturam in Rota cum clausula *si quid exequendum*, & assumpta disputatione cor. Dunoz. sub die 30. Aprilis 1655. negativa prodiit resolutio ea negato actorum Dominio dicti census, utpote indebite subhastari ac liberari ratione excessus, quod scil. de eo tempore calculando cambia ad rationem limitatam scut. 7. cum dimidio juxta formam conventionis non essent creditores in tanta, sed in longe minori summa, non obstante quod ea parte creditorum responderetur cambia juste calculata fuisse ad rationem currentium stante pacto, de quo supra ex decisione inter illas Dunoz. *dec. 962.*

2 Credidit enim Rota, quod ad effectum ut fieret locus dicto pacto, requiratur nova debitoris interpellatio, per quam sciret purificatam esse conditionem transitus de una cambiorum specie ad alteram, necnon debitor certificaretur de voluntate creditoris utendi pacto, seu facultate prædicta, cum alias in bona fide continuando credere potuerit casum pacti non evenisse, seu quatenus evenisset, creditorem noluisse dicta facultate uti, innixa decisionibus *in Romana cambiorum 24. Junii 1619. cor. Manzanedo, & in Anconitana cambiorum cor. Carillo, inter suas decis. 282. alias decis. 224. p. 9. rec. & in eadem 10. Martii, & 2. Augusti 1649. cor. Peuting.* quarum ultima est impressa, *dec. 346. p. 10. recent.*

3 Item quia ut tali pacto locus fieret, opus esset, quod constaret de mora, seu cessata solutione, de qua sequuta potius constare credidit ex præsumptione resultante a dispositione text. *in l. quicumque, C. de apocis publicis lib. 10.* cujus dispositio in decisione desuper edita plene exornatur, ut locum habeat etiam in censibus, & quibuscumque aliis annuis præstationibus, Ac demum dixit omnem desuper difficultatem cessare ob non justificatam realitatem cambiorum, cum li- 4 teræ redditus ex parte debitorum tunc exhibitæ crederentur nimium suspectæ ob attestationem plurium affirmantium nunquam in civitate Lugdunen. adfuisse de eo tempore illum mercatorem Oliverium, cui supponebatur literas transmisas fuisse.

Hoc ultimum fundamentum consistens in nudo facto, quando subsisteret, itaut ex parte creditorum cum facti justificationibus ista suspicio non dilueretur (reflectendo ad veritatem) reddere videbatur resolutionem probabilem, atque ex eo, occasione scribendi prius pro dictis creditoribus in Signatura, quando id per alteram partem motivatum fuit, insinuavi de causæ exitu posse satis timeri; Reliqua vero motiva mihi videbantur parum tuta, unde quando istis tantum resolutio innixa esset, potius improbabilis pro meo judicio videbatur.

Quatenus enim pertinet ad illud non factæ interpellationis dicebam idem, quod deinde post aliquos annos repetii, 5 ac firmari obtinui in *Rom. cambii de Sfortia supra disc. 6.* conclusionem scil. firmatam in dictis decisionibus cor. Manzanedo, Carillo, & Peutingerio, procedere, quando debitum alias non usuratium in usuratium converti debet, itaut novam ac diversam naturam assumat, cum creatione novi contractus, in quibus terminis procedunt allegatæ decisiones, præsertim prima coram Manzanedo; Secus autem in hoc pacto, quod non continet transitum de uno contractu in alium, seu diversam cambiorum speciem, hoc enim dicebam videri laborare de æquivoco, dum in jure non habentur cambia limitata, quæ differant a currentibus, sed una est species cambii realis, cujus interusuria pendent ab eventualitate, quæ potest etiam creditori damnum, ac debitori utilitatem causare; Illud vero cambium, quod per modum loquendi dicitur limitatum, ita nuncupatur, ob pactum per quod convenitur, quod si cambiorum interusuria certam limitatam summam singulis annis excederent, illud plus debitori remissum censeretur justa præcisum ca- 6 sum text. *in l. pecunia 9. ff. de usuris*, & quam conventionem validam indubitate firmant Rodriq. *de annuis redditibus lib. 2. cap. 14. n. 7.* Cenc. *de censib. q. 57. n. 28.* Duard. *eodem tract. §. 4. quæst. 35. num. 1.* & in terminis pensionis Butatt. *dec. 528.*

Quo posito resultat, nullam aliam interpellationem requiri, quoniam hæc non est pœna, vel caducitas, seu alter moræ effectus, aut conversio debiti in novam diversamque speciem, seu naturam, sed est cessatio donationis, seu remissionis illius pluris, ob cessatam, seu non purificatam conditionem, sub qua illa facta erat juxta terminos text. *in l. C. de donat. quæ sub mod. cum similibus*, ut bene probat text. *in d. l. pecunia*, & est deductum *in d. alia Romana disc. 6.* Ista etenim videtur certa veritas, quoniam si ab initio absque alia interpellatione poterat creditor convenire de cambiis currentibus, atque dictam remissionem non facere, hinc proinde nulla subest ratio, cur si poterat totum negare, non potuerit, quod dabat sub certa conditione, auferre.

Alterum fundamentum fuisset considerabile, quando per veras probationes justificaretur id, quod præsumptive Rota firmavit, quod scilicet creditores post factum casum pacti, 7 adhuc perseverassent in exactione semestruali ad formam conventionis, tam pro eo semestri, ob cujus defectum dicto pacto factus erat locus, quam in aliis subsequentibus, idque non ratione purgationis moræ, in qua pro altera parte Scribentes insistebant cum illis terminis generalibus, quos habemus in materia emphyteotica, quoniam hæc non est pœna moræ, sed est purificatio conditionis; Ex qua ratione recepta est propositio, quod adversus pacta resolutiva dicta purgatio non intrat, cum agatur de non consequendo com- 8 modo ex deficientia consensus, Gratian. *discept. 786. in fine* Gregor. *dec. 559. n. 6. dec. 203. n. 19. & 20. p. 6. rec.* sed tamquam ea observantia declarativa voluntatis, quod scil. ille, cui adimplendum erat in tempore, recipiendo post tempus, & ad formam primæ conventionis, continuando non curaverit de resolutione, atque non implementum ita remittere voluerit.

Sed cum dicta solutio deduceretur præsumptive, non poterat exinde ad dictum alium effectum inferri, quoniam ita esset multiplicare specialia, seu præsumptiones, quod in jure non conceditur ad notat. *in l. 1. C. de dotis promissione*, cum Concordant. per Barbos. *axiom. 281.* defuit tamen occasio ista maturius examinandi, cum vel ob subsequutam concordiam, ut est probabilius, vel quod creditores non potuerint dictam spacciorum suspicionem tollere, causa ulteriorem progressum, quod sciam, non habuit.

In proposito autem hujusmodi limitationis cambiorum, consueta formula est, quod limitatio respicit solum excessum, quod scilicet si interusuria excederent certam summam, illud plus censeatur debitori remissum, E converso autem, si ad eam non ascenderent, non posset creditor exigere, nisi id, quod vere illorum cursus importat; Verum *in Romana cambii pro Vecchiis cum Parisano* disputata coram A. C. pacti formula erat diversa, dum conventum erat, 9 quod si cambia excederent septem pro centenario, illud plus cederet ad damnum creditoris, si vero essent minus, cederet ad damnum debitoris. Ex hac enim pacti forma contendebat debitor cambium esse siccum & usurarium, utpote continens lucrum certum, unde propterea prætendebat ad nulla cambia teneri, etiam ad eam minorem ratio-

nem,

nem, sub qua in nundinis concurrerant; Verum contrarium, me pro creditore Scribente, judicatum fuit, pro illorum scil. debito, ad eam tamen minorem rationem, quæ in nundinis currisse justificabatur, dum ex subsequuta observantia particulari cum eodem debitore, atque ea generali eorundem creditorum in multis, ac multis contractibus, qui exhibebantur cum diversis, detegebatur id tribuendum esse errori Notarii, non autem ipsorum creditorum depravatæ voluntati.

Et ulterius dicebam, quod cum cambia posita illorum realitate, in substantia sint licita, hujusmodi pacta alternativa utpote formam, vel substantiam non percutientia, non vitiant, sed potius vitiata remanent, ut receptum habemus circa pacta rescissoria, & similia in censibus, ea pluries deductia in sua materia *sub eod. tit.* Ac etiam in excessiva, vel alias alterata conventione fructuum recompensativorum, seu interusuriorum lucri cessantis, vel damni emergentis *sub tit. de usur.* Et in specialibus terminis cambiorum habetur *in Rom. locationis vena ferri infra, disc.* 24.

Dicebam etiam tamquam Advocatus, quod non esset po-
10 nere os in Cælum in sustinenda hujusmodi conventionis validitate, quia cum incertum sit quantum cambia interusuriorum importare possint, prohibitum non videtur contrahentibus super hujusmodi incertitudine inire concordiam, per quam uterque æqualiter potest se habere ad commodum, & ad damnum, dum cambia possunt importare multo plura, unde propterea debitor ita reportaret commodum compensandum cum damno, quatenus importaret minus, ad generaliter notata *in l. fideic. l. Præses, C. de transact.* & in specialibus terminis usurarum, seu interusuriorum, ut quoties eorum substantia in universum est licita, prohibita non sit concordia super incerto futuro eventu, Leotard. *de usur. q. 90. n.* 41. & habetur pluries *sub tit. de usur.* Verum istud fundamentum mihi videbatur periculosum, quoniam ita esset sub sola verborum figura introducere cambium siccum, atque dare in creditore pecuniario lucrum semper certum absque periculo damni, & diminutionis sortis principalis, qualis qualis enim esset conventio, illa percutit solum quantitatem lucri, per creditorem assequendi, unde sive plus, sive minus obtineat, semper est lucrum certum, quod licet Morales admittant sub illa specie trium contractuum, de qua *in Firmana sub d. tit. de usur. disc.* 1. attamen in foro externo recipiendum non videtur ex ibi deductis; Ideoque in præsenti, quamvis pro creditoribus Scribens, stante præsertim istorum observantia tam generali cum aliis debitoribus, quam speciali cum isto, dabam manus, ut aliud eis non deberetur, nisi id quod vere importarent cambia secundum cursum nundinarum, ut sequutum fuit.

ROMANA CAMBIORUM

SEU REPETITIONIS

PRO ALEXANDRO MUSCA, ET CÆSARE COLUMNA

CUM MARCHIONE GINETTO.

Casus disputatus cor. A.C. & resolutus ut infra.

De cambiis ab initio limitatis ad certam summam, & ita exactis. An restitui debeant, quatenus cursus nundinarum tanti non importassent? Et quid ubi super dicto cursu esset diversitas inter nundinas, & plateas, cujus sit electio; An debitoris, vel creditoris?

Et debitore in se assumente onus transmittendi spaccia & gyrandi cambia, quatenus id non sequatur, itaut cambia debeantur loco damnorum & interesse. An in istorum calculo haberi debeat ratio provisionum, vel potius istæ sint detrahendæ.

S U M M A R I U M.

1 F*alli series.*
2 *Cambium limitatum intelligendum est, si currens excedat, non autem sit minus.*
3 *A cambiis, quæ sine spacciis debentur per debitorem loco damnorum, & interesse detrahuntur provisiones.*
4 *De validitate conventionis, ut provisiones cedant commodo creditoris, vel deputantis scripturalem.*

5 *Quomodo probetur cambiorum cursus, & quod non excesserint certam summam.*
6 *Pœna conventionalis de jure canonico non exigitur ultra quod interest.*
7 *De ratione sustinente cambiorum validitatem, & ob quam admittendam non est platearum incertitudo.*
8 *Quando creditor excusetur a restituendis cambiis excessivis per debitorem sponte solutis.*
9 *Bona fides, seu credulitas quando in materia usuraria excuset.*

D I S C. XVII.

PRo Alexandro, & Cæsare, diversis tamen temporibus, & etiam diversis ejusdem Tribunalis A. C. judicibus, eumdem punctum cum eodem creditore disputavi, cum ali- 1
qua tamen diversa circumstantia; Cum enim Marchio Ginettus aliquas respective pecuniarum summas prædictis dedisset ad cambium limitatum septem pro centenario, cum cautela, seu formula moderna liberante creditorem ab onere & cura transmittendi spaccia, & justificandi cambiorum realitatem, transfundendo tale onus in ipsos debitores, qui se obligarunt cambiare per nundinas Novarum & Placentiæ, & in istarum defectum per quascumque plateas & nundinas Italiæ, & citra, Alexander per plures annos, absque aliqua litterarum transmissione, vel cambiorum gyro sponte solvit singulis annis cambia ad d. conventam limitatam rationem; Cæsar vero ad illorum solutionem una cum sorte pulsatus, opponens de diminutione, ex eo quod interusuria cambiorum per dictas nundinas, detractis expensis provisionum, ad tantam summam non ascenderent, cum in promptu id non justificaret, atque reputaretur exceptio altioris indaginis non habilis ad retardandam exequutionem obligationis Cameralis, coacte de mandato Judicis, & cum protestatione solvit, deinde vero uterque respective diversis temporibus, & sub diversis judicibus ejusdem Tribunalis A. C. opposuit de repetitione ejus, quod excessive solutum erat.

2 Et scribens pro utroque debitore, dicebam eorum intentionem esse fundatam in pacto claro (de natura etiam contractus, & communi observantia subintelligendo, quatenus non adesset pactum) ut cambiorum limitatio intelligeretur respectu excessus, quem ita creditor debitori condonare dicitur, non autem ubi cambia vere ad tantam summam non ascenderent, cum tunc nullus subesset legitimus titulus exigendi dictam summam excrescentem, quæ ita remaneret tamquam cambium siccum.

In calculo vero hujusmodi cambiorum, dicebam habendam non esse rationem de expensis provisionum solvendarum correspondalibus, vel scripturalibus, quoniam stante defectu transmissionis litterarum, ac realitatis cambiorum ad formam Constitutionis Pii V. absque dubio cambia exigi non poterant tamquam cambia, sed solum tamquam damna & interesse ob non impletum susceptum mandatum juxta *dec.* 7. post Salgad. de qua hoc titulo sæpius, ideoque creditor prætendere non potest, nisi quanti sua interest, ac si factum promissum vere sequutum, & impletum esset ad text. *in l. 1. C. de eo quod interest*, ubi communiter Scribentes, Leotar. *de usur. q. 75. nu. 9. &* 11. & omnes, ideoque si debitores vere curassent cambia gyrari, passi quidem essent etiam interusuria provisionum, quas solvere debuissent correspondalibus, & mercatoribus, qui scripturam tenuissent, nisi aliter cum eis convenissent, sed hoc nihil intererat creditoris, ad cujus commodum aliud cedere non debuisset nisi id quod importabat interesse cambii pendens ab aggio seu valore auri. 3

Et quamvis Scribentes pro creditore replicarent, prohibitum non esse creditori ex conventione cum correspondali in ejus gratiam modica portione contento, sibi ipsi, & ad ejus commodum applicare provisiones, quas nihil debitoris interest ad unius, vel alterius commodum cedere, dum semper ipse est illarum debitor juxta *dec. 45. p. 4. rec. tom. 2. & in Rom. cambior. 28. Novemb. 1659. cor. Verospio, §. provisiones*, de qua causa supra, *disc. 1. &* 2. Attamen hoc potius retorquebam, dum id clarius debitorum intentionem fundabat, cum enim eis incumberet correspondales, seu scripturales sibi bene visos eligere & deputare, idcirco ex eadem ratione, ea qua quando creditor id agit, potest ita cum eis convenire, potuissent quoque id facere ipsi debitores, cum ratio esset eadem, proindeq; dicebam imputandum esse creditori, cur accedente pacto ex communi formulario apponi consueto, quod debitore susceptum mandatum non adimplente, esset in facultate ipsius creditoris id agere, usus non sit tali facultate, qua me- 4

diante ipse reportare potuisset illud majus lucrum, quod videtur compensandum cum eo incommodo, quod creditor patitur super spaciorum transmissione, ac onere, quod tali casu habet, justificandi formiter requisita realitatis, a quibus omnibus ut in alio casu relevatur. Et ob quod onus evitandum inolevit d. cautela transfundendi idem onus in debitorem, sed pariter cum rationis fundamento inolevit usus, tam d. Tribunalis quam aliorum & Signaturæ, detrahendi ab hujusmodi cambiis debitis loco damnorum & interesse dictas expensas provisionum, quas debitor ita evitare potuisset, etiamsi vere cambia gyrata essent, dando aliquam modicam recognitionem correspondali,

5 Major disputatio fuit super d. negativæ probatione, quoniam licèt ex parte debitorum cum attestationibus mercatorum, & extractionibus partitarum a libris nuncupatis *Squarcia foglio di fiera*, bene justificatum esset cambia per dictas nundinas Novarum, & Placentiæ, facta nundinarum, seu nonorum peræquatione, importare ad rationem quatuor cum dimidio circiter pro centenario. Replicabant tamen Scribentes pro creditore, id non sufficere, stante pacto in instrumento adjecto, quod in casu non implementi, teneretur debitor ad damna, & interesse ad rationem cambiorum justa pretia quarumcumque feriarum, vel platearum creditori magis placitarum, ideoque inferebant, quod ita poterat creditor dicere velle assequi ea majora cambia, quæ decurrerunt per plateas Venetiarum, Neapolis, Lugduni, &c, itaut hæc sola possibilitas sufficeret pro excludenda repetitione indebiti, ad cujus effectum ejus perfecta & concludens probatio
6 requiritur, excludens contrariam possibilitatem.

Hoc fundamentum, licèt quandoque in isto Tribunali admissum, & a Signatura canonisatum sit, mihi reflectendo etiam ad veritatem, non videbatur tutum, quia cum susceptum onus cambiandi esset per d. nundinas Novarum & Placentiæ, non potest fictio excedere veritatem, neque creditor ob non implementum plus prætendere potest, quam si vere illud sequutum esset, cum aliud non sit interesse, nisi ficta suppletio veritatis. Unde cum debitoris electio esset cambiandi per dictas nundinas, atque si id sequutum esset, aliud lucrum creditor reportare non potuisset, nisi quantum vere dictarum nundinarum interusuria importassent; Hinc proinde absolutum videtur damna, & interesse hujusmodi veritatis suppletiva, non posse plus importare, nil obstante pacto prædicto, quoniam ita continere diceretur meram pœnam, obligando debitorem ad solvendum plus quam creditoris interesset implementum ad formam conventionis sequutum esse, quæ pœna de jure canonico, præsertim ubi usuræ suspicio cadere potest, non exigitur, ex deductis per Sperel. *dec.* 131. Leotar. *de usur. quæst.* 38. & plene *in Romana appaltus vena ferri sub titul. de Regal. disc.* 117. ubi de hac materia
7 pœnæ conventionalis.

Aliam item ponderabam rationem dicti pacti improbativam, quoniam ratio, quæ hujusmodi contractum cambii sustinet, unice consistit in eventualitate, ex qua creditor, ac respective debitor ad lucrum & damnum se habere possunt juxta *conf.* 238. *Romani*, & habetur *hoc titul. sæpius*, Hoc autem requisitum ita omnino cessaret, quoniam si in destinatis nundinis interusuria cambiorum currerent magna, ita ut creditor esset in lucro, istud ille obtineret. E converso autem, si ejus damnum resultaret, illi non subjaceret, unde debitor esset semper in damno absque spe lucri, quod proprie facit cambium siccum, & usurarium, ut advertitur infra *in Romana locationis venæ*, *disc.* 24

8 De plano hæc procedere credebam respectu Columnæ, qui de his opposuerat, atque coactus de mandato judicis cum protestatione solverat; Difficultatem autem habebam, qualem etiam habuit judex, atque eventus causæ docuit cum Musca, qui sponte solverat, quoniam ut alias super eodem puncto & cor. eodem Judice deduxeram *in Romana cambii* pro Petro Marchesio, de qua causa actum habetur *sub tit. de cred.* (ita etiam Signatura probante) quando debitor sponte solvit, atque id, quod solutum est, amplius non extat, nec in specie, nec in æquipollenti, itaut de tempore detectæ malæ fidei dici non possit creditorem remanere locupletiorem, tunc dictæ repetitioni locus denegandus videtur, quoniam creditor potuit juste credere tanti cambia importasse, cum non sit verisimile debitorem voluisse sponte solvere indebitum, nisi ipse esset mercator, qui cambia vere girasset, itaut illorum cursus certam notitiam haberet.

9 Quamvis enim in materia usuraria in foro externo non admittatur excusatio bonæ fidei, seu diversæ credulitatis juxta *dec. Seraph.* 1006. & passim; Attamen id procedit, ubi actus peccat in forma, atque est de per se illicitus & usurarius, quamvis a creditore legum ignaro licitus crederetur; cum juris ignorantia in proposito non excuset, puta quia credat cambia posse deberi etiam sine justificatione realitatis cum spacciis, vel credat censum esse validum quamvis non servata forma Bullæ Pii cum similibus, secus autem ubi actus in substantia est licitus, ac sola differentia est in majori, vel minori quantitate, cujus certitudo pendet ex facto creditori verisimiliter ignoto, & quod ex debitoris observantia juste credere potuit esse tale, itaut ignorantia sit facti, & non juris, ex iis quæ habentur *sub tit. de usur.* præsertim *in Baren. census*, *disc.* 17. *& in aliis*, ac *infra in Romana* pro Piphero, & Marescotto,

ROMANA CAMBII DE BISCIIS
PRO JOANNE PAULO SANSONIO
CUM FRATRIBUS DE BISCIIS.

Casus decisus per Rotam pro Bisciis.

An contractus cambii sit licitus clericis? Et quatenus non. An id impediat cursum cambiorum, ne a debitore peti valeant?

Si campsor, qui deputatus est ad transmittenda specia, aliaque gerenda cambii gyrum concernentia, efficiatur ex cessione creditoris ejusdem cambii dominus, seu utilitarius; An ex hoc cessata dicatur ejus facultas, stante quod in contractu data non est facultas creditoris cambiandi cum seipso?

S U M M A R I U M.

1 *Facti series.*
2 *Facultas cambiandi non censetur data cum seipso.*
3 *Data uni, an prosit ejus cessionario, & quando non.*
4 *Clericus an possit facere contractum cambii, & n. 7.*
5 *De eadem conclusione, de qua num. 3.*
6 *Quando in hac materia dicatur electa industria personæ.*
7 *De eadem conclusione, de qua n. 3. Et de negotiatione clericis prohibita, vel permissa.*
8 *Quod cambii contractus non veniat sub negotiatione clericis prohibita. Et de ratione.*

D I S C. XVIII.

Vannius certam pecuniarum quantitatem scutor. 1700. 1
dedit ad cambium Bernardino Bisciæ in Rom. Curia Prælato cum obligatione matris & duorum ejus fratrum, atque pro dicti cambii gyro deputatus fuit Sansonius in Urbe negotiator. Vannius autem deinde declaravit dicti cambii commodum & incommodum spectare ad Larizzam, de cujus pecunia initum erat, ipsumque habere nudum nomen, atque Larizza post aliquod tempus illud cessit Sansonio, qui ab Aud. Cam. pro sortis, & partis cambiorum restitutione mandatum executivum obtinuit contra dicti Bernardini interim defuncti matrem & fratres obligatos, & commissa causa in Rota cor. Bevilaqua cum clau- 2
sula; *Si quid exequendum*, pro denegatione executionis contra creditorem responsum fuit sub diebus 7. Junii 1662. 5. Martii 1663. 28. Februarii 1664. & 29. Januarii 1665. Plura vero fuerunt dictarum resolutionum fundamenta, illud præsertim causæ, vel falsæ, ineptæ, seu non utilis, vel saltem non damnosæ, quæ ex Statuto Urbis 151. requiritur in contractibus minorum & mulierum ex deductis in hac eadem causa *sub tit. de contractibus in genere*. Quatenus vero ad istam cambiorum materiam pertinet, ex duobus fundamentis dictum fuit cambia non deberi, respicientibus tamen ipsa cambia, non autem debitum sortis principalis, 3
primo nempe ex defectu facultatis cambiandi in Sansonio postquam ex cessione Larizzæ effectus est creditor, seu cambii dominus, ob regulam, de qua *decis.* 31. *&* 32. post Turr. *de cambiis*, & in aliis sæpius, ut facultas cambiandi cum se ipso egeat nota speciali; Quamvis enim dicta facultas cambiandi etiam cum seipso data esset Vannio cum quo contractus initus fuit, dicitur tamen illam restringi ad personam, neque potuisse alteri cedi, potissime dum idem Vannius neque aliquam cedendi potestatem habebat, minusque cambiare poterat, dum declaraverat se nudum nomen habere, unde eo ipso, quod talem declarationem fecerat, omne suum jus cessaverat, illudque ab initio residere censebatur in

per-

persona Latizzæ; Et secundo ex inhabilitate creditoris mandatarii, qui tamquam clericus, qualis erat Latizza cambiare non poterat, vel jus cambiandi alteri cedere, dum clericis potissime in sacris negotiatio & mercatura interdicta est, *c. ejiciens, &c. negotiat. 88. distin. c. fin. de vita, & honest cleric.* cum aliis per Graff. *de effect. Cleric. effect. 6. n. 1.*

Quicquid autem sit de primo fundamento circa defectum causæ per statutum requisitæ, sub cujus velamine forsan resolutiones non omnino improbabiles dici possent ex facti circumstantiis resultantibus a qoalitate Bernardi debitoris, & ab illa aliorum fratrum in ejus causam obligatorum, & quod fuit potissima causa resolutionum.

4 Quatenus tamen pertinet ad alia fundamenta reflectendo etiam ad veritatem, parum probabilia videbantur. Tum quia percutiebant solum impedimentum cursus cambiorum non autem restitutionem sortis principalis, pro qua etiam executio denegata fuit in toto, cum in casu dicta motiva nullatenus influerent nisi pro ea rata, quæ ea cambiis solutis tamquam indebitis diminutionem pateretur. Tum clarius quoniam quoad primum motivum deficienti, potestatis cambiandi cum seipso, ut dictum est *in Ravennat. seu Favent. cambii, disc. 12.* & in aliis sæpius, hoc non est vitium intrinsecum ipsius contractus respiciens ejus naturam, vel essentiam, itaut illum reddat illicitum, & usurarium, sed est solum præsumptio deficientis voluntatis, quæ non solum expresse, sed etiam conjecturaliter, & præsumptive, sive a priori, sive a posteriori probari potest. Quorum utrumque in præsenti concurrebat, quoniam in ipso contrahendi initio, debitor ei quem putabat creditorem, dedit expressam facultatem cambiandi etiam cum seipso, ergo id non abhorruit; Et ulterius postquam scivit cambium non ad primum, sed ad alios respective pertinere, adhuc cambia persolvit, ergo declaravit nullam habere repugnantiam, cur magis uni quam alteri talem facultatem præstare voluerit, quæ repugnantia in dubio non præsumitur. Unde propterea receptum habemus damnatam non esse simulationem personarum utpote debitori non præjudicialem, cum facultas directa videatur in eam personam tamquam creditorem, non autem ratione alicujus particularis affectionis, sive ob electam industriam personæ.

5 Ideoque motivum personalitatis cum regulis & doctrinis generalibus forte extraneis deductum in decisionibus desuper editis parum substinens videtur, cum id procedat in eo mandatario, qui in gratiam mandantis tamquam nudus administrator electus est, & cui mandans suam pecuniam trafficandam confidere voluit, alteri forte non crediturus, quod in hac materia cambiorum applicari forsan posset illi contractui per quem quis alteri sub nomine institoriæ, seu alterius tituli dat pecuniam ad trafficandum super cambiis, juxta casum, de quo *in Mediol. camb. dec. 304. & dec. 556. p. 2. rec.* Sed ubi mandatum est necessarium, atque in gratiam ipsius creditoris pro ejus reintegratione, seu indemnitate, tunc vere non videtur, ubi hoc personalitatis motivum figat pedes.

6 Quo vero ad alterum fundamentum clericatus, illud pariter minoris ponderis videbatur, quoniam prohibitio mercaturæ in clericis non importat inhabilitatem ad assequendum, sed solum pœnam circa retentionem, quod scil. quicquid ex mercatura, & negotiatione acquisitum est per clericum, ab isto tamquam indigne & turpiter quæsitum aufert fiscus ecclesiasticus jure spolii ex illicita negotiatione resultantis juxta Constitut. Pii IV. Ut enim firmant Abb. *in c. relatum, il secondo de testam. num. fin. & cæteri*, de quibus Azor. *de spol. c. 2. in secundo quæsito post tract.* Redoan. *de spol.* in illis parvæ impressionis *fol. 605* Molin. *de contract. disp. 342. nu. 1.* Molphes. *in summ. de contract. c. 4. n. 128.* Gait. *de cred. c. 2. tit. 7. n. 2134. & seq.* Carol. de Graff. *effect. Cleric. 6. nu. 16. & 17.* acquisita per clericum ex negotiatione alias laicis non prohibita, sed illicita ratione clericatus, fiunt de ejus dominio, sibique acquiruntur, quamvis deinde tamquam male quæsita, Ecclesiæ, vel hodie Cameræ Apostolicæ applicentur ex dicta Constitut. Pii IV. quæ alias iniqua remaneret, si sibi applicaretur id, quod non esset clericorum, sed veniret restituendum eis, cum quibus negotiatio inita est, quod utique non est dicendum.

7 Præterea, tam istud quam præcedens objectum non percutiebant qualitatem usurariam, cujus peculiaris natura, seu privilegium est, ut quicquid sub nomine usurarum, seu accessionum solvitur, illico in sortem imputetur, sed solum prætendi posset quædam indebiti species, itaut debitor ad cambiorum solutionem adstrictus, jure exceptionis possit se tueri, non autem ut voluntarie solutum repeti posset, sive prætendi imputatio in sortem, unde propterea quatenus resolutiones istis fundamentis essent innixæ, semper remanerent improbabiles saltem respectu denegatæ executionis pro sorte principali.

8 Ponderabam ulterius authoritates in iisdem decisionibus deductas percutere regulam generalem de prohibita clericis negotiatione & mercatura, nullam vero adesse in terminis specialibus probantem contractum cambii illicitam negotiationem continere, cum reveta talis dici non possit; nam alias clericis habentibus pecuniam in uno loco interdictum esset illam pro altero loco cum mercatore, vel quocumque altero cum suo aggio, seu valore unius monetæ cum altera cambiare, quod importaret commercii privationem, & cujus contrarium passim per quoscumque ecclesiasticos etiam Regulares & Observantes, qui sint in communi capaces, observatur; Et licet ubi non agitur de cambio, quod consumatur pro prima vice, sed gyrare, seu continuare debet in cambiis, & recambiis usque ad pecuniæ mutuatæ resolutionem, videatur actus mercatoribus potius congruus, unde propterea saltem de facto, atque in communi opinione reputatur species mercaturæ clericis illicitæ, ob quam Camerales desuper manus apponunt tamquam ex illicita negotiatione; Nihilominus id potius sequi videtur, vel ex quadam vulgi opinione, vel ratione scandali, quo cessante, non videtur subesse ratio prohibitiva, unde propterea Scaccia *de camb. §. 1. q. 7. p. 2. ampl. 11. n. 6.* advertit prohibitum non esse clerico mediante aliquo laico, & sub istius simulato nomine suam pecuniam dare ad cambium, quia concurrentibus realitatis requisitis juxta Bullam Pii V. dicitur actus licitus, & honestus; Et quemadmodum clericis, & Ecclesiis prohibitum non est dare pecuniam ad censum, ita non videtur, cur dici debeat prohibitum dare ad cambium, cum in censu, magis certa videatur accessio salva sorte, quam in cambio, in quo sors diminutionem pati potest; Licet enim in censu sors sit demortua & perpetuo irrepetibilis, in cambio vero elapso statuto termino possit repeti, nihilominus istud creditoris & respective debitoris commodum, vel incommodum compensatum remanet a dicta alia differentia securitatis sortis principalis, & uniformis accessionis, seu utilitatis in fructu, quæ concurrunt in censu, & cessant in cambio, unde propterea alia urgere non videtur ratio prohibitionis, nisi illa scandali ac opinionis vulgi, quibus rationibus consultum remanet, quando sub aliorum nomine isti contractus celebrantur; Et consequenter nulla videtur subesse congrua ratio, cui hoc assumptum innitatur.

ROMANA CONSTITUTIONIS CAMBII PRO THOMA CARENA.

Discursus pro veritate.

An post restitutam sortem possit creditor continuare sub cambiis, & recambiis fructus, seu cambia quæ remanerent debenda?

S U M M A R I U M.

1 *Facti series.*
2 *In censibus, & societatibus efficii solutio in parte non facit cessare contractum in residuo non soluto.*
3 *Cambia non dicuntur fructus, sed pars sortis.*
4 *De conclusione de qua num. 2.*
5 *Ponderantur conjecturæ ex quibus in proposito partium voluntas desumatur.*
6 *Cambia limitata quomodo sint intelligenda.*
7 *Observantia multum in proposito attendenda est.*

D I S C. XIX.

1 Thomas Carena hæres Christophori patris, ad effectum solvendi quoddam debitum hæreditarium, accepit de anno 1635. scuta mille ad cambium, data creditori facultate cambiandi & recambiandi tam sortem, quam cambia usque ad restitutionem; Cum autem Thomas partem cambiorum, ac etiam dictam sortem principalem solvisset; Creditor autem pro quodam residuo cambiorum prætendere potuisset continuare eandem facultatem cambiandi, desuper ex parte Thomæ pro veritate consultus; Respondi ut sequitur.

2 In terminis præcisis cambii quæstio mihi non contingit in foro disputanda, neque adhuc memoria suggerit tractantes. Verum firmata per DD. & Rotam in terminis census, vel societatis officii, recte his terminis congruere videretur, cum pariformiter agatur de materia pecuniaria, in qua tanquam in materia dividua eadem est ratio totius quoad to-

tum, ac partis quoad partem, tantamque affert utilitatem totum respectu totius, quam pars respectu partis, ideoque satisfactio in parte non tollit totum contractum, qui in parte remanente subsistere potest, ut quicquid aliqui dubitaverint, in terminis census firmatur per Cenc. *de censib. q.* 107. *nu.* 4. *& seqq. & q.* 110. *nu.* 1. *& seq.* ac per tot. Rota apud Merlin. *dec.* 822. *&* 841. Adden. *ad dec.*454.*p.*4.*rec.tom.* 2. Et in terminis societatis officii *d. dec.* 454. repetita apud Merl. *dec.* 69. Et his stantibus videtur pro creditore respondendum, ut scil. mandatum datum ad cambiandum continuari potuerit pro residuali summa sibi debita ea causa cambiorum.

3 Contrarium tamen in proposita facti specie mibi verius videtur ea ejus particularibus circumstantiis; Omissa enim inspectione, an dictæ decisiones, & authoritates loquentes de restitutione partis sortis principalis, alia sortis parte in suo esse remanente, applicari possint nostris terminis, in quibus non agitur de parte sortis, sed de parte cambiorum, quæ fructuum loco haberi videntur, de quo tamen dubitari posset, quia data realitate, cambia & recambia vere non sunt fructus & accessiones, sed habentur loco sortis principalis, quæ in qualibet nundina una cum antiquo debito trasmittitur, ea deductis per Surd. *cons.* 540. *n.* 35. *& seqq.* Turr. *de cambiis*, *disp* 3. *q.* 2. *& plurib. seqq.* & habetur pluries in aliis *hoc eod. tit.* dum alias recambia passim admissa salvari non possent, quia esset dare fructus fructuum, & accessiones accessionum, quod ea veriori sententia est damnatum, salvantur tamen ex d. ratione, quod illæ accessiones efficiuntur sors principalis tamquam pretium monetæ cambiandæ, ut alibi supra, & infra advertitur.

4 Omissa igitur d. inspectione, moveor ad sentiendum contra creditorem, quia in hoc puncto, an scil. per solutionem partis debiti cesset in totum contractus, verius est spectandam esse verisimilem partium voluntatem, & an per solutionem, ejusque respective receptionem intellexerint a toto contractu recedere, remanente residuo in puris terminis debiti, Cenc. *d. q.* 107. *n.* 2. *&* 4. Merl. *d. dec.* 69. *n.*29.*& decis.* 822. *n.* 5. *& seq.* Add. *ad d. dec.* 454. *p.* 4. *rec. to.* 2. *n.* 61. *& seq.*

5 In casu autem de quo agitur, plura concurrere videntur, ex quibus verisimilis partium intentio fuerit resolvendi totum contractum, & præserim quia integra sors principalis scutor. 1000. prout accepta fuit, ita restituta, & de ea reportata quietantia, ita nil penitus remaneret debendum de ea, quæ vere & originaliter est sors principalis, pro qua contractus initus fuit; Residuale vero debitum ea causa cambiorum, licet ex juris subtilitate & fictione loco sortis ad effectum recambiandi habeatur, de facto tamen & omnium opinione habetur tamquam debitum fructuum, ac etiam Rota sæpius tamquam fructum habere, seu, nuncupare solet. Unde non intrat illa ratio, quæ militat in casu dictarum decisionum, in quibus, vel major, vel satis notabilis pars sortis remanebat non restituta.

Clarius quia ubi aliqua veræ, & originariæ sortis portio debenda remanet, debitor est certus se esse illius debitorem, atque non solvendo dicitur in mora inexcusabili, ea qua æquum non est, ut commodum reportet in præjudicium creditoris nolentis illam sortem tenere otiosam, ideoque non mirum si Rota ea æquitate hanc sententiam in dictis casibus sequuta est; Non sic in isto residuali debito cambiorum, & recambiorum, quod incertum remanet, ac illiquidum, itaut juste debitor credere potuerit se non esse illorum debitorem, ideoque, vel non intrat mora, vel ab ea excusatur, quia semper excusandus est debitor, qui ante non solvit quam sciret quantum deberet, *l.* 3. *ff. de usur. l. Non potest de regul. jur. cum Concord.* per Leotar. *de usur. q.* 84. *nu.* 1. *& seq.* & est in jure vulgatis propositio.

6 Licet enim cambia sint limitata ad rationem decem pro centenario, hæc tamen limitatio facta est ad effectum, ut dictam summam excedere non valeant, secus autem si sint minora, quia tunc in minori summa debentur, ut expresse conventum legitur in instrumento, & est de jure indubitatum, nam alias esset cambium siccum & usurarium, cum iste contractus eatenus ab usura salvetur, quatenus sub se contineat periculum, ut nulla accessio, quinimo sortis principalis diminutio & creditoris jactura adesse possit, ut habetur sæpius hoc eod. titulo. Unde propterea dum debitor a creditore certificatus non fuit, quid & quantum in singulis nundinis cursus cambiorum importaverit, juste credere potuit, se ad aliud non teneri nisi ad cambia soluta.

7 Accedente præsertim contraria observantia deducta ex longævo creditoris silentio, per quod, per argumentum a contrario, recte intrat ponderata apud Merl. *d. decis.* 822. *n.* 7. *& seq. & dec.* 851. *nu.* 5. *&* 6. Cenc. *d. q.* 107. *n.* 7. *&* 8. Adden. *ad d. dec.* 450. *n.* 64. *& seq. p.* 4. *rec. to.* 2. Atque iniquum esset, ut debitor, qui ea longævo creditoris silentio putat totum solvisse, ac nibil debere, patiatur supplantationem cum longo cursu cambiorum, & recambiorum, quem de facili ab initio evitare potuisset solvendo residuum fructuum, dum totam veram sortem restituere curavit.

Considerandus quoque venit sensus mercatorum, quod in cambiis limitatis non datur recambium, ut alia occasione a pluribus mercatoribus peritis & fide dignis audivi; Sed super hoc nihil firmandum duco, cum puncti necessitas postulet.

ROMANA, SEU BONONIEN. LITTERARUM CAMBII

PRO

FEDERICIS FLORENTIÆ

CUM

MONTHIONO, ET ALIIS MERCATORIBUS URBIS.

Discursus ad veritatem in Congregatione.

Cujus periculo cedat decoctio; An mandantis, seu Scribentis litteras cambii post illarum acceptationem, vel mandatarii qui litteras acceptavit, & adhuc non implevit? Vel ejus in cujus gratiam scriptæ sunt?

SUMMARIUM.

1 *Facti series.*
2 *Quando decoctio scribentis litteras cambii cedat damno mandatarii acceptantis, vel adjecti, distinguitur.*
3 *Quis in proposito dicatur mandans, & quis mandatarius, & de personarum diversitate in hac materia concurrente.*
4 *Consideratur casus novus in quæstione, de qua n. 2.*

DISC. XXIV.

Catalanus Bononiæ mercator quasdam tractas fecit Fe- 1
dericis Florentiæ mercatoribus, de quibus jam ab eis impletis dedit in mandatis, ut se reintegrare deberent supra se a Monthiono urbis mercatore ejus corresponsali, cui iidem Federici duas tractas fecerunt de æquivalenti aliis eorum corresponsalibus solvendas, per d. Monthionum per Catalanum certioratum acceptatas, unam scil. sub die 3. & alteram sub die 10. Martii 1663. Cum autem hoc intermedio tempore inter dictas duas acceptationes, sub die scilicet septima ejusdem mensis sequuta esset d. Catalani mors, quæ ea improviso ejus insperatam decoctionem, vel detexit, vel accidentaliter causavit. Hinc Monthionus de his certioratus, priusquam etiam primæ tractæ usus maturaret, recusavit eas implere, cumque d. Federicis principaliter eas impleri interesset, dum alias ipsi reintegrare tenerentur eos, quibus erant directæ. Idcirco in Advocatorum congressu pro eruenda veritate desuper habito distinguebam tractas prædictas, atque super prima dicebam illos bonum jus fovere, malum vero super secunda.

Cum enim prima tracta accepta esset sub die 3. Martii, & 2
sic per quatuor dies antequam sequeretur decoctio, ita dicta acceptatio sequuta dicebatur in tempore habili, quando mandatum per mortem civilem mandantis non expiraverat, & consequenter decoctionis periculum erat mandatarii, qui litteras acceptaverat juxta *dec.* 303. Franchi, quam cæteri communiter sequuntur, ut constat ea deductis per Capyc. Latr. *consul.* 42. *n.* 20. *& seqq.* ubi bene *& decis.* 296. *n.* 24. *& seq.* (licet hic incidenter ad aliud propositum ac non multum digeste) Roc. *resp.* 17. *n.* 1. *lib.* 1. optime Rota *in Rom. litter. Cambii* 16. *Martii* 1640. *coram Coccino*, *in Romana*, *seu Neapolitana litter. Cambii* 9. *Junii* 1653. *cor. Dunoz. inter suas dec.* 940. in quibus agitur de casu controverso, & admittitur *in alia Rom. seu Neapolitana*, *de qua infra*.

Clarius vero ac indubitanter, quia decoctio non proveniebat vivente mercatore ex illa bonorum, & effectuum deficientia, quæ per plures dies præcedentes prævideri potest, & frequentius solet, quo casu pro ratione dubitandi intrare potest aliqua fraudis, & collusionis suspicio inter mandantem, & eum, cui solutio facienda est, ad supplantandum
man-

mandatarium, seu correspondalem, ut est casus *de quo infra in d. Romana, seu Neapolitana*, cum Catalanus prædictus pro toto tempore quo vixit, non solum communi hominum opinione, sed etiam ipsa re idoneus esset, ejusque decoctio sequuta esset per mortem, quæ causa fuit, ut ejus ministri, vel domestici (ut publica fama erat) pecunias, gemmas, & alia, quæ negotio parata tenebat, occuparent, unde propterea casus remanebat planus.

Super secunda vero tracta, cujus acceptatio sequuta fuerat re non integra, & post jam expiratum mandatum per d. mercatoris mortem, tam naturalem, quam civilem ex decoctione resultantem; quam Scacc. Amat. Monac. Mastrill. & cæteri allegati in supradictis Rotæ decisionibus, &
4 per Capyc. Latr. *d. consult.* 42. Rocc. *cons.* 10. *lib.* 1. Merlin. *lib.* 2. *controv.* 11. indistinctè teneant contra acceptantem, quasi quod ita pro Scribente fidejussisse potius videretur, atque debeat esse periculum decoctionis illius, qui decocti fidem sequutus est; Atque agentes pro dictis Federicis constanter asserunt Florentiæ, & in aliis Civitatibus mercantilibus talem esse mercatorum opinionem & usum, quotica ille, cui tractæ implendæ sunt, non esset decoctionis actualis vel imminentis conscius, itaut fraudis & collusionis suspicio absit; Nihilominus juxta magis communem, & receptam opinionem, de qua apud proxime allegatos, qui alios cumulant, & in dictis Rotæ decisionibus, distinctio est, quod aut de tempore acceptationis casus decoctionis acceptanti verisimiliter cognitus esse poterat, & tunc sibi imputandum est, itaut dicto casu non obstante, ad solutionem litterarum cambii quas acceptavit, teneatur. Aut cessat dicta verisimilis notitia, & debet excusari, cum ejus acceptandi animus censeatur rebus in eodem statu permanentibus, & cum præsupposito integritatis mandantis; Unde propterea quando essemus in isto casu præciso, quia nempe litteræ scriptæ essent ab ipso Catalano postmodum decocto, juxta hanc secundam opinionem in Curia Romana receptissimam, concludebam desperatum opus videri super hac secunda tracta judicialem controversiam assumere, sed contentari debere implemento primæ, ad quam ex ejus sapientium consilio Monthionus se offerebat, dummodo liberationem ad hæc secunda concorditer obtineret.

3 Difficultas tamen erat, quod reveta non versabamur in casu præciso, de quo allegatæ authoritates, & decisiones loquuntur, ubi scil. tres tantum personæ sunt in scenæ, nempe scriptor litterarum, qui mandantis personam gerit, ille cui sunt directæ, earum acceptator, qui mandatarius dicitur, & adjectus, cui solutio demandata est, sed quatuor personæ interveniunt ut supra, atque illa Scribentis, seu mandantis directi, seu immediati gerebatur per Federicos in bono statu existentes, qui proprie in sensu omnium dicuntur mandantes, ex deductis per Fab. de Ann. *cons.* 81. Surd. *cons.* 528. Gait. *de cred. c.* 2. *tit.* 7. *n.* 2396. *& seq.* & alios de quibus supra, unde propterea insinuabam potius esse in casu, de quo agunt Bursatt. *cons.* 39. *n.* 5. *& seq.* & Gait. *d. c.* 2. *tit.* 7. *n.* 2391. *& seq.* ubi scil. Titius scribit Sejo, quod solvat Cajo supra se ad computum Sempronii. Tunc enim licèt directè, & proprie Titius sit mandans, & Sejus sit mandatarius. Attamen quoad istum in substantia mandatoris persona potius geri dicitur per Sempronium, cujus nomine tamquam medium, seu instrumentum, & organum, Titius mandatum dare dicitur, itaut periculum decoctionis Sempronii mediati mandatoris damno Seji mandatarii, non autem Titii cedere debeat, nisi acceptatio, vel solutio fiat sub prætextu.

4 Et hoc stante dicebam prætendi posse evitari strictam applicationem dictarum authoritatum, & decisionum, atque non omnino improbabiliter aleæ experimentum in judicio tentari ex diversitate, ac novitate casus; Verum adhuc dubitabam, ideoque mea fuit opinio, cui cæteri adhæserunt, quod Monthiono implente primam tractam, super qua res videbatur plana, super hac secunda non respuerent eam qualem qualem concordiam quam obtinere possent, ut credo sequutum esse, quoniam licet casus sit diversus, attamen eadem est ratio, atque in effectu idem concursus trium tantum personarum inesse videtur, illa scil. mandantis repræsentata per Cathalanum in cujus computum solutio facienda erat, & illa mandatarii repræsentata per Monthionum: Federici vero, qui litteras scripserant, in effectu gerere dicebantur personam adjecti, cui facienda erat demandata solutio, quamvis nec per istos tamquam per speciem gyratæ alteri demandata esset. Unde casus parum diversificare videbatur, atque eadem vigebat ratio expirationis mandati, & deficientis voluntatis in acceptante.

ROMANA LITTERARUM CAMBII
PRO BENEDICTO CASTALDO
CUM FRANCISCO VIVARIO.

Casus disputatus cor. A.C. & resolutus pro Castaldo, postea ut credo concordatus.

An, & quando adjectus, cui litteræ cambii solvendæ sunt in casu non implementi a mandatario, teneatur protestari aliasque diligentias facere contra istum ut contra Scribentem, seu mandantem habere possit regressum? Et de differentia litterarum cambii, quæ scribuntur per Italiam, ab illis quæ scribuntur per Hispanias. Et de voto *Cordubæ* super cambiis Hispaniarum.

S U M M A R I U M.

1 F*Acti series.*
2 *Haberi non potest regressus contra Scribentem litteras cambii, nisi factis diligentiis cum eo, cui sunt directa.*
3 *De termino litterarum cambii per plateas, vel nundinas.*
4 *De ratione ob quam requiruntur dicta diligentia.*
5 *De differentia inter litteras cambii per Hispanias, & de illarum termino, ab illis per Italiam, ut in primis non sit docendum de diligentiis.*
6 *Tenor voti* Cordubæ *super cambiis per Hispanias.*

D I S C. XXI.

BEnedictus Castaldus de anno 1648. & 1649. diversas pecuniarum summas dedit ad cambium pro Hispaniis Vivario, qui consignavit solitas litteras ejus correspondali directas Matritum Francisco Paravicino, pagabiles infra certum terminum in eisdem litteris præscriptum, cum promissione infra alium terminum docendi in Urbe de subsequuta solutione, alias teneri solvere in eadem Urbe; tam sortem quam cambia, seu interesse; Cum autem Castaldus a d. Paravicino certioratus esset solutionem sequutam non esse, lapso elapso utroque termino, in vim obligationis cameralis, executive pulsavit Vivarium excipientem contra ipsum haberi non posse regressum, nisi doceatur de protestationibus, ac diligentiis contra eum, cui litteræ directæ sunt ex deductis per Scacc. *de camb.* §. 7. *gl.* 2. *n.* 3. *&* §. 2. *gl.* 5. *n.* 202. 318. 326. *&* 447. Turr. *de camb. disp.* 3. *q.* 12. *n.* 13. *& disp.* 2. *q.* 13. *n.* 9. *& seq.* qui per Scribentes pro Vivario debitore allegabantur. 1

Pro actore scribens dicebam, quod quicquid esset de dicto 2
assumpto in suis casibus, de quibus allegati loquuntur, difficultas cessabat ex facto, ac defectu applicationis, cum loquantur de litteris cambii, quæ scribuntur per Italiam, sive sit per plateas, sive sit per nundinas; Licet enim utroque casu litteræ implicitum terminum habere videantur, quoniam ubi sunt per plateas, vel sunt, ut dicitur, *a vista*, & solvendæ sunt in continenti eadem die, qua præsentantur, vel sunt ut dicitur ad usum, & solvendæ sunt intra illum terminum, qui ex communi usu frequentatur inter mercatores, in Italia est dierum 15. a die acceptationis, nisi ex particulari conventione in eisdem litteris brevior, vel longior præscribatur, in nundinis vero fit pro earum tempore, quod est jam præfinitum & certum.

Nihilominus cum in contractu cambii, juxta magis com- 3
munem, & receptam opinionem non detur pœnitentia, idcirco ille, qui dedit pecunias, molestare non potest recipientem, ac respective Scribentem litteras, nisi ex capite non implementi, quod habet pro fundamento moram, ad cujus effectum necessarium est docere de interpellatione; Sive ex alia regula, quod cessionarius acceptans alium in debitorem quamvis pro solvendo & non pro soluto, regressum habere non potest contra cedentem, nisi prius factis diligentiis contra nomen cessum, ut ita satisfactum dicatur saltem mandato, quod cessionarius a mandante suscepisse dicitur ad exigendum; *ut decis.* 44. *part.* 11. *rec. num.* 12. pluries *sub tit.*
de credit. Ea etiam ratione accedente, quod ubi solutio fa- 4
cienda est in alio loco quam in illo domicilii utriusque contrahentis, ut est præsertim in nundinis, in quibus omnes sunt forenses, ad hoc ut creditor convincere possit debitorem de mora, docere debet se, vel suum correspondalem fuisse statuto tempore in loco præscripto promptum recipere solutionem juxta communiter receptam doctrinam Bart.

in l. Item illa num. 12. ff. de Constitut. pecun. Scacc. *d.* §. 2. *gl.* 5. *num.* 201. & 204. *cum seq.*

5 Non sic est in cambiis, quæ fiunt per Hispaniam, quoniam cum in eis certus terminus præscribatur ut plurimum trium mensium, ut in præsenti faciendi solutionem, & deinde alter terminus aliorum duorum mensium ad docendum de solutione in Urbe. Hinc dictis terminis elapsis contracta dicitur mora juxta terminos text. *in l. Magnum, C. de contrah. & committ. stipulat.* atque dum ipse scribens juxta communem stylum suscepit onus docendi de sequuta solutione, sibi potius incumbit probare suæ moræ excusationem, ostendendo fecisse diligentias, & non invenisse in loco adjectum, seu correspondalem, cui solutio facienda erat, quoniam ubi præscripta est certa dies, quæ pro homine interpellat, & constituit in mora, tunc non tenetur creditor ire ad domum debitoris, sed e converso debitor ire debet ad domum creditoris Scacc. *d.* §. 2. *glos.* 5. *num.* 195. & 205. Atque ita alias in istis cambiis Hispaniæ censuit Rota juxta votum, quod desuper habetur Cordubæ sub die 30. Januarii 1602, approbatum a Clemente VIII. quod cum pluribus exemplis docebatur sæpius practicatum in eodem Tribunali A. C. atque a Signatura Justitiæ probatum, cujus voti, cum illud non habeatur impressum, tenor talis est.

6 *Nos DD. Andreas Fernandez de Corduba Rotæ Auditor fidem facimus & attestamur, quod introducta vigore specialis commissionis causa appellationis in S. Rota Auditorio cor. Nobis ad instantiam R. P. Francisci de Porres appellati a decreto mandati contra eum per A. C. relaxati pro sorte principali plurium partitarum cambiorum, ac pro fructibus cambii ad rationem scut. 13. pro primo anno, & septem pro seqq. annis contra filios quondam Philippi Razzana, in qua causa prætendebat D. Porres instrumentum cambiorum & recambiorum cum eo per dictum quondam Philippum celebratum, & in judicio productum fore, & esse declarandum injustum ex pluribus, & præsertim quia tenerentur mercatores docere de præsentatione litterarum cambii, ac eorum diligentiis penes eos, quibus litteræ dirigebantur in partibus appretiationem monetæ in eis contentam esse injustam taxationem, atque ad rationem 13. pro centenario 7. pro sequentibus annis esse excessivam, neque uniformiter taxari potuisse & exequi contra Bullam fel. rec. Pii V. ac per liquidationem interesse servanda esse requisita Paul. de Castr. alias sæpe a Rota in similibus sequuti. Et ex parte dictorum filiorum replicabatur instrumenta esse licita, quia in cambiis intervenit realis solutio, transmissio litterarum cambii eorum correspondalibus, ac intentio & credulitas, quod pecunia illis in Hispania solvi deberet, & promissio solvendi interesse est in casu non solutionis prævia judicis taxatione, & post moram in qua sunt per idem instrumentum debitores absque litterarum præsentatione & protestatione non de facta solutione, aut alia interpellatione, & diligentia Constituti, appretiationemque monetæ in contractu conventam esse justam, quia talis pro tempore fuit usus & valor, qui in appretiatione monetæ attenditur, & dictam taxationem ad 13. pro primo anno, & 7. pro sequenti nedum esse justam ac debitam, sed potius in eo debitores relevari, & mercatores gravari, quia cum ipsis mercatoribus deberetur interesse lucri cessantis, certum est, quod si juxta debitoris obligationem pecunia soluta fuissent in Hispania tempore debito, & Romam transmissa, multo pluris quam ad rationem 13. pro centenario tam pro primo quam sequentib. annis lucrati fuissent, ideoque dicta taxatio pro primo anno fit in eo, quod ad minimum lucrari potuissent. Pro aliis vero annis habetur potius ratio contra jus ipsorum mercatorum damni emergentis, quam lucri cessantis sibi debiti, dum enim ex mora & culpa debitoris non possunt efficere suas pecunias, coguntur, ut aliis quæ præ manibus habent negotiis supplere valeant, pecunias alienas ad cambium alio modo accipere, pro quibus ad minus septem pro centenario damnum pati coguntur, & ideo taxationem posse semper præsumi formaliter hoc pacto fieri, discursisque promissis aliis, quam hinc plures a dictis partibus deductum fuit, attenta gravitate causæ continentis in se universum negotium similium cambiorum de ordine DD factum verbum cum Sanctissimo DD. PP. qui ad plenum de meritis, & statu hujusmodi causæ, ac de similibus cambiis, quæ passim per mercatores residentes in Curia, & Curiales Hispanos fuit certificatus, mandavit procedi in causa in Rota. [illegible] fieri partibus, & die 23. Junii 1601. in Congregatione, quæ fuit tenta in Sapientia facto verbo & discusso, an dicta instrumenta cambiorum, quæ communiter inter dictos mercatores & Curiales celebrari solent sub dictis conditionibus, appretiatione ac certa taxatione, ac aliis quam præfatis essent licita vel illicita stante dicta Bulla Pii V. & aliis, quas partes deducebant, fuit firmatum, instrumenta fuisse & esse licita, neque posse de aliqua illicita possessione re a gui.*

Cumque pro parte D. Porres post istam resolutionem fuisset porrectum memoriale eidem Sanctissimo, & per Sanctitatem suam remissum Reverendiss. D. Seraphino Decano, ad effectum ut Beatitudinem suam super resolutione capienda in hujusmodi negotio cambiorum alloqueretur, resolutione per eum facta, Animus nil esse innovandum, & ideo d. cambia inter mercatores & Curiales juxta dict. consuetum stylum in instrumento cambii cor. Nobis producto, solitio in Curia celebrari, posse continuari, quod si aliquis contractus cambii aliter quam præter stylum qui nunc viget, factus detegeretur censeatur illicitus. & quia propterea de ordine Sanctissimi nihil erat in præmissis innovandum, res remansit integra, prout ante litem motam absque eo quod in causa amplius procederetur.

In quorum omnium & singulorum testimonium Nos Audit. & Judex antedictus ad instantiam eorumdem subscripsimus, & sigilli nostri impressione muniri fecimus. Datum Romæ in Ædibus nostris die 10. Januarii 1602. Pontificatus Sanctiss. D. N. D. Clementis Divina Providentia Papæ Octavi, anno xi. A. Corduba Rotæ Auditor manu propria.

NEAPOLITANA LITTERARUM CAMBII

PRO HIERONYMO CASTALDO CAMERÆ APOSTOLICÆ CLERICO

CUM GUBERNATORIBUS ARRENDAMENTI OLEI ET SAPONIS NEAPOLIS.

Responsum in causa extra Curiam, incertus est exitus.

De regressu competente contra Scribentem litteras cambii ob illas non impletas a mandatario. An & quando cessat ob protestationem non factam in tempore, præsertim in Regno Neapolitano stante dispositione *pragm. 6. de litteris cambii*, & de processu exequutivo desuper competente?

S U M M A R I U M.

1 *Facti series.*
2 *Pro litteris cambii competit via executiva, tam contra acceptantem, quam contra Scribentem in casu regressus.*
3 *In Regno clarius per Regiam pragmaticam.*
4 *Quando exceptio turbida admittatur adversus actionem claram, & quando replicatio sit potius turbida.*
5 *De intelligentia pragmaticarum Regni super litteris cambii.*
6 *De non usu legis ejusdem interpretativo, ad differentiam non usus præscriptivi.*
7 *An dicta pragmatica afficiant Ecclesiasticos, quibus litteræ cambii solvendæ sunt?*

D I S C. XXII.

Cum quidam minister, seu correspondalis Gubernatoris Arrendamenti olei, & saponis Regni Neapolis existens 1
in Civitate Licien. seu alio Hydruntinæ Provinciæ oleo non implevisset quasdam tractas ab eis per litteras cambii factas in computum Hieronymi, seu ejus authoris pro totidem acceptis in ea Provincia solvendas Costaguto Archiepiscopo Carthaginen. Hinc proinde Hieronymus prædictus, ex proprio, vel ejus authoris jure, judicium instituit exequutivum in Magna Curia Vicariæ, seu coram judice delegato contra Gubernatores prædictos pro solutione summarum in eisdem litteris contentarum, sed opponebatur per reos conventos de carentia actionis ob protestationem non factam in tempore præscripto *per pragm. 6. de litteris cambii*, §. 4.

Replicantibus vero Agentibus pro actore, pragmaticam non habere locum, seu non servari in dicta Civitate Licien. seu aliis illius Provinciæ locis, cum forte citra præjudicium satis proborum, & doctissimorum, quibus illa tribunalia adeo abundant, aliquorum defensorum major cura consistere videatur in exceptionibus dilatoriis & causarum protractionibus in longum, quod ibi dicunt *causa gubernium*. Hinc proinde principaliter insistebatur super concessione termini in causa ad probandum dictum usum, ac respective non usum *pragmaticæ*, quod idem est ac vulnerare processum summarium & exequutivum, & facere causam ordinariam; Cumque actor in Curia Cameræ Apostolicæ Clericus me requi-

quisisset ad scribendum in causa, atque non obstante replicatione quod satis incongruum esset, ut qui diversa Tribunalia diversi Principatus practicat, scribere deberet in articulis consistentibus, non in puncto juris communis, quod ubique est idem, sed in intelligentia juris municipalis, seu praxi Tribunalium diversi Principatus, a quibus post aliquam praxim in adolescentia, tunc absens etiam spatio annorum circiter 25. potissime quia etiam in iis, quæ in mero puncto juris communis, circumscriptis statutis, & legibus municipalibus consistunt, adhuc satis diversa esse videtur ejusdem juris veritas ob diversas opiniones, quas Tribunalia diversimode tenent, adhuc oportuisset adeo qualificatis & benevoli requirentia desiderio obsequi.

Hinc proinde scribendo, duas constituebam inspectiones, Unam ordinis super processu exequutivo, ac denegatione termini, Alteram justitiæ super meritis negotii principalis; Et quatenus pertinet ad primam, dicebam non esse dubitan-
2 dum de regula super competentia viæ executivæ, quæ ex magis communi, & ubique recepta DD. opinione competit pro literis cambii, non solum contra mandatarium acceptantem, sed etiam contra Scribentem in casu regressus ob illatum non implementum, cum de communi omnium Europæ Tribunalium consuetudine ratione commercii id receptum sit ex deductis per Gratian. *discept. 569. nu. 25.* Seraph. *decis. 530. & 562.* Othob. *dec. 118.* & in aliis cumulatis per Add. *ad dec. 282. n. 39. & seq. p. 9. rec.* & ex Regnicolis late Thor. *voto 55.* Capyc. Latr. *cons. 14. n. 15. & 17.* Rov. *prag. 1. de literis cambii*, ex quibus & aliis passim liquet, id procedere etiam ex dispositione, vel intentione juris communis, seu communis consuetudinis; Multo magis indubitanter in eo Regno per expressam dispositionem *pragm. 1. de cambiis & pragm. 3. §. 12.* expresse disponentium rejectionem exceptionum altioris indaginis, atque tamquam absolutum supponitur apud Rocch. *cons. 25. num. 7. & seq. lib. 1.*

Quo posito, cum intentio actoris esset clara, & liquida, quia docebatur de non implemento, bene proinde nisi exce-
3 ptio rei conventi esset etiam omnino liquida & clara, itaut actionem elideret, unde actor replicaret de re dubia & requirente extrinsecas probationes, omnino incongruam dicebam prætensionem dationis termini in causa, cum hic supponat necessitatem extrinsecarum probationum, quæ nunquam admittuntur in reo ad probandam exceptionem pro impedienda actione clara & exequutiva, sed solum ubi turbiditas consistit in actione, vel replicatione actoris adversus exceptionem claram rei conventi.

Ad ostendendum autem quoad dicta veritatem, ac vulga-
4 ris theoricæ applicationem, quod versaremur in casu exceptionis turbidæ adversus actionem claram, non autem in casu turbidæ replicationis adversus exceptionem claram, ut per alteram partem prætendebatur, congruum censui, assumere inspectionem super justitia, seu meritis negotii principalis, dependente ab intelligentia *d. Regia pragm. 6. §. 4. de literis cambii, & pragm. 3. §. 10. eod. tit.* quoniam aut dictæ pragmaticæ, vel earum altera obstabant, vel complectebantur casum, aut non; Si inspecto earum tenore non obstabant, inane opus erat velle probare earum non usum in Civitate Licien. & in aliis dictæ provinciæ locis ex parte actoris allegatum & cum aliquibus negotiantium attestationibus justificatum, dum id erat ad superabundantiam; Aut obstabant, itaut attenta earum dispositione clare elisa remaneret intentio actoria, qui replicando allegaret non usum, & tunc, cum iste in dubio non præsumendus exigat formalem probationem, admittebam congruam esse dationem termini pro dicta probatione facenda, cum hæc potius incumberet actori ad justificandam suam actionem, seu replicationem.

Pragmaticas autem prædictas disponentes, ut recipientes
5 literas teneantur infra quatuor, vel respective octo dies post acceptationem, seu maturatum acceptationis terminum facere debitas & consuetas protestationes, sine quibus regressus competere non possit contra Scribentem, dupliciter non obstare dicebam; Primo quia constabat in facto, ministrum seu correspondentem, cui literæ erant dictæ, per diem antequam illarum usus maturaret, detectum fuisse decoctum ac latitantem, unde propterea eramus extra casum pragmaticarum, quæ pro fundamento principali habent adjecti negligentiam, cum hæc adesse non dicatur quando certum ac notorium est diligentias non fuisse profuturas, ut per Rot. Genuen. *dec. 91. num. 27. cum seq.* Decoctus enim assimilatur mortuo, ac non existenti in rerum natura, atque ita notoria effecta est ejus insufficientia ad literas implendas & solutiones faciendas, quia cum interdicta sibi dicatur administratio illorum bonorum, quæ forte etiam haberet, utique nec volens posset id facere.

Et secundo quia inspecto dictarum pragmaticarum tenore præsertim *pragm. 3. §. 10.* quæ loquens intra Regnum magis proxime obstabat, illa loquitur de termino currere debente in ipsa Civitate Neapolis, & inter mercatores ibi residentes circa literas, quæ ab intra, vel extra Regnum respective eis diriguntur, ut liquet ex ejus verbis, ibi; *L'uso dei pagamenti s'intenda in questo modo, cioe, per lettere che vengono di Regno ogni otto giorni, Roma, Fiorenza, &c. 15. giorni.* Et sic Regnum stat solum tamquam terminus a quo, non autem ad quem, qui est solum verificabilis in ipsa Civitate, & consequenter in casu converso, literarum scil. quæ ab ipsa Civitate ad alias ejusdem Regni partes diriguntur, casus remanet omissus, ac extra dictam pragmaticæ dispositionem cadens proinde sub illa juris communis.

Quod evidenter comprobari observabam ex eadem *prag- 6
matic. §. 1.* ubi mandatur pretia taxari, aliaque mercantile commercium concernentia singulis hebdomadis fieri per sex mercatores ab illorum foro deputandos in certo ejusdem Civitatis loco consueto, vel præscripto, igitur pragmatica clare agit de literis ad ipsam Civitatem ab extra directis ibi implendis, non e contra.

Hinc proinde dicebam, attestationes mercatorum & proxenetarum dictæ Civitatis Licien. super d. pragmaticæ non usu, non percutere illum non usum, qui tamquam formalis consuetudo præscripta esset claræ legis abrogativus, seu probativus non acceptationis populorum, juxta notata per Canonistas *in c. 1. de tregua, & pace*, & alios, de quibus plene Farin. *in fragm. verbo lex, nu. 1. cum seq.* Rovit. *pragm. 1. de extract. num. 5.* Spetell. *dec. 15.* sed attendenda videbantur pro clariori dicti intellectus comprobatione, seu interpretatione, ad quem effectum etiam tales imperfectæ probationes sufficiunt, atque ex hac distinctione repetebam resultare decisionem, an esset dandus necne terminus in causa?

Demum ad complacendum potius principali, quam quod 7
crederem istud aliud motivum solum, & de per se recipi debere, deducebam quod dictum jus municipale non obstaret d. Archiepiscopo Carthaginensi, cui literæ implendæ erant tamquam Ecclesiastico, ab hujusmodi laicalibus legibus exempto, cum paria sint forum sortiri, ac legibus ligari, ex plene deductis per Ottob. *dec. 149.* & passim, & in terminis specialibus de Marin. in addit. ad Revert. *decision. 232. in fine*; Dubitabam tamen quin hoc motivum haberet plausum. Tum ratione publici commercii, quod in istis præsertim mercantilibus materiis uniformem observantiam exigere videtur; Tum etiam quia non agitur de obligando Clericum passive in persona & bonis propriis, sed de liberando laicum & proprium subditum, atque de canonizando istius exceptionem ab ipsius juris communis dispositione, vel intentione resultantem, circa diligentias, quas cessionarius, seu adjectus facere tenetur; Cum enim id sit in jure dubium, atque diversas habeat opiniones, idcirco ad hujusmodi quæstionem dirimendam, ita pragmatica canonizare voluit unam opinionem, quamvis forte minus communem & receptam, per quam ejus subditus exceptione tutus redderetur, ac liberationem obtineret, quæ tamen ita incidenter & discursive oretenus cum ipso principali dicebam ad insinuandum motivum pati posse suas difficultates, ideoque in aliis duobus principaliter insistendum esse, credebam, nullo tamen super his dictum ultimum motivum concernentibus efformato judicio, sed relinquendo integrum locum veritati.

BONONIEN. CAMBII

PRO HÆREDIBUS DOMINICI COMELLI

CUM HÆREDIBUS ZANIBONI ET GRATI.

Responsum pro veritate.

Onus cambiandi susceptum per debitorem, seu recepiarem pecuniæ ad certum tempus, seu certas nundinas. An duret in futurum donec pecunia restituatur, potissime dum partes, verbis, & factis id agnoverunt?

Onus prædictum an cesset per mortem debitoris, seu suscipientis? Et qualem contractum contineat hæc susceptio pecuniæ ad cambiandum.

An sit illicitum cambium, ubi datur pecuniæ scit illam per recipientem in alios usus esse convertendam? Et de expensis provisionum. An & quando cedant necne ad commodum creditoris, vel potius a cambiis defalcari debeant? Et si aliquid plus ob cambia solutum est, an ipso jure imputetur in sortem?

S U M M A R I U M.

1 *FActi series.*
2 *Cambia assumpta per debitorem debentur etiam post elapsum tempus conventionale, in quo fuit in mora restituendi pecuniam.*
3 *Clarius accedente declaratione partium, & de ratione.*
4 *Declaratur conclusio, quod confessiones, & facta partium non attenduntur in hac materia, quando procedat.*
5 *Ubi datur alicui pecunia ad cambiandum, qualis species contractus iste dicatur.*
6 *An mandatum, vel onus susceptum ad cambiandam pecuniam expiret per mortem, & de differentia inter mandatum voluntarium & necessarium.*
7 *Quod hæc oneris susceptio sit transitoria ad hæredes.*
8 *An cambium sit licitum, ubi dator pecuniæ scit receptorem eam convertere debere in alios usus.*
9 *Qualis scientia ad hunc effectum requiritur.*
10 *Ex interusuriis cambiorum, an detrahendæ sint provisiones.*
11 *Quomodo probandum sit, quod cambia non ascenderint ad summam taxatam.*
12 *Si de facto solutum sit aliquid ultra summam taxatam, an imputetur in sortem ipso jure?*

D I S C. XXIII.

1 DE Mense Januarii 1649. Marsilius de Zanibonis & Cæsar de Gratis habuerunt a Dominico Comello libras 28. mil. cum obligatione eas cambiandi per quatuor proximas futuras nundinas Bisuntinas, vel aliorum locorum, cum utriusque respective libertate in qualibet nundina, & sub conventione ut cambiorum interusuria ad commodum Comelli excedere non possent sex pro centenario & anno, itaut excessus cederet commodo ipsorum recipientium, quatenus vero ad talem summam non ascenderent, debeatur solum id quod vere importarent.

De mense autem Junii 1652. facta præmissorum narratione, ac etiam quod ex tacita prorogatione ad alias subsequutas nundinas in eodem contractu continuatum fuerit, Comellus de interusuriis, seu cambiis usque ad illud tempus decursis fatetur se satisfactum, conveniendo indefinite super ejusdem contractus continuatione in futurum, usquequo ab eo de alicujus partium conventione recessum esset, sub eisdem pactis in primo contentis, eadem cambiorum, seu interusuriorum limitatione.

Atque in hoc secundo instrumento (d. contractu etiam quoad clausulas executivas jam perfectu) Gratus per novam perindum recognovit erga Zanibonum bonam fidem, recepisse scil. ab initio dictas libras 28. m. ut eis uteretur in negotio datiorum per eos, & alios socios susceptorum, unde promisit de illis debito tempore reddere rationem.

Obierunt de anno 1658. Zanibonus, & de anno 1664. Gratus, unde inter istorum hæredes, seu creditores, ac prædicti Comelli etiam defuncti hæredes, circa data & accepta de pluribus dubitari contingit, super quibus dicti Comelli hæredes consilium pro veritate petierunt; Primo scil. circa cambia decursa & soluta de annis 1651. & 1652. in spatio intermedio post terminatas quatuor nundinas in priori conventione contentas usque ad diem 20. Junii 1652. in qua dicta nova conventio inita est, an illa debeantur, dum de spacciorum transmissione atque cambiorum realitate non constabat; Secundo num cambia in vim secundæ conventionis deberentur ex tempore mortis Zaniboni, vel mortis Grati respective, stante quod per tales casus prætendebatur dissoluta societas, seu alias resolutus contractus; Tertio, stante quod constabat dictas libras 28. m. susceptas esse, ut erogarentur (ut de facto erogatæ fuerunt) in dictum negotium datiorum, unde certum erat per nundinas cambiari non potuisse, an contractus proinde redderetur illicitus & usurarius, & quarto, quid dicendum esset de illis annis, in quibus cambiorum interusuria, detractis correspondalium provisionibus, non ascenderunt ad dictam conventam summam 6. pro centenario, super quibus respondi.

Quoad primum, de plano & absque dubio pro hæredibus Comelli creditoris respondendum censui, quoniam etiamsi nulla haberetur probatio voluntatis partium continuandi, minusque cambia postmodum decursa soluta essent, ut erat casus de quo infra allegandis decisionibus coram Cerro, adhuc deberentur ex duplici clara ratione. Una quod tempus adjectum non censetur gratia terminandæ, seu extinguendæ obligationis, sed solum gratia illius differendæ, & altera; quod non debet esse melioris conditionis morosus & deficiens a data fide, quam non morosus & non delinquens, quoniam esset dare commodum ex delicto & mora contra principia juris naturalis & scripti. Unde si durante termino conventionali, quando debitor dici non poterat in mora, neque fidei violator, tenetur ad interesse cambiorum, fortius teneri debet in tempore sequenti, ut me obtinente, decisum fuit *in Romana cambii* 14. *Aprilis* 1662. *&* 23. *Februarii* 1663. coram Cerro, per quas revocantur duæ præcedentes editæ 8. *Aprilis*, *&* 4. *Decembris* 1658. *coram eodem*, *& de quibus in dicta causa*, *hoc eod. tit. disc.* 9.

Multo magis in præsenti casu, in quo dupliciter constabat de voluntate partium continuandi in eodem contractu etiam post quatuor nundinas ad solam debitorum dilationem conventas. Primo scil. verbis, ut dicitur in secundo instrumento, ibi; *stante la tacita proroga fattali per l'altre fiere scorse;* Et secundo factis, per solutionem cambiorum, per quam solventes id agnoverunt. 2

Clarius vero ac indubitanter procedendo cum lectura agentium ex personis debitorum, ac prætendentium juxta secundum proxime sequens dubium, istum contractum esse societatis, quia sive dicatur societas, sive susceptio mandati, sive locatio operarum, sive contractus innominatus, sive connexio trium contractuum, ex iis quæ habentur *in Magistrali Mediolanen. cambiorum* cor. Lancellotto, & Ubaldo *dec.* 304. *&* 556. *par.* 2. *rec. in Viterbien. transactionis* 4. *Junii* 1663. cor. Taja, §. *fin.* io jure passim datur etiam tacita renovatio societatis, locationis, vel similis contractus.

Neque alicujus momenti esse dictam conclusionem in suis casibus veram & receptam, de qua *disc.* 69. *part.* 9. *rec. in Ravennat. seu Faventina cambii* 16. *Junii* 1653. cor. Bichio, & sæpius in aliis, quod scil. verba, vel facta partium in hac materia usuraria nil operentur, neque reddere valeant licita cambia alias sicca & usuraria, quoniam hujusmodi propositio est verissima in iis, quæ concernunt substantiam cambiorum, illique requisita, quæ ad eorum realitatem necessaria sunt, in quibus allegatæ, & aliæ authoritates loquuntur, secus autem in iis, quæ concernunt quid extrinsecum, & accidentale pendens ab ipsarum partium voluntate, ut *in d. Ravennat. seu Favent. hoc tit. disc.* 12. 3

Utpote creditor postquam cessit, dies solutionis, non potest in damnum morosi debitoris accipere debitam pecuniam ad cambium absque interpellatione, nisi ista ex pacto remittatur; Sive cambiandi facultas per debitorem creditori data, non intelligitur cum se ipso, nisi expresse dicatur, cum similibus; Ista vero non respiciunt substantiam seu validitatem cambiorum, sed solum respiciunt voluntatem partium, seu factum accidentale ab ipsa voluntate pendens, quæ voluntas extrinsecus etiam per alias probationis species probari posset, multo magis per ipsarum partium duplicem confessionem verbis & factis, explicatam, ut ita declarando dictam conclusionem habetur *in dict. Ravennaten. seu Faventin. cambii* 26. *Januarii* 1666. cor. Cerro, *& in d. decis.* n. Atque hoc jure passim vivitur in Curia, cum versemur in iis, quæ non exigunt scripturam, vel aliud factum extii, ut sunt spaccia, vel similia, sed agatur de rebus dependentibus a simplici voluntate ipsarum partium. 4

Et ideo, cum durante tempore convento, certum sit etiam sine realitate literarum, seu spacciorum cambia deberi, non tamquam cambia, sed tamquam damna & interesse ob non factum, seu non impletum mandatum per debitorem seu receptarum pecuniarum susceptum juxta decisiones *in Rom. pecuniaria* 7. *Junii* 1647. *&* 5. *Junii* 1648. coram Corradu *in ead.* 1. *Junii* 1649. cor. Dunoz. impress. post Salgad. *in labyrint. dec.* 7. *inter suas dec.* 829. quæ reputantur in materia magistrales passim usu receptæ, *ut in allegata Rom. cambii* coram Cerro, & in aliis frequenter, atque prorogatio temporis super ejusdem mandati susceptione pendeat a mera partium voluntate, nil prohibet istam

per

per ipsasmet partes declarari potuisse, unde quoad hunc primum punctum credebam versari in casu omnino plano, quoniam non agitur de justificandis usuris receptis ex sola, & nuda confessione, quæ proinde attendenda non est juxta receptum *Conf.* 520. *Romani*, sed confessio prædicta continet agnitionem illius veritatis & obligationis, quæ etiam de jure, & ex natura actus adesset, quamvis debitor non agnovisset.

5 Quoad secundum, quamvis Scaccia *de cambiis*, §. 3. *gloss.* 3. *nu.* 33. *& seqq.* credat hujusmodi contractum esse societatis, admixtum cum duobus aliis contractibus assecurationis sortis & fructuum, quam opinionem sequuntur Morales relati per Rotam *in d. Viterbien. transactionis 4. Junii* coram Raja, §. *ad quod &c. & plene habetur in Firmana sub tit. de usuris, disc.* 1. Nihilominus juxta firmata in allegata Mediolanen. cor. Lancellotto confirmata coram Ubaldo *decis.* 304. *&* 556. *part.* 2. *recent.* verius est istum esse contractum institoriæ, seu suscepti mandati non omnino voluntarii, sed necessarii, donec scilicet restitueretur accepta pecunia, cum quo sensu suscepti mandati proceditur *in allegat. decis.* 7. post Salgad. *& in d. dec. Romana Cambii* cor. Cerro, & in aliis.

6 Quo posito sequitur non resultare cessationem contractus & obligationis per mortem, quoniam recepta juris conclusio, ut mandatum expiret per mortem mandantis, vel mandatarii, procedit in mandato voluntario, secus autem in necessario, Sicuti enim debitor volens non potest invito creditore non restituta suscepta pecunia habere mandatum pro resoluto, atque ab ejus suscepto onere se eximere, ita non potest id sequi per mortem naturalem, vel civilem, ne plus operetur fictio quam veritas, ut de d. distinctione inter mandatum voluntarium, & necessarium habetur per Gabr. *de procurator. conclus.* 2. *num.* 36. Trentacinq. *lib.* 2. *var. tit. de procurator. resol.* 10. *n.* 7. *&* 9. Burat. *dec.* 440. *n.* 2. *&* 3. Merlin. *dec.* 436. *n.* 11.

7 Unde propterea mandatum prædictum, seu verius susceptum munus faciendi, esse transitorium ad hæredes active & passive, pro absoluto supponitur *in Romana multiplici 9. Decembris* 1635. coram Pirovano, & 18. Martii 1654. cor. Melzio; Atque in celebri Romana Cambiorum acerrime disputata in Congregatione Baronum, & in Rota inter Valentem & Raymundum, quamvis ex parte debitoris prætenderetur cessatus cursus cambiorum ob expiratum mandatum per ejus mortem civilem ex banno capitali resultantem, attamen motivum ex dicta ratione super rejectum fuit, nulla ratione habita deductis in contrarium per Caball. *cons.* 145. *lib.* 1. *ut in d. causa hoc tit. disc.* 2.

Et in terminis specialibus contractus huic similis, ac mortis naturalis debitoris, seu mandatarii, qui pecuniam cambiandam susceperat, unde ejus hæredes prætendebant ex dicto motivo dissolutæ societatis, seu expirati mandati per mortem cessasse cursum cambiorum, seu damnorum, & interesse quæ eorum loco debentur, ego disputavi in Tribunali A.C. *in una camerin. cambiorum*, & pro creditore judicatum fuit, atque judicatum canonizatum fuit per Signaturam Justitiæ rescribentem cum clausula, *sine præjudicio*, quamvis ut credo causa ulteriorem disputationem non habuerit in Rota, ubi commissa fuerat, ob sequutam concordiam, *& de qua causa supra, disc.* 4. Potissime quia contractus tenor non ostendit in hoc præcise electam fuisse industriam personæ, itaut ageretur de negotio mere administratorio, sed potius constat agi de mero cambio obliquo, seu mutuo dato cum obligatione debitoris tenendi sub cambiis æquivalentem summam in ejus damnum & curam pro relevatione creditoris, ne damnum ex otiositate suæ pecuniæ sentiat, ut est proprie cambium obliquum, quod inter privatos est frequentissimum, ac passim usitatum, *ut in dict. Camerinen. disc.* 4. & sæpius in aliis *hoc tit.*

8 Circa tertium quæsitum quamvis Rota *in Romana cambiorum 4. Julii* 1642. 18. *Aprilis* 1644. *&* 16. *Januarii* 1645. cor. Peutingero ex plurium moralium sententia firmaverit, illicitum ac siccum censeri contractum cambii, quando creditori innotescit pecunias ad cambium, per recipientem erogatas, vel erogandas esse in alios usus, itaut per nundinas cambiari non possint, nihilominus, dicebam hanc difficultatem in hac facti specie non obstare, nec de facto, nec de jure.

Non quidem de facto; Tum quia nullibi constabat de tempore primi contractus anno 1649. quando datæ fuerunt pecuniæ, quod Comello innotuisset illas in causam negotii dationum convertendas esse, unde scientia postmodum superveniens non habetur in consideratione, cum ad effectum validitatis contractus spectetur scientia illius temporis, qua non concurrente non attenditur, ea quæ deinde superveniat, ut in proximis terminis census impositi super re aliena, vel 9
incapaci habetur *in Romana Salviani* 20. *Martii &* 19. *Junii* 1651. *coram Verospio*, *Romana vineæ coram Rojas* inter suas *dec.* 458 *n.* 4. *&* 5. & sæpius in aliis, & in sua materia *sub tit. de Censibus*. Tum etiam quia neque ex secundo Instrumento anni 1652. inferri poterat ad certam scientiam Comelli, cum enim in uno eodemque instrumento contineri possint duo diversi contractus, etiam inter diversas personas, *ut dec.* 154. *n.* 12. *p.* 8. *rec. Romana domus* 24. *Januarii* 1650. *coram Bichio, & in aliis*, possunt stare simul, quod Comellus post jam perfectum suum contractum (cum ad eum de aliis gerendis inter ipsas Gratum & Zanibonum inquirere non pertineret) recessisset, seu non advertisset ad ea, quæ inter ipsos gererentur, & sic inferri non potest ad scientiam, nisi ad summum ad remotam & præsumptam, quæ sufficere non debet ad grave præjudicium reddendi actum illicitum & usurarium juxta receptum quotidianum axioma, quod ad effectum gravis præjudicii scientia debet esse vera & certa, non autem præsumpta, Puteus *dec.* 242. *lib.* 1. Rota *dec.* 48. *n.* 15. *cum seqq. par.* 8 *recent.* & in aliis plene congestis *per add. ad decis.* 542. *num* 98. *par.* 4. *recent. tom.* 3.

Minus de jure, quoniam licet Rota in allegatis decisionibus id dixerit, nihilominus in eadem causa, agnita veritate, curavit partium concordiam creditori satis proficuam, itaut eædem decisiones remanserint sine effectu, atque deinde quamvis positiva illorum revocatio sequuta non esset, semper ab eadem Rota aliisque Tribunalibus etiam in causis gravissimis, præsertim in Romana locationis venæ ferri inter Principem Ludovisium & illos de Rinucciois *disc. seq.* illud fundamentum non fuit habitum in consideratione, expresse deinde rejectum specialiter respondendo dictis decisionibus, *in Romana Cambii* 24. *Martii* 1664. §. *tertio vis fiebat, coram Otalora, de qua etiam hoc. tit. inter Ludovisium & Sfortiam disc.* 6. ex ea clara ratione, quod nulla subest necessitas cambiandi, seu gyrandi super cambiis eandem pecuniam sciente etiam dante in alios usus per recipientem convertendam esse, & tamen gyrum cambiorum sequi posse in æquivalenti, atque ita passim docet praxis totius Orbis, cujus notitiam habere non de facili solent Morales, ut plurimum intra claustra viventes, atque hujusmodi difficultates excitantes.

Demum quoad quartum & ultimum punctum detractionis provisionum, dixi hujusmodi punctum frequenter a me disputatum fuisse in Tribunali A. C. & in Signatura, adhuc tamen formiter non disputatum, nec decisum in Rota, atque processum esse cum certo præsupposito, quod ubi agitur de illis interusuriis quæ ob defectum realitatis spacciorum non debentur tamquam cambia, sed tamquam damna, & interesse, non possit creditor exigere nisi id, quod cambiorum inter alios decursorum interusuria importent, detractis provisionibus corrrespondentium, quas creditor prætendere non potest, ex ea clara ratione, quod nunquam plus operari potest fictio, quam veritas, neque interesse ob non factum potest excedere id, quod interesset si factum promissum adimpletum esset; Unde si Gratus & Zanibonus receptores pecuniarum vere & realiter spaccia transmisissent, & cambia gyrassent, expensæ provisionum cedere debuissent ad favorem correspondentium, absque eo quod dator pecuniarum aliquid de eis prætendere posset, ita non potest de illis prætendere aliquam utilitatem, unde punctus videbatur pro meo judicio indubitatus. 10

Tunc etenim provisiones in toto, vel in parte cedere solent commodo creditoris, quando ipsemet suscepit mandatum, seu curam gyrandi super cambiis, cum tunc prohibitum non sit reportare a suis correspondentibus, aliqua modica mercede contentis, condonationem earumdem provisionum ad eorum favorem, ut *dec.* 45. *n.* 3. *& seqq. par.* 4. *rec. tom.* 3. *in Romana cambiorum 4. Decembris* 1662. *coram Verospio*, sed ubi cessat hæc ratio, nulla alia subesse videtur, quæ suadeat earumdem provisionum commodum cedere debere ad beneficium creditoris.

Solumque in hac materia ad favorem creditorum, ubi præsertim agitur de repetendis, vel imputandis cambiis jam solutis, considerata fuit non bene probata negativa minoris cursus cambiorum, ex eo quod minora fuerint in aliquibus nundinis, quia ubi cambium non est ad certas nundinas præcise restrictum, sed continet generalem alternativam omnium nundinarum in aliis locis celebrandarum, ut est in præsenti contractu, tunc debet id justificari per omnes nundinas ex juris principio, quod indebitum præsertim 11

volun-

voluntarium exigit perfectam, & concludentem probationem exclusivam contrariæ possibilitatis, & de quo habetur in Romana pro Musca & in altera pro Marescot. *hoc eodem tit. disc.* 17. unde propterea iste punctus consistit potius in facto quam in jure, utpote pendens a dictis justificationibus & calculis.

12 Quando autem in aliquibus annis de hujusmodi minoratione concluderetur ut supra constaret, quod in scripturis transmissis ex parte hæredum creditoris negabatur, tunc dicebam quod intraret juris difficultas, an illud plus singulis annis, vel temporibus solutum ipso jure in sortem imputandum esset, itaut eam ex tunc respective extenuasset, vel potius competeret solum de præsenti repetitio, seu defalcatio; Hunc autem punctum dixi adhuc non esse decisum. Ego tamen credebam locum non esse dictæ imputationi ipso jure in extenuationem sortis, licet enim Rota & Curia sequatur opinionem, quod in odium usurarum fiat imputatio ipso jure, non autem per viam repetitionis indebiti, ut liquet ex firmatis, in vulgata Romana cambii cor. Bichio *decif.* 69. *p.* 9. *rec* cum qua passim proceditur; Attamen id recte locum habet, ubi agitur de vitio intrinseco consistente in dispositione juris, cujus ignorantia in materia usuraria non excusat, neque in creditore inducit bonam fidem, ut est exempli gratia, quando prætenduntur cambia sine spacciis, seu alias de jure illicita & usuraria, cum tunc creditor inexcusabiliter censeatur esse in mala fide causante ipso jure imputationem in sortem, ejusque extenuationem, secus autem ubi agitur de re consistente in facto, cujus ignorantia in creditore sit justa & probabilis, tunc enim quidquid sit, an illa sit necne sufficiens ad excusandum a restitutione perceptorum & consumptorum, admittenda tamen videtur ad effectum evitandi dictam rigorosam imputationem, dum stante majori cursu cambiorum in annis præcedentibus, atque subsequuta illorum solutione, creditor eorum cursus ignarus, bona fide credere potuit ad tanti currisse, dum debitor, qui cambiandi curam & onus habebat, atque cambiorum cursum scire debebat, voluntarie solvit, verisimiliter non soluturus, ideo sibi imputet, cur creditori non denunciaverit subsequutam accidentalem diminutionem, in cujus casu creditor recte dicere potest, quod abstinuisset a majori exactione, non autem quod ita per adeo diminutas solutiones partem sortis recipere voluerit; Atque hæc dixi mihi videri ipsam genuinam veritatem super isto puncto.

ROMANA LOCATIONIS VENÆ PRO PRINCIPE LUDOVISIO CUM RINUCCINIS.

Casus variè decisus per Rotam, postea concordatus.

An in cambio detur usura ob mixturam alterius contractus, seu ratione certi lucri; Et quatenus detur, an talis mixtura, ex qua resultet usura, vitiet etiam ipsum cambium, vel potius, isto valido permanente, illa vitietur?

SUMMARIUM.

1 *Casus controversiæ.*

2 *Contractus cambii simpliciter, & de per se non continet mutuum, & successive neque usuram, & qualis contractus dicatur.*

3 *In omnibus actibus attendi debet substantia voluntatis, non autem cortex, & figura verborum.*

4 *Quod in cambio non adsit usura, sed læsio, vel injustitia.*

5 *Declaratur, & quod usura esse possit in quocumque actu inter vivos, vel per ultimam voluntatem.*

6 *Quando etiam in cambio proprio, & directe adsit usura.*

7 *Quid in cambio minuto, seu materiali permutationis monetæ in eodem loco inter præsentes.*

8 *In cambio nullum dari potest lucrum certum.*

9 *De cambio obliquo continente sub se plures contractus mutui, mandati, & cambii.*

10 *Examinatur* decis. Mastrill. 106. *& an data infectione contractus creditori debeatur interesse?*

11 *Corruente altero contractu correspectivo admixto cum contractu cambii, an iste contractus etiam corruat, & quando?*

12 *Accidentalia vitiantur, & non vitiant.*

13 *Declaratur conclusio, de qua num.* 11. *circa correspectivitatem.*

DISC. XXIV.

1 PRæsupposita facti serie in hac eadem causa magis distincte enarrata, *sub tit. de Regalibus disc.* 117. ac brevius enunciata in eadem causa, *sub tit. de usuris disc.* 4. Quatenus pertinet ad istam materiam cambiorum, actum fuit de puncto; An mixtura locationis, vel alterius contractus cum cambio inducat usuram, quæ istum etiam contractum vitiet, vel potius ipsa circumstantia inductiva usuræ vitietur, contractu cambii firmo permanente. De prima vero tantum parte disputatum fuit in Rota, an scil. adesset mixtura talis quæ causaret usuram necne? Cumque recedendo a prima *dec.* 23. *Martii* 1639. *cor. Cardinali Verospio*, in tribus posterioribus sub diebus 2. *Maji* 1659. *&* 20. *Februarii &* 26. *Novembris* 1660. *cor. altero Verospio successore*, firmatum fuerit usurariam mixturam non adesse, hinc proinde defuit occasio disputandi de altera parte; Num scil. posita circumstantia usuraria, ista vitiaret, vel vitiaretur, de quo solum actum fuit in congressibus habitis per solos hujus partis Advocatos pro directione, ac etiam in illis, qui habiti fuerunt coram Arbitris, seu Arbitri consultoribus, priusquam reassumeretur causa in Rota.

Quatenus igitur pertinet ad dictam primam partem disputatam in Rota, cum in isto contractu locationis, seu appaltus venæ ferri suscepto per fratres de Rinuccinis conventum esset, quod ipsi dare deberent Ludovisio locatori scuta 375. m. ad cambium, explicando hujusmodi pecuniæ dationem cum vocabulo Italici idiomatis, *prestare, o far prestare*, quod traductum in latinum idem importat *ac mutuare*; Hinc proinde in prima decisione *anni* 1639. infertur adesse mutuum, quod data injustitia pretii, usurarium redderet alium contractum admixtum; In posterioribus autem decisionibus, atque in disputationibus habitis in Rota, magna inspectio habita fuit super hoc puncto, an adesset, necne mixtura mutui, nimium laborantibus scribentibus hinc inde super Etruscæ elocutionis vocabulorum significationibus, quid scilicet hoc verbum *prestare* apud Florentinos præsertim importaret, & an inito contractu in Urbe, istius potius, quam dictæ Florentinæ Civitatis patriæ conductorum loquendi usus attendi deberet; Atque Rota deferendo aliquibus attestationibus negotiatorum, magnum fundamentum constituit in usu Florentino, juxta quem etiam ipse contractus cambii explicari solet; Dictoque contractu posito, inferrat non cadere usuram, cum hæc non detur sine mutuo vero, vel interpretativo, quod ita abesse judicatum fuit, dum contractus cambii, positis requisitis ad ejus realitatem ad præscriptum *Constitutionis* 118. *Pii V.* necessariis, 2 nullum sub se contineat mutuum verum, vel interpretativum, sed, vel juxta unam opinionem contractum permutationis, vel juxta alteram illum mandati, seu institoriæ, vel juxta alteram, locationis, & conductionis, vel juxta alteram contractum innominatum, *do ut des, facio, ut facias*, ut apud Tucr. *hoc tract. & in aliis hoc tit. pluries.*

Quamvis autem Ego inter hujus partis Advocatos tunc junior, ut cæteris senioribus & primariis adhærerem, scri- 3 bendo in causa, in præmissis quoque insisterem; In meo tamen sensu, omnes istos credebam labores, inanes, atque per modum loquendi potius puerilitates, circa præsertim significationem d. verbi, seu vocabuli *prestare*, & an unius, vel alterius Civitatis loquendi usus attendi deberet, quoniam procedendo cum certo principio, a judicantibus & consulentibus in quibuscumque humanis actibus, tam inter vivos, quam per ultimam voluntatem, principaliter, ac perpetuo attendendo, ut non cortex, vel formalitas verborum, sed substantia voluntatis attendi debeat, ut de actibus inter vivos, Mantic. *de tacit. lib.* 2. *tit.* 7. Burat. *decis.* 113. *n.* 7. Merlin. *dec.* 692. *num.* 46. Rota *in Romana fidejussionis* 24. *Maji* 1660. *cor. Verospio*, & frequenter, *sub tit. de credito*, ac sub altero *de contractibus* & alibi; Et in ultimis voluntatibus idem Mantica *de conjecturis lib.* 3. *tit.* 3. *n.* 9. Ottbob. *dec.* 254. *in fine*, & frequenter, *sub tit. de fideicomm.* ac alibi; Cum ex ipsa conventione ad evidentiam pateret in patrium voluntate non fuisse dandi dictam pecuniam sub contractu mutui, sed sub illo cambii, limitando cambiorum fructus, seu interusuria ad septem pro centenario, ac etiam adjiciendo pacta in contractibus cambii adjici solita super justificatione spacciorum, seu realitatis, & aliis, ita etiam comprobante subsequuta observantia formalis gyri cambiorum per nundinas; Hinc proinde puerilitatis species videbatur super formalitatibus, & significationibus verbo-

rum

tum immutari, ideoque reflectendo etiam ad veritatem, omnino absolutum credebam, quod versaremur in contractu cambii, non autem in illo mutui.

E converso autem eodem veritatis sensu retento, inanes credebam labores scribentium pro conductoribus in retexendo ad exclusionem usuræ longissimas allegationes, quarum pleræque recensentur etiam in exusæ decisionibus super certo ac præsupponendo principio, quod non detur usura sine mutuo vero, vel interpretativo, cum punctus difficultatis non consisteret in ipso principio, seu conclusione juris, sed in ejus applicatione, circa quam credebam procedi cum æquivoco evidenti.

4 Licet enim purus contractus cambii realis initus sub forma ad præscriptum d. Pianæ Constitutionis requisita, nullum contineat mutuum, & successive usuram, etiamsi ageretur de cambio irregulari, in quo cambiorum interusuriæ, seu pretia a partium conventione resultant, & in qua conventione, circumventio, seu læsio adesset, eum id percutiat injustitiam reducendam ad justitiam, seu æqualitatem juxta terminos *text. in l. 2. Cod. de rescind. vendit.* non autem usuram, ut advertitur *in Rom. cambiorum, disc. 1.* & in aliis, atque est principium receptissimum,

5 Attamen ubi accedit qualitas alterativa, tunc illa corrumpere dicitur contractum, illumque transformare in diversam speciem mutui interpretativi sub diversi contractus nomine palliati, nam etiam in emptione & venditione, locatione, & conductione, permutatione & similibus, attenta propria natura contractuum, nullum adesse dicitur mutuum verum, vel interpretativum, & consequenter non intrant termini usuræ, sed potius illi læsionis & injustitiæ; Et tamen conventiones alterativæ, in istis etiam usuram inducunt, ob eorum corruptionem, ac implicitam transfusionem in toto, vel in parte in diversum contractum mutui impliciti, seu interpretativi *adnotata per Canonistas in c. in Civitate, & cap. finali, de usuris, & per civilistas in l. curabit, C. de action. empti*, ut late advertitur ad propositum apud Mastrill. *dec.* 106. Quinimo intrat usura etiam in feudo, emphyteusi, donatione, deposito, & similibus, a quibus illa magis abesse videtur; Et quod magis, etiam in legatis & ultimis voluntatibus, ut frequenter in sua materia, *sub tit. de usuris*, quoniam eo ipso, quod alteratur consueta natura contractus, atque de facto exinde resultat, quod ob usum pecuniæ admixtum cum tempore alter contrahens aliquam reportat utilitatem de ipsius principalis contractus natura non competentem, tunc ita occultari dicitur mutuum velatum, seu interpretativum, ut in omnibus dictis, ac similibus contractibus, vel legatis, ac ultimis voluntatibus, quinimo, & in judicum sententiis, vel arbitrorum laudis plene expendit Leotar. *in ejus tract. de usuris, q. 1. 8. 18. & 19. 24. & per totum tractatum*, & sunt principia certa, in quibus tyronicum esset authoritates desiderare.

6 Et in specialibus terminis cambii, etiam ubi agitur de cambio proprio & directo juxta ejus originem & introductionem absque mixtura negotiationis, seu circulationis, sed pro sola commoditate, vel necessitate commercii, quia nempe habens pecunias in una Civitate, illius vere & realiter indigeat in altera, vel in nundinis pro mercibus emendis, aliisque negotiis, vel usibus explicandis, nam adhuc adesse potest usura, ex eo quod ratione majoris dilationis, & de majori cambiorum, seu mercedis pretio conveniatur; cum ita insit mutuum interpretativum, quod usuram causat juxta dubitationem excitatam per Lupum *in cap. Naviganti, de usuris comment, 3. §. 2. num. 72. in aliis ultima impressionis*, alias *n.* 30. *in antiquioribus*, & advertitur supra in Romana cambiorum *disc. 1.*

7 Quinimo etiam in cambio minuto & manuali sine litteris, quod in eod. loco inter præsentes sequi solet, ut est illud quod exercetur per collybistas, quos vulgo *bancherottos* vocamus, cambiando scilicet monetam auream cum argentea, vel argenteam cum aurea, sive grossam cum minuta, &c. dari potest usura, quoniam licet citra usuram licite concedatur in cambiatore aliquod lucrum in compensationem laboris, & industriæ circa illud exercitium vel ratione illius extrinseci valoris, quem ratione commodioris usus habeat ex consuetudine magis una monetæ species, quam altera, quamvis valor intrinsecus esset uniformis, & circa quam recompensam si adesset excessus, vel circumventio, illa percuteret injustitiam & læsionem, non autem usum. Nihilominus si admixtum esset tempus, & successive unius ex permutantibus lucrum ratione usus pecuniæ, quia nempe, ut sæpe contingit, præsertim in Regno Neapolitano, ubi magnus habetur incommodissimus usus pecuniæ æneæ, quod habens de facto inferiorem pecuniam, illam indigenti tradat ad certum tempus restituendam in argentea, vel aurea. Tunc enim occultari dicitur mutuum interpretativum, & successive intrat usura, quod scilicet ob usum pecuniæ cum dilatione illam recipiens sentiat damnum, & successive illius dator lucrum illius extrinseci valoris, qui vulgo *aggium* nuncupatur, in una ac in altera monetæ specie cum similibus, & sic usura non sistit in contractu cambii puro, ac simpliciter, & de per se considerato, sed in circumstantiis, seu qualitate alterativa.

8 Item retentis eisdem terminis cambii veri, ac directi ut supra, illius essentiale requisitum est, ut nullum detur lucrum certum ab initio, neque in obolo, sed totum pendeat ab eventualitate majoris, vel minoris valoris monetæ, unde uterque contrahens æque se habere valeat ad lucrum, ac damnum juxta *cons.* 238. *Romani*, Rota, *decis.* 304. *num.* 5. *p. 2. rec. dec.* 315. *nu.* 6. *p.* 2. *divers.* Sperel. *dec.* 90. *nu.* 21. & frequenter in aliis *hoc tit.* Unde propterea eo ipso, quod datur lucrum certum, & non pendens a dicta incerta eventualitate, istud dicitur cambium siccum, saltem in hac parte alterativa lucri certi ratione mutui interpretativi, in quod contractus cambii, corrupta, vel alterata ejus natura, transfundi dicitur,

9 Clarius vero, ac extra principium dubitandi, quando ut in hac facti specie, non agitur de cambio proprio & directo, quia nempe quis habens pecuniam in uno loco, eam tradat campsori, vel alteri, ut æquivalens in alio loco & in diversa moneta ibi ad ejus opportunitates congruas recipiat, sed agitur de cambio obliquo, quia nempe indigens quis pecunia pro aliis usibus, illam mutuo accipiat ab eo, qui eamdem cambiorum traficis, & negotiationibus destinaverat, unde propterea ne mutuator in damno remaneat, mutuatarius ei præbet facultatem accipiendi tantumdem ab aliis, vel a seipso ad cambium pro reintegratione, ideoque creditor, seu dator pecuniarum, ut advertitur supra in Romana cambiorum *disc.* 1. & in decisionibus in ea causa editis coram Verospio, ac habetur *hoc eod. tit.* in aliis frequenter, plures personas gerere dicitur; Unam creditoris ex causa mutui; Alteram mandatarii debitoris accipientis pecuniam ad cambium mandantis nomine & damno. Et tertiam campsoris dantis sibi ipsi tamquam mandatario dictam pecuniam, illamque gyrantis, unde propterea adest mutuum verum expressum, & consequenter ubi est mistura alterius contractus resultaret certa utilitas alias quam a cursu & eventualitate cambiorum, tunc usura remanet indubitata, quoniam istud lucrum ad aliud referri non potest, nisi ad accessiones mutui, vel ad cambium siccum, ac extra naturalem cursum cambii realis. Et consequenter dicta conclusio de usura non intrante sine mutuo vero, vel interpretativo, generaliter & in abstracto vera, omnino extranea videbatur a casu controversiæ,

Hinc ea facto potius quam ex jure cessavit occasio disputandi in Rota aliud punctum. An posita mixtura alterius contractus causantis usuram vitiaret, vel vitiaretur, dum ob præsuppositam justitiam pretii, seu pensionis, in alio admixto contractu locationis, & conductionis, cessabat lucrum certum, quod est usuræ fundamentum.

Verum ubi subsisteret dictum præsuppositum, quod in meo, pluriumque sapientum sensu videbatur irrefragabile, quod scilicet dictus alter contractus locationis, seu appaltus contineret injustitiam pretii, & successive lucrum certum, unde propterea intraret infectio usuraria; Quatenus pertinet ad punctum, an hæc vitiaret, vel vitiaretur; Aliqui ex nostris, ac etiam ex Scribentibus in contrarium, pragmatico more magnificantes doctrinas, ac decisiones punctuales, magnum fundamentum constituebant in decisione 106. Mastrilli, quæ nimium docta & magistralis est in hoc puncto usurariæ locationis, seu alterius contractus ob mixturam mutui, vel e contra, juxta deducta *dicto disc.* 117. 10 *sub tit. de Regalibus, & dict. alio disc. 4. sub tit. de usuris*, quoniam per Concistorium declaratus quidem fuit usurarius & infectus ipse contractus, sed tamen creditori adjudicatum fuit interesse pro pecunia, quam alter contrahens interim in manibus habuit ad rationem non excedentem decem pro centenario, ut patet ex eadem decisione *num.* 40. ideoque inferebatur posse stare simul locationem esse infectam, itaut Appaltatores tenerentur locatori reddere rationem rei venditæ pro illo eodem pretio, pro quo ipsi vendiderant, & tamen eumdem locatorem pro pecunia prædicta, quam interim habuit, teneri ad dicta cambia ad conventam rationem septem pro centenario.

Illud motivum in Curia Romana, recentisque opinionibus,

bus, cum quibus in ea proceditur, vere nullius momenti erat, atque contemptibile dici poterat, dum omnino damnatum est illud interesse, quod posita mora, seu conventione in dicto Regno Siciliæ ultra, ac etiam in altero citra, aliisque locis per Tribunalia laicalia decernitur absque illius speciali justificatione cum requisitis positis per Castrens. *in l. 3. ff. de eo, quod certo loco*, utpote ibi habitis pro notoriis, atque speciali probatione non indigentibus, cum hæc opinio in Curia passim reprobata sit, ut frequenter in sua materia; *sub tit. de usuris*, ideoque dicta decisio ex hoc capite decernens creditori hanc accessionem non faciebat ad casum ex defectu applicationis, in qua totum & continuum est juristarum malum.

21 Alii ex nostris, cum præsupposito proxime insinuati assumpti in Curia irrefragabilis non dandi interesse absque titulo illius productivo, vel speciali justificatione, mordicus insistebant, quod pro dicta pecunia nihil deberetur, nullaque cambia cucurrissent, atque hunc sensum præsertim habebant duo seniores, inter congregatos doctissimi & primarii Viri Andosilla & Ronconius. Cum enim ex deductis *d. disc. 17. sub tit. de Regalibus*, indubitata esset correspectivitas locationis, seu appaltus cum datione pecuniæ in dicta summa scutorum 175. mill. adeout unus actus sine altero absque dubio hincinde gestus non esset, unusque fuerit causa præcisa alterius, quod est verum ac certum correspectivitatis indicium; Hinc proinde, data infectione contractus locationis, seu appaltus, juxta regulam ex certis juris principiis, quam in correspectivis habemus, corruit etiam alter actus ex defectu voluntatis, quæ alias adesse non dicitur, dum unus sine altero factus non esset.

Diversa vero in hoc puncto erat mea opinio, unde apparenter, & apud alteram partem reputatus in ista causa durior, magisque pertinax, seu obstinatus, attamen in effectu eram omnibus benignior; Credebam enim vere appaltum non sustineri ob claram injustitiam pretii, quodque istud reducendum esset ad justitiam, dum Appaltatores nulli periculo, nullique incommodo subjecti fuerant juxta decisa apud Mastrill. *dicta dec. 106. cum aliis, dicto disc.* 117. E converso autem, injustam, ac omnino improbabilem reputabam nostram prætensionem denegandi etiam cursum cambiorum; Idque non solum ex quadam non scripta æquitate, ac epycheja deducta ex ratione, vel dispositione textus *in l. curabis, Cod. de action. empti*, & a simili, dum notorium erat datores pecuniarum esse negotiatores retinentes eorum pecunias sub cambiis, quorum occasione expetendæ non sunt. Ac etiam ob declaratam voluntatem non faciendi mutuum, sed dictum alium contractum valide, & de sui natura hujusmodi eventualium accessionum productivum; Sed etiam de stricto juris rigore, juxta ea quæ apud Cenc. & Leotar. ac alios, receptissimum habemus in contractu censuali, quod ubi contractus de per se consideratus habet omnia substantialia, vel
22 naturalia requisita, itaut nullus adsit defectus intrinsecus, & in se, sed solum adjecta sint pacta ab eo extranea quæ pereuntiant accidentia, non autem substantialia, vel naturalia contractus. Tunc, quicquid sit in foro interno, in quo omnis decisio pendet ab intentione, unde solus Deus, ac propria conscientia sunt judices. Quatenus pertinet ad forum externum, receptum est, hujusmodi accidentalia vitiari, ac haberi pro non scriptis, non autem vitiare; Et hic mihi videbatur casus, quoniam contractus locationis, seu appaltus continebat purum accidens, quod esse & abesse poterat circa corruptionem alterius contractus cambii, qui de per se erat validus, & perfectus, utpote habens omnia Pianæ Constitutionis requisita.

Quatenus vero pertinet ad motivum correspectivitatis,
23 Advertebam procedi cum aliquo æquivoco in applicatione, quoniam illud procedebat ad favorem alterius partis, quæ recte dicere poterat, quod non dedisset tantam pecuniam sub cambiis limitatis ad taxam, juxta illorum temporum conditionem nimium suavem septem pro centenario, cum brevi etiam reductione ad quinque, & cum impedimento repetendi sortem, diminuive singulis annis assequendam ex pretio venæ juxta seriem, de qua *dict. disc.* 117. nisi etiam effectum habuisset dictus alter contractus, cujus sperata utilitas dicta talia præjudicia compensasset, & sic quod ipsi creditores, cessante contractu appaltus allegare potuissent resolutionem, seu cessationem alterius contractus ita eis præjudicialis, ac nolle stare conventis ratione cessantis alterius contractus correspectivi, tanquam ex cessante voluntate, sive conditione, sine qua non; Secus autem e converso, quoniam debitor qui pecuniis indigebat, si pro eis habendis non solum se supponere voluit cambiis, sed etiam alteri jacturæ resultanti ex dicto præjudiciali appaltu, ita duplicatum damnum sentiendo, multo magis & absque dubio fecisset solum contractum cambii sine appaltu; Et consequenter prorsus improprium mihi videbatur dicere, quod ex hac parte allegari posset ratio defectus intentionis alias contrahendi, ob quam in correspectivis, cessante uno contractu alter quoque corruit, ita enim nimium repugnare videbatur ipse naturalis discursus, quidquid aliter nimium rigorosus leguleius suaderet. Sed subsequens concordia his omnibus finem dedit, nulla tamen difficultate habita per Arbitros in concordiæ tractatu circa cursum cambiorum.

ROMANA
SEU NEAPOLITANA LITTERARUM CAMBII
PRO VALENTINO SALUTIO
CUM FRANCISCO CUCURNO.

Casus decisus per Rotam pro Francisco.

An & quando decoctio mandantis, seu scribentis litteras cambii cedat damno mandatarii, seu correspondentis, qui illas acceptavit, vel potius adjecti, cui earumdem litterarum implementum fieri debebat, ac solutio facta est?

SUMMARIUM.

1 *Facti series.*
2 *Resolutio causæ.*
3 *Refertur quæ sit juris theorica in materia, & distinguuntur casus.*
4 *De primo, in quo acceptatio litterarum sequatur post decoctionem, & recensentur decisiones Rotæ hunc casum percutientes.*
5 *De alia ratione ob quam isto casu acceptans excusatur.*
6 *De secundo casu, in quo de tempore acceptationis scribens erat in statu valido postea immutato.*
7 *De tertio casu mixto, quia de tempore acceptationis non esset sequuta formalis mutatio status, sed cœpisset aliqua deterioratio.*
8 *Impugnatur in hoc casu resolutio, & de ratione.*
9 *Datur distinctio plurium effectuum, ad quos attenduntur conjectura & indicia futuræ decoctionis, & ut quis dici valeat decocturus.*
10 *Quæ regula tradatur ad videndum, an quis esset decoctioni proximus.*
11 *De statuto fori mercatorum Bononiæ in hac materia.*
12 *Quando futura præparatio decoctionis in hac materia attendatur.*
13 *De applicatione theoricæ generalis ad casum.*
14 *De stylo mercatorum in acceptatione litterarum cambii.*
15 *Mandatarius, seu correspondens non excusatur si scire potuit conditionem scribentis.*
16 *Ponderatur difficultas cadens in causa.*
17 *De partitis passateris banchorum.*

DISC. XXV.

Sub die 27. Februarii 1666. Cæsar de Cæsare in Civitate Neapolitana negotiator dedit litteras directas Francisco Cucurno in Urbe negotiatori pro solutione scutor. mille facienda Valentino Salutio in Urbe pariter existenti, pro totidem ab eodem Cæsare acceptis, mediante bancho publico, a Solariis, & Lavangnis, quas litteras Cucurnus libere acceptavit, *sub die 6. Martii*; Cumque pendente solito termino dierum quindecim, qui usus vulgo inter negotiatores dicitur, *sub die 13. ejusdem mensis* ob ejusdem Cæsaris latitationem ejus decoctio in foro mercatorum detecta, & publicata esset; 1
Hinc propterea Cucurnus, ita carens relevatore recusavit dictarum litterarum implementum ex motivo supervenientæ decoctionis scribentis, introductaque causa cor. A. C. prodiit sententia d. Cucurni absolutoria, a qua interposita appellatione ad Rotam cor. Albergato, datoque dubio: *An Cucurnus ad dictarum litter. solutionem teneretur sub die 13. Aprilis* 1668. negativa prodiit resolutio, & in hoc statu causa pendet. 2

Quæstio autem hæc alias apud nostros majores involuta, hodie in Rota, & Curia Romana, cum cujus opinione concordant etiam sacrum Consilium, aliaque Tribunalia Regni Neapolitani, videtur hodie jam sopita, itaut non sit amplius

amplius juris, sed facti, & applicationis; Juris enim theorica est, de qua apud Franch. *decis.* 303. Fab. de Ann. *consil.*
3 28. Rovit. *super pragm.* 1. *de litter. cambior.* Merlin. *l.* 2. *controv.* 11. de Marin. *resol.* 258. *lib.* 1. Carleval. *de judic. tom.* 2. *qu.* 6. Rotam *decis.* 345. *part.* 5. *rec.* *in Romana litterar. Cambii* 16. *Martis* 1640. cor. Coccino, & apud Dunoz. *decis* 940. cum aliis in hujus causæ decisione, quod plures casus distingui debent.

4 Primus est ubi decoctio mandantis, seu scribentis supervenit re integra, ante scil. litterarum acceptationem factam a mandatario, qui in statu bonæ fidei eas postea acceptaverit, juste credens perseverantiam mandantis in consueto bono statu, cujus mutationis ignorantia crassa, vel supina dici non valeat; Et tunc in dictis locis, & Tribunalibus recepta est opinio magis benigna excusans acceptantem, quoniam verius videtur acceptantem non dici fidejussorem, vel expromissorem juxta opinionem Scacciæ & aliorum, sed potius mandatarium ita acceptasse cum propria obligatione, cum præsupposito, quod adhuc duraret mandatum jam solutum per mortem civilem a decoctione resultantem, ideoque casus iste fortuitus cedere potius debet damno ejus, qui scribentis, & mandantis magis quam correspondalis, & mandatarii fidem sequutus est, atque hic est casus, de quo agunt Franch. & Fab. de Anna, & cæteri, de quibus supra, idque habetur apud Rotam *d. decis.* 345. *p.* 5. *rec.* ubi litteræ erant scriptæ sub die 2. Junii, & acceptatio sub die 9. ejusdem, decoctio autem sequuta erat eo intermedio tempore, & ad summum ipsa die nona, scilicet in Sabbato, quando juxta usum mercatorum litteræ scribi, ac respective acceptari solent; Prout in dicta Romana litterarum Cambii 16. Martii 1640. cor. Coccino, litteræ erant scriptæ die 31. Decembris, acceptatæ die 8. Januarii, decoctio autem sequuta tempore intermedio nempe die 3. Januarii, unde mandatarius non poterat juxta usum cursitationum certiorari. Atque apud Dunoz. *d. decis.* 940. litteræ erant scriptæ die 13. Februarii, acceptatæ die 20. mutatio autem status sequuta in ea hebdomada intermedia, & sic inter unum & alterum sabbatum, qui est mercatorum, & negotiantium dies criticus, in quo frequentius, ac fere semper decoctiones detegi, ac sequi solent.

5 Alia etiam probabili ratione isto casu concurrente, quod magis inculpandus, seu minus excusandus est ille ad cujus instantiam, seu gratiam litteræ per mandatem, accepto æquivalenti scribuntur, quia tamquam præsens in loco melius indagare potuit, vel debuit conditionem decocturi, quam mandatarius absens non aptus ad obtinendas eas informationes, quæ præsenti conceduntur; Et qui potuit etiam se cautelare dando æquivalentiam vinculatam in bancho, non liberandam nisi post acceptum nuncium acceptationis, atque ita se ponendo in tuto,

Alter casus est ubi mutatio status scribentis supervenit post acceptationem, sed ante solutionem, puta durante consueto termino usus, itaut acceptatio sequuta sit de tempore, quo scribens erat in consueto statu valido & mercantili;
6 Et tunc verius est, atque eadem hujus causæ decisio admittit, superventum casum decoctionis cedere damno, & periculo acceptantis, ut apud eosdem allegatos, ac etiam bene apud Capyc. Latr. *consult.* 42. *num.* 10. *& seqq. & decis.* 596. *nu.* 24. Rocch. *cons.* 17. *lib.* 1. *n.* 1. & communiter ac in dictis Rotæ decisionibus.

Tertius casus est mixtus, ubi scil. tam de tempore quo
7 scriptæ sunt litteræ, quam de tempore acceptationis, status mandantis cœperat deteriorari, itaut jam adesset futuræ decoctionis præordinatio, formalis autem immutatio status per detectam decoctionem sequuta esset post acceptationem, de cujus tempore adhuc scribens negotiaretur, atque in foro mercatorum inter negotiantes reciperetur, ac fidem generaliter haberet, licet apud aliquos ea diminuta esset, & de ea titubari jam cœptum, qualis erat proprius, ac præcisus casus præsentis controversiæ.

Et tunc Rota in hujus causæ decisione simpliciter firmat acceptantem excusari, quasi quod si id ei innotuisset, verisimiliter litteras non acceptasset, talemque obligationem non suscepisset, allegando in id authoritates Fab. de Anna *d. cons.* 82. *nu.* 11. *cum seq* Mastril. *dec.* 221. *nu.* 2. & Merl. *d. controv.* 11. *nu.* 14. cum aliis generalibus non percutientibus istos terminos speciales.

8 In hoc autem, mihi scribenti pro Salutio actore, ad solam etiam veritatem reflectenti, videbatur quod circa ea quæ juris theoricam generalem percutiunt, forte processum esset cum aliquo æquivoco, quodque dicta propositio ita simpliciter sumpta esset periculosa, publicoque commercio atque negotiantium bonæ fidei nimis præjudicialis; Siquidem in Urbe, omnibusque Orbis Civitatibus, & emporiis quotidie practicamus, mercatores ac negotiatores non semper eundem uniformem statum habere, sed quandoque majoris, & quandoque minoris existimationis, atque plerosque pecunias sub cambiis, vel ad interesse præter solitum accipere, vel tractas non ita punctualiter implere, ac aliquando pacti protestationes, quæ majoris existimationis aliquam diminutionem inducere solent, adeo ut per aliquos melius informatos eis non credatur cum ea facilitate, vel in illis magnis summis, ut prius credi solebat; Adhuc tamen in generali opinione, atque in foro mercatorum retinent eundem statum atque pro idoneis, & probis negotiatoribus reputantur, cum exceptis quibusdam omnino accidentalibus, ac inopinatis casibus raro contingibilibus, decoctiones non sequantur in instanti, sed longas habeant præparationes; Unde propterea theorica communi consensu etiam tenentium magis benignam opinionem supra in secundo casu constituta nunquam verificabilis esset, nam quandocumque post acceptationem, sed ante implementum, scribentis decoctio, vel aliqua deteriorationis suspicio oriretur, semper mandatarius recusare posset solutionem, sive accipere hunc prætextum pro literarum prompto implemento differendo contra omnem negotiationis, ac publici commercii rationem, atque cum evidenti ejusdem commercii, ac publicæ fidei præjudicio, cui ad hunc effectum revocationis, seu resolutionis mandati, cui innititur opinio in primo casu constituta, requiratur illa status immutatio quæ causet mortem civilem, naturali ad hunc effectum assimilatam, & quæ sequi dicitur per formalem decoctionem, vel saltem per eum statum, in quo dici valeat proxime decocturus, qui decocti jure censetur, atque in his terminis loquuntur Fab. de Anna, Merlin, & Mastrill. in decisione allegati, ac alii.

Atque in hoc proposito, respondendo authoritatibus quæ 9
deducebantur per Scribentes in contrarium super generali propositione probandi proximam decoctionem per indicia, suspiciones & argumenta collecta per Rocchum *in notab. de decoct. post 2. vol. cons. not.* 37. *nu.* 108. *& seq. & alios*; Advertebam aliud esse agere de contractibus, solutionibus, obligationibus, alienationibus, & declarationibus, quæ a decocturo fiant in fraudem creditorum in gratiam uxoris, & conjunctorum, vel fiduciariorum cum quibus fraudis, & collusionis suspicio probabiliter intret; Aliud vero ad istum præcisum effectum excusandi mandatarium, qui literas cambii ac- 10
ceptavit, ob talem mutationem status mandantis, quod ex illa resultat revocatio mandati, tamquam per mortem; Isti enim termini sunt inter se longe diversi, nimiumque clarum videtur æquivocum, hos ultimos cum aliis præcedentibus regulare; Ad primum enim effectum inducendi in altero contrahente cum decocturo malam fidem, ac fraudis præsumptionem, certa, & determinata regula dari non potest, sed juxta generalem rerum conjecturalium naturam & qualitatem, totum residet in judicis prudentis arbitrio, ex facti qualitate, singulorumque casuum particularibus circumstantiis regulando, adeout quandoque etiam per menses, imo etiam per annum antea dici valeat quis decocturus, & contrahens in fraudem, ut pluries advertitur in sua materia *sub tit. de credito*, præsertim *in Bononien. discussionis*, ubi de statuto fori mercatorum Bononiæ præsumente hanc fraudem per 11
triennium antea, unde propterea omnes creditores, seu alios intra dictum terminum contrahentes cum eo, qui postea decoquet, nulla data temporis differentia, reddit æquales; Hoc autem si admitteremus in hac materia literarum cambii, esset involvere totum Mundum, atque publicum commercium omnino tollere, vel impedire, quo nil absurdius, dum juxta *decis.* 9. Buratti, tempus 14. dierum reputatur passim sufficiens, & tamen data acceptatione temporis usus est talis, & pluries minor, & sic nunquam daretur casus quo acceptans esset obligatus.

Ideoque futuræ decotionis actus præparatorios obser- 12
vabam recte considerabiles esse in hac materia, ubi probabilis suspicio cadere posset, quod literæ cambii per decocturum correspondali scriptæ essent, non pro æquivalentia tunc sincere, ac bona fide habita ab eo in cujus gratiam tracta fiat, sed ut ita illum jam ex alia causa creditorem dimittat, juxta ponderationem, de qua infra in hoc præciso controverso casu.

Ista igitur theorica generali ita constituta; Quatenus per- 13
tinet ad ejus applicationem, ac factum, per eosdem testes in ductos ex parte rei conventi, aliasque probationes deductas per actorem cum attestationibus negotiatorum, & partitis publicorum banchorum, ac etiam cum publicis instrumen-

iis,

tis, constabat dictum Cæsarem usque ad diem 13. Martii publice conversatum, ac negotiatum esse, atque pro negotiatore juxta solitum fuisse in publico foro reputatum, detecta solum ejus decoctione ex latitatione in dicta die 13. cadente in Sabbato, die ut supra mercatorum critica; Dicebant autem testes a multo tempore antea ejus fidei diminutionem initiatam esse, eis tamen inter se discordantibus, aliqui namque id asserebant a sex mensibus, alii vero id restringebant ad duos circiter, ex quo tempore plures passus erat protestationes ob litteras non impletas, alia etiam indicia deteriorationis in dies referendo, proxima vero in ipsamet hebdomada decoctionis, & sic post acceptationem sequutam hebdomada præcedenti, ob dimissionem scil. scripturalis, repositionem uxoris in Monasterio, & occultationem librorum, & aliquorum bonorum.

24 Atque hac facti serie sic stante, dicebam, quod aut attendere volumus formalem decoctionem, & illa sequuta erat sub die 13. Martii, & sic septem diebus post acceptationem sequutam sub die 6. quinimo vere, & proprie per decem dies antea, quoniam litteræ scribuntur in Civitate Neapolis Sabbato, dum istæ litteræ scriptæ fuerunt die 27. Februarii, habentur autem in Urbe in die Mercurii valde mane, quinimo, & die Martis de sero, atque illico requiritur mercator ad acceptandum, sed ille ex quadam majori dilatione de facto per negotiatores usurpata differt facere acceptationem in scriptis usque ad sequentem diem Sabbati, quasi quod illa sit hujusmodi negotiorum dies congrua, ideoque magis de plano intrabat theorica, de qua in d. secundo casu.

25 Aut ex abundanti attendendum esset tempus cœptæ, seu præparatæ decoctionis, & cum illud esset nimis longum sex mensium, vel saltem duorum, adhuc acceptans inexcusabilis remanebat, dum allegare non poterat probabilem ignorantiam, seu justam credulitatem, quod mandans continuaret in consueto bono statu, ideoque sibi imputare debet cur sciens, vel scire debens statum mandantis, litteras acceptavit, ut bene advertitur per Gaitum *de cred. c. 2. tit. 7. n. 2404. & seqq.* Carleval. *d. q. 6. n. 38.* Merlin. *d. controv. 11. a. 17. & 18.* & bene Rota *d. dec. 345. n. 3. & 13. cum duobus seqq. part. 5. rec.* ac cæteri communiter tenentes hanc magis benignam opinionem, non alteri fundamento innixam, nisi dictæ credulitati, quoties sit justa, & probabilis, ex bene discussis per Merlin. *d. controv.* 11. Et habemus in materia restitutionis in integrum adversus præscriptionem; Sive in materia alterius æquitativi remedii competentis ratione ignorantiæ, quia intelligitur, dummodo illa sit probabilis, & verisimilis, non autem ubi crassa, & supina, aut alias improbabilis; Potissime vero, quia in facto justificabatur hoc medio tempore, & postquam testes dicebant scribentem cœpisse deficere a fide, plura, & plura negotia inter ipsos mandantem, & mandatarium intercessérant, unde propterea omnino planum videbatur, quod acceptans non esset excusabilis.

26 Unica difficultas, quam ab initio in ista causa agnoscebam, consistebat in facto potius, quam in jure; An scilicet concurreret necne bona fides in prædictis Solarii, & Lavangnis ad quorum instantiam d. litteræ scriptæ erant, quod scil. vere, & realiter tunc data esset æquivalentia, tamquam mercatori probabiliter idoneo reputato. Vel potius d. æquivalentia præstita non esset, sed illi tamquam præsentes melius informati de malo statu dicti Cæsaris ejusque imminenti decoctione, tamquam ejus creditores curassent mediante ista tracta se reintegrare, itaut scientia dicti status, sive imminentis decoctionis prævisio, magis verisimilis esset in prædictis, quam in mandatario absente. Ideoque totus punctus esse videbatur in realitate præstationis d. æquivalentiæ tunc, & de præsenti, quod advertebam justificandum esse, alias quam per partitam banchi, in qua per actorem totum fundamentum consti-
27 tuebatur, quoniam in ea Civitate frequens usus est, ut omnia fere negotia inter partes tractata transeant per banchum, etiam sine effectiva pecunia, atque ibi vulgo dicuntur *partita passatoria*, quæ nihil probant, nec aliquid operantur, ut in specie advertitur per Capyc. Latr. *dec. 220. n. 72.* quando enim ita res se haberet, justam credebam resolutionem, secus autem e converso, quod scilicet tunc vere ac bona fide æquivalentia soluta esset ut cambiaretur per Urbem.

ARIMINEN. LITTERARUM CAMBII

PRO FRANCISCO MANGANONO CUM FRANCISCO RASIO.

Casus disputatus coram A. C.

An scribens litteras cambii teneatur de casu decoctionis mandatarii, seu correspondalis cui directæ sunt eas non implentis, si creditoris, vel adjecti, cui solutio facienda erat, fuit negligens in præsentando, & exigendo litteras, & non certiorando scribentem de renuentia?

S U M M A R I U M.

1 *Facti series.*
2 *Scribens litteras cambii tenetur restituere æquivalentiam acceptam si littera non impleantur.*
3 *Etiam si recipiens fuerit negligens in exigendo.*
4 *Quod ista sit quæstio facti potius quam juris, & quomodo decidenda sit, distinguitur inter negligentiam notabilem, & non notabilem.*
5 *Qui recipit litteras, quæ non impleantur, tenetur certiorare scribentem.*
6 *Assignantur rationes ob quas ubi concurrit negligentia notabilis, periculum non debet esse scribentis.*
7 *Ubi etiam cessio est pro solvendo, & non pro soluto, cessionarius tenetur facere diligentias.*
8 *Mandatarius tenetur servare bonam fidem, & quam culpam præstet.*
9 *Termini litterarum cambii diversimode tractandi sunt, quam illi simplicis cessionis, vel assignamenti.*
10 *Leges municipales aliarum Provinciarum, vel ditionum, an & quomodo attendi debeant?*
11 *Expenduntur authoritates super conclusione, de qua n. 3. ut percutiant casum modicæ negligentiæ.*
12 *Quomodo dignoscatur an negligentia sit notabilis & culposa necne.*

D I S C. XXVI.

Franciscus Mauganonus sub die 28. Aprilis 1666. Arimini negotiator, scripsit litteras Laurentio Zelæ ejus debitori in Urbe commoranti pro solutione scutor. 800. facienda in eadem Urbe Thomæ Baccellio in gratiam Francisci Rasii, a quo æquivalentiam accepit; Præsentatis vero die quarta Junii sequentis dictis litteris præfato Zelæ, hic recusavit illas acceptare, data intentione acceptandi & solvendi cum aliqua competenti dilatione, unde Brogius Baccelli complementarius, ac socius fecit solitam protestationem, atque de sequutis certiorem reddidit dictum Rasium, qui nullam protestationem fecit cum Manganono, imnusque ut supponebatur, eum alias certiorem reddidit, unde negotium ita pro aliquo tempore siluit usque ad mensem Octobris, istoque intermedio tempore obiit Zela non solvendo, quare Rasius actiones direxit contra Manganonum scribentem pro restitutione æquivalentiæ habitæ. 1

Et introducta causa coram A. C. sive Prælato deputato, Scribentes pro Rasio actore istius intentionem fundatam dicebant in recepta conclusione, de qua supra in Neapolitana *disc.* 22. super obligatione scribentis litteras non impletas restituendi, etiam cum processu exequutivo de communi usu ubique introducto, quidquid receptum esset, ex causa earumdem litterarum, deducendo easdem authoritates, quæ *d. disc.* 22. relatæ habentur. 2

Cumque ex parte rei conventi exciperetur de actoris negligentia in non exigendo debito tempore dictas litteras vel in non certiorando ipsum scribentem, qui ita certioratus, suas adhibuisset diligentias priusquam Zela deficeret, & a quibus diligentiis abstinuit sub bona fide per eum ex silentio Rasii concepto, quod litteræ essent jam impletæ. Replicabant scribentes pro actore de conclusione, in Rota præsertim & Curia recepta, quod ubi non constat de requisitis veræ & formalis delegationis hujusmodi litteræ susceptæ censentur pro solvendo, non autem pro soluto, & sic sub conditione quatenus solutio sequatur, & non alias, ideoque scribens non remanet liberatus, quamvis ex parte recipientis, vel cessionarii aliqua negligentia adhibita esset, ut per Rot. apud Gregor. *dec.* 217. Burat. *dec. 486. & 497.* ap. Pacif. de Salv. *dec. 49. & 50.* apud Royas *dec. 262. inter. rec. p. 10. dec. 47. & 260. & pluries.* At-

que

que esse alibi magis communiter receptum patet ea deductis per Rovit. *super prag.* 1. *de litteris cambii, n.* 1. *& seqq.* Rocc. *respons.* 8. *l.* 1. Merlin. *de pignor. l.* 4. *q.* 150. *in fin.* Olea *de cess. jur. tit.* 7. *qu.* 3. & generaliter in proposito cessionis nominis debitoris, & cujus periculo istius decoctio cedat, habetur pluries in sua materia *sub tit. de credito*.

Scribens ego pro reo convento, admissa veritate primæ conclusionis in suo casu super regressu competente contra scribentem, ubi non obstaret ipsius cessionia, vel adjecti negligentia, ad istam restringebam quæstionis punctum, an scilicet stante intermedia mutatione status mandatarii de tempore litterarum earumque maturationis idonei, obstaret necne actori negligentia ipsius, vel ejus correspondalis, quæ etiam sufficeret.

3 In hoc autem, dicebam, quod quidquid juxta morem Nostri varient, præsertim ad solam causarum opportunitatem Scribentes; Attamen bene ponderatis authoritatibus, & decisionibus, quas desuper habemus, quæstio videtur potius facti, & applicationis, quam juris, decidenda cum distinctione bene conciliante authoritates quæ desuper pugnare videntur, eodem præsupposito scribentium in contrarium retento, quod non concurreret formalis delegatio, sed ageretur de simplici cessione, seu consignatione litterarum quam admittebam in dubio censeri debere potius pro solvendo, quam pro soluto.

Aut enim negligentia non est magna, & notabilis, & tunc verius est eam non obstare juxta supradictam regulam in contrarium deductam, quam cessantibus legibus municipalibus admittebam veram, juxta deducta in dicta Neapolitana *disc.* 22. Aut vero illa est magna & notabilis, itaut culpam redoleat, atque dici valeat causa damni, quod scribenti alias resultaret, quia nempe hic sub bona fide, justaque credulitate quod literæ fuerint impletæ, acquieverit, atque non fecerit illas diligentias quas alias fecisset, & quibus mediantibus debitorem tunc in bono statu existentem exegisset, & tunc secus, ut bene cæteris relatis Fontanell. *dec.* 125. *in fin.* quem in hoc laudant Adden. ad Capyc. Latr. *decis.* 20. *nu.* 16. Rocch. *resp.* 8. *n.* 7. *lib.* 1. Merlin. *de pignor. lib.* 4. *q.* 150. *n.* 65. Olea *de cess. jur. tit.* 7. *q.* 3. *n.* 39. & admittunt Add. ad Greg. *dec.* 217. *nu.* 9. *in fin.* ubi allegatur Scaccia in hoc ab omnibus re-
5 ceptus, quod qui recepit litteras, quarum solutio suum implementum non habuit, tenetur certiorare scribentem, ut etiam ea Gaito & aliis habetur apud Carleval. *de judic. tom.* 2. *disput.* 6. *num.* 28. bene Thor. *in compend. dec. par.* 2. *verbo periculum decoctionis, in fine*.

Et quando desuper non haberemus authoritates, id etiam suaderet aequitas humana & legalis, naturali siquidem sensui, ac rationi repugnare videtur, quod cessionarius ita obdormitans, & quandoque cum cesso debitore etiam cum occulta recognitione colludens, a propria culpa immunis bona fide versatus est; Ac etiam juxta principia legalia, concordant enim omnes, hujusmodi cessionarios, vel adjectos, quamvis cessio esset pro solvendo, teneri ad diligentias, liter tales quales, non autem omnino exactas, ac per viam formalis excussionis, ex ea clara ratione quod ita cessionarius suscipere dicitur a cedente mandatum ad illam exactionem faciendam, ideoque docere debet se implevisse partes mandatarii ex generaliter deductis per Rotam apud Merlin. *dec.* 639. *dec.* 44.
7 *n.* 12. *p.* 11. *rec.* Fontanell. *d. dec.* 125. & frequenter in terminis generalibus controversiæ inter cedentem & cessionarium super periculo nominis cessi in sua materia *sub tit. de credito*, Ideoque data magna & notabili negligentia, impossibile redditur cessionario justificare hoc requisitum, dum ita concurrere videtur etiam culpa lata, cum tamen etiam levem de jure mandatarius præstet, quinimo in aliquorum sensu etiam levissimam, ut pluribus juribus expensis, late deducit Har-
8 pieck. *in §. si qui, instit. de mandat. n.* 21. *cum seqq. ubi concord.* Quodque mandatarius præstare debeat diligentiam, & culpæ reddere rationem, Mantich. *de tacit. lib.* 7. *tit.* 14. *n.* 5. *& habetur sub tit. de Regal. disc.* 117. *& alibi*.

Quod si procedit generaliter in quacumque cessione, seu
9 assignatione proprio creditori facta pro solvendo de aliquo nomine debitoris, utique longe facilius, atque cum majori rigore contra cessionarium, seu recipientem litteras recipiendum est in hac materia litterarum cambii, ita ratione communis usus, ac negotiationis, & publici commercii exigente. Attendendo etiam in idem aliquorum Principatuum rigorosas leges particulares desuper editas, non in ratione authoritativa non egrediente limites, & potestatem legislatoris, sed in ratione interpretativa, & tamquam doctrinam magistralem, ex iis, quæ circa leges particulares aliquarum provinciarum, & ditionum, præsertim finitimarum advertunt DD. collecti per Scribentes apud Prat. *respon crim.* 46. *num.* 53. *& seqq.* & advertitur etiam per Rotam in proposita consuetudinis *dec.* 357. *n.* 61. *p.* 11. *rec.* & de le- 10
gibus Hispaniarum *dec.* 27. *n.* 8. *p.* 1. *rec.* & Franc. *dec.* 578. *num.* 54. cum aliis per Constantium *in l.* 2. *C. de fil. Offic. lib.* 10. & per Add. ad Rovit. *pragm.* 2. *de cessione bonorum*, atque frequenter alibi advertitur.

Ideoque etiam agnoscere videntur authoritates, quæ su- 11
pra contra scribentem insinuantur, siquidem apud Gregor. 257. ut patet *n.* 7. nulla aderat negligentia, & apud Buratt. *dec.* 486. *n.* 6. ponderatur moram 27. dierum non esse notabilem. Atque ex judicio mercatorum idem advertitur coram eodem *dec.* 497. *n.* 8. *& seqq.* potissime quia *in d. dec.* 486. concurrebat qualitas militaris in debitore ita non facilis conventionis, & cum eodem præsupposito moræ non notabilis, vel alias excusabilis proceditur *dec.* 49. *&* 50. post Pacif. *d. dec.* 260. *n.* 14. *&* 15. *p.* 10. *rec.* & in aliis.

Igitur ut jam dictum est, quæstio non est juris, sed facti, 12
certam regulam generalem, sive uniformem decisionem non recipiens, sed decidenda pro judicis prudentis arbitrio, regulando ex facti qualitate ac singulorum casuum particularibus circumstantiis, quæ solent frequentius esse difformes ob locorum diversorum usus, necnon personarum, & temporum qualitatem, quibus attentis juxta generalem regulam quam in arbitrariis, & conjecturalibus habemus, unum & idem temporis spatium in uno casu erit modicum, atque negligentiam notabilem non importabit, in alio vero erit magnum importans negligentiam notabilem. Potissime vero ac principaliter attendendo maximam differentiam militantem inter casum litterarum cambii, & alterum simplicis assignamenti, quam debitor faciat suo creditori de aliquibus effectibus, vel nominibus debitorum, adeo ut iste pro meo judicio clarus videatur error tractare hos terminos litterarum cambii inter negotiatores cum dictis aliis terminis generalibus simplicis cessionis, vel assignationis, quæ sequatur inter privatos creditores, & debitores; Potissimum autem attendendo, an scribens, vel cedens verisimiliter exegisset, ac se reintegrasset, si fuisset certioratus.

In unica vero disputatione habita in ista causa, maturum judicium pro veritate efformare non potui, ob non bene firmatum, super quo causæ Patroni nimium diversificabant, cum ab hoc ut dictum est hujusmodi controversiarum decisio pendeat, incertus tamen mihi est causæ exitus, dum causa mutavit defensores, & ut frequentes contingit ex mutatione procuratoris.

SOPRA
LA VALIDITA' DEI CAMBJ DI PIAZZA.

In che differiscano da quelli di fiera, fatto in occasione della disputa avuta in Signatura di Gratia nella causa *Romana Cambiorum* tra la ragione bancaria di Filippo Valenti, ed il Marchese Raimondo, della quale si tratta di sopra *al disc.* 1. *e* 2. e con la quale occasione si discorre di molte specie de' cambii; E quando in essi entri il sospetto dell' Usura.

DISC. XXVII.

PEr chiarezza della materia dei cambj, e per togliere gli equivoci presi da moderni Scrittori sopra l'intelligenza della dottrina degli antichi Canonisti, e Morali, conviene distinguere le diverse sorti de' cambj, ed in quali entri ò no l'usura ò sospetto di essa supponendo il discorso in Roma.

La prima sorte di cambj è quella che si fa trà presenti trà l'una, e l'altra specie di moneta corrente nel medemo paese, ch'è a punto quel cambio conosciuto dalla legge commune, che si esercita da gli Argentarii ò collibisti, volgarmente chiamati Bancheroni, i quali per la miglior qualità, ò più commodo uso di una moneta che l'altra, ricevono per tale commutazione certa mercede; Come à dire, Titio ha cento scudi d'oro di peso vecchio, ò centocinquanta scudi di moneta di Paoli, e li bisognano per una spedizione di Dataria cento scudi di oro stampe, và dal Bancherotto, e per cambiare la sua moneta in detti scudi di stampe gli paga un mezzo grosso, più o meno conforme si può convenire per scudo, ch'è valore di quella miglior qualità di moneta, ed in tal cambio

bio il Bancherotto altera il prezzo, perchè in lista trà i mercanti correrà l'oro ad un bajocco, ed egli ne vorrà due per sua mercede, vivendo con quell'industria, nella quale applica tutta la sua persona ed opera; Anzi si dà la mercede anco nel cambio di due monete d'egual bontà, e valore per la sola maggior commodità di una specie più che l'altra; Come a dire, hà Titio una dobla di Spagna, li comple aver tanti giulij, grossi, ò mezzi grossi, và dal Bancherotto, e paga per tal cambio certa mercede; Come anco per la più buona, o cattiva qualità della moneta, benchè il valore sia il medesimo, Come à dire, hà Titio nel Regno di Napoli cento ducati di rame, gli comple aver l'istessa somma in moneta di argento, ò oro, come più commodo al trasporto e più spendibile, la cambia col Bancherotto, ò col negoziante pagandone il cinque più, ò meno per cento d'aggio come si può convenire. E questa sorte di cambio trà presenti è anco praticabile della moneta corrente in un paese con la moneta di un'altro, che ivi non corra; Come à dire, viene in Roma un Regnicolo ò Siciliano, porta seco cento ducati di tarì ò altra moneta di quel paese, che in Roma communemente non si spende, và dal Bancherotto ò altro negoziante, e la cambia in testoni, ò paula perdendovi il dieci ò dodici per cento, come si può convenire.

In questo cambio non cade usura, non entrandovi dilazione di tempo, nè mutuo vero ò interpretativo, senza de' quali non può darsi l'usura; Vi possono bensì cadere l'inganno, e la lesione, perchè correndo il solito aggio degli scudi d'oro di stampe a mezzo grosso l'uno, l'astuto Bancherotto col non pratico cambiante può chiederne, ed averne un grosso; Come anco vi può cadere la falsità, perchè può dare all'inesperto scudi di oro peso vecchio in cambio di stampe nuove, overo giulij di Urbino, ò Ferrara, ò testoni di S. Petronio in cambio di giulj o testoni Romani, ma ciò sarà falsità, fraude, lesione, ò ingiustizia, però mai usura.

La seconda sorte di cambio è quella che parimente si fa trà presenti da una specie di moneta all'altra dell'istesso paese, e nel medemo luogo, ma con qualche dilazione di tempo, il che frequentemente si pratica nel Regno di Napoli; Come a dire, Titio da oggi à Sempronio cento ducati in moneta di rame, perchè trà un mese restituischi gli medemi cento ducati in moneta d'argento, ò oro, O pure da cento ducati in moneta d'argento del paese, perchè tra un mese gli restituischi nel medemo luogo cento scudi di moneta Romana; Ed in Roma si può praticare, che Titio dia a Sempronio cento scudi d'oro di peso vecchio ò cento cinquanta scudi moneta, perchè a capo di un mese o due egli restituisca cento sudi d'oro stampe.

In questa sorte di cambio cade chiaramente l'usura, perchè vi entra il mutuo con la dilazione del tempo, per mercede del quale si riceve quell'utile, che importa il ridurre la sua moneta da una specie inferiore ad un'altra migliore, ed in questo consiste propriamente l'usura di cavar frutto dalla sola dilazione, ed uso del denaro.

La terza sorte di cambio è il locale, che si fa per lettere sopra la moneta del medesimo paese da un luogo all'altro del medemo Regno ò Principato; Come a dire; Titio hà mille scudi di moneta in Roma, gli comple averli in Macerata, ma non vorria aver l'incommodo ò spesa, ne soggiacere al pericolo della trasportazione, trova Sempronio negoziante a cui dà la sua moneta, perchè glieli paghi ò facci pagare l'istessa quantità in Macerata con il cambio di trè ò quattro per cento, più ò meno, come si possono convenire.

Questa mercede non può dirsi che sia per il cambio ò differenza di valore da una specie di moneta all'altra, mentre si dà, e si riceve l'istesso pieno, e tanto nell'uno, quanto nell'altro luogo la moneta hà il medesimo valore, ma solo è mercede della spesa e pericolo per la vettura ò trasporto, che s'hà da un luogo all'altro; E se bene Sempronio non manda la medesima moneta, in maniera che effettivamente non patisca la spesa della vettura, ne soggaccia al pericolo di esser rubbato per la strada, ma procura, che da un suo correspondente in Macerata con denaro di esso Sempronio ò dell'amico si paghino a Titio li suoi mille scudi, nondimeno ciò non importa, essendo effetto della sua industria, non importando ciò à Titio cosa alcuna.

In questa sorte di cambio possono darsi l'ingiustizia ò lesione, e respettivamente l'usura, L'ingiustizia, ò lesione, perchè se trà pratici negozianti la mercede di questo cambio senz'alterazione particolare di tempo, ma nel solo termine, che porta la distanza del luogo fosse di tre per cento, Sempronio mercante astuto potria ingannare Titio men pratico in farsi dare il sei ò sette per cento, ma questa saria ingiustizia, e lesione, non già usura, la quale solamente potria cadervi per la maggiore ò minore dilazione del tempo; Come a dire Sempronio riceve in Roma da Titio mille scudi per pagare ò far pagare li medemi in Macerata nel termine di uno ò due mesi, e stante tal dilazione, si convengono, che Titio abbia ivi gli medemi suoi mille scudi senza mercede alcuna da Sempronio, che hà avuto il peso a pericolo del trasporto, questa è usura, perchè Titio per rispetto della dilazione congionta col mutuo almeno interpretativo, sente quell'utile.

E l'istesso camina, quando in qualunque modo si convenga di maggiore ò minor cambio per causa della maggiore ò minor dilazione al pagare in un luogo quel che si riceve nell'altro. E questo appunto è quel cambio trà due Città ò luoghi del medesimo Regno, del quale parlano il *Molfesio*, *il Giustiniano*, *il Ducrdo*, *ed altri Morali*, non cadendovi alterazione per la diversità di moneta, e dipendendo il tutto dalla sola convenzione delle parti.

La quarta sorte di cambio è il locale, che si fa per lettere dalla moneta di un Regno ò Principato, che si dà in un luogo, alla moneta di un'altro Regno ò Principato, che si deva pagare nell'altro, come a dire, Titio hà mille scudi di moneta in Roma, gli comple averne la valuta in Venezia ò Napoli, gli dà a Sempronio, perchè glieli cambi per il detto luogo, dove gli bisognano; O pure all'incontro Titio hà bisogno di mille scudi in Roma, li chiede a Sempronio, che avendo tal moneta in Roma, ne desidera la valuta in Venezia ò Napoli, obligandosi dargliela quivi con la convenzione di qualche cambio ò lucro certo di tanto per cento; Ed allora se non vi corre alterazione di tempo, in modo che non vi cada il sospetto del maggior utile per causa della maggior dilazione, non entra usura, ma può ben entrarvi inganno, lesione, ed ingiustizia, perchè essendo solito, per esempio, in quella settimana trà negozianti pratici correre il cambio da una moneta all'altra a 7. per cento può un'accorto negoziante farsene dare dall'altro men pratico il dieci ò dodeci, ma ciò non importa usura, quale solamente entrerà, quando l'alterazione nascesse dalla dilazione; E nel regolare l'ingiustizia ò lesione, si attende la maggiore ò minore idoneità del recipiente, potendosi giustamente convenire qualche maggior utile per ricompensa del pericolo, à che il dante si espone, quando il recipiente non sia totalmente sicuro, però sia come si voglia, non entra l'usura.

Ma se in questa sorte di cambj non vi fosse convenzione alcuna, nè circa il cambio, nè circa il tempo, perchè si convenisse, che Titio, il quale riceve da Sempronio i mille scudi in Roma, debba nel termine che porta l'uso de i mercanti pagarneli la valuta in Venezia, nel modo che correrà la piazza quando maturerà il pagamento, in questo caso concorrendovi la realità dei spacci, come si dirà di sotto, non vi cade usura, nè meno ingiustizia ò lesione, mentre non vi è alterazione di tempo, dalla quale possa nascere l'utile del dante, e respettivamente danno del recipiente. Nè meno non vi può essere l'inganno, lesione ò suffocazione nel convenire maggior utile ò danno di quel che porti l'eventualità di quel tempo, in maniera che, tanto è l'utile del dante, che sia praticchissimo, ed astutissimo, quanto di quello, che sia sciocco, e totalmente inesperto, anco posto, che però si esclude, non solamente l'usura, ma anco l'ingiustizia ò lesione.

In questo caso, l'utile, o respettivamente danno del dante ò recipiente, consiste nella variazione del prezzo dell'oro dal quale pende la riduzione di una moneta all'altra; Come à dire, Titio piglia in Roma da Sempronio mille scudi moneta a cambio per Venezia; E perchè la piazza di Roma non usa sopra cambj altra moneta, che scudi d'oro, ed all'incontro la piazza di Venezia non usa sopra cambj altra moneta che di ducati, però in Roma li mille scudi moneta si riducono a tanti scudi d'oro con l'aggio corrente in lista quella settimana, e poi si fa la tratta a Venezia in ducati, col prezzo, che si pone, come a dire, tanti ducati, à 54. scudi di oro per ogni cento ducati.

Nel ritorno poi della tratta per Roma, li ducati di Venezia si rimettono a ragione del valore di tanti scudi d'oro, secondo il prezzo che in quella settimana si mette, e corre in Venezia, qual prezzo può essere maggiore ò minore di quel che era in Roma, quando si mandò il cambio, in maniera che potria essere à 54. e mezzo per cento, overo meno de' 54.

Quando il prezzo è alterato, che il primo di Roma sia di 54. ed il secondo di Venezia sia di 54. e mezzo, questo ca-

cagiona l'utile del dante, e respettivamente il danno del recipiente; Et all'incontro quando il primo è di 54. & il secondo di Venezia è di 53. e mezzo, questo fà il danno del dante, & utile del recipiente, sicchè sminuisca la prima sorte, e tutto ciò pende dall'eventualità, la quale esclude l'usura, e l'ingiustizia.

Et il medemo camina egualmente ne i cambj di fiera, perchè la moneta consistente nel luogo, dove si dà ò respettivamente si piglia il denaro à cambio in scudi di moneta, ò in ducati, ò in lire, si deve ridurre a scudi d'oro, e da questi si riduce a scudi di marche, che si comprano, e dal maggiore ò minor prezzo di essi dipende l'utile ò danno del dante, e respettivamente del recipiente.

E questa incertezza dipendente dall'eventualità del più basso ò più alto prezzo dell'oro, e moneta, ò marche respettivamente, salva il cambio, così dall'usura, come dall'ingiustizia, mentre il tutto dipende dall'evento, e niente dalla convenzione delle parti, onde nel solo caso di convenzione cade quel sospetto di usura, che in questa materia si è havuta per i Canonisti, e Teologi.

Per la validità di questo cambio, si ricerca che veramente si mandino le lettere in fiera dirizzate a persona tale, che con denaro del scribente ò proprio possino havere il suo adempimento, in maniera che se dette lettere realmente non corrano, ò pure il dante sia certo, che non ne possa seguire l'adempimento, e che sappia, come il recipiente converta il denaro in altro uso senza poterne dare l'equivalente in piazza ò fiera, si dice cambio secco, e simulato, per quel che ne dispone la Bolla di S. Pio V. sopra cambj, quando si tratti di cambio diretto, e puro senza mistura di altro contratto.

E tutto ciò camina bene quanto alla prima tratta ò primo cambio da Roma à Venezia, ò da Roma in fiera, non cadendo sopra ciò differenza del cambio per fiera ò per piazza, dove termini; E quando la tratta ha il suo pieno nel luogo destinato, non vi cade altra difficoltà, la quale cade solamente in caso di non adempimento, per difetto del quale, con la ricorsa, ò altro termine usato da negozianti si crea il ricambio di nuova tratta dal luogo *ad quem*, al luogo, *a quo*.

In questo caso di ricambio, cadono due ragioni da dubitare, l'una, perchè così si dice continuazione prohibita della detta Bolla di S. Pio V. che permette solo un cambio per la prima fiera ò primo termine di piazza; E l'altra, perchè l'augmento cagionato dall'interesse del detto cambio si converte in sorte, e si rende atto a produrre nuovo interesse di cambio, ch'è specie di frutto, quale alcuni dicono superfetazione, & altri dicono anatocismo.

Ma ciò che alcuni men pratici del negozio habbino sopra ciò dubitato; Tanto dalla Rota Romana, quanto da tutti gli Tribunali del mondo Cattolico, e dalla commune opinione de i Canonisti, e Morali intendenti della materia, viene ammessa la validità di questo ricambio, rispondendosi al primo objetto, ch'allora s'intende continuazione prohibita, quando il recipiente benche volesse pagare in fiera, ò in piazza non potesse farlo, e fosse costretto patire contro sua voglia la continuazione di altra fiera ò di altro termine di piazza, Ma quando è in suo arbitrio in farlo, in maniera che il ricambio venghi creato di nuovo per adempire il primo, non si dice continuazione, ma creazione totalmente nuova & indipendente, e così successivamente. la onde in tal caso si dicono tante tratte ò contratti, e cambi nuovi, quante sono le fiere, ò quanti sono gli termini di piazze.

Et all'altra ragione di dubitare circa il convertire gl'interessi del primo cambio di sorte nel fare il ricambio, si risponde con maggior facilità, perchè l'interesse del cambio realmente non è, nè frutto, nè lucro, nè accessione contradistinta dalla sorte, ma è una sorte nuova, come tutto prezzo di quella moneta, che in quel luogo tanto vale, con il di più cagionato dalle spese di provisioni a ciò necessarie, e volgarmente si dice recambio per contradistinguerlo dal primo, ma in effetto è un cambio totalmente nuovo, E se bene gli Giuristi chiamino frutti quello interesse de' cambj, & alcuni più sciocchamente confondendo i termini gli chiamano usure, nondimeno questo, ò è errore, ò un certo modo di dire per contradistinguersi dal valore della prima sorte.

Dicono alcuni, che tutto ciò camina bene, tanto per fiere, quanto per piazze, in ordine al primo cambio, mentre questo è più necessario al commercio per piazze che per fiere. Et anco l'ammettono nel primo ricambio, cioè nel ritorno del luogo *ad quem* al luogo *a quo*; Ma che la continuazione, e successiva circolazione, benchè fatta nella già detta forma valida, per via di tante nuove creazioni di nuovi contratti ò tratte, sia permessa solamente per le fiere, ò pure anco per le piazze con la mistura di fiere, cioè da piazza a fiera, e da fiera à piazza, ma non già da piazza a piazza, cioè da Roma à Venezia, e da Venezia a Roma, e così successivamente.

Questa distinzione si crede ideale e di nessun fondamento, non essendovi ragione immaginabile, per la quale una sorte di circolazione deva esser valida, e lecita, e l'altra illecita ed invalida, mentre presupposto, che non siamo nel caso di quella vera continuazione prohibita dalla Bolla di Pio, e che ogni cambio si dica nuovo stante da per se, per il solo primo termine, la detta Bolla egualmente approva gli uni che gli altri cambj; E quando si possa dire continuazione, tanto dalla detta Bolla è prohibita quella per fiera quanto quella per piazza, in modo che la distinzione hà dell'ideale, non essendovi alcuna ragione probabile di differenza.

Sogliono alcuni assegnare la ragione della differenza, in che le fiere habbino il tempo, e prezzo determinato invariabile, stante che in fiera il prezzo si mette dal publico foro di mercanti, ò dal Consolo, e deputati, e che il tempo è di trè mesi, in maniera che non si può cambiare che quattro volte l'anno; Et all'incontro per le piazze, che potriano eleggersi vicine, potria il cambio circolarsi per più di 30. volte l'anno, e mettersi il prezzo a suo modo con interesse grande, ed eccessivo.

Chi si fonda in questa ragione si mostra poco inteso, ed assai digiuno della materia, poichè il dubio cade, quando si cambia per luoghi non mercantili, che non hanno regola, ma non già quando si tratta di cambio per quelle Città mercantili di diversi Principati, che meritano il titolo di piazze, dove il prezzo è uniforme, & invariabile posto ciascuna settimana dal foro publico ò congrega di mercanti, con l'istesse regole, e considerazioni della moneta larga ò stretta, con quali si pone in fiera, dandosene fuori le liste; Laonde vediamo in Roma, che in una settimana l'oro corre in lista un bajocco, in un'altra due, in un'altra non vi è aggio di sorte alcuna, in maniera che camina l'istessa ragione à puntino come in fiera.

E quanto al tempo, parimente è certo ed uniforme, importando l'eccesso, e recesso con l'uso il tempo di un mese e mezzo quasi inalterabile, in maniera che si può solamente cambiare otto volte l'anno in circa con poca variazione; E da ciò nasce, che non può darsi inganno ò suffocazione; mentre come di sopra si è detto, tanto è l'utile del più accorto negoziante, quanto quello di un putto di trè anni, che dia il suo denaro à cambio. Dunque questa ragione di differenza resta totalmente vana, e senza fondamento, non correndovi altro di più che qualche maggior'interesse delle provisioni, che per fiere sono otto, e per piazze sono sedici, ma non si trova disposto in termine di ragione, che ciò vizj l'atto.

Altri ne assegnano la ragione di differenza, del ben publico che risulta dall'unirsi tutto il denaro di negozio in un luogo di fiera, perchè così facendosene maggior abbondanza viene à calare il prezzo dell'oro e rendersi minore l'interesse de' i debitori; Mà non si sà vedere, perchè non cada l'istessa ragione in queste piazze principali, e Metropoli di gran mercanzia, come sono, Venezia, Napoli, Milano, Roma, e simili.

Altri dicono che per le piazze stà in arbitrio di un negoziante con un cambio grosso alterare il prezzo à suo modo, il che non camina in fiera, però questa ragione potria ben cadere in Ancona, Bari, Foggia, Lecce, e piazze simili piccole, ma è troppo incongrua à piazze tanto mercantili, nelle quali girano millioni di mercanzie, e negozj, perchè anco in fiera le tratte grosse possono fare l'istessa alterazione.

Adducono altre per ragione di differenza la sicurezza, che si hà in fiera delle antidate, e fraudi, e falsità, stante che tutte le tratte e negozj si registrano nel publico libro, che si dice *bilancio di fiera*, il che non è per le piazze, per le quali può il negoziante con antidate formar gli spacci, ed accomodar la Scrittura a suo modo.

Questa è la più sciocca, e mal fondata ragione di tutte l'altre, perchè gli delitti non si devono presumere, nè la sola possibilità di falsità, e supposizione rende l'atto invalido, quando quella non si provi; Come habbiamo in materie più gelose di testamenti, instrumenti, grazie di Principi

e simili; E però non è buona conseguenza. Una sorte di cambiare è più sicura dell'altra, dunque una è lecita, e valida, l'altra illecita, & usuraria, perchè come si è detto di sopra, negli Bancheroni può darsi la fraude ò falsità nel dare una moneta falsa ò scarsa, e pure niuno dice, che questo mestiere di cambiare sia usurario, & illecito.

Ne assegnano alcuni quella del maggiore, & eccessivo guadagno, e respettivamente interesse, che risulta dal cambiare per piazza più che per fiera, & ancorchè trà negozianti non si usi la circolazione de' cambii per piazze solamente, ma per fiere e piazze unite.

Che li negozianti frequentino più una sorte di cambio che l'altra, potrà operare, che l'una possi dirsi frequente, & usitata, l'altra non frequente nè usitata, mà non perciò potrà dedursene la conseguenza, dunque l'una è lecita, e l'altra illecita; Anco li negozianti sfuggono dar denari à censo, e quasi mai si vede impiegato denaro mercantile in tal contrano, mà frequentemente in cambj per la ragione della perpetua irreperibilità del capitale, che à negozianti comple havere à loro dispositione, ma non perciò può dirsi, che i cambj siano leciti e non li censi.

E quanto al guadagno eccessivo, quando anco questo nascesse della convenzione delle parti, pure adempiendosi la forma dalla Bolla di Pio, in maniera che non vi sia cosa contraria alla sostanza del contratto, ciò cagionarà ingiustizia e lesione, che meritaria la resecazione, e riduzione alla giustizia, mà non usura, nè nullità; Oltre che quando il danno nasce, come di sopra si è detto, dal mero caso & eventualità, che può portar anco il danno del creditore, e diminuzione della sorte principale, meno entra il termine d'ingiustizia e lesione, come è indubitato principio legale.

Sì che potrà ben dirsi, che delle due sorti ò strade di cambiare l'una riesca dall'evento più lucrosa, e respettivamente più dannosa dell'altra, ma non già mai, che perciò l'una sia lecita, e l'altra illecita.

Chi per esempio hà mille ducati in Bari per rimetterli in Roma, dove li bisognino per pagar pensioni, ò far altra spedizione, hà due strade da cambiare, una per Napoli, l'altra per Venezia, & il caso frequentemente porta, che in una medesima Settimana, cambiando per Venezia, patirà un'interesse soavissimo di trè, ò quattro per cento, e cambiando per Napoli ne patirà un grave di dodici, e 15. Et all'incontro in un' altra settimana per Napoli il cambio gli riuscirà dolcissimo, e per Venezia altissimo; Questo è effetto dell'eventualità, mà non perchè uno elegga la strada più dannosa, e che l'altra dall evento si scuopra migliore, dunque ne risulta, che l'atto sia stato invalido, & illecito.

Può ben darsi la fraude dell'usura nel cambio, quando trà le parti si stabilisca per accordo il prezzo dell'aggio, che non è proibito fare sinceramente sopra l'incerta eventualità, che può apportare danno & utile respettivamente, in caso cioè, che il maggior ò minor prezzo nasca dalla maggior lontananza ò vicinanza della fiera, overo dal maggior ò minor breve termine dell'uso, perchè si convenga di maggior prezzo dell'aggio quando si piglia il denaro nelle prime settimane della futura fiera, di quel che si convenghi quando si piglia verso le ultime, e prossime settimane, sì che la dilazione del tempo sia causa dell'aumento ò diminuzione; E così parimente quando il prezzo dell'aggio per piazza sia maggiore ò minore per il più breve ò lungo termine dell'uso, perchè può esservi il maggior lucro cagionato dalla dilazione, nel che consiste l'usura; Ma ciò egualmente camina ne' cambj di piazza come in quelli di fiera senza differenza, dipendendo dalla convenzione sopra il tempo ò dilazione.

Onde bisogna necessariamente concludere, che ò la circolazione dei cambj con le scritture, & atti simulati & à vento senza che mai vi corra denaro (come dicono quei, che dannano questa continuazione) sia lecita ò nò; Se è illecita, tanto sarà quella di piazza, quanto quella di fiera, mentre la Bolla di Pio egualmente dispone dell'una che dell'altra; E se per le ragioni dette di sopra deve stimarsi lecita, tanto sarà l'una quanto l'altra, benchè l'una sia più soave, è l'altra più aspra, perchè l'accidente di maggiore ò minore interesse, non è atto à viziare il contratto, quando non vi sia difetto nella forma, ò sostanza.

Finalmente alcuni moderni non pratici del negozio, dicono che tal sorte di contratto può tolerarsi trai mercanti e negozianti, per il bene, che dal commercio e negoziazione, risulta al publico, ma non con privati debitori, che pigliano il denaro à cambio, non già per cambiarlo, mà per valersene in altri bisogni & usi, il che è ben noto al dante, che sà di certo non potersi dal recipiente cambiare quel denaro per fiera, ò piazza.

Questo dubio è parimente effetto di poca notizia della materia, e dalla quale nascono tanti equivoci, particolarmente di quelli, che per il più, poco, ò niente praticando il foro, e gli negozj di Città grandi e mercantili, veramente non sanno che cosa sia negozio, nè cambio.

Bisogna dunque presupporre, che in due maniere si dice dare, ò respettivamente ricevere denaro à cambio; L'una che secondo l'uso *forense* si dice diretta, e l'altra che si dice obliqua; La diretta è quando un contrahente riceve dall'altro il denaro per cambiarlo veramente, perchè il dante, ò sia per industria e negozio, ò sia per altro suo bisogno, ne vogli realmente la valuta nel luogo destinato. Et in questo caso entra la consideratione de i Canonisti e Morali abbracciata anco dalla Rota (benchè con qualche equivoco quanto all' applicazione a quel caso, nel quale nacquero le risoluzioni, che di ciò parlano,) che se il dante sà di certo l'inabilità del recipiente, e che dovendosi valere del denaro in altri usi non possa dar il pieno alla tratta nel luogo destinato, non si dirà cambio reale, mà simulato, e secco.

La maniera obliqua è, quando il recipiente piglia à cambio il denaro dal dante in prestito per servirsene a i suoi bisogni, & usi totalmente diversi dal cambiarli per piazza ò fiera. Et allora veramente non si dice pigliare quel denaro à cambio, perchè in effetto è puro e semplice mutuo; Ma perchè il mutuante non intende tener ozioso sotto mutuo il suo denaro destinato a traffico e negoziazione di cambj, però il mutuatario, per rimborso & indennità del mutuante, dà mandato e facoltà al medemo di pigliare da altri, ò anco da se stesso à cambio l'equivalente somma, e quella ritenere e girare sopra cambj à danno del mutuatario, finchè segua il rimborso del mutuo; O pure il medesimo debitore ne assume il peso in se medesimo, in qual caso se lui non fa correr gli spacci necessarii, non possono dirsi dovuti gli cambj, come cambj, essendo impossibile dare il corso di questi senza la realità de i spacci, ma si devono al creditore gli medesimi come danni & interessi dovuti da un procuratore, che accettando il mandato, trascura di eseguirlo, & in questo caso il debitore patirà minor interesse, non patendo quello delle provisioni.

E questo è quel contratto, che oggidì tanto frequentemente si pratica in Italia, anco trà i privati, che non sono mercanti, perchè non gira sopra cambj quel denaro prestato trà persone private, che non siano mercanti, mà gira trà mercanti e negozianti l'equivalente preso à cambio diretto da un' altro, ò da se stesso come terzo, in danno e respettivamente utile del debitore. Et in questo consiste l'equivoco di molti, che non praticano in foro in Città grandi, e piazze mercantili, e senza la qual pratica è impossibile intendere bene questa materia, e distinguere gli termini, dalla confusion de i quali nascono gli equivoci.

Chi poi di tutto ciò desidera la prova con autorità, e ragioni, potrà sodisfarsi ne' discorsi legali in lingua latina contenuti di sopra ne' casi particolari seguiti, e disputati specialmente nelli discorsi *primo*, e *secondo* concernenti la detta causa che fu occasione del presente discorso; Dove in particolare si avverte che sia troppo manifesto errore di chi crede esser validi gli cambj circolari da fiera a fiera senza mistura di piazze, e non esser validi quelli di piazza à piazza, senza mistura di fiere, mentre come ivi si prova, gli cambj di piazze sono più antichi, più necessarii, e più reali, meno lontani dalla finzione, e conseguentemente senza dubio più leciti, non potendosi mai dire in regola di legge naturale, e positiva, che un modo modernamente inventato, meno necessario alla Republica, e commercio umano, e che contiene qualche bogia contenuta sotto una moneta finta, & imagmaria, possa, ò deva dirsi più lecito, del modo più antico, più necessario, e meno lontano della bugia, e finzione.

E' più antico il cambio di piazza, che legalmente si dice locale, perchè lasciando da parte la questione, se questa specie di contratto fusse conosciuta, e praticata in tempo dell' antica Repubblica Romana ò nò, nel che habbiamo varie opinioni; Certa cosa è, che dopò la traslazione dell'Imperio Romano in Oriente, e che questo per le tante incursioni di Barbari in Italia, & altre parti Occidentali fu quasi perso, con la divisione di tanti diversi Principati, e Signorie, fu sino da quei tempi necessario d'introdurre quello modo di cambiare la moneta da un luogo all'altro, per la necessaria reciproca communicazione di quelle cose necessarie all'uso umano, quali la natura hà distribuite in diverse parti del modo,

artic-

articchendone una parte, & impoverendone l'altra; E ciò non solo per la diversità de' Principati, ò Signorie, ma ancora per il pericolo della trasportazione della moneta da un luogo all'altro; Laonde di questo cambio locale per letere parlano communemente gli Theologi, e Giuristi antichi; Et all'incontro queste fiere che si fanno in Italia, furono introdotte da Genovesi nell'anno 1527.

E' più necessario il cambio literario forale, ò per piazze, per la detta ragione della necessità della communicazione trà le Città, e Provincie, senza la quale quasi non si può vivere, almeno con vita civile, e commoda, e per le altre ragioni della diversità delle monete, e pericoli di viaggio, come sopra. Et all'incontro queste fiere sono modernamente introdotte per mera mercatura, e senza quelle si potria vivere, si che non vi corre necessità precisa come nell'altro.

E finalmente è più reale, e meno lontano dalla bugia, e simulazione il cambio di piazza, perchè si cambia da moneta à monete vera, reale, e corrente in argento, ò in scudi d'oro. Et all'incontro in fiera si cambie con scudi d'oro di marche, ch'è una moneta finta, & imaginaria, quale bisogna comprare con scudi d'oro stampe veri, e dal maggiore ò minor prezzo di queste due sorti di scudo nasce l'interesse del cambio; Dunque è troppo chiaro l'assurdo, che un'atto che più si allontana dalla verità; e si accosta alla bugia, e simulazione, e che contiene un'invenzione moderne non necessaria totalmente al vivere umano, deva prevalere, e stimarsi di miglior qualità, che un'atto antico, necessario, e reale senza mistura alcuna di bugia, ò simulazione, con le altre consideracazioni addotte nelli detti due primi discorsi giuridici.

ROMANA EXCESSIVÆ SOLUTIONIS
PRO FRANCISCO PIPHER
CUM DECIO MARCONO.

Casus disputatus coram Præfecto Palatii Apostolici, & resolutus pro Pipher.

An debitori assumenti in se curam, & onus cambiandi, ac sponte & pacifice solventi cambia juxta taxam ab initio concorditer limitatam, detur jus, vel actio imputandi in sortem, vel respective repetendi id, quod excessive solutum esset, eo quia defectum sit, cambia per nundinas tanti non importasse?

S U M M A R I U M.

1 *Facti series.*
2 *De requisitis necessariis, ut cambia exigi possint.*
3 *Quod debitor assumens in se onus cambiandi teneatur ad cambia etiam sine spacciis tamquam damna, & interesse.*
4 *Sed tunc non debentur expensæ provisionum.*
5 *Cambia male soluta imputantur ipso jure in sortem etiam si sponte.*
6 *Quod hic articulus sit novus.*
7 *Quod procedendum sit cum distinctione casuum.*
8 *Quando agitur de cambiis non solutis attenditur quid minus.*
9 *Idem de solutis per debitorem invitum de mandato judicis.*
10 *Etiam sponte soluta cambia in excessu repetuntur, vel imputantur si creditor gyrabat cambia.*
11 *Secus ubi ipse debitor in se suscipit onus cambiandi.*
12 *De probatione negativa.*
13 *Indebitum voluntarium indiget probatione concludenti.*
14 *Quod solvens scienter indebitum censeatur donare.*
15 *Quod creditor exigens, & consumens fructus excessivos in statu bonæ fidei non teneatur restituere.*
16 *Declaratur conclusio, quod bona fides in materia usuraria non excusat.*
17 *Fructus societatis officii exacti post societatem finitam cum bona fide consumpti non restituuntur, idemque de censibus.*
18 *De cambiorum platealium validitate, vel moderatione.*

D I S C. XXVIII.

1 INito contractu cambii pro summa scutorum 2. mille inter Franciscum Pipher pecuniæ datorem, & Decium Marconum receptorem sub pacto limitationis cambiorum, ut *Card. de Luca, Lib. V.* excedere non possint sciti septem pro quolibet centenario & anno, ita tamen quod si minus importarent, exigi non posset, nisi id minus, debitore juxta modernam frequentiorem formulam in se assumente curam, & onus gyrandi, seu exercendi cambia per quasvis nundinas, plateas, & mundi partes per Italiem & extra; Cum plurium annorum spatio debitor sponte ac pacifice solvisset fructus, seu interusuria cambiorum ad conventam limitatam rationem, ac etiam restituisset sortem; Comperto deinde ex pluribus causis agitatis in Tribunali A. C. quod cambia per nundinas decursa ad dictam summam non ascendissent, de quarum causarum aliquibus mentio habetur in præcedentibus, præsertim *discursu* 17. Hinc proinde judicium instituit repetitionis ejus, quod singulis annis excessive solutum esset, cum imputatione, seu diminutione sortis singulis quibusque temporibus, atque ut vulgo in Curia dicitur *faciendo scalettam*; Et introducta causa coram Apostolici Palatii Præfecto, tamquam judice competente dicti Pipher unius ex majoribus officialibus cohortis Helvetiæ Pontificis, ac ejusdem Palatii custodiæ destinatæ.

Scribentes pro actore, cum consueta inani repletione
chartarum in allegationibus super iis, quæ hodie tamquam
omnibus nota præsupponi possunt, & debent. Dicebant
fundatam esse ejusdem actoris intentionem, quoniam ad
præscriptum Constitutionis S. Pii V. omnino damnantis, ac
usuraria declarantis cambia sicca, ut cambiorum interusuria
exigi possint, duo copulative concurrere debent. Primo 2
nempe justificatio realitatis cambiorum per literas saltem
reditus, quas *spaccia* vulgo dicimus. Et secundo quod non
exigatur, nisi id quod vere singulis quibusque nundinis, vel
terminis, cambii interusuria importent, cum in isto contractu
dari non possit lucrum certum, neque in obolo, sed totum
pendeat ab ipsa eventualitate, quæ se habere possit ad
lucrum & damnum, ut pluties in præcedentibus.

Et licet primum requisitum necessariæ justificationis reali-
tatis cambiorum cum spacciis hodie pene ab Aula recessisse 3
videatur, ob hanc modernam frequentiorem contrahendi for-
mulam, quod ipse debitor in se assumat curam & onus cam-
biandi, quod operatur, ut non sequuta transmissione litera-
rum, adhuc teneatur ad cambia, quæ licite a creditore exigi
valeant, non tamquam cambia, sed tamquam damna & inte-
resse, potius ob non factum, quam ob non datum, ratione
scilicet non adimpleti mandati per ipsum suscepti. Attamen
in aliquo relevatur debitor ratione hujus oneris, ob cujus
cessationem creditor etiam in aliquo respective damnifica-
tur, quod scilicet ita cessant interusuria provisionum, alia- 4
rumque expensarum, atque non debentur dicta damna &
interesse, nisi ad eam rationem, quam important ipsa in-
trinseca interusuria cambiorum resultantia ex alteratione
valoris auri, atque, ut vulgo dicitur, ratione *aggii*, ut
pluries etiam in præcedentibus habetur.

Et ideo cum occasione dictarum aliarum causarum satis
frequentium, jam firmatum esset, quod detractis provisio-
nibus, aliisque expensis, dicta interusuria importarent, sine
dubio minore, quam importaret dicta taxa conventionalis;
Hinc proinde concludebant, planum remanere, ut periræ 5
repetitioni locus esset, non obstante spontanea solutione,
cum in hac materia factum partium in nulla consideratione
habeatur, quia non possunt partes licitam reddere usuram,
ac facere licitum id quod est illicitum; Ac etiam quia usurarum solutio per suffocatum debitorem facta, quamvis spontanea, potius necessaria & coacta censenda est, itant non intrent termini repetitionis indebiti, sed potius imputationis ipso jure juxta opinionem, quam sequitur Rota ex firmatis in satis vulgati *Romana cambii coram Bichio impress. dec. 69. part. 6. recent.* canonizata pene in centum aliis, quas cum nauseativo stylo, absque aliqua necessitate tamquam in re in Curia notoria cumulabant per integras columnas cum stylo extero, ita illum Curiæ Romanæ adeo commendabilem corrumpendo.

Scribens Ego pro Pipher reo convento, admittebam om-
nes prædictas conclusiones, tamquam, ut dictum est, hodie 6
notorias ac præsupponendas; Dicebam tamen fallaciam consistere in applicatione, circa quam adeo frequenter nos moderni juristæ nimium laboramus. Unde propterea, cum in hoc articulo tamquam novo deduci non possent venerandæ authoritates Accursii, Bartholi, Baldi, aliorumque antiquorum legistarum, minusque Innocentii, Joannis, Andreæ, vel Abbatis, aliorumque Canonistarum; Quinimo neque modernorum, vel Rotæ decisionum, cum articulus a recenti tempore in campum prodierit? neque pro mea notitia, adhuc in Rota formiter disputatus, & decisus esset; Idcirco

circo expertus plures quæstiones desuper habitas in Tribunali A.C. & in Signatura justitiæ, tam in causis enunciatis supra *d. disc.* 17. quam in plerisque aliis, quæ utpote cadentes
7 res sub eisdem principiis negliguntur; Ad eruendam veritatem, atque istius sensu retentn, dicebam plures casus in proposito distinguendos esse, diversam habentes rationem, ideoque diversimode decidendos, quodque propterea manifestum pro meo sensu videatur æquivocum, regulam, seu decisionem generalem desuper statuere.

8 Primus igitur casus est, ubi agitur de cambiis solvendis, quæ per creditorem petantur a debitore invito ac opponente non teneri ad integram summam conventam, ex eo quod cambia vere decursa minus importarent, & tunc sine dubio pro debitore respondendum videtur; Quamvis enim etiam isto casu ex parte creditorum deduci solitum esset idem motivum, de quo infra, quod scilicet contractus non esset restrictus ad solas nundinas, sed etiam per plateas Italiæ & extra, per quas certum est hoc moderno tempore cambiorum interusuria esse majora juxta ea quæ habentur supra, *disc.* 1. Attamen cum in hac alternativa electio sine dubio esset debitoris, recte hic dicere potest re integra habuisse in animo cambiandi per nundinas, non autem per plateas; Duplici circumstantia dictam ejus assertionem nimium confovente. Primo scilicet, quod juxta deducta *d. disc.* 1. *& seq.* hæc via cambiandi per nundinas, quando agitur de circulatione, seu continuatione, est magis frequens & usitata; Et secundo quod in materia usuraria attendendum est, quod minus ob verisimilem etiam voluntatem ipsius debitoris gerentis personam mandatarii tamquam in rem creditoris, & suam, ut eligere voluerit, ac debuerit dictam magis usitatam viam, quam experientia probavit parere interusuria minora.

Eodemque jure regulandum esse dicebam casum, in
9 quo debitor invitus, & opponens viribus Præturæ compulsus cambia solvisset juxta casum, de quo supra, *dict. disc.* 17.

Alter casus est, ubi ageretur de cambiis sponte ac pacifice solutis, quorum deinde repetitionem, vel respective imputationem debitor petat; Et hic subdistinguendus videtur inter casum, in quo ipse creditor ex mandato, seu facultate sibi per debitorem tributa cambiorum gyrum exercuerit, & casum præsentem, in quo ipse debitor hujusmodi onus in se assumpserit. In primo enim, cum certum sit nihil, neque in
10 obolo etiam a sponte dante exigi potuisse sine spacciorum, seu literarum realitate, & per ipsum creditorem justificanda, & ex qua singulis quibusque nundinis, vel terminis certificari potuit, vel debuit quantum vere importassent cambiorum interusuria. Hinc proinde exigendo in excessu dicitur in mala fide ac potius dici potest indebitum per debitorem ex errore solutum creditori, qui stante hac mala fide evitare non potest, restitutionem ex motivo consumptionis sub bona fide, licet iste casus raro contingat, quoniam cum calculentur etiam ad damnum debitoris provisiones, aliæque expensæ, non de facili verificabilis est hic excessus ultra taxam conventionalem.

In altero autem, qualis erat proprius, præcisus casus præsentis controversiæ, quod scilicet debitor assumpserit in se onus cambiandi, atque singulis annis, vel temporibus sponte ac pacifice cambia solverit creditori, verisimiliter cursus cambiorum tam nundinalium quam platealium ignaro, quia
11 nempe non sit campsor, seu mercator artem cambiatoriam exercens, & tunc stante præsertim dicta generalitate susceptionis mandati, tam per nundinas quam per plateas, absolutum pro meo sensu videri dicebam, dictam repetitionem, vel respective imputationem prætendi non posse ex pluribus fundamentis, quorum singula sufficere videntur, multo magis simul juncta.

Primo scilicet ob cessantem probationem negativæ, quæ est fundamentum intentionis actoriæ, quod scilicet cambiorum interusuria tanti non importaverint, cum ad id probandum adducerentur solum attestationes super cursu cambiorum nundinalium, quæ non sufficiunt, stante possibilitate, quod hæc cambia gyrari potuerint per plateas, duplici receptia propositione in id conferente. Una scilicet, quod nega-
12 tiva nunquam probata dicitur per contrariam affirmativam, vel e converso, nisi quoties præcise ac de necessitate actus sequi debet per illam viam, sive contineri in illa scriptura, & non alias ex relatis apud Barat. & Adden. *dec.* 10. 220. 264. *&* 282. *& passim*, cum sit principium vulgare; Et altera, quod indebitum voluntarium indiget perfecta & concludenti pro-
13 batione excludente contrariam possibilitatem, qua concurrente adesse non dicitur probatio perfecta, ubi potissimum concurrit titulus legitimus, atque accessiones in genere, seu substantia sunt licitæ, solaque controversia cadit super accidenti majoris, vel minoris quantitatis, adeo ut non intret adversus hanc propositionem difficultas, de qua late in Savonen. *sub tit. de usuris*, *disc.* 12.

Secundo quia cum debitor, qui curam & onus cambiandi 14
habebat, ita sciret, vel scire deberet, quanti cambia vere importarent. Hinc proinde scienter ac voluntarie solvendo in excessu, istum censetur donare voluisse, ut in proximis terminis excessivæ solutionis fructuum census, qui vere ad tantam ratam non deberentur, habetur apud Spadam *cons.* 248. *lib.* 2. *n.* 3. *cum seqq.* & apud Seraphin. *decis.* 1226. *edita in eadem causa dicti consilii.*

Istud tamen motivum, solum & de per se mihi videbatur periculosum in debitore qui campsoriam artem non exerceret, verisimiliter ignaro, quid cursus cambiorum singulis quibusque temporibus vere importaret, unde propterea recte dici posse videtur indebite solutum potius per errorem, quam scienter animo donandi de facili non præsumendo, ex pariter recepta propositione, quam in usu frequentem habemus, quod animus donandi non præsumitur, omnisque alius possibilis intellectus pro ejus exclusione capiendus est, licet motivum esset adaptabile ad casum, cum debitor esset mercator mercium fundacalium, non autem campsor, adhuc tamen in his versatus.

Solidius vero, magisque tutum mihi videbatur tertium 15
fundamentum pariter bene deductum per Spad. *dicto cons.* 248. *lib.* 2. *a n.* 4. *ad finem*, ac examinatum pluries *sub tit. de usuris*, præsertim in Baren. *disc.* 17. & in Lucana *disc.* 18. quod scilicet creditor in bona fide fuerit, justeque credere potuerit, quod debitor adimplendo fidem promissam, ac susceptum mandatum, cambia vere gyraverit, atque ita recte conscius quod tanti & ultra importarent, sponte illa solverit, unde propterea creditor excusandus veniat a restitutione ejus, quod in statu bonæ fidei a sponte solvente exegit & consumpsit, alias non percepturus, neque consumpturus, si debitor suum munus adimplendo, de veritate ita certior factus, ipsum creditorem certiorem reddidisset; Atque alias esset dare magnum absurdum, quod juris naturalis, & scripti repugnantiam habet, quod debitor ita delinquens, seu male agens ex propria culpa, & delicto commodum reportaret in supplantationem creditoris innocenter versantis in bona fide, ac in justa credulitate. Eo magis verisimili, si de tempore initi contractus, ut in præsenti casu sequebatur, summa conventa esset justa & verisimilis magisque inferior quam excessiva, cum ita nulla excogitabilis adesse videatur ratio, ob quam creditor istud damnum sentire debeat.

Et quamvis vera sit conclusio, de qua frequenter *sub dict.* 16
tit. de usuris, præsertim *in allegatis discursibus* 12. *&* 17. ac etiam *sub tit. de censibus*, quod bona fides ex ignorantia, vel ætate, rusticitate, sexu, seu alias resultans, in hac usuraria materia non excuset. Attamen, ut ibidem advertitur, id recte procedit, quando vitium est in substantia, illudque procedat a dispositione juris clari, cujus ignorantia non excusat, secus autem ubi provenit a justa & probabili ignorantia facti ex deductis præsertim *dicto disc.* 17. Unde pro-
pterea apud Spadam *dicto cons.* 248. *lib.* 2. *in fine*, refertur 17
Boccacc. *in ejus tract. de societ. off. num.* 191. ubi testatur per Pontificem in plena Signatura Gratiæ declaratum fuisse excusari creditorem exigentem a debitore sponte solvente fructus societatis officii, quam credebat adhuc vigere, non obstante illius extinctione sibi ignota, sed nota debitori, qui proinde sibi imputet, cur sciens sponte solverit; Et quidem id videtur omnino probabile; nam alias esset Mundum involvere, ac tollere commercium nedum in isto contractu cambii, sed etiam in altero census, de quo agit Spada *dicto cons.* 348. quoniam frequenter dari potest casus, quod existente fundo censito capaci de tempore impositionis, si tractu temporis ejus fructus diminuantur, certum est, quod de Jure creditor exigere non potest nisi ad ratam fructuum, atque si scienter plus exigeret, tamquam illicitum, & usurarium veniret restituendum, vel imputandum, quod irrationabile ac inhumanum videretur, si debitor sciret, atque hoc non obstante sponte solveret creditori ignaro ac bona fide credenti continuationem fundi in primævo statu, cum similibus, & conferunt quæ habentur *decis.* 3. *part.* 7. *recent. & passim*, de fructibus perceptis ex re non sua in statu bonæ fidei, vel non malæ non restituendis.

Clarius vero ac extra omnem dubitationem in hac facti specie, dum debitor etiam sortem postea sponte solverat, unde cadere non poterat consideratio, de qua *d. dec.* 69. *part.* 9. *rec.*

9. rec. ac pluries *d. tit. de usuris* quod scilicet debitor ita sub nomine usurarum pro majori commoditate voluerit per diminutas solutiones se liberare a debito sortis, dum istam quoque postea solvit, ut proxime ponderatur etiam supra *disc. 7.*

18 Difficultatem aliquam promovebat judex adversus dictam contrariam possibilitatem majoris cursus cambiorum per placeas, per quam exclusa remanebat probatio negativæ, seu excessus, quod scilicet Rota in decisionibus editis coram Verospio in Romana cambiorum, de qua supra, *disc. 1. & seqq.* decreverit deberi solum cambia nundinalia, non autem platealia: Unde ista præsertim occasione sum expertus adeo damnabilem pragmaticum currentem usum, attendendi decisiones, & doctrinas ad literam, atq; pro regula generali, non considerando, ad quid, & quomodo loquantur, & an applicentur ad casum necne; Siquidem in dictis decisionibus, non solum non damnantur; sed expresse canonizantur cambia platealia, sed quia casus præbuit illa reddita esse nimium excessiva, idcirco ex quodam æquitativo arbitrio illa moderata fuerunt ad rationem nundinalium, calculatis tamen etiam provisionibus, aliisque expensis, adeout importasent ad novem pro centenario, & sic in quantitate excedente istam taxam conventionalem, ideoque cessabat ratio moderationis; Et ex his prodiit sententia rei conventi absolutoria, quæ reflectendo ad solam veritatem, justa, & probabilis visa est. Causæ autem factum fuit circa hanc ultimam difficultatem, quod judex, absque doctrinarum necessitate dictam responsionem bene perceperit, nam alias ex eo quod non adessent doctrinæ, vel decisiones, quæ in verbis ita firmarent, reputatum fuisset proprium ratiocinium, sive distinctio ex capite, juxta eas quas frequenter Advocati experiuntur frigiditates, risum, ac iram eodem tempore excitantes.

JANUEN. PECUNIARIA
SEU PARTITI
PRO CAROLO SPINOLA
CUM DOCTIS, ET VAMBARLIS.

Responsum pro veritate.

De acceptatione, ac implemento tractæ, seu literarum cambii in nundinis, cum aliqua protestatione, ut vulgo dicitur *sotto protesto*; An id alteret naturam negotii, ita ut solventi non competat illud jus, vel actio, quæ alias contra scribentem, vel socios competerent? Et de literis certioratoriis, vulgo nuncupatis *d'avviso*; An obligent necne scribentem, & quid operentur in hac materia tractarum, seu literarum cambii?

S U M M A R I U M.

1 *Facti series.*
2 *De rationibus dubitandi.*
3 *Socius obligat consocium etiam insolidum in concernentibus negotium sociale.*
4 *Quod sit rationabile, & necessarium pro usu commercii.*
5 *Ampliatur etiam dissoluta societate non notificata dissolutione.*
6 *An id procedat in societate particulari?*
7 *Litera certificatoria, seu* d'avviso, *an & quando obligent, & probent?*
8 *De materia acceptationis, & solutionis literarum cambii sub protestu.*
9 *An, & quando gesta per procuratorem prejudicent principali?*

D I S C. XXIX.

1 PUblicato, ut moris est, decreto Senatus Reipublicæ Venetæ, super partito faciendo cum negotiatoribus, accipiendi duc. 100. mille pro belli Cretensis necessitatibus, restituendos spatio aliquorum annorum ex redditibus aliquarum salinarum ad id assignatis, cum utilitate interim scut. 7. pro centenario & anno, partitum prædictum injerunt Cassioni, Docti, & Vambarli negotiatores, qui non habentes tantam pecuniam præ manibus promptam, curarunt eam in toto, vel in parte habere in Civitate Januensi a diversis particularibus admissis ad hujus negotii participationem, in qua isti contenti fuerunt magis moderato utili scutorum sex cum dimidio, remittendo ipsis Cassionis, Doctis, & Vambarlis pro eorum industria, totum residuum dicti lucri, sub ea tamen lege, quod solvendo ipsi pecunias in scutis mascarum, in eisdem, tam pro sorte, quam interusuriis, seu utilibus reintegratio sequi deberet, ita in hanc speciem convertendo æquivalentiam, quæ ex dictis assignamentis in ea ducatorum monetæ specie exigerentur; Cumque unus ex dictis ad hanc participationem admissis esset Carolus Spinola pro rata scutorum bis mille sex marcarum, pro ista Cassionis eidem literas cambii scripserunt, seu tractam fecerunt pro nundinis Novarum solvendam quibusdam de Taliacarne eorum correspondentibus, assignando in eisdem literis, (quæ in nimium brevibus parvis pagellis concipi solent) tractæ causam relative ad alias literas certioratorias, quæ vulgo dicuntur *d'avviso*, seu *di spaccio*, cum illis consuetis verbis, *come si avvisa*; Eademque die præfati Docti, & Vambarli diversam campsoriam rationem exercentes ab illa dictorum de Cassionis, literas certioratorias eidem Carolo scripserunt, quod dicta tracta per Cassionos ea die sibi facta esset in causam dicti partiti, ac in executionem conventionis initæ super participatione; Dictaque tracta per Caroli absentis procuratorem, seu correspondentem acceptata, & impleta cum protestatione se relevandi, nedum a dictis Cassionis scribentibus, sed etiam a præfatis Doctis, & Vambarlis, ac ab assignamentis dicti partiti, &c. sequuta postmodum decoctione illorum de Cassionis, atque Carolo pro ejus reintegratione suas actiones dirigente contra præfatos Doctos, & Vambarlos, cum isti negarent se ad aliquid teneri, ex eo quod de aliquo ipsorum mandato pro hujusmodi solutione facienda non constaret; Hinc desuper ex parte dicti Caroli pro veritate consultus fui; An contra præfatos dictam actionem haberent necne?

Rationes dubitandi, in quadam notula transmissa duæ erant; Una scilicet, quod Carolus solvens sequutus esset solam fidem illorum de Cassionis, qui tractam fecerant, ideoque nullam haberet actionem contra ipsos qui nullum desuper dederant mandatum, sine quo, cum non ageretur de societate universali, sed de solo negotio particulari, ex gestis cum uno socio, non debent remanere alii obligati; Nil obstantibus dictis literis certioratoriis, stante quod in eis denunciatur tantum dictam tractam esse in causam partiti, sed non dicunt Scribentes, quod solvi deberet, & sic nullum continerent mandatum; Et secundo quod dictæ tractæ implementum sequutum non esset pure & libere, sed cum protestatione prædicta, ideoque eos non afficeret, quamvis alias afficere deberet, ubi pure & libere sequutum esset, super quibus in eadem notula hujusmodi difficultates reputari nimium considerabiles, nullam tamen deducendo specialem rationem, vel auctoritatem, cui difficultas inniteretur. 2

His tamen non obstantibus, ac nisi concurrerent aliæ facti circumstantiæ illud alterantes; Respondi pro meo judicio clatum videri bonum jus præfati Caroli, nullamque dignosci probabilem dubitandi rationem. Cum enim præfati Docti, Vambarli, & Cassioni, quamvis diversas campsorias rationes exercentes, simul uniti dictum partitum cum Republica insolidum se obligantes suscepissent, eodemque modo admisissent præfatos particulares pecuniam respective pro ejusdem partiti effectuatione subministrantes, ad participationem negotii; Hinc de plano resultare dicebam quod inter præfatos, qui partitum susceperunt a Republica, quamvis non socios totius rationis campsoriæ, seu negotiationis, inita fuisset super isto negotio societas, tam in ordine ad ipsam Rempublicam, seu Senatum super dicto partito, quam in ordine ad præfatos particulares in ejusdem negotii causam pecuniam subministrantes, atque ad participationem admissos; Quo posito, ubi etiam præfati Docti, & Vambarli non scripsissent præfatas literas certificatorias, alias *d'avviso*, adhuc tamen obligati insolidum remanerent ex facto consocii, ex vera passimque in foro recepta conclusione, quod inter socios de jure datum censetur reciprocum 3 mandatum, per quod quilibet eorum commune negotium administrare potest, atque in ejusdem negotii causam consocios etiam insolidum obligare ad text. *in l. penult. §. fin. & l. si tamen plures, ff. de exercitor. act. cum Concordan.* apud Surd. *decis.* 113. *num. 5. & seqq.* Gratian. *discept.* 279. *num. 2. & discept. 967. num.* 4. Rota apud Cels. *dec. 2. num. 1. 2. & sæpius.*

Et quando desuper non haberemus juris dispositionem, 4 id evidenter comprobarent, tam ipsa ratio naturalis, quam communis usus commercii mercantilis, cum alias negotia socialia, quæ frequentius habent socios in diversis locis exi-

stentes, alias explicari non possent. Imo pluries practicatur, quod sub unius tantum nomine negotium explicatur, sive etiamsi sub nomine omnium literæ ab uno eorum, vel etiam ab aliquo ministro, qui vulgo *complementarius* dicitur, scribi solent, & tamen obligat omnes juxta plene firmata in celebri Romana Societatis de Rotignis 19. Junii 1645. 2. Martii 1646. & 10. Februarii 1648. cor. Ghislerio, quarum prima
5 est impressa apud Matio. *resol.* 207. *lib.* 2. & tertia est *decis.* 151. *part.* 10. *rec.* in quibus firmatur, quod etiamsi inter ipsos socios dissoluta esset societas, adhuc tamen, nisi hujusmodi dissolutio publicaretur per solitas literas circulares, vel publica Edicta in locis, in quibus habebantur corresponsales, alii socii remanerent obligati, ut latius deductum habetur in sua materia *sub tit. de credito*.

Nulli vero fundamento innixam putabam præfatam excitatam difficultatem, quod non adesset societas universalis, sed esset communio particularis istius negotii tantum. Istam enim considerationem recte intrare dicebam in ordine ad
6 obligationem sociorum ex actibus indifferentibus gestis per socium etiam proprio, & particulari, non autem sociali nomine, ac extra causam societatis; Secus autem quoad eos qui geruntur in causam ipsius negotii socialis, quoniam circa illud concernentia dicitur adesse universitas discretiva; Atque in his terminis alicujus negotii tantum absque necessitate desiderandi societatem omnium bonorum loquuntur præmissæ authoritates ac decisiones, & quotquot aliæ habeantur.

Si vero hæc ita procedunt ex solo tacito ac legali mandato, etiamsi nullum sociorum factum positivum, seu consensus accederet. Multo magis ac pro meo judicio extra dubium ea locum habere dicebam in hac facti specie, in qua concurrebat expressus consensus, seu mandatum, quod hæc tracta facta per unum ex sociis impleretur, stantibus dictis literis certioratoriis, seu *d'avviso*, per quas dicebam omnem removeri difficultatem.

Licet enim in jure habeamos, quod hujusmodi literæ solæ, & de per se nullam inducant obligationem, neque actionem producant, eo quia scribi potuerunt cum præsupposito tractæ, seu literarum cambii, quæ deinde scriptæ non essent, seu alias non acceptatæ, neque effectum sortitæ; Attamen ubi
7 constat de effectuatione, itaut cesset dicta ratio dubitandi, tunc probant ac obligant, atque earum vigore exerceri potest ille processus executivus, qui vel ex jure municipali, vel ex consuetudine ratione commercii ubique recepta, inter mercatores, & negotiantes exercentur, ut ita distinguendo bene firmatur per Rotam in Romana, seu Januen. literarum cambii cor. Bichio *impress. dec.* 198. *part.* 11. *rec. ex num.* 11 *& per tot.* Multo vero magis in hac facti specie, in qua obligatio sociorum ex facto socii ut supra resultat ex sola juris dispositione. Unde hujusmodi literæ non deserviunt pro fundenda actione, sive inducenda obligatione, sed ad solum effectum removendi eam difficultatem, quæ resultare posset ex ipsorum bonorum non probata scientia, vel non probato consensu; Atque ex his mihi videbatur casum esse incapacem dubitationis, nisi aliud in facto concurreret, quod eam causaret.

Quo vero ad aliud motivum, quod prædictæ tractæ implementum in nundinis sequutum esset, non libere, & pure, sed cum protestatione, atque ut vulgo dicitur, *sub protestu*, quod apud dubitantes majorem inferre videbatur difficultatem; Advertebam in hoc procedi cum aliquo æquivoco; Iste siquidem solvendi modus *sub protestu* non alterat actum, itaut tollat actionem alias competentem contra Scri-
8 bentes, seu eos qui ex facto Scribentes obligati remanerent, cum id nullo jure cautum sit, nullamque habeat rationem, dum potius majorem ipsius Scribentis obligationem inducit. Procedit enim in casu quo scribens mandet ei cui literæ diriguntur, quod de tracta per ipsum solvenda se a tertio reintegraret, quo casu si pure & simpliciter impleret, sequutus diceretur fidem illius tertii, non autem scribentis, contra quem nullam haberet actionem; Secus autem ubi solutio fieret sub protestu, & in honorem literarum; Tunc enim ita solvens declarare dicitur ejus animum non sequendi fidem tertii, sed illam Scribentis, contra quem proinde competit actio, atque hic est effectus hujus protestationis, ut de hoc modo acceptandi, seu solvendi literas cambii sub protestu habetur late apud Scacciam *de cambiis*, §. 2. *gloss.* 5. *n.* 358. *& seqq.* Gratian. *discept.* 388. *n.* 6. late Rota apud Ottob. *dec.* 118. *num.* 7. *cum seqq.* & in pluribus aliis decisionibus antecedenter in eadem causa editis ibi enunciatis. Multo magis dum non solum protestatio erat simpliciter facta cum termino generali pro honore literarum, sed habebat expressam causam dicti partiti, ac obligationis aliorum sociorum, ut supra; Et sic facta erat pro majori cautela, & declaratione. Unde magnum absurdum esset, ut ea, quæ pro majori cautela, & meliori declaratione facta sunt ad favorem facientis, retorqueri deberent in odium, atque causare contrarium effectum diminutionis jurium alias competentium contra omnia principia, & hæc mihi videbatur veritas.

Potissime quia d. protestatio facta non erat per ipsum Carolum, sed per ipsius absentis procuratorem, seu mandatarium, qui sine speciali mandato non poterat ejus principali præjudicare, suumque jus tollere per actum consistentem in committendo, cum attendatur solum præjudicium resultans omittendo, juxta distinctionem, de qua Surd. *dec.* 181. *n.* 16. Gregor. & Adden. *dec.* 75. *n.* 1. *&* 4. & communiter. Sed hoc ad superabundantiam, nam etiamsi dicta protestatio facta esset ab alio principali, vere causare non posse videbatur hunc præjudicialem effectum. 9

ROMANA
SEU ANCONITANA PECUNIARIA
PRO ALOYSIO GREPPIO
CUM COCCHIS,

Casus disputatus coram A. C. & in Signatura, & resolutus pro Greppio.

An tertius scribens ei, cui literæ cambii diriguntur ab alio in computandis alterius, quod eas impleret, quia haberanno suum finem, remaneat exinde obligatus ad favorem implentis dictas litteras cambii, seu tractam, si non sit idoneus ille, in cujus computum sit tracta?

SUMMARIUM.

1 *Facti series cum resolutione.*
2 *Quod laudator, seu approbator scribentis literas cambii ad aliquid non tenetur, contrarium n. 6. & seqq.*
3 *Scribens alteri literas cambii, quod eas impleret in computum tertii, ipse ad aliquid non tenetur, & n. 9.*
4 *Quod verba,* havranno suo fine, *inducant obligationem propriam de stylo mercatorum.*
5 *Deferendum est stylo mercatorum, quorum verba intelligenda sunt prout ipsi intelligunt.*
6 *Expenditur authoritas* Borrelli, *in qua fundata est conclusio, de qua n. 2.*
7 *Et de aliis authoritatibus in idem dicto n. 2.*
8 *Quando laudator teneatur etiam in sensu illum excusantium.*
9 *Declaratur conclusio, de qua n. 3.*

DISC. XXX.

Juxta facti seriem occasione competentiæ fori recensitam *sub tit. de jurisdictione, & foro compet. discurs.* 71. 1

Cocchi negotiatores in Civitate Anconæ scripserunt Greppio in Urbe negotiatori, ut impleret tractam sibi ex Venetiis faciendam a Platto in causam Pighetti pariter in dicta Anconitana Civitate negotiatoris, quia (sunt verba præcisa) *havranno suo fine*; Cumque dicta tracta jam impleta in scutis mille, Pighettus effectus minus idoneus solventem reintegrare non posset; Hinc proinde Greppius suas direxit actiones contra dictos Cocchos, quorum fidem cum sequutum esse dicebat; Atque postquam rejecta fuit fori A.C. declinatoria ut supra; Assumpta in isto Tribunali, seu coram Prælato deputato disputatione negotii principalis, decretum fuit ad favorem actoris mandatum exequutivum a Signatura justitiæ quoque canonizatum mediante rejectione appellationis suspensivæ cum solito rescripto, *sine præjudicio exequutionis*, atque ita causa, quod sciam, cum solutione finem habuit.

In disputationibus autem in utroque Tribunali desuper habitis, Scribentes pro Cocchis reis conventis dicebant dictas literas non continere, nisi simplicem laudationem dicti Pighetti, in cujus causam tracta a tertio facienda erat. De jure autem laudator non accedente dolo non tenetur, ut in his punctualibus terminis Borell. *cons.* 47. Deducendo etiam super dicta conclusione laudatoris, seu approbatoris authoritates generales Menoch. *cons.* 179. & Cephal. *consil.* 437. 2

Et

Et fortè magis in specie ea, quæ ex Bursat. & Gaito, ac
3 aliis habentur apud Rocch. *resp.* 14. *n.* 8. *l.* 1. quod si negotiator trahit alteri negotiatori aliquam partitam solvendam in computum alterius, tunc solvens nullam habet actionem contra trahentem, sed contra alterum, ad cujus computum tracta facta est, ac impleta, cum ejus fidem solvens sequi dicatur, & hunc dicebant esse casum.

Scribens Ego pro Greppin actore, etiam cum sensu veritatis, qualem causæ exitus quoque comprobavit, dicebam justitiam assistere dicto actori, quoniam in facto justificabatur, eum prius requisitum ex parte Pighetti pro dicto implemento illud recusasse in sola ejus fide, sed replicasse, quod
4 catenus id facturus erat, quatenus de hoc sibi daretur ordo per Cocchos illum tradentes per eorum literas continentes dicta verba, *che havranno fuo fine*, per quæ scribentium, seu mandantium obligatio inducta dicitur juxta stylum, seu usum mercatorum, cui omnino deferendum est, quoniam verba mercatorum intelligenda sunt, prout ipsi intelligunt,
5 quamvis juxta regulas grammaticales diversimode intelligenda essent, unde eorum stylus pro lege servandus est, Burat. *decis.* 429. *n.* 6. & 7. Greg. *decis.* 126. *n.* 1. *cum seqq.* Rot. *dec.* 154. *n.* 4. & 5. *p.* 7. *rec.* & *sæpius*.

Quatenus vero pertinet ad authoritates, quæ in contrarium deducebantur, dicebam de illa Borrelli, quæ magis punctualis videbatur, nullam habendam esse rationem. Tum quia in eo casu diversæ facti circumstantiæ concurrebant, dum præ-
6 tendebatur mandatarium excessisse fines mandati. Tum etiam quia *ex eod. cons.* constat in contrarium fuisse judicatum. Ac etiam quia licet ille esset eruditissimus, ac doctissimus J. C. circa respicientia theoricam, nihilominus quoad praxim, præsertim vero in concernentibus negotiationem, ac usum mercatorum, utpote semper vivens in parvo Oppido Oliveti ejus patria, erat parum versatus, ut eventus probavit, quoniam cum senio confectus ob ejus eruditissima opera illud præsertim de præstantia Regis Catholici, Mundo cognitus redditus esset, atque per Proregem Neapolis evocatus ad munus judicis civilis M. Curiæ Vicariæ, in eo exercendo praxis non correspondebat theoricæ, ut sæpe contingit, considerando etiam, quod agebatur de suspecta authoritate Consulentis ad pecuniam, vel causæ affectionem.

Eademque suspicio cadebat circa reliquas authoritates
7 Menoch. & Cephal. quæ neque applicabantur ad casum, cum loquerentur de supplici laudatore illius, quem creditor in fidejussorem debitoris acceperat, & sic in terminis longe diversis, dum in hac facti specie propter ejus seriem, ac dicta verba videbatur, quod præfati rei conventi, non laudatores, & approbantes dicendi essent, ut ab eis prætendebatur, sed principales mandatores, quorum fidem principaliter, ac directe mandatarius sequutus fuerit, alias non soluturus.

Et nihilominus, ubi etiam dici debuissent laudatores ac
8 approbatores, adhuc tamen, stante consuetudine mercatorum, quæ præsupponebatur notoria, remanere debebant obligati, dum idem Cephal. & Menoch. talem limitationem admittunt, ac etiam firmat Ludovic. *dec. Lucen.* 33. *num.* 7. Atque adaptabilis etiam videbatur altera limitatio deducta ex text. *in l. eleganter*, §. *finali*, *ff. de dolo*, ubi scilicet approbator, seu laudator est in dolo, quia sciret sufficientiam laudati, unde cum mendacio laudaverit, & hic præsupponebatur etiam casus, quod scilicet malus, vel periculosus status dicti Pighetti, ipsis Cocchis in eadem Civitate Anconitana negotiatoribus jam esset verisimiliter notus.

Ad conclusionem vero, de qua post Gait. Bursat. & alios Rocc. *d. resp.* 14. *l.* 1. *n.* 8. dicebam eam de plano evitari ex defectu applicationis ad factum, cum dictæ authoritates
9 percutiant casum, in quo solvens, seu implens tractam, principaliter sequitur fidem illius tertii, de cujus ordine, & pro cujus computo illam fieri dicitur, non autem trahentis, quia nempe simpliciter solverint absque alia protestatione, vel animi declaratione, secus autem ista accedente, ut occasione solutionis *factæ sub prætextu* habetur *in Januen. disc. præced.* cujus oppositum in præsenti erat, dum ut dictum est, actor principaliter, non Pighetti, neque Plati, seu præfatorum de Cocchis fidem sequutus erat, adnotando in libris solutionem in computum Scribentium, in quod tractam impleret. Atque reflectendo etiam ad solam veritatem, mihi videbatur, quod dicta resolutio esset justa, & bene fundata, cui proinde rei conventi acquieverunt solvendo, seu alias se concordando, dum quod sciam, causa ulteriorem progressum non habuit.

ROMANA
SEU TUDERTINA CAMBIORUM
PRO JOANNE BARTOLO
CUM FABRITIO ET ALIIS DE VICIS.

Casus varie decisus per Rotam.

D: eadem materia, de qua supra, *disc.* 17. & 28. an scilicet id, quod excessive pro cambiis per debitorem solutum, & per creditorem respective exactum est, imputetur ipso jure in sortem, quam in dies, & tempora paulatim extenuet, cum illo calculo qui vulgo *scaletta* dicitur?

S U M M A R I U M.

1 *FActi series cum resolutionibus.*
2 *De regula, quod usura indebita extenuant sortem in quam imputantur.*
3 *De abusu allegandi authoritates super principiis certis, & non controversis.*
4 *Declaratur conclusio de qua n. 2. ut non procedat, quando accessiones sunt licita in genere.*
5 *De bona fide excusante hanc imputationem.*
6 *De declaratione, de qua n. 4.*
7 *De materia compensationis, quando intret necne ipso jure.*
8 *Diminuta usura an extenuent sortem?*
9 *Spontanea solutio sine alia probatione non causat remissionem usurarum.*
10 *De alia bona fide resultante a possibili gyro cambiorum etiam per plateas.*
11 *De suspecto Advocatorum judicio, & de ratione.*
12 *Quod in decisionibus responderi debeat omnibus motivis deductis per defensores succumbentis, & de ratione.*
13 *Non datur usura in cambio licito, & reali, cum ea non detur sine mutuo.*
14 *Quare detur in quibuscumque contractibus, & quando in eis dicatur inesse usura?*
15 *Cambium proximum mutuo, & suspectum de usura.*
16 *Contractus dicitur talis, qualem Partes facere velle declararunt.*
17 *Ubi non adest mutuum expressum, vel interpretativum, tunc in excessu non intrat usura, sed injustitia.*
18 *Quod in contractu cambii validi, & realis non intrent fructus, vel usura, sed totum sit sors.*
19 *Ac propterea non intrant termini usurarii, sed illi læsionis, & injustitiæ.*
20 *Expenduntur* decisiones 151. & 221. Bichii.
21 *De præsumptionibus malis resultantibus contra fœneratorem, & de earum ratione.*
22 *Damnatur stylus pragmaticorum, deferendo simpliciter authoritatibus in sola litera.*
23 *De bona fide excusante creditorem ab imputatione ejus, quod excessive exactum sit.*
24 *De distinctione circa eandem bonam fidem diversarum specierum cambii.*
25 *Datur exemplum in censu.*

D I S C. XXXI.

INito per illos de Vicis cambio ad favorem Bartoli ad limi- 1
tatam rationem septem pro centenario cum moderna frequentiori formula susceptionis oneris, cambiandi per debitores; Cum juxta casus, de quibus supra, *disc.* 17. & 28. detectum esset, quod cambia in nundinis ab aliquibus annis nimium suavia produxerint interusuria, ac propterea solutiones factæ ad conventam rationem septem pro centenario remanerent excessivæ; Hinc debitores eandem locis citatis insinuatam excitarunt prætensionem adversus creditorem, cum ita non solum a debito sortis absque alia solutione liberationem obtinerent, sed forte creditores efficerentur, cum illa sortis extenuatione in dies, quæ in Curia vulgo *scaletta* nuncupatur; Introductaque causa coram A. C. favorabilem reportarunt sententiam canonizatam etiam in gradu appellationis per Rotam coram Emerix 23. *Junii* 1670. Concessa vero creditori nova audientia sub die 23. *Februarii* 1671. revocata, seu verius reformata fuit prior resolutio, ut scilicet teneretur quidem creditor restituere, seu bonificare id quod excessive exactum esset, sed ex nunc a die oppositionis, adeo ut præfata *scaletta* non intraret;

Huic autem resolutioni non acquiescentibus debitoribus, re-
proposita causa cum dubio, an esset standum in primo, vel
secundo loco decisis, post quatuor disputationes sine resolu-
tione, demum sub die 17. Martii 1673. sub assertiva, quod
ab omnibus Dominis mature causa discussa esset, prodiit re-
solutio priori conformis, pro imputatione ipso jure in sin-
gula tempora juxta insinuatam scaletiam, atque in hoc sta-
tu causa pendet in gradu appellationis in eadem Rota coram
Vicecomite.

2 Initii autem hujus ultimæ decisionis, quæ ex prioribus,
atque ex tot informationibus, & disputationibus efformata
est, forte opinando, ut ea magistralis in hoc articulo esse de-
beret, dicitur quod fundamentalis ratio resolutionis fuerit
conclusio, quod usuræ excessive solutæ, statim, & ipso jure
absque ullo facto hominis imputantur in sortem, eamque
proportionabiliter extenuant, multas desuper allegando le-
ges, & authoritates, quarum revera nulla suberat necessi-
tas dum in eadem decisione dicitur, quod ista est conclusio
3 indubitata a Scribentibus pro creditore concorditer admissa,
ideoque non videtur ad quid inducere tot testes ad proban-
dum rem certam per Partes confessam, & admissam, nisi
ut quidam ineptus practicorum abusus.

Supponitur verum in eadem decisione, quod ex parte credi-
toris adversus hanc regulam fundamentum constitueretur
in tribus limitationibus; Primo nempe, quod hæc imputa-
tio procedat solum in illis usuris, quæ generaliter, & in
4 substantia sint in totum illicitæ, adeout juxta veriorem sen-
tentiam pluries in præcedentibus enunciatam; non detur
parvitas materiæ, ut sunt accessiones puri mutui, expliciti,
vel impliciti, seu interpretativi, quale in hac materia cam-
biorum verificari dicitur, quando obstante realitate litera-
rum, seu spacciorum ad præscriptum Pianæ constitutionis
remaneat cambium siccum, nullarum accessionum produ-
ctivum, ut frequenter in præcedentibus insinuatum est; Se-
cus autem ubi fructus, vel usuræ in genere, sive in sub-
stantia sint licitæ, adsit vero aliquis excessus, quoniam tunc
non vitiatur actus, sed solum vitiatur, sive moderatione
dignus remanet excessus ex iis, quæ supra *hoc eod. tit.* in pro-
posito fructuum recompensativorum pro pretio rei fructiferæ
venditæ ad terminos textus *in l. curabit Cod. de action. empt.*
pluries insinuata sunt, ac etiam *sub tit. de Censibus*, in pro-
posito fructuum census, *& sub tit. de dote*, in proposito
usurarum dotalium.

Alteram supponitur deduci limitationem, quando exces-
sive solutum esset quid modicum, quod propterea imputa-
ri ipso jure non deberet in sortem, cujus restitutionem cum
adeo diminutis, & exiguis solutionibus creditor recipere
non teneatur.

Et tertio quod cum solutio fuerit spontanea, hinc proin-
5 de, vel resultet remissio, seu condonatio, vel quod in cre-
ditore recipiente adfuerit illa bona fides, quæ latius pondera-
tur supra, *d. disc.* 28. cujus ratione hujusmodi usuras quam-
vis excessivas, & consumptas restituere, vel imputare non
teneatur; Eadem bona fide non solum resultante a spontanea
debitoris solutione, sed etiam a credulitate, quod cambia
gyrata fuerint, vel gyrari potuerint non solum per nundi-
nas Novarum, in quibus casus dedit moderno tempore in-
teresse nimium moderatum, sed etiam per plateas Italiæ,
& extra, juxta ponderationes, de quibus in eisdem supra
insinuatis *disc.* 17. *&* 28.

Cum præsupposito itaque quod ad istas limitationes re-
6 stringerentur omnia fundamenta, & motiva creditoris, il-
las singillatim expendendo; Quatenus pertinet ad primam,
in eadem decisione dicitur verius esse, ut etiam in illis casi-
bus, in quibus accessiones, vel usuræ in aliqua parte essent li-
citæ, in excessu tamen tanquam illicitæ habeant veram usu-
rarum naturam, & qualitatem pro dicta imputatione, juxta
firmata apud Bich. *decis.* 151. *&* 211. in quarum casu agitur
de fructibus, vel usuris dotalibus; Et tamen firmatur ex-
cessus imputatio ipso jure; Ex ea præsertim ratione, quod
debitum, & creditum proveniunt ex eadem causa, seu sta-
tione, quo casu non intrat quæstio, an compensatio fiat ip-
7 so jure, vel ope exceptionis, cum ista cadat, quando debi-
tum, & creditum proveniant ex diversis causis, & stationi-
bus, atque diverso tempore nascantur; Secus autem ubi ex
eadem causa, cum tunc non dicatur compensatio, sed po-
tius calculus dati, & accepti, ut advertitur etiam *sub tit.
de cred. disc.* 46. *&* 61. *& alibi*.

Ac etiam quia ubi admittenda quoque sit pro regula illa
opinio, quod compensatio non fiat ipso jure, sed solum ope
exceptionis a die oppositionis, adhuc tamen recepta est
ejus limitatio quoties agatur ad effectum impediendi cur-
sum usurarum ex deductis *decis.* 183. *&* 409. *p.* 9. *rec. ac etiam
dicto titulo de Credito locis citatis*, cum aliis in decisione.

Quo vero ad alteram limitationem, dicitur eam non ap- 8
plicari ex facto, & ex jure; Ex facto scilicet, quoniam val-
de notabilis summa conflata erat ex primo cambio, quando
factis calculis creatum fuit alterum; Et ex jure quoniam au-
thoritates hanc limitationem percutientes procedunt in sen-
su, cujus sors non est compensabilis, utpote irrepetibilis &
indebita, donec debitor declaret velle censum redimere, in
aliis autem creditis indifferentibus ac repetibilibus, ista re-
strictio non intrat, quoniam in odium usurarum & fœnera-
torum, dum lex indefinite mandat hujusmodi imputatio-
nem, indefinite intelligenda est, ita fingendo, vel præsu-
mendo utriusque voluntatem, qua accedente nil prohibet
debitum dissolvi cum diminutis solutionibus, instante regu-
la quando creditor dissentiat.

Et demum quoad tertiam limitationem bonæ fidei dedu-
ctam ex remissione ob spontaneam solutionem, dicitur (&
in hac parte bene) quod nisi per veritatem, vel saltem per ef-
ficaces præsumptiones & adminicula constet de ista volun-
tate, illa non præsumenda est, cum potius præsumptio sit
in contrarium ex firmatis *d. decis.* 74. Bichii *repet. decis.* 69.
part. 9. *rec.* & pluries insinuatur in præcedentibus, ac etiam 9
sub tit. de usur. disc. 12. *& in aliis*, ponderando etiam plu-
res facti circumstantias hujusmodi voluntatem excludentes,
atque includentes contrariam ob actualem, vel comminatam
coactionem.

Et quoad aliam bonam fidem resultantem a credulita-
te, quod cambia gyrari potuerint extra nundinas consue- 10
tas juxta ponderationes, de quibus *supra*, *disc.* 17. *&* 28.
dicitur quod id sit admodum inverisimile, ut scilicet debitor
in sui præjudicium eligere voluerit viam duriorem producti-
vam majoris interesse; Ponderando etiam aliquas facti cir-
cumstantias ad arguendum in creditore malam fidem ac
depravatum animum fraudandi debitorem cum gravibus
usuris, dum ex calculis primi cambii, ex quo alterum
creatum fuit, supponitur constare quod exacta fuissent
cambia ad rationem duodecim, & aliquando quatuorde-
cim pro centenario.

Et quamvis replicaretur, quod id licite sequutum esset,
stante pacto quod non restituta sorte infra biennium cessaret
limitatio, atque solvi deberent cambia currentia, quæ tunc
tanti importaverant etiam in nundinis & de cujus pacti va-
liditate habetur supra *disc. & alibi*; Respondetur tamen
quod ex pacto debebat præcedere interpellatio, quam sup-
ponitur non adfuisse, eo quia probationes ex parte credito-
ris deductæ non essent sufficientes.

Hactenus ultima decisio, quæ in proposito solum examine
digna est, cum reassumat omnia ea quæ continentur in dua-
bus prioribus, ac etiam quæ deducebantur per Scribentes
pro debitoribus, & per alios Scribentes pro creditore.

Quamvis autem, ubi etiam causa regulanda esset cum istis
terminis usurariis, præsupponentibus mutuum explicitum,
vel implicitum, sine quo illi non intrant, adhuc aliquæ ex
præfatis limitationibus probabilius subsistere viderentur, ne-
que responsiones captivarent intellectum ut infra; Nihilomi- 11
nus, etiam in sensu illius veritatis, quæ cognosci potest per
Advocatorum succumbentium intellectum, a causæ, vel pro-
priæ opinionis affectione frequenter offuscari, seu fascinari
solitum, ac propterea non omnino sincerum præsumendum
sit eorum judicium, ut præsumendum est illud Judicium,
sed potius suspectum; Mihi videbatur quod isti termini ge-
nerales usurarum prorsus extranei essent a casu quæstionis,
quodque clarum esset æquivocum cum istis præsentem cau-
sam tractare, ideoque non displicebat quod ea, quæ ut infra
a me deducebantur, non admitterentur, cum frequenter
motiva quæ Advocatis videntur solida, Judicibus levia vi- 12
deri soleant, sed displicebat quod in decisione involveren-
tur sub silentio, eisque non responderetur, adhuc ut ita ca-
ptivari posset intellectus; atque clienti consuli, quod ac-
quiesceret, cum iste sit unicus & totalis finis edendi decisio-
nes, ut advertitur *in relat. Curiæ*, *disc.* 32. occasione agen-
di de hoc Tribunali, istoque decisionum stylo.

Ut etenim advertitur *sub tit. de usur.* pluries & præsertim
disc. 4. *& hoc tit. disc.* 24. dum utrobique agendo de eodem 13
casu agitur in specie de locatione admixta cum contractu
cambii, ex quo inferebatur ad usuram; Ad essentiale requi-
situm usuræ desideratur mutuum explicitum, vel implici-
tum, sine quo illa non datur, ut præsertim late firmatur in
decisionibus editis in casu, de quo in proxime relatis locis;
Ac propterea cum in præsenti ageretur de contractu cambii
realis & liciti, ut in eisdem prima & tertia decisione admit-
titur,

citur, ac supponitur, hinc proinde dicebam non videri, quomodo in hoc proposito caderent termini usurarum imputandarum in sorte.

Et licet admitterem, quod usura cadere potest in omnibus contractibus alias de eorum natura licitis, etiam emptionis & venditionis: vel locationis & conductionis, aut societatis, quinimo in donationibus & legatis, & in judicialibus, vel arbitramentalibus sententiis, multo magis in isto cambii, qui præ omnibus aliis contractibus magis approximat mutuo, atque aliquam majorem sub se occultat suspicionem usurarum, ubi non unica vice pro mera, & effectiva indigentia & transmissione pecuniarum de loco ad locum fiat, sed cum hac ficta circulatione negotiationis causa, adeout plerique Morales, ac etiam ex nostris Merend. *de camb. Nundinal. & alii*, merum figmentum & usuræ palliatum generaliter (sed male) reputent.

14 Attamen ut pluries *hoc tit. in præced. & præsertim disc. 24. & 27. & d. disc. 4. de usur.* & alibi advertitur, id recte procedit quando ob pacta alterativa & extranea a natura contractus, vel ob istius formam non servatam, ille contractus quem in verbis contrahentes inire professi sunt, corrumpitur, ejusque natura corrupta transit in contractum mutui, quod ita proinde implicitum, seu interpretativum appellatur, utpote occultatum, seu palliatum sub velato nomine alterius contractus, qui revera non adest in substantia, sed solum in nomine, seu vocabulo.

15 Adinstar eorum quæ pluries habentur *sub tit. de feud.* & præsertim *disc. 10. & 11.* super illis concessionibus, quæ in verbis appellantur feudales, revera tamen redolent purum allodium, ob feudi naturam, seu qualitatem corruptam; Et ita quoque in emptione & venditione; vel locatione & conductione & similibus, & præsertim in censu, atque in isto contractu cambii, quando non accedat realitas justa Pianam constitutionem, cum tunc dicatur cambium siccum, quod vult dicere idem ac mutuum, in quod convertitur ut pluries in præcedentibus.

16 Sed quando damus cambium reale, ac licitum in genere vel in substantia, juxta dictæ Constitutionis Pianæ præscriptum, tunc non videtur quomodo unus & idem contractus, eodem tempore, atque ad eosdem effectus in eadem met pecunia, hanc duplicem diversam naturam habere valeat cambii, & mutui, quoniam pernecesse, vel unum, vel alterum contractum redolere debet, Cambii scil. quatenus ejus requisita habeat, cum regulariter talis dicatur contractus, qualem contrahentes appellarunt, ac facere professi sunt, *dec. 110. n. 7. par. 6. rec. & sub tit. de emphyt. disc. 31. & sæpius*; vel mutui quatenus cessantibus necessariis requisitis, ejusque natura corrupta, illud assumat diversam naturam, & qualitatem, atque transeat in diversam speciem mutui, quod propterea implicitum, seu interpretativum appellatur.

17 Hinc proinde, vel in toto, vel in nihilo intrant termini usurarii, quoniam si cambium est corruptum, adeout sit mutuum, nulla datur acessio, ideoque non intrant termini excessus usurarii, & si non adest corruptio, adeout contractus retineat illam naturam, quam contrahentes date ei voluerint, nulla cadit usura; quæ ut supra exigit pernecesse interventum mutui, atque si aliquis verificetur excessus, iste injustitiæ, seu læsioni, aut indebite indifferenti referendus venit, numquam vero usurariæ pravitati.

Ut enim pluries in præcedentibus advertitur, clarum æquivocum, clarusque terminorum error est, in isto contractu cambii, posita ejus validitate, ac realitate, adhibere terminos usurarum, vel fructuum, sive accessionum, quoniam licet pro nostra capacitate, sive usu loquendi, illa interusuria, quæ a cambiorum cursu causantur in damnum debitoris, & incommodum creditoris, appellentur usuræ, vel fructus, ita explicando id in quo sors ab initio data augeatur; Attamen revera, juxta istius contractus naturam, & quidditatem, totum est sors principalis, utpote pretium pecuniæ cambiatæ, ac respective recambiatæ, quoniam alias esset declarare illicitum, & erroneum usum recambiorum, convertendo accessiones in alterum cambium, idque pluries repetendo, cum ita esset dare anatocismum omni jure prohibitum, ut præsertim occasione recambiorum advertitur supra, *disc. 3.*

18 Unde propterea dicebam quod de prima, & tertia decisionibus, præsertim vero de ultima, quæ est plenior, atque primam reassumit, dici poterat id quod Dialectici in eorum disputationibus dicere solent, admitto totum, & nego consequentiam, quod scilicet, ubi etiam omnes conclusiones, & regulæ in eis deductæ admittendæ essent tamquam veræ, ac irrefragabiles, adhuc tamen extranea esset earum applicatio ad casum, cum procedant in terminis usurariis, & cum præsupposito quod ageretur de usuris, quod utique ex præmissis dici non poterat, quoniam posito contractu cambii realis, & legitimi, exclusum remanet mutuum, sine quo non datur usura, sed injustitia.

Quare si dator pecuniæ ad cambium decipiat receptorem cum conventione excessiva pretii, seu aggii auri, aut illius monetæ in qua cambium est implendum, ut antiquitus antequam Introduceretur usus taxæ generalis aggii sequebatur, ex insinuatis *disc. 1. & 17.* & in aliis, tunc illud alteratum pretium, ex quo resultat majus interesse, quoties non habeat rationem dilationis majoris propter usum pecuniæ, importabat læsionem, & injustitiam, sed non usuram; Eo modo quo si in cambio minuto, collybista, seu trapezita, vulgo *bancherotto*, in excambiatione monetæ argenteæ, vel æneæ, aut scutorum auri ponderis veteris, cum scutis aureis stamparum, conveniret de pretio, seu aggio alterato, ac majori quam communiter curreret inter negotiatores, cum similibus; Ideoque totum id quod in decisionibus continetur, alteri quidem causæ convenire potest, non autem isti, super qua prodierunt.

Verum reassumendo etiam ea quæ ex parte creditoris deducebantur ab aliis Scribentibus, ac etiam in aliqua parte a me, 19
Quatenus pertinet ad primam limitationem jam supra explicatam; Pariter ad rem non faciunt authoritates, cum quibus in eisdem decisionibus, & præsertim in ultima proceditur; Siquidem *dec. 151. & 201.* Bichii; etiam in eo casu exorbitantes, atque omnino improbabiles censendæ sunt, ideoque multo minus attendi debent pro decisione istius, longe diversas rationes, & circumstantias habentis.

In illis namque agitur de antiquata, nimiumque involuta 20
causa Bononien. dotis, in qua per longum tempus multæ prodierunt pro utraque parte decisiones coram Buratto, & Merlino; & aliis principaliter super articulo, an dos consisteret in specie, vel in quantitate, & an dos constituta secundo viro, esset scut. 5000. vel potius bismille quingentum auri, ut erat dos primi matrimonii, ut patet ex deductis in sua materia *sub tit. de dote, disc. 150.* in quo istius causæ decisiones sæpius enunciantur.

Cumque exacti essent fructus dotales ad rationem scutorum quinque millium, ut credebatur, postmodum vero excitata fuisset prætensio, quod vera, seu valida dos consisteret in quantitate, istaque esse deberet solum in bis mille quingentum auri, atque ita nimium etiam variando decisum fuerit, ex quibusdam apicibus juris potius quam ex jure, vel ex facto claro, adeout eadem Rota in hoc se deceperit, & variaverit; Hinc etiam non videntes videre possunt quale fundamentum haberent dictæ resolutiones, super restitutione fructuum exactorum pro summa excedente cum rigore imputationis ipso jure in singula tempora, & momenta, cum iste rigor in odium usurarum solum sit inductus, juxta illum modum calculandi, de quo apud Fontanell. *dec. 209. & seq.* ubi agitur de calculo fructuum veri pignoris conventionalis pro mutuo; Sive juxta deducta coram eodem Bich. *dec.* alias 66. *p. 9. rec.* ubi de usuris pro cambio sicco, quod est idem ac mutuum, ac propterea intrant termini usurarii qui tamen a subjecta materia earumdem decisionum omnino extranei remanent, quoniam in illa rata sortis dotalis, quæ indebita, seu invalida declarata nullum aderat mutuum verum, vel interpretativum, sed solum quoad fructus pro ea solutos, intrare poterant termini condictionis sine causa, vel indebite soluti per errorem concurrentem ex parte utriusque; Et per consequens non poterant intrare termini compensationis ipso jure, ex odio usurarum, minusque alii calculorum dati & accepti ob unitatem, vel identitatem causæ, vel stationis; Siquidem aliud non est compensatio nisi ficta solutio, hæc autem exigit consensum tam ex parte solventis quod animo solvendi debitum in sorte illam pecuniam dederit creditori recipienti cum eodem animo, quorum neutrum ibi concurrebat.

Quamvis enim ubi agitur de veris usuris clare illicitis, 21
lex juxta opinionem, quam Rota & Curia sequitur fingat, vel supponat utramque voluntatem in debitore scil. solvente, quod tamquam suffocatus a fœneratore, habeat animum ita extinguendi sortem, sed non explicet, ne fœneratorem provocet ad suffocationem: Et in recipiente in quamdam pœnam ejus depravati animi fœnerandi, quem non excusat illa bona fides, quæ ab ignorantia juris resultat juxta rigorosas ponderationes de quibus in *d. dec. 74.* Bich. Attamen cessante odio usurarum, ac dicta mala præsumptione a depravato animo fœnerandi resultante, omnia hæc cessant,

& per

& per consequens in eo casu, in quo tamen nunquam scripsi, neque litigantes agnovi, adeout nullatenus intrare valeat insinuata ratio affectionis, quæ fascinare solet intellectum Advocatorum, non videtur quomodo ista caderet; Unde liquet quod doctus quidem nimiumque ingeniosus Extensor decisionum super resolutionibus, in quibus ipse nullum habuit votum, juxta stylum insinuatum *disc. 32. in relat. Curiæ*, ita ingenium acuere studuerit ad cohonestandum resolutiones, quæ ex aliis motivis facti in eo casu forte rationabilibus etiam juste prodire potuerunt, ut frequens praxis docet.

22 Exinde vero resultat inconveniens proxime *citato disc. 32.* insinuatum, quod illæ fallaciæ, quæ deducuntur ad exornandas resolutiones, etiam alioquin ex illius facti circumstantiis justas, accipiuntur deinde pro lege, seu norma in aliis causis decidendis, non reflectendo ad diversas circumstantias, vel contingentias, ideoque error errorem parit, sive unus error cum altero errore comprobatur; Istque est unus ex perniciosis, nimiumque justitiæ præjudicialibus effectibus, quos producit ineptus stylus mere pragmaticus procedendi in cæca fide, cum sola litera authoritatum, præsertim vero modernatum, absque aliquo discursu, vel ratiocinio legali desumpto ex veris, & invariabilibus principiis juris, adeout in oblivionem pene abitis legibus, & Canonibus, & antiquis utriusque juris Interpretibus, tota facultas circumferatur in traditionibus Scribentium modernorum, a medio sæculo citra & minus, attendendo aliquos modernos Scriptores vere ineptos, perinde ac si essent legislatores, quo nil ineptius, nilque absurdius.

23 Solidum quoque ac legale videbatur motivum sub nomine tertiæ limitationis insinuatum, bonæ sc. fidei resultantis a justa credulitate, quod interusuria cambiorum etiam in consuetis nundinis continuaverint eundem cursum majorem, & graviorem, quem habebant de tempore contractus, juxta ponderationes, de quibus supra, *d. disc.* 28. Absque eo quod obstet regula in ultima decisione deducta, in suo casu vero, sed male applicata, quod scil. in materia usuraria non admittitur excusatio bonæ fidei, vel ignorantiæ, quoniam ut pluries insinuatum est *sub tit. de usur.* ac etiam *supra*, *eodem disc.* 28. id recte procedit in jure claro & certo, vel etiam in facto certo, adeout dici valeat ignorantia crassa, vel supina, secus autem ubi agitur de ignorantia facti justa & cujus injustitia pendeat a facto ejusdem debitoris, ac etiam a statu rerum de tempore, quo initus fuit contractus.

24 Ubi etenim agitur de illa specie cambii, in quo ipse creditor tamquam debitoris mandatarius habet onus, & curam gyrandi cambia, & transmittendi spaccia, tunc ejus ignorantia remanet inexcusabilis, quoniam ita ex ejus munere scit, vel scire debet, quanti in singulis nundinis importent cambiorum interusuria, faciendo eorum peræquationem in singulos annos, in quibus illa exigit; Sed quando cambium conceptum est in altera forma hodie magis frequenti, ut erat istud, quod debitor suscipiat in se onus cambiandi, tunc creditor, qui professionem campsoris, vel cambiatoris non exerceat, scire, atque divinare non potest illam mutationem, seu diminutionem hujusmodi interusuriorum, quæ contingit post contractum, de cujus tempore erant majora, idque innotescere debebat ipsi debitori qui assumpserat partes, vel munus cambiatoris: cumque ipse sponte solvendo non denunciaverit subsequutam diminutionem, atque de ea non opposuerit, hinc juste creditor opinari potuit continuationem in consueto statu; Et sic spontanea solutio, vel non opposita diminutio, non venit attendenda tamquam remissio, ut in ultima decisione supponitur, sed tamquam confirmatio justæ credulitatis creditoris super continuatione antiqui & consueti status.

25 Atque ad id recte confert exemplum deductum supra, *d. disc.* 28. ac etiam *sub tit. de usur. disc.* 17. in contractu census, quod scil. si valde impunatur census super fundo tunc capaci, adeout contractus attento ejus tempore sit justus, atque fructus ad conventam rationem licite exigantur; Postmodum vero casus præbeat accidentalem diminutionem fructuum fundi censiti possessi per debitorem, qui volens potuisset petere diminutionem fructuum census ad ratam capacitatis, sed id neglexit, atque continuavit in solutione ad formam conventionis, absque eo quod creditori innotuerit dicta fundi accidentalis immutatio, utique creditor in optima fide versatus est, beneq; exegit, & consumpsit fructus ei solutos, dum juste opinatus est, & credidit, quod fundus continuaret in suo primævo, & consueto statu, quoniam alias debitor ejus possessor, cui fructus percipienti bene id innotescebat, id verisimiliter opposuisset, ac propterea si quæ adest culpa, illa est ipsius debitoris, qui alias in manifesto versaretur dolo, decipiendo creditorem ignarum & innocentem ut ita sortem extenuaret, dum creditor dicere posset quod si scivisset, abstinuisset a perceptione, & consumptione majorum fructuum, sed fuisset contentus illis minoribus quos fundus censitus dare poterat, atque illud minus impendisset, ultro non impensurus, ut suam sortem conservaret, ac propterea esset dare in debitore magnum lucrum, & utilitatem ex dolo, & malitia decipiendo ignarum, & innocentem creditorem opinantem continuationem status rerum, ut erat de tempore contractus in sui origine, & substantia liciti, quo nil absurdius, & iniquius, ac irrationabilius; Istique videntur veri, ac proprii termini hujus casus.

ROMANA CAMBIORUM PRO DUCE MATTHÆJO CUM MARCHIONISSA REATINA STROTIA.

Casus decisus per Rotam favore utriusque respective ut infra.

De eadem materia, de qua supra, *disc.* 8. & 10. *cum seqq.* an scil. & quando cursus cambiorum detur etiam absque realitate literarum, seu spacciorum in ratione damnorum, & interesse?

Et an clericus possit facere istum contractum cambii juxta deducta supra, *disc.* 18.

SUMMARIUM.

1 *FActi series cum resolutione.*
2 *De negotiatione clericis prohibita quando procedat & an cambium cadat sub hac prohibitione?*
3 *Sine realitate literarum nulla debentur cambia.*
4 *Fallit si debitor hoc onus in se assumat.*
5 *De utilitate quæ resultat debitori ex hoc onere.*
6 *De ineptiis allegandi super principiis certis, & præsupponendis.*
7 *De cambio obliquo quot species contractus sub se contineat.*
8 *Quod quandoque possit creditori impediri non uti facultate cambiandi.*
9 *De casu in quo debitor suscipit in se onus cambiandi.*
10 *Ad quid soleat deputari mercator, seu scripturalis.*
11 *Et quando debitor de culpa, vel negligentia hujus mercatoris teneatur.*
12 *Laudatur resolutio contra scripta per Authorem.*
13 *An post mortem mercatoris deputati currant cambia?*
14 *De cessante obligatione fidejussoris per mortem debitoris.*
15 *An sequuta decoctione mercatoris, sequatur idem quod causa mortis.*

DISC. XXXII.

CRedidit Fantinus Rentius de anno 1637. Duci Hieronymo Matthejo scuta termille, cum solita conventione, quod cum ipse Dator non esset solitus tenere ejus pecunias otiosas, sed eas traficare super cambiis & recambiis, idcirco deberet æquivalens ita sub cambiis, & recambiis gyrari per nundinas, & plateas, ita tamen ut interusuria certam inter eos conventam taxam excedere non possent, atque ad hunc effectum deputatus fuit quidam mercator, qui curam habere deberet transmittendi spaccia, & retinendi scripturas necessarias, cum obligatione debitoris alias ad omnia damna & interesse, & cum pacto quod mercatore moriente, sive discedente ab urbe, adhuc prædicto Fantino creditori licitum esset absque alia intimatione, æquivalentem summam accipere sub cambiis ab aliis, seu a se ipso, eamque gyrare, vel ab aliis gyrari facere, juxta hujusmodi contractum formularium, qui tunc erat in usu, dum de præsenti, ad omnes ambiguitates tollendas, simpliciter ac indefinite debitor istud onus in se, & suos suscipere solet. 1

Defunctis autem tam Fantino, quam mercatore deputato, atque Scipione immediato hærede aliud in contrarium non motivante, post plurium annorum decursum, Octavia ejusdem Scipionis quoque defuncti hæres mediata, Marchionis Strotii uxor, tam pro sorte, quam pro cambiis decursis præfatum debitorem pulsavit cor. A. C. a quo relaxatum fuit mandatum pro sorte ac sine præjudicio fructuum,

qui

qui relicti fuerunt in suspenso, commissaque per appellationem causa in Rota cor. Calataju, sub diebus 23. Martii 1672. & 27. Martii 1673. Prodierunt resolutiones utrique Parti respective favorabiles, actricis scil. favore pro sorte & cambiis decursis usque ad obitum mercatoris deputati, ab inde vero citra favore Ducis Rei conventi, ut amplius cambia non deberentur ex eo quod stante defectu literarum, seu spacciorum cambia non currissent, valde notabilem summam importantia.

In disputationibus itaque in utroque Tribunali habitis, de duobus punctis actum fuit; Primo nempe, an stante præsupposito clericatu dicti Fantini in minoribus, iste contractus cambii valeret necne ob prohibitam clericis negotiationem? Et secundo, circa cursum cambiorum stante defectu literarum, seu spacciorum tam durante vita mercatoris deputati, quam etiam post mortem usque ad præsens.

2 Super primo puncto incapacitatis clerici faciendi istum contractum ego scribere non consuevi, cum jam esset editus *disc.* 18. *supra hoc eod. tit.* ubi sustinetur opinio, ut id illicitum non esset, ac propterea magis in eo insistebant alii Scribentes pro hac parte, qui credebant motivum esse verum, excusabiliter tamen, utpote innixi authoritati ejusdem Tribunalis in decisionibus editis in eo casu, de quo eodem *disc.* 18. dum juste idem Tribunal ita cum ejus decisionibus reconveniri poterat.

Et quamvis Scribentes in contrarium adhiberent distinctionem prædictarum decisionum conciliativam, inter clericum in sacris, de quo in eo casu agebatur; & illum in minoribus, de quo in præsenti, quasi quod prohibitio procedat in prima specie clericorum, non autem in altera, & quæ distinctio admittitur quoque in prima decisione, in qua de hoc puncto agitur; Attamen mihi videbatur quod ista distinctio esset extra propositum, quoniam quidquid dicant aliqui relati per Bellett. *disquisit. cleric. part.* 1. *de disciplin. cler.* §. 1. *n.* 10. Gait. *de cred. cap.* 2. *tit.* 7. *q.* 5. *n.* 1237. & alii in decisione relati; Attamen, quoties agitur de clerico cœlibi non conjugato, videtur quod praxis Cameralium sit in contrarium, quod scil. ita procedant contra clericos in sacris, ac illos in minoribus, pro illicita negotiatione, cum præsupposito, quod ista sit talis, quamvis frequentius, & cum aliquo majori rigore cum illis in sacris, dum Constitutiones Apostolicæ indefinite loquuntur de Clericis.

3 Bene tamen ista distinctio prodesse videtur, atque considerabilis remanet ex eo quod clericus in minoribus, (ut in hac facti specie sequebatur) negare potest qualitatem clericatus actualis de tempore initæ negotiationis, dum est status retractabilis, adeout objicienti incumbat onus illum justificandi cum suis requisitis, quod scil. ille, cui illicita negotiatio objicitur, se haberet pro clerico cœlibi, atque clericalibus potiretur privilegiis, ac exemptionibus, quod in urbe nimium difficile est convincere, cum circa habitum non habeatur illa distinctio inter clericos, & sæculares, quæ alibi habetur, stante quod Curiales ac professores & alii quamvis laici habent usum togæ ex insinuatis *sub tit. de jurisd. disc.* 93. *& in relatione Curiæ, disc.* 46. & alibi pluries; Ac etiam quia non sunt in usu alia requisita Concilii circa adscriptionem & servitium in divinis, ut advertitur *sub tit. de testam. disc.* 34. & in adnot. ad Conc. Trid. *disc.* 19. *&* 14. *& alibi*.

Cumque ille, qui tonsuram, vel minores tantum ordines habeat, publice & palam negotietur, ut in isto casu verificari videbatur, dum iste Fantinus, juxta consueta Urbis, aliarumque magnarum Civitatum miracula pene nudus ad eam accedendo, assem medii millionis comparavit, & reliquit, hinc inferri posse observabam ad probationem saltim præsumptam dimissionis clericatus ducto argumento ab iis quæ habentur *sub tit. de pension. disc.* 46. *& seqq.* super dimissione clericatus resultante a susceptione militiæ, vel alterius officii, & quæ considerationes non cadunt in illis, qui sunt in sacris utpote constitutis in statu irretractabili.

4 Verum ubi etiam ageretur de clerico in sacris; tam in ista causa, quam in aliis in Rota agnovit illam veritatem, quam licet pluries a me inculcatam in casu, de quo *d. disc.* 18. agnoscere noluit, ita consueto causarum facto exigente, quod sc. ubi etiam contractus saperet illicitam negotiationem, adhuc tamen id non importet nullitatem actus ad commodum alterius contrahentis, sed solum operatur subjectionem ipsius Clerici pœnis impositis contra negotiatores, illis præsertim spolii quod scil. fiscus Ecclesiasticus ab eo aufert lucra tamquam illicita & turpiter quæsita, ut in istius causæ prima decisione firmatur.

Sub silentio tamen involvitur alterum motivum deductum eodem *disc.* 18. quod scil. iste contractus revera non contineat illicitam negotiationem, ex ibi insinuatis fundamentis, quamvis quædam communis vulgi opinio videatur in contrarium, nescitur ex qua ratione, quæ nulla considerari posse videtur, cur clericis, & personis Ecclesiasticis licitus esse debeat contractus census, & non iste cambii; Nisi consideretur illa ratio differentiæ, quod cum istæ cambiorum circulationes fieri soleant per solos Mercatores, & negotiatores rationis bancariæ, in nundinis, & emporiis, ita peinde, saltim, ob populi, seu vulgi opinionem, id scandalosum sit, quod clerici exerceant hanc circulationem per se ipsos more mercatorum, & sic non ex intrinseca natura actus, sed ex ista accidentali opinione vulgi; Ac propterea 5
aliqui (quamvis ad hujusmodi considerationes non descendentes, quasi quod apud Juristas crimen redoleant discursus & ratiocinia) distinguunt, an actus fiat per se ipsum, vel sub nomine alicujus mercatoris; Id etenim laudabile quidem est, ob dictam rationem, non autem quod revera sit illicita negotiatio, quoniam si ita esset, sequeretur quod neque per alium, ad proprium commodum id fieri posset; Præterquam in eo casu, qui ab antiquis pro illorum temporum moribus, & conditione prudenter consideratur, hodie tamen, saltim pro nostris Italiæ moribus, & praxi, remanet idealis, utpote numquam, vel nimium raro ad praxim deducibilis (quamvis per modernos absque hoc discursu, pro solito transcriptorio stylo quoque deducatur (quod sc. agatur de clerico, qui aliunde commode vivere non posset, ut ad limites necessitatis, vel congruentiæ id agere valeat, quoniam hodie revera, præsertim in hoc cambiatorio negotio, fabulosum ac ideale est, istum casum considerari, seu verificari.

Quo vero ad alium punctum, super quo major fuit disputatio, cursus scil. cambiorum stante defectu realitatis literarum; Non controvertebatur inter Scribentes hinc inde principium, hodie omnino absolutam præsertim in curia, & de quo pluries in præcedentibus, quod sc. ad præscriptum Pianæ constitutionis non detur cursus cambiorum, non accedente realitate literarum, seu spacciorum, ac propterea irrisione vere digni censendi sunt illi Scriptores, qui super hoc principio cum authoritatum allegationibus, ut inepto satisfaciant stylo, chartas inutiliter replent. 6

Minusque impugnabatur alterum, pariter hodie certum, ac receptum principium, super quo cadit idem superfluitatis damnabile vitium, ut scil. id procedat quando agatur de gyro cambiorum facto per ipsum creditorem, cui debitor hanc facultatem, seu mandatum dederit juxta casus, de quibus supra, *disc.* 1. *cum plur. seqq.* & in aliis; Secus autem ubi e converso ipse debitor istud onus in se assumat juxta casus, de quibus *disc.* 8. *&* 1. *cum plur. seqq.* cum tunc, etiam deficientibus requisitis realitatis, in damnum debitoris, & respective ad commodum creditoris, detur cursus cambiorum, non in vera ratione cambiorum, quæ sine realitate licite dari non possunt, sed in ratione damnorum & interesse, ob non adimpletum susceptum mandatum, quoties justa non accedat excusatio; Isto debitoris incommodo ac præjudicio cum hac moderna magis usitata formula compensato remanente ab aliqua utilitate, seu graviorum interusuriorum levamine, dum ita non subjacet illis interusuriis quæ resultant a provisionibus correspondalium, ut in præcedentibus pluries quoque advertitur.

7 His itaque ita præsuppositis tamquam certis, ac indubitatis, ut vere præsupponenda sunt, adeout inter insinuata manifesta irrisione quidem digna ineptia, allegationum cumulos desuper faciendi; Unicus quæstionis punctus restringebatur ad applicationem, juxta fere genericam forensium quæstionum hodiernam naturam; an scil. in primo, vel potius in altero casu versaremur, quoniam si eramus in primo, exinde planum remanebat nulla cambia deberi, atque soluta, utpote sicca, & usuraria in sortem imputari debere, secus autem in altero, atque in hoc stricte residebat cardo difficultatis, reliqua vero meram continebant evagationem.

In hoc autem scribens pro debitore, more Advocati, ad probandum quod versaremur in primo casu, dicebam idem quod pluries in præcedentibus advertitur, quod scil. hujusmodi species contrahendi, vere, & proprie non continent cambium directum, quale est illud quando quis indigens habens pecuniam in uno loco, quam sibi vere, & effective habere expediat in altero, præbeat pecuniam mercatori in loco a quo, ut sibi faciat tractam, in loco ad quem, juxta casus de quibus in proposito literarum cambii supra, *disc.* 25. *& seqq.* ac etiam *infra in hoc supplemento*; Sed agitur de

cau-

cambio mediato, sive obliquo, ex sola ratione circulationis pro cursu interusuriorum; Isto etenim secundo casu vere, & proprie contractus in sua prima natura, & origine, directe, ac proprie est mutui, sed mutuatarius pro indemnitate mutuatoris, & ita interesse officio patiatur, illi dat facultatem, seu mandatum suscipiendi æquivalentem summam ad cambium, eamque gyrandi juxta primam formulam, in cujus casu est in arbitrio creditoris tali facultate uti, vel non uti, prout sibi magis expediat; Et sic ipse creditor fungitur persona mandatarii debitoris in causam tamen, & utilitatem propriam, ac propterea potest sibi expedire, ea non uti, dum ut pluries advertitur, de natura cambii est, ut juxta temporum contingentias, possit etiam esse creditori damnosum, quia nempe sors redeat diminuta, quod licet sit rarum, attamen est contingibile.

8 Quando vero juxta alteram formam debitor in se suscipit istud onus, tunc ipse gerit personam mandatarii creditoris, qui etiam volens potest revocare, vel suspendere mandatum, sed donec revocetur, vel suspendatur, illud durare dicitur, tam ad commodum, quam ad incommodum.

9 Atque hinc sequitur, quod ad substantiandum, sive efformandum contractum cambii, qui subsequi debet post duos primos contractus, mutui, & mandati, atque pro executione, & exercitio ejusdem mandati, quatenus idem mandatarius per se ipsum id exercere nolit, vel non possit, quia nesciat, requiritur factum mandatarii, qui actum explicet, vel initiet, deinde vero pro ejus progressu requiritur opera periti scripturalis, qui curet transmittere literas accessus vulgo *dell'andata*, & recipere alias responsivas vulgo *del ritorno*, necnon retinere scripturam mercantili more super calculis, seu bilanciis interusuriorum, seu cambiorum, aliaque facienda ad id necessaria, idque fieri potest, & quandoque solet a creditore, vel respective a debitore per se ipsum, & quandoque, imo frequentius per aliquem campsorem, seu peritum scripturalem.

10 His itaque prænotatis, applicando ad rem; Dicebam quod cum debitor explicite hoc onus in se non assumpserit, explicandum per se ipsum, vel mercatorem, quo casu esset idem, cum mercator ita diceretur potius institor, seu famulus debitoris, & per consequens ejus negligentia, vel culpa damno præponentis cedere deberet, sed solum deputatus fuerit mercator ad dictum alium effectum, habendi curam spacciorum, atque retinendi scripturam, adeout mandatum directum esset potius ad ipsum creditorem; Hinc sequi dicebam, quod ad effectum, ut præpositus diceretur dicertus in munere, cui præpositus fuerat, in damnum præponentis, opus erat, quod initiatus contractus per ipsum creditorem, tamquam mandatarium, qui non autem scripturalis hanc facultatem habebat, atque postea scripturalis tenebatur illum prosequi, Et sic istius culpa considerabilis remanere videtur in prosequutione, non autem in ipsa substantia, vel initiatione actus, dum in hoc nullam habebat facultatem, vel mandatum, adeout si idem scripturalis iniisset cambium, quod ex nundinarum eventu detegeretur
11 potius damnosum ut supra, potuisset creditor dicere nolle subjacere huic damno, eo quia ipse non habuerit in animo cambiandi, neque hac facultate uti voluerit; Et per consequens dum creditor nunquam explicavit animum cambiandi, non poterat scripturalis dici in culpa, de qua admittebam, quod debitor præponens teneri debuisset, ex regula pluries insinuata, quod præponens teneatur de facto, & culpa præpositi, sive dominus de facto, & culpa famuli circa opus vel ministerium, cui præpositus fuerit.

12 Quamvis vero de stricta juris censura, atque attenta formalitate verborum, ita probabilius dicendum esset; Attamen Rota, inhærendo judicio, & attestationibus mercatorum, processit cum sæpius insinuata geniali, atque pro meo judicio vera regula attendendi scilicet potius substantiam veritatis, & verisimilis voluntatis quam formalitates verborum, & hujusmodi apices, quas negotiatores non callent, & sic quod cum creditor ab initio se declaravit velle negotiari, & traficare istam pecuniam super cambiis, ad istum effectum deputando mercatorem, cujus culpam, & negligentiam debitor in se assumpsit, cum expressa obligatione ad damna, & interesse, ita id in substantia æquipollere videtur illi obligationi, quam debitor simpliciter in se assumat; Ac propterea, reflectendo ad veritatem, pro stylo ab initio clienti libere insinuatam, resolutio potius probabilis visa est, usque ad mortem naturalem mercatoris, cum præsupposito, quod ipse semper integer vixerit in statu sc. habili & idoneo, ad hoc munus explendum.

Post sequutum vero obitum mercatoris deputati, e converso justa, & probabilis visa est altera pars resolutionis favore debitoris, quod scil. ex tunc cessaverit cursus cambiorum; Tum quia in ipso contractu cautum fuit, ut contingente casu mortis, vel absentiæ dicti mercatoris licitum esset ipsi creditori cambiare, sive ab alia cambiari facere, ideoque sibi imputet cur sibi concessa facultate non fuerit usus; Tum etiam quia, cum creditor noluerit hoc onus committere debitori, sed sequi voluerit fidem, ac industriam certæ personæ, cujus approbationem, & diligentiam a debitore exegit, adeout debitoris obligatio restricta fuerit ad operam, seu factum tertii; Hinc proinde cessata hac persona per mortem; adeout defectus implementi referri non valeat culpæ, vel facto debitoris, hinc sequitur, ut ejus obligatio cessaverit juxta ea quæ *sub tit. de cred. disc. 94.* habentur de fidejussione præsentandi aliquam personam in carceribus, quoniam per mortem ante moram contractam liberatur; Sive ad instar ejus qui servi, vel alterius operarii promittat factum, vel ministerium, cum similibus.

Dubitandi autem ratio cadere videtur, quando sequatur 13
deputati mors civilis per decoctionem, non autem naturalis, an scilicet ista mors alteri æquipolleat, ut propterea idem dicendum veniat de cessante debitoris obligatione?

De hoc autem puncto formiter agere adhuc occasio non dedit, solum etenim ille totus fuit in disputationibus habitis *in Rom. seu Mantuana cambii pro Suardis*, cujus mentio habetur *in adnot. ad disc. 9.* dum punctus principalis, de quo in ea causa actum est, idem erat, ac ille, de quo *d. disc. 9.* an sc. obligatio cambiandi suscepta per debitorem, esset limitata ad certum tempus, necne? ille autem punctus tollebatur ex facto, in quo decoctio non supponebatur.

Loquendo itaque cum generalitatibus, pro cessatione favore debitoris facere videtur regula pluries insinuata *sub tit. de cred. ac etiam in Anconitana Salis, sub tit. de Regal. disc. 115. & alibi*, quod scil. decoctio habet vim mortis, atque decoctus habetur pro mortuo, ac etiam ea, quæ habentur *sub tit. de Regal. disc. 81. & tit. de cred. disc. 143.* super propositione, quod per decoctionem non debeantur interesse.

E converso autem considerari posse observabam, quod 14
cum hic mercator non sit principalis debitor, sed species famuli, vel Institoris agentis actum nomine principalis debitoris, nil prohibet, ut principali idoneo existente, ille qui decoctus est, possit alterius ministerium, vel famulatum exercere, dum mors intelligitur quoad se ipsum ex iis, quæ habentur eodem *disc. 145. de Regal.* ut decoctio expirare faciat mandatum respectu ipsorum mandantis, & mandatarii, non autem respectu tertii, qui citra fraudem, vel collusionem positivam vere contrahit, vel distrahit cum decocto tamquam Procuratore alterius idonei; Ac etiam quia in isto contractu cambii, sive cambiorum cursu non videntur intrare termini interesse ob diversas rationes ponderatas *d. disc. 143. de cred.*

Ista vero, & similia continere videntur solum generalitates, in quibus non adeo immorandum est, quando ad specialitates magisque proximas authoritates, vel rationes recurri potest, juxta aliquorum ex nostris dicterium (quandoque tamen inepte adaptari solitum) quod pauperis scriptoris est immorari in generalitatibus.

Quare cum occasio non dederit desuper invenire authori- 15
tates ad hanc speciem descendentes, stante quod ista contrahendi forma est nova; Hinc proinde, recurrendo (ut docet) ad meliorem discursivum, seu ratiocinativum modum; Ponderabam decisionem pendere ab eadem distinctione, de qua supra, circa naturam, seu qualitatem deputationis mercatoris, an scilicet juxta primum intellectum, qui a me scribendo more Advocati in ista causa dabatur, iste deputatus esset tamquam nudus minister facti pro cura materiali transmittendi spaccia, & recipiendi responsiones, aliaque faciendi pertinentia ad munus scripturalis circa progressum contractus initi & substantiati inter principales, vel eorum alterum; vel e converso intraret alter intellectus, in ista causa traditus per Rotam, quod iste mercator esset mandatarius in toto negotio; etiam circa facultatem recipiendi ad cambium, & recambium, & continuandi gyrum, in quo ex pluries insinuatis supra, *disc. 1. & seqq.* ad evitandam illam continuationem, quæ damnatur per Pianam constitutionem hujus materiæ regulatricem, quot sunt nundinæ, vel platearum termini, tot sunt nova cambia, seu novi contractus.

Isto namque posteriori casu videtur dicendum, quod mors civilis æquipolleret naturali, ac propterea eundem operetur effectum, ex ea ratione, quod si ipse mercator, vel negotiator deputatus, sub ejus nomine, & fide missurus est

tia-

tractas, & retenturus correspondentias cum aliis negotiatoribus, seu correspontalibus, adeout describatur so singularum nundinarum oculis, seu bilanciis more negotiatorum, & pro subjectæ materiæ usu, tunc id impracticabile remanet in decocto, cujus nulla fides est, nullaque habilitas habendi correspontales; Secus autem in altero casu converso, in quo in effectu alter sit mandatarius, qui substantiet, atque ineat contractum, adeout sub ejus nomine contractus fiat, ipse vero mercator depuratus gerat solum personam materialem scripturalis, tamquam per speciem famulativi ministerii pro conservatione spacciorum, & retentione, seu ordinatione scripturæ necessariæ in hoc gyro, adhibendo suam artem, seu peritiam calculorum, seu ratiociniorum, dum tunc nil prohibet quin decoctus explicare possit hujusmodi famulatum, seu ministerium puri facti, adhuc tamen reservatur desuper maturius judicium, quando casus præbeat de hoc fortiter agere.

ROMANA LITERARUM CAMBII

PRO JOANNE BERAUD

CUM FRANCISCO RICCIO.

Casus disputatus coram A. C. resolutus ut infra.

An & quando adjectus in literis cambii, vel in pagella vulgo *pagarò*, actionem habeat contra eum, cui directæ sunt, & an huic adjecto obstent illæ exceptiones, quæ obstare possent Scribenti? Et quando quis dicatur adjectus rei suæ, necne.

Ac etiam de eodem puncto, de quo supra, *disc.* 25. An scil. quando ille, qui literas acceptavit, excusari possit ob superventam notitiam decoctionis, vel mutationis status Scribentis?

S U M M A R I U M.

1 *Falli series.*

2 *An, & quando adjectus in literis cambii acceptatis habeat actionem?*

3 *De verbo* valuta *in literis quid importet.*

4 *Decoctio Scribentis, an & quando excuset eum qui literas acceptavit, & n. 6.*

5 *Quomodo ista causæ sint decidenda.*

6 *De eodem de quo n. 4.*

7 *De alio casu adjecti pagella vulgo* paghero.

S U M M A R I U M.

1 CUm Joannes Beraud Gallus in Urbe mercator correspondentiam haberet cum Pulcheriis mercatoribus Lugdunensibus, eisdemque aliquas fecisset tractas, quas ipsi impleras, vel de proximo implendas rescripserunt, idcirco sub hac fide, seu credulitate idem Joannes e converso acceptavit tres tractas notabilis summæ a dictis Pulcheriis factas, Riccio solvendas; Habita vero notitia pendente termino acceptationis, quod præfati correspontales suas tractas non implevissent, neque essent impleturi ob jam declaratam, vel imminentem eorum decoctionem: Hinc introducta lite coram A. C. post aliquas disputationes, cum Joannes factis calculis ingenue more boni negotiatoris fateretur, quod esset debitor alicujus summæ prædictorum Scribentium, idcirco tam Ego, quam alii ejus defensores ei consuluimus, ut prompte solveret, vel deponeret id quod haberet in manibus, ut sequutum fuit, in eo autem, quod non deberet se defendere, ut sequutum fuit, quod scil. vel absolutoriam reportavit, vel actor acquievit.

Præcipuum itaque hujus causæ punctum in eo consistere dicebam, an Riccius actor dicendus esset, necne adjectus

2 rei propriæ, quia nempe pecuniam in literis cambii contentam dedisset Pulcheriis scriptoribus, adeout foveret causam onerosam, atque contenderet de damno vitando, vel e converso non probata causa onerosa dicendus esset simplex adjectus in causam, seu gratiam scribentium, quorum potius, quam proprium negotium ageret; Primo etenim casu, quatenus non obstarent alia, de quibus infra, ob immutatum statum Scribentium, pro adjecto potius respondendum erat ut ei obstare non deberet, an ille, qui acceptavit literas, esset Scribentis debitor, necne, quoniam sibi imputet si alienam suscipere voluit obligationem, atque Scribentis fidem sequi; Secus autem in altero, in quo cum in effectu gereret personam procuratoris, vel negotiorum gestoris Scribentis, hinc omnino justum, & rationabile est, ut ei obstent ea, quæ obstarent mandanti juxta distinctionem, de qua in specie apud Marin. *resol.* 4. *l.* 2. atque videtur absolutum, prout concorditer Scribentes hinc inde admittebant.

Hinc proinde, juxta sæpius insinuatam pene universalem naturam forensium quæstionum, tota quæstio restringebatur ad factum, seu applicationem, cujus potius, quam juris erat quæstio, an scil. actor probaret assumptum, quod ageret negotium proprium potius, quam Scribentium, quia nempe æquivalentiam eis dedisset pro his tractis; Id autem probari contendebat ex eisdem literis, in quibus dicebatur *valuta*, quasi quod istud verbum importaret idem, ac numerationem æquivalentiæ, cum dictum verbum *valuta* idem importare videatur, ac æquivalens, atque super hoc dabantur ex ejus parte aliquæ attestationes mercatorum.

E converso pro hac parte dabantur attestationes aliorum mercatorum in contrarium, quod scil. istud verbum absque alio adjecto, quia nempe dicatur *havuta* remaneat æquivocum, & referibile ad futuram numerationem, vel reimbursationem in aliis effectibus, vel occasionibus, juxta negotiatorum morem. Ac etiam deducebatur authoritas Rotæ *decis.* 202. *n.* 7. *part.* 13. *rec. repet. dec.* 83. post Colluctationes Bondeni, ubi in specie id firmatur, ac etiam Ego deducebam authoritatem in subjecta materia majorem libri, qui nuncupatur *negotiator*, vulgo *il negotiante del Peri* Italici idiomatis c. 10. *fol.* 77. *juxta impressionem Januensem anno* 1647. *& fol.* 32. *juxta impressionem Venetam anno* 1662. *part.* 2. ubi distinguuntur istæ negotiatorum phrases, quodque ubi scribens vere habuit æquivalentiam in pecunia, dicitur *valuta havuta contanti*, ubi vero quoque habuit, sed ex alia causa dicitur *valuta havuta*, absque verbo *contante*, sed ubi dicitur *valuta* simpliciter, tunc referri potest ad futuram reimbursationem. 3

Ponderabam quoque nimium inverisimile videri, quod actor tamquam peritus negotiator, in summa gravi plurium millium scutorum, cum extero Gallo negotiatore contentus fuisset dicto sicco verbo *valuta*, si tunc manualiter pecuniam dedisset pro hac tracta facienda; quatenus id provenires ex aliis negotiis, vel computis procurasset adjici illud verbum *havuta*; Et fortius quia saltem cum ejus libris, & computis cum perfecta, vel adminiculativa probatione verisimiliter justificare posset, quod in causam propriam, & pro reintegratione sui crediti, dicta tracta facta esset, ac propterea ob hoc motivum, quod tamquam nimium probabile judici multum arrisit, magna quæstio assumpta fuit inter causæ Patronos, super dispunctione partitarum extractarum a libris ejusdem actoris, super quo tamen juxta commendabilem Curiæ stylum nullæ erant Advocati partes. 4

Verum ubi etiam ex partitis librorum, aliisque adminiculis actor justificaret, quod revera ageret negotium proprium, atque foveret causam onerosam, adhuc tamen dicebam, quod stante malo statu Scribentium de tempore quo literas dederunt ob plura argumenta jam præparatæ, vel imminentis decoctionis, quæ postmodum detecta fuit, opus esset docere, quod tunc de tempore quo literæ scriptæ fuerunt, ipse actor sincere, ac bona fide dedisset Scribentibus pecuniam cambiandam per Urbem, quo casu requiritur, quod decoctio vere sequuta, seu detecta fuerit de tempore acceptionis, vel adeo proxime, ut tunc immutatio, vel deterioratio status verisimiliter non innotesceret correspontali, seu mandatario acceptandi literas cum præsupposito continuationis boni status mandantis, juxta plurium casuum distinctionem, de qua supra, *disc.* 25. Secus autem ubi literæ scribantur in gratiam adjecti pro reimbursatione alicujus crediti juxta ponderationes, de quibus eodem *disc.* 25. quod sc. creditores negotiatorum diligentius, quam alii inquirentes statum suorum debitorum, multo antea prævidere solent futuram decoctionem, vel ejus periculum timere, unde propterea satagunt ab eis obtinere tractas correspontalibus idoneis, & tutis, non absque aliqua fraudis, & collusionis suspicione, dum ut alias adverti ur in decoctis, vel decocturis lex, & Doctores omnia mala præsumunt, & supponunt, ac propterea quamvis non adsit vera & formalis decoctio, adhuc etiam remotæ præparationes, vel suspiciones remanent considerabiles.

Atque hinc docemur quam erroneum sit in hac præsertim materia procedere cum generalitatibus, vel cum illis decisionibus, & authoritatibus, quæ aliorum casuum occasione prodierint, cum revera decisio pendeat ex singulorum casuum circumstantiis, quarum etiam modica variatio totum jus diversificare facit, atque ad hoc Judices bene reflectere debent. 5

Ultra vero tres casus distinctos d. *disc.* 25. alter plurius con-

contigit postmodum disputandos in hac materia, quando scilicet decoctio Scribentis superveniat post jam elapsum terminum consuetum lucratum, seu tractæ, qui pro communi usu solet esse quindecim dierum, quia nempe elapso termino, mercator qui literas acceptavit, differat earum solutionem; atque adjectus, cui solutio facienda est ex urbanitate, & conniventia, vel ex negligentia, differat exactionem, quoniam tunc extra controversiam, decoctio quæ superveniat post istum terminum, cedere debet damno, & periculo ejus, qui literas acceptavit, non autem adjecti in cujus gratiam scriptæ sunt, cum tali casu nulla subsit ratio probabilis, quæ acceptantem excuset, ita etenim esset dare inconveniens, quod hæc mora & culpa prodesset moroso, & culposo, noceret autem creditori innocenti, qui benigne se gessit cum debitore, cui per quamdam speciem implicitæ novationis, dilationem ita concessit, atque ita pluries in Tribunali A. C. me Scribente practicatum fuit contra acceptantes favore adjectorum, atque Signatura Justitiæ approbavit sine difficultate, quæ revera in isto casu non cadit, quando scil. decoctio superveniat post jam elapsum terminum, dum recte acceptanti dici potest, quod si ipse probe se gessisset, atque datam fidem servasset, utique adjectus esset tutus, suumque esset periculum.

6 Hinc in alia Romana pecuniaria disputata in eodem Tribunali A. C, coram diverso Locumtenente inter Felicem de Monsignaot, & Thomam Roncellum, cui iidem Pulcherii de quibus supra fecissent Felici gyratam pagellæ vulgo *pagarò* ad eorum favorem factæ per Thomam, excipiebat iste ad solutionem pulsatus, quod dictam pagellam fecisset sub lege in alia apocha adjecta, ut non teneretur ad solutionem, nisi factis prius computis, & quibusdam adimpletis conditionibus, Ideoque Scribentes pro eodem Thoma Reo conveoto dicebant distinguendum esse, quod scil. aut ista pagella nullum contineat nomen personæ, cui solutio promissa sit, sed simpliciter dicatur solvi debere summam expressam illi, qui eam exhibebit, & tunc exhibens actionem habeat illam exigendi; Aut exprimitur persona, & tunc secus; ut exigi non valeat sine ipsius mandato, adeout adjectus gerere dicatur personam procuratoris illius, cujus favore promissio facta sit ea deductis per Bardellon, *cons.* 28. Cancer. *variar. res. cap.* 22. *n.* 22. Genu. *in scriptura privata*, *lib.* 2. *in fin. tit. de apoc. privil. manu tertii n.* 104. *& seqq.*

E converso scribens pro actore dicebam omnia præmissa esse in suis respective casibus vera; male autem applicari ad nostram quæstionem, utpote diversam ab illis, quæ per allegatos disputantur; Atque ad id dignoscendum insistebam in eo, quod adeo frequens est mea dicendi consuetudo, procedendum scil. forte cum distinctione duorum casuum, atque erroneum esse cum generalitatibus procedere.

7 Primus etenim casus est quando quis exhibeat schedulam, vel pagellam sine aliqua gyrata, vel cessione; Et tunc proprie intrat quæstio, de qua Bardellon. & Cancer. ubi supra, ac etiam Decian. *cons.* 68. *l.* 3. istoque casu intrat dicta distinctio, an expressionem certæ personæ habeat, necne, ut primo casu debeat constare de mandato, tam ad effectus actionis, quam ad alterum liberationis solventis; Secus autem in altero, quod pariter pro stylo negotiatorum regulandum videtur.

Alter vero casus est, ubi adsit cessio, vel gyrata, adeout non dubitetur de mandato, sed debitor proponat exceptiones sibi competentes contra cedentem, an obstet cessionario, vel adjecto juxta alium casum, de quo supra; Et tunc intret distinctio superius tradita, an scil. cessionarius, vel adjectus onerosam, vel lucrativam causam foveat, sive an proprium negotium gerat, vel illud cedentis; Ideoque cum in hac facti specie supponeretur cessare quæstionem, de qua supra eo quia diceretur pro æquivalentia vere accepta, idcirco, isto facto subsistente, pro adjecto respondere debere dicebam, non curato, quid clandestine inter debitorem, & creditorem sequutum sit.

Alias etenim sequi posset, ut impeditum, vel defraudatum remaneret commercium, ideoque exhibenti hujusmodi pagellas, vel cedulas denegari non potest solutio summæ in ea contentæ, quamvis ea soluta esset primo creditori, a quo sibi imputet solvens, cur debitas cautelas suæ indemnitatis non reportavit, juxta *dec.* 13. Rovit. quam reassumit Rocch. *in notab. post* 1. *volum. cons. tit. de liter. camb. notabil.* 38. *n.* 100. *& seqq.* & alibi pluries advertitur.

BRUNDUSINA PECUNIARIA PRO MARCHIONISSA CAMPLI CUM JOANNE CALO.

Casus varie decisus per Rotam.

An ad effectum imputationis, vel repetitionis cambiorum, quæ ob defectum justificationis indebita prætenduntur, sufficiat probatio illorum solutionis per solas quietantias, & solidationem computorum?

S U M M A R I U M.

1 *Facti series.*
2 *Resolutio causa.*
3 *Cambia non debentur, & soluta imputantur in sortem ob defectum justificationis.*
4 *Neque in hoc attenduntur confessiones, & solidationes Partium.*
5 *Declaratur conclusio, & ad quid dictæ solidationis, & computa prosint, & n.* 9.
6 *Solidatio computorum non probat pervenisse solutionem cambiorum, & n.* 8.
7 *Ad quem effectum usuræ imputentur in sortem ipso jure.*
8 *De eadem conclusione, de qua supra, n.* 6.
9 *De conclusione, de qua supra, n.* 5.
10 *De justificatione spacciorum, & de differentia inter sola cambia nundinalia, & illa quæ habeant mixturam platealium.*

D I S C. XXXIV.

INito contractu cambii de anno 1633. inter Carolum Gatum, & Franciscum Manerium dantes, ac Principem Ametraræ, ac Antonium Panaram recipientes in ducat. 8339. 1
de anno 1638. facta solidatione computorum remanserunt debitores in duc. 5448. qui de anno 1641. cessi fuerunt Marchionissæ Campli, quæ propterea judicium Salviani in partibus instituit, ac obtineat ad prædium alias a d. Antonio possessum contra Tarolam hodiernum possessorem, introductaque per appellationem causa in Rota cor. Matthejo, datoque dubio, an Marchionissæ danda esset immissio sub die 1. Decemb. 1673. negativa prodiit resolutio contra actricem; Reproposita vero causa coram eodem sub die 13. Maii 1675.
recedendo a decisis pro ea responsum fuit, atque denuo pro- 2
posita coram Ubago subrogato super consueto dubio, an esset standum in primo, vel in secundo loco decisis sub die 20. Martii 1676. persistitum fuit in ultimo loco decisis, atque in hoc statu causa reperitur.

Cum itaque in prima disputatione, in qua contraria prodiit resolutio processum fuerit cum motivo indebiti cam- 3
biorum ob defectum eorum justificationis per literas, ut propterea non soluta non debeantur, & soluta extenuent sortem juxta famigeratam *dec.* 74. *Bichii recep. dec.* 69. *part.* 9. *rec. & in aliis*, de quibus in præcedentibus frequenter, atque faciendo calculum temporis intermedii cambia decursa, quatenus imputanda essent, integram sortem absorberent, neglectis solidationibus ex pariter toties insinuata propositione, quod confessiones, & solidationes Partium in ista suspecta, & prohibita materia non attenduntur, idcirco licet ista propositio, ita simpliciter, & indefinite intellecta minus vera
videretur, quatenus post solidationem computorum, ac no- 4
tabilis temporis decursum injungendum esset onus creditori justificandi cambia per literas eo modo quo incumbit, quando sit actor, cum omnino verius videatur, ut solutio, ac respective solidatio inducat saltim juris præsumptionem realitatis & justificationis ex regula exclusiva delicti, quodque actus in dubio censendus veniat potius licitus, ac propterea hæc præsumptio faciat ejus consuetam operationem non quidem canonizandi usuras alias illicitas, illas reddendo lici-
tas, ad quem effectum vera est conclusio, quod Partium 5
confessio, vel conventio non attenduntur, sed ad effectum transfundendi in debitorem onus probandi negativam ex deductis supra, *disc.* 6. & in aliis, & *disc.* 12. *de usur. & alibi*, ut etiam firmatur in posterioribus favorabilibus hujus causæ decisionibus; Attamen quia semper tutius est se fundare in motivis magis planis, quæ in facto consistunt utpote tutioribus, quam in iis quæ consistunt in mero articulo juris obiit geniorum veritatem, ob quam id quod uni videtur album, alteri videtur nigrum, sive quod frequenter inciditur in æquivoca capiendo quid pro quo; Hinc prorsus dicebam,

quod

quod sola solidatio computorum in qua generaliter dicebatur, quod factis calculis remanebat debenda ista summa residualis, non concludebat, quod cambia soluta fuissent, quoniam recte stare possunt, quod pro eo tempore, in quo spaccia transmissa non fuissent, creditor abstinuerit ab illorum consequutione, ideoque non fuissent posita in calculo ex eadem insinuata regula, quod in dubio præsumendum non est delictum, sed potius id, quod licite fieri valeat, & debeat.

6 Quamvis etenim Rota, & Curia non admittat opinionem, ut usurarum indebite solutarum repetitio facienda sit in judicio petitorii condictionis indebiti, sed quod intret earum imputatio ipso jure in sortem juxta firmata *in d. dec. 74. Richil cum aliis d. disc. 12. de usur. & alibi*; Attamen id percuit diversos effectus, illum præsertim ut creditum sortis interim vivat, & subsistat, atq; accessiones alias licitas producere valeat, quatenus per viam condictionis indebiti pro-
7 cedendum sit, secus autem e converso, ubi per viam imputationis ipso jure, sed spectata substantia etiam imputatio in effectu redolet implicitam condictionem indebiti, vel saltim extinctionem mediante solutione, quæ propterea debet esse vera, ac perfecte, & concludenter probata; non autem cum hujusmodi vagis solidationibus habentibus dictam contrariam possibilitatem, quæ excludit illam perfectam, & concludentem probationem, quæ necessaria est in indebito pro ejus repetitione, vel imputatione, adeout non sufficiant
8 probationes præsumptæ, & adminiculativæ, quoties non interest illæ rationes, quæ ob concursum plurium adminiculorum, & pro qualitate subjectæ materiæ considerantur *d. disc. 12. de usur.* Et quidem ut supra pluries advertitur stante quod hujusmodi literæ consistere solent in parvis pagellis post computorum solidationes negligi solitis, omnimodam irrationabilitatem continet obligatio creditoris ad justificandum post solutionem, ac solidationem, præsertim ubi intercedat aliquod notabile temporis intervallum; Et per consequens debitori, cui resistit propria confessio, quæ si non sufficit tamquam probatio concludens, sufficere debet
9 saltim pro præsumptione, onus probandi negativam incumbere debet non omnino insperatum, & impossibile, quoties agatur de cambiis restrictis ad certas nundinas; cum tunc negativa probari possit ex revolutione bilanciorum, quæ in singulis nundinis fieri solent, & ex quibus ut pluries supra dictum est tanquam ex quodam protocollo extrahi possunt, seu de novo efformari literæ pro justificatione, unde difficultas cadit, quando agatur de cambiis, tam platealibus, quam nundinalibus in genere, cum tunc coarctatio negativæ videatur impossibilis, & consequens adsit possibilitas fraudis,
10 ita exigendi cambia sicca, sed in concursu hujusmodi possibilitatum videtur probabilius, ut prævalere debeat potius possibilitas liciti, quam illiciti, tum ex dicta regula, ut in dubio excludi debeat delictum, atque præsumi potius licitum, quam illicitum, tum etiam favore commercii, quod ita quodammodo impeditum remaneret cum magno præjudicio eorum, qui pecuniis in eorum indigentiis indigeant.

ROMANA, SEU MANTUANA CAMBII
PRO SUARDIS
CUM PORTIA PINELLA.

De eadem materia, de qua *disc. 9. & 32.* Sive an scil. onus cambiandi susceptum per debitorem in cambio contracto ad certum tempus, isto elapso expiret? Et an post decoctionem, vel mortem mercatoris deputati cesset cursus cambiorum?

SUMMARIUM.

1 *Facti series cum resolutione.*
2 *Resolutio causæ.*
3 *Onus cambiandi ad certum tempus, an isto elapso expiret?*
4 *An post decoctionem mercatoris deputati, cesset cursus cambiorum?*
5 *An cambia decurrant contra decoctum?*
6 *De differentia inter mortem civilem debitoris, & illam mercatoris.*
7 *Defuncto mercatore depu. . . , an debitor teneatur alterum subrogare?*
8 *De differentia inter liberationem a cambiis solvendis, & illorum prætensam imputationem.*
9 *Cambiorum defectus in subsistentia tansare potest imputationem, secus ubi ille consistat in aliquo accidenti.*
10 *Spontaneæ solutiones, quando excusent in materia usuraria.*
11 *Et quid referat solutiones fieri postquam sors esset consumpta cum prioribus solutionibus.*

DISC. XXXV.

Vincentius Agnellus Episcopus Mantuanus de an. 1639 1
accepit ad cambium ab authoribus Portiæ Pinellæ scuta mille restituendos infra triennium, deputato mercatore in Urbe, qui cambiare deberet cum obligatione debitoris ex ejusdem mercatoris facto, juxta casum, de quo supra, *disc. 9. & 32.* Cumque sortis restitutio sequuta non esset, atque creditrix mortuo dicto Episcopo ageret contra Suardos fidejussores, vel fidejussorum hæredes, excipiebant isti de extinctione sortis exuberanter cum cambiis post triennium indebite solutis usque ad annum 1667. ob defectum literarum juxta solitam debitorum hujusmodi cantilenam, de qua pluries in præcedentibus, sed his non obstantibus A. C. contra eos relaxavit mandatum executivum, commissaque per Signaturam causa in Rota cor. Emerix cum clausula translativa, *si quid exequendum*, sub die 1. Julii 1672. responsum fuit pro non executione ex motivo limitationis obligationis debitoris ad triennium, juxta ultimam resolutionem coram Ninot in casu de quo supra, *disc. 9.* Et reproposita causa 11. Junii 1673. recedendo a decisis responsum fuit pro executione, istaque posterior resolutio confirmata 29. Januar. 1674. cor. eodem, ac propterea saltim hucusque debitores acquieverunt; Mihi vero quamvis scribenti pro debitoribus probabiles visæ fuerunt posteriores resolutiones contra eos proditæ, quamvis scribendo more Advocati deducerem illa fundamenta quæ enunciantur *d. disc. 9.* ac deducuntur in *d. dec. 72.* cor. Ninot, & in prioribus decisionibus per eam approbatis cor. Cerro.

Duo itaque erant puncti; Primo nempe jam dictus li- 2
mitationis obligationis ad triennium, quod staret taxative causa extinguendi alterius obligationem; Et secundo quod ubi etiam ulteriorem haberet progressum, adhuc tamen cessasset per decoctionem mercatoris deputati juxta quæstionem, de qua supra, *disc. 32.*

Quatenus pertinet ad primum per Scribentes hinc inde 3
procedebatur more grammaticorum potius quam Jurisconsultorum, ut etiam in decisionibus desuper proditis proceditur, expendendo verba & dictiones, juxta grammaticales ac literales significationes, at propterea procedendo cum hoc sensu desuper statui non potest regula, vel theorica certa, quæ pro decisione aliorum casuum imposterum deserviat, cum ita decisio in singulis casibus pendere dicatur ab eorum circumstantiis, & a verbali tenore instrumentorum, vel apocharum; Id autem pro meo sensu redolet consuetas frequenter damnatas modernorum pragmaticorum ineptias, cedendi cum litera & formalitate verborum ubi præsertim agatur de instrumentis publicis pro Urbis & hujus Principatus frequentiori abusu extensis in lingua latina, cum revera sint verba Notarii potius quam Partium, ideoque cum ista dicatur quæstio voluntatis partium, cujus substantia potius, 4
quam formalitas verborum Notarii attendi debeat, quæ est, ut donec debitor retineat in manibus pecuniam creditoris, qui ita se declaravit, illam nolle retinere otiosam, debeat eam tenere implicitam in cambiis pro ejus indemnitate, tempus autem limitatum triennii adjectum dicatur potius in gratiam debitoris, ne interim ad solutionem urgeri posset, & ne alias detur inconveniens quod culpa, & mora producat liberationem cum lucro, & utilitate morosi, ac damno, & præjudicio ejus, cui mora committitur ut advertitur *d. dec. 9.* Accedente quoque alia consideratione, de qua infra casum, in quo creditor contendat de assequutione cambiorum adhuc non solutorum, & casum in quo e converso debitor contendat de eorum repetitione, vel imputatione.

Quo vero ad alium punctum mortis civilis mercatoris 5
quæstio fuit potius inter causæ Patronos super verificatione facti hujusmodi præsuppositæ decoctionis, quam in puncto juris, ea etenim posita etiam cum sensu veterum dicebam quod ista species mortis regulanda esset eo modo quo mors naturalis juxta superius deducta *disc. 32.* Nil obstante *dec. 1434.* Seraphin. in qua totum fundamentum per Scribentes in contrarium constituebatur; quoniam in ea disputatur, sed non deciditur quæstio de qua *disc. 143. de cred.* an cambia decurrant contra decoctum post sequutam decoctionem, & probabilior ibi dicitur affirmativa, eodem

mo-

modo quo supra, *disc.* 3. firmatur, ut non obstet ejusdem de-
bitoris illa mora civilis, quæ resultet a banno Capitali, ex ea
ratione quod ipse debitor directè, & immediate per se ip-
sum, nullam gerit personam, sed gyrantur cambia per nego-
6 tiatores in æquivalentia, ejus damno & interesse, ideoque
longe diversa est ratio a casu mercatoris, qui debet scribere
literas accessus vulgo *dell'andata* ad nundinas, ibique habe-
re corrispondales, qui eas acceptent & impleant, aliudque si-
bi transmittant cambium per viam recursus, seu cum aliis mo-
dis usitatis juxta deducta superius *disc.* 1. & 2. *disc.* 27. & in
aliis pluries, dum ita omnino necessarius est bonus status
mercatoris, atque id impossibile est practicari in statu de-
7 coctionis, quæ propterea operatur eumdem effectum mor-
tis, neque subintrat alia obligatio debitoris, quoties in se
non assumpserit onus subrogandi alium, ac etiam isto casu
requiri videtur interpellatio, vel saltim certa, non autem
præsumpta scientia, per quam constituatur in mora, cer-
toque sciat factum esse casum suæ obligationis, ut pluries
à simili circa necessitatem denunciationis & interpellatio-
nis in præcedentibus advertitur.

8 Verum ubi etiam ista probatio, quæ nimium controver-
tebatur, esset perfecta, & concludens juxta ea quæ pluries in
præcedentibus dabantur in materia probatoria decoctionis,
ad effectum literarum cambii, adhuc tamen reflectendo ad
veritatem considerabam quod hoc motivum esset solidum,
atque debitori suffragari posset ad se liberandum a Cambiis
cursis & non solutis, quæ per creditorem petebantur, secus
autem ad effectum præsentis quæstionis imputandi in sortem,
vel respective repetendi cambia sponte, & voluntarie soluta,
ex considerationibus de quibus supra, *disc.* 7. 17. 28. 31. &
in aliis ac etiam *disc.* 12. & 17. *de usur.* & alibi, quod scilicet
aliud est ubi defectus sit in omnimoda substantia cambii
realis quia deficiunt literæ, quæ sunt omnino necessariæ juxta
casum de quo apud Bich. *dec.* 74. *repet. dec.* 69. *§.* 9. *ver.* cum
similibus; idque consistat in clara dispositione juris cujus
ignorantia, vel justa credulitas in hac materia non excu-
sat, Et aliud est quando defectus sit accidentalis, illeque con-
sistat in facto, atque deficere faciat cursum cambiorum
in toto, vel in parte, quamvis contractus in sui substantia, 9
cessante isto accidentali defectu, esset validus, & cursus
cambiorum licitus, quoniam isto posteriori casu creditor
videns quod per debitorem sibi solverentur cambia, quoties
non constet de scientia defectus, adeout allegetur ignoran-
tia crassa, vel affectata, & recte dicere potest, se juste cre-
didisse quod mercator continuaret in consueto ejus bono sta-
tu, quodque cambia legitimum eorum cursum haberent;
Quamvis etenim in hac materia usuraria etiam spontaneæ
solutiones factæ per debitorem non attendantur atque non
salvent usuram, attamen id procedit ubi adsit intrinsece vi-
tium, in substantia, illudque consistat in puncto juris, 10
cujus ignorantia non excuset ut supra, ac propterea fa-
ctum debitoris allegetur ad reddendum licitum id, quod
de sui natura sit illicitum, & usurarium, secus autem ubi
idem factum voluntarium debitoris allegetur tamquam
præsumptio, vel motivum justæ credulitatis, quod ierum
status continuaret ut antea, potissime vero & clarius
quando solutiones cambiorum, vel accessionum sequan-
tur postquam jam solutæ absorbeant sortem, quando ex 11
præsumptione de qua apud Bich. *dec.* 74. & *d. disc.* 12.
de usur. & alibi, cesset ille timor suffocationis ad resti-
tuendam sortem, ob quem hujusmodi solutiones dicun-
tur coactæ potius quam voluntariæ.

S U M M A,

S I V E

C O M P E N D I U M

Eorum, quæ in foro magis practicabilia continentur in hac Lib. V. Parte II. de Cambiis.

I.

De origine, & introductione cambiorum, eorumque diversis speciebus, ac de requisitis ad eorum validitatem.

II.

Unde proveniat fructus, vel interusuria cambiorum, & an eorum excessus usuram causet, vel reductionem exigat? Qualisve sit recursa: Ac etiam de recambiis, & de interusuriorum conversione in sortem.

III.

De indebitorum, vel excessivorum cambiorum restitutione, vel imputatione quomodo facienda sit, vel respective evitari valeat; Et de aliis ad materiam.

IV.

De literis cambii, earumque materia.

I.

S U M M A R I U M.

1 *De cambii vocabulo, & introductione, vel origine, & quem contractum contineat.*
2 *De cambio inter præsentes, & de cambio maritimo remissivo.*
3 *De alia remissione cambiorum, & de qua specie, in præsenti agatur.*
4 *De distinctione inter cambium reale, & siccum, & de istius improbatione.*
5 *De requisitis cambii realis ad ejus validitatem.*
6 *De justificatione necessaria per literas juxta opinionem Curiæ, quomodo fiat.*
7 *Quod litera extrahi possint a registro, seu libro nundinali.*
8 *Extra curiam admittitur justificatio per æquipollens.*
9 *Opinio media, & conciliativa.*
10 *Quando dicatur prohibita continuatio; vel circulatio.*
11 *De casu in quo ipse debitor, suscipiat onus cambiandi, ut tunc non requiratur justificatio spacciorum.*
12 *An iste usus sit commendabilis, & quid referet debitoris?*
13 *Provisiones correspondalium possunt cedere ad commodum creditoris.*
14 *An desideretur, ut receptor pecuniæ sit idoneus, & sit impleturus?*
15 *De distinctione inter cambium directum, & obliquum.*
16 *Quot contractus sub cambio obliquo continentur.*
17 *Mandatum datum creditori ad accipiendum ad cambium intelligitur ab aliis non autem a seipso.*
18 *De distinctione cambiorum nundinalium, & platealium & quænam sint magis licita.*
19 *De alia distinctione cambii regularis, & irregularis.*

II.

20 *De pretio, seu valore cambii veri localis in eadem specie monetæ.*
21 *Quando in hoc cadat usura.*
22 *De eodem pretio, ubi diversitas monetæ accedat.*
23 *De interesse cambiorum platealium unde proveniat.*
24 *Non datur in cambio lucrum certum.*
25 *Si de illo conveniatur an vitiet, vel vitietur.*

26 De

I.

De origine, & introductione cambiorum, eorumque diversis speciebus, ac de requisitis ad eorum validitatem.

1 BArbarum istud cambii vocabulum, Romanorum legibus, ac antiquia adhuc vivæ Latinæ linguæ professoribus ignotum, incertam habet originem, vel etymologiam; Aliqui etenim a permutatione derivare credunt, ex eo quod in Italico idiomate permutatio cum cambii, sive eacambii vocabulo explicetur, idemque denotet permutare, quod cambiare; Alii vero, alteri pariter barbaro eisdemque legibus, ac Scriptoribus ignoto campsorum vocabulo referunt; Atque alii alia credunt.

Eademque dignoscitur opinionum scissura super natura contractus quem contineat; Alii etenim permutationis opinantur; Alii locationis, & conductionis operarum cum susceptione periculi. Et alii contractum credunt innominatum, do, ut des, vel do ut facias; Prout etiam circa originem, vel introductionem, an de tempore antiqui Romani Imperii hujus contractus usus habeatur, vel potius ejus scissura, dominiorumque pluralitas, ac diversitas ei causam dederit, variis varia sentientibus.

Quia vero forus practicus hujusmodi parum utiles quæstiones respuit, easque Scholasticis, vel Academicis reservat, rerumque substantiam, seu quidditatem attendit; Hinc proinde iis neglectis in sua sede videndis, illa quæ foro magis congruant, atque accommodata sint, insinuare opportunum reputatur.

Istud itaque cambiorum genus plures, diversasque sub se continet species, quorum prima est, inter præsentes dicitur super commutatione scil. unius monetæ cum altera, ob commodiorem usum, quem potius una, quam altera species habeat, istaque itaque species sub usurarum sede potius cadit, ubi videndum.

2 Altera est, quæ cambii maritimi dicitur, sub pecuniæ trajectitiæ nomine in jure civili, nautici vero fœnoris in jure canonico explicari solita; Et hæc pariter sub eadem usuraria materia cadit, ubi etiam videndum est.

Ea itaque huic tractationi congrua tertia cambiorum species, quæ localia, vel per litteras inter absentes contrahitur, quia nempe illa pecunia, quæ in loco habeatur, in altero, in eadem, vel in diversa specie, seu qualitate desideretur; Istaque species in duplicem subdistinguitur; Aliud enim est illud cambium, quod vere & effective, absque alio tractu, vel negotiatorio circulo, ad hunc solum effectum fiat; ut pecunia, quæ in uno habetur loco, cambiatoris opera, in altero obtineatur, quia vere expediat pro actuali usu, ibi habere, istaque species sub quæstionibus litterarum cambii potius cadit. 3

Aliud vero est nundinale, vel plateale cambium circulatorium, vel negotiatorium, quod sola negotiationis gratia pro pecuniæ fructu, vel emolumento, per nundinas, vel per plateas circulum, vel continuationem habeat, quodque de fictione magis, quam de veritate participat, ut ita nempe pecuniæ dator a receptore pro tempore retentionis aliquas obtineat accessiones sub fructuum, vel interusuriorum, quinimo usurarum nomine explicari solitas, istaque species propriæ sub Piana Constitutione ejus regulatrice cadit.

Ista igitur ultima species, aliam recipit distinctionem, ut aliud sit cambium reale; Aliud vero siccum; Reale namque est, ubi per plateas, vel per nundinas, litterarum transmissio pro cambii implemento vere fiat, earumque sequatur redditus, istæque litteræ, sub spacciorum nomine, seu vocabulo explicari solent; Siccum vero, ubi sub cambii nomine, vel pallio, pecunia sub usuris inter partes tractatis detur nulla litterarum, seu spacciorum transmissione, ac realitate accedente; Ideoque per d. Pianam Constitutionem posterior hæc sicci cambii species improbata est, utpote sub cambii nomine, verum mutuum usurarium continens. 4

Altera vero cambii realis species est approbata, duplici tamen accedente conditione; Primo nempe, ut vera, & effectiva accedat ad destinatas nundinas, vel destinatum locum, litterarum transmissio, quæ a Scribentis correspondali impleri valeant, atque in eis damandatæ summæ solutio fieri, adeo ut fictio, vel idealitas desit; Et secundo, ut continuatione prohibita, pro solis primis nundinis, vel pro solis primis locorum, seu platearum terminis cambium fiat. 5

Super utriusque requisiti justificatione pene omnes fori quæstiones circumferuntur; In primo etenim, veræ ac realis litterarum, seu spacciorum transmissionis, quæstio est, an earum præcisa sequitatur exhibitio, ut propterea æquipollens probatio per libros, vel per testes, aut præsumptiones, & argumenta, sive per datoris, vel respective receptoris assertionem, non sufficit; Vel potius e converso ista æquipollentia admittenda sit; Prioremque partem super rigorosa forma præcisa ipsarum litterarum, sequitur, ac tenet Rom. Curia, cum ea tamen moderatione, ut responsivarum litterarum redditus justificatio sit satis, dum istæ priores litteræ, quæ accessus dicuntur, præsupponunt. 6

Facultate non denegata, ubi peritior, vel alias prompte non habeantur, ea nundinarum libris, vel notulis publicis eas extrahendi, seu de novo efformandi, tanquam ex registro, seu prothocollo; Alibi vero magis forte communiter, & potior est recepta opinio, ut ex pacto, creditoris libris, vel ejusdem, seu debitoris assertioni, aliisque præsumptionibus, & argumentis deferatur. 6 8

Utraque vero opinio de vitioso participat extremo; Prima nempe de nimium stricto, & rigoroso per quamdam nudam formalitatem parum in jure commendabilem; Altera vero de nimium laxo, per quod usuris, ipsique Pianæ Constitutioni fraus de facili fieri valeat, ita prohibitum cambium siccum sub hoc verbali pallio licite exercendo; Probabiliorque videtur media conciliativa opinio, cum qua universa forensis materia regulanda videtur, ut scilicet non legis litera, sed spiritus attentio, non verborum, vel rerum imagines, ac formalitates, sed rei veritas, ac substantia attendatur, pro circumstantiis facti, cujus potius, quam juris est quæstio, ex quibus desumendum sit, an verum, & reale, vel siccum in eo casu præciso cambium censendum veniat; Sive an deficiens ipsarum litterarum præcisa exhibitio, justam ac verisimilem habeat excusationem, vel potius affectata allegetur deficientia. 9

In altero prohibitæ continuationis requisito plurium Scriptorum æquivocum dignoscitur, quia nempe eodem cambio inter easdem Partes contracto, ex lege conventionis etiam per annos, usque ad pecuniæ restitutionem continuandum sit, quamplurium nundinarum, vel terminorum localium conventione, ac circulo accedente, ut id præfatæ Pianæ Constitutioni continuationem prohibenti adversari dicatur, ideoque hujusmodi continuatio usuram sapiat. 10

Æquivocum vero id continet; Prohibita etenim ea continuatio est, quæ necessaria sit, ut pecuniæ receptorem ad

continuationem arctet, adeout restituere volens pecuniam, quam promptam habeat, id facere non valeat, sed invitus cambia continuare cogatur, secus vero, ubi hac non denegata facultate, ex ejus mora, vel primi cambii non implemento ex istius causa alterius continuatio sequatur, cum revera, non continuatio ejusdem cambii jam in primis nundinis, vel primo termino finiti, sed alterius ex integro, nova creatio, vel efformatio pro implemento, primi, sequi dicatur. b

11 Primi autem requisiti justificationis literarum, seu spacciorum, necessitatem pene sustulit modernus usus, quia nempe, ipsimet debitori, seu pecuniæ receptori, onus injunctum sit cambium perficere, ipsasque literas transmittere, aliaque gerere, quæ pro cambiatorum stylo gerenda sunt; Eo etenim id non implente, cambiorum, vel interusuriorum cursus, datoris, vel creditoris favore admittitur; Non quidem in cambiorum, sed in damnorum, vel interesse ratione, ob non factum potius, quam ob non datum, sive ob non impletum susceptum mandatum, eodem modo, quo in usuraria, sede in suscipiente alicujus investimenti onus, vel mandatum insinuatum est. c

Damnant aliqui istam contrahendi speciem, quasi quod
12 cautela sit, absque literarum realitate ex sola creditoris, ac debitoris conventione simulatum, vel siccum prohibitum cambium exercere; Æquivocum vero id continet, dum cambiorum, sive interusuriorum cursus, vel taxa, non ab ipsorum contrahentium facto, vel conventione, sed a vero, & effectivo nundinarum, seu locorum communi incerto, ac eventuali cursu, normam id recipit; Deserviente cautela ad solam dictæ formalitatis necessitatem vitandam; Ea vero debitori, seu pecuniæ receptori potius proficua est; Ita etenim ad illud solum tenetur interesse intrinsecum, quod ipsa cambia importent, non autem ad aliud extrinsecum, & ac-
13 cidentale, quod a correspondalis provisionibus, aliisque consuetis resultet expensis, quarum ratio quoque in damnum debitoris habetur, sibi cambium, ab ipso creditore exerceatur, eique exercendi onus incumbat, quamvis correspondales, & ministri modica mercede accepta, reliquum ipsi creditori remittant, cum id prohibitum non sit. d

Ad ejusdem realitatis a Piana Constitutione requisitæ ve-
14 rificationem; Nonnulli debitoris, seu cambiandæ pecuniæ receptoris, potentiam, vel idoneitatem desiderant, super cambii in statutis nundinis, vel statum loco, implemento; Ideoque receptore susceptas cambiandas pecunias erogaturo in diversos usus datori notos, eodemque datore verisimiliter sciente, vel opinari debente, quod receptas literas debitor non sit impleturus, simulatum, vel siccum, ac illicitum reputat cambium.

Pariter vero æquivocum id continet, dum iste contractus duplicem habet speciem; Cambii scilicet veri, ac directi, per quod pecuniæ cambiandæ receptor, absque continuationis
15 intentione in utroque contrahente; illam in specie, vel in æquipollenti soluturus sit datori in destinato loco, in quo pro aliis casibus vere indigeat, juxta superios distinctam primam speciem usualium currentium literarum cambii pro commercii necessitate, vel commoditate; Istoque etiam casu nil refert, an pecuniæ receptor, eam in alios sit erogaturus usus, datori etiam notos, cum non in ipsa specie, sed in æquivalenti, recte implementum sequi valeat, dummodo verisimiliter opinata implendi potentia, vel idoneitas accedat, istumque casum dubitantium credulitas percutit.

Altera vero est species cambii obliqui, vel indirecti, quod sub se tres occultat contractus, mutui scilicet, mandati, &
16 cambii; Ille siquidem, qui pro aliis usibus, vel indigentiis pecunia indigeat, eam mutuam suscipit, ideoque primus est contractus mutui; Quia vero mutuator, illam otiosam retenturus non est, sed in istam cambiorum negotiationem erogaturus; Hinc mutuatarius, ut mutuatorem, etiam ex justitiæ legibus, indemnem servet, ab eo lucro, quod ex licita cambiorum negotiatione mutuatæ pecuniæ obtenturus esset, eidem mutuatori facultatem tribuit, ut ab aliis, vel etiam a se ipso tantumdem, sive æquivalentem summam sub cambiis suscipere, ac traficare valeat; Sive idem mutuatarius istud onus in se suscipit; Ideoque non in ipsa mutuata pecunia, sed in alia æquivalenti cambium ineundum est, ac propterea ultra primum mutui contractum duo alii occultantur, ille scilicet mandati, quod mutuatarius mutuatori præstet, vel econverso; Et alter ipsius cambii, quod in mandante executionem ineatur, vel pro inito in odium mandatarii susceptum mandatum non adimplentis, haberi debeat, ut ad damna, & interesse, ut supra obligatus remaneat. e

Ubi autem ipsi mutuatori, vel datori a mutuatario mandatum detur, nisi specialis facultas accedat, a seipso ac-
cipere prohibetur, speciali vero accedente facultate, id 17
permittitur. f

Quia vero, tam per Civitates, & loca, (quæ sub platearum 18 nomine inter negotiatores explicantur,) quam per nundinas, hujusmodi cambiorum usibus destinatas, cambia exerceri, seu circulari solent; Hinc duplex prodiit cambiorum species, quarum una platealium, seu localium, (quod sonat in idem,) Altera vero nundinalium dicitur; Ista tamen posteriorem nundinalium speciem pro frequentiori praxi minus debitori damnosam, negotiatorum magis communis usus exercet.

Iste usus, platealiumque major asperitas, quæstionem excitavit super platealium illicita continuatione, vel circulationem. Aliquibus modernis novam tradentibus distinctionem inter regularia, & irregularia cambia, ut prima species nundinalibus, altera vero platealibus congruat, ideoque posterior hæc, ubi nundinalium mixturam non habeat, illi- 19
cita censenda sit; Erronea vero est opinio, cum ambæ species æque licitæ sint; Quinimo ut posterior platealium antiquior, magisque realis, atque commercio necessaria sit, quam prior; Ea potissimum ratione, ut etiam platealibus, idem regularium attributum congruat, dum in plateis quoque pretii publica, & uniformis taxa sequitur, ut sua sede latius, magisque distincte. g

a disc. 2. 6. 7. & 15. b disc. 1. & in aliis. c disc. 8. 10. & 32. d disc. 17. 28. & 32. e disc. 3. 4. 5. 10. 23. & 24. f disc. 12. 14. & 18. g disc. 1. 2. & 27.

II.

Unde proveniant fructus, vel interusuria cambiorum, & an eorum excessus usuram causet, vel reductionem exigat; Qualisve sit recursa; Ac etiam de recambiis, ac de interusuriorum, seu cambiorum conversione in sortem.

EAdem retenta prima superius insinuata distinctione, inter verum scilicet, & effectivum commerciale cambium ad id institutum; ut pecunia, quæ in loco habetur, in altero vere, uno, ac effective obtineatur, utpote ibi necessaria, seu magis commoda; Et alterum cambium negotiatorium, seu speculatorium, quod ad solam industriam, & negotiationem sint; In prima etenim specie, distinctio est in qualitate monetæ, quoniam ubi eadem species, quæ cambiatori da-
tur in loco a quo desideratur, vel præstari potest in loco ad 20
quem, puta (exemplificando in urbe,) quia habens quis in urbe mille scutos monetæ argenteæ juliorum, ejusdem in eadem moneta indigeat in alia ejusdem Principatus, vel Status Ecclesiastici Civitate, seu loco; Nolit autem evictionis incommodum, ac periculum subire, ideoque campsoris adhibeat operam, qui aliquando ipsammet monetam, cum alia majori admixtam suo sumptu, & periculo, cum aliqua majori diligentia vehat, vel transmittat, sive quod in loco ad quem æquivalentem, propriam, vel correspondalis promptam habeat quantitatem, juxta illam cambii speciem, quæ proprie infra sub quarta literarum cambii rubrica cadit; Istoque casu nulla accedente variatione intrinseci valoris monetæ, cambii pretium, in sola æstimatione vecturæ, ac susceptionis periculi, & mercedis correspondalis, consistit pro temporum, & occasionum contingentiis, sive pro Par-
tium conventione, quæ ubi excessiva sit, injustitiam, ac 21
læsionem, non autem usuram redolet, nisi temporis major, vel minor dilatio pretii producat conventionalem alterationem, in qua tamquam in emolumento temporis, ac usu pecuniæ, utpote in implicito, vel interpretativo mutuo, usura consistere dicitur, eodem modo quo in ipsarum usurarum sede, de cambio inter præsentes dictum est, ubi ratione dilationis, vel usus pro pecunia inferioris materiæ, ac minoris accidentalis existimationis, altera melioris materiæ, vel qualitatis, præstanda sit. h

Aut vero cambium sequatur inter Civitates, vel loca diversorum Principatuum, vel Dominiorum, in quibus diversæ
habentur monetæ species, ut (e. g.) inter Urbem, & Nea- 22
politanam Civitatem, quod habens in ista mille ducatos illius monetæ Carolenorum, eorum valore, seu æquivalentia indigeat in urbe; Et tunc duplex in cambio consideratur pretium; Unum scilicet extrinsecum, & accidentale, vecturæ, & periculi, eodem modo quo in præcedenti casu; Et alterum intrinsecum, quod pendet a majori, vel minori bonitate intrinseca, vel a pondere ejusdem materiæ, quia nempe argenteus ducatus Neapolitanus, in ipso argenti pondere, sive in bonitate ratione majoris, vel minoris legæ, valeat vigesima parte minus, quam argenteus scutus Romanus; Itaque

que

quæ dicitur pretium intrinsecum, cui præmissum etiam extrinsecum accedit vecturæ, & periculi; Ac etiam aliud extrinsecum & accidentale dari potest, ratione inferioris materiæ, quia nempe mille ducati monetæ Neapolitanæ, ibi dentur in moneta ænea ut in urbe recipiatur æquivalentia in scutis Romanis monetæ argenteæ, vel aureæ, quæ solum communiter currit, aliqua modica existente ænea pro minuti populi modico usu, ideoque illius etiam pretii, vel diminutionis ratio habetur, quæ in eadem Civitate, vel in eodem principatu, etiam inter præsentes pro commutatione unius monetæ cum altera ejusdem loci sequatur.

23 In altero autem cambio negotiatorio, seu circulari, quod negotiationis gratia solum fiat, & de quo propriè ut supra in præsenti agitur, distinctio est, inter cambia platealia, seu localia, & nundinalia; ubi etenim de localibus, seu platealibus agitur, cambiorum interesse ex duplici pariter causa pendet; Primo nempe ex valore auri, a quo etiam valor argenti regulatur; Et secundo ex mercede, seu provisionibus correspondalium, & ministrorum, puta (exemplificando primam speciem inter urbem & Venetiam Civitatem:) In urbe Campsorum ac negotiorum usus est, cambiandi solum in scutis aurei novi ponderis, seu quatuor novarum stamparum currentium, ideoque summam scut. seu juliorum monetæ argenteæ, convertere oportet in scutos auri stamparum, qui ratione facilioris commercii habent aliquam majorem existimationem extrinsecam, quam habeant alii scuti pariter aurei ponderis veteris, sive moneta argentea, ejusdem quantitatis, istudque extrinsecum majus pretium inter negotiatores nuncupatur aggium; quod in dies & tempora alterationem recipit, carinsque, seu vilius est, juxta majorem, vel minorem scut. auri copiam, vel penuriam, atque in hac prima transmutatione ipso cambii initio, incipit interesse, quod perficitur in loco ad quem, in alia scilicet exemplificata Veneta Civitate, ubi campsorum ac negotiatorum usus est cambiandi in illis ducatis, ideoque alia facienda est transmutatio, scut. auri, qui in litteris accessus continentur, in illos ducatos, idque pariter a majori, vel minori currenti aggio, regulam, seu existimationem recipit, exindeque resultat debitoris majus, vel minus interesse, quod minus est ubi auri pretium inferius ac suavius sit, majus vero ubi carius. *l*

24 Hinc sequitur, ut in cambio, nullum detur, citra usurariam labem, creditoris lucrum certum, sed totum sit incertum, ac eventuale, utpote a præmissa incerta, & eventuali auri valutatione pendens, ac propterea nullum lucrum adesse valeat, quinimo ipsius creditoris damnum, atque debitoris lucrum, cum datæ sortis diminutione; Quamvis etenim id raro contingibile sit, est tamen possibile; idque contractum salvat. *m*

Quæstione cadente, ubi aliis relatis requisitis ad Pianæ constitutionis normam accedentibus, aliqua certi lucri, vel commodi accedat conventio, an ista vitiet totum actum, vel potius ea vitiata, ille firmus remaneat, istaque posterior pars probabilior, magisque recepta est, nisi facti circumstantiæ talem redderent alterationem, ut cambii contractum corrumpant, illumque in mutuum transfundant, eodem modo, quo in consignativo censu quoque habetur, aliisque similibus contractibus. *n*

25 Antiquiori tempore ista localis, vel platealis cambii species, certam non habebat regulam, ideoque aliqui prænussum cambii irregularia attributum ei dederunt, atque plerique nostri majores aliquam ejus validitatis suspicionem habuerunt, dum agii, seu interusurii valutatione pendebat a partium conventione, in qua, nedum circumventio, quæ solam injustitiam redolet, sed etiam suffocationis, ac usuræ suspicio ratione majoris, vel minoris dilationis cadebat, ideoque plures desuper apud eosdem majores disputatæ habentur quæstiones super hujusmodi cambiorum validitate, vel moderatione, ac reductione ad justitiam,

26 Ideales tamen pro frequentiori praxi, hujusmodi quæstiones hodie remanent; idealisque est superius excogitata, regularium, & irregularium cambiorum distinctio, dum in iis negotiatoriis civitatibus, vel emporiis, in quibus hujusmodi cambiorum circulus exerceri solet, eadem introducta est publica, & communis uniformis auri valutatio, a negotiatorum foro singulis quibusque hebdomadis, vel statutis temporibus facta, eodem modo quo in nundinis, antiquior est mos, cujus ratione, regularium attributum nundinalibus cambiis nostri majores dederunt, ac propterea antiquæ cessant dubitationes, quæ ex conventionali taxa, seu valore pendebant, cum idem sit diligentis, ac versuti creditoris lucrum, ac negligentis & inexperti; Et e converso idem sit indigentis & suffocati, ac diversis debitoris damnum, vel interesse. *o*

In altera vero specie, nundinalium, ultra præmissas transmutationes a moneta argentea, vel alia in loco currenti, ad
scutos aureos novarum stamparum, aliam fatere oportet 27
permutationem a præmissis scutis aureis ad quosdam alios imaginatos in rerum natura non existentes, qui scuti Marcharum inter negotiatores appellantur, majorque, vel minor unius, vel alterius scutorum speciei eventualis, vel contingibilis valor uniformis a mercatorum foro, qualibet nundina pro temporum copia, vel inopia auri, vel cambiandi occasionum contingentiis regulatur, quod majus, vel minus cambiorum interesse producit, atque ut præmissum est, creditoris damnum cum diminutione sortis ac debitoris lucrum patere potest. *p*

Alia quoque inter platealium, & nundinalium species
dignoscitur differentia, ob quam platealium interusuria, 28
nundinalibus majora esse frequentior praxis docet ob majorem scil. cambiorum circulum, pene duplicem, & quandoque majorem, ideoque majores resultant expensæ mercedis, vel provisiones correspondalium, ac etiam ita frequentior dicta transmutatio fit cambiorum, vel interusuriorum productiva; Id autem infectionem non causat, sed ubi magnum producat interusuriorum excessum, æquitativo Judicis officio, pro aliqua honesta moderatione locum aperit, pro singulorum casuum, & temporum qualitate, & circumstantiis, ideoque certam, & generalem, seu uniformem id non recipit regulam. *q*

Aliam unius, vel alterius speciei distinctionem praxis 29
induxit, cambiorum scilicet currentium, & limitatorum, quia nempe inter contrahentes de certa interusuriorum taxa conventum sit, ideoque ignarum vulgus hujusmodi conventionis qualitatem, vel operationem non callendo, cambium siccum id reputat, illudque certum creditoris prohibitum lucrum continere credit; Erronea vero hæc opinio est, cum hujusmodi limitatio realitatis, seu requisitorum necessitatem non excludat, neque incertam tollat eventualitatem, ex qua nullum debitoris damnum, vel interesse, quinimo lucrum sequi valeat, potius vero eiusdem debitoris commodum, & gratiam, creditoris vero damnum, ac præjudicium continet, quoniam ipsius cambii currentis, ac realis natura non immutata, suisque realitatis accedentibus requisitis, ubi casus præbeat majora interusuria, quam summa taxata importet, id remissum sit debitori; Si vero non ascendat, tunc aliud non petat, nec obtineat creditor, nisi id quod vere importent, taxa non obstante. *r*

Recursam aliqui, hanc materiam non bene callentes, il- 30
licitam putant, quasi quod actum fictum importet; Erronea vero opinio est, quoniam, aliud recursa non importat, nisi litterarum, ac trackæ, pro negotiatorum stylo, implementum, quia nempe correspondalis, vel mandatarius cui litteræ directæ sunt, ad alium, vel ad seipsum recurrat, ut cum æquivalenti litteras, vel trackam impleat, ita novum efformando cambium scribenti directum pro reintegratione ejus de quo se debitorem ad præmissum effectum constituit, cum id nullam habeat prohibitionem. *s*

Recambiorum usus, cum conversione interusuriorum, 31
seu cambiorum in sortem, ut nova producat cambia, vel interusuria, damnabilis aliquibus videtur, utpote superfœtationem continens, vel anatocismum, civili etiam jure, magis vero canonico, damnatum; æquivocum vero id continet, ex eadem ratione, quæ continuationis in præcedenti rubrica insinuata est. Cum etenim in qualibet nundina, seu quolibet locali, vel plateali termino, illud cambium perficiatur, suumque finem habeat, Alterum vero (quod recambium dicitur) pro reintegratione ejus, quod pro implemento jam perfecti cambii cum recursa, ut supra, vel alias, pro negotiatorum stylo, erogatum est, novum omnino ex integro cambium importet.

Prioris etenim jam impleti cambii interusuria, usurarum, 32
vel accessionum, sive fructuum, nullam revera speciem habent, quamvis pro quodam loquendi usu, vel modo, cum his vocabulis, appellari soleant, cum totum sit unicum, idemque solvendæ monetæ pretium, quod in loco aliquem ab eventualitate, majorem, vel minorem habeat valorem, ideoque nullus adesse dicitur anatocismus, qui in odiosis usuris, quæ meræ accessiones sint, merique
fructus, procedit, ut in censuali quoque materia advertitur, 33
occasione conversionis censuum decursorum in sortem; Ac etiam in ipsa materia usuraria, ubi quod in ipsis puris usuris, vel accessionibus in tutore, vel mandatario, alioque administratore, qui eas una cum sorte exegit, vel in fidejussore, qui eas cum debito pro alio solvit, penes eum

simplicis debiti in sorte naturam habeant, ideoque non cadat anatocismus. t

h disc. 24. & 27. i locis supra citatis. l disc. 27.
m disc 3. 14. 24. & 32. n disc. 24. o disc. 1. 27. & in aliis,
p ubi sup. q disc. 1. & 27. s disc. 16. 17. 19. & 28,
t disc. 3, & in aliis t disc. 3. & 19.

III.

De indebitorum, vel excessivorum cambiorum restitutione, vel imputatione, quomodo facienda sit, vel respective evitari valeat. Et de aliis ad materiam.

54 REalitatis cambii cessantibus requisitis ad Pianæ Constitutionis normam, sive damnorum, & interesse cessante obligatione, adeout cambium siccum potius, quam reale censendum, tunc juxta opiniones, quas Romana Curia recepit, ac sequitur, extra controversiam hodie est, ut quidquid sub cambiorum, vel interusuriorum nomine per creditorem exactum sit, usurarum mutui, cujus speciem cambium siccum habet, jure censeatur, ideoque ad limites sortis debitæ, non per viam repetitionis indebiti, restituendum sit, sed usurarum, vel fructuum pignoris ad instar, ipso jure, quolibetve instanti, quo solutio in tempore fiat, quamvis voluntaria, nullaque judiciali coactione, vel metu accedente, in sortem imputetur, ipsamque extenuet; Illud vero, quod in excessu ultra sortem solutum sit, cum insinuato repetitionis indebiti remedio condicitur. u

55 Clara vero, beneque probata, hujusmodi indebitorum cambiorum solutio esse debet, ut summarium, & exequutivum judicium, quod pro solutione sortis creditori competat, debitor evitet; Ubi etenim id ambiguitatem habeat, in ipsius exactionis facto, quod creditor neget, vel in ipsius indebiti qualitate, quod creditor debitum prætendat, idque ambiguum sit, atq; altiorem exigat indaginem, tunc sortis debita solutio, retardationem in enunciato exequutivo processu non recipit. x

56 Ubi vero realitas accedat, ideoque ipsa cambia, vel interusuria in genere, vel in substantia licita sint, solumque ob conventionalem taxam, seu alias in aliquo exigantur excessu, ultra id revera eorum importet cursus, quæstio duplex intrat. Una scil. an bona fides, istaque credulitas intret, quæ ab exactis, & consumptis excuset; Et altera, an eadem instantanea, vel ipso jure imputatio intret, ut propterea sortis ratam extenuet, vel minuat, atque ita in dies, & tempora sors diminutionem, vel extenuationem recipiat, juxta naturam illicitarum usurarum, vel illorum cambiorum, quæ in genere, vel in substantia omnino illicitæ sint, quod in Rom. C. per practicum vulgum, sub scalettæ nomine, seu vocabulo explicari solet; Utraque autem quæstio, consuetam habet opinionum scissuram; variasque recipit distinctiones, ac declarationes, quæ ambas regulæ certæ, ac generalis sub compendio explicabilis, incapaces reddunt, ideoque in sua sede videndum est. y

57 Super cambii creatione quæstio est, an prompta, & numerata requiratur pecunia, vel ex mercium, aliarumque rerum pretio, sive ex quocunque alio legitimo credito, illa fieri valeat, istaque posterior opinio probabilior, magisque recepta est, cum nulla lex præsentis, ac numeratæ pecuniæ formam præscribat, ideoque generica intrat regula, ut permissum dicendum sit id, quod prohibitum non reperitur. z

58 Personarum qualitas, ad hujusmodi contractum ineundum, sub quæstione cadere solet, an scil. nobiles, vel mulieres, aliique campsoriam non exercentes artem, cambia exercere, & circulare valeant, magisque probabilis, ac recepta videtur affirmativa opinio, ex eadem insinuata regula, ut quod de jure prohibitum non reperitur, permissum sit. a

Magis vero in Clericis ista cadit dubitatio, ob mercaturam & negotiationem eis generaliter interdictam, quasi quod licet primum verum, ac effectivum cambium, juxta primam distinctionem initio insinuatam, pro commercii necessitate, vel commoditate clericis quoque absque dubio permissum sit, ne alias clericatus præjudicium in commercii libertate, vel commoditate patiat; In ista tamen, negotiatorii, vel circulatorii cambii specie, non improbabilis dubitandi ratio cadit, cum mercaturam, ac negotiationem sedoleat; Potissime ubi ex regionis moribus, ista vigeat apud populum opinio, ideoque scandalum id patiat, ubi directe, ac per se ipsum fiat, secus ubi ad proprium commodum, ab altero cambia exerceantur, quod pariter opinionum scissuram habet, ideoque certam, ac generalem non de facili recipit regulam.

Adhuc tamen, negativa, seu prohibitiva opinione retenta, reatum id sedolet a proprio Superiore puniendum, cum avocatione illiciti lucri per Ecclesiam, vel Ecclesiasticum Fiscum ab eo faciendam, non autem actus nullitatem, sive denegationem actionis, ad decursa cambia assequenda, vel exacta retinenda, cum debitoris nil intersit, an creditor istam habeat, necne licentiam, ad ipsum namque reales, non autem personales defectus inquirere pertinet. b

Hinc proinde in isto, aliisque, dati, & accepti contractibus, qui in re, vel in substantia, veri, ac legitimi sint, non cadatus personarum simulatio, quæ illicitæ, seu prohibitæ simulationis speciem non habet, quoties unius, vel alterius personæ expressio, alterius contrahentis jus deterius non efficiat. c 39

Antiquum habet Romana Curia morem singularem quorumdam cambiorum per Hispanias præsertim, aliasque ultra montes, partes, vel regiones, pro eorum commoditate, qui beneficiorum provisiones, vel Apostolicas dispensationes, aliasque gratias, & expeditiones per Datariæ, vel Cancellariæ Apostolicæ organum obtineant; Ideoque pro literarum expeditione aliquas facere debeant expensas, pro quibus paratam non habeant pecuniam a Campsoribus, aliisque negotiatoribus sub ista peculiari antiqua cambii specie accommodari solitam; Quia vero forma particularis, vel singularis est, varias habens declarationes non de facili sub compendio explicabiles, idcirco in sua sede videndum, ubi etiam de aliis ad universam materiam pertinentibus, casibus autem in foro contingibilibus. 40

u disc. 17. 28. & 31. x disc. 13. & 15.
y disc. 17. 23. 31. & 35. z disc. 3. & 5.
a disc. 6. b disc. 18. & 32. c disc. 3. & 6. d disc. 21.

IV.

De literis cambii, earumque materia.

PRimam, veri, ac directi cambii localis, commercialis potius, quam negotiatorii, vel circulatorii, speciem hæc literarum cambii rubrica percurrit, ut ex ejusdem commercii ratione ex communi recepta consuetudine, in omnibus, promptam, ac paratam illæ habeant exequutionem, ut promptum id, quod in eis continetur, in summario, & exequutivo processu, implementum habeat, contra Scribentem scilicet, vel mandantem, favore ejus, cui literæ implendæ sunt, ubi mandatarius, cui diriguntur, eas acceptare, vel implere renuat, vel negligat; Sive contra ipsum mandatarium, qui eas acceptaverit, adimplere autem negligat id, quod promisit; Aut favore ejusdem mandatarii, contra mandantem, vel Scribentem, pro reintegratione ejus, quod suarum literarum vigore adjecto solverit; In omnibus etenim præmissis, aliisque similibus forte contingibilibus casibus, quibus eadem congruat ratio, idem summarius, ac exequutivus processus ex communi, ac rationabili recepto usu intrare debet. d 41

Quandoque autem jam acceptatas, vel promissas literas implere ex aliquo superveniente motivo, Mandatario recusante, inter ipsum, ac eum, cui solutio in literis demandata est (qui sub adjecti nomine, seu vocabulo explicatur) quæstiones cadunt, an actionem in judicio exercibilem iste adjectus contra mandatarium habeat; Eaque cadit distinctio, an denegatum implementum, ex probabili decoctionis, vel alias immutati status mandantis, motivo resultet, ut propterea ipsi mandatario desit suæ indemnitatis, vel reintegrationis spes, vel modus; vel potius ex voluntario, vel altero non adeo probabili motivo proveniat. 42

Isto etenim posteriori casu, in quo, alias, quam ex superveniente, vel detecta mandantis decoctione, vel mutatione status, implementi denegatio proveniat, ea est distinctio, an literarum promissio sive acceptatio adsit, vel desit, ut hoc posteriori casu, nulla adjecto concedatur actio; In altero autem, promissionis, vel acceptationis, altera intrat distinctio, an adjectus rei propriæ sit, suumque gerat negotium, quia nempe æquivalentiam mandanti, jam solverit, sive bona fide acceptam tulerit, ut tunc actio competat, sive mandatarius in summa demandata, mandantis debitor existat, sive non; Ubi vero rei alienæ adjectus dicatur, ipsius mandantis negotium potius exercendo, tunc actionem non habeat, nisi mandatarium, mandantis debitorem esse ostendat, ideoque exceptiones omnes, quæ ipsi mandanti objici possent, adjecto quoque objiciuntur; Ac propterea facti potius, quam juris esse solent quæstiones, an propriæ, vel alienæ rei adjectus censendus veniat, idque ab ipsarum literarum tenore, pro frequentiori praxi pendet, aliis tamen probationis speciebus non exclusis; Ubi etenim in eis asseritur solutionem deni[...]dari pro totidem, sive pro æquivalentia, soluta in pe- 43

cunia

cunia numerata, tunc id sufficit, ut dicatur adjectus rei propriæ, nisi contrarium per allegantem probetur; Inter negotiatores etenim, præsertim vero, ubi de his litteris cambii
44 agitur, illa non numeratæ pecuniæ exceptio, quæ a juris civilis dispositione manat, ignota est, ac non admittitur.

Si autem dicatur simpliciter pro æquivalentia, sive pro valoratione vulgo, *valuta*, sub quæstione remanet, quæ a stylis locorum, aliisque facti circumstantiis decisionem recipit, ideoque certam, ac generalem non recipit regulam. *f*

45 Majores furus quæstiones audit, in altero casu, in quo superventa mandantis, vel Scribentis decoctio, aliave status immutatio, motivum mandatario præbeat non implendi jam acceptatas, & promissas litteras (dum in adhuc non acceptatis nulla cadit dubitatio) ita enim frequenter dubitari contingit, cujusnam periculo iste casus cedat, an mandatarii, vel adjecti; Atque super hoc non modica dignoscitur opinionum scissura; Una etenim opinio indefinite mandatarium ex sola acceptatione, vel promissione obligatum credit, nisi dolus, vel collusio in adjecto probetur, eaque in aliquibus negotiatoriis Civitatibus, ac Emporiis pro mercantilis commercii facilitate, ac libertate recepta videtur, neglectis Juristarum distinctionibus, ac subtilitatibus commercio præjudicialibus, ideoque inter negotiatores non attendendis, cum inter eos de bono, & æquo pro ipsorum mercatorum stylo procedendum sit.

Altera vero opinio, quam Romana Curia, ac Neapolitanus forus præsertim sequuntur, aliquas adhibet distinctiones, cum quibus procedi solet pro regula, ex facti circumstantiis, præsertim vero ex adjecti dolo, vel collusione evitanda; Ubi etenim de tempore factæ acceptationis, jam sequuta esset decoctio, vel status immutatio, acceptanti verisimiliter ignota, ut propterea ejus culpæ actus acceptationis imputari non valeat; Et tunc ubi non sit Scribentis debitor, sed mandatarius Scribentis fidem sequendo, sub spe, vel fiducia reintegrationis, acceptationem fecerit, excusatur, atque adjecti potius sit periculum; Si vero e converso casus obvenerit, litterarum termino jam elapso, quando non implementum ipsius promittentis moræ, vel adjecti benevolæ dilationi, seu conniventiæ referendum est; Et tunc e converso casus eum non excusat, & ejus, non autem adjecti sit periculum.

Contingente vero casu, termino adhuc durante, in eo intermedio tempore, quod pro negotiatorum usu decurrit, quoque quindecim dierum pro Italiæ more esse solet, nisi ipsæ litteræ alium exprimant breviorem, vel longiorem terminum, adroutde tempore acceptationis Scribens in consueto statu ioregeo esset. Et tunc adjecti favore contra mandatarium stet regula, ex facti tamen circumstantiis limitari solita ex ea præsertim, quod postea detecta decoctio de tempore acceptationis jam imminens præparata esset, sive ubi aliqua probabilis inter Scribentem, & adjectum accedat collusionis suspicio, ut in sua sede latius, ideoque pariter certæ, & generalis regulæ incapax est, sed a singulorum casuum individuis circumstantiis decisionem expectans. *g*

Casus item conversus contingere solet decoctionis nempe 46
mandatarii ante, vel post promissas, vel acceptatas litteras, ideoque eadem inter adjectum, & mandantem intrat quæstio, cujusnam periculo cedat; Atque ubi ante acceptationem sequatur casus, regula adjecto contra mandantem assistit, nisi nimia tarditas, ac negligentia litterarum præsentatione limitationis occasionem præbeat; Si vero post jam sequutam acceptationem, termino solutionis adhuc durante; Et pariter eadem adjecto assistit regula, at non suum, sed mandantis periculum sit; Termino vero elapso, ubi desuper leges, vel styli particulares habeantur, cum eis procedendum est, ut in Neapolitano præsertim foro praxis docet; Particulari autem lege, vel stylo cessante, ut propterea cum juris communis dispositione, vel intentione procedi debeat, consueta dignoscitur opinionum scissura; Curia vero Romana, adjecti favore regulam statuit ex implicita, vel explicita novatione, sive ex notabili negligentia limitandam, ideoque pariter certam, ac uniformem id non habet regulam, sed quilibet casus ab ejus qualitate, ac individuis circumstantiis decisionem expectat. *h*

Quandoque item scribens correspondali, vel mandatario, 47
litterarum adjecti favore committit implementum sub ea lege, ut non ab ipso Scribente, sed ab altero reintegrationem petere, vel spectare debeat, idque pariter a negotiatorum stylo, sive a facti circumstantiis decisionem recipit; *i* Cum aliis minus in foro contingibilibus in sua sede videndis.

e *disc.* 22. f *disc.* 33. *& tit. de credito disc.* 163.
g *disc.* 20. 25. 33. *& tit. de credit. disc.* 163.
h *locis supra citatis.* i *disc.* 30.

Finis Secundæ Partis Libri Quinti.

JO: BAPTISTÆ CARD. DE LUCA,

Libri Quinti Pars Tertia.

DE SENSIBUS.

OPPIDEN. CENSUS PRO ILLIS DE MONTELEONE CUM JAMUNDIS.

Casus disputatus in Signatura Justitiæ, & resolutus, ut infra.

De pacto rescissorio Instrumenti censualis, & facultate repetendi sortem principalem ob non solutionem fructuum statutis temporibus. An improbetur per Bullam Pii V. & quatenus sic: An vitiet contractum, vel solum vitietur pactum?

Et an Bulla prædicta Pii V. sit recepta, vel servari debeat in omnibus in Regno Neapolitano?

SUMMARIUM.

1 *FActi series.*

2 *Pacta rescissoria in Regno Neapolitano sunt in viri observantia, sed in Curia Romana id est improbatum.*

3 *Regnicolæ credunt in eo Regno receptam non esse Bullam Pii V. de Censibus.*

4 *Contrarium tenet Rota & Curia.*

5 *De stylo Signaturæ etiam, ubi agitur de mandato in vim pacti rescissorii relaxato pro sorte, & fructibus, illud substinendi pro solis fructibus.*

6 *Et de stylo substinendi mandatum, ac etiam executionem pro sola summa debita, licet sit excessivum.*

7 *De stylo S. Consilii & Tribunalium Regni super rescissione instrumenti censualis in vim pacti rescissorii ob non solutos fructus.*

8 *An Bulla Pii V. obliget ubique terrarum?*

9 *Quod verior sit opinio, ut d. Bulla attendi debeat in Regno.*

10 *Quid de Regno Siciliæ ultra?*

DISC. I.

1 IMposito per Fratres de Monteleone ad favorem Jo: Matthæi de Jamundis annuo censu ducatorum 90. pro sorte principali ducator. 1000. sub pacto, ut in casu non solutionis fructuum per sex menses, seu mutationis monetæ, aut reductionis censuum per Summum Pontificem, vel quemcumque alium Principem faciendæ, licitum esset rescindere instrumentum, ac petere sortem principalem: Hinc creditoris hæredes in vim pacti prædicti, ob non solutionem fructuum, mandatum obtinuerunt contra debitores ab Ordinario producaris 1286. in confuso, & unica structura, tam pro sorte, quam pro fructibus. Unde interposita appellatione, & commissa causa in Rota, ex parte creditorum adita fuit Signatura Justitiæ pro reformatione commissionis, perinde ac si esset signata cum clausula, *sine præjudicio quoad fructus*, atque ita obtinuerunt; Et quamvis per binam subsequentem disputationem acerrime probatum esset id de jure subsistere non posse, nihilominus semper persistitum fuit in decisis, quod fuit causa, ut lis ulteriorem prosequutionem non haberet, quia debitores curarunt, eo quo potuerunt modo se cum creditore concordare, potissimum stante quod creditores hujusmodi disputationum occasione agnoverunt, quod non obstante pacto prædicto desperata esset repetitio sortis, super qua ipsi principaliter insistebant.

Mihi de recenti in Curia in statu adhuc indeterminato, an Advocationis munus suscipere deberem, itaut quamvis labores essent proprii, sub aliorum tamen Curialium cognitorum nomine scripturæ prodirent, utpote de stylis non bene informato, resolutio dura visa est ob dilemma, quod, Aut semota Bulla Pii V. hujusmodi pacta rescissoria servanda sunt, ut tenent Regnicolæ communiter attestantes illa in Regno esse in viridi observantia, ut per Rovit. *super prag. 1. de Censibus*, & alios, & tunc ita rescribi substineri 2
debuisset pro toto debito tam sortis, quam fructuum; Aut e converso tenenda est opinio, quam firmiter etiam in dicto Regno Neapolitano tenet Rota, & Curia, ut d. Bulla Pii, etiam in eo Regno locum habeat, ac servari debeat, ut in decisionibus, de quibus infra, quodque etiam hujusmodi pacta sub d. Bullæ prohibitione veniant, atque hoc jure passim in Curia vivitur; & tunc dum sententia, vel decretum non distinguebat sortem a fructibus, sed pro omnibus insimul conflatis, unico contextu, ac sub eadem structura verborum prodierat, locus erat rescripto de appellatione in totum, ex vera & recepta juris propositione, quod injustitia in parte inficit sententiam, vel decretum in totum, atque mixtura summæ appellabilis reddit sententiam appellabilem, etiam quoad summam non appellabilem, quoties non est per capitula separata, sed unico contextu, & cum eadem structura verborum, Seraph. *decis.* 1168. *num.* 11. Bur. *dec.* 177. *n.* 5. & 337. *num.* 27. Adden. ad eum *decis.* 368. *litt. B. ubi Concordantes.*

Expertus deinde Curiam, agnovi hunc esse frequentem, & fere quotidianum stylum hujus Tribunalis in causis censualibus Regni prædicti; ea quo circa ea prima tempora, & priusquam ex infortuniis revolutionum popularium, ac pestis illud in hodiernam miseram reduceretur, frequentissimus erat causarum concursus ad Curiam; Hic autem stylus illi innixus est probabili rationi, quod cum certum sit ibi vivi de facto cum hac opinione, quod Bulla Pii V. in eo Regno non
sit recepta, sed vivatur cum Bulla Nicolai V. registrata in 3
prag. 1. de censibus, quodque, pacta sint in viridi observantia, ut testatur Apont. *cons.* 41. *n.* 37. *lib.* 2. Const. *in l.* 3. *C. de fiscal. usur. l.* 10. *num.* 45. & *seq.* & Tappia *lib.* 4. *jur. Regni de censib. n.* 29. & *in fine*, qui tres fuerunt Regentes Cancellariæ, & Consiliarii supremi consilii Collateralis, prius vero primarii Advocati, atque in aliis judicaturæ muneribus diu versati, recte absque dubio de observantia informari, & cum quibus pertransennt alii communiter.

Ideirco quamvis Rota, & Curia Romana hujusmodi opi- 4
nionem semper reprobaverint, ut *dec* 103. 87. 146. & 147. post Cenc. *de cens*, in Telesina census 9. Decembris 1630. coram Dunozetto, *inter suas decis.* 184. *n.* 5. In Neapolitana domorum 13. Maji 1641. cor. Verospio impress. *decis.* 20. *p.* 9. *recent.* & repetit. post Merlin. *de pign. decis.* 43. & sæpissime in aliis moderno tempore editis, itaut sit hodie principium absolutum. Attamen dicebat Cardinalis Sacchettus Præfectus, necnon Andosilla, & alii tunc in Signatura sedentes, qui hunc rescribendi modum introduxerunt, istam opinionem, sive veram, sive falsam in ea regione introductam,
excusare saltem debere judices, & partes ab injustitia, seu 5
inepria sententiarum, seu decretorum super hujusmodi rescissionibus prodeuntium, ideoque locum esse debere dicto æquitativo temperamento, rejiciendi scilicet repetitionem sortis, ac demandandi executionem pro fructibus, circa quos debitor nullum gravamen allegare potest. An instar illius styli, qui habetur etiam in Tribunali A. C. per Signaturam etiam ad alias Curias extensi, quod mandatum ex-
cessivum, licet in stricta juris censura esset nullum in to- 6
tum, nihilominus de æquitate quoties non est exequutum substinetur, & executioni demandatur pro summa debita; Quinimmo Signatura moderna contra receptas etiam Rotæ propositiones, ad resecandas calumnias, ac tollendos inanes circuitus debitorum, etiam post factam executionem, introduxit eas substinere pro summa debita, cum ita nulla injuria inferatur debitori, atque nullitas, seu appellabilitas in totum, sit quædam juris formalitas calumniarum nutritiva, ideo resecanda, quod meo genio semper arrisit, & rationabile visum est.

Occa-

Occasione vero aliarum consimilium disputationum habitarum, vel pro debitore, vel pro creditore, post susceptam Advocationem, ac obtentam Curiæ praxim, Dicebam, quod eam, ob quam hujusmodi stylus introductus est, dicto discursu retento, videtur quidem probabilis, sed in stricto rigore non subsistit, neque judices, & partes tali excusatione digni videntur, etiamsi admittamus, quod in eo Regno vivatur de facto cum dicta opinione, tam circa validitatem censuum creatorum absque pecunia numerata, quam circa dicta pacta rescissoria, spectata solum forma præscripta per dictam Bullam Nicolai V. quoniam adhuc judices de partibus ita de facto hujusmodi rescissiones admittentes non sunt ab injustitia, & ineptia inexcusabiles, dum attenta etiam praxi ipsius Sac. Cons. Neapolitani, a quo tamquam Su-
7 premo regulantur cætera inferiora Tribunalia, non proceditur ita de facto, & executive ad solam creditoris petitionem ad hujusmodi rescissionem, sed stylus est, quod debitori fiant duæ, vel tres monitiones cum congruo termino unius mensis, vel circiter pro qualibet, ut solvat fructus, quos ibi *terzias* appellant, & quando debitor in mora, & contumacia perseverans solvere non curat, tunc proceditur quidem ad rescissionem, adjecta tamen clausula, quod supersedeatur in exequendo per aliquorum mensium congruum terminum præscribi solitum, intra quem si debitor solvit fructus, dicitur ita purgare moram, ac evitat rescissionem, quæ habetur pro non facta, remanente solum onere debitoris reficiendi expensas tali occasione factas, ut de hac praxi Capyc. Latr. *decis.* 30. *n.* 17. Igitur inexcusabiles dicebam illos judices Ecclesiasticos inferiores de partibus, qui opiniones Rotæ, & Curiæ Romanæ in istis præsertim materiis potius sequi debentes, non autem illas Tribunalium laicalium, adhuc neque istorum æquitativam praxim servant: Sed quia vere hic potius ignorantiæ, quam malitiæ effectus est, idcirco ad evitandos inanes circuitus, ac ad resecandas debitorum calumnias, his non obstantibus, dictum Signaturæ stylum probabam.

In disputationibus vero habitis super ista causa Oppiden. quæ forte prima, vel contemporanea fuit cum altera Nullius Baren. *sub tit. de dote*, in juvenili calore, ac otii abundantia,
8 plenum ac satis elaboratum, juxta patrium tamen prolixiorem, ac superfluum stylum, edidi discursum super d. puncto, an Bulla Pii servari debeat ubique Terrarum, atque de ejus non usu dari valeat in genere, præsertim vero super puncto particulari hujus pacti rescissorii initi, non ad simplicem creditoris voluntatem, sed in casu moræ, quasi quod tunc id sequi dicatur potius ex ejusdem debitoris voluntate, itaut juxta plurium non improbabilem sententiam dicatur d. Bullæ non adversari, expendendo in hoc pleniori forsan calamo de anno 1644. omnia, quæ doctissime, ac nimium felici stylo postmodum loci tradidit Leotar. *in ejus tract. de usuris*, *q.* 43. 66. & 68. Verum deinde ad id reflectendo, comperi fuisse inanem laborem, quoniam quoad ea, quæ forum internum concernunt, ad viros forenses inspicere non pertinet, cum sit munus Confessariorum & Moralium, apud quos receptum videtur, communem opinionem publice & palam ab omnibus etiam probis observatam exeutare, quamvis in stricto jure minus probabilis esset, ut admittit idem Leotar. observantiæ hujus Bullæ religiosissimus; Quo vero ad forum externum, decisio pendet a qualitate loci, seu Tribunalis, ubi de hujusmodi contractus validitate, & executione disputari contingat, quoniam si in Regno prædicto de hoc disputetur in S. Consilio, vel aliis Tribunalibus laicalibus, quamvis non defuerint plures Regnicolæ, qui more Advocatorum causæ inservientes, ut executionem impedirent, hujusmodi nullitatem ob non servatam formam Bullæ Pii allegaverint, ut liquet ex allegationibus Brancatii *impress. per Lazanarium in addit.* ad Rovit. *super pragm. in rubr. de censib.* Capyc. Latr. *consult.* 70. *n.* 34. *& seqq. & consult.* 125. *n.* 24. *& seqq. & in aliis*. Nihilominus irrideretur, qui hanc Provinciam ibi assumeret; Idemque in Hispania, Germania, in Catalonia, & aliis circa eas parte, in quibus d. Bulla est inductiva novæ solemnitatis, seu novæ legis non adversantis substantiæ, vel naturæ contractus, itaut non percutiat infectionem usurariam; E converso autem in Curia Romana irrideretur, qui sustinere vellet validitatem censuum creatorum, spreta forma per d. Bullam præscripta, sive validitatem pacti rescissorii, & similium; Igitur omnino superfluæ remanent hujusmodi disputationes potius Academicis, & otiosis congruæ.

9 Est bene verum, quod quidquid sit de aliis regionibus, quoad ea, quæ pertinent ad prædictum Regnum Neapolitanum, probabilior meliusque fundata videtur opinio Curiæ, contraria vero sapere de abusu, ita paulatim Inducto ex originaria assertione Apont. *d. cons.* 41. ita forte Scribentis tamquam Advocati, ut causæ inserviret, non solum quia saniores Regnicolæ, præsertim Vivius *decis.* 365. & Rovit. *super dicta pragm.* 1. *de censib.* ac alii dixerunt hujusmodi Bullam in materia consulendam esse. Sed clarius, ac meo judicio evidentissime, reflectendo ad historiam, quæ super ejusdem Bullæ Pianæ observantia habetur circa alterum Regnum Siciliæ ultra Pharum, cui Bulla Nicolai, & pragmatica prima de censibus sunt communes; Cum enim ibi d. Bullæ Pianæ observantia multa pareret incommoda, atque reputaretur impracticabilis; Hinc Rex Philippus II. enixe supplicavit eidem Pio, 10
ut d. Regnum ab hujusmodi Bullæ observantia eximere vellet, sed obtinere non potuit, nisi quasdam declarationes registratas etiam apud Cenc. & Duard. post eamd. Bullam; Mortuo vero Pio, eædem preces per Archiepisc. Panormitan. Regium Oratorem ad id specialiter deputatum renovatæ fuerunt apud Greg. XIII. successorem, a quo fuerunt exauditæ cum aliquibus etiam restrictionibus, seu declarationibus, & cum expressa restrictione ad d. Regnum Siciliæ ultra.

Hoc enim clarissimum est argumentum, quod in hoc Regno Siciliæ citra, Bulla prædicta sine aliquo dubio recepta fuerit. Tum quia omnino improbabile est, quod idem Pius adeo tenaciter donec vixit a d. Constitutionis observantia eximere noluerit d. Regnum Siciliæ ultra magis remotum, ubi Nuntium Apostolicum non retinet, ac ubi Sedes Apostolica saltem de facto non habet ea directi dominii jura, & quod id tolerare voluerit in isto Regno magis proximo, ubi Nuntium Apostolicum fixum habet, & ubi Sedes habet jura dominii directi; Tum etiam quia dum idem Philippus II. erat Rex utriusque Regni, atque Oratorem ad hunc effectum deputavit, verosimiliter pro utroque supplicasset, dum Bulla Nicolai erat utrique communis; Et sic ad solam veritatem reflectendo, omnino improbabilis videbatur præfata Regnicolarum opinio, quæ tamen utcumque sit, ibi de facto servatur, Et quæ observantia est causa temperandi illum rigorem, qui alias in stricta juris censura practicari deberet, imputandi fructus solutos in sortem principalem, atque concedendi de facili passim sanatoriam cum clausula, *Constito de vero credito*, operantem effectum retroractivum etiam quoad fructus medio tempore solutos, ut habetur in aliis de materia *hoc eod. tit.*

S U M M A R I U M.

1 *DE generalitate super varietate opinionum, & stylorum in materia.*
2 *De pacto rescissorio in casu non solutionis fructuum, & an Bulla Piana attendi debeat in Regno Neapolitano?*

ANNOT. AD DISC. I.

IDem quod dictum est initio adnotationum *ad disc.* 1. *de usur.* ac etiam remissive sosinu cum initio adnotationum *ad disc.* 1. *de camb.* procedit in hac materia, ideoque eadem sufficiat relatio. 1

Super puncto autem contento in hoc primo discursu pacti rescissorii ob non solutionem fructuum, & an Bulla Piana attendi debeat in Regno Neapolitano, in pluribusque aliis disputationibus, cum ibi deductis processum est, talisque est Curiæ praxis.

TRANEN. CENSUS
PRO FRANCISCO AMENDONO
CUM CAPITULO NAZARENO.

Casus disputatus in Signatura Gratiæ, & resolutus pro Amendono.

De nullitate census creati ex fructibus alterius census. An procedat solum ex Bulla Pii V. vel etiam de jure communi, & ex infectione usuraria, itaut illa admittat sanationem, necne?

S U M M A R I U M.

1 *FActi series.*
2 *Sanatio nullitatis census ob defectum pecuniæ innumeratæ concedi solet per Signaturam Gratiæ cum clausula*, constito de vero credito, *idque facilius in censibus Regni Neapolitani, & de ratione.*
3 *De jure prohibita est conversio fructuum in sortem.*
4 *Quid de fructibus census affirmative, contrarium, n.* 6.

Card. de Luca, Lib. V.

5 *Retenta etiam opinione, ut non dentur usuræ usurarum, seu interesse alterius interesse, adhuc tamen juxta unam opinionem debetur interesse pro fructibus census, & de ratione.*

6 *De conclusione, de qua num. 4.*

7 *De stylo concedi non solet nova audientia in Signatura Gratiæ.*

8 *De sanatione census constituti ex fructibus, an concedatur, & concedi, vel denegari debeat.*

9 *In quibus proprie cadat anatocismus.*

10 *De ponderatione, quod etiam ex censu invalido non sint restituendi, vel imputandi fructus percepti.*

11 *Bona fides, vel simplicitas muliebris non excusat a nullitate census ob defectum pecuniæ numeratæ.*

12 *Quid agendum esset in hac censuali materia?*

DISC. II.

1. RETento principio in Curia indubitato, proindeque tenendo in Curiis Ecclesiasticis Regni Neapolitani, quod ibi servari debeat in omnibus Bulla Pii V. non obstante contraria opinione, quæ in illius laicalibus Tribunalibus tenetur ut *disc. praeced.* Cum Amendonus Barulitanus tamquam hæres Antoniæ de Micco matris pulsaretur per Capitulum Nazarenum, & Franciscum Antonium Eucarellum, tamquam hæredes Horatii Cicchilli pro fructibus annui census scutorum 86. pro sorte ducator. 950. Introducta causa cor. A. C. per appellationem a quodam decreto Ordinarii Tranen. contra eum lato, coram judice appellationis opposuit de census nullitate. Tum ea defectu pecuniæ numeratæ contra formam præscriptam a Bulla Pii V. Tum fortius quia in parte census fuerat creatus ex fructibus alterius census, unde creditorum defensores agnoscentes non posse causam defendere, timentesque de sententia absolutoria declarante sortem cum fructibus indebite solutis exinctam esse, adierunt Signaturam Gratiæ pro sanatione, quam ego scribens pro debitore dicebam denegandam esse saltem pro rata ducator. 360. pro fructibus antiqnioris census ducator. 441. conversis in sortem, ita cum alia partita ea causa mutui confessati adauctam, & proposita causa per Marazzanum, satis scissa erant vota Prælatorum,

2 Cum enim quoties agitur de nullitate proveniente solum a solemnitate, vel novo jure introducto per dictam Bullam Pii, sanatio passim concedi soleat cum clausula, *Constito de vero credito*, facilius vero in censibus Regni Neapolitani, ubi ob opinionem, quæ ibi habetur, excusabiles videntur contrahentes, adeout ejusdem census ex aliis causis, quam ex fructibus creati sanationi egomet non contradicerem; Idcirco punctus difficultatis erat, an hæc nullitas proveniret ea nova dictæ Constitutionis dispositione, vel potius ex 3 jure communi prohibente conversionem fructuum in sortem juxta dispositionem textus *in leg. fin. Codic. de usuris cum Concord.* per Merlin. *dec.* 409. alias 301. *part.* 5. *rec.* Andreol. *controv.* 110. Leotard. *de usur. q.* 86. *cum duobus seqq.* Et sic an Bulla in hac parte sit inductiva novi juris, vel potius declarativa antiqui.

4 Tenentes partes creditoris se fundabant in speciali authoritate Duradi *in tract. de censib.* §. 4. q. 38. ubi in specie, ex rationibus, & authoritatibus ibidem deductis, dicit istum contractum de jure communi, & seclusa Bulla Pii substineri, quod etiam de fructibus, quos ibi *tertias* vocant licite convertendis in capitale, firmant communiter DD. utriusque Siciliæ, atque ita passim servatur, ut præsertim Constanz *in l. ult. Cod. de fisc. usur.* Rovit. *pragm.* 1. *de cens. num.* 10. Giurba *dec.* 24. *n.* 34. *& seq.* & communiter.

Quinimo licet in utroque Regno, præsertim vero in isto 5 Siciliæ citra, reprobata sententia Cagnoli, & sequacium, receptissima sit opinio damnans interesse alterius interesse, ac accessiones accessionum, ut late apud Rovit. *decis.* 9. & alios passim; Nihilominus receptissimum pariter est, per morosum debitorem fructuum census deberi interesse, quod ibi habitis requisitis Pauli de Castr. pro notoriis, & probatis ex sola mora decernitur juxta *dec.* Franchi 254. quæ ibi magistralis in materia reputatur, ubi ea satis congrua, & probabilis ratio adducitur, quod cum sors census, etiam seclusa Bulla Pii, vel juxta Bullam Nicolai, vel ex natura contractus, ac intentione juris communis sit demortua, & perpetuo irrepetibilis ea parte creditoris, idcirco fructus, ita pro nostro loquendi usu nuncupati, dicuntur stare de per se, ac importare debitum potius sortis, quam usurarum, seu accessionum. Quo posito infertur, nil prohibere, ut quemadmodum, probatis requisitis lucri cessantis, vel damni emergentis, vel illis præsuppositis pro probatis, & notoriis, tale debitum sit aptum ad productionem interesse; ita nil prohibere debet novi census creationem ea vero, & legitimo debito de jure communi non prohibitam.

Alii vero inhærentes authoritatibus, ac rationibus a me deductis erant in contraria sententia, quod scilicet hæc prohibitio resultaret a jure communi, ea cujus intentione talis contractus tamquam anatocismus, vel anatocismi spe- 6 cies esset usurarius, Navarr. *de usur. num.* 94. Boccacc. *de cens. par.* 1. *num.* 10. Vivius *decis.* 369. *num.* 13. Felician. *de cens. lib.* 1. *cap.* 9. *vers. Septimam conditionem*, qui satis contra istam contractus speciem invehit, eam exagerandu Reipublicæ nimis perniciosam, atque hunc sensum habuit Rota in Romana prætensi canonis, seu census 22. Junii 1606. coram Manzanedu, *num.* 12. *impress.* post Cenc. *primæ impressionis decis.* 56. *par* 2. alias *decis.* 379. post eumdem recentioris impressionis; & eodem numero post Duardum eodem tract.

Si Pontifex Innocentius simpliciter negotium remisisset ad vota, absque proprii sensus expressione, utique pro sanatione resolutio prodiisset, quoniam major, & forte sanior pars primam opinionem sequebatur, sed quoniam ipse insinuaverat, probabiliorem sibi videri alteram, istumque esse abusum illius Regni, in quo ipse per plures annos Nuntii Apostolici munus gesserat, idcirco negativa resolutio prodiit pro hac rata, illam concedendo pro alia; Verum hujus gratiæ nullus erat effectus, quoniam cum census creatus esset usque ab anno 1608. idcirco fructus istius ratæ infectæ absorbebant totum; Cumque contra stylum (itaut Curiæ 7 visa fuerit res omnino nova,) idem Pontifex concessisset novam audientiam, mandando causam denuo proponi in sequenti Signatura; Hinc proponente Emerix, acerrima habita fuit disputatio, itaut major pars classicorum Advocatorum Curiæ scripserit pro creditore, ob unionem & assistentiam quamplurium creditorum consimiles census satis notabiles ita creatos habentium, adhuc tamen persistitum fuit in decisis, unde creditor acquievit, & credo quod concordia in partibus controversiam terminaverit; Sed quomodo rerum status immutantur, defuncto Innocentio, sub Alexandro successore in hoc propriam opinionem non de- 8 clarante, cum consimiles sanationes essent petitæ, absque fere votorum discrepantia pluries inhærendo fundamentis primæ opinionis, illa concessa fuit, atque in hoc sensu vere persistit Signatura.

Reflectendo autem ad veritatem, perpensis hinc inde fundamentis, ac rationibus, mihi quoque dicta prima opinio pro sanationis concessione probabilior videbatur, ea ratione potissimum ponderata in allegata *decis.* Franch. quod ob sortem demortuam, vere & proprie isti fructus dici non possunt usuræ, vel accessiones ea pecunia, sed potius important creditum independens stans de per se, productum ab eo jure censuali; Ac etiam quia, ut habetur *in ead. decis.* 409. Merlini alias 301. *p.* 5. *rec.* anatocismus vere, & proprie intrat in usuris odiosis, & ex quadam juris civilis potius permis- 9 sione, quam canonizatione debitis, unde propterea intrare non videtur in hujusmodi fructibus a jure Canonico, & Apostolicis Constitutionibus expresse canonizatis.

Verum e converso magnam vim faciebat modus, cum quo Pius V. hujusmodi conversionem fructuum in sortem prohibet, adjiciendo dictionem, omnino indicativam cujusdam præcisæ voluntatis prohibendi actum tamquam usurarium, & intrinsece malum; Ubi enim super actus validitate nulla urgeret ratio dubitandi, sed de plano, circumscripta nova lege, validus reputaretur, tunc dici posset, Bullam prædictam in hac parte esse inductivam novi juris omnino positivi, ac exorbitantis a jure communi; cui per sanationem dispensatur, sed cum probabiliter posset dubitari, adeout tali etiam lege seclusa urgerent rationes hinc inde, idcirco id satis stringere videbatur, ut hujusmodi lex potius esset declarativa, quam de novo dispositiva.

Adbuc tamen hoc non obstante, mihi videbatur hujus- 10 modi ultimam ponderationem satis considerabilem esse in ordine ad denegandam sanationem, ita & taliter quod contractus canonizaretur, non autem quod exinde inferri posset ad infectionem usurariam, cujus ratione fructus soluti imputari deberent in sortem principalem, quoniam saltem hæc opinionum dubietas, potissime vero, quod ex more regionis de facto, etiam apud probos, & doctos viros contractus validus reputatur, atque in judicio canonizatur, itaut cesset omnis fraudis & calliditatis usurariæ suspicio, id esse debeat justa causa, ob quam etiam in foro externo creditor ratione bonæ fidei percipere, ac suos facere potuerit fructus jam exactos, & consumptos, ex iis, quæ in simili ha-

habentur deducta in Baren. *disc. 17. & in aliis sub tit. de usuris.*

11 L[illegible]enim in foro externo receptum sit, in materia usurar[illegible]am tamen non excusare, quamvis ageretur de mulieri[illegible]aticis, seu alias jurium ignaris, quia ignorantia ju[illegible]n excusat ob facilitatem consulendi peritos. Ut ultra g[illegible]ha, in specialibus terminis fructuum indebite percep[illegible] per mulierem ex censu creato contra formam Bullæ Pii, Seraph. *dec.* 100. cum aliis, de quibus in d. Baren. *sub tit. de usur. disc.* 17. Attamen id recipiendum recte venit, ubi jus est clarum, itaut ejus ignarus de facili peritos consulendo, de illo certificari potuerit, quod in præsenti dici non potest, cum etiam apud Sapientes eadem haberetur opinio ita publice practicata, atque a judicibus, & Tribunalibus canonizata, ideoque videtur nimius rigor hujusmodi

12 di imputationem decernere.

Sanctius autem videretur, quod ad hujusmodi, ac pleras que alias usurarias quæstiones dirimendas, nova & generalis declaratio Apostolica de consensu Principum Catholicorum, ac prævio concordi tractatu emanaret, quia si in hac præsertim materia passim sanationes conceduntur. Hinc proinde ad quamdam formalitatis speciem hæc prohibitio reducta videtur, & quasi quod justitia, vel injustitia contractus pendeat a qualitate Tribunalium, in quibus causas agitari contingat, quod videtur absurdum, quia una ubique æqualis debet esse lex, vel opinio, animarum & conscientiæ regulativa. Ut etiam generaliter practicatur in materia usuraria, quod in una ditione aliqui contractus reputantur liciti, & in altera illiciti, & usurarii, ut frequenter habetur in sua materia *sub tit. de usuris*; Et tamen unum est principium divinum, & naturale inalterabile, & super quo neque Pontifex, multo minus alii Principes dispensare possunt, unaque est conscientia. Igitur inter ejusdem Catholicæ Religionis professores tanta varietas super eodem principio, parum commendabilis videtur, præsertim intra ipsa Ecclesiæ Catholicæ viscera.

ANNOT. AD DISC. II. & III.

DE sanatione census, qui alias de rigore ob non servatam formam Pianæ Constitutionis esset invalidus, de qua agitur in his duobus discursibus, videantur deducta infra in hoc tit. *disc.* 34.

BAREN. CENSUS
PRO MARTINO DE CORDE
CUM JACOBO SALUTIO

Casus decisus per Rotam pro Corde,

De sanatoria concessa per Signaturam cum clausula, *arbitrio Rotæ*, denegata ex eo, quod tarde petita esset post latas sententias super census invaliditate, per quas quæsitum dicitur jus debitori, ideoque non concedenda.

S U M M A R I U M.

1 *CAsus controversia super deneganda sanatione alias concedi solita re non integra.*
2 *De sanatione concessa cum clausula,* arbitrio, *& de istius clausula operatione.*
3 *Quando arbitrium sit interponendum, necne.*
4 *Concedi non solet sanatio post sententiam.*
5 *Regulariter re integra quomodo sanatio concedi soleat.*
6 *Concessio validat actum ab initio cum retrotractione.*
7 *An pretium rei vendita converti possit in censum.*
8 *Census non potest excedere fructus rei censita, ad quorum ratam solum sustinetur.*
9 *De stylo Signatura rescribendi in hac materia sanationis.*
10 *Quando ad hunc effectum dicatur res integra, necne ad effectum concedendi, vel respective denegandi sanationem.*

D I S C. III.

1 POstquam juxta facti seriem, de qua in hac eadem causa *sub tit. de usur. disc.* 17. census creatus ex pretio rei venditæ non servata forma Bullæ Pii V. declaratus fuit invalidus, creditor adiit Signaturam Sanctissimi pro sanatione. Et quamvis creditum esset verum, & legitimum, itaut de jure communi nulla concurreret prohibitio, quin ex eo census creari posset, unde quando sanatio re integra petita esset, de plano concedi debuerit, dum solita clausula, *consito de vero credito*, erat de plano justificabilis. Nihilominus, me pro debitore opponente, quod petitio esset congrua, utpote re non integra, & post duas sententias, Ordinarii scil. & A. C. ac decisionem Rotalem super contractus invaliditate, ac successive usurarum excedentium fructus ipsius rei venditæ imputationem in sortem; Idcirco attento quod causa pendebat in Rota, eidem rescriptum fuit de sanatione cum clausula, *arbitrio*, quæ operatur, ut Papa nihil determinet, sed remittat Tribunali, seu judici, cui rescribit. An sit locus concessioni, & executioni gratiæ necne?

Assumpta igitur desuper disputatione in Rota cor. Verospio sub die 4. Julii 1663. solo debitore informante, procedendo cum iis, quæ Ego pro hac parte scribens deducebam, negative responsum fuit, ex eo fundamento, quod licet dicta clausula, *arbitrio*, relaxet juris rigorem, ex deductis apud Caval. *dec.* 11. Cocc. *dec.* 278. *n.* 1. *& passim*; Nihilominus illud a jure est regulandum, neque talis clausula tribuit facultatem tollendi jus alteri quæsitum, atque grave præjudicium inferendi; Ideoque in proposito sanationis nullitatum de facili interponi solet circa nullitates judiciarias ex quadam juris subtilitate resultantes, atque in substantia continentes simplicem circuitum repetendi eadem acta, quæ nulliter gesta sunt, circa quæ jus collitigantis parum, vel nihil læditur, secus autem ubi agitur de ipsius rei substantia, ut generaliter Gregorius & Adden. *dec.* 189. *n.* 3. Buratt. *decis.* 130. *n.* 8. Et de qua distinctione inter sanationem solemnitatum, quarum defectus inducit nullitatem ex solo rigore juris, & sanationem illorum defectuum qui percutere videntur substantiam actus, & voluntatem partis, habetur in specialibus terminis sanationis nullitatis ex rescripto Signaturæ Gratiæ cum eadem clausula *arbitrio*, habetur *dec.* 61. *n.* 3. *& 4. cum seq. p.* 8. *rec.* ubi Concordantes in Firmana sanationis *sub tit. de contractibus in genere.*

Unde cum per binas sententias, ac per decisionem Rotalem, jam declaratum esset, fructus, seu usuras excessive solutas extinxisse sortem principalem, atque debitorem obtinuisse liberationem a debito. Hinc resultabat, quod idem erat sanare censum, ac facere debitorem illum, qui jam liberatus erat; & consequenter tali casu Signatura Gratiæ rescribere non solet super sanationibus, ut per Marches. *de commiss. p.* 1. *nu.* 481. *fol.* 97. & hæc sunt decisionis fundamenta.

Quibus addebam voluntatem Papæ gratiam non concedendi, ex ejus consuetudine, sive discretivo modo rescribendi desumptam, quoniam ubi nulla adest sententia ad favorem debitoris super census nullitate, gratiam pure, & simpliciter concedere solet, rescribendo judici ordinario, & partium competenti, seu illi, coram quo causa pendeat de sanatione cum clausula, *Consito de vero credito*, itaut partes judicis commissarii in alio non sint, nisi circa verificationem hujus clausulæ, an scil. constet de credito legitimo, & tali, quod circumscripta forma inducta per Bullam Pianam, ex illo inspecta juris communis, vel antiquiorum Apostolicarum Constitutionum dispositione, valide census creari potuerit, quo constito proceditur ad sanationem cum effectu retrotractivo ad suum initium, ut liquet *ex dec.* 194. *nu.* 2. *p.* 6. *rec.* Interamnen. Census 27. Januarii 1638. cor. Buccabella, & in aliis. Unde quando denegatur hæc rescribendi forma, sed altera servatur cum clausula, *arbitrio*, hujusmodi discretiva diversam denotat voluntatem, juxta vulgatum discretivæ axioma deductum ex *l. unica*, *§. Sin autem*, *C. de caduc. tollen.*

An resolutio probabile fundamentum haberet, necne, maturum judicium efformare non potui, dum altera pars non informavit, unde visum non fuit quid in contrarium deduceret.

Reflectendo autem ad veritatem, cogitabam esse quidem impracticabilem sanationem hujusmodi census ita simpliciter, prout jacet, quoniam licet verificaretur clausula, *Constito*, dum pretium rei venditæ prohibitum non est de jure communi, & circumscripta forma inducta per Bullam Pii V. converti in diversam speciem contractus census, seu annui redditus, ex iis, quæ ex Dec. Covarr. & aliis, frequenter deducta habentur *sub tit. de usur.* præsertim in Lucana, & in hac eadem Baren. *disc.* 17. & 18. Attamen cum probatum esset, quod ex peste, aliisque infortuniis, domorum pensiones in ea Civitate essent notabiliter diminutæ, itaut fructus domus, de cujus pretio agitur, non ascenderet ad annuos scutos 90. impossibile erat sanare censum annuorum scutorum 140. cum etiam de jure communi, ex veriori sententia

non

non detur census excedens fructus rei censitæ, quia in parte
8 excedente remaneret census mere personalis. Unde ad summum sanatio practicari debuisset cum reductione fructuum ad proportionem illorum fundi censiti, quod juris dispositioni conformat, ex recepta p opositione, quod fundo censito in parte diminuto, si pars, quæ remanet, est sufficiens ad totum censum, talis diminutio creditori non præjudicat, sed si non sufficit, atque diminutio non est culposa, substinetur tantum pro rata capacitatis, ex deductis per Cenc. *hoc tractat. q.* 110. *n.* 5. *cum seq.* Firmana census 13. Junii 1642. cor. Peuting. *dec.* 213 *n.* 4. post Zacch. *de oblig. dec.* 47. *num.* 3. post Merlin. *de pign. & in aliis*.

Et circa punctum juris debitori quæsiti, necne, id pendere cogitabam ab eo, quod in hac eadem causa discussum ha-
9 betur *sub d. tit. de usur. disc* 17. Quoniam si fructus excessive soluti, vere importassent extenuationem sortis principalis, tunc recte intrabat motivum prædictum juris quæsiti, secus autem in casu converso, quoniam cessante imputatione prædicta, itaut de præsenti emptor maneret debitor integræ sortis, hujus potius intererat concedi sanationem, qua mediante sors fiebat irrepetibilis, ac urgeri non poterat ad solutionem, ad quam alias eadem sanatione denegata creditor agere poterat, & fructus ad mensuram, seu capacitatem fundi censiti minimum reducerentur.

Licet autem ex antiquiorum traditionibus Signaturæ stylus esse soleat, quando in causa adest sententia, favore debitoris rescribendi simpliciter de sanatione cum sola clausula, *Consito*. Quando vero adest, vel eam denegare, vel rescribere cum dicta clausula, *arbitrio*, ut frequentissime in quam pluribus consimilibus causis in d. Tribunali a me tractatis pro debitore, vel creditore juxta contingentias scribendo sum expertus; Attamen quoties debitor formiter de hujusmodi nullitate opposuit, ac declaravit se a sortis debito liberatum ob imputationem fructuum solutorum, non percipiebam vim dictæ distinctionis, an esset sententiatum in causa, necne, quoniam ubi sententia non fecit transitum in judicatum, itaut firmet statum, sed suspensa est per appellationem, in cujus gradu de ejus viribus disputatur, nullos operatur effectus, perinde ac si non adesset, præterquam illum fumi boni juris pro decernendis alimentis, vel similibus levioribus effectibus.

10 Unde propterea quoad jus debitori quæsitum per gratiam non tollendum, considerabam veram distinctionem non consistere in hoc, ac esset in causa sententiatum, necne, sed potius, an adesset debitoris oppositio cum declaratione assequutæ liberationis a debito. Vel potius debitore non declarante, res dici posset integra, & in quodam implicito statu validitatis ob non declaratam contrariam voluntatem debitoris, qui solvendo fructus, atque non opponendo, ita videbatur continuare in statu agnitionis bonæ fidei super contractus validitate, & observantia, cum de reliquo non agnoscerem rationem differentiæ; Sed hucusque occasio non præbuit id formiter disputare.

SABINEN. CENSUS
PRO COMMUNITATE CONFINEI
CUM COMMUNITATE N.

Casus disputatus coram A. C. incertus est exitus, forsan per concordiam.

De forma pecuniæ numeratæ per Bullam Pianam in censuum creatione præscripta, num impleatur per cedulam banchariam, sive per ordinem directum bancho?

SUMMARIUM.

1 *Facti series.*
2 *Census constitutus sine pecunia numerata est nullus, & fructus imputantur in sortem.*
3 *An dicta forma impleri possit per æquipollens, & per cedulam banchariam?*
4 *Si intervenit pecunia sine numeratione an sufficiat?*
5 *An sufficiat ordo directus bancho, & de differentia inter ordinem, & cedulam.*
6 *Quando census creatus etiam mediante ordine sufficiat.*

DISC. VI.

1 Cum Julius in ejus testamento quasdam summas reliquisset Communitati propriæ patriæ, in effectus fructiferos investiendas, ut ex fructibus exinde percipiendis quædam subsidia pia, vel prophana per eum demandata præstarentur, Communitas Confinei pecuniis indigens, censum creavit ad favorem dictæ alterius Communitatis legatariæ ex pecuniis a d. Testatore provenientibus, quarum numeratio in ipso actu creationis cor. Notario, & testibus ad formam Bullæ Pianæ non accessit, sed impositici consignatus fuit ordo directus Sac. Monti Pietatis, illinc ad aliquos dies, vel menses impletus; Cum autem tractu temporis, vel ead. Communitas creditrix, vel ejus nomine illi, quibus dicti census fructus destinati erant, istam Communitatem debitricem cor. A. C. pulsarent, de pluribus dicti census, de nullitatibus excipiebatur, præsertim deficiente licentia Sac. Congregationis boni Regiminis, deficiente versione, cujus securitati alias d. Congregatio in concessione licentiæ consulere solet, necnon ex defectu pecuniæ numeratæ juxta formam præscriptam per d. Bullam Pianam; Quidquid esset de aliis exceptionibus, & defectibus, de quibus, utpote in nudo facto consistentibus, non ad Advocatos, sed ad causæ Patronum juxta Curiæ stylum agere pertinet.

Quatenus concernebat dict. exceptionem juris resultan- 2
tem a defectu formæ, seu solemnitatis; Pro Communitate debitrice scribens, fundatam dicebam ejus intentionem, quod ob decretum irritans in eadem Bulla contentum, contractus censualis alias creatus dicatur ipso jure nullus, atque remanente credito sortis in terminis simplicis mutui veri, vel interpretativi, nulli fructus ex eo prætendi possint, quinimo, atque soluti deberent in sortem imputari, ex plene deductis per Cenc. *de cens. q.* 48. Leotar. *de usur. q.* 59. *n.* 32. Seraph. *dec.* 106. ubi quod creditoris simplicitas, vel ignorantia in proposito non excusat, *dec.* 43. *nu.* 7. *cum seq.* post Merlin. *de pignor.* cum aliis, de quibus infra.

Non negabant Scribentes pro creditore veritatem d. propositioni, utpote indubitatæ; Replicabant tamen formam prædictam impletam esse, proindeque cessare objectum ex facto, dum pecunia per æquipollens in *ipso actu* tradita fuerat, mediante ordine directo Sac. Monti Pietatis, quam formam æquipollententem in proposito sufficere decrevit idem Pius in declarationibus dictæ ejus Constitutionis editis
in gratiam Regni Siciliæ ultra Pharum, ac registratis per 3
Cenc. *hoc tract. in princ.* declarando ita satisfactum esse, vel ubi census constitueretur ex causa dotis, vel per viam traditionis cedulæ bancariæ, quam in proposito sufficere firmant Rota *dec.* 103. post Cenc. *& cæteri*, per Leotar. *d. quæst.* 59. *n.* 39. & habetur in infra allegandis decisionibus; In forma etenim prædicta *spectandus* est finis, ob quam illa inducta fuit, ne scil. fiat fraus usuris, atque ita debita alias illicita,
& male contracta in hujusmodi contrahendi speciem con- 4
verterentur. Unde propterea si pecunia in ipso contrahendi actu intervenit; quamvis illius distincta, & actualis numeratio non sequatur, sed partes eam pro numerata habeant, id sufficit, ut per Rot. *decis.* 436. post Cenc. *num.* 5. *&* 6. & idem Cenc. *quæst.* 51. *in fin.* & dictum fuit in Tarentina Census 5. Decembris 1663. cor. Taja, & in aliis, quia de facto ita servat communis usus, etiam in ipsamet Urbe.

Admittebam ego præmissa concernentia cedulam ban- 5
chariam, Negabam vero applicationem ad factum, in quo non agebatur de cedula, sed de simplici ordine creditoris directo bancho, cujus casus est longe diversus; Ideo enim cedula æquipollet pecuniæ numeratæ, atque vim habet veræ solutionis, quia banchetius, vel campsor, qui cedulam fecit, recusare non potest solutionem, minusque pecuniam in ea contentam solvere potest deponenti, vel alteri cedulam non exhibenti; nam tali solutione non obstante ad aliam tenetur, qui cedulam exhibeat, ex deductis in materia per Rovit. *decis.* 13. Secus autem est in simplici ordine, quem ipse mandans potest reddere inanem cum præventiva pecuniarum exactione a seipso facta, vel dando alteri ordinem prius effectuandum, sive quod tunc pecuniam in bancho non haberet; Ideoque firmata in cedula non procedunt in hujusmodi ordinibus, ob satis diversam rationem inter unum casum, & alterum, ut per Cenc. *de Cens. quæst.* 50. *num.* 19. Rot. post eamdem *decis.* 435. *num.* 1. in Licien. Census 18. Maji 1654. & 17. Maji 1655. coram Priolo, Romana Salviani 17. Martii 1666. & 1667. coram Otalora, & in terminis ordinis directi S. Monti Pietatis Urbis, licet ad alium effectum, in Romana domus 14. Maji 1657. coram Bevilacqua, & in aliis.

Verum reflectendo ad veritatem, periculosa, vel nimis 6
aspera mihi videbatur dicta distinctio ita generaliter, & indefinite sumpta, per quam census creati cum ordinibus directis Monti Pietatis, vel alteri bancho censeri debeant invalidi

lidi

lidi, utpote carentes forma Bullæ Pianæ: Si enim constat, quod tunc creditor pecunias in eo bancho promptas habebat, seu alias talis esset ejus conditio, quod etiamsi integra pecuniarum quantitas ad ejus creditum descripta non reperiretur, adhuc tamen ob ejus probatam fidem Bancherius absque dubio ordinem prompte implevisset, ut quotidiana praxis docet, atque de facto, vel immediate, vel ex intervallo ad libitum debitoris pro ejus commoditate differentis, quando ordinem exhibuit, promptam invenit pecuniam, itaut cesset quæcumque suspicio illius fraudis, ob quam d. forma pecuniæ numeratæ præscripta fuit, ne scilicet sub hoc pallio pro stocchis, barocchis, & civantiis, seu ex causa ludi, aut alias illicitis, & suspectis crediris census crearentur, tunc data sinceritate actus, quædam judaismi species videtur, quod ob solam possibilitatem reddendi ordinem inanem, & sine effectu, quoties observantia contrarium docuit, contraventum esset formæ prædictæ; Ideoque distinctio intelligenda videtur sano modo, ac juxta facti circumstantias, sinceritatem, vel fraudem respective ostendentes.

Et quemadmodum communis usus, ipsius potissimum Urbis dictam Constitutionem interpretatus est, ut ejus formæ satisfactum dicatur ex solo interventu pecuniæ in sacculo, quamvis non deveniatur ad actualem numerationem coram Notario, & testibus, quibus etiam ignotum sit, an pecunia in eodem sacculo existens, illam quantitatem importet, necne, quia in dubio præsumenda non sunt mendacia, & delicta, ea firmatis in supra allegatis, præsertim in d. Tarentina census cor. Taja, ita pariter non videtur urgere casus prohibitiva satisfaciendi dictæ formæ mediantibus hujusmodi ordinibus, dum implementum habere possunt, cum contraria possibilitas in dubio præsumenda non sit, utpote sapiens delictum, eademque præsumptio comprobata remaneat ab observantia; Atque in omnem eventum, quemadmodum in Baren. census 26. Junii 1665. cor. Verospio de qua causa habetur *sub tit. de usur. disc.* 17. etiam data nullitate debentur fructus, tamquam damna, & interesse, ita in præsenti, quia pecunia pernecesse investienda erat in occasiones fructiferas, juxta deducta in Marsicana, & in Neapolitana *sub tit. de usur. disc.* 29. 30.

ANNOT. AD DISC. IV.

CUm hac distinctione inter cedulam, & ordinem procedi hodie videtur, licet mihi videatur continere speciem judaismi, & quemdam rigorem, sine effectu producente solum quemdam inanem circuitum recursus ad Signaturam Gratiæ pro sanatione cum inani jactura temporis, & expensarum, dum passim sanatio conceditur, quoties accedat sinceritas, & veritas actus, quod nempe tunc creditor haberet in bancho pecuniam solvibilem, quodque ordo suum habuerit effectum.

SPOLETANA
PRO MONASTERIO PALATII SPOLETI.

Responsum pro veritate.

Si in matrice, seu originali imbreviatura instrumenti censualis reperta inter rogitus Notarii mortui, non exprimatur servatam esse formam Bullæ Pianæ; An id per notarium successorem in extensionem instrumenti suppleri possit? Et an forma prædicta, quamvis in instrumento non expressa probari possit per testes, vel alias extrinsecas probationes?

SUMMARIUM.

1 *FActi series.*
2 *Notarius rogatus, vel successor, quam facultatem habeat circa extensionem clausularum.*
3 *Notarii fidei defertur, nisi iis, quæ coram ipso gesta fuerunt in ipso actu sui rogitus.*
4 *Non potest attestari de interventu pecuniæ numeratæ in censu, si instrumentum non dicat.*
5 *Dictus interventus pecuniæ, vel expressio confinium rei possunt extrinsecus justificari, etiamsi instrumentum non dicat.*
6 *Quando talis facultas Notario concedatur.*

DISC. V.

1 CUm inter rogitus Notarii Urigbi reperta esset quædam imbreviatura instrumenti censualis ad favorem Monasterii prædicti cum N. absque eo quod in prothocollum, vel instrumentum publicum redacta esset, atque hæredes debitoris, quamvis eorum author, donec vixit fructus solvisset, præcognito, quod in dicta imbreviatura non contineretur forma Bullæ Pianæ super actuali interventu pecuniæ coram Notario, & testibus, & recusassent continuare solutionem fructuum, prætendentes cum jam solutis, utpote indebitis, & usurariis ipsam sortem principalem extinctam esse; Hinc Monasterii administratores, ut istius indemnitati consulerent, instituerunt apud Notarium successorem, penes quem dictæ scripturæ conservabantur, pro extensione dicti instrumenti, cumque hic dubitaret, an id agere posset circa suppletionem dictæ formæ, ac propterea cuperet audire responsum pro veritate alicujus classici Advocati Urbis ad id Ego forte d. opinione indignus requisitus.

Negative in hac parte respondi, quoniam Notarius suc- 2
cessor, vel quicumque alius, judicis etiam mandato accedente, extendere, vel supplere non potest, nisi ea, quæ extendere, vel supplere posset idem Notarius si viveret, cum numquam fictio excedere possit veritatem, neque subrogatus habere majorem potestatem, quam ille, in cujus locum subrogatus est; Ipse autem Notarius rogatus facultatem solum habet extendendi clausulas, & verba, quæ ex debito officii, & consueto stylo apponenda erant in originalibus imbreviaturis ideo omitti solita, ut commodius in extensione prothocolli, seu publici instrumenti, non immutata conventionis substantia, apponerentur, sed non potest supplere illa substantialia, quæ pendent a partium voluntate, sive ab illo facto extrinseco, quod data etiam veritate scripturæ, potest esse diversum, seu potius omitti, quia sic factum requirebat, ex deductis per Buratt. & Adden. *decis.* 507. Rov. *pragm.* 1. *de Notariis*, *n.* 10.

Attestaretur enim ita Notarius de actu facti gesto, vel non gesto inter ipsas partes, de quo attestari non potest, cum ejus
fidei solum defeatur in iis, quæ in ipso actu celebrationis in- 3
strumenti intervenerunt Greg. & Adden. *decis.* 177. Adden.
ad Bur. *dec.* 95. Et in his terminis specialibus pecuniæ nume- 4
ratæ in censu non intervenientis, Rota in Neapolitana domorum cor. Verospio *decis.* 43. post Merlin. *de pignor.* alias *decis.* 20. *par.* 9. *rec.* Unde si id utpote respiciens substantialia contractus, ac factum extrinsecum, quod potest se habere ad esse, & non esse, suppleri non potest per ipsummet Notarium rogatum, qui saltem de d. actu, tamquam coram se gesto attestari posset tamquam testis, multo minus absque dubio id fieri posset per Notarium successorem.

Et quamvis multa darentur adminicula, ad ostendendum vere ibi intervenisse pecuniam numeratam, præsertim partita libri ejusdem Monasterii, & quia sic attestabantur pleræque Moniales, ac etiam, quæ in actu fuerunt præsentes. Dicebam
tamen id pertinere ad judicem, coram quo per debitorem, de 5
hujusmodi nullitate opponeretur, ut stantibus probationibus alias, quam ex istrumento resultantibus, dictam exceptionem rejicere, cum de jure certum sit id posse cum extrinsecis probationibus justificari, quia Notarii negligentia in exprimendo in instrumento aliquem actum, præjudicare non debet veritati, Ut in simili circa expressionem confinium fundi censiti habetur apud Bur. *decis.* 10. alias 502. *par.* 1. *rec.* Et habemus in terminis matrimonii describendi in libro Parochi, quod si non reperiatur descriptum, non prohibetur aliunde probari, cum similibus.

Verum hoc non pertinet ad Notarium extendere debentem instrumentum, quoniam ipse non potest se ingerere, nisi in extendendis clausulis, & cautelis de stylo apponi solitis, non alterantibus substantiam contractus, neque concernentibus factum extrinsecum, quod potest esse diversum; Et licet *in d. dec.* 10. Buratti alias 502. *par.* 1. *rec.* considerata fuerint adminicula, & extrinsecæ probationes ad istum effectum extensionis instrumenti cum expressione confinium, qui in originali imbreviatura omissi erant, & sic pariter circa rem
substantialem. Nihilominus ibi præcedebat rescriptum Si- 6
gnaturæ Gratiæ super sanatione, Ac ulterius omissio erat potius circa verba, dum fundus censitus expressus fuit, hic vero erat circa factum omnino extrinsecum, interventu, vel non interventu pecuniæ, & sic in terminis satis diversis, ac longe majori defectu substantiali; Ideoque concludendo dixi, Monasterium quidem fovere bonum jus, curando censum canonizari, cum extrinsecis probationibus dictæ formæ, quæ vere intercessit, sed ex notarii incuria in imbreviatura expressa non fuit, istæ vero erant partes judicis, non autem Notarii.

AN-

ANNOT. AD DISC. V. & VI.

Agitur in hoc discursu, an forma pecuniæ numeratæ, & alia requisita Pianæ Constitutionis justificari valeant alias, quam per ipsum instrumentum impositionis, videatur infra *disc.* 36.

URBEVETANA CENSUS
PRO COMITE LAURENTIO DE MARSCIANO
CUM CAMILLO BONAVENTURA.

Casus disputatus in Rota occasione possessorii, sed non decisus.

De nullitate census ex defectu fundi censiti certi, quia esset impositus super bonis aliquorum Castrorum in genere; Et an hæc exceptio impediat creditorem agentem in judicio executivo, vel in altero manutentionis?

S U M M A R I U M.

1 *Facti series.*
2 *Decretum irritans contentum in Bulla Pii V. ob non servatam formam ibi præscriptam, an inficiat etiam possessionem, itaut obstet in summariissimo possessorio retinendæ?*
3 *Et quando defectus pecuniæ, numeratæ, vel fundi censiti impediat etiam in judicio executivo.*
4 *Cur autem in judicio manutentionis, secus.*
5 *De cautela non producendi instrumentum.*
6 *Defectus, certæ expressionis confinium annullat censum.*
7 *An specificatio fieri possit ex intervallo, & retrotrahatur?*
8 *Quando dicta specificatio non sit necessaria.*
9 *De facilitate sanationis hujusmodi defectuum.*

D I S C. VI.

1 De anno 1591. Joannes Franciscus Monaldensis imposuit census scut. 2500. in sorte ad favorem Laviniæ Mazzarostæ uxoris Julii Bonaventuræ super prædiis, terris, & aliis bonis existentibus in castris, & territoriis Ripaldellæ, & Collislongi Comitatus Urbis Veteris, absque aliqua confinium expressione, dictoque censui accessit tamquam principalis, principaliter, & insolidum obligatus Comes Ludovicus de Marsciano senior; Cum autem Camillus dictæ Laviniæ filius, & hæres, seu donatarius, occasione primogenituræ contemplatione matrimonii per contractum erectæ, de mandato Congregationis Baronum aliquas fecisset exactiones fructuum a Comite Ludovico juniore prædicti fidejussoris ex filio nepote, unde ista eadem causa habetur *sub tit. de feud. ad materiam Bullæ Baronum disc.* 95. Hinc introducta causa in Rota prius coram Albergato, & deinde coram Bichio, de pluribus punctis actum fuit ad rem non facientibus, Potissime vero ex parte Ludovici debitoris opponebatur de nullitate census incontinenti probata ex ipsius instrumenti lectura resultante ab omissione confinium fundorum censitorum contra formam Bullæ Pianæ continentis expressum decretum annulativum.

Sed quia ex parte actoris, suspenso quocumque petitorio, Intentatum fuerat summariissimum possessorium retinendæ, quod vulgo manutentionis dicitur; Idcirco in disputatione desuper habita sub die 23. Febr. 1654. cor. Bichio inhærendo eidem responsioni traditæ in decisione desuper edita sub die 16. Junii 1653. cor. Albergato, respondendo de manutentione ad favorem creditoris, ista exceptio tamquam altioris indaginis ac sapiens petitorium, ad istud remissa fuit, non admittenda in hoc summariissimo, & executivo judicio manutentionis, atque resolutio in hac parte visa est probabilis.

2 Licet enim Ego scribens pro debitore insisterem in decreto irritanti contento in Bulla Piana, cujus virtus est inficere titulum, & possessionem; Attamen quamvis hæc sit vera, & recepta propositio, illa procedit, quando certum est decretum irritans intrare, secus autem, ubi de hoc dubitari potest, atque a justificationibus in petitorio faciendis potest ostendi non adesse defectum, cujus ratione decretum adjectum est. Tunc enim non impeditur possessori manutensio in illa facti detentatione, ut in specialibus terminis manutentionis non impediendæ creditori censuario, eo quia ex instrumento censuali appareat de non servata forma pecuniæ numeratæ decisum fuit in Assisien. census 23. Junii 1653. cor. eodem Bichio, & generaliter Seraph. *decis.* 1471. Cavaler. *decis.* 8. Merlin. *decis.* 57. *& sæpius*.

3 Quamvis enim etiam in judicio executivo in vim obligationis Cameralis, hujusmodi defectus pecuniæ numeratæ, vel fundi censiti admittatur ad impediendam relaxationem mandati pro fructibus, atque ita servet praxis. Nihilominus id procedit, quia actor pro fundamento suæ actionis deduxerit ipsum instrumentum, quod ex sui facie apparet defectivum, unde propterea dicitur exceptio resultans ex ventre ejusdem scripturæ, ex qua actor agit, quæ species exceptionis dicitur privilegiatissima, & absque dubio admittitur in quocumque judicio quantumvis executivo, & privilegiato; Secus autem, ubi sumus in judicio possessorio, in quo actor se 4
non restringendo ad solum jus resultans ex scriptura, principaliter fundatur in solo facto possessionis, cum tunc hujusmodi exceptiones non admittantur, utpote elidibiles in petitorio, in quo per extrinsecas probationes justificari potest interventus pecuniæ numeratæ, seu expressio confinium, cum non requiratur pernecesse id apparere ex scriptura, ut habetur deductum in Spoletana *disc. preced.* Unde propterea 5
cautela est in hujusmodi judiciis non exhibendi instrumentum, seu titulum suæ possessionis, sed ista probata per scripturam, vel testes insistendi in nudo facto, itaut contra producentes practici dicere soleant, quod sibi imputent producentes, cur se proprio ligone percusserint.

6 Quatenus vero pertinet ad punctum principalem invaliditatis contractus ob non expressos certos fines fundi censiti. Dicebam regulam esse pro nullitate ex litterali dispositione Constitutionis Pii V. innixæ vivæ rationi fraudis, quæ alias ex parte creditoris inesse posset in non subjacendo periculo amissionis sortis, cui creditor censuarius subest in casu peremptionis fundi censiti in toto, vel in parte, ut pro nullitate firmant Cenc. *hoc tract. q.* 40. Honded. *consil.* 25. *num.* 32. *lib.* 2. Rota post Cenc. *dec.* 80. Leotard. *de usur. q.* 58. *n.* 37. Verum & de hoc pariter dubitari poterat, unde propterea ab initio causæ satis dubitabam de hoc motivo, in quo ceteri pro hac eadem parte Scribentes potissime insistebant; Tum 7
quia aderat subsequens specificatio, quæ sufficit, solumque dubitari potest, an retrotrahatur ad suum initium, vel potius se validet contractum ex nunc, ex deductis per Thesaur. *quo. lib.* 3. *q.* 103. Rovit. *pragm.* 1. *de cens. n.* 22. Merlin. *lib.* 1. *controv.* 55. *n.* 20. Tum etiam quia, ubi imponens non habet in loco, quamvis generali, nisi unum prædium, sive habet plura, quæ vel ex noncupatione, vel ex qualitate habeant 8
speciem notorii, itaut cesset ratio omnimodæ incertitudinis, tunc de hujusmodi defectu expressionis non curatur, ex deductis per Caren. *resol.* 235. Leotard. *d. qu.* 58. *num.* 34. *cum seqq.* ubi de impositione super toto Castro, Rota *dec.* 636. *part.* 4. *rec. & in aliis*, itaut forte numquam, vel satis raro 9
visum fuerit ex hujusmodi defectu census annullari, quoniam hæc non est forma præcisa de novo inducta, sed declarativa ejus, quod est de jure ad tollendos census personales, & consulendum fraudibus super evitatione periculi pendentis a nimis de raro contingibili casu peremptionis fundi censiti, unde quoties dicta ratio cessat, de facili suppletur hic defectus; atque nimis debilia sunt hujusmodi debitorum subterfugia, ob facilem recursum in omnem eventum in Signaturam pro sanatione, quæ non negatur, quoties constet de vero credito, itaut infectio non resultet ex mala radice, seu causa creationis census, & cui malo vere, & proprie Pius V. cum d. Constitutione occurrere voluit, & sic in hujusmodi materiis totum pendet a facti circumstantiis sinceritatem, vel malitiam actus præseferentibus.

ROMANA CENSUS
PRO SOCIETATE SPIRITUS SANCTI NEAPOLITANORUM
CUM SOCIETATE SANCTÆ MARIÆ DE HORTO.

Casus decisus per Rotam pro Societate Spiritus Sancti.

An census creari possit super domo construenda cum pecuniis ad censum traditis, itaut de tempore creationis, fundus censitus fructifer, & capax non sit in rerum natura.

Et de impositione census sapiente veram alienatio-

tionem, proindeque cadente sub *Extravaganti Ambitiosæ*.

S U M M A R I U M.

1 F*Acti series.*
2 *Impositio census super bonis Ecclesiæ dicitur alienatio prohibita, & quid requiratur ad hujusmodi actum sustinendum.*
3 *De invaliditate census ex defectu fundi, tunc non extantis.*
4 5 *An creari possit census super domo ædificanda, vel acquirenda, si & postquam erit propria, seu ædificata.*
6 Extravag. Ambitiosæ, *non obstat creationi census super re acquirenda.*

D I S C. VII.

1 CUm Societas Spiritus Sancti Nationum Regni Neapolitani pro reducendis ad formam Palatii, cum imprudentissimo, vel malitioso consilio quibusdam domunculis d. Ecclesiæ adjacentibus, quamplures imposuisset census, quorum forte major pars in privatam, tunc administrantium utilitatem cessit. Hinc successores pii & zelantes administratores, curantes cum justitiæ fundamento Societatem prædictam a gravissima æris alieni mole oppressam sublevare, de anno 1632. curarunt a tunc temporis V. Gerente, & Sac. Visitæ Apostolicæ judice obtinere sententiam in judicatum transactam annullantem quamplures ex hujusmodi censibus, canonizatis solum illis, quos detectum fuit esse legitime impositos, cum versione pecuniæ in d. Palatii fabricam, seu aliam Ecclesiæ utilitatem, inter quos census rejectus fuit unus impositus ad favorem Antonii Thesauri, quoad plures annos defuncti, scripta hærede Societate B. Mariæ de Horto, curavit ista committi in Rota cor. Bichio causam restitutionis in integrum adversus rem judicatam, & assumpta disputatione super confucto dubio: *An scil. constaret de re judicata, vel potius de causis restitutionis in integrum*, sub die 15. Aprilis 1652. prodiit resolutio affirmativa in prima parte, & negativa in secunda, constare scil. de re judicata, non autem de causis restitutionis in integrum.

Potissimum resolutionis probabile fundamentum fuit, quod restitutio in integrum adversus rem judicatam non datur sine læsione, quæ in proposito resultat ab injustitia, quatenus prætendi non poterat ob evidentem contractus censualis nullitatem ex defectu Beneplaciti Apostolici, copulative cum justa causa requisiti in alienatione bonorum Ecclesiæ, vel loci Ecclesiastici, qualem non dubitabatur esse istam Societatem, utpote erectam cum Ordinarii authoritate ad opera Pietatis exercenda, & habentem Ecclesiam cum Oratorio, omniaque alia requisita necessaria ad constituendum locum, vel corpus Ecclesiasticum, illudque distinguendum a simpliciter loco Pio, cum hodie receptissimum sit, præser-
2 tim in Rota & Curia, impositionem census importare veram alienationem cadentem sub dispositione *d. Extravag.* ad cujus effectum, ut dictum est, copulative requiruntur solemnitas hodie consistens in Beneplacito Apostolico, & justa causa necessitatis, vel evidentis utilitatis, itaut unum sine altero non sufficiat, quoniam Beneplacitum Apostolicum non supplet causam, atque ita, quamvis justificata, sine solemnitate, potest quidem esse apta ad producendam actionem negotiorum gestorum, seu de utili in rem verso, a qua neque Ecclesia exempta esse debet, quia tamquam pietatis, & justitiæ cultrix locupletari non debet cum aliena jactura, non autem ad salvandum contractum, multo magis in præsenti, dum uterque defectus concurrebat saltem in parte, unde licet probaretur partem sortis erogatam esse in fabricam, & sic versam in utilitatem, nihilominus posita nullitate contractus, id quod pro fructibus erat solutum, excedat dictam ratam ex sola æquitativa actione de in rem verso restituendam, ut de his omnibus conclusionibus habetur in sua materia *sub tit. de alienat. & contract.* atque sunt conclusiones hodie receptæ, & notoriæ, quæ sunt præsupponendæ, & super quibus, nonnisi ab indocta, & infima plebe leguleica authoritates desiderandæ sunt.

Scribentes pro altera parte insistebant in eo, quod futura fabrica, utpote adhuc in bonis Ecclesiæ non existens alienari potuerit, eandem censui subjngando, ex regula, quod in quærendis dispositio d. extravagantis non intret; Verum istud erat satis debile fundamentum ad effectum, de quo agebatur, impugnandi scil. de injustitia rem judicatam annullantem contractum censualem. Quoniam quicquid sit de conclusione. An & quando bona quærenda distrahi, vel repudiari possint, de quo in d. sua materia *sub tit. de alienat.* 3
& contractibus in genere, posita etiam illa regula, retorquebatur ad effectum controversiæ; quoniam intrabat altera nullitas census ex defectu fundi, vel de jure communi, & natura census juxta unam opinionem etiam probabiliorem; Vel indubitanter ex Bulla Piana, omnino necessarii de tempore quo census imponitur, cum tunc requiratur subjectum habile, sine quo contractus ad esse deduci non potest, ex deductis per Cenc. *de cens. quæst.* 35. *n.* 1. *cum seqq.* & Lentar. *de usur. qu.* 45. *& seqq.* & advertitur in decisione desuper edita.

4 Est bene verum, quod si Ecclesia aut novum ædificium construere vellet, tam pro sito, quam pro soli acquisitione pecuniam acciperet ad censum sub pacto, ut iste creatus censeretur, si & postquam constructum ædificium redactum erit ad esse rei fructiferæ, & capacis ejusdem census, tunc id nil obstare videtur hujusmodi contractus validitatis, tam in ordine ad Bullam Pii super forma creandi census, quam in ordine ad Extravag. Ambitiosæ super alienatione bonorum Ecclesiæ; Quatenus enim pertinet ad primam, licet ex præmissis requiratur fundus capax, & fructifer de tempore ipsius creationis, cum alias donec iste reducatur ad esse, diceretur interim census personalis, ac sine subjecto. Attamen nil prohibere videtur, ne plura requisita ad hujusmodi contractum perficiendum necessaria diverso tempore adimpleri possint. Et sic anticipate formam pecuniæ numeratæ tamquam præparatam, seu præventivum implementum dicti requisiti pro futuro contractu perficiendo ex tunc, & postquam fundus construendus ad statum capacitatis redactus erit, itaut contractus interim stet in pendulo, ac in terminis conventionis conditionalis, initium, seu effectum sortiturus post purificatam conditionem.

5 Eodem modo quo nil prohibere videtur dari ad censum pecuniam super fundo cum eadem acquirendo, si & postquam ille acquisitus fuerit, ac effectus erit de dominio debitoris, quoniam licet inspecto tempore conventionis dici non valeat censum esse bene creatum, utpote super re aliena sine consensu domini, & sciente creditore; Nihilominus talis dicitur potius conventio præparatoria futuri contractus, initium, & perfectionem recipere debentis post acquisitionem, seu redemptionem, cum similibus.

6 Minusque obstare videtur dispositio d. Extravag. Ambitiosæ, quoniam nihil alienatur de bonis Ecclesiæ, sed onus imponitur ipsi rei acquirendæ, quæ in ipso instanti quo acquiritur, annexum habere dicitur hujusmodi onus tamquam sibi infixum, seu prius impressum. Unde quemadmodum Ecclesia acquirente ex contractu, vel ultima voluntate bona censibus aliisque oneribus obnoxia, non prohibetur id facere dummodo absit læsio, seu damnum in aliis ejus bonis propriis, quæ tali occasione non prohibetur etiam hypothecare cum simplici tamen hypotheca generali, quæ donec deducatur ad exercitium non cadit sub hujusmodi prohibitione, ex plene deductis in pluribus decisionibus editis in Amerina bonorum cor. Royas *decis.* 205. 230. *&* 261. præsertim in ultima, quæ prævia discussione in Signatura Gratiæ cor. Innocentio X. & ex istius etiam Tribunalis sensu, est præcedentium declarativa, & reputatur hodie in materia magistralis, sic a pari, cum eadem in omnibus ratio militare videatur.

Practicabilis tamen, ac frequenter contingibilis esse potest iste casus in ea pecunia, quæ ad censum acciperetur ad effectum emendi, seu redimendi fundum, vel ædificium jam constructum; Raro tamen ubi ad effectum construendi, quod scilicet ædificium de novo constructum ita construenti utile, & fructiferum esse possit, quod superet, vel saltem adæquet valorem pecuniæ desuper erogatæ, cum id in urbanis videatur fere impracticabile; Verum etiam tali casu cum non adesset nullitas ex defectu formæ, vel solemnitatis respective, solumque intraret reductio ad limites capacitatis; Atque ex his, reflectendo etiam ad veritatem, justa, & probabilis visa est resolutio, dictaque decisio desuper edita videtur in hoc singularis, super dicto scilicet puncto istam censualem materiam percutiente, an super domo construenda census valide creari possit, necne?

S U M M A R I U M.

1 D*E censu imposito super bonis alienari prohibitis.*
2 *De imposito super re aliena.*

A 10

ANNOT. AD DISC. VII. & seqq.

1 DE impositione census super bonis Ecclesiæ, vel aliàs alienis, aut alienari prohibitis, de quo hic agitur videatur *disc. 1. de alien. & contract. prohib. & in aliis eodem tit. & disc. 44. de emphyt.* ac etiam *sub tit. de feud. disc. 13. & 151.*

2 Et de censu imposito super re aliena de consensu Domini infra *disc. 41.*

In hac causa emanarunt sequentes decisiones.

R. P. D. E M E R I X.

Romana Census.

Veneris 15. Januarii 1683.

OFficiales Archiconfraternitatis B. Mariæ de Horto agnoscentes validitatem, & justitiam rei judicatæ super nullitate Census olim per Archiconfraternitatem Spiritus Sancti Nationis Neapolitanæ sine beneplacito Apostolico impositi ad favorem Antonii Thesauri illius authoria juxta plene firmata in decisione bon. mem. Bichii 508. assumpserunt hodie coram me in ejus locum subrogatam disputationem articuli in fine ejusdem decisionis reservati: an sit restituenda sors, & fructus debeantur saltem loco damnorum, & interesse? Et quia ex ipsomet Instrumento Census, atque ex partita publici Banchi, ac successivis ordinibus per Officiales Archiconfraternitatis debitricis directis fabris murariis, & lignariis, aliisque, qui operas, & res suas in constructionem Palatii, seu Domus magnæ, pro qua perficienda pecuniæ ad Censum acceptæ fuerunt, constitit omnes in eam causam versas fuisse, domini non dubitarunt, quin sors sit restituenda, juxta text. *in l. non solum in fin. C. de Præd. minor. & cap. ad audientiam*, ibique Gloss. & Doctores *de rebus Eccl. non alien.* ut alias respondit Rot. post Cenc. *de censib. decis. 287. per tot.* & latius cor. Merlin. *decis. 279. num. 1. cum seqq. ubi Concordantes.*

Quæstio tantum fuit circa fructus, quos Officiales Archiconfraternitatis debitricis contendunt non deberi, nisi copulative probentur pecunias versas in constructionem Palatii, seu Domus magnæ & illud, his mediantibus, perfectum fuisse, itaut ex eo perceptæ fuerint pensiones, seu fructus, quibus locupletata fuerit Archiconfraternitas, prout in simili consideravit Rota post Cenc. *de censib. decis. 229. num. 3.*

Ac proinde, quod non reperitur amplius extractus in Rota productus ante annum 1652. nec minus acta prioris instantiæ, neque aliunde constat, Palatium mediantibus pecuniis censualibus perfectum fuisse, itaut ex eo pensiones percipi potuerint, & quæ, ac quales perceptæ fuerint, dilata resolutione quoad fructus, donec reiterata diligentiis pro eorum consistentia, acta esse deperdita, prout servatum fuit in Hyldesinen. Pecuniaria 23. Junii 1681. §. *Nec relevare coram me*; conclusum fuit, sortem pro nunc esse restituendam, &c.

Et ita, &c.

R. P. D. E M E R I X.

Romana Census.

Mercurii 16. Martii 1683.

DOmini steterunt in decisis quoad sortem, & censuerunt etiam deberi fructus usque ad motam litem; quo vero ad damna, & interesse, seu fructum illorum loco abinde citra prætensos iterum non fuerunt concordes.

Ratio resolutionis primæ partis fuit eadem, quæ alias, nempe quod non obstante invaliditate Census ex defectu beneplaciti, adhuc sors venit restituenda, eo ipso, quod pecuniæ probantur versæ in utilitatem Ecclesiæ, seu Universitatis Censuariæ, juxta text. *in l. Non solum, l. utere, & l. Si prædium*, ibique tradita per Scribentes, *Cod. de præd. minor.* Surd. *cons. 183. numer. 46. & 47.* Menoch. *cons. 888. num. 3. & 4.* Rota cor. Merlin. *decis. 219. vers. 1. per tot.* & cor. Dunoz. Jun. *decis. 18. num. 1.* cum aliis Concordantibus allegatis in alia decisione.

Versio autem evidenter probata iterum dicebatur, non solum ex ipso Instrumento impositionis census, in quo expresse legitur facta illius venditio ad effectum erogandi pecunias in perfectionem Palatii, seu Domus magnæ jam inceptæ, sed etiam ex partita depositi rationis nummulariæ, seu Banchi Sancti Spiritus, & ordinibus illi directis, ut pecuniæ solverentur fabris murariis, qui cæmenta, & operas suas in perficiendam fabricam contulerunt; Ex quibus probari versionem pluries respondit Rota cor. Celso *decis. 398. n. 2.* coram Priolo *decis. 382. num. 16. & in rec. dec. 104. num. 2. cum seqq. part. 19.*

Non obstat, quod identitas pecuniæ retractæ ex venditione census, & depositæ ad effectum satisfaciendi fabris murariis, non solum non probetur, imo potius excludi videatur ex eo quod in Instrumento census dicitur pretium illius fuisse solutum ab Antonio emptore in numerata pecunia, & in partita depositi pecunias fuisse exatas ex ratione nummularia Roberti Primi cum ordine ejusdem Antonii; Quia dum summa deposita correspondet quantitati pecuniæ censualis, & concurrit modicitas temporis, nempe decem dierum inter impositionem census, & depositum, ac constat de perfectione fabricæ, propter quam fuit impositus census; paulo post subsequuta satis probata est identitas pecuniæ in actu stipulationis Instrumenti ad satisfaciendum formæ Bullæ Pianæ exhibitæ, & subinde ex ratione nummularia Roberti Primi, cum ordine Antonii transportatæ ad rationem nummulariam, seu Banchum Sancti Spiritus, juxta textum *in l. Si ventri. in fin.* ibi: *Si modo, non potest aliquod intervallum idem factum sit, ff. de privil. credit.* ibique notata per Bart. *n. 2.* & Ripam *n. 10.* ut singillatim ponderando has conjecturas dixit Rota cor. Seraph. *decis. 1093. nu. 1. & plur. seqq.* cor. Burato *decis. 361. n. 4. & 5.* cor. Royas *dec. 396. n. 4. & seqq.* cor. Bichio *decis. 671. num. 6.* cor. Priolo *dec. 42. n. 8. & 9.* & cor. Celso *decis. 340. num. 4.*

Ratio vero resolutionis secundæ partis fuit, quia nullitas controversi census non provenit ex defectu formæ præscriptæ in Constitutione Piana, sed solum ex defectu materiæ, nimirum ex eo, quod census imponi non poterit super Palatio spectan. ad Archiconfraternitatem Ecclesiasticam, sine beneplacito Apostolico, ad tradita per Cenc. *de cens. q. 88. n. 15. vers. Ego vero*, Rota cor. Seraph. *dec. 787. nu. 15.* & consequenter cum ille fuerit in implicito statu validitatis usque ad diem motæ litis, & allegatæ nullitatis, ut notat Merescott. *var. resol. lib. 1. c. 14. n. 8.* Turricell. *de reb. Eccles. non alien. c. 27. n. 15.* Spetell. *dec. 135. n. 58.* & dixit Rota post Cenc. *de censib. dec. 29. n. 4. dec. 264. n. 2. & decis. 265. n. 5. & in rec. dec. 246. n. 9. part. 17.* Sequitur quod usque ad dictam diem debeantur fructus, prout arguit Cenc. *de censib. qu. 24. n. 15. & 16.* Grat. *discept. 559. n. 64.* & firmavit Rot. cor. Merlin. *dec. 261. n. 1. & per tot.* cor. Dunoz. Jun. *decis. 18. n. 5. & in rec. dec. 119. n. 26. & seqq. part. 7.*

Et ita utraque, &c.

R. P. D. E M E R I X.

Romana Census.

Lunæ 5. Julii 1683.

DOmini prosequentes decisionem causæ hodie censuerunt fructus deberi loco damnorum, & interesse saltem ad rationem quatuor cum dimidio, quia in simili, & potius majori quantitate fuerunt ex domo cum pecuniis creditoriis perfecta percepti. Et propterea ne Ecclesia locupletetur cum aliena jactura, debent fructus loco damnorum, & interesse ad eamdem rationem ab ea restitui, ita suadente æquitate text. *in l. curabit, Cod. de act. empt.* ut dixit Rota post Cenc. *de cens. decis. 119. n. 6. & decis. 229. n. 3.* & in aliis Concordantibus ibi allegatis.

Tantomagis, quia fuerunt in majori quantitate litteraliter conventi fructus in Instrumento census, & in casu nullitatis promissa damna, & interesse.

Non obstat, quod census sit nullus, adeoque nec fructus uti fructus, neque uti damna, & interesse debeantur. Quia conclusio procederet quando Ecclesia non fuisset locupletata cum aliena jactura, & census esset nullus ex defectu formæ præscriptæ in Bulla Piana; Secus vero quando nullitas, prout hic, provenit ex defectu materiæ, ut firmatum fuit in alia *decis.* 27. Martii proxime præteriti, §. *Ratio resolutionis*, tunc enim non obstante nullitate census, fructus debentur loco damnorum, & interesse, ut distinguendo tradit Cenc. *de cens. q. 88. sub n. 15. vers. Ego vero*, Rota post eumdem *dec. 60. n. 6.* & cor. Seraph. *dec. 787. n. 15.* & cor. Priolo *dec. 17. per tot. signanter n. 20. & seqq. & dec. 238. n. 13.*

Et ita altera tantum parte informante, Archiconfraternitate Spiritus Sancti sæpius monita, & informare non curante, resolutum fuit, &c.

R. P. D.

R. P. D. E M E R I X.

Romana Census.

Veneris 14. Aprilis 1684.

DOmini præsuppofita versione pecuniarum censualium in perfectionem Palatii bene firmata in decisionibus editis sub diebus 15. Januarii, & 17. Martii anni præteriti, ad quarum tenorem fuit successive decreta expeditio mandati pro restitutione sortis, & fructuum decursorum usque ad diem moræ litis, persliterunt in decisis sub die 5. Julii proxime præteriti, iterum censentes deberi etiam fructus decursos post motam litem loco damnorum, & interesse, illosque esse taxandos ad rationem 4. cum dimidio, moti ex eadem ratione, quod cum Archiconfraternitas perceperit pensiones Palatii ex pecuniis censualibus perfectis in tanta, imo, ad eamdem rationem solvat etiam fructus loco damnorum, & interesse, ne alias locupletetur cum aliena jactura contra vulgatam utriusque juris regulam, & naturalem æquitatem, cui innititur text. *in leg. Curabit, Cod. de action. empt.* & in Baren. census 15. Junii 1661. in fine, cor. Bon. Mem. Verospio, cum quibus, & aliis adductis in præterita decisione rursus transierunt.

Utraque, &c.

ROMANA, SEU FARFFEN. CENSUS. SRO FRANCISCO OLIVARIO. CUM JOANNE BAPTISTA PELLEGRINO.

Casus disputatus coram A.C. et de resolutum pro Pellegrino.

An super re emphyteutica ad certas generationes concessa imponi possit census; itaut ex isto debeantur fructus, necne?

S U M M A R I U M.

1 FActi series.
2 Census imponi non potest super re emphyteutica.
3 Facto casu devolutionis, census evanescit quoad dominum.
4 An & quando pro censu imposito super re aliena, vel incapaci debeantur fructus loco damnorum, & interesse?
5 Declaratur conclusio, de qua n. 2.
6 Sequuta devolutione fundi censiti, an debitor liberetur?
7 Exceptio nullitatis census non solet retardare processum executivum pro fructibus.
8 De natura, & qualitate bonorum emphyteuticorum Abbatiæ Farfensis.

D I S C. VIII.

1 IMposuit Joannes Olivarius de anno 1639. ad favorem Joannis Baptistæ Pellegrini censum in sorte scut. 725. super quadam ejus possessione sita in Territorio Abbatiæ Farfensis, ejusdemque Abbatiæ emphyteutica, prout sunt omnia bona in eo territorio existentia; ex iis, quæ in proposito hujusmodi bonorum pluries deducta habentur *sub tit. de emphyteusi*, præsertim *disc. 8.* ac etiam in alia Farfen. *sub tit. de feud. disc. 52.* dictaque qualitas in instrumento censuali narrata fuit, itaut creditor esset ejus conscius; Isto autem pulsante Franciscum prædicti Joannis filium, & hæredem ad solutionem fructuum, ultra alias exceptiones ex parte rei conventi deductas in nudo facto consistentes, illa etiam juris deducebatur, super hujusmodi census nullitate ex defectu fundi liberi, dum impositus erat super fundo emphyteutico absque Domini directi licentia, unde propterea prætendebatur invalidus, stantibus præsertim prohibitionibus alienandi contentis in investitura, seu in ejusdem Abbatiæ statutis absque licentia Abbatis, cujus emolumentum, quod ex hujusmodi bonis percipit, consistit in laudemiis, seu caposoldis pro istis licentiis, seu consensibus præstandis, ut *d. disc. 8. sub tit. de emphyt.* assumptaque desuper disputatione.

Scribens tamquam Advocatus pro reo convento, nullita-
2 tem deducebam ex iis, quæ super validitate census impositi
super re emphyteutica sine consensu Domini, quoties præsertim prohibitio accedit, firmant in materia Cenc. *de cens. q. 22.* Leotar. *de usur. q. 52.* & omnium latius, Fulgin. *in tract. de emphyt. tit. de alien. q. 1. ex n. 108.* Clara ratione assignata, quod cum census de sui natura debeat esse perpetuus ex parte creditoris, cui numquam competere debet facultas repetendi sortem pro demortua habendam. Hinc proinde in emphyteusi temporanea, & ad certas generationes concessa, (quam in ejus regione non agnovisse profitetur Leotar. ubi supra) id non est practicabile, quoniam facto casu devolutionis,
ob quem, quoad Dominum non consentientem certum est 3
censum resolvi, ac bona ad eum libera reverti, ex iis, quæ in specialibus terminis hujus Abbatiæ firmantur per Rot. *decis. part. 5. rec.* sequitur exinde, quod tunc resoluto contractu ex defectu subjecti, census dici non posset perpetuus, atque creditori concederetur facultas repetendi sortem, quod adversatur contractui censuali.

Et quamvis Scribentes in contrarium responderent, quod in omnem eventum, per debitorem imponentem censum su-
per re non sua debiti essent fructus ad eamdem rationem; 4
non tamquam ex censu, sed loco damnorum, & interesse; facilis tamen erat replicatio, quoniam dicta conclusio, in suo casu vera, procedit ad favorem creditoris ignorantis, ac bona fide credentis debitoris assertioni, quod res censita esset propria, & libera, secus autem, ubi ipse est hujusmodi qualitatis conscius, ex deductis per Cenc. *q. 14. num. 14. cum seqq. & quæst. 88. post n. 15.* Rota *decis.* 45. post eumdem Martin. Andr. *dec. 33. n. 7. dec. 46. n. 11 p. 7. rec.* Duard. *de cens. §. 1. q. 26. in fine*, & habetur ita distinguendo particulariter actum in Romana Salviani *hoc eod. tit. disc. 13.* ubi quæstio fuit, an scientia superveniens post contractum impediat, necne in creditore assequutionem fructuum loco damnorum, & interesse, & resolvitur negative, quia sufficit fuisse in statu bonæ fidei de tempore initi contractus, quamvis Rota moderna contrarium senserit, ut ibi, & in aliis *hoc eod. tit.*

Verum licet causæ inserviendo in gratiam clientis ista deducerem, eidem tamen ab initio juxta stylum libere insinuavi, hoc fundamentum esse periculosum, itaut nisi aliæ exceptiones consistentes in facto suffragarentur, magis sanum consilium esset, cum meliori quo posset modo, cum creditore se concordare, ut forte sequutum fuit, quoniam præmissæ authoritates, & aliæ apud eosdem tractant hujusmodi quæstionem validitatis, vel invaliditatis census impositi super re em-
phyteutica quoad præjudicium Domini in casu devolutionis, 5
an scil. res tali onere affecta ad eum reverti debeat, necne; Sive etiam ad effectum caducitatis ob hujusmodi prohibitam alienationem. Non tamen descendunt ad hanc speciem validitatis, vel invaliditatis contractus inter debitorem, & creditorem, præsertim vero ad effectum cursus fructuum durante emphyteusi, cum tunc secluso jure, & interesse Domini, ex eorumdem authorum sensu nil obstare videatur dicti actus validitas quoad ipsas partes, inter quas solum, finitis generationibus, atque facto casu devolutionis, oriri posset quæstio, quam usque adhuc occasio disputandam non dedit.
An scil. resoluto contractu ex deficientia fundi, debitor li- 6
berationem consequatur, vel potius creditori jus competat repetendi sortem, unde quicquid sit de isto casu in ejus contingentia disputabili, cum in hac facti specie concessio duraret, non videbatur exceptio apta impedire assequutionem fructuum, de quibus tantum erat quæstio.

Et quidem satis rari casus sunt, in quibus non data infe- 7
ctione debiti in sorte principali, sive non dolo incontinenti, de tanta illicitorum fructuum solutione, quæ eamdem sortem consumpserint, per exceptionem invaliditatis contractus censualis impediatur processus executivus super assequutione fructuum, quoniam semper creditor allegare potest dilemma, quod aut opposita exceptione non obstante contractus est validus, & fructuum solutio denegari non potest; Aut exceptione subsistente, est invalidus, & denegari non potest restitutio sortis, quam debitor potius expedit ita diminuere peri, & respective solvi. Igitur semper debitor tenebitur ad solutionem ex eventu causæ declarandam, an in sortem, vel in fructus solutio cedere debeat, & ita pluries, ac pluries practicavi in Tribunali A. C. & in Signatura Justitiæ.

Clarius vero in hac facti specie. Tum quia in contractu censuali, expressa quidem fuit qualitas emphyteutica in genere, sed non explicatum, an illa esset temporalis, vel perpetua, & an ex pacto, vel mere hæreditaria, unde non dicto in creditore de explicita scientia omnium hujusmodi qualitatum, & prohibitionum, ex quibus nullitas actus resultat, contra debitorem respondendum venit, saltem ad dictam obligationem præstandi fructus loco damnorum, & interesse, cuius delictum ex ejus parte inesse dicatur, imponendo censum super re, super qua talem facultatem non habebat. Ideoque cum delicta in dubio præsumenda non sint, recte creditor dicere potest se bona fide credidisse, quod debitor sufficientem facul-

facultatem habuisset, quodque emphyteusis esset talis, ut actus validitati non obstaret. Ad instar eorum, quæ habemus in contractu emptionis & venditionis, quod venditori imputandum est, cur rei venditæ defectus non bene expresserit, atque ad speciem non deduxerit, sed tantum sub involucro & verbis generalibus æquivocis aptis continere talem qualitatem, quæ defectum excludat, ut in sua materia *sub tit. de empt. & vend.* ac est in jure notorium.

Tum certius ex iis, quæ longe post istam causam disputa-
8 tam in proposito hujusmodi bonorum emphyteuticorum Abbatiæ Farfen. deducta fuerunt ad declarationem *dict. dec. 86. part. 5. rec.* quod scilicet cum Ecclesia finitis generationibus non possit hæc bona pro se retinere, sed de necessitate teneatur renovare ultimi possessoris successoribus, etiam ad commodum creditorum. Hinc proinde, ex consuetudine introducta a necessitate commercii, bona prædicta quamvis concessa in forma pacti & providentiæ, adinstar allodialium redacta sunt, dum eorumdem bonorum libera reversio ad dominum in prædicta *decis.* 86. firmata, respiciat solum ejus cautelam & potioritatem pro assequutione laudemii, seu caposoldi pro nova concessione, ut latius *in d. Farfen. sub tit. de emphyteusi, disc.* 8. Atque hinc sequitur id nil obstare perpetuæ impositioni censuum durare debentium etiam post factum casum devolutionis, pro ea rata, pro qua salvo jure dominii in laudemio, seu caposoldo, remanet capax, ita præsertim communi observantia docente. Ideoque nisi juxta consilium reus conventus se concordaverit, credo quod contra eum, & juste judicatum fuerit.

ROMANA PECUNIARIA

SEU CENSUS VITALITII

PRO SEBASTIANO ANTINORO

CUM CREDITORIBUS CARDINALI BURGHESII JUNIORIS.

Casus disputatus coram A. C. incertus eis exitus, credo per concordiam.

De validitate, vel invaliditate census vitalitii ob defectum fundi capacis? Et an hujusmodi census subjaceat Bullæ Pii V. super necessitate fundi fructiferi, & capacis, vel dari possit personalis?

An per mortem creditoris fiat locus lucro fortis principalis, ubi debitor ex parte sua non implevit promissa? Vel potius ex capite non implementi cesset lucrum? Et de aliis ad materiam census vitalitii.

S U M M A R I U M.

1 *FActi series.*
2 *Censu vitalitio nulliter creato non lucratur debitor sortem per mortem creditoris.*
3 *Item de censu vitalitio facto ad favorem religiosi.*
4 *Item non est locus lucro, si debitor non implevit contractum.*
5 *Census vitalitius an requirat fundum, vel possit esse personalis de utraque opinione.*
6 *Ubi etiam fieri posset personalis, si partes voluerunt illum facere realem super fundo, isto cessante corruit.*
7 *De ratione, ob quam in societate officii debitor, qui non implevit promissa non faciat lucrum; Et quod in hoc censu?*
8 *In censu vitalitio sors est demortua, & per debitorem restitui non potest invito creditore, & quid de pacto rescissorio.*
9 *In contractibus nominatis, non implementum non causat resolutionem, sed solum actionem ad interesse.*
10 *Quando creditor non excusetur a restitutione pecuniæ consumptæ.*
11 *Si census vitalitius est nullus ex culpa debitoris, an debeantur fructus loco damnorum & interesse ad eandem rationem.*
12 *Restitutio sortis facta per debitorem de mandato judicis loco implementi non causat extinctionem census.*

D I S C. IX.

1 DE anno 1637. Cardinalis Petrus Maria Burghesius Senensis, quam ex motivo gratitudinis erga memoriam Pauli V. ac pro restitutione Cardinalitii galeri ab eo accepti, Urb. VIII. tanquam de dicti Pontificis familia, nulla tamen ut remota nimis conjunctione accedente, evexit ad Cardinalitiam dignitatem, imposuit annuum censum vitalitium scutor. 800. ad favorem Marci Antonii Scarlati ad istius vitam pro sorte principali scut. 8. mil. habitorum in pecunia numerata in ipso actu celebrationis instrumenti, quem censum imposuit super quibusdam bonis, quæ in Civitate Senarum possidere asseruit, libera, fructifera & capacia d. annui redditus, ac majoris, & sub pacto, ut contingente morte ipsius Cardinalis, ejus hæredes idoneum fidejussorem in Urbe præstare tenerentur. Sequuta vero illinc ad breve tempus morte Cardinalis prædicti, Scarlatus egit contra hæredes coram A. C. pro præstatione fidejussoris, ac alias loco damnorum, & interesse sibi concedi mandatum, quod obtinuit pro restitutione sortis, quam proinde d. hæredes illi solverunt cum obligatione de restituendo anterioribus, & potioribus, & ad omne mandatum &c. Unde sequuta etiam dicti Scarlati morte, posteriores ejusdem Cardinalis creditores, qui ob bonorum insufficientiam in numero & respective quantitate notabili exclusi remanserant in concursu, judicium instituerunt coram A. C. contra Antinorum Scarlati hæredem pro restitutione dd. scutorum 8. m. ex motivo lucri sortis ad favorem hæreditatis debitoris facti juxta naturam census vitalitii. Atque assumpta desuper disputatione.

Scribens pro Antinoro reo convento, more Advocati di- 2
cebam, actorum prætensionem fundari in sola ratione lucri sortis prædictæ, cui dupliciter locus non erat. Primo ob dicti census nullitatem, qua posita, resultat non posse ex parte debitoris prætendi lucrum sortis, quia cum non entis nullæ sint partes, atque quod nullum est, nullum possit effectum operari; Hinc sequitur, ut sublato de medio contractu prædicto pecunia sub ejus nomine debitori data, remaneat sub mutuo vero, vel interpretativo, seu versus revocabilis ex conditione sine causa, ut in specialibus terminis pe- 3
cuniæ datæ ad censum vitalitium per Religiosum non habentem ad id facultatem, ut non obstante istius morte, debitor acceptam pecuniam restituere teneatur monasterio ob contractus nullitatem firmavit Rota in Rom. censuum 17. Maji 1652. cor. Bichio *impress. decis.* 253. *p.* 11. *rec.* confirmata 28. April. 1654. cor. Bevilaqua.

Secundo ex capite non implementi, cum sequuta morte 4
Cardinalis, hæres non præstitisset fidejussorem juxta formam conventionis, ideoque non poterat ex contractu non adimpleto reportare lucrum, ex iis, quæ in terminis Societatis officii habentur, *dec.* 542. *n.* 2. *p.* 4. *rec. tom.* 3. *ubi late* Adden. *n.* 23. *cum seq.* Pisauren. Societatis officii 30. Maji 1639. cor. Royas inter suas, *dec.* 64. *& sepius*, ut habetur in sua materia *sub tit. de Societate officii*.

Nullitas autem deducebatur ex defectu fundi liberi, fructiferi & capacis, quoniam in facto verificabatur, bona super quibus tamquam talibus debitor professus erat censum imponere, esse fideicommissaria, itaut sequuta ejusdem debitoris morte, adhibitis exactis diligentiis per alios creditores nil repertum fuerit de bonis ejus liberis; Quinimo cessante vinculo, adhuc eo vivente nec erant d. oneris capacia ob longe minorem fructum.

Et quamvis scribentes in contrarium satis insisterent, quod 5
in casu vitalitii istud requisitum non esset necessarium, cum ille non cadat sub Constitutione Pii V. neque videatur prohibitum eum esse personalem, ut in specie censuit Rota *decis.* 514. post Cenc. de Cens. ac tenent plures relati per Leotar. *de usur. q.* 49. *ex n.* 23. Atque mihi reflectenti ad veritatem ista opinio probabilis videretur, quoniam non videtur quid prohibeat dare uni mille sub incerta alea præstandi ejusdem sortis partem singulis annis, cum in effectu, fructus qui percipitur ex juribus vitalitiis, quamvis pro nostro loquendi usu nuncupetur talis, revera non sit accessio neque fructus, sed potius distributa exactio sortis sub incerto eventu, cum fructus dicatur ille, qui percipitur salva rei substantia, ex iis, quæ in proposito officiorum, vel locorum Montium vacabilium habentur deducta ad illorum materiam *sub tit. de Regalibus*. Nihilominus, quod etiam in hoc censu vitalitio servari debeat Bulla Piana, itaut per necesse requiratur fundus fructifer & capax, & non detur census personalis, cæteris deductis probare conatur Leotar. *d. q.* 49. *n.* 28. *cum seqq.* ubi *n.* 33. respondet in specie *ad dictam dec.* 514. post Cenc. atque eadem Rota recedendo a priori sensu Leotardi opinionem canonizavit in Romana vineæ ad responsum 28. Junii 1649. cor. Arguelles, ideoque dicebam in curia hanc postremam Rotæ opinionem tenendam esse.

Et

Et ulterius quidquid esset de veritate d. articuli in abstracto, in quo, ut dictum est, plus placebat prima opinio, cum revera iste non sit contractus census, sed quædam commutatio periculi absque eo quod pecunia data sit umquam reperibilis, itaut non intrent termini text. *in c. Naviganti, cum similibus*; Attamen difficultatem cessare dicebam ex facto, in quo, juxta instrumenti contextum, clare constabat de voluntate partium faciendi censum realem super fundo fructifero libero, & capaci, ideoque intrabat regula, *quod potui nolui, &c.* Qui enim potest facere actum duplici modo, si unum ex illis eligat, servare debet illius formam, alias est nullus; neque sustineri potest alio modo valido tamquam per partes nolito, Covar. *de Sponsal. part. 1. cap. 2. n. 2. & 3.* Caputaq. *dec. 23. par. 1.* & cum ista circumstantia credebam, etiam in sensu veritatis, dictum defectum fundi obstare validitati actus.

6 Circa vero alterum fundamentum; ut posito etiam censu valido, impeditum esset lucrum ob non implementum, ex iis quæ habemus in terminis societatis officii. Quamvis Scribentes in contrarium nullam deducerent relevantem responsionem; Nihilominus dubitabam de motivo, illudque minus tutum omnino credebam, quoniam licet in societate officii plures decisiones, remanendo in superficie, pro dictæ conclusionis ratione assignent illam deductam ex regula generali, quod nemo reportare debet lucrum ex contractu non adimpleto. Attamen hæc videtur nimis vaga, & levis ratio, quæ sola ex pluribus ad id non sufficeret, sed vera, & solida ratio est altera, quod cum contractus societatis sit ad libitum cujuslibet ex sociis dissolubilis. Hinc proinde eo ipso

7 quod socius passivus non adimplet, præsumitur in socio activo voluntas non permanendi in societate sub illius implementi conditione inita, unde propterea si pro semestri, vel alio termino socius activus fructus in toto, vel in parte percipit, tunc contingente casu periculi fit locus lucro, ex ea ratione, quod per receptionem fructuum declaravit animum diversum ab eo, quem lex præsumit, ergo illa est vera ratio, non altera, qua attenta debitor, qui non implevit, non deberet facere lucrum quantvis fructus illius termini in toto, vel in parte soluti essent, quia semper eadem ratio urgeret, ac etiam urgent alia deducta super hoc puncto in sua materia *sub tit. de societ. offic.*

8 Hæc autem ratio adaptabilis non est huic contractui, cujus præcisum ac essentiale requisitum est, ut sors omnino demortua sit, ac omnino irreperibilis, etiam ex parte debitoris creditore invito, ut plene probat Leotar. *d. q. 49.* quidquid circa validitatem pacti rescissorii, quando fructus non excedit decem pro centenario ex Megal. & aliis dicat Rovit. *super pragm. 2. de cens. in fine*, & sic cadere non potest illa præsumpta voluntas, quæ nullius est operationis, ubi data etiam expressa non esset operativa, sed potius intrare videtur regula juxta magis communem, & receptam opinionem, quam sequitur Rota & Curia, ut in contractibus nominatis, vel qui eorum speciem, seu naturam habent, non implementum non importet pœnitentiam, seu resolutionem actus, sed solum producat actionem ad interesse; nisi constet implementum prædictum adjectum esse tamquam causam præcisam, & finalem sapientem conditionem, sine qua non, proindeque excludentem voluntatem ab initio, ex deductis per Greg. & Add. *dec. 88.* & passim, ac sæpius habetur in sua materia *sub tit. de contract.* ac sub altero *de cred.*

9 Deducebam quoque tamquam Advocatus, difficultatem removeri ex facto, ex quo omnes dictæ quæstiones inanes remanebant, dum hæres debitoris pulsatus ad præstandum fidejussorem juxta formam conventionis, voluntarie censum extinxerat, ac sortem restituerat, unde propterea sublatus erat de medio contractus censualis, quem non dubitatur tolli per extinctionem sequutam cum actu retrosimili; Verum erat debile ac minus tutum fundamentum, quoniam quidquid sit, an de reciproco consensu hujusmodi contractus dissolvi possit, mediante integra restitutione pecuniæ ad hunc effectum datæ & respective acceptæ, postquam præsertim notabili tempore solutus est fructus excessivus censui perpetuo incongruus, atque ex sola ratione periculi & totalis amissionis fortis tolerabilis, quæ tamen dubitandi ratio in præsenti cessabat, dum fructus ad rationem decem pro centenario dici non poterat excessivus, & censui perpetuo incongruus, dum per Bullam Nicolai V. usque ad dict. summam sustinetur, & ex qua ratione Rovit. *loc. citat.* credit etiam in hac census specie, quoties fructus non excedit decem pro centenario, sustineri posse pacta rescissoria, quæ ipse dicit in censibus perpetuis in Regno esse in viridi observantia.

Cessare videbatur motivum ex defectu potestatis in hærede patrimonii, quod detectum est non idoneum, id agendi in præjudicium creditorum, potissime quia non poterat iste creditor allegare bonam fidem, sub qua, ex recepta æquitate originata a facilitate commercii creditor effugit restitutionem pecuniæ consumptæ, vel commixtæ, Tum quia id non procedit in pecunia soluta per hæredem mortuo debitore, ut non semel in sua materia *sub tit. de cred.* Tum etiam stante obligatione facta de restituendo prioribus & potioribus, ac ad omne mandatum, &c. quod facit pecuniam semper extare, dum d. ultima præsertim clausula, ad omne mandatum operari dicitur creditorem se obligasse ad restitutionem in quemcumque casum, in quem illa de jure facienda esset. Et sic in substantia aliud non aderat solidum fundamentum pro effugienda d. amissione sortis, nisi illud validitatis contractus ex defectu fundi, tam ex dispositione juris juxta unam opinionem, quam fortius ex voluntate partium ut supra.

Verum posita etiam d. motivi subsistentia, adhuc gravis oriebatur difficultas circa restitutionem, vel imputationem fructuum, qui cessante periculo exigi non possunt, ut in his specialibus terminis census vitalitii invalidi censuit Rota in allegata Romana Censuum cor. Bichio, & Bevilacqua. 10

Pro hujusmodi difficultate evitanda, dicebam, quod licet posita census nullitate, præsertim ex defectu fundi, non debeantur fructus tamquam fructus fundi, adhuc tamen quando nullitas est culposa ex parte debitoris falso asserentis fundi libertatem, & capacitatem, atque creditor est in bona fide, defectus postea detecti ab initio non conscius, tunc ad eamdem rationem debentur fructus tamquam damna & interesse, *ut decis. 549 num 4. cum seq.* post Cenc. *& sæpius, ut hoc tit. pluries.* Verum adhuc dubitabam incongruum videri prætendere velle hujusmodi damna, & interesse ad eam excessivam rationem, quæ ex sola ratione periculi percipi consuevit, ac potius illud, ex iis, quæ habentur apud aliquos de Societ. officii, (licet in illis terminis eorum opinio non sit recepta pro Judicis arbitrio) taxandum videtur ad quandam moderatam rationem fructuum locorum Montium, seu alterius honesti fructus in loco currentis, & de facili percipiendi, atque ex ista ratione consului Clienti, ut aliquam pecuniarum partem concorditer restitueret, & ita de reliquo se tutum redderet, ut puto sequutum. 11

Aliqui Scribentes pro hac eadem parte, satis ac toti insistentes in d. motivo extinctionis jam sequutæ per actum retrosimilem restitutionis sortis, dicebant non obstare difficultatem resultantem a defectu potestatis hæredis, dum hic voluntarie non egerat, sed de mandato judicis, & viribus Prætoræ compulsus, sed erat nimis debile fundamentum, quoniam licet detecto fundo minus libero, vel minus capaci, seu in casu non præstiti fidejussoris, vel cedulæ bancariæ convenitæ, seu alterius consimilis implementi, creditor census jus habeat agendi contra debitorem ad sortem juxta *dec. 88.* Gregor. & passim, attamen id non procedit ad effectum repetibilitatis, ac juris cogendi invitum debitorem ad extinctionem, sed ad solum effectum deponendi loco cautionis, & ut vel debitor ita tædio affectus adimpleat, vel ea pecunia investiatur in acquisitionem fundi liberi & capacis, & sic dici non poterat extinctionem factam esse de judicis mandato. 12

D I S C. IX.

DE censu vitalitio, an exigat fundum certum, & formam Bullæ Pianæ, de quo agitur *in hoc disc.* videatur infra, *disc. 35.* Et de æstimatione vitæ hominis, & per consequens de regulatione justi pretii in vitalitiis, videatur *disc. 40. de Regal. & latius disc. 54. de Donat. & alibi.*

PRÆNESTINA CENSUS PRO BALZANIS.

Responsum pro veritate extra Curiam.

An & quando pactum repetitionis sortis principalis adjectum favore creditoris vitiet contractum censualem, illumque reddat usorarium, vel potius ipsum pactum vitietur?

S U M M A R I U M.

1 F*Acti series.*
2 *Ubi census est nullus, non debentur fructus, atque soluti extenuant sortem, neque in hoc bona fides suffragatur.*

3 *Distinguuntur plures casus in articulo, an & quando pactum repetitionis sortis vitiet contractum, vel vitietur?*
4 *Ætas pupillaris non est apta sustinere contractum usurarium, sed ad quid prosit ista circumstantia.*
5 *De validitate pacti repetitivi, ubi concernit jus, vel interesse tertii.*
6 *Observantia quid in hac materia operetur.*

DISC. X.

1 IN instrumento census impositi per Lidoniam ad favorem Æmiliæ, & Catharinæ de Capranica in pupillari ætate existentium, & pro istis contrahentibus earum tutoribus, adjectum fuit pactum, quod in eventum, in quem d. mulieres nuberent, earumque viri non essent contenti d. census emptione, teneatur, & cogi valeat Lidonia sortem principalem ad omnem dictarum mulierum requisitionem restituere, renunciando pro majori cautela omnibus juribus contentis in Bulla Pii V. super forma creandi census; Post observantiam autem dicti contractus per annos 70. & ultra, ac transitum dicti census ad plures tertias manus, dubitari contingit, an ex d. pacto census diceretur male constitutus, itaut ab initio fuerit invalidus? Effectus autem quæstionis erat, quod data nullitate resultat contractum resolvi in mutuum, pro quo nulli fructus debentur, proindeque soluti veniebant in sortem imputandi, non obstante quocumq; prætextu etiam bonæ fidei, & ignorantiæ juxta punctualem *dec.* Seraph. 1006. quæ loquitur de censu acquisito per mulierem, & generaliter est receptum, ut bona fides in materia usuraria non excuset. ut in Baren. census *sub tit. de usur. disc.* 17. etiamsi cum cessionariis, & tertiis possessoribus quæstio contingat, ut in specie Cenc. *de censib. q.* 60. *n.* 2. *vers. Et hæc conclusio.* Atque desuper consultus respondi ut sequitur.

2 Pro dilucidatione veritatis, pro qua & non alias in causis de partibus, quæ coram inferioribus judicibus vertuntur, meus est stylus scribendi, quatuor casus constituere oportet. Primus est, ubi pure & simpliciter conventum est, ut sit in libito creditoris quandocumque sortem census a debitore repetere; Alter ubi hæc repetendi facultas conventa est sub certa conditione, quæ pendeat a facto & voluntate debitoris, in eventum scil. quod deficiat a solutione fructuum per duos, vel tres terminos cum similibus. Tertius est, ubi eadem repetendi facultas concepta est ad certum tempus, seu sub certa conditione voluntatia, quæ pendeat a facto & voluntate ipsius creditoris. Et quartus, ubi sub conditione mixta, quæ a facto tertii dependentiam habeat, & hic ultimus est casus noster, quia non ad liberam Æmiliæ, & Catharinæ voluntatem collatum est pactum, neque ad certum diem, sive ad conditionem ab istarum voluntate dependentem, sed in eventum, in quem nuberent, earumque mariti dicta census emptione contenti non essent, & sic conditio est dupliciter mixta, quia poterant dictæ mulieres carnaliter non nubere, ac etiam poterant earum viri (prout eventus docuit) census resolutionem non petere.

3 Primo casu, quamvis non desint multi DD. volentes istud pactum non esse contra substantiam census, ideoque vitiari, sed non vitiare totum contractum, quos refert & sequi videtur Leotar. *de usur. q.* 68. *n.* 4. *cum seq.* Verior tamen videtur contraria sententia, quam Rota, & Curia Romana recipit, ut tamquam contra substantiam census annullet contractum, illumque ab initio censeri faciat puri mutui juxta *d. dec.* 1006. Seraph. *dec.* 147. *n.* 6. post Cenc. *de Censib.* cum aliis per eumdem Cenc. *d. q.* 60. *n.* 2. *cum seq.* Quærunt tamen aliqui salvare contractum, non obstante d. pacto, quoties in fine adest protestatio, contrahendi ad formam Pianæ Constitutionis, & non alias, sed de hujus opinionis veritate supervacaneum est agere, quia nec d. protestatio adest, neque sumus in casu.

Secundo autem casu, multi tenent pactum esse validum, ideoque nec vitiare, nec vitiari, quia repetitio non provenit a facto & voluntate creditoris, sed a facto & voluntate debitoris, in cujus libito & potestate repositum est numquam facere verificari præscriptam conditionem, itaut repetitio sit potius in pœnam. Et hæc opinio in Hispania, & in Regno Neapolitano, aliisque locis est magis recepta, præsertim quia ibi prætenditur Bullam Pii non fuisse acceptatam, neque servandam, ut in specie de pactis rescissoriis, quod in dicto Regno sint in viridi observantia testatur Rovit. *in pragm.* 1. *de censib. n.* 33. & habetur insinuatum in Oppiden. *hoc tit. disc.* 1. & in aliis. Verum in Curia Rom. & in locis, in quibus de acceptatione & usu Bullæ Pianæ non dubitatur, verius est illud pactum non sustineri, non tamen aptum esse vitiare contractum, sed ipsum remanere vitiatum, ut late & magistraliter habetur *d. dec.* 147. post Cenc. cum aliis per eumdem *d. q.* 60. *ex n.* 11. plene Leotar. *d. q.* 68. *n.* 14. *&* 15. *cum seq.* eumdemque sensum habuit Rota *in Thelesina Census* 9. Novemb. 1630. cor. Dunoz. inter suas *dec.* 184. *n. fin. In Neapolit. domus* 13. Maii 1641. cor. Verospio *dec.* 29. *p.* 9. *rec.* alias *dec.* 42. post Merl. *de pignor.* & in aliis, ac sæpissime practicavi in Signatura Justitiæ aliisque Tribunalibus occasione censuum Regni Neapolitani, in quibus hæc pacta repetitiva in casu moræ passim opponuntur, quoniam pactum vitiatur, sed non vitiat, quamvis non adsit dicta protestatio habendi relationem ad Constitutionem Pii, quæ est melior cautela, sed si omittatur, non per hoc vitiat.

In tertio casu, quoties pactum repetitionis conceptum est ad certum tempus, seu conditionem voluntariam post certum tempus omnino eventuram, adhuc receptum est illud non valere, non quidem de jure, sed ex Constitut. Pii V. ex deductis per Cenc. *d. q.* 60. *n.* 34. *& seq.* sed solum remanere vitiatum, ac habere pro non adjecto, non autem vitiare contractum firmat idem Cenc. *n.* 39. & sequitur Leotar. *d. q.* 68. *n.* 16. qui alios colligit.

Quamvis autem & in quarto casu, qui est noster, omnino dicendum veniat pactum esse invalidum ex eadem generali prohibitione resultante a Constitutione Piana, ac juxta opinionem receptam in Curia Rom. per easdem rationes, quæ in primo casu militantes in isto fortius urgent; Attamen illud excusare nullitatem contractus, ideoque non videtur, si enim non vitiat illud pactum, quod habet solum dilationem temporis omnino exituri, ut in casu præcedenti, multo minus vitiare debet illud quod conceptum est sub conditione casuali, vel mixta, & a facto tertii resultantem, cum tunc nullatenus depravata intentio fœnerandi considerari valeat in creditore, qui volens numquam potest sortem repetere, ut bene in proximis terminis, Seraph. *dec.* 1421. 4

Fortius duplici circumstantia accedente. Prima nempe quod creditores erant in pupillari ætate, ideoque *incapaces* calliditatis fœnerandi. Licet enim ista ratio non excuset a fœnore illum contractum, qui clare & certitudinaliter sit fœneratitius ex deductis per Leotar. *de usur. q.* 20. Ubi tamen versamur in casu dubio ex sincera, vel depravata creditoris voluntate regulando, satis persona creditoris spectanda venit.

Altera fortior circumstantia resultat ex eo, quod dictum pactum adjectum videtur per tutores in eorum excusationem, ac ad evitandas molestias, quas a pupillarum viris pati possent, quatenus hujusmodi *census acquisitionem* approbare nollent; Pacta vero repetitiva apposita, non per creditorem, sed per tertium, vel pro tertii interesse, quoties non constat esse collusive, ac in fraudem adjecta, valent, ac servanda sunt, ut per Cenc. *d. q.* 50. *n.* 52. *cum seq.* Rota post eumdem *dec.* 131. *n.* 15. *& in Civitatis Plebis Salvianæ* 1. *Julii* 1647. cor. Bich. post Zacch. *de oblig. dec.* 274. *repet. dec.* 118. *p.* 10. *rec.* & in aliis; Et licet quoad validitatem, & observantiam pacti hoc motivum pro vero non habebam, attamen ad effectum ut non vitiet, sed vitiatum remaneat, videtur circumstantia considerabilissima, omnemque tollens dubitandi occasionem. 5

His accedit longissima observantia 70. annorum, & quod census transivit per plures manus in Monasterium Monialium, quod in optima fide versatur; Licet enim neque lapsus temporis, neque cessionarii qualitas salvare posset contractum usurarium. Attamen utraque qualitas nimium spectanda videtur pro partium voluntate interpretanda, quodque dictum pactum pro invalido partes habuerant, nam illud numquam deduxerunt ad exercitium, atque renunciatio Bullæ operatur, ut dicta cautela cesset, neque subintelligi valeat, sed non per hoc resultare videtur, ut exinde resultet totius contractus irritatio, maxime accedentibus dictis circumstantiis; Ideoque Balzania debitoribus, ex quorum parte fui requisitus, consului, ut non expectata judicia determinatione curarent eo meliori modo quo possent, se concordare. 6

ANNOT. AD DISC. X.
cum duobus seqq.

AGitur in his discursibus de facultate repetendi sortem, an vitiet contractum, vel vitietur pactum, de quo etiam supra, *disc.* 1. aliaque non suppetit occasio de hoc agendi, atque deducta videntur probabilia.

TU-

TUSCANEN. CENSUS
PRO VIRGINIA MARTELLACCIA
CUM N.

Casus disputatus in Signatura Justitiæ, incertus est exitus.

De eadem materia facultatis repetendi sortem principalem post certum tempus, an vitiet contractum, vel ipsum pactum vitietur? Et an hæc exceptio sit apta impedire summarissimum possessorium manutentionis in quasi possessione exigendi fructus census?

S U M M A R I U M.

1 *Facti series.*
2 *Signatura Justitiæ principaliter attendit justitiam, & non solet curare nullitates nisi satis substantiales.*
3 *De puncto, an pactum repetitivum sortis vitiet, vel vitietur?*
4 *De pacto repetitivo intra certum tempus.*
5 *De cautela relationis habita ad Constitutionem Pianam.*
6 *Quæ regula tenenda sit in proposita hujusmodi pactorum an vitient, vel vitientur?*
7 *De conclusione, quod in possessorio non quæritur de justitia; Et quando malum jus obstet in hoc judicio.*
8 *De ratione, ob quam exceptio nullitatis contractus non solet retardare processum executivum pro fructibus census.*

D I S C. XI.

1 CUm author Virginiæ censum imposuisset sub pacto, ut intra triennium teneretur illum redimere, atque acceptam pecuniam creditori restituere, hinc creditor prædictus, vel ejus successor, exhibitis cor. A. C. instrumento censuali & justificationibus super solutione fructuum per aliquos annos, habita solum disputatione inter causæ Patronos, obtinuit mandatum de manutenendo in quasi possessione exigendi, a quo interposita appellatione, & adita Signatura, in hoc Tribunali ad reæ conventæ defensionem assumptus fui, dictaque defensio frequentius consistere solet in injustitia, cujus ratione, quoties res ad probabilem dubietatem reducitur, rescribi solet de commissione appellationis cum clausulis translativis, parum attendendo nullitates, quæ de facili ab hoc Tribunali negliguntur, quoties non sint omnino substantiales & claræ, & stylus non displicet, quoniam ex nudis juris subtilitatibus ac meris formalitatibus nudinis causarum Patronis sæpe ignotis, quoties non influunt ad justitiam, quam constet pro victore esse claram, non debent partes cum inani circuitu litium impensis, & incommodis defatigari, neque debent calumniæ foveri, ut nonnullorum Tribunalium magnus est abusus, cum his formalitatibus causas reddendi immortales.

2 Disputatio igitur tota restringebatur ad punctum. An dictum pactum repetitivum sortis intra triennium esset contra substantiam census etiam attenta dispositione juris communis, itaut præscindendo a Bulla Pii V. implicaret cum censu, vel potius ejus infectio proveniret a Bulla prædicta, ex hac enim distinctione resultat decisio, an vitiet, vel vitietur.

3 Et juxta distinctionem casuum, de qua *disc. præced.* quoties facultas repetendi sortem est pure & simpliciter collata in arbitrium creditoris, tunc omnino receptum est, id esse contra substantiam census, proindeque illum vitiare, quia in effectu contractus potius continere dicitur mutuum usurarium sub contractus censualis vocabulo palliatum; Ubi vero pactum conceptum est sub certa conditione, vel modo, cujus implementum pendeat ab ipso debitore, tunc econverso apud omnes receptum est de jure communi esse licitum, quoniam ita potius casus repetitionis resultare dicitur a facto & voluntate ipsius debitoris, qui pacti conscius illud non implendo, resolutioni consensum adaptare videtur, atque est species pœnalis caducitatis ratione moræ, adinstar feudi emphyteusis & similium. Unde sola quæstio in hoc a secundo casu restringitur ad Bullam Pianam damnantem omnia pacta punientia moram debitoris, eumque cogentia ad extinctionem census, an istud sub illa veniat necne? Et in hoc magis communis, ac recepta est affirmativa; sed quia pacti infectio est accidentalis utpote ex d. nova lege inducta, receptum pariter est, illud vitiari, non autem vitiare, ut de utroque casu ita distinguendo liquet ex deductis per Cenc. *hoc tract. q.* 60. Duard. *eod.* §. 6. *q.* 15. *ex n.* 1. late Rota *dec.* 147. post Cenc. quæ videtur in materia magistralis, & reliqui per Leotard. *de usur. q.* 68. *n.* 1. *cum seq.*

4 Et licet iste *n.* 4. *cum seq.* referat Federic. Martin. Malder. Salas, Greg. de Valentia, & alios, etiam in prima parte distinctionis speculative tenentes pacti validitatem de jure communi, itaut non percutiat substantiam census, proindeque *n.* 8. ex Cenc. Grat. & aliis ipse sentiat, pactum utpote contra accidentalia potius vitiari quam vitiare, & in qua authoritate Scribentes pro creditore totum fundamentum constituebant; Dicebam tamen recte ipsum dicere Morales præfatos id speculative discurrere, sed cum in contrarium habeamus solidas authoritates Canonistarum, ac etiam Rotæ in decisionibus, de quibus supra, & infra, idcirco in foro, ac materia adeo suspecta, in qua tutior semper recipienda est, curandæ non sunt sophisticæ ac speculativæ disputationes; Atque observabam Leotard. alioquin doctissimum hanc usurariam materiam optime tractantem *dict. n.* 8. æquivocare, dum fretus authoritate Cenc. & aliorum, credit pactum esse contra accidentalia, ideoque vitiari potius quam vitiare, dum illi authores loquuntur in terminis secundi casus pacti non puri & simplicis, sed conditionalis ut supra.

5 Admittebat Signatura distinctionem prædictam utpote a Rota sæpius canonizatam, sed difficultas residebat in applicatione ex particularibus facti circumstantiis ex tribus; Primo quod non versabatur in puro casu dictæ distinctionis, sed in mixto, dum repetendi facultas non erat conditionalis juxta secundam distinctionis partem, minusque erat pura, & in merum arbitrium creditoris collata juxta primam, sed continebat casum mixtum, post certum scil. tempus, in quo casu Scribentes in contrarium deducebant authoritatem Cenc. *q.* 60. *n.* 39. quem refert & sequitur Leotar. *d. q.* 68. *n.* 16. ubi agendo de pacto, ut licitum esset debitori redimere censum infra quatriennium, quo elapso in arbitrio creditoris esset pretium repetere, dicitur tale pactum cadere quidem sub nova lege Piana, non autem adversari substantiæ census, ideoque vitiari, non autem vitiare.

Secundo, stante communi cautela in hoc instrumento adjecta protestationis quod contractus censeretur initus ad formam Pianæ Constitutionis, quod scil. id salvaret contractum ab infectione usuraria; Et tertio, quod hujusmodi exceptio admittenda non veniret ad impediendum processum executivum hujus summarissimi possessorii manutentionis, & ex his difficultatibus in prima disputatione dubia fuit resolutio.

6 Quare in repropositione causæ, assumpta stricte super his disputatione. Quatenus pertinet ad primum punctum, dicebam, etiam cum aliquo sensu veritatis, quod Leotard. in hac parte, parum, vel nihil examinata difficultate præter morem gerere videbatur potius partes simplicis relatoris Cenc. qui *d. n.* 39. videtur æquivocasse, capiendo quid pro quo, dum totum se fundat in authoritate Boccac. *de cens. p.* 3. *n.* 55. & Rotæ in Forolivien. census cor. Otano apud eumdem *dec.* 117. *n.* 5. *&* 6. quæ authoritates loquuntur de casu omnino diverso, de facultate sc. data debitori redimendi censum intra certum tempus, quo elapso non liceret amplius redimere, sed perpetuus esse deberet, atque isto casu bene dicitur hujusmodi pacti infectionem esse accidentalem ex dicta nova lege Piana, quoniam de jure communi non repugnat naturæ contractus censualis illum esse hinc inde perpetuum, ut advertitur *in Romana pacti sub tit. de usur.* Sed neque Rota *loc. cit.* agit de casu converso facultatis repetendi a debitore invito sortem post certum tempus, quoniam cum istud sit certum ac omnino extinctum; idcirco talis casus cadit sub prima parte distinctionis facultatis repositæ in arbitrio creditoris cum sola dilatione temporis determinati, quod magis congruit mutuo usurario, in quo dilationis ratione usura resultat, ut in præciso casu hujusmodi pacti cum tempore quinquennii decisum fuit per Rotam cor. Seraph. inter suas *dec.* 269. *repet. dec.* 5000. *part.* 1. *divers.* & apud Salustium Tiberium *in praxi lib.* 1. *cap.* 25. quæ decisio fuit sæpius canonizata, præsertim apud eumdem Seraph. *dec.* 1006. *d. dec.* 147. *&* 152. post Cenc. & in aliis, neque constat fuisse recessum, ideoque dictis authoritatibus potius deferendum erat, ita etiam urgente ratione, dum tempus certum & determinatum tamquam omnino extinctum non variat casum facultatis liberæ, & in creditoris arbitrio repositæ.

Major difficultas erat in secundo puncto, dum constabat

partes noluisse illicite contrahere, sed prædictæ Constitutioni obedire, unde propterea dicta cautela ab omnibus supra allegatis ac aliis de materia agentibus probata est, sed difficultas tolli videbatur ex facto, dum a protestatione exceptus erat casus hujus pacti per ea verba, *Volentes servari debere Constitutionem Pii V. sine præjudicio dicti pacti trium annorum, quo semper salvo*, & non alias &c. ideoque dum iste casus exceptus fuerat a protestatione, ista non poterat circa illum suffragari, cum actus voluntarii non possint plus operari, quam ipsa voluntas est, ut ultra generalia, in his specialibus terminis habetur apud Grat. *discept. 587. n. 10.*

Reflectendo autem ad veritatem, considerabam super hoc puncto, decisionem pendere a singulorum casuum individuis circumstantiis pro judicis prudentis arbitrio ponderandis, ex quibus constaret de sincera, vel potius e converso, de depravata creditoris voluntate, quoniam frequentius, ac fere semper hujusmodi cautelæ, vel pacta adjici solent per notarios, seu etiam per contrahentes juris subtilitatum ignaros, & consequenter videndum, inspecta, præsertim, ut dictum est, qualitate personarum, aliisque circumstantiis, an partium sincera intentio fuerit vere ineundi contractum censualem, vel potius ita mutuum usurarium palliandi, Atque ita respective dicendo quæstionem, an pacta vitient, vel vitientur, & an dicta protestatio salvet, non attendendo formulas verborum, sed substantiam veritatis, quæ semper spreto verborum cortice spectanda est.

Super tertio autem puncto, Scribentes pro creditore, cum longo superfluo apparatu allegationum transcriptarum ex plene congestis per Post. *in tract. de manutenendo*, insistebant in regula, quod in hoc summarissimo judicio non curatur de justitia, vel injustitia, sed spectatur nudum factum possessionis, rejectis omnibus exceptionibus ad petitorium, in quo illæ cum extrinsecis etiam probationibus removeri possent, & hæc sola possibilitas sufficit.

7 Pro hujusmodi objecto removendo dicebam, præmissa recte procedere, quando ipse actor ejusque defensores prudentiores fuissent, non producendo instrumentum censuale tam quam suæ possessionis titulum, ad quem tamquam unicum & meliorem simpliciter producens se restringere videtur, ex iis, quæ præsertim in proposito habentur deducta in Sabinen. exceptionis *sub tit. de Regal. disc. 47.* ubi enim nullus possessionis titulus productus est, tunc recte procedit conclusio, cum in hoc judicio non justratur de validitate tituli, in quo altera pars dicit possessionem fundari, quoniam recte actori suffragatur illa generica possibilitas alterius tituli tacite in petitorio justificandi; Idemque si titulus, de quo apparet, exhibitus esset cum suis congruis cautelis ab actore, absque restrictiva ad illum, itaut adhuc subesset possibilitas alterius tituli compatibilis; Secus autem ubi simpliciter produxit titulum infectum, cujus vigore actus possessorios fecit; Tunc enim, quia possessio separabilis non est a sua causa, admittit omnes exceptiones, quæ adversus illas competunt. Menoch. *de retinend. remed. 3. n. 639. & 683.* & bene ita distinguendo cæteris allegatis dicitur per Rot. in una Alerien. Vicariæ 26. Junii 1654. cor. Bichio, unde propterea ex alias insinuatis, per ora Pragmaticorum volitat monitio tarditatis in producendo, cum sæpius faciles ad id agendum cum propriis telis se confodiant, proprioque ligone percutiant.

8 Quando nullitas esset omnino clara & indubitata, tunc reflectendo ad veritatem, credebam dictam distinctionem esse veram, atque in judicando recipiendam; Dubitabam vero de applicatione ad casum, quoniam licet ex præmissis probabilius videretur pactum prædictum substantiæ census adversativum etiam de jure communi infectum esse, proindeque potius vitiare, quam vitiari, Nihilominus ob tot graves authoritates in contrarium, negari non poterat dicendum esse articulum juris dubium, assimilandum proinde exceptioni dubiæ facti in hoc judicio non admittendæ; Accedente quoque dicta cautela pariter inferente probabile dubium, an illa salvaret necne contractum cum distinctione, de qua supra, stante quod in disputatione petitorii cum extrinsecis etiam probationibus poterat sincera partium voluntas justificari, quæ sola possibilitas sufficit.

Eoque magis augebatur difficultas, quia non concurrebat talis fructuum solutorum quantitas, quod ex illis remaneret extincta sors principalis, quæ proinde, data etiam contractus infectione, remanebat debenda, cum pacta usuraria non tollant debitum, neque liberent debitorem a restitutione ejus, quod accepit, unde propterea ejus coactio cum processu exequutivo ad solutionem fructuum, nullam injuriam, vel gravamen infert, quoniam ut alias *hoc eod. tit.* insinuatur, instar dilemma; Aut contractus est validus, itaut debeantur fructus, & ita justitia ministratur, Aut est invalidus, itaut fructus non debeantur, & nullum infertur præjudicium, sed potius commodum resultat debitori, ita paulatim & diminute solvendo debitum sortis, ad quod integrum urgeri posset; Et hac ratione in his materiis rationabiliter, executive & rigorose proceditur; Incertus est tamen hujus causæ exitus, cum de illa amplius actum non audierim, credo tamen quod ob difficultates hinc inde excitatas, partes concordaverint.

ROMANA
SEU TERRACINEN. CENSUS
PRO PETRO VALLETTA
CUM LAURETO DE MAGISTRIS.

Casus disputatus coram A. C. & resolutus pro Laureto, postea concordatus.

De eadem materia pacti obligantis debitorem census ad illum redimendum, An, & quando substineatur, ubi non est ad favorem creditoris, sed tertii, puta fidejussoris, vel emptoris bonorum?

SUMMARIUM.

1 *Facti series cum resolutione.*
2 *De validitate pacti extinguendi censum non in gratiam creditoris, sed tertii interessati.*
3 *Secus si sit collusivum inter tertium & creditorem.*
4 *De dicta collusionis probatione quomodo fiat.*
5 *An & quando operetur cautela protestationis contrahendi ad formam Bullæ Pianæ.*
6 *Collusionis suspicio & mali animi resultat ex simulatione personarum, & occultatione actus. Et de pluribus similibus in idem.*

DISC. XII.

Joannes Manlixtus & Benedictus pater & filius de Valletta, 1
imposuerunt censum in sorte scut. 700. ad favorem Laureti de Magistris sub accessione Rutili Vallettæ, quem impositores promiserunt relevare indemnem, atque pro ejus indemnitate promiserunt infra annum extinguere censum prædictum; Cumque tractu temporis, vel Rutilius fidejussor, vel Lauretus creditor pulsaret cor. A. C. Petrum dictorum impositorum hæredem ad solutionem fructuum decursorum, opposuit iste de nullitate census, ex qua proinde resultabat, non solum indebitos esse fructus, qui petebantur, sed etiam solutos imputandos esse in sortem principalem, quæ ita, vel in totum, vel pro majore parte extincta remanebat. Atque ad hujusmodi nullitatem probandam, Ego & cæteri pro reo convento Scribentes, deducebamus pactum obligatorium extinguendi censum, quod utpote conceptum ad tempus determinatum ac breve unius anni, habendum erat pro puro, & consequenter vitians contractum, illumque transformans in mutuum purum, vel interpretativum ex eisdem authoritatibus, & rationibus, quæ habentur in *Tuscanen. disc. praced.*

Scribentes pro creditore replicabant non esse in casu, 2
quoniam dicta conclusio procedit, ubi pactum initum est ad favorem creditoris, in cujus facultate repositum sit sortem pro arbitrio repetere, & in his terminis loquuntur authoritates & decisiones in contrarium; secus autem ubi pactum conceptum est ad favorem tertii, itaut creditor illud exercere non possit, sed tertio negligente sors continuet in ejus natura irrepetibilitatis, puta ad favorem fidejussoris, ut in præsenti, cujus interfuit censum extingui, ut ipse ab obligatione liberetur, sive ad favorem venditoris obligantis emptorem ad census in partem pretii accollatos intra certum terminum extinguendos cum similibus, ex deductis per Cenc. *q. 60.* & alios, de quibus infra, dictam declarationem pro regula admittentibus.

Prout ego, & cæteri pro hac parte Scribentes eam tam- 3
quam veram & receptam admittebamus, constituebamus tamen fundamentum in ejus sublimitatione, ubi scil. concurreret collusio inter creditorem & fidejussorem, ut sub istius nomine pactum prædictum ad favorem creditoris vere conciperetur, ut latissime scribens in causa propria Testay *alleg. 6.* juxta quam in eadem causa prodiit *dec. 85.* Giutb. & cæteris allegatis Fontan. *de pact. claus. 4. gl. 18. p. 3. n. 10.* Cenc. *d. q. 60. n. 53.*

Ad-

Adversus hujusmodi fundamentum, de duobus per alteram partem replicabatur. Primo de cessante applicatione ad factum, & in quo collusionis probatio negabatur; Et secundo de hujusmodi defectus sanatione & protestatione in fine posita, quod contractus censeri debeat initus ad formam Constitutionis Pianæ, cui partes declararunt se submittere.

Primum motivum totum consistebat in facto, unde propterea altercatio erat inter causæ Patronos, ponderabantur tamen per illum istius partis 12. conjecturæ, quæ licet singulæ essent imperfectæ ac leves, nihilominus subjungebam ego, eas non singulariter considerandas esse, sed unitim cum regula, *ut singula quæ non prosunt, &c.* facilius admittenda, quoties agitur de probatione collusionis, simulationis, fraudis, & usurarum ac similium, quæ in occulto committi solent, proindeque sunt difficilis probationis juxta deducta in Savonen. *sub tit. de usur. disc.* 12. potissime quia DD. dictam sublimitationem tradentes præsertim Cene. & Fontanell. locis citatis, non exigunt exactas & concludentes probationes, quas ratione subjectæ materiæ quodammodo impossibile est dare, sed contentantur solis præsumptionibus, quinimo suspicionibus.

Major difficultas apud judicem erat super secundo motivo, resultante ex protestatione prædicta, pro cujus exclusione, seu sufficienti operatione deducebantur punctuales authoritates deductæ per Testay & Giurb. locis citatis, cum rationibus fundamentalibus per eosdem ponderatis, subjungendo pragmaticorum propositionem, quod doctrinæ punctuales non habentes contradictorem habendæ sunt pro casu legis, atque ubi illæ concurrunt immutandum non est in regulis generalibus, *ut dec.* 122. *in fine*, *p.* 5. *rec. dec.* 721. *n.* 5. *p.* 2. cum aliis per Adden. *ad dec.* 20. *n.* 42. *p.* 3. *rec.*

5 Et ultra authoritates prædictas, & fundamenta in eisdem deducta, ponderabam Ego magnam differentiam esse inter ea pacta, quorum infectio est accidentalis, quia nempe de jure communi & ea natura contractus non prohibita inficiant solum per dictam Bullam, cum tunc dicta cautela recte operativa sit, & ea pacta quæ sunt contra substantiam contractus ab ipso jure communi infecta, quoniam cum ex eis resultet præsumptus animus depravatus contrahendi, non censum sed mutuum usurarium, tunc protestatio prædicta potius augere videtur suspicionem, quodque per callidum fœneratorem illa adjecta censeatur ad fraudandas usuras ac evitandas pœnas usurariis inflictas, ut non obscure Grat. *discep.* 141. *n.* 21. *cum seqq.*

Reflectendo autem ad veritatem, de hujusmodi distinctione ita simpliciter sumpta dubitabam, cum sæpius creditores sincerissime procedentes in confectione instrumenti censualis subtilitatum juris ignari ad hæc non advertant, proindeque cautelam prædictam ad eorum sinceritatem ostendendam adjiciunt, Et e converso, illa, vel callide & fraudulenter ab eis adjici solet, vel frequentius præter eorum intentionem, ex stylo & formulis Notariorum, itaut totum pendere videatur a qualitate personarum, aliisque singulorum casuum individuis circumstantiis, ut *disc. præced.* unde propterea erroneum videatur generalem ac determinatam regulam desuper tradere, cum videatur potius quæstio facti quam juris.

Quando tamen in hac facti specie, conjecturæ quæ in facto per causæ Patronum deducebantur ad prædictæ collusionis probationem, essent sufficientes; Tunc, cum sensu etiam
6 veritatis, credidissem protestationem prædictam non suffragari, quinimo ex ea depravati animi creditoris suspicionem augeri, dum pactum prædictum non directe & sincere initum fuerat ad ejus favorem, sed indirecte extortum sub simulato fidejussorio nomine alterius; Ex hac enim personæ simulata suppositione insurgit præsumptio fraudis, ac multa in jure permittuntur, quando publice, palam, & directe fiunt, quæ denegantur, ubi in occulto, & per interpositas personas, vel sub diversis simulatis actibus; Utpote, creditor ad cujus instantiam pignora venduntur, non prohibetur illa tamquam tertius licitator directe ac publice & palam emere, cum non debeat esse inferioris conditionis quocumque tertio, & tamen si id faciat sub simulato nomine alterius, actus reputatur prohibitus ad effectus juris offerendi, & alios exinde resultantes ad materiam text. *in l. Et qui sub imagine*, *C. de distract. pignor.* ut pluries habetur in sua materia *sub tit. de cred.* præsertim in Bonon. pro Zambeccaria; Prout in tutore, & alio administratore admittendis ad emenda bona administrata, quia pariter cum eadem distinctione proceditur; Ac etiam ubi inter conjuges sub expresso titulo fiat donatio, illa ratione juramenti hodie est valida & firma, cum juramentum suppleat defectum juris civilis juxta magis communem, & receptam opinionem, & tamen idem juramentum nullius judicatur roboris & operationis in ea tacita donatione, quæ inesse dicitur in dote confessata, ex prædicta ratione fraudis resultantis a simulatione illius actus, qui directe ac publice & palam fieri poterat, *ut dec.* 22. *&* 23. post Salgad, *in Labyr.* & frequenter ad materiam dotis confessatæ *sub tit. de dote*, cum similibus, de quibus in suis respective materiis; Sed difficultas apud me erat in facto, quod sc. conjecturæ, quæ ponderabantur, essent nimis remotæ & vagæ, destructæ etiam, vel satis debilitatæ a plerisque conjecturis contrariis, & potissimum a qualitate personarum, ac a subsequuta ejusdem contractus observantia, unde concordabamus cum judice in difficultate, sed discordabamus in motivo, seu ratione difficultatis, causa tamen concordata fuit, ut puto.

ROMANA SALVIANI PRO HIPPOLYTO CAVETANO CUM CLARA RUFINELLA.

Casus disputatus coram A. C. seu Prelato deputato, & resolutus pro Cavetano.

An & quando detecto contractu censuali invalido ex defectu fundi non liberi, vel non capacis, debeantur necne creditori fructus?

Et an eorumdem fructuum cursus cesset, ubi ex eadem, vel simili causa creditor pulsavit debitorem ad restitutionem sortis, atque mandatum contra ipsum obtinuit?

S U M M A R I U M.

1 *Facti series.*
2 *Vitium litigiosi quando detur.*
3 *Cessio rei litigiosæ licita est in reo.*
4 *Dos an præferatur creditoribus anterioribus in bonis postea quæsitis.*
5 *Privilegium potioritatis dotis quando procedat.*
6 *Census impositus super fundo non capaci est invalidus & usurarius.*
7 *Declaratur, creditore sciente.*
8 *Quid ubi scientia non adest ab initio, sed supervenit.*
9 *Ubi est in facultate creditoris repetere sortem, cessat cursus fructuum, & n.* 11.
10 *An scientia incapacitatis fundi ab initio cessionis obstet cessionario, quamvis illa non adfuit tempore impositionis census?*
11 *Declaratur conclusio, de quo n.* 9.

D I S C. XIII.

JOannes Angelus & Alexander de Ruffinellis de anno 1623. imposuerunt censum scutorum in sorte 1430. ad favorem Camillæ Agazariæ super quibusdam bonis, quæ juxta consuetum stylum asseruerunt esse libera, & capacia, promittendo ulterius pro faciliori consequutione fructuum præstare cedulam banchariam, de triennio in triennium renovandam, ac etiam infra tres annos proximos præstare fidejussorem; Et de anno 1648. Virginia prædictæ Camillæ creditricis filia, & hæres censum prædictum cessit Hippolyto Cavetano, qui pro implemento numquam sequuto præstationis novi fidejussoris, ob quod juxta receptam *decis.* Greg. 88. datur etiam actio ad sortem; non quidem pro repetitione, sed ad effectum deponendi, ut, vel ita debitor tædio affectus, ne pecuniam otiosam retineat, curet implere, vel ut cum eadem pecunia fiat investimentum loco cautionis, intentavit pro sorte prædicta, ac etiam pro fructibus decursis ex interdicto Salviani immissionem in possessionem domus, & vinearum, quæ hæreditaria prædictorum de Ruffinellis possidebantur per Claram, atque in hac disputatione habita coram Prælato deputato per Aud. C. plures articuli examinati fuerunt. Primo scil. super dictæ cessionis invaliditate ob vitium litigiosi; Secundo super potioritate, quam dicta Clara licet posterior prætendebat in bonis postea quæsitis, dum ejus creditum erat ex causa dotis; Et tertio quod cum contractus censualis esset resolutus, seu verius detectum esset eum ab initio non existere, ob defectum fundi censiti de tempore impositionis jam absorpti ab aliis censibus & hypothecis anterioribus, idcirco non potuerint percipi fructus qui solvi debebant in

sortem imputari; Eo etiam accedente, quod ob hujusmodi defectum creditor poterat sortem repetere; proindeque cessavit etiam cursus fructuum, non dandorum ubi sors est repetibilis.

2 Super duobus primis objectis modica disputatio habita fuit, Primum enim de vitio litigiosi tollebatur de plano, quoniam istud non inducitur, nisi ubi agitur de judicio reali rei vendicationis, & ratione dominii, non autem ubi in judicio executivo, ac in ratione personali, Apont. *cons. 6. n. 14. cum seq.* Surd. *cons. 542. n. 12. cum seqq.* Buratt. *dec. 377. n. 8. dec. 173. p. 7. rec. & sæpius*, potissime quia dispositio textus *in l. fin. C. de litigiosis*, fundatur in fraude, ac procedit in cessionibus voluntariis, secus autem in actibus necessariis, ut per Aponit. *d. cons. 6. n. 20. cum seqq.* & hic erat casus, quoniam cum Cavetanus molestatus esset ab Agazaria tamquam possessor bonorum communis debitoris, coactus fuit pro se liberando a molestiis istum priorem creditorem dimittere, atque cessionem ejus jurium reportare; Ultra quod cessio rei litigiosæ, ex veriori prohibita est reo, non autem actori, qui cedendo jura alteri non facit rei conventi conditionem deteriorem, potissime ubi cessionarius non est potentior, itaut fraudis suspicio intret *dec. 73. & 82. p. 7. rec.* ubi cæteri, & pluries in sua materia *sub tit. de credito*.

3 Alterum pariter modicam habebat difficultatem, quoniam quicquid sit de articulo, an dos potiatur eodem privilegio fisci vincendi creditores anteriores expressam hypothecam habentes in bonis postea quæsitis, in quo articulo licet verior videatur negativa ea plene deductis per Gizzarell. *dec. 1.* & Bellon. jun. *cons. 41.* qui omnibus contrariis satisfaciunt, in Curia tamen, cum Rota incidenter contrarium dixerit *dec. 328. par. 5. rec. n. 5.* & cum qua pertransiit etiam *in Romana census, seu Salviani 6. Maii* 1655. coram Cerro, & in aliis, de quibus in sua materia *sub tit. de dote*, ideirco ob authoritatem, quam apud inferiores judices habent Rotæ decisiones, donec istæ revocarentur, dura provincia fuisset inducere judicem ad recipiendam priorem sententiam.

Verum difficultas omnino cessabat ex defectu applicatio-
4 nis ad factum, quoniam privilegium potioritatis doti attributum per text. *in l. assiduis, C. qui potiores in pignore & in §. his consequens auth. de æqualitate dotis*, procedit in credito dotis restituendæ in bonis viri, non autem in altero dotis constituendæ & in bonis dotantis, quoniam iniquum esset si patri, vel alteri permitteretur filiam, vel conjunctam dotare de bonis non suis utpote affectis creditoribus, Rip. *in l. privilegia, n. 47. ff. de privil. credit.* Mantic. *de tacit. lib. 11. tit. 26. n. 33.* Gail. *de cred. cap. 4. nu. 1592.* Merlin. *de pignor. lib. 3. q. 47. num. ult.*

Idque adeo verum, quod licet creditor hypothecarius posterior vincat creditores chirographarios anteriores, nihilo-
5 minus isti non vincuntur ab hypotheca dotali posteriori contracta per dotantem pro dote constituenda filiæ, vel alteri, quoniam hic dicitur actus voluntarius importans in muliere causam lucrativam, ac etiam quia esset dotare de alieno; Solumque in ordine ad creditores chirographarios, de hoc dubitari potest quoad jus & interesse viri foventis causam onerosam, ea iis, quæ in proposito habentur deducta in dicta sua materia *sub tit. de dote*. Quæ tamen difficultas non instat quoad hypothecarios, quamvis solam tacitam & legalem habentes, quoniam receptum est potioritatis privilegium non competere viro in bonis dotantis ex allegatis.

6 Major igitur disputatio fuit super cursu fructuum census, quem rei conventi negabant ob ejusdem census insubsistentiam ex defectu fundi censiti, qui in facto justificabatur de tempore creationis jam absorptus a censibus prius desuper constitutis, unde remanebat census personalis, proindeque usurarius, ac redolens mutuum ea deductis per Cenc. *q. 42.* Leotar. *q. 56. & seq.* & alios passim.

7 Scribens pro actore, non negabam hujus conclusionis veritatem, quoties creditor, ad cujus favorem census creatus est, conscius esset de fundi censiti incapacitate, seu alio defectu, cum tunc vere census esset personalis, mutuum potius redolens; Secus autem ubi creditor de his ignarus bona fide credidit debitoris assertioni fundum esse suum, liberum & capacem; tunc enim quamvis revera non adsit substantia census, itaut prætendi non possint fructus, nihilominus receptissimum est, eosdem in eadem quantitate deberi tamquam damna & interesse, quoniam iniquum esset, debitorem mendacem & dolosum ita lucrum, & commodum reportare in damnum & præjudicium creditoris innocentis, quia bona fide sibi credidit.

Idque verum, quamvis deinde eidem creditori supervenerit hujusmodi scientia, quoniam hæc non impedit cursum prædictorum damnorum & interesse, cum ea magis vera & recepta opinione, sufficiat eum ab initio fuisse in bona fide, itaut dici non possit voluisse contrahere censum personalem, seu mutuum usurarium sub hoc nomine palliatum, ea deductis per Cenc. *d. q. 14. dec. 599. cum seq.* post eundem *dec. 47. n. 4.* post Merlin. *de pignoribus in Romana vineæ 26. Junii* 1651. coram Royas inter suas *dec. 458. n. 5. & in aliis*, atque hoc jure passim in Curia vivebatur de tempore, quo hæc scribebam, licet postea ob Rotæ novam decisionem revocatoriam dictæ decisionis coram Royas positum sit sub dubio ut in Sabinen. census *disc. 32.* advertitur.

Non impugnabant pariter Scribentes in contrarium veri- 8
tatem dictæ conclusionis tunc planæ, sed de duobus replicabant. Primo quod licet in Agazaria creditrice non probaretur scientia incapacitatis fundi de tempore creationis census, nihilominus de illa constabat in ipso Cavetano actore ab initio, & de tempore quo cessionem reportaverat, unde propterea inferebant, quod quemadmodum initio habita dictum effectum operatur, ita ex identitate rationis idem operari deberet in cessionario qui sic dicere non potest se contraxisse cum bona fide.

Et secundo quod licet superveniens scientia incapacitatis 9
fundi ac nullitatis census non impediat cursum fructuum loco damnorum & interesse ut supra, adhuc tamen, cum ob hujusmodi defectum jam detectum aperiatur actio creditori urgendi debitorem ad sortem. Et multo magis ubi creditor actionem prædictam ad exercitium jam deducit, tunc illico cessat cursus fructuum, dari non debent ad favorem creditoris, in cujus arbitrio positum est sortem repetere, ut dixit Rota *dec. 782.* post Cenc. & in aliis apud eundem relatis inferius allegandis decisionibus & authoritatibus.

Neutrum tamen fundamentum, loquendo etiam cum 10
sensu veritatis, dicebam aliquam subsistentiam habere, non quidem primum de scientia, quæ ab ipso initio concurrebat in cessionario, quoniam quicquid esset de illius probatione, quam causæ Patronus acriter negabat, illa etiam posita nullius momenti erat, quoniam cessionarius non dicitur creditor principalis, cum quo contractus ineatur; & de quo tamquam datore pecuniæ suspicari valeat, quod censum personalem, seu mutuum usurarium sub hoc nomine palliatum facere voluerit, & quæ est unica ratio, ob quam scientia ab initio ea istens præjudicat, sed dicitur procurator in rem propriam creditoris cedentis, subintrans in ejus locum & gradum. Idcirco istius bona, vel mala fides in proposito spectanda est, cum in isto substantiatus esset contractus, atque ex ejus jure & persona cessionarius ejusdem contractus commodum, & effectus reportet, ut in his specialibus terminis cessionarii scientis de tempore cessionis talem defectum, cedenti tamen de tempore contractus ignotum, firmatur in allegata *Romana vineæ* coram Royas, & est propositio certa, quoniam cessat prorsus ratio, quæ in proposito dubitandi occasionem præbet, cum dari non possit usura sine mutuo vero, vel interpretativo, quod inter cessionarium & debitorem cessum nullatenus considerari potest, dum inter eos non intercessit datio pecuniæ, vel alter contractus. 11

Quo vero ad alterum objectum, dicebam quod licet Rota antiqua, inhærendo sententiæ Navarr. Boccacc. & aliorum ita senserit. Attamen maturius deinde discusso articulo a tali sententia recessit, itaut etiamsi creditor petat ex dicta, vel alia causa restitutionem sortis, quinimo etiamsi mandatum executivum pro ea obtineat, adhuc tamen donec sequatur actus retrosimilis illius restitutionis, vel saltem nisi repetibilitas sit omnino certa & in libera creditoris voluntate existens, non debet interim cursus fructuum cessare, ex ea ratione, quod multa contingere possunt, ob quæ dictas restitutio effectum non sortiatur, atque adhoc in potestate debitoris repositum est illam facere irrepetibilem, subrogando puta alium fundum æque idoneum & capacem, quod quandocumque etiam post mandati relaxationem admittitur, ut per Gregor. *dec. 295. n. 5.* de Marin. *res. 195. lib. 1.* Piasec. 12
observ. 28. ubi Concordantes, ideoque contrarium sæpissime tentum fuit, atque hoc jure vivitur in Curia, ex deductis *dec. 452. & 453.* post Cenc. *dec. 278. p. 5. rec.* Adden. ad Buratt. *dec. 645. n. 13.* & prius quando contraria opinio regnabat, bene sensit etiam Marescott. *lib. 2. variar. cap. 61. n. 8.* ac habetur plene deductum *in Romana reviviscentiæ censuum, sub tit. de feud.* ad materiam Bullæ Baronum, *disc. 81.* ubi licet sors redacta esset ad purum creditum pecuniarium quandocumque repetibile ad libitum creditoris, ita-

ut

ut non daretur casus, quod impediri posset, adhuc tamen, licet forte parum probabiliter, fructuum cursus decretus fuit. Et quod non obstante novatione & conversione sortis in creditum dictum fuit per Rotam in Perusina & in Civitate Castelli, de quibus *hoc eodem tit.* proxime infra; & juxta præmissa cum justitiæ fundamento pro creditore judicatum fuit, Signatura etiam probante.

ANNOT. AD DISC. XIII.

DE contentis in *hoc disc.* quod fundus detegatur alienus vel incapax, agitur magis ex proposito, *disc.* 31. ac etiam in hoc supplemento, *disc.* 33. ubi an sit locus subrogationi alterius fundi, necne.

ROMANA REDUCTIONIS PRO VIDASCIS CUM BUTIIS, EU DE VETERA,

Discursus pro Congregatione.

Census pertinens ad fideicommissum. An per gravatum, vel alium alienare prohibitum possit sbassari, & ad minorem summam reduci in præjudicium successoris venientis independenter, & jure proprio?

S U M M A R I U M.

1 *FActi series.*
2 *Diminutio, seu sbassatio fructuum census quod sit species alienationis prohibitæ.*
3 *De dispositione text. in l. adversus, C. de usur.*
4 *Quando autem dicta diminutio sit substentabilis etiam in prohibito alienare in censu consignativo?*
5 *Difficultas est in censu reservativo.*

D I S C. XIV.

1 ANnuum censum consignativum redimibilem ad formam Bullæ Pii V. ad rationem seu. 7. pro centenario impositum per illos de Vetera ad favorem Thomæ Gitardini, Fabius filius & hæres fideicommisso gravatus, ut rem gratam debitoribus faceret, & sub assertione notabilium beneficiorum ab eis acceptorum, reduxit ad rationem quinque, atque ita cum ipso, & primo successore continuatum fuit spatio annorum 39. Cumque successor in fideicommisso prætenderet dictam reductionem in fideicommissi præjudicium, ac ipsius independenter jure proprio venientis fieri non potuisset; Hinc desuper pro veritate consultus in congressu, dicebam ultra regulam generalem, de qua sæpius in sua materia *sub tit. de fideic.* ut hæredi scil. gravato, vel possessori fideicommissi prohibita sit omnis voluntaria alienatio ex causa a jure non probata in præjudicium successoris independenter ab eo jure proprio venientis; In his terminis sbassationis, seu reductionis fructuum census, advertebam posse pro fideicommissario ponderari *dec.* Seraph. 1228. ubi in specie agitur de diminutione census absque justa causa per Commendatarium, seu administratorem facienda in perpetuum; Et plene deducta per Ricc. *dec.* 134. *part.* 1. quam refert & sequitur de Marin. *res.* 6. *n.* 10. *cum seq. l.* 1. ubi firmatur reductionem census ad minorem fructum sapere speciem alienationis, ideoque cadere sub Extravag. ambitiosæ, ac fieri non posse per Prælatum seu Ecclesiæ administratorem sine solemnitate & causa, unde propterea a simili idem videbatur dicendum in præsenti, potissime dum ex instrumento hujusmodi reductionis parum caute producto ita ad illud restringendo suum titulum constabat id gestum fuisse ex causa mere voluntaria benevolentiæ, seu gratitudinis, ob assistentiam creditori factam in longa infirmitate.

2 Errorem siquidem credidi hujusmodi titulum producere, stante longissima observantia annor. 39. ob quam tituli melioris sola allegatio sufficere poterat juxta terminos text. *in l. cum de in rem verso, ff. de usur.* quos certum est facilius intrare in præsenti, dum agebatur non ad obligandum juxta casum dicti textus, minusque ad liberandum in totum, sed solum de moderatione graviorum fructuum, seu usurarum juxta terminos tex. *in l. adversus, C. de usur.* ubi ad hunc effectum sola triennalis observantia spectatur; Quicquid enim sit de quæstione, an prædicti textus dispositio habeat indefinite locum in omnibus annuis præstationibus & oneribus, ut aliquorum est opinio, vel solum in usuris odiosis, non autem in censibus, vel similibus præstationibus a jure probatis & favorabilibus, ut alii volunt ex hinc inde deductis per Rovit. *super pragm.* 1. *de censib. n.* 31. *& seq.* Capyc. Latr. *dec.* 27. Constant. *in l. fin. C. de fiscal. usur.* Rot. *dec.* 304. *in fine*, post Cenc. *de censib.* Buratt. *dec.* 232.

Attamen ubi accedit non solum triennalis juxta casum dicti textus, vel decennalis juxta dictum alium text. *in l. cum de in rem verso*, sed longissima observantia triennalis, ac fere quadragenaria, tunc spectato etiam rigore juris canonici intrare videntur termini text. *in c. olim, de censib. cum Concord. de quibus pluries sub tit. de Regal. ad materiam monetarum*; Vel ea, quæ in jure habemus de beneplacito Apostolico, vel alia solemnitate præsumpta ex hujusmodi longissima observantia resultante, etiam in iis, in quibus residet, ut est in alienationibus bonorum Ecclesiæ & similibus, multo magis in iis, in quibus adeo vehemens resistentia non habetur, cum tunc sola decennalis sufficiat ex deductis per Gabr. *sub tit. de præsumpt. concl.* 1. & frequenter in sua materia *sub tit. de alien. & contract.* Potissime attenta subjecta materia ut supra. Unde propterea regulando voluntatem a potestate, dicendum potius erat, hæredem gravatum id egisse suo jure durante, & quando de fructibus hujusmodi census utpote ad ipsum pertinentibus libere disponere poterat, non solum eos exigendo ad minorem rationem, sed etiam in totum remittendo.

3 His tamen non obstantibus fui in voto, cui cæteri adhæserunt, ut fideicommissariis consilium requirentibus non expediret hujusmodi litem assumere, ut de facto consilio acquiescendo, sequutum fuit. Tum ob non leve obstaculum dupliciter resultans ex facto. Primo scil. quod dictus gravatus juxta terminos text. *in l. Marcellus, ff. ad Trebell.* censetur ita disponendo de hujusmodi censu, illum elegisse in legitimam, aliasque detractiones. Et secundo ob qualitatem hæreditariam, quam habebant, ita ut obstaret dispositio text. *in l. cum a matre, C. de rei vendic. & l. vindicantem, ff. de evict.* ex quibus hodie receptissimum est, hæredem non posse contravenire facto defuncti, etiam pro juribus ex propria persona & independenter competentibus, nisi in certis casibus, quorum nullus erat ad rem adaptabilis.

4 Tum etiam quia licet ex rationibus & fundamentis deductis per Ricc. *dict. dec.* 134. quoties durat idem census, diminutio videatur sapere speciem alienationis, Attamen in præsenti, ob liberam facultatem debitori competentem redimendi quandocumque censum prædictum, prorsus inanis remanebat quæstio, cum damno etiam actorum, dum spectato tempore, quo hæc discurrebantur, cum magna difficultate in Urbe habeatur occasio faciendi tota investimenta ad ipsam diminutam rationem quinque, ac etiam quatuor cum dimidio pro centenario, unde propterea nullus remanebat quæstionis effectus, dum quoad fructus decursos pro durante jure ipsius gravati, debitor plenam obtinuerat liberationem, etiamsi eos in totum ille remisisset, pro tempore autem posteriori, dum ipsi successores ad eamdem rationem exegerant, posito etiam, quod hæc exactio eis tanquam ignaris non præjudicaret in futurum, atque apta non esset firmare titulum, indubitatum tamen credebatur id sufficere ad bonam fidem debitoris, ob quam consumere ac suos facere potuerit illos suorum bonorum fructus, ex quibus hanc excrescentem ratam alias solvere debuisset.

5 Et sic in ordine ad censum consignativum, quoties hujusmodi reductiones non sunt ad satis modicam, & inverisimilem fructuum taxam, generaliter ista quæstio inanis remanet, dum debitor consimilem summam ab aliis ad censum accipere potest ad illam verisimilem & currentem rationem reductam, atque ita censum extinguere; Quinimo juxta distinctionem traditam ab eodem Ricc. *d. dec.* 134. de facili potest prævia diffidicta, effingi extinctio prioris census, atque creari novus ad minorem rationem, unde videtur circuitus inanis, seu formalitas verborum.

Considerabilis autem ista quæstio est, ubi agitur de censu reservativo, juxta casum positum per Seraph. *d. dec.* 1228. cum tunc, cessantibus præmissis considerationibus, quæ militant in consignativo, præjudicium sit perpetuum, atque diminutio, seu sbassatio veram alienationem continere dicatur, & sic termini dictæ decisionis sunt longe diversi. Atque in eisdem terminis illius census, quem jus commune, præsertim canonicum cognovit, qualis est proprie reservativus, loquuntur plerique ex iis, quos cum aliquo æquivoco deducit Ricc. *d. dec.* 134.

ANNOT. AD DISC. XIV.

DE diminutione census per hæredem gravatum fideicommisso, an liberet debitorem, agitur in hoc *disc.* & credi-

tur, quod ibi dicti recte procedant, atque in idem conferunt quae habentur *disc. 1. n. 17. & disc. 6. de alienat, & contract. prohib.* super gabellatione censuum Ecclesiae.

PERUSINA CENSUS PRO MARCELLO DE ALPHANIS CUM BAPTISTIS.

Casus decisus per Rotam pro Baptistis, postea concordatus.

De reviviscentia census extincti, vel novati mediante datione in solutum, vel sub alia conventione inita sub certo implemento, An scil. & quando ob sequutam evictionem, seu non sequutam implementum reviviscat idem census cum cursu fructuum, vel remaneat simplex creditum.

SUMMARIUM.

1 *Facti series.*
2 *Distinguuntur plures casus pro dilucidatione quaestionis, an & quando detur reviviscentia census satisfacti.*
3 *Quando pro censu datur altera species, tunc ista evicta intrat reviviscentia, & de ratione.*
4 *Extinctio census non dicitur sequi per assignationem, quae non habuit effectum.*
5 *Per restitutionem partis sortis, an census cesset in totum vel pro parte restituta.*
6 *Ubi est in omnino certa & libera facultate repetendi sortem, tunc non potest dari census vivus.*

DISC. XV.

1 ANsideus sub fidejussione Alphani censum imposuit ad favorem Dansettae, inter quem & Ansideum post aliquod temporis intervallum deventum est ad conventionem, quod tam pro sorte & fructibus istius census, quam alterius reciperet in solutum quamdam domum valoris scut. 900. pro residuali autem summa contentus fuit assignatione fructuum cujusdam census activi pertinentis ad dictum de Ansideis fructantis ad rationem 48. singulis annis, donec & quousque de ejus credito satisfieret, sub pacto, ut quoties creditor, vel sui intra quatuor menses post lapsum cujuslibet anni, praedictos assignatos fructus non exigerent, licitum esset redire ad primaeva jura, perinde ac si contractus praedictus initus non esset; Unde facto casu pacti, quod scilicet per aliquos annos dicti fructus exigi non potuerint Baptisti, Danzetti interim defuncti haeredes praetendentes prioris census reviviscentiam, pro istius fructibus plurium annorum spatio decursis, pulsarunt Alphanum fidejussorem cor. A. C. a quo reus conventus, stante novatione sententiam absolutoriam reportavit, sed commissa causa in Rota coram Cerro, ista in contrario voto fuit, revocando dictam sententiam, & condemnando reum ad solutionem fructuum, ea fundamento dicti pacti resolutivi, per quod, cum clausula praeservativa priorum jurium, exclusa remanet quaecumque novatio, quae ita conditionaliter facta videtur, ideoque habenda pro infecta, ubi factus est locus conditioni resolutivae, ut liquet ea decisione super edita 24. Martii 1664. in qua perstitum fuit in secunda disputatione habita cor. eodem Cerro 29. Maii 1665. quae secunda decisio edita non fuit, neque forsan edenda ob subsequutam concordiam, quae controversiam terminavit.

Mihi pro Alphano reo convento Scribenti, resolutio non omnino satisfecit, cum circa istam materiam reviviscentiae census ac regressus ad primaeva jura processum forte videretur cum aliquo aequivoco, applicando declarationes, & doctrinas de uno casu loquentes ad alium omnino diversum, unde in secunda disputatione, in responsione (petenti forsan ob temporis angustiam, ubi praesertim praecedit contraria resolutio non multum accurate visa) pro hujus articuli elucidatione ac aequivocis tollendis circa authoritatum applicationem, dicebam plures distinguendos esse casus inter se longe diversos, ac successive erroneum videri, authoritates de uno loquentes, alteri applicare, ob rationis diversitatem inter unum, & alterum militantem.

Primus igitur casus est, ubi debitor census, in istius extinctionem, dat creditori in solutum aliquam speciem puta domum, vineam, fundum, &c. & tunc receptum est, ac de jure satis probabile, ut evicta hujusmodi specie, census reviviscat juxta *dec. 495. & 536. post Cenc.* Non quidem ex sola ratione reservationis priorum jurium, & actionum, ut ponderat Cenc. *q. 108. n. 36. cum seq. & n. 19.* sed ex duabus aliis melioribus, Una scilicet, quod ubi datur in solutum species pro censu, qui dicitur etiam species potius quam creditum, itaut super eo, tamquam super fundo alter census imponi valeat, tunc potius dicenda est permutatio unius speciei cum altera, quam vera datio in solutum, & consequenter evicta re permutata, de plano resultat reviviscentia prioris dominii, ac regressus ad propriam rem, quae illius loco data fuit juxta theor. glos. & Bart. *in l. ex sextante, §. latinus largus, ff. de except. rei judic.* de qua Suid. *dec. 51. 113. 165. & 166.* & caeteri communiter, unde propterea tali casu census interim non dicitur extinctus, sed potius obdormire, seu esse in suspenso pro eo tempore, quo illius emptor aliam speciem loco ipsius pacifice habeat.

Et alia ratio est, quia si loco census datur altera species fructifera, quoties ista evincitur, intrat favore creditoris aequitas super cursu fructuum, vel ratione prioris Census reviviscentis, vel tamquam damna, & interesse, & ne ita utriusque rei fructibus carere dicatur juxta dispositionem text. *in l. curabit. Cod. de act. empti*, dum constat ejus animum fuisse non dimittendi censum nisi mediante altera re etiam fructifera, atque hoc est praecipuum fundamentum, cui innititur Rota *in d. dec. 530.* post Cenc. alias 278. *part. 5. rec.* cum qua decisione in ista causa potissime processum fuit.

Secundus casus est, ubi ad nullam novationem inter ipsas partes est deventum, sed solum judex administrans patrimonium debitoris censuarii jam defecti, facit creditori aliquas assignationes, ex quibus se reintegrando de pretio census, sequi possit extinctio, Et tunc cum talis assignatio dicatur potius pro solvendo quam pro soluto, illaque per creditorem acceptata censeatur jure mandati ad exigendum animo faciendi extinctionis actum saltem imaginarium, si & postquam exactio sequuta fuerit, hinc proinde dici non potest census extinctus, quatenus assignamenta non habeant effectum, atq; de isto casu agitur apud Caval. *dec. 71. & dec. 106.* post Cenc. istoque casu pariter vere non intrant termini reviviscentiae, quia nunquam sequuta est mors, seu extinctio. 4

Tertius est casus, quando facultas creditoris agendi ad sortem, non est simplex, & pura, tamquam pro credito pecuniario ea innovativa partium conventione, vel alio aequipollenti actu resultans, sed est accidentalis ad alium effectum traditionis *scil. fundi liberi*, & capacis, vel praestationis cedulae bancariae, *seu renovationis fidejussoris, & similium.* Et tunc dici non potest esse omnino in libera facultate creditoris repetendi sortem, quae proinde transfusa dicatur in purum creditum pecuniarium, Tum quia haec actio ad sortem non est ad effectum exigendi, sed deponendi, ut ita debitor taedio affectus impleat, vel sors investiatur loco cautionis, Tum etiam quia multa contingere possunt, ob quae dicta repetitio locum non habet, atque adhuc in libito debitoris est sortem reddere irrepetibilem cum illo implemento, cujus ratione actio praedicta est excitabilis, atque de isto casu agitur etiam *d. dec. 530.* post Cenc. alias 278. *p. 5. rec. & habetur in Rom. Salviani, supra, disc. 23.*

Quartus casus est ille plene tractatus *in Romana reviviscentiae censuum sub tit. de feudis ad materiam Bullae Baronum, disc. 81.* ubi sc. ex pretio bonorum debitoris per Congregationem Baronum, vel alium Magistratum restitutum est creditori censuario pretium sortis, sed revocabiliter cum obligatione de restituendo prioribus & potioribus, an scil. sequuta avocatione, census reviviscat, Et in hoc Congregat. Baronum credidit locum esse reviviscentiae, sed contrarium probabilius videtur ex deductis loco citato, ubi fundamenta utriusque sententiae habentur. 5

Quintus demum est casus controversus, ubi scil. ex contractu omnino innovativo, totum debitum conflatum ex sorte, & fructibus transfusum est in purum creditum pecuniarium, cujus pars satisfacta sit cum datione in solutum certorum bonorum effectum sortita, & pars solvi promissa est certis statutis temporibus; Et tunc dicebam nullam urgere rationem pro reviviscentia, Tum quia incertum erat, an residuum, sorti potius quam fructibus referendum esset. Tum quia in ea quaestione, an per restitutionem partis sortis cesset totus census, vel substineatur pro parte, quae remaner non restituta, licet verior atque per Rotam recepta sit opinio affirmativa, ea ea ratione, quia tractatur de materia dividua, in qua tantam affert utilitatem totum respectu totius, quantum pars respectu partis, Nihilominus ista est quaestio voluntatis ita in dubio praesumenda, secus autem

ubi

ubi constat de contraria voluntate transfundendi totum creditum in aliam speciem, *ut disc. 264.* post Cenc. Merlin. *dec.* 832. & 741. & in aliis per Adden. *ad disc. 454. p. 4. rec. tom.* 2. & Cenc. *qu.* 107. Et demum quia sic remanet in libera facultate creditoris repetendi sortem, neque ex parte debitoris id impediri potest, cum pactum resolutivum censeatur adje-
5 ctum in gratiam creditoris, & quatenus ipse uti velit, qua facultate posita, impossibile est dare censum vivum & fructiferum, quia id repugnat essentiæ census, Cenc. *d. q. 107. n. 15. & 24. decis. 28. n. 28. p. 9. rec. & latius in dicta Romana reviviscentia censuum disc. 81. sub tit. de feud.* unde propterea regressus ad primæva jura censetur reservatus compatibiliter, pro anterioribus scilicet hypothecis & juribus, ita ut ista per secundam conventionem non censeantur novata, atque hæc mihi videbatur veritas.

ANNOT. AD DISC. XV, & XVI.

DE puncto contento in his discursibus super reviviscentia census avocata pecunia, vel alia re data pro extinctione, vel alia conventione innovativa non effectuata, agitur etiam *disc. 81. de Feud.* atque post editos hos discursus reassumpta fuit disputatio in casu de quo *disc. 16. cor.* Calaiaju, & sub die 16. Junii 1673. recedendo ab ultimo decisis responsum fuit pro extinctione.

CIVITATIS CASTELLI CENSUS

PRO HÆREDIBUS PIRRHI DE PAZZIS

CUM JOANNE DE VITELLIS.

Casus varie decisus per Rotam, ubi pendet.

De eadem materia extinctionis census per novationem ejusque transfusionem in aliud creditum? An ob non implementum reviviscat, itaut fructus debeantur?

S U M M A R I U M.

1 *FActi series.*
2 *Verba importantia traditionem, seu consignationem, an quando illam probent sequutam?*
3 *Per probationes affirmativas, & negativas hinc inde casus redditur dubius.*
4 *Non tantum viget ratio præscriptionis per annorum decursum, sed etiam per adminicula, & præsumptiones ad favorem debitoris.*
5 *De censu non vivo, ubi potest repeti sors transfusa in aliud creditum.*
6 *Intra quantum tempus debitor generis teneatur ad pretium quanti plurimi.*

D I S C. XVI.

CUm Pirrhus de Pazzis esset debitor Lucii de Vitellis in
1 censu sortis sc. 1200. necnon in quadam societate officii, pro utroque credito tam in sortem quam in fructum, conventum est intra certum tempus a Pirrho præstari debere tantam frumenti quantitatem, quæ juxta jam taxatum pretium adæquaret; Post longum autem temporis interstitium Joannes Lucii hæres contra Diamantem, & alios Pirrhi hæredes mandatum executivum obtinuit ab A. C. pro fructibus dicti census, perinde ac si viveret, atque in primævo statu duraret, & commissa per Signaturam causa in Rota coram Verospio cum clausula; *Si quid exequendum*, datoque consueto dubio, *an mandatum esset exequendum*, *sub die* 10. *Decembris* 1649. negativa resolutio prodiit ad formam debitoris ex eo fundamento, quod ex censu extincto non possunt amplius deberi fructus, a qua resolutione recessum fuit *sub die* 5. *Decembris* 1653. & in hac ultima persistitum fuit in alia disputatione habita *sub die* 29. *Maii* 1665. in qua solum ego ad defensionem assumptus fui, prima vero decisio cambii 1649. est impressa *dec.* 355. *p.* 10. *rec.*

Omnium decisionum hinc inde editarum fundamentum consistit in facto, sequutæ scilicet, vel non, integræ consignationis frumenti prædicti. Prima enim decisio credidit de illa constare ex verbis in scriptura conventionis contentis actualem traditionem præseferentibus, concurrentibus etiam aliquibus adminiculis, & probationibus ex parte debitoris deductis. Aliæ vero posteriores firmant probationes non sufficere, ob exceptiones in contrarium ponderatas. Atque ad fundamentum verborum traditionem denotantium, prout sunt, *dat*, *tradit*, *cedit*, *&c.* respondetur, & in hac parte bene, quod verba prædicta tribuunt quidem facultatem
apprehendendi, sed non important veram traditionem, nisi 2
de illius veritate constet juxta theoricam Bartoli *in l. prædia, ad finem, ff. de acquirenda possessione*, Roman. *cons.* 482. *num.* 2. *in fine cum sequentibus*, Natt. *cons.* 360. *num.* 2. Mascard. *de probationibus*, *conclus.* 298. *n.* 10. cum aliis in utraque decisione allegatis.

Quidquid autem sit de iis, quæ in nudo facto consistunt 3
super hujusmodi traditionis probationibus affirmativis, vel negativis, quæ plures hinc inde per causæ Patronos deducebantur, ex quibus negari non poterat casum reddi dubium, quod sufficere dicebam pro debitore stante diuturno silentio intermedio annor. circiter 35. non quidem ratione
præscriptionis, ut illud ponderat *decis.* 5. *Decembris* 1653. 4
sed in ratione adminiculi, & præsumptionis juxta terminos textus cum ibi notatis *in lege Procula, ff. de probationibus ex deductis per Afflictum, dec.* 13. Surd. *dec.* 105. Merlin. *dec.* 124. *& alios.*

Adhuc tamen possum, quod probationes debitoris circa 5
dictam frumenti consignationem non concluderent, itaut dicendus esset frumenti promissi debitor, parum probabiles videbantur dictæ posteriores resolutiones, in ordine ad condemnationem ad fructus census, stante illius extinctione sequuta per formalem novationem, per quam sors una cum fructibus & cum mixtura etiam alterius crediti transfusa est in contractum omnino diversum super debito generis, cum libera facultate creditoris repetendi quandocumque sortem, quo casu in bona juris ratione impossibile videtur dare censum vivum, & fructiferum, ex iis, quæ plures casus distinguendo habentur deducta *in Perusina census disc. precedenti.*

Clarius vero in hac facti specie, in qua non agitur de simplici repetibilitate sortis in eadem pecunia, in qua illa tradita fuerat, sed de illius transfusione in debitum generis diversi, cujus non implementum maximum interesse debito-
ri, & e converso notabile incrementum creditori causare 6
potest, ob pretium quanti plurimi, ad quod, vel indefinite intra totum moræ tempus juxta unam opinionem, vel intra triennium juxta alteram debitor generis tenetur ad text. *in l. vinum, ff. si certum petatur, cum concord.* per Surd. *dec.* 81. Dutan. *decis.* 346. Ginrb. *dec.* 115. Rot. *dec.* 421. *part.* 9. *rec.* ubi Concordantes, Durum enim, satisque improbabile videtur, ut eodem tempore dari debeat in creditore non solum libera facultas repetendi sortem principalem ad libitum, sed etiam assequendi istud grave interesse pretii quanti plurimi ex debito generis, in quod eadem sors per expressam novationem transfusa fuit, quod interesse sæpius duplum, & ultra importare solet omnibus aliis gravius, ut frequenter experimur ob notabiles alterationes, quas frumenti pretia facere solent, quodque eodem tempore census debet durare vivus, & fructifer, itaut debitor utrique damno subjaceat; Et e converso creditor possit pro libito eligere duas vias omnino oppositas, & super his, quæ in dicta ultima disputatione deducta fuerunt, decisio nullum verbum, dum motivatis solet satisfacere, secus enim in sequentibus disputationibus solet inculcari super eisdem, dum subsistentia videntur, & paritura bonum exitum.

FLORENTINA LEGATI.

PRO HÆREDIBUS FERDINANDI,

CUM CAROLIS.

Responsum pro veritate extra Curiam.

An sub Legato stabilium veniant census, ita ut istorum fructus cadat sub dispositione facta de redditibus bonorum stabilium? Et an sub istorum nomine veniant pecuniæ investitæ super Montibus?

S U M M A R I U M.

1 *CAsus controversiæ.*
2 *Census an reputentur tamquam stabilia, eorumque nomine veniant?*
3 *Census imponi potest super alio censu.*
4 *Sub legato stabilium veniunt census.*
5 *Quando pro legatario ample sit respondendum.*
6 *Pecuniæ investitæ super montibus habentur pro stabilibus.*

7 Quod

7 *Quod loca Montium fraternizent cum censibus, quod declaratur.*

8 *Ille annuus redditus, qui præstari solet per loca pia donec retinent pecuniam, an importet censum, & quid importet?*

D I S C. XVII.

1 CUm Ferdinandus in ejus testamento mandasset ex redditibus bonorum stabilium, quæ tunc possidebat, tot puellas singulis annis maritari debere, sequuta ejus morte, orta est difficultas; An sub hujusmodi legato venirent fructus censuum in hæreditate remansorum, & an venirent fructus pecuniarum, quæ post ejusdem testatoris mortem per dictos hæredes, eorumque administratores investitæ fuerunt super Monte Florentiæ, & super hoc expetito consilio.

Quoad primum respondi affirmative, licet aliqui Scriben-
2 tes senserint census dici non debere stabilia, sed constituere quamdam tertiam speciem, de juribus, & actionibus potius quam de bonis stabilibus participantem, ex congestis per Rotam *decis.* 235. *n.* 2. *&* 3. *&* 311, *num.* 15. *& sequent. part.* 7. *recentiorum*, ex quibus Altograd, *senior*, & alii ad causam tamquam Advocati potius quam ad veritatem pro hæredibus scripserant, se potissime fundantes in speciali authoritate Eugenii *cons.* 100. *lib.* 1. attamen in contrarium est magis communis, & recepta, ut scilicet pro stabilibus habeantur, ut in allegata *dec.* 235. *p.* 7. Burat. *decis.* 474. *n.* 2. 580. *n.* 8. 735. *n.* 3. *& in aliis per Cencium de censibus, qu.* 30. *n.* 6. Barb. *de Episcopo*, *alleg.* 95. *n.* 45.

3 Unde propterea receptum est super censibus tanquam bonis stabilibus fructiferis ad formam Bullæ S. Pii V. imponi posse census ex deductis per Cencium *qu.* 31. *num.* 1. *& seqq.* Leotard. *de usuris qu.* 46. *n.* 13. Burat. *decis.* 913. *n.* 1. 3. *& d. decis.* 235. *part,* 7. *rec.* ubi respondetur contrariis.

4 Et in specie quod sub legato stabilium veniant census Gabr. *cons* 141. *n.* 18. *cum seqq. lib.* Sord. *decis* 204. *n.* 7. Gratian. *discept.* 981. *n.* 34. Burat. *dec.* 574. *n.* 2. de Marin. *resolut.* 11. *lib.* 1. *num.* 4. Cenc. *quæst.* 30. *n.* 8. ex quibus curandum non est de unica contraria authoritate Eugenii *dict. cons.* 100. ex eo præsertim, quod consulentium authoritates utpote ad causæ opportunitatem, & pecuniam frequentius sunt leves, & suspectæ.

Fortius autem hujusmodi opinionem recipiendam esse di-
5 cebam, ex eo quod negari non poterat versari in casu dubio, in quo proinde ex duplici ratione pro legati benigna interpretatione respondendum erat, una scilicet, quia pro dotalibus piis subsidiis, & altera, quia hæc dispositio concepta erat in casu extinctionis hæredum sanguinis, itaut bona hæreditaria ad extraneos transitum facere deberent, unde propterea de plano intrabat propositio quod pro legatario potius quam pro hærede in dubio respondendum esset.

Quo vero ad pecunias post mortem testatoris investitas super Monte Florentiæ, plana erat negativa ex facto, dum legatum restrictum erat ad redditus illorum stabilium, quæ de tempore Testamenti testator possidebat, ibi, *Dell'entrate de i beni stabili, che di presente si trova havere, o possedere*, sed cessante hoc facto; Ego etiam in diversa sententia ab illa, in qua fuerunt aliqui ex ejusdem Curiæ Advocatis super eisdem punctis interrogari, credentes istas pecunias jure crediti regulandas esse, quoniam ut in proposito pecuniarum, quæ investitæ sint super Montibus Venetiarum, Florentiæ, vel similibus, habetur sæpius deductum, *sub tit. de Regalibus* ad materiam Locorum Montium, præsertim in
6 una Januen. *disc.* 36. receptum est apud DD. hujusmodi investimenta pro stabilibus haberi, ut per Alexandrum *cons.* 16. *n.* 3. *lib.* 3. Gabr. *cons.* 141. *n.* 23. *lib.* 2. Thesaur. *juniorem*, *lib.* 2. *qu. forensium* 5. *in fin.* Rovit. *super pragmatica* 1. *de juribus*, *& exaction. Fiscal. n.* 66. *&* 80. Barb. *de Episcopo allegatione* 95. *n.* 94. Burat. *dec.* 474. *n.* 1. *&* 913. *n.* 10. Rota *in Veneta previi*, *seu nullitatis contractus* 12. *Novembris* 1602. *cor. Pamphilio Viterbien. hereditati de Ghisiis* 10. *Junii* 1639. *coram Royas* inter suas *dec.* 66. *n.* 10.

7 Quodque isti Montes fraternizent cum censibus Leotar. *quæst.* 22. *num.* 42. quoties tamen, ut in dicta sua sede habetur, agitur de Montibus formiter erectis importantibus jura cum Principe, vel Republica, in quibus verificabile sit dominium, tamquam de specie eo modo, quo in allegatis authoritatibus, & aliis habemus de locis Montium Urbis; Secus autem ubi istud vocabulum Mons, est in sola nuncupatione, in effectu tamen agatur de pecunia tradita alicui bancho, seu Monti Pietatis, ex qua per retinentem pro ejusdem pecuniæ usu correspondeatur quoddam annuum lucrum, ut exempli gratia Banchum insignis Hospitalis Sanctissimæ Annunciatæ Neapolis; quod relinquentibus penes ipsum pecunias sub quadam specie annui redditus, correspondet fructus ad rationem quatuor plus, vel minus pro centenario,
ista enim conventio non importat vera loca Montium, mi- 8
nusque verum censum, sive ex Bulla Pii, sive etiam de jure communi, cum neque fiat constitutio pro certo fundo, neque sors sit ex parte creditoris demortua, & irrepetibilis, sed continet quamdam novam speciem contractus, quem ibi dicunt *annui redditus* a censu diversi, & qui pro meo judicio de jure ad aliud referri non potest, nisi ad illam speciem trium contractuum Societatis, & duplicis assecurationis, quam aliqui Canonistæ, frequentius vero morales deducunt ex text. *in cap. per vestras*, *de donationibus inter virum & uxorem*, de cujus materia *in Firmana sub tit. de usur. disc.* 1. loco interesse quod ibi sine illis requisitis, quæ desiderentur in Curia, practicatur in sua materia, *sub eodem tit. de usuris* pluries.

S U M M A R I U M.

1 *LEgato censu an veniant fructus decursi?*
2 *An census importet onus reale, vel personale?*
3 *Perempto, vel diminuto fundo, an & quomodo census pereat?*

ANNOT. AD DISC. XVII. & seqq.

SUper articulo contento in *hoc disc.* an sub legato cen- 1
sus veniat fructus decursi, alia non suppetiit occasio agendi.

Idemque in casu de quo agitur *disc.* 18. an census im- 2
portet onus reale, vel personale?

In alio casu contento *disc.* 19. de censu imposito su- 3
per re quæ pereat, vel minuatur, videantur deducta infra in hoc *Tit. disc.* 43.

ROMANA PECUNIARIA DE MAXIMIS PRO CAMILLO, ET FABIO DE MAXIMIS CUM CÆSARE ET ANTONIO DE CAETANIS.

Casus disputatus in Congregatione Baronum, & resolutus pro Maximis.

Census consignativi an importent onus reale fundi censiti, vel potius personale, ad effectum videndi? An donato, vel legato fundo censito, onus census pertineat ad donatorem, vel hæredem testatoris, vel potius ad donatarium, seu legatarium?

S U M M A R I U M.

1 *FActi series.*
2 *Sub legato, vel donatione rei an veniant census passivi, quibus ipsa res est gravata, affirmative in donatione.*
3 *Cessionarius, vel donatarius hereditatis fingitur heres ab initio.*
4 *De eadem conclusione, de qua n.* 2. *datur distinctio.*
5 *Census consignativus an dicatur onus reale, vel personale?*
6 *Census prædictus quid importet, & quale jus creditori super fundo censito quæratur.*
7 *Impositor census, vel habens causam ab eo non liberantur si desinit possidere fundum censitum.*
8 *Si ex pluribus fundis censitis unus pereat, substinetur super altero, si est capax.*
9 *Quando census consignativus ad hunc effectum reputetur tamquam onus reale.*
10 *Observantia multum ad id attendenda est.*

D I S C. XVIII.

OCcasione matrimonii contracti per patrem Camilli, & 1
Fabii de Maximis, cæteri fratres eidem donationem fecerunt de omnibus bonis paternis, & maternis, super quibus, vel aorum aliquibus, Laurentius unus ex donatoribus aliquos census imposuerat, de quibus in donatione nulla

mentio

tentia habita fuit. Cum autem sequuta morte dicti Laurenti Gaetani, & alii ejus creditores in vim Bullæ Baronum, stante qualitate Baronali in dict. Laurentio concurrente, pulsarent in Congregatione Baronum prædictos de Maximis possessores castrorum, & bonorum ab eodem Laurentio possessorum, atque rei conventi exciperent de creditis anterioribus absorbentibus valorem bonorum, de quibus erat controversia sibi competentibus ob dictos census ab eorum creditoribus cum cessione jurium acquisitos, quodque Bulla Baronum locum non haberet in locis Montium: E converso autem actores prætenderent comprehensionem dd. locorum Montium sub Bulla, ac etiam replicarent census prædictos esse debitum proprium, tamquam impositos super bonis postea donatis. Hinc proinde assumpta super utroque puncto disputatione in eadem Congregatione Baronum; Quoad punctum comprehensionis locorum Montium sub Bulla actum habetur in hac eadem causa, *sub tit. de feudis ad materiam dictæ Bullæ disc. 92.*

2 Quo vero ad istum, an scilicet onus censuum consignativorum redimibilium, qui ob acceptam pecuniam super aliquo fundo impositi sunt, pertineant ad ejusdem fundi donatarium, vel legatarium, vel potius ad donatorem, seu testatoris hæredes; Scribentes pro actoribus potissimum fundamentum constituebant *in dec. 143. part. 5. rec. impress.* etiam post Marin. *resol. 12. lib. 1.* & relata per Cenc. *qu. 79. ex n. 19.* ubi tractando materiam tex. *in l. si res obligata, ff. de legat. 1.* ubi DD. materiam tractant; Atque relinquendo sub dubio, an tale onus pertineat ad legatarium, attamen quatenus pertinet ad donatarium, contra istum deciditur atque cum eadem distinctione simpliciter pertransiit de Marin. *loc. cit.* acquiescens dictæ decisionis authoritati.

3 Scribens pro reis conventis, dicebam difficultatem evitari ex facto, ideoque nulla incumbebat necessitas examinandi dictæ quæstionis veritatem, quoniam non agebatur de donatione certi fundi, super quo ipsemet donator censum prius imposuisset, ut est casus dictæ decisionis, sed donatio erat de universitate bonorum paternorum, & maternorum, sub qua veniebat universum jus activum, & passivum ipsorum parentum, itaut tamquam cessio dictarum hæreditatum, referenda esset ad illum prædictorum bonorum statum, in quo erant de tempore quo delatæ fuerunt, perinde ac si ex tunc, reliquis fratribus illas non curantibus, solus donatarius in eis successisset juxta terminos text. *in l. 2. in principio, & §. si quid publici, & l. venditor ex hæreditate, ff. de hæreditate, vel actione vendita*; Ut sic gesta per hæredem, qui hæreditatem vendidit, vel cessit, antequam dictam cessionem faceret, prosunt quidem creditoribus, vel aliis, cum quibus contraxit, & in quorum præjudicium talem cessionem facere non potuit, sed quoad ipsius hæreditatis emptorem vel cessionarium non habentur in consideratione, cum hic fingatur hæres ab initio, atque obtinere dicatur hanc universitatem in eo statu, in quo delata fuit, nisi expresse, vel præsumptive de diversa voluntate constet ex iis, quæ habentur in sua materia, *sub tit. de hærede*, & est juris principium certum; Hæc autem voluntas in præsenti potius excludebatur tam ex aliquibus instrumenti verbis, quam ex qualitate donationis, quæ dici non poterat mere gratuita, & lucrativa, sed potius correspectiva, & onerosa, dum ejus intuitu donatarius uxorem duxerat, & matrimonii oneribus se supposuerat in aliorum fratrum gratiam, & pro communis familiæ conservatione, ex iis, quæ in proposito hujusmodi donationum contemplatione matrimonii pluries deducta habentur in sua materia, *sub tit. de donationibus*, Et ex hoc fundamento Congregatio pro reis conventis respondit, rejiciendo actorum instantias.

4 Quatenus vero ageretur etiam de donatione particulari facta de bonis, super quibus donator census consignativos imposuisset; Adhuc probabilius dicebam quod cessantibus diversæ voluntatis indiciis, & conjecturis, pro donatario, seu legatario respondendum esset, quoniam communiter tradita per DD. *in d. leg. si res obligata, ff. de legat. 1.* Aut agitur de onere reali, & intrinseco, quod ipsi rei donatæ, vel legatæ sit infixum, prout sunt census reservativi, seu canones, & livelli cum similibus, & tunc illud transit cum ipsa re tamquam illi annexa, ejusque qualitas connaturalis, & intrinseca; Aut agitur de debito, seu alio onere potius personali quam reali, & tunc utpote magis inhærens personæ quam rei pertinet ad donatorem, seu testatorem ejusque hæreditatem; Quia distinctione sic stante, decisio in proposito pendet a puncto naturæ, seu qualitatis census consignativi, an scilicet dicatur onus magis personale, vel reale.

5 Quoties autem agitur de censu imposito per ipsum donatorem, vel testatorem, seu ejus authorem, cujus ipse sit hæres, & successor universalis; ejusdem authoris personali obligatione etiam affectus, & tunc omnino verius est esse onus personale ac spectare ad donatorem, vel testatoris hæreditatem, ut plene, & docte impugnando *d. dec. 143. part. 5. rec. & repetit.* apud Marin. ubi supra, probat Ranuccius hujus Curiæ insignis Advocatus, in ejus allegatione registrata apud Cenc. *qu. 79.* itaut repsoposita causa, ob difficultatem capta non fuerit resolutio, quod forte causa fuit, ut illa controversia per concordiam terminaretur; Unde propterea sequitur illam decisionem non posse allegari tamquam talem, neque illius vim habere, ut in Rota, & Curia est receptissimum.

Census enim consignativus, juxta veriorem sententiam, 6
contraria rejecta, non importat translationem dominii rei censuatæ, nec in toto, nec in parte, minusque aliquam formalem servitutem ejusdem rei, quæ reputatur solum subjectum necessarium census pro ejus validitate ad excludendum censum personalem, atque ad demonstrandum periculum amissionis sortis, cui creditor ex fundi censiti peremptione subjacere debet (itaut etiam super re aliena de consensu Domini prohibitum non sit censum imponi) sed solum importat respectu ipsius rei quandam magis specialem hypothecam ex plene deductis per Cenc. *quæst. 1. n. 23.* & latius *q. 23. n. 3. cum seq.* Rota *dec. 211. n. 5. p. 5. rec.* & in aliis; Igitur principaliter est onus personale, cum hypotheca sit pedissequa obligationis personalis, sine qua stare non potest.

Hinc verius, ac in foro magis receptum est, rejecta contraria opinione, impositorem census, vel ejus hæredem non posse desinere possidere rem censitam, neque creditorem cogendum esse illam prosequi, nam etiamsi debitor illam non possideat, dummodo sit in rerum natura, & non perierit, in actione personali cogi potest ad solvendos fructus ex deductis per Cenc. *qu. 73. num. 13. & qu. 96. n. 10. & seq.* de Marin. *resolut. 100. n. 3. & 10. cum seqq. l. 1. Mediolanen. census 27. Junii 1646.* cor. Melzio, & in aliis. 7

Prout constituto censu super pluribus fundis, si unus pereat, superstes vero sit capax, adhuc durat, & sustinet census in toto, *ut decis. 47. n. 3.* post Merlin. *de pign. decis. 213. n. 4.* post Zacch. *de oblig. Romana dotis 11. Febr. 1647.* coram Pirlio, & in aliis, nam ea propositio hodie recepta; Ergo dici non potest esse onus intrinsecum & reale, quia tali casu, pereunte una ex rebus, deberet pro ejus parte cessare, sed verius est actionem radicatam esse contra personam, rem autem, seu fundum stare tamquam subjectum necessarium ad validitatem actus. 8

Uno autem casu, cessantibus diversæ voluntatis probationibus, vel indiciis, reflectendo ad veritatem, credebam præmissa locum non habere; Quando scilicet ageretur de censu 9
quamvis consignativo, occasionaliter sit debitor per donatorem, vel testatorem, quia nempe tamquam tertius possessor fundi censiti ad illius onus teneretur, itaut ex dimissione fundi obligatio cessaret, ex iis, quæ de hujusmodi causativa, seu occasionali obligatione habentur apud Amat. *ref. 21.* Rot. *dec. 428. num. 4 part. 1. rec. Bonon. census 4. Febr. 1654.* cor. Melzio, & pluries, *sub tit. de credito*, ac etiam *sub tit. de Regal. ad materiam officiorum, disc. 8. & 9.* Tunc enim licet hujusmodi census attenta ejus creatione, ac in ordine ad impositorem importet onus potius personale quam reale; Attamen quoad tertium ejus debitorem occasionalem, in quo personalis obligatio non est verificabilis, censendum venit onus reale, adinstar census reservativi: Occasio tamen adhuc non præbuit istam quæstionem, vel occasione donationis, vel legati formiter disputare, cum ut plurimum id exprimi soleat, videtur tamen causa potius facti quam juris, decidenda ex 10
particularibus facti circumstantiis, ex quibus ad verisimilem voluntatem inferri valeat, potissimum desumendam ex qualitate rei donatæ, vel legatæ, ac respective ex quantitate census; Fortius vero ex subsequuta observantia, quæ in quibuscumque actibus est optima interpres, ut ponderatur in eadem *decis. 143. p. 5. rec.* & admittitur per ductum scribentem contra eam apud Cenc. *d. qu. 79.*

ROMANA DIMINUTIONIS CENSUS

PRO ILLIS DE MARI CUM ECCLESIA DOMUS LAURETANÆ URBIS

Casus disputatus coram A. C. & sopitus per concordiam.

De censu imposito super officio Custodis unius portæ Civitatis, ac emolumentis ex hujusmodi custodia provenientibus; An esset in toto, vel in parte per

re per hujusmodi emolumentorum cessationem, vel diminutionem, de mandato Superiorum, seu ex alio casu sequutam?

S U M M A R I U M.

1 *FActi series.*
2 *Diminuto fundo diminuitur census.*
3 *An infructuositas assimiletur peremptioni?*
4 *Quid ubi infructuositas adscribi potest culpæ ipsius debitoris, declaratur.*
5 *Declaratur conclusio circa damna, & interesse ob impositionem super fundo incapaci.*

D I S C. XIX.

1 JUlius de Mari possessor officii Custodis Portæ Salariæ, super officio prædicto imposuit censum in sorte scutorum 1800. ad favorem Castellani; Cumque de anno 1647. ob prohibitam exactionem manipulorum feni in Urbem per dictam portam ingredientis, quam Custos, seu ejus conductor facere solebat, satis notabiliter ejus emolumenta diminuta essent, ita ut prius locaretur pro annua pensione sc. 100. deinde vero pro solis sc. 30. Hinc orta est controversia inter dicti debitoris hæredes, ac domum Lauretanam Urbis Castellani creditoris pariter hæredem, super cursu fructuum a dicto ann. 1647. citra, stante superventa dicta fructuum, & emolumentorum adeo notabili diminutione, itaut ex tunc esset dicti census incapax saltem in parte, & introducta causa cor. A. C.

2 Pro debitoribus scribens dicebam quod essemus in casu dispositionis *Constitutionis Pianæ*, *§. postremo*, ubi per verba præcisa disponitur, *census omnes in futurum creandos, re in toto, vel pro parte perempta, aut infructuosa in totum, vel pro parte effecta ad ratam perire*; Unde cum census dici non posset impositus super porta materiali, quamvis ita in instrumento diceretur, Tum quia illa materialiter considerata est res omnino infructifera, Tum quia est in dominio, & de Regalibus Principis, sed super dicto officio Custodis, quod ex concessione Principis est in privato dominio saltem subalterno, & de sui natura fructifero ob emolumenta illi annexa, de quibus, *lib. 3. Statutorum cap.* 100. Sequitur exinde, quod ob cessata dicta emolumenta, fundus effectus fuerat incapax dicti census saltem in parte, idque non ex culpa, & facto debitoris, quo casu hic teneretur ad fructus loco damnorum, & interesse, sed ex facto Principis, vel alterius supremi Magistratus, quod de jure inter casus fortuitos enumeratur.

Scribentes in contrarium, adhibendo authoritates percutientes materiam textus *in cap. propter sterilitatem extra locati cum concord.* de quibus satis frequenter, *sub tit. de locat.* & sub altero *de Regalibus* probare conabantur hujusmodi diminutionem non fuisse circa substantiam rei, sed circa fructus, dum ipsum officium, quod est causa productiva fructuum, adhuc durabat, & consequenter inferebant dici non posse peremptum fundum; Verum hæc inspectio videbatur irrelevans atque nullius effectus operativa, quoniam cessatio census in toto, vel in parte, non solum provenit a fundi censiti peremptione, itaut ejus substantia in toto, vel in parte chasmate pereat, sed etiam ab ejusdem infructuositate, non quidem temporanea, & accidentali, sed perpetua successiva, cum Piana Constitutio, & in verbis supra registratis parificet infructuositatem peremptioni, & cum hoc censu procedunt Scribentes, ut apud Cenc. *qu.* 102. *n.* 1. *cum seqq.* Leotar. *de usuris qu.* 57. *n.* 42. apud quos cæteri.

Major difficultas erat in eo, quod hujusmodi emolumentorum diminutio non proveniebat ex novo facto accidentali Principis, vel Superiorum, per quod emolumenta alias competentia sublata, vel diminuta essent, sed potius ex justa provisione pro tollendis abusibus ac impediendis illis emolumentis, quæ illicita erant, ex iis, quæ in proposito diminutionis emolumentorum officii Notariatus Ripæ habentur in *Romana affictus officii*, *sub tit. de Locat. disc.* 3. Unde propterea dici posse videbatur contra debitorem, quod ipse asserendo fundum capacem, in culpa, seu mendacio fuerit, ac propterea teneretur ad damna, & interesse ex iis, quæ habentur supra *disc.* 13. *& disc.* 31. Verum pro remotione objecti dicebam id recte procedere ad favorem creditoris ignari in bona fide versantis contra debitorem, qui mendax ac falsus assertor dici potest, dum recte conscius de rei suæ fructibus, & redditibus onus adjecit illis incongruum, in quibus terminis, & cum utriusque dicti suppositi concursu loquuntur omnes decernentes etiam in casu incapacitatis hujusmodi fructus loco damnorum, & interesse in locis supra citatis.

Utrumque autem in præsenti cessare videbatur, itaut, quantum in unica disputatione desuper habita videri potuerit, esset casus novus, quoniam hoc officium prius possessum fuerat ab ipsomet Castellano creditore, qui de anno 1643. illud donaverat Julio debitori, & consequenter ipse erat conscius illius infructuositatis, quam subsequens Superiorum provisio circa prohibitionem abusus declaraverat, dum hic abusus aderat etiam de eo tempore, ideoque dici non poterat introductus per debitorem, qui esset illius conscius; Atque hinc dicebam resultare dilemma, Aut enim danda erat in possessore officii scientia præsumpta sufficiens ad malam fidem, Aut non, Primo casu, si mala fides erat in debitore, erat etiam in ipso creditore ab initio, unde neque damna, & interesse intrabant, Secundo autem casu, sicuti ipse creditor pro se bonam fidem allegabat, ita eadem assistebat debitori; Non habuit tamen causa ulteriorem dispositionem, in qua maturius examinari potuerit iste punctus forte novus, quando scilicet uterque est in statu bonæ fidei, quoniam habita unica tantum disputatione, concordia terminavit controversiam; Probabilius tamen credebam tali casu pro cessatione fructuum respondendam esse, quoniam data insufficientia fundi, deficit census, & consequenter deberi non possunt fructus tamquam ex censu; Actio autem ad damna, & interesse, eatenus intrat, quatenus concurrat in debitore dolus verus, vel præsumptus super falsa assertione capacitatis, quam ipse recte sciebat non adesse, unde cum idem dolus, seu culpa in eo ita cessaret, quia cum bona fide ac justa credulitate hujusmodi assertionem fecit, hinc proinde videbatur dictæ actioni locum non esse, cum ejus fundamentum non sit bona fides creditoris, sed mala fides debitoris; quæ tamen sola non sufficit, nisi etiam copulative altera bona creditoris concurreret. 5

ARIMINEN. CENSUS
PRO CATHARINA A CURRU
CUM CAROLO GIRONO.

Casus disputatus in Rota, incertus est exitus, credo per concordiam.

De materia præscriptionis, seu præsumptæ extinctionis census ob longissimam cessationem ab exactione, ac respective solutione fructuum.

S U M M A R I U M.

1 *CAsus controversiæ.*
2 *In annuis censibus non sufficit unica præscriptio; sed tot requiruntur, quot sunt anni.*
3 *Præscriptio statutaria non intrat in debito negato.*
4 *Cessante causa simulandi, ad simulationem probandam requiruntur probationes certæ, & expressæ.*
5 *Quod præscriptio in censu sit pene impracticabilis.*
6 *Sors census non præscribitur & quid de fructibus.*
7 *In annuis præstationibus aliisque juribus incorporalibus quid probandum sit ad præscriptionem.*
8 *De præsumpta extinctione census ob diuturnam non solutionem fructuum.*
9 *Negativa per quem, & quomodo est probanda.*

D I S C. XX.

USque ab anno 1603. Franciscus Gironus pro scut. 200. auri imposuit annuum censum sc. 20. similium auri ad favorem Corneliæ a Curru, cui morienti de ann. 1626. successit Franciscus frater, cui pariter morienti de an. 1640. successit Catharina, quæ habita notitia hujusmodi census pulsavit Carolum dicti Francisci filium, & hæredem coram A. C. pro fructibus & obtinuit mandatum ab annis 29. citra juxta praxim Curiæ *de qua dec. 3. part. 8. rec.* solidius firmatam occasione disputationis habitæ *in Bituntina census* cor. Corrado *dec. 373. n. 14. cum seq. part. 9. rec.* in qua me scribente pro Monte Labinorum creditore contra illos de Boviis dictum fuit, quod Rota, & Curia sequitur opinionem Ultramontanorum contra Bart. *& sequaces citramontanos*, ut in censu tanquam debito non puro, sed conditionali, non detur unica præscriptio, sed tot requirantur præscriptiones, quot sunt anni, atque hoc jure vivitur in Curia. 1

2 Commissa vero causa appellationis in Rota cor. Albergato, assumpta fuit disputatio, An, & a quo tempore hujusmodi fructus deberentur, opponente debitore de dicti census

sus simulatione, ac præscriptione, seu præsumpta extinctione ob adeo diuturnum silentium; Verum pro actrice scribens dicebam hujusmodi exceptiones esse contradictorias, quoniam si census, juxta rei conventi assertionem erat simulatus, hinc sequebatur quod nullatenus cadere poterat præsumpta
3 extinctio, quia præsumi non potest solutum id, quod ipsemet debitor allegat numquam debuisse; Unde propterea in proposito præscriptionis statutariæ, quæ in effectu aliud non est nisi præsumpta solutio, receptum habemus illam numquam intrate in debito negato, *ut decis. 192. num. finali, & decis.* 419. *n.* 11. post Zacch. *de oblig.* Dunoa. *decis.* 849. *n. fin.* & in aliis frequenter, cum sit recepta propositio, cujus veritatem cessantibus authoritatibus evidenter comprobaret jam dicta ratio, quod præsumendum non est solutum id quod ipsemet debitor dici numquam debuisset.

4 Agendo tamen distincte de utraque; Quatenus pertinet ad primam simulationis, facilis erat ejus rejectio, quoniam nulla dabatur simulandi causa, qua cessante frequens est ac in foro recepta propositio, simulationis probationem requiri expressam, & concludentem, ideoque non admitti conjecturalem, & præsumptivam, cui tantum locus est, ubi congrua simulandi causa concurrat juxta *cons.* Bart. 65. quod Rota sequitur ex deductis per Adden. ad Greg. *dec.* 157. *n.* 27. & ad Buratt. *decis.* 99. *Tudertina donationis* 17. *Junii* 1652. coram Cerro *decis.* 273. *n. fin. part.* 11. *rec.* & sæpius, potissime quia conjecturæ erant leves ac remotæ, unde propterea circa hunc punctum modica difficultas dignoscebatur.

5 Ita pariter quoad præscriptionem, quam in censibus pene impossibile est verificari; Tum ob difficultatem probandi continuatam negativam solutionis fructuum; Tum quia ex tempore subducendum est illud vitæ impositoris, qui tamquam debitor conscius ratione malæ fidei ex dispositione juris Canonici, etiam in Terris Imperii recepta numquam præscribit, quod juxta unam opinionem a Rota etiam receptam influit quoque in hæredem universalem saltem primum ea iis, quæ cæteris allegatis firmantur *in d. Bituntin. census* cor. Corrad. *dec.* 373. *p.* 9. *rec. n.* 8. *cum seqq.* Ac etiam quia ex eod. tempore subducendum est illud pupillaris ætatis creditoris, quando præscriptio omnino obdormit, ac illud ætatis minoris, quando licet de jure currat, ubi cœpta est cum defuncto, nihilominus datur restitutio in integrum, quæ etiam conceditur majori ex clausula, *si qua mihi justa causa &c.* præsertim, & frequentius ratione justæ, & probabilis ignorantiæ in hærede etiam primo, fortius vero in secundo, vel tertio de facili præsumendæ, itaut detractis dictis detrahendis, nullus, vel satis rarus casus videatur, in quo præscriptio ex mero jure communi resultans, verificetur, in debitis præsertim juratis majorem perpetuitatem ad an. 40. habentibus, *ut in dec.* 373. *n.* 11. *p.* 9.

Sed fortius, quia omnes hujusmodi difficultates procedunt
6 etiam in debito puro ad creditoris libitum repetibili, multo magis ubi agitur de censu, quoniam, Aut tractatur de præscribenda sorte, & in ea verificabilis non est præscriptio, quæ numquam currit non valenti agere *ad not. text. in l. fin. C. de annal. præscript.* Sors enim tamquam demortua non dicitur debita, atque creditor ad illius repetitionem agere prohibetur, ergo de plano intrat regula prædicta; Respectu vero fructuum, in Rota & Curia, & forte in omnibus Italiæ Tribunalibus, ut supra insinuatum est, receptam habemus opinionem Ultramontanorum contra Bart. quod cum non agatur de debito puro, sed conditionali, unica præscriptio non sufficiat, sed tot requirantur præscriptiones, quot sunt anni, *ut plene d. decis.* 373. *n.* 14. *part.* 9. *rec.* ubi Concordantes, & sic talis exceptio suffragari potest pro annualitatibus prætentis, non autem ab annis 30. citra juxta opinionem, quam recepit praxis, cum de stricto jure, ubi adest juramentum, esse deberet ab annis 40.

Ea etiam respectu ipsius census ac juris exigendi fructus de
7 præsenti, & de futuro, concurrente clara ratione, quod in hujusmodi annuis præstationibus, seu exigendis juribus incorporalibus dari non potest præscriptio nisi prævia petitione creditoris cum denegatione debitoris, ac subsequuta creditoris patientia, sine quibus utpote loco possessionis habendis, verificabilis non est præscriptio, inter cujus requisita illud continuatæ possessionis connumeratur, unde propterea, (excepta præscriptione immemorabili, vel centenaria, cujus vigore quicumque melior titulus libertatis inductivus allegari potest, & sic in proposito ille extinctionis) receptum habemus quod in hujusmodi juribus tamquam facultativis non concurrentibus contradictione cum scientia, & patientia ut supra, ex solo lapsu temporis non datur præscriptio ex deductis per Rovit. *dec.* 97. ubi de jure decimandi, & sæpius in dicta sua materia, *sub tit. de decimis.*

Major igitur ac uoica præsentis controversiæ difficultas consistebat in motivo præsumptæ extinctionis quandoque ob 8
longævum silentium per Rotam admissa, ut apud Millin. *dec.* 235. *& in Cornetana reintegrat.* 26. *Junii* 1641. cor. Bicch. Seraph. *dec.* 1333. in quibus authoritatibus Scribentes pro reo convento fundamentum constituebant; Verum replicando pro actore dicebam, quod cum extinctio frequentius per actum retrosimilem fieri soleat, non de facili admittitur ejus probatio per præsumptiones, & conjecturas, ut in specie habetur *dec.* 35. post Merlin. *de pignor. in fine*, & admittitur in ead. *dec.* Seraph. ubi non in solo silentio, sed in plerisque aliis probabilibus conjecturis, & adminiculis constituitur fundamentum.

Hinc proinde dicebam istam esse potius quæstionem facti, & applicationis quam juris, ex ejusdem facti circumstantiis decidendam, quibus attentis in proposito id prætendi non poterat, quoniam ab ann. 1608. creationis census usque ad annum 1626. in quo obiit Cornelius creditor, non constabat de 9
negativa probanda per allegantem, quoties illa est fundamentum intentionis, ex deductis per Greg. & Adden. *dec.* 13. Buratt. & Adden. *dec.* 10. potissime quia affirmativa videtur improbabilis ex parte creditoris, ubi præsertim est hæres ignarus eorum, quæ cum defuncto gesta sunt, quoniam de communi usu, quando fiunt solutiones fructuum census, vel aliarum manualium præstationum, creditor solet facere apocham de recepto debitori, qui econverso facere non solet antapocham creditori, unde ita debitor lacerando, vel occultando quietantias, & apochas de recepto post longum temporis intervallum cum sola allegatione negativæ, præsertim cum hæredibus ignaris liberationem a proprio debito consequi posse; Ab anno vero 1626. non solum probanda erat, sed etiam scientia in hærede, ut ita ex silentio, ac negligentia in exigendo deduci posset allegatæ extinctionis adminiculum, quod neque solum, & de per se esset sufficiens, nisi alia quoque urgerent in idem tendentia insimul, & uoitim pro judicis prudentis arbitrio consideranda; Et ex his credebam etiam cum sensu veritatis, nisi de congrua simulandi causa, vel de aliis extinctionis adminiculis doceretur, pro actrice respondendum esse, ut puto sequutum, nisi concordia controversiam terminaverit, cum ignotus mihi remaneat causæ exitus.

ANNOT. AD DISC. XX.

PUnctus de quo agitur in præfeoti discursu super præsumpta extinctione dicendus est potius facti, quam juris ex singulorum casuum circumstantiis decidendus, ideoque incapax regulæ generalis eodem modo, quo *sub tit. de Credito*, habetur in solutione præsumpta, dum ibi deducta in idem conferunt; Et quidem magna probabilitas huic præsumptioni assistere videtur, quando non concurrant circumstantiæ, quæ istam præsumptionem excludant.

Cavendum vero est ab allegatione præscriptionis, dum raro, vel umquam illa ad finem deducatur, potissime ubi quæstio sit cum successoribus venientibus jure suo independenter a prædecessoribus, qui exactionem censuum neglexerunt, sed melius consilium est insistere præsumptioni juxta ponderationes, de quibus *disc.* 21. *de Judic. & disc.* 3. *de alien. & contract. prohib. & disc.* 133. *de Feud.* & alibi pluries.

ROMANA RETENTIONIS

PRO SOCIETATE SANCTI ELIGII

CUM ILLIS DE PIERS.

Casus disputatus coram Prælato Judice Commissario, & pro Societate determinatus.

An & quando creditori censuario, seu ejus cessionario competat retentio bonorum debitoris pro debito sortis principalis adversus creditores posteriores?

S U M M A R I U M.

1 *FActi series.*
2 *Pro sorte census non datur retentio adversus creditores posteriores.*
3 *Declaratur.*
4 *Possessori rei censitæ competit jus extinguendi censum etiam invito creditore.*
5 *In concursu qui formatur in bonis debitoris defecti graduatur creditor censuarius etiam pro sorte.*

DISC.

D I S C. XXI.

1 GAspar Brunus author Societatis S. Eligij emit ab illis de Vetero controversam domum pro scut. 2000. jam solutis, postea vero insurrexerunt quatuor creditores anteriores illi, qui cum d. pretio, reportata per emptorem jurium cessione, dimissi fuerant, inter quos duo erant creditores censuarii, qui contra dictum emptorem, seu Societatem ejus hæredem immissionem in vim Salviani interdicti obtinuerant pro fructibus decursis, & in futurum decurrendis, unde propterea possessor, reportata jurium cessione solvit, nedum fructus decursos, sed etiam sortem principalem, quibus sequutis insurrexerunt illi de Preta immissionem ex eodem interdicto Salviani petentes tamquam pariter creditores anteriores illis, qui cum pretio dimissi fuerant; Atque Societate excipiente de retentione pro creditis anterioribus ut supra solutis, replicantibusque actoribus quod pro sorte principali dictorum duorum censuum anteriorum utpote irrepetibili, & quæ proinde dici non potest debitum, non competat retentio
2 adversus posteriores volentes ex fructibus salvo ipso fundo satisfieri ex firmatis apud Cavaler. *dec.* 539. *num.* 2. *& dec.* 54. *n.* 8. post Mangil. *de subhast.* cum quibus proceditur *dec.* 93. *n.* 14. post Merlin. *de pign. & in aliis*; Hinc Aud. C. in prima instantia immissionem actoribus concessit.

3 Commissa vero causa appellationis Prælato, in hoc statu ad defensionem assumptus, cum sensu etiam veritatis, dicebam injustam videri judicis primæ instantiæ determinationem, atque licite per possessorem excipi de retentione pro dictis creditis anterioribus etiam ex causa sortis; Conclusio etenim prædicta de non danda retentione pro sorte principali, procedit ubi illa opponitur per creditorem censuarium, vel per illum, qui aliam non gerit personam nisi illam cessionarii ejusdem creditoris, cujus personam, & jura tantum repræsentet, quoniam cessionarius habere non potest majus jus quam cedens, ideoque eadem irrepetibilitatis exceptio, quæ obstat cedenti, obstare debet cessionario, atque in his terminis procedunt allegatæ decisiones, potissimum etiam fundamentum in eo constituentes, quod ibi agebatur de voluntaria cessione procurata per spoliatorem, seu alias intrusum, ut in ejus injusta, & intrusiva possessione ita se confoveret.

4 Secus autem ubi agitur de legitimo possessore rei censuatæ jure dominii, qui licite potuit ad ipsam rem liberandam extinguere censum etiam invito creditore censuario ex deductis per Cenc. *qu.* 104. *n.* 7. *Romana dotis* 5. *Maii* 1659. *cor. Bevilaqua*, & sæpius; Tunc enim idem possessor, qui solvendo de proprio pretium census effectus est ejus creditor, nullatenus prohibendus venit ex cessis juribus anterioribus, retentionis beneficio uti adversus posteriores, quoniam si pro eodem credito tamquam ex facto casu evictionis ita evitatæ, seu præventæ, agere poterat contra venditorem, vel etiam contra tertios possessores ejus bonorum, multo magis retentionis beneficio uti potest, quia cui datur actio, fortius competit exceptio.

Clarius vero ex ea facti circumstantia, quod venditores erant jam defecti, atque in eorum bonis formatus erat concursus, qui in Curia ex reformatione Pauli V. inductus di-
5 citur per unionem omnium creditorum, illo enim casu conceditur ex æquiori opinione concursus creditoribus censuariis etiam pro sorte, non obstante quod teneatur, ac verior sit opinio, ut per decoctionem debitoris contractus censualis non resolvatur, eo modo, quo de particulari stylo Sac. Cons. & aliorum Tribunalium Regni Neapolitani ibi resolvitur) ut in praxi servari post alios allegatos testatur Cenc. *qu.* 108. *num.* 13. & Olea *de cessione tit.* 4. *qu.* 2. *num. ult.* & latius agit Salgad. *in labyr. p.* 1. *cap.* 19. Ex ea clara ratione, quod licet creditum sortis principalis sit irrepetibile, unde propterea creditor pro illa agere non potest ad effectum solutionis, recte tamen agere potest in concursu, qui formatur in bonis debitoris, ut creditores posteriores tot bona communis debitoris dimittere debeant, quæ sufficiant ad annuum redditum, itaut salva sorte super eorumdem bonorum proprietate, sit etiam tutus de fructibus, quod posterioribus non expedit, eisque potius esset præjudiciale, quoniam non de facili datur casus, ut bona adæquantia in valore sortem, dicantur constituere fundum idoneum ad censum, unde propterea magis creditoribus posterioribus expedit ex pretio bonorum distrahendorum, sortem in pecunia per actum retrosimilem restitui, atque ex hac ratione prodiit dicta praxis, quæ ubique communis videtur, ideoque injustam credebam actorum prætensionem, & ita judicatum fuit.

S U M M A R I U M.

1 *DE valida, vel invalida extinctione, & in qua moneta fieri debeat.*
2 *An census sit redimibilis, ubi non constat de impositione?*
3 *An extinctio facta cum hærede gravato liberet debitorem?*

ANNOT. AD DISC. XXI.
cum pluribus seqq.

AGitur in his discursibus de valida, vel invalida extin- 1
ctione census, super qua videantur ea, quæ habentur in hoc Supplemento *disc.* 37. *&* 38. ubi an fieri possit depositum non integrum, vel in diversa specie monetæ; Ac etiam 2
disc. 42. ubi an census sit redimibilis, necne quando non constet expresse de ejus impositione, & natura?

Et juxta contenta *in disc.* 23. *&* 25. ut extinctio facta 3
cum hærede gravato contra legem conventionis non valeat, fuit me scribente decisum *in Romana census* 1. *Aprilis* 1669. *cor. Bourlemont*.

ROMANA EXTINCTIONIS CENSUS
PRO SOCIETATE SPIRITUS SANCTI NEAPOLITANORUM
CUM NICOLAO DE MAZZIOTTIS.

Casus resolutus per Vicarium pro Mazziotto.

An & quando extinctio census fieri possit per usufructuarium in præjudicium proprietarii, seu ejus, qui vocatus est, per mortem illius, ad cujus favorem sub nomine ususfructus de censu per creditorem dispositum fuit?

S U M M A R I U M.

1 *FActi series.*
2 *Usufructuarius census non potest illum extinguere.*
3 *Quando dicatur cessus, seu translatus solus ususfructus formalis census, vel etiam causalis.*
4 *De justa excusatione debitoris facientis extinctionem cum eo, cum quo fieri non potest.*
5 *Si duo insimul extinguant unum censum, vel vendant eadem loca Montium. An unus ex eis vendicet medietatem ex persona propria?*

D I S C. XXII.

AGnes de Mazziottis domina ratæ census scut. 600. assequendi a Societate Spiritus S. volens ingredi Monaste- 1
rium, donavit usumfructum ratæ scut. 300. Lauræ Emiliæ, & Portiæ Clarici sororibus monialibus, cum reciproca inter eas, eisque morientibus succedere voluit Silviam alteram sororem tunc innuptam, cui eodem tempore donavit alteram ratam scut. 300. dando huic facultatem se dotandi cum dicto censu etiam in proprietate, dictaque Silvia sine filiis decedente, voluit in omnibus scutis 600. succedere Ascanium, & Nicolaum ejusdem Agnetis fratres; Volens autem d. Societas integrum censum, quem in majori summa cum istis Mazziottis habebat, extinguere, dictam primæ ratæ scut. 300. extinctionem fecit cum præfatis Laura Æmilia, & Portia Clarice Monialibus, seu earum procuratore; Verum d. Nicolaus ut supra substituto prætendente extinctionem esse male factam; Hinc orta est lis cor. Vicario, seu ejus Locumtenente, qui condemnavit Societatem ad solutionem fructuum, 2
ex eo fundamento, quod juxta magis communem opinionem relatam per Cenc. *qu.* 109. *n.* 64. *cum seq.* & quam uti probabiliorem, sequitur Curia, extinctio census fieri non potest cum usufructuario absque interventu, & consensu proprietarii, ex ea clara ratione, quod usufructuarius non dicitur habere rei dominium, cum ususfructus importet servitutem, ob quam proprietarius pati tenetur, ut usufructuarius sua manu fructus percipiat, & advertitur *in Senen. sub tit. de servit. ad materiam ususfructus*, *disc.* 37. ubi an extinctio fieri possit cum proprietario solo?

Scribens pro Societate, quamvis mote Advocati [illegible] rem aliquas authoritates *ab eodem Cenc.* relatas, ad probandam validam extinctionem cum usufructuario; Agnoscendo tamen id non esse de facili in foro sustentabile, admitte-

bam

bam difficultatem esse considerabilem, quando ageretur de usufructu formali, itaut dictæ mulieres, cum quibus extinctio facta erat, revera non haberent nisi servitutem ut supra, dominio autem, & proprietate penes alterum residente; Verum cum aliquo etiam sensu veritatis, dicebam non esse in casu, quodque licet instrumentum donationis in verbis exprimeret, ratam prædictam istis monialibus donari in usufructu; Nihilominus attenta substantia dispositionis, dici non poterat quod ex tunc, & ab initio Nicolaus, & Ascanius substituti essent donatarii proprietatis, ut juxta magis
3 communem, & receptam opinionem habemus in ultimis voluntatibus in eo, qui post mortem uxoris institutæ in usufructu vocatus fuit, quia dicitur hæres ab initio ex deductis apud Merlin. *decis.* 505. alias *dec.* 22. *p.* 6. *rec.* & *in aliis*, *de quibus sub tit. de fideicomm.* & in altero de detractionibus, quoniam prædicti fratres vocati erant sub omnino incerto, & eventuali casu mortis, non solum dictarum Monialium, sed etiam Silviæ alterius sororis, & quatenus ipsa decederet sine filiis, præsertim quia huic expressa facultas data erat dandi in dotem ipsum censum, ejusque substantiam, seu proprietatem, unde propterea illud nomen, seu vocabulum *usufructus*, referendum erat ad causalem magis quam ad formalem, dum in jure receptum est præsumptionibus, seu verius simplici usufructui formali non congruis, sub eo etiam proprietatem venire ad text. *in l. Procul. ff. de usufructu*, ubi DD. *de quibus* late Menoch. *lib.* 4. *præsumpt.* 133. Burat. & Adden. *dec.* 24. & 44. Castill. *de usufructu*, *cap.* 30. unde propterea dictum ususfructus vocabulum adhibitum fuit gratia demonstrandi intentionem donatricis, ut donatio non egrederetur Monialium vitam, & ne census perpetuo transiret ad Monasterium.

4 Et quamvis non levem difficultatem mihi inferret consideratio, quod proprietas ita donata diceretur prædictæ alteri sorori innuptæ, substitutæ sine illa conditione eventuali mortis absque filiis, cum qua dicti fratres ultimo loco vocati erant, dum ista conditio in Monialibus incongrua erat; Et fortius, quia donatrix dictæ puellæ expressam dederat facultatem dandi in dotem etiam proprietatem, unde remanebat expressum, quod hæc esset proprietaria; Nihilominus difficultas cessabat ob istius præmorientiam cum dispositione ad favorem earundem Monialium, neque actori substitutio suffragari poterat, dum ea concepta erat post mortem omnium.

Et nihilominus dicebam ex præmissis sufficere id reddi probabiliter dubium, itaut juste Societatis, & Ecclesiæ Administratores credere potuerint censum cum dicti primis donatariis potuisse extingui, cum hoc sufficiat, si non ad veram ac præcisam extinctionem, ad legitimam tamen exceptionem, seu excusationem, ob quam Ecclesia contendens de puto damno possit se tueri adversus agentem de lucro ad iteratam solutionem, cum favorabilior sit causa liberationis, præsertim favore Ecclesiæ, seu corporis inanimati sub aliena legali administratione viventis, ex deductis per Gratian. *dec.* 79. *n.* 20. Salgad. *in labyr. p.* 2. *c.* 9. *num.* 115. *cum seq.* Et in specie census extincti cum eo, quem debitor probabiliter judicavit creditoris mandatarium, quamvis revera, & in stricta juris censura non esset talis, fuit dictum *in Avenion. Pecuniaria* 15. *Januarii* 1648. coram Dunoz. inter suas *decis* 786. ac habetur deductum *in Rom. census pro Domo Professa Societatis Jesu, hoc eod. tit. disc.* 24. ubi tamen hoc motivum difficultates patiebatur.

Præterea incongruam dicebam actoris petitionem pro fructibus, dum adhuc casus suæ vocationis non venerat, stante
5 supervivientia unius ex dictis Monialibus alteri præmorienti substitutæ; Adversus quam exceptionem replicabat actor veniens etiam tamquam dictæ superstitis mandatarius, exceptionem prædictam suffragari posse quoad solam medietatem spectantem ad ipsam viventem ex persona propria, secus autem quoad alteram in eam obventam ex novo jure substitutionis, fundando hujusmodi prætensionem *in duabus dec. Rotalibus editis in Romana locorum Montium* 16. *Jan.* 1662. & 23. *Jan.* 1664. cor. Ninot, quarum casus est, quod duo fratres possidentes quædam loca Montium subjecta fideicommisso, illa insolidum vendiderunt tertio cum vinculo eis annexo, ut frequenter practicatur, unoque defuncto alter ex venditoribus superstes jure reciproci fideicommissi ad ejus favorem aperti medietatem dd. locorum Montium vendicabat, & Rota pro eo respondit, non obstante promissione evictionis, ex ea ratione, quod hæc esset evictio ex natura rei de jure non præstanda, quodque in effectu quilibet ex dictis fratribus jus propriæ vitæ in propria portione vendiderat juxta communem usum contractationis hujusmodi locorum Montium vinculatorum, & de quibus decisionibus habetur actum, *sub tit. de Regalib. disc.* 31.

Replicabam tamen casum esse omnino diversum, neque decisiones prædictas applicari, cum recte procederent, quando ageretur de venditione, seu cessione translativa, quam cum suo vinculo dictæ Moniales fecissent de censu adhuc vivo, & durante, secus autem ubi ipsæmet asserentes se dominas cum facultate recipiendi extinctionem, istam fecerunt per actum retrosimilem recipiendo pecuniam; tunc enim esset allegare propriam turpitudinem, ideoque obstabat exceptio doli; quodque in omnem eventum Societati debitrici competebat retentio istorum fructuum durante vita dictæ Monialis, pro se reintegrando de illa rata sortis, quam ipsamet indebite habuerat; Quamvis autem dicta responsio cum hac præsertim ultima consideratione esset nimis evidens, atque in proposito conferrenti deducta *in Roman. locorum Montium de Panfiliis, sub tit. de Regal. d. disc.* 31. Adhuc tamen apud judicem remansit difficultas ob allegatas decisiones, cum incredibile sit quantam impressionem faciant decisiones, vel doctrinæ, quæ punctuales videantur, non distinguendo, an faciant ad casum necne; Atque hæc est major angustia, quam in Curia patiuntur illi professores, qui scientifice ac per principia student; Unde decrevit contra Societatem, sed appellatione interposita, commissa fuit causa cum clausula translativa & pendet nisi concordata sit, ut credo.

ROMANA FIDEICOMMISSI DE ALICORNIS PRO CORNELIA ALICORNA CUM JOANNE ANTONIO RUSCA.

Casus decisus per Rotam pro Cornelia.

De valida, vel invalida extinctione census facta cum hærede gravato in præjudicium vocatorum ad fideicommissum.

S U M M A R I U M.

1 *Casus controversiæ.*
2 *Census extingui potest cum hærede gravato, seu possessore fideicommissi, sed declaratur.*
3 *Licet fructus usurarii extenuant sortem ipso jure, quando tamen id limitetur favore tertii.*
4 *De alio casu indebitæ extinctionis census, non servata forma præscripta in instrumento ob interesse tertii.*

D I S C. XXIII.

Variæ habitæ fuerunt inter istas partes controversiæ, tam super purificatione fideicommissi, quam super detractionibus, præsertim vero super extinctione cujusdam census, quam Rusca fideicommissarius prætendebat per debitorem Corneliæ authorem male factam esse cum Ænea hærede gravato, suamque prætensionem actor fundabat in decisionibus editis in Romana fructuum census 22. Junii 1646. cor. Cerro confirmata 30. Maii 1653. cor. eodem, ubi contra Monasterium S. Petri ad Vincula debitorem consimilis census ad istud fideicommissum pertinentis, deciditur pro actore tamquam fideicommissario super invalida extinctione facta cum eodem Ænea, ob non servatam formam in instrumento censuali præscriptam restituendi sortem non liberam, sed vinculatam in Monte Pietatis, non solvendam nisi ad effectum investiendi ad commodum fideicommissi. 1

Quamvis enim recepta propositio sit, censum valide extingui posse cum hærede gravato, neque debitorem censuarium teneri esse sollicitum de investimento, vel dissipatione pecuniæ restitutæ, cum sufficiat actum esse gestum cum legitimo possessore, sibique imputet fideicommissi ordinator, aut minus fidelem administratorem suæ hæreditatis deputaverit, ex deductis per Cenc. *qu.* 109. *n.* 58. *cum seqq.* & *alios*, de quibus in eisdem decisionibus, & in Rom. Census 15. Jun. 1654. cor. Bichio, Camerin. dotis Ecclesiæ 9. Maii 1653. coram Melzio, & in aliis, nam est propositio ubique recepta. 2

Attamen id fallit, quando in ipso instrumento adjecta est lex, juxta quam restitui debeat pretium pro extinctione, tunc enim si eadem lege spreta debitor pecuniam libere creditori restituit, ad iteratam solutionem tenetur, atque hoc jure vivitur, ita etiam ipsa naturali ratione docente, cum alias gravatorum dissipationibus consuli non posset, neque possent practicari cautelæ investimentorum pretii in venditionibus, ut in proposito multiplicium habetur in Romana fructuum, *sub tit. de Regalibus*, *disc.* 23.

Idemque adeo verum, quod etiamsi fructus tamquam indebite

bite soluti de jure venirent imputandi in sortem, illamque ipso jure extenuarent, nihilominus si sors vinculata est ad favorem alicujus tertii, vel ratione fideicommissi, vel ratione
3 evictionis, ut supra, tunc dicta imputatio non intrat, sed jus remanet ei, qui indebite solvit repetendo ab eo, cui solutum est, firmo remanente debito sortis pro jure tertii, ut in Romana Salviani 20. Martii, & 19. Junii 1651. cor. Verospio, quarum secunda est 175. *n.7. p.11. rec.*

Scribens pro Cornelia rea conventa, non negabam præmissorum veritatem, quoties factum assisteret, quia nempe in instrumento census tale vinculum adjectum esset, sed difficultas tollebatur ex facto, quoniam instrumentum censuale hujusmodi legem adjectam non habebat, ideoque non ex eo, quod Rota ad favorem ejusdem fideicommissi in consimili censu ita judicasset, sequebatur, ita in omnibus aliis censibus ad idem fideicommissum spectantibus judicandum esse, dum id non provenit a regula generali juris, sed a natura pactorum, & facti circumstantiis.

Dicta vero conclusio de invalida extinctione census non
4 servata forma adjecta pro cautela, & indemnitate tertii, canonizata etiam fuit me scribente pro hæredibus Marchionis Francisci Ursini in Rom. census ... Martii 1669. cor. Bourlemont; quoniam cum pro dote Matris d. Francisci Neapolioni ejus Patris constituta esset dos scut. 5. m. in pecunia sub pacto, & vinculo investimenti, atque ex his data essent ad censum scuta 3. m. illis de Matthæis cum d. pacto, ut in casu redemptionis sors deponi deberet in S. Monte Pietatis vinculata ad effectum investiendi pro cautela dotis, dictoque pacto neglecto sors eidem Neapolioni restituta esset libere; Hinc assumpta disputatione, an constaret de valida extinctione, responsum fuit negative, ut supra, & merito quia ob interesse tertii non poterat d. forma sperni, cum alias investimentorum cautelæ omnino inanes, ac fatuæ remanerent.

Et licet scribentes pro debitoribus insisterent in propositionibus generalibus, quod recte solvitur proprio creditori, atque fit distractus cum eo, cum quo initus est contractus, neglectis etiam cautelis, & vinculis, quæ per credentem remitti potuerunt; Attamen id recte procedit in præjudicium ipsius creditoris, qui potest ejus juribus, & cautelis renunciare, ac habentium causam ab eo, in quibus terminis procedunt dictæ propositiones, ac authoritates quas desuper habemus, non autem in præjudicium tertii, pro cujus cautela, de indemnitate hujusmodi pacta, & vincula adjiciuntur, atque hæc videtur certa veritas.

ROMANA CENSUS PRO DOMO PROFESSA SOCIETATIS JESU CUM CAROLO, ET FRATRIBUS DE GENTILIBUS.

Casus varie per Rotam decisus, postea concordatus.

An extinctio census valide fieri possit cum eo procuratore, cum quo certus fuit, & qui etiam ad fructuum exactionem deputatus erat?

S U M M A R I U M.

1 *Facti series.*
2 *Quæ regula tenenda sit in deferendo decisionibus, & doctrinis, & quomodo judex debeat se gerere.*
3 *Distinguuntur plures casus super quæstione. An recte distrahatur cum eo, cum quo contractum est? &. an census bene extinguatur cum eo procuratore, cum quo est constitutus?*
4 *Ex quibus censeatur quis constitutus procurator cum generali administratione.*
5 *De mandato præsumpto.*
6 *Disdicta facienda est principali creditori, vel procuratori speciali.*
7 *Januenses præsumuntur diligentes.*
8 *De solutione facta hæredi, vel Prælato putativo, aut alteri cui juste credi potuit, an assequatur liberationem?*
9 *In concursu culpæ procuratorum, seu administratorum hinc inde, quæ sit magis excusabilis.*
10 *Sæpe resolutiones capi solent ex motivis ignotis etiam ipsis votantibus.*
11 *Quare aliquando in decisionibus ponantur motiva parum ad rem facientia, & de regula, cum qua decisiones attendi debent.*

D I S C. XXIV.

Cum Januenses soleant pecunias in satis notabili quantitate implicitas tenere in Urbe, in locis Montium, officiis, ac etiam in censibus, & cambiis, prout occasio præbet, habeantque proinde in eadem, ut plurimum propriæ nationis correspondales, qui tamquam eorum procuratores, ac negotiorum gestores, eorum negotia gerunt tam circa ipsa investimenta, quam etiam circa exactionem fructuum, & alias occurrentias; Hinc Jo: Andreas Gentilis, habens in Urbe correspondalem Paulum Hieronymum Mambillam pariter Januensem, rationem bancharium exercentem, isto mediante plures, ac notabiles pecuniarum summas in diversos effectus investire consuevit, ac præsertim de anno 1647. Domus Professa Societatis Jesu ad commodum dicti Joannis Andreæ, mediante persona d. Mambillæ tamquam ejus procuratoris imposuit censum scutorum 180. auri in auro stamparum pro sorte scut. similium auri 4. mill. servata in omnibus forma præscripta per Constitutionem Pii V. juxta quam, prævia extrajudiciali denunciatione loco disdictæ, ac integra solutione fructuum, de mense Augusti 1651. idem et procurator, qui censum imposuerat, eumdem extinxit per actum retrosimilem restitutionis sortis in æquivalenti summa, quam dicta Domus ab alio habuit ad censum sub minoribus fructibus; Cumque deinde Mambilla defecisset, Gentilis autem asseveret de dicta accepta sorte, ac fructibus non fuisse reintegratum; Hinc prætendens censum esse male extinctum, pulsare cœpit dictam Domum Professam pro solutione fructuum decursorum, atque vigore obligationis cameralis in instrumento censuali adjectæ mandatum executivum ab A. C. obtinuit, a quo commissa causa appellationis in Rota cor. Melzio cum clausula, *si quid exequendum*, sub die 13. Junii 1656. prodiit resolutio dictæ Domui favorabilis super denegata mandati executione, ex fundamento validæ extinctionis census, qua posita certum est fructus amplius non currere, atque in eadem resolutione persistitum fuit in secunda disputatione habita 4. Julii 1657. Deinde vero concessa iterum audientia sub die 10. Febr. 1659. recessum fuit a decisis cum fundamento invalidæ extinctionis, utpote factæ cum persona non legitima, non habente sufficiens mandatum procuræ, atque in hac resolutione persistitum fuit in alia disputatione habita 31. Maii 1660. ita ut adessent in causa duæ decisiones pro quolibet ex contendentibus, in quo statu reproposita causa, cum ob votorum discrepantiam capta non esset resolutio, id ansam dedit concordiæ, quæ liti finem imposuit.

Dictarum decisionum hinc inde editarum potissima fundamenta respective consistunt magis in facto, quam in jure, super verbali scil. interpretatione mandati procuræ, ac intelligentia verborum, & clausularum, quæ in eo continentur, an importarent solam facultatem exigendi fructus, ut actor prætendebat, ac duæ posteriores decisiones firmant, vel etiam importarent facultatem recipiendi sortem, ac extinguendi censum, ut erat prætensio rei, & firmant duæ priores sibi favorabiles decisiones.

Quo vero ad ea, quæ juris sunt, tota disputatio erat super quæstione, an deputatus ad contrahendum, censeretur etiam deputatus ad distrahendum, ac super intelligentia, seu applicatione illius conclusionis, quod recte solvi possit ei, cum quo est contractum, deducendo plures authoritates, & præsertim aliquas Rotæ *decis. impress. post Cenc.* juxta casuum contingentias, validam, vel invalidam extinctionem firmantes, ut ex eisdem decisionibus hinc inde editis liquet, majorem operam utriusque partis defensoribus cum improbo labore constituentibus juxta modernum damnabilem pragmaticum stylum in consarcinando authoritates, & decisiones, earumque verbalem sensum examinando.

Scribens pro debitore contendente de liberatione, quamvis ut eidem abusui satisfacerem, laborarem quoque super 2
authoritatibus, ac decisionibus cumulandis, necnon super mandati verbali intelligentia, & interpretatione; Dicebam tamen incongruum videri ad hujusmodi quæstionis veridicam decisionem indagandam, super præmissis immorari; Cum enim authoritates præsertim Consulentium, & Decisionantium, fundamentum constituant in singulorum casuum particularibus, ac individuis circumstantiis; Hinc prorsus vanum pro meo judicio videtur easdem attendere pro regula generali, perinde ac si essent verba legis, sed solum capi debent pro norma, & dilucidatione intellectus, ad effectum congrue, ac legaliter regulandi, & metiendi individuas facti controversi circumstantias, ob quarum etiam levem differentiam, sæpe contingit, ut in uno eodem-

que

que juris articulo diversimode judicandum sit, itaut decisiones, vel aliæ authoritates in suis casibus veræ, ad illum controversiæ indebite applicentur; Unde propterea mea est consuetudo dicendi, totam judicantis, vel consulentis peritiam consistere in applicando congrue activa passivis, cum de reliquo, quilibet satis mediocris litteraturæ otio abundans, revolvendo libros, quorum tantam copiam habemus, de facili magnum authoritatum cumulum facere valeat, sed punctus est in applicatione, & an faciant ad propositum, necne; Atque ex hoc resultat tam frequens æquivocorum usus apud modernos, qui transcriptorum potius, quam Doctorum partes gerendo doctrinas in confuso consarcinant, non distinguendo casus, & terminos, in quibus respective loquuntur, sed est abusus absque remedio, unde ista sunt verba ad Corinthios.

Hinc proinde in hac facti specie, pro eruenda veritate, conciliandisque authoritatibus, quæ hinc inde deducebantur, dicebam plures casus distinguendos esse, dictaque distinctione attenta, probabiliorea videri has partes rei conventi super valida extinctione; Primus enim casus est, ubi
3 agitur de illo procuratore, qui principali præsente, vel modica distantia absente, ad unum negotium explicandum deputatus est, puta ad creandum censum, alia successiva facultate sibi non attributa; Sive ubi ejus deputatio concernit nudum factum exactionis fructuum censuum, aliorumque redditurum, & effectuum prout sunt illi, quos vulgo dicimus exactores, & isto casu admittebam ex hujusmodi facultate non inferri ad illam recipiendi sortem principalem, ac extinguendi censum, atque in his terminis loquuntur decisiones 831. Seraph. & 463. Merlini *repert. dec. 528. post Cenc.*

Alter casus est, ubi quis absque mandato redacto in scripturam, censum pro alio acquisivit, quia nempe habens sui principalis pecuniam in manibus, ex ejusdem commissione oretenus data eam in census acquisitionem investierit, & hic est proprie casus positus per Cenc. *qu. 109. num. 46.* in qua authoritate consistere videbatur potissimum fundamentum actoris, ac posteriorum decisionum pro eo editarum; Tum enim quia hæc persona a creditore expresse approbata non fuit, neque suorum bonorum administrationi præposita, dum non constat, nec justificari potest actum gestum esse de præcedenti mandato, quod solum ex ratihabitione desumitur; Hinc proinde cessat illa præsumpta voluntas mandantis, in qua fundatur text. *in l. filius, Cod. de pactis, & in l. quod servus, C. de solut.* ex quibus utrobique DD. congesti per Surd. *consil. 43. sub n. 2. & cons. 229. n. 8. cum seqq.* desumunt, an illi, cui commissus est contractus, censeatur etiam, necne commissus distractus, unde propterea dicebam Cenc. non improbabiliter in dicto casu per eum exemplificato loqui, sed non bene ad præsentem applicari.

Tertius demum casus est, ubi agitur de illo procuratore, qui principali longa distantia absente, omnia ejus negotia gerere, totumque patrimonium, seu assem in loco possessum administrare solet tam circa ea, quæ concernant contractum, vel distractum sortis, quam circa exactionem fructuum, itaut talis mandati exercitium, generalis sollicitoriæ, ac negotiorum gestionem importare dicatur, cum notabili successiva observantia. Et tunc dicebam non intrare authoritates, vel rationes primum & secundum casum supra exemplificatos pertinentes, cum hic non jure simplicis procuratoris ad unum actum, vel unum negotium regulari debeat, sed jure institoris, ac generalis administratoris, juxta terminos text. *in l. 1. de institoria actione, & d. l. filius, Cod. de pactis, cum concord.* pro Rotam Januen. *dec. 14.* Buratt. & Add. 85. & 239.

Et hic est proprie casus, de quo agit Castren. *consil. 20. lib. 2.* in cujus, ac sequacium authoritate se fundant duæ priores decisiones debitori favorabiles, idque non obscure admittitur apud Seraph. *d. dec. 831. num. 6. & seqq.* in qua fundantur duæ posteriores; Excitata enim difficultate, quod idem procurator consimilem fecerat extinctionem, unde inferebatur ad quamdam generalem administrationem, evitatur solum difficultas ex facto, quod scil. dictus actus subsequebatur post decem, & septem menses, unde non poterat ab eo desumi argumentum, quoniam priora influunt in sequentia, non autem e converso.

Neque adversari videbantur deducta per Surd. *decis. 229.* ubi de consimili curatore, seu generali administratore, & in qua authoritate magnum pro actore fundamentum constituebatur, quoniam apud eum non disputatur de extinctione per veram, & effectivam solutionem per actum retrosimilem, sed de simplici confessione de recepto, seu acceptilatione, quæ posita etiam sufficienti mandato ad exigendum, procuratori, vel institori, seu alteri administratori de jure non conceditur.

In hoc ultimo casu dicebam vere, ac proprie nos versa- 4
ri, quoniam Mambilla non erat simplex mandatarius destinatus ad fructuum exactionem, itaut exactoris potius nomen mereretur; Minusque procurator specialiter deputatus ad unum negotium tantum explicandum, sed habebat generalem institoriam, ac administrationem omnium negotiorum, quæ dictus Gentilis in Urbe gerebat, dum in facto probabatur, ipso principali approbante, plures alias censuum, seu cambiorum extinctiones aliasq; contractationes activas, & passivas fecisse circa ipsas sortes principales, eas recipiendo, vel respective dando; Unde propterea ex hujusmodi observantia duo resultabant bonum jus debitoris fa-
tis comprobantia; Primo scilicet interpretatio verborum, 5
& clausularum, quæ continentur in mandato, & de quorum significatione adeo disputatum fuit, ut constat ex decisionibus hinc inde, cum dita ambiguitate inter receptissimum axioma in foro quotidianum, ut omnino deferendum sit observantiæ tanquam optimæ interpreti, & cujus interpretatio talis est, quod etiam verborum proprietati prævalet; Et secundo resultat mandatum præsumptum, quod non dubitatur etiam per præsumptiones, & conjecturas induci, facilius vero in eo, qui solitus est hujusmodi personam gerere, atque alia mandantis negotia explicare, ut in specialibus terminis extinctionis census factæ cum procuratore præsumpto firmatur in Avenionen. pecuniaria 15. Januarii 1648. coram Dunozetto inter suas *dec. 786.* Et generaliter Afflict. *dec. 308. num. 6. decis. Genuæ 14. nu. 4.* Grat. *discept. 677. n. 24. & 26. & sæpius sub tit. de credito, & sub altero de contractibus.*

Et etiam accedente præsumptione verisimilis voluntatis 6
principalis creditoris, ut prædictus ejus minister, seu correspondalis hujusmodi facultatem haberet; Si enim esset simplex exactor fructuum carens facultate recipiendi sortem, certum est, quod cum eo fieri nec potuisset, nec debuisset distracta facienda principali, vel ejus legitimo procuratori habenti facultatem recipiendi sortem ac retrovendendi censum, ex deductis per Cenc. *quæst. 103. nu. 23.* unde propterea stante absentia principalis, distracta prædicta fieri potuisset in eadem Urbe per diligentias, atque absque eo, quod dictus principalis aliquam notitiam haberet, sors ad formam Bullæ Pii deponi debuisset in Monte pietatis, ibique diu otiosa remanere, quod verisimiliter dicendum est nolitum fuisse
per dict. principalem virum diligentissimum, ac non soli- 7
tum tenere pecunias otiosas, quæ præsumptio generaliter militat in quocumque Januense, ut advertunt Rovit. *cons. 103. n. 10. lib. 2.* & Rota *dec. 594. num. 23. par. 5. rec.* & in Romana prætensorum cambiorum 30. Aprilis 1655. cor. Dunozetto inter suas *dec. 962. num. 7.*

Præterea dicebam, saltem negari non posse, satis probabiliter ex verbis mandati, ac observantia, & aliis, de quibus supra, debitorem potuisse cum optima fide credere
illum mandatarium, cum quo initus erat contractus, po- 8
tuisse facere distractum, quod controverti non poterat, dum ex duabus prioribus decisionibus constabat idem Rotæ Tribunal id credidisse; Quo posito cum favorabilior sit causa liberationis, quæ benigniorem interpretationem recipere debet, exinde sequitur, solventem ex justo errore, ac probabili credulitate ei, qui judicabatur habilis ad solutionem recipiendam, assequi liberationem, quamvis in stricto jure talis facultas non adesset.

Ut de solvente hæredi, seu Prælato putativo, vel simili late post antiquiores ab eis allegatos, Gutrb. *dec. 79. n. 28.* Salg. in labyrint *p. 2. c. 9. n. 115. cum plurib. seqq.* Rota apud Merlin. *dec. 463. alias 374. par. 5. rec. num. 40. cum seqq.* Et in terminis magis proximis extinctionis census factæ cum eo, qui juste credebatur legitimus procurator in dicta Avenion. pecuniaria 15. Januarii 1648. coram Dunozet. inter suas *dec. 786.*

Fortius, quia non agebatur de solutione facta ab ipsomet 9
principali debitore, seu voluntario ministro per ipsum deputato, quo casu dici potest sibi imputandum esse, cur minus diligens fuerit in investigando legitimam, ac sufficientem facultatem ejus, quem sciebat non esse principalem creditorem, sed alieno nomine actum facere, dum agebatur de Ecclesia, seu loco pio pernecesse sub aliena legali administratione vivente, unde quando ejus administrator male se gessisset, itaut ageretur de concursu culparum in utrin-
que partis mandatariis, & ministris, tunc in hujusmodi 1
concursu, condonandum potius videbatur culpæ Religiosi

administrantis bona Domus Professæ, quam alteri; Tum quia culpa Mambillæ erat in committendo redolens dolum positivum, illa vero hujus Religiosi erat in omittendo; Tum etiam quia Domus Professa contendebat de majori damno, & prejudicio; Et demum quia in æquali concursu, potior est conditio rei, & debitoris agentis ad liberationem non gratuitam, sed correspectivam cum solutione vere sequuta, quam creditoris agentis ad condemnationem, ac duplicatam ejusdem debiti solutionem, cum recte sibi objici possit, cur opera minus fidæ, & dolosæ personæ uteretur? Atque excusabilis videatur dictus Religiosus administrator sequutus illius personæ fidem, quam idem creditor continuato plurium annorum spatio, ac in longe gravioribus negotiis generaliter reprobaverat.

Quamvis autem, reflectendo etiam ad veritatem, hæc vi-
10 derentur convincentia, itaut si de causa forensi, atque ignotis personis ageretur, pro hac parte omnino responderi debuerit; Nihilominus quia sæpe prodeunt causarum resolutiones, vel ex motivis, & causis, de quibus Aponz. decis. 34. in fin. Vel ex aliis, quæ ipsismet victorum Advocatis ignota, per judices excogitari solent, ut advertit Rovit. dec. 49. n. 13. Atque aliqua saltem de facto urgebat difficultas ob dicti Mambillæ decoctionem præfato actui proximam, ex qua Tribunal suspicionem concipere potuit de aliqua collusione, qua sive male, sive bene concepta, satis durum est cum solis juris regulis, ac propositionibus judices in propriam sententiam trahere; Hinc proinde me, & aliis hujus partis Advocatis consulentibus, ad honestam concordiam deventum est, qua mediante præsens controversia finem habuit; Unde edocemur, quam periculosum sit cum solis decisionibus, vel consiliis in consimilibus controversiis in judicando, vel consulendo pro-
11 cedere, cum frequenter resolutiones ex aliis ignotis probabilibus motivis prodeant, sed quia non expedit ea patefacere, Idcirco ad resolutiones colorandas aliquæ legales conclusiones prudenter adaptantur, male tamen capiendæ pro determinatione generali attendenda in aliis causis, in quibus illæ circumstantiæ non concurrant; Ideoque in Decisionibus, vel Consiliis ponderandus est totus casus, factaque comparatione omnium circumstantiarum hinc inde, videndum est, an congruat casui, seu controversiæ ad quam allegantur, necne, adeout in applicatione totum consistat.

TUDERTINA CENSUS
PRO BONAVENTURA COSPANO
CUM ROSCETTIS, ET ALIIS.

Casus verie decisus per Rotam.

Male extinguens censum non servata forma in ipso instrumento censuali adjecta favore tertii, cujus cautela solam sortem principalem respiciat; An teneatur ad illa interusuria, ad quæ tertius actionem habet contra creditorem, cum quo census extinctus fuit?

S U M M A R I U M.

1 *Facti series.*
2 *Conclusio, ut extinctio facta non servata forme instrumenti super restitutione sortis vinculata non valeat, quando procedat.*
3 *Investimentum pretii rei emptæ pro cautela emptoris, an fiat de istius dominio sequuta evictione?*
4 *Emptori debentur etiam fructus pecunia soluta evincere volenti rem emptam, evictionem præveniendo.*
5 *Æquitas* l. curabit; *habet locum etiam favore emptoris,*
6 *Census male extinctus fingitur durare, & vivus etiam pro cursu fructuum favore tertii.*
7 *De damnis, & interesse debitis etiam pro censi, pro quo alias non currant fructus.*

D I S C. XXV.

1 ANtonius Cospanus author Bonaventuræ, de an 1603. emit a Paulo Petro Accursio quasdam terras pro pretio sc. 940. ex quibus ex pacto, investiti fuerunt sc. 509. in annuo censu sc. 40. imposito per Nicolaum Roscettum ad favorem venditoris, cum pacto adjuncto pro cautela emptoris, ut in casu extinctionis requiri deberet ejusdem emptoris, vel suorum præsentia, & consensus, ad effectum, ut pecunia denuo investiretur loco cautionis pro evictione; Cumque de anno 1618. motum esset judicium super dictis terris, emptor litem denunciavit, non solum hæredibus venditoris præmortui, sed etiam Rosceno census impositori, curando etiam ad abundantiorem cautelam sibi per judicem inhiberi, ne sortem, & fructus irrequisito ipso emptore solveret; Verum hoc non obstante de anno 1640. ad extinctionem per actum terrosimilem restitutionis sortis cum integra solutione fructuum processum fuit, unde propterea emptor, qui imminentem evictionem præveniendo, ut illam evitaret, sc. 700 solverat, ad anno 1648. pro ejus reintegratione obtinuit ab A. C. contra d. Roscetti hæreditatem, & bona mandatum exequutivum tam pro sorte, quam etiam pro fructibus usque tunc decursis, perinde ac si census extinctio sequuta non esset; Verum commissa per Signaturam causa appellationis in Rot. cor. Taja, cum clausula, *si quid exequendum*, sub die 14. Februarii 1659. resolutum fuit mandatum exequendum, non ad effectum solvendi, sed deponendi, deinde vero reproposita causa sub die 9. Martii 1644. reformata fuit pro decisio, decernendo dicti mandati exequutionem pro sorte principali tantum, ac fructibus decursis a die sequestri, seu inhibitionis usque ad diem extinctionis, non autem ab inde citra, atque in hac posteriori resolutione perstitum fuit in alia propositione sub die...... Maji 1665. ex eo fundamento, quod post census extinctionem ad formam Bullæ Pianæ jam sequutam, nulli currunt amplius fructus, qui deberi non possunt ex censu jam extincto, ac amplius in rerum natura non extante.

Nil refragante invalida extinctione ob non servatam le- 2
gem in ipso contractu favore tertii adjectam, ob cujus spretum actus habetur pro infecto juxta decisionem in Romana fructuum census 22. Junii 1646. & 30. Maji 1653. cor. Cerro, de quo in Romana fideicommissi de Alicornis, *disc.* 23. quoniam dicunt posteriores decisiones, id recte procedere, ubi cautela respicit ipsius census dominium, atque ille tertius, cujus favore adjecta est, fructus sit dominus, ut est in casu dictarum decisionum, in qua agebatur de censu spectante ad fideicommissum, libere non extinguendo cum hærede gravato, vel fideicommissi possessore; Secus autem, ubi jus tertii est ratione crediti, & pro cautela pretii consistentis in sola sorte principali, quia tunc sufficit istam remanere salvam cum condemnatione debitoris ad iteratam solutionem, perinde ac si impleta lege contractus, eadem sors tute depositata fuisset; hoc enim impedire non poterat facultatem extinguendi cum directo, ac alias libero census domino, & creditore.

Et quamvis alter doctus, ac senior Advocatus pro hac ea- 3
dem parte scribens, prætenderet quod facto casu evictionis, investimentum prædictum transiisset in dominium emptoris, pro cujus cautela illud factum erat, unde propterea ex tunc ad ejus, tamquam domini favorem fructus currere cœperint, allegando in id authoritatem Gizzarell. *dec.* 29. *n.* 19. Attamen hoc motivum cum justitiæ fundamento rejectum fuit, utpote nullam habens probabilitatem, casus enim Gizzarelli est diversus, ut ex lectura, atque in præsenti emptor pro evictione passa remanebat solum creditor quantitatis, species vero empta ex pretio pro cautela emptoris dicitur de dominio venditoris, cujus commodo, vel incommodo accedit augmentum, vel diminutio, ut in specie consimilis investimenti habetur *dec.* 232. *p.* 8. *rec.* & non semel *sub tit. de feud.* ad materiam Bullæ Baronum super illis investimentis, quæ fiunt per creditores in loca Montium, quoties dare nolunt, vel non possunt cautionem de restituendo prioribus, & potioribus, vel in casu evictionis, &c.

Quare in ultima præsertim disputatione, in qua ob alterius vere insignis Advocati obitum solus scribebam, duas constituebam inspectiones; Unam circa creditore Cospani emptoris cum Accursio venditore, ac principali debitore evictionis, quid scil. consequi deberet, an solam summam de proprio solutam evincenti, ut evictionem evitaret, vel aliquid plus? Et secundo, posito isto credito etiam pro fructibus in ea summa, pro qua mandatum relaxatum fuerat, an pro eo actionem haberant contra censuarium tamquam debitorem debitoris?

Quoad primam, cum pecunia soluta evincenti vim ha-
beat veræ evictionis, seu fingatur pretium solutum re non 4
habita, ad tex. *l. si servus venditus*, §. *cum igitur*, *ff. de evict.* cum Concordantibus plene deductis, *dec.* 337. & 390. *p.* 5. *recent.* ac habetur in sua materia *sub tit. de empt. & vendit.* præsertim in Romana Salviani pro Duce Bonelli; Exinde resultare dicebam, non solum debitum in sorte principali pro ea summa, quæ evincenti soluta fuerat (in quo casu erat extra controversiam, ac firmatur in causæ decisionibus,) sed etiam in fructibus recompensativis, qui in judicio evi-
ctionis

ctionis reficiendi sunt, ut per Leotar. *de usur.* q. 36. n. 16. *&* q. 36. n. 16. & supponitur apud Burat. *decis.* 840. *nu.* 9 Et in terminis specialibus fructuum illius pecuniæ, quæ per emptorem præveniendo evictionem soluta est evincere volenti, Fab. de Ann. *cons.* 15, n. 17. ubi dicit ita decisum per S. Consilium; Et generaliter quod æquitas *l. curabit, C. de action.*
5 *empti*, procedat etiam favore emptoris, Surdus *cons.* 202. n. 26. *in fine*, Magon. *dec. Lucens.* 17. n. 31. *&* 34. Duran. *dec.* 34. n. 32. Greg. & Adden. *dec.* 347. n. 7. *&* 18. Leotar. *de usur. qu.* 27. n. 54. *cum seqq.*

Firmato igitur credito emptoris contra venditorem, etiam in fructibus recompensativis; itaut contra ipsum principalem si adessent bona, non dubitaretur de mandati executione; Dicebam, etiam cum aliquo sensu veritatis, pro eisdem actionem competere contra dictam debitorem censuarium, non tamquam directum debitorem fructuum census, sed tamquam ad damna, & interesse ob non servatam legem
6 contractus, perindè ac si census duraret, atque debitor fructus non solvisset, quoniam cum in odium malefacientis actum, ille habendus veniat pro infecto, ex iis, quæ in his specialibus terminis extinctionis census factæ spreta lege conventionis adjectæ pro jure, & interesse tertii habentur in allegata Romana fructuum census cor. Cerro, ubi allegantur Gratian. *discept* 45. *nu.* 28. *& seqq.* Cenc. de Censi *qu.* 59. *n.* 27. *& cæteri*, sequitur eàiode, quod sicuti si census duraret, ac extinctus non esset, actori competeret hæc actio contra censuarium ad fructus decursos, sive etiam idem actor de illis reintegrari potuisset de sorte per dictum debitorem restituta, quam curasset illico investiri in alios census, vel effectus fructiferos, ita ad hæc teneri deberet ea eisdem rationibus, ex quibus in allegatis decisionibus cor. Cerro, favore successoris in fideicommisso contra debitorem non solum decernitur debitum sortis principalis, sed etiam illud fructuum a die petitionis; Et licet in hujus causæ decisionibus dicatur casum esse diversum, cum fideicommissarius succederet in censibus hereditariis jure dominii; Attamen videtur parum tuta responsio, cum proportionabiliter eadem ratio utrique casui conveniat, unde propterea dictæ decisiones attendendæ videbantur potius in ratione, quam in dicto, cujus tamen contrarium ex moderni sæculi malo facto semper servatur.

Dupliciter enim dicebam emptorem hujusmodi actionem ad damna, & interesse habere contra talem censuarium, quia dupliciter deliquerat, spernendo scil. legem contractus, ac alteram legem præcepti judicialis, quarum utraque de per se sufficit ad annullandam solutionem alias factam, ac fingendam eam quam infectam; Primo quia si pecuniam deposuisset, ac tertium interessatum interpellasset, ut tenebatur, iste illico procurasset pecuniam investiri, ut ita ex fructibus investimenti de suis fructibus recompensativis reintegrari posset, seu illum sibi deliberari. Et secundo probabilius, quia idem emptor juste credens censum adhuc durare, ac sciens debitorem tamquam specialiter inhibitum a judice
7 non posse solvere fructus, ita se credidit tutum, atque neglexit ab aliis venditoribus bonis se reintegrare, seu alias diligentias adhibere; Et sic stant simul, censum attenta veritate extinctum esse, atque nullos fructus deberi tamquam census, & tamen eosdem fructus deberi per fictionem tamquam damna, & interesse; Ad instar eorum, quæ pluries *hoc tit.* habentur de fructibus census impositi super fundo incapaci, vel post istius evictionem cum similibus, quoniam illi deberi non possunt per veritatem, qua attenta nullus adest census, sed bene debentur per fictionem tamquam damna, & interesse, cum hac differentia in casu præsentis controversiæ, quod hujusmodi damna, & interesse non debentur ad eamdem rationem, ad quam fructus census conventi fuerant, ut in dictis aliis casibus, sed solum ad illam rationem, quam fructabat ipsa res empta, quæ frequentius solet esse minor, ut in præsenti de facto erat, & ad quam proportionem fructuum ipsius rei venditæ taxari solent fructus recompensativi, ac ita debitor relevabatur; nam fructus census erant ad rationem octo pro centenario, & hujusmodi fructus recompensativi, seu damna, & interesse petebantur ad solam rationem quinque juxta taxam legalem desumptam, ex gloss. *in auth. perpetua, C. de Sacrosanct. Eccles.* quoties de contraria veritate non constat ut pluries habetur de hujusmodi fructibus recompensativis *sub tit. de usuris*.

CAMERINEN. CENSUS

PRO HIERONYMO MELLIORATO ET CONSORTIBUS

CUM GINNESIO PETRELLA.

Casus disputatus coram A. C. incertus est exitus.

An & quando depositum sortis principalis dicatur bene, vel male factum pro extintione census, ita ut ejus periculum cedat damno debitoris, vel respective creditoris,

SUMMARIUM.

1 *Facti series.*
2 *Circa disdictam, an habeamus certam formam, & quid sufficiat, ut dicatur bene facta?*
3 *Quid circa depositum sorti restituendæ.*
4 *Deponere non est solvere, & quando debitor deponendo liberetur.*
5 *Depositum male factum validatur per ratihabitionem.*
6 *Quando etiam sine contumacia recte deponatur.*
7 *Extinguens censum cum Tutore, vel Prelato; an consequatur plenam, & tutam liberationem?*

D I S C. XXVI.

Dorothæus Rotellus debitor cujusdam census consignativi per ipsum impositi ad favorem Ecclesiæ, cujus erat 1
Rector Ginnesius Petrellus, prædium vendidit Blanchino sub conventione, ut pretium erogari deberet in extinguendis ejus debitis, inter quæ aderat iste census, unde propterea idem Dorothæus disdictam fecit præfato Petrello Rectori in forma, sed in fine bimestris per Constitutionem Pianam præscripti, non citavit juxta consuetam formulam ad recipiendum statuta die, & hora solutionem, eoque non comparente, vel non curante illam recipere ad videndum mandari deponi, cum solum de facto pecunia deposita fuisset penes Montem Pietatis Terræ S. Ginnesii, de quo erant partes; Quo deposito sequuto, illoque dicto Rectori intimato, ejusdem Montis officialis de dictis pecuniis disposuit, eas mutuando sub usuris per mutuatarium præfato Rectori præstendis loco illorum fructuum, qui alias percipi debuissent ex censu, in quem eadem pecunia investiri deberet, prout de facto per aliquod tempus mutuatarius solvit dictas usuras officiali Montis, qui eas solvit dicto Rectori; Sequuta vero dicti officialis morte, forsan non solvendo, detectoque etiam minus idoneo mutuatario; Hinc Rector prædictus pulsare cœpit debitorem census, seu Melioratum ejus successorem, vel bonorum possessorem, prætendendo quod ob disdictam, seu respective depositum male factum, census haberetur pro adhuc vivo, & durante, & introducta causa cor. A. C.

Scribens pro reoconvento, ex particularibus facti circum-
stantiis dicebam, non improbabiliter pro eo respondendo, videri, saltem quatenus dictus rector esset solvendo, itaut ab eo magis culposo Ecclesia reintegrari potuerit; Disdicta enim erat bene concepta, cum super ea non habemus in jure præscriptam certam formam, ideoque concipi potest cum quibuscumque verbis, vel modis, ex quibus declarata remaneat voluntas debitoris redimendi censum, creditori bene explicata, ut *dec.* 276. *n.* 5. *& dec.* 277. *n.* 8. *&* 9. post Cenc. cum aliis apud eumdem, *q.* 107. *nu.* 35. Anconitana censos 15. Martii 1660. cor. Taya Rom. census 28. Martii 1664. cor. Priolo. 2

Prout circa depositum, pariter certa forma non habetur, sed
principaliter inspicitur, an ita conceptum sit, quod remaneat 3
irrevocabile, itaut non sit in arbitrio debitoris illud reassumere, sed econverso liberum sit creditori depositatam sortem quandocumque rehabere, *dec.* 278. *n.* 1. *& dec.* 296. *num.* 2. post Cenc. in d. Rom. Census cor. Priolo, *§. fit enim sortis depositum*, & conferunt, quæ circa formam pecuniæ numeratæ in creatione census præscripta habentur *hoc eodem tit.* deducta super censu creato cum cedula bancaria, istam distinguendo a simplici ordine, ex dicta diversitatis ratione abdicationis dominii pecuniæ a debitore, ac respective libertatis habendi pecuniam quandocumque uni, vel alteri competentis.

Sola difficultas remanebat in eo, quod non præcessisset citatio ad recipiendum solutionem pro certa die, & hora, ex eo quod deponere non est solvere, neque debitori licitum est ex abrupto debitam pecuniam depositare, sed solum id

conceditur in creditoris contumaciam, ex qua a lege subintellectus censetur ejusdem creditoris consensus, quod pecunia ad formam Pianæ Constitutionis deponatur, unde hujusmodi contumacia cessante, illud non suffragatur ex deductis per Cenc. *q.* 111. atque ad aliud propositum impediendi cursum fructuum dotalium habetur in Romana fructuum dotis de Porcariis, seu Magdalenis *sub tit. de dote*.

5 Hæc autem difficultas, quæ alias in solo puncto juris solida, & inevitabilis esset, in hac facti specie tolli videbatur, ex ea circumstantia, quod Rector, cui solvendum erat, habens stante intimatione certam notitiam d. depositi, illud ratum habuit, dum a depositario, seu mutuatario ad aliquod tempus considerabile, (ut per causæ Patronum supponebatur) exegerat fructus investimenti, ita concorditer dilati in gratiam tertii, cui pecunia, per depositarium mutuata erat, unde propterea quamvis depositum fuisset male factum, per ratihabitionem attamen remanebat sanatum ex firmatis apud Surd. *cons.* 585. *n.* 30. *cum seqq.* ex cujus authoritate idem firmavit Rota in d. Romana fructuum dotis 28. Januar. 1661. cor. Verospio; Idque observabam videri certum ex ea ratione, ex qua ob creditoris contumaciam, ut supra depositum licitum, & validum reputatur, ob præsumptam scil. seu subintellectam creditoris voluntatem a contumacia resultantem; Si enim ista præsumpta ficta voluntas sufficit, multo magis sufficere debet ratihabitio, quæ de jure æquiparatur mandato, atque majorem dictæ voluntatis expressionem continere dicitur, dum fundatur in facto ejus, de cujus voluntate agitur, & sic in veritate potius, quam fictione.

6 Fortius autem præmissa procedere dicebam attenta subjecta materia, dum non agebatur de censu privato, itaut creditor oblatam sortem restituendam tamquam propriam, & liberam recipere, atque in alios sibi bene visos usus convertere posset, in quibus terminis vere procedit dicta conclusio de non deponendo, nisi prævia contumacia in recipiendo, ut supra, sed agebatur de censu debito Ecclesiæ, cujus sortem Rector ad liberam dispositionem non habebat, sed tamquam destinatam in investimentum bonorum stabilium, vel censuum, bene custodire tenebatur, ut denuo investiretur, itaut hujusmodi pecunia dicatur vicem bonorum stabilium habere, cadens sub dispositione *extravag. Ambitiosæ*, ut in sua materia *sub tit. de alienat. & contract. in genere*, Tunc enim cessante ratione conclusionis, illa etiam cessare videtur, atque subjectæ materiæ magis congruum est absque dicto inani circuitu directe fieri id, quod eo etiam servato fieri deberet.

7 Potissime ob interesse debitoris censum extinguentis, ita se magis tutum, & certum de liberatione reddentis; In extinctione siquidem censuum pertinentium ad pupillos, quam cum tutore fieri contingat, controversum est apud DD. An illa facta sine decreto judicis, ac pecuniæ vinculatione in manibus tutoris, liberet necne debitorem? Et licet magis communis esse videatur affirmativa, stante quod non agitur de alienatione voluntaria, sed de actu necessario, quem sufficit explicare cum legitimo administratore; Nihilominus in subsidium, atque tutore existente non solvendo, satis dubitari potest, an ex beneficio restitutionis in integrum succurratur pupillo super regressu adversus debitorem, de quo promde in jure habetur, quod solvens tutori sine decreto, plenam, non autem plenissimam liberationem obtineat, ex deductis in his terminis censualibus per Cenc. *q.* 109. *n.* 8. *cum seqq. &* *n.* 13. Cumque Ecclesia inter cætera ejus privilegia illud obtineat, ut reguletur jure minoris, vel pupilli, satis probabiliter dubitari potest, ut id quod habetur de debitore ita solvente tutori, locum quoque habeat in eo, qui solvit Prælatu, seu rectori, & consequenter rationabilis, quinimo laudabilis, & necessarius fuit modus, ut supra tentus deponendi; Cum autem unica tantum informatio desuper habita fuisset absque communicatione jurium alterius partis, defuit hucusque occasio maturius veritatem desuper indagandi, stante quod controversia restringebatur ad factum, in quo Scribentes pro actore negabant perceptionem fructuum, ex qua ratihabitio deducebatur; Cumque ex parte rei probaretur per aliquos testes, prætendebatur, vel ratione singularitatis, vel ob alias exceptiones eis deferendum non esse.

ROMANA EXTINCTIONIS CENSUS PRO PP. S. JOANNIS DEI CUM FERRINIS.

Causa pendet in Rota.

De validitate, vel invaliditate depositi sortis facti post elapsum bimestre in Bulla Piana præscriptum.

S U M M A R I U M.

1 *Facti series.*
2 *Facto valide deposito census remanet extinctus, & debitor liberatus.*
3 *Ad dicti depositi validitatem requiritur fieri cum decreto Judicis.*
4 *Impedito non currit tempus, quod conjungendum est sublato intermedio impedito.*
5 *De impedimento Sedis Papalis vacantis.*
6 *Impedimentum proveniens a facto Judicis, vel culpa partis excusat, etiam si alias non sit excusabilis.*
7 *Observantia, seu acquiescentia creditoris dicitur habere speciem approbationis depositi.*
8 *Concurrente æquitate, pro validitate depositi respondendum est.*

D I S C. XXVII.

VOlentes PP. Hospitalis S. Joannis Colabitæ redimere 1
duos census in sorte scut. 2. m. impositos de annis 1639. & 1640. ad favorem illorum de Ferrinis, fecerunt disdictam in forma sub die 19. Novembris 1654. atque sub die 6. Januarii 1655. imminente lapsu bimestris fecerunt solitam citationem ad recipiendam sortem una cum fructibus decorsis pro certa die, & hora, alias videndum mandari deponi; Cumque d. citatio caderet sub die octava, & sic bimestre adhuc durante, casus dedit, quod sub die 7. intermedia contigit mors Innoc. X. unde propterea ob novenniales exequias tamquam in diebus feriatis omnia Tribunalia siluerunt, atque prima dies juridica, in qua lectæ fuerunt citationes, cecidit sub die 19. ejusdem mensis, in qua Judex decrevit juxta consuetam formam, deponi, nisi pro certa die, & hora intimandis creditorea receperint; Cumque intimatio facta fuisset pro die 21. atque statuta hora creditores non comparuissent, factum fuit depositum, illudque etiam eisdem creditoribus intimatum, prout abundando in cautelis eisdem creditoribus sub die 11. præcedentis eis notificata fuerat protestatio de d. impedimento, quodque ipsi debitores non expectato judicis decreto prompti erant pecuniam solvere.

Post lapsum vero plurium annorum, creditores præten- 2
dentes dicti depositi invaliditatem, & successive continuatum cursum, pulsarunt dictos PP. cor. Vicario, a quo prodiit sententia reorum absolutoria, a qua commissa per appellationem causa in Rota cor. Otalora, & dato dubio; *an census sit extinctus?*

Pro debitoribus scribens, affirmative dicebam respondendum esse, stante integro deposito cum decreto judicis competentis facto prævia disdicta, & creditoris contumacia, ad text. *cum ibi notatis in l. obsignatione, C. de solut. & l. acceptam, C. de usuris* cum Concord. per Cenc. *q.* 111. *n.* 52. *cum seqq.* Romana fructuum dotis 28. Jan. 1661. cor. Verospio, Rom. census 28. Martii 1664. cor. Priolo, & passim, cum data validitate depositi, casus remaneat extra dubitationem, quæ solum cadere solet circa ipsius depositi validitatem, vel invaliditatem, itaut quæstio sit magis facti, quam juris, unde propterea in præsenti difficultas restringebatur ad punctum prætensæ invaliditatis depositi, ex eo quod illud ad formam Bullæ Pianæ sequutum non esset infra bimestre.

Sed cum aliquo etiam sensu veritatis, reservato tamen maturiori judicio, quando in causæ disputatione alterius partis fundamenta videantur, credebam difficultatem non subsistere ex eo quod ad depositi validitatem necessarium erat decretum judicis competentis, ut ad litteram probant text. *in d. l. obsignatione, C. de sol. & l.* 4. *§. condemnatum, ff. de re judic.* & firmant communiter DD. congesti per Cenc. *q.* 111. *n.* 26. *& seqq.* Giurb. *dec.* 388. *n.* 6. Prat. *observ.* 25. *n.* 3. & habetur deductum in d. Romana fructuum dotis *sub tit. de dote*.

Qua decreti necessitate concurrente, imputandum non erat debitori, cur infra statutum terminum depositum prædictum sequutum non esset, ex regula, quod impedito non currit tempus, ut in specialibus terminis impedimenti resultantis ob Sedem Papalem vacantem, Seraph. *dec.* 362. *n.* 2. & ge-

& generaliter probat text. *in l. quibus diebus*, *ff. de condit. & demonstr. c. imputari, de reg. jur. in 6. & in l. fin. C. de annal. præscript. utrobique scribentes*. Quandoque sublato intermedio impedimento conjungenda sunt tempora, Rovit. *pragm.* 1. *de pact. de retrovend.* ubi concordantas, potissime dum supervento impedimento, debitores omnem adhibuerunt possibilem diligentiam etiam superabundantem, denunciando creditoribus impedimentum notorium, quod removeri non poterat, eosque requirendo ad recipiendam pecuniam, unde propterea oblatio quamvis verbalis in proposito vim realis habere videbatur, dum hæc fieri non poterat.

6 Clarius vero, itaut ex hac circumstantia omnis penitus difficultas cessare videretur, quoniam casuale superventum impedimentum non percutiebat utramque partem, itaut dici posset species casus fortuiti, cujus damnum sentire deberet ille, qui tenebatur actum explicare, & non potuit, sed impediebat quidem debitorem faciendi depositum, non autem impediebat creditores absque Judicis decreto recipiendi pecuniam, cum receptissimum sit formam præscriptam a Bulla Piana, tam circa disdictam per duos menses ante faciendam, quam circa depositum, procedere invito creditore, secus autem eo volente: Quando igitur impedimentum provenit a facto judicis vel partis, tunc excusat, quamvis alias de sui natura esset injustum, & non excusans, ad text. *in l. cum ipse*, *ff. de excusat. tutor.* ubi Bart. Bald. & cæteri Add. ad Vestr. *l. 6. cap. ult. nu. 25. & seqq.* Rot. *dec. 19. n. 10. p. 7. rec.*

7 Ponderabam quoq; considerabilem esse diuturnam creditorum acquiescentiam spacio plurium annorum, postquam eis omnia præmissa notificata fuerunt; illa enim speciem approbationis præseferre videtur, ut punctualiter Add. ad Gregor. *decis. 480. in fine*, quodque debitores, ut censum prædictum redimerent, æquivalentem summam pariter ad censum sub minoribus fructibus acceperant, unde asperum videbatur, ut ob hujusmodi subtilitates debitor gravari deberet ad duplicata interusuria; Ideoq; sufficere videbatur casum reddi dubium, ut in isto intrare deberet æquitas pro debitoribus con-
8 tendentibus, de damno vitando contra creditorem contendentem de lucro, quam æquitatem in non curanda nullitate evidenti depositi servavit Rota in d. Romana fructuum dotis 28. Jan. 1661. cor. Veruspio, de qua *sub tit. de dote*, & in aliis, ac agitur etiam in alia Romana fructuum inter Principem Sabellum, & Principem Justinianum, *sub eodem tit. de dote*. Ad plures autem annos, quibus hæc scripta fuerunt, causa adhuc proposita non fuit, forsan actores agnoscentes eorum prætensionis insubsistentiam acquiescent, cum nisi diversæ facti circumstantiæ concurrant, reflectendo etiam ad veritatem, justitia & æquitas huic parti assistere videantur.

ROMANA PECUNIARIA

PRO PAULO JORDANO

CUM COMITE FRANCISCO STELLA.

Casus disputatus coram Prælato Judice Commissario, postea concordatus.

De extinctione census, ac cessatione fructuum, ex eo quod creditor efficiatur dominus fundi censiti; Et quid si ex facto mere voluntario desinat ille possideri? An census reviviscat?

S U M M A R I U M.

1 *Falsi series.*
2 *Eo ipso, quod creditor efficitur dominus fundi censiti, resolvitur census.*
3 *An tali casu debeantur fructus loco damnorum, & interesse?*
4 *Quando creditore non possidente amplius fundum censitum, census reviviscat.*
5 *Servitus uni debita extinguitur, si ejus fiat fundus serviens, & quid si postea alienaverit.*

D I S C. XXVIII.

1 Quamplures inter istas partes sanguine conjunctas habitæ fuerunt controversiæ cor. Prælato judice commissario, potissima vero, super qua majores fuerunt disputationes, consistebant in puncto præscriptionis juris redimendi quasdam domos venditas, seu in solutum datas cum pacto de retrovendendo, de quo habetur actum in sua materia *sub tit. de empt. & vend.* Alter vero controversiæ punctus fuit iste, an ad favorem Stellæ decursi essent fructus quorumdam censuum per ipsum, seu ejus authores jure translativæ cessionis acquisitorum a creditoribus authorum Jordani, ac impositorum super eisdem domibus, quæ cum d. pacto per dicti Jordani authores venditæ, seu ex causa dotis in solutum datæ fuerunt authori Stellæ.

Pro tempore quo hic, vel ejus authores possederunt fundum de eorum dominio effectum, casus videbatur indubitatus, quod non deberentur fructus tamquam fructus census, 2
quoniam actio, & passio dari non possunt in eodem subjecto, atque res mea mihi servire non potest, unde cum census sit species servitutis (licet vere, & proprie non sit talis,) receptum est, ut eo ipso quod creditor censuarius efficitur dominus fundi censiti, census habeatur pro extincto, seu resoluto, ex plene deductis per Cenc. *qu. 114. num. 1. cum seqq.* Rot. *dec. 69. n. 7.* post Merlin. *de pignor. dec. 213. nu. 5.* post Zacch. *de obligat. & sæpius*.

Idque tamquam de jure certum admittebant Scribentes in contrarium; Dicebant tamen deberi fructus tamquam damna, & interesse, dum debitor fundum censitum vendiderat, seu in solutum dederat hujusmodi oneribus non expressis, cumulando ad id eas decisiones, & authoritates, quam habentur obligantes debitorem censuarium ad damna, & interesse ex censu male imposito super re non libera, vel non capaci, ex deductis in Romana Salviani, *disc. 13.* & in Sabinen. census, *disc. 31.*

Verum in hoc videbatur æquivocari, quoniam termini 3
erant diversi, ac etiam quia creditor inexcusabilis erat, dum census voluntarie acquisivit de tempore, quo recte sciebat ipsum tamquam effectum dominum fundi censiti esse incapacem illos possidendi, Unde propterea potius retorquendo easdem authoritates, quamvis ad casum incongruas, dicebam versari in prima parte distinctionis in eis contentæ, ubi scil. creditor ab initio est conscius non libertatis, vel incapacitatis fundi, quo casu neque damna, & interesse debentur, ut in aliis causis mox citatis; Dubitabam vero potius, quod damna, & interesse prætendi possent jure evictionis, quam emptor ita prævenerat, solvendo illis creditoribus, qui poterant domum venditam evincere juxta ea, quæ habentur in Tudertina census pro Cospano, *disc. 25.* Et quamvis hoc motivum non deduceretur per defensores alterius partis, illud tamen insinuabam Jordano principali, qui erat etiam juris peritus, ut prævidens difficultatem facilitaret concordiam, ut pum sequutum.

Major disputatio fuit super eo tempore, quo creditor, seu 4
cessionarium desierat fundum censitum possidere, quando pro eo Scribentes dicebant esse casum indubitatum, ob cessantem incompatibilitatem, quæ erat unica dubitandi ratio; Atque ad id probandum deducebant authoritates, & decisiones firmantes census reviviscentiam, quoties bona pro eo in solutum data creditori evincuntur, & de quibus habetur supra in Perusina Census, *disc. 15.* in Rom. reviviscentiæ *sub tit. de feud. disc. 81.* Verum, & in hoc pariter videbatur æquivocari, solumque reflectendo ad veritatem, apud me urgebat dictum alterum motivum damnorum, & interesse, quoniam reviviscentia census, ubi aliqua species pro eo data est, recte procedit in casu evictionis, atque ubi possessor invitus non possidere desinit; in quibus terminis loquuntur authoritates, & decisiones de hoc agentes; Secus autem ubi desinit possidere ex causa voluntaria, quia nempe ipse eam alteri vendat, quoniam cum emptor ipsius jure possideat, ac ratione dominii in eo residentis, idcirco videtur in proposito habendus pro possessore tamquam pro organum illius, cui ipse dedit; Ad quod probandum deducebam dispositionem text. *in l. si quis ædes 23. ff. de servit. urban. prædiorum*, ubi deciditur, quod si ego habeo servitutem super domo, quæ de- 5
inde mea fiat, servitus extinguitur, & non reviviscit, si ego eamdem domum deinde alteri vendidero, & in his terminis ita sentit Cenc. *d. qu. 124. num 14. in fin. juxta ultimam impressionem*; Atque ad idem facere videntur deducta per Amat. *resol. 21.* de obligatione causativa cessante in eo, qui desiit possidere rem, ex qua debitum resultabat, ut non procedat in eo, qui ex facto proprio mere voluntario desinat illam rem possidere, eam alteri vendendo, seu alias transferendo, quoniam ut dictum est, idem continuare fingitur in ejusdem rei dominio, ac possessione per organum illius novi possessoris, qui ex ipsius jure utrumque obtinet; Occasio autem non dedit formiter, ac maturius hunc punctum examinandi, cum in hac facti specie dictum motivum damnorum, & interesse inanem hujusmodi quæstionem reddere videretur.

ROMANA CENSUS DE MAFFEIS
PRO PAULINA MAFFEA
CUM ABBATE MARIO MAFFEO.

Casus disputatus coram A. C. & in Signatura, & resolutus pro Paulina.

Cessio census quando dicatur facta translative, vel potius extinctive, ad diversos effectus, illum præsertim; An in hujusmodi cessione per mulierem, vel alium prohibitum contrahere sine solemnitatibus statutariis istæ requirantur? Et an hæres debitoris censuarii possit translative acquirere censum?

SUMMARIUM.

1 *Facti series.*
2 *Practicabilis non est processus exequutivus pro censu incontinenti sublato per instrumentum extinctionis ex eo quod prætendatur simulatum.*
3 *In extinctione census tamquam in alienatione necessaria non requiruntur solemnitates requisitæ in alienationibus.*
4 *Ex quibus cessio census censeatur extinctiva.*
5 *Quæ regula tenenda sit ad dignoscendum, an cessio sit extinctiva, vel translativa, & quid operentur verba.*
6 *Quando hæres censeatur acquisiisse proprio, vel hereditario nomine.*
7 *Heres beneficiatus repræsentat duplicem personam, & potest esse creditor hereditatis.*
8 *De conclusione, ut inventarium non suffragetur, quatenus vires hereditariæ suppetant, an influat ad incompatibilitatem.*

DISC. XXIX.

1 Usque ab anno 1613. per Bernardinum Maffeum impositus fuit census in sorte scutor. 3. m. ad favorem Paulinæ, quæ de anno 1648. illum cessit Benedicto ejusdem Bernardini filio, & hæredi beneficiato; Cumque eadem Paulina, defuncto d. Benedicto, superstite Abbate Mario fratre, & hærede, prætenderet non obstante d. cessione, utpote simulata, ac etiam nulla, ob nō servatas solemnitates in contractibus mulierum requisitas a Statuto Urbis 151. continuasse in ejusdem census dominio, & possessione, proindeque pulsaret dictum Marium tamquam Bernardini debitoris hæredem mediatum ad solutionem fructuum, pro quibus cor. A.
2 C. petebat mandatum exequutivum contra bona hereditaria, reus autem conventus exciperet de dicta cessione; replicante actrice de simulatione, ista suas patiebatur difficultates, cum ea in dubio non præsumatur, ejusque justificatio pendeat ab extrinsecis probationibus, quamvis præsumptivis, & adminiculativis requirentibus judicis declarationem, a qua altera pars appellare potest; Unde propterea quoties non concurrit ejusdem simulationis probatio certa, & incontinenti facta, resultans ex confessione partis, impossibile est posse practicari a parte actoris judicium executivum pro suo priori credito, quod reus sublatum docet per contrarium actum, quem actor replicando dicat simulatum, cum tunc exceptio sit clara, turbidias vero consistat in ipsius actoris replicatione, & sic exceptio clara, replicatio turbida.

Melior autem mihi scribenti pro actrice videbatur alia replicatio nullitatis dictæ cessionis ob non servatas solemnitates in contractibus mulierum requisitas a dicto Statuto Urbis 151. ita enim incontinenti elisa remanebat reiconventi exceptio, seu defensio, utpote resultans ex ventre ejusdem scripturæ, eo quia ipsa exceptionem deducebat, ideoque integra remanebat prior actio, perinde ac si actus sequutus non esset, cum nullum, & nihil æquiparentur, atque ita docet praxis quotidiana.

Pro hujusmodi nullitate evitanda Scribentes pro reo dicebant, solemnitates prædictas, (quæ juxta opinionem hodie in Curia receptam, non obstante, quod statutum ageret de quatuor casibus, absque dubio necessariæ sunt in quibuscumque contractibus, & actibus, ex quibus mulier lædi potest)
3 recte procedere in contractibus, & actibus voluntariis fortuantibus involuntariam alienationem, vel obligationem, secus autem in actibus necessariis, qualis dicitur ille creditoris censuarii retrocedentis, seu extinguentis censum per actum retrosimilem restitutionis sortis factæ per debitorem, vel ejus hæredem, aut alium, cui jus redimendis competat, cum tunc receptum sit nullas solemnitates requiri, unde propterea disputatio restricta fuit ad punctum, an hujusmodi cessio dicenda esset extinctiva, vel translativa, quoniam primo casu ego scribens pro actrice admittebam cessare solemnitatum necessitatem, in altero vero Scribentes pro reo talem necessitatem admittebant, & sic tota quæstio erat applicationis.

4 Pro qualitate extinctiva Scribentes pro reo, duo potissimum argumenta deducebant; Primum ex qualitate hæreditaria debitoris concurrente in cessionario, in quo proinde incompatibilem dicebant cessionem translativam, cum actio, & passio non dentur in eodem subjecto, atque nemo esse possit sui ipsius creditor, cumulando in idem cum inani allegationum cumulo notoria axiomata super relatione actus ad liberandum, atque in causam potius necessariam, quam voluntariam; Et alterum ex qualitate cedentis, quæ absque solemnitatibus a statuto præfinitis facere poterat cessionem extinctivam tamquam actum necessarium, & non poterat facere translativam tamquam voluntariam alienationem, cumque voluntas regulanda sit a potestate, idcirco censetur gestum id, quod licite, & valide fieri poterat, & in his specialibus terminis allegabant *dec.* 358. *& seqq.* post Cenc. *dec.* 67. *& 95. & final.* apud Merlin. *de pignor.* in quibus, vel earum aliquibus, ultra alia, istud argumentum deficientis potestatis satis ponderatur pro interpretando cessionem potius extinctivam, quam translativam, atque cum eadem copiosa, sed superflua allegationum farragine trium, vel quatuor Advocatorum, in iis propositionibus, quæ non negabantur, sed per Scribentes more Doctorum debent præsupponi, ponderabantur etiam aliqua instrumenti verba retroventitionem importantia, totum ex proxime allegatis decisionibus desumendo.

5 Scribens in contrarium dicebam, cum aliquo etiam sensu veritatis, in hac materia certam determinatamque regulam dari non posse, erroneamque videri decisiones, aliasque authoritates de uno casu loquentes, alteri indistincte applicare, sed istam totam esse quæstionem facti, & voluntatis, qua expressa, & clare concurrente, cessant omnia argumenta, & adminicula ad vulgarem regulam text. *in l. Ille, aut ille, ff. de legat.* 3. quam in actibus inter vivos late exornat Rota, *dec.* 44. *n.* 14. *p.* 11. *rec.* atque tali casu non curatur de clausulis, vel verbis retroventitionem, seu retrocessionem importantibus, quoniam ubi constet de substantia voluntatis, clausulæ, & verba tamquam accessoria, & famulativa non curantur; Potissime quia, ut plurimum sunt æquivoca utrique actui congrue convenientia, ex deductis per Giurb. *decis.* 87. & Rot. *decis.* 83. post Merlin. *de pignor.* ubi pro retrocessione translativa; quamvis verba, *redimere, retrovendere retrocedere*, vel similia concurrant.

Et e converso in aliis supra allegatis decisionibus post eumdem Merlin. non curatur de verbis, *ponens, constituens, transferens, & similibus*, ubi de substantia voluntatis constat faciendi cessionem extinctivam, in qua etiam, ubi præsertim fit per fidejussorem, vel tertium, adjici solent verba *translative, & non extinctive*, quæ primo aspectu satis obstare videntur, sed ubi spectato toto contextu instrumenti constat de substantia voluntatis partium faciendi extinctionem, tunc ratione incompatibilitatis receptum est talia verba intelligi debere eo modo, quo compati possunt cum actu, respectu scilicet jurium crediti in sorte, fructibus solutis, ad effectum excipiendi, vel etiam agendi, non autem ut census perseveret vivus tam quoad cursus fructuum in futurum, quam ad alterum, ut subjaceat hypothecis cedentis cum similibus.

Ubi vero instrumentum est ita conceptum, quod ex eo, aliisque circumstantiis ambiguum sit qualem actum partes gerere voluerint, itaut de substantia voluntatis partium clare non constet, & tunc pro judicis prudentis arbitrio veritas desumenda est ex argumentis, & adminiculis, resultantibus tam a verbis, & clausulis, quam fortius a qualitate contrahentium, ac verisimilitudine, atque tali casu efficax remanet argumentum resultans a defectu potestatis in allegatis decisionibus ponderato, ideoque ut supra dictum est, vere ista est quæstio magis facti, quam juris, ex singulorum casuum individuis circumstantiis decidenda, quoties non obstat formalis incompatibilitas, quia nempe in cessionario sit compatibilis uterque actus.

Quare cum in hac facti specie, contextus instrumenti litteraliter probaret partes agere voluisse potius translativam, quam extinctivam cessionem, atque verba priori magis,

quam

quam posteriori convenirent; Hinc proinde unicum contrarium argumentum consistebat in defectu potestatis in claris non attendendo, nam alias fatua, & numquam operativa remaneret supradicta distinctio super validitate, vel invaliditate actus, si solus defectus potestatis perceceisse concluderet extinctionem, nam ita semper, & indefinite actus remaneret validus.

6 Hinc proinde tota disputatio restricta fuit ad punctum incompatibilitatis, in quo magis Scribentes in contrarium insistebant ratione qualitatis hæreditariæ debitoris; Verum eodem sensu veritatis retento dicebam non obstare, quinimo hanc circumstantiam qualitatis hæreditariæ potius retorqueri ad convincendam diversam voluntatem acquirendi translative tamquam tertius, dum ipsa hæreditaria qualitas nullatenus expressa fuit, quod est unum ex argumentis, ex quibus decidi solet quæstio, an acquisitiones, aliique actus per hæredem gesti, hæreditario, vel proprio nomine initi censeantur, ut pluries advertitur in sua materia *sub tit. de herede, & hæreditate*.

7 Incompatibilitas autem non aderat, dum cessionarius erat hæres cum beneficio legis, & inventarii, qui juxta propositiones hodie in foro planas, ob separationis beneficium inductum per text. *in l. fin. C. de jur. delib.* vere, & proprie non dicitur hæres, sed potius hæreditatis administrator, Mantic. *dec.* 326. Rovit. *dec.* 48. *n.* 11. *cum seqq.* Capyc. Latr. *consult.* 13. *in princ. & passim*; Unde propterea ob reduplicationem personarum, quæ in uno eodemque subjecto diversis respectibus absque dubio datur, non implicat quem esse debitorem, vel creditorem sui ipsius; Prout bona hæreditaria sibi ipsi vendere, vel tamquam hæres bona propria a seipso emere potest cum similibus, cum vere fingantur duæ distinctæ, ac separatæ personæ.

8 Adversus hoc indubitatum juris principium, Scribentes in contrarium inculcabant conclusionem pariter receptam, quod quatenus vires hæreditariæ supperant, tunc quoad hæredis obligationem inventarium non suffragetur, itaut paria videantur illud solum adesse, vel non adesse, cum præservet hæredem a damno, non autem tribuat lucrum; Verum id non obstabat; Non negabam etenim veritatem conclusionis in genere, sed fallacia erat circa applicationem, cum id procedat ad effectum, ut intret dispositio text. *in l. cum a matre, C. de rei vendic. & l. vindicantem, ff. de evict. cum simulib.* ut scil. hæres, quamvis beneficiatus non possit impugnare factum defuncti ex juribus propriis, quatenus vires hæreditariæ supperant; Non inde tamen inferri potest ad omnimodam incompatibilitatem acquirendi sub persona propria ea jura, quoniam exercitium durante hæreditatis idoneitate adversus tertios ex d. ratione impeditum solum remaneat, non autem adversus ipsammet hæreditatem, curando juxta consuetam praxim, dando ipsi hæreditati curatorem particularem ad illum actum, bona hæreditaria sibi adjudicari; Sive ad effectum excipiendi de eisdem juribus adversus creditores hæreditarios, vel alios in hæreditate jus habentes, quos tractu temporis detegi contingat, cum stent bene simul, hæreditatem hodie locupletem, ac idoneam esse, cras vero ob detecta debita, aliaque onera esse decoctam; Et ex qua incertitudinis ratione potissimum inventarii beneficium introductum fuit; Ideoque juxta præmissa pro actrice cum justitiæ fundamento judicatum fuit, atque Signatura probavit, rescribendo ad solam devolutivam, ac denegando suspensivam cum consueta clausula *sine præjudicio*; Et vere actricis justitia erat clara, non solum ex præmissis, sed etiam quia ex aliis facti circumstantiis liquido constabat actum prædictum fuisse, vel simulatum, vel sub simulationis imagine dictam mulierem deceptam fuisse, cum revera nulla intercessisset pecunia, vel alia æquivalentia, quamvis in instrumento narraretur, unde reus acquievit, atque eo quo potuit modo, se concordavit, dum agebatur inter conjunctos.

IMOLEN. CENSUS

PRO SOCIETATE MISERICORDIÆ CASTRI BONONIENSIS

CUM MAZZOLANO, ET EJUSDEM LOCI COMMUNITATE SIBI ADHÆRENTE.

Casus disputatus cor. A. C. incertus est exitus, puto pro Societate.

De Constitutione *Clementis Octavi* disponente, ut per Communitates imponi non possint census præter formam sibi præsceiptam: An procedat in censibus impositis per aliquos particulares, quamvis revera pro Communitate deservientes?

S U M M A R I U M.

1 F*Acti series.*
2 *Vellejanum non intrat ubi mulier contrahit tamquam principalis gerens negotium proprium.*
3 *De validitate census creati cum privato, quamvis pecunia deserviat pro Communitate.*
4 *Ponderatur ratio particularis, ob quam census cum privato, ut supra initus valeat.*

D I S C. XXX.

Julius de Mazzolanis administrator annonæ Castri Bononiensis ad effectum rem gratam faciendi Communitati, ac pro servitio annonæ, proprio, & particulari, non autem administratorio nomine, censum imposuit ad favorem Societatis Misericordiæ ejusdem loci. & in ejusdem instrumenti fine ejusdem Communitatis procurator dictum impositorem ejusdemque fidejussores indemnes relevare promisit, unde tractu temporis Societate pulsante cor. Aud. C. dictum impositorem, vel ejus hæredes ad solutionem fructuum, excipiebatur de Constitutione *Clementis Octavi* super censibus per Communitates Status Ecclesiastici imponendis, restrictaque ad hunc punctum difficultate. 1

Scribens pro Societate actrice, dicebam illius decisionem regulandam videri cum terminis *text. in l. si fanebris 9. C. ad Vellejan.* ubi deciditur, quod si mulier absque fraude creditoris ab eo pecuniam accipit nomine proprio ut viro mutuaret, tunc ipsa remanet creditori obligata, neque Vellejanum intrat, quamvis creditor sciat, ut habetur apud Franch. *dec.* 279. *n.* 2. *cum seq.* Illa enim expressio, quam debitor facit, ut rem gratam alteri faceret, suam habet operationem inter ipsum, & eum tertium, cui deinde ipse dare intendit, ad effectum se relevandi, sed hoc nil commune habet cum creditore, qui ipsius recipientis fidem sequi voluit, & cum eo principaliter contrahere; & de quo *text. bene* Roder. *de ann. redd. lib.* 2. *q.* 5. *n.* 21. *& seqq.* Rovit. *pragm.* 1. ad Vellejan. *num.* 10. & habetur actum *in Romana fidejussionis sub tit. de feud. ad materiam Balla Baronum; disc.* 100. 2

Quare in proposito, totus punctus erat in videndo; an adesset fraus necne, quodque ita partes sub simulato privatorum nomine contrahere voluerint, ut legi fraudem facerent. Hoc autem pendet a præcedenti tractatu, an scilicet ille per creditorem directe & immediate fuerit cum ipsa Communitate, ejusque Administratoribus, cum quibus, vere contrahere voluit, sed ad fraudandam legem persona privati simulata sit, secus autem si ipse noluit sequi fidem Communitatis, neque cum ea contrahere, ut se non exponeret periculis, quibus subjacent contrahentes cum hujusmodi corporibus politicis, ideoque directe contraxit cum privato, cui principaliter suam pecuniam credere voluit, quamvis hic de illa Communitatem gratificari vellet, ut ita distinguendo ac tractando materiam per terminos text. *in d. l. si pecunia* Capoblanc. de Baro. *p.* 2. *c.* 83. *n.* 20. *&* 21. de Marin. *resol.* 59. *n.* 8. *lib.* 2. apud quos validitas actus de jure communi certa præsupponitur, quamvis ob pragmaticas Regni, in isto etiam casu specialiter providentes, contrarium ibi dicendum sit. 3

Fortius autem observabam præmissa procedere, ubi non agitur de mutuo, vel alio simili contractu, sed de censu, in quo sors demoritur, atque ex parte creditoris sit perpetuo irrepetibilis; Tunc enim diversa intrare videtur ratio ob diversitatem contractuum, unde clarius intrat dispositio textus prædicti, quoniam ille privatus, qui pecuniam ad censum accipit, efficitur perpetuo illius dominus, itaut ad ejus restitutionem a creditore cogi non valeat; Id autem non procedit, si deinde ipsemet eamdem pecuniam jure mutui, vel administrationis, in Communitatis, vel alterius beneficium convertat, cum ipse habeat repetitionem, atque possit quam primum de illa se reintegrare, itaut duo concurrerent contractus diversi; Quod in hac facti specie suadebat etiam subjecta materia, dum pecunia convertenda erat pro servitio annonæ in emptionem frumenti, brevi tempore ex venditione panis rehabenda, ex iis, quæ in hac annonaria materia habentur pluries deducta *sub tit. de Regal.* præsertim *in Spoletana, & in Ferrarien. disc.* 44. *&* 45. & sic Communitas vere censualem contractum non initat; Unde propterea videbatur casus extra difficultatem, atque juxta præmissa credo resolutum, 4

non curatis aliquibus authoritatibus Regnicolarum, cum innitantur juri municipali Regiæ pragmaticæ.

S U M M A R I U M.

1 *DE impositione censuum cum Communitatibus, & quid per particulares.*
2 *De reductione censuum facienda per Principem ad minorem rationem.*

ANNOT. AD DISC. XXX.

AGitur in hoc discursu de impositione census facta per particulares in causam Communitatis, de quo agitur pluries *sub titul. de alienat. & contract. prohibit. disc. 8. 25. & seq. & alibi.*

Et de reductione censuum Communitatum, ac etiam particularium ad minorem fructum, agitur infra *in hoc tit. disc.* 32.

Et de *disc.* 31. actum est supra *ad disc.* 13.

SABINEN. CENSUS
PRO JOANNE BAPTISTA JOACHINO, ET PATRITIO DE PATRITIIS

C U M N.

Casus disputatus coram A. C. credo resolutum pro dictis Joachino, & Patritio.

Imposito censu super fundo alieno, vel incapaci, quem debitor asseruit proprium capacem, absque eo, quod creditori de tempore impositionis dicta incapacitas innotesceret: An sequuta fundi evictione, seu alias superveniente notitia, quod fundus esset alienus, vel incapax, cesset cursus fructuum, qui in futurum exigi non possint?

S U M M A R I U M.

1 *FActi series.*
2 *Fundo censito evicto, an census extinguatur, & fructus post evictionem soluti extenuent sortem?*
3 *Fructus evicto fundo debentur ratione damnorum & interesse, si creditor ab initio fuit in bona fide ac ignarus, & n. 6. & 14. ubi de ratione.*
4 *Declaratur, contrariam opinionem procedere data in creditore ab initio certa scientia incapacitatis, seu evictionis fundi.*
5 *Scientia debet esse certa & concludens ad hujusmodi effectum, maxime quando actus, ex quibus illa deducitur, sunt æquivoci.*
6 *De eadem conclusione, de qua, n. 3. & ad quam rationem debeantur dicti fructus.*
7 *Ponderatur* dec. 639. Merlini, *ut promissa per cedentem census exigibilitate per speciem evictionis, de ipsa teneatur, si inexigibilitas proveniat ob incapacitatem fundi ab initio.*
8 *Data facultate repetendi sortem principalem, census evanescit, & fructus cessant, uti resolutus in simplex mutuum interpretativum, & n. 12.*
9 *Intellige quando hujusmodi facultas est omnino certa, & libera, quæ per creditorem impediri non possit, secus ubi est incerta, & aliquod impedimentum habere potest.*
10 *Fundo censito evicto, seu detecto incapaci quamvis de stricto jure detur creditori facultas repetendi sortem, ac recedendi a contractu, limitatur tamen ex æquitate, ob quam admittitur subrogatio alterius fundi.*
11 *Facultas repetendi sortem ob non præstitum fidejussorem seu aliud non implementum, intelligitur ad effectum deponendi donec implementum sequatur.*
12 *Declaratur conclusio, de qua n. 8.*
13 *Resolutio causa.*
14 *De eadem conclusione, de qua n. 2. & de ratione.*

D I S C. XXXI.

1 IMposito censu super quadam vinea, quam debitor asseruit esse propriam, liberam, & capacem, cum post aliquot annos d. vinea evicta esset, forsan ea facto ac ære alieno ejusdem impositoris, deindeque plures essent decursæ annualitates, partim solutæ & partim solvendæ, creditore pulsante debitorem, seu ejus fidejussorem cor. A. C. pro fructibus non solutis, opponebat reus conventus de prædictorum fructuum indebito, quinimo & de extenuatione sortis in toto, vel in parte cum fructibus post dictam evictionem exactis tamquam indebitis ac in sortem imputandis, dum evicto fundo censito; census tamquam ex defectu subjecti evanuit. 2

Atq; creditore replicante quod saltem fructus debebantur loco damnorum, & interesse, stante quod creditor de tempore impositionis fuit in bona fide, juxta *dec.* 458. cor. Royas cum aliis deductis supra *in Rom. Salviani, disc.* 13. *& dec.* 47. post Merlin. *de pignor.* Dicebatur ex parte rei conventi *d. dec.* 458. *Royas editam in Romana vineæ* fuisse jam revocatam sub die 2. Aprilis 1666. cor. Carpineo, cor. quo revisa fuit. 3

In hoc autem statu ex parte actoris assumptus ad ejus defensionem pro removenda difficultate ex dicta decisione resultante, dicebam, in primis d. decisionem revitari ex defectu applicationis ad casum ob circumstantias facti, cum in dicta decisione, prout etiam apud Duran. *dec.* 449. in qua eadem fundatur, pro certo supponeretur in creditore scientia evictionis fundi censiti, quæ scientia in præsenti casu non bene justificabatur, dum actus, ex quibus illa deducebatur, erant æquivoci, ac non bene concludentes, qui non sufficiunt, dum juxta receptam, & frequentem propositionem, ad nimiam satietatem comprobatam per Adden. *ad dec.* 642. *p.* 4. *recent. tom.* 3. *a n.* 92. *ad* 99. quoties agitur ad effectum gravis præjudicii, requiritur scientia omnino certa ac perfecte, & concludenter probata, unde propterea cessabat quæstio ex solo facto. 4 5

Verum ubi etiam dicta scientia concludenter justificaretur, itaut quæstio reduceretur ad punctum juris, tunc relinquendo locum veritati circa subsistentiam dictæ decisionis in suo casu ob ejus particulares circumstantias, ex quibus forte illa esse potest probabilis, ut in dubio est præsumendum; Quatenus pertinet ad hanc facti speciem, vel ad articulum in genere, cum sensu veritatis, qualem etiam agnovit judex, dicebam omnino verius esse, ut data ab initio in creditore bona fide juxta distinctionem, de qua in *d. decis.* 458. Royas, & *supra*, *d. disc.* 13. fructus debebantur, si non tamquam fructus census, saltem tamquam damna, & interesse, quæ per venditorem rei fructiferæ sequuta evictione, debentur emptori ad normam fructuum, quos ipse emptor alias percepturus fuisset ex re vendita, nisi facto, & culpa venditoris evicta fuisset, quos terminos evictionis ac damnorum, & interesse bene in terminis census ponderat Rota *in Firmana census* cor. Merlino inter suas *decis.* 639. ubi cum disputaretur de quæstione; An & quando cedens censum teneatur de illius exigibilitate, ponderatur ista circumstantia an inexigibilitas proveniat ex superveniente inopia debitoris, vel a non existentia census ab initio ob incapacitatem fundi, cujus capacitatem impositor promisit tamquam per speciem evictionis, atque illud motivum in d. decisione non deductum, pro meo judicio non videbatur habere responsionem. 6 7

Prætrica considerabam, quod ubi creditor ab initio est in bona fide, itaut in odium debitoris mendacis actus quamvis intrinsece invalidus haberi debeat pro valido ad favorem creditoris, saltem quoad damna & interesse, tunc alia non videatur intrare causa, ob quam cessare debeat cursus fructuum, nisi illa facultatis ita in creditore resultantis repetendi sortem principalem, ob cujus repetibilitatem omnino evanescere dicitur contractus censualis, cujus substantia consistere videtur in irrepetibilitate sortis, quæ demortua esse debet, juxta ea quæ habentur *in Rom revivifcentia censuum, sub tit. de feud. disc.* 81. *& supra, disc.* 17. 8

Tunc autem ista facultas hujusmodi effectum operatur, quando illa est certa, & consistit in omnino libera facultate creditoris, qui per debitorem impediri non possit, secus autem ubi est incerta, atque aliquod impedimentum habere potest, juxta *dec.* 229. post Cenc. alias 278. *p.* 5. *rec.* Add. ad Buratt. *dec.* 645. cum aliis *d. disc.* 81. *de feud. & sup. d. disc.* 13. *&* 17. 9

Ista vero certa repetibilitas adesse non dicitur in casu, in quo fundus censitus evincatur, seu alias detegatur non liber, vel incapax, quoniam licet de stricto jure creditori competere possit facultas recedendi a contractu ac repetendi sortem; Attamen ex quadam æquitate per Tribunalia recepta, admittitur ad subrogandum alium fundum liberum & capacem æque idoneum, ut cæteris relatis, habetur apud Marin. *resol.* 195. *lib.* 1. & Prat. *observ.* 28. atque docet quotidiana praxis Curiæ, quod quando creditori censuario ob non præstitum fidejussorem, seu aliud non implementum conceditur facultas cogendi debitorem ad sortem principalem, juxta *decis.* 88. Gregorii, id permittitur solum 10 11

lum ad effectum deponendi pro majori cautela, & donec ista sequatur.

Ideoque sic dici non potest, quod versemur in casu certæ facultatis repetendi, ob quam corrupto contractu censuali, creditum sortis ita implicito resolvatur in mutuum interpretativum, ex quo prohibitum est accessiones, vel damna & interesse ea sola conventione partium exigere, non probatis
12 eorumsecus solitis requisitis; quamvis etiam dici posset, ita, ea probata remanere, dum de facto creditor animum suum declaraverat destinandi has pecunias in acquisitionem censûs fructiferi; Et ex his, præsertim autem ex primo motivo damnorum, & interesse ratione evictionis, vere pro meo judicio solido ac inevitabili, neque in d. Rotali decisione examinam, quia forte per creditoris defensores deductum non fuerit, juste pro creditore judicatum fuit, atque hæc mihi vi-
13 debatur genuina veritas, tam ex præmissis, quam ex viva, & convincenti juridica, & humana ratione deducta etiam supra, *disc. 12.* quod scil. alias resultaret ut debitor mendax & dolosus commodum, & utilitatem ex ejus falsa assertione reportaret, in supplantationem creditoris innocentis, qui bona fide sibi credidit, ejusque assertioni detulit.

Et si replicetur quod sequuta evictione fundi censiti, credi-
14 tor ita agnoscendo contractus resolutionem debeat repetere sortem; Respondere potest, quod in concursu culpæ majoris debitoris consistentis in actu positivo, & alterius culpæ creditoris consistentis in actu negativo simplicis negligentiæ, quæ excusabilis quoque remanere potest ab ignorantia hujusmodi subtilitatum juris, prævalere debet dicta culpa major; Ac etiam quia sequuto isto casu, debitor quoque dicitur in culpa, & perjurio, non restituendo sortem eo ipso quod ita agnovit ex proprio facto illius debitorem evasisse; Illudque potissimum observandum videtur an creditor ab initio habuerit animum sincerum vere faciendi contractum censualem validum, vel potius animum depravatum faciendi contractum mutui sub hoc specioso nomine invalidi census velatum, ut ita fœnus exigere posset, atque ab hoc principio hujus materiæ determinatio pendere videtur.

ROMANA REDUCTIONIS CENSUUM PRO UNIVERSITATE CREDITORUM.

Casus disputatus coram Congregatione deputata, & resolutus ut infra.

An & quando Princeps possit, vel debeat reducere fructus censuum jam impositorum ad minorem summam, illamque taxare, etiam in futurum?

S U M M A R I U M.

1 *Casus controversiæ.*
2 *De motivis reductionis.*
3 *Status causæ.*
4 *De potestate Principis tollendi jus tertii.*
5 *De eod. & quod de ea in foro externo non sit agendum.*
6 *Sensus authoritatis contra reductionem.*
7 *De materia cap. suggestum super reductione contractus ad justitiam.*
8 *De antiqua quæstione, ejusque determinatione in censu personali.*
9 *De taxa decem pro centenario.*
10 *De introductione census consignativi in Italia.*
11 *De antiquis gravissimis usuris.*
12 *De alia decisione quæstionis, de qua, n. 8.*
13 *De forma tradita per constitutionem Pianam.*
14 *Taxa decem pro centenario est generalis, non autem localis.*
15 *De non acceptatione ubique d. Pianæ Constitutionis.*
16 *De antiquis reductionibus, in qua specie censuum procedant: Et de differentiis inter census antiquos, & modernos juxta Pianam Constitutionem.*
17 *De circumstantiis super regulatione pretii, vel fructuum.*
18 *De æstimatione jurium ad vitam.*
19 *De ratione reductionis censuum cum Communitatibus.*
20 *Quod reductio, vel taxa potius esset præjudicialis pauperibus, & indigentibus.*
21 *De taxa fructuum, vel usurarum dotalium.*

D I S C. XXXII.

1 POst jam sequutam moderationem usurarum Judæorum a decem, & octo ad duodecim pro centenario, ut advertitur *in adnot. ad disc. 6. de Usuris.* Alioui, sive debitores, sive zelatores, proposuerunt eidem Pontifici Clementi X. ut reductionem quoque censuum ea eisdem rationibus, data sua proportione, faceret, tam eorum, qui jam retroactis temporibus impositi fuerunt usq; ad summam permissam per Bullam Nicolai V. vel circa ea, quando bonorum stabilium fructus erant majores, ac etiam majores erant fructus locorum Montium ea insinuatis *d. disc. 6.* quam etiam in futurum creandorum; Ac propterea forte eadem congregatio, quæ dictam reductionem usurarum judaicarum fecerat, vel alia ad id deputata, nulla demandata interessatorum citatione, jam erat in voto eam consulendi, ubique uniformem ad rationem 5. pro centenario, quam potius pinguem creditoribus reputabat, dum fructus locorum Montium hoc tempore currebant ad quatuor, illi vero stabilium, minus.

Ex duplici autem motivo hujusmodi Consulentes move- 2
ri supponebatur; Primo nempe quod illi census, qui erant ad septem, & octo, ac magis, hodie redacti videantur ad quamdam speciem magnæ injustitiæ, & læsionis, quodque propterea locum haberent termini text. *in c. suggestum, de decimis* pluries sub diversis materiis insinuati, & præsertim *eod. tit. de decim. disc. 3.* quod scil. quando contractus, vel distractus habentes tractum successivum, quamvis in sua creatione sint justi, sed tractu temporis efficiantur valde injusti, & læsivi, reduci debeant ad justitiam.

Et secundo ac magis, ob tot exempla fere omnium principatuum, vel regionum orbis Catholici, & præsertim in Germania, in Hispania, Gallia, Polonia, & alibi, quod Reges pro tempore hujusmodi reductiones fecerunt ea relatis per Leotar. *de usur. q. 48.* Olea *de cess. jur. tit. 7. q. 3. n. 32.* & alios de hac censuali, vel usuraria materia agentes, frequenter.

Ponderando etiam quod in hoc principatu id quoque practicatum fuit per *Clem 8.* in censibus Communitatum, *ut ex ejus Constit. 6. in Bullar. impress. etiam* apud Cenc. quod etiam in communitatibus Regnorum utriusque Siciliæ aliorumque principatuum Italiæ practicatum habetur, & per consequens eis videbatur quod provisio esset multum justa ac Reipublicæ utilis & plausibilis.

Habita itaque de his notitia per nonnullos creditores habentes præsertim census in summis valde considerabilibus ad sua, & septem pro centenario cum magnatibus ac personis potentibus, ea quarum parte supponebatur quod sub nomine eorumdem Zelatorum, qui dictam reductionem usurarum 3
judaicarum prosequuti fuerant, id promoveretur, obtinuerunt auditi, Ac propterea ad eorum instantiam a me & aliis desuper scriptum fuit in jure in contrarium, istaque oppositio produxit, ut sub silentio res remanserit.

Scribentes itaque contra istam reductionem distinguebant duas inspectiones; Unam scil. super reductione censuum jam impositorum ita derogando contractibus, atque tollendo jus certum tertio quæsitum ea propria provisione; Et secundo super taxa futurorum; Super prima vero magis 4
insistebant utpote circa id quod intererat, eam dicendo longe magis exorbitantem, dum ita videbatur lædi jus naturæ, & gentium; ac propterea nimium se diffundebant in defectu potestatis tollendi jus tertii ex contractu, propriave provisione, reassumendo ea quæ plene habentur deducta per Fagnan. *in c. consuluit, de cleris. ægrot.* & per alios *a me relatos sub tit. de Regal. disc. 148.* ubi late de hac materia potestatis derogandi juri tertii.

Ego vero neglecto hoc assumpto potestatis, dum in iis, 5
quæ originem ac dependentiam habent in jure positivo, quatenus pertinet ad forum externum, fabulosum hodie videtur disputare de potestate Principis in suo Principatu, & coram suis officialibus, quidquid sit quoad internum, ex deductis *eod. disc. 148. & 177. & in tit. de feud. disc. 9.* & 12. & in aliis; Potissime vero ubi non agatur de provisionibus particularibus, per quas tollatur jus uni ut detur alteri personæ in particulari, ac propterea subesse valeat ratio, vel suspicio privati amoris, vel odii, sed agitur de provisionibus per viam legis generalis, ex motivo causæ publicæ, & levaminis populorum, juxta tot exempla antiquorum Græcorum & Romanorum super reductionibus, vel moderationibus usurarum, quæ tunc erant licitæ, atque publice exercebantur.

Restringebam discursum ad justam, & congruam regulationem voluntatis, & an rationes, quæ pro reductione 6
proponebantur, essent, necne probabiles, sive de præteritis sive de futuris contractibus ageretur? Atque in hoc dicebam (etiam in sensu veritatis) id non solum esse improbabile, sed etiam impracticabile, ac Reipublicæ potius perniciosum,

adeo-

adeout majus gravamen futurum esset in iis, quos sublevari debere supponebantur.

Priusquam vero ad discurrendum descenderem, præmittebam, quod sicuti negligebam motivum defectus potestatis ab aliis promotum, ita e converso omnino negligi, atque
7 in nulla penitus ratione haberi merebatur motivum pro reductione ut supra consideratum læsionis, & injustitiæ ad terminos text. *in c. suggestum*, quoniam ad hunc effectum non sufficiat illa læsio, quæ simplex & ordinaria dicitur juxta terminos text. *in l. 2. Cod. de rescind. vend. & cap. 2. de empt. & vend.* Quinimo neque illa quæ dicitur enormissima, redolet dolum præsumptum aptum ad annullationem juxta deducta *sub tit. de empt. & vend. disc. 27.* sed debet esse adeo magna, & excedens, ut redoleat iniquitatem, ideoque ad rem nullatenus id erat adaptabile, dum neque aderat ordinaria ultra dimidium, ut proxime advertitur, & *sub tit. de emphyt. disc. 34.*

8 Assumendo itaque discursum advertebam in primis ad convincendum æquivocum, cum quo procedebatur, circa exempla Germaniæ, Hispaniæ, Poloniæ, & Galliæ aliarumque regionum ultra montes, quod scil. retroactis sæculis in præfatis regionibus præsertim vero in Germania, magna, & celeberrima inter Theologos, & Canonistas fuit quæstio super validitate illius census consignativi, qui sine fundo fructifero certo, & capaci creari solebat cum sola obligatione generali personæ, & bonorum, & qui census pro modernorum usu loquendi ad differentiam census creati super fundo certo ad præscriptum Bullæ Pianæ dicitur personalis.

Occasione autem convocationis Concilii Constantiensis pro extirpatione adeo diuturni, ac perniciosi schismatis, quod per annos 40. viguerat, adeout adessent tres qui eodem tempore se pro Pontificibus in diversis regionibus gererent, proposita, & examinata fuit ista quæstio, non quidem super majori, vel minori quantitate, seu taxa fructuum, sed super ipso contractu in genere; Atque ex magis communi sensu Patrum in eo Cœtu congregatorum, non tamen in forma Concilii, neque in conciliaribus sessionibus, & actis quæstio decisa fuit pro validitate ex testimonio plurium, quos refert Leotar. *d. q. 48.* atque est nimium verisimile testimonium utpote comprobatum a gestis ad breve tempus per Martinum V. qui in eo Concilio cum singulari prærogativa, non solum a Cardinalium Collegio, sed ab aliis Ecclesiæ universalis nomine, Pontifex electus fuit, Cum quo illinc ad octo annos nempe de anno 1425. (cum Concilium fuerit de anno 1417.) nova exorta fuerit quæstio, non quidem super substantia contractus, utpote jam decisa, sed super taxa, seu
9 quantitate fructuum, ista decisio fuit intra metam decem pro centenario, ut patet ex ejus constitutione, quæ collocatur inter *Extravagantes communes sub tit. de empt. & vend. c. regim. 1.* & apud Duard. *in tract. de censib. in princ.* Atque candem taxam paulo post Nicolaus V. Martini mediatus successor, de anno scil. 1452. statuit pro Regnis utriusque Siciliæ, ita simpliciter, seu præsuppositive declarando contractum in substantia validum & licitum, ut patet ex ejus constitutione registrata inter pragmat. Regni Neapol. *pragm. 1. de censib.*

Cum etenim ista species census istius census consignativi
10 mediante pecunia, usque ad hæc tempora in Italiæ regionibus inductus esset, non solum in Germania, sed etiam in Hispania, & præsertim in Aragoniæ, Cataloniæ, Valentiæ Regnis tunc constituentibus Coronam Aragoniæ, [illegible] & Legionis continentis *sub tit. de præem. disc. [illegible]* atque Alphonsus possessor illius Coronæ, quæ usque a tempore Caroli I. juxta seriem, de qua *sub tit. de fend. disc. [illegible]* ann. [illegible] obtinebat quoque Regnum Siciliæ ultra pharum, ex adoptione Reginæ Joannæ secundæ, acquisivisset etiam Regnum alterius Siciliæ citra pharum, quod alias Apuliæ dicebatur, ex moderno autem loquendi usu Neapolitanum dicitur; Hinc iste Rex in his quoque Regnis Italiæ istam speciem contractus introducere curavit, cum authoritate & approbatione Sedis Apostolicæ, ut patet ex d. constitutione registrata ut supra inter pragmat. d. Regni Neapolitani *sub tit. de censib. prag. 1.* ac etiam apud Duard. *d. tract. de censib. in princ.* aliosque Siculos scriptores nimium frequenter agentes de isto censu, quem bullatum propterea dicunt.

11 Nimiumque probabile est de ista introductione præfatum Regnum, pro istarum Italiæ regnorum beneficio, ac utilitate sollicitum fuisse, ad eximendum subditos a gravissimis pro illorum temporum conditione currentibus usuris, quæ ad annous erant ad rationem triginta trium, & aliquid plus pro centenario, adeout infra triennium æquarent sortem; Quinimo non desunt referentes quod quandoque infra annum sortem adæquarent, unde prodiit nostrorum majorum simplicitas opinandi quod illæ usuræ centesimæ, de quibus fit mentio in corpore juris civilis, ac etiam apud antiquos Scriptores hinc candem sortis adæquationem intra annum importarent, & sic centum pro centum ex relatis *sub tit. de usur. disc. 6.* ideoque præfata taxa decem pro centenario nimium suavis, atque debitoribus commoda & proficua remanebat; Ac propterea edocemur quales sint effectus temporum, & rerum mundi vicissitudines.

Sed quoniam in Germania non acquiescebant illi, qui de 12
istius contractus validitate in genere dubitabant, ac propterea in aliquibus illius provinciæ diœcesibus, non obstante præfata decisione sequuta in Concilio Constantiensi, non autem per Concilium, ac etiam non obstante d. Constitutione Martini, denuo excitata fuit quæstio, ideirco Calixtus III. præfati Nicolai immediatus successor de anno 1455. præfatam Constitutionem Martini confirmavit, atque contractum denuo validum declaravit, eademque constitutio registratur etiam apud Duard. ubi supra, & alibi.

Hoc tamen non obstante, cum in illa provincia jam radi- 13
ces emisissent illæ hæreses, quæ deinde a temporibus Leon. X. citra, adeo altas produxerunt arbores, hinc sequebatur quod dubitantes præfatæ duplici Pontificiæ determinationi, ac etiam judicio magis communi Patrum in generali Concilio congregatorum non acquiescebant, eorumque dubitatio irrepserat quoque in Galliam, & in Italiam aliasque Provincias; Ac propterea non modica in dies resultabant inconvenientia & conscientiarum inquietudines; Quare S. Pius V. ut hujusmodi quæstionum, & inconvenientium occasionem eradicaret, eetiam huic contractui præscripsit
formam, cum ejus Constitutio 79. in Bullario novo registra- 14
ta etiam apud Cenc. & Duard. *in d. tract. de censibus*, & apud alios, ut scil. ultra formam pecuniæ enumeratæ, & irrepetibilitatem ex parte creditoris, etiam ex pacto rescissorio in casu moræ, ac perpetuam redimendi libertatem ex parte debitoris, quam receptum est accidentalia potius respicere; deberet census constitui super re stabili, seu quæ pro stabili habeatur, certis finibus designata, ac fructifera, & capaci, adeout fructus census excedere non possit ipsius fundi censiti fructus, quodque creditor ejusdem fundi peremptioni periculo subjaceat, ut eo chasmate, seu alias citra debitoris culpam pereunte, census pereat, atque creditor sortis patiatur jacturam; Ubi vero in toto, vel in parte fructus deficerent, vel minuerentur, fructuum quoque cursus cessaret, sive ad solam ratam capacitatis obtineri possent, nulla facta provisione super ipsorum fructuum taxa, ac propterea simpliciter approbata remansit dicta taxa Martini & Nicolai decem pro centenario, quam magis communiter receptum est esse generalem, non autem localem, ut aliqui credunt ex relatis per Cenc. & Duard. *in eorum tract. de censib.* & per Leonard. *in dict.* (docto quidem nimiumque elaborato cum omnimoda & singulari diuturna viginti duorum annorum applicatione) *tract. de usur.*

Non tamen ubique ista Constitutio Piana recepta fuit,
dum in præfatis Regnis Hispaniarum Coronæ Aragoniæ 15
continuare professi sunt, ac profitentur, cum præfata Bulla Nicolai V. & in aliquibus Germaniæ partibus, & forsan etiam Galliæ, idem sequutum est ut continuaretur cum Constitutionibus Martini, & Calixti, quinimo in ipsamet Italia præfatum Siciliæ Regnum ultra pharum expresse & positive illam acceptare renuit, atque ab ejus observantia dispensationem obtinuit a Gregor. XIII. dummodo aliqua servarentur; in reliquis continuando cum d. Bulla Nicolai, ut patet ex Gregorii Constitutione registrata quoque apud Cenc. & Duard. eademque prætensio saltim in parte circa formam pecuniæ numeratæ, atque circa pacta rescissoria, viget in Tribunalibus sæcularibus Regni Neapolitani ex relatis supra, *hoc eod. tit. disc. 1. & in aliis.*

His itaque sic stantibus; Prorsus erroneum esse dicebam 16
in hodiernis censibus creatis, vel creandis ad formam præfatæ Pianæ Constitutionis, exemplum trahere ab iis, quæ in retroacto decimosexto sæculo, vel in alio antecedenti per Carolum V. aliosque Imperatores in Germania, atque per Reges Hispaniæ, Galliæ, & Poloniæ diversis temporibus statuta fuerunt circa reductiones illorum censuum potius personalium, qui de usuratum, sive interusuriorum natura potius sapere videntur, ob longam, ac notabilem differentiam, quæ inter unam, & alteram speciem dignoscitur; In dicta etenim antiqua specie, creditor nulli subjacebat periculo peremptionis, vel infructuositatis fundi, neque perpetuæ prohibitioni repetendi sortem, præsertim in casu moræ, & inobservantiæ, aliasque non subjacebat vinculis & obligationibus per dictam Pianam Constitutionem inductis & præsertim illi

ne-

necessitatis retrovendendi, quæ etiam est pars pretii; Ac propterea, quamvis ex tunc consideratis motivis a præfatis tribus Pontificibus, Martino, Nicolao, & Calixto, contractus probatus fuisset tamquam licitus, attamen videtur quod aliquam habeat speciem mutui, sive ab eo non multum differat, atque fructus quamdam speciem habeant usurarum, recipientium taxam per modum regulæ generalis, uniformis absque eo quod intrent considerationes, de quibus in altera specie census ad formam constitutionis Pianæ, in qua econverso vigent dictæ considerationes, & præsertim illa periculi peremptionis, vel infructuositatis fundi, ob quod, utique pretium diversimode regulandum est; cum pericula, aliaque onera dicantur pars pretii.

Et per consequens nullatenus in hac ultima specie dari potest certa, & uniformis taxa pretii ob diversam qualitatem fundi censiti, ex qua pendet major, vel minor probabilitas periculi; Prorsus etenim improprium est dicere, ut eodem modo regulari debeat census impositus super aliquo castro, vel magno casali, seu conspicuo prædio, aut palatio a peremptionis, vel infructuositatis periculo magis exempto; quam super parvis domunculis, ex ignobilibus cæmentis constructis, ideoque de facili subjectis ruinæ, vel super vineis ob desertam culturam de facili infructiferis, cum similibus, juxta suam proportionem.

17 Considerari quoque solent aliæ circumstantiæ hujusmodi pretium regulantes, de quibus apud Cenc. *hoc tr. q. 47. n. 16. & seq.* Leotar. *de usur. q. 59. n. 22.* Fagn. *in c. Civitate, de usur. n. 22. & seqq.* Carena, seu Moneta apud eum *ref. 174. & alios*, super qualitate scil. locorum, quoniam aliud est, in magnis Civitatibus & Emporiis, aliud vero in parvis locis in quibus major pecuniæ penuria habeatur; Quinimo in eadem specie Civitatum, vel emporiorum, aliorumque locorum; consideratur discretio locorum, & provinciarum, majoris, vel minoris commercii, sive majoris, vel minoris abundantiæ pecuniæ; Necnon inspicitur etiam quantitas investimenti, dum quotidiana praxis docet, quod in Urbe investimenta censuum super casalibus, vel palatiis, aliisq; magnis, ac tutis fundis, vix fiunt ad quatuor, imo tria pro centenario, & minus, & tamen in valde adjacentibus locis intra Districtum, in quibus ob qualitatem fundorum, & personarum, fiunt parvi census super exiguis fundis ad septem & octo & ultra, cum similibus considerationibus; Inter quas etiam in eod. loco viget illa qualitatis personarum, ut (E.G.) docet praxis in Civitate Neapolis quod inter idoneos privatos vix reperiuntur investimenta ad d. rationem scut. 4. pro centenario, & minus, & tamen Barones, etiam cum difficultate inveniunt ad septem, & octo. Igitur fabulosum videtur hanc uniformem taxam statuere, non distinguendo loca, tempora, bona, personas & alias circumstantias, ut supra; Ac propterea contra hanc uniformem reductionem bene scribunt Fagn.
18 & Carena, seu Moneta apud eum, ubi supra & alii.

Atque ad id conferunt ea quæ contra uniformem regulationem, seu æstimationem vitæ hominum habentur *sub tit. de Regal. disc. 30. & sub tit. de Donat. disc. 54. & alibi cum similibus.*

19 Prout ad rem non facere dicebam d. exempla reductionum censuum cum Communitatibus, ob pariter longe diversam rationem; Communitates etenim ob bella, aliasque nostrorum temporum calamitates, effectæ sunt impotentes ad restitutionem sortis & extinctionem censuum, neq; de facili inveniunt dantes pecunias sub minoribus fructibus, ut extinguant census antiquos graviores, cumque illæ sint sub cura & peculiari administratione Principis, atque in eis vigeat magis proxime ratio publicæ necessitatis, vel utilitatis, atque in prædiis, & bonis Communitatum non ita adaptentur d. ponderationes circa peremptionem fundorum; Hinc proinde istæ generales provisiones symbolizari videntur illis, de quibus supra in censibus personalibus; Istæ vero rationes (quidquid incidenter, & inconsiderate deducat Latrea *alleg. 3. 23 & 31, & dec. 11.*) non procedunt in privatis, in quibus se regulando ex notoria praxi, intrat clarum dilemma, quod aut ipsi sunt idonei, atq; bonos, & tutos fundos habent a dicto peremptionis, vel infructuositatis periculo minus exemptos; Aut non; si sunt idonei de facili invenient dantes pecunias ad census sub moderatis fructibus juxta usum currentem, ut census graviores extinguere possint ob penuriam investimentorum; Et si non sunt idonei, tunc, ut præmissum est, ipsum periculum dicitur pars pretii, atque producit fructus majores.

20 Quinimo ponderabam quod ista taxa uniformis gravamen potius ac præjudicium pareret personis indigentibus, parumque tutis, pro quarum levamine eam fieri supponebatur, quoniam ita non de facili reperirentur datores pecuniæ, qui ob incommodum majoris fructus tamquam per speciem aleæ, cum personis minus tutis, & super prædiis periculosis ut supra faciunt investimenta præsertim exigua, ac propterea ita esset magis eos supponere usuris, & suffocationibus Judæorum, aliorumque fœneratorum, & per consequens ex pluribus incongruum, ac improbabile dicebam quod in hac materia cadere posset taxa uniformis regulanda ex usu unius Civitatis, vel Regionis, sed solum attendi deberet antiqua taxa decimæ partis ubique, ne illam excedere liceat ob præfatas Apostolicas determinationes, sed intra illam major, vel minor conventio normam reciperet a singulorum casuum circumstantiis, ut supra.

Hujusmodi vero taxa generica congrua videtur illis interusuriis, quæ pro credito pecuniario eam uniformem, ac genericam habent, ut (E. G.) in Urbe est taxa fructuum, seu usurarum dotalium ex Statuto, ut ex mutatione temporum mereatur reductionem ex insinuatis *sub tit. de dote, disc. 161. & in aliis* cum similibus; Atque ad id conferunt ea quæ habentur *disc. 103. de Regal.* in proposito reductionis fructuum locorum Montium super potestate Principis faciendi hujusmodi reductiones. 21

ROMANA CENSUS
PRO CAPPELLANIS GREGORIANIS
CUM PAULA SCIMANNA.

Casus disputatus coram Prelato Judice Commissario.

De peremptione census ob peremptionem fundi censiti quamvis postea reædificetur.

S U M M A R I U M.

1 *Facti series.*
2 *De materia text. in l. bene a Zenone.*
3 *An census duret post fundi censiti devolutionem.*
4 *Quomodo Judices, & Consulentes se gerere debeant pro decisione causarum.*
5 *De peremptione census ob peremptionem fundi censiti.*
6 *Quid ubi reficiatur.*
7 *An perempto fundo urbano, habenda sit ratio soli?*
8 *Quando peremptio ædificii non faciat cessare censum.*

D I S C. XXXIII.

Devolutis ad Cameram Apostolicam duabus domibus de ejus directo dominio per obitum ultimi investiti; Gregor. XIII. de anno 1580. eas libere, ac pleno jure concessit Cappellæ Sanctissimi Sacramenti Basilicæ Lateranensis, pro duobus cappellanis, qui propterea Gregoriani nuncupantur; Cumque per inundationem magnam Tyberis sequutam de anno 1598. sub Clem. VIII. ruinam passæ essent, cappellani eas concesserunt cuidam Rozzio ut eas reficeret, eisque potiretur per annos 30. ut patet ex *decis. 557. p. 1. rec.* dictoque termino elapso, ideoque dictis domibus reversis ad cappellanos, contra istos Milcti pro quodam censu possessores imposito ante devolutionem egerunt in judicio Salviani, vel ex alio simili remedio, proditisque pluribus sententiis hinc inde, quarum posteriores fuerunt ad favorem Cappellanorum, adversus istas Paula Milctorum hæres obtinuit committi causam restitutionis in integrum Prælato, a quo credo quod prodierit sententia reis conventis favorabilis, cum post unicam informationem pro eis datam, amplius de causa actum non audierim. 1

Tria itaq; per causæ Patronum pro Reis conventis, & pro justificatione trium conformium promovebantur motiva in præteritis instantiis probabiliter deducta; Primo nempe quod cum bona possiderentur ex libera, & plenaria concessione supremi Principis, possessor effectus, ad terminos text. *in l. omnes, & bene a Zenone, C. de quadrien. præscr.*

Secundo quod ob subsequutam devolutionem ad dominum directum, resoluta essent omnia vincula & onera, adjecta per dominum utilem, ad regulam text. *in l. lex vectigali, ff. de pign.* Et tertio quod ob peremptionem fundi censiti periisset quoque census ad præscriptum Bullæ Pianæ.

Super primo motivo, ad illud more Advocati comprobandum, deducebam ea, quæ ad materiam dicti text. *in l. bene a Zenone*, habentur *sub tit. de donat. disc. 43.* Verum reflectendo ad veritatem pro stylo libere clientibus, vel causæ Patrono insinuatam, dubitabam de motivi relevantia ex eisdem dubitandi rationibus deductis in proximo allegato *disc. 43.* 2

quod

quod scil. dictarum legum dispositio procedat, quando Princeps sciens, & volens, bona, vel jura alteri concedat ex illa potestate, de qua agitur *sub tit. de Regal. disc.* 148. Secus autem quando concedat rem, quia credat esse suam, plano jure ratione devolutionis, ignarus juris alieni, ex altera regula desumpta *in l. 2. §. si quis a Principe, ff. ne quid in loco pub.* quod scil. omnis concessio Principis in dubio facti præsumitur absque præjudicio juris tertii, cui præsumptio est illum noluisse præjudicare ex deductis *d. disc. 148. de Regal. & disc. 5. de servit.* & alibi pluries.

3 Super secundo deducebam ea, quæ ex *dec.* 1712. Coce. *repet. dec. 86. p. 5.* habentur *sub tit. de emphyt. disc. 8.* super resolutione hypothecarum, aliorumque onerum, quæ in re emphyteutica per emphyteutam adjecta fuerint facto casu devolutionis, quod etiam insinuatur *sub tit. de feud. disc. 1. & alibi pluries*, & in his terminis Cenc. *q. 22. n. 8. & seqq.* Spad. *cons. 157. & 193. l. 3.* & communiter, cum sit principium certum.

Verum pariter reflectendo ad veritatem advertebam, certum, ac tutum judicium desuper efformari non posse absque meliori, magisque distincta notitia facti, ejusque circumstantiarum, ex quibus revera hujusmodi quæstionum decisio pendet; Ac propterea dignoscitur consuetus error desuper procedendi cum hujusmodi generalitatibus, in abstracto, cum id pendeat ab inspectione qualitatis concessionis, an scil. sit hæreditaria, sive an contineat clausulas, & verba ex quibus hypothecandi, & alias obligandi facultas resultet; Aut an census, vel aliud onus impositum sit cum assensu domini puro & libero, non autem qualificato a clausula *sine præjudicio*, cum tunc transeat res ad dominum ita affecta ex deductis *d. l. 1. de feud. disc. 1. & in aliis pluries eod. tit. ac etiam in d. sua propria sede de emphyt. & alibi*.

Ac propterea Judices & Consulentes edocendi sunt, quod 4 in forensibus controversiis decidendis incipiendum non est a studio juris, cum apertura librorum, neque conceptus efformandus est cum regulis & conclusionibus juris generalibus, & in abstracto, sive cum authoritatibus & decisionibus quæ in diversis prodierint casibus, sed incipiendum est a studio processus, & scripturarum pro habenda bene distincta notitia facti, ejusque circumstantiarum, eisque præcognitis reflectere ad regulas, & conclusiones juris, magis vero ad circumstantias facti, militantes in aliis casibus, de quibus loquantur decisiones & authoritates, atque ex combinatione reflectendum est ad applicationem congruam, in qua totus est punctus.

Magis itaque solidum videbatur tertium motivum perem- 5 ptionis fundi, stante ejus casu jam firmato *in d. dec. 557. p. 1. rec.* nimium quoque verisimili ob notorietatem casus. Posita etenim ruina, seu peremptione, de plano resultat effectus peremptionis census, ob litteralem dispositionem Bullæ Pianæ, ac etiam ob rationem in præcedentibus pluries insinuatam, ut hoc periculum salvet contractum censualem ab illa suspicione mutui fœneratitii palliati, quæ prius habebatur, juxta disputationem habitam in Concilio Constantiensi, & habetur apud Cenc. *hoc tr. q. 101.* Leotar. *de usur. q. 59. n. 1. & seq.* de Rosa *consult. 61. n. 29. & 30.* Rota apud Manzan. *dec. 664.* & passim, cum pariter sit principium certum.

6 Et quamvis domus postea refecta, seu reædificata fuerit; Attamen cum non fuerit simplex refectio, vel restauratio ejusdem ædificii, adeout existere ac durare dici valeat antiqua substantia, refectio autem percutiat accidentia, sed illa potius dici valeat ex integro, tamquam per speciem novæ ædificationis, tunc quamvis pro hujusmodi reædificatione deservierint antiqua cæmenta, non per hoc census reviviscit, nisi quatenus refectio sequuta fuerit pro restitutione antiqui status immutati, ex voluntaria, vel culposa devolutione, vel ruina, quæ in præjudicium creditoris censuarii fieri non potuerit juxta distinctiones, de quibus *sub tit. de cred. disc. 24. & sub tit. de legitima, & detract. disc. 35.* & habetur apud Cenc. & Leotar. ubi supra; Atque ad idem conferunt ea quæ habentur *sub tit. de Jure patr.* in proposito reædificationis Ecclesiæ, ob quam acquiratur juspatronatus, quod non acquiritur ob solam restaurationem, sive etiam citra necessitatem ob reductionem ad majorem, & sumptuosiorem structuram. Sive ea quæ habentur *sub tit. de decimis* in proposito novalium, ex quibus decimæ solvendæ non sunt, an scil. & quando agri, alias fructiferi, & decimabiles, deinde vero ob aquarum inundationes effecti inculti, & infructiferi veniant sub genere novalium, si cum exsiccationibus, aliisque bonificationibus priori cultuæ & statui restituantur, ut præsertim *disc. 9. d. tit. de decimis*, cum similibus, quibus eadem congruat ratio, quæ omnium rerum est, vel esse debet regula.

7 Clarius vero in hac facti specie, præmissa de plano procedere dicebam ex eo quod in hoc novo ædificio, nulla ratio pro ejus fructu habenda videbatur de solo; Tum quia in ædificiis urbanis, in quibus frequentius fructus non correspondent sumptibus fabricæ modica est illa participatio referenda 7 solo, *de qua disc. 35. de detract. & in supplem.* Tum clarius quia solum non erat de dominio debitoris, seu impositoris census, sed Cameræ, ideoque hypothecæ desuper contractæ cadebant solum super ædificio per eum, vel ejus authores constructo, cujus ratione fundus erat fructifer, & non alias, ut in hujusmodi prædiis urbanis hominum habitationi principaliter deservientibus contingit; Secus autem ubi ageretur 8 de illis fundis, in quibus adsit quidem opus manufactum fabricæ, in quo verificetur omnimoda casualis ruina, cum nova constructione, seu reædificatione ex integro, sed fructus proveniant potius ex solo, aliaque rei aptitudine, adeout materiale ædificium sit potius quid accessorium, atque importet quid modicum comparative. Ut (E. G.) contingit in molendinis ad aquam, seu ventum, aut in casulis, vel apothecis quæ sint in loco nundinarum, aut in loco apto transitus viatorum pro exercitio tabernæ, seu cauponæ, cum similibus, cum tunc major fructus consistat in qualitate situs, vel respective in aviamento, vel in jure privato habendi illud ædificium cum similibus; Ideoque firmum remanet id quod insinuatum est, ut forensium controversiarum decisio frequentius pendeat potius ex facto quam ex jure, id est ex hujusmodi circumstantiis, non autem, ex regulis, & conclusionibus generalibus.

ROMANA CENSUS
PRO CAROLO GHERARDO
CUM N. DE SANCTO PETRO.

Casus disputatus cor. A.C. seu Prælato deputato.

An ratione falsæ assertionis super pertinentia, vel libertate fundi censiti, qui detegatur non proprius, vel aliis hypothecis, & vinculis obnoxius, sit locus, necne rescissioni contractus, & repetitioni sortis? vel potius admittatur subrogatio alterius fundi?

S U M M A R I U M.

1 *Facti series.*
2 *De conclusione principali quod in casu falsæ assertionis liceat repetere sortem.*
3 *De origine, & introductione contractus censualis.*
4 *Quare aliquibus DD. ultramontanis, vel Regnicolis non sit deferendum.*
5 *De ponderationibus faciendis circa authoritates DD.*
6 *Quod male adhibeantur termini emptionis & venditionis.*
7 *Ad quid inducta sit necessitas fundi, & de aliis cautelis.*
8 *Quando fundus detegitur non liber, sed sufficit, id attenditur.*
9 *De subrogatione ubi detegatur alienus, vel insufficiens, & de ratione, adducuntur similia.*

D I S C. XXXIV.

Imposito per Carolum censu super quibusdam bonis stabi- 1 libus extra Urbem in ejus patria existentibus, quæ juxta solitum formularium narrata fuerunt propria, capacia, & libera ob omni servitute, vinculo & hypotheca, cum pactis rescissoriis in casu contrario; Cum detectum esset eadem bona per alios possideri prætendentes ad se pertinere cum exclusione Impositoris in Urbe morantis replicantis, quod aliorum possessio esset spoliativa, & intrusiva ob ejus absentiam; Hinc creditor, ad cujus favorem census creatus fuerat, impositorem pulsavit ad docendum de libertate, & pertinentia fundorum, sin minus alium fundum subrogandum; Cumque nec oblatio facta esset, creditor autem mutato consilio instaret pro rescissione contractus & restitutione 2 sortis, fretus authoritate Cenc. *de censib. q. 106. n. 4. & concordantium apud eum*, & præsertim Grat. *dec. March.* 13. ut in electione creditoris repositum sit agere, vel pro subrogatione alterius fundi capacia, vel pro repetitione sortis; Atque Judex in hanc partem inclinaret, non obstantibus deductis apud Marin. *in resol. 195. lib. 1.* a me ex tempore desuper allegat. quasi quod cum plurium casuum distinctione, potius id admittere videatur quando agatur de isto casu, quod fundus detegatur non suus, sed alienus, cum proprie ipse agat de casu diverso, quod fundus esset quidem proprius, sed obnoxius quibusdam hypothecis, quibus non obstantibus remaneret

capax,

capat, & de quo etiam casu plene agit Prat. *observ.* 28. qui ambo reprobare satagunt diversam opinionem Rovit. *super pragm.* 1. *de censib.* ad favorem creditoris, ut sit locus pacto rescissorio ubi præsertim illud expresse adjectum sit, & cum qua distinctione procedi videtur apud Grat. *d. decis.* 13. & qui omnes hincinde adhibent terminos contractus emptionis, & venditionis, vel similes, de quibus *sub tit. de empt. & vendit. disc.* 11. *&* 18. *& in aliis*, distinguendo præsertim, an talis assertio sit dolosa necne, sive an sit in modico, vel in parte notabili.

Hinc scribendo pro debitoribus, retento præsupposito idoneitatis alterius fundi, qui offerebatur; Dicebam etiam cum sensu veritatis, quod pro eis respondendum esset, admittendo subrogationem, quodque pro meo judicio, claro æquivoco superius hinc inde allegati Authores, & alii Concordantes, laborare videbantur, adhibendo supradictos terminos contractus emptionis & venditionis, vel similes, eo quia articulus cum diversis terminis tractandus esset.

Ad id itaque probandum, reassumebam ea quæ habentur
3 supra *in Rom. reductionis censuum*, *disc. prec.* quod scil. iste contractus census consignativi utrique civili & Canonico juri ignotus esset, & de consequenti etiam ignotus antiquis, & primis utriusque juris Interpretibus, quinimo, præsertim in Urbe, & in aliis locis, in omnibus recepta sit Piana constitutio, neque mediis, sed solum modernis scribentibus post dictam constitutionem; Siquidem si qui habentur antiquiores de materia agentes, sunt Germani, & Hispani, aliique Ultramontani, qui loquuntur in terminis constitutionum *dict. disc prec.* enunciatarum, Martini V. & Calixti III. Vel sunt regnicolæ utriusque Siciliæ, ultra, & citra pharum, qui loquuntur in terminis sæpius enunciatæ Bullæ Nicolai V. cum qua in Regno Siciliæ ultra vivit ex concessione Greg. XIII. In altero autem citra cum eadem vivi prætenditur, atque de facto in Tribunalibus laicalibus vivit, ex eo quod supponatur Constitutionem Pianam non esse receptam, quamvis Rota, & Curia Romana perpetuo hanc prætensionem rejecerit, *ut supra disc.* 1. *& in aliis pluries*.

4 Id autem ad effectum quæstionis nimia consideratione dignum esse dicebam, ut non solum antiquis, sed etiam modernis Scriptoribus Regnicolis, ac Hispanis, & Germanis nullatenus deferri debeat, utpote loquentibus cum d. præsupposito validitatis pacti rescissorii per dictas priores Constitutiones illam præsertim Nicolai non prohibiti, & cum quo præsupposito præsertim procedit Rovit. ubi sup. qui asserit hujusmodi pacta in eo Regno esse in viridi observantia.

Ista namq; pacta per Constitutionem Pianam expresse re-
5 probata sunt, ideoq; istæ considerationes omnino in judicando habendæ veniunt, ut advertitur *disc.* 35. *de judic.* & alibi, distinguendo scil. qualitates Doctorum, ac præsupposita, cum quibus ipsi loquuntur, juxta regionum, vel Tribunalium diversas leges, vel opiniones, aut stylos, ut præsertim, ex proposito advertitur, *disc.* 161. *de Regal.*

6 Examinando itaque articulum, retentis terminis d. Pianæ Constitutionis; Advertebam clarum videri æquivocum adhibere dictos terminos emptionis, & venditionis, vel permutationis, & similes, atque desuper inducere, vel ponderare leges civiles *Digestorum*, vel *Codicis* apud supra allegatos hinc inde inductas, vel ponderatas ex magna ratione differentiæ. Non solum quia, ut præmissum est, iste contractus præfatis legibus omnino ignotus est, earumque Interpretibus, sed etiam quia in contractu emptionis, & venditionis, vel dationis in solutum, aut permutationis, & simili, illius substantia consistit in ipsa certa specie in conventione deducta, dum unum ex substantialibus ejus requisitis est res certa, eique recte congruit ratio individuitatis consensus, de qua *d. disc.* 11. *&* 18. *de empt. & vend. & alibi*, quod scil. intentio Emptoris fuit emendi illam rem cum ea qualitate, quæ per venditorem narrata fuit; alias non empturus, ideoque cogendus non est invitus diversam rem emere, sive eamdem diversæ qualitatis, ad vulgatam text. *in l. vet emere &c.*

6 Census vero in illo contractu, in quo necessitas fundi certi fructiferi, & capacis per istam novam legem Pianam inducta fuit, pro subjecto periculi, cui creditor subjacere deberet ad effectum excludendi censum personalem, illamque dubitationem, quam Theologi habebant de ipsius usuraria infectione ratione mutui palliati, juxta scriem, de qua *supra d. disc. preced.* Ac propterea receptum est deservire posse pro fundo etiam alienum de consensu Domini, & creditori jus in re, vel actionem non quæri, cum sufficiat illud demonstrari pro subjecto ad prædictum effectum periculi, peremptionis, vel infructuositatis; Et de consequenti prohibita non sit pro cautela creditoris generalis omnium bonorum obligatio, & conventio præstationis fidejussorum, sive cedulæ bancariæ, vel similium cautelarum; Ideoque longe diversa militat ratio inter unam, & alteram speciem contractus; maleque ab illo emptionis, & venditionis, aut simili infertur ad istum, in quo non curatur implementum in forma precisa, sed bene attenditur in æquipollenti per quod obtineatur finis, ad quem introducta est, atque indemnitati creditoria æque consultum remaneat, ut latius, magisque elaborate præ cæteris habetur apud Prat. *d. observ.* 28.

Hinc proinde, quamvis in casu falsæ assertionis libertatis 8
fundi, qui detegatur aliis hypothecis, & vinculis obnoxius, de stricta juris censura, ubi præsertim assertor convincatur de mendacio, & dolo salitum præsumpto, atque accedat pactum resolutivum, huic locus esse debeat; Attamen ex d. ratione receptum est, ut sufficiat doceri de capacitate, quodque narratis a verificetur in eo quod creditoris interest, juxta firmata *dec.* 56. *&* 64. post Cenc. cum aliis per Add. ad Greg. *dec.* 595. & Prat. *d. observ.* 28. *n.* 3. *&* 4. *cum seqq. & per tot.*

Ita pariter si detegatur fundus alienus, non autem proprius, 9
sive proprius, sed absorptus, & insufficiens, debitor autem offerat subrogare alium fundum æque idoneum, & capacem, ex eadem ratione id admittendum est, ut practicari in Tribunalibus Neap. testatur Prat. *d. observ.* 28. *n.* 72. & de Marin. *d. res.* 195. *in fin.* atque fuisse practicatum in Rota patet ex *dec.* 1275. Seraph. *in fin.* cum tamen in dictis Tribunalibus laicalibus Neapoli aliqua urgeat ratio, ob quam posset esse locus rigori pacti, multo magis in Urbe, & in aliis locis, in quibus vivitur cum Constitutione Piana, ut supra.

Utetiam habemus a simili in obligatione præstandi aliquem in fidejussorem, quod si ille nollet, vel non posset fidejubere, adhuc admittitur debitor alterum æque idoneum subrogare, ut advertitur *disc.* 141. *de cred. n.* 10. atque docet praxis quotidiana ex eadem ratione, quod sufficit consultum esse creditoris idemnitati, atque obtineri finem, vel effectum, ac propterea in casu non implementi non agit creditor ad repetitionem sortis, sed ad ejus depositum loco cautionis juxta *dec.* 88. Greg. sæpius supra.

Neque præmissis obstare dicebam d. authoritates Grat. & Cenc. Tum quia primus convincitur de prædicto æquivoco, adhibendo terminos directos longe diversam rationem habentes; tum etiam quia dicunt quidem posse creditorem unum, vel alterum petere, sed non descendunt ad hanc speciem, an debitore offerente subrogationem alterius fundi æque capacis, & idonei, possit creditor recusare; Potissime vero in hac facti specie, quod creditor jam hanc viam subrogationis elegerat, ideoque facta semel electione, variare non poterat juxta axioma, de quo apud Surd. *cons.* 264. Mantic. *dec.* 344.

COLONEN. CENSUS PRO SABOLINIS.

Responsum extra Curiam.

De sanatoria census ob non servatam formam pecuniæ numeratæ? Et de justificatione clausulæ *Constito de vero Credito*.

Et an defectus dictæ formæ vitiet totum contractum; vel potius in ea parte, in qua defectus adsit?

S U M M A R I U M.

1 *Facti series.*
2 *An omissio formæ pecuniæ numeratæ vitiet contractum in totum?*
3 *Quando ista quæstio intret.*
4 *De effectu sanationis.*
5 *De justificatione Clausulæ* Constito de vero Credito.
6 *De eadem quæstione, de qua n.* 2.
7 *Quando census valeat etiam sine forma pecuniæ numeratæ.*

D I S C. XXXV.

Cum hæredes Raphaelis de Banchinis censum impo- 1
suissent ad favorem Joannis etiam de Banchinis in sorte scut. quingentum, hoc est pro 417. ex causa quatuor censuum ab eorum authore impositorum, pro sc. 18. tunc habitus in pecunia numerata, reliquos vero 65 confessi fuissent jam habuisse, atq; Joannes hunc censum cessisset Petro Matthæo genero in causam dotis, qui deinde illum cessit Sabolino, contra istum debitores opposuerunt nullitatem ob non servatam formam a Piana constitutione præscriptam, ac propterea creditor obtinuit a Papa solam commissionem sanatoriam

tertiam cum consueta clausula *Confito de vero Credito* directam Ordinario, qui censum sanavit in parte; Alter vero Judex appellationis eam denegavit in totum; Atque coram Judice tertiæ instantiæ mecum desuper judicium ex parte creditoris petitum fuit.

2 In motivis autem editis per Judices primæ, & secundæ instantiæ assumpta fuit disputatio quæstionis, an omissio istius formæ in parte, vitiet in totum, vel potius causet vitiationem partis? Et in qua quæstione Felician. & alii sequuntur hanc posteriorem, ut detur vitiatio in parte tantum ex ratione individuitatis materiæ, & quod tanta sit utilitas respectu totius, quanta partis respectu partis; alii vero priorem, ut detur vitiatio in totum, ex ratione individuitatis formæ, sive ex altera individuitatis consensus, ut patet ex deductis super utraque opinione per Cenc. *tract. q. 49. n. 18. & 25. cum seqq.* & Leotar. *de usur. q. 56. n. 23. & q. 59. n. 44.* qui ambo, posteriore cum priori sensu procedente, primam opinionem pro vitiatione in totum sequuntur, atque in puncto juris veriorem probare profitentur.

3 Dicebam tamen quod, quidquid sit de unius, vel alterius opinionis veritate, extraneum videbatur, hujusmodi quæstionem assumere, utpote extra punctum, de quo agebatur, & super quo, effugiendo superfluas evagationes, est stricte immorandum; Dicta etenim quæstio intrat, quando servata forma in parte, & in parte non, disputaretur cor. Judice in solo puncto juris de hujusmodi quæstione, secus autem, dum creditor agnoscendo nullitatem ad ejus difficultatem removendam, obtinuit a Papa sanationem illius defectus qui est nullitatis productivus, quoniam tunc cessare dicitur ipsa quæstio in radice, dum sublatum est illud obstaculum, a quo nullitas in parte deducitur.

4 Sanationis etenim hujusmodi effectus unica ratio est tollere de medio in hac parte hanc novam legem, perinde ac si ea non adesset, reducendo contractum ad illum statum, in quo erat ante hujusmodi Constitutionis editionem, sive prout est de præsenti in Regno Siciliæ ultra, & in aliis locis, in quibus legitime receptum sit, quod d. Constitutio, saltem quoad hanc formam non fuit usu recepta, neque servetur, ut habetur *dec. 195. n. 3. p. 6. rec.* Ac propterea verius est, atque in praxi Curiæ receptum, ut ista sanatio operetur retrotractionem ab initio, etiam pro cursu fructuum medii temporis ex nominatis supra, *disc. 2. & 3.* ubi de hac materia sanationis. Ac propterea quemadmodum si illa Constitutione non extante, iste contractus initus esset, de illius validitate dubitationem non veniret, ita pariter dicendum est, quoties accedit hoc remedium sanationis, quod dictum est [illegible] operatur.

5 Atque hinc resultare dicebam terminationem difficultatis super verificatione clausulæ, *confito de vero credito*, an scil. ad hunc effectum sufficiat [illegible] in d. instrumento, vel necessaria sit [illegible] extrinseca justificatio, qui [illegible] quemadmodum [illegible] de censu [illegible] ante Bullam Pianam, vel in [illegible] non vigent [illegible], quod inter majores contrahentes [illegible], qui [illegible] contractus, cum [illegible] confessione de recepto, sive valet [illegible] liberatione emptoris, si venditor confitebatur [illegible] pretio, cum similibus, quoties non intercedere [illegible] pecuniæ, sive quod non probetur [illegible], quod scil. confessio fiduciaria sub spe numerationis [illegible] sive dolo, vel metu, aut [illegible].

Ac propterea Curiæ praxis [illegible] se habet, quod in hujusmodi sanationibus, [illegible] extrinseca justificatio hujus clausulæ, *dummodo*, &c. nisi ubi urgeat suspicio, seu adminiculum, quod confessio proveniret ex causa illicita ludi, vel stocchi, aut similis, ac tunc verificetur ratio, cui innixa est d. Piana Constitutio præscribens dictam formam ut occurratur illis fraudibus, quæ desuper committi solebant, & ad quem effectum, etiam in Regno Neapolitano prodiit *pragm. 2. de empt. & vend.* prohibens impositiones censuum ex pecunia credita, quæ proveniat a causa illicita ex deductis apud Starb. jun. *resol. 64. lib. 1. n. 6. cum seqq.* Aut quod ageretur de persona prohibita alienare, vel donare, aut alias contrahere, ac propterea intraret regula, quod ejus confessio non adminiculata, attendenda non sit, ex deductis in proposito confessionis dotis factæ per virum *sub tit. de dote, disc. 159.* & in aliis pluries, Et generaliter *sub tit. de alien. & contract. prohib.*

Clarius vero in hac facti specie, quod extrinseca justificatio erat certa pro summa scut. 417. proveniente ex tribus antiquis censibus; & pro aliis scut. decem & octo, qui numerati fuerunt in actu stipulationis cor. Notario, & testibus, ac propterea confessio restringebatur ad modicam residualem summam scut. 65. & sic etiam in prohibitis intrare videbatur conclusio, de qua *d. disc. 159. de dote*, quod scil. ubi confessio pro majori parte verificetur, attenditur etiam in minori sine alia justificatione.

In hac etenim materia intrare dicebam quoque illam adeo frequenter insinuatam propositionem, quod scil. in judicando procedendum non est Judaico more in sola litera, vel formalitate verborum, sed potius indaganda est ratio, cur ita dispositum, & demandatum sit, attendendo magis substantiam rei, quam formalitates, ex eo assumpto, de quo pluries sub diversis materiis, & præsertim *sub tit. de feud. disc. 97. & sub tit. de testam. disc. 18.* & alibi, quod scil. ubi forma habet certam rationem, seu respicit certum effectum, tunc istius substantia attendi debeat, atque admittitur æquipollens.

Hinc circa dictam quæstionem, cujus disputatio in partibus extra causæ necessitatem generaliter assumpta fuit, an scil. defectus formæ in parte vitiet in totum? Dicebam quod interest consuetus error procedendi cum solis regulis generalibus in abstracto, ac propterea vitiosum videtur utriusque opinionis extremum; Siquidem ut patet ex altera quæstione, de qua apud Merl. *dec. 822. & 480. quarum una est repetit. dec. 454 p. 4. rec. tom. 2.* ubi late Add. & Cenc. *hoc tract. q. 10.* an scil. 6
restituta parte sortis, firmus remaneat contractus in parte non restituta, necne? Illa censenda est quæstio potius facti, & voluntatis, quam juris, ex facti circumstantiis decidenda; Ita pariter in præsenti inspiciendum est, an defectus in parte adimat voluntatem debitoris, qui pro illa sola parte vera censum nullo modo constituisset, quodque eatenus constituerit, quatenus crediderit totum debere, eo modo quo *sub tit. de alien. & contract. prohib.* habetur in proposito illius vitiationis, quæ resultet ex causa in parte falsa, & in parte vera; Sive quod intraret ratio, cui innixa est Bulla, ut præsertim contingit in illis dolosis, & illicitis contractibus, qui vulgo *stocchi*, seu *cicuanzæ* dicitur, ita proprie initi soliti, quod scil. detur aliqua pars in pecunia numerata, & alia pars in mercibus, vel aliis bonis pro nimium alterato pretio, dum præsertim inexperti juvenes, vel alias imprudentes, & perditi homines, allecti ab illa parte pecuniæ numeratæ, qua promptè pro vitiis, & dissipationibus uti possit, de facili hujusmodi fraudibus subjecti sunt; Et per consequens ex facti circumstantiis quæstio potius decidenda videtur.

Quodque legislator non respexerit præcisam formalitatem, sed ad effectum ex eo patet, quod contentus fuit cedula bancharia, sive etiam credito proveniente ex causa dotis, ut advertitur supra, *disc. 4.* ubi parum probabilis dicitur ille rigor, qui quandoque adhibitus est, non admittendo ordines directos alicui bancho, quando revera ibi aderat pecunia promta, ipseque ordo promptum & effectivum adimplementum habuit. 7

FLORENTINA CENSUS VITALITII

PRO TERENTINO FANTONIO

CUM N.

Responsum extra Curiam ad causæ opportunitatem, & pro veritate respective.

De eadem materia, de qua supra, disc. 9. an scil. Piana Constitutio supra forma creandi census procedat in censu vitalitio, tam respectu formæ pecuniæ numeratæ, quam respectu fundi certi?

S U M M A R I U M.

1 *Casus quæstionis.*
2 *An Advocati possint scribere contra propriam opinionem & quomodo se gerere debeant?*
3 *De errore non distinguendi, sed confundendi casus.*
4 *De diversis quæstionibus in materia cadentibus.*
5 *De censu personali in genere.*
6 *De censu vitalitio in genere.*
7 *In quæstionibus modernis non possunt adduci authoritates graves, & quod tales non sint illæ modernorum, & de ratione.*
8 *De distinctione adhibenda circa classes, & qualitates Doctorum.*
9 *De alia distinctione classium in hac materia particulari censuum.*
10 *Et quomodo consideranda sint authoritates DD.*

11 De

12 *De authoritatibus firmantibus, quod Constitutio Piana procedat, etiam in censu vitalitio.*
13 *De difficultatibus, & rationibus in contrarium pro non comprehensione.*
13 *An in censu vitalitio detur distinctio sortis, & fructuum?*
14 *De bona fide excusante a fructibus perceptis, & consumptis.*

D I S C. XXXVI.

1 CReato per Terentium censu vitalitio ad favorem N. mulieris pro quodam credito certo, & reali; Cum plurium annorum spatio tot fructus solvisset, ut sortem adæquarent atque excederent, prætensionem excitavit pro ejus liberatione, eo quod ob census duplicem nullitatem resultantem ex defectu formæ pecuniæ numeratæ, & ex alio defectu fundi censiti, fructus tamquam usurarii in sortem imputandi venirent; Cumque ex parte mulieris ad substinendam validitatem contractus deducerentur ea quæ in specie habentur apud Altograd. *cons.* 18. *&* 19. *lib* 1, ubi refert judicatum pro validitate, non obstante utroque defectu, ac etiam ea quæ a me motivantur supra, *disc.* 9. *jam edito*; Idcirco ex parte debitoris instanter requisitus fui, communicatis scripturis datis hincinde, ut tam ad opportunitatem, quam ad veritatem respective scriberem; Ac propterea duplicem dedi scripturam. Unam scil. ad opportunitatem Judici ostendibilem,
2 quod in iis, quæ in puro juris puncto consistunt, in magnis præsertim Tribunalibus, & Civitatibus non illicitum esse advertitur *in relat. Curiæ, disc.* 46. *& alibi*; Et alteram in qua ipsi requirenti professori, & causidico, libere meum insinuabam sensum, illum admonendo, ut eo quo meliori posset modo, curaret se concordare, ut credo sequutum esse.

In prima itaque scriptura dicebam quod, ut bene perpendantur authoritates & rationes, quæ in hoc articulo deduci solent per DD. præsertim apud Leotar. *de usur. q.* 49. & Alto-
3 grad. *d. cons.* 18. *&* 19. (Super cujus authoritate refellenda, potissime, ac principaliter requisitus fui) reflectendum est ad plures quæstiones inter se diversas, quas præsertim *Altogradus* confundere videtur, promiscue adhibendo in una quæstione illas authoritates, & rationes, quæ aliam diversam percutiunt, quod frequens, peneque commune vitium scriptorum hodie videtur, totam vim constituendo in cumulo allegationum, & conclusionum, ut magnus chartarum numerus repleatur, de facili confundendo triticum cum palea, & cum ordeo, aliisque bladibus.

Tres itaque advertebam esse diversas quæstiones, quæ longe diversas rationes habent; Unam sc. quoad defectum fundi, ad quem major difficultas restringi videbatur super censu personali in genere, non distinguendo census vitalitios, vel perpetuos, & de illa specie, de qua actum fuit
4 in Concilio Constantiensi, & agitur supra, *disc.* 35. Alteram super validitate hujus contractus vitalitii, pariter in genere, non distinguendo, an impositus sit super fundo certo, necne, ob duplicem rationem dubitandi in hac specie contractus cadere solitam; Unam scil. servitutis, quam liber homo contrahat; Et alteram periculi insidiarum ob votum captandæ mortis.

Et tertiam denium esse quæstionem specialem de qua agebatur, an scil. posita validitate contractus in genere; Et in puncto juris, etiam si sine certo fundo creatus esset, obstaret tamen iste defectus ob superventam Constitutionem Pianam.

De prima quæstione agitur supra in *d. disc.* 34. Sed illa nil commune habet cum casu controversiæ, dum ea principaliter percutit potius alteram speciem census perpetui, in quo proprie cadit ratio, vel suspicio usuræ, ac mutui impli-
5 citi, dum salva remanet sors principalis accessionum productiva, a quibus debitor se liberare non potest, nisi sortem restituat, quod in vitalitio non intrat, ut infra; Ac propterea deducta per Altograd. *d. cons.* 18. *in princ.* in proposito census personalis in genere, sunt extra propositum, atque inutilem continent evagationem utpote in quæstione omnino diversa.

Prout diversa est altera quæstio super validitate census
6 vitalitii in genere, & ex intrinseca ejus natura, non distinguendo tempus, ante, vel post præfatam Constitutionem Pianam, neque distinguendo loca, in quibus illa recepta sit, & servetur, necne, atque de ista ad satietatem agitur ex professo per Cyriac. *contr.* 1. ubi more minus occupati Scribentis de Partibus, per speciem tractationis, vel quæstionis problematicæ, deducuntur omnia, quæ deduci possunt hincinde atque reassumunt Cenc. *q.* 10. Altogr. ubi sup. & Leotar. *q.* 49. qui alios referunt.

Sed pariter advertebam, quod omnia quæ percutiunt dictam quæstionem in genere, sive in abstracto, inanes evagationes, atque superfluam chartarum repletionem continerent, dum hodie inconcussa, & quotidiana totius catholici Orbis, & præsertim ipsius Romanæ Curiæ frequentissima praxis validitatem docet indubitatam, ob consimilem adeo copiosum usum officiorum, & locorum Montium vacabilium, & pensionum ecclesiasticarum, aliorumque jurium vitalitiorum, adeout Scholis, & Academiis pro Tyronum ingenio exercendo, istius quæstionis disputatio reservanda sit, vere autem incongrua est forensibus.

Tertia itaque est quæstio casus præcisi, an scil. posita dicta validitate hujus contractus in genere, atque præsupposito, quod in loco vivatur cum Piana Constitutione, cujus forma servari debeat in censu perpetuo, sub ea cadat ista species census vitalitii, tam circa requisitum fundi certi, & capacis, quam circa formam pecuniæ numeratæ.

Cum autem ista sit moderna quæstio, quæ derivat ab ista 7
moderna lege, idcirco dicebam quod desuper deduci non possent antiquæ authoritates veluti Accursii, & Azonis, ac Bart. & Baldi, aliorumque Civilistarum, sive Innocentii, Hostiensis, Jo. Andreæ, Abbatis, & aliorum Canonistarum, quos respective tamquam primos Interpretes, ac Magistros regulariter in ambiguis quæstionibus nimium venerari debemus, eorumque authoritati deferre, Sed procedere oportet cum authoritatibus modernorum, qui post hujus novæ legis editionem scripserunt; Et quibus ob corruptos in hac facultate scribendi mores, introductumque ineptum pragmaticum, seu collectorium stylum sciendi, & scribendi cum solis authoritatibus, & decisionibus per traditiones, absque discursu, vel ratiocinio per principia theoricæ, & facultatis, non de facili in bis præsertim materiis ecclesiasticis Doctorum nomen vere congruat, ut antiquis supra recensitis similibus, qui scripserunt scientifice, & per principia congrua.

Examinandu itaque modernas authoritates, quæ desuper habentur, tam in numero, quam in pondere; Advertebam primo, & potissimum reflectendum esse ad distinctionem in- 8
ter Canonistas, & Theologos, seu Morales, quoniam ut advertitur plures in præcedentibus, & præsertim *sub tit. de usur. disc.* 1. *& sub tit. de matrim. disc* 3. *& d. disc.* 35. *de Jud. & alibi*, Moralibus nimium quidem, ac reverenter deferendum est in iis, quæ concernunt fidem, ac etiam forum internum, parum vero in materiis forensibus, in quibus non sunt versati, ideoque potius deferendum est Juristis, Quinimo inter ipsosmet Juristas adhibenda est distinctio inter Scholasticos, & forenses, atque in ipso genere forensium, inter illos qui in magnis Civitatibus, & Tribunalibus bene versati sint, & illos qui in parvis locis, sive quod etiam in magnis modicam habentes fori praxim, vel occupationem, cameralibus studiis dediti in abstracto, alios transcribendo, libros componant, cum magna differentia inter unam & alteram speciem dignoscatur, ut advertitur *d. disc.* 35. *de Judic. & alibi*, Prout etiam ad alteram reflectendum est distinctionem inter DD. illarum partium, & Regionum, in quibus extra controversiam recepta sit, ac servetur prædicta Piana Constitutio, & illos e converso locorum, in quibus saltim de facto non sit usu recepta, prout sunt Hispani, & illi Regnorum utriusque Siciliæ, & fere omnes Ultramontani, atque inter eos enumerari etiam potest *Altogradus*, dum ut ex ejus lectura patet, potissimum, ac majus fundamentum in eo constituitur, quod in illa Civitate Lucana, in qua ejus patria scribit, Constitutio non sit usu recepta.

His itaque prænotatis, atque deveniendo ad applicatio- 9
nem; Tres authoritatum classes distinguendas esse advertebam; Unam scil. antiquorum scriptorum ante præfatæ Pianæ Constitutionis editionem; Alteram modernorum, qui postea scripserunt, sed cum præsupposito, quod ea non sit usu recepta; Et tertiam illorum qui loquuntur cum præsupposito hujus Bullæ.

De prima, & secunda specie, seu classe, nullam dicebam in proposito habendam esse rationem, utpote extra punctum 10
difficultatis, ac propterea semper edocemur, quam evidens sit nostrorum error, præsertim vero modernorum inconsiderate cumulandi, seu verius consarcinandi doctrinas, non distinguendo Doctorum qualitatea, neque casus, & circumstantias, vel præsupposita, cum quibus ipsi loquantur, ita etenim ad probandum mores Hispaniarum esset adhibere testes Gallos, ac Germanos, & Polonos, qui loquantur de propriarum regionum diversis moribus, nullatenus istos de ipsis Hispanis distinguendo.

Quare attentis illis authoritatibus, quæ sint de tertia clas- 11
se, Dicebam quod pene omnes in hanc descendunt sententiam, ut etiam ista species censuum cadat sub ista Constitutio-

contractus, etiam quoad integram substantiam multo magis quoad accidentia, non exigat pernecesse scripturam publicam, sed fieri possit etiam per scripturam privatam, quinimo etiam sine aliqua scriptura, coram testibus; Et quatenus scriptura publica, vel privata adhibeatur, adhuc prohibitum non esset aliqua requisita in eadem scriptura non expressa, vel non bene justificata, aliunde, etiam per præsumptiones, & adminicula, justificare, adeout licet pro magis communi, & frequenti usu desuper confici soleat publicum instrumentum cor. Notario & testibus; Attamen id prudenter fit ad magis facilem, magisque certam probationem, quæ alias difficilis, vel periculosa esset ob mortem, vel absentiam, aut seductionem testium, dum in hac materia non attenditur sola confessio contrahentium; Quamvis etenim ista requisita desiderentur pro forma, attamen eorum probatio per scripturam non est pro forma, ut aliis relatis firmatur per Cenc. *hoc tract. qu.* 43. *n.* 15. *cum seqq.* Duard. §. 2. *qu.* 13. *n.* 5. *cum seqq.* Leotard. *de usur. qu.* 58. *num.* 18. *cum seqq.* Rot. post Cenc. *dec.* 96. & apud Buratt. *dec.* 10. atque pluries insinuatur in præcedentibus.

Constituta itaque ista conclusione, seu theorica juris; Quatenus pertinet ad applicationem, dicebam, quod cum in eodem loco coram eisdem Notario, & testibus, & in eamdem causam instantanee duo alii census impositi essent, iste vero tertius esset minoris summæ, hinc proinde nimium probabile videbatur, quod Notarius a duobus aliis Instrumentis fastiditus, aut tarditate horæ ita exigente, crediderit explicare eadem requisita cum hac relatione ad præcedentia per illud verbum, *in forma*.

Clarius vero, quoniam eadem relatio habebatur quoque quoad onera, pacta, & conditiones, dum pariter dicebatur, *cum eisdem oneribus, pactis, & cautionibus in forma*.

In jure autem, sive apud DD. receptum est, ut imperfectio posterioris instrumenti instantanee confecti per eumdem Notarium, & coram eisdem testibus, suppleatur ab alio instrumento præcedente, sive quod eadem forma respective præsertim circa clausulas desumatur a proximitate alterius instrumenti præcedenter registrati in eodem protocollo juxta notata per Bart. & Bald. *in l. si quis ex adversariis*, §. *si tantum*, *ff. de edend. cum Concordan.* apud Capyc. Latr. *consult.* 14. *n.* 87. *& seqq. & consult.* 18. *n.* 47. *& seqq.* & dictum fuit per Rot. in Romana Societatis officii 30. Octobr. 1598. coram Orano.

Postremo vero, quia dum receptio effectivæ pecuniæ non
4 impugnabatur, sed major objectio restringebatur ad defectum expressionis fundi censiti, cum suis finibus, iste videbatur defectus nimium levis, & inverisimilis, dum idem fundus destinatus fuit pro aliis duobus censibus majoribus, atque capax erat, etiam istius, neque ob qualitatem personæ creditoris viri simplicis, & idiotæ, non autem feneratoris, ac etiam ratione summæ, cadere poterat suspicio, quod confici voluerit census personalis in fraudem usurarum: cum etenim iste sit potius punctus facti, quam juris, idcirco facti circumstantiæ potius, quam juris generalitates in hoc nimium attendi debent pro regulando Judicis arbitrio, cui præsumptivæ, vel adminiculativæ probationis materia commissa est, ac propterea incapax remanet regulæ certæ, & generalis; & per consequens intrat consuetus error procedendi cum generalitatibus, vel cum authoritatibus, quæ diversos petcuriant casus.

MUTINEN. CENSUS.

Responsum pro veritate, suppressis nominibus.

An extinctio census fieri debeat in ea præcisa specie monetæ, in qua est constitutus, vel sufficiat deponere æquivalentiam in altera specie monetæ? Et de defectu depositi non integri, an & quando causet illius nullitatem?

SUMMARIUM.

1 *Facti series.*
2 *Aliud pro alio invito creditori solvi non potest.*
3 *De conclusione, quando quis teneatur ad factum præcisum.*
4 *An & quando debitor admittatur ad præstandum unam speciem monetæ pro altera?*
5 *Sed tunc tenetur præstare totum id quod interest.*
6 *Depositum debet esse integrum, alias est invalidum.*
7 *Quando iste defectus integritatis excusetur.*
Card. de Luca, Lib. V.
8 *Valor monetæ est notorius.*
9 *De differentia inter actus necessarios, & voluntarios.*

DISC. XXXVIII.

Supponebatur in notula transmissa, quod de ann. 1629. in Civitate Mutinæ Cajus ad favorem Sempronii imposuerit censum in sorte duplarum Hispaniarum biscentum quinquaginta, sub conventione, ut in eisdem redemptio fieri deberet; Quodque de hoc anno 1675. idem Cajus, vel ejus hæres ex motivo, quod in ea Civitate dictarum duplarum copia non haberetur ad id justificandum exhibendo attestationem trium Bancheriorum, prævia disdicta, & citatione ad recipiendum in forma, deposuerit æquivalentiam in moneta currente in loco ad rationem juliorum unius, & triginta pro qualibet dupla; E converso autem Sempronius, vel ejus hæres exhibuerit attestationes bancheriorum, & negotiatorum Bononiæ, aliarumque adjacentium Civitatum, quod in eis commode haberi possent duplæ Hispanicæ in dicta, & longe majori quantitate, quoties solveretur æquivalentia ad rationem juliorum trigintaduorum pro qualibet, cum ob aliquos bellorum motus pretium aliquod recepisset incrementum; Hinc desuper ex parte Creditoris pro veritate consultus fui: 1

Respondi distinguendo causam in duos punctos, unum nempe, an creditor prætendere posset sibi præcise dandas esse duplas Hispanicas boni, & justi ponderis ad formam pacti, adeout debitore volente reficere totum id quod interest, recusare valeat? Et alterum posito, quod debitor admittendus veniat ad præstandum æquivalentiam in alia moneta, qualis esse debeat? Et an propterea depositum ex defectu integritatis invalidum, ac inutile censendum sit?

Quoad primum punctum, dixi quod de stricta juris censura, contra debitorem omnino respondendum esset, tum ex 2
vulgati axiomate, super quo de more plura colligit elaboratus Barbos. *axiom.* 210. *n.* 8. ut aliud pro alio invito creditori solvi non valeat; Tum ex altera pluries sub diversis materiis insinuata propositione, quod quando debitor potest præstare 3
implementum præcisum, ad illud teneatur, dum altera propositio, quod nemo cogi potest præcise ad factum, sed præstando interesse liberatur, procedit quando non sit in ejus posse, & facultate illud præstare, secus autem ubi potest, ut præsertim advertitur *disc.* 124. *de credit. & alibi pluries*.

Quamvis etenim casus præberet, quod de isto tempore in ipsa Civitate aliqua hujusmodi duplarum penuria haberetur, attamen non est penuria generalis, adeout sit pene impossibile illas habere in tanta quantitate, ut contingeret in scutis aureis larghis solitis, vel ducatis antiquis, de quibus etiam occasione consimilis quæstionis pro extinctione census agitur *disc.* 140. *de credit.* dum cum aliqua etiam modica diligentia haberi poterant.

Sed quoniam creditoris non omnino, & præcise intererat 4
habere ipsam speciem duplarum Hispanicarum, adeout præstando integram æquivalentiam, remaneret sibi consultum, hinc proinde, quamvis non adsit omnimoda impossibilitas, sufficit illa impossibilitas moralis, quæ ab aliqua difficultate provenit, ut ex æquitate admittatur debitor ad præstandum æquivalentiam in moneta regionis, ut frequenter, peneque quotidie habemus in pensionibus ecclesiasticis reservari solitis in scutis aureis, vel ducatis auri, pro quibus constituendis requiruntur scuti aurei novarum stamparum, ex deductis *sub tit. de pension. disc.* 34. *cum seqq. & disc.* 126. *& seq. de regal.* ac etiam *d. disc.* 140. *de credit. & disc.* 89. *de benef. & alibi*; Ideoque in hac parte pro debitore dixi respondendum.

In altero vero e converso pro creditore contra debitorem, ut scil. integram æquivalentiam in toto eo, quod interest eti- 5
am ratione accidentalis augmenti, seu valoris extrinseci præstare teneatur; Cum etenim debitori resistat juris rigor, quem ipse temperare prætendit cum æquitate, illa semper ita exercenda est, ut per eam nullatenus efficiatur deterius jus creditoris, quoniam alias redoleret iniquitatem, ac læderet justitiam, quod omni scripto, & naturali jure damnatum est.

Ideoque in consimili casu, de quo *d. disc.* 140. *de cred.* reperti fuerunt ipsi identifici ducati, sive scuti larghi solitii apud aliquos antiquarios, eorumque valor a peritis æstimatus fuit, facta perequatione, cum scutis aureis modernarum stamparum, habita etiam ratione augmenti extrinseci, & accidentalis, quod vulgo *aggio* nuncupatur, & cujus alteratio in singula tempora contingit, unde provenit majus, vel minus interesse cambiorum, ut in eorum titulo, seu peculiari materia advertitur.

Hinc de consequenti resultare dixi nullitatem depositi,

quod propterea cursum fructuum non impedierit, ex dedu-
6 ctis supra *disc.* 26. *& seq. & disc.* 51. *de dote, & alibi*, cum ita deficere dicatur unum ex ejus ibidem enunciatis requisitis, nempe illud integritatis, de quo late apud Cenc. *hoc tract. qu.* 111. *& passim*, ut locis citatis habetur.

7 Et quamvis iste defectus quandoque salvari soleat ex causa illiquiditatis, & incertitudinis; Attamen id procedit, quando incertitudo justam habeat causam excusatione dignam, quia nempe consistat in facto juste ignorato, ac propterea tali casu admitti solet depositum summæ certæ, & liquidæ, & unius julii cum oblatione in actis prompte solvendi, & deponendi totum illud plus, quod deberi apparebit, juxta frequentem praxim, quam habemus in materia purgationis attentatorum; cum similibus ex relatis *disc.* 18. *de judic. & alibi*.

8 Quod in proposito sequi solet in fructibus decursis, non autem in sorte circa istam valutationem monetæ currentis, dum id habet speciem notorii, ut apud Dunozett. *dec.* 846. *n.* 7. *&* 8. *& alibi*.

9 Ponderando etiam magnam esse differentiam inter illum casum, in quo facere oporteat solutionem, vel depositum integrum ad effectum evitandi pœnam caducitatis, vel impediendi pactum resolutivum; sive evitandi alia præjudicia pœnalia, puta ut possit audiri, cum similibus; Et istum casum in quo agatur ad effectum, ut debitor possit redimere censum, atque ab ejus servitute se liberare; Priori etenim casu obligatio solvendi, vel deponendi videtur imminens, & necessaria, quæ fiat ad effectum evitandi pœnas, & præjudicia, ideoque de facili intrat excusatio; Iste autem dicitur actus mere voluntarius, ad quem debitor cogi non potest, ac propterea ipse voluntarii actoris personam gerere dicitur, petendo admitti ad hanc æquitatem contra id, ad quod de juris rigore obligatus est, & per consequens tenetur diligenter inquirere, & justificare id, quod est suæ intentionis, ac petitionis fundamentum; Ac etiam quia cum sit actus continens claudicationem, quia nempe voluntarius ex parte debitoris, & necessarius ex parte creditoris, idcirco nulla premitur necessitate ad hunc actum deveniendi tempore accidentali, & quando augmentum extrinsecum illius monetæ, quæ est in obligatione, sit solito majus, sed debebat prævenire, vel potest expectare tempus magis opportunum, ideoque nulla adesse dicitur justa causa, quæ excuset.

BENEVENTANA CENSUS PRO CARDONIS CUM CIVITATE.

Casus disputatus in Congregatione Boni Regiminis.

An census extinctio invito creditore fieri possit absque integra oblatione, vel deposito fructuum ob illorum illiquiditatem, sive ob dilationem datam ad eos solvendum, aut ob aliquam assignationem de eis factam?

S U M M A R I U M.

1 *Facti series.*
2 *Depositum debet esse integrum in sorte, & fructibus.*
3 *An creditor teneatur extinguere censum in parte.*
4 *Non tenetur debitor offerre, vel deponere fructus illiquidos, & incertos.*
5 *Quando dicatur cadere illiquiditas.*
6 *De ratione, cui innixa est conclusio, de qua n.* 2.
7 *Cessante conditione dilationis, ista cessat, & quod isto casu non detur excusatio, vel purgatio moræ.*
8 *An ubi dilatio duret, & subsistat, liceat extinguere censum non solutis fructibus pro quibus data sit dilatio?*
9 *De cessante dilatione, & cessatione præsuppositi, cum quo concessa sit.*

D I S C. XXXIX.

1 Deputato per Alexandrum VII. de anno 1662. Episcopo Asculi in Apulia, ad visitandum, ac reformandum communitatem Beneventanæ Civitatis, quæ præsertim ob recens magnum excidium pestis enunciatum in alia Beneventana *disc.* 4. *de locato*, in malo statu constituta reperiebatur: Curavit Visitator obtinere a creditoribus censuariis, inter quos erat Author istorum de Cardonis, reductionem fructuum censuum a sex, vel alia majori summa ad quinque pro centenario, eos quoque inducendo; ut contenti essent singulis annis minutatim ex quibusdam exuberantibus redditibus decursorum satisfactionem consequi, præstito per creditores, vel eorum aliquos consensu cum conditione solutionis promptæ suis temporibus in futurum; De anno vero 1665. cum eidem Communitati se obtulisset occasio habendi quamdam notabilem summam pecuniarum ad censum ad rationem quatuor pro centenario; Idcirco dicta de Cardonis fecit disdictam cum oblatione sortis, & reliquatus fructuum decursorum a d. anno 1662. citra, & cum protestatione, quod pro aliis ante decursis gaudere vellet d. dilatione; Refutantibus vero tutoribus creditorum pupillorum hanc oblationem ex defectu integritatis; Hinc re delata ad Congregationem Boni Regiminis, disputatum fuit, an creditores ad hanc extinctionem faciendam tenerentur, d. defectu integritatis non obstante.

In disputationibus itaque desuper habitis, non negabant 2
Scribentes pro Communitate certam, passimque receptam conclusionem, de qua apud Cenc. *de cens. q.* 111. & communiter, ac habetur etiam a simili *disc.* 71. *de dote, & alibi*, quod creditor non tenetur invitus recipere diminutam restitutionem sortis, & fructuum, adeoque oblatio, & respective depositum defectivum, quamvis in modico, atque, ut nostri dicunt etiam in obolo, non suffragetur, quoties de totius census extinctione agatur, Oblatio etenim, vel respective depositum Partia admittitur solum, quando non refragante contrario pacto, debitor extinctionem facere velit de parte, quam ex quadam æquitate magis receptum est fieri posse, dummodo non sit modica juxta unam opinionem, pro medietate, vel 3
tertia parte, & juxta alteram probabiliorem Judicis arbitrio ex quantitate sortis, & usu regionis, aliisque circumstantiis regulando, ex relatis per Cenc. *qu.* 110. Add. *ad decis.* 454. *p.* 4. *rec. tom.* 2. Buratt. *decis.* 377. *&* 526. *dec.* 354. *n.* 9. *par.* 5. *&* 148. *num* 5. *p.* 6. *rec.* & in aliis rejecta contraria opinione Gratian. *discept.* 223. *num.* 4. *&* 717. *num.* 20. *& seqq.* cum qua incidenter proceditur apud Merlin. *decis.* 812. *num.* 2. & quam tenet Leotard. *de usur. qu.* 67. *num.* 30. *& seqq.* Sed adhuc isto casu omnium fructuum decursorum solutio, vel oblatio facienda est; non autem illius partis, quæ cadat sub rata partis sortis restituendæ, cum tunc resistat æquitas, cui hæc praxis innixa est.

Dicebant tamen id limitari in illis fructibus, qui essent illiquidi, & incerti, cum tunc sufficiat oblatio conditionalis obligationis scil. prompte solvendi, quatenus eos deberi com- 4
periatur, cum nemo cogi debeat offerre, vel deponere id, quod prætendat non deberi, ex relatis per Cenc. *d. qu.* 111. Cum quo in omnibus transcriptorio quodam more procedit Duarnus; Idemque procedere dicebant in illis fructibus decursis, super quibus aliqua sequuta sit conventio super assignationa effectuum, aut dilatione, qua pendente, non dicitur debitum, cum ad solutionem urgeri non valeat; Et per consequens, ut quemadmodum ad solutionem non tenetur, ita neque teneatur ad oblationem, vel depositum, quod in contumaciam creditoris nolentis recipere oblatam solutionem, illius loco cedit, ex deductis supra *d. disc.* 71. *de dote, & sæpius*.

Scribens pro creditoribus distinguendo primum punctum illiquiditatis ab altero assignationis, vel dilationis; Quatenus 5
ad primum pertinet, dicebam quod in annuis præstationibus pecuniariis consistentibus in certa quantitate non cadunt termini illiquiditatis, dum cum calculis arithmeticis incontinenti absque alia extrinseca probatione, vel liquidatione certificari potest id, quod pro fructibus remaneat debendum, calculando fructus a die impositionis, vel a die ultimæ soldationis, ac detrahendo id, quod debitor citra creditoris impugnationem solvisse doceat, ut apud Otthob. *decis.* 201. *& sæpius*, atque advertitur *disc.* 33. *de judic.* & alibi pluries.

Tunc etenim, ut loco proxime citato habetur in hac specie debiti, seu fructuum census pecuniarii intrat ista illiquiditatis inspectio, quando creditor ex pignore prætorio, vel conventionali fructus percepisset, quorum liquidationem, tam in quantitate, quam in valore facere oporteret, adeout incertum remaneat quantum debeatur, ex relatis *eod. disc.* 33. *de judic. num.* 42. Sive ubi idem creditor aliquod assignamentum, quamvis pro solvendo recepisset, ideoque pariter incertum remaneret quid & quantum debendum superesset; Vel quod allegata solutione, eaque justificata per scripturas, de quarum veritate dubitetur, sive illis veris existentibus, dubitatio cadat, an solutiones sint legitimæ, puta Procuratori cujus mandatum negetur, sive quod solutio de præterito justificari prætendatur cum præsumptione juris deducta ex textu *in l. quicumque, C. de apoc. pub. lib.* 11. cum similibus, adeout cadat probabile dubium a Judice cum cognitione causæ deciden-

tendum; Tunc etenim cum justum non sit, ut debitor pati teneatur exequutionem ante judicatum, ac solvere, vel deponere id, quod prætenditur non debere; Ideirco sufficit obligatio penes acta de prompte solvendo id, quod judicabitur deberi, adinstar eorum, quæ in materia purgationis attentatorum habeotur *disc. 18. de judic. cum simil. ib.*

Verum hæc extranea dicebam a casu quæstionis, unde remanebat evagatio inanie, cum nulla allegaretur solutio super qua dubietas caderet, nullaque creditori facta esset assignatio, nec pro soluto, nec pro solvendo, atque unica exceptio consistebat in d. dilatione, donec cum exuberantia redditum singulis annis sequeretur minutatim satisfactio,

6 Hinc proinde restringebatur quæstio ad secundum punctum dilationis, ob quam Scribentes pro Communitate terminos aliquantulum confundendo, dicebant, quod istud creditum fructuum decursorum, ejus naturam mutaverat, atque separatum erat a sua integritate; a cujus ratione manat d. necessitas offerendi, vel respective deponendi una cum sorte omnes fructus, ea deductis supra *n.* a.

7 In hoc autem cessare in primis videbatur quæstio ex solo facto ob cessationem præsuppositi dilationis, cum per actorem datus esset consensus sub certa conditione muona clausula, & *non alias*, adimente consensum ab actu, qui propterea infectus remaner, dummodo scil. in futurum punctualiter solvesentur tam fructus decurrendi, quam decursi cadentes sub rata residualis summæ exuberantis justa statum a Visitatore firmatum, quorum neutrum impletum erat.

Et quamvis replicaretur de aliquibos impedimentis excusantibus ab incursu caducitatis, ab hoc dilationis beneficio, quodque saltim negari non deberet æquitativa purgatio moræ, dedocendo in id illas generalitates, quæ in materia emphyteutica, vel simili habentur super purgatione moræ, vel excusatione caducitatis ob aliquod justum impedimentum, ex relatis *sub tit. de emphyt. disc. 39. & seqq. & alibi*.

Replicabam tamen, etiam cum sensu veritatis, id continere æquivocum clarum, atque præmissa, quamvis vera, esse extra casum, quod pro frequentiori contingentia hodie sequi solet, deducendo in id eadem fundamenta, de quibus *sub tit. de camb. disc. 6. & alibi pluries*, quod scil. ubi dilatio, vel fructuum reductio, aut alias habilitas debitori concedatur sub certa conditione, illius non implementum non producit aliquam pœnalem caducitatem, quam excusat impedimentum, vel alia justa causa, sive tollit d. æquitativa purgatio moræ, quæ solum impediat benevolam concessionem beneficii ob deficientem purificationem conditionis adimentis consensum ab actu, ad quem effectum non requiritur culpa, vel malitia, cum attendatur nudum factum non implementi conditionis, quomodocunque etiam sine culpa illud sequatur, justa distinctionem inter conventionem conditionalem, & modalem, seu pœnalem, de qua *disc. 38. de testament. disc. 154. & de fideicomm. & alibi*.

Sive juxta distinctionem inter caducitatem, & pactum resolutivum, in quam ex præmissa ratione non intrat purgatio moræ, ex deductis apud Gregor. & Adden. *decis. 539.* Bich. *decis. 660.* Merlin. *de pign. lib. 4. qu. 123. n. 66.* Cyriac. *controv. 239. & 240.* ac sæpius sub diversis materiis advertitur, cum sit distinctio firma.

Verum ubi, bis cessantibus, adesset dilatio pura, vel ejus conditio suum haberet implementum, adhuc tamen dicebam,

8 quod ubi non verificaretur novatio formalis, cum delegatione habente ejus requisita, de quibus in sua sede *sub tit. de credit.* aut cum vera transfusione in alium contractum, vel aliam causam debendi, puta quia super fructibus decursis creatum esset cambium, aut creatus novus census, ut fieri potest, & solet in illis locis, in quibus non sit usu recepta Bulla Piana super forma pecuniæ numeratæ, vel cum alia simili transfusione, seu novatione, adeout agatur de nimium benevola, & habilitativa dilatione in gratiam debitoris pro ejus majori commoditate, ac vitanda suffocatione, ut in hac specie sequebatur; Et tunc quamvis causa non dederit videre authoritates ad hos præcisos terminos descendentes, an scil. creditori censuario hac dilatione pendente, intra quam ad dilati debiti solutionem urgeri non potest, licitum sit censum extinguere cum oblatione, & deposito sortis, & illorum fructuum, quorum dies solutionis cessetit, non autem aliorum sub dilatione cadentium; Adhuc tamen, etiam cum sensu veritatis, dicebam verius videri id non licere eaod. motivo deficientis voluntatis creditoris ob deficientiam præsuppositi, sub quo tamquam causa finali ista dilatio concessa fuerat, quod scil. duraret census, ac propterea habilitas fieret debitori ad illum substinendum, ac manutenendum idoneum ne deficiat pro tempore futuro, & sic correspective ad commodum durationis contractus, cum alias absque dubio id concessum non fuisset.

9 Ac propterea recte applicari dicebam doctrinam Bald. *cons.* 212. *l.* 4. quam alii sequuntur relati apud Bich. *dec.* 487. *n.* 20. quod scil. si creditor debitori aliquam concedat dilationem sub conventione usurarum, vel fructuum medio tempore, detegatur autem talem conventionem esse illicitam, & usurariam; ideoque conventas usuras non deberi, ut cesset dilatio, eaque non obstante debitum peti possit tamquam ex cessante præsupposito, sub quo concessa fuit, atque hunc dicebam casum; Et generaliter de cessatione dilationis ob cessationem ejus causæ apud Rovit. *prag.* 23. *de feud. n.* 15. & alii communiter.

ALBANEN. RETRACTUS PRO DOMO PROBATIONIS SOCIETATIS JESU URBIS CUM MARCO ANTONIO.

Casus disputatus coram A. C. credo sopitum per concordiam.

De retractu prælativo competente creditori censuario in alienatione fundi censiti, an procedat quando census sit male impositus? Et quando hypothecæ generales reddant fundum incapacem census?

Et an ista prælatio competat cessionario, & post disdictam factam a debitore?

S U M M A R I U M.

1 *Facti series.*
2 *De rationibus in quibus fundatum est hoc jus prelationis.*
3 *De censu invalido ob fundi incapacitatem ratione hypothecarum anteriorum.*
4 *An id procedat, ubi agatur de hypothecis generalibus.*
5 *Declaratur quomodo & quando hypotheca generalis operetur hunc effectum.*
6 *Quid ubi census impositus esset super aliis fundis capacibus.*
7 *Inter plures censuarios hoc prelatio competit anteriori.*
8 *An hoc jus sit cessibile, & exercibile per cessionarium.*
9 *An competat si alienatio fiat post disdictam.*

D I S C. XL.

Empta per Domum Probationis Societatis Jesu Urbis a Creditore anteriore vinea prope aliam ejus majorem, 1 cui univit, vel incorporavit prope arcem Castri Candulphi, Marcus creditor posterior ex causa census, intentavit coram A. C. remedium jus offerendi, sed cum illud non competeret adversus tertium ementem jure creditoris ex iis, quæ habentur in sua sede *sub tit. de empt. & vendit. disc.* 31. alterum cumulavit judicium prælationis in vim Bullæ Pianæ, sed vel succubuit, vel concordia liti finem dedit.

Ea duobus autem fundamentis scribens pro Domo rea conventa, dicebam dictam prælationem non competere; Primo nempe ob invaliditatem, vel non existentiam census super hoc fundo; Et secundo, quod etiam creditor anterior, qui emptionem fecerat, omniaque ejus jura cessare emptori, erat censuarius, ideoque idem habebat privilegium, quod ejus cessionario communicare potuit; Atque utrumque motivum videbatur solidum, cum tamen sufficeret, ut unum subsisteret.

Quatenus itaque pertinet ad primum, super quo major in 2 puncto juris fuit disputatio, potius cum Judice, quam cum Scribentibus pro Actore, punctus erat super validitate, vel invaliditate census; Cum etenim istud jus prælationis fundatum sit in illo jure reali, vel quasi, quod creditor habere videtur super fundo censito, ut advertitur *d. disc.* 308. post Cenc.

Et cui rationi alia quoque addi posse videtur, quod scili- 3 cet circumspectus Pontifex, dum per ejus constitutionem tot oneribus supposuit creditorem, ita in aliquo cum sublevare voluit; Et per consequens, dum supponendus est verus creditor censuarius, habens hoc jus reale, vel quasi, per necessarium antecedens, præsupponi debet census validus, cum alias nullum, & nihil participentur, ex ratione, quod non entis nullæ sunt qualitates, ex deductis *sup. disc.* 23. & 31. in quibus in specie ejusdem nullitatis, quæ in præsenti deducebatur ob incapacitatem fundi censiti, advertitur; quod ubi

creditoris bona fides ita suadent, cumque quidem ejus favore fructus, non tamen tamquam fructus, qui vere non extant, sed tamquam damna, & interesse; Ac propterea cum jam detectum esset, quod controversa vinea de tempore impositionis census ad favorem actoris, vel ejus authoris, jam affecta esset hypothecæ anteriori ejus, a quo possessor causam habebat, ut supra, absorbenti totum fundum, ita clarum remanere dicebam invaliditatem ex defectu subjecti ob fundi incapacitatem, ex deductis supra locis proxime relatis.

4 E converso doctus, & accuratus Judex, qui nimium laudabiliter profitebatur practicare rubricam: *Ut ea quæ desunt advocatis, &c.* objiciebat de speciali authoritate Rotæ ap. Duran. *dec.* 53. ac etiam de conclusione, de qua præsertim *decis.* 29. *p.* 9. *rec.* quod scil. hypotheca generalis non impediat hanc impositionem; Potissime quia census impositus non erat super hoc fundo tantum, sed super aliis, quod receptum est fieri posse, adeout ad ejus validitatem sufficiat unum, vel plures esse capaces, quamvis alii non essent.

Verum his non obstantibus, etiam cum sensu veritatis, dicebam censum actoris super controverso fundo habendum fore, ac si non esset; Idque extra controversiam, quando subsisteret præsuppositum, de quo infra in altero motivo, quod scil. esset fundus alterius census anterioris venditoris, dum ita cessabat omne dubium, quod solum cadit in casu hypothecæ generalis; Sed isto præsupposito etiam cessante, adhuc dicebam veram quidem in suo casu esse dictam propositionem, de qua apud Dunozet. *decis.* 159. *&* 225. *& d. decis.* 29. *part.* 9. *rec.* quod scilicet hypotheca generalis om-
5 nium bonorum non impediat impositionem census super eisdem bonis, quoniam ita esset dare inconveniens, ut qui modicum contraxit debitum cum hypotheca, inhabilis esset ad hujusmodi contractum faciendum, etiam super magno ejus patrimonio; Ac etiam quia incertum est, qualis res ex pluribus cadentibus sub universitate patrimonii debitoris, passura sit hujus hypothecæ exercitium; Quod etiam nullatenus dari potest, quia debitor solvat, atque in hoc bene dicitur.

Sed postquam hypotheca generalis deducta est ad exercitium, atque creditor unam rem eligendo, illam jure creditoris in vim suæ hypothecæ distraxit, tunc ista electio, & exequutio respective, respectu istius rei operatur retrotractionem ad initium; Et sic quod census sit quidem in aliquo implicito statu validitatis, qui pendeat a futuro eventu, quia nempe iste fundum censitum præservet, ut supra; Sed si eventus aliter doceat, tunc intrat retractatio, sive apertio ejus, quod habitualiter inerat, dubium tamen, vel incertum erat, an ad actum, vel exercitium deducendum esset, ut in eisdem allegatis decisionibus advertitur; In casu vero *decis.* 52. *Durani*, quidquid sit de ejus subsistentia in casu suo, dum de alio puncto principaliter ibi agitur, advertebam cessare præsuppositum incapacitatis ob majorem vineæ valorem, ut patet ex facie, de qua in altera ejus *dec.* 135.

Atque ad id bene conferre dicebam ea, quæ habentur *sub tit. de credit. disc.* 13. *&* 151. super puncto, an hypotheca generalis dicatur alienatio prohibita, necne, quoniam verius est eam non esse talem, donec remaneat in simplicibus terminis habitualitatis, ac incertitudinis, an ad exercitium deducenda sit, necne; Secus autem si postea ad illud deducatur, cum similibus.

Et quoad capacitatem aliorum fundorum, ultra quod illa
6 ex hac parte negabatur quoque in facto, atque supponebatur, quod de tempore impositionis istius census, omnia impositoris bona absorta essent ab hypothecis anterioribus, cum subsequuto postmodum exercitio; Adhuc tamen dicebam, quod ubi etiam aliorum fundorum capacitas subsisteret, id non faciebat ad casum, quoniam nostra quæstio non erat super validitate, seu invaliditate census in genere, vel in abstracto, cum de hoc possessoris non interesset quærere, sed erat super invaliditate census super isto fundo, quem ita detectum est esse incapacem ad effectum, ut super eo non competeret tale privilegium fundatum in illo jure reali, vel quasi quod censuarius creditor de tempore alienationis habet; Ideoque stant bene simul, quod census respectu aliorum fundorum sit validus, quodque super eis competat hoc privilegium, sed sit invalidus super eo, de quo est quæstio.

Quo vero ad aliud motivum prælationis in eodem jure,
7 seu privilegio ex persona authoris; Non controvertebatur assumptum, quod in isto quoque privilegio intrat regula, *qui prior, &c.* ut scil. inter plures creditores censuarios anterior vincat, sed quæstio consistebat in facto, an subsisteret præsuppositum census anterioris super hoc fundo in venditore, de quo nullæ erant Advocati partes; Ac etiam in jure, an scil. retento isto præsupposito, privilegium esset cessibile, & de eo emptor objicere posset.

In hoc itaque posteriori puncto juris dicebam idem, quod sæpius habetur ad materiam retractus *sub tit. de servit.* quod 8
scil. istud jus prælationis, vel retractus non sit cessibile solum, & de per se, remanente re, cujus ratione competat penes cedentem, sed quando ceditur etiam ipsa res, tunc receptum est fieri posse ex ibi deductis, & in his terminis censuarii ex Bulla Piana, Cyriac. *controv.* 254. Cenc. *q.* 66. *n.* 122. *cum seqq.* ubi generaliter *n.* 21. observat, quod hic retractus, regulandus est juxta terminos generales aliorum retractuum; Ac propterea cum ageretur de cessione ipsius census, seu crediti, cujus ratione hoc jus competit, idcirco totum id, quod authori competere posset, dicendum est competere cessionario, quamvis cessio lite pendente facta esset, quoniam constare non possit vitium litigiosi, ut in specie apud Thomat. *dec.* 40. *n.* 16.

Et quamvis replicaretur, quod census non erat amplius in rerum natura ob confessionem, sive satisfactionem jam sequutam mediante venditione fundi censiti propter applicantiam servitutis in rem propriam, ac propterea habemus, quod eo ipso, quod fundus censitus fiat de dominio creditoris, census evanescit, ut in præcedentibus pluries advertitur, & est principium certum; Attamen id recte procedit, quatenus durat jus, vel dominium, & sic irrevocabiliter, non autem revocabiliter, ac propterea si fiat casus revocationis census, vel ejus jura reviviscunt, ad instar eorum, quæ habemus in confusione jurium, & actionum per titulum hæreditarium, si ille per extinctionem fideicommissi, vel alias cesset, ac habemus in ipsismet terminis creditoris censuarii satisfacti cum datione in solutum aliquorum bonorum, seu cum pecunia avocabili; & postea avocata *supr. hoc eod. tit. disc.* 15. *&* 16. *& sub tit. de feud. disc.* 81. *& alibi.*

Clarius vero, ubi agatur ad effectum excipiendi, quoniam quilibet emptor, qui reportet cessionem jurium a creditoribus cum sua pecunia dimissis, sive quod alias in eorum locum ex pacto, vel de jure subintret, ita repelli posset, quando pulsatur a creditoribus, & tamen contrarium est absolutum in praxi quotidiana, ex deductis in sua sede *sub tit. de Credit. disc.* 1. *cum plur. seqq.* cum similibus.

In hoc autem proposito retractus censualis in una Firmana pro quodam Tornabono consultus fui, an sibi cessionario 9
competeret hic retractus, stante quod cedenti per debitorem, vel emptorem facta fuerat disdicta; Et dixi sine dubio respondendum esse pro competentia disdicta non obstante, dum ita facta dicitur in fraudem, atque alias lex imposita diceretur potius verbis, quam rebus, dum in debitoris, vel extranei emptoris libito repositum esset hoc jus eludere, potissime dum Bulla præcepit, ut creditori per debitorem, vel possessorem denunciari debeat futura venditio per mensem antea, & per consequens illico facta venditione dicitur acquisitum jus creditori quod tolli non potest, quinimo etiamsi præcederet disdicta, & fiat venditio infra mensem, cum esset idem, in his terminis habetur apud Cenc. *qu.* 65. *num.* 16. Cyriac. *d. controv.* 254. *num.* 18. *&* 46. bene apud Thomat. *d. decis.* 40. *n.* 34. *&* 35. & quando desuper non haberentur doctrinæ speciales, adhuc videretur certum ex d. regula, seu ratione generali, cum spectandus sit effectus, & substantia legis, non autem formalitas verborum, ut in omni materia frequenter insinuatur, & est assumptum, quod semper, ac principaliter a Judicibus præ oculis haberi deberet.

LUCANA PRÆLATIONIS

PRO JOSEPHO TUCCIO CUM PAULINO, ET JOANNE,

Responsum pro veritate.

De eadem materia, de qua *disc. præced.* prælationis competentis creditori censuario in emptione fundi censiti, an locum habeat in promissione de vendendo? Et in venditione concepta cum pacto resolutivo, sive quomodo alias evitari possit.

SUMMARIUM.

1 *Facti series.*
2 *Facienda est interpellatio creditori pro forma.*
3 *Post factam venditionem non potest fieri extinctio census, & de cautela evitandi prælationem creditoris censuarii.*

4 An

4 *An retractus intret in sola promissione de vendendo, & de materia hujus promissionis quid operetur?*
5 *Declaratur quando promissio ad hunc effectum non operetur.*
6 *An possit recedi a promissione in prajudicium retractus?*
7 *De cautela pacti resolutivi pro exclusione retractus.*

D I S C. XLI.

1 SUper prædio notabilis valoris scutor. 5. m. Paulinus censum imposuit ad favorem Josephi in sortem scutorum bis-centum quinquaginta, deindeque promissionem fecit ad favorem Joannis de vendendo dictum prædium, atque super ejusdem venditionis observantia, effectuatione extra lite Promissarius sententiam reportavit transactam in judicatum, qua sequuta inter eos deventum est ad venditionem partis pro scutis tercentum, sub lege ut erogari deberent in extinctionem dicti census cum restitutione sortis, & fructuum, denuo ratificando, & repetendo dictam promissionem vendendi reliquum; Quare facta disdicta creditori, eoque petente præferri in emptione totius prædii ad formam Bullæ Pianæ, exortaque in Civitate Lucen. desuper lite, ex parte Josephi meum expetitum fuit judicium.

Respondi distinguendo inter retractum partis jam venditæ, & reliquum cadentem sub promissione de vendendo; Quatenus enim pertinet ad primum punctum, dixi illum esse 2 omnino planum ob expressam, & literalem dispositionem Bullæ, quæ juxta magis receptum intellectum exigit interpellationem de forma, qua non impleta, tempus non currit juxta firmata apud Ottbob. *dec.* 268. Peuting. *dec.* 451. & 466.

Neque ee non integra post scil. factam venditionem, locum esse dixi disdictæ pro extinctione census, cum in ipso 3 instanti sequutæ venditionis sibi quæsitum esset jus, quod facto venditoris, vel emptoris, aut utriusque tolli non potest, ac propterea ad hunc retractum evitandum, illa est cautela, quod prius ad formam Bullæ fiat census extinctio cum restitutione, vel deposito sortis, & fructuum, eaque sequuta ad venditionem procedatur, de fundo tamquam jam effecto libero, non autem ubi venditio sequatur, censu adhuc vigente, ut apud Cenc. *d. q.* 55. *num.* 16. *& per tot.* cum quo de more pertransit Duard. *ton. tract.* §. 4. *q.* 9. Thomat. *decis.* 40. *num.* 34. *& seq.* Cyriac. *contr.* 254. *n.* 46. *& seqq.*

Ac propterea in hac parte dixi, quod nisi aliæ adessent circumstantiæ facti, non agnoscebam rationem dubitandi, quæ solum cadebat in altera parte, seu puncto reliqui prædii non venditi, sed vendi promissi.

In hoc autem distinguebam, quod aut præfati Paulinus, & Joannes, inter quos promissio sequuta erat, perseveraturi essent in eadem voluntate, quæ ad effectum duceretur ex intervallo, & postquam sive cum restitutione sortis, aut cum ejus imputatione in pretium partis venditæ, in qua creditor prælationem haberet, extinctio esset; Aut econverso nollent perseverare, sed concorditer a contractu recedere, promissario renunciante juri ex d. promissione sibi quæsito.

Primo casu pro creditore dixi probabilius respondendum 4 videri; quoniam quæstio, de qua supra, *hoc eod. tit. disc.* 70. an promissio de vendendo importet venditionem, per eam diversos casus, vel effectus, periculi scil. postmodum contingentis, aut præcisæ coactionis promittentis ad factum, sive ubi accedat mixtura tertii, in quam post promissionem titulo venditionis, vel alio simili res in promissionem deducta, translata sit; Secus autem ad hunc effectum, quoniam quando promissio exequutioni demandatur, adeout conjungantur extrema, intrat retrotractio ad ipsum promissionis initium, in quo venditio facta censetur, ut in his specialibus terminis firmatur apud Cyriac. *d. controv.* 244. *n.* 26. *& seqq.* ubi agitur in puncto, atque in hoc sensu de plano procedit opinio relatorum *d. disc.* 70. ut promissio de vendendo ad hunc effectum habeatur pro venditione, cum alias nimium facile esset eludere legem, quæ ita diceretur verbis potius, quam rebus imposita.

Ita tamen, quod promissio esset perfecta, & hinc inde obli-5 gatoria, eo modo quo de jure obliger saltim ad interesse juxta plene in materia deducta apud Cocc. *dec.* 1951. *repos. dec.* 58. *p.* 6. *rec.* cum aliis *d. disc.* 70. Secus autem si adhuc remaneret in terminis simplicis velleitatis, vel tractatus, ac datæ intentionis, quia nempe habeat quidem aliquis in animo rem emendi, & non discordet cum Domino in pretio, sed nolit se exponere periculo faciendi retractum, ac propterea insinuet Domino possessori, quod prius rem vendendam ab illo nexu liberet, deindeque liberatam vendat, etiamsi sub mutuo, vel alio diverso contractu ipsemet pecuniam possessori daret, quoniam ubi non adesset vera, & perfecta promissio obligatoria, & irretractabilis; adeout alii actus continerent meram simulationem in fraudem tertii, sed res remaneret in dictis terminis velleitatis, & tractatus, adeout cuilibet liberum esset, tunc dicitur cautela, non autem fraus, quamvis ordinata ad finem excludendi retractum juxta aliam cautelam, de qua supr. *disc.* 74. *n.* 17. pro excludendo retractu vicinitatis quod scil. non vendatur pars, quæ adjaceat vicino, de quo suspicio habeatur, dummodo id fiat per veritatem, non autem per simulationem, sive juxta aliam cautelam pacti resolutivi, de quo infra, cum similibus juxta facti qualitatem.

6 Verum ubi promissarius suo juri cederet, atque obligationem promittendi remitteret vere, & cum effectu, non autem simulate, adeout non spectetur ex intervallo postmodum eamdem promissionem effectuare, tali casu advertebam, quod pro mea notitia casus esset peregrinus adhuc formiter non decisus; Atq; ubi res remaneret in terminis unicæ, & simplicis promissionis, adeout ad alios actus deventum non esset, tunc pro libertate recessus dicebam probabilius respondendum videri, non obstante fraude, quæ tertio fieret, quoniam sibi adhuc nullum jus perfecte quæsitum est, dum ipse in contractu non intervenit, neque alter pro eo legitime stipulatus fuit, juxta receptam distinctionem ad materiam text. *in l. quoties, C. de donat. quæ sub modo, tum Concord.* de quibus *sub tit. de fideic. disc.* 137. *& sub tit. de Donat. disc.* 36. *& alibi*; Promissio etenim de vendendo, ubi etiam perfecta, quinimo jurata sit ex veriori, meliusque fundata sententia, excludit pœnitentiam, atque rationem præbet promissario cogendi promittentem etiam ad factum præcisum, quoties in ejus facultate est illud præstandi, adeout eo renuente Judex suppleat, & præstet promissario rem in promissionem deductam, cum regula, quod nemo cogi potest ad factum præcisum, sed præstando interesse, liberetur, procedat, vel ubi non est amplius in facultate promittentis præstandi rem promissam, quam amplius non habeat, vel ubi agatur de promissione intellectuali, ac tali quod Judicis suppletio non sit adaptabilis, nec practicabilis.

Non per hoc tamen sola promissio apta est habere vim veræ, & perfectæ venditionis cum translatione dominii, ac juris realis in promissarium, adeout si post promissionem res cum perfecta venditione, vel alia specie alienationis transferatur in tertium non conscium, nec participem fraudis, istius conditio erit potior, quoties promissio munita non sit hypotheca, ex qua quoddam jus reale, seu rei persequutorium pro observantia favore promissarii resultet; Et per consequens dicendum non videtur, quod promissario non curante agere ad observantiam promissorum, sed obligationem remittente per veritatem, non autem per fraudem, & simulationem, dicere valeat tertius, cui jus retrahendi competat, ut id fieri non possit; cum suum jus quæri solum dicatur per actum perfectum alienationis, per quem dominium abdicetur a venditore, & transferatur in emptorem, adeout adimpleatur ratio mutationis Domini, & possessoris; promissio autem etiam valida, & obligatoria tamquam præparatoria futuræ venditionis tribuat habenti jus retrahendi quamdam spem, sive quoddam initium, quatenus postea actus perficiatur, ad quod fiat retrotractio, adeout sibi non præjudicet intermedia rerum mutatio, ut supra.

Ponderando etiam, quod quando paciscentes de futuro contractu venditionis, concorditer ab illa pactione recede- 7 re vellent, recte possint recessum cohonestare cum declaratione animi, quod promittens vendere, id egerit ex motivo affectionis personalis erga promissarium alias non facturus, quatenus venditio irretractabilem effectum sortiretur, dum etiam in ipsa perfecta venditione, vel alia specie alienationis, quæ retractui subjaceat, quamvis perfecta, & effectuata, prohibitum non videtur istam adjicere cautelam, quatenus venditoris conditio eam ferat, quia sibi non expediat eam alias practicare, adjiciendo scil. hanc declarationem deveniendi ad alienationem cum animo præciso alias non faciendi, nisi quatenus in illa persona irretractabilem sortiatur effectum alias non facturus, adjiciendo pactum resolutivum in casu contrario, juxta ea quæ habentur firmata apud Dunozett. *decis.* 453. *repetit. dec.* 201. *p.* 7. *rec.* ubi de consimili cautela in concessione emphyteutica pro exclusione retractus, vel prælationis competentis proximiori conjuncto, vel hæredi ultimi emphyteutæ, de qua in sua sede *sub tit. de emphyt. disc.* 3. & in aliis pluries.

Quamvis autem præmissa ita procedere viderentur, adhuc tamen in hac facti specie, ob ejus particulares circumstantias, ob quas dicebam probabiliter locum esse officio, vel arbitrio Judicis decernendi creditori censuario, non versa-

barum in terminis simplicis promissionis, sed ulterius ad tot alios actus processum fuerat, satagente promissario obtinere sententiam pro observantia promissionis, & quod magis ultimum actum, per quem promissio ad effectum deducta fuit in parte quidem ad solum effectum excludendi retrahentem, deinde confirmando promissionem, unde liquet de perseverantia voluntatis quodque alias recessus esset vere animosus, & affectatus, quo casu prohibitum non videtur interponi Judicis officium, vel arbitrium ob evidentem fraudem, & æmulationem.

Ac etiam observabam in idem adaptari posse regulam, de qua Add. ad Greg. *dec.* 557. Cavaler. *decis.* 408. 449. *&* 500. *& passim*, atque sub diversis materiis pluries advertitur, quod scil. effectuatio in parte influat in totum, dum ita partis effectuatio facta fuerat, alterius autem partis conventa, adeout constaret de perseverante voluntate, nullaque urgeret probabilis ratio, nisi illa fraudis, quod eodem tempore promissio effectuata non esset pariformiter in toto, ideoque ex Judicis officio recte intrare dicebam suppletionem; Sed quoniam desuper occasio non dedit invenire Doctorellum, qui hæc diceret, verebar quod pro moderna ineptia hæc judicarentur ratiocinia non apta movere Judicem, cum hodie judicari ignoretur absque Doctrinella, quæ dicat in verbis, non distinguendo, an fundate, & bene, vel potius erronee, & male loquatur; Talis est nostrorum temporum calamitas.

SARZANEN, CENSUS

PRO BRONDO.

Responsum pro veritate extra Curiam.

De Censu super fundo alieno de consensu Domini; Et de istius consensus verificatione.

S U M M A R I U M.

1 *Facti series.*
2 *In possessorio non attenditur exceptio nullitatis census.*
3 *Improbatur modernus usus, ut debitores cum juris scrupulositatibus a debito liberentur.*
4 *De fructibus debitis loco damnorum, & interesse ob bonam fidem creditoris.*
5 *De impositione census super fundo alieno de consensu Domini.*
6 *De probatione istius consensus.*
7 *Discursus super conclusione invaliditatis census super fundo alieno.*
8 *Quale jus acquiratur super fundo censito, & ob quam rationem ille requiratur.*
9 *De ratione ob quam possit creari census super fundo alieno.*
10 *Quid de fundo proprio jam absorpto ab hypothecis, & oneribus.*
11 *Ad quid deserviat discursus, de quo n. 7. & seqq.*

D I S C. XLII.

1 Facta oppositione per debitorem de invaliditate census ex eo, quod fundus non esset de dominio impositoris, introductaque desuper lite in partibus; Cum Scribentes hinc inde pro extero more pene volumina confecissent, ita per quamdam speciem tractationis totius materiæ censualis, multa in unum colligendo, sive facient, sive non ad propositum, tam in possessorio, quam in petitorio, atque super hoc præsertim ex parte creditoris transmissis dictis allegationibus consultus, ad effectum deliberandi, an expediret litem prosequi, vel concordiæ præjudiciali aures præbere.

2 Neglecto propterea examine eorum, quæ superfluas continebant evagationes, atque aliquid favore creditoris attingendo in possessorio juxta ea, quæ in terminis clarioris defectus habentur apud Bich. *dec.* 585. *& sup. disc.* 6. *&* 11.

3 Quatenus pertinet ad bonum jus in negotio principali, & præsertim circa fructus decursos, & solutos, ad quorum imputationem in sortem hujusmodi quæstiones frequentius restringi solent, dum ob hodiernas subtilitates, seu verius legales superstitiones prodiit ista pulchra cautela debitorum curandi dissolvere debita, quinimo effici creditorum creditores cum paragraphis, & cum doctrinis, vel decisionibus contra omnem bonam fidem, atque humani commercii, & discursus rationem, quamvis vere non accederet creditoris depravata intentio fœnerandi, & debitoris fallacia, sed totum eum optima fide sequutum esset, ut pluries *sub tit. de usur. & sub altero de cambiis*, ac etiam *sup. disc.* 31. *& sæpius.*

Respondi resolutionem nimium, ac principaliter pendere, potius ex facto, quam ex jure, ideoque non de facili certum, tutumque judicium per absentem dari posse, clarumque esse errorem illorum, qui in hujusmodi quæstionibus cum generalitatibus procedunt, sive cum doctrinis, ac decisionibus, quæ diversos percutiant casus; Id etenim pendet ex bona, vel respective mala creditoris, seu emptoris census fide de tempore impositionis, juxta ponderationes, de quibus supra *d. disc.* 13. & latius *disc.* 31. Ubi etiam creditor, sive emptor de eo tempore in bona fuisset fide, tunc nil referre dicebam agere de validitate, vel invaliditate census, quoniam, posita etiam invaliditate, quia nempe impositio facta esset super alieno fundo, sine consensu Domini, adhuc idem effectus, quoniam ex deductis *d. disc.* 13. *&* 31. quando etiam debiti non essent fructus tamquam fructus, adhuc tamen essent debiti tamquam damna, & interesse, quod sonat in idem, ac propterea remanere videtur quæstio nominis, potius quam rei. 4

Ubi vero ex facti circumstantiis ista ignorantia, seu bona fides exclusa remaneret, quia nempe creditor, seu emptor sciolus, sciret fundum esse alienum, ut in hac facti specie quamplura non levia argumenta comprobare, vel suadere videbantur; Tunc advertebam recurrendum esse ad alterum, pariter facti potius, quam juris fundamentum, an scilicet hæc impositio per non dominum facta fuisset de consensu Domini.

Quamvis etenim apud modernos Scriptores post Bullam Pianam (qui solum super hac nova lege allegari possunt) magis communiter receptum sit, ut super alieno fundo census impositio fieri non valeat, ex deductis ad satietatem per Cenc. *hoc tract. qu.* 14. & Leotard. *de usur. qu.* 55. *num.* 2. *cum plurib. seqq.* Attamen inter alias limitationes, ea pariter est recepta, ubi accederet consensus Domini fundi, ex relatis per Cenc. *d. qu.* 14. *n.* 8. Leotard. *d. qu.* 55. *n.* 20. *dec.* 46. *num. fin. part.* 7. *rec. repetit.* apud Dunozet. *decis.* 392. & apud Cavaler. *dec.* 244. quam adhibendo etiam modernam ineptiam pragmaticorum magnificabam, tamquam punctualem, utpote loquentem in consimilibus terminis census impositi per filium super fundo patris, vel e contra; Ac propterea dixi pariter id pendere ex circumstantiis facti, an scil. ex eis resultaret hujusmodi consensus probatio. 5

Super illius namque præstatione certa non habetur præscripta forma, & per consequens prohibitum non est adhibere omnes illas species probationis, quæ recensentur *sub tit. de judic. disc.* 22. *cum seqq.* & punctualiter de probatione istius consensus per præsumptiones, & argumenta *d. decis.* 244. Cavalerii; Et de mandato probando etiam per præsumptiones, & adminicula apud Dunozett. *dec.* 786. *cum aliis d. tit. de judic. dec.* 7. 6

Attentis autem præsuppositis, quæ fiebant in dictis scripturis transmissis, probabilius videbatur, quod sufficiens hujusmodi consensus probatio adesset, quoniam revera census imponebatur pro publicis, vel Communitativis indigentiis per filium tamquam a publico deputatum in Consilio generali, in quo pater fundi Dominus fuit præsens, ac etiam quia convivebant in eadem domo, atque actus ob qualitatem loci, & indigentiam pro qua factus fuit, habebat speciem notorii; Accedentibus etiam tam successiva plurium annorum observantia, quamplerisque aliis concurrentibus argumentis, quæ unitim considerata cum consueta regula, ut singula quæ non prosunt, &c. abundare videbantur. 8

Cæterum quatenus pertinet ad ipsum principale assumptum, ex quo ad hanc nullitatem inferebatur; Quamvis ob reverentiam communis sensus Doctorum, & Rotæ super hoc requisito, ut fundus censitus esse debeat in dominio libero, liberaque dispositione impositoris, non audeam illud impugnare, atque contrarium asserere, ita potius obsequendo nostrorum majorum authoritati; Attamen cum id expresse per Apostolicam Constitutionem determinatum non sit; hinc in discursiva ratione dicendum videretur, hoc requisitum a Bulla non desideratum probabili fundamento destitutum esse, ita indebite in lege potius exorbitanti, ac inducente nova onera, quæ prius non aderant, alia cumulando, vel subintelligendo contra juris regulas suadentes, ut onera potius minui, quam multiplicari debeant. 7

Ratio etenim originaliter assignata per Navarrum, & alios Authores istius traditionis, cum qua moderniores pro Juristarum stylo, uno alterum transcribente, vel sequente, processerunt, illa assignatur, quod per census constitutionem constituatur jus reale super fundo, atque in alterum trans-

fera-

feratur jus percipiendi redditum ex illo, ut per Leotard. *d. qu. 55. n. 2. in fine, & n. 3.*

8 Ista vero ratio est falsa, quoniam ex pluries insinuatis in præcedentibus, ac etiam *sub tit. de Regalib. disc. 92. & sub tit. de Legat. disc. 26. & alibi*, ubi allegatur Cenc. *qu. 23.* & alii; Verius est, quod per censum non transferatur dominium; neque aliquod jus reale, sed super fundo censito contrahatur quædam hypotheca magis specialis ratione expressionis; Atque fundus fructifer, & capax desideratur solum tamquam subjectum necessarium pro exclusione census personalis ad tollendas quæstiones, & dubietates, de quibus supra *in hoc eod. supplemento disc. 32.* ut scil. ita sciatur, cui peremptionis, vel diminutionis, aut infructuositatis periculo creditor subjaceat, ita tollendo suspicionem puri mutui fœneratitii impliciti; Ac propterea receptum est, quod adimpleto ad istum effectum hoc requisito, cum designatione unius, vel plurium certorum fundorum capacium, prohibita non est obligatio, seu hypotheca generalis omnium bonorum pro observantia contractus, & cautela creditoris.

9 Si ergo fundus certus requiritur ad hunc solum effectum, ut sit subjectum periculi; Hinc proinde non videtur quid prohibeat hanc periculi designationem fieri posse concorditer super fundo alterius, eodem modo, quo quotidiana praxis docet in societatibus officiorum, vel in censibus vitalitiis, aut in officiis, & locis Montium vacabilibus, quod licet contractus substantietur inter Titium, & Sempronium, potest tamen persona Caii ignorantis, & non consentientis destinari pro periculo vitæ; Ideoque idem a pari dicendum venit, cum nulla subsit probabilis ratio differentiæ.

10 Non sic est in altero casu, de quo *d. disc. 13. & 31.* & in aliis, quod scil. impositor census imponat super fundo, qui de facto sit suus, vel ab ipso possideatur tamquam suus, sed ob hypothecas anteriores, vel alia vincula, & onera revera sit incapax, quoniam tunc ubi creditor id sciat, probatio resultat, vel saltim vehemens suspicio, quod census personalis potius confici voluerit, hodie prohibitus, atque declaratus, ut redoleat potius mutuum interpretativum, ob improbabilitatem credendi debitori, qui habeat fundum, ita aliis obnoxium; Sed si cum bona fide id candide exprimatur, quod scilicet creditor volens sequi fidem debitoris, quem sciat esse idoneum ob alia bona, super quibus census creari non possit, contineatur hoc fundo de per se fructifero, & capaci tamquam subjecto pro dicto fine, vel effectu periculi, eo modo quo super alieno, non videtur quid prohibeat; Idque præsertim in Urbe videtur in praxi frequens, quod scil. etiam primarii, & ditissimi Barones, & Domicelli per Apostolicas Constitutiones prohibiti imponere census super bonis jurisdictionalibus, ac etiam super non jurisdictionalibus sitis extra ambitum quatuor milliarium, ad favorem exterorum; habentes vero in Urbe infra ambitum quatuor milliarium palatia, & vineas, aliaque bona ab hujusmodi prohibitionibus exempta, super istis cum diversis personis imponunt census, aliasque contrahunt hypothecas, adeo ut incapacitas sit notoria, & inexcusabilis, sed bona fide id fit, stantibus dictis prohibitionibus, atque ad evitandas pœnas; Igitur, sufficere debet, ut satisfiat menti, vel fini legislatoris, quod scil. ita creditor subjaceat periculo peremptionis, vel infructuositatis certi fundi designati, atque excludantur census mere personales, procedendo cum sæpius insinuata regula attendendi substantiam, vel finem, seu rationem legis potius, quam judaicas formalitates; quemadmodum si plures res super eadem persona tertia ineantur contractus vitalitii, ut supra, nulla prohibitio adesse videtur, sic a pari.

In omnem eventum applicando ad rem, quando etiam in consulendo, vel judicando, ob hujusmodi ratiocinia recedendum non videretur a prædicta magis communiter recepta traditione, seu propositione, adhuc tamen iste discursus considerabilis remanet ad dignoscendum, quod iste defectus non provenit a lege clara, sed a sensu Doctorum habente probabiles dubitandi rationes ad effectum, ut non ita mordicus, ac rigorose in hoc procedendum sit, saltem pro compensatione, seu licita perceptione fructuum in ratione damnorum, & interesse, quodque evitetur ille rigor, qui in casu certi mutui usurarii, quamvis palliati, contra depravatum fœneratorem est adhibendus, quodque pariformiter non procedatur in d. casu mutui usurarii certi, sed cum fraude, & mala fide palliati, & in isto, vel similibus casibus, in quibus infectio contractus, atque transfusio in mutuum resultat ex apicibus juris, qui vix ejusdem juris professoribus innotescunt, ut distinguendo advertitur *sub tit. de usur. disc. 12. & disc. 17.* & in aliis pluries, ac etiam *sub tit. de cambiis, & alibi.*

NEAPOLITANA CENSUS
PRO SEMINARIO

CUM MONASTERIO MONIALIUM S. CRUCIS
DE LUCA NUNCUPATO.

Casus decisus per Rotam pro Seminario.

An census, de cujus initio, sive impositione non constat, sit redimibilis, necne ad præscriptum Pianæ Constitutionis. Et an censendus sit potius consignativus, vel reservativus, aut e contra.

S U M M A R I U M.

1 *Facti series cum resolutione.*
2 *Census non requirit scripturam, vel certam formam probationis, sed potest probari etiam adminiculative.*
3 *Census antiqui ante Bullam Pianam non erant redimibiles.*
4 *De argumentis census reservativi magis irredimibilis.*
5 *Quod attendi debeat substantia veritatis ex pactis, non autem formalitas verborum.*
6 *De argumento irredimibilitatis resultante a qualitate debitoris.*

D I S C. XLIII.

Possidentibus ab antiquo illis de familia Terracina quoddam prædium positum in loco nuncupato *Lavella*, gravatum annuo censu ducatorum quinquaginta quinque, ad favorem cujusdam Cappellæ, seu Ecclesiastici beneficii, postmodum uniti Seminario; Cum illud ex persona cujusdam Monialis superstitis ex præfatis de Terracina obvenerit in Monasterium S. Crucis nuncupatum de Luca, ab isto per annos 60. circiter, ac etiam prius dictus census pacifice solutus fuit; Postmodum vero denegando solutionem, excitata fuit prætensio, ut ex parte Seminarii doceri deberet de titulo, sine quo non teneretur, vel saltim id suffragaretur pro facultate illum redimendi, sed cor. Ordinario prodiit resolutio favore Seminarii, confirmata in secunda instantia per A. C. Introductaq; causa in Rota cor. Bevilaqua, & dato dubio, an constaret de censu redimibili, sub die 29. Februarii 1671. in utraque parte pro Seminario decisum fuit, constare scil. de censu, & illum non esse redimibilem, atque in hoc statu absque ulteriori progressu causa reperitur; Duæque propterea erant hujus dubii partes; Primo scil. super debito census in genere; Et secundo posito censu, an ille esset redimibilis, necne? 1

Quatenus itaque pertinet ad primum, in decisione desuper edita principaliter processum est cum terminis census consignativi, ad præscriptum Bullæ Nicolai V. quæ est peculiaris pro isto Regno, & pro altero Siciliæ ultra pharum, sive illarum Martini, & Calixti III. de quarum occasione, atque istius contractus introductione habetur supra *in hoc supplemento disc. 32.* firmando (ac bene) quod cum certa, & præcisa forma super isto contractu præscripta non habeatur, neque pernecesse etiam hodie post Constitutionem Pianam, exigat scripturam, sed possit aliunde, & per alias species probationis justificari, ut etiam advertitur supra *in hoc eod. supplem. disc. 37.* idcirco, ex diuturna præstatione inferri potest ad legitimam impositionem, potissime accedentibus quamplurimis, & quidem vehementibus adminiculis, ex deductis apud Cenc. *qu. 42. n. 75. & magis qu. 81. n. 88. & seqq.* Rota apud Seraph. *decis. 1226.* apud Buratt. *decis. 10. n. 26.* & in aliis relatis *in decis.* in qua etiam referuntur plura adminicula, & quidem urgentia, & quæ simul juncta concludentia, ut etiam agnoscebant Scribentes pro Monasterio, qui magis insistebant in altero puncto facultatis redimendi, qui vere controversiæ causam dederat. 2

In hoc autem secundo puncto, etiam juste, & rationabiliter pro non competentia redemptionis responsum fuit, quoniam ex pluribus demonstrationibus, & præsertim, ex quadam enunciativa Leonis X. in provisione dicti beneficii adhuc non uniti, de anno 1516. & altera de anno 1557. in instrumento divisionis inter fratres de Terracina, patet quod istud onus esset antiquum, & antequam prodiret Constitutio Piana, de quo tempore census solebant esse perpetui, talisque est præsumptio, donec qui allegat contrarium, id probet, ut in specie firmatur per Rot. *decis. 394.* post Cenc. Duard. *hoc tract. in proœm. quæst. 19.* & in aliis deductis *in* 3

eadem decis. cum verius sit facultatem redimendi esse de novo inductam per dict. Pianam Constitutionem, ex deductis apud Leotard, *de usur. qu. 67. n. 29.*

4 Quamvis autem admisso etiam hoc præsupposito, quod ageretur de censu consignativo, adhuc revolutiones reflectendo etiam ad solam veritatem, juste, beneque fundatæ viderentur; Attamen pro meo sensu probabilius videbatur id, quod in fine ejusdem decisionis incidenter, & potius adminiculative, insinuatur, quod iste esset census reservativus potius, quam consignativus; Et per consequens, quod incompetentia redemptionis esset certa, juxta specialiter firmata *dec. 8. & 51. p. 9. rec.* quoniam tam plures supradictæ enunciativæ, quam plures aliæ clare præseferre videbantur, quod istud esset onus mere reale, ex ratione concessionis ipsius prædii, seu terreni, quod antiquitus esset de dominio cappellæ, seu beneficii, per cujus Rectorem, forte pro meliori, magisque certo fructu juxta regionis, ac temporum conditiones, ita censuatum fuisset; Nimiumque ad id opinandum quoque me impellebat dictæ Civitatis usus etiam hodiernus, magis vero antiquus, faciendi hujusmodi concessiones præsertim per Ecclesias potius sub nomine, vel contractu census, quam emphyteusis, quandoque tamen cum pacto redimendi, quandoque non, ut patet ex *decis.* 392. Franchi, cujus menrio
5 frequenter habetur *sub tit. de servit. ad materiam retractus*, ac etiam *sub titul. de emphyt.* & alibi ad effectum probandi adeo inculcatum verum, imo necessarium principium, per judices perpetuo præ oculis habendam, quod scil. insistendum non sit in formalitate verborum, sed in substantia veritatis, ac propterea ibi deciditur, quod si in verbis fiat concessio emphyteutica, vel censualis, adjicitur tamen pactum redimendi pro certa summa, tunc habeatur potius pro contractu emptionis, & venditionis, attendendo substantiam veritatis, non autem formalitatem verborum.

Item pro qualitate perpetua, & irredimibili, nimia con- 6
sideratione dignam esse observabam qualitatem debitoris, vel vendentis, quod scil. ageretur de Monasterio Monialium, quodque singulis quibuscumque annis, & temporibus in illud obveniunt pecuniæ in notabili summa pro dotibus illarum Monialium, quæ recipiantur in locum deficientium, cum præcisa obligatione investiendi, juxta ea, quæ ad materiam dotis Monialium habentur *sub tit. de dote disc. 167.* Cum etenim magna difficultas adesse soleat in hac Civitate, ut etiam in Urbe alijsque magis Civitatibus faciendi investimenta tuta, nullumque melius investimentum dari possit, quam illud proprii debiti fructiferi, idcirco nimium improbabile esse considerabam, quod istud onus per adeo diuturnum tempus detentum esset, si fuisset redimibile, quæ ratio non militat in personis privatis, in quibus pro frequentiori praxi ad sequi solet ob impotentiam, seu deficientem commoditatem, ac propterea considerabile videtur istud adminiculum, seu argumentum, quod a personæ qualitate resultat, potissime ubi alia accedant, ut supra.

S U M M A,
S I V E
C O M P E N D I U M

Eorum, quæ continentur in hoc Lib. V. Parte III, de Censibus.

I.

De censuum variis speciebus, & de quibus in præsenti agatur, eorumque origine, vel introductione, ac etiam forma, ut validi, ac liciti sint.

II.

De forma, seu requisito pecuniæ numeratæ.

III.

De alio requisito rei stabilis propriæ, & fructiferæ & capacis, certis finibus designatæ.

IV.

De irrepetibilitate sortis, & de pactis retrovenditionis, ac reductione.

V.

De fructibus, eorumque justitia.

VI.

De redemptione census, aliaque ejus extinctione, vel cessatione, ac aliis ad materiam.

VII.

De Censu vitalitio.

I.

S U M M A R I U M.

1 *Iste census est ignotus juri civili, & Canonico.*
2 *De censu reservativo, & ubi de illo agatur.*
3. *Qualis sit census consignativus, de quo hic agitur.*
4 *De Constitutionibus Martini V. & Calixti III.*
5 *De Bulla Nicolai V.*
6 *De Bulla S. Pii V. quid contineat, de ejus forma.*
7 *Ubi servetur, & an dari possit de ejus non usu?*
8 *Non est in usu in Regno Siciliæ, & Insula Melevitana, & de ratione.*
9 *De ratione ob quam de non usu Apostolicarum constitutionum dari non possit.*
10 *De varietate judicandi in hac materia.*

II.

11 *De pronumeratione pecuniæ.*
12 *Non admittitur hæc exceptio in possessoria retinenda.*
13 *An requiratur pernecesse instrumentum publicum.*
14 *Non requiritur actualis numeratio, sed sufficit præsentia pecuniæ.*
15 *Quid si pecuniam debitor immediate restituat creditori ex alia causa?*
16 *Loco pecuniæ sufficit cedula bancharia, sed non sufficit ordo neque pecunia requiritur, ubi est causa dotis.*
17 *Non servata forma pecuniæ numeratæ contractus est invalidus. & fructus imputantur in sortem.*
18 *Non excusant consuetudo, vel simplicitas, aut minor ætas.*
19 *Quid de censu constituto ex pretio rei fructiferæ venditæ.*
20 *De sanatoria hujus defectus, & de aliis ad eam pertinentibus.*
21 *De censu creato ex fructibus alterius census.*
22 *Ad quid prosit consuetudo non servandi hanc formam, vel simplicitas, aliave bona fides.*
23 *An pro eo quod debeatur ex causa transactionis fieri possit census absque ista forma?*
24 *Quid ubi forma pecuniæ numeratæ adhibeatur in parte, an vitietur totus contractus?*

III.

25 *De requisito fundi censiti stabilis, & fructiferi capacis.*
26 *Iste defectus non solet sanari, & de ratione.*

27 Po

27 *Potest fieri impositio super pluribus fundis, sed non super omnibus bonis.*
28 *Ad quid obligatio generalis bonorum substineatur.*
29 *De cautionibus fidejussoriis, vel cedulis bancharriis, & pignoribus pro securitate.*
30 *Quando certa finium designatio non requiratur.*
31 *An & quando super fundo alieno census imponatur?*
32 *An super fundo feudali, vel emphyteutico, seu fideicommissario census imponatur?*
33 *Debet etiam esse liber ab aliis oneribus, & hypothecis.*
34 *An hypotheca reddant adeo fundum incapacem, ut census sit nullus?*
35 *Requiritur etiam capacitas in fructibus.*
36 *Si est capax in parte, in ea parte census substinetur.*
37 *Quando in ratione damnorum, & interesse creditor percipiat fructus, etiamsi fundus sit alienus, vel incapax?*
38 *Census imponi potest super alio censu, & super locis Montium.*
39 *Quale jus in fundo censito creditor acquirat.*
40 *Impositio census, an sit vera alienatio?*
41 *De jure prælationis adversus extraneum emptorem.*
42 *An census circumscribantur loco ad varios effectus, & in specie illum collectarum?*
43 *An super fundo construendo census imponatur?*

IV.

44 *Irrepetibilitas sortis est de jure, seclusa etiam Bulla Piana.*
45 *An valeant pacta rescissoria, seclusa d. Bulla, & quid ea attenta.*
46 *An istud pactum rescissorium, aliaque pœnalia vitient, vel vitientur?*
47 *De repetitione ob detectum fundi defectum, vel ob aliud non implementum.*
48 *De admissione implementi per æquipollens.*
49 *An rescindatur contractus censualis ob decoctionem debitoris?*
50 *Per sortis repetibilitatem, an & quando cesset cursus fructuum?*

V.

51 *Fructus non possunt esse ultra decem pro centenario.*
52 *In eis computantur pacta franchitiæ, & alia commoda creditoris.*
53 *Excessus vitiatur, sed non vitiat.*
54 *De fructuum reductione, vel sbassatione conventionali.*
55 *Per Ecclesiam, vel alium alienare prohibitum, an hæc reductio fiat?*
56 *De reductione generali concedi solita per Principem.*
57 *De aliis ad materiam fructuum, & præsertim an habeant viam executivam?*
58 *An fructus habeant eamdem authoritatem, eademque privilegia sortis?*

VI.

59 *De facultate debitoris quandocumque redimendi.*
60 *Extinctio fieri potest etiam per Ecclesias, & alienare prohibitos.*
61 *Ista facultas non conceditur in Censibus antiquis ante Bullam Pii.*
62 *De disdicta quomodo fieri debeat, & quando non sit necessaria.*
63 *An requiratur præcise actus retrosimilis pecuniæ numeratæ?*
64 *De forma disdictæ.*
65 *De ejus reproductione, & effectibus.*
66 *De deposito quomodo fieri debeat, & de ejus requisitis.*
67 *Qualis sit judex competens.*
68 *Fieri potest depositum etiam ante lapsum bimestris.*
69 *De variatione monetæ, & quid sit deponendum.*
70 *An census reviviscat, si pecunia creditori soluta avocetur?*
71 *An creditor teneatur recipere restitutionem sortis in parte?*
72 *De extractione præsumpta, & de præscriptione, quæ in materia cadit.*
73 *Quando ex potestatis defectu restitutio sortis ad extinctionem non sufficiat.*
74 *Quid ubi plures sint census domini; vel unus proprietarius, & alter usufructuarius?*
75 *Restituta sorte in parte, an pro reliqua duret census?*
76 *De extinctione ratione incompatibilitatis, quia creditor fiat dominus fundi censiti.*
77 *Quando peremptio, vel sterilitas fundi censiti faciat cessare censum.*

VII.

78 *Census vitalitii ignoti in jure communi, ac etiam in Apostolicis Constitutionibus.*
79 *Est contractus licitus, atque in eo cadit injustitia, non autem usura.*
80 *Quomodo reguletur justitia istius contractus.*
81 *De irrepetibilitate sortis, ejusque restitutionis impedita facultate.*
82 *An debeat servari forma Bullæ Pianæ.*
83 *Quinam non possint istum contractum facere?*

I.

De censuum variis speciebus; Et de quibus in præsenti agatur, eorumque origine, vel introductione, ac etiam forma, ut validi, ac liciti sint.

1 Civili, & Canonico juri communi, ignotus est ille consignativus census, cujus nimis frequentem usum hodie habemus; Quamvis etenim civile, censitorum mentionem habeat, ac etiam Canonicum de censibus agat, illæ tamen census species sunt, quæ apud antiquos linguæ latinæ scriptores quoque erant in usu, & quæ tributum, vel dominicalem recognitionem, sive rerum pretium denotabant.

2 Hujus autem antiqui vocabuli imaginem, vel speciem, retinet ille reservativus census, qui sub emphyteutica materia suam habuit tractationem, quia nempe, emphyteutici, seu livellarii contractus adinstar, bona alteri, sub alicujus annuæ præstationis solutione, sub census nomine explicari solitæ, concedantur, isteque reservativus census dicitur, utpote in rei propriæ concessione per ipsum dominum, & concedentem reservatus, atque de hoc in præsenti non agitur, dum diversam enunciatam habet sedem.

3 De consignativo autem censu præsens tractatio est, qui pecunia mediante acquiratur, vel respective constituatur, ideoque usuræ suspicionem habet, ejusque inspectio frequenter in materia cadit; Pecunia etenim de sui natura sterili, ac infructifera existente, usuræ suspicionem inducit illa annua, vel alias temporanea præstatio, quam in fructuum, vel usurarum specie, seu figura, ille, qui pecuniam recepit datori, præstare debeat, quasi quod implicitum, vel interpretativum mutuum id occultet.

4 In aliquibus Hispaniarum, ac Germaniæ partibus, iste contractus inolevit, illeque præsertim, qui in Germania in usu erat, & in Constantiensi Concilio Generali, sub aliqua disputationis trutina (extra tamen conciliares sessiones) habitus fuit, ab eodem tamen Martino V. qui in eodem Concilio Pontifex creatus est, approbatus, ac etiam deinde a Calixto Tertio.

5 Ille vero contractus, qui in Hispaniis in usu erat, occasione ejus introductionis in utriusque Siciliæ regnis, per communem Regem factæ, approbationem a Nicolao Quinto habuit, istaque Nicolai Pontificia lex, eam habet formam, ut super bonis stabilibus fructiferis imponi, seu creari debeat; fructus autem singulis annis per impositorem datori pecuniæ, præstandi, decimam datæ sortis excedere non valeant, quod pro clariori explicatione fructus conventionem pro quolibet centenario, & anno denotat; Istaque lex pro fructuum taxa, ut major illicita sit, inferior vero licita, non localis prædictorum regnorum, tantum est, ut aliqui credunt, sed ex veriori sententia universalis.

6 Quia vero in eo Censu, qui in Germania, aliisque regionibus practicabatur per enunciatas Martini, & Calixti Constitutiones approbato, adhuc dubitandi rationes perseverabant ad Italiam quoque extensæ, in qua idem usus invaluerat, an scilicet usurariam haberet labem; Hinc S. Pius V. ad omnem dubitandi occasionem dirimendam, nova huic contractui formam præscripsit, ut nonnisi cum prompta pecunia, in ipso creationis actu numerata, creari valeat, ideoque interdicta est illa creatio, quæ pro antecedenti credito,

7 sive pro mercium, aliorumque bonorum pretio fieret, quodque nonnisi super certis bonis stabilibus, ac fructiferis, certis finibus designatis, quorum fructus conventam annorum censuum taxam excedant, vel saltim adæquent, creatio sequi valeat; Antiquis proinde reprobatis censibus personalibus, qui præmissis Germaniæ præsertim quæstionibus, vel dubitandi rationibus, ansam præbebant.

Sortem autem demortuam, ac omnino irrepetibilem, ex

cre-

creditoris parte decrevit, quibuscumque rescissoriis, vel pœnalibus pactis damnatis; Cum debitoris tamen libertate quandocumque eamdem restituendi sortem, atque censum redimendi, quavis præscriptione, vel temporis lapsu non obstante, certam huic redemptioni præscribendo formam, ut per antecedens bimestre eam debitor creditori denunciare debeat, quodque creditore, hoc termino elapso; oblatæ restitutionis sortis solutionem recipere renuente, illam penes ædem sacram, vel aliam idoneam personam; pro locorum moribus deponere liceat, atque ita liberationem reportare; Ac demum ut fundo censito in toto, vel parte chasmate pereunte, pereat etiam census; Nulla data nova provisione super fructibus, quorum justitia ista nova lex contenta est, ideoque prædicta Nicolai taxa venit attendenda.

8 Super istius Pianæ constitutionis usu, vel observantia, non modica dignoscitur opinionum scissura, pro illis Provinciis, vel ditionibus, in quibus, ea usu non recepta prætenditur, quodque continuari debeat cum ea contrahendi forma, quam præscripsit bulla Nicolai, ut in aliquibus Hispaniæ partibus, aliisque regionibus contingit, atque in ipsamet Italia, in Regno Neapolitano opinio est. *a*

Extra istam quæstionem etenim est alterum Siciliæ Regnum ultra Pharum, dum per eumdem Gregorii decimitertii successorem, ista potitur exemptione, aliquibus exceptis, necessitate scil. fundi certi fructiferi, & perpetuitate, seu irrepetibilitate, ideoque in reliquis, ex Pontificio placito, cum antiqua d. Nicolai Bullæ forma continuatur.

9 Aliqui namque indistincte credunt de hoc non usu dari non posse, ideoque in omnibus, istam Pianam formam servandam esse, eaque non servata, contractum usurarium, seu invalidum censeri, ex differentiæ ratione in Pontificiis legibus assignari solita, quod cum non a populo, ut Principes sæculares, sed a Deo immediate ac directe mediatur potestatem, ab acceptatione, ac usu populorum, ejus leges firmitatem non expectant; Istamque opinionem sequitur ac recipit Romana Curia, quæ contractus censuales, citra dict. formam, ubicumque creatos, dicto Siciliæ ultra regno, eique annexa Melevitana Insula exceptis, præsertim vero pro frequentiori praxi in d. Neapolitano Regno, invalidos reputat, opposito non usu neglecto.

10 Alii vero econverso, cum generalitate requisitorum aliarum legum procedentes, opinantur, ut non usus hujus legis vim adimat; Et alii forte probabilius eam adhibent distinctionem ut in iis partibus, in quibus ista nova lex usurariam materiam concernat, ideoque Divini juris usuras prohibentis declarativa sit, hujusq; peccati materiam concernat, ubique obliget, neque subditis licentia tribuenda sit eam non recipere, ac non servare, istaque pars vere a Pontificia pendeat potestate; In aliis vero partibus, quæ accidentales solemnitates concernant, ut præsertim ea est pecuniæ numeratæ forma, cui idem Pontifex, vel generaliter juxta insinuatum Regni Siciliæ exemplum, vel particulariter cum præventivis dispensationibus, vel cum sanationibus passim derogat, ac dispensat, ut Principis potius, quam Pontificis nova lex dicenda sit, ideoque extra propriam temporalem Ditionem absque populorum consensu & usu, non arctet. *b*

Hinc judiciorum eadem in dies varietas dignoscitur; In
11 sæculari etenim foro illarum ditionum, in quibus iste non usus prætenditur, contractus citra hujus novæ legis formam creati liciti, ac validi reputantur, suamque obtinent exequutionem; In Ecclesiastico autem foro, qui ab ejus Metropoliticæ Romanæ Curiæ opinionibus, & praxi normam recipit, reputantur usurarii, exequutione denegata, fructuumque imputatione in sortem admissa, nisi Apostolicæ sanationis remedium, de quo infra, superveniat, adeout, ab incidenti unius, vel alterius fori competentia, quam accidentalis personæ debitoris, vel bonorum possessoris laicalis, vel ecclesiastica qualitas producat, ipsa rei substantia vel negotii principalis justitia, vel injustitia pendeat, quod quidem magnum censendum est absurdum, ut etiam in usurarum, vel interusuriorum, ac etiam cambiorum materia frequens praxis docet.

a *disc.* 1. *& in aliis.* b *dict. disc.* 1.

II.

De forma, seu requisito pecuniæ numeratæ.

PRæsupposito itaque, ut Pianæ legis formam contractus pro ejus firmitate in omnibus habere debeat, ejusdemque legis singulas partes, vel requisita expendendo; Quatenus ad primum pecuniæ numeratæ in ipso actu pertinet; Super ejus justificatione, facti potius, quam juris frequentiores contingunt quæstiones, ex verborum instrumenti formalitate decidi solitæ, an scilicet Notarius, de facto proprio testetur, numerationis pecuniæ coram ipso, & testibus, vel potius ex contrahentium assertione, quod numerata fuerit, ideoque certam id non recipit regulam, cum a singulorum casuum qualitate, & circumstantiis pendeat. *c*

Non tamen ad ejusdem instrumenti, vel alterius documenti verba, hæc probatio præcise restricta est, sed alias admittit probationis species, dum Notarii negligentia in id exprimendo, veritati præjudicium parere non debet. *d* 12

Atque hinc manat, ut istius formæ non servatæ exceptio, in summario, ac privilegiato retinendæ, seu manutentionis possessorio non admittatur, ob justificationis possibilitatem in petitorio. *e* 13

Cumque ista Piana lex coram Notario, & testibus, in ipso instrumenti actu, numerationem fieri debere præcipiat, Hinc manat quæstio, consuetam habens opinionum scissuram, an publicum instrumentum pro forma quoque requiratur; Probabilior autem, magisque recepta est negativa opinio, ut ad aliorum contractuum instar, per scripturam quoque privatam, vel coram testibus fieri valeat, ita demonstrative potius, frequentioris praxis ratione, quam taxative lege loquente. *f* 14

Ex recepta tamen Romanæ Curiæ praxi, vel interpretatione, numerationis habitus, vel potentia sufficit, ut scilicet in Notarii, & testium conspectu in eo actu pecunia interveniat, quæ debitori volenti, per creditorem numerari valeat, ac debeat, quamvis, eodem debitore non curante, actualis non sequatur numeratio; Ideoque ad cæremonialem formalitatem, ista forma de facto redacta videtur, cum alicujus etiam modicæ quantitatis pecuniæ asportatione vulgo, *per mostra*. *g* 15

Non minorem item formalitatem, illa forensium, seu practicorum recepta distinctio continet, cum qua quæstionem decidunt, an instantanea ejusdem pecuniæ restitutio, quam debitor eidem creditori in alterius debiti causam faciat, an formæ implementum sufficiat, ut scilicet, de prævia simulationis conventione non constito, quædam intellectualis, vel imaginaria, ac instantanea operatio attendenda veniat, quod judaismi speciem redolere videtur, rei substantiæ, vel naturali veritati oppositum. 16

Bancharia cedola, ex ejusdem Pii declarationibus, numeratæ pecuniæ æquipollet; Eamdemque habet æquipollentiam creditum ex causa dotis, legis vero literæ, magis quam par est, inserviendo, eodemque judaice, parum commendabili retento stylo, invalidus ex istius formæ defectu reputatur contractus, qui creatus fuerit cum ordine alicui publico bancho directo, effectumque revera sortito, cum ipsius sinceritatis, vel naturalis veritatis fomento, quia nempe creditor, vere ibi pecuniam promptam haberet; Asperum tamen id videtur, ubi sinceritatis, ac veritatis accedat substantia, quæ verborum formalitati prævalere debet, legis spiritu, vel ratione, seu fine attento, non autem litera. *h* 17

Ista itaque non adimpleta forma, invalidus, ac fœneratitius reputatur contractus, interpretativum potius redolens mutuum, ut propterea inexactorum fructuum actio denegetur, atque exactorum, usurarum ad instar, imputatio in sortem fiat, muliebri sexu, vel rusticitate, sive minori ætate, aut communi consuetudine, ex quodam pariter ab humana ratione aberrante rigore non obstantibus. 18

Minusque excusationem præbente, ipsius crediti sortis veritate, ac omnimoda sinceritate, quinimo fructifera natura, quale est rei fructiferæ venditæ pretium, ut ad ejusdem rei fructuum mensuram, ex æquitate compensativos fructus, vel interusuria producat, non tamen fructus census, utpote invalidi, sed in ratione fructuum recompensativorum, vel damnorum, & interesse, ideoque excessive exactum in istam census causam, ultra ipsius rei venditæ fructuum metam, tamquam usurarium in sortem imputatur, minori, vel pupillari ætate, vel consuetudine, aliave bona fide, vel justa credulitate non admissis, quod pariter asperum, atque ab humana ratione alienum videtur, parumque discretum continet rigorem. *i* 19

Hanc autem aliquando supplet formam præventiva Apostolica dispensatio desuper obtineri solita, ut pro alio vero, ac licito credito census creari valeat; Sive jam creati Apostolica sanatio, cum clausula, *constito de vero credito*, ubi res integra sit, quia nempe valida sententia super sortis extenuatione, cum fructibus solutis, non accesserit, aliis contractus substantialibus requisitis accedentibus, non denegatur; Difficultatem hujus gratiæ concessioni præbente insinuata sen- 20

tentia,

rentia, qua etiam neglecta quandoque pia Papæ arbitrio (commendabiliter quidem) sanatio quoque conceditur; Itaque sanatio effectum habet retrotractivum ad suum initium, ideoque fructuum exactionem jam sequutam licitam efficit; atque pro decursorum, & non solutorum exactione efficacem parit actionem; Veri crediti in conditione positi nova justificatione extrinseca non desiderata, sed ea sufficiente, quæ ex eodem instrumento alias valido resultet ipsius legis fine, ac ratione perpensis, ne scilicet pro illicito, & usurario credito, seu ex causa ludi, vel civantiæ, aliave illicita, & reproba causa proveniat; Atque ad id dirigi debet judicium ejus, cui hujus gratiæ exequutio commissa sit, sive electum sit arbitrium, cui quandoque ejusdem gratiæ concessionem, vel denegationem in casu ambiguo Papa remittere solet. *l*

21 Cumque istius novæ formæ per legem positivam inductæ, remissionem, vel suppletionem ista sanatoria gratia operari soleat, non autem suppletionem aliorum defectuum, qui ex contractus natura ex Sacrorum Canonum, vel antiquorum constitutionum dispositione, vel intentione dignoscantur, ubi præsertim vere usuraria accedat infectio, quam utpote juris Divini, Pontificia non sanat, nec supplet potestas.

22 Hinc manat quæstio in præfati Neapolitani Regni præsertim contractibus oriri solita, an sanatione sit dignus ille census, qui pro eo contractus sit creditus, quod ab alterius validi census fructibus derivet? Dubitandi rationem præbente anatocismi prohibitione, ab utroque Canonico, & civili jure manante, quodque propterea fructuum, & usurarum conversio in sortem, ut cum superfætatione novos producat fructus, usurariam labem redoleat. Contrarium vero est magis receptum, cum censuum fructus sorte jam demortua, sortis speciem habeant, ideoque nova inter usuris suis legitimis accedentibus requisitis, aliorum debitorum ad instar, parere apta sunt, istaque forma seclusa in sortem novi census converti, prohibitionem habent, ut illorum locorum, in quibus hæc nova lex in usu non sit, inconcussa praxis docet. *m*

23 Quamvis item juxta Romanæ Curiæ receptum sensum, muliebris, vel rusticana simplicitas, vel minor ætas, vel contrarius usus, aut sinceritas crediti, sive alia justa credulitas non excusent. Adhuc tamen magnifacienda hæc esse, omnis justitiæ, & æquitatis ratio suadet, ut facilius præmissa concedenda sit sanatio, cujus concessio, vel denegatio a facti qualitate, & circumstantiis regulanda est.

Transactionis causam huic formæ æquipollentem esse aliqui credunt; Alii vero negant, ut ex quavis causa census impositio sequatur, ista forma servanda sit. Itaque posterior opinio magis recepta forte videtur, ut ita hanc eludendi, vel fraudandi legem, seu formam adimatur occasio.

24 Hujus formæ implementum in parte, altera parte defecta, an sufficiat, quæstio est, quia nempe sors, partim ex tunc numerata pecunia, partim vero ex antecedenti credito, vel mercium, aliarumve bonorum pretio, constituta sit; Aliquibus pro ea parte, in qua forma servata sit, contractum sustineri opinantibus, utili per inutile non vitiato, ob quantitativæ materiæ naturam divisivam, ut eamdem producat utilitatem pars respectu partis, ac totum respectu totius. *n*

Contrarium vero, probabilior, magisque recepta opinio credit, ut vitium in parte, totam corrumpat massam, ideoque utile per inutile vitiatum remaneat; Tum ob formæ individuam naturam, Tum proprius, ut fraudibus, quibus Piana lex occurrere studuit, non pateat aditus; Pecuniæ siquidem numeratæ pars aliquos indigentes, vel suffocatos impellit, vel cogit debitores, ut merces, aliave bona, pro nimium altero pretio, a callido fœneratore accipiant, juxta illius contractus speciem, ut que juri communi forte ignotam, quam fere ubique prudenter, locales damnarunt leges, cui ... chi, vel barocchi, seu civantiæ nomen, seu vocabulum, pro nostris Italiæ moribus, loquendive usu congruit; Præmissa dividuitatis ratione alteri fundi capacis requisito adaptata, ac etiam ejusdem contractus successivo progressui, ut partis sortis restitutio, vel partis fundi capacis peremptio, aut incapacitas totum non vitiet actum, qui sustineatur in parte.

c *disc.* 4. & 34.
d *disc.* 5. & 6. & 36.
e *decl. disc.* 6. & 11.
f *de feud. disc.* 29.
g *disc.* 4. & *in aliis*.
h *disc.* 4. & 34.
i *disc.* 1. 2. & 10.
l *disc.* 2. 3. & 34.
m *d. disc.* 20. n *disc.* 34.

III.

De altero requisito rei stabilis fructiferæ, & capacis certis finibus designatæ.

25 Cum personales census enunciatas Theologorum, Canonistarum parerent quæstiones, quasi quod usurarium palliatum mutuum iste contractus occultaret; Hinc S. Pius in hac parte præfatæ Nicolai antiquiori legi inhærendo, personalibus, ac etiam realibus censibus generalibus reprobatis, illam quoque adjecit legem, quæ declarationis naturæ contractus potius, quam solemnitatis speciem habet, Ideoque huic requisito dispensari non solet, minus que istius defectus sanatio concedi. 26

27 Quamvis autem certa res stabilis fructifera, & capax certis finibus designata in numero singulari pro census fundo, ac subjecto, in plurium sensu, seclusa etiam moderna Piana lege desideretur; Non tamen pluralitas damnata est, ut scilicet super pluribus fundis æque certis, atque certorum finium expressionem habentibus unius census impositio fieri valeat, ea prohibita impositione, quæ super omnibus impositoris bonis fiat; Omnium bonorum obligatione pro contractus observantia, fructuumque solutione non prohibita. *o*

28 Minusque pro eodem effectu, aliis prohibitis cautionibus fidejussoris, vel illis, quæ tanquam campsoriæ, seu bancharia cedulæ, aut manualia pignora pro locorum moribus ad securitatem adhiberi soleant, dummodo cautio aliud creditori non pariet lucrum, vel emolumentum, quod ubi accedat, in fructu est, ejusque pars dicitur, atque venit in calculo.

29 Certorum vero finium designatio, pro forma præcisa non exigitur, sed pro certo fine, vel effectu, ut capacitas fundi dignoscatur, ac etiam ut ejus peremptionis creditor subjaceat periculo, quod contractum salvat, illumque ab interpretativi fœneratitii mutui labe, vel suspicione eximit, quamvis longe major capacitas, seu perpetuitas, hoc periculum valde remotum, ac verisimiliter non contingibile reddat; Ideoque istius requisiti implementum illud admittit æquipollens, per quod, neglecta etiam certorum finium designatione, idem resultet effectus, quia nempe notorios res habeat fines, aliæve accedant circumstantiæ, quæ illius inducant certitudinem. *p* 30

31 Proprius autem impositoris esse debet census fundus, non autem alienus, nisi Domini accedat consensus, ob cujus interventum, super alieno quoque fundo censum constitui permissum est. *q*

32 Eo vero impositoris accedente dominio, quod non omnino plenum, ac liberum sit, sed utile tantum, vel resolubile, ut in feudatarii, vel emphyteutæ, sive ad longum tempus conductoris, aut fideicommisso gravati, resolubili dominio contingit; Quæstio est, an sufficiat; Magisque probabilis affirmativa opinio est, pro tempore, quo jus impositoris duret, eoque resoluto, cesset contractus, nisi alium impositor subroget fundum, ut propterea omnimoda libertas repetendi sortem creditori non detur. *r*

33 Non sufficit autem dominium, nisi eam admixtam habeat libertatem, ex qua ejusdem fundi capacitas manet; Nil etenim refert fundum esse sub impositoris dominio, si alii jam contractæ hypotecæ illius absorbeant valorem. *s*

34 Ea tamen differentia accedente, inter illam incapacitatem, quæ ex dominii defectu, aliove mere reali, ac infixo perpetuo onere resultat; Et alteram, quæ ex simplicibus hypothecis, ut prima species contractum ab initio inutilem reddat, altera vero in quodam validitatis implicito statu constituat, ab ipsarum scilicet hypothecarum futuro contingibili experimento validitatem, vel invaliditatem expectante ob liberam impositoris facultatem illam solutione, vel novatione mediantibus dissolvendi.

35 Nedum autem in sortis valore, sed etiam in fructu capacitas desideratur, ut illius fundi censiti fructus census fructibus respondeant, ne fictio superet veritatem. *t*

36 Ad capacitatis tamen ratam, seu mensuram, actus validus est, neque per inutile vitiatur utile, nisi certa incapacitatis scientia malam fidem, ac depravatam fœnerandi intentionem in creditore arguat.

37 Creditoris itaque bona, vel mala fides, istius requisiti materiam regulat; Ubi etenim in mala fide sit, quia nempe incapacitatis ab initio conscius esset, inutilis tunc remanet actus, qui palliatum, seu interpretativum potius redolet fœneratitium mutuum, ideoque, neque in fructuum censu, minusque in altera damnorum, & interesse ratione, aliquas percipere licet accessiones, quæ utpote usurarum spe-

speciem habentes, illicitæ essent, ideoque restitutioni obnoxiæ, vel in sortem imputabiles.

Ubi vero creditoris bona fides accedat, quia nempe debitoris asserenti, super fundi pertinentia, & capacitate, cum justa credulitate, quæ a crassa, vel affectata ignorantia aliena sit, fidem præstat; Tunc non substinetur quidem actus in ratione census, qui absque capaci subjecto numquam extitit, 38 licite autem acjuste, conventos petit ac exigit fructus, in damnorum & interesse ratione, ne alias debitori mendax & culposa assertio prosit; innocenti vero creditori noceat; Itaque distinctio damnorum & interesse, pertinentiam ex contrahentium conventione, vel ex legia dispositione manantem redolet. a

39 Quæstione cadente, ubi post jam in bonæ fidei statu initum contractum, ista alieni dominii, vel incapacitatis notitia, creditori superveniat, in damnorum & interesse cursum quoque cessare faciat. Idque consuetam habet opinionum scissuram; Probabilior autem ea est opinio creditori favorabilis, mendaci autem debitori odiosa, ut adhuc dictorum damnorum & interesse cursus duret, nisi facti circumstantiæ depravatam in creditore fœnerandi suadeant intentionem. x

40 Fundi autem, sive rei stabilis fructiferæ nomine, nedum illa vere stabilia veniunt, quæ soli sunt, sed etiam ea quæ ex legia fictione, vel potentia pro stabilibus habentur, quamvis vere non sint, sed jura incorporalia quæ tertiam constituant speciem, ut in ipsismet censibus, sive in illis cum Principe, vel republica juribus, quæ pro Rom. Curiæ loquendi usu, sub locorum montium nomine, seu vocabulo explicantur; Super istis enim, vel super alio censu per impositorem possesso, tamquam super fundo, aliis pertinentiæ & capacitatis accedentibus requisitis, valide census constituitur. y

41 Super jure, quod in feudo censito creditor acquirit, opinionum consueta scissura dignoscitur; Aliquibus opinantibus, ut dominii saltim utilis, vel subalterni aliquam obtineat participationem. Aliis ut servitutem prædialem id importet; Aliis vero ut nonnisi specialem aliquanto magis efficacem & privilegiatam importet hypothecam quæ sub prohibito alienationis genere cadat; Ideoque in bonis Ecclesiæ aliisque alienari prohibitis, ista census impositio ex hodie firmiter recepta opinione, cadit, quodque ipsa Census impositio fundi censiti, non autem aliorum bonorum sub generica hypotheca cadentium respectu veræ alienationis habeat speciem ad plures effectus, illum præsertim, quem frequentior fori praxis docet electionis in causam detractionum, quæ fideicommissi onere gravato competant. z

42 Illud vero quasi reale jus in censito fundo creditor acquirere videtur, quod ista Piana lex ei tribuit, prælativi nempe retractus, adversus extraneum emptorem, non autem adversus eum, cui alia viciniratis, vel sanguinis, aut consortii, sive directi dominii, vel inquilinatus, sive retractus prælatio competat, cum iste censualis omnibus debilior sit, postremumque occupet locum; Illud tamen super alias potiores retractuum species habet privilegium, ut sola extrajudicialis scientia cum præfiniti termini lapsu illum non excludat, sed judicialis requiratur interpellatio. a

43 Ex isto autem fundi stabilis, vel æquipollentis requisito, super loci circumscriptione, oritur quæstio, consuetam pariter habens opinionum scissuram; Aliquibus opinantibus ut loco ipsius censiti fundi census quoq; circumscribatur; Aliis vero ut loco destinatæ solutionis fructuum, ac restitutionis sortis; Aliis, ut loco contractus; Ac aliis, ut tamquam jurium & actionum habens speciem, loci non habeat circumscriptionem sed nominum debitorum, aliorumque jurium incorporalium adinstar, creditoris sequatur personam; Ideoque illa sequenda est opinio, quam loci forus, vel Tribunalia receperit.

44 Itaque decisin alteram regulat, collectarum aliorumque onerum quæstionem, in quo scil. loco creditor pro censibus, quos possideat, collectari, vel sub æstimo poni debeat; Sive econverso, an ex ipsius censiti fundi, collecta, vel æstimo census onus deducendum sit, ut in regalium sede advertitur, ubi collectarum, aliorumque onerum est tractatio. b

An autem super fundo, qui adhuc in rerum natura non extet, sed cum ipsa pecunia ad censum data sit, construendus valide census imponatur, ex facti circumstantiis pendet, ut in sua sede advertitur. c

o *de feud. disc.* 22. *& hoc tit. disc.* 6. p *disc.* 6. q *disc.* 41. r *disc.* 8. s *disc.* 39. *&* 41. t *disc.* 3. u *disc.* 13. *&* 31. x *ibid.* y *disc.* 17. *hoc tit. & disc.* 34. *de Regal.* z *de Alien. disc.* 1. *ex n.* 38. *de legitima, disc.* 25. *ex n.* 35. a *disc.* 39. *&* 40. b *de Regal. disc.* 92. c *disc.* 7.

IV.

De irrepetibilitate sortis, ac de pactis rescissoriis, aliisque pœnalibus, & quando ad sortis depositum debitor teneatur? Vel ob repetibilitatem cesset fructuum cursus.

45 INter hujus contractus requisita, illud demortuæ sortis, quæ ex creditoris parte sit perpetuo irrepetibilis, recensetur, idque moderna etiam Piana lege seclusa, de contractus natura ex juris dispositione, vel intentione desiderari probabilius est; Omnem vero quæstionem dirimit ista lex, quæ clare id præcipit, ambigui juris declarationem potius quam novæ formæ introductionem in hac parte continens.

46 Juris autem, vel antiquarum pontificiarum constitutionum dispositione, vel intentione attenta, quæstio est, consuetam pariter habens opinionum scissuram, an rescissoria, vel alias pœnalia pacta non quidem pura pro creditoris libera facultate, sed sub non solutionis fructuum, vel alterius deficientis implementi conditione adjecta, firma sint, suamque mereantur executionem; Itaque Piana lege seclusa, quæ ex magis recepto Romanæ Curiæ sensu, indefinite id prohibet, probabilior, magisque recepta est affirmativa opinio, dum in debitoris libero, ac facultate positum est, ut casus non fiat; ideoque suæ conditionis purificatio, ex ipsius debitoris potius, quam creditoris facultate proveniat, istaque ratio facit, ut ubi, non cum ista Piana lege, quæ de jure, vel de facto in usu non sit, sed cum illa Nicolai, sive aliis Martini, & Calixti vivatur, ista rescissoria pacta in viridi sint observantia, ut præsertim secularium Tribunalium enunciati Neapolitani Regni praxis docet, magis vero alterius Siciliæ ultra, quod extra omnem quæstionem (ut supra) huic novæ non subjacet legi; Magnam tamen eorumdem Tribunalium stylus super hujus rescissorii pacti exercitio vel praxi, adhibet æquitatem, ac circumspectionem habet, ut nonnisi eum pluries monito, nimiumque moroso debitore suum sortiatur effectum.

47 Ubi vero cum Piana lege vivatur, sive vivendum sit, ut in eodem Neapolitano Regno vivi debere etiam ad istum pacti rescissorii præcisum effectum, Romana Curia firmiter credit ac practicat; Quæstio cadit, an istius, aliorumque pœnalium pactorum adjectio, contractum vitiet, vel potius ipsis vitiatis pactis pro non scriptis habitis, ipse contractus firmus remaneat. Itaque posterior magis probabilis, receptaque opinio est, cum hujusmodi pacta contractus accidentalia potius respiciant, ideoque non vitiant, sed vitiantur; Tum etenim vitiant quando substantialia, vel naturalia concernant, quia nempe liberam creditori tribuant facultatem, etiam sine debitoris mora, vel culpa sortem pro libito voluntatia repetendi, cum tunc interpretativum mutuum potius quam census naturam actus habeat, ideoque facti potius quam juris quæstio est, ex facti circumstantiis decidenda, quæ creditoris sinceritatem, vel respective depravatam suadeant intentionem; Magnum vero sinceritatis argumentum præbet relativa conventio ad ejusdem Pianæ legis formam ac præcepta. d

48 Censiti fundi detecta, minus vera per debitorem asserta pertinentia, vel capacitas, aut libertas, sive conventæ cautionis, vel alterius promissionis non implementum; sortis repetitioni locum aperit, atque pro ea creditori actionem in judicio expetibilem adversus debitorem præbet; Non tamen ad veræ ac omnimodæ repetitionis effectum, sed ad alium depositi, loco cautionis, vel investimenti, sive ut ipsi creditori fiat restitutio, pro diversa Tribunalium praxi. e

Ad hanc autem evitandam repetitionem, vel depositum, æquipollens admittitur implementum, unius scilicet æque idonei fidejussoris loco alterius, vel alterius fundi æque idonei, & capacis subrogatio. f

49 In pluries enunciati Regni Neapolitani secularibus Tribunalibus, declarata debitoris decoctio, sive creditorum concursus super ejus patrimonio efformatus censualium contractuum inducit rescissionem, ac sortis repetitionem, qua pendente, fructuum cursus impeditus non remaneat, non tamen in fructuum census, sed in damnorum, & interesse ratione, idque debitoris, ejusve creditorum interest, cum ita cesset illud interesse, quod ibi datur pro fructibus census, quos tertias vocant, denegatur autem pro altero interesse. Curia vero Romana hanc non recipit opinionem, ut decoctio, vel concursus hujusmodi rescissionem causet, ac ulterius nil referret, dum cessantibus interesse legitimis requisitis specialiter & extrinsecus justificatis, ut in usurarum sede advertitur, denegatur illud interesse, quod ibi conceditur. g

Ubi

50 Ubi itaque ista facultas, vel actio creditori competat debitorem cogendi ad sortis restitutionem, vel depositum; Quæstio est, an fructuum cursus cesset; Atq; affirmativam antiquiori tempore Curia tenuit. Negativam vero tenet recentior, istaque probabilior est, quamvis facultatem creditor ad proximum exercitium deduxerit, obtinendo nempe debitoris condemnationem, ob implicitum perseverantiæ contractus statum, quia debitor alium subrogando fundum, sive aliud æquipollens præstando implementum, id impedire potest, cumq; in sua potius, quam creditoris facultate repositum sit id impedire, ideoque non facere, quod ab ejus culposo facto, vel mora proveniat, hinc propterea lucrum, ac beneficium exinde reportare non debet; Tunc etenim ob sortis repetibilitatem fructuum cursus merito cessat, quando ea omnino pura est, & creditoris libitu exercibilis, cum ita censuali corrupto contractu in interpretativum mutuum resolvatur. *h*

d *disc.* 1. 10. *& seqq.* e *disc.* 9. 13. *& disc.* 33.
f *d. disc.* 33. g *de feud. disc.* 83. *&* 108. *hoc tit. disc.* 21.
h *disc.* 13. *&* 31.

V.

De fructibus eorumque justa taxa, ac etiam an & quando eorum reductioni locus esse debeat.

51 SUper ista fructuum justitia, vel taxa, nova Piana lex, nil statuit, vel innovavit, ideoque ut superius initio insinuatum est, aliæ Martini, & Nicolai Pontificiæ leges, quæ hanc statuunt taxam, ut decimam sortis partem in singulos annos, fructus non excedant, ubique attendendæ sunt, ac propterea locales censendæ non sunt, ut aliquorum est sensus. *i*

52 Omne vero creditoria, quamvis latens, vel implicitum commodum conventionale, in fructu est intra hanc taxam in calculo ponendum, ut in eo præsertim pacto frequentior docet praxis, per quod debitor, illa collectarum, vel contributionum, sive expensarum onera, in se assumat, quæ de jure creditori incumbant.

53 Hujus taxæ excessus, quamvis per easdem Pontificias leges pro quodam loquendi modo usurarius appelletur, injustitiam tamen potius, quam usuram redolet, ideoq; contractum non vitiat, neque in summa permissa (præsupposita fundi capacitate) fructuum cursum impedit, sed excessus ipse vitiatur, atque pro non scripto habendus remanet; Ideoque in minori summa conventionali taxa statuta hujusmodi franchisiarum, & similia pacta firma sunt, eorum valor non excedit metam, & anticipatam eorum solutionem, quæ usuræ, vel excessus habeat suspicionem, ipsa Piana lege prohibente.

54 Triplicem vero speciem reductionis, fructuum conventio, quamvis intra hanc permissam taxam sit, pati solet; Unam nempe ob fructuum censiti fundi diminutionem; Istaque sequentis rubricæ materiam potius percutit; Altera vero ea est, quæ Partium novatione manet, ut frequens praxis docet, quod creditore sortis restitutionem ægre ferente, fructuum diminutio fiat, ad eam minorem summam, in qua debitori, alterius census suppetat occasio.

55 In Ecclesiis itaque, aliisque personis consimilem alienandi prohibitionem habentibus, quæstio cadit, an hæc diminutiva novatio, quæ vulgo *staffatio* dici solet, prohibitæ alienationis speciem redoleat, atque in hac consignativi census specie verior est negativa, cum ea prohibitio, de qua aliqui antiquiores agunt, alteram reservativi census speciem percutiat, ubi ex gratificatione, ac facto voluntario, non autem si ex justitia fiat; In ista namque specie, sicuti ipsius principalis contractus dissolutio, utpote necessaria, prohibitam non continet alienationem, ita hæc novatio ad eamdem dissolutionem impediendam ordinata. *l*

56 Illa itaque species reductionis, disputandi ansam præbere solet, quam debitores, a Principe, ejusque Vicario, invitis creditoribus, excessus ratione, petant; Id autem certam, ac genericam non recipit regulam, cum a singulorum casuum circumstantiis, diversisque locorum, vel principatuum stylis, vel moribus, aut censitorum prædiorum qualitate, aliisque circumstantiis in sua sede latius ponderatis decisionem recipiat. *m*

57 Quamvis etenim aliquorum principatuum leges, vel provisiones desuper habeantur, genericam, ac uniformem statuentes reductionem; Æquivocum tamen eorum est, qui has leges, vel provisiones, hujusmodi censibus applicant ad Pianæ Constitutionis normam super fructifero, & capaci fundo impositis, qui a fundi peremptione, vel infructuositate omnimodam cessationem, vel diminutionem expectant; Istæ siquidem leges diversos, personales potius census percutiunt, majorem usuræ suspicionem habentes, ut in sua sede latius.

In Civitatum autem, aliorumve locorum communitatibus, quæ hujusmodi censuum oneribus gravatæ sint; Principes, eorumque Vicarii, vel alii majores Magistratus, quibus ex consuetudine, vel Principis concessione, ista derogandi juri tertii tribuatur potestas, hujusmodi genericas, ac uniformes pene ubique facere solent reductiones, quamdam peculiarem habentes rationem privatis contrahentibus incongruam, ut in eadem sede advertitur. *n* 58

Ea vero, quæ de fructuum præsumpta solutione, vel præsumpta reductione habentur, genericos ac indifferentes cujuscumque alterius annuæ, vel temporaneæ præstationis terminos percutiunt, ideoque hujus contractus peculiaria non sunt; Idemque in eo summarii, & exequutivi judicii privilegio, de cujus competentia practici disputant, cum a contrahentium pactis, vel contractuum clausulis, aut locorum scriptis, vel non scriptis legibus, seu stylis id pendeat, ideoque propriam, ac peculiarem hujus contractus naturam non percutiat. 59

In enunciatis vero utriusque Siciliæ Regnis, per legem utrique communem, a communi Rege, pro enunciatæ Bullæ Nicolai observantia, & exequutione editam, hujusmodi censuum fructibus, omnis amplum exequutivi judicii privilegium conceditur, cum ea juris exorbitantia, ut adversus tertium rei censitæ, aliorumque bonorum debitoris possessorem competat; Ista vero præmissæ legis pars in Siciliæ Regno ultra Pharum, eique annexa Melevitana Insula cum eisdem legibus regulata, in praxi viget, ut propterea majora, quæ in illis Regni Tribunalibus judicia vigeant, hujusmodi censuum, quos bullares appellant, exequutionem percutiant, ut Siculorum scripta ostendunt; In altero vero Siciliæ citerioris, quod Neapolitani hodie frequentiorem habent nuncupationem, id usu contra tertium, receptum non est, sed illud possessorium, vel mixtum ad ipsa hypothecata bona penes tertium existentia practicatur remedium, quod assistentiæ dicitur. *o* 60

Commune quoque potius, quam istius contractus peculiares terminos ea percutit quæstio, quæ in crediti, & debiti sede acta est, an illud anterioritatis, vel potioritatis privilegium, quod forti ob antiqui debiti dimissionem, aliamve causam competit, fructibus quoque concedatur; Vel potius ex proprii contractus tempore normam accipiat; Istius etenim contractus major frequentia huic disputationi occasionem præbet, non tamen ejus peculiaris est, dum cuicumque fructifero, vel usurario credito congruit. 61

i *de Usur. disc.* 13. l *de alienat. disc.* 1. 5. *&* 6.
m *disc.* 32. n *disc.* 32.
o *de emphyt. disc.* 55.

De redemptione Census, ejusque extinctione, vel cessatione, ac aliis ad materiam.

INter alia istius contractus requisita, per novam enunciatam Pianam legem statuta, illud jam insinuatum dignoscitur, libertatis, vel facultatis debitoris, perpetuo, per actum retrosimilem restitutionis sortis, censum redimendi quocumque temporis lapsu, vel præscriptione, aut pacto, vel prohibitione non obstantibus, ut pro non scriptis habeantur; Ea tamen præscripta forma, ut per antecedens bimestre, creditori debitor istud extinguendi, vel redimendi propositum denunciare debeat, quod sub disdictæ termino, seu vocabulo practici explicant; Ista etenim redemptione legitime, ad præmissæ legis præscriptum sequuta, nullæ super census resolutione fructuumque cursus cessatione, cadunt quæstiones, quamvis creditor, alienandi strictam habeat prohibitionem, quæ passivorum censuum novam impositionem, vel activorum translativam voluntariam cessionem complectitur, non autem istam redemptionem, seu retrocessionem, utpote necessariam. 62

Ex nova Piana lege ista redimendi facultas, ejusque prohibitionis infectio manant, ideoque illi census, qui ante hujusmodi legis editionem, sub pacto perpetuitatis creati sunt, eam retinent, istaque redimendi facultas debitori non competit, nisi æquitas, aliave justa causa extraordinario Judicis officio aditum præbeat; eo modo quo in consignativi census, aut emphyteutici canonis redemptione, quandoque praxis docet. *p* 63

Facultate itaque ad novæ legis normam supposita, dissensus quoque explicitus, vel implicitus creditoris pro statuta

for-

formæ observanda supponendus est, Creditore siquidem volente, neque bimestralis interpellatio, sub disdictæ vocabolo explicari solita, minusque realis sortis, & fructuum in-
63 tegra, liberaque oblatio, vel respective depositum requiruntur, cum per compensationem aliamve novationem, seu acceptilationem, aut remissionem, alterius cujuslibet debiti ad instar, iste distractus recte fiat, quoties in creditore potestatis defectus non accedat, ut infra.

Quamvis etenim in aliquorum sensu idem actus verosimilis numeratæ pecuniæ desideretur; Contrarium tamen verius, magisque receptum est, ut distractus illi non subjaceat formæ, cui subjacet contractus.

64 Disdicta certam non habet statutam formam; Cum etenim non pro solemnitate, sed pro certo fine, vel effectu ea desideretur, idcirco cujuslibet interpellationis ad instar, sufficit ita fieri, ut certæ notitiæ creditoris finis impleatur, pro locorum moribus ac stylis, quibus deferendum est. q

65 Legitime itaque exequuta disdicta, illa intra præfinitum duorum mensium terminum in actis reproducenda est, istaque reproductione sequuta debitori pœnitendi facultas adimitur, ideoque a creditore distractum desiderante, invitus ad illum cogitur; Eo autem dissimulante per oblationis, vel respective depositi negligentiam illa evanescit, ac propterea eidem debitori in eadem redimendi voluntate continuanti, aliam disdictam ex integro faciendi incumbat necessitas.

66 Bimestralis termini lapsu imminente, coram creditoris, vel ejusdem debitoris competenti Judice, realem sortis, & fructuum, debitor creditori, pro certa die, & hora intimandis oblationem facere debet, atque creditoris accusata contumacia, depositum penes ædem sacram, vel idoneam personam pro loci moribus, seu legibus faciendo, liberationem assequitur, juxta generales juris terminos, qui pro cujuslibet indifferentis crediti liberatione, quæ ex deposito resultet, habentur. r

67 Integrum sortis & fructuum usque ad obolum depositum esse debet, modicave deficientia illud vitiat, illis etiam computatis fructibus qui in enunciato bimestrali termino cursum habuerint; Fructuum autem integre deponendorum obligatio, de certis ac liquidis intelligenda est; Ubi vero probabiliter, incerti, ac illiquidi sint, tunc alicujus modicæ summæ depositum cum judiciali cautione de prompte solvendo, cum liquidatum sit, sufficit. f

68 Liberum quoque aliquam extrinsecam non habens conditionem esse debet, eas tamen adjicere licet conditiones, quæ intrinsecæ sint in contractu contentæ, vel a jure subintellectæ.

69 Super competentia Judicis, coram quo disdicta ac respective oblatio, vel contumaciale depositum fieri debet, quæstiones cadunt, an creditoris competens esse debeat, vel sufficiat ut sit debitoris, adeout ipsorum una competentia accedat, istaque posterior opinio probabilior, magisque recepta est; Utraque vero deficiente, actus pro infecto haberi debeat. t

70 Non prohibetur item debitor præfati termini initio, sive ejus fine non expectato, præmissam oblationem ac respective depositum valide facere, dummodo integri bimestris fructus actus includat, termini etenim lapsus præcisam non redolet formam, vel solemnitatem; Sed ad hunc finem cursus fructuum, quo impleto creditor justam non habet recusandi causam. u

Super monetæ qualitate, seu valore, quæstiones cadunt, ubi inter contractus, ac distractus tempora, valori, vel monetæ accedat diversitas; Nil autem desuper in hoc censuali contractu peculiare statutum est, sed generalis cujuslibet crediti & debiti cadunt termini, seu distinctiones extrinsecæ, vel intrinsecæ bonitatis, ut in crediti & debiti & Ecclesiasticarum pensionum sedibus advertitur. x

71 Ubi vero debitoris decoctione, vel concursu, aut in Curia Baronum bulla ita exigentibus, de Judicis mandato creditor, vinculata sorte accepta, distractum, seu retrovenditionem facere cogatur, sive debitoris bona in solutum accipere, quæstio cadit, an bonis evictis, vel avocata pecunia, census pro fructuum cursu, aliisque effectibus, reviviscentiam habeat, idque varias habet sententias, variasque recipit distinctiones. y

Debitore autem sortis restitutionem in parte cum integra fructuum rata facere volente, ut census partem redimat, quæstio est an invito creditore id liceat, atque a contractus lege, primam recipit decisionem, istaque lege non extante (quæ ubi adsit, servanda est) Judicis arbitrio commissum est, quod debitoris favore interponendum est, ubi notabilis ea sit pars, quam debitor offerat. Ideoque creditori juris regula assistat, ut ad diminutam solutionem recipiendam cogi non debeat. z

Explicitam redemptionem præmissa continent. Implicita, seu præsumpta non exclusa, quam ex præsumptionibus, aliisque argumentis, debitor deducat; Diuturni etenim temporis lapsus in hac debiti specie, præscriptionis præsidium non inducit in sorte, utpote per creditorem irrepetibili, ideoque non admittente præscriptionem, quæ non valenti agere non currit, in fructibus jam decursis ea inceante justa illam tamen magis receptam opinionem, quæ unica non contentatur præscriptione, sed plures ac distinctas in singulis exigit annualitatibus; Adhuc tamen diuturni temporis lapsus, ubi aliorum efficacium argumentorum habeat fomentum, ad jam sequutæ extinctionis præsumptam, seu adminiculativam probationem, pro facti qualitate, & circumstantiis, operativus remanet. a

In explicita quoque, magis vero in hac implicita, vel præ- 72
sumpta extinctione, præmissam servari formam, ex creditoris deficiente potestate liberam recipiendi sortis restitutionem, sive illam compensandi, seu novandi, vel remittendi nil referre solet, ubi lex impositionis pro tertii interesse, vel indemnitate aliam debitori præscribat formam, quam ab eo acceptatam negligere nequit; Vel quia legalis administrator, vel resolubilis dominus ille sit, cui sortis restitutio facienda veniat, ut propterea, nonnisi veram de jure solutionem recipere valeat, non autem fictam, quæ ex sola confessione, vel novatione resultet per facti qualitatem ideoque certam id non recipit regulam. b

Pluribus item ex successorio aliove jure, coæquale haben- 73
tibus census dominium, vel pertinentiam, nisi facti obstent circumstantiæ, ob quantitativam dividuam contractus naturam, cuilibet propria portio restituenda est, neque unus illam alterius recipit; Si vero plurium jus non coæquale ac divisum, sed insolidum pro respectuum diversitate sit, unius nempe in usufructu, alterius vero in sorte, cum utroque actum fieri debere una credit opinio; *Altera* vero solo proprietario contenta est; magis vero recepta a usufructuario hanc negat potestatem. c

Partis sortis jam recepta restitutione quæstio est an totius 74
census dissolutionem importet, vel potius pro non restitutæ partis rata vivat, istaque posterior probabilior ac magis recepta est opinio; ea alias insinuata contractus dividua natura, ob quam eadem utilitas est in toto respectu totius, ac partis respectu partis, nisi diversæ voluntatis contrahentium probatio, vel argumenta obstent, *magnumque* desuper argumentum subsequuta observantia præbet. d

Actionis & passionis incompatibilis concursus census ex- 75
tinctionem quoque producit, quia nempe creditor servientis censiti fundi dominium nanciscatur, sive econverso debitor ipsius census dominus fiat ob incompatibilem rei propriæ servitutem juxta confusionis actionum generales terminos in debiti, & crediti sede recensitos, quorum adinstar perfecta, & omnimoda dominii supervenientia hunc operatur mortis effectum, reviviscentia non admissa, quamvis eainde dominii cessatio ex diversa causa sequatur, secus autem ubi temporale, vel resolubile dominium sit, quod census, vel crediti suspensionem, vel obdormitationem solum causet. e

Personæ autem, vel respectus identitas in idem deside- 76
randa est; Ubi etenim in eadem materiali persona pro respectuum diversitate formalium personalium compatibilis pluralitas accedat, dominium ea una persona superventum, illius census extinctionem non causat, qui ex alia diversa persona competat, cum ita non unus, sed duplex, vel multiplex consideretur homo. f

Censiti fundi omnimoda peremptio, vel omnimoda in- 77
fructuositas, eumdem extinctionis, vel cessationis census operatur effectum, aliquorum damnorum accidentali sterilitate non curata; Si vero plures ac diversi sint fundi, unius peremptio, vel sterilitas census peremptionem non causat, si alii unius, vel plures, qui supersint, totius census sint capaces; seu minus pro capacitatis rata in eodem, vel in pluribus, sed non ultra viget.

Omnimoda vero fundi peremptione, vel diminutione sequuta, ea refectio, quæ novæ constitutionis speciem habeat, census reviviscentiam, vel constitutionem non inducit, secus vero ubi ejusdem rei refectio sit, sive accidentalis impedimenti remotio.

Casualis tamen, non autem culposa fundi censiti peremptio, vel sterilitas esse debet, ut hunc operetur effectum; Inculposi etenim odium ac præjudicium pro extante habendus est. g

p *dist.*

p *disc.* 42. q *disc.* 26. r *disc.* 26. *& seqq.* s *disc.* 37. *&* 38. t *de Dote disc.* 51. u *disc.* 26. *& seqq.*
x *de Cred. disc.* 140. *de Pens. disc.* 34. *& seqq. & hoc tit. disc.* 37.
y *de feud. disc.* 81. *& hoc tit. disc.* 15. *&* 16.
z *disc.* 15. *&* 38.
a *disc.* 20. b *disc.* 23. *& seqq.* c *disc.* 22. d *disc.* 15.
e *disc.* 28. f *disc.* 22. g *disc.* 19. *&* 43.

VII.

De censu Vitalitio.

78 MAgis iste vitalitius census, quam alter perpetuus hactenus peractus, in jure ignotus est, non solum etenim illum civilia, & canonica jura non cognoscunt, eodem modo quo perpetuum; Verum neque illæ Pontificiæ Martini, Calixti, Nicolai, & Pii leges, quas ut supra in altera perpetui census specie habemus, cognoscunt; Illique ex quodam usu, militiarum, sive officiorum vacabilium adinstar forsan irrepsere, ut nonnisi ad alicujus hominis vitam suam habeant durationem, nulla recepti pretii, vel sortis restitutione debita.

79 Quamvis autem eorum validitas plures habeat dubitantes; Eis tamen neglectis ex communi usu recepta est, dummodo in fructuum taxa justitiam admixtam habeat; Eaque cessante non usuræ, sed injustitiæ vitium cadit, quod eodem modo quoad perpetui census instar, actum non vitiat, sed in excessum viriatum remanet, sive potius, ubi per legem certam non habeatur præfinita taxa, Judicis officium, sive arbitrium pro moderatione, vel reductione ad justitiam intrat.

80 Nimium vero rarum, ac difficile est in hujusmodi vitalitiis conventionibus, justitiam, læsionemque convincere ob incertam aleam, quæ in eis inest coæqualis eventualis lucri, & damni, cum impositor acceptum pretium ad menses, vel dies lucrari valeat, ideoque in iis, quæ lucri, ac damni æqualem habent incertum eventum pro juris regula non cadit læsio.

81 Adhuc tamen regula hæc, ab ea non est limitatione immunis, quam exorbitana, atque insolita alteratio inducat, quæ moderatione digna sit; Exindeque resultat, ut facti potius, quam juris quæstio sit, certam proinde, ac uniformem non recipiens regulam, super hujusmodi justitiæ, vel injustitiæ regulatione; Quamvis etenim leges civiles super vitæ hominis incerto eventu, vel duratione cum ætatis distributionibus certam dederint normam, seu taxam, cum qua per eos, qui in simplicitate literæ procedunt, hujusmodi ac similium vitalitiatum conventionum justitia, vel injustitia desumi solet, errorem tamen id continet, cum a singulorum hominum valetudine, complexione, vel habitu, ac modo vivendi, ac cœli, vel aeris qualitate, aliisque circumstantiis verius id pendeat, frequenter enim minoris existimationis est vita juvenis exilis, vel infirmæ valetudinis, quam robusti, ac validi senis.

82 Irrepetibilitatem soluti pretii non ea Pianæ legis provisione, sed ea intrinseca contractus natura ista census species habet in utroque contrahente coæqualem, ut propterea sors eam totalem sentiat mortem, quæ illam non habeat spem reviviscentiæ per redemptionem, quam in perpetuo censu habere dicitur; Sicuti etenim irrepetibilia est ex parte datoris, ita in acceptoris facultate non est eam restituere, cum revera iste contractus nullam habeat sortem, vel salvam substantiam fructuum, vel successionum in statuto tempore productivam, naturalium fructuum ad instar, ut in perpetuo censu dignoscitur, sed incertæ aleæ perfectam, ac irretractabilem hinc inde emptionem continet.

Modernorum quæstio habetur, cum consueta opinionum scissura, super Pianæ legis forma, pecuniæ numeratæ adhibendæ, reique stabilis, & capacis necessario subjecto; Probabilior autem ea videtur opinio a contradictoribus non immunis, ut proinde certam de præsenti regulam non habeat, quæ utriusque requisiti negat necessitatem. *h*

83 Super creditoris, vel emptoris potestate cadunt aliquando quæstiones, quia nempe eam sortem, vel pecuniam ita omnino demortuam reddere non valeat, cum administratoris potius, quam veri, ac pleni Domini speciem habeat; Sive quod tertio fraus, vel præjudicium itasiat, quod pariter certam non habet regulam, cum a facti qualitate, & circumstantiis id pendeat. *i*

h *disc.* 9. *&* 35.
i *de Testam. disc.* 37.

Finis Partis Tertiæ Libri Quinti.

JO: BA-

JO: BAPTISTÆ CARD. DE LUCA,

Libri Quinti Pars Quarta.

DE SOCIETATIBUS OFFICIORUM.

PERUSINA SOCIETATIS OFFICII PRO JACOBO ARGENTEO CUM ALMERIGIS,

Responsum pro veritate.

An societatis officii lucro sit locus per mortem ejus, sub cujus vitæ periculo posita est, si de tempore, quo inita fuit, ignaris contrahentibus, talis persona erat graviter infirma, & in subsequutæ mortis periculo constituta?

SUMMARIUM.

1 *Casus controversia.*
2 *Actus gestus cum falso præsupposito corruit.*
3 *De casibus exceptis, in quibus cesset lucrum sortis.*
4 *De ratione, ob quam mors violenta excipitur.*
5 *Habens facultatem eligendi, seu nominandi, si nominat mortuum, vel moribundum, eam non consummat.*
6 *Solvens adjecto, quem scit mutasse statum, male solvit.*
7 *Acceptans litteras cambii, an teneatur si scribens decoxit.*
8 *Venditor mercium quando etiam sine reservatione dominii præferatur creditoribus anterioribus.*
9 *De aliis similibus, in quibus actus habetur pro infecto ob deficientem consensum.*
10 *Quod creditori adversus lucrum pecunia data ad societatem succurratur beneficio restitutionis in integrum, vel læsionis.*
11 *In dubio pro exclusione lucri.*

DISC. I.

1 SUb die 2. Septembris Argenteus in Urbe iniit societatem officii sub periculo vitæ Caroli filii in Civitate Perusii existentis, qui tunc graviter infirmus post quatuor dies obiit, quare interrogatus per quemdam insignem Cardinalem, quid in isto casu sentirem, an scil. per talem mortem factus esset locus lucro dictæ societatis? Respondi, ut sequitur:

2 In lividuorum notitiam magnæ eruditionis, & laboris effectum, sæpe quotidiana experientia docet, partum esse casus & fortunæ; Quantum ergo videre licuit, casum controversum in individuo tactum non inveni. Quare procedendo cum regulis & principiis generalibus cum quibus deficiente particulari decisione majorum nostrorum exemplo procedere docemur, pro certo respondendum censeo pro lucri exclusione, vel ratione consensus deficientis, vel ratione casus ex partium verisimili intentione exceptuati. Certo enim certius est Jo: Jacobum contraxisse societatem sub periculo vitæ Caroli ejus filii verisimiliter, attento ordine naturæ, plus victuri, cum præsupposito, quod esset sanus. Si enim cogitasset illum tunc in periculosa infirmitate, ac morti proximum reperiri, utique eum non nominasset; Ideoque dicendus est contractus, vel actus gestus cum falso præsupposito, cujus ratione ex deficiente consensu corruit, ac habetur pro infecto, cum numquam animus, seu voluntas trahatur ad ea ignorata, quæ cognita verisimiliter gesta non essent, *leg. cum putarem, ff. famil. ercisc. cum Concordan.* per Duran. *dec. 373. n. 4. & 12.* Rota in Bonon. Nullitatis concordiæ 12. Junii 1645. cor. Cerro, & in aliis.

3 Quod autem hoc fuerit præsuppositum Jo: Jacobi, quodque si casum scivisset, vel etiam cogitasset, id non egisset, probat nedum ipse sensus naturalis, sed etiam contextus contractus, in quo exceptuantur non solum casus mortis violentæ in communi formula apponi soliti, sed etiam alter febris, quæ nuncupatur petechialis; Si enim sibi voluit præcavere, nedum de casu mortis violentæ, sed etiam naturalis ex causa dictæ febris, multo fortius dicendum est ejus animum nullo modo dirigi potuisse ad nominationem constituti in articulo, vel in proximo periculo mortis; Talemque animum aperte comprobat subita mutatio personæ post habitam notitiam infirmitatis. Animus enim, & voluntas non magis verbis, quam factis probantur, ex deductis per Gregor. *dec. 163. 239. & 247.* ubi Adden. atque ex præcedentibus, ac subsequentibus optime concludit Gregor. *d. dec. 239. n. 5.*

Et quemadmodum in casu mortis violentæ cessat lucrum, non ratione tollendi occasionem insidiarum, ut male censuit Boccac. sed ratione deficientis consensus, ut in voto Seraph. impress. apud Zacch. *de societ. dec. 46. n. 8.* & est alias certum, ita & fortius cessare debet in præsenti, in quo clarius, ac verisimilius abest consensus contrahendi; Atque sicut creditore nominante mortuum, nulli dubium est, quod contractus esset imperfectus, & invalidus, ita dicendum est, dum nominavit constitutum in mortis articulo, qui mortuo assimilatur, ad text. *in l. quæsitum, ff. de jud.* ubi communiter DD. *& in l. cum in statu, §. si ambo, ff. de donat. inter vir. & uxor. cum Concord.* de quibus Fenutius *in tract. de momento temporis, c. 6.* Rip. *de actibus in art. mort. cap. 1. n. 2. & 3. cum seqq.* cum aliis, quæ in proposito moribundi, seu constituti in mortis articulo habentur in Romana augmenti de Bolognettis *sub tit. de dote disc. 27.* 4

Hinc propterea habemus, quod habens facultatem eligendi & nominandi, vel similem, expirantem in primo actu si eligit, vel nominat mortuum, vel moribundum, sic alias ex errore gerit actum, qui inutilis est, ac effectum non sortitur, non privatur tali facultate, sed actus præcedens habetur pro non facto, quoties abest dolus, vel culpa facientis, ut ad limitationem text. *in l. boves, §. hoc sermone, ff. de verb. signific.* plura colligit ibidem Tiraquell. *limit. 1. & limit. 21. per totam.* 5

Et magis proxime, si quis mandet suo debitori, ut pecunias solvat Cajo absenti, qui reputatus ab adjiciente integræ fidei detegatur decoctus, utique debitor tali adjecto solvens male solvit, si sciat mutationem status, quam tamen inquirere non tenetur, non alia genuina ratione, nisi quia voluntas adjicientis trahi non potuit ad hujusmodi casum, quem si cogitasset, utique ita non mandasset, Stracc. *de adject. p. 3. n. 59. & 119.* Capycel. Latr. *dec. 8. n. 3.* 6

Item mercator, cui diriguntur litteræ cambii alicui solvendæ, illas acceptans cum præsupposito, quod Scribens esset in valido statu, non tenetur ad solutionem, atque acceptatio illum non obligat, si de tempore acceptationis ille mutaverat statum, dictaque mutatio verisimiliter erat acceptanti ignota, ex ample deductis *dec. 345. par. 5. rec.* in Romana litterarum Cambii 16. Martii 1640. cor. Coccin. in Romana, seu Neapolitana litterarum Cambii 9. Junii 1653. cor. Dunozetto *inter suas dec. 940.* Mcil. *contr. 11. cent. 2.* Rota in Romana, seu Neapolitana litterarum Cambii 13. Aprilis 1668. cor. Albergato, in quibus habentur Concordantes, quod latius agitur *sub tit. de Cambiis*, in Romana litterarum Cambii, seu Bononien. *disc. 20.* & in dicta Romana, seu Neapolitana pro Salutio, *disc. & in aliis*, idque non alia ratione, nisi consensus deficientis in acceptatione. 7

Insuper certa juris conclusio est, quod venditis mercibus habita fide de pretio, illarum dominium transfertur in emptorem, adeo ut si postea ille deficiat, ejus creditores anteriores super illis præferantur eidem priori Domino & venditori, sed si emptor de tempore emptionis erat decoctus, vel decoctioni proximus, inscio venditore, qui bona fide illum putabat idoneum, ac fidelem, tunc propter deficientiam consensus vendendi, fidemque habendi, non transfertur dominium, atque venditor est aliis potior in suis mercibus, ut plene discusso articulo, & omnibus opinionibus 8

recen-

benefitiis probat Gizzarell. *decis.* 62. & habetur *sub tit. de credito*.

9 Et conferunt ad probandam verisimilem deficientiam consensus, qui notantur per Franch. *dec.* 113. de sponsione super casu, qui tunc jam evenerat. Atque bene congruit simile de assecuratione navis jam naufragatæ ob eamdem rationem deficientis consensus ex deductis per Greg. *dec.* 136. *n.* 5. *& per tot.* Ac faciunt etiam quæ in jure notantur de actione redhibitoria circa emptionem rei, quæ reputata valida detegitur infecta & defectiva, pluraque similia dari possunt, in quibus de jure statutum est, actum gestum præter intentionem haberi pro infecto, quoniam actus voluntarii non plus obligant, vel operantur, quam voluntas est, atque actus agentium ultra intentionem non operantur; Unde propterea firmiter dicendum videtur, contractum societatis ex defectu consensus circa nominationem periculi esse imperfectum & invalidum, proindeque cessare lucrum.

10 Et quatenus etiam contractus perfectio prætendi posset, adhuc tamen succurrendum omnino veniret creditori, vel beneficio restitutionis in integrum competentis etiam majoribus ex clausula generali, *si qua mihi justa causa*, propter ignorantiam dictæ periculosæ infirmitatis, cum de jure non dubitetur probabilem & justam ignorantiam mereri restitutionem ex deductis per Odd. *de restit. in integr. q.* 8. Vel ex capite læsionis enormissimæ, quæ resultaret creditori ementi cum sua pecunia periculum vitæ nominati, maxime enim læsivum, atque ab omni æquitate alienum est, ut sub periculo vitæ moribundi, ac in lethali infirmitate constituti, creditor totius sortis jacturam, debitor autem adeo ingens lucrum sine probabili periculo facere debeat, cum absolutum sit apud legistas, canonistas & morales in hujusmodi contractibus sola periculi ratione licitis, lucrum esse debere proportionatum periculo, atque periculum lucro, ut in materia sponsionum communiter tractant.

11 Et tandem sufficere videtur per hæc animum judicis reddi dubium, ut in dubio pro exclusione lucri veniat judicandum favore creditoris tractantis de damno vitando, non autem debitoris contendentis de lucro captando, Zacch. *de Societ. n.* 429. Cavaler. *dec.* 220. *&* 239. *utrobique in fine*.

S U M M A R I U M.

1 *De ratione ob quam de ista materia raro hodie agatur.*
2 *Damnatur continuatio antiquæ taxæ fructuum.*
3 *Improbantur etiam cautela cum quibus impeditur debitori lucrum sortis.*
4 *Quod sors ex parte creditoris debet esse irrepetibilis.*
5 *De ratione ob quam excessiva taxa fructuum videtur tolerabilis.*

ANNOT. AD DISC. I. Cum seqq. ad fin.

1 IN ista materia hodie in Advocatis classicis nimium raræ videntur occasiones disputandi ex pluries insinuata ratione, quod ob adeo notabiliter immutatum rerum statum circa fructus bonorum stabilium, & censuum ac locorum Montium, & cambiorum, quinimo ipsorum officiorum vacabilium, super quibus hujusmodi contractus fiunt, nonnisi perditi, ac imprudentissimi homines illos faciunt se supponendo gravissimis usuris temporum conditioni prorsum incongruis absque probabili spe lucrandi sortem ob illas leguleicas irrationabiles superstitiones, de quibus habetur *supra, disc.* 2. *&* 3. *& in aliis*, ideoque in populo nobili, vel medio non solum rari sunt illi, qui pecunias ad hanc societatem accipiant, sed etiam rari sunt illi qui credant, ex eadem ratione, quod ob malam conditionem debitorum si non contingit periculum amissionis sortis de jure, contingit tamen de facto, ut ponderatur præsertim supra, *disc.* 11. *n.* 6.

2 Tria itaque generaliter in materia adnotatione digna videntur. Primo nempe, ut scandalosum videatur non adverti ad moderationem taxæ fructuum ex ejusdem considerationibus, de quibus *disc.* 6 *de usur. & in ejus adnotat. & disc.* 196. *de dote, ac etiam disc.* 32. *de cens.* ob adeo immutatum rerum statum, quoniam de tempore quo hæc taxa facta est, 12. pro centenario ad eam summam fructus ascendebant, nunc vero vix importat sex & minus.

3 Secundo circa illas leguleicas formalitates, & superstitiones, ob quas impeditur lucrum superius insinuatum, de quibus supra, *disc.* 2. *&* 3. cum sint fomentum usurarum, & fraudis, ideoque penitus, & omnino hæc creditorum capriosa, & fraudulenta cautela contra suffocatos, & imprudentes debitores delenda esset.

Et tertio ut instar contractus censualis præsertim vitalitii facultas disdicendi societatem, ac repetendi sortem, vel mutandi periculum vitæ creditori omnino adimeretur, illum solum dando debitori, cum ita cessarent omnes quæstiones, 4
quæ in his discursibus leguntur, ac etiam in Rotæ decisionibus, & apud alios Scriptores, quia revera omnes sunt capriosæ, & fraudulentæ cautelæ fœneratorum contra imprudentes, nimiumque suffocatos debitores, dum ut præmissum est, nonnisi imprudentes dissipatores, vel nimium suffocati, & oberati pecunias sub isto contractu accipiunt. In reliquis autem alia se non obtulit occasio, nisi in casibus, de quibus infra, *hoc suppl. disc.* 13. *&* 14.

Est bene verum quod circa taxam hodie vere excessivam, 5
& omnino improbabilem fructuum, ac etiam circa alias cautelas creditori proficuas cadere posse videntur considerationes, quæ habentur in nautico fœnore, *disc.* 1. *cum duob. seqq.* super compensatione periculi prædicti de facto, quod supra insinuatur ob malum statum debitorum, sed non est motivum juridicum, quod reputari debeat aptum pro hac supina tolerantia.

ROMANA SOCIETATIS OFFICII
PRO SFORTIA CESCARINO
CUM GASPARE CHRYSOSTOMO

Casus decisus per Rotam pro Chrysostomo.

De lucro societatis officii per mortem ejus, sub cujus vitæ periculo contracta est. An & quando impediatur ob non præstitum fidejussorem, vel aliud non implementum; Et quando istud remissum censeatur.
Tempus initæ societatis quomodo sit computandum, & quando incipiat. Et an per diversam observantiam solvendi fructus censeatur novata prima conventio?

S U M M A R I U M.

1 *Facti series.*
2 *Lucrum impeditur per non implementum, quia debitor ex contractu non adimpleto non debet facere lucrum.*
3 *Declaratur ista conclusio, & quando ob receptionem fructuum censeatur remissum implementum.*
4 *Protestatio, seu clausula sine præjudicio, an suffragetur, ut receptio fructuum non causet remissionem implementi?*
5 *Observantia partium circa solutiones fructuum, an & quando innovet conventionem, vel potius sit declarativa eo magis attendenda.*
6 *Dies termini an computetur in termino, & de modo computandi semestruales, vel alios terminos.*
7 *Quando dicatur contrahi mora super non implemento.*
8 *An tempus currat statim inito contractu de momento ad momentum, vel a media nocte sequenti?*
9 *De ratione, ob quam in societate officii tempus est computandum de momento ad momentum.*
10 *Ubi non constat de hora contractus, fit computatio in meridie.*

D I S C. II.

ACcepit Chrysostomus sub die 8. Februarii 1647. a Cescarino scut. 5500. ad Societatem officii super ejus notariatu A. C. sub conventione solvendi fructus de mense in mensem, sub die vero quinta ejusdem mensis idem acceperat ad similem Societatem super eodem officio scut. 500. a Paulo Sassio, sub consueta formula, per sex menses scil. pro quibus anticipate fructus soluti fuerunt, & deinde ad beneplacitum; Cumque per obitum dicti Pauli dissoluta fuisset dicta Societas, illa renovata fuit sub die 18. Maji 1648. cum Joan. Antonio ejus hærede, super istius vitæ periculo, & cum promissione faciendi accedere infra 15. dies proximos Franciscum Cesearinum, tam pro sortis, quam pro fructuum cautela, atque post quatuor menses dictus Joan. Antonius præfatæ societatis commodum cessit dicto Cescarino, dictam aliam majorem societatem habenti, remanente periculo super ejus vita; Cum autem sub die 19. Novembris 1650. ipsa die labente dictus Joan. Antonius obiisset. Hinc orta est controversia super dictorum scutorum 500. lucro, quod regulariter fit per 1

debitorem per mortem ejus, sub cujus vitæ periculo societas contracta est.

Negabat Cesarinus lucrum prædictum ex capite non
2 implementi, stante quod statuta die, nec postea debitor fecerat accedere dictum alium Cesarinum creditoris germanum fratrem, ex punctualiter firmatis in Pisaurien. Societ. officii cor. Rojas inter suas *dec. 64.* quæ circumfertur in materia magistralia, sæpius canonizata, *præsertim* in Romana Socies. officii cor. Orthobono inter suas *dec. 131.* quod scil. ea regula, ut nemo reportare possit commodum ex contractu, quem non adimplevit, debitor ita deficiens non debeat lucrum facere.

3 E converso Chrysostomus debitor non impugnabat regulam prædictam, sed fundabat ejus intensionem in limitatione pariter recepta, ut idem non procederet, quando mors contingeret in eo semestri, seu alio statuto tempore societatis, pro quo creditor fructus recepisset in toto, vel in parte, ex ea ratione, quod dictum implementum censetur remissum, atque implicite declarata voluntas creditoris continuandi pro eo tempore, ac non habendi contractum pro resoluto, ut alias dicere posses ex non implemento habuisse, præterquam in ea anticipata solutione fructuum primi semestria, quia cum implementum promittatur a parte postea, non intrant dictæ rationes remissionis moræ, vel declarationis contrarii animi, ut cæteris allegatis bene firmatur in Romana Societ. Officii 13. Martii 1648. cor. Bich. quæ pariter circa istam limitationem circumfertur in materia magistrali, passim recepta, & in aliis canonizata.

In qua decisione firmatur, creditori recipienti fructus in
4 toto, vel in parte illius semestris, seu alterius termini, non suffragari cautelam protestationis solitæ fieri cum clausula *sine prejudicio*, nisi ad effectum, ut salvum remaneat ejus jus etiam illo semestri, vel alio termino durante cogendi debitorem ad implementum, non autem ad effectum lucri, quoniam alias esset captiosa & fraudulenta cautela percipiendi exorbitantes fructus duodecim, vel decem pro centenario sine periculo, quod omnino damnatum est in isto contractu, quod periculum amissionis sortis unice salvat ab usura, unde propterea etiam ipsa regula, de qua in dicta Pisarien. coram Rojas non est a fraude & captione immunis, quoniam callidi creditores ita curant negligere exactionem fructuum semestris, vel termini currentis, in quo mortis periculum contingere possit, atque ad id ut plurimum non advertunt debitores, qui frequentius, vel sunt suffocati & indigentes, vel rerum suarum mali administratores hujusmodi contractus speciem facientes, unde est percipere talem fructum sine periculo, atque sanctius esset hujusmodi cautelas per legem generalem indefinite damnari, *ut infra, disc. prec.*

Stante ista theorica generaliter ac in abstracto vera & recepta, tota quæstio restringebatur ad factum; An scil. aliquid solutum esset in causam novi semestris, quod per tiem ante mortem incœperat, cum societas contracta fuerat sub die 18. Maji, mora autem sequuta erat sub die 19. Novembris; Sive an potius dici posset mortem prædictam evenisse in ipso præterito labenti semestri, in quo non dubitabatur fructus esse solutos.

Ad evitandas igitur istas difficultates, Scribentes pro Cesarino creditore, qui erant ex primariis ac senioribus Advocatis, in disputationibus habitis cor. A. C. probare curarunt, calculandum non esse ad rationem semestria, sed ad rationem singulorum mensium juxta formam alterius societatis magnæ juxta quam creditor, istam parvam postmodum quæsitam annectendo, solutiones fructuum regulaverat, illos unitim exigendo tamquam pro uno debito singulis mensibus, allegando super hujusmodi novatione easdem authoritates, & rationes canonizatas in infrascriptis hujus causæ decisionibus, ita inferendo, quod cum termini societatis consisterent in singulis mensibus discretive, consequenter mensis Novembris remaneret absque solutione fructuum, atque cum ista lectura a Judice primæ Instantiæ victoria reportata fuit cum relaxatione mandati canonizati etiam per Signaturam Justitiæ bis rescribentem de appellatione in Rota cum clausula, *sine prajudicio*; Verum recurrente debitore ad Sanctissimum, atque ex istius speciali rescripto in camera, demandata clausula *si quid exequendum*, datoque dubio in Rota cor. Celso, cui commissa erat, *An mandatum prædictum exequendum esset*, me tunc ea junioribus per creditorem ad causæ defensionem senioribus adjuncto; In congressu juxta laudabilem stylum habito pro causæ directione, bene considerans calculis solutionum, quæ in causam fructuum minutatim ac diversis vicibus factæ fuerant, cum ea modestia, & reverentia, quam servare debere decebat juniorem damnare volentem modum defensionis a senioribus, ac primariis sumtum, insinuavi pro meo judicio male actum esse deducere ad campum dictam novationem, calculando terminos menstruales potius quam semestrales, quoniam ita calculando ad rationem singulorum mensium, clare constabat in causam fructuum illius mensis Novembris aliquas partitas remanere solutas; E converso autem calculando de semestri in semestre, absolutum remanebat nihil in causam novi semestris hujus parvæ societatis esse solutum, cum partitæ solutionum absorberentur a menstrualibus fructibus alterius societatis magnæ. Atque cognita ista veritate per omnes deventum est in meam sententiam, ut in disputatione Rotali causa defendenda esset per viam oppositam, negando scil. dictam menstrualem novationem, ac substinendo calculari debere de semestri in semestre ad formam instrumenti, cum alias prosequendo primam viam, succumbentia esset certa.

Verum consilium parum profuit, dum jacta erat alea, siquidem videntes debitoris defensores, ex informationum consueta communicatione, mutatum esse modum defendendi, devenerunt quoque ipsi ad notitiam illius erroris, quem totis viribus cor. judice primæ instantiæ, & in Signatura nostri Advocati tueri conati fuerant, unde curarunt in disputatione diserti resolutionem, atque in secunda disputatione habita sub die 26. Junii 1652. exhibuerunt easdem informationes Advocatorum creditoris datas in præcedenti instantia ad probandam dictam novationem deductam ex observantia solutionis fructuum de mense in mensem, reassumendo easdem authoritates ac rationes, ex quibus prodiit resolutio ipsi debitori favorabilis, ut liquet ex decisione desuper edita, quæ habetur *impressa post controversias Contril, dec. 160. & inter illas ejusdem Celsi, dec. 156. confirmata 22. Junii 1654. cor. eod. inter suas dec. 190.*

Et quamvis Ego & cæteri Scribentes insisteremus, quod cum conventio instrumenti esset clara super semestri, idcirco ad illam destruendam, requirebatur observantia omnino univoca & incompatibilis, prout de jure requiritur ad inducendum statum omnino novum ac prioris destructivum, ex regula tex. *in l. finali, C. de novat.* prohibente novationes, nisi ubi expresse dicatur, vel ubi ita exigat ratio incompatibilitatis, ut sæpius in sua materia *sub tit. de cred.* Attamen hæc non valuerunt; Tum quia satis est difficile, Advocatos posse persuadere judices, in iis quorum contrarium ipsimet in alia instantia substinuerant; Tum 5
etiam (& bene) quia non agebatur de observantia omnino novativa, & *destructiva prioris conventionis*; Siquidem in ea non dicebatur societatis terminos pro tempore futuro esse debere de semestri in semestre, sed solum juxta consuetam formulam, conventio erat desuper societatis duratione pro primo semestri, pro quo receptis anticipate fructibus erat indissolubilis, deinde vero dicitur ad beneplacitum, quod ita remanet æquivocum; Et licet ex communi usu continuatio habere soleat eamdem regulam de semestri in semestre, nihilominus id non concludit per necesse, atque non impedit, quin partes dictum arbitrium diversimode declarare potuerint cum observantia, quæ proinde non remanet destructiva, seu innovativa prioris conventionis, sed potius declarativa, seu interpretativa, atque stante secunda resolutione prioris confirmativa sub dicta die 22. Junii 1654. creditor acquievit.

Resolutiones mihi quamvis scribenti in contrarium visæ fuerunt probabiles; Tum ex præmissis; Tum etiam ex alia duplici circumstantia per Rotam quoque ponderata; Una scil. verisimilitudinis, quod cum altera major societas esset menstrualis, ad illius normam, ista minor tamquam illi adjuncta reducta fuerit; Et altera, quod fidejussor præstandus, quoad credentem extraneus, quoad ipsum tamen creditorem cessionarium erat germanus frater, unde verisimile est ipsum tale implementum neglexisse ac remisisse, stante præsertim longæva acquiescentia annorum 4. Itaut implementum prædictum potius ita solum serviret pro captiosa, & fraudulenta cautela exigendi fructus ad rationem 12. pro centenario sine periculo.

Et licet dicta prima decisio ex abundanti subjungeret, quod calculando etiam terminos hujus societatis de semestri in semestre, adesset solutio alicujus partis fructuum deducta ex partitis solutis post jam sequutam mortem prædictam, hoc tamen fundamentum melius fuisset omitti utpote periculosum, cum non possit exinde desumi voluntas continuandi in ea societate, quæ jam dissoluta erat, ac etiam quia factum non assistebat.

In prima vero hujus causæ disputatione Rotali, quæ fuit super

super puncto, An mors prædicta contigisset intra primum semestre expiratum, vel in novo tunc incepto, prætendebant Scribentes pro debitore casum evenisse juxta primam partem, ex regula quod dies termini non computatur in termino, ideoque dicebant, quod cum societas contracta esset sub die 18 Maji, detracta ista die non computanda, contractus incipiebat sub die 19. in qua mors sequuta erat, unde propterea ea durante debitor dici non poterat in mora ad text. *in §. omnis instit. de verborum obligat.* Verum hoc fundamentum vere nullam subsistentiam habebat ex triplici responsione. Primo quia, ut non adimplens excludatur a lucro, non requiritur mora, itaut iste sit effectus ex illa resultans tamquam pœna delicti, sed sufficit debitorem ex parte sua non adimplevisse, dum conclusio fundata non est in mora, sed in regula, ut volens reportare lucrum ex contractu, docere debeat de illius implemento tamquam suæ intentionis fundamento, ut in allegatis decisionibus coram Rojas, & Otthobono.

Secundo quia statim elapsis quindecim diebus ab initio
7 præfixis ad præstandum fidejussorem, illico fuit contracta mora juxta regulam text. *in l. magnam, C. de contrahenda, & committenda stipulatione*, ideoque ad ejusdem moræ incursum non requirebatur lapsus integri semestris, & consequenter omnino extranea erat dispositio text. *in dict. §. omnes*, cum illa procedat, quoties agitur de implemento ipsa statuta die præstando; Superveniens autem receptio fructuum pro semestri, vel alio termino non impedit moræ incursum jam consummatum, sed solum operatur quamdam ejusdem moræ suspensionem, seu verius probat voluntatem creditoris continuandi in societate ad tempus, quo cessante, tamquam per remotionem obstaculi, ac cessationem suspensionis, remanet contractus in suo primævo statu resolubilitatis & non implementi, eo modo quo bellum suspensum per treguam ad tempus, dicitur continuare per expirationem treguæ, unde statim elapso ultimo momento illius semestris, vel termini in quo fructus recepti fuerunt, debitor dicitur esse in primævo statu moræ jam contractæ, ut in d. decis. cor. Rojas, ut explicant Add. *ad dec. 542. part. 4. rec. tom. 3. n. 39. & 40.*

8 Tertio demum, quoniam quidquid sit in aliis contractibus, an scilicet tempus currat de momento ad momentum, *ut tenet gl. in l. Gallus, verbo proximis, ff. de liber. & posthum.* quam plures sequuntur relati per Trentacinq. qui dicit communem, *lib. 3. var. tit. de dilat. resol. 1. num. 3*, vel potius incipiat a media nocte sequenti, a qua nova dies incipere dicitur, in quibus etiam una, vel altera opinione retenta adhuc mors sequuta erat expirato primo semestri, & novo jam cœpto, nam etiamsi juxta secundam opinionem deductam ex parte debitoris, tempus computandum esset, adhuc sex menses terminaverant in media nocte diei 18. Novembris, unde semper dies decimanona cadebat in novo semestri.

In hac vero specie contractus, cum sensu etiam verita-
9 tis, dicebam omnino tenendam esse primam opinionem, quia cum societas officii habeat annexum periculum vitæ creditoris, vel illius, sub cujus vita societas inita est, itaut si eadem die initi contractus casus mortis sequatur, quoties non est de exceptuatis, vel non intrat ratio deficientis voluntatis, prout in Perusina *disc. praced.* fiat locus lucro; Consequenter de necessitate oportet computare tempus de momento ad momentum, quoniam in illa parte diei in qua initus est contractus usque ad mediam noctem, quæ est initium diei sequentis, contractus se haberet ad esse, & non esse, quod implicat, Atque ubi in contractu non exprimitur hora, quæ in casu expressionis
10 attendenda est, tunc computatio facienda est a meridie, Magon. *dec. Flor. 8. n. 32.* Verum hæc ulteriorem disputationem non habuerunt, cum ex præmissis causa mutaverit faciem, seu modum defensionis.

ROMANA LUCRI SOCIETATIS OFFICII

PRO N. ZECCADORO,

CUM N. &c. Et de aliis consimilibus causis.

Casus disputatus coram A. C. cum incerto exitu.

De eadem materia lucri sortis per mortem, quando illi obstet necne defectus implementi.

Card. de Luca, Lib. V.

S U M M A R I U M.

1 *FAlli series.*
2 *De conclusione ut debitor non lucretur societatem ob non implementum.*
3 *Quando istud non implementum sit in proposito excusabile.*
4 *An scientia præsumpta mortis fidejussoris, in cujus locum alter est subrogandus, sufficiat?*
5 *Quando dicatur remissum implementum, & quæ species probationis sufficiat ad hanc voluntatem probandam.*
6 *De pluribus adminiculis ad dictam voluntatem probandam.*
7 *Ubi debitor est notorie idoneus, tunc non videtur attendenda cautela præstandi fidejussorem.*
8 *De promissione vaga renovandi fidejussorem in omnem casum quomodo intelligenda sit.*
9 *De aliis casibus, in quibus non implementum non obstet, præsertim ubi præstatio fidejussoris non est promissa ab ipso officiali, sed a fidejussore.*

D I S C. III.

SUscepit Zeccadorus quamdam pecuniarum summam ad societatem officii cum accessione ejus patris, sub consue- 1
to pacto, ut in casu mortis naturalis, vel civilis fidejussoris, teneretur alterum subrogare; Sequuta vero patris morte creditori bene cognita, hic pro dictæ subrogationis implemento numquam institit, sed in exactione fructuum continuavit usque ad obitum ipsius, vel ejus, super cujus vitæ periculo societas contracta erat. Atque prætendente debitore per hujusmodi obitum factum esse locum lucro juxta naturam hujusmodi contractus, qui ex ista ratione periculi unice sustinetur. Replicabat creditor, vel ejus defuncti hæres de consueto refugio creditorum volentium absque periculo obtinere
fructus ad rationem 12. pro centenario, quod scil. reportari 2
non possit lucrum ex contractu non impleto ea deducta per Merlin. *decis. 290.* in Pisaurien. Societatis cor. Rojas inter suas *decis. 64.* ubi in terminis individualibus non præstiti fidejussoris loco mortui, vel absentis, & sæpius in aliis, potissime quia per debitorem allegari non poterat ignorantia mortis proprii patris, ut ponderatur *in d. dec. cor. Rojas* in terminis fortioribus fratris, vel alterius conjuncti.

Scribens pro debitore cor. A. C. non negabam regulam in Curia incontrovertibilem; Dicebam tamen juxta satis rationabilem sensum, quem habuit Rota *in Rom. Societ. officii 13. Martii 1649.* coram Bichio tunc edita, omnino possibilem intellectum esse capiendum pro ejus limitatione, cum in effectu videatur propositio perniciosissima, latum aperiens aditum fraudibus, atque ut sub ista captiosa cautela creditores reddantur immunes ac tuti a periculo, cujus ratione, & non alias fructus adeo excessivus ex pecunia exigitur, ideoque regulæ prædictæ applicatio cessabat in hac facti specie, quia non agebatur de obligatione pura ab initio contractus intra certam diem adimplenda, sed de obligatione condicionali, de præstando scil.
novum fidejussorem in casu mortis alterius, quo casu ut 3
promittens dicatur fidem violasse, atque a promissorum implemento defecisse, probanda est scientia mortis, per quam conditio purificata dicatur, ut ita distinguendo unum casum ab altero habetur apud Grat. *discept. 934. num. 36. & seqq.* Rot. *dec. 92. n. 17. & seq. part. 5. recent.* Adden. ad Buratt. *decis. 645. n. 15.*

Illud fundamentum videbatur parum tutum, quoniam
agebatur de morte proprii parentis, quæ in filio est præsu- 4
menda, ut in terminis hujusmodi scientiæ præsumptæ ad propositum sufficientis habetur in allegata Pisaurien. cor. Rojas; Et licet illa decisio super ista propositione ita simpliciter sumpta non placuerit Signaturæ & Curiæ, & merito, quoniam agitur de gravi præjudicio debitoris, ad cujus effectum requiritur scientia certa, dum regulariter non admittitur præsumpta, quoties alia extrinseca adminicula non concurrunt, ex plene collectis per Add. *ad decis. 542. part. 4. rec. tom. 3. num. 98.* nihilominus in hac facti specie de illa non videbatur dubitandum, dum idem debitor quamvis absens a patria, paternam hæreditatem agnoverat, aliosque actus hæreditarios gesserat, quod pernecesse supponit scientiam certam mortis.

Solidius fundamentum videbatur alterum præsumptæ remissionis dicti implementi, & contrariæ voluntatis conti-

ouandi in contractu, non obstante dicta renovatione fidejussoris non facta, stante continuatione per tempus notabile in exigendo fructus singulis semestribus; Licet enim hoc solum non sufficiat, quoniam fructuum receptio est solum
3 operativa, durante illo termino, pro quo in toto, vel in parte recepti sunt, non autem influit in tempus sequens, ut in allegata Pisaurien. coram Royas, & *in Romana Societat. officii* cor. Otthob. inter suas *dec.* 131. & admittitur *in eadem altera Romana Societ. cor. Bichio de qua supra*; Attamen in eisdem, ac in aliis de materia agentibus, admittitur sufficere hujusmodi voluntatis probationem præsumptivam, & adminiculativam, ut præsertim, *dec.* 192. *p.* 5. *rec.* Adden. ad Barati. *dec.* 674. *n.* 13. *&* 14. *in Romana Societ. officii* 15. *Maji* 1645. *cor. Dunoz. inter suas dec.* 742. *n.* 9.

Exactio autem fructuum est adminiculum, quod solum & de per se non sufficit nisi pro termino, in quo illa facta non fit, sed junctum cum aliis ex regula, *ut singula quæ non prosunt, &c.* est satis operativum, atque in præsenti plura in facto ponderabantur adminicula denotantia creditorem mortis fidejussoris tecte conscium, sola fide debitoris fuisse contentum; Quod habebat verisimilitudinem, quoniam de tempore initæ societatis, debitor quamvis esset emancipatus, nihilominus patre vivente, parum idoneus absque fidejussore erat, sequuta vero morte patris, statum notabiliter immutaverat in melius, atque ex paterna successione idoneus effectus alio fidejussore non indigebat, dum idoneitas patris in ipso consolidata erat.

Et quidem de facili hujusmodi tacita, seu præsumpta remissio admittenda est; Tum quia spectanda potius videtur verisimilis voluntas creditoris quam formula verborum instrumenti, quod hujusmodi obligationes sæpius ex formulariis notariorum præter intentionem contrahentium continere solent; Tum etiam ex dicta ratione fraudis, quæ sub hujusmodi captiosis cautelis continetur.

Idem disputavi in eodem Tribunali A. C. pro Barbatiis
5 Bononien. adversus quos creditor objiciebat de non lucro societatis per mortem, ob eumdem defectum non subrogati novi fidejussoris in locum Calderini defuncti, ponderabantur enim plura adminicula. Primo nempe illud resultans ex continuata exactione fructuum per tempus considerabile. Secundo notoria idoneitas principalium debitorum aliquo fidejussore non indigentium, quod reflectendo ad veritatem dicebam satis a judice spectandum esse, vel ad credendum
7 dictam obligationem præter intentionem partium adjectam esse ex Notariorum formulariis; Vel, & probabilius, esse cautelam captiosam, & fraudulentam nullatenus attendendam, sed habendam pro non scripta, quoties debitoris qualitas est talis, quod verisimiliter etiam sine fidejussore ei creditum fuisset, itaut illius conventio vere referri non possit ad cautelam securitatis, quæ alias de debitore non haberetur. Et tertio quia exhibebantur plures literæ missivæ creditoris, ex quibus iste ostendens se conscium mortis fidejussoris, agebat de rebus concernentibus continuationem contractus, nullo insinuato motivo renovationis fidejussoris; Ideo enim in casu talis non implementi non est locus lucro, quia sic potest creditor, cui non impletum est habere societatem pro dissoluta, quæ possibilis, seu præsumpta voluntas cessat ex contraria voluntate a fortioribus etiam præsumptionibus elicita.

Et in alia consimili controversia habita in eodem Tribunali pro Quadratis, cum quæstio esset super intellectu
8 quorumdam verborum, quod scil. promissum erat præstari novum fidejussorem, non solum in casu mortis illius, qui præstitus erat, sed etiam in omnibus aliis casibus, &c. unde propterea creditor prætendebat impedire lucrum ob casum cujusdam inquisitionis, & fugæ dicti fidejussoris comprehensum sub dicta generalitate. Dicebam etiam cum sensu veritatis, hujusmodi conventionem ita generalem ac vagam omnino rejiciendam esse, ac habendam pro non scripta, tamquam evidenter captiosam, & fraudulentam, cum ita quicumque levis casus sub hujusmodi generalitate comprehensus prætendi posset, atque semper lucrum impediri, unde dicta verba referenda potius erant ad intellectum, qui per causæ Patronum tribuebatur, ut intelligenda venirent de casibus omnino similibus, & quodammodo pernecesse volitis, ut essent illi talis mortis civilis, quæ eosdem ac naturalis effectus operaretur, distique intellectus possibilitatem sufficere dicebam, cum in dubio semper sit illa interpretatio, per quam tollatur periculum peccati, & animæ saluti consulatur, *ut dec.* 29. *p.* 2. *diversf. n.* 9.

Et in alia Romana pro Mauritio de Aste cum Hiacyntho Pacambeno, in eodem Tribunali, objiciente creditore de non lucro non obstante morte ejus, sub cujus vitæ periculo contractum fuerat, ex eodem defectu non implementi dupliciter oppositi. Primo ob non ratificationem cujusdam minoris a debitore promissam quamvis sequutam, utpote carentem solemnitatibus statutariis, quasi quod pacta essent, nullum & nihil; Et secundo ob non præstitum alium fidejussorem, quem promissum fuerat accessurum intra octo dies. Dicebam scribens pro debitore de lucro contendente, utramque exceptionem non subsistere. Non quidem primam, quia in conditionalibus spectatur nudum factum, ut propterea non diceretur promittentem contravenisse; Minusque secundam, quoniam alterius fidejussoris accessio promissa non fuerat per ipsum officialem, & in ipso instrumento societatis, sed per ipsius officialis fidejussorem in alio instrumento recognitionis bonæ fidei, quod obstare non debet lucro impediendo ex non implemento conventorum in ipso contractu societatis, qui fieri dicitur cum ipso officiali, non autem cum eo, qui bonam fidem recognovit, ut punctualiter firmavit Rota *in d. Romana Societ. officii* 19. *Martii* 1645. *cor. Dunoz. inter suas decis.* 742. Et quamvis contrarium in istis etiam terminis dicatur apud Otthob. *d. dec.* 131. *num. pen. & fin.* nihilominus ibi id potius incidenter, & perfunctorie dicitur, ne potius attendenda videntur firmata in alia decisione præcedenti, quoniam contractus substantiatur cum officiali; Et licet fidejussor sit ille, qui lucri commodum sentit, non autem officialis, attamen illud deducitur ex instrumento, quod cum ipso Officiali fit, ideo ibi contenta debent solum attendi, cum in eo & non in altero recognitionis bonæ fidei esse diceretur contractus societatis.

Quid autem in præmissis casibus sequutum esset, est incertum, cum fere omnes fuerint circa susceptæ Advocationis initia, atque juxta Curiæ stylum Advocati causarum curam non habeant, neque de facili de earum exitu, ubi non agitur de gravioribus, memoriam retineant; Probabilius autem videtur, vel ita pro debitoribus judicatum esse, vel respectivè concordiam controversias terminasse, dum scriptum non fuit in Signatura, ad quam debitores succumbentes semper recurrere solent, sperantes commissionem cum clausula translativa executionis, qua denegata, ubi præsertim agitur de parvis summis acquiescunt; Et quidem sufficit casum reddi probabiliter dubium, ut in eo contra creditorem sit respondendum ob manifestam fraudem & captionem, quæ sub hujusmodi cautelis inest.

ROMANA NULLITATIS SOCIETATIS OFFICII

PRO FRANCISCO SERANTONIO

CUM N.

Casus disputatus coram A. C. & resolutus contra Serantonium, postea concordatus.

An dissoluta societate per mortem creditoris absque eo quod factus esset locus lucro, illa renovari possit cum uno ex duobus hæredibus? Et quatenus id fieri non posset pro rata spectante ad cohæredem absentem? An substineatur pro rata spectante ad eum qui contraxit?

SUMMARIUM.

1 *Casus controversia.*
2 *Fructus non debentur post dissolutam societatem.*
3 *Contracta societate nomine absentis ad ejus perfectionem requiritur illius ratificatio expressa.*
4 *Unus ex pluribus hæredibus non potest exigere totum nomen debitoris, istumque liberare, & n. 6.*
5 *Nullitas societatis in parte influit in totum, ut utile per inutile vitiatur.*
6 *De conclusione, de qua n. 4. & quando unus ex cohæredibus contrahat, vel distrahat super toto.*
7 *De consideratione, ob quam exactio per unum hæredem subsistat.*
8 *Ubi cohæredes vivunt in communione, tunc societas hæreditaria bene renovatur per unum hæredem.*

DISC.

D I S C. IV.

1 DEfuncto eo, qui Serantonio Notario A. C. pecunias dederat ad societatem officii sub periculo vitæ ejusdem Notarii debitoris (ut consuetudo est cum istis ita contrahendi,) ex duobus hæredibus institutis, quorum uterque hæreditatem adierat, unusqui erat in Curia præsens, cohærede absente, dictam societatem sub ejusdem Notarii debitoris vitæ periculo renovavit, atque per plures annos fructus exegit. Cum autem debitor ad sortis restitutionem pulsatus opponeret de illius satisfactione cum solutionibus post mortem creditoris factis sub nomine fructuum, qui absque
2 dubio post dissolutam societatem non debentur, cum in isto contractu non possint exigi fructus post cessatam societatem, quando cessat periculum, quod unice salvat hujusmodi fructus ab usura, Mantic. *de tacit. lib. 6. tit. 2. num. 17.* Zacch. *hoc tract. n. 377.* Duard. *eod. lib. 2. c. 6. §. 4. q. 2. n. 2. & seq. dec. 262. n. 14. par. 4. rec. tom. 2. Romana societ. officii 2. Maji 1695. cor. Meltio, & passim.*

Periculum vero saltem pro medietate non aderat, quoniam cum creditum, pro quo nova societas contracta erat, pro medietate spectaret ad contrahentem, pro altera vero ad alterum absentem. Hinc dicebam scribens pro debitore, quod intrabat dilemma, aut cohæres contraxit nomine utriusque, aut nomine proprio tantum; Primo casu requirebatur rati-
3 ficatio expressa absentis ex firmatis per Bocacc. *hoc tractat. n. 212.* Cyriac. *contr. 252. n. 4. & 5. dec. 660. n. 3. part. 1. diverf. & habetur in Rom. societ. officii pro Columna, hoc tit. disc. 9.* ubi quod actus taciti, vel præsumpti non sufficiunt. Atque hoc nomine communi dictam renovationem factam esse suadebant verba instrumenti.

In secundo autem casu, quod scilicet cohæres pro toto credito ejus solo nomine contraxisset, pariter pro medieta-
4 te debitor periculi commodum poterat non sentire, quoniam creditum hæreditarium per cohæredem non nisi pro sua virili exigi potest, quoties agitur de rebus dividuis, quidquid sit in individuis *ad text. in l. 1. §. si pecunia, ff. depositi, & l. si stiplatus sum, §. si lancem, ff. de solut.* & firmant Abb. *cons. 39. lib. 5. in fine,* Carocc. *de deposito, p. 1. rub. si uni ex hæredibus, fol. 17.* Grass. *de except. c. 25. n. 119.* Et sic ubi casus periculi evenisset, potuisset cohæres absens pro ejus virili petere sortem tamquam debitum in eo statu, in quo de tempore mortis creditoris constitutum erat. Atque
5 hinc inferebam ad nullitatem totius societatis, quoniam cum hæc sit individua, utile vitiatur, ideoque nullitas in parte influit in totum, ex deductis per Duard. *de societ. lib. 2. c. 6. §. 3. q. 1. n. 12. & 13.*

6 Scribentes pro creditoribus insistebant in deductis per Surd. *cons. 359. num. 15. & seq.* & per Rotam apud Durand *dec. 448. num. 19.* quod scilicet unus ex hæredibus posset super toto contrahere. Sed hoc erat æquivocum clarum, quoniam quidquid sit de veritate propositionis firmatæ per Surd. *loc. cit.* cujus contrarium tenet idem Surd. *cons. 415. n. 16. & seq.* Thesaur. *dec. 4. num. 8.* Argel. *de acquir. possess. q. 8. art. 9. n. 208. cum seq.* Salgad. *in labyr. p. 2. cap. 4. n. 147.* Cavales. *dec. 346. n. 7.* Id procedit in casu quo aliis cohæredibus non comparentibus, ac hæreditatem non agnoscentibus, unus velit agnoscere totum, præstita cautione de restituendo viriles aliis postea venientibus, & quæ apud forenses vulgo dicitur *cautela Surdi*; Sed hoc nil commune habebat cum casu quæstionis, dum uterque hæres jam hæreditatem agnoverat, ideoque in utrumque transierat universum jus hæreditarium activum & passivum, sed in quemlibet pro sua virili *ad text. in l. pro hæreditariis, & l. adulta, C. de hæreditar. action. cum Concord. late congestis, dec. 413. p. 9. rec.* & sic semper firmum remanere dicebam, quod pro virili absentis, debitor in casu periculi non remanebat liberatus, & successive cessabat lucrum, quo sublato non possunt deberi fructus.

Judex qui contra debitorem decrevit, non amplectendo
7 motivum a scribentibus pro victore ut supra deductum tamquam vere extra casum, se fundavit in eo, quod cum hæreditas esset opulenta, atque cohæredi absenti, quatenus hujusmodi actum approbare noluisset, remanere consultum in aliis bonis, poterat cohæres præsens totum istud creditum exigere, ac successive dictam novam societatem facere, in qua per actum occultum fingitur solutionem præcessisse, juxta naturam novationis. Ac etiam considerabat, quod ubi id non procederet, adhuc debitori in casu lucri remanebat consultum super aliis bonis pro virili contrahentis, quæ cohæres absens possidebat.

Istud motivum in humano sensu aliquam probabilitatem habere videbatur, sed non videbatur legale, neque omnino tutum etiam de facto, quoniam dari poterat casus, quod intermedio tempore durantis hujus novæ societatis, reliqua alia bona dissiparentur. Ac etiam dicebam punctum non esse in relevatione cohæredis absentis, sed in potestate alterius contrahentis, an scil. ille potuerit novare pro toto, & ita per actum occultum solutionis sibi factæ debitorem in totum liberare a priori debito; Si enim non poterat, sequebatur novam societatem initam esse absque sorte pro dicta virili, ac debitorem subjacere certo damno absque certitudine lucri. Eoque minus motivum intrare videbatur ob cessantem assistentiam facti, dum constabat utriusque hæredis nomine renovationem factam esse.

Credidi tamen, reflectendo ad veritatem, justam esse de- 8
terminationem, quam ab initio prædixi, consulendo debitori, ut eo meliori quo posset modo, concordiam procuraret, ut sequutum fuit, non quidem ex præmissis, sed ex altero motivo per Scribentes in contrarium non deducto, quod scil. isti cohæredes hæreditatem possidebant pro communi, promiscue illam administrantes in solidum respectu bonorum existentium in locis, in quibus quilibet eorum respective reperiebatur; Quo posito resultabat, unum utriusque nomine potuisse integrum debitum exigere, vel novare, ex recepta juris propositione, quod inter socios, vel pro communi possidentes, unus dicitur habere mandatum ab altero etiam ad obligandum insolidum, multo magis indubitanter ad liberandum, ideoque debitor socialis solvens consocio totum debitum, liberationem consequitur, potissime ubi agitur de socio administratore, ex deductis apud Cels. *dec. 2. num. 1. cum seqq.* ac habetur pluries in sua materia *sub tit. de cred.* Et fortius in præsenti, dum cohæres præsens fecerat actum, quem alter absens impugnare non potuisset, sequendo scil. judicium defuncti, & continuando observantiam contractus ab ipso initi. Numquam enim etiam tutori, vel administratori imputari potest id, quod idem defunctus faciebat, ac utile reputabat, ideoque multo minus cohæres cohæredi, vel socius consocio, cum in effectu ista renovatio ex prudenti consilio inita esset, ne pecunia remaneat otiosa; Accedente præsertim observantia præseferente cohæredis approbationem, ideoque licet succumbens, laudavi determinationem.

ROMANA RENOVATIONIS
PRO JOANNE BAPTISTA THOMATO
PRO JULIO MAZZOLENO,
ET CONSORTIBUS.

Casus disputatus coram Aud. Cam. & resolutus contra Thomatum, postea concordatus.

Fidejussor debitoris in societate officii. An possit in præjudicium principalis absentis, vel ignari renovare societatem, sive alteram ex integro contrahere, ut priorem dissolveret? Et quid ubi ipsemet fidejussor est etiam creditor; An id agere possit ad proprium commodum?

S U M M A R I U M.

1 *FActi series.*
2 *Fidejussor potest renovare societatem, vel novam pro prima dissolvenda contrahere in damnum principalis debitoris.*
3 *Quando id sit prohibitum, declaratur.*
4 *Contractus dicitur spectare ad eum, ad quem ille qui gessit, declaravit pertinere.*
5 *An idem possit esse creditor, seu utilitarius societatis, & fidejussor debitoris?*

D I S C. V.

AD favorem Dominici Lencii de anno 1639. inita fuit 1
societas officii scut. 250. super quodam officio Cursoratus, & bonam fidem recognovit Joannes Baptista Thomatus, eique tamquam fidejussor accessit Ludovicus Mazzolenus, quem Thomatus juxta consuetam formulam indemnem relevare promisit. Cumque de anno 1645. per

speciem habentes, illicitæ essent, ideoque restitutioni obnoxiæ, vel in sortem imputabiles.

Ubi vero creditoris bona fides accedat, quia nempe debitoris assertioni, super fundi pertinentia, & capacitate, cum justa credulitate, quæ a crassa, vel affectata ignorantia aliena sit, fidem præstat; Tunc non substinetur quidem actus in ra-
38 tione census, qui absque capaci subjecto numquam extitit, licite autem ac juste, conventos petit ac exigit fructus, in damnorum & interesse ratione, ne alias debitori mendax & culposa assertio prosit, innocenti vero creditori noceat; Itaque distinctio damnorum & interesse, pertinentiam ex contrahentium conventione, vel ex legis dispositione manantem redolet. *u*

39 Quæstione cadente, ubi post jam in bonæ fidei statu initum contractum, ista alieni dominii, vel incapacitatis notitia, creditori superveniat, in damnorum & interesse cursum quoque cessare faciat. Idque consuetam habet opinionum scissuram; Probabilior autem ea est opinio creditori favorabilis, mendaci autem debitori odiosa, ut adhuc dictorum damnorum & interesse cursus duret, nisi facti circumstantiæ depravatum in creditore fœnerandi suadeant intentionem. *x*

40 Fundi autem, sive rei stabilis fructiferæ nomine, nedum illa vere stabilia veniunt, quæ soli sint, sed etiam ea quæ ex legis fictione, vel potentia pro stabilibus habentur, quamvis vere non sint, sed jura incorporalia quæ tertiam constituant speciem, ut in ipsismet censibus, sive in illis cum Principe, vel republica juribus, quæ pro Rom. Curiæ loquendi usu, sub locorum montium nomine, seu vocabulo explicantur; Super istis enim, vel super alio censu per impositorem possesso, tamquam super fundo, aliis pertinentiæ & capacitatis accedentibus requisitis, valide census constituitur. *y*

41 Super jure, quod in feudo censito creditor acquirit, opinionum consueta scissura dignoscitur; Aliquibus opinantibus, ut dominii saltim utilis, vel subalterni aliquam obtineat participationem. Aliis ut servitutem prædialem id importet; Aliis vero ut nonnisi specialem aliquanto magis efficacem & privilegiatam importet hypothecam quæ sub prohibito alienationis genere cadat; Ideoque in bonis Ecclesiæ aliisque alienari prohibitis, ista census impositio ex hodie firmiter recepta opinione, cadit, quodque ipsa Census impositio fundi censiti, non autem aliorum bonorum sub generica hypotheca cadentium respectu veræ alienationis habeat speciem ad plures effectus, illum præsertim, quem frequentior fori praxis docet electionis in causam detractionum, quæ fideicommissi onere gravato competant. *z*

42 Illud vero quasi reale jus in censito fundo creditor acquirere videtur, quod ista Piana lex ei tribuit, prælativi nempe retractus, adversus extraneum emptorem, non autem adversus eum, cui alia vicinitatis, vel sanguinis, aut consortii, sive directi dominii, vel inquilinatus, sive retractus prælatio competat, cum iste censualis omnibus debilior sit, postremumque occupet locum; Illud tamen super alias potiores retractuum species habet privilegium, ut sola extrajudicialis scientia cum præfixi termini lapsu illum non excludat, sed judicialis requiratur interpellatio. *a*

43 Ex isto autem fundi stabilis, vel æquipollentis requisito, super loci circumscriptione, oritur quæstio, consuetam pariter habens opinionum scissuram; Aliquibus opinantibus ut loco ipsius censiti fundi census quoq; circumscribatur; Aliis vero ut loco destinatæ solutionis fructuum, ac restitutionis sortis; Aliis, ut loco contractus; Ac aliis, ut tamquam jurium & actionum habens speciem, loci non habeat circumscriptionem sed nominum debitorum, aliorumque jurium incorporalium adinstar, creditoris sequatur personam; Ideoque illa sequenda est opinio, quam loci forus, vel Tribunalia receperit.

44 Itaque decisin alteram regulat, collectarum aliorumque onerum quæstionem, in quo scil. loco creditor pro censibus, quos possideat, collectari, vel sub æstimo poni debeat; Sive econverso, an ex ipsius censiti fundi, collecta, vel æstimo census onus deducendum sit, ut in regalium sede advertitur, ubi collectarum, aliorumque onerum est tractatio. *b*

An autem super fundo, qui adhuc in rerum natura non extat, sed cum ipsa pecunia ad censum data sit, construendus valide census imponatur, ea facti circumstantiis pendet, ut in sua sede advertitur. *c*

o *de feud. disc. 22. & hoc tit. disc. 6.* p *disc. 6.* q *disc. 48.* r *disc. 8.* s *disc. 39. & 41.* t *disc. 3.* u *disc. 13. & 32.* x *ibid.* y *disc. 17. hoc tit. & disc. 34. de Regal.* z *de Alien. disc. 1. ex n. 38. de legitima, disc. 25. ex n. 35.* a *disc. 39. & 40.* b *de Regal. disc. 92.* c *disc. 7.*

IV.

De irrepetibilitate sortis, ac de pactis rescissoriis, aliisque pœnalibus, & quando ad sortis depositum debitor teneatur? Vel ob repetibilitatem cesset fructuum cursus.

INter hujus contractus requisita, istud demortuæ sortis, quæ ex creditoris parte sit perpetuo irrepetibilis, recensetur, 45
idque moderna etiam Piana lege seclusa, de contractus natura ex juris dispositione, vel intentione desiderari probabilius est; Omnem vero quæstionem diremit ista lex, quæ clare id præcipit, ambigui juris declarationem potius quam novæ formæ introductionem in hac parte continens.

Juris autem, vel antiquarum pontificiarum constitutio- 46
num dispositione, vel intentione attenta, quæstio est, consuetam pariter habens opinionum scissuram, an rescissoria, vel alias pœnalia pacta non quidem pura pro creditoris libera facultate, sed sub non solutionis fructuum, vel alterius deficientis implementi conditione adjecta, firma sint, suamque mereantur executionem; Itaque Piana lege seclusa, quæ ex magis recepto Romanæ Curiæ sensu, indefinite id prohibet, probabilior, magisque recepta est affirmativa opinio, dum in debitoris libito, ac facultate positum est, ut casus non fiat; ideoque suæ conditionis purificatio, ex ipsius debitoris potius, quam creditoris facultate proveniat, istaque ratio facit, ut ubi, non cum ista Piana lege, quæ de jure, vel de facto in usu non sit, sed cum illa Nicolai, sive aliis Martini, & Calixti vivatur, ista rescissoria pacta in viridi sint observantia, ut præsertim sæcularium Tribunalium enunciati Neapolitani Regni praxis docet, magis vero alterius Siciliæ ultra, quod extra omnem quæstionem (ut supra) huic novæ non subjacet legi; Magnato tamen eorumdem Tribunalium stylus super hujus rescissorii pacti exercitio vel praxi, adhibet æquitatem, ac circumspectionem habet, ut nonnisi cum pluries monito, nimiumque moroso debitore suum sortiatur effectum.

Ubi vero cum Piana lege vivatur, sive vivendum sit, ut in 47
eodem Neapolitano Regno vivi debere etiam ad istum pacti rescissorii præcisum effectum, Romana Curia firmiter credit ac practicat; Quæstio cadit, an istius, aliorumque pœnalium pactorum adjectio, contractum vitiet, vel potius ipsis vitiatis pactis pro non scriptis habitis, ipse contractus firmus remaneat. Itaque potentior magis probabilis, receptaque opinio est, cum hujusmodi pacta contractus accidentalia potius respiciant, ideoque non vitiant, sed vitiantur; Tum etenim vitiant quando substantialia, vel naturalia concernant, quia nempe liberam creditori tribuant facultatem, etiam sine debitoris mora, vel culpa sortem pro libito voluntatis repetendi, cum tunc interpretativum mutuum potius quam census naturam actus habeat, ideoque facti potius quam juris quæstio est, ex facti circumstantiis decidenda, quæ creditoris sinceram, vel respective depravatam suadeant intentionem; Magnum vero sinceritatis argumentum præbet relativa conventio ad ejusdem Pianæ legis formam ac præcepta. *d*

Censiti fundi defecta, minus vera per debitorem asserta 48
pertinentia, vel capacitas, aut libertas, sive conventæ cautionis, vel alterius promissionis non implementum; sortis repetitioni locum aperit, atque pro ea creditori actionem in judicio experibilem adversus debitorem præbet; Non tamen ad veræ ac omnimodæ repetitionis effectum, sed ad aliam depositi, loco cautionis, vel investimenti, sive ut ipsi creditori fiat restitutio, pro diversa Tribunalium praxi. *e*

Ad hanc autem evitandam repetitionem, vel depositum, æquipollens admittitur implementum, unius scilicet æque idonei fidejussoris loco alterius, vel alterius fundi æque idonei, & capacis subrogatio. *f*

In pluries enunciati Regni Neapolitani sæcularibus Tri- 49
bunalibus, declarata debitoris decoctio, sive creditorum concursus super ejus patrimonio efformatus censualium contractuum inducit rescissionem, ac sortis repetitionem, qua pendente, fructuum cursus impeditus non remaneat, non tamen in fructum census, sed in damnorum, & interesse ratione, idque debitoris, ejusve creditorum interest, cum ita cesset illud interesse, quod ibi datur pro fructibus census, quos tertias vocant, denegatum autem pro altero interesse. Curia vero Romana hanc non recipit opinionem, ut decoctio, vel concursus hujusmodi rescissionem causet, ac ulterius nil referret, dum cessantibus interesse legitimis requisitis specialiter & extrinsecus justificatis, ut in usurarum sede advertitur, denegatur illud interesse, quod ibi conceditur. *g*

Ubi

50 Ubi itaq; ista facultas, vel actio creditori competat debitorem cogendi ad sortis restitutionem, vel depositum; Quæstio est, an fructuum cursus cesset; Atq; affirmativam antiquiori tempore Curia tenuit. Negativam vero tenet recentior, istaque probabilior est, quamvis siquidatam creditor ad proximum exercitium deduxerit, obtinendo nempe debitoris condemnationem, ob implicitum perseverantiæ contractus statum, quia debitor aliud subrogando fundum, sive aliud æquipollens præstando implementum, id impedire potest, cumq; in sua potius, quam creditoris facultate repositum sit id impedire, ideoque non facere, quod ab ejus culposo facto, vel mora proveniat, hinc propterea lucrum, ac beneficium exinde reportare non debet; Tunc etenim ob sortis repetibilitatem fructuum cursus merito cessat, quando ea omnino pura est, & creditoris libito exercibilis, cum ita censuali corrupto contractu in interpretativum mutuum resolvatur. *h*

d *disc.* 1. 10. & *seqq.* e *disc.* 9. 13. & *disc.* 33.
f *d. disc.* 33. g *de feud. disc.* 81. & 108. *hoc tit. disc.* 21.
h *disc.* 13. & 31.

V.

De fructibus eorumque justa taxa, ac etiam an & quando eorum reductioni locus esse debeat.

51 SUper ista fructuum justitia, vel taxa, nova Piana lex, nil statuit, vel innovavit, ideoque ut superius initio insinuatum est, aliæ Martini, & Nicolai Pontificiæ leges, quæ hanc statuunt taxam, ut decimam sortis partem in singulos annos, fructus non excedant, ubique attendendæ sunt, ac propterea locales censendæ non sunt, ut aliquorum est sensus. *i*

52 Omne vero creditoris, quamvis latens, vel implicitum commodum conventionale, in fructu est intra hanc taxam in calculo ponendum, ut in eo præsertim pacto frequentior docet praxis, per quod debitor, illa collectarum, vel contributionum, sive expensarum onera, in se assumat, quæ juridice creditori incumbant.

53 Hujus taxæ excessus, quamvis per easdem Pontificias leges pro quodam loquendi modo usurarius appelletur, injustitiam tamen potius, quam usuram redolet, ideoq; contractum non vitiat, neque in summa permissa (præsupposita fundi capacitate) fructuum cursum impedit, sed excessus ipse vitiatur, atque pro non scripto habendus remanet; Ideoque in minori summa conventionali taxa statuta hujusmodi franchitiarum, & similia pacta firma sunt, eorum valor non excedit meram, & anticipatam eorum solutionem, quæ usuræ, vel excessus habeat suspicionem, ipsa Piana lege prohibente.

54 Triplicem vero speciem reductionis, fructuum conventio, quamvis intra hanc permissam taxam sit, pati solet; Unam nempe ob fructuum censiti fundi diminutionem; Istaque sequentis rubricæ materiam potius percutit; Altera vero ea est, quæ Partium novatione manet, ut frequens praxis docet, quod creditore sortis restitutionem ægre ferente, fructuum diminutio fiat, ad eam minorem summam, in qua debitori, alterius census suppetat occasio.

55 In Ecclesiis itaque, aliisque personis consimilem alienandi prohibitionem habentibus, quæstio cadit, an hæc diminutiva novatio, quæ vulgo *sbassatio* dici solet, prohibitæ alienationis speciem redoleat, atque in hac consignativi census specie verior est negativa, cum ea prohibitio, de qua aliqui antiquiores agunt, alteram reservativi census speciem percutiat, ubi ex gratificatione, ac facto voluntario, non autem si ex justitia fiat; In ista namque specie, sicuti ipsius principalis contractus dissolutio, utpote necessaria, prohibitam non continet alienationem, ita hæc novatio ad eamdem dissolutionem impediendam ordinata. *l*

56 Illa itaque species reductionis, disputandi ansam præbere solet, quam debitores, a Principe, ejusque Vicario, invitis creditoribus, excessua ratione, petant; Id autem certam, ac genericam non recipit regulam, cum a singulorum casuum circumstantiis, diversisque locorum, vel principatuum stylis, vel moribus, aut censitorum prædiorum qualitate, aliisque circumstantiis in sua sede latius ponderatis decisionem recipiat. *m*

57 Quamvis etenim aliquorum principatuum leges, vel provisiones desuper habeantur, genericam, ac uniformem statuentes reductionem; Æquivocum tamen eorum est, qui has leges, vel provisiones, hujusmodi censibus applicant ad Pianæ Constitutionis normam super fructifero, & capaci fundo impositis, qui a fundi peremptione, vel infructuositate omnimodam cessationem, vel diminutionem expectant; Istæ siquidem leges diversos, personales potius census percutiunt, majorem usuræ suspicionem habentes, ut in sua sede latius.

58 In Civitatum autem, aliorumve locorum communitatibus, quæ hujusmodi censuum oneribus gravatæ sunt; Principes, eorumque Vicarii, vel alii majores Magistratus, quibus ex consuetudine, vel Principis concessione, ista derogandi juri tertii tribuatur potestas, hujusmodi genericas, ac uniformes pene ubique facere solent reductiones, quamdam peculiarem habentes rationem privatis contrahentibus incongruam, ut in eadem sede advertitur. *n*

59 Ea vero, quæ de fructuum præsumpta solutione, vel præsumpta reductione habentur, genericos ac indifferentes cujuscumque alterius annuæ, vel temporaneæ præstationis terminos percutiunt, ideoque hujus contractus peculiaria non sunt; Idemque in eo summarii, & exequutivi judicii privilegio, de cujus competentia practici disputant, cum a contrahentium pactis, vel contractuum clausulis, aut locorum scriptis, vel non scriptis legibus, seu stylis id pendeat, ideoque propriam, ac peculiarem hujus contractus naturam non percutiat.

60 In enunciatis vero utriusque Siciliæ Regnis, per legem utrique communem, a communi Rege, pro enunciatæ Bullæ Nicolai observantia, & exequutione editam, hujusmodi censuum fructibus, nimis amplum exequutivi judicii privilegium conceditur, cum ea juris exorbitantia, ut adversus tertium rei censitæ, aliorumque bonorum debitoris possessorem competat; Ista vero præmissæ legis pars in Siciliæ Regno ultra Pharum, eique annexa Melevitana Insula cum eisdem legibus regulata, in praxi viget, ut propterea majora, quæ in illis Regni Tribunalibus judicia vigeant, hujusmodi censuum, quos bullares appellant, exequutionem percutiant, ut Siculorum scripta ostendunt; In altero vero Siciliæ citerioris, quod Neapolitani hodie frequentiorem habent nuncupationem, id usu contra tertium, receptum non est, sed illud possessorium, vel mixtum ad ipsa hypothecata bona penes tertium existentia practicatur remedium, quod assistentiæ dicitur. *o*

61 Commune quoque potius, quam istius contractus peculiares terminos ea percutit quæstio, quæ in crediti, & debiti fede acta est, an illud antietiritatis, vel potioritatis privilegium, quod foro ob antiqui debiti dimissionem, aliamve causam competit, fructibus quoque concedatur; Vel potius ex proprii contractus tempore normam accipiat; Istius etenim contractus major frequentia huic disputationi occasionem præbet, non tamen ejus peculiaris est, dum cuicumque fructifero, vel usurario credito congruit.

i *de Usur. disc.* 13. l *de alienat. disc.* 2. 5. & 6.
m *disc.* 32. n *disc.* 32.
p *de emphyt. disc.* 55.

De redemptione Census, ejusque extinctione, vel cessatione, ac aliis ad materiam.

62 INter alia istius contractus requisita, per novam enunciatam Pianam legem statuta, illud jam insinuatum dignoscitur, libertatis, vel facultatis debitoris, perpetuo, per actum retrosimilem restitutionis sortis, censum redimendi quocumque temporis lapsu, vel præscriptione, aut pacto, vel prohibitione non obstantibus, ut pro non scriptis habeantur; Ea tamen præscripta forma, ut per antecedens bimestre, creditori debitor istud extinguendi, vel redimendi propositum denunciare debeat, quod sub disdictæ termino, seu vocabulo practici explicant; Ista etenim redemptione legitimate, ad præmissæ legis præscriptum sequuta, nullæ super census resolutione fructuumque cursus cessatione, cadunt quæstiones, quamvis creditor, alienandi strictam habeat prohibitionem, quæ passivorum censuum novam impositionem, vel activorum translativam voluntariam cessionem complectitur, non autem istam redemptionem, seu retrocessionem, utpote necessariam.

63 Ex nova Piana lege ista redimendi facultas, ejusque prohibitionis infectio manant, ideoque illi census, qui ante hujusmodi legis editionem, sub pacto perpetuitatis creati sunt, eam retinent, istaque redimendi facultas debitori non competit, nisi æquitas, aliave justa causa extraordinario Judicis officio aditum præbeat; eo modo quo in consignativi census, aut emphyteutici canonis redemptione, quandoque praxis docet. *p*

Facultate itaque ad novæ legis normam supposita, dissensus quoque explicitus, vel implicitus creditoris pro statutæ for-

formæ observantia supponendus est, Creditore siquidem volente, neque bimestralis interpellatio, sub disdictæ vocabulo explicari solita, minusque realis sortis, & fructuum in-
63 tegra, liberaque oblatio, vel respective depositum requiruntur, cum per compensationem aliamve novationem, seu acceptilationem, aut remissionem, alterius cujuslibet debiti ad instar, iste distractus recte fiat, quoties in creditore potestatis defectus non accedat, ut infra.

Quamvis etenim in aliquorum sensu idem actus retrosimilis numeratæ pecuniæ desideretur; Contrarium tamen verius, magisque receptum est, ut distractus illi non subjaceat formæ, cui subjacet contractus.

64 Disdicta certam non habet statutam formam; Cum etenim non pro solemnitate, sed pro certo fine, vel effectu ea desideretur, idcirco cujuslibet interpellationis ad instar, sufficit ita fieri, ut certæ notitiæ creditoris finis impleatur, pro locorum moribus ac stylis, quibus deferendum est. q

65 Legitime itaque exequuta disdicta, illa intra præfinitum duorum mensium terminum in actis reproducenda est, istaque reproductione sequuta debitori pœnitendi facultas adimitur, ideoque a creditore distractum desiderante, invitus ad illum cogitur; Eo autem dissimulante per oblationis, vel respective depositi negligentiam illa evanescit, ac propterea eidem debitori in eadem redimendi voluntate continuanti, aliam disdictam ex integro faciendi incumbat necessitas.

66 Bimestralis termini lapsu imminente, coram creditoris, vel ejusdem debitoris competenti Judice, realem sortis, & fructuum, debitor creditori, pro certa die, & hora intimandis oblationem facere debet, atque creditoris accusata contumacia, depositum penes ædem sacram, vel idoneam personam pro loci moribus, seu legibus faciendo, liberationem assequitur, juxta generales juris terminos, qui pro cujuslibet indifferentis crediti liberatione, quæ ex deposito resultet, habentur. r

67 Integrum sortis & fructuum usque ad obolum depositum esse debet, modicave deficientia illud vitiat, illis etiam computatis fructibus qui in enunciato bimestrali termino cursum habuerint; Fructuum autem integre deponendorum obligatio, de certis ac liquidis intelligenda est; Ubi vero probabiliter, incerti, ac illiquidi sint, tunc aliquius modicæ summæ depositum cum judiciali cautione de prompte solvendo, cum liquidatum sit, sufficit. f

68 Liberum quoque aliquam extrinsecam non habens conditionem esse debet, cas tamen adjicere licet conditiones, quæ intrinsecæ sint in contractu contentæ, vel a jure subintellectæ.

69 Super competentia Judicis, coram quo disdicta ac respective oblatio, vel contumaciale depositum fieri debet, quæstiones cadunt, an creditoris competens esse debeat, vel sufficiat ut sit debitoris, adeout ipsorum una competentia accedat, istaque posterior opinio probabilior, magisque recepta est; Utraque vero deficiente, actus pro infecto haberi debeat. t

70 Non prohibetur item debitor præfati termini initio, sive ejus fine non expectato, præmissam oblationem ac respective depositum valide facere, dummodo integri bimestris fructus actus includat, termini etenim lapsus præcisam non redolet formam, vel solemnitatem; Sed ad hunc finem cursus fructuum, quo impleto creditor justam non habet recusandi causam. u

Super monetæ qualitate, seu valore, quæstiones cadunt, ubi inter contractus, ac distractus tempora, valori, vel monetæ accedat diversitas; Nil autem desuper in hoc censuali contractu peculiare statutum est, sed generalis cujuslibet crediti & debiti cadunt termini, seu distinctiones extrinsecæ, vel intrinsecæ bonitatis, ut in crediti & debiti & Ecclesiasticarum pensionum sedibus advertitur. x

71 Ubi vero debitoris decoctione, vel concursu, aut in Curia Baronum bulla ita exigentibus, de Judicis mandato creditor, vinculata sorte accepta, distractum, seu retrovenditionem facere cogatur, sive debitoris bona in solutum accipere, quæstio cadit, an bonis evictis, vel avocata pecunia, census pro fructuum cursu, aliisque effectibus, reviviscentiam habeat, idque varias habet sententias, variasque recipit distinctiones. y

Debitore autem sortis restitutionem in parte cum integra fructuum rata facere volente, ut census partem redimat, quæstio est an invito creditore id liceat, atque a contractus lege, primam recipit decisionem, istaque lege non extante (quæ ubi adsit, servanda est) Judicis arbitrio commissum est, quod debitoris favore interponendum est, ubi notabilis ea sit pars, quam debitor offerat. Ideoque creditori juris regula assistat, ut ad diminutam solutionem recipiendam cogi non debeat. z

Explicitam redemptionem præmissa continent. Implicita, seu præsumpta non exclusa, quam ex præsumptionibus, aliisque argumentis, debitor deducat; Diuturni etenim temporis lapsus in hac debiti specie, præscriptionis præsidium non inducit in sorte, utpote per creditorem irrepetibili, ideoque non admittente præscriptionem, quæ non valenti agere non currit, in fructibus jam decursis ea intrante juxta illam tamen magis receptam opinionem, quæ unica non contentatur præscriptione, sed plures ac distinctas in singulis exigit annualitatibus; Adhuc tamen diuturni temporis lapsus, ubi aliorum efficacium argumentorum habeat fomentum, ad jam sequutæ extinctionis præsumptam, seu adminiculativam probationem, pro facti qualitate, & circumstantiis, operativus remanet. a

In explicita quoque, magis vero in hac implicita, vel præ- 72
sumpta extinctione, præmissam servari formam, ex creditoris deficiente potestate liberam recipiendi sortis restitutionem, sive illam compensandi, seu novandi, vel remittendi nil referre solet, ubi lex impositionis pro tertii interesse, vel indemnitate aliam debitori præscribat formam, quam ab eo acceptatam negligere nequit; Vel quia legalis administrator, vel resolubilis dominus ille sit, cui sortis restitutio facienda veniat, ut propterea, nonnisi veram de jure solutionem recipere valeat, non autem fictam, quæ ex sola confessione, vel novatione resultet per facti qualitatem ideoque certam id non recipit regulam. b

Pluribus item ex successorio aliove jure, coæquale haben- 73
tibus census dominium, vel pertinentiam, nisi facti obstent circumstantiæ, ob quantitativam dividuam contractus naturam, cuilibet propria portio restituenda est, neque unus illam alterius recipit; Si vero plurium jus non coæquale ac divisum, sed insolidum pro respectuum diversitate sit, unius nempe in usufructu, alterius vero in sorte, cum utroque actum fieri debere una credit opinio; Altera vero solo proprietario contenta est; magis vero recepta, usufructuario hanc negat potestatem. c

Partis sortis jam recepta restitutione quæstio est an totius 74
census dissolutionem importet, vel potius pro non restitutæ partis rata vivat, istaque posterior probabilior ac magis recepta est opinio; ex alias insinuata contractus dividua natura, ob quam eadem utilitas est in toto respectu totius, ac partis respectu partis, nisi diversæ voluntatis contrahentium probatio, vel argumenta obstent, magnumque desuper argumentum subsequuta observantia præbet. d

Actionis & passionis incompatibilis concursus census ex- 75
tinctionem quoque producit, quia nempe creditor servientis censiti fundi dominium nanciscatur, sive econverso debitor ipsius census dominus fiat ob incompatibilem rei propriæ servitutem juxta confusionis actionum generales terminos in debiti, & crediti sede recensitos, quoniam ad instar perfecta, & omnimoda dominii supervenientia hunc operatur mortis effectum, reviviscentia non admissa, quamvis exinde dominii cessatio ex diversa causa sequatur, secus autem ubi temporale, vel resolubile dominium sit, quod census, vel crediti suspensionem, vel obdormitationem solum causet. e

Personæ autem, vel respectus identitas in idem desiderata est; Ubi etenim in eadem materiali persona pro 76
respectuum diversitate formalium personalium compatibilis pluralitas accedat, dominium ex una persona superventum, illius census extinctionem non causat, qui ex alia diversa persona competat, cum ita non unus, sed duplex, vel multiplex consideretur homo. f

Censiti fundi omnimoda peremptio, vel omnimoda in- 77
fructuositas, eumdem extinctionis, vel cessationis census operatur effectum, aliquorum damnorum accidentali sterilitate non curata; Si vero plures ac diversi sint fundi, unius peremptio, vel sterilitas census peremptionem non causat, si alii unius, vel plures, qui supersint, totius census sint capaces; sin minus pro capacitatis rata in eodem, vel in pluribus, sed non ultra viget.

Omnimoda vero fundi peremptione, vel diminutione sequuta, ea refectio, quæ novæ constitutionis speciem habet, census reviviscentiam, vel constitutionem non inducit, secus vero ubi ejusdem rei refectio sit, sive accidentalis impedimenti remotio.

Casualis tamen, non autem culposa fundi censiti peremptio, vel sterilitas esse debet, ut hunc operetur effectum; Inculpati etenim odium ac præjudicium pro extante habendus est. g

p dist.

p *disc.* 42. q *disc.* 26. r *disc.* 26. & *seqq.* s *disc.* 37. & 38. t *de Dote disc.* 51. u *disc.* 26. & *seqq.*
x *de Cred. disc.* 140. *de Pens. disc.* 34. & *seqq.* & *hoc tit. disc.* 37.
y *de feud. disc.* 81. & *hoc tit. disc.* 15. & 16.
z *disc.* 15. & 38.
a *disc.* 20. b *disc.* 23. & *seqq.* c *disc.* 22. d *disc.* 15.
e *disc.* 28. f *disc.* 22. g *disc.* 19. & 43.

VII.

De censu Vitalitio.

78 MAgis iste vitalitius census, quam alter perpetuus hactenus peractus, in jure ignotus est, non solum etenim illum civilia, & canonica jura non cognoscunt, eodem modo quo perpetuum; Verum neque illæ Pontificiæ Martini, Calixti, Nicolai, & Pii leges, quas ut supra in altera perpetui census specie habemus, cognoscunt; Illique ex quodam usu, militiarum, sive officiorum vacabilium adinstar forsan irrepsere, ut nonnisi ad alicujus hominis vitam suam habeant durationem, nulla recepti pretii, vel sortis restitutione debita.

79 Quamvis autem eorum validitas plures habeat dubitantes; Eis tamen neglectis ex communi usu recepta est, dummodo in fructuum taxa justitiam admixtam habeat; Eaque cessante non usuræ, sed injustitiæ vitium cadit, quod eodem modo quoad perpetui census instar, actum non vitiat, sed in excessum vitiatum remanet, sive potius, ubi per legem certam non habeatur præfinita taxa, Judicis officium, sive arbitrium pro moderatione, vel reductione ad justitiam intrat.

80 Nimium vero rarum, ac difficile est in hujusmodi vitalitiis conventionibus, justitiam, læsionemque convincere ob incertam aleam, quæ in eis inest coæqualis eventualis lucri, & damni, cum impositor acceptum pretium ad menses, vel dies lucrari valeat, ideoque in iis, quæ lucri, ac damni æqualem habent incertum eventum pro juris regula non cadit læsio.

Adhuc tamen regula hæc, ab ea non est limitatione im-
81 munis, quam exorbitans, atque insolita alteratio inducat, quæ moderatione digna sit; Exindeque resultat, ut facti potius, quam juris quæstio sit, certam proinde, ac uniformem non recipiens regulam, super hujusmodi justitiæ, vel injustitiæ regulatione; Quamvis etenim leges civiles super vitæ hominis incerto eventu, vel duratione cum ætatis distributionibus certam dederint normam, seu taxam, cum qua per eos, qui in simplicitate litteræ procedunt, hujusmodi ac similium vitalitiatum conventionum justitia, vel injustitia desumi solet, errorem tamen id continet, cum a singulorum hominum valetudine, complexione, vel habitu, ac modo vivendi, ac cœli, vel aeris qualitate, aliisque circumstantiis verius id pendeat, frequenter enim minoris existimationis est vita juvenis exilis, vel infirmæ valetudinis, quam robusti, ac validi senis.

Irrepetibilitatem soluti pretii non ex Pianæ legis pro- 82
visione, sed ex intrinseca contractus natura ista census species habet in utroque contrahente coæqualem, ut propterea sors eam totalem sentiat mortem, quæ illam non habeat spem reviviscentiæ per redemptionem, quam in perpetuo censu habere dicitur; Sicuti etenim irrepetibilis est ex parte datoris, ita in acceptoris facultate non est eam restituere, cum revera iste contractus nullam habeat sortem, vel salvam substantiam fructuum, vel accessionum in statuto tempore productivam, naturalium fructuum ad instar, ut in perpetuo censu dignoscitur, sed incertæ aleæ perfectam, ac irretractabilem hinc inde emptionem continet.

Modernorum quæstio habetur, cum consueta opinionum scissura, super Pianæ legis forma, pecuniæ numeratæ adhibendæ, reique stabilis, & capacis necessario subjecto; Probabilior autem ea videtur opinio a contradictoribus non immunis, ut proinde certam de præsenti regulam non habeat, quæ utriusque requisiti negat necessitatem. h

Super creditoris, vel emptoris potestate cadunt aliquan- 83
do quæstiones, quia nempe eam sortem, vel pecuniam ita omnino demortuam reddere non valeat, cum administratoris potius, quam veri, ac pleni Domini speciem habeat; Sive quod tertio fraus, vel præjudicium ita fiat, quod pariter certam non habet regulam, cum a facti qualitate, & circumstantiis id pendeat. i

h *disc.* 9. & 35.
i *de Testam. disc.* 37.

Finis Partis Tertiæ Libri Quinti.

JO: BAPTISTÆ CARD. DE LUCA,

Libri Quinti Pars Quarta.

DE SOCIETATIBUS OFFICIORUM.

PERUSINA SOCIETATIS OFFICII PRO JACOBO ARGENTEO CUM ALMERIGIS.

Responsum pro veritate.

An societatis officii lucro sit locus per mortem ejus, sub cujus vitæ periculo posita est, si de tempore, quo inita fuit, ignaris contrahentibus, talis persona erat graviter infirma, & in subsequutæ mortis periculo constituta?

S U M M A R I U M.

1 *Casus controversiæ.*
2 *Actus gestus cum falso præsupposito corruit.*
3 *De casibus exceptis, in quibus cesset lucrum sortis.*
4 *De ratione, ob quam mors violenta excipitur.*
5 *Habens facultatem eligendi, seu nominandi, si nominat mortuum, vel moribundum, eam non consummit.*
6 *Solvens adjecto, quem scit mutasse statum, male solvit.*
7 *Acceptans litteras cambii, an teneatur si scribens decoxit.*
8 *Venditor mercium quando etiam sine reservatione dominii præferatur creditoribus anterioribus.*
9 *De aliis similibus, in quibus actus habetur pro infecto ob deficientem consensum.*
10 *Quod creditori adversus lucrum pecunia data ad societatem succurratur beneficio restitutionis in integrum, vel læsionis.*
11 *In dubio pro exclusione lucri.*

D I S C. I.

1 SUb die 2. Septembris Argenteus in Urbe iniit societatem officii sub periculo vitæ Caroli filii in Civitate Perusii existentis, qui tunc graviter infirmus post quatuor dies obiit, quare interrogatus per quemdam insignem Cardinalem, quid in isto casu sentirem, an scil. per talem mortem factus esset locus lucro dictæ societatis? Respondi, ut sequitur;

2 In individuorum notitiam magnæ eruditionis, & laboris effectum, sæpe quotidiana experientia docet, partum esse casus & fortunæ; Quantum ergo videre licuit, casum controversum in individuo tactum non inveni. Quare procedendo cum regulis & principiis generalibus cum quibus deficiente particulari decisione majorum nostrorum exemplo procedere docemur, pro certo respondendum censeo pro lucri exclusione, vel ratione consensus deficientis, vel ratione casus ex partium verisimili intentione excepti. Certo enim certius est Jo: Jacobum contraxisse societatem sub periculo vitæ Caroli ejus filii verisimiliter, attento ordine naturæ, plus victuri, cum præsupposito, quod esset sanus. Si enim cogitasset illum tunc in periculosa infirmitate, ac morti proximum reperiri, utique eum non nominasset; Ideoque dicendus est contractus, vel actus gestus cum falso præsupposito, cujus ratione ex deficiente consensu corruit, ac habetur pro infecto, cum numquam animus, seu voluntas trahatur ad ea ignorata, quæ cognita verisimiliter gesta non essent, *leg. cum putarem, ff. famil. ercisc. cum Concordan.* per Duran. *dec. 373. n. 4. & 11.* Rota in Bonon. Nullitatis concordiæ 12. Junii 1645. cor. Cerro, & in aliis.

3 Quod autem hoc fuerit præsuppositum Jo: Jacobi, quodque si casum scivisset, vel etiam cogitasset, id non egisset, probat nedum ipse sensus naturalis, sed etiam contextus contractus, in quo excipiuntur non solum casus mortis violentæ in communi formula apponi soliti, sed etiam alter febris, quæ nuncupatur petichialis; Si enim sibi voluit præcavere, nedum de casu mortis violentæ, sed etiam naturalis ex causa dictæ febris, multo fortius dicendum est ejus animum nullo modo dirigi potuisse ad nominationem constituti in articulo, vel in proximo periculo mortis; Talemque animum aperte comprobat subita mutatio personæ post habitam notitiam infirmitatis. Animus enim, & voluntas non magis verbis, quam factis probatur, ex deductis per Gregor. *dec. 163. 239. & 247.* ubi Adden. atque ex præcedentibus, ac subsequentibus optime concludit Gregor. *d. dec. 239. n. 5.*

Et quemadmodum in casu mortis violentæ cessat lucrum, 4 non ratione tollendi occasionem insidiarum, ut male censuit Boccac. sed ratione deficientis consensus, ut in voto Seraph. impress. apud Zarch. *de societ. dec. 46. n. 8.* & est alias certum, ita & fortius cessare debet in præsenti, in quo clarius, ac verisimilius abest consensus contrahendi; Atque sicut creditore nominante mortuum, nulli dubium est, quod contractus esset imperfectus, & invalidus, ita dicendum est, dum nominavit constitutum in mortis articulo, qui mortuo assimilatur, ad text. *in l. quæsitum, ff. de jud.* ubi communiter DD. *& in l. cum in statu, §. si ambo, ff. de donat. inter vir. & uxor. cum Concord.* de quibus Fenutius *in tract. de momento temporis, c. 6.* Rip. *de actibus in art. mort. cap. 1. n. 2. & 3. cum seqq.* cum aliis, quæ in proposito moribundi, seu constituti in mortis articulo habentur in Romana augumenti de Bolognettis *sub tit. de dote disc. 27.*

Hinc propterea habemus, quod habens facultatem eli- 5 gendi & nominandi, vel similem, expirantem in primo actu si eligit, vel nominat mortuum, vel moribundum, aut alias ex errore gerit actum, qui inutilis est, ac effectum non sortitur, non privatur tali facultate, sed actus præcedens habetur pro non facto, quoties abest dolus, vel culpa facientis, ut ad limitationem text. *in l. boves, §. hoc sermone, ff. de verb. signific.* plura colligit ibidem Tiraquell. *limit. 1. & limit. 21. per totam.*

Et magis proxime, si quis mandet suo debitori, ut pecu- 6 nias solvat Cajo absenti, qui reputatus ab adjiciente integræ fidei detegatur decoctus, utique debitor tali adjecto solvens male solvit, si sciat mutationem status, quam tamen inquirere non tenetur, non alia genuina ratione, nisi quia voluntas adjicientis trahi non potuit ad hujusmodi casum, quem si cogitasset, utique ita non mandasset, Surdus *de adject. p. 3. n. 59. & 119.* Capyc. Latr. *dec. 8. n. 3.*

Item mercator, cui diriguntur litteræ cambii alicui sol- 7 vendæ, illas acceptans cum præsupposito, quod Scribens esset in valido statu, non tenetur ad solutionem, atque acceptatio illum non obligat, si de tempore acceptationis ille mutaverat statum, dictaque mutatio verisimiliter erat acceptanti ignota, ex ample deductis *dec. 345. par. 5. rec.* in Romana litterarum Cambii 16. Martii 1640. cor. Corern. in Romana, seu Neapolitana litterarum Cambii 9. Junii 1653. cor. Dunozetto *inter suas dec. 940.* Merl. *contr. 11. cent. 2.* Rota in Romana, seu Neapolitana litterarum Cambii 13. Aprilis 1668. cor. Albergato, in quibus habentur Concordantes, quod latius agitur *sub tit. de Cambiis*, in Romana litterarum Cambii, seu Bononien. *disc. 20.* & in dicta Romana, seu Neapolitana pro Salutio, *disc. & in aliis*, idque non alia ratione, nisi consensus deficientis in acceptatione.

Insuper certa juris conclusio est, quod venditis mercibus 8 habita fide de pretio, illarum dominium transfertur in emptorem, adeout si postea ille deficiat, ejus creditores anteriores super illis præferantur eidem priori Domino & venditori, sed si emptor de tempore emptionis erat decoctus, vel decoctioni proximus, inscio venditore, qui bona fide illum putabat idoneum, ac fidelem, tunc propter deficientiam consensus vendendi, fidemque habendi, non transfertur dominium, atque venditor est aliis potior in suis mercibus, ut plene discusso articulo, & omnibus opinionibus

reren-

mensitis probat Gizzarell. *decis.* 62. & habetur *sub tit. de credito*.

9 Et conferunt ad probandam verisimilem deficientiam consensus, qui notantur per Franch. *dec.* 113. de sponsione super casu, qui tunc jam evenerat. Atque bene congruit simile de assecutatione navis jam naufragatæ ob eamdem rationem deficientis consensus ex deductis per Greg. *dec.* 136. *n.* 5. *& per tot.* Ac faciunt etiam quæ in jure notantur de actione redhibitoria circa emptionem rei, quæ reputata valida detegitur infecta & defectiva, pluraque similia dari possunt, in quibus de jure statutum est, actum gestum præter intentionem haberi pro infecto, quoniam actus voluntarii non plus obligant, vel operantur, quam voluntas est, atque actus agentium ultra intentionem non operantur; Unde propterea firmiter dicendum videtur, contractum societatis ex defectu consensus circa nominationem periculi esse imperfectum & invalidum, proindeque cessare lucrum.

10 Et quatenus etiam contractus perfectio prætendi posset, adhuc tamen succurrendum omnino veniret creditori, vel beneficio restitutionis in integrum competenti etiam majoribus ex clausula generali, *si qua mihi justa causa*, propter ignorantiam dictæ periculosæ infirmitatis, cum de jure non dubitetur probabilem & justam ignorantiam mereri restitutionem ex deductis per Odd. *de restit. in integr. q.* 8. Vel ex capite læsionis enormissimæ, quæ resultaret creditori ementi cum sua pecunia periculum vitæ moribundi, maxime enim læsivum, atque ab omni æquitate alienum est, ut sub periculo vitæ moribundi, ac in lethali infirmitate constituti, creditor totius sortis jacturam, debitor autem adeo ingens lucrum sine probabili periculo facere debeat, cum absolutum sit apud legistas, canonistas & morales in hujusmodi contractibus sola periculi ratione licitis, lucrum esse debere proportionatum periculo, atque periculum lucro, ut in materia sponsionum communiter tractant.

11 Et tandem sufficere videtur per hæc animum judicis reddi dubium, ut in dubio pro exclusione lucri veniat judicandum favore creditoris tractantis de damno vitando, non autem debitoris contendentis de lucro captando, Zacch. *de Societ. n.* 429. Cavaler. *dec.* 220. *&* 239. *utrobique in fine*.

S U M M A R I U M.

1 *De ratione ob quam de ista materia raro hodie agatur.*
2 *Damnatur continuatio antiquæ taxæ fructuum.*
3 *Improbantur etiam cautelæ cum quibus impediatur debitori lucrum sortis.*
4 *Quod sors ex parte creditoris debet esse irrepetibilis.*
5 *De ratione ob quam excessiva taxa fructuum videtur tolerabilis.*

ANNOT. AD DISC. I. Cum seqq. ad fin.

1 IN ista materia hodie in Advocatis classicis nimium raræ videntur occasiones disputandi ex pluries insinuata ratione, quod ob adeo notabiliter immutatum rerum statum circa fructus bonorum stabilium, & censuum ac locorum Montium, & cambiorum, quinimo ipsorum officiorum vacabilium, super quibus hujusmodi contractus fiunt, nonnisi perditi, ac imprudentissimi homines illos faciunt se supponendo gravissimis usuris temporum conditioni prorsum incongruis absque probabili spe lucrandi sortem ob illas leguleicas irrationabiles superstitiones, de quibus habetur *supra*, *disc.* 2. *&* 3. *& in aliis*, ideoque in populo nobili, vel medio non solum rari sunt illi, qui pecunias ad hanc societatem accipiant, sed etiam rari sunt illi qui credant, ex eadem ratione, quod ob malam conditionem debitorum si non contingit periculum amissionis sortis de jure, contingit tamen de facto, ut ponderatur præsertim supra, *disc.* 11. *n.* 6.

2 Tria itaque generaliter in materia adnotatione digna videntur. Primo nempe, ut scandalosum videatur non adverti ad moderationem taxæ fructuum ex ejusdem considerationibus, de quibus *disc.* 6 *de usur. & in ejus adnotat. & disc.* 196. *de dote*, *ac etiam disc.* 32. *de cens.* ob adeo immutatum rerum statum, quoniam de tempore quo hæc taxa facta est, 12. pro centenario ad eam summam fructus ascendebant, nunc vero vix important sex & minus.

3 Secundo circa illas leguleicas formalitates, & superstitiones, ob quas impeditur lucrum superius insinuatum, de quibus supra, *disc.* 2. *&* 3. cum sint fomentum usurarum, & fraudis, ideoque penitus, & omnino hæc creditorum captiosa, & fraudulenta cautela contra suffocatos, & imprudentes debitores delenda esset.

Card. de Luca, Lib. V.

Et tertio ut instar contractus censualis præsertim vitalitii facultas disdicendi societatem, ac repetendi sortem, vel mutandi periculum vitæ creditori omnino adimeretur, illam solum dando debitori, cum ita cessarent omnes quæstiones, 4 quæ in his discursibus leguntur, ac etiam in Rotæ decisionibus, & apud alios Scriptores, quia revera omnes sunt captiosæ, & fraudulentæ cautelæ fœneratorum contra imprudentes, nimiumque suffocatos debitores, dum ut præmissum est, nonnisi imprudentes dissipatores, vel nimium suffocati, & oberati pecunias sub isto contractu accipiunt. In reliquis autem alia se non obtulit occasio, nisi in casibus, de quibus infra, *hoc suppl. disc.* 13. *&* 14.

Est bene verum quod circa taxam hodie vere excessivam, 5 & omnino improbabilem fructuum, ac etiam circa alias cautelas creditori proficuas cadere posse videntur considerationes, quæ habentur in nautico fœnore, *disc.* 1. *cum duob. seqq.* super compensatione periculi prædicti de facto, quod supra insinuatur ob malum statum debitorum, sed non est motivum juridicum, quod reputari debeat aptum pro hac supina tolerantia.

ROMANA SOCIETATIS OFFICII PRO SFORTIA CESCARINO CUM GASPARE CHRYSOSTOMO

Casus decisus per Rotam pro Chrysostomo.

De lucro societatis officii per mortem ejus, sub cujus vitæ periculo contracta est. An & quando impediatur ob non præstitum fidejussorem, vel aliud non implementum; Et quando istud remissum censeatur. Tempus intra societatis quomodo sit computandum, & quando incipiat. Et an per diversam observantiam solvendi fructus censeatur novata prima conventio?

S U M M A R I U M.

1 *Facti series.*
2 *Lucrum impeditur per non implementum, quia debitor ex contractu non adimpleto non debet facere lucrum.*
3 *Declaratur ista conclusio, & quando ob receptionem fructuum censeatur remissum implementum.*
4 *Protestatio, seu clausula* sine præjudicio, *an suffragetur, ut receptio fructuum non causet remissionem implementi?*
5 *Observantia partium circa solutiones fructuum, an & quando innovet conventionem, vel potius sit declarativa eo magis attendenda.*
6 *Dies termini an computetur in termino, & de modo computandi semestruales, vel alios terminos.*
7 *Quando dicatur contrahi mora super non implemento.*
8 *An tempus currat statim inito contractu de momento ad momentum, vel a media nocte sequenti?*
9 *De ratione, ob quam in societate officii tempus est computandum de momento ad momentum.*
10 *Ubi non constat de hora contractus, fit computatio in meridie.*

D I S C. II.

ACcepit Chrysostomus sub die 8. Februarii 1647. a Cescarino scut. 5500. ad Societatem officii super ejus 1 notariatu A. C. sub conventione solvendi fructus de mense in mensem, sub die vero quinta ejusdem mensis idem acceperat ad similem Societatem super eodem officio scut. 500. a Paulo Sassio, sub consueta formula, per sex menses scil. pro quibus anticipate fructus soluti fuerunt, & deinde ad beneplacitum; Cumque per obitum dicti Pauli dissoluta fuisset dicta Societas, illa renovata fuit sub die 18. Maji 1648. cum Joan. Antonio ejus hærede, super istius vitæ periculo, & cum promissione faciendi accedere infra 15. dies proximos Franciscum Cescarinum, tam pro sortis, quam pro fructuum cautela, atque post quatuor menses dictus Joan. Antonius præfatæ societatis commodum cessit dicto Cescarino, dictam aliam majorem societatem habenti, remanente periculo super ejus vita; Cum autem sub die 19. Novembris 1650. ipsa die labente dictus Joan: Antonius obiisset. Hinc orta est controversia super dictorum scutorum 500. lucro, quod regulariter fit per

debitorem per mortem ejus, sub cujus vitæ periculo societas contracta est.

Negabat Cesarinus lucrum prædictum ex capite non
2 implementi, stante quod statuta die, nec postea debitor fecerat accedere dictum alium Cesarinum creditoris germanum fratrem, ex punctualiter firmatis in Pisaurien. Societ. officii cor. Rojas inter suas *dec. 64.* quæ circumfertur in materia magistralis, sæpius canonizata, præsertim in Romana Societ. officii cor. Orthobono inter suas *dec. 131.* quod scil. ex regula, ut nemo reportare possit commodum ex contractu, quem non adimplevit, debitor ita deficiens non debeat lucrum facere.

3 E converso Chrysostomus debitor non impugnabat regulam prædictam, sed fundabat ejus intentionem in limitatione pariter recepta, ut idem non procederet, quando mors contingeret in eo semestri, seu alio statuto tempore societatis, pro quo creditor fructus recepisset in toto, vel in parte, ex ea ratione, quod dictum implementum censetur remissum, atque implicite declarata voluntas creditoris continuandi pro eo tempore, ac non habendi contractum pro resoluto, ut alias dicere posset ex non implemento habuisse, præterquam in ea anticipata solutione fructuum primi semestris, quia cum implementum promittatur a parte postea, non intrant dictæ rationes remissionis motæ, vel declarationis contrarii animi, ut cæteris allegatis bene firmatur in Romana Societ. Officii 13. Martii 1648. cor. Bich. quæ pariter circa istam limitationem circumfertur in materia magistralis, passim recepta, & in aliis canonizata.

In qua decisione firmatur, creditori recipienti fructus in
4 toto, vel in parte illius semestris, seu alterius termini, non suffragari cautelam protestationis solitæ fieri cum clausula *sine prejudicio*, nisi ad effectum, ut salvum remaneat ejus jus etiam illo semestri, vel alio termino durante cogendi debitorem ad implementum, non autem ad effectum lucri, quoniam alias esset captiosa & fraudulenta cautela percipiendi exorbitantes fructus duodecim, vel decem pro centenario sine periculo, quod omnino damnatum est in isto contractu, quod periculum amissionis sortis unice salvat ab usura, unde propterea etiam ipsa regula, de qua in dicta Pisaurien. coram Rojas non est a fraude & captione immunis, quoniam callidi creditores ita curant negligere exactionem fructuum semestris, vel termini currentis, in quo mortis periculum contingere possit, atque ad id ut plurimum non advertunt debitores, qui frequentius, vel sunt suffocati & indigentes, vel rerum suarum mali administratores hujusmodi contractus speciem facientes, unde est percipere talem fructum sine periculo, atque sanctius esset hujusmodi cautelas per legem generalem indefinite damnari, *ut infra, disc. prec.*

Stante ista theorica generaliter ac in abstracto vera & recepta, tota quæstio restringebatur ad factum; An scil. aliquid solutum esset in causam novi semestris, quod per dictam ante mortem incœperat, cum societas contracta fuerat sub die 18. Maji, mors autem sequuta erat sub die 19. Novembris; Sive an potius dici posset mortem prædictam evenisse in ipso præterito labenti semestri, in quo non dubitabatur fructus esse solutos.

Ad evitandas igitur istas difficultates, Scribentes pro Cesarino creditore, qui erant ex primariis ac senioribus Advocatis, in disputationibus habitis cor. A. C. probare curarunt, calculandum non esse ad rationem semestris, sed ad rationem singulorum mensium juxta formam alterius societatis magnæ juxta quam creditor, istam parvam postmodum quæsitam annectendo, solutiones fructuum regulaverat, illos uniuim eaugendo tamquam pro uno debito singulis mensibus, allegando super hujusmodi novatione easdem authoritates, & rationes canonizatas in infrascriptis hujus causæ decisionibus, ita inferendo, quod cum termini societatis consisterent in singulis mensibus discretive, consequenter mensis Novembris remaneret absque solutione fructuum, atque cum ista lectura a Judice primæ instantiæ victoria reportata fuit cum relaxatione mandati canonizati etiam per Signaturam Justitiæ bis rescribentem de appellatione in Rota cum clausula, *sine prejudicio*; Verum recurrente debitore ad Sanctissimum, atque ex istius speciali rescripto in camera, demandata clausula *si quid exequendum*, datoque dubio in Rota cor. Celso, cui commissa erat, *An mandatum prædictum exequendum esset*, me tunc ex junioribus per creditorem ad causæ defensionem senioribus adjuncto; In congressu juxta laudabilem stylum habito pro causæ directione, bene considerans calculis solutionum, quæ in causam fructuum minutarim ac diversis vicibus factæ fuerant, cum ea modestia, & reverentia, quam servare debere decebat juniorem damnare volentem modum defensionis a senioribus, ac primariis tantum, insinuavi pro meo judicio male actum esse deducere ad campum dictam novationem, calculando terminos menstruales potius quam semestrales, quoniam ita calculando ad rationem singulorum mensium, clare constabat in causam fructuum illius mensis Novembris aliquas partitas remanere solutas; E converso autem calculando de semestri in semestre, absolutum remanebat nihil in causam novi semestris hujus parvæ societatis esse solutum, cum partitæ solutionum absorberentur a menstrualibus fructibus alterius societatis magnæ. Atque cognita ista veritate per omnes deventum est in meam sententiam, ut in disputatione Rotali causa defendenda esset per viam oppositam, negando scil. dictam menstrualem novationem, ac substinendo calculari debere de semestri in semestre ad formam instrumenti, cum alias prosequendo primam viam, succumbentia esset certa.

Verum consilium parum profuit, dum jacta erat alea, siquidem videntes debitoris defensores, ex informationum consueta communicatione, mutatum esse modum defendendi, devenerunt quoque ipsi ad notitiam illius erroris, quem totis viribus cor. judice primæ instantiæ, & in Signatura nostri Advocati tueri conati fuerant, unde curarunt in disputatione diserei resolutionem, atque in secunda disputatione habita sub die 26. Junii 1652. exhibuerunt easdem informationes Advocatorum creditoris datas in præcedenti instantia ad probandam dictam novationem deductam ex observantia solutionis fructuum de mense in mensem, reassumendo easdem authoritates ac rationes, ex quibus prodiit resolutio ipsi debitori favorabilis, ut liquet ex decisione desuper edita, quæ habetur *impressa post controversias Contrii, dec. 160. & inter illas ejusdem Celsi, dec. 156. confirmata 22. Junii 1654. cor. eod. inter suas dec. 190.*

Et quamvis Ego & cæteri Scribentes insisteremus, quod cum conventio instrumenti esset clara super semestri, idcirco ad illam destruendam, requirebatur observantia omnino univoca & incompatibilis, prout de jure requiritur ad inducendum statum omnino novum ac prioris destructivum, ex regula tex. *in l. finali, C. de novat.* prohibente novationes, nisi ubi expresse dicatur, vel ubi ita exigat ratio incompatibilitatis, ut sæpius in sua materia *sub tit. de cred.* Attamen hæc non valuerunt; Tum quia satis est difficile, Advocatos posse persuadere judices, in iis quorum contrarium ipsimet in alia instantia substinuerant; Tum 5
etiam (& bene) quia non agebatur de observantia omnino novativa, & destructiva prioris conventionis; Siquidem in ea non dicebatur societatis terminos pro tempore futuro esse debere de semestri in semestre, sed solum juxta consuetam formulam, conventio erat desuper societatis duratione pro primo semestri, pro quo receptis anticipate fructibus erat indissolubilis, deinde vero dicitur ad beneplacitum, quod ita remanet æquivocum; Et licet ex communi usu continuatio habere soleat eamdem regulam de semestri in semestre, nihilominus id non concludit pernecesse, atque non impedit, quin partes dictum arbitrium diversimode declarare potuerint cum observantia, quæ proinde non remanet destructiva, seu innovativa prioris conventionis, sed potius declarativa, seu interpretativa, atque stante secunda resolutione prioris confirmativa sub dicta die 22. Junii 1654. creditor acquievit.

Resolutiones mihi quamvis scribenti in contrarium visæ fuerunt probabiles; Tum ex præmissis; Tum etiam ex alia duplici circumstantia per Rotam quoque ponderata; Una sc. verisimilitudinis, quod cum altera major societas esset menstrualis, ad illius normam, ista minor tamquam illi adjuncta reducta fuerit; Et altera, quod fidejussor præstandus, quoad credentem extraneus, quoad ipsum tamen creditorem cessionarium erat germanus frater, unde verisimile est ipsum tale implementum neglexisse ac remisisse, stante præsertim longæva acquiescentia annorum 4. itaut implementum prædictum potius ita solum serviret pro captiosa, & fraudulenta cautela exigendi fructus ad rationem 12. pro centenario sine periculo.

Et licet dicta prima decisio ex abundanti subjungeret, quod calculando etiam terminos hujus societatis de semestri in semestre, adesset solutio alicujus partis fructuum deducta ex partitis solutis post jam sequutam mortem prædictam, hoc tamen fundamentum melius fuisset omitti utpote periculosum, cum non possit exinde desumi voluntas continuandi in ea societate, quæ jam dissoluta erat, ac etiam quia factum non assistebat.

In prima vero hujus causæ disputatione Rotali, quæ fuit

super

super puncto, An mors prædicta contigisset intra primum semestre expiratum, vel in novo tunc incœpto, prætendebant Scribentes pro debitore casum avenisse juxta primam partem, ex regula quod dies termini non computatur in termino, ideoque dicebant, quod cum societas contracta esset sub die 18 Maji, detracta ista die non computanda, contractus incipiebat sub die 19. in qua mors sequuta erat, unde propterea ea durante debitor dici non poterat in mora ad text. *in §. omnis instit. de verborum obligat.* Verum hoc fundamentum vere nullam subsistentiam habebat ex triplici responsione. Primo quia, ut non adimplens excludatur a lucro, non requiritur mora, itaut iste sit effectus ex illa resultans tamquam pœna delicti, sed sufficit debitorem ea parte sua non adimplevisse, dum conclusio fundata non est in mora, sed in regula, ut volens reportare lucrum ex contractu, docere debeat de illius implemento tamquam suæ intentionis fundamento, ut in allegatis decisionibus coram Rojas, & Otthobono.

Secundo quia statim elapsis quindecim diebus ab initio 7 præfixis ad præstandum fidejussorem, illico fuit contracta mora juxta regulam text. *in l. magnam, C. de contrahenda, & committenda stipulatione*, ideoque ad ejusdem moræ incursum non requirebatur lapsus integri semestris, & consequenter omnino exuanea erat dispositio text. *in dict. §. omnes*, cum illa procedat, quoties agitur de implemento ipsa statuta die præstando; Superveniens autem receptio fructuum pro semestri, vel alio termino non impedit moræ incursum jam consummatum, sed solum operatur quamdam ejusdem moræ suspensionem, seu verius probat voluntatem creditoris continuandi in societate ad tempus, quo cessante, tamquam per remotionem obstaculi, ac cessationem suspensionis, remanet contractus in suo primævo statu resolubilitatis & non implementi, eo modo quo bellum suspensum per treguam ad tempus, dicitur continuare per expirationem treguæ, unde statim elapso ultimo momento illius semestris, vel termini in quo fructus recepti fuerunt, debitor dicitur esse in primævo statu moræ jam contractæ, ut in d. decis. cor. Rojas, ut explicant Add. *ad dec. 542. part. 4. rec. tom. 3. n. 39. & 40.*

8 Tertio demum, quoniam quidquid sit in aliis contractibus, an scilicet tempus currat de momento ad momentum, *ut tenet gl. in l. Gallus, verbo proximis, ff. de liber. & posthum.* quam plures sequuntur relati per Trentacinq. qui dicit communem, *lib. 2. var. tit. de dilat. resol. 1. num. 3*, vel potius incipiat a media nocte sequenti, a qua nova dies incipere dicitur, in quibus etiam una, vel altera opinione retenta adhuc mors sequuta erat expirato primo semestri, & novo jam cœpto, nam etiamsi juxta secundam opinionem deductam ex parte debitoris, tempus computandum esset, adhuc sex menses terminaverant in media nocte diei 18. Novembris, unde semper dies decimanona cadebat in novo semestri.

In hac vero specie contractus, cum sensu etiam verita9 tis, dicebam omnino tenendam esse primam opinionem, quia cum societas officii habeat annexum periculum vitæ creditoris, vel illius, sub cujus vita societas inita est, itaut si eadem die initi contractus casus mortis sequatur, quoties non est de excepmatis, vel non intrat ratio deficientis voluntatis, prout in Perusina *disc. praced.* fiat locus lucro; Consequenter de necessitate oportet computare tempus de momento ad momentum, quoniam in illa parte diei in qua initus est contractus usque ad mediam noctem, quæ est initium diei sequentis, contractus se haberet ad esse, & non esse, quod implicat; Atque ubi in contractu non exprimitur hora, quæ in casu expressionis 10 attendenda est, tunc computatio facienda est a meridie, Magon. *dec. Flor. 8. n. 32.* Verum hæc ulteriorem disputationem non habuerunt, cum ex præmissis causa mutaverit faciem, seu modum defensionis.

ROMANA LUCRI SOCIETATIS OFFICII

PRO N. ZECCADORO,

CUM N. &c. Et de aliis consimilibus causis.

Casus disputatus coram A. C. cum incerto exitu.

De eadem materia lucri sortis per mortem, quando illi obstet necne defectus implementi.

Card. de Luca, Lib. V.

S U M M A R I U M.

1 *F*Alsa series.
2 *De conclusione ut debitor non lucretur societatem ob non implementum.*
3 *Quando istud non implementum sit in proposito excusabile.*
4 *An scientia præsumpta mortis fidejussoris, in cujus locum alter est subrogandus, sufficiat?*
5 *Quando dicatur remissum implementum, & quæ species probationis sufficiat ad hanc voluntatem probandam.*
6 *De pluribus adminiculis ad dictam voluntatem probandam.*
7 *Ubi debitor est notorie idoneus, tunc non videtur attendenda cautela præstandi fidejussorem.*
8 *De promissione vaga renovandi fidejussorem in omnem casum quomodo intelligenda sit.*
9 *De aliis casibus, in quibus non implementum non obstet, præsertim ubi præstatio fidejussoris non est promissa ab ipso officiali, sed a fidejussore.*

D I S C. III.

SUscepit Zeccadorus quamdam pecuniarum summam ad societatem officii cum accessione ejus patris, sub consueto pacto, ut in casu mortis naturalis, vel civilis fidejussoris, 1 teneretur alterum subrogare; Sequuta vero patris morte creditori bene cognita, hic pro dictæ subrogationis implemento numquam institit, sed in exactione fructuum continuavit usque ad obitum ipsius, vel ejus, super cujus vitæ periculo societas contracta erat. Atque prætendente debitore per hujusmodi obitum factum esse locum lucro justa naturam hujusmodi contractus, qui ex ista ratione periculi unice sustinetur. Replicabat creditor, vel ejus defuncti heres de consueto refugio creditorum volentium absque periculo obtinere fructus ad rationem 12. pro centenario, quod scil. reportari 2 non possit lucrum ex contractu non impleto ex deductis per Merlin. *decis.* 290. in Pisaurien. Societatis cor. Rojas inter suas *decis.* 64. ubi in terminis individualibus non præstiti fidejussoris loco mortui, vel absentis, & sæpius in aliis, potissime quia per debitorem allegari non poterat ignorantia mortis proprii patris, ut ponderatur *in d. dec. cor. Rojas* in terminis fortioribus fratris, vel alterius conjuncti.

Scribens pro debitore cor. A. C. non negabam regulam in Curia incontrovertibilem; Dicebam tamen juxta satis rationabilem sensum, quem habuit Rota *in Rom. Societ. officii 13. Martii 1649.* coram Bichio tunc edita, omnem possibilem intellectum asse capiendum pro ejus limitatione, cum in effectu videatur propositio perniciosissima, latum aperiens aditum fraudibus, atque ut sub ista capiosa cautela creditores reddantur immunes ac tuti a periculo, cujus ratione, & non alias fructus adeo excessivus ea pecunia exigitur, ideoque regulæ prædictæ applicatio cessabat in hac facti specie, quia non agebatur de obligatione pura ab initio contractus intra certam diem adimplenda, sed de obligatione conditionali, de præstando scil. novum fidejussorem in casu mortis alterius, quo casu ut 3 promittens dicatur fidem violasse, atque a promissorum implemento defecisse, probanda est scientia mortis, per quam conditio purificata dicatur, ut ita distinguendo unum casum ab altero habetur apud Grat. *discept. 934. num. 36. & seqq.* Rot. *dec. 92. n. 17. & seq. part. 5. recent.* Adden. ad Burats. *decis. 645. n. 15.*

Illud fundamentum videbatur parum tutum, quoniam agebatur de morte proprii parentis, quæ in filio est præsu4 mendo, ut in terminis hujusmodi scientiæ præsumptæ ad propositum sufficientis habetur in allegata Pisaurien. cor. Rojas. Et licet illa decisio super ista propositione ita simpliciter sumpta non placuerit Signaturæ & Curiæ, & merito, quoniam agitur de gravi præjudicio debitoris, ad cujus effectum requiritur scientia certa, dum regulariter non admittitur præsumpta, quoties alia extrinseca adminicula non concurrunt, ex plene collectis per *Add. ad decis. 542. part. 4. rec. tom. 3. num. 98.* nihilominus in hac facti specie de illa non videbatur dubitandum, dum idem debitor quamvis absens a patria, paternam hereditatem agnoverat, aliosque actus hæreditarios gesserat, quod per necesse supponit scientiam certam mortis.

Solidius fundamentum videbatur alterum præsumptæ remissionis dicti implementi, & contrariæ voluntatis conti-

nuandi in contractu, non obstante dicta renovatione fidejussoris non facta, stante continuatione per tempus notabile in exigendo fructus singulis semestribus; Licèt enim hoc so- 5 lum non sufficiat, quoniam fructuum receptio est solum operativa, durante illo termino, pro quo in toto, vel in parte recepti sunt, non autem influit in tempus sequent, ut in allegata Pisauren. coram Royas, & *in Romana Societat. officii* cor. Otthob. inter suas *dec.* 131. & admittitur *in eadem altera Romana Societ. cor. Bichio de qua supra*; Attamen in eisdem, ac in aliis de materia agentibus, admittitur sufficere hujusmodi voluntatis probationem præsumptivam; & adminiculativam, ut præsertim, *dec.* 192. *p.* 5. *rec.* Adden. ad Buratt. *dec.* 674. *n.* 13. & 14. *in Romana Societ. officii* 15. *Maji* 1645. *cor. Dunoz. inter suas dec.* 742. *n.* 9.

Exactio autem fructuum est adminiculum, quod solum & de per se non sufficit nisi pro termino, in quo illa facta non sit, sed junctum cum aliis ex regula, *ut singula quæ non prosunt, &c.* est satis operativum, atque in præsenti plura in facto ponderabantur adminicula denorantia creditorem mortis fidejussoris recte conscium, sola fide debitoris fuisse contentum; Quod habebat verisimilitudinem, quoniam de tempore initæ societatis, debitor quamvis esset emancipatus, nihilominus patre vivente, parum idoneus absque fidejussore erat, sequuta vero morte patris, statum notabiliter immutaverat in melius, atque ex paterna successione idoneus effectus alio fidejussore non indigebat, dum idoneitas patris in ipso consolidata erat.

Et quidem de facili hujusmodi tacita, seu præsumpta remissio admittenda est; Tum quia spectanda potius videtur verisimilis voluntas creditoris quam formula verborum instrumenti, quod hujusmodi obligationes sæpius ex formulariis notariorum præter intentionem contrahentium continere solent; Tum etiam ex dicta ratione fraudis, quæ sub hujusmodi captiosis cautelis continetur.

Idem disputavi in eodem Tribunali A. C. pro Barbatiis
5 Bononiæ, adversus quos creditor objiciebat de non lucro societatis per mortem, ob eumdem defectum non subrogati novi fidejussoris in locum Calderini defuncti, ponderabantur, enim plura adminicula. Primo nempe illud resultans ex continuata exactione fructuum per tempus considerabile. Secundo notoria idoneitas principalium debitorum aliquo fidejussore non indigentium, quod reflectendo ad veritatem dicebam satis a judice spectandum esse, vel ad credendum
7 dictam obligationem præter intentionem partium adjectam esse ex Notariorum formulariis; Vel, & probabilius, esse cautelam captiosam, & fraudulentam nullatenus attendendam, sed habendam pro non scripta, quoties debitoris qualitas, est talis, quod verisimiliter etiam sine fidejussore ei creditum fuisset, itaut illius conventio vere referri non possit ad cautelam securitatis, quæ alias de debitore non haberetur. Et tertio quia exhibebantur plures litteræ missivæ creditoris, ex quibus iste ostendens se conscium mortis fidejussoris, agebat de rebus concernentibus continuationem contractus, nullo insinuato motivo renovationis fidejussoris; Ideo enim in casu talis non implementi non est locus lucro, quia sic potest creditor, cui non impletum est habere societatem pro dissoluta, quæ possibilis, seu præsumpta voluntas cessat ex contraria voluntate a fortioribus etiam præsumptionibus elicita.

Et in alia consimili controversia habita in eodem Tribunali pro Quadratiis, cum quæstio esset super intellectu
8 quorumdam verborum, quod scil. promissum erat præstari novum fidejussorem, non solum in casu mortis illius, qui præstiterat, sed etiam in omnibus aliis casibus, &c. unde propterea creditor prætendebat impedire lucrum ob casum cujusdam inquisitionis, & fugæ dicti fidejussoris comprehensum sub dicta generalitate. Dicebam etiam cum sensu veritatis, hujusmodi conventionem ita generalem ac vagam omnino rejiciendam esse, ac habendam pro non scripta, tamquam evidenter captiosam, & fraudulentam, cum ita quicumque levis casus sub hujusmodi generalitate comprehensus prætendi posset, atque semper lucrum impediri, unde dicta verba referenda potius erant ad intellectum, qui per causæ Patronum tribuebatur, ut intelligenda venirent de casibus omnino similibus, & quodammodo pernecesse volitis, ut essent illi talis mortis civilis, quæ eosdem ac naturalis effectus operaretur, dictique intellectus possibilitatem sufficere dicebam, cum in dubio semper sit illa interpretatio, per quam tollatur periculum peccati, & animæ saluti consulatur, *ut dec.* 29. *p.* 2. *divers. n.* 9.

Et in alia Romana pro Mauritio de Aste cum Hiacyntho Parambeno, in eodem Tribunali, objiciente creditore de non lucro non obstante morte ejus, sub cujus vitæ periculo contractum fuerat, ex eodem defectu non implementi dupliciter oppositi. Primo ob non ratificationem cujusdam minoris a debitore promissam quamvis sequutam, utpote carentem solemnitatibus statutariis, quasi quod paris essent, nullum & nihil; Et secundo ob non præstitum alium fidejussorem, quem promissum fuerat accessurum intra octo dies. Dicebam scribens pro debitore de lucro contendente, utramque exceptionem non subsistere. Non quidem primam, quia in conditionalibus spectatur nudum factum, ut propterea non diceretur promittentem contravenisse; Minusque secundam, quoniam alterius fidejussoris accessio promissa non fuerat per ipsum officialem, & in ipso instrumento societatis, sed per ipsius officialis fidejussorem in alio instrumento recognitionis bonæ fidei, quod obstare non debet lucro impediendo ex non implemento conventorum in ipso contractu societatis, qui fieri dicitur cum ipso officiali, non autem cum eo, qui bonam fidem recognovit, ut punctualiter firmavit Rota *in d. Romana Societ. officii* 19. *Martii* 1645. *cor. Dunoz. inter suas decis.* 742. Et quamvis contrarium in istis etiam terminis dicatur apud Otthob. *d. dec.* 131. *num. pen. & fin.* nihilominus ibi id potius incidenter, & perfunctorie dicitur, ac potius attendenda videntur firmata in alia decisione præcedenti, quoniam contractus substantiatur cum officiali; Et licet fidejussor sit ille, qui lucri commodum sentit, non autem officialis, attamen illud deducitur ex instrumento, quod cum ipso Officiali fit, ideo ibi contenta debent solum attendi, cum in eo & non in altero recognitionis bonæ fidei esse diceretur contractus societatis.

Quid autem in præmissis casibus sequutum esset, est incertum, cum fere omnes fuerint circa susceptæ Advocationis initia, atque juxta Curiæ stylum Advocati causarum coram non habeant, neque de facili de earum exitu, ubi non agitur de gravioribus, memoriam retineant; Probabilius autem videtur, vel ita pro debitoribus judicatum esse, vel respectivè concordiam controversias terminasse, dum scriptum non fuit in Signatura, ad quam debitores succumbentes semper recurrere solent, sperantes commissionem cum clausula translativa executionis, qua denegata, ubi præsertim agitur de parvis summis acquiescunt; Et quidem sufficit casum reddi probabiliter dubium, ut in eo contra creditorem sit respondendum ob manifestam fraudem & captionem, quæ sub hujusmodi cautelis inest.

ROMANA NULLITATIS SOCIETATIS OFFICII

PRO FRANCISCO SERANTONIO

CUM N.

Casus disputatus coram A. C. & resolutus contra Serantonium, postea concordatus.

An dissoluta societate per mortem creditoris absque eo quod factus esset locus lucro, illa renovari possit cum uno ex duobus hæredibus? Et quatenus id fieri non posset pro rata spectante ad cohæredem absentem; An substineatur pro rata spectante ad eum qui contraxit?

SUMMARIUM.

1 *Casus controversia.*
2 *Fructus non debentur post dissolutam societatem.*
3 *Contracta societate nomine absentis ad ejus perfectionem requiritur illius ratificatio expressa.*
4 *Unus ex pluribus hæredibus non potest exigere totum nomen debitoris, istumque liberare, & n. 6.*
5 *Nullitas societatis in parte influit in totum, ut utile per inutile vitiatur.*
6 *De conclusione, de qua n. 4. & quando unus ex cohæredibus contrahat, vel distrahat super toto.*
7 *De consideratione, ob quam exactio per unum hæredem subsistat.*
8 *Ubi cohæredes vivant in communione, tunc societas hæreditaria bene renovatur per unum hæredem.*

DISC

D I S C. IV.

1 DEfuncto eo, qui Serantonin Notario A. C. pecunias
dederat ad societatem officii sub periculo vitæ ejusdem
Notarii debitoria (ut consuetudo est cum istis ita contra-
hendi,) ex duobus hæredibus institutis, quorum uterque
hæreditatem adierat, unus qui erat in Curia præsens, co-
hærede absente, dictam societatem sub ejusdem Notarii de-
bitoris vitæ periculo renovavit, atque per plures annos fru-
ctus exegit. Cum autem debitor ad sortis restitutionem pul-
satus opponeret de illius satisfactione cum solutionibus post
mortem creditoris factis sub nomine fructuum, qui absque
2 dubio post dissolutam societatem non debentur, cum in isto
contractu non possint exigi fructus post cessatam societa-
tem, quando cessat periculum, quod unice salvat hujusmo-
di fructus ab usura, Mantic. *de tacit. lib. 6. tit. 2. num.* 17.
Zacch. *hoc tract. n.* 373. Duard. *eod. lib.* 2. *c.* 6. §. 4. *q.* 2. *n.* 2.
& seq. dec. 262. *n.* 14. *par.* 4. *rec. tom.* 2. *Romana societ. officii*
2. *Maji* 1625. *cor. Meltio, & passim*.

Periculum vero saltem pro medietate non aderat, quoniam
cum creditum, pro quo nova societas contracta erat, pro
medietate spectaret ad contrahentem, pro altera vero ad alte-
rum absentem. Hinc dicebam scribens pro debitore, quod
intrabat dilemma, aut cohæres contraxit nomine utriusque,
aut nomine proprio tantum; Primo casu requirebatur rati-
3 ficatio expressa absentis ex firmatis per Bocacc. *hoc tractat.*
n. 212. Cyriac. *contr.* 252. *n.* 4. *&* 5. *dec.* 662. *n.* 3. *part.* 1.
diversf. & habetur in Rom. societ. officii pro Columna, *hoc tit.*
disc. 9. ubi quod actus taciti, vel præsumpti non sufficiunt.
Atque hoc nomine communi dictam renovationem factam
esse suadebant verba instrumenti.

In secundo autem casu, quod scilicet cohæres pro toto
credito ejus solo nomine contraxisset, pariter pro medieta-
4 te debitor periculi commodum poterat non sentire, quo-
niam creditum hæreditarium per cohæredem non nisi pro
sua virili exigi potest, quoties agitur de rebus dividuis,
quidquid sit in individuis *ad text. in l.* 1. §. *si pecunia*, *ff. de-
positi*, *& l. si stipulatus sum*, §. *si lancem*, *ff. de solut.* & fir-
mant Abb. *cons.* 39. *lib.* 5. *in fine*, Carocc. *de deposito*, *p.* 1.
rub. si unus ex hæredibus, *fol.* 17. Grass. *de except. c.* 25. *n.* 119.
Et sicubi casus periculi evenisset, potuisset cohæres absens
pro ejus virili petere sortem tamquam debitum in eo statu,
in quo de tempore mortis creditoris constitutum erat. Atque
5 hinc inferebam ad nullitatem totius societatis, quoniam
cum hæc sit individua, unde vitiatur, ideoque nullitas in
parte influit in totum, ex deductis per Duard. *de societ. lib.* 2.
c. 6. §. 3. *q.* 1. *n.* 12. *&* 13.

6 Scribentes pro creditoribus insistebant in deductis per Surd.
cons. 359. *num.* 15. *& seq.* & per Rotam apud Durand *dec.*
448. *num.* 19. quod scilicet unus ex hæredibus posset super
toto contrahere. Sed hoc erat æquivocum clarum, quo-
niam quidquid sit de veritate propositionis firmatæ per Surd.
loc. cit. cujus contrarium tenet idem Surd. *cons.* 415. *n.* 16.
& seq. Thesaur. *dec.* 4. *num.* 8. Argel. *de acquir. possess. q.* 8.
art. 9. *n.* 208. *cum seq.* Salgad. *in labyr. p.* 2. *cap.* 4. *n.* 147.
Cavaler. *dec.* 346. *n.* 7. Id procedit in casu quo aliis cohære-
dibus non comparentibus, ac hæreditatem non agnoscenti-
bus, unus velit agnoscere totum, præstita cautione de re-
stituendo viriles aliis postea venientibus, & quæ apud foren-
ses vulgo dicitur *cautela Surdi*; Sed hoc nil commune ha-
bebat cum casu quæstionis, dum uterque hæres jam hæredi-
tatem agnoverat, ideoque in utrumque transierat univer-
sum jus hæreditarium activum & passivum, sed in quemli-
bet pro sua virili *ad text. in l. pro hæreditariis*, *& l. adulta*,
C. de hæreditar. action. cum Concord. late congestas, *dec.* 413.
p. 9. *rec.* & sic semper firmum remanere dicebam, quod pro
virili absentis, debitor in casu periculi non remanebat li-
beratus, & successive cessabat lucrum, quo sublato non pos-
sunt deberi fructus.

Judex qui contra debitorem decrevit, non amplectendo
7 motivum a scribentibus pro victore ut supra deductum tam-
quam vere extra casum, se fundavit in eo, quod cum hære-
ditas esset opulenta, atque cohæredi absenti, quatenus hu-
jusmodi actum approbare noluisset, remanere consultum in
aliis bonis, poterat cohæres præsens totum istud creditum
exigere, ac successive dictam novam societatem facere, in
qua per actum occultum fingitur solutionem præcessisse,
juxta naturam novationis. Ac etiam considerabat, quod
ubi id non procederet, adhuc debitori in casu lucri remane-
bat consultum super aliis bonis pro virili contrahentis, quæ
cohæres absens possidebat.

Istud motivum in humano sensu aliquam probabilitatem
habere videbatur, sed non videbatur legale, neque omnino
tutum etiam de facto, quoniam dari poterat casus, quod in-
termedio tempore durantis hujus novæ societatis, reliqua
alia bona dissiparentur. Ac etiam dicebam punctum non esse
in relevatione cohæredis absentis, sed in potestate alterius
contrahentis, an scil. ille potuerit novare pro toto, & ita
per actum occultum solutionis sibi factæ debitorem in totum
liberare a priori debito; Si enim non poterat, sequebatur
novam societatem initam esse absque sorte pro dicta virili,
ac debitorem subjacere certo damno absque certitudine lu-
cri. Eoque minus motivum instara videbatur ob cessantem
assistentiam facti, dum constabat utriusque hæredis nomine
renovationem factam esse.

Credidi tamen, reflectendo ad veritatem, justam esse de- 8
terminationem, quam ab initio prædixi, consulendo debi-
tori, ut eo meliori quo posset modo, concordiam procura-
ret, ut sequutum fuit, non quidem ex præmissis, sed ex alte-
ro motivo per Scribentes in contrarium non deducto, quod
scil. isti cohæredes hæreditatem possidebant pro communi,
promiscue illam administrantes in solidum respectu bono-
rum existentium in locis, in quibus quilibet eorum respecti-
ve reperiebatur; Quo posito resultabat, unum utriusque
nomine potuisse integrum debitum exigere, vel novare, ex
recepta juris propositione, quod inter socios, vel pro com-
muni possidentes, unus dicitur habere mandatum ab altero
etiam ad obligandum in solidum, multo magis indubitanter
ad liberandum, ideoque debitor socialis solvens consocio
totum debitum, liberationem consequitur, potissime ubi
agitur de socio administratore, ex deductis apud Cell. *dec.* 2.
num. 1. *cum seqq.* ac habetur pluries in sua materia *sub tit.*
de cred. Et fortius in præsenti, dum cohæres præsens fece-
rat actum, quem alter absens impugnare non potuisset, se-
quendo scil. judicium defuncti, & continuando observan-
tiam contractus ab ipso initi. Numquam enim etiam tuto-
ri, vel administranti imputari potest id, quod idem defun-
ctus faciebat, ac utile reputabat, ideoque multo minus co-
hæres cohæredi, vel socius consocio, cum in effectu ista re-
novatio ex prudenti consilio inita esset, ne pecunia remaneat
otiosa; Accedente præsertim observantia præseferente co-
hæredis approbationem, ideoque licet succumbens, lauda-
vi determinationem.

ROMANA RENOVATIONIS

PRO JOANNE BAPTISTA THOMATO

PRO JULIO MAZZOLENO,

ET CONSORTIBUS.

Casus disputatus coram Aud. Cam. & resolutus contra Thomatum, postea concordatus.

Fidejussor debitoris in societate officii. An possit in præjudicium principalis absentis, vel ignari reno-vare societatem, sive alteram ex integro contrahe-re, ut priorem dissolveret? Et quid ubi ipsemet fidejussor est etiam creditor; An id agere possit ad proprium commodum?

S U M M A R I U M.

1 F*Acti series.*
2 *Fidejussor potest renovare societatem, vel novam pro prima dissolvenda contrahere in damnum principalis debitoris.*
3 *Quando id sit prohibitum, declaratur.*
4 *Contractus dicitur spectare ad eum, ad quem ille qui gessit, declaravit pertinere.*
5 *An idem possit esse creditor, seu utilitarius societatis, & fidejussor debitoris?*

D I S C. V.

AD favorem Dominici Lencii de anno 1639. inita fuit 1
societas officii scut. 250. super quodam officio Cur-
soratus, & bonam fidem recognovit Joannes Baptista
Thomatus, cique tamquam fidejussor accessit Ludovicus
Mazzolenus, quem Thomatus juxta consuetam formulam
indemnem relevare promisit. Cumque de anno 1645. per

mortem Cursoris dissoluta fuisset societas prædicta, atque Lencius egisset pro restitutione sortis contra Mazzolenum fidejussorem, hic societatem prædictam renovavit cum d. Lencio, qui, illinc ad aliquot menses declaravit præfatam societatem, tam primo loco contractam, quam deinde renovatam, ab initio ad ipsum Mazzolenum spectasse, utpote de ejus pecunia contractam, ipsumque Lencium non habuisse, nec habere nisi nudum nomen. Quibus peractis Thomatus per plures annos continuavit eamdem solutionem fructuum, quam usque ab initio contractæ societatis statutis temporibus facere solebat, usquequo d. Mazzoleni interim defuncti hæres sub ejusdem Lencii nomine dictum debitorem pulsavit cor. A. C. disdicta societate ad sortem prædictam restituendam, unde debitor pulsatus habita notitia mortis Cursoris sequutæ de anno 1645. per quam prima societas dissoluta erat, proindeque ejus vigore absque dubio fructus exigi non poterant, opponebat de imputatione in sortem fructuum a d. tempore citra solutorum, & respondente actore de ejusdem societatis renovatione facta, replicabat reus id ipso ignaro, & non consentiente fieri non potuisse, unde restricta ad hunc punctum disputatione.

Pro actore Scribentes, quibus Judex adhæsit, se funda-
2 bant in authoritate Rotæ *dec.* 231. *p.* 2. *diverf.* & *disc.* 60. post Zacch. *de societ.* ubi firmatur fidejussorem posse in damnum principalis pro ejus indemnitate, ac pro se liberando a molestiis creditoris eum urgentis ad restitutionem sortis, (ubi præsertim ad eam est obligatus tamquam principalis principaliter, & in solidum) renovare societatem officii, seu pro æquivalenti summa prioris dissolvendæ alteram contrahere. Atque supponebatur istam opinionem in Curia, præsertim vero in d. Tribunali A. C. esse usu receptam, qualem præsupposuit *in Hortana pro Capitulo Cathedralis, de qua sub tit. de usur. & interesse, ubi generaliter de articulo.* An & quando fidejussor possit capere pecuniam ad interesse in damnum principalis debitoris? *disc.* 34.

Scribens pro debitore, credebam, etiam cum aliquo fun-
3 su veritatis, non esse in casu dictæ conclusionis, alioquin in suo casu veræ, illam enim procedere dicebam, ubi fidejussor per creditorem urgetur, ita & taliter quod cogatur dictum novum actum facere ad impediendas molestias reales, vel personales, quas ipse alias passurus esset, cum tunc lex ei succurrere videatur de mandato præsumpto, quod ita in actu fidejubendi pro ejus relevatione a principali debitore habuisse videtur. Secus autem ubi ipse fidejussor solvit debitum principali creditori, itaut ipse effectus sit principalis debitoris creditur. Tunc enim quia non agitur de impediendis molestiis ne inferantur, sed agitur de se reintegrando de proprio credito, talis facultas cessat, atque receptum est non posse fidejussorem accipere pecunias sub usuris in damnum principalis absque istius speciali interpellatione ex deductis per Rot. *decis.* 24. *n.* 2. post Cenc. de Cens. & post Duard. *eodem tract. & dec.* 20. *num.* 12. *cum seqq.* post Zacch. *de obligat. Camer. ac in aliis frequenter*, cum cesset ratio, ob quam dictum mandatum præsumptum intrat, & sic distinguendo habetur latius, & ex professo deductum *in d. Hortana, disc.* 34.

Et bene dicebam casum nostræ controversiæ, quoniam
4 cum Lencius declarasset ab initio ejus nomen simulate appositum esse, atque dictæ societatis commodum, & incommodum ad d. Mazzolenum spectasse; Hinc perinde a principio dicebatur proprius ac directus creditor, perinde ac si directe, & immediate contraxisset, ille vero, qui nomen præstitit, numquam intervenisset, ex deductis per Buratt. *decis.* 733. Cavaler. *decis.* 221. & 243. *decis.* 153. *part.* 7. *rec. & alias quotidie.*

5 Est bene verum, quod ob illam pluralitatem personarum, quæ in eodem subjecto diversis respectibus in jure frequenter habetur, præsertim *sub tit. de cambiis, disc.* 1. *& seqq.* considerabam ex iis quæ habentur *disc. seqq. & in Camerinen. societ. officii hoc eodem tit. disc.* 8. cessante incompatibilitate, nil prohibere, quin idem posset esse societatis utilitarius, & socii debitoris fidejussor, cum recte societas ad effectum periculi, & similes possit esse substantiata cum uno, quodque ejus utilitas, vel commodum spectet ad alterum, itaut quemadmodum emptor ad effectum habendi actionem evictionis potest ex superveniente dominio, vel credito evincere a seipso tamquam rei possessore, & diversa persona, ita possit tamquam utilitarius societatis molestare seipsum tamquam fidejussorem, atque ita impediendo molestias, ne sequantur, facere idem, quod alias ut supra facere posset, si ageretur de tertio creditore, cum cessante fraude usurarum, vel alterius legalis prohibitionis, in jure prohibita non sit simulatio personarum, quæ in jure non reputatur damnata, ubi est alter simulationis veritatis actus, quia nil debitoris interest se esse unius, vel alterius debitorem, ex iis, quæ pariter habentur pluries *sub d. tit. de camb.* unde in casus occurrentia esset cogitandum.

ROMANA SOLIDATIONIS COMPUTORUM PRO RUFFINO PLEBANO CUM ASCENSIANA BRUNORA.

Discursus pro veritate.

An unus & idem possit esse debitor & creditor societatis officii, & quando id sit compatibile?

Inita societate inter officialem, & duos creditores in solidum pecuniæ datores; An per mortem unius ex istis societas dissolvatur?

Quando dicatur valida societas inita cum absente, de cujus ratificatione tacite appareat per exactionem fructuum.

S U M M A R I U M.

1 *Facti series.*
2 *Societatis substantia potest esse penes unum, quamvis utilitas esset penes alterum.*
3 *Societas officii vacat per mortem cedentis, non cessionarii.*
4 *An unus, & idem possit esse in societate debitor & creditor, & de pluribus similibus.*
5 *Quando clarius admittatur concursus plurium personarum incompatibilium in uno subjecto.*
6 *Societas licet per mortem unius dissolvatur quoad omnes, cessat ex contraria voluntate etiam præsumptiva.*
7 *De alio casu, in quo societas per mortem unius ex sociis non dissolvitur.*
8 *De societate vectigalium non dissolvenda per mortem unius, & de ratione.*
9 *De materia text. in l. scriptura, super scripturis privatis trino teste non notatis.*
10 *Solutio fructuum est probatio sufficiens ratificationis.*
11 *Quando ratificatio præsumpta non sufficiat, sed requiratur expressa.*

D I S C. VI.

INita societate super duobus officiis Notariatus inter Felicem, Ruffinum, & Bartholomæum, inter alia con- 1
ventum fuit, quod ille, in cujus persona officium residere contingat, eiusque exercitium, & administrationem habere posset pecunias pro illius pretio necessarias ad societatem officii sumere, cum obligatione aliorum accedendi, tam primis societatibus, quam aliis, quas pro istis extinguendis contrahere contingeret, quodque ex officii utilitatibus, prius detrahenda essent interusuria dd. societatum, etiamsi ageretur de pecunia ab uno ex ipsis sociis implicata, residuum vero dividi deberet. Quare Bartholomæus de mense Decembris 1633. pro summa scutor. 7450. societatem iniit cum Romualdo, qui de mense Augusti 1636. illam de consensu Bartholomæi cessit Andreæ acquirenti pro persona nominanda, & eadem die per apocham nominavit Prantillam Bartholomæi matrem, sed hac nominatione non obstante, de mense Septembris 1640. ab eod. Andrea d. societas renovata fuit, dictæque renovationi accesserunt Felix, & Ruffinus. Obiit Prantilla de mense Martii 1643. superstite Bartholomæo filio, & hærede beneficiato, sed solutio fructuum ab initio usque ad mensem Augusti 1645. in quo societas disdicta fuit, continuavit sub nomine Andreæ, sub quo renovata fuit de mense Octobris sequentis usque ad mensem Septembris 1648. quando denuo disdicta fuit absque ulteriori renovatione. Ruffinus vero alterius officii possessor unam iniit societatem cum Ascanio, & Prospero fratribus de Costagutis in solidum, & duas alias

cum

cum Valente, & Scotto, declarantibus eas spectare ad Fabium ipsius Ruffini fratrem.

Cum autem inter prædictos Ruffinum, & Bartholomæum plures essent habitæ controversiæ, tam judiciales, quam extrajudiciales super redditione rationum hinc inde, ac demum inter Ruffinum, & Ascensianum Bartholomæi defuncti hæredem conventum esset de illis coram Arbitro benevole terminandis. Quamvis ex parte Ruffini Ego tamquam Advocatus ad ejus jura tuenda essem assumptus, Attamen ad dictas controversias facilius terminandas, ipso etiam laudante, volui tamquam tertius inquirere veritatem, quod summopere profuit ad quietem exinde cum concordia sequutam.

2 Plures igitur erant controversiarum puncti, quorum major pars consistebat in nudo facto, de quo ad Advocatos inquirere non pertinet. Quo vero ad ea quæ juris sunt, de tribus erat quæstio, Primo scil. an societas contracta per Bartholomæum cum Andrea ad commodum Prantillæ, ut supra, durasse diceretur post obitum dictæ Prantillæ sequutum de anno 1643. itaut a dicto tempore citra Bartholomæo bonificari non deberent dictæ societatis fructus, ut Ruffinus prætendebat.

Secundo econverso. An Ruffino essent bonificandi fructus soluti post mortem unius ex dictis fratribus de Costagutis sequutam de anno 1638. prætendente hærede Bartholomæi, ex tunc dictam societatem fuisse dissolutam. Et tertio an pariter eidem Ruffino bonificandi essent fructus societatum initarum cum Valente, & Scotto absentibus, de quorum ratificatione solum constabat per quamdam apocham privatam de antidata suspectam.

Circa primum punctum, tres intrabant inspectiones. Una scil. an societas dissoluta esset per mortem Prantillæ, stante superviventia Andreæ. Altera, posito quod non esset dissoluta, num cessasse diceretur ratione incompatibilitatis, stante quod idem Bartholomæus, qui erat officialis, & socius passivus, ob superventum titulum hæreditatium Prantillæ creditricis effectus erat creditor, & socius activus. Et tertia, num sustineretur ultima renovatio sub ejusdem Andreæ nomine facta de mense Octobris 1645. itaque quod pecunia spectabat ad ipsum Bartholomæum tamquam Prantillæ hæredem.

3 Super prima dicebam sentire difficultatem contra Ruffinum proprium clientem, quoniam societas substantiata erat inter Andream, & Bartholomæum, ideoque unius istorum mors ad effectum dissolutionis attendenda erat, non obstante, quod Andreas socius activus declarasset societatis commodum spectare ad Prantillam, quoniam ita non dicitur immutata, seu translata substantia societatis, quæ recte potest esse penes unum, ejus vero commodum ac utilitas penes alterum, eo modo, *quo sub titul. de Regal. ad materiam officiorum*, sæpius habetur circa officia vacabilia, *& sub tit. de feudis* habetur de istis, ut officii, vel feudi substantia ad effectum vacationis ac alias residere possit in una persona, ejus vero commoda, & utilitates penes alteram. Quod etiam in jure habemus in materia ususfructus, cujus jus penes unum resideat, ejus vero commoditas tamquam nudum factum sit penes alterum. Ac frequentius in materia pensionum ecclesiasticarum.

Ideoque receptum est, societatem officii vacare, vel dissolvi per mortem cedentis, seu ejus, sub cujus nomine inita est, non autem per illam cessionarii, seu utilitarii, ut fuisse declaratum per Rotam *habetur post conf.* 15. Farinac. *num.* 90. *&* 91. Seraph. *decis.* 1210. *num.* 1. *decis.* 367. *part.* 4. *rec. tom.* 2. Zacch. *de societ. numer.* 270. atque hoc jure passim vivitur, accedente præsertim subsequuta observantia.

4 Ex hoc autem principio, resultabat etiam decisio contra Ruffinum super altera prætensione incompatibilitatis deductæ ex eo, quod Bartholomæus officialis tamquam debitor, & socius passivus effectus esset creditor, ac dominus commodi societatis activæ, stante d. distinctione substantiæ societatis penes unum, & commodi penes alterum. Ad quod probandum ponderabam terminos pensionis ecclesiasticæ, quam titularis super proprio beneficio habere non potest, quia res sua nemini servit, & tamen substantia pensionis residente penes alterum, ipse non prohibetur tamquam tertius ac diversa persona ab illa titularis acquirere ejusdem pensionis commoditatem juxta casum, de quo præsertim Rota in Albanen. pensionis 4. Decembris 1658. cor. Priolo, & de qua causa habetur actum in sua materia *sub tit. de pension.* atque ita passim servatur. Prout nemo potest esse dominus, & feudatarius, seu emphyteuta, & nihilominus non prohibetur dominus feudi, vel emphyteusis commoditatem acquirere utpote quid diversum, ut per Surd. *decis.* 102. *n.* 14. Hodiern. *ad eumdem, decis.* 160. *n.* 3. *& alios.* Ac etiam nemo potest eodem tempore esse hæres gravatus, & fideicommissarius, & tamen iste non prohibetur durante jure gravati ejus commoditatem acquirere, cujus nomine bona possidere dicatur ex deductis per Salgad. *in labyr. lib.* 2. *cap.* 15. ubi late Concordantes, & habetur in Auximana dotium *sub tit. de fideic. vel sub altero de dote, cum similibus.*

Clarius vero præmissa procedunt, ubi admixtum est interesse tertii, tunc enim absolutum est in jure duas diversas personas in uno eodemque subjecto diversis respectibus dari posse, itaut idem dicatur debitor & creditor, mandans & mandatarius, emptor & venditor cum similibus, *ut dec.* 136. *part.* 3. *rec.* 273. *n.* 7. *&* 8. *part.* 4. *rec. tom.* 2. 174. post Zacch. *de oblig. & sæpius præsertim sub tit. de credito, & sub altero de cambiis.*

Dupliciter autem in præsenti personarum diversitas cum mixtura tertii de plano compatibilis erat. Primo quia tractabatur de negotio sociali inter plures, in quo non prohibetur unus ex sociis ex propria persona ac proprio, & privato nomine contrahere cum negotio sociali, ac esse creditor etiam sui ipsius tamquam unius ex sociis. Et secundo quia jus activum non concurrebat in Bartholomæo ex propria persona, sed tamquam ex illa hæredis, qui ob beneficium separationis resultantis ex inventario juxta jus novissimum *in leg. fin. C. de jure deliber.* reputatur potius hæreditatis administrator, ac persona omnino diversa a propria non prohibita habere jus activum, vel passivum cum eadem hæreditate; igitur non aderat implicantia, vel incompatibilitas. 5

Atque ex eisdem rationibus decidendam credebam contra eumdem Ruffinum tertiam prætensionem super ultima renovatione facta de anno 1645. Tum quia pecuniæ dominium non spectabat ad Bartholomæum officialem nomine proprio, sed hæreditario ut supra. Tum etiam quia ubi spectasset ad ipsum nomine proprio, adhuc non prohibebatur cum societate contrahere, non obstante simulatione personæ, cum hæc in jure non dicatur prohibita, quoties nulla intercedit fraus, atque alterius contrahentis nihil interest unam, vel alteram personam exprimi, Ideoque totum controversiæ punctum quoad istam præsertim ultimam renovationem consistere dicebam in facto, An scil. de eo tempore Bartholomæus ex officii emolumentis haberet necne in manibus pecunias sociales, itaut nulla subesset necessitas novam societatem contrahendi, cum tunc in mala fide versatus diceretur, atque ad istam convincendam satis considerabilis esset personæ simulatio.

Econverso super secundo puncto, pro Ruffino contra prætensiones Bartholomæi respondendum credebam. Licet enim regulariter per mortem unius societas dissolvatur in totum etiam quoad superstites, ex deductis per Grat. *discept.* 852. *num.* 2. Mantic. *de tacit. lib.* 6. *titul.* 24. *num.* 18. *cum seqq.* Attamen hujusmodi regula cessat, ubi in contrarium fuit partium voluntas, quæ etiam per præsumptiones & adminicula justificari potest ex deductis per eosdem Grat. & Mantic. ubi supra, & non semel in materia actuum inter vivos *sub tit. de contract. in genere*, ac sub altero *de credito*. Talemque fuisse intentionem partium, ultra plures circumstantias facti, probari ponderabam ex subsequuta observantia, quæ voluntatem & conventionem probat, ut in his terminis societatis officii in Romana societatis officii 26. Junii 1652. & 22. Junii 1654. cor. Celso *inter suas decis.* 156. *&* 190. *in causa, de qua supra, disc.* 2. 6

Præterea dicta regula de societate dissolvenda in totum per mortem unius ex sociis, etiam respectu superstitum, procedit in ea societate, quæ inter plures inita, omnibus est æqualis & æque principalis, itaut omnes tamquam diversa membra pariformiter concurrant ad efformandum unum & idem corpus sociale, per unius membri deficientiam dissolvendum. Secus autem ubi agitur de societate, quæ per duas tantum personas, ut in præsenti constituatur, inter officialem scilicet & pecuniæ datorem, quia si hæc secunda persona formalis constituatur per plures materiales, attamen omnes pro una habentur, itaut deficientia unius personæ materialis non dissolvat societatem contractam per eos in solidum cum tertio. Ubi enim plures active, vel passive aliquem actum insolidum agunt, quilibet ex eis personam integram debitoris, vel respective creditoris repræsentat. Ad instar eorum, quæ habemus de societate contracta cum corpore collectivo, puta cum Capitulo, Collegio, Congregatione, Communitate &c. quia si moriatur unus, 7

vel plures ex Canonicis, vel civibus, aut personis illud corpus constituentibus, non per hoc illud cessat, quod aliis defectis, vel legitime impeditis etiam in uno est repræsentabile, ut *sub tit. de Canon. & Capit.* Et de societate contracta cum corpore collectivo, Paris. *cons.* 82. *n.* 32. *lib.* 1. Felic. *de societ. cap.* 32. *n.* 15.

8 Et habemus quotidianum in appaltibus vectigalium, in quibus Princeps, vel Respublica gerit unam personam locatoris, vel socii, plures vero appaltum, vel vectigalis administrationem suscipientes gerunt alteram conductoris, vel consocii, quoniam licet isti inter se dicantur socii illius negotii in appaltum, vel administrationem, seu societatem suscepti, nihilominus quoad Principem, vel Rempublicam dicitur societas collegiativa, ex non semel deductis in sua materia gabellarum & vectigalium *sub tit. de Regal.* & consequenter unam personam tantum formalem repræsentat, non cessantem ex cessatione alicujus personæ materialis, Ideoque receptum est societatem appaltuum, & vectigalium per mortem unius ex sociis non dissolvi, ex deductis in dicta sua materia, & per Michalor. *de fratribus, p.* 2. *cap.* 40. *num.* 26. *& seqq.*

9 Et nihilominus cum Ruffinus doceret se de facto solvisse alteri creditori superstiti fructus; Dicebam saltem dictas rationes sufficere ad inducendam in eo justam credulitatem durationis societatis, itaut propterea de culpa in sua administratione convinci non valeat, atque solutiones factæ in causam fructuum sibi deberent bonificari.

Demum circa societates initas cum Scotto & Valente, de istorum ratificatione expressa constabat per apocam, unde propterea ex solo facto cessabat quæstio, Non obstante prætensa possibili antidata, quoniam cum ista contineat delictum falsitatis, in dubio non est præsumenda, Suspicio enim, quæ in hujusmodi scripturis privatis trino teste non notatis inducitur per text. *in l. scriptura, Cod. qui potior, in pignor. habeantur*, procedit, ubi talis scriptura deducitur in concursu creditoris, vel alterius habentis publicum instrumentum, ac ad effectum anterioritatis, itaut tota vis sit in tempore, de quo principaliter disputatur, & ubi scriptura est ipsius debitoris, de quo probabiliter suspicari potest quod indigens pecuniis, pro eis habendis ita curet fraudare creditores, quibus premitur. Secus autem in aliis materiis indifferentibus, ut non semel habetur *sub titul. de cred.* & clare probat lectura ipsiusmet textus, qui duas in proposito constituit partes, ut latius advertitur in Romana donationis de Cæsiis *sub tit. de feud. disc.* 94. ubi de materia dicti text. *in l. scripturas*. Maxime quia scriptura non est debitoris, vel alterius interessati, sed duorum tertiorum probatæ fidei, nullum proprium interesse habentium; nam licet societates sub eorum nominibus cantarent, nihilominus illarum commodum pertinebat ad Fabium, unde propterea ita cessabat omnis difficultas.

Accedente quoque continuata solutione fructuum, quæ
10 ubi sola, & de per se non sufficeret, satis tamen attendenda venit pro adminiculo veritatis dictæ scripturæ, ex regula, quod *nemo præsumatur jactare suum*, ideoque solutiones regulariter præsumuntur factæ ex causa debita, ut in Romana pecuniaria 18. Junii 1646. & 7. Junii 1647. cor. Corrado, quarum secunda est *decis.* 74. *part.* 10. *rec.* utrobique in fine, & pluries habetur, præsertim *sub tit. de cambiis, & sub altero de usuris*.

11 Præterea ubi etiam sola continuata exactio fructuum adesset, illa ad effectum hujusmodi ratificationis sufficere videtur juxta *decis.* 900. Millini, cum qua pertransit Zacch. *hoc tract. n.* 397. ac pertransire videtur Curia in praxi. Multo magis ubi concurrit etiam scriptura, ut quoque concurrebat *in d. decis.* Millini. Neque huic tacitæ ratificationi ex fructuum exactione resultanti, adversantur ea, quæ de exclusione consensus taciti, & præsumpti ratione subjectæ materiæ habentur in Romana pro Cæsare Columna infra, *disc.* 9. quoniam difficultas hæc intrat, ubi agitur de mutatione periculi vitæ, seu de nominatione personæ, vel ad alios similes effectus, in quibus adesse possit fraus ex parte creditoris ita effugere volentis periculum, ut insinuatur in eadem *decis.* Millini *num.* 6. & deducitur in d. alio *disc.* 9. quæ ratio in præsenti non intrabat.

ROMANA NOMINATIONIS PRO PETRO FRANGIO CUM N.

Casus disputatus coram Aud. C. incertus est exitus.

An cessionarius societatis officii mutare possit personam, sub cujus vitæ periculo illa currere debeat, ac exercere talem nominandi, seu mutandi facultatem socio cedenti attributam? Et de materia dissolutionis societatis, quando illa sequi dicatur per mortem cedentis, vel per mortem cessionarii.

S U M M A R I U M.

1 *Casus controversia.*
2 *Societas solvitur per mortem cedentis, non cessionarii.*
3 *Cessionarius dicitur procurator cedentis in rem propriam, & facere potest omnia quæ per procuratorem fieri possunt.*
4 *An ad mutationem periculi vitæ requiratur mandatum speciale.*
5 *An societas possit cedi socio invito?*
6 *Casus in quo attendatur persona cessionarii, sed rejicitur.*
7 *In feudis non attenditur simulatio.*

D I S C. VII.

Inita societate inter Frangii authorem, & officialem; pro quo N. collitigans bonam fidem recognoverat, cum facultate creditori attributa nominandi, seu immutandi aliam personam, sub cujus vitæ periculo societas currere deberet, Cum creditor prædictus hanc societatem cessisset Frangio, hic adimpleta formula præscripta per Reformationem Pauli Quinti personam mutavit. Sequuta vero deinde morte dicti primi creditoris cedentis, prætendere cœpit debitor locum factum esse lucro, ex recepta propositione, quod societas dissolvi dicitur, & de consequenti etiam lucrum fieri per mortem cedentis, non autem cessionarii, cum in illo substantiata remaneat, ac duret societas, cujus solum commodum transire dicitur in cessionarium, ut decisum fuit per Rotam de annis 1563. & 1564. apud Farinacc. *cons.* 45. *num.* 90. & 91. Zacch. *hoc tract. numer.* 270. Boccacc. *sub num.* 181. *decis.* 367. *part.* 4. *rec. tom.* 2. ac ita passim recipit usus. 1 2

Non impugnando scribens in contrarium propositionem prædictam, Dicebam quod sicuti ipse cedens, in quo societas est substantiata, dictam sibi attributam facultatem immutandi periculum vitæ, poterat exercere per procuratorem, ita ejusdem cedentis nomine id facere potuit cessionarius tamquam illius procurator in rem & utilitatem propriam, qualis in omnibus dicitur cessionarius habilis ad exercendum omnia, quæ exerceri possunt per cedentem, exceptis iis, quæ sunt mere personalia, & alteri demandari non possunt ad text. *in l. emptor, C. de hered. vel action. vendit.* ubi omnes, de quibus Surd. *cons.* 22. *n.* 16. Capyc. Latr. *decis.* 16. *n.* 4. Rota *decis.* 30. *n.* 4. & 106. *n.* 3. *part.* 5. *rec.* plene Olea *de cessione, tit.* 1. *quæst.* 2. *n.* 37. *cum seqq.* Quicquid enim sit, an ad hujusmodi actum sufficiat mandatum generale cum libera &c. ut voluit Felic. *de societate, cap.* 35. *n.* 22. & Zacch. *eodem num.* 435. Vel requiratur speciale, ut incidenter, ac sine authoritate dicit Rudolph. *in ejus praxi*, adhuc in cessionario dicitur adesse mandatum speciale ex deductis per Oleam ubi supra. 3

Hinc propterea dicebam non intrare quæstionem per alios hinc inde Scribentes excitatam, an societas posset alteri cedi invito socio, de qua late idem Olea, *tit.* 3. *qu.* 5. quoniam hujusmodi quæstio intrat ad effectum inspiciendi, an cessionarius per cessionem fiat socius, itaut societas substantietur in ejus persona, quæ ad effectum dissolutionis, vel lucri attendi debeat necne, ad quem effectum requiritur formalis novatio juxta terminos text. *in l.* 4. *ff. de novationibus* ex deductis per Oleam ubi supra. In præsenti autem, firma remanente substantia societatis in cedente, punctus erat; An cessionarius exercere potuerit illam facul-

facultatem, quam dicti cedentis simplex maodatarius, & procurator adexercitiuio deducere potuisset, cum nulla urgere videretur ratio prohibitiva, ut id quod fieri potest per procuratorem voluutatium, fieri non possit per cessionarium qui mandatum magis efficax habere dicitur, atque ita credo fuisse judicatum.

4 Io eisdem terminis dissolutionis societatis per mortem cedentis, vel cessionarii, in eodem Tribunali Aud. Cam. disputavi in una Romana pro Com. Marescotto. Cum enim hic requisitus esset ad dandas pecunias ad societatem officii cuidam officiali ad aliud munus postea translato, congruum autem reputaret non contrahere per se ipsum, supposuit personam cujusdam ejus famuli, seu confidentiarii, ad cujus favorem societas ioita fuit, qui immediate recognoscendo bonam fidem, declaravit se nudum habere nomen, totumque commodum, & incommodum esse dicti Comitis. Cum autem post sequutam dicti fiduciarii mortem, absque eo quod aliquid motivaretur, plures anni decurrissent. Hinc orta est controversia super fructibus a prædictæ mortis tempore citra decursis. An scilicet non soluti deberentur, vel soluti tamquam indebiti essent in sortem imputandi. Et debitor, pro quo judex pronunciavit, fundabat ejus intentionem in regula, de qua supra, quod societas dissolvi dicitur per mortem cedentis, non autem cessionarii, ex eisdem decisionibus, & authoritatibus allegatis.

5 Ego vero scribens pro creditore, dicebam non esse in casu cedentis, & cessionarii, cum vere ab initio Comes prædictus fuerit creditor, atque contractus ioitus de ejus pecunia sub simulato nomine alterius, ad test. *in leg. Quamvis, & l. multum interest, Cod. Si quis alteri, vel sibi, cum Concord.* per Buratt. *decis.* 733. & in his terminis posita simulationis probatione, admitti videtur *decis.* 367. *part. 4. rec. tom.* 2. Potissime quia dabantur multa adminicula, quod debitor esset dictæ simulationis conscius. Verum reflectendo ad veritatem, credebam, ut parti ab initio insinuavi, hoc fundamentum esse parum tutum, unde propterea justa visa est determinatio, quoniam posito etiam, ut debitor sciret societatem contrahi de pecunia alterius, & ad ejus commodum, hoc tamen non tollit ipsum factum, quod eo ita volente societatis substantia in altera persona resideret, ex iis, quæ habemus in simili ponderata etiam per Rotam *dict. decis.* 367. de 6 officiis, vel locis Montium vacabilibus, quæ per aliquem de propria pecunia cum reservatione liberæ dispositionis emuntur in faciem, & sub nomine alterius, quoniam Principi, vel alteri venditori bene id innotescit, sed hoc non tollit, quin substantia officii, tam ad effectum vacationis quam alios in altera persona resideret, quamvis commoditas ac omnimoda dispositio esset alterius, qui conqueri non potest, dum poterat actum agere directe cum seipso, & tamen ita voluit.

7 Ideoque ad instar eorum, quæ habentur in feudis, cum quorum regulis hujusmodi jura recte metienda veniunt, intrare non videtur Rubrica, & titulus *plus valet quod agitur, quam quod simulate concipitur* ex deductis per Mutio. *resolut.* 38. *lib.* 2. *& Rotam in Rossanen. decimarum coram Bichio impress. apud eumdem & repetit. decis.* 100. *part. 9. recent. & sæpius in sua materia sub titul. de feud.*

CAMERINEN. SOCIETATIS OFFICII
PRO JOANNE ET ANTONIO MARIA DE BROILIS
CUM ANSALDO CASTELLANO; ET JOSEPHO CERESIA.

Casus disputatus coram A.C. & puto resolutus pro Broilis.

An societas officii contrahi possit per eum qui non est officii titularis, sed fructuum & emolumentorum reservatarius? Et quid e converso, an contrahi possit per Titularem, ubi alter est fructuum, & emolumentorum reservatarius?

Et an idem reservatarius qui societatem contraxit, præstando nudum nomen in gratiam alterius qui pecuniam recepit, ac bonam fidem recognovit, possit ex cessione creditoris effici creditor, ita ut ad ejus commodum continuet, & duret societas?

S U M M A R I U M.

1 *Facti series.*
2 *An societas officii contrahi possit per eum qui est officii reservatarius?*
3 *Et an per Titularem, ubi adest reservatarius?*
4 *An officialis possit effici creditor societatis in præjudicum recognoscenti bonam fidem?*

D I S C. VIII.

Latinus Broilus emit officium Notariatus causarum civilium Terræ Montecchii sub nomine ac in faciem Joannis ejus filii, cum reservatione decreti super libera, & omnimoda dispositione, tam fructuum quam pretii ejusdem officii in forma unde propterea juxta consuetam observantiam, quamvis officium sub nomine d. Joannis cantaret. Attamen ipse Latinus officialis personam, & partes, tam in perceptione emolumentorum, quam in omnibus gerebat, atque ipse quamdam societatem super d. officio iniit cum Pompeo Virgilio sub accessione Ansaldi Castellani, & Josephi Ceresiæ, qui vere dictas pecunias recipientes bonam fidem recognoscendo se obligarunt in forma relevare indemnem dictum Latinum, in eorum gratiam nomen & officium præstantem. Deinde vero idem Latinus persoluta æquivalenti summa, prædictæ societatis cessionem a Pompeo reportavit. Cumque dicti debitores per plures annos fructus persolvissent, pulsati per d. Latini filios, & hæredes ad restitutionem sortis, excipiebant de indebita solutione fructuum in sortem imputandorum, vel ab initio ob nullam existentem societatem, quam dicebant initi non potuisse per Latinum, qui non erat officialis, dum officium residebat in persona Joannis. Vel ubi initi potuisset, saltem ex tempore quo idem Latinus effectus est creditor, ob incompatibilitatem concursus actionis, & passionis in eodem subjecto, itaut unus & idem esset socius sui ipsius, dum receptissimum est societatem contrahi, & substantiari inter creditorem dantem pecunias, & officialem, quamvis hic, sciente etiam creditore, præstaret nudum nomen, quia pecuniæ aliis darentur bonam fidem recognoscentibus. 1

Requisitus proinde ad scribendum ex parte creditorum, quatenus pertinet ad primum punctum; An scilicet societas contrahi potuerit per eum, qui esset officii reservatarius tantum, non autem titularis? Ponderabam quod licet antiquitus ista quæstio disputata fuisset, nihilominus Rota in Rom. Societatis officii coram Peona *inter suas decis.* 421. *juxta Lugdunen. alias* 326. juxta Venetam repetitam etiam post Zacch. *de Societ. decis.* 32. affirmativam credidi veriorem, ex ea ratione, quod societas contrahi non dicitur super ipsa substantia officii in sorte principali, sed super ejus fructibus, & emolumentis, ideoque congruentius contrahitur per eum, qui est dictorum fructuum, & emolumentorum dominus, & cum dicta decisione pertranseunt Zacch. *hoc tract. n. 27. cum seq.* Duard. *eod. lib.* 2. *c.* 6. §. 1. *qu.* 4. ubi eamdem decisionem registrat. 2

Hinc difficultas potius esse videtur in casu converso, ubi scil. societas contrahitur per titularem illius officii, cujus alter esset reservatarius, quod licet ejusdem officii substantia in eo resideat. Attamen cum non habeat dominium, & dispositionem fructuum & emolumentorum ad alterum pertinentium, deficere videtur societatis subjectum. Et propterea quamvis Rota in Romana Societatis cor. Gypsio relata per Duard. ubi supra, *quæst.* 5. *& impress.* post Zacch. *hoc tract. ann.* 31. pro validitate senserit. Attamen Zacch. *n.* 46. Duard. *d. q.* 5. contrarium sentiunt, dictæque decisioni respondere conantur. Sed quicquid sit de unius, vel alterius opinionis veritate, quam adhuc occasio non præbuit examinandi, primus casus cadens sub controversia videbatur remanere planus. 3

Quo vero ad alterum punctum, neque mihi, neque scribenti in contrarium concessum fuit invenire authoritatem in terminis, unde illum discurrendo per rationes, vel similia, ut faciendum est, quando non habemus authoritates speciales bene fundatas, cum in his vere & proprie consistat scientia, ac dignoscatur Doctor bene fundatus, Quando Latinus officii reservatarius esset vere debitor, quia ipse pecuniam habuisset, atque societatis fructus solvere debuisset, tunc incompatibilitas esset clara, dum absque mixtura juris tertii idem esset debitor, & creditor, ac 4

socius activus, & passivus, seu socius sui ipsius. Ubi vero adest mixtura juris tertii, quia contractus commodum, & incommodum pertinet ad alios, qui pecuniam receperunt, ac bonam fidem recognoverunt, dum ut sæpius in præcedentibus habetur, in hujusmodi societatis cessionarium non transit illius substantia, sed solum commodum, quod debitoris nil interest esse unius, vel alterius, dum non alteratur periculum, ex quo debitor lucrum sperat. Et tunc nil videtur repugnare, ut idem officialis dictum commodum obtineat, maxime ubi provenit ex intervallo, nullaque adest fraus, ex iis quæ in terminis similibus commoditatis pensionis Ecclesiasticæ compatibilis in ipsomet beneficiato, & titulari, seu commoditatis feudi, & emphyteusis in ipsomet Domino directo ponderata sunt in Romana solidationis computorum *hoc eod. tit. disc. 6.* Et juxta præmissa credo fuisse resolutum, moderando scil. inhibitionem per debitores obtentam a mandato executivo contra eos relaxato per Judicem primæ instantiæ de partibus. Neq; occasio præbuit hucusque punctum prædictum alias disputare, ut ita maturius veritas indagari potuerit.

ROMANA SOCIETATIS OFFICII

PRO CÆSARE COLUMNA

CUM CARDINALI MANCINO TUNC PRÆLATO.

Casus decisus per Rotam pro Columna.

De fructibus non debendis post dissolutam societatem per disdictam; Et de renovatione societatis facta per solum officialem absente creditore. An valeat, & an sufficiat ratificatio tacita & conjecturalis?

S U M M A R I U M.

1 *FActi series.*
2 *Fructus non debentur post disdictam societatem non obstante pacto.*
3 *Ad perfectionem, & validitatem societatis initæ, vel renovatæ cum absente requiritur ratificatio expressa, & non sufficit tacita.*

D I S C. IX.

1 CÆsar Columna Notarius Tribunalis A. C. super dicto ejus officio, sub propriæ vitæ periculo, de anno 1641. societatem iniit scut. 1000. ad favorem Octavii Spadæ, qui de anno 1643. illam cessit Jacobo Gambæ post sex menses illam disdicenti, sed de anno 1648. idem Cæsar eam renovavit ad favorem dicti Gambæ absentis in munere Auditoris Avenionensis, qui de anno 1652. societatem prædictam cessit Cardinali Mancino tunc Prælato, sub narrativa, quod illa inita esset de anno 1641. ad favorem Spadæ, dictæque cessionis instrumentum stipulatum fuit præsente ipsomet Cæsare. Cumque de anno 1654. sequuta fuerit mors dicti Spadæ, Cardinali prædicto pulsante Cæsarem ad solutionem fructuum, excipiebat iste ad illos non teneri stante societatis dissolutione per disdictam usque ab anno 1643. non curata renovatione utpote facta cum absente numquam ratificante. Hinc proinde introducta causa coram Aud. C. sententia absolutoria debitoris prodiit, & commissa per appellationem causa in Rota coram Melio, sub die 2. Maji 1659. pro eodem debitore quoque prodiit resolutio, non deberi scilicet fructus post finitam societatem, quamvis pactum expressum adesset, quod etiam societate disdicta currere deberent fructus, quoniam cessante periculo illi citra usurariam labem deberi non possunt, neque in hoc partium conventio quicquam operari potest juxta votum Accoramboni relatum per Farinac. *cons. 25. sub n. 84.* Cyriac. *contr. 252. n. 42. cum aliis in decisione desuper edita.*

2 Quo vero ad punctum renovationis, ad quem tota disputatio restringebatur. Ego scribens pro debitore, principale fundamentum tam coram Aud. C. quam in Rota constituebam in eo, quod illa facta esset ad favorem absentis, de cujus certa, & expressa ratificatione non constabat, ut requiritur, non suffragante tacita, vel præsumpta deducta ab exactione fructuum, vel aliis adminiculis, firmant Zacch. *hoc tract. n. 395. & seqq.* Coccinc. *eodem num. 212.* Cyriac. *contr. 252. n. 4.* & Rota *dec. 660. n. 3. p. 1. divers.* Ex ea clara ratione, quod cum agatur de materia differenti subjecta periculo vacationis, quod unice salvat contractum, consensus debet esse expressus ad tollendam claudicationem ac fraudem, in qua creditor versari posset, ita sub hac incertitudine effugiendo periculum, ac sine eo exigendo fructus ad rigorosam rationem 12. pro centenario. Potissime quoniam actus exactionis fructuum remanebat æquivocus, utpote referibilis etiam ad primam societatem quamvis disdictam stante pacto cursus fructuum usque ad restitutionem sortis.

Clarius vero pro excludenda ratificatione prædicta considerabam formam cessionis conceptæ de prima societate inita cum Spada, ex hoc enim deducebam inevitabile dilemma, quod aut Gamba absens illam scivit, aut ignoravit. Si ignoravit, prætendi non potest ratificatio, cum consensus, & voluntas non trahantur ad ignorata. Et si scivit, clara resultabat probatio, quod noluit approbare, dum non istam, sed aliam præcedentem cesserat. 3

Rota super puncto consensus expressi juxta dictas authoritates nihil firmare voluit, sed relato tantum incidenter motivo, principale fundamentum constituit in eo, quod Ego etiam deducebam pro ratione exclusiva ratificationis ut supra, quod scil. non secundam, sed primam partem in contractum deducere voluerit. Verum utcumque sit, sive id capiatur pro fundamento principali, sive pro probatione diversæ voluntatis ut supra, justa, & probabilis visa est resolutio, cui proinde altera pars acquievit, accipiendo sortem, cujus diminutioni ex aliquibus fructibus solutis prætensæ debitor ut credo per concordiam cessit.

Ad motivum vero præsentiæ adhibitæ per debitorem instromento cessionis, respondebatur, quod cum ageretur de inducendo contractum omnino novum, requirebatur consensus expressus, per quem debitor novata societate agnosceret in novum socium cessionarium, in quo societas tamquam ex novo contractu principaliter substantiaretur, quod ex tenore contractus constabat partes facere noluisse, unde propterea dicta præsentia ad eam cessionarii cautelam referibilis remanebat, ut ita debitor cessus non posset solvere debitum cedenti *adnot. l. 3. Cod. de novat.* Et quamvis ex parte actoris diceretur ad hujusmodi novationem probandam debitorem deinde expressum consensum præstitisse reservationi decreti ad favorem Mancini novi cessionarii super officio, quod fuisset magnum motivum, nihilominus deficiebat justificatio in facto.

ROMANA SIVE, &c.

Votum suppressis nominibus ad petitionem cujusdam Cardinalis Arbitri.

An in societate officii, fructus decursi converti possint in sortem principalem, novam societatem ex eis creando?

S U M M A R I U M.

1 *QUod fructus societatis officii non possint converti in sortem.*
2 *Quid in censu?*
3 *Notatur differentia inter societatem officii, & censum.*
4 *Fructus societatis officii habent speciem sortis principalis.*

D I S C. X.

REmissa in satis qualificatum Cardinalem, verbo tenus, ac extrajudicialiter decisione controversiæ; An fructus decursi cujusdam societatis officii in alteram societatem tamquam sors converti potuerint, & an intraret necne anatocismus; Atque a dicto Cardinali consultus de anno 1651. expertus de recenti plories sensum Innocentii X. tunc regnantis super denegatione sanatoriæ census creati ex fructibus decursis alterius census, ex isto fundamento, quod hæc esset species anatocismi damnati etiam de jure civili *in l. fin. C. de usuris*, fortius vero de jure Canonico ex deductis per Merlin, *decis. 409.* alias 301. *part. 3. recent.* cum aliis in sua materia *sub tit. de usur.* ac etiam sub altero *de censibus*, in cujus terminis, quod nullitas 1

cen-

census constit uti ex fructibus conveniret etiam a jure communi, & seclusa Bulla Pii V. sentiit Rota *decis.* 379. post Cenc. cum aliis præsertim in Tranen. *sub titul. de Cens. disc.* 2. fui in voto negativo.

2 Verum hujusmodi voto post plures annos reviso, contrarium videbatur probabilius. Tum quia etiam in censibus, cessante necessitate solemnitatis præscriptæ per Bullam Pii, in puncto juris communis anatocismus intrare non videtur, eo quia ob demortuam sortem principalem fructus stare videntur principaliter, & de per se independenter a sorte, itaut vere & proprie accessionum nomen ac naturam non habeant justa decisionem 254. Franchi cum aliis in dicta Tranen. ubi quod de jure ac seclusa Bulla Pii tales fructus converti possunt in sortem, unde propterea sub Pontificatu Alexandri VII. & Clemen. IX. Successorum sæpius ac passim sanatio etiam in hac specie concedi consuevit, eumdemque sensum scio, quod sub Innocentio habebant saltem pro majori parte Votantes Signaturæ, qui tamen experti contrarium sensum Pontificis, illum non proferebant.

3 Clarius vero in fructibus hujusmodi societatis, quæ dici potest continere jus vitalitium cum continuo periculo totalis deperditionis sortis principalis, quod non est in censu, ubi licet sors reputetur demortua ob irrepetibilitatem. Attamen ejus substantia semper, & in perpetuum viget absque periculo totalis amissionis, nisi illo satis de raro contingenti casualis peritionis fundi censiti, unde propterea lucrum quod ex hujusmodi societate obtinetur, sortis principalis potius speciem ac naturam habet. Adinstar fructuum census vitalitii, seu officiorum, & locorum Montium vacabilium, in quibus id quod singulis annis sub nuncupatione fructuum pro nostro communi usu loquendi exigitur sit potius pars sortis, quæ ita diminuta cum alea lucri, & damni hinc inde percipitur, ut habetur in proposito locorum Montium vacabilium *sub tit. de Regal. disc.* 35.

4 Hinc proinde nullatenus intrare videntur rationes anatocismi, cum vere non agatur de usuris, neque de accessionibus. Unde quemadmodum ex fructibus perceptis ab officiis, vel locis Montium vacabilibus, nulla adest prohibitio alium contractum celebrandi, sic a pari. In idem quoque conferentibus iis, quæ habemus de interusuriis cambiorum passi convertendis in recambium ac augmentum sortis principalis, ex eadem ratione, quod in effectu dici non possunt fructus, vel accessiones, sed debitum stans de per se, nam alias fieri non possent recambia, in quibus complicantur cum sorte etiam cambia decursa, quia in effectu non sunt fructus, vel usuræ, sed pars sortis principalis, ut in sua materia *sub tit. de cambiis*. Occasio tamen adhuc non præbuit id formiter in foro disputare, ut ita maturius veritas, ex aliorum etiam judicio inquiri potuerit.

ROMANA SOCIETATIS OFFICII RENOVATÆ

PRO JOANNE MATTHEO OLIGNANO

CUM SEBASTIANO PASQUETTO.

Casus disputatus coram Aud. Cam. & resolutus pro Olignano.

An & quando post dissolutam societatem officii per mortem, vel disdictam, adhue debeantur fructus ei, qui dedit pecuniam ad societatem? Et aliqua de tacita renovatione cum hæredes Et an exceptio fructuum male solutorum impediat processum executivum pro solutione sortis principalis?

S U M M A R I U M.

1 *Facti series.*
2 *Fructus usurarii extenuant sortem in ipso jure.*
3 *Quando exceptio fructuum usurariorum, & indebitorum retardet processum executivum.*
4 *Indebitum voluntarium non præsumitur ac exigit probationem concludentem & perfectam.*
5 *Datur distinctio specierum sub quibus societas diversimode contrahi solet, ut uno casu dissoluta societate per mortem non debeantur fructus, & altero sic.*
6 *Quare societates quæ vere contrahuntur cum ipsis officialibus, fieri soleant super ipsorum officialium vitæ periculo.*
7 *Renovatio societatis etiam præsumptive, & adminiculative probari potest.*

D I S C. XI.

Iniit Sebastianus Pasquettus Notarius A. C. societatem super ejus officio cum Carolo de Vecchis in summa scutor. 1600, in sorte, conventis fructibus ad rationem 12. pro centenarium, cumque Vecchius societatem cessisset Jo. Andreæ Olignano, hic de anno 1639. eam renovavit sub periculo vitæ ejusdem Sebastiani, ut frequentior est consuetudo, ex ratione de qua infra. Defuncto autem Jo. Andrea de anno 1646. scripto hærede Jo. Matthæo ex fratre nepote, hic in vim verbalis conventionis, continuavit in exactione fructuum usque ad annum 1656. ex quo tempore Sebastianus, nedum ulteriorem fructuum solutionem denegavit, sed prætendere cœpit se liberatum esse a debito sortis principalis extenuatæ cum fructibus per decennium indebite exactis post dissolutam societatem per mortem Jo. Matthæi, cui fructus non debeantur dissoluta societate, quando cessavit periculum, quod unice salvat ab usura hujusmodi fructuum perceptionem. Cumque per plures annos durassent quidem benevolus concordiæ tractatus absque effectu, Hinc Jo. Matthæus cum processu executivo competente in vim obligationis cameralis, suspensis fructibus postea decursis, Sebastianum pulsavit cor. A. C. pro restitutione sortis. 1

Et assumpta desuper disputatione super dicta exceptione extenuationis cum dictis fructibus, qui per reum conventum prætendebantur indebiti, & usurarii justa opinionem, quam sequitur Rota, & Curia Romana ipso jure in sortem imputandis eamque extenuantibus, rejecta opinione volentium illos esse via ordinaria repetendos cum actione repetitionis indebiti justa firmata in Romana cambii coram Bicchio *dec. 69. p. 9. rec.* sæpius canonizata, cum circumferatur in ista conclusione tamquam magistralis, ut pluries *sub tit. de cambiis*, & sub altero *de usuris*. 2

Cum sensu etiam veritatis, pro Jo. Matthæo actore scribens, dicebam irrelevantem esse hanc exceptionem ad dicti executivi processus retardationem non aptam, quoniam ut non semel in proxime allegatis materiis *de cambiis*, & *de usuris* deductum habetur, vera & recepta distinctio est tradita per Rotam in Romana pecuniaria 18. Junii 1646. & 7. Junii 1647. cor. Corrado utrobique in fine, quarum posterior impressa est *dec. 74. par.* 10. *rec.* & cum qua regulariter procedit Signatura. Quod aut agitur de processu executivo pro ipsis fructibus, super quibus cadat quæstio, an sint debiti, & liciti, necne, & tunc quia turbiditas esse dicitur in ipso credito quod petitur, quoties dubietas aliquam habet probabilitatem, processus executivus impeditur etiam per judicem primæ instantiæ, & quatenus per istum relaxetur mandatum, solet Signatura adversus illud rescribere de appellatione cum clausula translativa, quia turbiditas est in actione. 3

Aut agitur de petenda sorte principali, cujus debitum per publicum instrumentum, vel aliam probantem scripturam cum obligatione camerali, vel alio pacto executivo est certum & liquidum, debitor vero opponit de illius extinctione cum fructibus in ejus causam solutis, quos dicit indebitos & usurarios, & tunc si indebitum est certum, & clarum itaut qualitas usuraria sit incontrovertibilis nullam admittens excusationem, & exceptio suffragatur, stante quod Curia sequitur dictam opinionem super imputatione ipso jure. Si vero est turbida aliquam altiorem exigens indaginem, & tunc non retardat debitum sortis.

Plures rationes id suadent. Primo quia si exceptio solutionis, quæ per debitorem allegaretur, facta directe & in causam ipsius sortis, quoties non est bene, & incontinenti probata, sed est turbida, & altioris indaginis non retardat executionem obligationis cameralis, multo minus retardare debet solutio indirecta, & quæ in aliam causam ab ipsomet debitore asseritur facta. Et secundo quia cum nemo præsumatur jactare suum, solutiones voluntarie factæ in causam fructuum præsumuntur licitæ, & debitæ, cum indebitum voluntarium non præsumatur, ut bene ratiocinatur Rota locis citatis. Et tertio quia nunquam dicitur exceptio concludenter probata illa, quæ habet contrariam possibilitatem, quod potissimum procedit in materia inde-

bitii

biti voluntarii exigentis adeo concludentem ac perfectam probationem, quod excludat contrariam possibilitatem ex deductis per Burat. & Adden. *dec.* 592, *dec.* 38. *n.* 2. & 190. *n.* 17. *p.* 5. *rec. cum aliis in Savonen. sub tit. de usur. disc.* 11. Unde cum in judicio ordinario per testes, vel alias species probationis ex parte actoris justificabilis esset renovatio societatis non exigens per necesse scripturam incontinenti exhibendam, hinc proinde id sufficit, ut non possit dici exceptio ad hujusmodi retardationem apta.

Clarius vero quia non solum in actore concurrebat possibilitas dictæ probationis, cujus quoque pleraque dabantur adminicula, sed etiam quia absque alia probatione dicebam in promptu constare de hujusmodi prætensi indebiti insubsistentia, cum tamen sufficeret turbiditas, quoniam actio clara, exceptio turbida.

Ut enim distinctum habetur apud Boccaccium *de societ. n.* 178. qui sic testatur decisum sub Gregor. XIV. in plena Signatura gratiæ, dupliciter societates officiorum in
5 Urbe contrahi solent. Uno scilicet modo inter duos privatos, quia nempe unus det alteri non officiali pecuniam ad societatem, ita ut officialis, cum quo societas contrahi dicitur, præter nudum nomen, sed alter privatus pro eodem officiali fidejubens recognoscat bonam fidem, atque sit in effectu debitor, ut est frequentior hujus contractus usus. Altero autem modo ubi contrahitur cum ipsumet officiali, qui ut officium emeret, seu alias debita pro eo acquirendo contracta dissolveret, accipiat ab aliquo pecunias ad societatem super ipso officio.

Primo casu, eo ipso, quod per mortem, vel disdictam dissolvitur societas, pecunia in societatem data remanet debenda tamquam nudum creditum pecuniarium de sui natura sterile, non aptum ad producendos fructus, qui si solvantur, tamquam ea cessante periculo, vel alio titulo eorum justificativo, dicuntur usurarii, & indebiti, rejecta opinione volentium deberi saltem moderate pro interesse lucri cessantis, vel damni emergentis; quia receptum est in Curia, cessantibus aliis requisitis, hoc interesse ex sola mora non deberi. Secus autem in altero, quia dissoluta etiam societate, cum Officialis retineat eodem tempore pecuniam, & officium, cujus emolumenta percipit, idcirco ex ratione text. *in l. curabit, C. de action. empt.* ne scilicet habeat rem & pretium, tenetur participare pro rata dicti pretii de emolumentis officii, quorum loco cedunt fructus ita per partes ad tollendas continuas lites super dispunctione computorum hinc inde, & cum hac doctrina processit judex mandatum executivum relaxando, cum aliqua tamen fructuum moderatione ad rationem quinque pro centenario, Signatura etiam approbante. & de qua doctrina habetur etiam in Romana de Valtrinis *sub tit. de Regal. disc.* 11.

Ponderabam tamen, reflectendo ad veritatem, hanc doctrinam videri, vel duram, vel periculosam, quoniam fundamentum hujusmodi fructuum ad tam excessivam rationem, consistit in periculo, quod ita cessare dicitur, dum si officii vacatio contingeret per mortem, vel delictum Officialis, creditor non amitteret suum creditum ab hæreditate, vel aliis bonis Officialis assequendum, ideoque durum videtur, quod sine periculo assequi velit tamquam fructus recompensativos illos, quos officium vacabile producit, dum pretium eidem periculo non subjacet. Verum considerabam d. doctrinam in praxi receptam esse ex quadam æquitate creditori existente, quia si periculum non adesset de jure, adesse tamen dicitur de facto, dum ut plurimum, & fere semper (absque satis rara limitatione) hujusmodi Officiales aliud non habent nisi officium atque vitam, & hæc est ratio, ob quam præter aliarum societatum stylum
6 istæ contrahi solent super periculo vitæ ipsiusmet Officialis, quoniam si contraherentur super vita creditoris, vel alterius; Aut iste prædecedit, & sors amittitur de jure; Aut prædecedit Officialis, & illa amittitur de facto, & sic semper adesse dicitur periculum. Ideoque in hac facti specie, in qua ubi sequuta esset mors Officialis, id recte verificatum esset, iniquum dicebam, ut interim Officialis retinuerit Officium, & pecuniam subjectam periculo saltem de facto. Et conferunt quæ de dominio resultante a reservatione decreti habentur *in d. Romana de Valtrinis, sub tit. de Regal. ad materiam officiorum, disc.* 11.

7 Dabantur etiam plerаque inditia, & probationes (licet imperfectæ) super renovatione facta cum ipsomet Jo. Mattheo hærede, quæ probationis species recte in hac etiam materia admittuntur, ex iis, quæ in specie super renovatione societatis in officio habentur apud Capyc. Latr. *dec.* 26. *num.* 25. & *seqq.* ubi concurdantes, sed de isto puncto actum non fuit, cum solum ista deducerentur ad jam dictum effectum reddendi in omnem eventum turbidam exceptionem.

COMPENDIUM MATERIÆ SOCIETATIS OFFICIORUM.

Discursus informativus.

De origine, seu introductione contractus societatis Officiorum in Romana Curia adeo frequentis, & usitati? An ille in utroque foro censeri debeat licitus necne? Quid vere, & proprie contineat, & quæ ratio illum substineat; Et de pluribus ejus requisitis, & quæstionibus in eo cadentibus.

S U M M A R I U M.

1 *Occasio scribendi.*
2 *Unde proveniat diversitas opinionum in materia usuraria inter Canonistas, & Theologos.*
3 *De ratione ob quam in foro deferendum est Canonistis.*
4 *De aliquibus in quibus diversimode judicatur in foro interno, ac externo.*
5 *An diligi possit offensor, & tamen prosequi vindictam.*
6 *De differentia speciali inter utrumque forum in hac materia societatis officiorum.*
7 *De origine, & occasione introductionis hujus contractus societatis officiorum.*
8 *Cui contractui iste assimiletur.*
9 *De ratione ob quam latita est taxa fructuum ab initio.*
10 *De Apostolicis constitutionibus editis super isto contractu.*
11 *De pluribus difficultatibus, seu rationibus dubitandi de isto contractu, sed refelluntur, & de ratione, & referuntur Theologi agentes de materia.*
12 *Quæ dicatur societas obliqua ad differentiam directæ, & de qua magis dubitari possit.*
13 *Quod etiam ista societas obliqua cum tertio substineatur, & de rationibus.*
14 *Quænam sint essentialia requisita societatis officiorum.*
15 *Referuntur doctores forenses agentes de materia.*
16 *De æquivoco moralium in isto contractu.*
17 *Super qua persona debet currere periculum.*
18 *Quomodo facienda sit mutatio periculi vitæ.*
19 *De fraude, quæ committi solet per creditores volentes currere periculum vitæ.*
20 *De materia quando impediatur lucrum, non obstante morte, ex defectu non implementi.*
21 *De declarationibus, seu considerationibus dictæ conclusionis, ut etiam in casu non implementi intret lucrum.*
22 *Quod taxa antiqua duodecim pro centenario hodie sit excessiva, & reformatione digna.*
23 *Referuntur Doctores tractantes plures quæstiones in materia.*
24 *An fiat locus lucro societatis per mortem ejus, qui de tempore initæ societatis, erat jam constitutus in periculo mortis?*
25 *De morte violenta excepta ab isto contractu, remissive, & an mortuus per manus justitiæ dicatur mori morte violenta, vel naturali?*
26 *An societas dissolvatur per mortem cedentis, vel cessionarii?*
27 *Si officium cantat in personam unius, alter vero est reservatarius fructuum, quis istorum contrahere possit societatem?*
28 *De casu in quo super eodem officio contrahantur plures societates ultra officii valorem.*
29 *Contracta societate super pluribus officiis, an per vacationem unius dissolvatur societas in totum.*
30 *Si restituatur pars pecuniæ, an societas dissolvatur in totum, vel duret pro rata non soluta?*
31 *An in isto contractu requiratur pecunia numerata, vel fieri possit ex credito pro alia causa, sive cum fructibus alterius societatis?*
32 *De renovatione facta cum creditore absente, an exigat ratificationem expressam, vel sufficiat tacita?*
33 *Fidejussor, an possit renovare societatem in damnum principalis isto inscio?*

34 An

34 *An creditor in bona fide exigens fructus post extinctam, seu alias cessatam societatem teneatur eos restituere?*

35 *Societas inita cum defuncto, & per istius mortem dissoluta an renovetur cum uno ex heredibus?*

36 *An currant fructus saltem tamquam damna, & interesse post disdictam, vel dissolutam societatem?*

37 *De aliis quæstionibus remissive.*

D I S C. XII.

CUm quidam insignis, ac primariæ religionis professor, doctissimus Theologus & eximius concionator, ob difficultates, quæ per plures antiquos, & modernos Morales excitantur adversus contractum societatis officiorum, adeo in Romana Curia frequentem, & usitatum, aliquod concepisset scandalum, quod ille ita passim in foro admitteretur, & canonizaretur, ac propterea aliquam magis distinctam hujusmodi contractus notitiam, ac relationem in lege charæ amicitiæ a me petiisset,

Illud in primis, antequam ad dictam informationem devenirem, præmittendum censui, quod habetur etiam quandoque insinuatum *sub tit. de usuris*, & sub altero *de cambiis*, magnum in hac usuraria materia opinionum discrimen adesse inter Theologos, & Canonistas; Non quidem, ut male aliqui putant, ex opinionum diversitate, sed pro meo judicio verius, ex omnimoda diversitate fori, in quo ipsi respective dictam materiam pertractant; Theologi siquidem eam principaliter tractantes in foro interno, cujus judex est Deus cordium scrutator, sine processu, ac extrinsecis probationibus judicans cum sola sibi cognita naturali veritate, seu ex pura, & sincera, vel depravata, & impura conscientia, & intentione contrahentis, procedunt cum quibusdam metaphysicis, ac idealibus operationibus intellectus, atque cum quibusdam instantaneis distinctionibus animi, seu intentionis apud solum Deum practicabilibus; Canonistæ vero eamdem materiam tractantes in foro externo, cujus judex est homo, habens judicandi arbitrium refrænatum inter cancellos legis præcipientis, illum judicare debere secundum acta, & probata, dum Ecclesia non judicat de internis, ideoque impracticabilis est illa species probationis, quæ in foro interno habetur apud Deum corda videntem, nostrique intellectus, & voluntatis operationes bene cognoscentem ac distinguentem,

Atque ista est vera, satisque probabilis ratio, ob quam in foro judiciali receptam habemus propositionem pluries *sub tit. de usur.* ac sub altero *de cambiis* deductam, ut in materia usuraria Canonistarum potius quam Theologorum authoritati deferendum sit, utpote ambulantium cum principiis omnino diversis,

Si enim mutuator, in prima operatione intellectus, vere, ac sincero animo intendat facere mutuum gratuitum, juxta præceptum Evangelicum, mox autem contemporanee, sed per diversam ejusdem intellectus operationem alios faciat contractus, nempe societatis, & duplicis assecurationis, ex quibus resultat ille contractus trinus apud Theologos adeo receptus, tunc concurrentibus suis requisitis justitiæ, & æqualitatis, id substinetur in foro interno, & apud Deum, sed vix datur casus, ut substineri possit in foro externo ob nimium difficilem, ac pene impossibilem justificationem illius sinceri animi, ac bonæ fidei, quæ apud Deum ita sunt jam in probatis,

Ita pariter, si creditor ex causa census, vel cambii, seu etiam ex causa mutui credat contractum validum, sibique licitum fuisse exigere fructus, vel alias accessiones ratione lucri cessantis, vel damni emergentis, quod vere & de facto sit passus, vel pati crediderit, atque cum hac bona fide tales accessiones perceperit, & consumpserit, illum in conscientia tutum reddunt Theologi; Et tamen in foro externo, juxta præsertim opiniones Rotæ & Curiæ Rom. si non concurrant requisita contractus census, vel cambii, sive non probetur in specie alias quam per partium assertionem interesse lucri cessantis, vel damni emergentis, judex condemnabit ad restitutionem, vel ad imputationem in sortem, non curata simplicitate sexus, ætatis, vel rusticitatis, aut probitate vitæ aliisque causis bonam fidem, ac justam credulitatem inducentibus, cum in hac materia ignorantia juris non admittatur, nisi quando illa sit adeo dubia quod assimiletur justæ ignorantiæ facti, ob fraudes, quæ alias sub his prætextibus usurariis fieri possent, dum, ut dictum est, Ecclesia non judicat de internis.

Econverso autem, si creditor certo sciat debitorem non posse cambiare per nundinas, ipsoque vere non habeat animum gyrandi æquivalentiam sub cambiis sub periculo, & incerta alea, sed voluerit facere illum contractum, ut sub illius specie, vel colore accessiones ex pecunia recipiat; Sive certo sciat fundum censitum non esse proprium debitoris, vel non esse capacem; Aut officium, super quo contrahitur societas, non esset capax; Sive non habeat in animo erogandi mutuatam pecuniam in ea investimenta, vel negotia, quæ ad satisfaciendum requisitis Castr. *in l. 3. ff. de eo quod certo loco*, cum protestationibus, ac proxenetarum attestationibus figurantur pro justificatione interesse lucri cessantis, ita ut totum sit pallium, tunc utique Theologi in foro interno illud condemnant, & tamen in externo Canonistæ ac forenses, nisi talis scientia, vel respective animus justificetur per estrinsecas probationes, quæ potius urgeant in contrarium, illum excusant, atque fructus, vel accessiones deberi decernunt; Omnes tamen in sua respective sphæra bene, & fundate, ob diversitatem probationum cum quibus in uno, vel alio foro proceditur; Ideoque mea est dicendi consuetudo quod male Canonistæ forenses se ingerunt in internis, & e converso male Theologi apponunt manus in externis, & forensibus, cum sint messes omnino distinctæ; Non quidem circa theoricas, ac principia quæ concordant, imo sunt eadem, sed circa modum probationis; Atque ex hac miatura tot æquivoca, & confusiones resultant.

Neque solum in hac usuraria materia id procedit, sed etiam 3
in aliis, ut exempli gratia, præcipiente Christo Domino in Evangelio diligi inimicos, ac haberi tamquam amicos, Theologi procedentes cum dictis metaphysicis ac idealibus distinctionibus operationum intellectus, dicunt posse offensori remitti injuriam, illudque ex corde diligi juxta præceptum Evangelicum tamquam amicum & proximum; Et tamen posse eidem denegari pacem, seu remissionem judicialem de jure necessariam, ut offensor de crimine indulgentiam obtinere valeat, seu pœnæ minorationem; Quinimo ipsum offensum prosequi posse in judicio instigationem, seu causam vindictæ, & accusationis pro condigna punitione ex zelo justitiæ, ac Reipublicæ bono, ut delicta non remaneant impunita; Et tamen (ultra quod etiam in foro interno ista theorica, seu idea vix ad praxim reducibilis videtur,) quatenus ad externum pertinet, non reperietur sensatus, vel insensatus qui credet amicum, & dilectorem eum qui curat aliquem furcis suspendi, vel capite truncari, seu ad triremes transmitti, cum vitæ, honoris, & bonorum jactura; Apud forenses autem receptum est, inimicum reputari accusatorem criminis capitalis; seu quod alias gravem pœnam corporis afflictivam, vel bonorum notabilem jacturam importet, cum similibus, in quibus in uno, vel altero foro adeo diversum est judicium ob tam diversam probandi speciem, ideoque rationabiliter diversæ sunt propositiones,

Hæc citra evagationis notam prænotanda censui, utpote 6
necessaria, etiam ad ipsum præcisum effectum hujus contractus societatis officiorum, quoniam pleri que dantur casus, in quibus dans pecuniam ad hanc societatem ob depravatum animum internum reportandi excessivum lucrum fructuum sine periculo amittendi sortem, malitiose curat apponere aliqua pacta, vel cautelas, quibus mediantibus lucrum sortis in pecuniarum acceptore impedire curat, ideoque per Theologos merito condemnatur in foro interno, quod etiam concorditer faciendum est per Canonistas, ac etiam legistas Catholicos, sed nisi hic depravatus animus estrinsecus probetur, vel hujus contractus debita requisita illum justificantia concurrant, id nil operatur in foro esterno, ac apud juristas forenses, juxta plures quæstiones in hujus discursus progressu enunciatas.

Quatenus igitur ad rem pertinet; Cum Romana Curia, 7
occasione utriusque facti, & prophani Pontificii Principatus, nimis abundet officiis venalibus per obitum Officialis vacabilibus, ac subrogatis loco illarum militiarum, quæ adeo frequentes erant in antiqua Republica Romana, juxta magis distinctam, & accuratam hujusmodi officiorum enarrationem, quæ habetur in secundo meorum laborum libro *de Regalibus*, *disc.* 2. Aliqua vero ex eis exigant personalem industriam in earum exercitio, unde propterea emolumentum ex illis resultans longe ultra illud quod ex aliis officiis percipitur, partim pecuniæ erogatæ in officii acquisitionem, partim vero officialis industriæ ac diligentiæ, referendum veniat, itaut ex majori, vel minori industria & aptitudine possessoris emolumenta sint respective majora, & minora, ut sunt præsertim officia Cursorum Papæ, ac Notariorum Tribunalium Cameræ, & Auditoris Cameræ, multi vero adsint viri periti, & industrii ad hujus-

modi

modi officia exercenda nimium habiles, pecunia tamen ad eorum acquisitionem necessaria carentes; Hinc proinde inoducta fuit hæc species societatis, per quam dator pecuniæ, proportionabiliter, & pro rata participat de officii emolumentis, atque cum eadem proportione subjaceat periculo, tam in sorte, quam in emolumentis, ad instar illius societatis iniri solitæ super aliqua negotiatione, in qua unus ponat pecuniam, alter vero operam, seu industriam, præsertim vero illius societatis quæ
8 fieri solet super navibus piscatoriis, seu mercantilibus, ac etiam belligeris, quæ vulgo nuncupari solet cambium maritimum, seu nauticum fœnus, sed erronee.

Sed quoniam emolumentorum quantitas in istis officiis personalem industriam ut supra exigentibus est incerta,
9 atque frequenter satis varia; Unde per officialem qui industriam adhibet, ac exercitium habet, plures fraudes in alterius socii præjudicium committi possent, ideoque ex hac suspicione plures oriri solebant lites, & controversiæ; Hinc proinde inolevit usus taxandi hæc emolumenta ad certam summam verisimilem tamquam per concordiam super futura incerta alea, per quam uterque potest æqualiter se habere ad damnum & lucrum, atque ex antiquo usu taxa prædicta esse consuevit infra, non autem ultra summam duodecim pro centenario.

Antiquiori tempore controverti consuevit istius contractus usus, ac validitas, unde propterea emanavit Apostolica Constitutio Leonis X. prohibens hujusmodi contractum absque beneplacito Apostolico præstando per supplicatio-
10 nem manu Papæ signatam, cum aliis provisionibus circa indemnitatem mulierum, & alia ad rem non facientia; Deindeque alia supervenit Apostolica Constitutio Pauli IV. quæ idem disponit quadam forma præscripta, usurarias ac illicitas declarando illas societates, quæ alias quam super officio vacabili, & absque periculo amittendi sortem fiant; Demum vero prodiit Constitutio Pii IV. immediati Successoris, dictarum Constitutionum præsertim ultimæ moderatoria, per quam approbantur societates super officiis tantum, quorum tamen valorem excedere non possint, dummodo cum pactis licitis & honestis, prout ante dictam Paulinam Constitutionem fieri solebant, absque aliquo beneplacito Apostolico, atque hæc ultima Constitutio est hujusmodi contractus norma, & magistra, cum alia huc usque desuper non prodierit particularis super ipsius contractus genere, vel substantia. Aliquibus tantum provisionibus contentis in Constitutione Pauli V. edita super reformatione Tribunalium Urbis, circa mutationem personæ, super cujus vitæ periculo societas durare debet, ac super disdicta, & renovatione societatis respective.

Et quamvis aliqui Juristæ, vel morales plures adversus istum contractum excitaverint difficultates; Vel quia conti-
11 neret votum captandæ mortis; Vel quia participaret de illa simonia, quam aliqui, vere ignari, sine imaginabili fundamento somniarunt versari in concessione hujusmodi officiorum propter pecuniam; Vel quia contineret mutuum usurarium super vita hominis, aut speciem prohibitæ sponsionis; Attamen ubi agitur de societate sincera, & directa, inita scil. inter dantem pecuniam, & officialem illam accipientem pro officio obtinendo, ejusque pretio in toto, vel in parte, tunc hujusmodi difficultates inter somnia & fabulas omnino collocari merentur; Tum quia revera continet illam speciem omnino licitæ ac practicatæ societatis, quæ ut supra fiat in quibuscumque negotiationibus, in quibus unus pecuniam, alter vero operam, & industriam personalem ponat; Tum etiam quia nimia temeritas est dicere illicitum, ac usurarium illum contractum per tot secula nedum publice & palam in Curia Romana præsente Pontifice per ejus judices, & Tribunalia canonizatum, ac executioni demandatum, sed etiam explicite approbatum per omnes dictas Apostolicas Constitutiones Leonis X. & Pii IV. ac ipsiusmet in his materiis rigorosi Pauli IV. dum in duabus primis præscribitur certa forma ad evitandas fraudes in eo committi solitas, in genere autem canonizatur; Licet enim in materia usuraria, & quando certum est adesse talem infectionem, illam utpote a jure Divino manantem, Pontificia potestas tollere, vel sanare non possit. Absolutum tamen est ac receptissimum apud Catholicos, quod cessante tali infectione clara, atque aliqua dubietate desuper cadente, omnino deferri debeat authoritati Summi Pontificis tamquam unici, ac veri juris divini interpretis, & sic in ratione interpretativa, seu declarativa, non autem abrogativa, vel dispensativa.

Aliqua non improbabilis dubitandi ratio magis cadere videtur in illa officiorum societate, quam ego appellare con- 12
suevi obliquam, ubi scilicet officialis cum sua pecunia jam acquisivit officium, cujus est perfectus dominus, nullaque ad hunc, imo alium effectum pecunia indiget, sed vere ac de facto contractus fiat inter duos privatos, directe, ac immediate invicem paciscentes, quia nempe Titius non officialis indigens pecunia pro aliis ejus usibus, illam accipiat ad societatem officii a Sempronio pariter privato, adhibendo officium, ac respective officialem simulate, ac ad pallium, seu cohonestationem contractus, qui celebratur quidem directe inter dantem pecuniam & officialem super ejus officio, sed ille privatus, qui pecunia indiget, eam directe recipit, atque bonam fidem recognoscendo se obligat tam erga pecuniæ datorem pro solutione sortis, & fructuum, quam erga officialem pro ejus relevatione, adeout datori pecuniæ horum omnium conscio nulla detur actio contra officialem, ita accommodantem officium, ac nudum nomen gerendo personam, ut vulgo dicitur *di testa di ferro*, seu *Vittavini*, unde videtur quod sit in effectu mutuum sub usuris & alteratis accessionibus ea sola ratione periculi vitæ; Atque istum casum, seu speciem contractus vere, & proprie, licet ad hanc distinctionem non ita explicite descendentes, percutere videntur Navarrus, Azorius, Filiuccius, Bonacina, de Lugo, Giballinus, & cæteri Morales, cum quibus pertransire solent aliqui Juristæ in collectorum magis quam Doctorum catalogo apponendi, de isto contractu aliquam habentes dubitationem.

Quidquid autem sit in foro interno, de quo, ut præmissum est, non sunt viri forensis partes agendi, cum in eo totum pendeat ab animo, ac intentione, quæ soli Deo innotescunt; Quatenus pertinet ad forum externum, ac ea de quibus judicat Ecclesia, quæ concurrentibus requisitis a lege præ- 13
scriptis, non data contraria estrinseca probatione, supponit intentionem sinceram; Sicuti e contrario, cessantibus dictis debitis requisitis, eam supponit malam, ac depravatam, quamvis inspecta veritate soli Deo, & ipsi creditori nota, contrarium in utroque respective casu potius verificaretur; Certum est contractum substineri, atque validum, etiam pro foro interno ab Ecclesia reputari, non solum ex jam superius dicta ratione, quam Juristæ frequentius tamquam unicam deducere solent, explicitæ, vel implicitæ approbationis Pontificiæ resultantis, vel a dictis Apostolicis Constitutionibus, vel a publico, & satis frequenti usu publice & palam in Curia ipso Papa vidente, sciente, & patiente, quinimo sæpe occasione disputationum, quæ coram ipsomet in Tribunali Signaturæ gratiæ habentur, approbante; Verum etiam quia simulatio est in jure damnata, ubi est circa actum, ejusque substantiam, quia nempe simuletur fieri unum contractum, in effectu autem, ac in veritate alter fiat, secus autem quoad personas, quoties personarum diversitas non corrumpat substantiam contractus, neque usurarum fraudem, seu tertii præjudicium contineat, ut frequens praxis docet in cambiis, quæ gyrant sub nomine alicujus mercatoris, cum in effectu sciente debitore pertineant ad privatum, non mercatorem, cambiare tamen non prohibitum; Et magis proxime in censibus quorum subjectum est fundus capax ac fructifer certis finibus designatus pro certificatione periculi, cui creditor censuarius ex fundi chasmate subjacere debet, quoniam nil prohibet aliquam fundi possessionem in gratiam alterius accipere volentis pecuniam ad censum istum constituere, sciente creditore super ejus fundo, atque contractum conficere, & tamen illum tertium recognoscere bonam fidem, totumque contractus commodum, ac incommodum in se suscipere, ita remanente substantiato contractu cum possessore fundi, & super isto tamquam subjecto necessario; Sic a pari nil impedire videtur istum contractum societatis substantiari cum officiali, & super officio tamquam ejus subjecto necessario ad formam Apostolicarum Constitutionum, & tamen commodum & incommodum esse tertii ita volentis hanc aleam emere sub spe lucri sortis principalis breviter reportandi, eodem modo quo in censibus vitalitiis, aliquam tamen diversitatem habentibus ob omnino prohibitam disdictam, ac desperatam recuperationem sortis principalis ita totaliter demortuæ; unde magis abest mutuum interpretativum, quod ad usuram supponere oportet.

Igitur tota vis est in istius contractus essentialibus requisi- 14
tis, quæ duo esse videntur, officium scilicet capax, & periculum amissionis sortis per mortem illius super cujus vitæ periculo contractus initus est, & sine quo periculo dari non potest iste contractus validus fructuum, seu emolumen-

mentorum productivus, ut communiter concordant Juristæ de isto contractu agentes, præsertim, Scaccia de cambiis, Mantica de Tacitis, Leonellus ad Bullam Pii IV. Felicius de societate, Boccaccios, Castracanus, & Zacchia in particularibus tractatibus de isto contractu initis, ac etiam frequenter Rota Romana, quæ sine his duobus requisitis numquam bone contractum probavit; Magisque super d. requisito periculi immorantur superius recensiti

16 Morales, ac alii, quorum tamen aliqui in hoc æquivocarunt, opinantes ipsum periculum vitæ tamquam speciem sponsionis esse subjectum contractus ita continentis mutuum sub gravibus accessionibus ratione periculi, sed in hoc æquivocant, quoniam periculum est quidem requisitum necessarium societatis, sed non est subjectum contractus.

17 Super qualitate vero personæ, sub cujus vitæ periculo contractus currit, nihil determinatum habemus. Unde quandoque designatur persona ipsius socii dantis pecuniam, quem vulgo creditorem dicere solemus; Quandoque ipsiusmet officialis pecuniam recipientis. Et quandoque tertii omnino extranei absque distinctione sexus, an sit masculus, vel fœmina, ac absque distinctione status, an sit sæcularis, vel Ecclesiasticus etiam Regularis; Quinimo circa personam frequentius socio danti pecuniam ex conventione reservari solet facultas illam variandi, seu etiam quod ab initio nulla designetur, sed præscribatur aliquis terminus ad illam designandam. Verum ob fraudes quæ desuper committi solent; provisum est utroque casu; Siquidem per dictam Constitutionem Pauli V. super reformatione Tribu-

18 nalium præscripta est forma talis mutationis, ut scil. illa adnotari debeat, non solum in manuali Notarii, sed etiam in margine instrumenti ipsius societatis, ac etiam notificari alteri socio, quod etiam in nova nominatione statutum est, atque interim quod fiat nominatio nova, receptum est societatem currere super periculo vitæ ipsius socii dantis pecuniam; Eademque diligentia ad evitandas fraudes utriusque registrationis ut supra, statuta est in disdicta societatis, itaut alias actus remaneat infectus.

19 Est bene verum, quod super hoc periculum atque ad illud evitandum multæ committuntur fraudes per callidos pecuniæ datores, ita curantes excessivum emolumentum sine periculo amittendi sortem percipere. Atque in hoc concurro cum Theologis, & Moralibus, quod Rota, a cujus resolutionibus alia Tribunalia normam in hoc recipere videntur, forsan benigne se gessit, procedendo cum juris regulis ac propositionibus generalibus super effectibus ex non implemento resultantibus, ac non adimplementi præjudicialibus. Unde propterea pro meo judicio satis opportuna, imo necessaria videtur lex hujusmodi calliditatum, & cavillationum eradicativa, prohibendo scil. simpliciter, ac indefinite pacta renovationis, vel suppletionis fidejussorum, aut alterius implementi, ex cujus prætextu prætendi valeat lucri impedimentum, quamvis periculi casus contingat. Istique ita capriose contrahentes quoad forum internum sunt absque dubio usurarii, ac inexcusabiles a peccato, & a restitutione fructuum, dum revera in animo non habuerunt vere inire societatem cum periculo illi connaturali; Sed in foro externo, ut dictum est, non data probatione extrinseca talis fraudis id non attenditur, quoniam forus externus non judicat nisi ex actis, & probatis.

20 Conveniri siquidem solet, quod officialis qui pecuniam recipit infra certum tempus præstare debeat fidejussorem, aut illum jam præstitum renovare, sive alium adjungere. Aut alium in locum præstiti morientis, vel ab Urbe discedentis subrogare. Aut date cedulam bancariam, aliaque adimplere; Ista vero ut plurimum negligi soleut, cum hujusmodi contractus frequentius nonnisi per imprudentes, vel parum providos fieri soleant, atque datore pecuniæ studiose non sollicito de implemento, neque illius promissorem urgente, sed potius obdormitante, exinde sequitur quod contingente casu periculi per mortem ejus super cujus persona statutum est, non fiat locus lucro ex ea generali, & vaga ratione, quod istud reportari non potest nec debet ex contractu non adimpleto *a*

21 Agnoscens Rota istud inconveniens, curavit quo magis fieri posset, illi occurrere, declarando quod si creditor post debitoris moram, seu obligationem adimplendi recipit ab eo fructus, tunc si casus periculi contingat in eo semestri, vel alio termino pro quo fructus recepti sunt, locus fiat lucro, non obstante tali objecto non implementi, quod ita pro eo solum tempore remissum censetur, reprobata capriosa cautela, quam callidi creditores adhibere solebant recipiendi dictos fructus cum clausula præservativa *sine præjudicio*, cum esset protestatio contraria facto *b* Verum id parum, vel nihil prodest, quoniam iidem callidi creditores sub ovina pelle luporum partes agendo, cum benevolæ dilationis, ac indulgentiæ pallio suffocatos, vel inexpertos debitores decipiunt, ac obdormitant, non recipiendo fructus semestris, vel alterius termini conventi, nisi post eum jam elapsum, ut ita semper a periculo tuti, ac exempti vivant, ideoque ista perniciosa, & pessima cautela indefinite reprobari deberet; Unde propterea ab aliquo moderno tempore in Tribunali Aud. Cam. aliquis judex, juste, ac rationabiliter introduxit, ut ex tempore non implementi non currerent fructus, dum non adetat periculum, & quidem satis rationabiliter.

Prout eadem Rota, eamdem cautelam restringendo, declaravit illam suffragari, quatenus implementum promissum esset in ipso principali contractu societatis inito cum officiali, secus autem si in alio instrumento recognitionis bonæ fidei factæ per tertium pecuniæ receptorem, *c* licet quandoque eadem Rota obiter contrarium dixerit, *d* sed parum tute, cum prima declaratio omnium probabilior videatur, ac recipienda sit, ex ea clara ratione quod substantia contractus est in primo instrumento societatis initæ cum officiali, cujus vigore lucrum fit, secundum autem est solum ad probationem quod societatis commodum & incommodum est ipsius recognitoris.

Reformatione quoque dignus videtur iste contractus circa dictam taxam fructuum, seu emolumentorum officii usq; 22
ad 12. pro centenario; Antiquo siquidem tempore illa congrua erat, quoniam justa retroacti sæculi conditionem, tam officiorum vacabilium, quam ipsorummet bonorum stabilium, censuum perpetuorum & locorum Montium non vacabilium fructus, & emolumenta erant longe majora, & consequenter majora erant juxta debitam proportionem emolumenta vacabilium. Unde propterea cum fructus tam non vacabilium, quam etiam officiorum vacabilium, quorum una species ab altera proportionabiliter normam recipit, hodie dimidiati sint, quinimo dimidio minores redditi, hinc proinde prorsus incongruum est tolerare hanc taxam antiquam eodem modo quo cum aliqua admiratione cernimus continuari in prorsus incongrua taxa antiqua statutaria fructuum dotalium ad rationem septem cum dimidio pro centenario; Licet enim rari sint casus, in quibus in hac taxa duodecim societates fiant ob affluentiam pecuniæ, ac penuriam investimentorum, & ex qua causa fructuum adeo notabilis diminutio prodiit; Attamen id provenit ex industria providi officialis, vel debitoris, sed non tollit occasionem fœneratori extorquendi ab inexperto, vel suffocato debitore hanc excessivam summam, cujus proinde reformationi locus omnino esse deberet.

Plures autem quæstiones super istius contractus validitate, ac fructuum cursu, vel super lucro sortis contingere so- 23
lent, quas nimium longum, ac tædiosum esset recensere, cum suis distinctionibus, ac declarationibus, easque curiosus videre poterit apud Leonellum, Castracanum, Zacchiam, & Consilorum in particularibus tractatibus de hac societate editis, ac etiam satis frequenter in Rotæ Romanæ decisionibus; Aliquas tamen quas memoria suggerit notabiliores, ut tuo desiderio, & curiositati satisfaciam, summarium insinuabo.

Primo, enim peregrinam quæstionem disputandam mihi 24
occasio præbuit; An fieret locus lucro sortis ad favorem debitoris per mortem ejus, sub cujus vitæ periculo contractus initus est, si ille absens a loco conventionis tunc graviter infirmus esset, ac in periculo breviter sequturæ mortis constitutus, & quamvis decisio, vel authoritas specialis non haberetur, ex principiis tamen generalibus, vel similibus pro non lucro pro veritate consultus respondendum censui. *e*

Secundo, cum in istius contractus formula excipere- 25
tur mors violenta: Hinc præfati tractatistæ, præsertim Castracanus & Zacchia plures disputant quæstiones de muliere moriente in partu, de occidente se ipsum, de morte sequuta in bello, vel in duello, cum similibus: Occasione autem cujusdam quæstionis habitæ super evictione cessæ commoditatis pensionis vacatæ per mortem ex causa delicti pensionarii cedentis disputavi; An moriens per manus justitiæ, seu carnificis mori dicatur morte naturali, vel violenta? & comperii decisum per Rotam censendum esse mortuum naturaliter, itaut fieret locus lucro, quamvis vere & de facto occidatur a carnifice, quoniam ita dicitur voluntarie mori, ac occidi a se ipso per quamdam speciem

quasi

quasi contractus, quem delinquens in actu delinquendi facere dicitur cum justicia, seu lege, ita ejus pœnia se subjiciendo; Ac etiam quia mortis violentæ exceptuatio introducta est ad tollendum omne votum captandæ mortis, atque ut ita tollatur occasio, ne debitor ex cupiditate lucri insidietur vitæ creditoris, vel socii, quę ratio in hac specie mortis cessat. *f*

26 Tertio, frequenter disputavi, seu ab aliis disputatum vidi, An facta per creditorem cessione societatis alteri, illa vacaret, seu disolveretur per mortem cedentis, vel cessionarii, & verius est, atque ita decisum attendi debere personam cedentis, cum quo contractus est substantiatus nisi accedat formalis novatio cum ipso officiali per quandam implicitam renovationem societatis, ac mutationem periculi vitæ, Ad instar eorum quæ habemus in jure in materia ususfructus, qui per usufructuarium alteri cedatur de consensu proprietarii, ita, & taliter quod mutata censeatur persona. *g*

27 Quarto, An societas contrahi possit per officialem, seu titularem super officio, cujus alter ex legitimo & valido decreto sit reservatarius, vel potius, ad illum id pertineat, & juxta hanc secundam partem alias substinui, ac est probabilius, quia si hæc societas contrahitur super emolumentis, idcirco id pertinet ad eum, qui ex legitimo decreto est illorum dominus. *h*

28 Quinto; Cum certum sit juxta literalem dispositionem dictarum Apostolicarum Constitutionum, non substineri societates ultra officii valorem, si casus præbeat plures societates super eo contrahi, quarum singulæ talem valorem non excedunt, longe tamen illum excedunt simul junctæ, dubitari contigit, an omnes substineantur, vel quæ? Et in hoc germana distinctio est, quod aut omnes societates contractæ sunt per eandem personam dantem pecuniam pluribus, ac diversis bonam fidem recognoscentibus, & tunc omnes illæ quæ excedunt valorem, remanent invalidæ, cum ipse creditor sciat officii incapacitatem, dum societates substantiantur, atque initi dicuntur cum officiali, atque ita determinavit Rota, licet scribentes pro creditore non acquiescerent ex motivo usus contrarii, qui etiam probatus non est attendendus utpote redolens potius abusum, & corruptelam, dum cessante officii subjecto necessario, ita remanet mutuum usurarium sub nomine societatis palliatum. *i*

Aut societates super eodem officio initæ sunt per diversas personas cum eodem officiali, itaut singulæ distinctæ, ac de per se consideratæ non excedant, & tunc intrat eadem distinctio, quam passim habemus in materia censuum impositorum super fundo alieno, vel incapaci, quod scilicet, aut creditor de tempore impositionis id scivit, aut ignoravit; Si scivit, actus remanet invalidus, & nulli fructus prætendi possunt, si vero ignoravit, atque bona fide sequutus est fidem officialis explicite, vel implicite supponentis officium capax, & tunc non potest substineri societas tamquam societas ex defectu subjecti, ut de censu dicitur, sed bene actus habetur pro valido in odium ita mala fide contrahentis, atque creditori bonæ fidei debentur fructus tamquam damna, & interesse. Remanente solum aliqua difficultate, ea tempore quo id ad creditoris notitiam devenit, in quo Rota variavit in censibus.

Sexto; Si contrahitur societas super pluribus officiis cum
29 pacto, ut illa super omnibus, & singulis contracta censetur, itaut uno vacante remaneat super aliis, quæ sint totius societatis capacia, scio disputatum in Rota. An id substineatur, vel potius non obstante conventione societas dissolvatur per mortem unius officialis quoad omnes, ut est de regulari natura societatis, & quantum mihi supponitur, dubium pluries in Rota propositum ob ambiguitatem non fuit resolutum neque ulteriorem progressum habuit, forsan causa per concordiam finem accepit, memoria tamen non suggerit partes, neque desuper meum judicium proferre possum, cum mihi defuerit occasio talem punctum disputandi.

Septimo; Quandoque disputatum fuit, an officiali, vel recognitore bonæ fidei restituente socio creditori partem pe-
30 cuniæ in societatem acceptæ, ista dissolvatur in totum, vel potius firma remaneat, ac perseveret pro rata non soluta? Et cessantibus adminiculis voluntatis recedendi in totum, decisum fuit per Rotam, societatem substineri pro rata, quæ remanet debenda, ea ea ratione quod agitur de materia dividua; in qua tantam affert utilitatem totum respectu totius, quantam pars respectu partis, multo vero magis, ubi talis perseverantis voluntatis indicia concurrerent, illud præsertim solutionis fructuum. *l*

Octavo; Vidi dubitatum, an in hujusmodi societate contrahenda requiratur pecunia numerata, vel illa fieri possit cum mercibus, seu aliis bonis ita valutatis, vel cum alterius
societatis fructibus decursis, & non solutis? atque de stricto 31
jure probabilior visa est affirmativa, cum circa fructus, isti non dicantur accessiones usurariæ, unde intrares superfetatio, seu anatocismus, sed sint species fructuum censuum, vel cambiorum, in quibus cessante quoad census obstaculo Bullæ Pii V. id non prohibetur. *m*

Idemque quoad creditum ex alia causa, dum solum in censibus per dictam Bullam ita cautum est. Satis tamen circumspecte in hoc procedendum est ex eadem ratione, ob quam in censibus ita cautum fuit, & præsertim ob fraudes, ne tales contractus ineantur cum stocchis, & civantiis, vel cum pecunia debita ex causa ludi, aut ex alia illicita, vel turpi causa.

Nono; Disputavi pluries in materia renovationis, an 32
illa post jam dissolutam societatem fieri possit per unum socium altero absente, cujus expressa ratificatio non accedat, sed illa desumatur tacite ex conjecturis, & adminiculis atque decisum fuit per Rotam requiri acceptationem expressam, non autem sufficere tacitam, vel præsumptam. *n*

Decimo; Disputavi, an fidejussor ejus qui recognovit bo- 33
nam fidem, pulsatus a creditore ad restituendam acceptam pecuniam, possit inscio principali debitore societatem renovare, seu aliam in ejus damnum contrahere, ut ita se eximat a molestiis? & fuit decisum affirmative. *o*

Undecimo; An societas contracta cum defuncto, ex 34
quo plures fuerunt superstites hæredes, renovari possit cum uno vel aliquibus, aliis ignaris? & ex facti qualitate scio resolutum affirmative. *p*

Duodecimo; An expresse per disdictam, vel tacite per 35
mortem, seu alium casum dissoluta societate, ac non restituta pecunia, debeantur fructus, vel damna & interesse loco fructuum ad eandem rationem? Et tunc, aut agitur de illa societate, quam supra dixi obliquam, quia nempe officialis fiducialiter accommodet officium, & societatem contrahat ad commodum, vel incommodum tertii recipientis pecuniam, ac recognoscentis bonam fidem, & certum videatur nihil deberi nisi concurrentibus mora, & aliis debitis requisitis lucri cessantis, vel damni emergentis; Aut vero de societate propria, & directa inita cum officiali cum pecunia sibi directe data ad emendum officium, & tunc tam ea quadam declaratione Papæ in plena Signatura Gratiæ, quam ex quadam æquitate, aliisque probabilibus rationibus, ego alias dixi, quod iidem fructus debeantur tamquam damna & interesse, licet durum sit deberi ad eandem rigorosam rationem, dum cessat periculum. *q*

Ista pro nunc ita currenti calamo suggerit memoria, quæ 36
pro aliquali informatione viri non forensis ad curiositatem requirentis sufficere videntur: Reliqua vero ubi occasio exigeret, exequiri possent a supra insinuatis Authoribus de materia agentibus, ac etiam ea Rotæ decisionibus, in quibus materia frequenter tractata cernitur. *r*

Illud etiam subjungendo, quod licet creditor post dissolu- 37
tam societatem fructus exigere non valeat; Attamen datur etiam casus, in quo illos exactos, & consumptos restituere, vel imputare non tenetur, quando scilicet debitor sciens finitam esse societatem sponte solvit fructus creditori ignaro bona fide credenti eam durare, & qui in eodem bonæ fidei statu illos consumpsit, atque ita decisum fuisse in Signatura gratiæ. Et merito quidem ex rationibus in simili ponderatis circa excessivam solutionem cambiorum in sua materia, ac etiam circa solutionem fructuum recompensativorum in materia usuraria. *s*

a *Rojas. dec. 64. Buratt. & Adden. dec. 674. Otthob. dec. 131. & habetur supra, disc. 2. 3. 4.*

b *in Romana societatis officii* 13. *Martii* 1648. *cor. Bichio, quæ reponitur in materia magistralus,*

c *ut apud* [illegible] *unozet. dec.* 742.

d *Apud Otthob. d. dec. 131. in fin.*

e *ut sup. hoc tit. disc. 1.*

f *Rot. apud Zacch. hoc tr. dec. 54. Castracan. eod. tract. cap. 29. & habetur alibi in Melphicten. pensionis sub tit. de pensionibus.*

g *ut sup. hoc tit. disc. 6.*

h *ut sup. disc. 8.*

i *Rot. in Rom. societ. offic. 20. Junii 1664. cor. Ninot. & 9. Decemb. 1665. cor. Bourlemont, ubi concord.*

l *ut apud Merlinum decis. 69. repetit. decis. 454. n. 4. recent. tom.* [illegible]

m *Sup.*

m *Sup. disc. 10.*
n *ut sup. disc. 9.*
o *ut sup. disc. 5.*
p *ut sup. disc. 4.*
q *ut sup. disc. praced.*
r *Testatur Boccac. de societ. n. 291. & refert Spada conf. 248. n. 7. lib. 2.*
s *Sub titul. de Camb. disc. 28. & sub titul. de usur. disc. 17. & 18.*

FARFEN. PRÆDII

PRO MARCHIONE COSMO PASQUALI

CUM NARDUCCIIS,

Casus decisus per Rotam pro Pasquali.

An disdicta societatis officii fieri debeat tam officiali, quam fidejussori, vel Recognitori bonæ fidei, stante pacto, quod fiat tam uni, quam alteri, & de ejusdem disdictæ reproductione, & adnotatione in margine instrumenti?

S U M M A R I U M.

1 *Facti series.*
2 *Disdicta an fieri debeat tam officiali quam recognitori bonæ fidei?*
3 *De Jure facienda est officiali, nec sufficit fieri debitori, seu recognitori bonæ fidei.*
4 *Quid accedente pacto ut fiat tam uni quam alteri.*
5 *Dictio, tam & quam, quando dicatur stare distributivè, non autem collectivè.*
6 *De reproductione disdictæ intra terminum 15. dierum.*
7 *De ejusdem disdictæ adnotatione in margine instrumenti.*

D I S C. XIII.

1 Obtenta per Pasqualem contra Narduccios immissione ad prædium pro credito ex causa societatis officii in vim sententiæ Rotalis, prævia *decis.* 30. Maji 1664. coram Albergato cum subsequuta executione, cum succumbentes commissa causa cor. Priolo prætenderent quod dicta immissio ob nullitatem & injustitiam esset spoliativa, subscripto dubio super manutentione, atque ad istius effectum assumpta etiam inspectione boni juris de mandato Rotæ juxta frequentem stylum sub diebus 23. Junii 1670. & 27. Junii 1672. ad favorem Pasqualis prodierunt resolutiones, neque scio quod causa alium habuerit progressum.

In hujusmodi autem disputationibus duo fuerunt puncti; Unus nempe anterioritatis inter creditum actoris, & illud de quo Rei & possessores excipiebant; Et alter super non existentia crediti actoris ea eo quod societas superlucrata esset per mortem creditoris, super cujus vitæ periculo contracta erat, non obstante disdicta ob triplicem defectum; Primo, nempe quod facta esset solum officiali, non autem debitori qui recognoverat bonam fidem, stante pacto quod fieri posset tam uni, quam alteri. Secundo, quod non fuisset reproducta in actis infra terminum quindecim dierum, ut disponitur in Reformatione Pauli V. Et tertio, quod non esset adnotata in margine instrumenti, ut in eadem reformatione disponitur.

De primo puncto anterioritatis agitur, *disc.* 33. *de credi-*
2 *ta* edito de tempore quo prima decisio coram Priolo prodietat; Quatenus vero pertinet ad istum lucri Societatis officii injusta erat oppositio quod utrique ad formam pacti disdicta facta non esset, quoniam cum Societas substantietur inter creditorem, & officialem tantum, hinc de jure officiali illius disdicta intimari debet, adeout non sufficiat illam inti-
3 mari fidejussori, vel recognitori bonæ fidei, quamvis inspecta veritate de facto fidejussor, vel recognitor sit principalis debitor & contrahens, officialis autem interventus videatur esse cæremonialis & pro quadam formalitate ut pluries in præcedentibus insinuatur, quoniam ita suadet natura contractus ac subjecta materia, & per consequens ita factum erat id quod de Jure fieri debebat.

Non negabantur hæc per Scribentes in contrarium, at-
4 tenta dispositione juris, quatenus in contrarium non urgeret pactum, secus autem isto accedente quod juris dispositionem cessare facit; Verum in hoc etiam cum sensu veritatis replicabam, quod fallacia erat in applicatione, quoniam pactum adjectum erat in gratiam creditoris, ut in ejus
electione positum esset facere disdictam tam uni, quam al- 5
teri, & sic dictiones *tam & quam* stare dicuntur distributive, non autem collective, & cumulative ut per Zacch. *de Societ. n.* 209. *& seqq.* & advertitur etiam per Duard. *de Societ. lib.* 3. *c.* 4. *q.* 2. *n.* 11. *qua in secunda decisione* allegantur, ideoque inducta ad favorem, retorqueri non debent in odium, nil enim interest debitoris, an disdicta fiat etiam officiali, ac propterea quando ipse vult ejus indemnitati consulere, ut certificetur de disdicta facienda per creditorem & non subjaceat negligentiæ officialis, qui utpote nullum habens interesse, negligere solet, tunc adjicitur pactum quod fiat sibi præcise, non autem isto modo tam uni quam alteri; cum ista species pacti adjecta potius dicatur, ut præmissum est, in gratiam creditoris, ut non teneatur inquirere ubinam fidejussor, vel recognitor bonæ fidei moretur ad effectum illum citandi præsertim ubi agitur de contractibus qui fiunt per negotiatores existentes in Urbe cum districtualibus, aliisque exteris juxta illam praxim, quæ in aliquibus magnis Civitatibus & præsertim in Neapolitana ob eamdem rationem habetur frequens quod debitor, vel alter contrahens eligat domicilium in domo, vel in Curia notarii ubi sufficiat illum citare, cum similibus.

Quo vero ad alterum defectum reproductionis in prima 6
disputatione, cum reproductio facta esset una die post lapsum terminum dierum quindecim, magna fuit altercatio pro consueto Nostrorum judaico stylo, an dies termini computaretur in termino, sed in altera disputatione amplexum fuit alterum melius motivum quod Ego etiam in prima disputatione deducebam juxta stylum immorandi principaliter in spiritu potius quam in littera legis, & attendendo finem, vel effectum ob quem illa prodiit, ut scilicet ita occurratur fraudibus, post reproductionem, per quam illa effecta est communis, adeout non sit in libito ejus qui illam fecit, illa uti, & non uti juxta futuram contingentiam, atque ut vulgo dicitur *stare a cavallo al fosso* cum claudicatione, juxta ea, quæ a similii in hoc proposito disdictæ habentur, *disc.* 20. *de locat. & conduct.* & alibi, ideoq; cum post reproductionem, creditor supervixerit, non solum per quindecim dies, sed etiam per duos circiter annos, ita dicebam cessare omnem quæstionem in radice.

Quo vero ad tertium defectum adnotationis in margine 7
instrumenti, ultra motivum facti in decisionibus consideratum, quod non docebatur de negativa, solida erat altera responsio, quod in hac parte formatio non continet decretum irritans, & non annullat actum, sed solum id injungit notario, cui non bene in hac parte adimplenti suum officium superest punitio, non tamen exinde resultat præjudicium Partis, adinstar eorum quæ habentur *disc.* 26. *de judic.* ut negligentia Notarii in non reducendo in protocollum instrumentum, ut tenetur, sive non custodiendo matricem, non præjudicet Partibus, ac etiam *sub tit. de matrimonio*, ut istius validitati non præjudicet negligentia parochi in non adnotando in libro cum similibus.

ROMANA SOCIETATIS OFFICII

PRO DONATO CONTUCCIO.

C U M N.

Casus disputatus in Tribunali Aud. C.

An & quando mutatio periculi vitæ attendatur, ac impediat lucrum, quamvis mors prioris personæ sequatur infra terminum quindecim dierum?

S U M M A R I U M.

1 *Facti series.*
2 *Reformatio Pauli V. super necessaria supervivientia 15. dierum post mutationem periculi vitæ expenditur, & quando procedat.*
3 *Fraus cessare dicitur ubi mutatio facta sit in ipso debitore sciente, & patiente, & n. 5.*
4 *De casu quo mutatio periculi facta sit ubi prima persona esset moribunda.*
5 *De eodem, de quo supra, n. 3.*
6 *Lucrum ex defectu implementi quando impediatur.*

7 *Socie-*

7 *Societates officii contrahi solent ab imprudentissimis & suffocatis viris.*

D I S C. XIV.

1 PEndente judicio, in quo Marinus pulsabat debitorem ad
renovandum fidejussorem juxta ejus obligationem, cum
idem passus esset quoddam accidens apoplecticum, sive agno-
visset ejus timorem, curavit, remittendo debitori dictum
onus, ut societas renovaretur in mutatione personæ, sub
cujus vitæ periculo in posterum currere deberet, in persona
scil. Donati ejus germani fratris; Quare sequuta ejus morte
intra terminum quindecim dierum, orta est quæstio; An
prædicta mutatione periculi vitæ non obstante, factus esset
locus lucro. Introductaque causa in Tribunali Aud. C. ac
præsupposita reformatione Pauli V, pluries enunciata, super
necessaria supervivenția intra quindecim dies post talem mu-
tationem ad occurrendum fraudibus tamquam per speciem
2 regulæ de viginti, sive de infirmis resignantibus, de qua in
sua sede plurica *sub tit. de benefic.* ac etiam occasione resi-
gnationis officiorum *sub tit. de regal, disc.* 6. & alibi, pun-
ctus erat an versaremur in casu, de quo reformatio loqui-
tur, necnè, atque licèt mihi scribenti pro creditore, refle-
ctendo ad veritatem, vim faceret contra ad favorem debito-
ris, quædam non scripta æquitas ex rationibus, & ponde-
rationibus, de quibus supra, *disc.* 1, & in aliis; Attamen
de stricto jure dicebam, quod revera non eramus in casu le-
gis, quæ loquitur de mutatione periculi vitæ, firmo rema-
nente primo contractu, cujus substantia in reliquis innova-
ta non esset, solaque innovatio esset circa istud accidens ob
affectatam fraudem, quæ sequi solet ad fraudandum lucrum
ex ratione, cui innixa est d. regula de infirmis resignantibus,
sed non erat iste casus, quoniam ob non præstitum, & re-
novatum fidejussorem societas tunc habenda veniret pro re-
soluta, sive esset in tali statu, quod debitor non potuisset fa-
cere lucrum etiamsi in ista innovatione mors sequuta esset,
sed ex integro nova contracta esset societas cum diversa per-
sona, cum diversis pactis, illo præsertim remissionis præfa-
tæ obligationis renovandi fidejussorem, hinc dicebam quod
clarum esset non versari in casu reformationis, nedum ob
omnimodam innovationem, ut supra, sed etiam & fortius
ob cessantem rationem, cui reformatio innixa est, fraudan-
di scil. lucrum, quod alias absque mutatione personæ sequi
debuisset; Tum etiam quia si ad hanc innovationem deven-
tum non esset, adhuc ei non fuisset locus.

Præterea considerabam quod vere, & proprie reformatio
percutit casum, in quo ista mutatio in vim facultatis attri-
butæ creditori, fiat per istum, inscio debitore, qualis non
erat casus, dum debitor recte sciens statum Marini credito-
ris, istoque præsente ad hunc actum devenerat; Ac propte- 3
rea cessat pariter ratio, cui dicta reformatio innixa est, ne
debitor ita supplantatus remaneat, dum ita scienti, & vo-
lenti nulla fieri dicitur injuria, ipseque elegit hanc secun-
dam personam, cujus mors prius contingere poterat, juxta
illam contingentiam, quæ frequenter consideratur in ma-
teria translationis pensionis.

Et quamvis in contrarium magnum fieret fundamentum 4
in decis. 192. *part.* 2. *divers.* nihilominus advertebam non
facere ad rem, quoniam ibi agitur de novatione facta de tem-
pore, quo ille sub cujus vita periculum currebat, jam exhala-
bat animam, atque de facto eadem die obiit, debitore igna-
ro hujusmodi status; Ideoque iottare advertebam ea, quæ
habentur supra, *disc.* 1. Quinimo eadem decisio retorqueri
videtur, atque huic parti assistere, quoniam *in §. finali* re-
spondendo ad decisiones emanatas in contrarium, quæ ha-
bentur apud Boccac. *de Societ. n.* 182. *& 199. & decis.* 63.
post Zacch. evitantur ex dicto facto, decisio vero in Roma-
na Societatis 6. Junii 1639. coram Pirovano cum qua pro-
cedit Add. *ad dec.* 542. *num.* 74. *& seqq. part.* 4. *rec. tom.* 3.
principaliter firmat non lucrum ob non implementum, juxta
ea, quæ habentur *supra disc.* 2. *& seqq.* postmodum vero 5
incidenter agit de hoc puncto, atque principaliter conside-
rat dictam circumstantiam mutationis factæ, inscio, & ab-
sente debitore, præsupponendo potius contrarium, quan-
do ipso sciente & præsente concorditer actus sequutus esset;
Ideoque de stricto jure pro non lucro contra debitorem res-
pondendum videbatur.

In contrarium tamen nimium urgere videbatur illa non 6
scripta æquitas, ob quam, ut advertitur etiam *supr. disc.* 2.
& seqq. damnatur ille leguleicus rigor, ob quem ex causa
non implementi denegatur lucrum, quod scilicet iste sit nu-
tritivus fraudis accipiendi fructus in adeo exorbitanti summa
duodecim pro centenario sine illo periculo, quo unice istum
contractum salvat, accedente consideratione impruden-
tiæ, & suffocationis debitoris, quoniam ut advertitur *supra*
in adnot. ad disc. 1. *cum seqq.* attento præsenti statu, hu- 7
jusmodi contractus fieri non solet nisi per imprudentissi-
mos nimiumque suffocatos viros; qui ne urgeantur ad re-
stitutionem debiti, omnes contractus creditori placitos li-
benter offerunt, & faciunt, ideoque cum tunc de facto ur-
geretur ad renovationem, sibique ignotum esset dictum ac-
cidens passum a Marino, verisimiliter non cogitavit ad ca-
sum, atque ut se liberaret a molestiis, actum fecit potius
coactum ex illo coactione, quam lex præsumit, juxta de-
ducta apud Bich. *decis.* 74. *& disc.* 12. *de Usur.* & alibi plu-
ries *sub eod. tit. & sub altero de camb.*

S U M M A,

S I V E

10 C O M P E N D I U M

Eorum, quæ in foro magis practicabilia continentur in hoc Lib. V. Parte IV. de Societate Officii.

I.

S U M M A R I U M.

1 *DE contractu peculiari Curiæ Romanæ.*
2 *De duplici ejus specie.*
3 *Qualis sit societas propria & directa.*
4 *Quid proprie contineat iste contractus, & de ratione dubitandi de illo.*
5 *De conventione, & taxa fructuum, eorumque desiderata moderatione.*
6 *De societate obliqua, seu magis ficta.*
7 *Societates non possunt excedere valorem officii, & quid ubi excedant.*
8 *Resolvitur societas si officium cesset in eo officiali, & de differentia ubi per mortem, vel alium casum, ut primo casu creditor amittat sortem.*
9 *De interesse post dissolutam, vel cessatam societatem.*
10 *Quæ species mortis exceptuata sint.*
11 *De impedimento lucri ob non præstitam cautionem, vel ob aliud non implementum, & de materia.*
12 *De materia disdictæ.*
13 *De mutatione periculi vitæ.*
14 *An fructus possit converti in novam societatem?*
15 *Fructus exacti post dissolutam Societatem sunt usurarii.*
16 *De aliis ad materiam remissive.*
17 *Quod iste contractus in genere sit licitus, & non usurarius.*
18 *De potestate Papæ in hac materia.*
19 *In quibus debeat reformari.*
20 *Improbantur Juristarum superstitiones.*

Lo-

1 Localis, Romanæque curiæ singularis est ista Societatis species, quæ super vacabilibus officiis personalem industriam, ac administrationem annexam habentibus, ut præsertim Cursorum, ac Notariorum officia sunt, iniri ex quadam antiqua consuetudine solet.

2 Duplicem autem iste contractus habet speciem, quarum una directa, & vera: Altera vero indirecta, & obliqua est, aliquam habens fictionem, quæ Moralibus præsertim, non modicam dubietatem, vel suspicionem infert.

3 Directa etenim & vera ea est, quæ juxta hujus contractus originem, inter illum sequatur, qui ad officii administrationem, ac exercitium, aptitudinem, ac opportunam habeat industriam, idoneitatem vero non habeat, ad illius assequutionem, pro qua alter pecuniam suppetat, juxta illam genericam a jure probatam societatem, in qua pecuniam, vel merces unus, industriam vero alter apponat, cum coæquali commodi, & incommodi proportionata participatione.

4 Atque hinc erronea, vel æquivoca dignoscitur dubitandi ratio, illi præsupposito innixa, quod usurarium mutuum sub vitæ periculo contractus iste importet; Essentiale siquidem pro hujusmodi lucrorum officii participatione, vel fructuum cursu, periculum vitæ officialis reputatur, quod datæ pecuniæ, vel soluti pretii ammissionem producit; id autem ex societatis natura provenit, non autem ut mutuum sit, quod-que solo periculi ratio accessionis cooset.

5 Quia vero super officii emolumentorum, seu lucrorum incerta quantitate, quæ singulis annis obveniat, lites, & contentiones inter socios cadere solebant, dum ille, qui pecuniam suppeditat, fraudibus & occultationibus socii officialis et administratoris de facili subjacet, easque nimium difficile est convincere. Hinc antiquus inolevit usus, in cambiorum, aliorumque negotiationum societate, a jure quoque probatus, justam ac verisimilem per incertæ quoque aleæ speciem lucrorum taxam faciendi inter socios, quorum uterque coæqualem lucri, ac damni spem, ac timorem habeat, ut in usurarum sede advertitur; Ideoque antiquiorum temporum ita exigente conditione, illam genericam ac uniformem consuetudo statuit taxam, quam excedere non liceat, minuere autem prohibitum non sit, quam leges civiles illis tradiderunt usuris, quæ centesimæ dicuntur, ad rationem scilicet duodecim pro centenario & anno.

Continuata vero hujus taxæ permissio, pro nostrorum temporum qualitate, in eadem usuraria sede, judaicarum usurarum occasione, insinuata, aliquem redolet improbabilitatem, ideoque moderatio ex probatorum sensu desideranda venit, cum lucrorum, ac emolumentorum proportione habita, nunc injusta videatur ac inverisimilis illa taxa, quæ antiquiori tempore justa & verisimilis erat.

6 Obliqua vero, sive indirecta ea est hujus societatis species, quæ super jam quæsito officio, per ipsum officialem, qui pro aliis usibus pecunia indigeat, cum ejus datore contrahatur; Magis vero obliqua, vel ficta ea est, quæ inter mediam fiat, Officialis persona simulata, vel accommodata, quia nempe, inter pecuniæ datorem, & receptorem conclusa conventione, contractus fiat quidem cum Officiali, super ejus officio directæ societatis adinstar, ille vero, qui revera pecuniam accipit, vel accepturus est, cum officiali, se debendi correum constituit, atque veritatem recognoscendo, eundem indemnem relevare promittit, tali promissione, seu recognitione datori pecuniæ innotescente, utpropterea huic adversus officialem, nulla suppetat actio, ideoque contractu cum ipso officiali substantiato, commodum, & incommodum alterius sit, qui pecuniam accipit, vel dat respective.

7 Cum itaque officium, vacationis periculo obnoxium, hujus contractus dicatur subjectum, atque super ejus emolumentis ista negotiationis societas fiat, hinc juridicum, ac receptum est, ut pecunia quæ super isto directo, vel obliquo detur contractu, ipsius officii pretium, seu valorem non excedat, illius capacitatis ad instar, quæ in fundo censito desideratur.

Praxi autem præbente, ut super eodem officio, atque cum eadem, ita simulata, vel demonstrata, officialis persona, quamplures, in magnis, longeque excedentibus summis, inter privatos ineantur societates, hinc validitatis manarque quæstio, quæ ab eadem distinctione decisionem recipit, in censuum sede, super fundi capacitate tributa, an scilicet creditori, seu pecuniæ datori, jam contractæ societates, quæ officium absorbeant, innotescant, ut tunc contractus invalidus sit; Justa vero accedente ignorantia, substineatur, pro damnorum & interesse saltim productione, eodem modo quo in censibus habetur.

Eadem autem ratio, ut contractus necessarium subjectum officium sit, operatur, ut si Officialis adhuc vivens per resignationem talis esse desinat, societas quoque cesset; Ex statuta differentia inter cessationem per mortem naturalem, ac alteram per resignationem, aliamve fictæ, vel civilis mortis speciem, ut ubi per mortem vacatio sequatur ac propterea in isto pretio officii devolutio ad concedentem fiat, pecuniæ dator illam amittat, eamque receptor lucretur, sive a restitutionis onere liberationem assequatur; Hujusque lucri spes, vel possibilitas excessivorum fructuum onus compensat; 8

Ubi vero per resignationem, vel alias, officialis esse desinat, idem, vel bonæ fidei recognitor, qui vere debitor est, acceptæ pecuniæ restitutione premitur, fructuum, seu lucrorum ex resoluta societate impedito cursu, aliquorum interusuriorum continuationem in casu culposæ cessationis consuetudine permittente. 9

Non omnis tamen mortis species hunc operatur effectum, sed ea tantum, quæ a Deo, vel a natura naturaliter inferatur, ex eadem consuetudine & conventionis formula, ut fraudibus & malitiis occurratur, violentiæ, vel accidentalis mortis, pluribus exceptis casibus, super quibus variæ prodeunt quæstiones, certam non de facili recipientes regulam, vel decisionem, cum a conventionis legibus, vel ab earumdem usu recepta interpretatione pro singulorum casuum qualitate illa pendeat, præsertim vero ea est curiosa quæstio, quam speciem illa mors habeat, quæ per manus ministri justitiæ ob crimina inferatur. 10

Huic autem sortis lucro non esse locum, Juristarum partim rationabilis superstitio statuit, illius debitoris favore, qui aliqua non adimpleverit promissa, ex ea juris regula, ut lucrum, vel commodum ex non impleto contractu reportandum non sit; Ideoque creditorum malitia, ut ingentem fructum exigendo, periculum amissionis sortis evitetur, eam adinvenit captiosam cautelam obligandi debitores ad fidejussorias cautiones, intra certum tempus præstandas, aliave adimplenda, quæ, ut plurimum perditi, vel improdentes, aut suffocati homines qui pecunias sub isto contractu accipiant, negligere solent, creditores autem non sollicitant, sed potius hanc affectant, ac desiderant negligentiam, ipsosque debitores, sub urbanitatis, ac benevolentiæ pallio, obdormitare curant, ut ita periculi casu contingente, illius damnum non sentiant. 11

Studuit quandoque Rota (a legalibus tamen superstitionibus non recedendo) huic occurrere fraudi, declarando, ut periculi casu, in primo semestre contingente, sive in eo pro quo fructus, etiam in parte quamvis modica, soluti sint, non implementum, utpote pro eo tempore implicite remissum, obstare non debeat, Alia neglecta captiosa cautela per creditores adhiberi solita, percipiendi fructus, cum præservativis clausulis promissi non implementi.

Parum vero proficua hujus mali medicina est, cum eadem lupina, seu vulpina calliditas, sub charitatis, vel benevolentiæ ovina pelle, negligentia in fructuum exactione ac debitoris sollicitatione affectet, ut non nisi jam decursi semestris exigantur, illud vero in quo periculi casus contingere valeat, integrum semper conservetur.

Sanctius itaque censendum est, ut negotia, non a verborum formalitate, sed a legis spiritu, vel ratione regulando, hujusmodi omnino exulatis cautelis, ac juris superstitiosis subtilitatibus, illi, qui pecunias sub hoc contractu credere volunt, naturali veritate solum attenta, indefinite periculo subjacere debeant, usquequo expresse societas dissoluta non sit. 12

Ex generica item societatis natura, seu regula, ista quoque, primo semestri excepto, sive altero, pro quo fructus recepti sint, quamvis in parte, ad contrahentium libitum dissolvi, seu disdici valeat; Quia vero ita quoque multas eadem creditoris calliditas fraudes committendo, ut periculi damnum evitaretur, hujusmodi disdictæ fieri quidem, sed occulte retineri solebant; Hinc per Pontificias leges, super Tribunalium reformatione editas, aliqua sunt adhibita remedia, ut hujusmodi disdictæ legitime sequutæ in actis reproduci, atque in earumdem societatum instrumentorum margine adnotari debeant, cum quindecim dierum consumanato termino, tamquam per speciem regulæ Cancellariæ de infirmis resignantibus, ut si eo termino durante, casus contingat, periculum creditor non effugiat; Eædemque provisiones datæ sunt in casu mutationis periculi vitæ de una persona in alteram, quam ex hujusmodi contractuum formulis creditori facere licet; Ad instar etenim eorum quæ in vacabilium officiorum, seu locorum Montium emptione praxis docet, non semper sub ipsius creditoris vitæ periculo hu- 13

hujusmodi

hujusmodi societates contrahi contingit, sed sub tertii, quamvis extranei ac ignati, vitae periculo, & quandoque ejusdemmet consocii debitoris.

14 Cumque post jam dissolutam societatem, ad suffocati debitoris preces, renovatio sequi soleat, super istius jam probatione ob eamdem rationem occurrendi fraudibus, cum aliquin procedi solet rigore, ut nonnisi clara, & expressa, non autem praesumpta, vel adminiculativa admittatur probatio.

15 Hujusmodi autem Societatum fructus an in sortem sub alterius societatis contractu converti valeant, ut novos producant fructus, quaestio est, consuetam habens opinionum scissuram, Negantes etenim de jure prohibitum anatocismum, vel superfaetationem adesse credunt; Affirmativa vero de stricto jure probabilior censetur ex eadem in recambiorum ac censuum sedibus insinuata ratione.

16 Ubi vero post disdictam, vel alias ob cessationem subjecti dissolutam, vel cessatam societatem in fructuum exactione continuari contingat, usurarii sunt, ideoque pro usurarum natura in sortem ipso jure imputantur; Sive restituendi sunt tamquam indebiti; illa interesse rata excepta, quam in aliquibus casibus recepta praxis praebet.

Pleraeque aliae in dies novae contingunt quaestiones, certam proinde, ac genericam compendio adaptabilem, non recipientes regulam, ideoque ad suam sedem, vel ad peritos causidicos, remittendae sunt.

17 Illa demum adhibita conclusione, ut rejectis (quoad ea quae fori externi sunt) Moralium praesertim dubitationibus, genericè, sive in substantia, ista societatis species, ubi debita habeat requisita, legitima, atque ab usuraria infectione aliena censenda sit, utpote a quampluribus Pontificiis canonizata legibus, atque in ejusdem Pontificis totiusque Curiae conspectu publice peracta, & practicata. Quamvis etenim Pontificiae denegetur potestati, vere usurarium contractum, legitimum 18 reddere, cum illegitimus declaretur a jure Divino, cui Papa non derogat, nec dispensat; Bene tamen ejusdem juris legitimus interpres est, ideoque contractus naturam ambiguam declarat, ut in usurarum, & cambiorum, ac censuum sedibus pluries advertitur; Moralium dubitandi rationibus, super creditorum depravata mente occulta fori interni congruis, cujus Judex est Deus, qui occulta hominum corda ac mentes videt; De his autem Ecclesia non judicat.

Praemissi tamen species ista contractus reformationibus digna videtur, super fructuum nempe illa propor- 19 tionata moderatione, quam temporum exigit mutatio, atque super omnimoda illarum reprobatione cautelarum, quae a casuum periculis, creditores praeservent, atque debitoribus sortis lucrum impediant, legalibus superstitiosis subtilitatibus generaliter, ac indefinite rejectis, sola- 20 que, ut decet, naturali attenta veritate, ut in plerisque aliis fieri debere sanctius esset, cum Juristarum cabalae, ac subtilitates, diversum ab eo, quem lex desiderarit, inducendo effectum, doli, ac fraudis, & calumniarum fomentum esse praxis doceat. a

a *De his omnibus habetur actum supra; disc. 12. ubi istius materiae compendium reassumitur.*

Finis Libri Quinti.